Briefwisseling van Hugo Grotius. Deel 11

Hugo de Groot

editie B.L. Meulenbroek en Paula P. Witkam

bron
Hugo de Groot, *Briefwisseling van Hugo Grotius. Deel 11* (eds. B.L. Meulenbroek en Paula P. Witkam). Martinus Nijhoff, Den Haag 1981

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/groo001brie11_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren i.s.m.

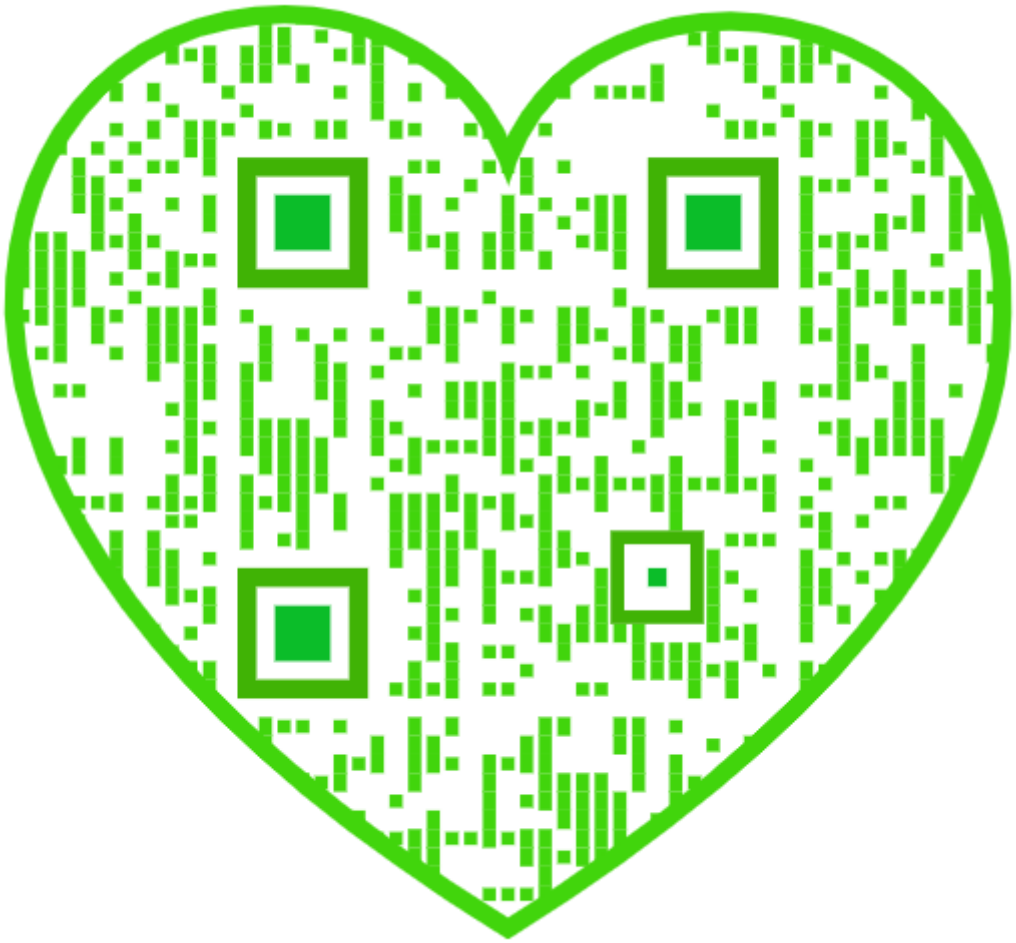

Ter inleiding

Deel XI bevat de briefwisseling van het jaar 1640, 542 brieven genummerd van 4452 tot en met 4991 en 32 bijlagen. Twee brieven kwamen eerst aan het licht toen dit deel al ter perse was; zij werden opgenomen als nos. 4495A en 4730A. Van deze brieven zijn er 282 niet eerder uitgegeven, zij het dat enige brieven gedeeltelijk en/of in vertaling voorkomen in Brandt-Cattenburgh, *Historie van het Leven des Heeren Huig de Groot* (Dordrecht-Amsterdam 1727). Alleen uit deze bron zijn de fragmenten van correspondentie met Nicolaes van Reigersberch bekend, te weten nos. 4473, 4592, 4617, 4814, 4910, 4967.

De niet eerder gepubliceerde brieven zijn als volgt verdeeld: van H. Appelboom nos. 4515, 4716, van J. Banér no. 4831, van C. Barlaeus no. 4733, van Christina van Zweden nos. 4841, 4927, van J. Epstein nos. 4650, 4880, van D. de Groot nos. 4452, 4820, 4882, van P. de Groot nos. 4486, 4551, 4604, 4625, 4747, 4869, van W. de Groot nos. 4453, 4474, 4487, 4505, 4511, 4530, 4545, 4555, 4572, 4585, 4593, 4615, 4626, 4647, 4658, 4664, 4677, 4689, 4709, 4717, 4718, 4731, 4740, 4748, 4771, 4781, 4791, 4797, 4805, 4816, 4826, 4849, 4860, 4870, 4878, 4890, 4912, 4924, 4935, 4946, 4953, 4964, 4977, 4984, van G. Horn no. 4628, van I. Jasky nos. 4479, 4533, 4576, 4607, 4701, 4863, van paltsgraaf Karl Gustav no. 4858, van G. Keller nos. 4557, 4753, 4763, 4773, 4793, 4807, 4818, 4828, 4839, 4851, 4862, 4873, 4881, 4902, 4914, 4926, 4937, 4956, 4966, 4979, 4986, van H. Ph. von Krossig no. 4578, van Ch. Marini nos. 4465, 4477, 4490, 4497, 4507, 4513, 4521, 4534, 4549, 4558, 4566, 4577, 4586, 4594, 4609, 4618, 4629, 4636, 4651, 4660, 4670, 4679, 4691, 4702, 4710, 4720, 4751, 4798, 4808, 4819, 4829, 4843, 4852, 4864, 4874, 4883, 4894, 4904, 4969, van L. Aubéry du Maurier nos. 4641, 4655, 4672, 4685, 4696, 4713, 4765, 4834, 4943, van N.N. nos. 4536, 4661, 4681, 4703, 4721, 4734, 4741, 4754, 4766, 4784, 4799, 4809, van J.H. Nothafft no. 4648, van A. Oxenstierna no. 4779, van P. Pels nos. 4456, 4480, 4489, 4498, 4535, 4564, 4579, 4595, 4610, 4637, 4711, 4735, 4749, 4755, 4785, 4810, 4821, 4830, 4895, 4905, 4915, 4928, 4939, 4948, 4957, 4970, aan N. van Reigersberch nos. 4460, 4484, 4494, 4503, 4510, 4518, 4526, 4542, 4554, 4563, 4570, 4583, 4592, 4602, 4624, 4643, 4657, 4666, 4676, 4687, 4698, 4715, 4729, 4739, 4746, 4760, 4770, 4780, 4790, 4804, 4814, 4825, 4837, 4848, 4853, 4868, 4888, 4899, 4910, 4933, 4945, 4952, 4962, 4967, 4975, 4983, 4990, van N. van Reigersberch nos. 4473, 4617, van Wilhelm van Saksen-Weimar no. 4495A, aan J.A. Salvius no. 4723, van J.A. Salvius nos. 4463, 4476, 4488, 4496, 4506, 4512, 4532, 4548, 4575, 4596, 4611, 4621, 4630, 4669, 4682, 4692, 4774, 4775, 4892, 4938, van P. Spiring Silvercrona nos. 4455, 4475, 4520, 4680, 4719, 4732, 4750, 4752, 4762, 4772, 4782, 4792, 4806, 4817, 4827, 4838, 4850, 4861, 4872, 4879, 4891, 4901, 4913, 4925, 4936, 4947, 4955, 4965, 4978, 4985, 4991, aan J. de Wicquefort no. 4730A, aan J. Wtenbogaert no. 4646. Daarvan staan 205 brieven niet vermeld in H.E. van Gelder, *Lijst der Uitgegeven en Onuitgegeven Brieven van en aan Hugo Grotius 1626-1645* (1942). De brieven nos. 4459, 4492, 4544, 4589, 4684, 4802, 4941, 4981 aan W. de Groot, en nos. 4526, 4790, 4804, 4825 aan N. van Reigersberch zijn in deze *Lijst* onjuist of onvolledig gedateerd; van no. 4470 wordt daar, in navolging van de uitgave der *Epistolae quotquot*, ten onrechte Cornelis de Groot als geadresseerde genoemd. De in de *Lijst* vermelde brief van W. de Groot van 29 december 1640 is niet teruggevonden. Het is echter niet uitgesloten dat in de *Lijst* op die datum abusievelijk dezelfde brief is opgevoerd die, terecht, ook op 29 december 1641 in de *Lijst* staat vermeld. Van de brieven

van Ch. Marini is gebleken dat deze, zonder nadere aanduiding, gewoonlijk oude stijl zijn gedateerd. In een aantal gevallen moest ook de datering van zijn brieven, gepubliceerd in de voorgaande delen V-X, worden bijgesteld; een opgave daarvan is te vinden onder de Addenda et Corrigenda. Een deel van de brieven van J.A. Salvius werd geschreven en ondertekend door diens secretaris J. Mutterer. Deze brieven zijn echter alle uit naam van Salvius geschreven - in tegenstelling tot de brieven van de zelfstandig corresponderende secretaris Keller - en worden in deze uitgave dan ook onder Salvius' brieven gerangschikt. De aan Grotius toegeschreven ‘De Pace Germaniae Epistola ad Clarissimum Virum N.P.’ van 12 januari 1640, uitgegeven door Isaac Gruterus in zijn *Hugonis Grotii Quaedam hactenus inedita* (Amsterdam 1652), p. 340-372, is niet in onze uitgave opgenomen. De behandeling van het onderwerp, de stijl en feitelijke onmogelijkheden in de tekst - er wordt in deze brief bijvoorbeeld verwezen naar de Franse verovering van Atrecht van 10 augustus 1640 - maken zowel het auteurschap van Grotius als de datering zeer dubieus.

Dank zij onderzoek in de verspreide bundels nagelaten papieren van Grotius werden enige niet eerder achterhaalde brieven gevonden en werd een rijk annotatie-materiaal bijeengegaard. Zo kwamen voor dit deel brieven aan het licht van L. Aubéry du Maurier en van een niet nader geïdentificeerde Franse correspondent (N.N.). Deze brieven maken het mede mogelijk een inzicht te krijgen in de wijze waarop Grotius de informatie, die hij van veel kanten verkreeg, in zijn officiële correspondentie met Oxenstierna en Camerarius verwerkte.

Hoewel het aantal correspondenten in dit deel van de Briefwisseling de veertig te boven gaat, is er alleen sprake van een wederzijdse correspondentie van enige frequentie met W. de Groot, I. Jasky, N. van Reigersberch, J.A. Salvius en G.J. Vossius. In de overige gevallen gaat het om een briefcontact dat ofwel vooral eenzijdig werd onderhouden (bijv. met A. Oxenstierna, G. Keller, P. Pels) of waarvan de sporen eenzijdig bewaard gebleven zijn (bijv. met L. Camerarius en Ch. Marini) òf dat tot slechts weinig brieven beperkt is gebleven. Hoewel men veilig kan veronderstellen dat Maria van Reigersberch Grotius tijdens haar verblijf in de Republiek tot eind oktober 1640 regelmatig op de hoogte hield, is deze correspondentie vrijwel geheel verloren gegaan.

De publikatie van Grotius' werken behoort tot de thema's die in de brieven een belangrijke plaats innemen; vooral de correspondentie met Willem de Groot verschaft details over de onderhandelingen met drukkers, problemen bij de correctie en nadien de reacties van de lezers. Grotius had zich een duidelijk programma gesteld voor de uitgave van zijn werk (vgl. nos. 4501 en 4561): eerst moesten de traktaatjes *Commentatio de Antichristo, De fide et operibus* en *Explicatio Decalogi* anoniem worden gepubliceerd. Vervolgens moesten de *Annotationes in libros Evangeliorum* (1641) worden gedrukt en daarna pas mocht het uitgevershuis Blaeu een nieuwe uitgave van *De iure belli ac pacis* (1642) verzorgen. Een uitgave van de *Anthologia* (1795-1822) zou eventueel daarna kunnen plaatsvinden, maar voor dat groots opgezette werk zou ook in Parijs naar een uitgever worden omgezien. Als de gebroeders Blaeu dit werk naar tevredenheid zouden hebben voltooid, mochten zij ook Grotius' historisch werk, de *Historia Gotthorum* (1655) en de *Annales & Historiae* (1657), het licht doen zien. Hetgeen echter uiteindelijk tijdens Grotius' leven nog werd verwezenlijkt, vormde van dit programma slechts een klein gedeelte. De drie bovengenoemde anonieme traktaten, die in 1640 uitkwamen, vormden immers de openingszetten van een polemiek die gedurende de volgende jaren, tot zijn dood toe, veel van Grotius' tijd en aandacht in beslag zou nemen. Sinds het begin van

de twintiger jaren had hij zich steeds moeten onthouden van pennestrijd. Zijn positie als Zweeds ambassadeur beschouwde hij nu als een door God gegeven ‘asylum’, van waaruit hij kon werken voor de hereniging der kerken (no. 4599). Hij was zich weliswaar de persoonlijke risico's die hij met zijn streven liep, bewust, maar ‘audendum aliquid est pro veritate contra factiones’ (no. 4568; vgl. no. 4473).

Vooral de *Commentatio de Antichristo*, waarin de gebruikelijke identificatie van de paus

met de bijbelse antichristfiguur werd ontkend, wekte binnen de geleerde reformatorische lezerskring van die dagen enige beroering. De bejaarde Pierre Du Moulin reageerde, onder pseudoniem, met een felle tegenwerping; de predikant-hoogleraar Samuel Maresius publiceerde, wellicht mede op instigatie van de Haagse hofpredikant André Rivet, zijn weerlegging. Rivet zelf beperkte zich tot kritiek binnenskamers (*Briefw. Huygens* III, p. 36). Ook onder de vrienden in de Republiek en in Frankrijk wekte het traktaatje bedenkingen. Etienne de Courcelles gaf behalve aan bewondering voor Grotius' gedegen aanpak ook uiting aan de bezwaren van remonstrantse zijde tegen het boekje (no. 4688). G.J. Vossius hield zich aanvankelijk op de vlakte (no. 4694), maar attendeerde Grotius toch wel op enkele punten van kritiek (no. 4854), terwijl de Parijse parlementsraad Sarravius alvast aan de jonge Gronovius liet weten dat Grotius' naam door dit werkje wel geschaad zou worden (*Sarravii Epist.*, p. 27).

De beide andere traktaten, *De fide et operibus* en *Explicatio Decalogi*, werden met meer instemming ontvangen (bijv. no. 4706). Grotius besloot de drie werkjes, evenals zijn antwoord aan Maresius en Du Moulin, de tegen het eind van 1640 geschreven *Appendix de Antichristo*, achter zijn *Annotationes ad libros Evangeliorum* te laten afdrukken, zodat een onlosmakelijk geheel ontstond (no. 4918). De uitgave van deze *Annotationes* vergde overigens in 1640 veel zorg en het werk verscheen in de loop van 1641 met name dank zij de inspanning van Willem de Groot en G.J. Vossius. Grotius was voortdurend bevreesd dat tijdens het drukken ten onrechte nog iets werd toegevoegd of moedwillig fouten zouden worden gemaakt. Ook de steun van Vossius waardeerde hij in deze periode niet altijd ten volle, omdat hij vermoedde dat deze laatste zijn hulp, uit angst of op instigatie van zijn Engelse relaties, maar mondjesmaat gaf (nos. 4552, 4981, 4987). De vriendschappelijke relatie scheen aldus wat te bekoelen, ondanks tekenen van persoonlijke bezorgdheid en hartelijkheid in de brieven van 1640.

Hoewel Grotius' literaire interesses ietwat op de achtergrond waren geraakt, verschenen in 1640 ook op dit terrein enkele nieuwe drukken: *Notae et Emendationes* op Tacitus en de Engelse vertaling van de *Christus Patiens*. Voor de herdruk van de *Poemata* en de *Lucanus*-uitgave werd voorlopig zonder resultaat onderhandeld met de uitgevers Blaeu en Le Maire. Met name de laatste bezorgde Grotius veel ergernis (no. 4552). Wel verschenen in 1640 nog herdrukken van de *Apologeticus*, de *Disquisitio an Pelagiana sint ea Dogmata* en *De veritate*, waarvan één editie in Frankrijk en twee in de Republiek. Door bemiddeling van Grotius verscheen bovendien bij Blaeu zonder auteursnaam *De absoluto reprobationis decreto*, de Latijnse vertaling van een Engels werk uit 1633 door Samuel Hoard. Door de tijdgenoten werd het werk ten onrechte aan Grotius toegeschreven (zie no. 4688).

Een groot deel van de Briefwisseling betreft Grotius' activiteiten als Zweeds ambassadeur te Parijs. Zo stellen deze brieven ons in staat vele politieke en militaire gebeurtenissen van het jaar vanuit zijn visie te volgen.

Na de dood van Bernhard van Saksen-Weimar in 1639 was diens leger door zijn Franse financier *de facto* overgenomen. Onder leiding van Longueville drong het diep in Duitsland door en nabij Erfurt verenigde het zich in mei 1640 met het Zweedse leger onder Banér en de bondgenotenlegers van Hessen-Kassel en Braunschweig-Lüneburg. De verwachting was hoog gespannen, maar Piccolomini vermeed een grootscheeps treffen en al in de loop van het jaar vertoonde de alliantie barsten. Hoewel zo een direct resultaat uitbleef, was vooral de Franse positie binnen de alliantie versterkt. Grotius signaleerde de sterke oorlogsgezindheid van de Fransen (no. 4973), die immers ook tegen hun Spaanse tegenstander een

succesvolle campagne voerden. Na het ontzet van Casale Monferrato in april volgde in augustus de verovering van Atrecht, in september die van Turijn.

In deze gunstige omstandigheden was het Franse verlangen groot om het Zweeds-Franse verdrag, dat in maart 1641 afliep, te verlengen. De voornaamste voorwaarden van het verdrag waren dat alleen door beide partijen tezamen over vrede kon worden onderhandeld en dat Frankrijk zich verplichtte Zweden jaarlijks met 400.000 rijksdaalders te

subsidiëren. Bevreesd voor een te sterke vergroting van de Franse invloed stelde Zweden zich in de onderhandelingen terughoudend op. Deze onderhandelingen werden in Hamburg gevoerd tussen Johan Adler Salvius en Claude de Mesmes, graaf van Avaux. Grotius speelde, zeker in het begin, niet meer dan een bijrol. Hij suggereerde aan Salvius weliswaar nieuwe verdragsvoorwaarden, met name betreffende een punt dat hemzelf direct betrof, te weten de rang en waardigheid van Zweden in het diplomatieke verkeer; maar pas in een laat stadium deelde Salvius hem mee welke zaken onderwerp van de besprekingen vormden (vgl. nos. 4634, 4803, 4909, 4938). Sindsdien beijverde Grotius zich de Zweedse eisen vanuit zijn Parijse standplaats te ondersteunen. Pas in 1641 zou hij meer actief in de onderhandelingen worden betrokken. De omstandigheid dat Frankrijk de Zweden nodig had, betekende echter wel dat Grotius met wat meer egards werd behandeld in een aantal kwesties van minder belang, waarin hij wel een duidelijk eigen rol speelde.

Zo was de keurvorst-paltsgraaf Karl Ludwig in oktober van het vorige jaar op doorreis in Frankrijk gearresteerd, nadat hij ervan was beschuldigd het leger van wijlen Bernhard van Saksen-Weimar aan zich te hebben willen trekken. Grotius werd door de Franse staatssecretaris van buitenlandse zaken Chavigny aangezocht als bemiddelaar op te treden. Van Franse zijde eiste men in ruil voor de vrijlating van Karl Ludwig een verklaring van diens hand dat hij niets in de zin had gehad met het Weimarse leger, en een verklaring van zijn oom, de Engelse koning Karel I, zich te zullen onthouden van troepenlevering aan de vijand. Er moest gestreefd worden naar een eigen leger voor Karl Ludwig in Duitsland, gefinancierd met Engels geld. Dat laatste ontbrak overigens in hoge mate. Bovendien weigerden de Engelsen onder pressie te onderhandelen: eerst moest Karl Ludwig vrijkomen. Grotius wist tenslotte in maart te bereiken dat de keurvorst zich althans in Frankrijk vrij kon bewegen. De kwestie bleef slepen tot eind juli, toen Karl Ludwig toestemming wist te krijgen Frankrijk te verlaten. Hij vertrok tenslotte pas in september. In de tussentijd gaf Grotius hem menig goed advies (vgl. nos. 4601, 4738, 4769), hoe bij de lopende vredesonderhandelingen te Hamburg en op de rijksdag te Regensburg zijn wensen tot restitutie van de Palts op tafel te leggen.

In de onderhandelingen rond de uitwisseling van de Zweedse veldmaarschalk Gustav Horn, die zich in Beierse krijgsgevangenschap bevond, tegen de in Frankrijk vastgehouden Johan van Werth kwam enige vooruitgang. Grotius wist eindelijk de Franse medewerking voor deze ruil te verkrijgen door ook de verlenging van het Zweeds-Franse subsidieverdrag in het spel te brengen (vgl. no. 4859). Door de dood van Banér halverwege 1641 zou de uiteindelijke uitwisseling nog een jaar worden uitgesteld.

Een diplomatiek incidentje (vgl. Register i.v. Poissy) vond plaats rond de Zweedse troonopvolger Karl Gustav die na enige maanden onderwijs te hebben gevolgd aan de ruiterakademie van Benjamin in Parijs, naar Zweden wilde reizen. Het reisgezelschap werd onderweg lastig gevallen en er vielen gewonden. Grotius deed zijn beklag bij de kanselier Séguier, vooral toen bleek dat men het Zweedse gezelschap de schuld in de schoenen wilde schuiven. Ook de waardigheid van Zweden in het diplomatieke verkeer kwam hierbij weer eens aan de orde; Zweden moest volgens Grotius op dezelfde wijze worden behandeld als Engeland (nos. 4722, 4835). Overigens zag Grotius met lede ogen hoe in de Republiek Zweden zelfs na Polen en Denemarken werd genoemd (no. 4471).

De betaling van Grotius' salaris had al lang gestagneerd. Spiring Silvercrona in Den Haag weigerde de betaling, aanvankelijk omdat hem de opdracht ertoe zou ontbreken, daarna omdat hij geen geld had. Het is niet onmogelijk dat een conflict

tussen Spiring Silvercrona en Grotius' zwager Van Reigersberch hierbij een rol speelde (vgl. dl. X, p. 398-406, 427vv.; Brandt-Cattenburgh, *Leven* II, p. 227vv.). Grotius liet zich tenslotte zijn achterstallig salaris in Parijs betalen uit de Franse subsidie aan Zweden: in april hield hij 16.000 rijksdaalders af en in oktober nog eens 4.000 rijksdaalders (vgl. nos. 4600, 4603, 4889), hetgeen in Stockholm - noodzakelijkerwijs - werd geaccepteerd.

Voorzover dat uit de Briefwisseling blijkt, moet het jaar 1640 voor Grotius als privé-per-

soon niet in alle opzichten opwekkend zijn geweest. Willem de Groot regelde in het voorjaar van 1640 de zaken rond het sterfhuis van hun beider zuster Adriana; in februari 1640 overleed een zuster van Maria van Reigersberch en in mei verwisselde de bejaarde Jan de Groot het tijdelijke met het eeuwige. Ook in het laatste geval behartigde Willem alle familiezaken en bracht aan zijn broer in Parijs verslag uit. Grotius deed nog moeite voor een opvolging door Willem van hun vader als raad van de graven van Hohenlohe, maar dit ambt is hem, naar het schijnt, niet toegevallen. Ook zijn drie zoons baarden Grotius enige zorg: Cornelis en Diederik zochten na de dood van Bernhard van Saksen-Weimar een nieuw emplooi in de Franse legers zonder met hun vaders wensen veel rekening te houden. Pieter wilde graag pensionaris van Den Bosch worden, terwijl Grotius hem het liefst als advokaat in Amsterdam zag werken, zo mogelijk toegevoegd aan de Oostindische Compagnie. Ondertussen klaagde Maria van Reigersberch, die in de Republiek financiële kwesties - zoals die betreffende Grotius' achterstallige salaris - probeerde op te lossen, over Pieters geldverspilling en ongezeglijkheid.

De systematiek van de uitgave van de Briefwisseling is opnieuw bezien en gepoogd is ‘schoonheidsfouten’ weg te werken, een grotere doelmatigheid te bereiken en de bruikbaarheid van de Briefwisseling als naslagwerk te vergroten. Een rol daarbij speelden het verschijnen van de vijfde druk van de *Richtlijnen voor het uitgeven van historische bescheiden* (1975) en de besprekingen van dl. VII-X van de Briefwisseling door dr. C.S.M. Rademaker in *Bijdragen en Mededelingen voor de Geschiedenis der Nederlanden*. Met name met betrekking tot de annotatie en tot het register van persoons- en aardrijkskundige namen kon in het onderhavige deel XI al aan een aantal eisen tot modernisering ten gerieve van de gebruiker worden tegemoet gekomen. Zo zijn personen van wie redelijkerwijs verondersteld mag worden dat de gebruiker hen kent, niet meer geannoteerd: aanduidingen als ‘cardinalis’ en ‘princeps Arausionensis’ kunnen door een verwijslemma in het register worden geïdentificeerd als resp. Richelieu en Frederik Hendrik. Ook de regerende vorsten van Frankrijk, Spanje, Engeland, Zweden, Denemarken en Polen kunnen op die wijze worden teruggevonden. De als lastig ervaren verwijzing in de annotatie naar noten in andere delen van de Briefwisseling zijn zoveel mogelijk beperkt. In de tekst direct opeenvolgende personen die gezamenlijk handelend optreden zijn niet meer afzonderlijk geannoteerd, maar ondergebracht in zgn. verzamelnoten. Behalve personen en boektitels werden in dit deel ook kwesties die achtereenvolgens in een aantal brieven spelen, van een verklarende noot voorzien, zoals betreffende ΟΥΛΠΙΟC in no. 4589 n. 2. In iets ruimere mate dan voorheen werd in de noten een bron- of literatuurverwijzing gegeven, terwijl ook parallel-correspondenties zo nodig geciteerd zijn, bijv. in no. 4688 n. 4. Binnen de continuïteit die een uitgave als de Briefwisseling oplegt, wordt gehoopt aldus met enkele kleine veranderingen de bruikbaarheid toch weer te vergroten. Het is de verwachting dat in deel XII, dat thans in bewerking is, de gewenste verbeteringen vollediger kunnen worden gerealiseerd.

Bij het voltooien van dit deel gaat in het bijzonder dank uit naar prof. dr. J.J. Poelhekke die, als toezichthouder namens de Rijkscommissie voor Vaderlandse Geschiedenis en vervolgens namens de Grotius-Commissie van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, met zijn adviezen en kritieken een voortdurende steun en stimulator is voor de uitgave.

Van velen in binnen- en buitenland is medewerking ontvangen bij het oplossen van problemen of het toezenden van fotomateriaal. Voor het eerste wordt hier

erkentelijkheid betuigd aan de heren F. Ludwigs en B. Elthammer in Stockholm, dr. G. Taddey in Neuenstein, P. Bougard te Atrecht en B. van Selm te Leiden; voor het laatste vooral aan de handschriftenafdeling van de Amsterdamse Universiteitsbibliotheek.

Het typewerk voor dit deel is verricht door mevrouw E.T. van Hilten-den Daas. De heer B. Djajadiningrat vervaardigde weer met ijver en nauwgezetheid de registers en kopieerde een aantal brieven. De drukproeven werden gecorrigeerd door alle medewerkers van het Grotius Instituut, in het bijzonder echter door de heer E.J.M. Peeters. Mevrouw J.A.C.G. Ripson-Koeleman kopieerde een aantal brieven en assisteerde bij het inventariseren van bronnenmateriaal.

P.P. Witkam.

De dateringen in de kop van de brieven en in de annotatie zijn, tenzij anders vermeld, nieuwe stijl; een datering tussen [ ] ontbreekt in de brief en berust op een conjectuur die in de eerste noot van de brief is verantwoord. In de tekstuitgave zijn hoofdletters, interpunctie en alinea-indeling gemoderniseerd. De spellingvarianten u-v en ii-ij-y zijn genormaliseerd naar tegenwoordig gebruik. Onderstrepingen in de brieven door verzender of ontvanger zijn niet gehandhaafd. Ondubbelzinnige afkortingen en ligaturen zijn uitgeschreven. Tekstvarianten staan in de annotatie aangegeven, tenzij sprake is van kennelijke verschrijvingen in een copie of editie.

( )	= ex conjectura in een beschadigde tekst ingevoegd.
[ ]	= ter verduidelijking ingevoegd in een niet beschadigde tekst.
- -	= in de bron tussen haakjes geplaatst.
.....	= tekst onleesbaar.
------ (aan begin en einde van een brief)	= de brief is slechts fragmentarisch overgeleverd.

4452. 1640 januari 2. Van D. de Groot[1].

Monsieur,

Le décès et l'enterrement de ma tante[2] m'ont empesché de vous rendre mes devoirs. C'est pourquoy je vous prie de m'en vouloir excuser. Je me tiens encor icy en attente de quelque bonne commodité pour entreprendre mon voyage d'Allemagne. Tout le monde juge que je feray bien d'avoir patiance jusques à ce que le prince de Bohème[3] s'y en aille, mais je ne pense pas que ce soit encor de deux mois. C'est pourquoy ma mère trouve bon que je l'aille accompagner en Zélande. Elle est déjà partie d'icy pour Rotterdam, où je l'iray trouver demain pour partir le jour après.

J'ay employé le temps que j'ay esté icy à faire - c'est à dire mettre par escrit - un récit de ce que j'ay veu à l'armée, monsieur de Reigersberg[4] m'en ayant fort sollicité.

Jusqu'asteur je ne luy ay peu donner que ce qui s'est fait en l'an 1637, qui est celluy que je partis de Paris avec feu son Altesse[5]. Je tascherois de poursuivre le reste, si j'avois quelques lettres que je vous ay escrittes estant en Allemagne. C'est pourquoy je vous supplie de m'en voul(oir) envoyer quelques-unes qui me pourroyent le plus servir, si d'avanture il se rencontroit quelque commodité par mer. Mais que le tout soit achevé je ne manqueray pas de vous en envoyer une copie, si d'avanture vous l'avez pour aggréable.

Je demeure, monsieur,

Vostre très obéissant fils

D. de Groot.

A la Haye, 1e 2me Janvier 1640.

Adres: A monsieur monsieur l'ambassadeur de Suède.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 12 Ian.

En in dorso: 2 Ian. 1640. D. de Groot.

4453. 1640 januari 2. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 27. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 4470.
2 Adriana de Groot, gestorven op 10 december 1639 en begraven in de St. Janskerk te 's-Hertogenbosch.
3 Karl Ludwig van de Palts; hij was in oktober 1639 nabij Moulins gearresteerd.
4 Nicolaes van Reigersberch; voor zover ik heb kunnen nagaan is het geschrift nooit verschenen.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar; hij overleed op 18 juli 1639.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 4437 (dl. X); beantw. d. no. 4466.

Profectus est cum commentario de Antichristo[2] jam ante aliquot dies Amstelodamum filius Petrus, ut per Corsellium[3], si alium ei rei magis idoneum nancisci nequeat, edi quamprimum curet omnia mecum per litteras consilia communicaturus. De Fide et operibus[4] videbo an Utenbogardi[5] opera hic possit imprimi; sin minus faciam te ejus certio-

2 *Commentatio ad Loca quædam N. Testamenti quæ de Antichristo agunt, aut agere putantur, expendenda ervditis.* Amstelodami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev, MDCXL; Ter Meulen-Diermanse no. 1100.
3 Etienne de Courcelles (1586-1659), remonstrants theoloog.
4 *Explicatio trium utilissimorum locorvm N. Testamenti: Capitis I Pauli ad Ephesios. Posterioris partis capitis II Iacobi, commatis IX [sic, pro: XIV] & sequentium. Capitis III Epistolae I Ioannis. In quibus agitur de fide & operibvs.* Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXL; Ter Meulen-Diermanse no. 1109.
5 De remonstrantse theoloog Johannes Wtenbogaert.

rem. Illud, quod de reliquorum impressione in Galliis facienda scribis, valde me recreat. Ad filium scribam, ut cum Vossio[6] agat de quaesito ad secundum decalogi praeceptum[7] et de commentariis de Iure belli ac pacis[8]. Interea jam uxor tua[9] Roterodamum abiit Selandiam petitura, quo et minorem trahet filium[10], ut amicos visat. Paratus qui hic fiebant maximi, tam ad choreas quam ad armorum exercitia, longo intermissa tempore, uno momento in fumos abiere mortuo quippe principis minore filio[11], in cujus baptismum ista pompa reservabatur, quae nunc in funebrem versa est; vidimus hodie exequias, quae cum trecentis facibus infantem feretro impositum ad navem comitatae sunt deferendum scilicet Delfos, ut eadem vespera avito condatur tumulo.

Proximis diebus Evaldus Dussenus[12] a Delfensibus in conventum deputatorum allectus, Iodocus Adrichemus[13] thesaurarius urbis creatus est, uterque ejus aetatis, ut vix iterum consularem dignitatem sint adepturi; eorum loco nunc juniores clavo admoventur, qui utinam veteres tueantur super administranda republica sententias. Sed certe ad oligarchiam, ne pejus quid dicam, res vergunt, et singulis trienniis aliquid de veteri forma decedit.

Parentes, ego, uxor, tibi tuisque omnia in hunc annum fausta precamur et salutaria in tuum ac totius reipublicae christianae bonum.

Vale.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, postridie Calendas MDCXL.

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de la reine et couronne de Suède, à Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 10 Jan.

En in dorso: 2 Ian. 1640. W. de Groot.

4454. 1640 januari 2. Van N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

6 Gerardus Johannes Vossius, hoogleraar te Amsterdam; vgl. no. 4464.
7 Vgl. Grotius' brief in dl. X, no. 4385. Vgl. ad *Exodus* 20, 4 in *Explicatio Decalogi Vt Græce exstat, Et quomodo ad Decalogi locos Euangelica præcepta referantur*. Amstelodami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev, MDCXL; Ter Meulen-Diermanse no. 1117.
8 *Hvgonis Grotii de ivre belli ac pacis libri tres, In quibus jus Naturæ & Gentium, item juris publici præcipua explicantur. Editio nova cum Annotatis Auctoris. Accesserunt & Annotata in Epistolam Pauli ad Philemonem.* Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXLII; Ter Meulen-Diermanse no. 571.
9 Maria van Reigersberch bevond zich in het vaderland.
10 Diederik de Groot.
11 Hendrik Lodewijk, geboren op 30 november 1639 en gestorven op 29 december van dat jaar.
12 Eewout Jacobsz. van der Dussen (1574-1653).
13 Joost Jacobsz. van Adrichem († 1653).
1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., K 74e. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb*., p. 596. Antw. op no. 4439 (dl. X). De beantwoordende brief, vermoedelijk dd. 14 januari, ontbreekt.

Het gebreck van inlantsche sal ick moeten suppleren met Brasiliaense tijdyngen, die in haerselven niet goet en sijn ende qualijcker uyt souden connen vallen als men vooralsnoch kan vreesen, daervan de naeste brieven eerst connen onderechty[n]ge geven. Degene,

die dese weecke gecommen sijn, houden den datum van de 8 ende 27[2] October.

Die van den achsten clagen seer, dat, wat vertooch sij in Martio tevoren hadden gedaen van gebreck van alle nodruft ende de continuatie van den 5 Augustus daerop gevolcht, echter alle scepen sedert van hier affgesonden geen remedie daertegens hebben gebracht sijnde alle gearriveert sonder provisie vanwegen de Compangie, alleen bevracht bij particuliere, daer alles ten diersten van te becomen is. Waerdoor veroorsaeckt is, dat alle magasijnen haer ledych vindende sij genootsaeckt sijn de soldaten te logeren tot laste van de inwoonders van het plattelant ende deselve, hoewel onder belofte van betalyng, als de casse sal wesen voorsien, te belasten weeckelijck seeckere quantiteyt van farine ende vleesch op te brengen. Waerdoor ontstaen se[e]r grote clachten van de Portugesen ende andere inwoonders ende de al te haestygen consumptie van de farine, ingevolch dat de wortelen vóór haer tijt moeten werden opgedolven ende het vee soo jonck geslachtycht, dat de ossen tot de ingenios nodych licht souden commen te deficiëren, consquentelijck de ingenios stille moeten staen. Daerbij commende, dat den viant, die met 35 scepen reet lach om haer te besoecken, weynych resistentie sal vinden - soo schijnen sij -, doordien de forten van alle behoeften soo seer sijn onversien; ende offwel sij van gebreck van volck niet hebben te clagen ende wel een goede troupe in het velt souden connen brengen, nochtans hetselve niet sullen mogen doen, omdat sij niet en hebben, waervan deselve te onderhouden, ende oock sodanyge quantiteyt van anmonutie niet als daertoe wert gerequireert, soodat sij - seggen sij - dit saisoen sullen moeten verliesen, omdat op sooveel remonstrantie geen behoorlijcke ordre is gevolcht. Dit sijn al de swarycheden van de brieven van den 8 Martii, die evenwel dat goets inhouden, dat van de 1200 mannen, daer de leste brieven van melden dat over de riviere St. Francisco soude gecomen sijn, niet en is geweest als een versiert geruchte, dat soo veel gelooffs hadden gevonden, dat eenen cappiteyn Walburch[3], gestelt tot bewarynge van een fort op deselve riviere, op dat remoer het fort heeft verlaten ende het magasijn aen sijn soldaten tot plonderynge gegeven, waerover hij oock is bij den crijchsraet is gedegradeert van alle digniteyt ende incapabel verclaert de wapenen te dragen met refusie van de schade bij de Compangie geleden. Voorts soo stelt men sich hier gerust daerin, dat offwel provisie voor de magasijnen ontbreecken, nochtans, dewijle de particuliere goede quantiteyt daer hebben, men deselve in tijt van noot sal connen aensprecken. Daerbij noch comt, dat desen brieff den 8 Octobris geschreven die vreese gaff, dat den viant tegens halff October sijn tocht soude doen, soo hadden sij soo uyt gevangen te lande ende water becomen vernomen, geaccompangeert is met een brieff van den 27 van deselve maent, die seyt sij den viant noch niet gewaer geworden waren, waeruyt men hoopt dat, eer eenych effect tegens haer soude vallen, het soude wesen halff November, ontrent welcke tijt de scepen van alles wel versien in September uytgelopen oock daer souden moeten arriveren ende de saecke stellen ofte conserveren in goede pointen, dat ick wil wenschen. Van volck seggen sij te wesen wel versien, daer dan bij comende boven de recruyten, die nu al drie weecken in Texel hebben gelegen, de 2700 soldaten met 2700 matroosen die in 27 scepen derrewaers gaen, sullen alles wel blijvende wat notabeles voren connen nemen. De difficulteyt die geseyt wiert dat bij de soldaten, die men uyt de ordinaris-compangiën soude nemen om naer Brasil te senden, wiert gemaeckt is onder weynych geweest, commende uyt de bovenquartieren ende plaetsen verde

2 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., Arch. Oude W.I.C. no. 54, 8 oktober 1639 no. 22; de brief van 27 oktober ontbreekt.

3 Walraven van Malborch.

van de zee gelegen, die niet en weten de gelegentheyt; andere tonen haer wel tevreden.

In Portugael schijnt dat sij oock ernstych meenen nieuw volck derrewaerts te senden, gelijck d'Oquendo[4] met een goet gelaet schepen meent naer Spaengiën te geven, diende den wint; doch seggen de Antwerpse advysen, dat groote onwillicheyt is onder de soldaten die hij derrewaerts soude brengen.

4 De Spaanse admiraal don Antonio de Oquendo (1577- 7 juli 1640).

Monsieur de Strade[5] wacht oock op den wint ende spreeckt men noch buyten aff van ni[e]uw volck te lichten, dat ick niet kan aennemen, ten ware den naem aen Vranckerijck wort geleent.

Uyt Engelant horen wij tot noch toe niet als goet. De twijfelachtycheyt van de Schotse saecken sullen den conynck apparentelijck temperen.

Het subyt affsterven van den jonckgeboren prins[6] heeft niet alleen alle preparaten tot den doop, die groot ende magnifycq waren, gestuyt, maer oock een groote vreucht in groote droeffheyt verandert, gelijck het verlies inderdaet seer groot is voor mijnheer den prins ende de vasticheyt van sijn huys; sed reges in ipsos imperium est Jovis[7].

Godt geve, dat dit begonnen jaer uEd. ende de uwe ende ons allen medebrenge hetgene ons tot tijdelijck ende vooral eeuwygen segen kan dienen. Darom bidde ick ende dat uEd. mij mach houden voor degene die ick ben.

Desen 2 Janu. 1640.

Adres: Mijnheere mijnheere de Groot, raedt ende ambassadeur ordinaris van de coninginne ende croone van Sweden bij den alderchristelijcksten coninck.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 10 (?) Ian.

En in dorso: 2 Ian. 1640. N. Reigersberch.

4455. 1640 januari 2. Van P. Spiring Silvercrona[1].

Mijnheer,

Alsoo ick van hier niet ende hebben 'tgeene schrijvenswaerdich sijn mocht U Excellentz te comuniceeren, soo is doch dat soo veel te meer 'tgundt mij geschreven wordt uyt Poommeren van Stetin, dat onder andern meldet van een aengenaeme victorie, dat door een seer gelucklijcke entreprinse van den generaal-mayor Lillie Hoeck[2] die stadt Driesden ende wat daarin an alderley provisie geweest geoccupeert is, 'twelck U Exc. in bijgaende copie[3] breeder sal connen vernehmen, daarvoor den alderhoogsten vlijtich gedanckt sij, die oock voorders met sijne goede gnade ons gelieve bij te staen, waermede ick U Ex. oock ben wenschende een gelucksaligh nieuw jaer, verhoopende tselve noch veele jaeren te doen indien den almachtigen Godt ons werdt bij goeder gesondtheyt laeten, verblijvende ondertuschen,

U Excellentz dienst- ende vrundwilligen
Petter Spiringc van Norshollem.

Haagh, 2 Januarii A.^{o} 1640.

5 Godefroi d'Estrades (1607-1686), Frans diplomaat.
6 Hendrik Lodewijk; zie no. 4453, n. 11.
7 Horatius *Od.* III, 1, 6.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13. Orig. Eigenh. ondertek. Petter Spiring Silvercrona was resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag.
2 Johan Lilliehöök, Zweeds bevelhebber.
3 Bijlage no. 1.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 10 Ian.

4456. 1640 [januari 5]. Van P. Pels[1].

Mijnheer,

Van hier en is niet nieuws. Bannier[2] doet in Moraviën wat hij will ende nempt in Slesingen d'een plaets vor d'ander naer. Wilt de Brandeborgse[3] en Saxische[4] gesanten geene paspoorten op den colegiaeldagh naer Norenbergh geven sonder relaxacie van den grave van Brandestein[5].

Wat mij van Weenen geschreven wordt gaet hiermede de copye[6], en ick wenschte wat geparticulariseert te weten over den gearresteerden electeur palatin[7]. Madame de grootmoeder[8] doet mij daerover schrijven, is present met haere dochter[9]; de electeur[10] tot Coninxberg.

De gedeputterde van Dansick[11] sijn naer Toren op den landdagh verayst.

Den generall Oxenstern uyt Lijfflandt[12] meynt, dat de Polen den eenen ofte anderen tijt de pacten breecken sullen, begeert dat ick hem dogh continueeren saude te adviseren, watter in de werelt omegaet.

De brieven van Weenen en sijn in gen ander substancie alsdat den palatin met kennisse van Bayern saude gearresteert sijn. Andere seggen ome gedurende sijn detencie over Brisaac met de armeeën van Wijmer[13] te accorderen. Nogh andere, dat het dor correspondencie tuschen Engeland en Oostenrijck is ome het palatinaet tegens Brisac te restitueren.

Hiermede eyndendt blijve, mijnheer,

U Ex.^{cie} diener.

Adres (met andere hand): Son Excell.^{z}, à monsieur monsieur Hugo de Groot, Ambassadeur de sa May.^{té} e coroune de Suède, Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 8 Febr.

En in dorso: 5 Ian. 1640. Pels.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16. Eigenh. oorspr. Datum en ondertek. afgesneden. Paulus Pels was Staats agent in Danzig. Zijn zoon Pieter is in de jaren 1638-1641 Grotius' secretaris geweest.
2 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
3 Johan Friedrich von Löben (1595-1667), Peter Fritze en Caspar Taschenberger (volgens o.m. *Theatr. Eur.* IV, p. 129A).
4 Friedrich Metsch, Heinrich von Friesen en Johann Leuber (volgens *Theatr. Eur.* IV, p. 129A).
5 Christoffer Carl von Brandenstein († oktober 1640).
6 Ontbreekt.
7 Karl Ludwig van de Palts; hij was medio oktober 1639 nabij Moulins gearresteerd.
8 Louise Juliana van Oranje-Nassau, moeder van Frederik V van de Palts, 'de Winterkoning'.
9 Vermoedelijk Elisabeth Charlotte van de Palts (1597-1660), gehuwd met Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
10 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg († 3 december 1640).
11 Niet geïdentificeerd. De Pruissische landdag te Thorn begon op 9 januari.
12 Bengt Bengtsson Oxenstierna; 'Resare Bengt'.
13 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar; hij was op 18 juli 1639 overleden.

4457. 1640 januari 7. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

Bene accepi literas Excellentiae vestrae datas 26 Decembris[2].

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 212. Gedrukt *Epist.*, p. 589. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Ontbreekt.

De principis electoris[3] negotio nihildum certi judicare possum. Adiit eum Windebanckius[4] literasque regis reginaeque Britanniarum[5] ei tradidit obseratas[6] sermonesque cum eo habuit Gallico sermone praesente Chavigniaco[7]. Ajunt Angli de foedere se non acturos, nisi libertatem habeat elector; et de armis, quae in Anglia parantur, magnus rumor Gallos nonnihil terret. Caeterum vereor, ut satis haec moveant eos, qui regnum hoc gubernant, quorum animi longa ac prodigiosa felicitate adversus metus omnes indurati videntur. Itaque aperte nunc rex Brisacum suam urbem vocat.

De Hassiae[8] negotio eadem hic, quae scribit Excellentia vestra, intellexi, nisi quod de religione in pactis, quae nunc Galli offerunt, non tam res quam verba mutata sunt. Caeterum etiamsi alia omnia bene procederent, videtur mihi non male rebus suis consulere landgravia, cum Gallis se illigare cunctatur, nisi simul ipsa illigatos sibi et Suedos habeat. Quae in conventu ordinum Suediae decernentur[9], multum nobis lucis adferent et, siqua est res, quae sollicitos reddere Gallos deberet, haec est.

Agi in Italia de induciis certum est: an coierint, nondum scio. De[10] Salza quod conjeceram[11] verum intelligo arcanas fuisse pactiones, ut deditio in hoc tempus differretur[12]. Est jam in hac urbe Mazarinus[13], cardinali Riceliaco carissimus. Is et illas controversias inter Romam Galliamque ortas sedare conabitur et paci inter reges[14] vias parare, homo et solers[15] et felix.

Lotharingiae dux[16] tentatur quidem, sed, quantum judico, nihil acturus est non consultis imperatore et Hispanicis.

Consilia quaedam in Gallia suscepta fuisse libertatis suae inimica Genevenses putant eaque res accedit ad alias, quae Helvetiis suspectam faciunt tam validam tamque propinquam Galli vicinitatem. Miseret me eorum, qui nec Galliae bene fidunt neque causas habent, cur magis fidant aliis popularibus suis, qui in Hispani sunt factione.

Credibilia sunt, quae de rege Daniae et D. Roo[17] scribit Excellentia vestra. Caeterum ut Germaniae principes sive pontificii sive protestantes magni aliquid contra imperatorem moliantur ac sui formidine pacem ab ipso, qualem velint, exprimant[18], vix sperandum videtur, ita et accisae eorum vires et prostrati sunt animi.

Bavarus[19] cum Longavillano[20] certamen defugiens gratiam videtur retulisse pro servatis saepe terris suis Gallorum apud ducem Vinariensem[21] auctoritate.

3 Karl Ludwig van de Palts.
4 Thomas Windebank, zoon van de Engelse staatssecretaris Sir Francis Windebank.
5 Karel I en Henriette Marie.
6 De copie Uppsala geeft ten onrechte ‘observandas’.
7 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny, Frans staatssecretaris van buitenlandse zaken.
8 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
9 De copie Uppsala heeft abusievelijk ‘secerneretur’.
10 Ontbreekt ten onrechte in de copie Uppsala.
11 Echter niet in een brief aan Ludwig Camerarius; wel in no. 4438 (dl, X) aan Axel Oxenstierna.
12 Copie Uppsala: differatur.
13 Jules Mazarin - Giulio Raimondo Mazzarini -, de latere kardinaal en opvolger van Richelieu.
14 Lodewijk XIII en Philips IV.
15 Copie Uppsala: homo est felix et sollers.
16 Karel IV, hertog van Lotharingen.
17 De Engelse diplomaat Thomas Roe.
18 Copie Uppsala abusievelijk: valent expriment.
19 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
20 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
21 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar († 18 juli 1639).

Dicitur Bannerius[22] hostibus ad se valde impeditum iter fecisse locorum, quae interjacent, incendiis ac vastatione.

A parlamentario conventu Angliae, quem mense Aprili futurum audio, apparebit,

22 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.

quae sint[23] Anglorum de rebus Scoticis judicia. Rex certe et archiepiscopatum S. Andreae et alios episcopatus vacantes contulit in eos, quos idoneos credidit putantque multi fortes fore Anglos in tuenda episcoporum dignitate.

In Anglia audio contra Batavos multa moveri vetera, etiam illud de Ambona[24]. Sed tales aestus saepe cum tempore desaeviunt[25]. Non peccaturos Batavos arbitror, si nova de honorum signis titulisque decreta silentii supparo obducant. Cum quidem ad medicum[26] venisset sanandae rediviae causa, quam Graeci[27] παρωνοχίαν vocant, medicus ex facie videns hydropicum esse dixit longe aliud illi curandum quam rediviam.

Suedorum regum morem, quo nomen suum primo ponunt loco, non cum Romanis tantum veteribus, sed et cum aliis saeculi nostri regibus congruere disco libenter.

Ego ad D. Spiringium[28] nullum judicium perscripsi, sed tantum historias quasdam mihi cognitas.

Excellentiam vestram quod attinet, sicut aetati multum jactatae ac jam devexae otium non invideo, ita nihil malim quam manere eam in negotiis Suedicis, si modo id ferat valetudo et quae debentur suis solvantur[29] temporibus, ut alia omni sollicitudine liber animus rebus magnis se intendat.

Dantiscanae civitati productum est tempus malorum abrupto ita[30] derepente conventu. Caeterum cum adversos habeat omnis ferme Poloniae animos neque ulla externa societate nitatur, non video ipsi exitum nisi transigendo[31]. Quod si fieret, posset etiam inter Daniae ac Poloniae reges sarciri concordia Suediae non optanda.

De D. Haga[32] cum Excellentia vestra consentio non ipsius, sed patriae esse[33] dedecus, quod nullo in usu[34] est.

Comes Nassovius[35] a principe Arausionensi[36] huc missus a rege ad ipsum remittitur, ut pro rege baptismi testis sit.

Brisaci legati sunt a ducibus Vinariensibus[37] rerum privatarum causa. Exspectatur ibidem cum pecunia[38] Ossenvillius[39].

In Tiroli apparent mille pedites, bis mille equites Itali, pars exercitus contra Alsatiam

23 Copie Uppsala abusievelijk: sunt.
24 In 1623 was op Ambon een samenzwering ontdekt, waaraan enige Engelsen schuldig bevonden werden. De Engelse regering diende een protest in tegen hun terechtstelling en eiste schadevergoeding. De zaak bleef jaren hangende. Zie W.Ph. Coolhaas, 'Aanteekeningen en opmerkingen over den zoogenaamden Ambonschen moord' in *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch-Indië* 101 (1942) p. 49-93. Zie ook dl. V en VI, Register i.v. 'Ambon'.
25 Copie Uppsala abusievelijk: desediunt.
26 Copie Uppsala abusievelijk: quidem ad medium.
27 Copie Uppsala abusievelijk: Graecis.
28 Petter Spiring Silvercrona, resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag.
29 Copie Uppsala abusievelijk: solventur.
30 Copie Uppsala abusievelijk: non forum abrupto iter.
31 Copie Uppsala abusievelijk: transjiciendo.
32 Cornelis Haga, voormalig Staats orator in Konstantinopel.
33 Dit woord ontbreekt in de copie Uppsala.
34 Copie Uppsala abusievelijk: uso.
35 Hendrik, graaf van Nassau-Siegen. Copie Uppsala abusievelijk: Nassoviua.
36 Frederik Hendrik. Copie Uppsala abusievelijk: Arousione.
37 Wilhelm, Albrecht en Ernst van Saksen-Weimar; de namen der gezanten behalve die van Heinrich Philipp aant. von Krossig zijn niet bekend.
38 Copie Uppsala abusievelijk: pecum.
39 Paul Le Prévost, baron van Oysonville (1607-1679).

destinati. Sunt ibidem Rhaetorum legati[40] ad firmandam veterem amicitiam et foedera. Curiensis episcopus[41] multum se opponere scribitur, ne qui exsules facti sunt per motus in Vallem Telinam redeant.

Discimus insuper Coningsmarckium[42] esse ad Corbiam Germaniae; Glenii[43] militem partim in Ringavia partim Magontiaci, in superiore Palatinatu, Wurtenbergico, maximae parti hyberna in Franconia; Longavillano captam arcem Eberburgum, ibi multum ei frumenti vinique partum; Mosellae ripam validis hostium copiis teneri; Viennae omnes tentari artes[44], ut Turca[45] in alias partes bellum inferat.

Salza quin hoc tempore sit[46] dedita, non dubitatur. Longavillano mittuntur cohortes[47] quaedam in supplementum.

Rex per cancellarium[48] parlamento Rothomagensi, curiae subsidiorum et mensae finantiarum ibidem munere suo interdixit[49]. Ius ibi redditur per cancellarium Franciae et delegatos. Multi ex Normannia in proximas insulas Anglici juris Iarnzeiam et Garniseiam[50] profugiunt.

A clero suo rex Galliae exigit III milliones. Edicta fiunt nova multa, cardinali Riceliaco offert[51] Mazarinus a pontifice[52] legationem in sex menses. Ipse longiorem vult, ut regis et pontificis vice pariter fungatur.

Deus Excellentiam vestram et omnes ei caros sospitet.

Excellentiae vestrae singulari observantia devinctissimus
H. Grotius.

Die septimo anni 1640, quem felicem eis opto.

Adres: Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario et legato apud praepot. Ord. Foeder. Belgii.

40 Conradin von Castelberg, Meinrad Buol, Hans Heinrich Planta von Wildenberg, Johann Schorsch, Caspar Frisch, Ulrich von Portha, Ambrosius Planta von Wildenberg en Johann Sprecher von Bernegg. Zij onderhandelden met aartshertogin Claudia over de herziening van de Erfunie van 1518 en het Verdrag van Lindau van 1622 (vgl, dl. X, no. 4425); deze onderhandelingen resulteerden in het 'Eventualvertrag' van 23 februari 1640.
41 Johann VI Flugi von Aspermont.
42 Hans Christoph, graaf van Königsmark, Zweeds bevelhebber.
43 Gottfried Huyn, graaf van Geleen, keizerlijk bevelhebber; copie Uppsala abusievelijk: Cerbiani Germaniae Gleriae.
44 Copie Uppsala abusievelijk: ante.
45 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen († 9 februari 1640).
46 Dit woord ontbreekt in de copie Uppsala.
47 Copie Uppsala abusievelijk: colloctes.
48 Pierre Séguier.
49 Copie Uppsala abusievelijk: Ratomagensis Curiae subsidionem Mensae Finandiarum ibidem munere suo intellexit.
50 De copie te Uppsala spelt deze namen als 'Jarnsciam' en 'Garnisciam'.
51 Copie Uppsala abusievelijk: offer.
52 Urbanus VIII; zie no. 4474, n. 13.

4458. 1640 januari 7. Aan J.A. Corvinus[1].

Vir clarissime,

Vidi cum gaudio reducem ab itinere filium Cl.[is] v.[ae][2], cui pro vetere nostra amicitia

1 Copie Rotterdam, Gem, Bibl., coll. Rem. Kerk, cat. v. hss. no. 674. Gedrukt Stolker (ed.), *Grot. Epist. sex*, p. 14. Johannes Arnoldi Corvinus was rechtsgeleerde te Amsterdam.

2 Arnold Corvinus († circa 1680), later hoogleraar te Mainz.

omnia erunt exposita, quae meae erunt facultatis. In negotiis etiam ipsi commendatis mea commendatio consiliumque non deerit.

Erotemata tua[3] vidi, sed multis partibus mutila corruptis aut amissis paginis non paucis. Laudo tamen ordinem et τὸ σαφηνές judicans tanquam ἐξ ὄνυχος λέοντα[4].

De permissione quod scripsi[5] hunc sensum habet: Lex, quae id permittit, quod jure naturae ac gentium licet, nihil in ea re agit, tantum abstinet agere quod agere poterat, id est non prohibet, id intellige: nisi lex aliqua civilis prior idem interdixerit. Post id enim si quid lex sinat fieri, ea non tam permissio vocatur quam derogatio legis aut solutio a lege, quae vulgo dispensatio dicitur. Lex quoque naturae cum permittere aliquid dicitur, id nihil est aliud quam non prohibere, quae est negatio actionis, non actio, sed ad actionis genus reducitur eo modo, quo punctum ad quantitatem, zero ad numerum.

Christus Patiens, juvenilis mea tragoedia[6], nuper a Sandesio[7], poëta optimo, versa est in Anglicum sermonem et dedicata regi[8]. Multa misi in terras vestras, quae lucem exspectant, futuram eam pulchriorem, si Cl. v.[ae] placeat nostris foetibus obstetricari.

Vale, vir doctissime atque optime.

Cl. vestrae addictissimus

H. Grotius.

VII die Januarii anni MDCXL, quem Cl. V. omnibusque ei caris felicem precor.

4459. 1640 [januari 7]. Aan Willem de Groot[1].

Frater optime,

Carissimae sorori[2] persoluta, quae mortuis debentur, officia et quidem quam honestissime, ut in tanto luctu, gaudeo. Scribo ad Losecatium[3], ut eum consoler. De filia ejus[4] non displicet mihi quod proponis ac, quandoquidem ad matrisfamilias curam ea res vel maxime spectat, velim cum uxore mea[5] agas.

3 *Ioh. Ar. Corvini, JC. Enchiridivm: seu Institvtiones Imperiales, insertis latioribus materijs, theoricè ac practicè digestae, et explicatae per erotemata.* Amsterodami, apud Ludovicum Elzevirium. A.^{o} 1640.
4 Vgl. Alcaeus, frgm. 66 (ed. Edmonds): ἐξ ὄνυχος δὲ λέοντα γράψαις.
5 *Hvgonis Grotii De Ivre Belli ac Pacis libri tres* I c. I § IX (ed. De Kanter-van Hettinga Tromp, p. 34): 'Permissio autem proprie non actio est legis, sed actionis negatio, nisi quatenus alium ab eo cui permittitur obligat ne impedimentum ponat'. Zie ook Hugo de Groot, *Inleidinge tot de Hollandsche Rechtsgeleerdheid* I, 2, 2 (ed. Dovring-Fischer-Meyers, p. 3).
6 *Hvgonis Grotii tragoedia Christvs patiens.* Lvgdvni Batavorvm, Ex officina Thomæ Basson. MDVII [sic, pro: MDCVIII]; Ter Meulen-Diermanse no. 31.
7 George Sandys (1578-1644), vooral bekend als vertaler van Ovidius.
8 *Christs passion. A tragedie. With annotations.* London, Printed by Iohn Legatt. MDCXL; Ter Meulen-Diermanse no. 43. Het werk is door de vertaler opgedragen aan Karel I.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 890. Antw. op no. 4442 (dl. X); beantw. d. no. 4474. Datering op 7 januari is gebaseerd op de mededeling *in fine* aangaande Grotius' brief aan Corvinus (no. 4458) en het feit dat Grotius Willems brief no. 4442 op 4 januari heeft ontvangen.
2 Adriana de Groot; zie no. 4452, n. 2.
3 Frederik van Losecaat; de brief ontbreekt.
4 Elseline van Losecaat.
5 Maria bevond zich in het vaderland.

Non minus tibi quam eruditis aliquot Anglis, qui id videre, probari quae de Fide et Operibus[6], quaestione imprimis ad pietatem necessaria scripsi, multum gaudeo editio-

6 Voor de titel zie no. 4453, n. 4.

nemque tum hujus scripti, tum quod primum esse velim, περὶ Ἀντιχρίστου[7] tibi fidisque amicorum cordi spero fore.

Ad Decalogum[8] mitterem, si super uno ejus loco responsum accepissem D. Vossii[9].

Annum hunc et qui sequentur tibi conjugique ac liberis tuis communibusque parentibus, propinquis, amicis felicem ac fortunatum precor.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae 1640.

Simul atque τῶν ἀνωνύμων aliquid erit editum, e re erit et Christiana et libraria quam plurima exempla in Galliam Angliamque mitti.

Apologeticus[10] jam editus est, satis bene. Scribit mihi Corvinus[11], si Blavius[12] moras nectat, Elzevirium[13], qui Amstelodami est, mea omnia et libenter editurum et offert se correctorem. Meam ad Corvinum epistolam[14] legas, obseres et mittas velim.

4460. 1640 januari 7. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

Bedanckende uE. van den brief van den 26 December van het voorleden jaer[2] wensche ick uE. ende ons geluck in het ingaende.

Die van Rotterdam[3], sie ick, toonen haer onredelijck, doch hetselve comt mij niet onverwacht voor ende daerom blijve ick van opinie, dat noch wij nochte de onsen aldaer iet goeds hebben te verwachten. Wij sullen sien, wat middelen Godt ons sal geven om het onse te becomen.

Ick sal seer gaeren van tijd tot tijdt verstaen wat de heer van Somelsdijck[4] sal uitrechten in Engellant. Wat mij aengaet, ick en sie alsnoch daertoe geene groote apparentie, dat wij Engellant aen onse zijde sullen crijgen, ende sonder dat sie ick niet, hoe wij den churfürst[5] uit sullen krijgen.

't Parlement van Engellant gaet voort in April ende werdt gehoopt, dat de quade proceduiren van de Schotten aldaer seer sullen werden geïmprobeert, waernae in

7 Voor de titel zie no. 4453, n. 2.
8 Zie no. 4453, n. 7.
9 Gerardus Johannes Vossius. Zie no. 4464
10 *Apologeticvs eorvm qvi Hollandiæ Vvestfrisiæque & vicinis quibusdam nationibus ex legibus præfuerunt ante mutationem quę euenit anno MDCXVIII. Scriptvs ab Hvgone Grotio I.C. Antehac Fisci Hollandici, Zelandici, Vvestfrisici Aduocato, ac post adsessore oppidi Rotterodamensis, & inter curatores rei publicæ Hollandicæ ac Vvestfrisicæ delegato. Cùm refutatione eorum quæ adversus ipsum, atque alios acta ac iudicata sunt.* Parisiis MDCXXXX; Ter Meulen-Diermanse no. 883.
11 Johannes Arnoldi Corvinus; deze brief (waarop no. 4458 het antwoord is) ontbreekt.
12 De Amsterdamse drukker-uitgever dr. Johan Blaeu.
13 Lodewijk Elzevier.
14 No. 4458.
1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 13a. Eigenh. oorspr. Niet ondertek.
2 Ontbreekt.
3 Het betreft de pogingen door Grotius en namens hem ondernomen om zijn achterstallig salaris als pensionaris van Rotterdam alsnog uitbetaald te krijgen.
4 François van Aerssen, heer van Sommelsdijk.
5 Karl Ludwig van de Palts.

Junio den coninc meent te gaen nae Schotlant, om daer een wettelijck parlement te houden nae de oude costume.

De landgravinne[6] schijnt haer met Vrancrijck niet vast te willen maecken, eer sij verseeckert sal sijn oock van Swede, waerop wij tijding verwachten.

Die van Gulick meene ick, dat de inquartiering van Lamboi[7] quaelijck sullen connen beletten.

Van Ragosky's[8] intentie blijve ick in twijffel. Soo doet oock mijnheer Camerarius[9], ende achte, dat den Grooten Heer[10] sijne meeste desseings hebbende op Italië ofte daerbij leggende eilanden niet licht in Hongaeren ofte daerontrent ombrage sal willen geven.

Mij dunct de excuse soo te sijn van deghenen, die haer begeven hebben in den crijgh om in Nederlant te dienen, niet en verstaen geobligeert te sijn om nae Brasyl te gaen, tenzij men haer daertoe can induceren.

Ick mercke men hier voor de handeling van Swede seer vervaert is, wetende, dat aen Swede occasie gegeven is om apart te handelen, als sij wilden gaen nae rigeur, doch houde apparent, dat den tijdt van de exspiratie van het tractaet met Vrancrijck[11] sal werden uitgewacht.

Men hoopt hier, dat den prins van Orangië vrouch in 't velt sal comen.

Mijnheer den graeff van Nassau[12] heeft de commissie becomen van den coning[13] om over den doop te staen van den tweede soon van den prins van Orangië[14], waerop veele discoursen vallen alhier, ende apparentelijck in Hollant sullen vallen.

Ick sie men hier becommert is met de saecken van Sweden, insonderheit om de aenstaende vergadering van den stenden, welcke occasie ick sooveel ick can gebruicke tot verlossing van de heer marescal Horn[15], daer God geluck toe geve.

D'heer Winterbanck[16] heeft sijne brieven van den coning ende coninginne van Engellant overgelevert in 't Bois de Vicenne aen mijnheer den churfürst-palsgraef ende met sijne Doorluchticheit gesproocken in 't fransch, alles in presentie van d'heer van Chavigny[17], daertoe sijnde gecommitteert. Van de verlossing ofte detentie van sijne Doorluchticheit werdt verscheidentlijck gesproocken. De Engelschen seggen, dat haeren coning tot geen handeling met Vrancrijck wil verstaen, eer de verlossing is geschiet, ende werden hier tot dien einde uitgestrooit meest bij die van de religie veele geruchten van preparatie van volck ende wapenen in Engellant, van accommodement met Schotlant ende meer diergelijcken.

In Italië werdt voor seecker van tresves gehandelt, soo deselve niet gemaect en is. Van Salza vind ick dat waer is, dat ick gemeent had, dat eenigh accoord is gemaect van stilte, tot tijding soude gecomen sijn uit Spaignië, dewelcke nu gecomen sijnde de stadt sal overgaen. Mazarini is van Rome hier gecomen, soo om de differenten van Rome ende Vrancrijck te accommoderen als om te arbeiden tot een paix ofte tresves.

6 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
7 Wilhelm, baron van Lamboy (1600-1656), sedert 1634 als generaal in dienst van Ferdinand III.
8 Georg I Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
9 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.
10 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
11 Het verdrag van Wismar, gesloten tussen Zweden en Frankrijk op 30 maart 1636 en geratificeerd op 15 maart 1638, liep tot 15 maart 1641 en werd in juni 1641 hernieuwd; zie Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI. I, p. 207vv.
12 Hendrik, graaf van Nassau-Siegen.
13 Lodewijk XIII van Frankrijk.
14 Hendrik Lodewijk; zie no. 4453, n. 11.
15 Gustav Karlsson Horn.
16 Thomas Windebank, zoon van de Engelse staatssecretaris sir Francis Windebank.
17 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny, Frans staatssecretaris van buitenlandse zaken.

Wij hebben hier oock, doch noch schuilende, den ambassadeur van Polen[18]. De

18 Christophe Corvinus Gasziewski; hij bevond zich in Parijs voor onderhandelingen over de vrijlating van Jan II Kazimierz.

landgravin sie ick, dat eenige swaericheit vint ofte voorwent over eenige veranderinge bij Vrancrijck gemaect in het tractaet, maer meest, soo mij dunct, siet op Swede ende sich niet gaeren verbinden soude aen Vrancrijck ofte de verbintenisse bekent maecken, anders als vast sijnde met Swede.

Die van Genève meenen eenighe desseings ontdeckt te hebben van Vrancrijck op haere staet, 'twelck de Switsers, die in de Fransche alliantie sijn, ende over de progressen van Vrancrijck bij Brisac ende daerontrent seer ontstelt sijn, te meer stelt in diffidentie sijnde deselve Switsers ondertusschen oock niet wel met haere bondgenooten hangende aen de zijde van Spaignië.

De Grisons hebben haere gedeputeerde[19] van nieuws in Tirol tot naerder correspondentie. In 'tselve lant sijn bij den anderen eenige trouppes uit Italië tot duisent te voet, tweeduisent te paerd.

De broeder[s] van den hertogh van Wijmar[20] hoogloffelijcker gedachtenisse hebben haere gedeputeerden tot Brisac om particuliere affairen. Ter selver plaetse werd verwacht Ossenville[21], neef van monsieur de Noyers[22], met gelt, dat daer seer van noode is.

Den 7 January 1640, welck jaer ick alle de heeren ende vrunden geluckigh wensche.

Wij verstaen, dat Coningsmarck[23] is bij de abdie van Corbie, Gleens[24] volck veele haer winterquartieren hebben in Frankenlant, eenige in de Ringau, tot duisent te Mentz, eenige in den Opperpaltz ende Würtenbergerlant; dat den hertogh van Longueville[25] Eberberg heeft genomen ende daer veel coren ende wijn gevonden; dat de cant van de Mozel bij de vijanden sterck is bezet; dat in Nederlant ontfangen sijn uit Spaignië twee millioenen ende een halff ende licht[i]nge aldaer geschiet om in Spaignië te passeren; dat te Wenen seer werdt gearbeidt om de macht van den Turck nae andere quartieren te diverteren. Een regiment van den vijant is ontrent Hohentwiel.

Van Salza's overgaen werdt nu niet getwijffelt. Eenige regimenten werden te hulp gesonden aen den hertogh van Longueville. Men seit te Brisac gevecht is geweest tusschen de Duitschen ende Fransoisen.

Den cancellier van Vrancrijck[26] heeft door last van den coning het parlement van Rouaen, la cour des aides et le bureau de finances aldaer de bediening van haer ampten verboden ende belast uit de stad te vertrecken. Veele uit Normandië vertrecken nae Jarnsey en Garnsey.

Den coninc eischt van de clergé van Vrancrijck drie millioenen, maect seven nieuwe edicten. Mazarini presenteert aen den cardinael de Richelieu de legatie a latere voor ses maenden. Den cardinael wil deselve voor soo corten tijdt niet ontfangen.

Adres (boven aan de brief): Aen mijnheer mijnheer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant.

19 Zie no. 4457, n. 41[aant.].
20 Wilhelm, Albrecht en Ernst van Saksen-Weimar.
21 Paul Le Prévost, baron van Oysonville (1607-1679).
22 François Sublet de Noyers, Frans staatssecretaris van oorlog.
23 Hans Christoph, graaf van Königsmark, Zweeds bevelhebber.
24 Gottfried Huyn, graaf van Geleen, keizerlijk bevelhebber.
25 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
26 Pierre Séguier.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den 7 Ianu. 1640, Churfürst Pals.

4461. 1640 januari 7. Aan J.A. Salvius[1].

Nobilissime domine,

Res exercituum nostrorum bene procedere laetus intelligo optoque eis ac rei Suediae Excellentiaeque vestrae felicem annum, quem inchoamus.

Schmalchium[2] Amstelodami fuisse didici, sed dicebatur ab Excellentissimis regni rectoribus[3] in gratiam receptus redire unde venerat. Ejus quid sit Excellentia vestra novit optime. Caeterum sapienter facient iidem domini rectores, si, quod facturos confido, curam gerant, ut legatis pecuniae, unde sumtus tanti sustinendi sunt, suis solvantur temporibus, ut eo melius externas, quae saepe offeruntur, liberalitates aspernari possint.

Ego semper ero

Excellentiae vestrae admancipatissimus

H. Grotius.

Lutetiae, 7 Ianuarii 1640.

4462. 1640 januari 9. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Annum, quem hic inchoamus, felicem ac fortunatum precor regno, reginae[2] tuaeque imprimis Sublimitati.

Fuit apud me baro Rortaeus[3], quem antehac videram nunquam. Ex ejus sermonibus haud dubie imperatis cognovi sollicitam esse hanc aulam, ne Suedia sine se pacem faciat. Ego dixi ejus regni rectores[4] optimae esse fidei et staturos conventis. Neque tamen deesse illis, quae conquererentur, indutias a Gallia sine ipsorum consensu non semel factas ultra tempus foedere praefinitum. Omnem Suedici nominis reverentiam interfectam apud exercitum et urbes, quae ducis Vinariensis[5] fuere: laborem nostrum, ut, quod dux Vinariensis pro libertate mareschalli Hornii[6] fieri voluerat, impleretur, irritum esse hactenus. Quid ex his omnibus futurum sit, quomodo haec accepturi qui nunc conveniunt regni ordines, me nescire neque mala augurari velle.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 590. Antw. op no. 4426 (dl. X); beantw. d. no. 4496. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant, residerende te Hamburg.
2 Peter Abel Schmalz, voormalig secretaris van de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
3 Gabriel Gustavsson Oxenstierna, Jacob de la Gardie, Karl Karlsson Gyllenhielm, Axel Oxenstierna en Gabriel Bengtsson Oxenstierna.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 589; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 1.
2 Christina van Zweden.
3 Claude de Salles, baron de Rorté, Frans diplomaat.
4 Voor hun namen zie no. 4461, n. 3.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar († 18 juli 1639).
6 De Zweedse veldmaarschalk Gustav Karlsson Horn; hij bevond zich in krijgsgevangenschap in Beieren.

Venit jam huc Mazarinus omnium Romanorum cardinali Riceliaco carissimus, tum ut tollat quae cum Romana aula controversa hic inciderunt, tum ut tentet pacis vias inter reges[7].

Venit etiam, sed adhuc ignotus in hac urbe est, legatus Polonicus[8], qui in Angliam ivisse falso rumore dictus fuerat.

De Salza intelligimus fuisse tacitas conventiones, ut urbs circa hoc tempus dederetur, quod jam factum arbitror. De indutiis Pedemontanis agi scio; an factae sint, non dixerim.

Windebanckius[9], qui ab rege Angliae huc venerat, a Chavigniaco[10] ad principem

7 Lodewijk XIII en Philips IV.
8 Christophe Corvinus Gasziewski.
9 Thomas Windebank, zoon van de Engelse staatssecretaris sir Francis Windebank.
10 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny, Frans staatssecretaris van buitenlandse zaken.

electorem[11] adductus est tradiditque ei obseratas regis et reginae Angliae literas locutusque cum eo est sermone Gallico conscio Chavigniaco.

In Anglia arma parantur, in Scotos an in Gallos ambiguis conjecturis. Certe multi Gallorum metuunt, ne, si irritetur ultra rex Angliae, aliquid inde auxilii adveniat nondum bene exstinctis seditionibus. Et negant Angli se de foedere acturos nisi liberato electore.

Nassavio comiti[12], qui huc missus a principe Arausionensi fuerat, ut rex mittere velit aliquem ad solemnia baptismi in filiolo principis nuper nato[13] peragenda, hoc ipsum officium pro se fungendum rex mandat.

Rex in literis ad Erlachium[14], Brissaci urbem suam vocat. Qui res Hassicas hic agunt[15] ajunt landgraviam[16] Suedis magis quam Gallis confidere neque libenter cum his acturam, nisi et illos sibi pactis devinctos habeat. Praeterea Gallos in foedere facto antehac[17] mutasse quaedam, non tam circa rem quam circa verba; nam cum ante scriptum esset, regem ipsi auxilio futurum, ut maneret in imperio religio quam Cassellensis domus profitetur, perscriptum nunc, ne protestantium religionem ipsa in suis terris admittere cogeretur.

Sunt Brissaci legati ducum Vinariensium[18] ob res privatas. Ossenvillius[19] ibidem cum pecunia adhuc exspectatur.

Sunt in agro Tirolensi equites bis mille, mille pedites ex Italia utrique, pars ejus exercitus, qui in Alsatiam est destinatus. Misere eodem Rhaeti[20] ad instauranda foedera. Ne restituantur qui in Valle Telina facti sunt exsules, intercedit animose Curiensis antistes[21].

Apud Helvetios video crescere animos parti Hispanicae; eis vero, qui Gallis foederati sunt, Gallos magis magisque suspectos fieri, adjiciturque detecta Gallorum consilia contra Genevae libertatem.

Deum iterum rogo, Excellentissime et illustrissime domine, curas Sublimitatis tuae ut prosperet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae 9[22] Ianuarii anni 1640 ex calendario novo, qui ex veteri annum praeteritum claudit.

D. Spiringius[23] praeceptum se nunc habere dicit, ut mihi reliqua solvat, pecunias habere se negat; nuper cum pecunias haberet, praeceptum habere se negabat. Ex Batavis pecuniae plus, quantum prospicio, in posterum habiturae sunt difficultatis,

11 Karl Ludwig van de Palts.
12 Hendrik, graaf van Nassau-Siegen.
13 Hendrik Lodewijk (30 nov. 1639-29 dec. 1639).
14 Johann Ludwig von Erlach, een van de directeuren van het leger van Bernhard van Saksen-Weimar.
15 O.a. Winand von Polhelm.
16 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
17 Het verdrag van Dorsten, gesloten op 22 augustus 1639 tussen Frankrijk en Hessen-Kassel.
18 O.a. Heinrich Philipp [aant.] von Krossig, namens Wilhelm, Albrecht en Ernst van Saksen-Weimar.
19 Paul Le Prévost, baron van Oysonville.
20 Zie no. 4457, n. 41[aant.].
21 Johann VI Flugi von Aspermont.
22 De uitgave der *Epist.* dateert op 7 januari.
23 Petter Spiring Silvercrona, resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag.

moras certe longas. Rogo igitur, placeat Sublimitati tuae ut quod nunc mihi debetur, ex eo accipiam, quod apud Heufdium[24] restat, cetera posthac e pecunia Gallica aut alio certo reditu, ut

24 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.

animo securiore agere possim non ea tantum, quae legatio desiderat, sed et ea, quae ad gloriam pertinent Suedici nominis.

Intelligimus Coningsmarckium[25] esse ad Corbiam, Glenii[26] militis cohortem in Ringavia, mille homines Magontiaci, hiberna in Franconia, partem aliquam in superiore Palatinatu et Wirtembergico, Longavillano[27] arcem captam Eberburgum, Mosellae ripam ab hostibus valide teneri, ab Hispania missos duos milliones cum semisse in Flandriam, contra inde militem mitti in Hispaniam; Viennae laborari, ut Turca alio quam in illas partes incumbat. Salza quin dedita sit, non dubitatur. Mittuntur cohortes quaedam ad Longavillanum. Rixa gravis fuisse dicitur inter Gallos et Germanos.

Rex parlamento Rotomagensi curiae subsidiorum ibidem et mensae finantiarum functiones suas interdixit. Ius redditur per cancellarium[28] et delegatos aliquos.

Idem rex a clericis regni sui tres milliones exigit.

Pontifex cardinali[29] offert legationem a latere in sex menses, sed cardinalis eam vult longiorem.

Adres: Axelio Oxenstiernae, sacrae reg. Maj. regnorumque Sueciae senatori et cancellario.

4463. 1640 januari 10. Van J.A. Salvius[1].

Wohl edler, gestrenger undt vester, innsonderss grossgönstiger, hochgeehrter Herr Ambassadeur,

E. Excell. nebenst Wünschung einess glückseeligen fried- und freudenreichen neuen Jarhrss sampt aller wohlgedeylichen Erspriesslichkeit vonn oben herab, hab ich bisshero gehaltener Gewonheit nach, wass Neuess dissmahln einkommen, zu berichten nicht unterlassen können, wie ess inn Behmen noch inn alten Terminis und zwischen beyden Theilen hauptsächlichen nichts vorgangen. Die Piccolomin-[2] und Hazfeldische[3] logiren im pilssner Craiss, darhinn Erzherzog Leopold Wilhelm[4] umb die Armee zu besichtigen, sich ehister Tagen erheben wird.

Herr General Baner[5] aber ist noch in Leutmariz, verschanzt die Posten ie länger ie mehr, ziehet die Völcker zusammen undt soll uf den Gegentheil loss zu gehen, resolvirt sein.

25 Hans Christoph, graaf van Königsmark, Zweeds bevelhebber.
26 Gottfried Huyn, graaf van Geleen, keizerlijk bevelhebber.
27 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
28 Pierre Séguier.
29 Richelieu; vgl. no. 4474, n. 13.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 10. Oorspr. Eigenh. ondertek. met eigenh. postscr. Beantw. d. no. 4504. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant residerende in Hamburg.
2 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi, keizerlijk bevelhebber.
3 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen (1593-1658), veldmaarschalk in keizerlijke dienst.
4 Leopold Wilhelm (1614-1662), aartshertog van Oostenrijk.
5 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.

Die westphälischen Trouppen unter Commendo H. Ob. Königssmarckt[6] seind inn dem Eissenachischen wieder angelangt, nehmen die Marche gegen Francken hinnauss.

Die Bayrischen haben nicht über Rhein gewolt, mit Vorwand, sie expresse Ordre nicht hinnüber, sondern die Winterquartier im Württenberger Land zu beziehen, Befehl hetten, scheint also der Krieg eine Zeitlang am Rheinstrom eingestellt verbleiben werde,

6 Hans Christoph, graaf van Königsmark, Zweeds bevelhebber.

und passiren die Weymarischen die Mosel ihr Accommodement daselbst herumb zu suchen.

Der angesezte Collegialtag zu Nürnberg gewinnet seinen Fortgang, deme beyzuwohnen an dess Kaysers statt der Freyherr vonn Haugwiz[7] und wegen Chur-Mainz Hugo Eberhard Kraz[8], Thumdechant und geheimber Rath, dahinn abgefertigt sein sollen.

Gallas[9], wie Bericht einkompt, ist vonn Wien ab- und nacher Italien verraist, aldar er sein Leben zubringen wolle, der behelt die Bestallung einess geheimbten Kriegssraths beym Kayser und Entretenement uf 2. Regiment.

Die Brandenburgische haben sich ohnlangsten zusamb gethan und die schwedischen Besazunge inn Rappin attacquiren wollen, aber vonn der unssrigen Entsaz dermassen empfangen worden, dass mit Hinterlassung bey 300 Todten, viel Gefangenen und 2 halber Cartaunen - worvor dess Grafen vonn Schwarzenbergs[10] Kutschenpferd gespannt, so er darzu hergelichen - wiederumben zuruckwichen müssen.

Gleich iezo bekomme ich bessern vonn[11] unsserer Armee inn Behmen, dass nemblich Herr Feldmarschall Baner aniezo resolvirt dem Feind unter Augen zu gehen, umb zu versuchen, ob er zum Stand zu bringen, massen er die Regimenter schon zusambgezogen und vonn einem jeden ein Esquadron zu sich erfordert, und ist den 13/23 huius mit der Armee von Leutmariz an den Feind gegen Pilsen aufgebrochen. Gott geb ein siegreiche Victorie.

Die schlessische Armee betreffend hat H. Generalmaior Stallhansch[12] dass feste Hauss Parchwiz eingenommen, und ist ebenmessig uf seinen Gegentheil loss zu gehen, im Werck begriffen.

Sonsten ist dissmahln ein mehrerss nicht zu melden undt thue E. Excell. darmit göttlicher Anbewahrnuss fleissig empfehlen.

Hamburg, ult. Decemb. A.^{o} 1639.

Superiora ita scripsit secretarius. Ignoscat, quaeso. Banerius audito hostem velle in se movere constituit eum praevenire animosius putans inferre ictum quam expectare. Faxit Deus, ut eventu prospero.

Stallhansch quaerit hyberna trans Vratislaviam paratus cum Mansfeldio[13] confligere. Konigsmarck jam movet in Franconiam.

Luneburgicus[14] et landgravia[15] spectatores agunt Wolfio[16] nondum e Suecia reverso.

Rex Daniae Haderslebiae in Holsatia hyemem transiget vicinus avertendo periculo, si quod ingrueret.

De pace nihil est quod scribi mereatur. Tentarunt caesareani et Banerium et me separatis tractatuum ludibriis. Sed Banerius e regno iussus est eos huc remittere, ego ad universales et cum Gallia conjunctos tractatus. Qui quidem vix sperari posse

7 De keizerlijke hofraad Tobias von Haugwitz.
8 Hugo Eberhard Cratz von Scharfenstein, domdeken († 1663).
9 Matthias, graaf Gallas; hij was in november 1639 van zijn post van keizerlijk bevelhebber ontheven.
10 Adam, graaf van Schwarzenberg († 1641), kanselier van Brandenburg.
11 In het handschrift staat ‘vonn’ herhaald.
12 Torsten Stålhandske, Zweedse generaal-majoor.
13 Philipp, graaf van Mansfeld, keizerlijk bevelhebber.
14 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
15 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
16 Hermann Wolff, Zweedse hofraad en gezant bij de landgravin-regentes van Hessen-Kassel.

videntur ante finem conventus electorum Norimbergae[17] et adhuc extremo tentatam contra Banerium belli aleam.

Princeps palatinus[18], qui in Suecia est, magnopere me rogavit, ut commendatione

17 De collegiaaldag te Nürnberg (3 februari - 7 juli 1640).
18 Johann Kasimir, paltsgraaf van Zweibrücken.

mea filio suo, illustrissimo domino Carolo Gustavo[19], itemque praefecto Rosenhahn[20] ac potissimum praeceptori iuvenis principis Baazio[21], aditum ad Exc. vestrae conversationem aperirem. Scio humanitatem E. vestrae omnibus bonis patere, potissimum vero sanguini regio. Itaque superfluum puto pluribus id efficere. Quod si tamen aliquid ad id momenti adferre possit commendatio quoque mea, hisce eos E. vestrae omni meliori modo commendo, certus de reciproca gratitudine, quam in me quoque propterea non patiar desiderari.

Optime valeat.

E. vestrae omni honoris et
observantiae cultu addictissimus
J.A. Salvius m.p.

Onder aan de brief staat: H. Grotio.

Boven aan de brief heeft Grotius geschreven: Rec. 31 Ian.

4464. 1640 januari 11. Van G.J. Vossius[1].

Illustrissime domine,

Hodie ex filio tuo[2], qui Amstelodami nunc est, laetus intellexi decretum tibi esse tam multa magnaque, quae parata habes excudenda, typographis dare eaque occasione non pauca de Blauwiis[3] sumus collocuti, inque his, ut tam foede tot annos Meursium[4] eluserint tandemque, nempe post septennii circiter moram, urgenti mihi promissa responderint se de operibus ejus edendis mutasse sententiam et paratos esse omnia mihi remittere, quae huc, ut ederentur, misisset.

Scripsi id Meursio, qui non multo post hac vita ereptus. Quo tempore et Hardervici excessit Isacius Pontanus[5]. Utrumque fuisse Danici regis historicum puto te non ignorare.

Ad typographum ut redeam: uterque Blauwius paratissimus est recudere commentarios tuos de Jure pacis et belli[6], sed censet filius, quod aequissimum, si tradi sibi velint luculentam illam operis accessionem, aliorum etiam editionem suscipere oportere. Non abibit hinc filius, quin quo animo sint cognorit. Quare de eo nunc amplius non addam gnarus fideliter omnia filium ad te perscripturum.

In nostris de Theologia gentili et Physiologia Christiana[7] perventum ad serpentium naturam cultumque; quibus σὺν θεῷ illa de insectis subdam, ut sic absolvam, quae

19 Karl Gustav, paltsgraaf van Zweibrücken, de latere Karel X, koning van Zweden.
20 Johan Rosenhane.
21 Benedictus Baazius (1612-1650).
1 Gedrukt *Vossii Epist.*, p. 380; *Vossii Op., Epist.*, p. 267. Antw. op nos. 4385 en 4409 (dl. X); beantw. d. no. 4499.
2 Pieter de Groot. Zie ook nos. 4486 en 4487.
3 De Amsterdamse drukkers Johan en Cornelis Blaeu.
4 Johannes Meursius (1579-1639); hij was docent te Sorø.
5 Johannes Isacius Pontanus (1571-1639).
6 Voor de volledige titel zie no. 4453, n. 8.
7 *Gerardi Ioannis Vossii de Theologia Gentili, et Physiologia Christiana; sive de origine ac progressv Idololatriæ, ad veterum gesta, ac rerum naturam, reductæ; deque naturæ mirandis,*

ad animalium naturam pertinent. Ante eam partem praemisi tamen de cultu angelorum et animarum, tam de natura cultuque corporum coelestium, elementorum et τῶν μετεώρων, quatenus ex mirandis eorum ad Deum ascendimus. Ea puto intra menses tres summum habebis. Tum paulum strigabo et interquiescam, sed mente ea, ut deinde alia divulgem,

quibus homo adducitur ad Deum, liber I et II. Liber III et IV. Amsterdami, apud Ioh. et Cornelivm Blaev, MDCXXXXI.

quae nonnisi limam aliquam exposcant. Placet enim consilium, quod dedisti[8]; fortasse tamen praevertet tertius memorati operis tomus, in quo agendum mihi de stirpibus et fossilibus, ut ita totam rerum naturam absolvam; quatenus quidem sufficit instituto meo. Item de affectionibus rerum corporearum in Deorum numerum relatis. Nam absque hac parte mutila fuerit historia de Gentium Diis. Ac denique de symbolica Gentium Theologia, sive de simulachris ac ritibus sacris eorumque causis. Atque in hac demum parte agendum mihi vides de quaestione, quam super praecepto secundo moves. Manasses[9] quidem arbitratur ו illud nec copulativum esses nec disjunctivum, sed paragogicum, ut sententia sit: non facies tibi sculptile ullum, cujuscumque illud habeat similitudinem. Hoc colligit ex eo, quia Deut. V. 8 illud ו omittitur. Scriptum enim:

הנומת־לכ לספ דל השעת־אל[10]

quod Arias etiam Montanus[11], κατὰ λέξιν reddit: non facies tibi dolaturam omnis effigiis[12]. Ac similiter coepit Onchelos[13] in paraphrasi Chaldaea[14], cujus sic verba Fagius[15] expressit: non facies tibi imaginem, cujuscumque similitudinis, eorum quae sunt in coelis, etc. Chaldaice est: מלצ תומד־לכ[16] quod conveniens Hebraeo reddas: sculptile omnis similitudinis. Sane Chaldaeis אמלצ non ‘imago’ modo, sed et ‘statua’, ut in lexico suo Chaldaico reddidit Buxtorfius[17]. Utcumque id est, videmus et Chaldaeum paraphrastem illud ו neglexisse. Censeo itaque, si nudis insistamus verbis, non interdici eo praecepto picturam, sed sculptilia duntaxat; nec intercedo, quominus judaei, sive israelitae potius, in vexillis suis signa habuerint animantium, ut rabbini annotarunt ad Num. II. 2[18], ubi de israeliticis vexillis ac signis. Sed utcumque non exprimantur picturae praecepto secundum Hebraeos secundo; satis aliunde liquet et Dei picturam prohiberi et cunctas cultus gratia effictas.

De his se scripturum ad te receperat Manasses. Verum ut anticiparem pauxillis istis, effecit quod, ne more meo de die in diem differret, metuerem. Plane enim alia quam studia animo agitat Lusitanis nihil ob paupertatem synagogae doctori suo persolventibus. Nempe si judaeis fides - ut videntur mihi verum dicere - sese in urbem receptis, nostri illis esse familiares, negotiatio etiam saepe communis, ut facile fuerit nostris omnes eorum artes bonas, malas cognoscere. Sed nostri vel ad

8 Waarop Vossius hier doelt, is niet duidelijk.
9 Menasseh ben Israël (1604-1657), Portugees-joods geleerde te Amsterdam, waar hij reeds op 18-jarige leeftijd rabbijn werd. Door zijn uitgebreide kennis van de joodse literatuur en zijn uiteenzettingen over het jodendom genoot hij ook in christelijke kringen groot aanzien.
10 *Deut.* 5, 8; in de vertaling van de *Vulgaat*: Non facies tibi sculptile, nec similitudinem omnium... Zie ook no. 4453 en n. 7.
11 Benito Arias Montano (1527-1598); in 1569-1572 verscheen onder zijn leiding de Antwerpse polyglotte bijbel.
12 *Biblia Sacra Hebraice, Chaldaice, Græce, & Latine. Philippi II Reg. Cathol. pietate, et stvdio ad sacrosanctæ ecclesiæ vsvm.* Christoph. Plantinvs excvd. Antverpiæ [M.D.LXXII], p. 626.
13 Onder de naam Onqelos bestaat een Aramese vertaling van het Oude Testament die meestal wordt toegeschreven aan Aquilas (2e eeuw na Chr.).
14 *Deut.* 5, 8: תומד־לכ מלצ רל דבעת אל.
15 Paul Fagius - Büchlein -, protestants theoloog en hebraïst (1504-1549).
16 De uitgave der *Vossii Epist.* heeft abusievelijk: מלד תומצ לכ.
17 *Johannis Buxtorfii P. Lexicon Chaldaicum, Talmudicum, et Rabbinicum, Nunc primum in lucem editum a Johanne Buxtorfio F. Ling. Heb. Professore.* Cum Privilegio. Basileæ, Sumptibus et Typis Ludovici Regis, Anno MDCXXXIX. Johann Buxtorf der Ältere (1564-1629) en zijn zoon Johann Buxtorf der Jüngere (1599-1664) waren beiden hoogleraar in het hebreeuws te Basel.
18 *Numeri* 2, 2: Singuli, per turmas, signa atque vexilla et domos cognationum suarum, castrametabuntur filii Israel, per gyrum tabernaculi foederis.

clavum sedent vel eos habent favitores et amicos. Quare non operosum fuit, siquid periculi vel apud nos vel in Hispaniis etiam oboriretur, illis in luto relictis vel profunda potius palude, emergere opera eorum, qui et his et terris aliis plus possent. Manasses igitur Brasiliam cogitat, ut istic fortasse quidem

doctorem agat, sed praecipue tamen mercaturam exerceat. Non parum studia amat et gloriam sitit, sed res familiaris suadet, quod dixi. Nec enim est magna in re. Et jam ab Arausionensi principe commendatitias[19] accepit ad negotiationis Americanae praefectos.

Devotissimus Dignitati tuae
G.J. Vossius.

Amstelodami, MDCXL. Kal. Jan. sed St. V.

Planeque ineuntem hunc annum et tuae illustri familiae et nostrae, tibi tuisque aeternum addictissimae, prosperum ac foelicem exopto.

4465. 1640 januari 12. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

J'ay bien reçeu la vostre du 27 passé[2] et conforme ce que désirez ne manqueray point de vous donner part de tout ce qui se passe parmy nous.

Les Suisses en général sont en grandissime jalousie à cause du Brisac et de ces traittés qu'ont fait les Vinariens avec la France, dans lequels il y a bien quelque mention des confédéréz, mais en effect tout se gouverne soubs le nom de la France qui par ses conseils et actions fait acroire aux Suisses qu'elle ne cerche autre chose que de s'asseurer du Rhin, estendre ses limites jusques à Coulogne et faire ainsy un fort boulevard de son rauyaume du costé d'Allemagne, ce qu'ayant, elle aura tousiours moyens d'empiéter sur la Suisse et la faire danser come elle voudra. Que si les protestans avoyent autant de résolution come les romanistes, ils eussent desià secouru la Bourgogne à main forte, et passé plus oultre contre la France; mais la mesfiance qu'il y a entr'eux à cause du différend de la religion et de tant de factions qui regnent parmy ces peuples empêchent leur bonne union et tant que la France traittera bien les protestans, à mon advis ils ne se lairront point attirez aux desseings des romanistes, qui sont de iour à aultre plus acharnez contre le party françois, plusiours craignans qu'à la fin ils ne facent quelque complot secret avec les Espagnols contre les cantons protestans, qu'ils voyent si constamment attachez à la France, sans luy vouloir donner jusques à cest'heur le moindre suject de desgoust, et ce n'est pas sans quelque mystère que l'évesque de Constance[3] et l'abbé de S. Gall[4] commencent à resveiller des vieilles quérelles qui par de traittés réciproques ont esté accordées avec la ville de Zurig l'an 1630[5], voulans que les protestans de

19 Zie ook J.M. Hillesum, 'Menasseh ben Israel' in *Amsterdamsch Jaarboekje* (1899) p. 28-56, i.h.b. p. 38-45.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds resident in Zürich.

2 Ontbreekt.

3 Joannes VI Truchsess von Waldburg-Wolfegg, bisschop van Konstanz van 23 december 1627 tot zijn dood 15 december 1644.

4 Pius Reher (1597-1654).

5 Marini zal hier niet doelen op de arbitrage te Frauenfeld (5 oktober 1630), maar op de arbitrage te Baden (7 september 1632). Zie Vogel-Fechter, *Eidgen. Absch.* V, 2, 1, p. 705 en V, 2, 2, p. 1541-1543; Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI. I, p. 41v.

la Torgavie et de Tockenburg in causis matrimonialibus comparoissent devant le consistoire de Costance et non pas devant celuy de Zurig come il a esté ordonné entr'eux, pour cercher aussy nouvelle matière des troubles, que les cantons cattoliques voudront fomenter, pour avoir occasion de leur faire la guerre, ou la faisant les autres, leur refuser leur secours desià. Ils ne veulent aussy chastier le colonel Amrin[6], moins rappeller son régiment, et à ce que l'ambassadeur de Savoye[7]

6 Joseph Am Rhyn (1589-1645).
7 Valerio di Saluzzo, graaf della Manta.

m'escrit sont sur le point d'accepter un nouveau ambassadeur de Savoye[8], que le prince Thomas[9] a destiné à Lucerne, de la mesme maison que celuy qui y est à présent son parent, recerchant qu'on luy donne toute assistance pour l'assasiner. Mais l'ambassadeur de France[10] avec celuy de Savoye à présent ont desià solennellement protesté aux cantons cattoliques qu'ils ne le peuvent recevoir sans se déclarer ouvertement ennemys du roy trèschrestien, du duc de Savoye[11] et de madame de Savoye[12], conforme ce que les Vénétiens ont fait qui n'ont voulu mesme donner audience au député du prince Thomas pour n'en offenser point la France. Et à cause de cecy les cantons protestans s'assembleront lunedy prochain à Arau ayans bien besoing d'estre sur ses gardes à cause de tant de menaces, qu'on leur fait de tous costés; il y a aussy apparence que l'armée, qu'on ramasse dans Tyrol pour le recouvrement de Brisac et de l'Alsace, venant au voisinage les incommodera grandement estant vraysemblable qu'elle voudra cercher le passage par leur terres et se servir des vivres de leur pays, car autrement elle ne sçauroit point subsister auprès du Rhin. Le pays d'alentour estant tout a fait désolé.

Le gouverneur de Milan[13] a escrit aux Grisons qu'ils envoyent les quatre cent hommes qu'on a entretenu dans le fort de Rhin, qui se desmolit encor, dans Tyrol, et qu'ils facent retirer les protestans de la Volteline conforme le dernier traitté de Milan[14] ce qui renouvellera les playes parmy les bon Grisons, mais n'ayans point de forces ny de secours toutes leur plaintes seront vaines. Ils ont envoyé leur députez[15] à Inspruk samedy passé pour adjouster leur différend qu'ils ont avec l'Austriche touchant le 8 droitures et l'Engedine Basse, mais à gran peine obtiendront-ils à cest'heur plus de ce qu'ils n'ont obtenu à Milan, la coustume des Austrichiens n'estant de desmordre si aisément de ses droits, quand il s'agit avec des gens, qui sont dans leur nasse.

Nous sommes en attente de ce qui en réuscira non moins que vous de ce qui se passe entre la France, Rome et l'Angleterre, surtout souhaitterois-ie que les rois de Fraince et d'Espagne prissent à la fin quelque masle résolution contre les usurpations du pape pour se remettre dans la possession de leurs anciens droits qu'ils n'ont qu'à demy et tandisque[16] cela se fait, la chrestienté ne sera jamais en repos come estant source de tous maux, desquels elle est combattue.

Pour mon particulier, monsieur, ie voudrois que vous puissiez disposer le sieur Heuf[17] qu'il m'accomodast de deux cent risdalers pendant que le reste viene, en ayant besoing en tant des occasions qui me pressent.

Sur ce je me reccomande à vos bonnes grâces et demeure, monsieur,

vostre serviteur de tout mon coeur

Marin ms.

8 Michele Antonio di Saluzzo, graaf della Manta.
9 Tommaso Francesco van Savoye.
10 Blaise Méliand.
11 Carlo Emanuele II van Savoye.
12 Christine de France.
13 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés.
14 Het verdrag van Milaan werd op 3 september 1639 gesloten tussen Spanje en Graubünden.
15 Zie no. 4457, n. 41.
16 Voorafgegaan (op het eind van het blad) door ‘tan-’.
17 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.

Généralement M. 36.57.33.43.51.25 est tenu pour 42.80.20.36.65.57.82 de la Suisse et si 147[18] les pouvoit attraper ils l'assomeroyent.

De Zurig, le 2/12 de Jenvier l'an 1640 que je vous souhaitte et vostre famille bon et heureux avec beaucoup d'autres suivants.

18 Deze cijfercode heb ik, evenals die in dl. X, p. 253, niet kunnen oplossen.

Bovenaan de brief schreef Grotius: Rec. 29 Ian.
En in dorso: 12 Ian. 1640. Marin.

4466. 1640 januari 13. Aan Willem de Groot[1].

Curae tibi ut semper fuere ita et nunc esse nostra omnia, mi frater, plurimum gaudeo gratiasque tibi habeo. Rogo, quid librarii promittant περὶ Ἀντιχρίστου[2], quamprimum sciam. Volo enim moras omnes abscindi ob causas multas. Sequi statim poterunt illa de Fide et operibus[3] sine mora et haec et sine ulla mutatione nisi me consulto. Alia, de quibus scripsi[4], hic curabimus. A D. Vossio[5] literas expectabo. Uxori[6] bene succedat iter Zelandicum.

In exemplo defuncti pueri principis[7], in cujus honorem tanta parabantur, discimus, quam fluxa sint humana et quam saepe magnae molitiones in irritum cadant. Potest dicere mater:

φέρομαι Βάκχα νεκύων,
Κράδεμνα δικοῦσα κομᾶς ἀπ᾽ ἐμᾶς,
Στολίδα κροκόεσσαν ἀνεῖσα τρυφᾶς,
Ἀγεμόνευμα νεκροῖσι πολύστονον,

ut apud Euripidem Antigone[8].

Eobaldo Dusseno[9] amico nostro dignitatem gratularer, siquid boni pro republica fieri posset. Adrichemio[10] facilius est in cura urbani aerarii praestare se non inutilem. Ὀλιγαρχία quo ducere soleat norunt historiarum periti: mihi autem ipsa etiam ista ὀλιγαρχία nihil nisi persona esse videtur.

Habeo optimis parentibus, tibi, uxorique gratias pro bonis votis reddoque paria aut, si fieri posset, majora.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

13 Ianuarii 1640.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 890. Antw. op no. 4453; vermoedelijk beantw. d. no. 4487.
2 Voor de titel zie no. 4453, n. 2.
3 Voor de volledige titel zie no. 4453, n. 4.
4 *Disqvisitio an Pelagiana sint ea Dogmata quæ nunc sub eo nomine traducuntur.* Parisiis, Apud Gvilielmvm Pelé, viâ Iacobæâ, sub signo Crucis Aureæ. MDCXXXX; Ter Meulen-Diermanse no. 938. En: *Hvgo Grotivs De veritate religionis Christianæ. Editio Nova, additis annotationibus in quibus testimonia.* Parisiis, Sumptibus Seb. Cramoisy, Typographi Regij. MDCXL. Cvm privilegio regis; Ter Meulen-Diermanse no. 950. Vgl. dl. X, no. 4413.
5 De Amsterdamse hoogleraar Gerardus Johannes Vossius; zie no. 4464.
6 Maria van Reigersberch.
7 Hendrik Lodewijk (30 november-29 december 1639).
8 Euripides *Phoenissae* 1489-1492: φέρομαι βάκχα νεκύων // κράδεμνα δικοῦσα κόμας ἀπ᾽ ἐμᾶς, // στολίδος κροκόεσσαν ἀνεῖσα τρυφάν, // ἀγεμόνευμα νεκροῖσι πολύστονον.
9 Eewout Jacobsz. van der Dussen; de uitgave der *Epist.* geeft abusievelijk ‘Dusserio’.
10 Joost Jacobsz. van Adrichem.

Cavendum erit, ne si Blavius[11] cunctetur et eatur ad Elsevirium[12], qui Amstelodami est, is Lugdunum mittat nostra: quod scriptis esset exitiale. Statim enim theologi magistratus incitabunt, ut in herba messem opprimant.

Memento illa de Antichristo prius edenda quam de Fide et operibus.

11 De Amsterdamse drukker-uitgever dr. Johan Blaeu.
12 Lodewijk Elzevier.

4467. 1640 januari 13. Van C. Sarravius[1].

Ecce iterum Blondellus[2] et est tibi saepe legendus. Aggreditur amplam et luculentam materiam De Conciliis[3], quatenus ex illis vel in illis pontifex Romanus primatum sibi arrogat. Quando vacabit, inspicies et acri perpensa iudicio scribes. Non enim is est amicus noster, cui sit χαλεπὸν μεταδιδάσχεσθαι.

Interrogaveram Bochartum Cadomensem[4] de lingua Novi Testamenti hellenistica; responsum eius vides, quod plane tecum sentit. Ego certe non invitus in posterum vobis accedam, donec alius meliora et certiora attulerit; quamvis magno meo incommodo. Novum Foedus deinceps nisi meticulose sua lingua non sim lecturus. Verum τὸ εὖ νιχάτω. Addidi elegantissimi Fabricii carmen[5], quod, quia me amas, cum voluptate leges.

Vale, vir illustrissime.

Lut. Par, Id. Ian. MDCXL.

4468. 1640 januari 14. Aan C. Barlaeus[1].

Viro rarae eruditionis et eloquentiae Caspari Barlaeo, professori.

Vidi, poetarum et oratorum clarissime, vincto solutoque sermone laudes, quas pro rostrata corona Trompio[2] dedisti[3]. Multum tibi debent illustres animae quarum nomina tradis immortalitati. Multum et patria, cujus vice fungeris, meritis eam, quae maxima est, gratiam referendo. Quis non mortis pericula contemnat, qui modo pretium suae virtutis tua carmina orationesque intelligat? Etiam Suedia, patria nunc mea, non parum tibi debet, tum quod ipsius quoque tam benigne mentionem facis, tum quod egregium illud a Batavis mari[4] partum decus imminuit domum imperatori connexam atque indivulsam acciditque opes hostibus alioquin nostris[5] profuturas.

Adjungam votum, ut quem tu fortibus factis habes honorem, is et eloquentibus tuis dictis habeatur.

1 Gedrukt *Epist. ad Gall.*, p. 477; *Sarravii Epist.*, p. 20. Beantw. d. no. 4478. Claude Sarrau was raadsheer in het parlement van Parijs.
2 De protestantse theoloog David Blondel (1591-1655) werkte in deze tijd aan zijn *De la Primavté en l'Eglise: Traitté ov sont confrontees, auec la Response du Serenissime Roy de la grand' Bretagne, les Annales du Card. Baronus, les Controverses du Cardinal Bellarmin, la Replique du Card. Dv Perron, et Par D. Blondel, Avec Indices necessaires.* A Geneve, Imprimé pour Iaques Chouët. M.DCXLI.
3 Al eerder had Sarrau aan Grotius materiaal van Blondel gezonden. Vgl. dl. X, no. 4206.
4 De Franse filoloog en theoloog Samuel Bochart (1599-1667), predikant te Caen. Het responsum is niet in zijn gedrukte werken opgenomen.
5 'Ad Illustriss. Virum Cl. Sarravium Senatorem Parisiensem Elegia'; *Vincentii Fabricii poematum Pars Altera nunquam antehac edita*, p. 718 in: *Vincentii Fabricii, Hamburg. orationes civiles, dissertationes, epistolæ, poemata accurante Friderico Fabricio, fil.* Francofurti & Lipsiæ, Sumptibus Johannis Adami Pleneri, Anno MDCLXXXV.
1 Copie Rotterdam, Gem. Bibl., coll. Rem. Kerk, cat. v. hss. no. 674. Gedrukt *Epist.*, p. 592.
2 Maarten Harpertsz. Tromp; bedoeld is zijn overwinning op de Spaanse armada bij Duins (21 oktober 1639).
3 *Casparis Barlæi Oratio panegyrica, de victa Hispanorvm regis classe, Federatorvm Ordinvm auspiciis, Archithalasso, Celsissimo Arausiorum principe, Frederico Henrico, Duce facti, fortissimo Heroe, Martino Trompio, maris Vice-Præfecto, Recitata in Illustri Amstelodamensium gymnasio XIII Novemb. Anni MDCXXXIX.* Amstelodami, Apud Ioannem & Cornelivm Blaev, MDCXXXIX.
4 Ontbreekt in de uitgave der *Epist.*
5 Ontbreekt in de uitgave der *Epist.*

Tuae Clar. studiosissimus
H. Grotius.

XIV Ianuarii MDCXXXX, Lutetiae.

4469. 1640 januari 14. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

Quam secundo hujus anni die[2] epistolam Excellentia vestra scripsit[3], bene accepi multumque doleo pro principe electore[4] spem status melioris neque videre me neque ex illustrissimi comitis Licestrii[5] in ea re plurimum laborantis sermonibus intelligere.

Nonnihil tamen perterrita est haec aula rumoribus de classe et exercitu, qui in Anglia parantur. Dicuntur enim ista ad frangendos Scotorum animos strui; verum multae in Gallia[6] offensae et seditionum[7] reliquiae et mare Anglis patens alios metus[8] suggerunt, ideoque vocatur huc Bellevrius[9], ut quae in Anglia comperit edoceat.

Rotomagi interim nihil severitatis omittitur; dejecti post parlamentum et curiam subsidiorum etiam urbis magistratus. Civium alii puniti suspendio, alii rota fracti aut secti, ut magna odia magni terrores comprimant. Quod mirum quam Galliam nunc regentibus et bene et diu succedat.

Germanos hic sperni[10] video. Et plerique id merentur[11]. Erlachius[12] autem Germanis[13] diffidens plures Gallos in praesidium advocat. Ubi hi praevaluerint non longa ibi Germanis[14] sedes futura est et Vinariensis[15] exercitus magis magisque diffluet. Rumor tamen est nunc eum Rheno iterum transmisso rediisse in Ringaviam.

Stella[16] mittitur Brisacum ad chartas digerendas, quae ad urbem regionemque vicinam pertinent. Quidam etiam mandata eum habere putant agendi cum Bavaro[17]; quod neque adfirmaverim neque rejecerim. Norimbergam autem nemo a rege[18] mittitur, quod pro certo hic habeatur nihil aliud ibi quam consultatum iri, ut relatio fiat ad principes ac civitates mandataque deinde super singulis reportentur ad conventum alium.

Longavillani[19] tenues esse copias et hic audimus; neque ipsius magna apud aulam est gratia ob affinitatem cum comite Suessionensi[20].

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 213. Gedrukt *Epist.*, p. 591. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Dit woord ontbreekt in de copie Uppsala; het voorafgaande ‘anni’ wordt in de copie abusievelijk ‘ani’ gespeld.
3 Ontbreekt.
4 Karl Ludwig van de Palts.
5 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
6 In de copie abusievelijk: Galhæ.
7 In de copie abusievelijk: sedionum.
8 In de copie abusievelijk: motus.
9 Pomponne de Bellièvre (1606-1657), Frans ambassadeur in Engeland.
10 In de copie abusievelijk: sperare.
11 In de copie abusievelijk: meretur.
12 Johann Ludwig von Erlach, één van de vier directeuren van het leger van Bernhard, hertog van Saksen-Weimar. In de copie wordt de naam abusievelijk ‘Elarchius’ gespeld.
13 In de copie: Germaniæ.
14 In de copie abusievelijk: Germana.
15 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar († 18 juli 1639).
16 Johannes Tilmanus Stella, vertrouweling van Richelieu.
17 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren. Over deze Frans-Beierse contacten zie men Max Spindler (ed.), *Handbuch der bayerischen Geschichte*, München 1969, II, p. 406-407.
18 Lodewijk XIII van Frankrijk.
19 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
20 Louis de Bourbon, graaf van Soissons. Zijn zuster Louise († 1637) was echtgenote van de hertog van Longueville.

De Hohentwila extra bellum ponenda sermones audio. Hassos cum imperatore pactiones facere credibile eo magis est, quod ex Suedia super isto negotio nihil audimus.

Lamboio[21] autem facilem moram in Iuliacensi agro datura videtur ducis[22] ibi et ordinum eorum locorum inter se gravis dissensio.

De Budissino et Driesenio laetus res nostras intelligo et quo res exitura sit inter exercitus tam validos et propinquos sollicitus[23], sperans tamen optima opperior, quod id magnam nobis de futuris rebus dijudicationem sit praebiturum.

Ex Angliae parlamento, quod instat, bonas spes ab aliis non minus quam a regina Bohemiae[24] capi video. Credo tamen non fore ibi alcedonia. Erunt querelae adversus episcopos, adversus aulicos.

De Turcis quin magni aliquid in christianos moliantur, nemo dubitat ut ex Italis intelligo.

Mazarinus ea huc Roma ferre creditur, per quae placari possit cardinalis[25] animus. Valet is ingenio et apud hanc aulam gratia.

Vidi ea[26], quae Excellentia vestra mihi misit accepta a Batavis, super honorum signis et indigetamentis[27]. Nihil a Gallis responsum super illis intelligo. Veneti perstant in rejicienda paritate: constatque mihi saepe laborasse Gallos, ut Batavis persuaderent dandum aliquid reipublicae tam veteri et quae regna possederit[28] possideatque. In primo introitu primaque admissione semper discrimen hic fuit manetque inter legatos regum et Venetos, majus autem inter Venetos et Batavos, quanquam multum in talibus hic variari solet ex usu cujusque temporis. Caeterum comes Licestrius non putat causas esse, cur quae Venetis deferuntur, deferantur et Batavis. Illud certum est, quicquid Batavis concessum fuerit, tantundem postulaturam rempublicam Genuatem, adeo veterem et potentem, item Sabaudum, cui hic maxime favetur, et Ethruscum. Neque ego video, cur multo minoris habendi sint. Poterunt[29] vero haec disputationes commode differri, donec Batavi morem exuerint, Suediam et Poloniae[30] posthabendi et Daniae, quae se e Suediae regno reges accepisse non negat[31].

Foedus[32] quod attinet, res mihi videtur impedita, ideo quod aliud in eo propositum sibi habeant Batavi, aliud Suedi laudoque magni cancellarii[33] prudentiam, qui eos, si quid proferant, audiri vult, non ambiri.

Legatus Polonicus[34] adhuc latitat crediturque desideriis ejus obstiturum, quod sponsio ordinum Poloniae, Casimirum principem[35] Galliae nihil nociturum exceptionem habeat foederum, quae Poloniae cum domo Austriaca intercedunt, quae quousque pateant ignoratur.

21 Wilhelm, baron van Lamboy (1600-1656), keizerlijk bevelhebber.
22 Wolfgang Wilhelm, hertog van Neuburg en Gulik-Berg (1578-1653).
23 In de copie abusievelijk: sollicitos.
24 Elisabeth Stuart, gewezen koningin van Bohemen.
25 Richelieu. Het woord ‘animus’ ontbreekt in de copie.
26 In de copie abusievelijk: et.
27 Sinds 1636 speelde de kwestie, welke titels de paspoorten zouden dragen die de afgevaardigden van de Staten-Generaal naar het vredescongres in Keulen zouden brengen. Zie Poelhekke, *De Vrede van Munster* (1948), p. 37-97.
28 Copie abusievelijk: possederint.
29 Copie abusievelijk: Poterant.
30 Copie abusievelijk: Poloniam.
31 Copie: negant.
32 Het verdrag tussen de Republiek en Zweden werd op 11 september 1640 in Stockholm gesloten; zie Du Mont, *Corps dipl.* t. VI, p. 192-195.
33 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
34 Christophe Corvinus Gasziewski.
35 Jan II Kazimierz.

Iamjam intelligo Longavillanum transiisse quidem Rhenum, sed subsistere ibi nequisse ob vim hostium. In locum multorum Vinariensium, qui ob non soluta stipendia et offensas alias dilabuntur, alium militem et in id hinc pecuniam postulat.

Deus Excellentiam vestram diu salvam, valentem et bono publico utilem praestet.
Excellentiae vestrae ad omnia obsequia paratissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 14 Ianuarii anni 1640.

Adres: Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario et legato apud praepot. Ord. Foeder. Belgii.
Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Red. Hagae 11/21 Jan. 1640 mp.

4470. 1640 januari 14. Aan D. de Groot[1].

Quod cepisti consilium, mi fili, id Deum rogo, ut fortunet. Certe rerum periti omnes mecum judicant optimas tibi inde spes portendi; contra in Batavis nihil nisi projectum ac vulgare.

Bene fecisti, quod amitae[2] exhibuisti quod supremum possumus. Placet et in Zelandiam iter in comitatu maxime matris.

Bonum tibi consilium dedit senator Reigersbergius[3], ut commentarios scribas rerum ducis Vinariensis[4], quatenus tibi notae sunt. Tuas ad me literas[5] ad illud spectantes tempus collegi et prima occasione mittam. Hac enim opera et gratiam persolves optime de te non minus quam de publico merito principi et temet exercebis tum in memoria militarium rerum tum in scriptione. Id ubi perfeceris, perlegere mihi suavissimum erit.

Vale, mi fili.
Tibi optime volens pater
H. Grotius.

Lutetiae, 14 Ianuarii 1640.

4471. 1640 januari 14. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

1 Gedrukt *Epist.*, p. 592; gedeelt. gedr. in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 274, waar de brief ten onrechte als aan Cornelis geadresseerd wordt opgegeven. Antw. op no. 4452.
2 Adriana de Groot.
3 Nicolaes van Reigersberch.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar; voorzover ik heb kunnen nagaan is het geschrift nooit verschenen.
5 Zie dl. VIII-X, Register van brieven.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 590; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 3.

Manet quo fuit in loco, id est malo, res principis electoris[2] neque ex sermone illustrissimi comitis Licestrii[3] quicquam spei haurio. Non negat is terra marique vires in Anglia colligi, causam dicit ad edomandos hoc metu Scotorum animos. Alii timent, ne inde auxilium veniat nondum exstinctis apud Abrincantos seditionibus.

Rothomagi res magna severitate agitur. Post parlamentum et curiam subsidiorum etiam urbici magistratus demoti. Civium suspensi aliqui, alii rota fracti aut secti in partes.

Crescentibus in urbe Brissaci dissidiis et rixis inter Gallos et Germanos Erlachius[4] Germanis diffidens plures Gallos sibi mitti desiderat. Credibile est, ubi Galli superiores erunt numero, non diu mansuros ibi Germanos; exercitum quoque ipsum, qui Vinarien-

2 Karl Ludwig van de Palts.
3 Robert Sidney, graaf van Leicester.
4 Johann Ludwig von Erlach, een der vier directeuren van het leger van Bernhard van Saksen-Weimar.

sis[5] fuit, diffluxurum paulatim non nolentibus Gallis. Is exercitus nunc iterum transiit Rhenum et in Ringaviam rediisse creditur, quam certo nescio.

Bavarici in Wirtenbergico manent; agitur de Hohentwila ponenda extra bellum.

Dux Lotharingiae[6] Bruxellis hiemem transigit.

Anglos video societatis nostrae ne nunc quidem multum appetentes esse. Volunt praefinire nos, quid bello petamus bello adhuc pendente contra morem.

Mittitur hinc Stella Bipontinus[7] Brissacum ad dirigendas chartas, quae ad urbem regionemque pertinent.

Norimbergam se iturum speraverat Grangius[8]. Verum discimus nihil ibi peractum iri, sed consultationes cunctas ad principes redituras; postea novum conventum fore.

Turca quin magni aliquid in christianos moliatur, non dubium est amplius.

In Italia quiescitur plane. Princeps Condaeus[9] huc venit potitis jam Salza hostibus.

Poloniae legatus[10] adhuc latet. Non putatur compos desiderii futurus, ideo quod ordinum Poloniae sponsio nihil contra Galliam facturum principem Casimirum[11] exceptionem habeat satis late patentem salvis foederibus factis cum Austriaca domo. Pecuniae colliguntur hic diligenter etiam ecclesiasticis concionatoribus populum et clerum in id adhortantibus.

Vidi decreta Ordinum Foederatorum Belgicogermaniae de titulis aliisque honorum signis[12]. Cum Venetis aequari postulant, nolunt inter se et reges discrimen esse, cum tamen neque Veneti aequalitatem cum ipsis ferant neque in hac aula eos honores in introitu et admissione prima habeant Batavi quos Veneti. Tum vero Genuates, Etrusci, Sabaudi palam omnia nobiscum commercia defugiunt, si nova respublica ipsis antefertur. Tuae Sublimitatis erit legatis, quid in ea re facere debeant, praescribere. Dolet interim mihi, quod Batavi in publicis edictis decretisque perpetuo Suediam et Poloniae et Daniae postponunt.

Deum rogo, Excellentissime et illustrissime domine, Sublimitati tuae valetudinem, quam maximo cum dolore intelligimus concussam, restituat firmetque.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 4/14 Januarii 1640.

Rothomagi etiam reditus urbis et omnia privilegia confiscata sunt.

Discimus jam Longavillanum[13] subsistere trans Rhenum nequisse obstantibus hostibus; Vinarienses magis magisque dilabi et magna esse ipsorum cum Gallis dissidia. Longavillanus pecuniam hinc poscit, ut reficiat exercitum.

Harcurtius[14] apud Rivolem hiemat, sperat rex se hoc anno percepturum plus LXX millionibus.

5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 Karel IV, hertog van Lotharingen.
7 Johannes Tilmanus Stella.
8 Jacques de Loys, heer van La Grange aux Ormes.
9 Henri de Bourbon, prins van Condé.
10 Christophe Corvinus Gasziewski.
11 Jan II Kazimierz.
12 Resoluties van de Staten-Generaal dd. 26 november en 3 december 1639.
13 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
14 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae reg. Maj. regnorumque Sueciae senatori et cancellario.

4472. 1640 januari 14. Aan J. Oxenstierna[1].

Illustrissime domine,

Pridem nihil mihi laetius accidit quam quod Magnitudinem vestram in summum ordinem regni Suediae senatorum allectam intelligo. Scio quid Excellentissimo parenti, quid toti domui debeam, nec oblitus sum benevolentiae maximae, quam mihi Magnitudo vestra non verbis, sed rebus ostendit. Quare omnia vestra bona meas esse felicitates interpretor pro meis habens, quae eis contingunt, quibus plurimum debeo. De Suedia autem ita merita est domus Oxenstierna, tanta in omnibus ejus nominis est virtutum seges, ut ei regno nihil optari possit prosperius, quam ut plurimi ejus stirpis, non navi tantum Suedicae, sed et gubernaculis admoveantur.

Ego si qua re possim ostendere, quantum me hic nuntius delectet, nulli parcam operae, quippe qui sim, Illustris domine, domui vestrae toti, praecipue vero.

Illust. vestrae omni jure addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 14 Ianuarii 1640.

4473. 1640 januari 15. Van N. van Reigersberch[1].

Want dat uit deze en diergelyke schriften[2] den weg zoude konnen gebaant worden tot vereeniging van de afgezonderde Leden van de Kerk, zyn wel pryzelyke inzichten, en die voortkomen uit een Christelyk gemoed; maar als men inziet, dat de Theologie zich door de Politie cui hoc seculo ancillatur, laat leiden, zoo kan men wel bespeuren, dat het verloren arbeid is te hopen vereeniging onder die genen, welke, indien zy al vereenigt waren, stoffe van tweedracht zouden vinden om te behagen aan die daar door naar grootheit trachten.

4474. 1640 januari 16. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Accepi a filio[2] litteras, quibus testatur se per Corcelium[3] procuraturum editionem commentarii περὶ τοῦ Ἀντιχριστου[4]; eum indies hic expecto, ut te de omnibus faciam certiorem.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 591. Johan Axelsson Oxenstierna was een zoon van de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
1 Gedeelt. gedrukt Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 264. Beantw. d. no. 4494.
2 Uit de context, waarin A. van Cattenburgh dit brieffragment citeert, blijkt dat het hier de uitgave betreft van Grotius' *Commentatio...de Antichristo* en de twee overige anonieme geschriften, *Explicatio...de fide & operibvs* en *Explicatio Decalogi...*; voor de volledige titels zie no. 4453, n. 2 en n. 4 en n. 7. Zie ook no. 4492.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 4459; beantw. d. no. 4492.
2 Pieter de Groot.
3 Etienne de Courcelles (1586-1659), Frans theoloog. Sinds 1634 bevond hij zich in de Republiek, waar hij met correctie- en vertaalwerk in zijn levensonderhoud voorzag.
4 Voor de titel zie no. 4453, n. 2.

Ante aliquot septimanas cognato Brassero[5] tradideram effigiem Zenonis[6] legendam, quam ille tanti facit, ut eam orbi invidere nolit.

5 Joost Brasser, remonstrants koopman te Amsterdam; zie ook no. 4530, n. 6.
6 Met ‘Zenonis effigies’ of ‘Calvini effigies’ is een niet meer te achterhalen geschrift van Grotius bedoeld; vgl. dl. X, Register i.v. Grotius, Hugo *Effigies Zenonis* [1639].

Tua de Fide et operibus[7] heri Utenbogardo[8] et patri[9] praelegi; probant uterque et ille quidem multis elogiis negans planius quicquam scribi aut pressius adstrui potuisse. Operam dabo, ut, ubi priora bene processerint et hic tractatus imprimatur, et forte Corvinus[10] in hac parte nobis posset esse utilis, sed de his omnibus cum filio, ubi redierit, agam.

Cum uxore[11] jam semel de filiabus sororis[12] locutus sum et, ubi redierit, latius agam; interea laetor eam prospere in Zelandia appulisse, praesertim cum tanta eam navigantem exceperit tempestas quanta unquam hominum memoria his terris incubuit.

Quem exitum Salsae obsidio habitura sit, ex te intelligere aveo, imprimis vero statum jam aulae romanae in Galliis, et ecquid ista a latere legatio[13] monstri alat, an vero eo pacto pontifex sibi suisque in Gallia rebus timens novis rebus occurrere satagat.

Britanniae apparatus bellici, quanquam in Scotos dirigi videntur, tamen et nostros, forte et Gallos territant. Hic decem ista militum millia, de quibus nuper sermo, nondum conscribuntur; veteres vero nostrae centuriae ne tota quidem hyeme sunt lustratae, contra disciplinam et exempla majorum.

Teulingium[14] ab Abrahamo Antoniade[15] tibi proxime commendatum[16] ut bono patre[17] ortum ego quoque iterum commendo.

Vale, frater optime.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, XVI Januarij 1640.

Naeldwikius[18] adactus ut scripturam tabularum aut agnoscat aut inficietur, negat se bona fide eam affinis[19] scripturam agnoscere posse, ut nos ea probatione oneret; cogita, an non aliqui in Gallia sint, qui a Berkelio litteras habeant.

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de la reine et couronne de Suède, à Paris.

In dorso schreef Grotius: 16 Ian. 1640, W. de Groot.

7 Voor de titel zie no. 4453, n. 4.
8 Johannes Wtenbogaert.
9 Jan de Groot.
10 Johannes Arnoldi Corvinus, rechtsgeleerde in Amsterdam.
11 Maria van Reigersberch.
12 Elseline en Anna, dochters van Adriana de Groot († 10 december 1639) en Frederik van Losecaat.
13 De waardigheid van *legatus a latere*, kardinaal-nuntius met buitengewone volmacht, werd gezocht voor Richelieu; vgl. ook nos. 4430 en 4438 (dl. X) en nos. 4457 en 4462 in fine.
14 Arnold Tholincx. Ook in 1639 werd hij Grotius aanbevolen; vgl. nos. 4016 en 4022 (dl. X).
15 Abraham Anthonisz. (1586-1641 aant.) te Amsterdam.
16 De brief ontbreekt.
17 Diederick Tholincx.
18 Adriaen van Naeltwijck.
19 Jacob van Oldenbarnevelt, heer van Berkel en Rodenrijs, kleinzoon van Johan van Oldenbarnevelt; zijn testamentaire beschikking ten gunste van Cornelia de Groot werd door zijn zwager Adriaen van Naeltwijck aangevochten. Zie dl. X, p. 337 n. 1.

En boven aan de brief: Rec. 25 Ian.

4475. 1640 januari 16. Van P. Spiring Silvercrona[1].

Mijnheere,

De hooch aengenaeme comunicatiën soo van den laetsten Decemb. 1639[2] alsoock van

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13. Orig. eigenh. ondertek. Petter Spiring Silvercrona was resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag.

2 Ontbreekt.

den 7 Januarii 1640[3] van u Excellentzie sijn mij wel overgelevert worden, waervoor mij hoochelijcken bedancke.

Dat voor 8 daegen u Ex. ick niet geschreven, is daerom geschiet, dat ick verleden postdaege verreyst ben geweest, alsoo ick niet anders als voorbijgaen gekunt.

Aengaende tgene voorts tot continuering der weeckentlijcke nouvelles sal dienen, is van hier weynich ofte gar niets. Dat van Duytslandt hier is can u Ex. in bijgaende copie[4] vernemen.

Melden, dat sijn Excell. Joan Bannier[5] van sints tot een hooftactie te treeten tegens die kaysersche, waertoe den allerhoogsten sijn Excell. allen goeden succes verlenen wilde, in wiens protectie u Ex. aenbevelende beneffens verblijvende,

u Excellentz dienst- ende bereytwilligen
Petter Spiringc van Norshollem.

Gravenhaagh, 16 Januarii 1640.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 25 Ian.

4476. 1640 januari 17. Van J.A. Salvius[1].

Hoch edler, gestrenger und vester, innsonderss hochgeehrter Herr Ambassadeur und grossgeneigter Patron,

Obwohln Herr Legatus Salvius aniezo nicht anwesend, ist mir doch inn gewöhnlicher Correspondenz fortzufahren uffgetragen. Habe diesem nach E. Excell. berichten sollen, wie vonn Stettin berichtet, dass Monsieur Guldenacker[2] vonn den Herrn Senatorn inn Polen wieder expediret und mit ihme durch Schreiben excusiret seye, dass weder sie noch der Churfürst[3] vonn den liefländischen Einfall Wissenschafft hetten; der Churfürst were auch darumben zu Orttelssburg im Nahmen ihrer königlichen May.[tt4] befragt worden, da mann sich dessen auch entschuldigt und ebenmessig einige Wissenschafft nicht davonn haben wollen, sie hätten zwar wohl gehört dass kayserliche Werber im Land gewesen und geworben, aber niemahln nichts davonn vernommen, wohin ess gemeint gewesen. Erböten sich darbey die Pactata unverbrüchlich zu halten. Sonsten will verlauten dass abermahln sowohlen inn Preussen alss Polen etwass vor sein solle, gestalt dann hin und wieder geworben wird; wohinn ess aigentlich angesehen, kan man nicht wissen.

3 Ontbreekt.
4 Bijlage no. 2.
5 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 10. Oorspr. (van de hand van Salvius' secretaris Jacob Mutterer), ondertek. d. Mutterer, Johan Adler Salvius was Zweeds gezant, residerende te Hamburg.
2 Gabriel Gyllenanckar (1611-1657).
3 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
4 Wladislas IV (VII).

Der preussische Collegialtag zu Thorn inn diesem Monat gehet noch vor sich. Der König kompt selbst nicht, sondern schickt den vonn Thenhoff[5] und Reichss Vicecanzlar[6] dahinn. So soll auch im Junio wiederumben ein Reichsstag angestellt werden.

Vonn der Armee umb Pilsen und Behmen avisiret mann, dass alless noch inn guten vollkommenen Stand. Seine Excell. Her Baner[7] ist den 13/23 Decembris jüngsthinn vonn Lütmariz gegen Pilssen wieder Piccolomini[8] ufgebrochen; ess wird wohl innss gemein

5 Gaspar von Dönhof, woywode van Siradië.
6 Jerzy Ossolinski.
7 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
8 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.

spargirt, ob solten beyde Partheyen schon aneinander gewesen und Piccolominii 16. Regiment abgeschlagen sein, aber davonn hat mann kein Grund.

Der Arrest dess churpfälzischen Prinzen[9] inn Frankreich verursacht bey allen theutschen hohen Potentaten, auch dem gemeinen Mann, selzambess Nachdencken und grose Alteration. Zu Wien tiscuerirt mann hievon, dieser Arrest seye uf Anregung einess vornehmen Prinzen im Reich[10], der sich diese Zeit über mit Franckreich wohl verstanden und deme die Restitution dess Pfalzgraven sehr praeiudicirlich, geschehen oder doch zum wenigsten nicht ohne dessen Vorbewust erfolget.

Die Weymarischen seind bey Bacherach über Rhein, haben die französischen Dienste satt und ist zu besorgen, sie wegen schlichten Entretenements und geringer Affection ein andre Resolution ergreiffen möchten.

Königssmarckt[11] ist im March gegen Francken begriffen, massen er schon vor etlich Tagen zu Meinigen angelangt.

Die pomerische Trouppen avanciren ie lenger ie mehr inn Schlessien, und gehet eine Parthey davon nach Altbrandenburg uff den Pass Rattenau.

Undt thue E. Excell. darmit Gottlicher Bewahrung undt dero mich zu Faveur unterdienstlichen empfehlen.

E. Excell. Unterdienstwilligster,
Jacob Mutterer, Secr.

Hamburg, 7. Januarij Anno 1640.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 8 febr.

4477. 1640 januari 18. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

Ceque i'ay tousiours appréhendé, vous me le mandé par vos lettres du 3 courrant[2], qui m'apprenent les causes du mescontantement, qui commence à naistre en Suède.

La France s'est gouvernée tousiours durant ceste guerre bien sagement, mais après la mort du feu duc Bernard[3] elle commence à bander son arc un peu violamment avec son procédé desgoustant tout le monde. Ie veux néantmoins croire qu'elle s'accommodera aux conseils de la Suède et ne luy donne point de sujet de faire sa paix apart, pour conduire tous deux leurs affaires à une heureuse fin, qui consiste en une raisonable paix et laquelle on ne devroit, à mon advis, iamais faire sans oster l'empire à la maison d'Austriche, restablir l'Allemagne la Boiime avec ses provinces coïncorporées en première liberté, ce qui seroit enfreindre l'Austriche par racine, qui fomente l'appétit desréglé des Espagnols en Italie. Autrement si nous

9 Karl Ludwig van de Palts.
10 Vermoedelijk Maximiliaan I, keurvorst van Beieren; vgl. no. 4469.
11 Hans Christoph, graaf van Königsmark, Zweeds bevelhebber.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds resident in Zürich.
2 Ontbreekt.
3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar; hij overleed op 18 juli 1639.

laissons ceste maison en la possession de ce qu'elle a acquis par la paix de Prague[4], ie ne sçay pourquoy est-ce-que nous avons fait la guerre et l'Austriche aura d'ores en avant tousiours des moyens pour troubler l'Europe et corriger à l'advenir ses fautes commises en ceste guerre.

Parmy nous court un bruict que la France prétend aussy d'avoir Benfeld et Hohetvil cequi met en gran alarme ces peuples, qui ne croyent autrement sinon qu'elle veut à eux faisant come des sçavants pêcheurs, qui quand ils veulent prendre des bons poissons, mettent leur filets bien loing tout à l'entour, à fin qu'ils ne puissent eschapper.

4 De vrede van Praag, gesloten op 30 mei 1635; zie hierover dl. V, p. 292 n. 1.

Pour ce qui est de Hohetvil on se formaliseroy sur une lettre que monsieur Erlach[5] doit avoir escrit au gouverneur[6] d'icelle place louant son courage et la brave conduite qu'il a fait paroistre en la défence d'une si importante place l'exhortant qu'il y veille continuer et s'asseurer qu'il ne manquera de reccomander sa personne en France pour luy faire avoir une pension. Mais le gouverneur luy a fait responce en Allemand, disant tout court qu'il veut conserver la place à ceux desquels il l'a receue. Il fait aussy des continuelles provisions de ce qui luy faut pour estre pourveu de tout en cas d'un nouveau siège, dont l'on menace à cause de ceste armée qu'on amasse dans le Tyrol, où sont desià arrivez mille à pied et 300 chevaux, le mesme faisant le gouverneur de Milans[7], qui se renforce de tous costés pour sortir au premier temps en campagne et chasser les François ceste année du reste, qu'ils tiennent en Italie. L'on traitte néantmoins tousiours avec les princes de Savoye[8] pour les accomoder avec madame[9], à quoy toutes fois l'Espagnol n'a pas gran envie à cause de tant de places, qu'il faudroit rendre et que la France ne voudra céder Casal sans une paix générale.

Les Grisons font difficulté d'envoyer leur gens dans Tyrol disans que dehors les Estats d'Espagne ils ne soyent obligez de servir là, où néantmoins leur alliance les oblige encor à cecy contre les princes qui sont en ouverte guerre contre le roy d'Espagne. Les pauvres gens se sont voulus chastrer pour faire despit à la France, mais il[s] n'ont fait du mal qu'à eux-mesmes et à tant de gens de bien en Voltoline de la religion qu'ils ont trahis meschamment.

Le prétendu ambassadeur[10] des princes de Savoye est arrivé en Suisse à Ury; si les cantons Cattoliques le reçoivent, les voilà en rupture avec la France, qui aura des nouveaux ennemys et qui viendront bien à propos à l'Espagne.

Le gran Seigneur[11] a esté bien malade l'apoplexie l'ayant tellement abattu qu'il demeura deux heures come mort et hors de sens, ce que les Turcs de la loy attribuent au vin, dont il s'estoit desmesurement délecté, l'ayans pourtant obligé par un veu solennel de n'en boire plus. A cest' heur il se porte mieux.

Le vaivoda de Valachie[12] ayant esté desmis de l'administration d'icelle principauté, qu'on change chasque trois ans, ne la veut point quitter, se préparant à maintenir par force d'armes contre le commandement du gran Seigneur. Nous verrons ce qui en sera, aussy bien s'il est vray que le gran Seigneur veut avoir en la place du Ragozy[13] Moses Zeckel[14], réfugié à la Porte, et dont les ancestres ont esté prin[c]es de la Transylvanie.

Je continue à escrire à monsieur Heuf[15] pour deux cent dalers, dont ie voudrois qu'il m'accomodast, pendant que le reste vient.

Je vous supplie d'y joindre vos faveurs en me croyant toute ma vie, monsieur, le vostre

5 Johann Ludwig von Erlach, een van de directeuren van het leger van Bernhard van Saksen-Weimar.
6 Konrad Widerholdt.
7 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés.
8 Kardinaal Maurizio van Savoye en Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano, ooms van de jonge Carlo Emanuele II van Savoye.
9 Christine de France, hertogin van Savoye.
10 Michele Antonio di Saluzzo, graaf della Manta; in Venetië had men geweigerd hem als ambassadeur van de beide Savoyaards te ontvangen.
11 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
12 Mateiu Băsărabi.
13 Georg I Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
14 Moyses Székély.
15 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.

Marin ms.

De Zurig, ce 8 de Jenvier 1640.

In dorso schreef Grotius: 8 Ian. 1640. Marini.

4478. 1640 januari 18. Aan C. Sarravius[1].

Vir nobilissime et amplissime,

Blondelli[2] diligentiam pridem admiratus quo plura ejus lego, eo admiror magis. Remitto igitur cum gratiis has chartas[3], quarum de singulis partibus judicium ferre nobis neque legationis negotia neque operum quaedam a nobis inchoata permittunt.

Recte fecit Vincentius Fabricius[4], quod vir doctissimus veris laudibus ornavit doctissimum senatorem.

Exiguus noster[5], vir bonus eruditusque, nodum in scirpo quaerit, non metuenda metuens. Nam si novi federis auctoritati non obstant tot, quae olim deprehensae sunt et quotidie deprehenduntur discrepantes scripturae, quid mali facit qui in veteris federis libris sive ex orientalibus Iudaeis sive ex interpretibus antiquis aliquas fuisse praeter eas, in quas inciderunt masoretae[6], sedulo observat et verecunde docet?

Hellenistarum idioma quod attinet, egregia sunt et magnam hebraismi peritiam testantia quae observat Boschardus[7]. Sane Hieronymus[8], cum in apostolis barbarismos notat, cum ab Aquila[9] non voces tantum hebraeas, sed et vocum origines ait redditas, non idem significat quod Tremellius[10], quod Scaliger[11], quod Casaubonus[12], quod is, qui multa ex eo illustravit, Drusius[13]. Ergo hic quoque μέτρον ἄριστον[14]. Viros illos magnos duos[15], qui tanto inter se fragore colliduntur, si potestis, sistite; si id obtineri nequit, refrigerate eos, ne nimius impetus judicationis veritati obstet. Τὸ γὰρ μηδὲν ἄγαν, ἄγαν με τέρπει[16].

Tuus tuis meritis
H. Grotius.

Lutetiae[17], XVIII Ianuarii MDCXXXVIIIII.

1 Copie Rotterdam, Gem. Bibl., coll. Rem. Kerk, cat. v. hss. no. 674. Gedrukt *Epist.*, p. 592; *Epist. ad Gall.*, p. 404. Antw. op no. 4467. Claude Sarrau was raadsheer in het parlement van Parijs.
2 David Blondel (1591-1655), protestants theoloog.
3 Vgl. no. 4467, nn. 2 en 3.
4 Vincent Fabricius (1612-1667); voor zijn gedicht op Claudius Sarravius zie no. 4467, n. 5.
5 De Franse hebraïst en theoloog Samuel Petit (1594-1643), aan wie Sarrau op 19 januari Grotius' oordeel in de hier vermelde kwestie toezond (*Sarravii Epist.*, p. 22).
6 Joodse tekstcritici (600-1000 n. Chr.), die door middel van een complex van regels, opmerkingen en verklaringen een uniforme bijbeltekst wilden garanderen.
7 De Franse filoloog en theoloog Samuel Bochart; vgl. no. 4467, n. 4.
8 De latijnse kerkvader Sophronius Eusebius Hieronymus (±347-419/420).
9 De 'vertaling van Aquila' is een Griekse vertaling van het Oude Testament, in de 2e eeuw n. Chr. geschreven in Pontus. Vgl. Hieronymus *Ep. LVII ad Pamm.* 11: Aquila... non solum verba, sed etymologias verborum transferre conatus est (Migne, *PL.* 22, kol. 578).
10 Emanuel Tremellius (1510-1580), protestants hebraïst van joodsen huize.
11 Josephus Justus Scaliger (1540-1609).
12 Isaac Casaubonus (1559-1614).
13 Johannes Drusius - van den Driessche - (1550-1616).
14 Basilius de Grote *Epist.* I, 8, 4 (Migne, *PG.* 32, kol. 268).
15 Daniel Heinsius en Claude de Saumaise - Salmasius -; vgl. no. 4501 en n. 13.
16 Vgl. *Anthologia Palatina* IX, 110: τὸ Μηϑὲν γὰρ ἄγαν ἄγαν με τέρπει.
17 Ontbreekt in copie Rotterdam.

4479. 1640 januari 20. Van I. Jasky[1].

Illustrissime et excellentissime domine, domine observandissime,
Ruptis comitiis generalibus regni et absque ulla conclusione terminatis regia Maies-

1 Hs. Utrecht, RA. Prov. Arch. Boetzelaer 556, 25. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 4421 (dl. X); beantw. d. no. 4524. Israël Köhne, genaamd von Jasky, was een invloedrijk burger in Danzig.

tas[2] in id incubuit, ut scopum, quem sibi proposuerat, aliqua tamen ex parte assequeretur. Ideo conventum ordinum Prussiae in 9 Ianuarii Thorunii indixit, ad quem legatos suos dominum palatinum Sziradiensem[3] et dominum Ossolinium[4], vicecancellarium regni, misit, et per illos contributiones a statibus ad muniendam arcem Mariaeburgensem aliaque loca Prussiae non satis munita et ad conscribendum militem, qui ab imminentibus periculis provinciam hanc defendere possit, postulat. Quid ad h(oc) status Prussiae responsuri sint, adhuc in incerto est. Sagaciores quidam putant per contributionem hanc telonium quaeri et mutato nomine eandem rem, quae tamdiu expetita est, peti. Multi credunt hoc conventu negotium nostrum posse confici - praesertim cum regii legati plenissimam hac de re tractandi et concludendi facultatem se habere dicant -, quod mihi graves ob causas persuadere non possum. Sed vereor potius nuncios nostros re infecta redituros.

Nescio, an non spes, quam legatus Polonus[5] de liberando principe Casimiro[6] habuit, ob irrita comitia valde accisa sit. Ego ipsi, ut et Palatino[7], libertatem ex animo opto. Dubito tantum commodi Galliam ex his detentionibus habere quantum quidem invidiae apud multos. Utinam tandem hae et aliae turbarum causae tollantur et alma pax florere incipiat omniaque in pristinum redeant statum. Felicissimus esset hic annus et jubilaeo dignus, si illam tam desideratam pacem Europae tanquam postliminio restitueret. Prosperrimum illum Excellentiae vestrae totius familiae suae ex intimo cordis mei affectu cupio.

Excellentiae vestrae observantissimus
Jasky mpp.

Dantisci, 20 Ianuarii A.^{o} 1640.

Adres: Illustrissimo et excellentissimo domino, domino Hugoni Grotio, regni Sueciae consiliario et ad regem christianissimum legato, domino observandissimo. Parisiis.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 20 Febr.

4480. 1640 januari 20. Van P. Pels[1].

Mijnheer,

U Ex.^{cie} en kan ick niet nieuws van hier schrijven.

Tot Toren, daer de Preuysse stenden bijeen sijn, hebben tot daer toe over de cessiën gedisputteert. Schijnt dat se dat punct overkommen sijn en sooveel de

2 Wladislas IV (VII).
3 Gaspar von Dönhoff, woywode van Siradië.
4 Jerzy Ossolinski.
5 Christophe Corvinus Gasziewski.
6 Jan II Kazimierz.
7 Karl Ludwig van de Palts.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16. Eigenh. oorspr. Paulus Pels was Staats agent in Danzig. Zijn zoon is in de jaren 1638-1641 Grotius' secretaris geweest.

saacke van Dansick aengaet, met haeren coning[2] is te prosumeeren[3] op dese bijeencompste niet verricht sall worden. Een gequalificeert persoon[4] schrijft in den somer groote veranderingen te sullen sien. De Spiringen[5] waeren van der commissariën[6] tot Toren ontboden uyt het vorstenduim dat tot Mariënweerder. Eenen kayserlijcken ambassadeur[7] was aenkommen, gaet

2 Wladislas IV (VII).
3 In het handschrift is 'is te prosumeeren' herhaald.
4 Niet geïdentificeerd.
5 Abraham, Arend, Dirck en Isaac Spiring; zie dl. IX, p. 108 n. 2.
6 Jerzy Ossolinski en Gaspar von Dönhof.
7 Niet geïdentificeerd.

naer den churvorst van Brandeborgh[8]. Een vornem Sweets officier uyt de armee van Bannier[9] saude volgen. Den prosumcie is op raeminge van vredensarticulen ten principaele op Pommeren aengesien. Lunneborgh[10] saude volkommen den Sweetse partij weder aengenommen hebben.

Wat resolucie op den Sweetsen dagh sall genommen worden, leert den tijt.

Den coning van Polen heft eenen commissarius[11] naer Constantinopoli gesonden ome te ondersoucken den toestandt van dat hoff, alsoo men vor invall is vreesende. Mij sall seer verlangen, wat den palatin van Smolensko[12] sall obtineeren int relaxeeren van prins Casamir[13] en hoe het met den palatin[14] affloopen sall. Dit leste verbitten veele Deuytse gemoederen.

Ick recommandeere mij in u Ex.ce goede gracie en blijve, mijnheer,

u Ex.cie diener
Paulus Pels.

10/20 Jan.rio 1640, Dansick.

Adres (met andere hand): Son Excell.z monsieur Hugo de Groot, ambassadeur ordinaire de sa Mayesté e coroune de Suède à Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 21 Febr.

En in dorso: 20 Ian. 1640. Pels.

4481. 1640 januari 21. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

Res electoris Palatini[2], ut spero, brevi loco erunt meliore. Rex mea opera ad componendum hoc negotium uti voluit. Egi cum ministris regiis[3] et cum legato Angliae illustrissimo D. comite Licestrio[4], cui quae proposui non displicent, sed Angliae jussa exspectat. Sunt autem haec, ut dicat, quod jam saepe dixit elector, non fuisse sibi propositum quicquam agere in exercitu Vinariensi sine bona gratia reginae Suediae regisque christianissimi neque porro se quicquam acturum ejus rei sine eorum consensu. Hoc facto ut e carcere exeat, Lutetiae victurus fide sua et legati Anglici regis sui nomine, non exiturum se inde nisi rege volente. Hoc gradu facto speramus

8 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
9 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
10 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
11 Adalbert (Wojciech) Miaśtkowski.
12 Christophe Corvinus Gasziewski.
13 Jan II Kazimierz.
14 Karl Ludwig van de Palts.
1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 214; gedrukt *Epist.*, p. 592. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Karl Ludwig van de Palts; hij werd medio oktober 1639 gearresteerd.
3 Ontbreekt in de copie te Uppsala.
4 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.

nos consecuturos deinde non plenam tantum libertatem electori, sed et restitutionem ejus domusque totius, si rex Angliae nobis se velit adjungere, quod optare etiam Angliae populum, qui nunc in parlamentum coiturus est, non immerito credimus. Sed de hac re nolim Excellentia vestra cuiquam loquatur, nisi reginae Bohemiae[5], cui gratum fore speramus, quod et valetudini principis Palatini ex carcere non mirum si periclitaturae consulimus et consiliorum ei meliorum quam quibus usus est hactenus copiam facimus. Nam illa, quibus usus est, improbat etiam comes Licestrius. Non parum valuit ad flectendos Gallorum animos, quod dixi exspectare me

5 Elisabeth Stuart, gewezen koningin van Bohemen.

literas a regina Suediae valde commota hac tanta cognati principis calamitate. Regum et principum consurgentes undique querelas, ita spero, praevenient.

Vinariensis equitatus[6] trans Rhenum nunc esse scribitur[7]; ibi cepisse Rodelshemum, Elfeldum, Urselam, Wisbadum, Limburgum, Homburgum. Peditatus autem et iste et Gallicus cis Rhenum agere, dum Bavarici partim in praesidiis sunt Heidelbergae, Spirae, Wormatiae et in Bergstrata, partim Pforshemii[8], Biberaci et in Wirtembergico; eos tamen interdum speciem praebere meditantium transgredi Rhenum.

Augescunt copiae in Tiroli, multus belli paratus Constantiae est. Brisacum coiere Friburgi, Niburgi aliarumque urbium, quas virtute sua quaesivit Vinariensis, praefecti[9]. Valde varii per urbem hanc rumores[10] cursitant de nostrorum clade aut victoria in Bohemicis partibus pro studio aut odio in nos contraria vulgantibus credentibusque aliis atque aliis.

Cum nuntio pontificio[11] controversiae hic manent. Miror ego pariter cum Excellentia vestra quemquam inveniri, qui putet Bavarum[12] dono Austriacae domus tenentem terras et dignitatem consanguineorum, nuptiis illigatum tam propinquis imperatori[13] ab hoc posse abstrahi. Nimium suae sollertiae tribuunt qui talia se effecturos sperant.

De cometa illo, si quid a talium eruditis[14] scribitur, videre cupiam neque nimia credulitate talia arripiens neque contemtor talium προγνώσεων, quas multae historiae probant.

Foedus cum Gallia nostrum[15], nisi producatur interim, finietur Maio anni qui hunc sequetur[16]. Ex pactis Wismariensibus[17] inducias Gallis nisi Suedorum consensu facere non licebat ultra sex hebdomadas; fecere[18] tamen in Italia longiores causanturque ibi non suam praecipue, sed Sabaudicae viduae[19] rem agi. Ego quanquam interdum ostendo talia Suedis non placitura, non tamen ita instituo sermonem, quasi foedus pro rupto habeam; malle nos aliquid de jure nostro remittere quam antevertere illud tempus, quo citra controversiam nobis licebit rebus nostris consulere. Nihil tamen adhuc loquuntur Galli de prorogando foedere. Et landgravia[20] metuens ne aut foederis exitu aut ante Suedos pacem faciant, hanc quoque causam habet, cur circa Gallorum postulata cunctetur. Si Coningsmarckius[21] propius Rheno accedat, non dubito, quin Vinariensium multi Suedicam militiam Gallicae sint praelaturi.

6 Van wijlen Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
7 Copie heeft ‘creditur’.
8 Copie heeft abusievelijk ‘Phorshemis’.
9 Friedrich Ludwig Chanovski (Kanofsky) von Langendorff, goeverneur van Freiburg; een niet geïdentificeerde goeverneur van Neuburg; verder o.a. Philipp Jacob von Bernhold, goeverneur van Rheinfelden.
10 Copie heeft abusievelijk ‘rumore’.
11 Ranuccio Scotti.
12 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren. De copie heeft abusievelijk ‘Bavaro’.
13 Ferdinand III, met wiens zuster, aartshertogin Maria Anna, Maximiliaan I in 1635 was gehuwd; voor de overige familiebanden tussen Maximiliaan I en Ferdinand III zie Max Spindler, *Handbuch d. bayerischen Geschichte* dl. II, p. 364 n. 1.
14 Copie heeft abusievelijk ‘caeli crudentis’.
15 Het verdrag van Wismar, gesloten op 30 maart 1636 en op 15 maart 1638 geratificeerd te Hamburg; zie no.4460, n. 11.
16 Copie heeft abusievelijk ‘sequentur’.
17 Copie heeft abusievelijk ‘Vinariensibus’.
18 Copie heeft ‘fuere’.
19 Christine de France, hertogin van Savoye.
20 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
21 Hans Christoph, graaf van Königsmark, Zweeds bevelhebber.

Decreta ex Norimbergensi conventu vix ulla exspecto. Sed tamen apparebit, quo se vertant animi. Infrasaxonicis non id puto virium fore, ut invitis bellantibus quietem suam tutari possint.

Novo conventu in Polonia haud dubie est[22] opus et Dantiscani nulla societate fulti, quid aliud quam redimant se quam possint minimo?

Ritualia ista apud vos[23] recalescere doleo ceu caetera nusquam bella forent.

Multum hic pecuniae fit speranturque hoc anno proventuri LXX milliones. Clerus dat CLXXX millia scutatorum. Sexdecim novi magistri libellorum supplicum II milliones. Non privilegia tantum omnia, sed et omnes reditus ad civitatem Rothomagensem pertinentes confiscati sunt. Manent tamen seditionum reliquiae apud Abrincantos; multi tamen ex Normannia migratum eunt in praejacentes isti orae Anglici nunc juris insulas.

Quaecunque vult Excellentia vestra et ego volo excepto, si id permittit, illo de missione.

Deum quaeso valetudinem det Excellentiae vestrae ad perferendos labores, Suediae autem rectoribus[24] eam mentem, ut dignam istis laboribus habeant gratiam.

Excellentiae vestrae perpetuo obsequio addictus
H. Grotius.

Lutetiae, 21 Ianuarii[25] 1640.

Iam alterum ad nos vehit[26] D. Chavigniacus[27], cui retuli quae inter me et illustrissimum D. comitem Licestrium erant acta. Placuit regi, ut ad eundem modum Amontotius[28] reginae Bohemiae loqueretur.

Rex[29] mihi videtur esse in spe optima. Paratur hic exercitus iturus in Italiam mense Februarii finiente. Paullo post rex se ad fines illos movebit. Parantur et naves longae XXVI pro interno mari et ad supplendum id remigium damnantur Rotomagensium non pauci. His praeerit Burdegalensis archiepiscopus[30], classi in Oceano Brezaeus[31], mutatio instituitur Tubadelii[32] cum Spereutero[33], Feuquerii[34] cum Enckefortio[35] accedente pecunia Gallica. Longavillano[36] mittentur supplementa. Hoehstae scribuntur[37] esse Bavaricorum CC, Magontiaci MCC, Vinarienses ad Baccherachum castellum e terra excitare.

22 Copie heeft ‘erit’.
23 Ontbreekt in de copie. Voor de kwestie der ritualia zie no. 4469, n. 27.
24 Zie no. 4461, n. 3. Copie heeft abusievelijk ‘Suedicae’.
25 Copie heeft abusievelijk ‘Iunij’.
26 De uitgave der *Epist.* heeft ‘venit’.
27 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny, Frans staatssecretaris van buitenlandse zaken.
28 Nicolas le Seigneur, sieur d'Amontot, Frans diplomaat.
29 Copie heeft abusievelijk ‘Res’.
30 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux.
31 Grotius doelt hier waarschijnlijk op Urbain de Maillé, markies van Brezé. Het commando werd echter aan zijn zoon gegeven, Jean Armand de Maillé, markies, later hertog van Brezé (1619-1646); vgl. *Corresp. Godefroi d'Estrades* I, p. 76 (= Avenel, éd., *Lettres Richelieu* VI, p. 682; brief van Richelieu dd. 13 april 1640): ‘...le marquis de Brezé, assisté de bons tuteurs pour aprendre son mestier, sera en la mer Océane avec vingt-quatre bons vaisseaux de guerre et dix brûlots.’
32 Georg Christoph von Taupadel († 1647), generaal in het leger van Bernhard, hertog van Saksen-Weimar; vgl. dl. X, no. 4383, p. 736.
33 Klaus Dietrich von Sperreuter.
34 Manasse de Pas, markies van Feuquières († 13 maart 1640). Hij was in 1639 in de strijd om Thionville zwaar gewond gevangen genomen.
35 Adriaen von Enkefort.
36 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
37 In de copie abusievelijk aan het eind van de zin herhaald.

Adres: Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario et legato apud praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Red. Hagae 20/30 Jan. 1640.

4482. 1640 januari 21. Aan Christina van Zweden[1].

Serenissima ac potentissima Regina, domina clementissima,

Augescentibus in hac urbe per immensa onera rerum omnium pretiis et magnos sumptus exigente hoc in loco legatione, valde me premit dilata pecuniarum, unde necessitates istae sustinendae sunt, solutio, quod mihi pecuniarum praesentium non est ea abundantia unde praerogationes facere possim eaeque sollicitudines non parum obstant melioribus curis, quibus augustae Majestati Tuae honorique Suedici nominis inservire debeo cupioque. Absunt mihi hoc tempore XIV millia dalerorum imperialium. Ea rogo mihi ex Gallica pecunia aut aliunde percipere liceat utque in posterum statuatur certi aliquid, unde suo tempore habeam quod erogem. Batavica pecunia majores indies moras ac difficultates patietur. Ego nihil malim, Serenissima ac potentissima Regina, domina clementissima, quam omnibus rebus ostendere quam sim,

Augustae Majestatis tuae obedientissimus subditus
H. Grotius.

Lutetiae, 11/21 Ianuarii 1640.

4483. 1640 januari 21. Aan G. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Plurimum gaudeo Deoque gratias ago, quod salvus ex Italia nec sine conspicuo fructu rediit ad nos illustris D. baro Gabriel Oxensternius[2], cui nunquam quicquam continget tam magnum, ut non minus sit futurum et eis quae ego ipsius Illustritati opto et ipsius meritis.

In Italia regnat prudentia et illustris D. baro ejus est ingenii ejusque aetatis, quae monstratum bonum aliquod facile arripiat. Spero Sublimitati tuae placiturum, quod filius cepit, consilium. Ego vero praeter quod Oxensterniae domui, siquis unquam, obligatum me sentio, etiam reverentia virtutum D. baronis adducor, ut pro eo omnia velim, quae possim. Spero autem Sublimitatem tuam, quam mihi optime velle multis cognovi indiciis, adjuturam me, ut posthac minus sollicitus minusque impeditus et legatione fungar et de iis cogitem, quae ad Suedicae gentis honorem pertinent.

Deus, Excellentissime et illustrissime domine, quem inchoavimus annum et longam sequentium seriem tutam, prosperam, florentemque praestet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 11/21 Ianuarii 1640.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 592. Zie voor de besproken financiële kwestie ook dl. X, no. 4260, p. 534.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 592. Gabriel Gustavsson Oxenstierna (1587-1640) was een broer van de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.

2 Gabriel Gabrielsson Oxenstierna; voor zijn Italiaanse reis zie dl. X, nos. 4230, 4377 en 4394.

4484. 1640 januari 21. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

't Geeft mij wel wonder, dat men mij noch quelt met voorslagen, waerop ick mijne meninge met seer goede redenen heb verclaert. Ick sal daerop niet meer schrijven, maer alleen seggen, dat die gelijckenis van die personen seer manck gaet. Die luiden, daer men het tegen hadde gehadt, waeren doot ende conden noch goed noch quaed meer doen; ende den coning van Swede[2] was volcomen besitter van het rijck, 'twelck den prins van Orangië

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 13b. Eigenh. oorspr. Niet ondertek.
2 Gustav II Adolf, koning van Zweden († 1632).

van Hollant niet en is, hoewel groote progressen dagelijcx doet. Ende soo lang men mij tracteert gelijck men totnochtoe heeft gedaen, soo en sal men mij niet vertrouwen nochte de mijnen ander goed doen dan om haer beter fortuine te beletten. Alle luiden van verstant alhier oordeelen soo ende ick mede.

Die achtduisent man sullen misschien gebruickt werden in het lant van Luyck ofte daerontrent. Van de landgravin[3] connen wij niet oordeelen, eer wij tijding hebben uit Swede.

De coninginne van Bohmen[4] ende anderen merck ick, dat goede opinie hebben van het aenstaende parlement in Engellant.

De schade door de storm[5] geleden hoore ick, dat groot sijn.

De woorden aen mijn tafel gevallen over de dreigementen van datelijckheit tegen uE. bij Blon[6] gedaen sijn wat minder gevallen als die wel werden gerelateert. Ick meende, dat sulcx behoorde te geschieden ende heb de waerheit geseit achtende de injurie uE. aengedaen mij mede eenichsins te raecken ende oorboir diergelijcke voornemen voor het toecomende te stuiten.

Van de verlossing van de churfürst[7] heb ick beter hoope ende werde bij den coninck daerin als middelaer gebruict; iet claerder siende sal ick uE. adviseren.

Dat vanhyer met Beieren[8] iet werdt gehandelt is niet buiten, apparentie. 't Redres van de interesten sal goed sijn. 't Emploi van de heer Haga[9] soude vol reden sijn, ende behoort Hollant daertoe te arbeiden ende daerdoor oock anderen te animeren om goede diensten te doen.

Hier werdt seer gearbeit tot gelt te vinden, 'twelck men hoopt te sullen beloopen wat over de seventich millioenen in dit jaer. Honderttachtigduisent croonen sal de clergé geven, ses nieuwe meesters van de requesten twee millioenen guldens. Niet alleen alle de privilegiën, maer oock alle de renten van de stadt van Rouaen sijn geconfisqueert ende de burgers werden daer getracteert op een rouwe manier. Men seit den coninck sich prepareert tot een reis nae de grenzen van Italië in Februario. Doch sulcx is niet seecker.

Men seit ons, dat de Wijmarsche ruiterie is over Rijn ende daer eenige plaetsen heeft becomen, als Rodelsheim, Elfelt, Ursel, Wisbade, Limburg, Hemborg; dat de Beijerschen sijn ten deele in 't Wittenbergerlant, twee regimenten van Gleen[10] in Franckenlant, Mercy[11] te Pforsheim, Reinach[12] te Biberac, Heidelberg, Spier, Worms, de Bergstraet wel versien van garnisoenen. Deselve Beijerschen dreigen altemet den Rijn te passeren, maer doen het niet totnochtoe.

Te Constantze werden groote preparaten gemaect ten oorlogh ende in Tirol wassen de trouppes seer. De gouverneurs van Friburg[13], Niburg[14] ende andere

3 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
4 Elisabeth Stuart, gewezen koningin van Bohemen.
5 In de nacht van 6-7 januari; nieuws hierover heeft Grotius wellicht gelezen in de *Gazette* 1640, p. 56.
6 Michel le Blon (1587-1656), edelsmid en graveur te Amsterdam. Zijn zoon Cornelis († 1686) bevond zich te Parijs; vgl. dl. X, p. 482. Betreffende de kwestie, waarop Grotius hier zinspeelt, zie men ook nos. 4935, 4950 en 4981.
7 Karl Ludwig van de Palts.
8 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren; vgl. no. 4469 en n. 17.
9 Cornelis Haga, voormalig Staats orator in Konstantinopel.
10 Gottfried Huyn, graaf van Geleen.
11 Franz, vrijheer van Mercy, Beiers bevelhebber.
12 Hans Heinrich von Reinach.
13 Friedrich Ludwig Chanovski (Kanofsky) von Langendorff.
14 Niet geïdentificeerd; zie ook no. 4481 en n. 9 aldaar.

gouverneurs van de steden bij den hertogh van Wymar[15] becomen sijn bij den anderen te Brisac. Haere armée verloopt seer.

15 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

De tijdingen van een slagh tusschen den heer maerschalck Banier[16] ende de keiserschen loopt hier seer verscheiden nae der luiden affectie. Wij verwachten seer daervan de seeckerheit.

De questiën van Vrancrijck met de paus duiren noch ende werden bij elcke zijde geschriften[17] uitgedeelt nae yder goedvint.

De opinie is hier alsnoch, dat in de Norembergsche vergadering niet en sal werden besloten, maer discoursen gehoort om te rapporteren.

Den ambassadeur van Polen[18] bereid sich hier om sijne entree te doen.

Men seit ons hier, dat een goed leger 't einde van Februarius gaet nae Italië, 26 galeien ende eenige ronde schepen nae de Middellandsche Zee onder den bisschop van Bourdeaux[19], een andere vloot in de Noordzee onder den marquis de Brezé[20], dat Tracy[21] gaet verstercken den hertogh van Longueville[22], dat Tubadel[23] gewisselt werden tegen Sperreuter[24], Feuquière[25] tegen Enckefort[26] met eenig gelt.

Te Rouaen condamneert men veele luiden op de galey ende vandaer gaet men nae Caen om die stadt mede te straffen.

Den 21 Januarii 1640.

Adres (boven aan de brief): Mijnheer mijnheer de raedsheer Reigersberg.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot den 21 Ianu. 1640, uyt Paris. Propoosten tegens den soon van Le Blon.

4485. 1640 januari 22. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Cum jam conveniant excellentissimi rectores regni[2], spero bonitate Sublimitatis tuae me et in praesens et in posterum levatum iri iis molestiis, quae et splendori obstant legationis et animum gravibus incommodis metuque pressum abstrahunt a cogitationibus ac laboribus magis necessariis. Debentur mihi bis septem millia dalerorum imperialium hoc tempore et crescit indies summa. D. Spiringius[3] autem nihil certi promittit nunc mandata, nunc pecunias habere se negans. Batavicae vero pecuniae, ad quas interdum me rejicit, difficultates habebunt graves, moras certe longas, quas perpeti mihi multo est quam dicere possim molestius. Pertinet autem

16 Johan Gustavsson Banér.
17 Zie Pastor, *Gesch. Päpste* XIII 1 (1927), p. 488vv., 528 v.
18 Christophe Corvinus Gasziewski; hij bevond zich in Parijs voor onderhandelingen over de vrijlating van Jan II Kazimierz.
19 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux.
20 Jean Armand de Maillé, markies, later hertog van Brezé; vgl. no. 4481, n. 31.
21 Vermoedelijk Alexandre de Prouville, baron de Tracy († 1670); zie De Noailles, *Guébriant*, p. 246 n. 1.
22 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
23 Georg Christoph von Taupadel.
24 Klaus Dietrich von Sperreuter.
25 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
26 Adriaen van Enkefort.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 593; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 4.
2 Zie voor hun namen no. 4461, n. 3.
3 Petter Spiring Silvercrona, resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag.

ad regni etiam dignitatem ut nihil hic contra decorum peccem, quod non fecerim, nisi perinvitus.

Mitto id, quod actum est inter D. Chavigniacum[4] missum regio nomine, et nuntium

4 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny, Frans staatssecretaris van buitenlandse zaken.

pontificis[5], dignum lectu ac consideratu. Miror pontificem, habitum non imprudentem, eodem tempore duos validos reges[6] offendere.

Idem ille D. Chavigniacus regis jussu ad me venit. Dixit et regem et cardinalem magni me facere mecumque acturos amice et candide. Si quid antehac contra me fuisset actum, ejus rei causas a patre fuisse Josepho[7] - is autem pater Josephus amicus Chavigniaco non fuit -. Videre cardinalem me iniquis criminationibus vexatum.

Gratias habui pro benignitate spopondique omnia, quae a legato viro bono exspectare possint. Scire me omnia ista, quae adversus me fierent, a Batavis proficisci, qui, cum semel me tam injuste laeserint, nunquam destituri essent a me vexando; me ad mei tutelam bene paratum; non mixturum me ipsorum negotiis, nisi quatenus Suediae aliquid interesset; quibus utilem cum putarem partam a Batavis mari victoriam, laborasse me apud illustrissimum comitem Licestrium[8], ut, quod fecissent illi sub oram Angliae, id necessitatis patrocinio excusaretur; maximum periculum adiisse ipsorum insulas a classe tam vicina ac potente. Sine quibus respublica servari nequeat, ea contra omnes leges humanas solere defendi.

Laudabat hoc propositum meum addiditque velle regem opera uti mea ad componendum negotium cum Palatino principe[9]. Posse id hoc modo fieri, ut princeps Palatinus neget se quicquam in exercitu Vinariensi rege invito agere voluisse promittatque nec in posterum se quid tale facturum sine consensu reginae Suediae ac regis christianissimi. Tum vero posse ei permitti Lutetiae vivere fide data et suo et legati Britannici regis nomine non exiturum inde nisi regis permissu. Dixi me et hanc et omnem aliam operam regi libenter navaturum. Hanc vero eo magis, quod commoverer tot tantisque calamitatibus reginae Bohemiae[10] domusque Palatinae.

Post id accessi D. comitem Licestrium et non quidem regis Galliae nomine - id enim vetuerat Chavigniacus -, sed meo eadem illa proposui dixique me pro certo habere, si ipsi haec placeant, eventum felicem habitura et per gradus non plenam tantum libertatem nos impetraturos Palatino, sed et in bona restitutionem, modo anniti rex Angliae velit. Sperare me operam hanc meam non minus Angliae regi quam Galliae gratam fore.

Dixit jussum se a suo rege plenam statim libertatem Palatino petere, ab eo abire se non posse nisi novo regis jussu. Scribet ergo in Angliam et, ubi responsum acceperit, certum me faciet. Interim oravit me, ut in hac re laborare pergerem, haud dubie pergratum id regi Angliae futurum. Ostendi graves morbos paullatim curari; multum fore si Palatinus carceris incommodis saepe et valetudinem laedentibus eximatur et copiam habeat consiliorum meliorum quam quae data ei hactenus fuissent, quae quidem consilia etiam ipse comes Licestrius improbat.

Rex Galliae bellum an pacem malit, dubitari potest. Populus omnis sub tributis et militari licentia gemens pacem optat. Cardinalis vero haud dubie bello in res suas ac propinquorum suorum magnitudinem opesque utitur. Hostis nihil Galliae tenet, Gallia hostici multum. Si quid regi eveniat humanitus, magnus ei praetextus erit ad regimen Galliae contra reginam adipiscendum bellum manens cum Hispano et metus, ne consilia ad hostem emanent. Dicitur et hoc agere cardinalis, ut delphinum[11]

5 Ranuccio Scotti, nuntius van paus Urbanus VIII; vgl. P. Blet (éd.), *Corresp. Ranuccio Scotti (1639-1641)*, p. 241.
6 Lodewijk XIII en Philips IV.
7 François Leclerc du Tremblay - père Joseph - († 1638).
8 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
9 Karl Ludwig van de Palts.
10 Elisabeth Stuart, gewezen koningin van Bohemen.
11 De latere Lodewijk XIV.

in sua habeat potestate, id est ad Pontem Esiae eum transferri curet, quod oppidum praefectura est ipsius D. cardinalis.

Sperant ministri regii hujus anni reditus publicos perventuros ad LXX milliones et

amplius. Clerus confert CLXXX millia scutatorum, sedecim novi magistri libellorum supplicum II milliones. Rhotomagi civitatis magistratus destituti, privilegia omnia atque ejus civitatis reditus confiscati. Et ibi quidem terrori parent omnia. Ceterum apud Abrincantos manent seditionis reliquiae.

Legatus Poloniae[12] parat se, ut in urbem hanc intret.

Audimus Vinariensium equites trans Rhenum cursitare captis Rodelshemo, Elfeldio, Ursela, Wisbada, Limburgo, Homburgo; pedites horum et Gallicos cis Rhenum esse, Bavaricos maxime in Wirtembergico agro, duas Glenii[13] cohortes in Franconia, Mercium[14] ad Porshemum, Reinachium[15] ad Biberacum, magna praesidia Heidelbergae, Spirae, Wormatiae et in Bergstrata. Constantiam inferri multa, quae usui bello, copias autem in Tiroli crescere. Brissaci consultare inter se earum urbium, quas dux Vinariensis[16] armis suas fecerat, praefectos[17].

Deus, Excellentissime et illustrissime domine, sospitem praestet Sublimitatem tuam ejusque pro re Suedica et christiana consilia secundet.

Tuae Sublimitatis devotissimus cultor
H. Grotius.

Lutetiae, 12/22 Ianuarii 1640.

Audimus parari supplementa Longavillano[18] sub Tracio[19]; XXVI naves longas et alias aliquot ad mare Mediterraneum mitti sub archiepiscopo Burdegalensi[20], classem aliam in Oceanum sub Brezaeo[21], fine Februarii ire exercitum in terras Pedemontanas; commutari cum Sperrutero[22] Tubadelium[23], cum Enckefortio[24] Feuquerium[25], accedente a Gallis pecunia.

Rotomagensium multi ad remos damnantur. Itur inde Cadomum ad puniendam eam quoque civitatem.

Mitto etiam gesta inter nuntium et Chavigniacum, ita ut a nuntio vulgantur. Dicuntur et Vinarienses excitare ex humo castellum apud Baccherachum. Magontiaci sunt militum Bavaricorum MCC, Hoecstae CC.

Adres: Axelio Oxenstiernae, sacrae reg. Maj. regnorumque Sueciae senatori et cancellario.

12 Christophe Corvinus Gasziewski.
13 Gottfried Huyn, graaf van Geleen.
14 Franz, vrijheer van Mercy.
15 Hans Heinrich von Reinach.
16 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
17 Zie voor hun namen no. 4481, n. 9.
18 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
19 Vermoedelijk Alexandre de Prouville, baron de Tracy.
20 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux.
21 Jean Armand de Maillé, markies, later hertog van Brezé, vgl. no. 4481, n. 31.
22 Klaus Dietrich von Sperreuter.
23 Georg Christoph von Taupadel.
24 Adriaen von Enkefort.
25 Manasse de Pas, markies van Feuquières.

4486. 1640 januari 23. Van P. de Groot[1].

Venerande parens,
Amstelodamo reversus sum nudiustertius ubi omnes nostri amantes te salutant plurimum.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 26. Eigenh. oorspr.

Tractatum tuum de Antichristo[2] domino Corcellio[3] dedi commendavique secretam non minus quam celerem editionem, qui decedenti mihi affirmavit iam sub praelo esse.

De reliquis cum Blavio[4] locutus sum; negat ille unquam displicuisse sibi ullam librorum tuorum editionem omniaque, quae ab ista manu provenient, pariter grata sibi futura confirmat. Expectabimus itaque libros tuos de Iure Belli[5], ut editis illis de Antichristo et de Fide ac operibus[6] etiam isti inchoari possint.

Literas a domino Vossio[7] his inclusi ubi[8] quae super Decalogo[9] petiisti etiam attingit fusius proxime, ut pollicetur, expliciturus.

Deus, venerande parens, tibi det omnia prospera.

Tibi obedientissimus filius
P. Grotius.

Hagae Com., XXIII Ianuar. MDCXXXX.

In dorso schreef Grotius: 23 Ian. 1640. P. de Groot.

4487. 1640 januari 23. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Venit ad nos Amstelodamo filius[2] et scriptum περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου[3] jam a Blavio[4] imprimi testatur annitente etiam Corcelio[5]. Blavius ipse operam suam ad omnia tua excudenda large pollicetur cunctaturum se ullatenus negans; videbimus, quorsum promissa tam larga sint evasura. Ubi prima principia bene processerint, de reliquis cogitabimus, imprimis de tractatu Fidei et operum[6], postea et de Notis[7].

2 Voor de volledige titel zie no. 4453, n. 2.
3 Etienne de Courcelles; zie no. 4474, n. 3.
4 De Amsterdamse drukker-uitgever Dr. Johan Blaeu.
5 Voor de volledige titel zie no. 4453, n. 8.
6 Voor de volledige titel zie no. 4453, n. 4.
7 Gerardus Johannes Vossius; no. 4464.
8 In het hs. herhaald.
9 Ten behoeve van Grotius' *Explicatio Decalogi Vt Græce exstat, Et quomodo ad Decalogi locos Euangelica præcepta referantur*. Amstelodami, Apud Ioh. & Cornelium Blaev, MDCXL. Ter Meulen-Diermanse no. 1117; zie ook aldaar rem. 4.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Vermoedelijk antw. op no. 4466; beantw. d. no. 4501.
2 Pieter de Groot; vgl. no. 4486.
3 Voor de volledige titel zie no. 4453, n. 2.
4 De Amsterdamse drukker-uitgever dr. Johan Blaeu.
5 Etienne de Courcelles.
6 Voor de volledige titel zie no. 4453, n. 4.
7 *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm. Cum tribus tractatibus & Appendice eo spectantibus.* Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXXXXI; Ter Meulen-Diermanse no. 1135.

Interea et hoc monere te volui, esse qui hic aliquid susurrent de tua adversum Heinsium[8] querela, quod aliqua tua, ubiubi visa, pro suis in Exercitationibus[9] venditaverit; is rumor unde ortus sit, nescio.

8 Daniel Heinsius.

9 *Danielis Heinsii Sacrarvm Exercitationvm ad Novvm Testamentvm Libri XX. In quibus Contextus Sacer illustratur, SS. Patrum aliorumque sententiæ examinantur, Interpretationes denique antiquæ aliæque ad eum expenduntur. Qvibvs Aristarchvs Sacer, emendatior nec paulo auctior, Indicesque aliquot vberrimi accedunt.* Lvgdvni Batavorvm, Ex Officinâ Elseviriorum. MDCXXXIX.

Miror me ex aliorum e Gallia litteris discere regem totum Rothomagense parlamentum exauctorasse; est sane ea res sine exemplo, sed quae in exemplum trahi possit.

Hic omnium sermones nihil nisi bellum spirant, cui, ut ajunt, profligando etiam Vinarienses copiae[10] operam dabunt et decem, quae hic jam conscribuntur, millia. Utinam cogitationes de pace non semper sint irritae.

De lite filiae[11] scripsi nuper[12] paucis; e re crederem, si ad Graswinkelium[13] aliquid litterarum hoc tempore dares, ut ille eo magis ad promovendam causam excitetur.

Magna est omnium expectatio, quo ista in Anglia parlamenti convocatio sit evasura; dicitur eum illic de religione, politia, justitia, aerario actum iri.

Causam praepositi[14], cujus ante aliquoties memini, etiam atque etiam tibi commendo.

Vale et salve a parentibus, me, mea meisque liberis.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, XXIII Januarii 1640.

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de Suède, à Paris.
Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 31 Ian.
En in dorso: 23 Ian. 1640. W. de Groot.

4488. 1640 januari 24. Van J.A. Salvius[1].

Wohl edler, gestrenger undt vester, innsonderss hochgeehrter Herr Ambassadeur,

Wass gestalt Polen vonn dem liefländischen Einfall, sowohln auch der Churfürst vonn Brandenburg[2] nichts wissen wollen, ist E. Excell. auss den stettinischen Rapporten vor 8 tagen avisiret worden[3].

Nun vermelden selbige weiters, die königliche polnische H. Commissarien, alss H. Weywode Denhof[4] und der Untercanzlar Osselinsky[5], weren bereits mit einem starcken Comitat uf den preussischen Landtag zu Thorn angelangt, dahinn sich auch viel ander vornehme Herrn begeben hetten, und praesentirten die Commissarien die Differentien zwischen den Ständen, Ritterschafft und Stätten zu accommodiren. Suchten auch Volck zu einquartieren - so die Stätte bezahlen solten - vonnwegen der Benachbahrten, so sich unterweilen mit ezlichen Schiffen sehen

10 Het leger van de overleden veldheer Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
11 Cornelia de Groot.
12 No. 4474 en n. 19 aldaar.
13 De Haagse advokaat Dirck Graswinckel.
14 Abraham Anthonisz.; zie no. 4474 en n. 15.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 10. Oorspr. (van de hand van Salvius' secretaris Jacob Mutterer), ondertek. d. Mutterer met Salvius' naam. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant, residerende te Hamburg.
2 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
3 Deze bijlage bij no. 4476 ontbreekt.
4 Gaspar von Dönhoff, woywode van Siradië.
5 Jerzy Ossolinski.

liesen. Zum principalsten aber, den danzigker Zoll zu behaupten, und hetten sonderlichen ehegedachte Commissarien selbiger Statt Abgeordnete zuer Accomodation vermahnet, seye aber vermutlichen dass alless nach polnischer Gewohnheit ohne Frucht abgehen werde.

Unterdessen seye am königlichen polnischen Hofe ein musscowiterischer Abgesandter[6] ankommen, der wegen dess Grossfürsten[7] den König warnet, sich wohl inn Acht zu

6 Niet geïdentificeerd. Zie ook *Theatr. Eur.* IV, p. 169B.
7 Michael III Fjodorowitsj Romanow.

nehmen, weiln dess Türcken[8] grosse Kriegssmacht uf Polen angesehen, hinngegen vom polnischen Hofe ein Commissarius[9] nacher Constantinopel verschickt, umb zu vernehmen wie mann mit dem Türcken daran seye. So hette auch selbiger König den Graven Gerhard Dehnhof[10], Oeconomum zu Marienburg, und H. Johan Guldenstern nach Danzig abgesand, umb mit selbiger Statt ein Vergleich zu treffen, und solle nemblich derer Werbunge sein, die 12 Tonnen Goldss, welche Ihre May.[tt] der Statt schuldig, nachzulassen und jährlich 2 Tonnen Goldss zu reichen.

Der Collegialtag zu Nürnberg gehet noch fort; mann sezet allerseits gute Hofnung zu selbigen, undt wirdt spargirt, der Kayser, wiewohl Spanien darwieder, solle sich zuer general Amnistia durch dass ganze römische Reich undt Restituirung Land und Leuth verstehen wollen, die Erbländer aber solten hierunter nicht begriffen sein, zumahln die Religion; ess were aber Hofnung, weiln der Kayser dass eine verwilligen wolte, er dass andre gleichfalss noch acceptiren solte. Diss wird nun inn Gemein vonn diesem Wercke tiscuerirt.

Sonsten gehen alle Sachen inn Schlesien noch wohl. Die Kayserlichen auss Gross-Glogau haben zum andernmahl ein Versuch uf Gurau gethan, seind aber mit Verlust abgetrieben worden.

Herr Baner[11] und Piccolomini[12] seind auch nahe beysammen, passen uf einander, undt dörffte von beyden balden wass neuess zu hören sein.

H. Königssmarckt[13] verstecket sich mit unsrerm Volck und dörffte allem Vermuthen nach die March wiederumb inn Francken nehmen, gestalt er schon zu Meinigen ankommen, undt erwarttet der Artillerie. Thue E. Ex. darmit Göttlicher Gnaden Bewahrnuss ganz fleissig empfehlendt.

E. Excell. dienstbereitgeflissener
J. Salvius.

Hamburg, 14. Januarii Anno 1640.

P.S.

Weiln seine Excell. Herr Salvius abermahln etwass auss der Handt und die muss diss gewöhnlichem Gebrauch nach zu unterzeichnen nicht haben können, alss ist mir von dero solches zu verrichten inmittelst anbefohlen worden.

Onder aan de brief staat: H. Grotio.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 16 Febr.

4489. 1640 januari 25. Van P. Pels[1].

8 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
9 Adalbert (Wojciech) Miaśtkowski.
10 Gerhard von Dönhoff.
11 Johan Gustavsson Banér.
12 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
13 Hans Christoph, graaf van Königsmark.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16. Eigenh. oorspr. Paulus Pels was Staats agent in Danzig.

Mijnheer,

U Ex.[cie] aengenaeme[2] is mij sedert 8 daegen, dat mijnen lesten[3] was, well toekommen.

Daer en is van hier niet sunders te schrijven, alleen dat de vorgaende aparenciën over de convocaciën der Preuysse stenden tot Toren ooc soo uytgevallen is, namentlijck on-

2 Ontbreekt.
3 No. 4480.

verrichter saacken, uytgenomen eene pobor an sijne May.tt[4] ingewilligt ende in de saacke van Dansick int alderminste niet verricht, hebben alsoo de coninclijcke commissariën goet gevonden gesubdelegerde herwaerder in dese stadt te seynden, die morgenavont hier verwacht worden, namentlijck den ondercantz.r Ossalinski[5] met den palatin van Civaski[6], bij hun hebbende den gewesenen secretarys P. Lack[7], die hun tot naerdeel van de stadt tot informacie dient. Den raet en siet dese overcompste niet gerne als ten principaele, aengesien, soo men prosumeert, misverstandt ofte separacie dor oneenicheyt te veroorsaacken, loopen alsoo de saacken allgemael van argh tot arger en te vreesen, bijaldien 't niet en wordt geaccomodeert, eyndelijck tot een groot vier uytbarsten sall.

Mij is ter handt gekommen de plenepotens met de instruccie van den palatin Smolenski[8], ambassadeur naer Vranckrijck over de lossinge van prins Casamirus[9], daervan ick goet gevonden hebbe copye an sijn Ex.cie de heer rijxcantz.r[10] te seynden, ooc an de heer Spirinckx[11] met bede naer de lecture u Ex. sulckx te seynden.

De senattoren in Polen hebben hun ten hoogst aengelegen sijn laeten den invall van Lijfflandt te excuseren en sijne May.tt sulckx ten hoogsten geresenteert. Geloove alsoo niet eenige andere orloghe daeruyt ontstaen sall. Men sall verlangen, ofte prins Casamiro los sall gelaeten worden, en meteenen gerne vernemen, watter passeeren sal met den gevangenen palatin[12], gelijck ick niet onderlaeten sall te adviseren, wat in desen houck van de werelt ome sall gaen.

Mijner sohn[13], die hem niet genough dancken kan over de gracie van u Ex.e, ick bidde van sulcken gunste niet moede te worden, bijaldien ick sulcke niet kan recompenseren.

Soo sall ick Godt bidden sulckx in overvloedigen segen over uwe famillie te laeten kommen en alttoos blijven, mijnheer,

u Ex.cie diener
P. Pels.

15/25 Jan.rio 1640, Dansick.

Adres: Mijnheer mijnheer Hugo de Groot, ambass. ord.ri van haere May.t en croon Sueden tot Paris.

Onder aan de brief staat: H.d.G.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 1 Martii.

En in dorso: 25 Ian. 1640. Pels.

4 Wladislas IV (VII) van Polen.
5 Jerzy Ossolinski.
6 Niet geïdentificeerd.
7 Filip Lacke (1576-1640).
8 Christophe Corvinus Gasziewski.
9 Jan II Kazimierz.
10 Axel Oxenstierna.
11 Petter Spiring Silvercrona, resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag.
12 Karl Ludwig van de Palts.
13 Pieter Pels; hij was secretaris van Grotius.

4490. 1640 januari 26. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

Vostre lettre du 10 courrant[2] m'a contristé grandement par l'advis que me donnez de la continuation de la maladie de nostre gran-chancelier[3] et n'estoit que le mal de la goutte

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds resident in Zürich.
2 Ontbreekt.
3 Axel Oxenstierna.

est plustost signe d'une longue vie que de la mort prochaine, cela m'affligeroit bien avant. Je prie Dieu avec vous qu'il luy veille prolonger sa vie et nous conserver ce gran homme, qui est le vray mécaenas de tous les meilleurs esprits et gens doctes y ayant peu de ses semblables en Suède. Vous m'obligeray grandement de m'informer plus particulièrement de ce qui en est de vray et s'il se porte mieux. Si je sçavois la qualité que portent messeigneurs son fils[4] et frères[5], ie leur voudrois escrire, ayant suject particulier de le faire.

Le comte de la Mante[6], ambassadeur extraordinaire des princes de Savoye[7], est arrivé n'y a guerre à Ury où le colonel Amrin[8] au desceu du magistrat de Lucerne l'alla trouver et recevoir et ceux d'Ury ne l'ayans pas voulu recognoistre pour tel sans une diète de tous les six cantons cattoliques il s'en est parti tout mal contant avec son conducteur, qui l'a introduit tout secrètement et de nuict dans la ville de Lucerne dans sa maison, de quoy il est à cest'heur appellé ambassadeur de nuict.

Sur ce bruict de son arrivement l'ambassadeur ordinaire de Savoye[9], son parent, se présenta devant le sénat luy remonstrant la justice de madame de Savoye[10] et l'injustice des princes, le mesme a fait l'interprète[11] de l'ambassadeur de France[12], qui s'y est presenté avec des lettres du roy par lesquelles il se déclare catégoriquement ennemy de tous ceux qui accepteront cest nouveau ambassadeur, donront assistance aux princes et empêcheront que le colonel Amrin ne soit chastié selon son démérite, sur quoy le sénat a bien donné quelque responce en faveur du roy, mais ambigüe et encor qu'il ayt renvoyé les lettres de créance de l'ambassadeur de nuict sans les avoir mesme voulu ouvrir, on craint néatmoins que l'argent d'Espagne ne face tant iouer parmy eux qu'ils l'acceptent dans la diète qui bientost se tiendra à Lucernes aux despens dudict ambassadeur, pour fosforiser la cause duquel le marquis de Leghanès[13] a donné ordre à l'ambassadeur d'Espagne[14] qui y est de faire tout ce qui peut afin qu'on l'accepte envoyant pour mesme suject à la diète le colonel Zveyer[15] lucernois et espagnol de faction, qui avec le colonel Amrin et d'autres de sa faction doivent faire autant de leur part. J'atten avec impatience l'issue de ceste comédie qui n'estant bien vuidée se pourroit fort aisément convertir en une tragédie.

I'y ioinct ce que i'ay de Constantinople[16] où l'on compose une armée de 400 voiles et 100 m. hommes qui doivent desbarquer en Sicile. Le Gran Seigneur[17] se porte bien et les vases qu'il a fait rompre sont estimez de la valeur de 60 mille patagons.

Le vaivoda de Valachie[18] après avoir fait tailler en pièces le chiaus[19] qui a esté envoyé par devers luy pour luy intimer sa desmission, s'est retiré sur un chasteau

4 Johan Oxenstierna (1611-1657), zoon van de rijkskanselier.
5 Gabriel Gustavsson Oxenstierna; verder bedoelt Marini waarschijnlijk diens neef Gabriel Bengtsson Oxenstierna, de rijksschatmeester.
6 Michele Antonio di Saluzzo, graaf della Manta.
7 Kardinaal Maurizio van Savoye en Tommaso Francesco van Savoye.
8 Joseph Am Rhyn.
9 Valerio di Saluzzo, graaf della Manta.
10 Christine de France, hertogin van Savoye.
11 Jacques Vigier, sieur de Les Canals.
12 Blaise Méliand.
13 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés.
14 Carlo Emanuele Casati (1600-1645).
15 Sebastian Peregrinus Zweyer von Evebach.
16 Zie bijlage no. 3.
17 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
18 Mateiu Băsărabi.
19 Niet geïdentificeerd.

confinant avec la Transylvanie où le passa de Silistrie[20] a ordre de le poursuivre. Le patriarche de Constantinople[21] a esté relegué à Algiers mains et pieds enchainez portans sur soy le peste,

20 Halil, pasja van Silistrië.
21 Cyrillus II Kontares († 24 juni 1640).

jugement de Dieu de sa perfidie qu'il a fait paroistre sur son prédécesseur Cyrillus[22].

Pour fin ie ne veux abmettre nullement de vous faire souvenir de ce que ie vous ay prié à l'endroit de monsieur Heuf[23] afin qu'il m'accommode de 200 risdalers pour le moins, pendant que le reste viene en ayant si gran besoing durant ceste cherté en Suisse qui me consume gran argent chasque mois.

Ie demeure, monsieur,

Tout le vostre

C. Marin ms.

De Zurig, le 16/26 de Jenvier l'an 1640.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 12 Febr.

En in dorso: 26 Ian. 1640. Marin.

4491. 1640 januari 28. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

Vera sunt quae scribit Excellentia vestra[2] et Gallos omnia suspicaciter agere in Palatini electoris[3] negotio et Anglos eos non esse, qui aliquid velut coacti facere velint. Et inde jam Hamburgi colloquiis de federe moram injectam dolens intelligo. Tum vero spes de libertate ejus principis, de qua scripseram nuper[4], non periit quidem, sed nodis implicatur. Petunt enim nunc Galli, de quo nihil ante dixerant[5], confessionem ab electore exercitum fuisse regis Galliae solius nec quenquam conari potuisse ejus ductum adipisci sine gravi in regem Galliae peccato. Praeterea volunt electori hospitium assignare in domo regia, nempe ut observetur. Et quis scit, an non Galli putent se habere documenta ab hominibus electoris id actum, cujus negationem ab eo poscunt, ut ubi velint, velut contraria edocti eum reddere carceri possint juris obtentu. Sed sicuti haec timeo, ita pro explorato habeo Suedos non concessuros regi[6] exercitum ducis Vinariensis[7], quia is dux pecunias[8] accepit a rege ex federe, ut Batavi, ut Hassi ipsique Suedi, ideo in Gallica militia fuisse neque ducem sibi sumere potuisse sine flagitio atque perfidia, cum ipse dux semper se professus sit reginae nostrae et federis Germanici nomine eum regere exercitum. Itaque in Suediam ea de re scripsi interim supersessurus huic negotio, cui aliquid

22 Cyrillus Lukaris (1572-1638); hij was op 7 juli 1638 geëxecuteerd.
23 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 215, Gedrukt *Epist.*, p. 595. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Ontbreekt.
3 Karl Ludwig van de Palts.
4 No. 4481.
5 De copie te Uppsala heeft abusievelijk ‘nobis’ i.p.v. ‘nodis’ en de tussenliggende woorden tussen ‘nodis’ en ‘dixerant’ ontbreken er.
6 De uitgave der *Epist.* heeft ten onrechte ‘alio’.
7 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar; hij was overleden op 18 juli 1639.
8 De copie heeft ‘pecuniam’.

insidiosum regno Suediae misceri[9] aut video aut videre me puto. Venetus[10] et Batavus[11], quorum res hic non agitur, si poterunt donare principem libertate, gaudebo.

Armorum in Anglia paratus non unam rem sibi videntur habere propositam. Minantur[12] enim et Scotis et Batavis et Gallis et internam Angliae ipsius quietem, quae

9 De copie heeft abusievelijk ‘misereri’.
10 Anzolo Correr.
11 Willem van Liere, heer van Oosterwijk.
12 De copie heeft ten onrechte ‘Minatur’.

parlamenti temporibus turbari saepe solet, custodiunt. Episcopi Angliae jura sua, ut credibile est, acriter tutabuntur.

Mazarinus Coloniam ad pacis negotium mittitur secundas ibi partes acturo Davausio[13], in cujus locum successurus creditur, qui nunc ex Anglia revocatur, Bellevrius[14].

Pontifex secretarium quendam suum[15] huc mittit ad placandum regem et quidem[16] cum reliquiis, quas vocant, non spernendo apud regem munere. Cardinalis autem Riceliacus non dissimulanter id agit, ut, sicut regnum fecit ita et ecclesiam Gallicanam[17] sui faciat arbitrii. Et jam de omnibus episcopatibus, abbatiis aliisque sacerdotiis regis concessu[18] liberrime constituit quod ipsi visum est. Si ad haec accedat legatio pontificia et ex archiepiscopatu Remensi, quem Guisius[19] deponere vult de matrimonio cogitans hoc magis, quod morte Ioinvilii[20] opulentae domus haereditas ad ipsum reciderit, primatis titulus[21], non video, quid ultra desiderare[22] possit.

Longavillanum[23] audimus in Westerwaldia esse et ibi loca quaedam capere. Coningsmarckii[24] autem miles cum Wirtsburgicis pugnasse dicitur. Is episcopus[25], non minus quam Magontiacensis[26], auxilia a Bavaricis petunt; manere tamen illi in hybernis suis dicuntur, partim ad Maenum.

Pecunia hinc Brisacum jam advenit. Quadringenti pedites, equites ducenti e Gallia in comitatum Burgundiae missi.

Polonicus legatus[27] nondum urbem ingressus est. Putatur, cum sponsionem non adferat, qualem rex Galliae voluit, non impetraturus plenam principi Casimiro[28] libertatem, sed aliquam, puta qualis electori sub duris, quas dixi, conditionibus, offertur.

In Normannia destituto omni parlamento judicia jam exercentur[29] a senatoribus ex parlamento Parisiensi illuc missis et post graviter vexatas civitates inquiritur in nobiles, quorum neglectu seditiones agrestium invaluisse dicuntur.

Regina jam iterum uterum gerit duorum mensium.

In Hispaniam ex America advenere florenorum milliones XXIV. Eorum pars tertia regis[30] est. Sed in necessitate etiam partibus caeteris rex uti solet. Sunt qui scribant

13 Claude de Mesmes, graaf van Avaux, Frans gevolmachtigde in Hamburg.
14 Pomponne de Bellièvre.
15 Antonio Feragalli; vgl. A. Kraus, *Päpstliche Staatssekretariat*, p. 157.
16 De copie heeft abusievelijk ‘quidam’.
17 De copie heeft abusievelijk ‘Gallicanum’.
18 De copie heeft abusievelijk ‘concensu’ en verderop, eveneens abusievelijk, ‘constituat’.
19 Henri II de Lorraine, hertog van Guise (1614-1664); vgl. dl. VIII, p. 718. Voor het voorafgaande ‘quem’ leest de copie te Uppsala ten onrechte ‘quum’.
20 François de Lorraine, prins van Joinville (1612-1639), oudste zoon van Charles de Lorraine, hertog van Guise. De copie heeft ten onrechte ‘Janivillij’.
21 De copie heeft abusievelijk ‘titulis’.
22 De copie heeft ten onrechte ‘desiderari’.
23 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
24 Hans Christoph, graaf von Königsmark. De copie leest ten onrechte ‘Coningsmarchius’.
25 Franz von Hatzfeld und Gleichen.
26 Anselm Casimir Wamboldt von Umstadt, keurvorst van Mainz.
27 Christophe Corvinus Gasziewski.
28 Jan II Kazimierz.
29 De copie heeft abusievelijk ‘exeruntur’.
30 Philips IV.

Mosellam transgressos, qui in illis partibus erant, Hispanos non sine spe recuperandi Baccheracum, Crutzenacum[31], Bingam.

De Hassis cum Excellentia vestra sentio nihil facturos cum Gallis, nisi et de Suedia certi sint. Ut in Austriacas terras juxta fedus bellum hinc inferatur, institi saepe. Sed vidi semper illos verba dare, reipsa non cogitare nisi de eis, quae Galliae propiora sunt, quod

31 De plaatsnaam - Kreutznach - is in de copie Uppsala weggelaten.

ipsum Helvetios valde territat, qui et Erlachio[32] male volunt ob illas cum Gallia pactiones.

Quae Mortagna[33] attulit, nosse gaudeo speroque nos brevi prosperi aliquid ex illis partibus audituros.

Turcae[34] paratus crescunt, ut affirmant Itali magno cum suo, Siculorum et Melitensium metu. Videamus, quid Norimberga parturiat.

Rituales controversias Batavicas lubens prudenti judicio Excellentiae vestrae permitto confidoque repertum iri temperamentum, quo et regno Suedico sua constet dignitas et retineatur amicitia Batavorum his maxime temporibus Suediae non aspernanda.

Fama hic est fedus agitari inter Hispanum, Anglum, Danum, Polonum pro liberatione[35] captivorum principum. Tubadelius[36] jam in libertate est.

Deum rogo, ut super publicis privatisque negotiis Excellentiae vestrae, optima regno Suedico, optima ipsi consilia suggerat suggestaque fortunet.

Excellentiae vestrae perpetua observantia cultuque addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 28 Ianuarii 1640.

Adres: Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario et legato apud praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Red. Hag. Com. 4 febr. st. n. 1640.

4492. 1640 januari [28]. Aan Willem de Groot[1].

Frater carissime,

Gaudeo futurum, ut publico prosint nostra περὶ Ἀντιχρίστου[2]. Rogo omnis mora abrumpatur. Reigersbergius senator[3] multum laborat, ne edantur, puto et alii, ne quod in ipsis est τὸ λίαν detegatur. Senator etiam privata admiscet, quae ego rebus sacris nunquam admisceo. Si ego ipsi res suas magis quam meas agenti credidissem, cum in Hollandia essem, nunc essem hominum omnium miserrimus, ipse forte felix. Si quis liberum meorum se ab ipso lactari patiatur, mihi rem ingratam faciet et re ipsa experietur nihil aliud agi quam ut ipsis et verae spes et tempus

32 Johann Ludwig von Erlach, een van de directeuren van het leger van Bernhard van Saksen-Weimar († 18 juli 1639).
33 Caspar Cornelius Mortaigne de Portelles († 1647), overste in Zweedse dienst.
34 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
35 De copie heeft - wel ten onrechte - 'libertate'.
36 Georg Christoph von Taupadel; vgl. dl. X, no. 4383, p. 736 en n. 5.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 891. Antw. op no. 4474; beantw. d. no. 4505. De *Epist.* dateren deze brief m.i. ten onrechte op 18 januari; de brief lijkt mij nl. duidelijk een antwoord op Willems schrijven van de 16e, dat onmogelijk in twee dagen Parijs bereikt kan hebben. Hier moet dus sprake zijn van een verschrijving voor 28, waardoor de brief bovendien beter past in de reeks van wekelijkse correspondentie. Zie Addenda. aant.
2 Voor de titel zie no. 4453, n. 2.
3 Nicolaes van Reigersberch.

pereant. Plurimum sibi obstabit Petrus[4], si aliunde quam ex foro et amicis Amstelodami quicquam boni speret; et milites duo[5], si volent aetatem male perdere, istuc eant. Uxor mea non semper ista pervidet. Ego mea consilia, quae praevalere debent, etiam optima esse pro certo habeo teque mihi recta aut iubenti aut suadenti spero fore adiutorem.

Multum gaudeo patri optimo placere nostra de Fide et operibus[6], deinde optimo seni

4 Voor Pieter de Groot werden pogingen ondernomen ter plaatsing als advocaat van de Oostindische Compagnie of - later - als pensionaris van 's-Hertogenbosch.
5 Cornelis en Diederik de Groot bevonden zich na het overlijden van Bernhard van Saksen-Weimar in het vaderland.
6 Voor de titel zie no. 4453, n. 4.

Utenbogardo[7], a quo quae hausi publice privatimque, ea firmo quam possum validissimis argumentis; quae profutura, si non apud hanc, certe apud seriorem aetatem plane spero. De Corvino[8] omnia mihi quae optem polliceor.

Uxorem recte in Zelandiam venisse vitata tempestate tot navibus noxia et gaudeo et Deo de eo gratias ago. Velim cum ea loquaris de Losecatiabus[9].

Salza est Hispanorum et id pridem convenerat. Controversiae inter Romam et Galliam manent, sed creditur eas cum cardinalis incremento compositurus Mazarinus, qui Galliae nomine Coloniam ad pacem mittitur. Id est Romae ingenium, ut apud eam multo plus terrore incusso quam blandiendo efficias, quod olim Thuanum[10] docuit legatus Foxius[11].

Britannici paratus aliquid forte profuerint apud omnes, cum quibus negotium est, Gallos, Scotos, Batavos, forte et quietum praestabunt regnum parlamenti tempore. Quid apud vos judicetur de nova militum conscriptione, nempe quo tendat, audire cupiam.

Hollandis omnibus nobis bene volentibus volens gratiam reddo quam potero. Dubito, an ventis Caleti hucusque retentus fuerit Lonius[12], cui nostra de Iure Belli ac Pacis[13] dederam. D. Vossii[14] sententiam super priore parte secundae legis in Decalogo[15] etiamnunc exspecto avide. Ex illis, quas dixi[16], literis senatoris Reigersbergii facile cognosco, si quae magno labore nec sine magno Dei auxilio ad intelligendas Sacras Literas contuli me vivo non edantur, non fore ut edantur me mortuo. Ac sic posteritas eorum fructu careat, quod mihi cavendum sentio, si in Deum gratus et post futuris benevolens esse cupio.

De effigie Zenonis[17] consilium amici nostri[18] Deus spero fortunabit, successum laetus intelligam.

Nolim Petrus noster posthac quicquam cum avunculo de sacris nostris communicet. Nam is ista non curat et, quia non curat, nec intelligit.

Vale quam optime cum uxore, liberis, parentibus, amicis.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 18 Ianuarii 1640.

4493. 1640 januari 28. Aan A. Oxenstierna[1].

7 De remonstrantse theoloog Johannes Wtenbogaert.
8 Johannes Arnoldi Corvinus, rechtsgeleerde in Amsterdam.
9 Elseline en Anna van Losecaat; zie no. 4474 en n. 12.
10 Jacques Auguste de Thou (1533-1617).
11 Paul de Foix (1528-1584), Frans ambassadeur in Rome.
12 Arnold van Loon; zie over hem dl. X, p. 5 n. 3.
13 Voor de titel zie no. 4453, n. 8.
14 Gerardus Johannes Vossius.
15 No. 4464.
16 Deze brief, waarop Grotius al met de woorden ‘Reigersbergius senator multum laborat, ne edantur’ zinspeelde, is fragm. bewaard, no. 4473.
17 Zie no. 4474, n. 6.
18 Joost Brasser, remonstrants koopman te Amsterdam.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 594; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 7.

Excellentissime atque illustrissime domine,

Quae mecum dominus Chavigniacus[2], ego autem cum domino Licestrio[3] eram collocutus super libertate Palatini principis[4], scripsi nuper[5]. Ex eo rediit ad me D. Chavig-

2 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny, Frans staatssecretaris van buitenlandse zaken.
3 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant in Parijs.
4 Karl Ludwig van de Palts.
5 No. 4485.

niacus et ex me quae cum comite Licestrio egeram intellexit multaque dixit de cardinalis suoque in me bene volente animo, pro quo gratias egi.

Aliquanto post missu ejusdem D. Chavigniaci venit ad me domesticus quidam ejus attulitque has tres chartas ad conficiendum illud negotium. Vidi statim pro certo poni in chartis illis regem[6] plane dominum fuisse ejus exercitus, ut cui stipendia solus dederit, cum contra exercitus semper in fide Suedici regni et Germanici foederis fuerit, pecunias autem dux Vinariensis[7], ut quidem praedicavit saepe, acceperit, ut regni Galliae foederatus, quomodo landgravius[8] dum viveret. Dixi ei[9], qui has chartas attulerat, praevidere me Anglis haec minus placitura. Ut occurratur offensis, rogare me, ut mutentur verba. Satis fore, si dicat Palatinus sibi animum nec fuisse nec fore quicquam cum illo exercitu agendi sine regis Galliae consensu. Ad eum tenorem mea fuisse verba cum comite Licestrio. Cum is diceret non mandatum sibi referre chartas, sed mihi relinquere ostendendas comiti Licestrio, dixi me eas consideraturum amplius et de re cogitaturum.

Non multo post alium ad me misit Chavigniacus rogavitque, ut intra paucos dies cum comite Licestrio ea de re agerem. Dixi diligenter expendisse me chartas illas ac videri mihi in iis quaedam esse, quae detrimentum adferre possint iis, quae Suedia sibi deberi existimat. Me igitur consulturum reginam, ne quid forte faciam, quod ejus juri putetur adversari. Interim abstenturum hoc negotio, donec reginae voluntatem intellexerim. Dolere mihi, quod tam longe abesset Suedia, ut longum futurum sit spatium temporis, priusquam responsum accipiam. Si interim legati alii, qui in hac re suam obtulere operam, obtinere libertatem possint principi Palatino, mihi id volenti fore. Notavi apud me plura esse, praeter quae jam dixi, in quibus dicta Chavigniaci ab illis chartis discrepent. Liberam in urbe habitationem Palatino fore dixerat Chavigniacus, nunc aulae velut includitur, ne liberi ad eum inobservatique sint aditus. Suediae et foederis Germanici honestam apud me mentionem fecerat. Hic nulla est. Regis omnia. Quare rogo Sublimitatem tuam, ut de hoc negotio magno atque difficili voluntatem reginae, quamprimum fieri potest, intelligam. Comitem Licestrium post chartas acceptas non vidi. Ubi eum adibo, dicam me ob repertas difficultates ultra in hoc negotio non processurum sine mandatis.

Affirmant mihi Itali crescere indies Turcae[10] paratus in bellum, quod Melitenses praecipue quidem metuant et non minus Italia omnis.

Audimus a D. Harcurtio[11] captum Buscum oppidum apud Nicaeam; in arcem autem Taurinorum novos invectos commeatus.

Mazarinus hinc Coloniam mittitur, ut praesit pacis negotio secundum locum obtenturo Davausio[12], cui successurus creditur revocatus jam ab Anglia Bellevrius[13].

Missi hinc sunt qui pro destituto parlamento jus reddant Rhotomagi. Metuit Normanniae nobilitas, ne et a se poenae exigantur, quasi quae non satis fortiter seditiosis agrestibus restiterit.

Diplomata pro Batavis mittendis ad pacem data sunt ab Hispano cardinali, non mala, ut audio.

6 Lodewijk XIII van Frankrijk.
7 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar; hij was op 18 juli 1639 overleden.
8 Wilhelm V, landgraaf van Hessen-Kassel († 1 oktober 1637).
9 Ontbreekt in de uitgave der *Epist.*
10 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
11 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac en Brionne.
12 Claude de Mesmes, graaf van Avaux, Frans gevolmachtigde in Hamburg.
13 Pomponne de Bellièvre.

Nondum urbem hanc solenniter intravit Polonus legatus[14]; putatur autem et princeps Casimirus[15] impetraturus non plenam libertatem, sed libertatis aliquid, quia sponsio non talis adfertur, qualem rex Galliae expetierat. Venetus[16] eam rem commendat.

14 Christophe Corvinus Gasziewski.
15 Jan II Kazimierz.
16 Anzolo Correr.

Regina Galliae iterum gravida est. Ex quo esse coepit, secundus jam mensis impleri creditur.

Peditum quadringenti, equitum ducenti e Gallia in comitatum Burgundiae missi. Nova bello alimenta ex America in Hispaniam venere XXIV florenorum milliones, quorum pars ferme tertia ad regem pertinet.

Inter Koningsmarckii[17] milites et Wurtsburgicos pugnae aliquid fuit. Et is episcopus[18] et non minus Magontiacensis[19] Bavaricos in sui auxilium advocant; at illi in hibernis manent.

Pecunia Brissacum hinc jam advenit.

Hispani vero Mosellam transeunt recepturi, si possint, Creutznacum, Baccheracum, Bingam.

Longavillani[20] in agro Westerwaldico et ad Lonam loca quaedam capere dicuntur.

Deus, Excellentissime et illustrissime domine, si rem Suedicam amat, quod eum ut faciat rogo, haud dubie valetudinem et bonam et firmam dabit Sublimitati tuae.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Scribebam Lutetiae, 28 Ianuarii 1640.

Intellexi ex D. Chavigniaco, priusquam ex Anglia abiret elector Palatinus, actum cum eo et rege Angliae Galliae nomine de mandando ipsi imperio in Vinariensem exercitum certis sub legibus. Id an conscia Suedia factum fuerit, ignoro. Tubadelius[21] jam contra Sperruterum[22] commutatus est accedente pecunia Gallica.

Fama quaedam vagatur de foedere inter Hispanum, Anglum, Danum, Polonum pro liberandis principibus captivis.

Carruca legati Polonici stetit VIII florenorum millibus. Vestes familiae XII.

In Normannia mutati passim magistratus, reducta tributa. Rhotomagensis civitas duos milliones quaerit, ut ab arce praesidioque sit libera. Nova controversia Hispano cum pontifice est, quod legatus Hispanicus[23] ex ecclesia quadam abstraxerit hominem Neapolitanum[24].

Adres: Axelio Oxenstiernae, sacrae reg. Maj. regnorumque Sueciae senatori et cancellario.

4494. 1640 januari 28. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

17 Hans Christoph, graaf von Königsmark, Zweeds bevelhebber.
18 Franz von Hatzfeld und Gleichen, bisschop van Würzburg.
19 Anselm Casimir Wambold von Umstadt, keurvorst van Mainz.
20 Het leger van Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
21 Georg Christoph von Taupadel.
22 Klaus Dietrich von Sperreuter.
23 Manuel de Moura y Corte Real, markies van Castel Rodrigo.
24 Giovanni Orefice, prins van Sanza.
1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 13c. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. De alinea 'In de saecke...' gedr. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 234. Antw. op no. 4473.

In de saecken van Gods[2] woordt hoop ick mijn talent, dat ick van Godt ontfangen heb ende daervan ick sijne Almachticheit reeckenschap schuldigh ben, wel te gebruicken sonder met vleesch ende bloed te raide te gaen. Ick hoop oock, dat sijne goedheit soo groot sal sijn voor mij ende mijne kinderen, dat hij mij bewaeren sal van quaden raedt, gelijck deselve meer als eens gedaen heeft. Dit is genoegh daervan ende hiernaemaels hoop ick

2 In de tekst staat ‘Goods’, wellicht onder invloed van het volgende ‘woordt’.

van die materie niet meer te schrijven nochte mijne dicmael van nieuws ingeslagen wonden weer op te crabben.

De wapening van Engellant, gelijck gemeenelijck van soo groote coningen, heeft meer als een insicht ende sal gebruict werden nae de occasie. Het parlement verstae ick, dat noch voortgaet ende heeft apparentie, gelijck uE. schrijft, dat deghenen, die gelt aen den coninck hebben geleent, sullen helpen bevorderen, dat het voortgae ende goede effecte voortbrenge. 't Is oock apparent, dat de excuse voortgebracht op de attaque aan de Spaensche vloote, lang sal blijven sonder finael antwoordt. Die belofte, die d'Engelschen gedaen hadden aen de Spaignaerden hier in Vrancrijck bekent sijnde, sal geen goed doen aen den goeden palsgraeff[3], van welckes verlossinge ons wat hoope was gegeven, dan vinde weder nieuwe kincken in de cabel.

De onlust van de Switsers is wel eenigsins waer, maer sonder operatie. 't Zijn arme menschen, verdeelt door religie ende factiën.

Hoe 't de Vereenigde Nederlanden met Polen ende Denemarck sullen maecken, sal ick garen verstaen. Den Poolschen ambassadeur alhier[4] maect groote preparatiën tot sijne entree. 't Is waer, dat Bautsen ende Driessen sijn in de Sweetsche macht. De nieuwe lichting werdt gemeent te sullen dienen in 't lant van Luydick ende daerontrent. Nieuburg, Lunenburg ende Holten schijnen in verbont te sijn tegader.

In de saecke van mijnheer den churfürst palsgraef vinde ick die swaericheit, dat Vrancrijck wil, dat sijne Doorluchticheit bekenne, dat het Wijmaersche leger was in des conings dienst ende solde, 'twelck sijne Fürstelijcke Genade van Wimar[5] in sijn leven soo weinigh soude toegestaen hebben als nu Sweden ende de protestanten van Duitschlant. Hoe dit in Engellant sal smaecken, sullen wij sien.

Ick meen de Fransoisen haer te meer behooren te haesten om dese saeck te accommoderen, dewijle den Poolschen ambassadeur, die sich bereid tot een magnifycque entree, niet en sal vertrecken, soo men meent, sonder eenige vrijheit voor den prins Casamir[6] vercregen te hebben, hoewel de volle vrijheit niet wel en sal willen volgen, alsoo de beloften bij de stenden van Polen niet en sijn geschiet, sooals den coninck van Vrancrijck begeerde. Ende de Engelschen hebben, soo ick meene, het woordt van den keiser van voor den prince Robbert[7] te doen wat Vrancrijck sal doen voor den prince Casimir. Nu soude het quaelijck luiden, dat den prince Robbert bij een vijant soude verlost werden eer als den prins Casimir[7a] bij de vrunden. Wij sullen met patiëntie de uitcomst hiervan verwachten.

D'heer Mazarini werdt gebruict in dienst van Vrancrijck om te gaen nae Colen tot de vredehandeling als principale gezante ende monsieur d'Avaux[8] als de tweede, in wiens plaets men meent, dat succederen sal monsieur de Bellièvre[9] nu uit Engelant thuis ontboden.

Alle Italianen, die hier sijn, verseeckeren ons van dat den Turck[10] groote preparaten maect ter oorlogh, waervoor niet die van Malta alleen, die haerselve met fortificatiën ende alle andere manieren seer stercken, maer oock die van Sicilië ende heel Italië

3 Karl Ludwig van de Palts.
4 Christophe Corvinus Gasziewski.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar († 18 juli 1639).
6 Jan II Kazimierz.
7 Ruprecht van de Palts; hij was op 17 oktober 1638 door de keizerlijken gevangen genomen.
7a Grotius bedoelt wellicht Karl Ludwig.
8 Claude de Mesmes, graaf van Avaux, Frans gevolmachtigde in Hamburg.
9 Pomponne de Bellièvre.
10 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.

seer vresen. Oft dit op de vergadering tot Noremberg operatie sal doen tot eene redelijcke paix ofte niet sullen wij sien.

Uit West-Indië sijn in Spaignië gearriveert vierendetwintich millioenen guldens, waervan ontrent een derde paert is voor den coninck, maer soo, dat bij noodt den coninc

oock de reste gebruict. Dit sal credyt maecken ende daer oock de legers van die zijde verstercken. Voorts verstaen wij, dat den graef van Harcourt[11] Busco bij Nizza heeft ingenomen ende dat eenige toevoer is gebracht binnen het casteel van Thurijn; dat de paspoorten voor dieghene, die vanwegen de Vereenigde Nederlanden tot de paix sullen werden gesonden, bij den cardinael-infant sijn geëxpedieert; dat eenige cleine trouppes als vierhondert te voet, tweehondert te paerd sijn gesonden in 't graeffschap van Bourgogne; dat Coningmarcks[12] volck met de Wurtzburgschen hebben gevochten ende dat de bisschoppen van Mentz[13] ende Wurtzburg[14] zeer roepen om hulp aen de Beyerschen, dewelcken meest blijven in haere winterlegers, ten deele haer verseeckeren van de passagiën van de Mein ende loopen tot aen de Rijn; dat de Spaignaerden, die in die quartieren sijn, passeren de Mosel ende hoopen Bingen, Creutzenach, Baccherach weder te becomen; dat het volck van den hertogh van Longueville[15] sijn in Westerwald, ten deele oock in het Darmstadsche lant ende aen de Loon.

Te Rouaen in plaetse van het afgestelde parlement werdt recht gedaen bij een president ende veertien raedsheeren uit het parlement van Parijs derrewaert gesonden. Men informeert sich op den adel, die men wil seggen, dat door ooghluicking ofte naelaeticheit de seditiën van die quartieren soude hebben gevoedt.

De coninginne alhier is weder swanger van twee maenden af.

Van hier is nu gelt gecomen te Brisac lang verwacht sijnde. De uitstel maeckte groote onsteltenisse in het leger.

Den paus sent hier een secretaris[16] met eenige reliquiën aen den coning om de humeuren van den coninck te verzachten. Maer dat en sal niet veel helpen, soo mijnheer den cardinael niet en werdt gecontenteert.

Daer sijn nieuwe questiën te Rome met Spaignië, alsoo den ambassadeur van Spaignië[17] een Neapolitaen[18] uit een kerck heeft gehaelt.

In meest alle de steden van Normandië werden de magistraten verandert ende de nieuwe gabellen, die naegelaeten waeren, weder ingestelt. De stadt van Rouen soect twee millioenen om sich vrij te maecken van het garnisoen ende van de vrese van een casteel.

De coetse van den Poolschen ambassadeur heeft gecost achtduisent gulden, de livreyen twaelffduisent.

Men mompelt van een alliantie tusschen Spaignië, Engellant, Polen, Denemarcken tot verlossing van de gevangene princen[19]. Tupadel[20] is in vrijheit met gelt ende wisseling tegen Sperreuter[21].

32 galeien sijn uit de Zwarte Zee aengecomen te Constantinoplen met eenige schepen genomen op de Russi. Daer werden oock t'Ismut nieuwe galeien gebouwt.

Tot Parijs, den 28 Ianuarij 1640.

11 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac en Brionne.
12 Hans Christoph, graaf von Königsmark.
13 Anselm Casimir Wambold von Umstadt, keurvorst van Mainz.
14 Franz von Hatzfeld und Gleichen.
15 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
16 Antonio Feragalli; vgl. A. Kraus, *Päpstliche Staatssekretariat*, p. 157.
17 Manuel de Moura y Corte Real, markies van Castel Rodrigo.
18 Giovanni Orefice, prins van Sanza.
19 Karl Ludwig en Ruprecht van de Palts en Jan II Kazimierz.
20 Georg Christoph von Taupadel.
21 Klaus Dietrich von Sperreuter.

Onderaan de rectozijde in margine schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den 28 Ianu. 1640, uyt Paris. Van de Churfürst Pfals.

4495. 1640 januari 28. Aan J.A. Salvius[1].

Illustrissime domine,

Hibernia omnis contra Scotos erit. In Angliae parlamento variae animorum affectiones, ut puto, apparebunt. Episcopi suam dignitatem tuebuntur non sequiter. Si major pars Scotis adversabitur, multum inde rex et animabitur et armabitur in Scotos; quos et ipsos jam inter se, quod ambitionis ingenium est, dissidere audio, tum vero, nisi externis juventur auxiliis, vix pares erunt duorum regnorum adversus se consensui.

De electoris[2] libertate spes aliqua nobis erat data, sed qui injiciantur nodi, quae mihi cogitationes oboriantur, ex literis ad magnum cancellarium[3] intelliget Excellentia vestra, cujus ego consiliis in re magna instrui eo magis opto opusque habeo, quod tam longe abest a nobis Suedia.

Exercitus Vinariensis[4] Gallis militat, sed non sine multorum dolore, qui longe aliud armis suis agi quam quorsum ipsi ea ceperant videat. Pecuniae ad ipsos nunc eunt, sed ut id maxime fiat, per pactiones multo ducibus melius quam militi prospectum est. Viderit jam Excellentia vestra eas pactiones transmissas ab Erlachio[5], qui etiam suos Helvetios ea de causa sibi infestos habet. Quid Excellentia vestra, quid Suedia de iis judicet et an aliquid supersit remedii ad hoc malum, scire percupiam.

Gaudeo ea aequitate esse Suedos, ut parcere velint pontificiis nihil hostile agentibus. Pertinet id ad belli famam. Ut in haereditarias domus Austriacae terras ex his partibus arma moveantur, perpetuus impulsor fui et vivente duce Vinariensi et post excessum ejus. Sed interjacet Bavaria, cui, velut rei sacrae, hic parci multi queruntur et de causis varie dissertant. Ego officio non deero speroque et quae mihi sunt necessaria, de quibus scripsi jam aliquoties, Excellentiae vestrae curae fore; crescit enim indies incommodum et jam post supremam solutionem XIV millia thalerorum mihi debentur.

Deus Excellentiam vestram servet.

Excellentiae vestrae obsequentissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 28 Ianuarii 1640.

4495 A. 1640 januari 30. Van Wilhelm van Saksen-Weimar[1].

Von Gottes Gnaden Wilhelm, Herzog zue Sachssen, Jülich, Cleve und Bergk.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 595. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant residerende te Hamburg.
2 Karl Ludwig van de Palts.
3 Axel Oxenstierna. No. 4493.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar († 18 juli 1639).
5 Johan Ludwig von Erlach, een van de directeuren van het leger van Bernhard van Saksen-Weimar.

1 Hs. Londen, Brit. Libr., Add. Ms. 21522, f.º. 102. Orig. Eigenh. ondertek. Wilhelm, hertog van Saksen-Weimar (1598-1662), broer van de overleden hertog Bernhard († 18 juli 1639), ondernam namens zijn familie pogingen het door zijn broer veroverde gebied langs de Rijn als erfenis in handen te krijgen. Onderhavige brief bereikte Grotius gelijktijdig met no. 4578. Vgl. ook bijlage no. 6.

Unssern günstigen Gruess und wohlgeneigeten Willen zuvohr.

Edler und vester besonders günstiger Lieber,

Demnach wir den vesten unsserm Cammerjuncker und lieben getrewen Heinrich Philiberten von Krossig[2] abgeferttiget, bey der königl. Würde in Franckreich und des Herren Cardinalen Richelieu Hdn. hochangelegenes vorbringen zue thuen(?), alss haben wir eine besondere Notturfft erachtet, dass er sich auch bey dem Herren anmelde, undt

2 Heinrich Philibert von Krossig († 1642). Hij had in 1638 te Jena een *Disputatio juridica de Regalibus* gehouden.

sich desselbenn von wegen der königl. Würde und Crohn Schweden vornunfftigen Einrathens und Assistenz gebrauche. Ersuchen derowegen den Herren mit günstiger Bitte, er wolle ermeltten unssern Gesandten nicht allein guethwillig hören, sondern sich auch, der Sachen hohen Importance nach, alsso wilfährig erweissen, wie es der gemeinen Sache Wichtigkeitt erfordert, und unsser besonders guetes Vortrawen zue ihme gerichtet ist. Dass seind wir umb den Herren hierwieder mit günstigem Willen zu vorschulden geneiget.

Der H. guter Freund,
Wilhelm m.p.

Datum Weymar, den 20. Ianuarii A.^{o} 1640.

Adres: Dem edlen und vesten, unsern besonders günstigen lieben Herrn Hugoni Crotio, der königl. Würde und Crohn Schweden vorordenten Legaten am königl. Hoffe zue Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 31 Martii 1640.

4496. 1640 januari 31. Van J.A. Salvius[1].

Wohl edler, gestrenger undt vester, innsonderss hochgeehrter Herr Ambassadeur,

Dass der thornische Landtage noch seinen Fortgang habe, ist E. Excell. vor 8 Tagen advertirt[2]; mann höret aber vonn selbigen noch zuer Zeit nichts sonderlichen, alss dass wegen der Session ezliche Tage tisputirt, doch endlichen ein Vergleich getroffen worden, auch durch der anwesenden königlichen Herrn Delegaten[3] angewandten Fleiss dahinn gebracht, dass alle Craiss eine gewiese durchgehende Contribution, auch Scheffel- und Trancksteur zuer neuen Werbung einer gewiesen Anzahl Volcks und Besazung der Vestungen im Lande alss Puzke, Vladislauburg, Marienburg und Dirschau bewilligt. Mann sorget aber, ess werde der Statt Danzigk die alschon bisshero erlittene Wiederwertigkeit vermehren. Die Familia Dzialiniorum[4] hat auch solcher Statt die Zulage inn ihrem Voto neben noch ezlich andern publice abgesprochen inn Praesenz der königlichen Gesandten und dieselbe Regi ac Reipublicae Polonicae addicirt, die Abgeordneten von Danzig aber darwieder starck protestirt und sich noch zuer Zeit uf sothane Vorschläge gar nicht einlassen wollen, sondern vielmehr resolvirt, bey ihren theur erworbenen Freyheiten Gut und Blut ufzusezen.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 10. Oorspr. (van de hand van J. Mutterer). Eigenh. ondertek. met eigenh. postscr. Antw. op no. 4461; beantw. d. no. 4527. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant residerende in Hamburg.
2 No. 4488.
3 Jerzy Ossolinski en Gaspar von Dönhoff.
4 Op welke leden van de familie Działynski hier wordt gedoeld is niet duidelijk: een Caspar († 1646) was bisschop van Culm, een Paulus woywode van Pommerellen, een Stanislaus bevindt zich te Marienburg.

Die schwedischen Trouppen inn Silesien haben Striga und Jaur occupirt und haben sich aniezo mit Schweidniz engagirt. Der Graf vonn Manssfeldt[5] hat seine Force zu Liegniz zusambgezogen; wass sein Intent, gibt die Zeit. So hat inngleichem Herr Axel Lillie[6] Havelberg hinnweg; die darin gelegene brandenburgische Guarnison ist bey aingfallener Nachtzeit nach der Werberschanz durchgangen.

Herr General Baner[7] befindet sich aniezo inn Saz, lesset allen Vorrat auss selbigen

5 Philipp, graaf van Mansfeld, keizerlijk bevelhebber.
6 Axel Lillie (1630-1662), Zweeds bevelhebber.
7 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér; vgl. *Oxenst. Skrifter* 2 VI, p. 698, brief van Banér dd. 21 december 1639.

Craiss inn dass Magazin nacher Lütmariz abführen, und stehet die Armee Gottlob noch inn vorigem guten Zustand.

Piccolomini[8] ist nach Wien geraist; wann der wiederkommen, wie die Gefangene berichten, solle bey Pilsen general Rendevous gehalten, und darauf eine Haupt-impressa vorgenommen werden.

Obwohlen H. Königssmarckt[9] seine Marche inn Francken gerichtet, hat er sich doch uf empfangene Ordre iehling inn Meissen gewandt, die umb Zeiz, Gerau und Leipzig herumb gelegene Regimenter vonn Chursächssischen ufzuschlagen undt dero Musterpläze zu verstören, massen er dann dass taubige[10] Regiment sehr gezwackt und hesslichen gepuzt hat.

Der Collegialtag inn Nürnberg fängt sich an, massen der Herrn Churfürsten Gesanten[11] darauf, ausser Mainz, so doch täglichen erwarttet werden, alle schon ankommen.

Gott gebe gute Consilia und Vorschläge zum Friden, undt empfehle darbey E. Excell. Gottess starcker Obhalt getreulichen

E. Exc. dienstbereitwilligster allezeit
J.A. Salvius mp.

Hamburg, 21. Ianuarii A.^{o} 1640.

Pro residuo salarii E. Vestrae nuper diligentissime intercessi apud ill. regentes Sueciae[12]. Spero brevi remedium isti malo allatum iri. Nam scio praecipue regni cancellarium[13] magnopere et amare et aestimare E. vestram. Quin et in posterum quoque commonefacere et urgere non desinam.

Optime valeat.

Caesareani offerunt Dn. Banerio tractatum pacis. Sed Suecia iussit eum omnia remittere Hamburgum. Non vult enim nisi universalem et cum Gallia coniunctum iuxta faedus Hamburgense[14]. Id sibi certo persuadere poterunt et amici et hostes.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 21 Febr.

Onder aan de brief staat: H. Grotio.

8 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
9 Hans Christoph, graaf von Königsmark, Zweeds bevelhebber.
10 Dietrich von Taube, generaal-majoor in dienst van de keurvorst van Saksen.
11 Voor de namen van de afgevaardigden van Brandenburg en Saksen zie no. 4456, n. 3 en n. 4. Namens Beieren: Wolfgang Dietrich, graaf van Törring, de vicekanselier Bartholomaeus Richel, Johann Christoph Mezger en dr. Johann Georg Öxl. Namens Keulen: Berchtold, graaf zu Königsegg und Rothenfels, Johann Adolf Wolff, genaamd Metternich, en Peter Puschman. Namens Mainz: Hugo Eberhard Cratz von Scharffenstein, Gerhard von Waldenburg, genaamd Schenkern, Johann Adam Krebs en Nicolaus Georg Regensperger.
12 Zie voor hun namen no. 4461, n. 3.
13 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
14 Zie dl. IX, p. 129 nn. 2 en 10.

4497. 1640 februari 2. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

J'appren par la vostre du 17 courrant[2] que l'affaire du prince Palatin[3] a esté bien mal conduict et si l'Angleterre a eu quelque desseing de brouiller les affaires du roy[4] par son

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds resident in Zürich.
2 Ontbreekt.
3 Karl Ludwig van de Palts.
4 Lodewijk XIII van Frankrijk.

moyen, la raison requéroit qu'il prist son chemin par l'Hollande et non pas par la France qui a sceu veiller sur son passage, sur quoy plusjours se formalisent fort croyans qu'il y a du mystère de l'un et l'autre costé.

Il faut voir vers où eslatera l'armement d'Angleterre qu'on tient icy qu'il se face contre la France, ce qui estant l'Espagnol gagneroit son ieu en Italie où l'on croit que l'armée Espagnole s'estant desgagée du siège de Salze viendra, ou bien la meilleure part des Walons, Allemans et Italiens, en la place de ceux qu'on veut envoyer en Alsace une armée particulière se formant desià dans le Tyrol où il y a environ deux mille a pied et 500 chevaux, et pour plus gran nombre les Espagnols ont demandé quartier aux quatre baillages delà le mont d'Arle. Mais ceux de Feldkirch s'y opposent disans qu'en vertu des traittés faits avec les Grisons on ne puisse loger des gens d'armes dans leur voisinage ayans envoyé un exprès à Coire pour y prendre bonne information sur cest affaire.

Les Voltolins commencent à se remuer à cause de certains imposts que les Grisons y ont mis contre leur statuts et le serment fait à Milan, dont le marquis[5] s'en est pleint bien rudement par l'agent d'Espagne qui réside à Coire[6] les exhortant d'y remédier et faire sortir au plustost les pauvres protestans de la Voltoline. Mais les Grisons ne hastent trop en cela; ayans fait entendre au dit marquis qu'ils croyent pouvoir gouverner son pays à sa mode come il fait celuy de son maistre[7], et s'assemblent derechef à Coire sur ce suject, se mettans de iour à aultre plus mal avec les Espagnols qui les accusent de l'infraction de l'alliance que ces pauvres gens ne peuvent accomplir en tous points qu'ils ont solennellement jurez.

Cecy me fait aussy appréhendre que leur députez à Inspurk[8] en emporteront peu de satisfaction, surtout en ce qui touche les prétensions de l'Austriche sur les 8 droitures et l'Engadine basse.

Messieurs de Lucerne commencent à changer de langue, donnans des bonnes paroles et promesses à l'ambassadeur de Savoye[9] de ne vouloir avoir rien affaire de ceste nouvelle ambassade des princes, ont aussy rudement tansé le colonel Amrin[10] qu'il ayt logé dans sa maison leur ambassadeur[11] qui non obstant tant des affronts receus tâche néatmoins de faire une assemblée de 6 cantons à ses despens pour leur persuader la[12] justice de sa cause. Cependant les traittez entre Madame[13] et les princes[14] s'eschauffent et plusiours points sont desià accordez entr'eux come le verrés par cy-ioint advis[15]. Les brouilleries de la Suisse tant en particulier qu'en général ie les vous manderay par le prochain ordinaire, en attendant cependant de vos bonnes nouvelles touchant les deux cent riis dalers dont ie presse monsieur Heuf[16] et qui me sont à cest'heur à cause des despences journalières tant nécessaires, n'ayant sur moy plus d'argent que pour trois sepmaines et rugissant de honte d'en demander à nos marchands trop intéressés et mesfians in superlativo

5 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés.
6 Francesco Casati.
7 Philips IV van Spanje.
8 Zie no. 4457, n. 40.
9 Valerio di Saluzzo, graaf della Manta.
10 Joseph Am Rhyn (1589-1645).
11 Michele Antonio di Saluzzo, graaf della Manta.
12 In het handschrift: sa.
13 Christine de France, hertogin van Savoye.
14 Kardinaal Maurizio van Savoye en Tommaso Francesco van Savoye.
15 Zie bijlage no. 4.
16 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.

oultre que les deubtes qu'ont icy le général Hofkirck[17] et le résident d'Angleterre[18] sans pouvoir estre

17 Georg Lorentz, baron van Hofkirchen.
18 Oliver Fleming.

payés jusques à cest'heur, causent aussy à moy un mauvais crédit envers mes créanciers.

Je vous baise les mains et demeure, monsieur,

Tout le vostre

Marin ms.

De Zurig, ce 23 de Jenvier 1640.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 18 Febr.
En in dorso: 23 Ianuarij 1640. Marin.
en: 23 Ian. 1640. Marin.

4498. 1640 februari 2. Van P. Pels[1].

Mijnheer,

Over 8 daegen[2] was mijnen lesten. Daer en is geene veranderinge als dat de coninckliicke commissariën[3] hier sijn aenkommen den 29 passato, daermede nogh int alderminste niet en is getracteert. Daer sijn veele vergaderingen bij de stadt gehauden int accorderen uyt haere regeringe te eligeren persoonen ome te tracteren; dat is vandaege gearresteert. Daer sijn bij de eerste instanciën veele discoursen gevallen an de sijde der commissariën, dat sijne May.[tt4] ten aensien van der stadt meriten niet anders gedacht is als deselvige bij haere previlegiën te maynteneren, ja die te vermeerderen begerende niet anders als de toelage, 'twelck sij soo lange alleen sonder daylinge genoten en genommen hebben. Doch bijaldien de stadt saude konnen bewijsen, dat de toelage geene toll en is, daervan het rijck alleen bevougt is te disponneren, soo willen se de redenen daervan gerne hooren. Op dit punct sall vrij wat te disputteren vallen. Ten principaele en is de croon Polen niet geconstitueert vor desen tijt met gewalt yets te tenteren. Men sall wachten ofte de stadt niet saude willen aennemen des coninx particulier schulden te betaelen ofte bij faute sulckx de quarciani op de frontieren, 'twelck alle dry de stadt vor impossibell sal excuseeren; ofter dan eyndelijck eenige andere middelen van accomodacie sullen konnen gevonden worden, sal den tijt leeren. Daer sijnder die goede opinie hebben, maer mij dunckt onverrichter saacken sullen schayden en dat men de saacke maer sal soucken traynerende te hauden, totdat den tijt andere roosen draagt.

Dit is in substancie neffens mijn gevoelen wat hier gepasseert is. Hier gaen wonderlijcke geruchten van Brisagh dat de Deuytse de France daeruyt geslagen met de revolte vant Wymerse leger tegens Longeville[5] en dat men in Vranckrijck

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16. Eigenh. oorspr. Paulus Pels was Staats agent in Danzig. Zijn zoon Pieter is in de jaren 1638-1641 Grotius' secretaris geweest.
2 No. 4489.
3 Gerhard Dönhof en Johann Guldenstern.
4 Wladislas IV (VII) van Polen.
5 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.

den churvorst-palatin[6] well hadde konnen laeten passeren. De naeste brieven sullen ons alle particulariteyt seggen.

Mij in uE. goede gracie recommanderende blijve, mijnheer,

U Ex.[cie] dw. diener
Pels.

Dansick 2 Februario 1640, Dansick.

Adres (met andere hand): Ihro Excell.[cien].

In dorso schreef Grotius: 2 Febr. Pels. 1640.

6 Karl Ludwig van de Palts.

4499. 1640 februari 2. Aan G.J. Vossius[1].

Vir mihi πρῶτε τῶν πρώτων,

Laetor non displicere tibi consilium nostrum de edendis, quae parata habemus[2]. Scis, quid posteritati debeamus et quanta sit saepe post mortem, quam exspectare semper debemus, haeredum negligentia. Rogo igitur te, quem semper amicorum optimum reperi, ut in hac re me adjutes et, si Blavius[3] moras interjiciat, etiam eorum, qui in magistratibus sunt nobisque favent, auctoritate utaris. Mire enim gestio hoc velut voto liberari.

Nostra de Iure Belli ac Pacis[4] cum uberrimis annotatis accessionis vice non patiar edi, nisi praecesserit editio quorundam libellorum, quibus bono consilio nomen meum subduxi, deinde et Annotatorum in Novum Fedus[5]. Ad quae praelo subjicienda ubi ventum fuerit, velim ea abs te legi et mihi scribi, si quid putes παραχεχινδυνουμένον aut alia quavis ex causa mutandum, ut tua sententia visa meam illico perscribam.

Tuum de Idololatria[6] opus video plura complecti quam putaram. Eo avidius exspecto, ut prodeat, non dubitans, quin ut ex tuis soleo, etiam inde aliquid, imo si alia negotia non obstent, plurimum possim proficere. De secundo praecepto egregia sunt quae annotas[7]. Tamen Iosephus[8] et LXX me movent, ut putem fuisse qui utrunque crederent interdici et γλυπτά facere ulla et picturas qualescunque animantium, sub quo nomine etiam sidera comprehendo. Ea de re si quid habes aut etiam Manasses[9], praeter ea, quae in vulgus edidit, cupiam scire cum primo vestro commodo.

Manassi ex animo opto, omnia bene procedant, doleoque eum rebus suis urgentibus tam longe a nobis abigi; consului eum aliquoties nunquam sine meo fructu. Pro his beneficiis si vicem possem rependere, facerem id perlibenter. Ego vero homines Amstelodamensis synagogae putaram esse et divites et liberales. Nunc in hoc me video falli. In altero an verum dicant, an pauperiores quam sint credi velint ad vitandas capitationes, nonnihil dubito.

Annum et hunc et sequentes multos lectissimae conjugi tuae[10] eruditissimisque filiis felicem precor.

1 Copie Rotterdam, Gem. Bibl., coll. Rem. Kerk, cat. v. hss. no. 674. Gedrukt *Epist.*, p. 596. Antw. op no. 4464.
2 Zie no. 4464.
3 De Amsterdamse drukker-uitgever dr. Johan Blaeu.
4 Zie no. 4464; zie voor de volledige titel no. 4453, n. 8.
5 *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm. Cum tribus tractatibus & Appendice eo spectantibus.* Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXXXXI; Ter Meulen-Diermanse no. 1135. *Hvgonis Grotii Annotationvm in Novvm Testamentvm, tomvs secvndvs.* Parisiis, Sumptibus Authoris, Et prostant exemplaria Apud Viduam Gvlielmi Pelé. viâ Iacobæâ sub signo Crucis Aureæ. MDCXLVI; Ter Meulen-Diermanse no. 1138. *Hvgonis Grotii Annotationvm in Novvm Testamentvm pars tertia ac vltima. Cui subiuncti sunt eiusdem auctoris libri pro veritate religionis Christianæ, ita digesti vt annotata svis quæque Paragraphis sint subnexa.* Parisiis, Typis Viduæ Theod. Pepingvé, & Steph. Mavcroy, viâ Citharæâ, è regione viæ Mathurinorum. MDCL; Ter Meulen-Diermanse no. 1141.
6 *Gerardi Ioannis Vossii de Theologia Gentili, et Physiologia Christiana; sive de origine ac progressv Idololatriæ, ad veterum gesta, ac rerum naturam, reductæ; deque naturæ mirandis, quibus homo adducitur ad Deum, liber I et II. Liber III et IV.* Amsterdami, Apud Ioh. et Cornelivm Blaev, MDCXXXXI.
7 Zie no. 4464.
8 O.a. Flavius Josephus *Contra Ap.* II, 191: πᾶσα μὲν γὰρ ὕλη πρὸς εἰκόνα τὴν τούτου κἂν ᾖ πολυτελὴς ἄτιμος.
9 Menasseh ben Israël.
10 Elisabeth Junius.

Vester ut esse debeo
H. Grotius.

Lutetiae[11], II Februarii MDCXL.

11 Ontbreekt in de copie.

Illud forte non abs re addam ad quaestionem nuper propositam in siclis Hebraeorum nullas esse animantium effigies.

4500. 1640 februari 4. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

Quae spes de libertate principis electoris[2] datae nobis fuerint, quae deinde novae a Gallis injectae sint difficultates, cognoverit jam Excellentia vestra ex literis, quas scripsi antehac[3]. Landgravia[4] pro eo scripsit ad regem et communem ostendit Germaniae dolorem, quem et nonnulli in Vinariensi exercitu non dissimulant. Si quid Polonicus legatus[5], qui nunc magnifice hanc urbem intravit, pro Casimiro principe[6] obtinet, durum erit pejori conditione esse electorem. Ego super illis, quas dixi, difficultatibus mandata e Suedia exspecto.

Magni in Anglia armorum paratus quorsum evasuri sint, id vero etiam Galliam sollicitam habet. Angli, quorum liberi in Gallia erant, eos revocant. Rex autem Galliae tribunos centurionesque omnes ad signa adesse voluit solito temporius, id est ad 5 Martii.

Quae de Gallis scribit Excellentia vestra plane vera judico. Sed est[7] eorum tanta aviditas, ut modum sibi nequeant imponere; tum quae subito vorant, saepe male concoquunt.

Ad Maenum esse nunc Gallos et ultra eum amnem Bavaricos audimus; Darmstadiensem magnis pecuniis redimere direptiones; a Nassavio[8] Marpurgum teneri; Hispanos vero, qui Mosellam transierant, eo reversos unde venerant. Attamen et clade aliqua percussum Longavillanum[9] fuisse rumor tulerat; is vero rumor non perseverat.

Galli et Bavarici adhuc alteri alteris parcunt mutuo metu an arcano federe, varie judicatur.

Suedorum adhuc[10] feliciora sunt arma quam ut tantillo, quantum est de quo Norimbergae disseritur, satisfieri sibi patiantur. Magna hic in exspectatione sumus rerum D. Bannerii[11].

Hassica consilia videntur suspendi ad reditum e Suedia D. Wolfii[12]. Est vidua illa princeps non imprudens, quae Gallicam societatem[13] sine Suedica haud satis sibi tutam putat, de[14] Gallis autem credit, quod videt.

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 216. Gedrukt *Epist.*, p. 596. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Karl Ludwig van de Palts.
3 No. 4491.
4 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
5 Christophe Corvinus Gasziewski.
6 Jan II Kazimierz.
7 De copie heeft abusievelijk ‘et’.
8 Wilhelm Otto van Nassau-Siegen (1607-1641), zoon van Johan de Middelste.
9 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
10 De copie heeft ten onrechte ‘ad haec’.
11 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
12 Hermann Wolff.
13 Het verdrag van Dorsten, gesloten op 22 augustus 1639 tussen Lodewijk XIII en Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
14 De copie heeft abusievelijk ‘se’.

Scotis favere Batavos credo, auxiliaturos non puto; ne Gallos quidem, veteres Scotorum amicos, nisi ab Anglis incipiant hostilia. Optemus omnibus placidos animos.

Prosperas esse in novo orbe res Batavorum et ipsis gloriosum et in commune est utile.

Ritualia[15] quiescere gaudeo. Illustrissimus D. comes Licestrius[16] omnia, quae se digna sunt, agit sedulo.

Hohentwilae praefectus[17] oblatam sibi ab Erlachio[18] Gallicam pecuniam recusat dicitque propositum sibi res Germaniae agere bona fide.

Circa Mediolanum et in Tiroli crescunt copiae. Principes Sabaudi[19] legatum suum[20] ad Helvetios misere. Galli hostilia minantur, si is admittitur. Imperator rem eorum principum commendat.

Sultanum Turcam[21] apoplexia gravi vexatum, sed revaluisse intelligimus. Contra ejus imperium Valachiae vaivoda[22] praefecturam armis retinet. Creditur aula Turcica contra Ragotskium[23] favere Mosi Zeckelo[24].

Hic vero qui creationi sexdecim magistrorum libellorum supplicum contradixerant, alii in carcerem dantur, relegantur alii. Cancellarius autem regni[25] in Armoricam Britanniam mittitur ibi quoque severis suppliciis metum incussurus populis, ne seditiones aut coeptent aut dissimulando alant.

Quae cum Roma disputata sunt, conciliationem accipere videntur hoc initio, quod Scotum[26] hinc pontifex, Estraeum[27] Roma rex revocant.

Bavarici ad Maenum ultra bis mille non sunt. Caeteri in Sueviae hybernis haerent. Ad Longavillanum IV millia in supplementum mittuntur. Qui iis praeerit Tracius[28] per Batavos transit.

Deus Excellentiam vestram sospitet.

Excellentiae vestrae perpetua observantia devinctus
H. Grotius.

Lutetiae, 4 Februarii 1640.

Adres: Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario et legato apud praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Red. 2/12 Feb. 1640.

15 Zie no. 4469, n. 27.
16 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant in Parijs.
17 Konrad Widerholdt.
18 Johan Ludwig von Erlach, een van de directeuren van het leger van Bernhard van Saksen-Weimar († 18 juli 1639).
19 Kardinaal Maurizio van Savoye en Tommaso Francesco van Savoye.
20 Michele Antonio di Saluzzo, graaf della Manta.
21 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
22 Mateiu Băsărabi.
23 Georg I Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
24 Moyses Székély.
25 Pierre Séguier.
26 Ranuccio Scotti, nuntius in Parijs.
27 François-Annibal, markies van Coeuvres, hertog van Estrées (1572-1670), Frans ambassadeur te Rome.
28 Vermoedelijk Alexandre Prouville, baron de Tracy.

4501. 1640 februari 4. Aan Willem de Groot[1].

Mi frater,

Gaudeo jam edi τὰ περὶ Ἀντιχρίστου[2]. Si qua mora est, rogo, ea quovis modo abrumpatur. Velim sequatur illico nostra commentatio de Fide et operibus[3]. Interim

1 Gedrukt *Epist.*, p. 891. Antw. op no. 4487; beantw. d. no. 4511.
2 Zie voor de volledige titel no. 4453, n. 2.
3 Zie voor de volledige titel no. 4453, n. 4.

mittam non inutilia ad Decalogum[4] exspectans interim, si quid ad ea, quae jam ad me perscripsit, addat aut D. Vossius[5] aut ejus incitatu Manasses[6]. Post haec prima cupio esse, quae ad Novum Testamentum annotavimus[7], neque priusquam ea sint edita, edi illa de Iure belli ac pacis[8]. Post haec omnia sequentur historica[9], si spei meae et suae pollicitationi satisfacit Blavius[10]. Noli committere, ut ordo a me praestitutus ulla in parte mutetur.

D. Heinsio[11] velim significes me nihil unquam dixisse aliud quam multa mihi placere in ejus Notis[12] et quaedam eadem scripta a me fuisse, cum, quid ille scripturus esset, ne conjectare quidem possem. Id χατὰ συγχυρίαν χαὶ συνέμπτωσιν factum putavi gnarus multa talia et apud antiquos occurrere. Caeterum mea Annotata universa nemini visa arbitror; partes quasdam non ostendi tantum, sed et legenda exhibui reformatis aliquot et aliis Heinsio tunc peramicis. Viderit ista necne, non definio. Caeterum de lingua Hellenistica, siquid recte judico, et D. Salmasius[13] nimis abjecte loquitur, quasi inutile sit id studium, ex quo viri magni multa egregia eruerunt, et D. Heinsius eo obtentu et ingenii fiducia nonnunquam abutitur. Haec inter nos dicta sunto.

Rex non tantum totum parlamentum Rotomagense dimisit et Lutetiam ire jussit, sed et judices sexdecim hinc misit, qui pro parlamento jus dicant; praeterea et privilegia omnia civitati ademit et reditus civitatis in fiscum redegit magno haud dubie in omnes consessus terrore. Magistratus urbici itidem demoti omnes. Civitas duos milliones offert, ut praesidio, quod nunc sex millium est, et a metu arcis liberetur. Inquiritur in nobilitatem in agris quasi et ipsa dissimulando rusticas seditiones aluerit. De pace vix puto hic cogitationes suscipi, non quod non principes, parlamenta, nobilitas, civitates et rustici id velint; sed quia aliter fert ratio τῶν χρατούντων.

Quam in partem consilii se inclinatura sit Suedia, videbimus, ubi conventus ordinum, qui ibi agitur, exierit. Ut iste conventus ita etiam qui jam in Hibernia Scotis

4 Zie voor de volledige titel no. 4453, n. 7.
5 Gerardus Johannes Vossius.
6 Menasseh ben Israël.
7 Zie voor de titel no. 4499, n. 5.
8 Zie voor de volledige titel no. 4453, n. 8.
9 *Historia Gotthorvm, Vandalorvm, & Langobardorvm: Ab Hvgone Grotio partim versa, partim in ordinem digesta. Præmissa sunt ejusdem prolegomena. Vbi Regum Gotthorum Ordo & Chronologia, cum Elogiis. Accedunt nomina appellativa & verba Gotthica, Vandalica, Langobardica, cum Explicatione. Auctorum omnium ordinem Tabula Contentorum indicat.* Amstelodami, Apud Ludovicum Elzevirium. MDCLV; Ter Meulen-Diermanse no. 735. *Hvgonis Grotii Annales et historiæ de rebvs Belgicis.* Amstelædami, Ex Typographejo Joannis Blaev. MDCLVII. Cum Privilegiis S.C. Majestatis; & Ordd. Belgicæ Fœderatæ, nec non Holl. West-Frisiæque, per annos quindecim; Ter Meulen-Diermanse no. 741. In de briefwisseling is pas in november 1641 sprake van *Hvgonis Grotii de origine gentivm Americanarvm dissertatio.* 1642; Ter Meulen-Diermanse no. 725.
10 De Amsterdamse drukker-uitgever dr. Johan Blaeu.
11 Daniel Heinsius.
12 *Danielis Heinsii Sacrarvm Exercitationvm ad Novvm Testamentvm Libri XX. In quibus Contextus Sacer illustratur, SS. Patrum aliorumque sententiæque examinantur, Interpretationes denique antiquæ aliæque ad eum expenduntur. Qvibvs Aristarchvs Sacer, emendatior nec paulo auctior, Indicesque aliquot vberrimi accedunt.* Lvgdvni Batavorvm, Ex Officinâ Elsevirorium, MDCXXXIX.
13 Claude de Saumaise - Salmasius -, klassiek filoloog en hoogleraar te Leiden; hij polemiseerde tegen de opvattingen van Daniel Heinsius over χοινή-Grieks in het voorwoord van *De modo usurarum liber, Clavdio Salmasio auctore.* Lvgd. Batavor. Ex Officina Elseviriorum MDCXXXIX; zie ook no. 4467 en no. 4478. Vgl. Paul R. Sellin, *Daniel Heinsius and Stuart England* London 1968, ch. I, 5 'Polemics and Salmasius'. aant.

satis infesta agitur, deinde Anglicus Scoticusque ambo imminentes multum nobis ad dijudicandum de futuro lucis afferent.

Gaudeo bene valere pro aetate tam gravi parentes optimos, bene et uxorem liberosque tuos.

Deus omnibus eis faveat.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 4 Februarii 1640.

Fac norim, quaeso, ubi illa de Fide et operibus typis subjici coeperint.

4502. 1640 februari 4. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Chartas illas duas, quas ab electore Palatino[2] et ab Anglico legato[3] exigunt Galli, video ab iis, ad quorum notitiam res devenit, accusari partim ut iniquas partim ut captiosas. Ego mandata exspecto.

Introivit urbem magna cum pompa legatus Polonicus[4]. Videbimus alter alterum, ubi a rege auditus fuerit; misit enim ad me et ad ipsum ego. Si pro Casimiro principe[5] aliquid agitur, durum erit retineri electorem, cujus hanc calamitatem displicere Germaniae toti scripsit ad regem landgravia[6] et in Vinariensi exercitu non paucos ea res commovet.

Cum Roma, quae hic sunt, controversiae videntur sedari revocaturo rege Estraeum[7], pontifice Scotum[8].

Vinarienses Marpurgi esse audimus et res eis non male procedere. Tamen de clade aliqua, quam Longavillanus[9] acceperit, rumores fuere, sed ei non perseverant.

Inter Galliam Angliamque vereor, ne res in pejus procedant. Anglorum primores, qui liberos suos hic habebant, eos revocant.

Qui hic creationi sexdecim novorum magistrorum libellorum supplicum contradixerant, alii in carcerem dati, alii relegati sunt.

Cancellarius[10] in Britanniam Armoricam it ibi quoque, si quid seditionum restat, exstincturus et in posterum securitati publicae consulturus suppliciorum terrore.

Literae scriptae 18 Januarii dicebant Gallos citra Moenum, ultra eum esse Bavaricos. Darmstadiensem[11] magnis pecuniis direptiones redimere; Hispanos, qui Mosellam transierant, unde venerant rediisse. Tubatelius[12] postquam libertatem acceperat, mortuus Argentorati dicitur.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 597; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 9.
2 Karl Ludwig van de Palts.
3 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant in Parijs.
4 Christophe Corvinus Gasziewski.
5 Jan II Kazimierz.
6 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
7 François-Annibal, markies van Coeuvres, hertog van Estrées, Frans ambassadeur te Rome.
8 Ranuccio Scotti, nuntius te Parijs.
9 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
10 Pierre Sèguier.
11 Georg II, landgraaf van Hessen-Darmstadt.
12 Georg Christoph von Taupadel († 1647); vgl. no. 4522 en n. 20.

Rex tribunos centurionesque omnes adesse suis cohortibus jussit in 5 Martii. Et princeps Arausionensis propere aliquid tentaturus creditur. De D. Bannerio[13] nuntii avide hic exspectantur.

Deus, Excellentissime et illustrissime domine, Sublimitati tuae faveat, rem Suedicam sub ejus consiliis bene fortunet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 4 Februarii novi cal 1640.

13 Johan Gustavsson Banér.

Bavarici ad Moenum bis mille sunt, caeteri eorum in Suevia hibernant et ad Helveticos fines.

XXX naves ex Oceano Gallico per fretum Gaditanum missi dicuntur in Mare Internum, ubi rex naves longas habet XXIV. Quatuor millia hominum parantur auctura vires Longavillani; ipse Tracius[14] his imperaturus per Batavos transit.

Ducenti cives Rothomagenses in exsilium missi. Facti ibi novi magistratus. De S. Audomari obsidio sermones sunt.

Adres: Axelio Oxenstiernae, sacrae reg. Maj. regnorumque Sueciae senatori et cancellario.

4503. 1640 februari 4. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

Ick heb de opinie tot de sieckte van suster Bloncken[2] uE. nae Zeelant sal hebben getrocken, waerin ick te meerder becommert ben, omdat ick geene brief van mijn huis vrouw[3] voor dese mael heb gehadt. Ick bidde Godt Almachtigh haer ende ons alle te geven dat het beste is.

Van de saecke van mijnheer den churfürst palsgraeff[4] blijve ick becommert siende, dat de Fransoisen sijne Doorluchticheits vrijheit, daervan seer breed was gesproocken, meer ende meer intrecken ende bezetten met conditiën, dewelcke ick noodigh gevonden heb in Swede te senden, omdat ick beduchte de saecke daer wat anders als hier sal werden ingezien. Mevrouw de landgravin[5] heeft voor sijne Doorluchticheit aen den coning treffelijck geschreven ende getoont het resentiment van geheel Duitschlant, waervan wij hooren, dat haer eenige teeckenen openbaeren oock in het Wymarsche leger, 'twelck men ons seit tegenwoordigh diep te sijn in Duitschlant tot binnen Marpurg ende den Darmstatsche landgraef[6] te brengen tot groote contributiën.

Hier is een gerucht geweest van eenigh naedeel bij den hertogh van Longueville[7] ontfangen van den vijant. Nu seit men ons, dat sijne Fransoisen sijn aen dese sijde van den Mein, de Beyerschen aen de andere cant, sonder malcander te beschaedigen. Men seit ons oock, dat de Spaenschen, die de Mosel waeren gepasseert, terugge sijn gekeert. Den coninck alhier heeft alle de officieren belast den 5 Maert bij haere compagniën te sijn. Men hoopt de Hollanders haer vrough sullen reppen. Oock is hier geen weinighe becommering vanwegen de groote preparaten in Engellant.

In Normandië is alles stil. Den cancellier van Vrancrijck[8] gaet nae Bretagne om daer oock ordre te stellen ende alles in schrick te brengen. Eenige, die haer tegen

14 Vermoedelijk Alexandre de Prouville, baron de Tracy.

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 13d. Eigenh. oorspr. Niet ondertek.

2 Suzanna van Reigersberch sinds 1622 weduwe van Anthonie Bloncke; zij overleed op 1 februari. Grotius dichtte op haar een epithalamium ('Nostrorum meritis... Copie Leiden, UB., 765G17, p. 13; gedrukt *Epist.*, p. 923, brief aan W. de Groot dd. 6 juli 1641).

3 Maria vertoefde in het vaderland.

4 Karl Ludwig van de Palts.

5 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.

6 Georg II, landgraaf van Hessen-Darmstadt.

7 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.

8 Pierre Séguier.

de nieuwe creatie van sesthien maistres de requestes wat seer hadden geuitert, sijn gevangen, anderen gerelegeert.

De questie van Rome schijnt haer te stellen tot accommodement, Vrancrijck D'Es-

trée[9] wederroepende ende Rome Scotti[10]; daerbij sal moeten comen eenigh contentement voor mijnheer den cardinael.

Mevrouw de landgravin wil van Vrancrijck gelt gereed hebben, 't stuck van 't maintenement van haere religie claerder gestelt ende evenwel haer niet verbinden aen Vrancrijck sonder oock verseeckert te sijn van Swede.

Men seit hier, dat Tubadel[11] uit de gevanckenisse verlost sijnde is gestorven te Straesburg.

De lichtingen in Tirool ende Milaen vergrooten.

Den Grooten Heer[12], soo men uit die quartieren schrijft, heeft de apoplexie gehadt ende is nu beter. Den vaivod van Walachië[13] wilt sich met gewelt tegen hem maincteneert ende Ragosky[14] staet daer niet seer wel, Moses Zeckel[15] hebbende hoope van met hulpe van dat hoff sich te [h]erstellen in 't besit van sijne voorouders.

De twee princen van Savoye[16] door authoriteyt van den keiser sich attribuerende de qualiteit van voochden van den jongen hartogh[17] hebben eenen ambassadeur[18] gesonden bij de Switsers. De Fransoisen dreigen deselve Switsers met oorlogh soo sij die ontfangen.

Den 4 Februarii 1640.

De Beyerschen ontrent de Meyn sijn niet boven de tweeduisent, de reste sijn in Swaben ende op de Switsersche frontieren. Den coninck schijnt dertich schepen door de Straet van Gibraltar te willen senden in de Middellandsche Zee om sich aldaer te vougen bij des conincx galeyen sijnde ontrent vierentwintich.

Men maect groote recreues ende vierduisent man om den hertogh van Longueville te verstercken, waerover Tracy[19] sal commanderen, die door Hollant passeert.

Tweehondert burgers van Rouaen sijn gebannen. Nieuwe magistraten aldaer gemaect. Men spreeckt van St Omer weder te belegeren. De twede soorte van rijcken in Vrancrijck, die men noemt petits aisés, sullen veel gelts opbrengen als sijnde wel vijftichduisent van dit slagh in dit rijck.

Adres: Mijnheer mijnheer Van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant.

In dorso staat: Den 4 Feb. 1640.

4504. 1640 februari 4. Aan J.A. Salvius[1].

9 François-Annibal, markies van Coeuvres, hertog van Estrées, extraordinarius Frans ambassadeur te Rome.
10 Ranuccio Scotti, nuntius te Parijs.
11 Georg Christoph von Taupadel († 1647); vgl. no. 4522 en n. 20.
12 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
13 Mateiu Băsărabi.
14 Georg I Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
15 Moyses Székély.
16 Kardinaal Maurizio van Savoye en Tommaso Francesco van Savoye.
17 Carlo Emanuele II van Savoye.
18 Michele Antonio di Saluzzo, graaf della Manta.
19 Vermoedelijk Alexandre de Prouville, baron de Tracy.
1 Gedeelt. copie Stockholm, RA., Salvii Saml. E 5266/14. Gedrukt *Epist.*, p. 596. Antw. op no. 4463; vermoedelijk beantw. d. no. 4532 of 4547. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant, residerende te Hamburg.

Illustrissime domine,

Gratias ago pro iis, quae didici ex epistola Excellentiae vestrae scripta fine anni, qui exiit[2].

2 No. 4463.

Quid Bannerius[3] aut jam fecerit aut facturus sit, plurimum refert neque nos tantum, sed et Galli avide expetimus ejus rei notitiam. Forte occasiones quaeret accidendi hostium copias citra proelii justi aleam.

Videtur mihi non desipere landgravia[4], quae Gallis se illigare abnuit, priusquam de Suedica etiam societate certa sit. Pacem bonam optem sane. Gallis autem ea de re sollicitis affirmo nihil nostros facturos, dum manet fedus, nisi de consensu communi. Sicut quidam ad morbos suos externos potius quam indigenas advocant medicos, sic Galli quanquam de suis ingeniis non humiliter sentientes, Itali Mazarini ad pacis negotium usuri sunt opera. Norembergensis conventus nihil forte decreturus est, sed tamen indicia nobis suppeditabit, unde judicemus, quid de pace sperandum aut de bello metuendum sit.

Princeps Palatinus Gustavus[5] saepe ad nos venit hominesque ipsius. Eo est ingenio, eis virtutibus, ea cuncta honesta discendi aviditate, ut etiamsi tantis natalibus et reginae nostrae consanguinitate non ornaretur, dignus esset et amari et coli. Nunc cum illa tanta atque talia in eo concurrant, jus illi in me domumque meam plenissimum animo admodum volente concedo. Quod si illustrissimus ejus parens[6] grata habet quae principi filio exhibeo obsequia, id mihi gloriosissimum putabo.

Meas ego res et regni rectoribus[7] et amicis non commendarem toties, nisi me gravis urgeret necessitas.

Excellentiae vestrae omnis observantiae cultu addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 4 Februarii 1640.

4505. 1640 februari 6. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Jamdudum id agi vidi, quod litterae tuae postremae[2] innuunt, ut nimirum theologica tua[3] supprimantur; ego etsi quaedam incerto auctore edi velim, tamen reliqua publici quamprimum juris fieri desidero neque desinam anniti. Filius Petrus maturo nimis materterae Blonkiae[4] funere in Selandiam evocatus ubi redierit, faciet, ut de omnibus edocear. Ipse enim cum Blavio[5] egit, quem uti Vossius[6] morae, ita ille iterum Vossium tardationis nimiae incusat et fortasse neuter immerito.

3 Johan Gustavsson Banér.
4 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
5 Karl Gustav (1622-1660), paltsgraaf van Zweibrücken, de latere Karel X, koning van Zweden.
6 Johann Kasimir, paltsgraaf van Zweibrücken.
7 Gabriel Gustavsson Oxenstierna, Jacob Pontusson de la Gardie, Karl Karlsson Gyllenhielm, Axel Oxenstierna en Gabriel Bengtsson Oxenstierna.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 4492; beantw. d. no. 4516.
2 No. 4492.
3 Zie no. 4453, nn. 2, 4. en 7.
4 Suzanna van Reigersberch, sinds 1622 weduwe van Anthonie Bloncke; zij was op 1 februari overleden.
5 De Amsterdamse drukker-uitgever dr. Johan Blaeu.
6 Gerardus Jòhannes Vossius.

Lonius ille[7], cujus posteriores tuae epistolae aliquoties meminerunt[8], nullus etiamnum comparuit; interea hodie me accessit alius e Gallia redux juvenis, qui fasciculum librorum et chartarum ad uxorem[9] tradidit, quas ipsi, ut par est, obseratas transmittam.

7 Arnold van Loon.
8 Zie no. 4492, n. 12; zie ook dl. X, p. 5 n. 3 en p. 168.
9 Maria van Reigersberch; de tweede jongeman die uit Frankrijk terugkeerde, heb ik niet kunnen identificeren.

Minus te diu super sua in secundum praeceptum Decalogi[10] sententia suspensum tenet Vossius; jussi eum per amicos moneri, ne amplius in nostrum peccet commodum.

Scripsi nuper Naeldwikium[11] nolle defuncti affinis[12] manum agnoscere, nunc illud addam eum petitionem nostram inficiando conari elidere, quod attinet ad consuetudinem Parisiensem et eo pertinentia, imo et audacter petere scriptum a nobis commissariis exhibitum cancellari, quod profecto majoris est momenti, quasi vero nos aliquod scriptum suspectae fidei in judicium proferamus; ita ille solet amicos. Interea susurrari audio consuetudinem Parisiensem de holographis[13] tunc tantum locum habere, cum extra instituti haeredis potestatem testamenta reperiuntur, non vero aliter. Cujus limitationis etsi neque consuetudo neque doctores ad eam scribentes meminerint, audio tamen eam nescio ex cujus cerebro ortam ingentes Naeldwikio animos facere. Tu haec omnia Parisiis melius et intelliges et scrutaberis.

Vale, frater optime, et salve a parentibus, me, mea, meis.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, VI Febr. 1640.

Adres: A monsieur monsieur Grotius ambassadeur de Suède, à Paris.
In dorso schreef Grotius: 16 (sic). Febr. 1640. W. de Groot.
En boven aan de brief: Rec. 16 Febr.

4506. 1640 februari 7. Van J.A. Salvius[1].

Woledel, gestreng undt vester, insonders grossgünstiger hochgeehrter Herr Ambassadeur,

Nachdem der Herr Generalmaior Axell Lillie[2], jüngstgethanem meinem Bericht nach, des Passes Havelberg sich bemächtigt, hatt der Feind durch Hülff des eingefallenen Frosts allen Vorrath auss dem Havelland in die Vestung Spandaw wie auch nach alten Brandenburg und Ratenaw, bringen lassen. Gemelter Herr Generalmaior auch durch verschiedene Gefangne undt Überläuffer Kundtschafft bekommen, dass die Guarnison in der Werberschantz noch uff eine zimbliche Zeit hinauss mit Proviant versehen were, alss dörffte er der Orthen sich in die Harre nicht uffhalten, sondern die occupirte Plätze zur Noththurfft besezen undt mit theils Trouppen sich niederwerts hinwenden.

10 Vgl. nos. 4464 en 4499.
11 Adriaen van Naeltwijck.
12 Jacob van Oldenbarnevelt, heer van Berkel en Rodenrijs; voor de kwestie rond zijn nalatenschap aan Cornelia de Groot zie dl. X, no. 4119, p. 337 n. 1.
13 De Ferriere (ed.), *Nouveau commentaire sur la Coutume de Paris* titre XIV, art. CCLXXXIX.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 10. Oorspr. (van de hand van Salvius' secretaris Jacob Mutterer), eigenh. ondertek. met eigenh. postscriptum. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant, residerende te Hamburg.
2 Axel Lillie (1603-1662).

Auss Böhmen haben wir diese Wochen gar keine Nachricht erhalten, auss der Schlesien aber verlautet, dass der Herr Generalmaior Stalhansch[3] dem Feind bey Lügnitz 400 Mann abgeschlagen, solchem Orth dass Wasser genommen undt gar eng bloquirt halte; hingegen soll der Graff von Mannssfeld[4] mit 4 Stück Geschütz vor Herrenstatt gerückt sein undt die darinn gelegene 100 teutsche Knechte sich uff dass Schloss zu retiriren, gezwungen haben.

Der zu Thoren in Preussen gehaltene Landtag[5] hatt seine Endtschafft erraicht, undt

3 Torsten Stålhandske.
4 Philipp, graaf van Mansfeld, bevelhebber in het leger van Ferdinand III.
5 De Pruisische collegiaaldag te Thorn vanaf 9 januari; vgl. no. 4476.

soll der in selbigem preussischen Theil bewilligte Pobor, so in allem uff ungefehr 33^{m}. Reichsthaler erstrecken mag, colligirt undt in Deposito biss uff einen Nothfall des Landes trewlich inn Vorrath behalten werden.

In der dantziger Sache haben selbige Gesandten sich nichts erclären wollen, sondern alles ad Referendum angenommen. Gleichwol sollen die königliche polnische Commissarii[6] uff anhalten der Landtschafft ihren Weeg von dar uff Dantzig genommen haben; ob sie vielleichten daselbst in Loco ein mehrers ausrichten könten, daran doch sehr gezweiffelt wirdt, weiln die Herrn von Dantzig bey ihrer hiebevor gethanen Erclärung undt einmahl gefassten Resolution unverändert bleiben wollen.

Der Obriste Crakaw[7] soll 2000 Mann zu Fuess undt 1000 Pferde vor Schlesien zu werben übernommen haben, solches aber unter der Condition, wann nemblich die Gellter darzu, worüber annoch zu Presslaw tractirt wirdt, erfolgen würde, wess wegen solche Werbung einen langsamen Anfang undt Fortgang gewinnen dörffte.

Der mehrer Theil der schwedischen Herrn Reichsstände waren bereits zu Nieköping ankommen, undt solte, dem Reichstag einen Anfang zu geben, den 20. hujus die Proposition geschehen.

Der König in Dennemarck ist zu Hadersleben, soll 5 à 6000 Bothsknechte wollen werben lassen, zu wass Intent aber, kann ich noch nicht aigendtlich wissen; die Zeit aber wirdt unss diess undt anders mehr offenbahren.

Unterdessen empfehle Ew. Exc. ich hiemit der Göttlichen Gnadenbewahrung getrewlich undt verbleibe

E. Exc. dienstbereitwilligster allezeit
J.A. Salvius mp.

Hambourg, den 28. Ianuarii st. v. 1640.

Onder aan de brief: H. Amb. Grotio.

4507. 1640 februari 9. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

J'appren fort volontiers par la vostre du 24 finissant[2] que vous travaillé pour la liberté du prince Palatin[3], son arrest causant de gran desgoust parmy tous les protestans contre la France, qui à mon advis ne devroit s'acquérir plus d'ennemys, dont elle a sans cela gran nombre, et sa façon de procéder luy pouroit causer à la fin des bourrasques non attendues de tous costés n'estant soustenue que par la

6 Jerzy Ossolinski en Gaspar von Dönhoff.
7 Joachim Ernst von Krackow.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds resident in Zürich.
2 Ontbreekt.
3 Karl Ludwig van de Palts.

Suède seule en sa réputation d'avoir bien et sagement conduit la guerre jusques à présent.

Quant à l'armée de Tyrol on la prétend réduire à 12 mille à pied et trois mille chevaux conforme l'advis que i'en ay mesme de Tyrol d'une personne de qualité, mais pas que à cest'heur il n'y aura que deux mille à pied et quelque cinq à 800 chevaux, le manquement de fourrage ne permettant point qu'on y loge à présent toute l'armée jusques à ce que le prinstemps vienne, pendant le quel temps on croit que l'armée espagnolle ou bien la meilleure part d'icelle viendra de Roussillon dans le Milanois, où les traittés de Madame[4] avec les princes[5] sont desià tout à fait rompus, les Espagnols ne voulants quiter les places

4 Christine de France, hertogin van Savoye.
5 Kardinaal Maurizio van Savoye en Tommaso Francesco van Savoye.

conquises ny le mettre en séquestre des Suisses ou des Vénétiens come on avoit projetté. L'on despêche cependant un des sénateurs de Milan appellé Aois[6] en Espagne pour donner part de ce tout au conseil du roy et luy représenter les raisons qu'on peut justement prétendre sur les fiefs de Bagnosio et autres 14 terres jadis conquises par les ducs de Savoye, lesquelles ayant esté des dépendances du Milanois et en ceste guerre d'Italie recouvrés par les Espagnols. Ils les voudroyent s'approprier conseillans pourtant au roy d'Espagne de ne les rendre plus. Mais si cela estoit valable de mesme pourroit-on prétendre sur Pisa, Bergamo, Bressa, le duché de Parme, la Valtoline et les baillages des Suisses delà le mont Gotard, qui jadis ont esté des appartenances du Milanois et la raison voudroit que les Vénétiens et mesmes les princes de Savoye s'y opposassent si la passion ou crainte ne prévaloit en leur conseil.

Ceux de Lucerne ont bien donné des bonnes paroles à l'ambassadeur de Savoye[7] touchant la réparation de ce que Amrin[8] a fait, mais les effets ne correspondent point a leur promesses tant en cela que sur le suject de l'ambassade des princes, le comte de Mantue[9], leur député, y estant supporté mal gré bon gré que les ambassadeurs de France[10] et de Savoye en ayent et non obstant sa mauvaise conduite qu'il fait paroistre en ses discours, ayant osé dire tout haut que les Suisses n'estoint point libres ny souverains et que ce sont des gens qui n'entendront rien et qu'on les sçaura contraindre par force à ce qu'ils ne se veulent laisser induire par raison.

Ce qui nous fait doubter que les cantons cattoliques ne voudront sitost renvoyer cest ambassadeur prétendu pour n'offencer l'Espagnol et l'empereur, qui a adjugé come vous dites fort bien la tutèle du jeune duc[11] aux princes, surtout à cest'heur que l'eslection d'un nouveau advoyer de Lucerne est tombé sur le colonel Fleckenstein[12] et capitaine des gardes du pape, homme bien vaillant mais plus que trop adonné à la faction d'Espagne et qui presse l'oreille aux négotiations des princes pour accepter leur ambassadeur qu'on n'a pas jusques à cest[13] heur voulu recognoistre pour tel, adjusté à cecy la force d'argent qui joue si advantageusement parmy ces gens là et dont en est armée une bonne quantité à Lucerne et 300 mille escus à Constance pour pourvoir la Franche Comté.

L'arrivée de ces flottes des Indes faisant parler si haut les Espagnols qu'avec la longueur ils croyent pouvoir surmonter toutes difficultés, aussy voyons-nous en effect qu'ils ont relevé les affaires de l'empereur en Boïme en sorte que Piccolomini[14] se trouve desià fort de 14 mille à pied et 8 mille chevaux selon les advis qui en viennent de tous costés.

Nostre Banier[15] pour restreindre ses forces en un corps s'estant retiré de Saz à Leutmeriz pour estre plus proche du Coningsmarc[16] qui doit avoir desfait trois régiments Saxons auprès de Neustat et Ghera et renforce desià des trouppes de

6 Vermoedelijk Juan Arias Maldonado.
7 Valerio di Saluzzo, graaf della Manta.
8 Joseph Am Rhyn.
9 Michele Antonio di Saluzzo, graaf della Manta.
10 Blaise Méliand.
11 Carlo Emanuele II van Savoye.
12 Jost von Fleckenstein (1588-1652).
13 Gevolgd door nog eens ‘à ceste’.
14 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
15 Johan Gustavsson Banér.
16 Hans Christoph, graaf van Königsmark.

Halberstat, est en estat de pouvoir faire des bonnes diversions en faveur du Banier et le secourir prontement en tout cas de besoing.

De Rome on m'escrit que le prince de Sandalo[17] qui avait tué sa mère[18] et esté cause de quelque trouble public à Naples s'en estant pour ce suject retiré à Rome à la faveur d'un

17 Giovanni Orefice, prins van Sanza; hij werd wegens majesteitsschennis onthoofd.
18 Fiumara di Mendozza.

sauf-conduict que le pape luy avoit donné, a esté emmené par force hors de la ville de Rome par ordre du vice-roy de Naples[19] lequel y avoit mandé un carosse à six chevaux et environ cent hommes armés qui se sont saisis dudit prince sortant de la messe sans que le pape les en peut empêcher.

Pour ce qui touche nos protestans ils sont fort mal avec les romanistes à cause d'un petit livret imprimé à Lucerne[20] contre leur religion qu'il prouve avoir son origine du diable, chose jamais arrivée en Suisse depuis la réformation et qui est tout à fait contraire aux capitulations de leur landesfrides, ut metuam ne similia classica prodromi sint alicujus belli inter ipsos intestini, come nous avons veu arriver en Allemagne, ubi a verbis tandem deventum est ad verbera quae hucusque durant.

Ceux de Zurig par des lettres en ont enpostulé avec les Lucernois et attendent à cest'heur ce qu'ils respondront là-dessus. Mais oultre ce mal général les Bernois ont un particulier avec leur boursier Frichherz[21], homme de qualité qui ayant mal-manié la bourse publique s'en estoit il y a quelque temps sauvé à Biel et de là à Basle et ayant voulu passer à Zurig pour y recercher quelque interposition en sa faveur par chemin il fut pris et mené à Reinfelden d'où monsieur d'Erlach[22] l'a fait livrer jusques à Berne, mains et pieds liés, et, quoy qu'on face de luy, la conséquence n'en peut estre que très funeste pour Berne, pour ce que c'est un personnage de gran adhérance.

Pour fin ie ne veux obmettre de vous soubvenir de ce que ie vous ay prié touchant monsieur Heuf[23] duquel i'attend pour le moins cent daler s'il ne peut m'accomoder de 200, n'ayant point d'argent que pour deux ou trois sepmaines en plus. Je vous supplie de l'y disposer sans attendre la ratification des descomtes de Suède, qui à mon advis tarderont à venir ceste hyver, ou bien pendant que l'assemblée des estats dure.

Je demeure, monsieur, tout le vostre
C.M.

De Zurig, ce 30 de Jenvier 1640.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 23 Febr.
En in dorso: 30 Jan. 1640. Marin.

4508. 1640 februari 11. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

19 Felipe Ramírez de Guzmán, hertog van Medina las Torres.
20 Zie Vogel-Fechter, *Eidgen. Absch.* V, 2, 1 p. 1166 no. 923 e.z.
21 Johann Frischherz, thesaurier van Bern.
22 Johann Ludwig von Erlach, een van de directeuren van het leger van Bernhard van Saksen-Weimar († 18 juli 1639).
23 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 217. Gedrukt *Epist.*, p. 598. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.

Epistolarum, quas Excellentia vestra ad me dedit 30 Ianuarii[2], filum retexam et iis, quae ultima sunt, primum respondebo.

Multum gaudeo regni Suediae rectores[3] polliceri se et dignitatis et aetatis Excellentiae vestrae, spero et meritorum, habituros rationem nihilque laetius mihi contingere poterit quam si ea in re justis Excellentiae vestrae desideriis satisfactum cognoscam.

Regem Galliae ab itinere ad Italicum finem retinebit, quantum adhuc apparet, podagra, ex qua cubantem ipsum vidit Polonicus legatus[4].

2 Ontbreekt.
3 Zie voor hun namen no. 4461, n. 3.
4 Christophe Corvinus Gasziewski.

Hassicum negotium cum Gallia confectum velim, etiam ut Vinarienses[5], si opus sit, ex illis locis auxilium et eo, si res urgeat, receptum habeant. Cepisse dicuntur arces Fridbergam et Braunfeldam et oppida Gollenhusam, Budingam, Orbam. Sed nihil habent in ripa, per quod certi sint de transitu Rheni in reditu. Dillenberga et Marpurgum laborant, ut mediorum sint loco.

De ritualibus[6] gaudeo mandata venisse ad Excellentiam vestram; nihil tutius quam praescriptis lineis insistere.

Dilectus apud vos magnos fieri ac mature bellum parari e re est communi.

Nescio an verum quod hic dicitur Leodienses cum principe suo[7] controversa componere; ali ea magis e re fuerit.

Rex Angliae quid velit, nescitur; ne ipse quidem forte scit consilium capturus ex temporibus.

De principe Casimiro[8] quid sperandum sit, cognoscam, ubi legatum Polonicum videro, quod jam licebit, postquam a rege auditus est. Conventum in Polonia instaurari necesse erit. Ibi, ut puto, etiam de Livonico negotio agetur.

Suedici regni conventus dabit nobis, unde judicemus, quid de Gallico federe prorogando aut exire sinendo ac proinde etiam de pace bellove sperandum sit. Non desipiunt qui Norimbergam coierunt, quod Suedos ante omnia sibi placandos censent. Puto jam eo venisse a Vienna Haubitzium[9], Granam[10] autem Pragam et a Tiroli Viennam Wolckestenium[11].

Si in Austriam recedit Piccolominaeus[12], Bannerii[13] miles late fruetur[14] Bohemia vicinisque agris.

Torstensonii[15] magnum ubique nomen est et novum nobis praeterea militem ad Visurgim scribi audio. Itaque merito ex illis partibus boni speramus aliquid praesertim, si rege Galliae volente Vinarienses se cum illo coniungant et simul Hassa[16] se moveat.

Principem Rupertum[17] mollius haberi gaudeo. Ut autem durius elector[18] hic habeatur quam ille Lintzii, odiosum sit Galliaeque minus honestum. Caetera quoque, quae Excellentia vestra super re electoris scribit, plane probo. Egi de toto hoc negotio cum illustrissimo D. comite Licestrio[19]. Grata illi admodum fuit mea hac in re[20] opera, quam etiam Bohemiae reginae[21] non improbari gaudeo. Maximas autem mihi gratias agit, quod illas chartas, quas ad me miserat Chavigniacus[22], non approbavi, sed deliberationem remisi in Suediam. Negat regem suum sponsorem fore pro electore; suffecturam ipsius electoris fidem. Praeterea debere finem aliquem temporis

5 Het leger van wijlen Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
6 Zie no. 4469, n. 27.
7 Ferdinand van Beieren, keurvorst-aartsbisschop van Keulen.
8 Jan II Kazimierz.
9 De keizerlijke hofraad Tobias von Haugwitz.
10 Francisco del Carretto, markies van Savona y Grana.
11 Georg Ulrich, graaf van Wolkenstein, opperkamerheer van aartshertogin Claudia.
12 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
13 Johan Gustavsson Banér.
14 De copie heeft abusievelijk ‘laete fruitur’.
15 Lennart Torstensson (1603-1651), Zweeds generaal.
16 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
17 Ruprecht van de Palts; hij bevond zich in keizerlijke gevangenschap.
18 Karl Ludwig van de Palts.
19 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant in Parijs.
20 De copie heeft in plaats van ‘hac in re’ abusievelijk ‘haec in’.
21 Elisabeth Stuart, gewezen koningin van Bohemen.
22 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny, Frans staatssecretaris van buitenlandse zaken.

praescribi huic mansioni Parisiensi, ne semper incertus sit sui status. Ostendit nihil se malle quam ut pecunia Anglica adjutus elector copias accipiat, quas cum Hassicis jungat; utque elector promittat nulla se

pacta facturum sine Suedia et Gallia, modo et ipse certus sit ea regna sine se pacem non factura. Hac de re quid sperari debeat, primum ex Anglia debet intelligi; deinde exspectari, quid cum Hassica acturi sint Suedi.

Bellevrius[23] hic est. In Anglia sine ulla inimicitiae significatione cum honore dimissus est; tamen haec tam subita revocatio et armorum in Anglia paratus dant occasionem rumoribus non bonis.

Chavigniacus apud principem electorem iterum fuit. Sed quid egerit, ignoramus. Literae ad convocandum in Anglia parlamentum nondum emissae sunt.

Inter urbem arcemque Taurinorum induciae quaedam sunt et de pace agitur. Multi tamen hinc milites mittuntur in Italiam destinatis ad eam rem viginti scutatorum millibus. Videntur Hispani bellum inferre velle partibus Galliae circa Baionam et ad eam rem usuri tum suo milite tum eo, qui a Dunquerca ivit in Hispaniam.

Legatus Polonicus dicitur mandata non habere a pleno conventu Poloniae. Miror Vinariensium ducum[24] legatos[25] ab Erlachio[26] et Relingero[27] neque corpus mortui ducis neque ejus supellectilem et gemmas obtinere potuisse, nisi forte de pecuniis testamento relictis aliqua controversia est.

Deus, Excellentiae vestrae omnibusque ei caris omnia det prosperrima.

Excellentiae vestrae omni observantia devinctus
H. Grotius.

Lutetiae, 11 Februarii 1640.

Adres: Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario et legato apud praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Red. 9/19 Februarij 1640.

4509. 1640 februari 11. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Quae spes nobis fuerit de libertate electoris Palatini[2], quae deinde exstiterint difficultates, scripsi antehac[3]. In eo statu dum res est, accipio epistolam reginae dominae nostrae clementissimae ad regem scriptam 19 Decembris[4] cum mandatis ad me, quae exsequar, simul aditum ad regem, quem petam, impetravero.

23 Pomponne de Bellièvre.
24 Wilhelm (1598-1662), Albrecht (1599-1644) en Ernst (1601-1675) van Saksen-Weimar.
25 O.a. Heinrich Philipp aant. von Krossig.
26 Johan Ludwig von Erlach, een van de directeuren van het leger van Bernhard van Saksen-Weimar († 18 juli 1639).
27 Johann Ulrich Rehlinger, kanselier in het leger van wijlen Bernhard van Saksen-Weimar.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 597; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 10. Tezamen met no. 4541 antw. op no. 4444 (dl. X).
2 Karl Ludwig van de Palts.
3 No. 4493.
4 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 5: brief dd. 19 december oude stijl 1639.

Rex arthriticus est, regina autem praegnantium more languet. Itaque decumbentes ambos salutavit Poloniae legatus[5], quem ubi videro - id autem cis paucos dies futurum est - cognoscam, quid sit de negotio Casimiri principis[6].

Vinarienses ita longe in Germaniam penetrarunt nullis captis locis, per quae certi sint de receptu, ut res periculo non careat. Vellent ab Hassicis adjuvari, verum id difficile

5 Christophe Corvinus Gasziewski.
6 Jan II Kazimierz.

impetratu est, quamdiu Hassicum cum Gallia negotium infectum pendet; quam ob causam Wolfii[7] e Suedia reditus multum exspectatur.

Konigsmarckius[8] scribitur Glenii[9] adventu e Wetteravia in Misniam concessisse; captae autem a Vinariensibus arces Fridberga et Braunsfeldum, oppida vero Gellinghausa, Budinga, Orba, tum vero mitti ab imperatore Norimbergam Haubitzius[10], Grana[11] Pragam, a Tiroli Viennam Wolckestenius[12]. Dillenberga et Marpurgum an obtinuerint, ut mediorum loco sint in hoc bello, nondum certo cognovimus. Ad Visurgum scribi militem pro Suedia audimus.

Princeps Condaeus[13] hic exspectatur. Cancellarius autem Franciae[14] in inferiora Normanniae, deinde in Britanniam Armoricam it inquisiturus in eos, qui seditiones aluisse dicuntur.

Jam nunc locutus sum cum comite Licestrio[15]. Probat, quod chartas illas a D. Chavigniaco[16] ad me missas in Suediam miserim. Regem suum pro electore fidem suam interpositurum negat; putat Gallos fide ipsius electoris contentos esse debere, praeterea praefiniendum aliquod spatium temporis, quo elapso plenam consequatur libertatem. Proposui ei, ut rex Magnae Britanniae electori det, unde alium exercitum sibi comparare possit et cum Hassico conjungere obligato prius electore nihil pacisci cum quoquam nisi de consensu Suediae Galliaeque. Id et ipsi placebat, si modo et elector certus esse posset illa regna pacem sine ipso non factura.

Bellevrius[17] ex Anglicana legatione revocatus huc venit. Dimissus est in Anglia cum omni honore testimoniisque amicitiae. Fama tamen hunc legati reditum in animi alienati signum rapit.

Inter arcem urbemque Taurinorum indutiae quaedam sunt et de pace agitur. Miles nihilominus hinc in Italiam mittitur eique rei destinata sunt viginti millia coronatorum.

Creduntur Hispani Galliam invadere velle ea parte, ubi Baiona est, et in id militem exspectare e Flandria.

Chavigniacus his diebus apud principem Palatinum quid egerit, ignoramus miramurque ducum Vinariensium[18] legatos[19] ab Erlachio[20] et Relingero[21] impetrare nequisse corpus defuncti ac supellectilem et gemmas.

Legatus Polonicus dicitur nulla habere mandata a pleno Poloniae conventu.

Magni sunt in Anglia armorum paratus, quo videntur minari Scotis, quorum legati[22] a rege Magnae Britanniae nihil impetrarunt de postulatis ad repensationem factorum a se sumptuum.

7 Hermann Wolff.
8 Hans Christoph, graaf van Königsmark, Zweeds bevelhebber.
9 Gottfried Huyn, graaf van Geleen, keizerlijk bevelhebber.
10 De keizerlijke hofraad Tobias von Haugwitz.
11 Francisco del Carretto, markies van Savona y Grana.
12 Georg Ulrich, graaf van Wolkenstein, opperkamerheer van aartshertogin Claudia.
13 Henri de Bourbon, prins van Condé.
14 Pierre Séguier.
15 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant in Parijs.
16 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny, Frans staatssecretaris van buitenlandse zaken.
17 Pomponne de Bellièvre.
18 Wilhelm, Albrecht en Ernst van Saksen-Weimar.
19 O.a. Heinrich Philipp aant. von Krossig.
20 Johan Ludwig von Erlach, een van de directeuren van het leger van Bernhard van Saksen-Weimar († 18 juli 1639).
21 Johann Ulrich Rehlinger, kanselier in het leger van wijlen Bernhard van Saksen-Weimar.
22 Charles Seaton, graaf van Dunfermline; John Campbell, baron Loudoun; William Douglas, drost van Teviotdale; Patrick Hepburn, baron Wauchton.

Scribitur Rosa[23] esse Wisbadam; Aschaffenburgum obsideri ab Ohmio[24]; Longavil-

23 Rheinhold von Rosen.
24 Johann Bernhard von Oehm.

lanum[25] non abfore a periculo, si in eum undique hostiles copiae coeant.

Deum precor, Excellentissime et illustrissime domine, ut prosperam det Sublimitati tuae valetudinem consiliaque publica in hoc maxime regni conventu dirigat ac bene fortunet.

Sublimitatis tuae cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 1/11 Februarii 1640.

Adres: Axelio Oxenstiernae, sacrae reg. Maj. regnorumque Sueciae senatori et cancellario.

4510. 1640 februari 11. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

Ick ben wat becommert voor suster Bloncken[2] ende wenschte seer goede tijding te verstaen. Doch naedat ick dese geschreven hebbende crijge ick de droeve tijding van haer overlijden. God wil ons al troosten.

De difficulteiten, die haer geopenbaert hebben in de saecke van mijnheer den churfürst[3] cesseren noch niet. Middelertijd heb ick ordre gecregen van de coninginne van Swede[4] om voor de vrijheit van sijne Doorluchticheit aen den coninc te spreecken, 'twelck ick met den eerste hoope te doen.

Den ambassadeur [van] Polen[5] heeft sijne audiëntie gehadt. Ick sal sijne Exc. met den eerste gaen begroeten ende verstaen, hoe het staet met de saeck van den prins Casimir[6]. Men seit, dat denselve ambassadeur geene commissieën heeft van de volle stenden van Polen.

Door de jicht sal misschien des conincx reis op de grentzen van Italië achterblijven. Men verwacht hier den prins van Condé[7].

De preparaten tot het oorlogh sijn wacker. Ick en weet niet, off het waer is, dat men hier seit, dat de stadt van Luick haer accoord maect met haeren prins den churfürst van Colen[8].

De Wymarschen sijn diep in Duitschlant ende hebben becomen de casteelen van Fridberg ende Braunfeld, de steden van Gellinckhausen, Büdinguen ende Orb. Marpurg ende Dillenberg schijnt dat gestelt werden in neutraliteit, Rosa[9] werdt geseit

25 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 13e. Eigenh. oorspr. Niet ondertek.
2 Suzanna van Reigersberch, sinds 1622 weduwe van Anthonie Bloncke; zij was op 1 februari overleden.
3 Karl Ludwig van de Palts.
4 Zie no. 4509, n. 4.
5 Christophe Corvinus Gasziewski.
6 Jan II Kazimierz.
7 Henri de Bourbon, prins van Condé.
8 Ferdinand van Beieren, keurvorst-aartsbisschop van Keulen.
9 Rheinhold von Rosen.

te sijn bij Wisbade, Ohm[10] Assaffenburg te belegeren. Soo hij haer bij Torstenson[11], die het leger, dat onder Coningsmarck[12] is geweest, comt verstercken ende commanderen, niet en vougen [soude], souden licht connen omcingelt werden, alsoo van nieus vijftien regimenten, soo keiserschen als Spaenschen van Constance nae haer toe marcheren, ende, doordien sij aen de Rijncant geen stercke plaetsen en hebben, difficulteit vinden in de retraicte. Sij hebben hulp ende in tijdt van noodt retraicte versocht aen 't volck van de landgravin[13],

10 Johann Bernhard von Oehm.
11 Lennart Torstensson (1603-1651), Zweeds generaal.
12 Hans Christoph, graaf van Königsmark, Zweeds bevelhebber.
13 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.

maer sullen van daer apparentelijck niet veel vertroosting crijgen, soolang de saecke van deselve landgravin in onseeckerheit staet met Vrancrijck, waervan niet lichtelijck eenige beternisse is te verwachten voor de comste van d'heer Wolff[14] uit Sweden.

Den baron d'Hobitz[15] is vanwegen den keiser gecomen op de bijeencomste te Noremberg, alwaer meest alle de advysen sijn dat men voor het eerste werck Swede behoort te contenteren. Grana[16] is van Wenen nae Praeg gesonden ende den graef van Wolckestein[17] uit Tirol nae Wenen. De keisersche ende Spaenschen arbeiden seer bij de Switsers om den ambassadeur van de twee princen van Savoie[18] aldaer in die qualiteit te doen aennemen, waertegen die van Vrancrijck haer soo sterck opposeren, dat sij dreigen het verbont te willen breecken. Wij hooren oock, dat eenige stilstant is tusschen de stadt ende het casteel van Turin ende dat gehandelt wert van een vrede.

Men verlangt hier seer nae tijding van de heer Bannier[19].

Den ambassadeur Bellièvre[20] is uit Engelant hier gecomen. Sijne dimissie in Engellant is eerlijck geweest ende sonder teicken van offensie. Evenwel werdt op sijn rappel gediscoureert.

De Spaignaerden schijnen met volck uit haere rijcken ende met dieghenen, die uit Duinquercken haer bij sullen comen, Vrancrijck te willen aentasten bij Baiona.

Den cancellier van Vrancrijck[21] gaet nae Bretagne om daer de taxe sur les aisez ende andere impositiën in te voeren ende te straffen die men seide seditiën gefomenteert te hebben.

Ick ben geweest bij mijnheer den ambassadeur den grave van Licester[22]. Die seit, dat sijne coning hemselve voor het blijven van den churfürst te Parijs niet en wilt verbinden, dat het woordt van sijne Doorluchticheit genoech behoort te sijn, meent oock, dat den tijd van des churfürst verbintenisse moet gelimiteert werden. Wenschte wel, dat sijne Doorluchticheit met het gelt van Engellant mochte becomen een leger, hetselve vougen met het Hessische ende[23] sich verbinden niet te handelen sonder Swede ende Vrancrijck, mids van die wederom sijnde verseeckert. D'heer van Feuquière[24] comt los.

De gedeputeerde[25] van de hertogen van Wymar[26] hebben van de directeurs[27] nochte het lichaem van den overleden hertogh[28] nochte sijne juwelen nochte de vaisselles connen becomen.

Den elfden Februarii 1640.

14 Hermann Wolff.
15 De keizerlijke hofraad Tobias von Haugwitz.
16 Francisco del Carretto, markies van Savona y Grana.
17 Georg Ulrich, graaf van Wolkenstein, opperkamerheer van aartshertogin Claudia.
18 Michele Antonio di Saluzzo, graaf della Manta, gezant van kardinaal Maurizio van Savoye en Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano.
19 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
20 Pomponne de Bellièvre, Frans ambassadeur in Engeland.
21 Pierre Séguier.
22 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant in Parijs.
23 In de tekst abusievelijk herhaald.
24 Manasse de Pas, markies van Feuquières. Hij was in 1639 in de strijd om Thionville zwaar gewond gevangen genomen.
25 O.a. Heinrich Philipp aant. von Krossig.
26 Wilhelm, Albrecht en Ernst van Saksen-Weimar.
27 Johan Ludwig von Erlach, Wilhelm Otto van Nassau-Siegen, Johann Bernhard von Oehm en Rheinhold von Rosen.
28 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar († 18 juli 1639).

Adres: Mijnheer mijnheer Van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant.
In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den XI feb. 1640, uyt Paris. Van de churfürst Pals.

4511. 1640 [februari] 13. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Ex postremis tuis litteris[2] ordinem, quem in scriptorum tuorum editione[3] observari vis, lubens percepi neque in me mora erit ulla, quominus tuae voluntati fiat satis. Ubi intellexero τὰ περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου absoluta, mittam et tractatum de Fide et operibus, neque enim prius id facere constitui, ut spe futuri typographus[4] praesentia majore diligentia perficiat.

Seditiones Normannicas tantum malorum cumulum post se trahere tristis audio; et sane vix medicina ea videtur, quae tantum calamitatum urbi nuper florentissimae inferat.

Hic multus de paratu bellico sermo et plerique judicant decem, quae conscribuntur, millia magis in Gallorum quam nostros usus armari neque desunt qui de Colonia Agrippina susurrent nonnihil. Interea salvi commeatus pro legatis nostris[5] diplomata tandem venerunt necdum tamen Ordines aliquos Coloniam mittere decreverunt, nisi prius constiterit, quo loco habendi, quibus titulis insigniendi sint. Sibi Illustrissimorum, Celsorum, Praepotentum, legatis suis Excellentiae titulos negari nolunt; quo pacto haec alii laturi sint, videbimus. Magnum ad summam rei momentum afferet, quicquid de suis constituerit Suedia et quo tandem evasuri sint Anglicani paratus.

De lingua hellenistica mediam te sententiam tueri video, in qua et ego, utpote ab extremis omnibus alienus acquiesco.

Pater praeterita septimana febricula correptus fuit, e qua jam convaluit; is suis verbis omnia tibi prospera vovere me jussit, cui et mater et uxor mea accedunt.

Illud interea hic oblivisci non debeo, quod nuper super lite filiae[6] occurrit, Naeldwikium[7] videlicet in eo pedem figere, ut credat consuetudinem Parisiensem de holographis non habere locum, si scriptura testatoris apud haeredem institutum reperiatur. Id unde hauserit, an ex Gallorum jurisconsultorum consiliis an ex suo aut advocati sui cerebro, nescio; tu illic optime scies, quantum huic exceptioni tribuendum sit et an praeter verba consuetudinis tale quid usu introductum sit. Si scripturae aliquae Berkelij[8] illic haberi possent, vellem ad nos transmitti.

Heri huc primum venit Lonius[9], quem tua de Jure belli et pacis allaturum dixeras; is quaedam se uxori inscripta habere professus est.

Vale, frater optime, et nos ama.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 4501; beantw. d. no. 4523.
2 No. 4501.
3 *Commentatio...de Antichristo...*; voor de volledige titel zie no. 4453, n. 2. *Explicatio...de fide & operibvs;* voor de volledige titel zie no. 4453, n. 4. *Explicatio Decalogi...;* voor de volledige titel zie no. 4453, n. 7. *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm...;* voor de volledige titel zie no. 4499, n. 5. Een herdruk van *De ivre belli ac pacis...;* voor de volledige titel zie no. 4453, n. 8. *Hvgonis Grotii Annales et historiae;* voor de volledige titel zie no. 4501, n. 9. *Historia Gotthorvm, Vandalorvm & Langobardorvm...;* voor de volledige titel zie no. 4501, n. 9.
4 De Amsterdamse drukker-uitgever dr. Johan Blaeu.
5 Deze gezanten waren nog niet aangewezen; vgl. no. 4469, n. 27.
6 Cornelia de Groot; voor het geschil rond de erfenis van Jacob van Oldenbarnevelt zie dl. X, no. 4119, p. 337 n. 1.
7 Adriaen van Naeltwijck.
8 Jacob van Oldenbarnevelt, heer van Berkel en Rodenrijs.
9 Arnold van Loon.

Hagae, XIII Septembris[10] 1640.

10 Door Grotius verbeterd in ‘Febr.’.

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de la reine et couronne de Suède, à Paris.

In dorso schreef Grotius: 13 Febr. 1640. W. de Groot.

En boven aan de brief: Rec. 22 Febr.

4512. 164[0] februari 14. Van J.A. Salvius[1].

Wohl edler, gestrenger undt vester, innsonderss hochgeehrter Herr Ambassadeur,

E. Excell. ist bey lezmähliger Post[2] verstendigt, wass uf dem zu Thorn vorgewessen preussischen Landtag abgehandelt und wie die königliche Commissarien[3] ihre Subdelegirte[4] nacher Danzigk, umb die bey selbiger Statt noch hafftende Strittigkeiten wo möglichst beyzulegen, abgeordnet, die dann nunmehro aldar angelangt, und wird iezmahlss vonn selbigen vermeld, dass sie ihren Secretarium an einen G. Rath dess Orttss geschickt, welcher mit einer höflichen undt weitläuffigen Oration vorgetragen, wie der König[5] wegen der Statt wohlverdienten Treu deroselben nicht allein mit Gnaden gewogen, sondern begehre auch sie bey vorig gehabten ihren Privilegien zu handhaben und solche nach gestaltsamber Beschaffenheit zu vermehren; iedoch fordere er die Accisen undt Zuelagen, so die Statt ezlich Jahr hero genossen. So ferne aber der Rath mit genugssamben Gründen ihr Recht darzu beweisen, undt dass ess kein Zoll sey, darthun würde, wolten sie ess favorabiliter ihren Obern hinterbringen. Nun muthmassen ezliche, wann ess mit der Zulage - wie ess dann dass Ansehen gewinne - nicht gelinge, mann alssdann dess Königss Schulden oder die Quarciani, wie sie es nennen, an den Grenzen zu bezahlen, der Statt aufbürden werde, andre aber, die Sache zu einem guten Ausschlag gerathen solte.

Inn Schlesien stehet ess dissseits annoch inn vorigen Terminis und meinet mann nicht, dass die Kayserlichen ess zu einem Combat kommen lassen solten. Unterdessen mächtigt sich H. Generalmaior Stallhantsch[6] umb Liegniz einss Orttss nach dem andern.

Die Brandenburgischen suchen nun, wie sie die bey Marienwerder logirende inn etwann 400 Pferd zu andern ihren Trouppen inn der Marckt überbringen mögten, damit sie also gesampter Hand gegen Pommern und die angrenzende Guarnisonen wass sentiren könden; es wird ihnen aber nach Möglichkeit aufgepasst undt verwehret werden.

So verlaut inn gleichem, ess were der junge Graf vonn Schwarzenburg[7] vom Churfürsten[8] gesandtsweise nacher Wien geschickt; inn wass Werbungen, undt ob ess noch erfolget, lehrt die Zeit.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 10. Oorspr. (van de hand van Salvius' secretaris Jacob Mutterer), ondertek. d. Mutterer. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant, residerende te Hamburg.
2 No. 4506.
3 Jerzy Ossolinski en Gaspar von Dönhoff.
4 Hun namen worden genoemd in no. 4489.
5 Wladislas IV (VII) van Polen.
6 Torsten Stålhandske.
7 Johann Adolf von Schwartzenberg (1615-1683), zoon van Adam, graaf van Schwartzenberg.
8 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.

Auss Böhmen ist nichts schrifftwürdigs einkommen ausser wass inn gemeine vermeldet wird, Piccolomini[9] hette bey Thabor Rendévous gehalten undt gehe uf Königsgrätz, umb einen Versuch auf selbiges Provianthauss zu thun. Herrn Feldtmarschalln Baners Excell.[10] aber liege mit der Armee zwischen Laun und Saaz noch still.

Empfehle E. Excell. darmit Göttlicher Befristung getreulich

E. Excell. meiness grossgeneigten Patrons unterdienstwilligster
Jacob Mutterer, Secr.

Hamburg, 4 Februarii Anno 164(0).

9 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
10 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.

Weilen Ihre Excell. Herr Salvius[11] solches zu unterzeichnen abermahln verhindert worden, alss haben sie mir meinen Nahmen innmittelss unterzusezen anbefohlen und bitten Excell. obwohlgedachter H. Ambassadeur Salvius, Ihne vordissmahln gn. vorentschuldigt zu halten.

Onder aan de brief staat: H. Amb. Grotio.
Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. Martii 6 aperta.

4513. 1640 februari 16. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

Les eaux auront empêché que l'ordinaire de France n'est point comparu samedy passé, attendant pourtant avec impatience le prochain que je voudrois qu'il m'apportast quelque soulagement pour ma bourse, qui estant vuidé crie la miséricorde; aussy seroit il désormais temps qu'après l'espace de deux ans quasiment, qui s'en va exspirer, mon charge fit parachevé.

Nous jouissons bien peu des victoires de nos Suédois, qui tout ce qui prennent retienent pour soy sans se souvenir de nous qui n'avons point ny de quartier ny de pain, de munition pour pouvoir attendre à la longue le payement de nos gages, surtout moy qui ay demandé le moins de tous les autres, mais à condition qu'on me le payast chasque trois mois; et ie vous proteste que durant ces sept ans que i'ay l'honneur de servir la Suède, i'ay despencé du bien de ma femme[2] plus de deux mille florins, ayant outre trois serviteurs entretenu mesme deux chevaux que ie n'ay point quitté qu'après mon retour de la Voltoline, où les affaires de ma femme s'ent vont empirant de iour à aultre come aussy de tous les protestans en ce pays là! Oultre ce mal, les députez grisons[3] qui sont à Inspug, sont fort mal traittés, car au lieu de casser les usurpations de l'Austriche sur le 8 droitures, l'archiduchesse[4] leur a fait entendre qu'elle y envoyeroit trois commissaires[5] pour prendre le serment de fidélité de ces peuples-là. Elles veut aussy que toutes les appellations soyent remises à Insprug come à la cour du souverain, dont tout le pays est fort en à l'arme, s'appercevant trop tard de l'artifice des Espagnols qui dans leur traittés de Milan[6] à desseing ont excepté les prétensions de l'Austriche sur une partie des Grisons pour les pouvoir travailler d'une nouvelle guerre à leur plaisir, en extorquant d'eux plus de ce qu'ils ont desià quitté. Cependant l'archiduchesse d'Insprug a despeché un courier à Vienne pour y prendre advis sur cest' affaire, les retour duquel les députés attendront, espérant qu'il apportera quelque modération sur ce fait, et sans laquelle il y a à craindre un soulèvement général des communautés contre leurs chefs, qui prennent de l'argent d'Espagne au préjudice de la patrie, qui à mon advis ne

11 Johan Adler Salvius.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds resident in Zürich.
2 Allessandra Paravicini Capelli.
3 Zie no. 4457, n. 40.
4 Aartshertogin Claudia.
5 Voor zover wij hebben kunnen nagaan, heeft deze bezending geen doorgang gevonden.
6 Het verdrag van Milaan van eeuwige vrede met Spanje, gesloten op 3 september 1639, en het ‘Capitulaat’ tussen Spanje en Graubünden van dezelfde datum.

recouvrera si aisément sa liberté qui n'est plus appuyée sur le contrepoids de la France, qu'ils n'ont que trop offencé. Adjousté à cecy que les Espagnolisez, qui ont érigé une nouvelle aristocratie ès Grisons, tâchans s'accomoder à la volonté des Espagnols, ont commandé, que les pauvrez protestans de la Voltoline en sortent sans avoir leur fa[i]t, mais il ne sçavent où se retirer, car ceux de Puschiavo, qui sont Grisons, ne les veulent recevoir ny aucun des Grisons contribuer rien

pour leur entretènement chose du tout détestable et qui menace une horrible ruine sur ce pays là.

Ces sont, monsieur, des afflictions bien rudes et qui pourront esbranler les plus animez estans desià continuées par l'espace de 20 ans. Dieu les veille regarder des yeux de sa miséricorde et faire quelque fin à tant de maux, dont la pauvre chrestienté est combattue sans aucune espérance de resource.

Contre mon attente ceux de Lucerne ont contenté l'ambassadeur de Savoye[7], ayans dans leur petit et gran conseil résolu et par serment ratifié que le régiment du colonel Amrin[8] fust tout incontinant rappellé et que luy pour sa personne avec son frère le capitaine Luys[9] soyent declarez exclus du conseil jusques à la S. Jean[10], pendant lequel temps on procédéroit dans leur procèz, affaire qui offencera bien avant l'empereur et l'Espagnol. Il reste à vuider le refus de l'ambassadeur des princes[11] dont on traittera dans la prochaine diète des cantons cattoliques[12] qui se fera à ses despens et l'ambassadeur de Savoye m'escrit qu'on tient quasiment pour asseuré qu'il ne sera point accepté.

Les François publient en Italie que le cardinal Richelieu ait receu plain pouvoir de tous les alliez de France de consentir à une paix ou tresve générale, ce que ie ne trouve pas vraysemblable pour plusiours raisons.

L'armée de Tyrol est encor in fieri(?), aussy ne la peut-on rendre parfaite jusques au prinstemps, quand celle de Salzes sera en Italie et don de Melos[13] de retour de Sicile, qui la doit commander ou le prince Mathias[14], frère du duc de Florence[15], et les plus hauts officiers doivent estre tous Espagnols naturels. Ils passeront par Fiessen ou par les Grisons et feront leur rendevous auprès du Lac de Costance.

Ie croy qu'en peu de iour nous apprendrons quelque chose du gran de Boïme, Piccolomini[16] tâchant de passer l'Elbe auprè de Colin et Banier[17] envoye des parties pour luy disputer le passage vers Brandeis.

Dieu assiste les nostres.

Ie demeure, monsieur,

vostre serviteur

C. Marin ms.

De Zurig, ce 6/16 de Feber.

Le pape a résolu de lever 10 mille à pied et 3 mille chevaux.

On a tranché la teste au prince de Sandale[18] enlevé de Rome à Naples et pendu un abbé[19] à cause des intelligences avec les ennemys d'Espagne.

7 Valerio di Saluzzo, graaf della Manta.
8 Joseph Am Rhyn (1589-1645).
9 Louis Am Rhyn (1593-1665).
10 24 juni.
11 Michele Antonio di Saluzzo, graaf della Manta, gezant van kardinaal Maurizio van Savoye en Tommaso Francesco van Savoye.
12 De landdag van Baden, gehouden van 18 tot 24 maart 1640.
13 Francisco de Mello, graaf van Assumar, markies van Tor de Laguna.
14 Mattias de' Medici.
15 Ferdinando II de' Medici, groothertog van Toscane.
16 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
17 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
18 Giovanni Orefice, prins van Sanza.
19 Niet geïdentificeerd.

On parle de quelque traitté secret du duc de Bavière[20] avec la France, dont ie désirerois avoir vostre advis.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 3 Martij.
En in dorso: 6 Febr. 1640. Marini.

20 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren; vgl. no. 4500.

4514. 1640 februari 18. Van H. Appelboom[1].

Illustrissime domine legate,

Jam octavus est mensis quod Amstelodami ago ac publicis fruor auditionibus clarissimi Vossii[2], nec fructus poenitet, quem hic facio praesertim in historia Romana; eo autem feliciorem me puto, quod privatim saepius cum summo illo viro de omni studiorum ratione colloqui contingat. Nec leve illud iudico, quod familiaritas mihi sit cum eius liberis[3], adolescentibus pereruditis et modestis. Verum ita ferunt rationes meae, ut adulto vere in patriam sit revertendum itaque committere non potui, quin priusquam hinc abirem per literas vestrae Ill. gratias agerem pro summis beneficiis, quibus me immerentem in Galliis est prosequta. Haereunt aant. illa animo meo aeternumque haerebunt, nec aliud aeque exoptem quam ut in patriam quum rediero, aliqua in re affectum gratumque erga te animum ac tuos ostendere valeam. Tuum erit imperare mihi, quae exsequi me voles. Senties me ad omne obsequium longe paratissimum.

Caeterum quoque est de quo ad te, virum in tam illustri loco constitutum, virtutibus, prudentia et sublimi doctrina toto terrarum orbe celeberrimum, literis nihilominus hisce perscribere aliquid ausus sum. Id fratrem meum[4] tangit, juvenem, si mihi de eo judicium ferre licet, probum, modestum et pro aetate - annorum iam est duodeviginti - haud ineruditum. Avet familia nostra, ut admitti in familiam vestrae Illustr. possit, et eodem propendet celsa mens magni cancellarii[5], sine cuius commendatitiis neutiquam ad vestram Ill. est venturus. Spero autem non prorsus inutilem vestrae Ill. futurum. Utinam hoc beneficii ad priora nobis accedat, ut literis ad me tribus verbis non graveris perscribere, quid animi vestrae Illustr. super ea re sit. Molestiae vestrae Ill. esse nec volumus nec debemus, sed sine incommodo tuo fieri si posset, ex devinctissimis redderes nos devinctiores ac genti etiam nostrae et, quod spondere ausim, magno cancellario rem facies longe acceptissimam.

Sed ecce etiam aliud. Nam qui semel pudoris limites transilierit, eum gnaviter esse impudentem oportet. Audio etiamnum Lutetiae Parisiorum agere illustrissimum principem Carolum Gustavum P.[6] ac dubitare nefas, quin, uti antea solet, quum istic adhuc agerem, ita nunc quoque aedes vestrae Ill. tanquam oraculum aliquod consulturus frequentet.

Obnixe igitur rogo, ut vestra Ill. dignetur me commendare excelsissimo nomini eius. Satis enim intelligo, quantum authoritate sua suorumque prodesse mihi in patria valeat atque animus mihi est omni eum cultu et grati animi officiis prosequi, quibus possim.

Ignosce, illustrissime domine, quod te non literis modo interpellare, sic publicis districtum, sed etiam petitionibus meis onerare ausus sum. Sic mihi nota est humanitas tua pene divina, ut nihil non ausim mihi de ea polliceri.

Deus te diutissime cum familiae tuae tum Sueciae nostrae et orbis totius bono incolumem ac sospitem conservet.

Illustrissimi nominis tui cultor devinctissimus
Haraldus Appelbo.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 15. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 4537. Harald Andersson Appelboom (1612-1674) werd in 1642 Zweeds agent te Amsterdam.
2 Gerardus Johannes Vossius, hoogleraar te Amsterdam.
3 De zonen van Vossius waren Franciscus, Mattheus, Isaac en Gerardus.
4 Johan, Samuel of Arvid Appelboom.
5 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
6 Karl Gustav (1622-1660), paltsgraaf van Zweibrücken, de latere Karel X, koning van Zweden.

Si rescribere ad me animum induxeris, nihil alium opus quam ut literae ad clarissimum Vossium mittantur. Is facile ac lubens traditurus pro familiaritate ea, quae mihi in

domo ea intercedit. Quum me ad vestram Ill. scripturum dicerem, plane petiit ut plurimam vestrae Illustr. salutem suo nomine ascriberem. Illud etiam addebat se literas vestrae Ill. longe gratissimas accepisse[7] ac prima occasione rescripturum.

Amstelodami, 18 Februarii 1640.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 1 Martii.

4515. 1640 februari 18. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

Gratissimis Excellentiae vestrae literis, quas VI Februarii[2] ad me dedit, ut respondeam, aditum[3] ad regem postulavi quidem ex reginae nostrae imperio[4], sed nondum impetravi ob arthriticos regis dolores. Spes tamen mihi datur cis paucos dies fore, ut audiar. Eum eventum Windebanckius[5] exspectat et Windebanckii abitum illustris baro Oxenstiernius[6], quo tutior in Angliam transeat.

Interea Bulionium[7] vidi dixique mihi imperatum, ut regi loquar pro electore[8]; acerbiora mihi videri quae ab eo postulentur quam ut ad sanandas offensas pertineant. Iamque illustrissimum D. comitem Licestrium[9] mandata accepisse, ne quid cum Gallis agat, nisi electorem conspexerit in libertate. Nihil mihi tempori huic accommodatius videri quam ut ea adhibeantur, quae sedare commotos animos possunt cum bona spe in futuro Angliae parlamento fore multos, quibus placitura sint ea, quae nomine Suediae Galliaeque oblata saepius regi Angliae fuere pertinentia ad bonum commune Europae, maxime vero Germaniae domusque Palatinae. Si id non succedat, posse pecunia Angliae adjutum electorem copias sibi comparare, quas cum Hassicis conjungat. Cavere nos debere, ne quid in posterum cum quoquam paciscatur elector, nisi de Suediae Galliaeque consensu. Praeteritarum rerum non aliud esse remedium quam oblivionem. In mentem mihi veniebat illorum Euripidis:

> Παραινέσαι δὲ σφῷν τι βούλομαι σοφόν
> Ὅταν φίλος τις ἀνδρὶ θυμωθεὶς φίλῳ
> Εἰς ἓν συνελθὼν ὄμματ᾽ ὄμμασιν διδῷ,
> Ἐφ᾽ οἷσιν ἥκει, ταῦτα χρὴ μόνον σκοπεῖν,
> Κακῶν δὲ τῶν πρὶν μηδενὸς μνείαν ἔχειν.[10]

7 No. 4499.
1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 218. Gedrukt *Epist.*, p. 599. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Ontbreekt.
3 De copie te Uppsala heeft abusievelijk ‘additam’.
4 No. 4444 (dl. X).
5 Thomas Windebank, zoon van de Engelse staatssecretaris sir Francis Windebank.
6 Gabriel Gabrielsson Oxenstierna.
7 Claude de Bullion, sieur de Bonelles, surintendant van financiën.
8 Karl Ludwig van de Palts.
9 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant in Parijs.
10 Euripides *Phoen.* 460-464.

Verum est quod dicit[11] Excellentia vestra, non fuisse regis exercitum illum sub duce Vinariensi[12]: rex pecunias contulit ut foederatis aliis, qui tamen regi non militant. Contulit et ipse de suo dux Vinariensis; contulere diu civitates Germaniae ac non ita pridem ac saepe Argentoratenses. Benfeldium vero viros, arma, machinas, commeatus contulit, sine quibus captum Brisacum non fuisset. Quae vero in arcano inter regem Galliae et Vinariensem convenerunt, ea ignorata fuere omnibus et aliter illa[13] Galli interpretantur, aliter

11 De copie heeft ‘scribit’.
12 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar († 18 juli 1639).
13 De copie heeft ‘ea’.

dux ipse intellexit, cum Brisacum Gallis noluit concedere. Quare omnem dabimus operam, ut has intempestivas captiunculas amputemus.

Venetus legatus[14] frustra laboravit apud comitem Licestrium ut illa Gallorum postulata ei probaret. Batavus diu[15] quaesitum ad cardinalem aditum nondum obtinuit, quod sciam.

Rex Daniae huc aliquem missurus dicitur. Batavorum rem bono in loco esse in Anglia pervelim. Verum comes Licestrius nihil magnopere promotum ait.

Campanella[16] semper dixit nos hoc anno pacem habituros. Ego, qui sideralibus praesignificationibus haud ita multum tribuo, video tamen nonnulla, quae desperare me vetent: Suedia per bellum, jam et per morbos, viris inanita; in Gallia seditiones perpetuae et difficiles pecuniae faciendae rationes; imperator a Turca[17] non satis tutus; Hispania quoque aegre reperiens manus, quibus tot bella mandet.

In Italia quidem tantus est labor pontificis et omnium circa principum ad eam pacandam, ut jam aut confectae sint induciae aut parum inde absit parata jam vidua Sabaudica[18] admittere patruos[19] ducis[20] ad partem tutelae, certe in rebus gravioribus.

Turcarum autem validi sunt paratus et quo incubituri, incertum. Nuper navem cepere a S. Lucae portu venientem valere cum mercibus creditam duobus millionibus. Videamus primum, quid Norimberga nobis paritura sit, deinde quid Colonia et Hamburgum.

Propiora quaedam mandata hinc ad Amontotium[21] missa sunt super Hassico negotio. Ea, quae sint, ignoro. Sed qui res Hassicas hic agit Polhemius[22] affirmat nihil facturam suam principem[23], nisi et Suedicae societatis certa sit, causasque ejus consilii adfert non spernendas.

Polonicum legatum[24] vidi et ipse me. Omnia comiter inter nos acta. Dicit is se habere sponsionem, qualem Galli exegerint; at Galli negant eam factam in pleno legitimoque conventu. Deinde ex moribus Poloniae nihil actum videri, priusquam omnia negotia ipseque conventus finem suum acceperit.

De Transilvano[25] eadem hic audio, quae scribit Excellentia vestra. Valachi[26] exitium prospicere mihi videor. Nam unde illi vires adversus potentiam tantam? Germanus imperator, ut puto, ab ista scabie ungues abstinebit.

Ritualia ista Batavica[27] non ad Gallorum tantum et Anglorum sed et ad Polonorum notitiam pervenere.

14 Anzolo Correr.
15 De copie heeft abusievelijk ‘Batavis huc’. Met ‘Batavus’ is bedoeld de Staatse gezant te Parijs, Willem van Liere, heer van Oosterwijk.
16 Tommaso Campanella, Italiaans wijsgeer en astroloog (1568-1639).
17 Murád (Amurath IV) was op 9 februari overleden; hij werd opgevolgd door zijn jongste broeder Ibrahim.
18 Christine de France, hertogin van Savoye.
19 Kardinaal Maurizio van Savoye en Tommaso Francesco van Savoye.
20 Carlo Emanuele II van Savoye.
21 Nicolas le Seigneur, sieur d'Amontot.
22 Winand von Polhelm.
23 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
24 Christophe Corvinus Gasziewski.
25 Georg I Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
26 Mateiu Băsărabi.
27 Zie no. 4469, n. 27.

Omnes hi[28] Batavos navali victoria[29] inflatos putant. Certe Φυσῶσιν οὐ σμικροῖσιν αὐλίσκοις ἔτι[30].

28 De copie heeft abusievelijk ‘in’.
29 De overwinning van de Staatse vloot onder Maerten Harpertsz. Tromp op de Spaanse armada bij Duins.
30 Sophocles *frg.* 768 (ed. Pearson): Φυσᾷ γὰρ οὐ σμικροῖσιν αὐλισκοῖς ἔτι.

Venit ab Hispania in Angliam legatus[31]. Dicunt autem Hispani, ut mihi retulit comes Licestrius, de classe facile esse damnum et brevi aliam majorem futuram regi Hispaniae. Unum sibi dolere quod tanto dedecore affectus sit rex Angliae. De matrimonio inter Hispani Anglique liberos[32] novi sunt rumores.

Mittere Norembergam dicuntur et Anglus et Danus. Venturus autem huc cardinalis Bichius[33]. Audimus jam et Thanum et Hohentwilam in potestate esse regis Galliae, qui ad Pinerolam et vicina praesidia mittit tria hominum millia; magnum exercitum vult tradere Millereio[34], quem futurum aiunt ad XXII millia peditum, VI equitum. Tum vero minores in Campania Castilionaeo[35], in Picardia Chaunio[36], in Lotharingia Halerio[37], in Burgundia Villaregio[38], praeterea ad Metim multa parari juvandis Leodiensibus. Ad haec impendia in parato esse milliones plus LX.

Deus cuncta ad bonam pacem gubernet sospitetque Excellentiam vestram.

Excellentiae vestrae devinctissimus omni cultu observantiaque
H. Grotius.

Lutetiae, 18 Februarii 1640.

Adres: Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario et legato apud praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Red. 16/26 Februari 640. M.

4516. 1640 februari 18. Aan Willem de Groot[1].

Mi frater,

Futuros multos, qui moram scriptis meis theologicis afferrent, sensi ac praevidi eoque magis tuam fidem imploro, ut is ordo teneatur, quem volui. Primum edantur τρία ἀνώνυμα[2], deinde Notae ad Novum Foedus[3], antequam sua edat Salmasius[4];

31 Antonio Sancho Dávila y Toledo, markies van Velada (1590-1666), extraordinarius Spaans ambassadeur in Engeland.

32 De Spaanse kroonprins don Baltasar Carlos (1629-1646), en Mary Stuart (1631-1660), de 'Princess Royal'; zij trouwde in 1641 met Willem II, zoon van Frederik Hendrik. Maria Teresa (1638-1683), later echtgenote van Lodewijk XIV van Frankrijk, en de latere Karel II van Engeland; vgl. Gardiner, *Hist. of Engl.* IX, p. 89.

33 Kardinaal Alessandro Bichi (1596-1657), voormalig nuntius te Parijs.

34 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.

35 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.

36 Honoré d'Albert, hertog van Chaulnes, maarschalk van Frankrijk. De copie heeft 'Chandio'.

37 François de l'Hospital, sieur du Hallier.

38 Nicolas de Neufville, markies van Villeroi (1598-1685).

1 Gedrukt *Epist.*, p. 891. Antw. op no. 4505; beantw. d. no. 4530.

2 Voor de volledige titels zie men no. 4453, nn. 2, 4 en 7.

3 Voor de titel zie no. 4499, n. 5.

4 Bedoeld worden de onuitgegeven *Annotationes in Novum Testamentum;* zie *Claudii Salmasii, Viri Maximi, Epistolarum Liber Primus. Accedunt, De Lavdibvs Et Vita Ejvsdem, Prolegomena. Accurante Antonio Clementio.* Lugduni Batavorum, Ex Typographia Adriani Wyngaerden, MDCLVI, p. LXVIII, waar een lijst staat afgedrukt van onuitgegeven manuscripten van Salmasius.

postrema illa de Iure Belli ac Pacis[5], quae si non venerunt, venient per Lonium[6]. Quod si aut Blavius[7] aut Vossius[8] moras addunt, remittendae ad me erunt chartae. Ego hic viam reperiam neque committam, ut per negligentiam haeredum aut tutorum privata studia posteri meis frau-

5 Voor de volledige titel zie no. 4453, n. 8.
6 Arnold van Loon.
7 De Amsterdamse uitgever dr. Johan Blaeu.
8 De Amsterdamse hoogleraar Gerardus Johannes Vossius.

dentur laboribus. Rogo te quantum unquam rogavi quicquam, ut his in rebus velis remisque properes.

De secundo praecepto[9] accepi quaedam a D. Vossio. Illa ad Decalogum mittam, simul illis de Antichristo editis[10] edi coeperint, quae de Fide et Operibus sumus commentati. Fasciculus ille chartarum ad uxorem[11] continet literas, quas Petrus[12] ad me scripsit de ducis Vinariensis[13] rebus gestis.

Restrictionem illam ad consuetudinem Parisiensem numquam intellexi neque credo veram esse. Inquiram tamen.

Vale, mi frater, cum parentibus ac tua tuisque.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 18 Februarii 1640.

Ex litteris Vossii cogor suspicari eum nescio quo suasore morari nostrorum editionem, quod ab eo non speraveram. Apud Mathiam Heufdium[14], qui Amstelodami vivit, sunt apochae aliquot D. Berkelii[15] manu. Miror de Zenone[16] me nihil intelligere nec minus miror Petrum meum saltem scripto non indicasse, quo in loco nostra negotia, de libellis loquor, reliquisset. Rogo, iterum rogo, frater fratrem, festine uti edantur aut remittantur. Ego videro. Deinde scire etiam velim, an omnes nostrae chartae sint in fida manu.

Haec postquam scripserunt[17] accipio per Corcellium[18] initium editionis de Antichristo, unde et de caeteris optimam concipio spem te juvante. Ad Decalogum mea brevi mittam, ut subsequantur editionem illorum de Fide et Operibus. Post Decalogum Annotata ad Evangelia. Postea venient illa de Iure Belli ac Pacis, deinde historica.

4517. 1640 februari 18. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Regem nondum adire potui graviori arthritide vexatum. Sed insto quotidie speroque me intra paucos dies ejus compellandi habiturum copiam; qua impetrata perscribam statim, ecquid in negotio principis electoris[2] promoverim.

9 Zie no. 4464.
10 De editie was begin maart gereed. Vgl. no. 4505.
11 Maria van Reigersberch verbleef in het vaderland.
12 Pieter de Groot. Grotius doelt echter op zijn zoon Diederik; vgl. nos. 4452 en 4470.
13 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar († 18 juli 1639).
14 Matthias Hoeufft, bankier te Amsterdam, neef en vertegenwoordiger van de Parijse bankier Johan Hoeufft.
15 Jacob van Oldenbarnevelt, heer van Berkel en Rodenrijs.
16 Met ‘Zenonis effigies’ of ‘Calvini effigies’ wordt een niet meer te achterhalen geschrift van Grotius aangeduid.
17 Abusievelijk voor ‘scripsi’ of ‘scripta sunt’.
18 Etienne de Courcelles (1586-1659).
1 Gedrukt *Epist.*, p. 589; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 12.
2 Karl Ludwig van de Palts.

Fuit apud eum electorem D. Chavigniacus[3]; quid egerit, neque ego scio neque comes Licestrius[4], qui mihi gratias egit regis sui mandato pro navata hac in re opera. Caeterum praeceptum sibi dicit, ne quicquam cum Gallis agat, priusquam elector sit in libertate. Hoc ipsum comes Licestrius et Bulionio[5] significavit, qui Bulionius arthritide et ipse domi detentus me oravit, ad se ut venirem. Dixi ei imperatum mihi, ut pro electore ad regem

3 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny, Frans staatssecretaris van buitenlandse zaken.
4 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
5 Claude de Bullion, sieur de Bonelles, surintendant van financiën.

loquar; existimare me optimum fore, ut praeteritorum obliterata memoria caveatur, nequid elector posthac paciscatur sine Suedia Galliaque, et ut pecunia Anglica adjutus copias sibi comparet, quas cum Hassicis possit conjungere. Addidi sperare me, si animorum gravior exulceratio vitetur, in parlamento Angliae maximae partis vota congruentia fore cum iis, quae a Suedia Galliaque Anglis ad restitutionem domus Palatinae fuere oblata. Haec omnia et ipse Bulionius probabat, suamque ad pacandam hanc rem operam pollicebatur.

Dixit mihi legatus Polonicus[6] habere se sponsionem, qualem Gallia desideret; verum ex Gallis ego intelligo conventus ejus, qui nuper cum tumultu discessit, nulla acta perfecta fuisse. De eo quid sit, tempus aperiet.

Multa mihi dixit is legatus de firmo regis sui proposito in servandis indutiis longe ab eo amoliens omnem culpam irruptionis in Livoniam; reginam Poloniae[7] credi volebat praegnantem esse; non commissuros autem Polonos, ut iterum regnum a patre in filium transeat. De principe Ruperto[8] nihil sibi mandatum dicit.

Dixit elector D. Chavigniaco, cum iter per Galliam faceret, omnino propositum sibi fuisse videre cardinalem.

In Anglia durant armorum paratus, nullus tamen miles externus scribitur.

Ministri regis Hispaniae iis, qui ab Anglia negotia procurant, dixere de classe leve esse damnum, facile futurum regi Hispaniae aliam mittere majorem. Ceterum dolere sibi contumeliam illatam regi Britanniarum et jam ab Hispania extraordinarius legatus[9] in Angliam venit.

In Italia et pontifex et principes Itali non videntur quieturi, donec Pedemontanam terram omniaque ipsis cis Alpes sita bello liberaverint. Et puto aut jam confectum esse negotium aut parum restare; jam tantum principibus duobus Sabaudis[10] concedente vidua[11], ut velit negotiorum majora in posterum non transigere nisi ipsis consultis et signantibus.

Navis Hispanica a Sancti Lucae oppido veniens ac Galliam petens in itinere capta est ab Afris valens cum mercibus millionibus duobus.

Reviviscunt rumores de nuptiis in ter regum Hispaniae Angliaeque liberos[12].

Stella[13] cum Bavaricis colloquetur in aliqua Helvetiorum civitate. Magontiacensis[14] videns Bavaro[15] rem bene procedere eodem modo cum Gallis vult agere.

Baro Rortaeus[16] iterum mihi adfuit. Volebat dicere indutias, quae in Italia fiunt, nihil ad foedera nostra pertinere, quasi ea foedera tantum contra imperatorem facta essent. Dixi ego Austriacorum sub nomine domum utramque contineri et Hispanicam et Germanicam eoque magis Hispanicam, quia eo tempore Galliae nullum erat bellum apertum adversus imperatorem.

6 Christophe Corvinus Gasziewski.
7 Cecilia Renata, dochter van Ferdinand II van Oostenrijk; op 1 april werd Sigismund Kazimierz geboren.
8 Ruprecht van de Palts; hij bevond zich sinds 17 oktober 1638 in keizerlijke gevangenschap.
9 Antonio Sancho Dávila y Toledo, markies van Velada (1590-1666), extraordinarius Spaans ambassadeur in Engeland.
10 Kardinaal Maurizio van Savoye en Tommaso Francesco van Savoye.
11 Christine de France, hertogin van Savoye.
12 De Spaanse kroonprins don Baltasar Carlos en Mary Stuart, de 'Princess Royal'; zij trouwde in 1641 met Willem II, zoon van Frederik Hendrik. Maria Teresa, later echtgenote van Lodewijk XIV van Frankrijk, en de latere koning Karel II van Engeland; vgl. Gardiner, *Hist. of Engl.* IX, p. 89.
13 Johannes Tilmanus Stella, vertrouweling van Richelieu.
14 Anselm Casimir Wambold von Umstadt, keurvorst van Mainz.
15 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
16 Claude de Salles, baron van Rorté, Frans diplomaat.

Deus, Excellentissime et illustrissime domine, det nobis audire bonos nuntios de Sublimitatis tuae valetudine rebusque prosperis regni Suediae.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 18 Februarii 1640.

Intelligo et Angliae et Daniae reges missuros Norimbergam. Hic exspectari Bichium cardinalem[17]. Ad Pignerolam et alia ibi Galliae praesidia mitti tria hominum millia. Et Thanum et Hohentwilum Gallicis jam praesidiis teneri. Longavillani[18] et Vinarienses[19] milites partim ad Moenum esse partim in Darmstadiensi, Nassavio vicinisque agris. Magnum exercitum dari Milleraeo[20] ad XXII millia peditum, sex equitum, minores Castilionaeo[21] in Campania, Chaunio[22] in Picardia, Halerio[23] in Lotharingia, Villaregio[24] in Burgundia et ad Metim multa parari ad juvandos Leodienses.

Adres: Axelio Oxenstiernae, sacrae reg. Maj. regnorumque Sueciae senatori et cancellario.

4518. 1640 februari 18. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

In de saecke van mijnheer den churfürst palsgraef[2] sien wij noch niet claer. Mijne audiëntie, die ick volgens d'ordre van onse coninginne versocht heb, werdt uitgestelt; off het is om de jicht van den coning ofte dat se iet hoopen te trecken van sijne Doorluchticheit eer ick mijne propositie doe, sullen wij zien. Wat de heer de Chavigny[3] in sijne tweede gespreck met sijne churf. Doorluchticheit gedaen heeft, weet niemant. Apparentelijck is het geweest om iet van deselve te trecken t'haeren voordeel. Den coning van Engelant heeft geprotesteert, dat alle 'tgunt mijnheer de churfürst sal doen in de gevanckenis sijnde moet gehouden werden voor nul ende heeft last gegeven aen mijnheer den graef van Licester[4] van niet te handelen met de Fransoisen, eer mijnheer den churfürst sal sijn in vrijheit. Wij hooren, dat den coninck van Denemarcken oock op dit stuck hier wil senden.

17 Kardinaal Alessandro Bichi.
18 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
19 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar († 18 juli 1639).
20 Charles de la Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
21 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
22 Honoré d'Albert, hertog van Chaulnes, maarschalk van Frankrijk.
23 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
24 Nicolas de Neufville, markies van Villeroi.
1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 13f. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedeelt. gedrukt Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 234 en 235.
2 Karl Ludwig van de Palts.
3 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny, Frans staatssecretaris van buitenlandse zaken.
4 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.

Mijnheer den ambassadeur van Polen[5] bij mij nae de coustume gevisiteert sijnde, heeft mij de visyte weder gegeven, spreect veel van te willen onderhouden het gemaecte bestant, seit belofte te hebben aengaende den prins Casimir[6], sulcx als Vrancrijck begeert heeft. De Françoisen seggen, dat de belofte niet en is gepasseert in een wettelijcke ende volle vergadering, ende dat alle dat in sulcke vergadering werdt verhandelt nae de Poolsche maniere geene cracht en heeft, eer de vergadering is besloten ende de acten oversien.

5 Christophe Corvinus Gasziewski.
6 Jan II Kazimierz.

Den voorseide Poolsche ambassadeur heeft geen last te spreecken van prins Robbert[7], seit advysen te hebben, dat de coninginne van Polen[8] kind draecht.

In Italië werdt bij den paus ende Venegië, den grooten hartogh[9] ende andere princen van Italië seer gearbeidt om de saecke van mevrouw van Savoye[10] ende de twee princen[11] te brengen tot bestant. Ende schijnt dat stuck alrede seer verre gebracht te sijn, sooveel ick can oordeelen uit de presentatiën, die ick zie, dat mevrouw van Savoie doet aen de princen tevrede sijnde geene groote saecke te verhandelen dat met haeren raedt ende signature. Soo sal dan al dat Spaensche volck uit Italiën comen sacken nae Duitschlant ende onse saecken in groot peryckel stellen.

In Engelaant werdt een ambassadeur extraordinaire verwacht uit Spaigniën[12] met voorslagen, soo men meent, van een huwelijck[13] ende, sooveel ick uit mijnheer den graef van Licester can verstaen, heeft den heer van Somerdijck[14] noch niet veel gevordert. Amboine legt noch altijd op de crop ende doet andere dingen oock quaelijck s(mae)cken (?).

De wapening van den Grooten Heer[15] is groot ende, hoewel Polen niet en is buiten vrese, schijnt nochtans apparenter, dat het sal sijn tegen Italië ofte de naegelegen eilanden. Een schip van St Lucas comende nae St Malo is bij de Turcken genomen sijnde twee millioenen waerd.

Tot Parijs, den 18 February 1640.

Men spreect hier van groote preparativen van oorlogh tegen den 15 April: een groot leger voor de heer de la Millerai[16], dat men seit te sullen sijn van vierendetwintichduisent te voet, ses te paerd, noch verscheide cleine legers voor den marescal de Chastillon[17] in Campagne, voor Chaune[18] in Picardië, voor Du Halier[19] in Lorraine, voor Villeroy[20] in Bourgogne; drieduisent man voor Pignerol ende de garnisoenen daerontrent, groote provisie te Metz om die van Luidick te assisteren. Voorts dat Hohentwiel ende Than t'eenemael sijn aen den coning ende dat den cardinal Bichy[21] hier werdt verwacht.

Adres: Mijnheer mijnheer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant.

7 Ruprecht van de Palts; hij bevond zich sinds 17 oktober 1638 in keizerlijke gevangenschap.
8 Cecilia Renata, dochter van Ferdinand II van Oostenrijk; op 1 april werd Sigismund Kazimierz geboren.
9 Ferdinando II, groothertog van Toscane.
10 Christine de France, hertogin van Savoye.
11 Kardinaal Maurizio van Savoye en Tommaso Francesco van Savoye.
12 Antonio Sancho Dávila y Toledo, markies van Velada, extraordinarius Spaans ambassadeur in Engeland.
13 De Spaanse kroonprins don Baltasar Carlos en Mary Stuart, de 'Princess Royal'; zij trouwde echter in 1641 met Willem II, zoon van Frederik Hendrik. Bovendien gingen er geruchten over een mogelijk huwelijk tussen Maria Teresa en de latere koning Karel II van Engeland.
14 François van Aerssen, heer van Sommelsdijk, extraordinarius Staats gezant in Engeland. Voor de kwestie Ambon zie no. 4457, n. 24.
15 Murád (Amurath IV); deze was inmiddels op 9 februari overleden en opgevolgd door zijn broeder Ibrahim.
16 Charles de la Porte, hertog van La Meilleraye.
17 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon.
18 Honoré d'Albert, hertog van Chaulnes.
19 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
20 Nicolas de Neufville, markies van Villeroi.
21 Kardinaal Alessandro Bichi.

In dorso met andere (latere) hand: Den 18 Feb. 1640.

4519. 1640 februari 20. Van N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

Op mijn wedercomste uyt Zeelant, daer ick in vijfthien maenden tijt met seer sensibele droeffheyt twee sop lieffve ende waerde panden misse[2], vinde ick verscheyde van uEd. brieven, waervan ick de particuliere beantwoordyngen sal voorbijgaen ende uEd. voortaen ontlasten van de onlusten, die deselve schijnt te nemen uyt de advisen, die ick hebbe gemeent volgens de goede genegentheyt, die ick uEd. ende de uwe altijt hebbe gedragen, schuldych te wesen. Bidde Godt alle deselve geve, dat haer best is ende dat te veel gevoelens van het gepasseerde quaet niet en verhinderen de remediën tegens hetselve.

Van het publyck, alsoo de droeffheyt mij den lust van conversatie beneempt, hebbe ick maer sommiere kennisse. De nieuwe lichtyngen, die maer geschieden voor vier maenden, gaen tamelijck voort, alles laet hem aensien om vrouch int velt te commen. De officieren hebben precisen last om halff Maert bij hare compangiën te sijn ende wert seer groote quantiteyt van greynen gemalen. Dat het nieuwe volck ontrent Maestricht sal werden versamelt om ontrent Luyck, Ceulen off tot intocht in Brabant gebruyckt te werden, hebben veel de opinie ende meenen eenyge het volck van Longeville[3] hem daerbij voegen soude, doch daerop souden de keyserse mede volgen, warom apparenter is, soo eenych Frans volck daerbij comt, d(at) het alleen sal wesen een troupe reuyteren. Indien dit nieuw effort eenyge operatie tot handelynge voortbrengt, soo sullen die costen seer profitelijck sijn besteet.

Den cardinael-infante neempt oock nieuwe regimenten aen, reformeert sijn oude tot grote onlust van de Nederlantsche officieren, die meest verlaten ende het commandement de Spaense gegeven wert, om deselve Nederlanders door dat middel, soo schrijft men vandaer, den lust aen te dryngen om in Spaengen dienst, die men haer presenteert, aen te nemen. D'Oquendo[4], die met meer als dertych scepen, een grote troupe Nederlantse soldaten van Dunckercke soude vertrecken, wert bij gebreck van matrosen opgehouden, die haer dagelijckx toecommen. Den vice-admirael Witte[5], iegenwoordych met 9 ofte thien scepen voor Duinckercke, schrijft om hulpe, die noch soo gereet niet en is als wel waer te wenschen, maer men doet nu alle devoiren.

Den heer van Somelsdijck[6] recht niet uyt. Op de comste van den Spaensen ambassadeur[7] wert gewacht, naer apparentie sal hij occasie soucken weder thuys te commen.

Milander[8] is eenygen tijt tot Dusseldorp bij de vorst van Nieuburg[9] geweest ende gelooft men hier mede, dat sij van een co[n]federatie handelen ofte alreede gesloten hebben.

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., K 74f. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 598. Zie ook no. 4494. Beantw. d. no. 4542.
2 Van Reigersberch's moeder, Maria Nicolaï, overleden op 16 oktober 1638, en Susanna van Reigersberch, weduwe van mr. Anthonie Bloncke, gestorven op 1 februari 1640.
3 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
4 Antonio de Oquendo.
5 Witte Cornelisz. de With.
6 François van Aerssen, heer van Sommelsdijk, extraordinarius Staats gezant in Engeland.
7 Antonio Sancho Dávila y Toledo, markies van Velada, extraordinarius Spaans ambassadeur in Engeland.
8 Peter Melander, graaf van Holzapfel.
9 Wolfgang Wilhelm, hertog van Neuburg en Gulik-Berg.

In Engelant gaen de lichtyngen voort ende de Scotten staen aen haer sijde niet stil. Op den biscop van Lincol[10] heeft het den aertsbiscop[11] gemunt. Milord Veen[12] is secretaris in de plaetse van Couuk[13].

10 John Williams (1582-1650), bisschop van Lincoln.
11 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.
12 Henry Vane.
13 John Coke.

Voor het toecommende hope ick uEd. beter te connen dienen.
Desen 20 Feb. 1640.

Adres: Mijnheer mijnheer de Groot, Raedt ende ambassadeur van de coninginne ende croon van Sweden bij den alderchristelijcksten coninck. Paris.
Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 1 Maert.
En in dorso: 2(0) Febr. 1640. N. Reig(er)sberg.

4520. 1640 februari 20. Van P. Spiring Silvercrona[1].

Mijnheer,
U Excellentz hooch aengenaemen van den 11.[2] is mij den 19 deses wel behandicht worden; voor deselve seer werde comunicatie doe mij hoochelijcken bedancken.
Tsedert mijnen laetsten[3] is hier weynich ofte niet schrijvenswurdiges passerende ende uyt Duytslandt is mij oock anders niet toecomen als hetgeene mij uyt Poomeren geschreven wordt, twelck soo weynich als het ick niet voorbij gaen willen u Excell. copiam[4] daervan te oversenden.
Eyndigende ben u Excell. in de protectie des allmogenden trouwlijcken bevelende ende verblijve,
U Excellentzie dienst- ende vruntwilligen
Petter Spieringc van Norshollem.

's-Gravenhaagh, 20 Februarij 1640.

P.S. Van het accord tuschen sijn churf. Doorlucht. van Coln[5] en de stadt van Luyck ende hoort men noch gants niet.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 1 Martij.

4521. 1640 februari 23. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13. Orig. eigenh. ondertek. Petter Spiring Silvercrona was resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag.
2 Ontbreekt.
3 No. 4475.
4 Ontbreekt.
5 Ferdinand van Beieren, keurvorst van Keulen.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds resident in Zürich.

Depuis quelque sepmaines ença vos lettres ne prennent pas le droit chemin, car l'ordinaire passé ne m'en a point apporté et celle qu'il vous a pleu m'escrire le 31 du passé[2] a fait un destour à S. Gall et de là à Zurig.

Ie suis de vostre advis que les François embrassent trop et estreingnent peu; et, ce qui est pire, par tels acquits se rendent odieux à tout le monde, qui voit plus clair dans leur desseing qu'ils ont d'aggrandir leur monarchie aux despens de petis aussy bien que l'Austriche en sorte que ce seroit bien difficile à décider si on devoit disputer publiquement lequel seroit le plus expédiant pour la liberté commune qu'une de ses gran puissances emportast le dessus. In utramque partem dubitandi rationes sunt praegnantissimae, et si la

2 Ontbreekt.

maison d'Austriche et d'Espagne n'avoyent point ceste bigoterie et l'appetit de trop dominer dans sa teste, son empire seroit à la verité admirable et plus tolérable que celuy de France à présent.

Nostre petite guerre à Lucerne[3] dure encor, car encor que le magistrat ait résolu de rappeler le régiment du colonel Amrin[4], cela pourtant n'est pas encor exécuté, l'ambassadeur tant d'Espagne[5] que des princes[6] y protestans, que ce n'est pas à luy seul d'en décider, mais à tous les cantons cattoliques, dont il a levé sa milice, oultre que cela offenseroit grandement le roy d'Espagne et l'empereur mesme qui a adjugé la tutèle du jeune duc[7] aux oncles, ex cujus vigore six mille hommes sont arrivéz de Salza à Final, et de Milan on leur envoye des habits; autant attend-on de Naples et d'Allemagne, où le général major Ghil de Has[8] fait des levées pour l'Espagne et sera employé dans l'armée de Tyrol, qui aura sa place d'armes dans les quatre baillages delà le mont Arle.

On parle d'une ligue entre le pape, les Vénétiens et le duc de Parme[9], et à Rome on arme fort.

Les exiles de la Voltoline recerchent l'ausmone auprès ceux de Zurig, les Grisons n'en voulans rien contribuer. Ie ne m'estonne pas de ce qu'on dit vulgairement d'eux: si Rhaetiam dixeris, omnia mala dixeris, car leur actions, qu'ils font paroistre, moristrent qu'ils ont peu de conscience et point d'honneur en général, encor que ie sçay qu'il y en a parmy eux des bons, qui ne sont à mespriser.

Ie ne sçay quoy faire, voyant que monsieur Heuf[10] tarde tant à me payer et qu'il ne m'accomode pour le moins de cent ou 200 dalers, pour me délivrer de la peine d'en emprunter des Suisses. Il seroit raisonable qu'il m'advertist de ce qu'il veut faire en mon endroit pour sçavoir ce que i'ay à attendre. Ie vous supplie, monsieur, de l'en presser et faire tant qu'il me soubvienne au plustost dans ma nécessité qui est incroyable.

Ie vous baise les mains et demeure, monsieur,

tout le vostre

C. Marin ms.

De Zurig, ce 13 de Feber. 1640.

Amrinus secutus fuerit partes principum. Par mesme raison il prouve qu'ils ne peuvent refuser son ambassade, n'ayans jamais refusé celle des plus gran ennemys come celle du feu roy de Suède[11], et du duc de Veymar[12] qui a eu plusiours fois ses députez à Basle; l'un et l'autre affaire demeurent pour cela en suspens et ne peut estre décidé que dans la diète des cantons cattoliques que le dit ambassadeur des princes tiendra à ses despens, et pour la faire réuscir à son contantement l'ambassadeur d'Espagne y travaille fort, et n'y a guerre que l'empereur a envoyé pour le mesme

3 Vgl. no. 4497.
4 Joseph Am Rhyn.
5 Carlo-Emanuele Casati (1600-1645), Spaans resident in Luzern.
6 Michele Antonio di Saluzzo, graaf della Manta, gezant van kardinaal Maurizio van Savoye en Tommaso Francesco van Savoye.
7 Carlo Emanuele II van Savoye.
8 Gilles de Haes (1597-1657).
9 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
10 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
11 Christoph Ludwig Rasch, in 1631-1632 gezant van Gustav II Adolf in Zwitserland.
12 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.

suject le baron de Schwarzenberg[13] à Lucerne, passé par icy il y a cinq jours seulement, et qui travaillera aussy pour favoriser l'armée, qui passera par les Grisons et le Tyrol, et du passage et des vivres et munitions. Au contraire l'ambassadeur de Savoye[14] et celuy de France[15] protestent, que si on accepte l'ambassadeur des princes, leur maistres en seront offencés et que en tel cas l'ambassadeur

13 Peter von Schwarzenberg.
14 Valerio di Saluzzo, graaf della Manta.
15 Blaise Méliand.

de Savoye a ordre d'en partir avec une proteste solennelle. Ita boni isti viri inter malleum et incudem constituti sunt.

Les députés grisons[16] sont encor à Inspruk attendans le courier de Vienne, qui toutesfois leur apportera peu de contentement, l'Austriche ne voulant déroger à aucun de ses traittés passés, ce qui causera à la fin du bruict parmy les Grisons, dont les principaux emporteront (?) bien de testes cassées estans desià fort hays du peuple qu'ils ont si meschamment trompé.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 7 Martii.
En in dorso: 13 Febr. 1640. Marin.

4522. 1640 februari 24. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

Cum quotidie interpellem admissionibus praepositos[2], ut a rege audiar, nihil adhuc impetro; sed spe sustentor, simul arthritis regis nonnihil remiserit, fore ut reginae nostrae[3] mandata pro electoris Palatini[4] libertate explicem. Sunt qui putent ideo me differri, quod sperent Galli, antequam audiar, aliquid a principe Palatino expressuros, ut, ubi id obtinuerint, dimittant eum velut sponte, non autem ad externas preces monitusve.

Illustrissimus D. comes Licestrius[5] plane nihil agit. Vetitumque sibi dicit agere quicquam, antequam in libertate sit princeps elector.

Armorum interim paratus in Anglia strepit, incertum in quos. Et vereor, ne legati Hispanici[6] isthuc adventus cuncta reddat suspectiora.

Nunc maxime me turbant confectae certo in Italia induciae ad pacem usque mansurae. Si quae in Italia et Tiroli sunt copiae cum illis ad Constantiam et Bavaricorum parte in Brisgoiam Alsatiamque se injiciunt, vix quisquam est, qui extra Brisacum quicquam speret posse defendi diu. Sed ego cum cogito, quantum intersit imperatoris, quantum etiam Hispani ad quem illa haereditas devenire posset, aliquando purgare ab hostibus Bohemiam vicinasque terras, multum metuo, ne illa ab Italia depulsa tempestas in Bannerium[7] irruat.

16 Zie no. 4457, n. 40.
1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 219. Gedrukt *Epist.*, p. 600. Van al te evidente verschrijvingen in de copie te Uppsala is geen rekenschap gegeven. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Bedoeld zijn de 'introducteurs des ambassadeurs', Nicolas Faure, sieur de Berlize, en Anne, graaf van Brulon.
3 Zie ook dl. X, no. 4444.
4 Karl Ludwig van de Palts.
5 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
6 Antonio Sancho Dávila y Toledo, markies van Velada, extraordinarius Spaans ambassadeur in Engeland.
7 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.

Terret adhuc Italiam Turca[8] eaque res vel maxime pontificem et Italos principes movit, ut inducias, quas dixi, festinarent. Sed nec minus Polonia sibi a Turca metuit misitque Constantinopolim[9] visum quae ibi sit animorum constitutio.

Si Suedia nihil adhuc respondit landgraviae[10], ipsa autem, nisi de Suedica societate certa sit, Galliae se illigare cunctatur interimque hostilibus in Caesarianos abstinet, quid magni ab ea parte exspectare Vinarienses possint, non video. Quare credibile est et

8 Ibrahim, broer en opvolger van sultan Murád (Amurath IV) die op 9 februari was overleden.
9 Adalbert (Wojciech) Miaśtkowski.
10 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.

landgraviam et Neoburgicum[11] et Luneburgicum[12] suorum tantum finium securitati consulturos ac speculaturos fortunam bellantium; ea prout ceciderit, ita consilia capturos sibi. Quae omnia cum Melandri[13] ingenio, cujus mentionem facit Excellentia vestra, non male conveniunt. Et eo jacto fundamento alia superstruere poterit Arnimius[14]. At vero sapienter haud dubie faciet[15] princeps Arausionensis, si landgraviam poterit ad arma impellere simulque alere motus Leodiensium.

Coningsmarckio[16] Querfurtum[17] aliaque Misniae oppida cessisse laeti hic omnes audimus. Dubitatur, an eum insecuturi sint Bavarici, qui ad Wetteram se tenent. Nam Longavillanis quidem ab iisdem Bavaricis hactenus nocitum est nihil.

Rosa[18] ad Unbergam, ad Lollerum Nassavius[19] esse scribitur; Tubadelius[20] autem in libertate, mortuo fratre[21], quae fama quosdam deceperat, ut ipsum mortuum crederent. Feuquerii[22] res nondum plene confecta est.

Iamnunc literas ab Anglia accipio, quae mihi spem faciunt, componendi negotii cum Scotis; quod sane pervelim, modo eodem tempore liberetur Palatinus. Alioqui, sed nihil opus male ominari.

In Bohemia rem ad praelium venturam non arbitror, nisi multum creverint caesarianorum copiae. Quae D. Salvius[23] non minus ad me quam ad Excellentiam vestram scripsit[24] de Suedorum proposito hic, quantum utile est, vulgare non omitto; ita tamen ut non taceam vereri me, ne novae istae induciae novas quoque in istis deliberationibus adferant difficultates.

Moguntinus[25] ad Bavari[26] exemplum laborat, ut[27] Gallico favore a belli incommodis liberetur.

In rebus Batavicis non multum adhuc apud Anglos profectum intelligo. Verbis verba redduntur.

Disco in Tiroli copias hostium nunc esse duo peditum millia, equites octingentos. Aiunt autem qui in illis sunt locis vere appetente[28] futura XII millia peditum, equitum tria. Ad hos accedere poterit exercitus Hispanicus, qui ad Salzam fuit. Senatus Mediolanensis instat apud regem Hispaniae, ne reddat Bagnoscum et alia Sabaudiae, quae olim Mediolanensis territorii fuere, cujusmodi[29] terrae multae sunt sub Ethrusco[30], Venetis, Parmensi[31].

11 Wolfgang Wilhelm, hertog van Neuburg en Gulik-Berg.
12 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
13 Peter Melander, graaf van Holzapfel.
14 Hans Georg van Arnim-Boytzenburg.
15 De copie heeft ‘facit’.
16 Hans Cristoph, graaf van Königsmark.
17 De uitgave der *Epist.* geeft ‘Everfurtum’.
18 Rheinhold von Rosen.
19 Wilhelm Otto van Nassau-Siegen.
20 Georg Christoph von Taupadel.
21 Een luitenant-kolonel Taupadel overleed in januari 1640 te Straatsburg; zie *Theatr. Eur.* IV, p. 216 B.
22 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
23 Johan Adler Salvius.
24 Wellicht is no. 4496 bedoeld.
25 Anselm Casimir Wambold von Umstadt, keurvorst van Mainz.
26 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
27 Ontbreekt abusievelijk in copie.
28 De copie heeft ten onrechte ‘apparente’; vgl. voor de uitdrukking Livius 22.1.1: Iam ver adpetebat. Zie Addenda. aant.
29 De copie heeft ‘eiusmodi’.
30 Ferdinando II de' Medici, groothertog van Toscane.
31 Odoardo Farnese, hertog van Parma.

Helvetii vehementer inter se incenduntur libris theologicis[32].

In re Amrini[33] nihil fiet: nimis multos ibi fautores habet et ipse et principes Sabaudi[34]. CCC millia scutatorum ab Hispano Constantiam pervenere, multum et Lucernam, portiunculae de Americana classe.

Aiunt hic Longavillani[35] copias esse quinquies mille pedites: equites ferme totidem. Concessum eis receptum in terras Casselienses. Propositum Vinariensibus cis Rhenum se referre in terras Trevericas et Colonienses.

Mulcta nobilitatis Normannicae est DCC millia florenorum. Opus tamen erit aliquo milite ad tutandam quietem tum Normanniae, tum Britanniae Armoricae.

Abbas Monsonus[36] mittitur ad animandos Leodienses. Ranzavius[37] hic exspectatur.

Princeps elector non bene valuit, nunc habere se melius dicitur.

Dunquercanae naves, quae cum milite in Hispaniam ivere, numero sunt XXV.

Illustrissimus comes Licestrius adhuc hic subsistit accepto quamvis a suo rege magisterio equitum.

De induciis Italicis video nunc iterum esse qui dubitent. Addunt ii locum quendam prope Casale obsideri ab Hispano.

Princeps Senzae Neapolitanus[38] nuper per Pussolum[39] quendam jussu legati Hispani[40] abstractus ab una ecclesiarum Romae Neapoli capite truncatus est et ibidem eodem tempore abbas quidam[41] suspensus in abbatico habitu. Romae X millia florenorum promissa pro capite Pussoli. Multo plus pecuniae pro capite cardinalis Barbarini[42] promisit praefectus Neapolitani regni[43].

Deus cuncta ad bonam pacem, quae omnibus christianorum armis proposita esse debet, dirigat et Excellentiam vestram omnesque ei caros paterna bonitate tueatur ac prosperet.

Excellentiae vestrae perpetuo observantiae cultu devinctissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 24 Februarii 1640.

Adres: Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario et legato apud praepot. Ord. Foeder. Belgii.

32 Zie no. 4507 en n. 20.
33 Joseph Am Rhyn.
34 Kardinaal Maurizio van Savoye en Tommaso Francesco van Savoye.
35 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
36 Louis de Fiquelmont, abt van Mouson, Frans resident te Luik.
37 Josias, graaf van Rantzau; zie over hem dl. VI, p. 327 n. 13.
38 Giovanni Orefice, prins van Sanza.
39 Giulio Pezzola.
40 Manuel de Moura y Corte Real, markies van Castel Rodrigo.
41 Niet geïdentificeerd.
42 Antonio Barberini.
43 Felipe Ramirez de Guzmán, hertog van Medina Las Torres, onderkoning van Napels.

4523. 1640 februari 25. Aan Willem de Groot[1].

Frater optime,

Gaudeo post anni totius dispendium nescio unde ortum, certe non a veri amantibus, edi coepisse commentationem non inutilem ad loca, quae de Antichristo agunt aut agere putantur[2]. Forma est sane exigua, sed non inelegans, ut ex prima paginarum ogdoade ad me transmissa cognovi. Ejus ogdoadis errata mitto, ut aut calamo corrigantur aut ad

1 Gedrukt *Epist.*, p. 892. Antw. op no. 4511; beantw. d. no. 4545.
2 Voor de volledige titel zie no. 4453, n. 2.

calcem annotentur. Velim autem septimo quoque die per Corcellium[3] aut Blavium[4] mitti ad aliquem amicorum, qui Hagae sunt, impressas pagellas, ut tu sub fasce aut D. Spiringii[5] aut, ubi aderit, uxoris meae[6] eas ad me mittas. Ego vero errata remittam. Interest enim operis, ne ejus auctor imperitus credatur. Velim autem typographum festinare, quantum fieri poterit, ne qua impedimenta interveniant. Ea una re amicitiam meam emereri potest. Tum vero, quot exemplaria praelo subjiciat, scire cupiam.

Est et aliud in quo me adjutes velim. Versor nunc in historia rerum Salomonis. Disputant eruditi, ubi sit Ophir, in Asiane, ut censere videtur Josephus[7], an in Africa, id est inter sinum Arabicum et caput Bonae-Spei, ut alii; nam de America non est credibile. Veritas per notas indaganda est. Advehebatur ex Ophir non aurum tantum et argentum I Reg. IX, 28; X, 11 et 22[8], sed et lapides pretiosi, ebur et similia ibidem 22. Quaeras igitur rogo ex iis, qui eas terras novere, in qua parte haec reperiantur et ubi, puta in Sofala, Mosambica aut alibi. Id ubi noverimus, conjectura deinde assequemur, quae sint ligna Algumim X, 11[9], quae varie exponunt, quidam corallia, alii ϑύϊνα, alii πευκήν; praeterea מייבך[10] sintne pavi an psittaci an, ut Josephus vult, struthiones an simiorum genus quoddam, ut volunt alii. Sunt qui putant non longe ivisse naves Salomonis, sed adiisse insulam aliquam ipsius sinus Arabici sive maris Rubri, quam alii Ὀρφῆν insulam nominant, alii Sapphirinam, quod non longe abest ab Σοφίρ, qua voce hic LXX[11] ac Josephus[12] pro Ophir utuntur.

Haec scripseram, cum literas accipio tuas[13], quibus inter alia Lonium[14] venisse significas. De quo gaudeo et gratias ago quod tam benigne operam polliceris tuam, ut edantur nostra tam ἀνώνυμα quam nomen habentia idque praescripto ordine. Itaque simul illa de Fide et Operibus[15] praelo subjici coeperint, mittam quae sunt ad Decalogum[16].

Cancellarius Franciae[17] nunc Cadomi est, cujus urbis non erit quam Rhotomagi conditio melior. Inde in Armoricam Britanniam iturus est.

Illa decem millia puto scribi ad fovenda arma Leodiensium.

Batavi vestri, nec enim mei ultra, magnos animos capiunt de navali successu[18]. Ut eorum legati a regiis legatis titulo Excellentia salutentur, non obtinebunt, non

3 Etienne de Courcelles.
4 Dr. Johan Blaeu.
5 Petter Spiring Silvercrona, resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag.
6 Maria van Reigersberch bevond zich in Zeeland.
7 Flavius Josephus *Antiquitates Judaicae*, VIII, 164: τὴν πάλαι μὲν Σώφειραν νῦν δὲ χρυσῆν γῆν καλουμένην τῆς Ἰνδικῆς ἐστιν αὕτη.
8 *1 Kon.* 9, 28: Qui, cum venissent in Ophir, sumptum inde aurum... detulerunt ad regem Salomonem; *1 Kon.* 10, 11: classis..., quae portabat aurum de Ophir, attulit ex Ophir ligna thyina multa nimis et gemmas pretiosas; *1 Kon.* 10, 22: deferens inde aurum et argentum, et dentes elephantorum et simias et pavos (*Vulg. 1965*, p. 267). Zie Grotius' commentaar ad loc., *Hugonis Grotii Annotata ad Vetus Testamentvm. Tomvs I*. Lvtetiæ Parisiorvm, Sumptibus Sebastiani Cramoisy, Regis & Reginæ Architypographi, et Gabrielis Cramoisy. viâ Iacobæâ, sub Ciconiis. MDCXLIV. Prostant Amsterdami, Apud Iohannem Blaev; Ter Meulen-Diermanse no. 1137.
9 *1 Kon.* 10, 11; de hebreeuwse bijbeltekst geeft מיגמלא (almugim) als beste lezing.
10 De tekst der *Epist.* geeft abusievelijk מייבמ.
11 *1 Kon.* 9, 28: εἰς Σωφηρα; *1 Kon.* 10, 11: ἐκ Σουφιρ; *1 Kon.* 22, 49: εἰς Σωφιρ.
12 Zie n. 7.
13 No. 4511.
14 Arnold van Loon.
15 Zie voor de volledige titel no. 4453, n. 4.
16 Zie voor de volledige titel no. 4453, n. 7.
17 Pierre Séguier.
18 De overwinning van Maerten Harpertsz. Tromp op de Spaanse armada bij Duins.

magis quam Genuates. Venetorum alia est ratio ob regna, quae possederunt aut possident, quanquam

vera causa, quae eos regibus poene - non enim ex toto - aequavit, est opera navata pontifici[19] contra Fridericum Barbarossam[20].

Suedi nostri Coloniam non mittent, sed Hamburgi de pace loquentur et audient consciis tamen Gallis.

Anglia arma multis de causis in parato habere debet, nam et cum Scotis nondum est completum negotium et metuitur, ne id malum contage in Angliam serpat.

Cum Gallis spero invenietur concordiae ratio, in qua re legati omnes laboramus et citra paucos dies ex mandato reginae nostrae[21] regem compellabo.

De Hellenistico sermone mecum sentiunt et eruditi senatores et utriusque partis theologi qui hic sunt. Id mihi placet. Nam τὸ γὰρ μηδὲν ἄγαν, ἄγαν με τέρπει[22].

Deo gratias ago de restituta patri[23] valetudine: ipsi vero, matri nostrae uxorique tuae pro faventibus votis, quibus paria facio.

Naeldwyckius[24] ut video id agit, ut possessionem trahat ad finitum usque judicium.

Apochas Ventidii[25] scriptas manu invenietis Amstelodami apud Matthiam Heufdium[26]. De illa exceptione, nisi charta penes institutum reperiatur, nihil hic scitur. Hic nemo permittitur manum in controversiam trahere, nisi inscribatur falsum, sub poena talionis.

Vale, frater optime.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 25 Februarii 1640.

De Lucano et Poematis[27] siquid est, rogo norim; et si editur cum notis Tacitus[28]. Fasciculus ille, quem Lonius ad uxorem attulit, a vobis aperiri poterit sine ullo malo.

19 Alexander III, paus van 1159 tot zijn dood in 1181.
20 Zie dl. VI, p. 507 n. 2.
21 Zie no. 4444 (dl. X).
22 Vgl. *Anthologia Palatina* IX, 110: τὸ Μηθὲν γὰρ ἄγαν ἄγαν με τέρπει.
23 Jan de Groot; hij overleed op 3 mei 1640.
24 Adriaen van Naeltwijck; voor het proces met als inzet de erfenis van Jacob van Oldenbarnevelt, heer van Berkel en Rodenrijs, zie dl. X, no. 4119 en register onder deze namen.
25 Bedoeld is Jacob van Oldenbarnevelt, heer van Berkel en Rodenrijs; de toespeling op Ventidius - vermoedelijk Publius Ventidius Bassus of Quintus Ventidius; vgl. Juvenalis *Sat.* VII, 197-199 en XI, 22 - is mij niet geheel duidelijk.
26 Matthias Hoeufft, bankier te Amsterdam, neef en vertegenwoordiger van de Parijse bankier Johan Hoeufft.
27 *M. Annæi Lvcani Pharsalia, sive de bello civili Cæsaris et Pompeji Lib. X. Additæ sunt in fine Hvgonis Grotii notæ Ex binis antehac editis junctæ, auctæ, correctæ. Et Thomæ Farnabii in margine etc.* Amsterodami Apud Ioannem Blaeuw. A.^{o} MDCXLIII; Ter Meulen-Diermanse no. 430.
Hug. Grotii Poemata, omnia. Editio quarta. Lugduni Batav. Apud Hieronymum de Vogel. MDCXXXXV; Ter Meulen-Diermanse no. 5.
28 *C. Corn. Tacitvs ex I. Lipsii Editione cum Not. et Emend. H. Grotii.* Lvgdvni Batavorvm, Ex Officina Elzeviriana. Anno 1640; Ter Meulen-Diermanse no. 515.

4524. 1640 februari 25. Aan I. Jasky[1].

Nobilissime domine,

In illo conventu Prussico, cujus mentionem faciunt literae Nobilitatis vestrae datae

1 Hs. Gotha, Stadtarch., cod. A 473, f.º 26. Eigenh. oorspr. Gedrukt *Epist.*, p. 600; *Grotii Epist. ad Iaski*, p. 59, waarvan de onbeduidende verschillen niet worden gesignaleerd. Antw. op no. 4479; vermoedelijk beantw. d. no. 4576. Israël Köhne, genaamd von Jasky, was een invloedrijk burger in zijn vaderstad Danzig.

XX Januarii[2] jam, credo, apparuit, qualia sint illa tributa, quae rex[3] postulat ad muniendum limitem et an per ambages impetatur Dantiscanae civitatis immunitas. Si dispendio non nimis gravi absolvere se civitas ab hac controversia posset, prudenter credo faceret, dum ne, quod Hamburgenses in rebus suis aliquoties experti sunt, alatur reditura mox auri sitis.

Legatus Polonicus[4] habere se dicit sponsionem, qualem Galli voluerunt. At Galli dubitant, an acta in conventu vim habeant, cum ipse conventus finem concordem non habuerit, et an tunc, cum scripta est illa sponsio, plenus legitimusque fuerit conventus.

Nos pro electoris Palatini[5] libertate laboremus[6] brevique, ut spero, ad regem aditum accipiam, ut quae mihi in eo negotio mandavit Suediae regina eloquar. Conjungo autem vota mea cum votis Nobilitatis vestrae non modo pro principibus[7] captivis, verum etiam pro bona communique pace, quae semper quidem optanda est, si christiani esse volumus, nunc vero maxime, cum tanti sint paratus armorum Turcicorum, quae sive Hungariam sive Italiam insulasve adjacentes sive Poloniam petant, facile possint progredi longius quam velint etiam qui pro lucro habent qualecumque damnum illatum potentiae Hispanicae et Austriacae.

Vale, vir nobilissime.

Nobilitatis vestrae addictissimus

H. Grotius.

Lutetiae, XXV Februarii MDCXL.

Adres: A monsieur monsieur Jasky gentilhomme, à Dantzig.

4525. 1640 februari 25. Aan Paltsgraaf Johann Kasimir[1].

Doorluchtige hoochgeboren Fürst,

Ick heb met blijdschap ontfangen den brief van uwe fürstelijcke Genade van den 7 Decembris 1639[2] ende daernae uit anderen met groote droefheit verstaen de verswacking van uwer fürstelijcke Genades gesontheit biddende Godt, dat het sijne Almachticheit gelieve deselve gesontheit niet alleen te herstellen, maar oock te verbeteren tot voorspoet soo van de croon van Swede als van sijn doorluchtige huis.

2 No. 4479.
3 Wladislas IV (VII); de *Grotii Epist. ad Iaski* heeft i.p.v. ‘qualia... auri sitis’: qualia sint Regis vestri postulata.
4 Christophe Corvinus Gasziewski.
5 Karl Ludwig van de Palts.
6 De *Epist.* en *Grotii Epist. ad Iaski* hebben ‘Laboramus’.
7 Jan II Kazimierz en Karl Ludwig van de Palts; beiden bevonden zich in Franse gevangenschap.
1 Hs. Stockholm, RA., coll. Stegeborg. Eigenh. oorspr. Gedrukt *Epist. Grotii ad domum Sueciae*, p. 29. Johann Kasimir, paltsgraaf van Zweibrücken, was gehuwd geweest met Katharina, zuster van Gustav II Adolf.
2 Ontbreekt.

Ick dancke deselve Godt, dat wij onsen jongen prins, soon van uwe fürstelijcke Genade[3] hier weder hebben becomen, welgezont ende alledaege treffelijck toenemende in de exercitiën soo van het lichaem als van het gemoet. De diensten, die ick off gedaen heb off gezocht te doen aen sijne fürstelijcke Genade, sijn clein in comparasie soo van mijne plicht als van mijne seer dienstelijcke genegentheit. T'is mij ten hoochste lief, dat deselve bij uwe ende sijne fürstelijcke Genade soo goedertierelijck werden geëstimeert.

Sijne fürstelijcke Genade is seer wel bij monsieur Benjamin[4], daer veele princen van

3 Karl Gustav, paltsgraaf van Zweibrücken, de latere Karel X, koning van Zweden.
4 Pierre de Hannique, sieur de Benjamin, directeur van de befaamde ruiteracademie.

het coninclijcke[5] bloed van Vrancrijck sijn opgebracht, alwaer ick niet en sal laeten sijne fürstelijcke Genade dicmael te gaen besoucken ende mijnen dienst te presenteren. Soo dicmael oock als het den heer hofmeester[6] ende den praeceptor[7] van sijne fürstelijcke Genade sal gelieven bij mij te comen, sullen altijdt ten hoochste aengenaem sijn.

De groote lust ende ijver van sijne fürstelijcke Genade om alles, dat een prins dienstigh can sijn te leeren, in t'midden van soo veele andere seer gestaedige exercitiën can ick niet genoech verwonderen ende sal niet laten deselve daerinne nae mijn vermogen te animeren ende in alle manieren te toonen, dat ick ben, Doorluchtige hoochgeboren Fürst,

uwe fürstelijcke Genades ootmoedige dienaer
H. de Groot.

Tot Parijs, den 25 Februarij 1640.

Adres: Doorluchtige hoochgeboren Fürst Johan Casimir Palsgrave aen den Rijn, hertogh aan Zweebrug etc.

In dorso staat: Nycöping, den 20 Martij 640.

4526. 1640 februari 25. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

Ick verwacht noch mijne audiëntie bij den coning volgens d'ordre van onse coninginne voor mijnheer den palsgraef churfürst[2]. Men excuseert het op de jicht van den coning. Andere meenen, dat men soect tijdt te winnen ende ondertusschen iet van sijne Doorluchticheit af te perssen, om dan deselve vrij te laeten als vanselfs sonder te schijnen daertoe aengedrongen te sijn door gebeden van buiten. Mijnheer den graef van Licester[3] heeft last niet te handelen vooraleer sijne Doorluchticheit sal sijn in vrijheit.

Den ambassadeur van Polen[4] in de saecke van den prins Casimir[5] vordert niet veel ende werdt van de uitcomst seer getwijffelt.

Uyt Engellant heb ick brieven die mij doen geloven, dat den coninck de Schotten veel sal toegeven, 'twelck, soo het succedeert ende de preparatifven tot wapening in Engellant voortgaen, daerbij comende een extraordinarisse ambassade uit Spaegnië nae Engelant[6], Vrancrijck wel reden soude connen geven om om te zien.

Met[7] Hollant, meen ick, dat de saecken van Engelant sullen blijven in stilte.

5 In het hs. abusievelijk ‘coninclijckle’.
6 Johan Rosenhane.
7 Benedictus Baazius.
1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 13g. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Wellicht beantw. d. no. 4546.
2 Karl Ludwig van de Palts.
3 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
4 Christophe Corvinus Gasziewski.
5 Jan II Kazimierz.
6 Antonio Sancho Dávila y Toledo, markies van Velada.
7 In het handschrift ‘net’.

Wij hooren van alle canten, dat de trefves in Italië is getroffen, totdat een generale vrede sal sijn gemaect. Off nu dat groote volck van Spaegnië, dat in Italië is, het leger, dat voor Salza is geweest, de trouppes bij Constance, de nieuwe lichting in Tirol, die men seit dese voorsomer te sullen sijn twaelffduisent te voet, drieduisent te paerd, sullen comen nae Rijnfeld, Lauwenburg ende andere plaetsen in die quartieren, die buiten Brisac niet en sijn van groote defensie, dan off het meerderdeel van dien sullen gaen nae de landen van Behmen ende andere daerontrent, alwaer de schoe meest wringt, staat seer te bedencken.

Den Raed van Milaen heeft eenige van haer getal gesonden nae den coning van

Spaegnië[8] om te remonstreren, dat Bannassio ende andere plaetsen in Savoye nu bij den coninck van Spaignië bezeten ende eertijds sijnde geweest dependentie van het Milanees niet en behooren wedergegeven te werden, selfs bij paix.

Soowel Italië als Polen blijft in vrese vanwegen de groote toerusting van den Grooten Heer[9]. Mij dunct, dat de landgravin[10] niet lichtelijck iet besluiten en sal met Vrancrijck sonder oock verseeckert te sijn van Swede, 'twelck soo sijnde sie ick niet, dat haere fürst. Genades handeling met Nieuburg[11] ende Lünenburg[12] verder can strecken als tot eene neutrale defensie, waerbij haer andere oock souden connen vougen door raedt van Arnhim[13]. Twijffele evenwel niet, off den prins van Orangië sal sijn best doen om de landgravin ende oock die van Luidick gaende te maecken, waeraen niet weinich (is) gelegen.

Wij hebben hier advys, dat Coningsmarck[14] nae twee geluckige rencontres tegen de Saxenschen Querfurt ende andere plaetsen in Misne heeft becomen. Eenige meenen de Beyerschen hem op de hielen souden mogen volgen, welcke Beyerschen totnochtoe tegen de Longuevillische[15] niet en hebben geattenteert. De laeste advysen seiden, dat de Longuevillische waeren bij de Wetter, Rosa[16] bij Vinberg, Nassau[17] bij Loller. Tupadel[18] is in leven ende vrij. Sijn broeder[19] is doot, waerdoor 't abusyf gerucht is gecomen, waervan ick meen voor desen[20] geschreven te hebben.

De saeck van de vrijheit van de heer van Feuquières[21] heeft noch haere perfectie niet.

Den bischop van Mentz[22] tracht Vrancrijck tot sijn faveur te crijgen.

De Switsersche werden tegen malcander meer ende meer ontsteecken door hevige boecken van de theologanten, door pensioenen van Vrancrijck ende Spaignië, door de questie van Amrin[23], die binnen Thurijn sijnde de partije van mevrouw van Savoie[24] heeft verlaeten ende sich aen de zijde van de princen[25] begeven, ende door andere geschillen van de bischoppen met de steden, soodat die stucken seer quaelijck aen malcander hangen.

Tot Parijs, den 25 febr. 1640.

Van de trefves in Italië sie ick, dat eenige noch twijffelen ende vougen daerbij, dat een importante plaets ontrent Casal bij de Spaignaerden werdt belegert. De prince de Senza, Napolitaen[26], die door eene genaemt Pussolo[27] uit een kercke te Rome was gehaelt ende gevoert nae Naples, is daer onthooft ende op deselve tijd

8 Van deze missie maakte vermoedelijk deel uit: Juan Arias Maldonado; vgl. no. 4507 en n. 6.
9 Ibrahim, broer en opvolger van de op 9 februari overleden sultan Murád (Amurath IV).
10 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
11 Wolfgang Wilhelm, hertog van Neuburg en Gulik-Berg.
12 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
13 Hans Georg von Arnim-Boytzenburg.
14 Hans Christoph, graaf van Königsmark, Zweeds bevelhebber.
15 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
16 Rheinhold von Rosen.
17 Wilhelm Otto van Nassau-Siegen.
18 Georg Christoph von Taupadel.
19 Zie no. 4522, n. 21.
20 Grotius heeft hierover bij mijn weten niet eerder aan Van Reigersberch geschreven.
21 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
22 Anselm Casimir Wambold von Umstadt, keurvorst van Mainz.
23 Joseph Am Rhyn.
24 Christine de France, hertogin van Savoye.
25 Kardinaal Maurizio van Savoye en Tommaso Francesco van Savoye.
26 Giovanni Orefice, prins van Sanza.
27 Giulio Pezzola.

een abt[28] gehangen in abtsclederen. Te Rome is tienduisent gulden gestelt op 't hooft van Pussolo. Den viceroy van Naples[29] heeft veel meer gestelt op het hooft van den cardinael Barbarin[30].

28 Niet geïdentificeerd.
29 Felipe Ramírez de Guzmán, hertog van Medina Las Torres.
30 Antonio Barberini.

Men seit hier, dat de trouppes onder den hertogh van Longueville te samen sijn vijfduisent te voet ende sooveel te paerd, dat sij vercregen hebben permissie om haer retraicte te mogen nemen op het lant van Hessen; dat de Weimarschen meenen weder aen dese zijde van den Rijn te comen om te logeren in de Triersche ende Colensche quartieren.

De amende, daerop den adel van Normandië is gezet, bedraegt sevenhondertduisent gulden. De saecken sijn daer ende in de naeste plaetsen van Bretaegne noch soo stil niet, off men sal daer eenige soldaten moeten laeten om commotiën te beletten.

Den abt van Mousson[31] gaet vanwegen den coninck nae Luidick om de luiden aldaer te animeren.

Men verwacht hier Ranzau[32].

Mijnheer den churfürst is quaelijck te pas geweest, is nu wat beter.

Voorbij Calis sijn gepasseert 25 Duinkercksche schepen gaende nae Spaignië.

Mijnheer den graef van Licester is gemaect general van de cavallerie in Engellant, blijft evenwel noch hier.

Adres: Mijnheer mijnheer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant. In den Hage (*doorgestreept*).

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den 22(?) Feb. 1640.

4527. 1640 februari 25. Aan J.A. Salvius[1].

Illustrissime domine,

Gratias habeo et pro rerum, quae geruntur, significatione et pro summa in me benevolentia rerumque mearum cura. Spero et meas preces et commendationem Excellentiae vestrae valituras apud magnum D. cancellarium[2], cujus ego gravissimos labores non toties mentione rerum mearum interpellarem, nisi gravis et ipsa esset, quae me urget, necessitas.

Quod regni rectoribus[3] sedet sententia nihil cum hostibus sine Gallia agere, laudo. Qui Galliam gubernant, pacem, ut ego arbitror, non multum desiderant. At si Suediam belli taedet, poterit ea res etiam illos ad pacem attrahere magis quam adducere.

De prorogando federe cum Gallia deliberationes puto satis difficiles fore ac forte, si prorogari placeat, Suedia aliqua adjici suo commodo volet. Videtur autem hic annus nobis judicium facturus, quid de pace, quid de bello sperari debeat.

Deus, illustrissime domine, Excellentiae vestrae valetudinem et consilia secundet.

Excellentiae vestrae omni observantia devinctus
H. Grotius.

Lutetiae, 25 Februarii 1640.

31 Louis de Fiquelmont, abt van Mouson, Frans resident in Luik.
32 Josias, graaf van Rantzau.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 601. Antw. op no. 4496. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant, residerende in Hamburg.
2 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
3 Voor hun namen zie no. 4461, n. 3.

4528. 1640 februari 26. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Aditum ad regem quotidie expetitum ad sublevandam electoris Palatini[2] calamitatem

1 Gedrukt *Epist.*, p. 601; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 14.
2 Karl Ludwig van de Palts; hij was medio oktober 1639 nabij Moulins gearresteerd.

nactus nondum sum; excusationi praetenditur articulorum dolor regem vexans. An, antequam audiar, extorquere aliquid ab electore cupiant an aliud quid lateat, videbimus.

Sicut vero miserationem mihi movet principis ejus apud amicos captivitas, ita aliud est, quod metum mihi pro rebus nostris incutit, indutiae scilicet in Italia non dubie jam factae ad pacem usque. Copiae hostium, quae et in Italia et in Tiroli magnae sunt, si in Brisgoiam et Alsatiam incumbunt, regis erit potenter tueri, quae ardenter expetiit. Verum timeo, ne mala Bohemiae vicinarumque terrarum magis moveant imperatorem et Hispanum[3] eoque tota ista procella in mareschallum Bannerium[4] incurrat. Quod si erit, et bellum ei erit impeditius ac forte pacis conditiones difficiliores.

Mitto Sublimitati tuae indicem onerum[5], ex quibus Rhotomagenses mulctam sibi impositam sunt soluturi. Nunc et nobilitas illorum locorum mulctatur. Mitto et decretum parlamenti de viduorum viduarumque conjugiis[6] tum per se laudabile, tum eo quod regis jurisdictionem in ecclesiasticos atque etiam in matrimonii causis exemplo hoc tueatur.

Sex Romae cardinales mortui sunt qui omnes exomologesin more solito facere recusarunt, conscii sibi odii et molitionum in pontificem, quae aperire cuiquam noluere.

A Konigsmarckio[7] bis caesos Saxonicos captumque in Misnia Querfurtum[8] laeti hic audimus. Bavarici, qui nunc inter Thuringiam maxime Franconiamque se tenent, forte Konigsmarckium insequentur. In Longavillani[9] quidem militem nihil fecere hactenus. Is miles ad Wetteram nunc esse dicitur, Rosa[10] ad Unbergam, ad Lollerum Nassavius[11].

Tubatelus[12] vivit et liber est; mortuus autem est frater ejus[13]. Feuquerii[14] res nondum consummata est.

Illustris D. baro Gabriel Oxenstierna[15] in Angliam abiit, cujus ego summis virtutibus et in me benevolentiae deberem plurimum, etiamsi ex ea domo non esset, cui omnia debeo.

Deus iter ei prosperet idemque, Excellentissime et illustrissime domine, Sublimitatis tuae consilia regat atque fortunet regni Suedici et orbis christiani bono.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

3 Ferdinand III en Philips IV.
4 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
5 *Gazette de France 1640*, no. 16, p. 111-112; tevens gedr. *Mercure François*, t. XXIII, p. 486-491: 'Tariffe des impositions que le Roy en son Conseil a permis & octroyé aux bourgeois & habitans de la ville & banlieuë de Rouën, de lever durant trois ans...', dd. 6 februari 1640. Een niet door Grotius verzonden exemplaar in Stockholm, RA. Gallica 10, Handl. tillh. H. Grotii beskickning 1639-1641.
6 Vgl. L. Jovet, *Bibliothèque des Arrests* p. 480 (Mariages, CXXII): 'Le 9. Fevrier 1640. la Cour fit un reglement sur le sujet des mariages des veuves, & à raison d'un qui avoit espousé deux femmes ordonna que les Curez seroient tenus avant les marier de leur faire representer des certificats signez des Curez & Juges des lieux en bonne & deuë forme,...'.
7 Hans Christoph, graaf van Königsmark, Zweeds bevelhebber.
8 Verbeterd uit 'Everfurtum'.
9 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
10 Rheinhold von Rosen.
11 Wilhelm Otto van Nassau-Siegen.
12 Georg Christoph von Taupadel.
13 Zie no. 4522, n. 21.
14 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
15 Gabriel Gabrielsson Oxenstierna.

Lutetiae, 16/26 Februarii 1640.

Adjunt hic Longavillani copias esse quinquies mille pedites; equites ferme totidem. Concessum eis receptum in terras Casselienses.

Propositum Vinariensibus[16] cis Rhenum se referre in terras Trevericas et Colonienses.

16 Het leger van Bernhard, hertog van Saksen-Weimar († 18 juli 1639).

Mulcta nobilitatis Normannicae est DCC millia florenorum. Opus tamen erit aliquo milite ad tutandam quietem tum Normanniae tum Britanniae Armoricae.

Abbas Moussonus[17] mittitur ad animandos Leodienses. Ranzavius[18] hic exspectatur.

Princeps elector non bene valuit. Dicitur nunc se habere melius.

Dunquercanae naves, quae cum milite in Hispaniam ivere, numero sunt XXV.

Illustrissimus comes Licestrius[19] adhuc hic subsistit accepto quamvis a suo rege magisterio equitum.

Indutias Italicas, quas certo factas intellexeram, in dubium nonnulli vocant adduntque locum quendam non procul a Casali ab Hispanis obsideri.

Neapolitanus ille ab ecclesia abstractus Romae, princeps Sensae[20], Neapoli capitale supplicium tulit eodemque tempore suspensus ibi abbas quidam[21] in habitu abbatico. Romae decem millia florenorum promissa ei, qui caput afferret Pussoli[22]; sic vocabatur qui de ecclesia principem illum abripuerat. Praefectus Neapolitanus[23] multo plus pecuniae promisit pro capite cardinalis Barbarini[24].

Adres: Axelio Oxenstiernae, sacrae reg. Maj. regnorumque Sueciae senatori et cancellario.

4529. 1640 februari 26. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime et illustrissime domine,

Cum omnia illustrissimae domus et me obligatissimum sibi habentis Oxensterniae bona ad me pertinere semper crediderim, tum maxime gaudeo illustrissimum dominum baronem Gabrielem Oxenstiernam[2] in patrui[3] patrisque[4] laudes feliciter succrescere. Neque ipse laudatore eget neque ego omnibus, quae in eo laudanda video, commemorandis depraedicandisque suffecerim; votis potius agam Deumque precabor, ut tot ex illa domo ortis regni Suedici columinibus hoc quoque velit addi virtutumque perpetuam haereditatem in illo sanguine conservet.

Idem Deus, Excellentissime et illustrissime domine, tuam Sublimitatem diu regno, diu suis, diu nobis sospitem praestet.

Sublimitatis tuae cultor devotissimus

17 Louis de Fiquelmont, abt van Mouson, Frans resident te Luik.
18 Josias, graaf van Rantzau.
19 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
20 Giovanni Orefice, prins van Sanza.
21 Niet geïdentificeerd.
22 Giulio Pezzola.
23 Felipe Ramírez de Guzmán, hertog van Medina Las Torres, vice-koning van Napels.
24 Kardinaal Antonio Barberini.

1 Hs. Stockholm, RA. Oxenst. Saml., Brev till Axel Oxenstierna, E 607. Copie Hamburg, Staatsund Univ. Bibl., suppell. ep. 42, f.º 49; copie Kopenhagen, Kgl. Bibl., coll. Bøll. U., f.º 107. Gedrukt *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 15 (ex originali); *Epist. ex Musaeo Meermann.*, p. 44.
2 Gabriel Gabrielsson Oxenstierna.
3 Axel Oxenstierna.
4 Gabriel Gustavsson Oxenstierna.

H. Grotius.

Lutetiae, XVI/XXVI Februarii MDCXL.

Adres: Excellentissimo illustrissimoque domino, domino Axelio Oxenstiernae, reginae regnique Suedici magno cancellario etc., libero baroni in Kymitho etc.

4530. 1640 februari 27. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Accepit nuper filius[2] a Corcellio[3] epistolam, qua commentarium de Fide et Operibus[4] flagitabat, ne praelum absoluto fere isto de Antichristo commentario[5] calere desinet; quare bona se offerente occasione hodie Amstelodamum excucurrit allaturus illi praedictum commentarium et visurus, quo loco altera sit editio, tum etiam inquisiturus, ecquid amicus ille noster[6] circa effigiem Zenonis[7] promoverit, de quibus omnibus proxima vice responsum expectabis.

Interc[ess]isse Vossium[8], quo minus tua de Antichristo utpote suo de Gentium Theologia scripto[9] adversantia vulgarentur, jam ante cognovi. Illud de Fide et Operibus nemo praeter patrem nostrum cum tuo filio, item Utenbogardum[10] et ejus tum comitem Rijckewartium[11] vidit. Ego enim libellum sancte custodivi; itaque nescio, an ejus editionem impedire in animo habuerit Vossius.

Tua ad Decalogum[12] expectabo, ut, ubi priora ad umbilicum perducta sint, et ista praelo subjiciantur.

Annotationes in quatuor Evangelia[13] nos soli, qui domi meae sumus, inspeximus; reliquos vel ipse locus ubi serventur, latet.

In tuis edendis, ut eum, quem ipse aliquoties praescripsisti, ordinem sequamur, jure tuo postulas; itaque bene monenti promto parebimus animo.

Petro in mandatis dedi, ut apud Mathaeum Heufdium[14], quas Berkelius[15] manu sua scripserit, apochas conquirat easque ad nos deserat; tu siquid super restrictione consuetudinis circa testamenta in manibus haeredum reperta compereris, fac quaeso sciam, ut exinde litem quanta possumus acceleratione instruamus.

Hic jam nihil magni occurrit, nisi quod unus e tribunis[16], qui jam copias suas conscribunt, tres ad se caesarianorum centurias pellexit.

In Brabantia omnes fere ductores ordinum popularium loco moventur allectis in eorum locum Hispanis plerisque, quae res quo evasura sit, docebit experientia; certe

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 4516; beantw. d. no. 4552.
2 Pieter de Groot.
3 Etienne de Courcelles.
4 Voor de volledige titel zie no. 4453, n. 4.
5 Voor de volledige titel zie no. 4453, n. 2.
6 Joost Brasser, remonstrants koopman in Amsterdam.
7 Met ‘Zenonis effigies’ of ‘Calvini effigies’ wordt gedoeld op een niet meer te achterhalen geschrift van Grotius.
8 De Amsterdamse hoogleraar Gerardus Johannes Vossius.
9 *Gerardi Ioannis Vossii de Theologia Gentili, et Physiologia Christiana; sive de origine ac progressv Idololatriæ, ad veterum gesta, ac rerum naturam, reductæ; deque naturæ mirandis, quibus homo adducitur ad Deum, liber I et II. Liber III et IV*. Amsterdami, apud Ioh. et Cornelivm Blaev, MDCXXXXI.
10 Johannes Wtenbogaert.
11 Waarschijnlijk Carolus Rijckewaert, die in 1639 aan Johannes Wtenbogaert was toegevoegd bij het schrijven van de *Kerckelicke Historie*.
12 Voor de volledige titel zie no. 4453, n. 7.
13 Voor de volledige titel zie no. 4499, n. 5.
14 Matthias Hoeufft, bankier te Amsterdam, neef en vertegenwoordiger van de Parijse bankier Johan Hoeufft.
15 Jacob van Oldenbarnevelt, heer van Berkel en Rodenrijs.
16 Govert de Coninck, Frans van Bronckhorst of Joost Vijgh; het betrof hier twee keizerlijke compagnieën die vervolgens werden ingedeeld in het regiment van Lambert Floris van Till. Zie *Res. Raad v. State* dd. 16-20 febr. 1640; Ten Raa-De Bas, *Staatsche Leger* IV, p. 307.

Iacobum parvum[17], turmae equestris antea praefectum et inter paucos nobilem, cum ducentis equitibus Lira, ubi in praesidio erat, ad nos transfugisse sermo est.

Vale, frater optime, et nobis fave.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, XXVII Februarij 1640.

Adres: A Monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de Suède. A Paris.
Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 6 Martij.
En in dorso: 27 Febr. 1640. W. de Groot.

4531. 1640 februari 27. Van N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

Den scherpen vorst, die nu thien, twaelff dagen de passagiën hout gesloten, is apparent oorsaecke, dat uEd. brieven, die niet recht op Den Hage sijn gesonden, mij niet ter hant en commen, gelijck die oock beleth, dat de heeren Staten, die int begin van de voorleden weecke al beschreven waren, noch niet bijeen connen commen. Onder de pointen, daerop vergaderen, is de reductie van de genegotieerde penyngen in plaetse van ses ende een quart tot vijff ten honderden, hetwelck schijnt, dat sal worden geresolveert, sooseer tonen veele steden haer daertoe genegen; doch wert gevreest de verlichtyngen van intrest occasioneren sal verswarynge van capitalen door nieuwe lichtyngen, hetwelcke meer quaet soude doen als goet, omdat des te beswaerlijcker soude vallen den staet in tijden ende wijlen daervan te ontlasten.

De oorloochspreparaten gaen sterck voort; De Strada[2], die tot Calis is, gaet naer lantgravinne[3], die men meent, dat Vranckerijck[4] volgen sal, ende valt de opinie, dat het op Colen[5] is gemunt.

De gecommitteerde uyt Schotlant[6] int hoff van Engelant aengecommen geven hope alles sal werden geaccommodeert, hetwelck nochtans beswaerlijck is te geloven, als men siet op den voet, die de regierynge van Schotlant heeft genomen. Uffo[7] sal niet uytrechten, hoewel op antwoorde heeft gewacht op sijn gedaen excusen, daer hij goet gevonden heeft in te treden, hoewel den conynck hadde doen verstaen, dat, indien hij nergens van en sprack, den conynck oock geen

17 Niet geïdentificeerd.
1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK, K 74 g. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 600. Beantw. d. no. 4554.
2 Godefroi d'Estrades.
3 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel. De naam staat in de tekst in cijfer: 374; Grotius schreef erboven 'Landgr.'.
4 In de tekst in cijfer: 313; erboven schreef Grotius 'Vrancrijck'.
5 In de tekst in cijfer: 204; erboven schreef Grotius 'Colen'.
6 Charles Seaton, graaf van Dunfermline; John Campbell, baron Loudoun; William Douglas, drost van Teviotdale; Robert Barclay.
7 Codenaam voor François van Aerssen, heer van Sommelsdijk, extraordinarius Staats gezant in Londen; boven de codenaam schreef Grotius 'Arsenus'.

vermaen soude doen; maer in plaetse dat op sijn propositie eenyge replyque soude crijgen is hem overgegeven een groot catalogue van clachten, waerin Amboina[8] voren (aen) staet; daermede mach hij t'huys commen, want niet dienstych wert gevonden hij langer daer vertouve. Ondertusschen, soo schrijft den ambassadeur van Venegië[9] tot Madril[10], neemt den conynck ter herten hetgene in de Duyns is

8 Zie no. 4457, n. 25.
9 In de tekst in cijfer: 557; erboven schreef Grotius 'Venegie'.
10 Alvise Contarini di Tommaso.

gepasseert hebbende den ambassadeur van Engelant[11] aen den conte de Olivarez[12] verclaert, dat sijn coninck hetselve sal resenteren al ware het naer veertych iaren.

Uyt Dunckercke sijn met desen oostenwint gelopen eenyge scepen met volck, die aengenomen hebben wederom uyt Spaingië 4000 mannen over te brengen, waervoor van vracht ende costgelt haer is belooft seventych guldens par teste.

Desen 27 Feb. 1640.

Adres: Mijnheer mijnheer de Groot, raedt ende ambassadeur ordinaris van de coninginne ende croone van Sweden bij den alderchristelijcksten conynck.

In dorso schreef Grotius: 27 Febr. 1640. N. Reigersberg.

4532. 1640 februari 28. Van J.A. Salvius[1].

Wohl edler, gestrenger undt vester, innsonderss hochgeehrter Herr Ambassadeur,

E. Excell. ist bey neulichsten Posten[2] avisiret, wass eine Zeit hero wegen dess danzigker Zollss zwischen königlicher May.tt inn Polen und selbiger Statt vorgelauffen. Aniezo hat mann vonn der dess Orttss abgeordneten königlichen Commissarien[3] proponirten Puncten so viel, dass sie begehren, weiln uf dem Anno 1638 angestellt gewessener Reichssversamblung vonn den Herrn Danzigern niemand erschienen, sie derenthalben 5 Tonnen Goldss bezahlen; vonn der Reede die dänischen Schife abtreiben und Polnische an Plaz legen; ihren Secretarium Gennuzium[4] und Obristen Tubaldt[5] licentiren; keine Commissarien ohne Vorbewust dess Reichss an frembde Potentaten - ausser inn Handlungssachen - abordnen, derselben Residenten abschaffen; undt wieder die Zulage und strittige Zollss Sachen innss künfftig nichts trucken lassen solten. Welchess alless in Deliberationem gezogen und endlichen den 6. concludiret worden, dass Ihren königlichen May.tt gemelte Statt inn deren Petitis keinem willfahren könde. Darauf sich die königliche Herrn Commissarii inn der Replica zum höchsten beschwehret, doch endlichen so weit hervorgebrochen, dass Ihre königliche May.tt die halbe Zulage nachlassen und nur den halben Theil derselbigen geniessen wolten, welchess aber nicht minderss zuer Berathschlagung genommen worden, und muthmassen der mehriste Theil eine abschlägige Antwortt, und will mann iezo vonn einem neuen polnischen Reichsstag gegen künfftigen Septembris hinnauss; auch dass selbige Königin[6] schwangerss Leibes gehe, reden.

Aus Behmen haben wir biss Dato nichts sonderlichss ausser dass vermeld wird, die Kayserlichen weren mit ganzer Macht gegen Parduwiz gangen und aldar eine Brücken zu pauen, genzlichen gemeinet, derowegen Herrn Feldtmarschalln Baners

11 Arthur Hopton.
12 Gaspard de Guzmán, graaf-hertog van Olivarés.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 10. Oorspr. (van de hand van Salvius' secretaris Jacob Mutterer), ondertek. d. Mutterer. Vermoedelijk antw. op no. 4504. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant, residerende te Hamburg.
2 No. 4512.
3 Gerhard Dönhof en Johann Guldenstern.
4 Petrus Gemnicius (1585-1657).
5 Christoph von Houwald (Hubald, Huwald) (1602-1661), goeverneur van Danzig.
6 Cecilia Renata, dochter van Ferdinand II van Oostenrijk; op 1 april werd Sigismund Kazimierz geboren.

Excell.[7] nach erlangter Kundschafft sich folgenden Tages inn aller Frühe auch movirt, und ist genzlichen aller Muthmassen, dass ess ehister Tagen zu einem Haupttreffen kommen werde, wiewohln bereits darvon will gesagt werden, aber ohne Grund.

7 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.

Die Königssmärcktischen[8] seind auch nacher Behmen erfordert, die haben ihre Marche durch Meissen genommen undt den chursächssischen Völckern mit Einfallen allenthalben grosen Schaden gethan.

Herrn Landtgravenss Georgen zu Hessen fürstliche Gnaden[9] seind mit den Wimarischen nunmehro auch verglichen, und gehen die Accordspuncten inn Summa dahinn, dass künfftigen unter der Soldatesque gute Tisciplin gehalten, alle Abnahm Pferd und andern Viehs eingestellt, die zu Ihren fürstl. Gnaden Hofstatt gehörige Ämpter mit Contribution verschonet, dero Praelaten, Universität, Landsassen und Räthe propre Guttere eximeret, die Commercien freygelassen werden, auch die Teslogirung(?) inn kurzen hernach folgen solte.

Die Proposition uf dem Collegialtag zu Nürnberg ist geschehen; allein weiss mann vonn selbiger noch zuer Zeit nichts. Gleichwohln sollen sich solcher Enden noch täglichen zu derer Potentaten und fürstliche Abgesandten einfinden ihre Angelegenheiten zu sollicitiren.

Königliche May.[tt] zu Dennemarckt befinden zich iezo inn Glückstatt. Ist sonsten weiterss schrifftwürdiges nichts zu gedencken, undt empfehle darmit E. Excell. Göttlicher Gnaden Anbewahrnuss ganz treulichen.

E. Excell. unterdienstwilligster
Jacob Mutterer Secr.

Hamburg, 18. Febr. anno 1640.

Qui hasce jussu Excell. domini legati Salvii nimium occupati subscripsit.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 20 Martii.
Onder aan de brief staat: H. Grotio.

4533. 1640 maart 1. Van I. Jasky[1].

Illustrissime et excellentissime domine, domine observandissime,

Tandem negotium nostrum, quod nos diu anxios et sollicitos tenuit, compositum est. Illustrissimus dominus palatinus Sziradiensis[2] et illustrissimus dominus vicecancellarius regni[3] - qui per integrum mensem hic transactioni huic nomine regio praefuerunt - hodie finem negotiationi suae imposuerunt. Iam nihil restat, quam ut ea, quae hic conclusa sunt, a S.R. Maiestate[4] et ordinibus regni in comitiis proximis 13 Aprilis celebrandis confirmentur et approbentur.

8 Hans Christoph, graaf van Königsmark, Zweeds bevelhebber.
9 Georg II, landgraaf van Hessen-Darmstadt.
1 Hs. Utrecht, RA. Prov., Arch. Boetzelaer 556, 26. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 4590. Israël Köhne, genaamd von Jasky, was een invloedrijk burger in zijn vaderstad Danzig.
2 Gaspard von Dönhof.
3 Jerzy Ossolinsky.
4 Wladislas IV (VII).

Duris quidem et nobis hoc tempore valde difficilibus conditionibus gratiam regiam impetramus persolvendo regiae Majestati per certa intervalla temporum 600^{m}. florenos. Praestat autem iactura pecuniae antiquas libertates conservare quam minimam earum deminutionem pati. Spero illos, qui libertatibus nostris favent, nobis gratulaturos negotium hoc absque turbis terminari. Nos illis vicissim pacem et secundissimos rerum suarum successus ex animo optamus. Imprimis Excellentiam vestram bene valere et me solito suo amore complecti vehementissime cupio.

Excellentiae vestrae observantissimus
Jasky mpp.

Dab. Dantisci, 1 Martii A.^{o} 1640.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 3 Aprilis.

4534. 1640 maart 1. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

I'ay bien receu vos deux lettres du 7 et 14 courrant[2] tout à la fois, dont la dernière m'a fort resioui à cause de la convalescence de monsieur le gran-chancelier[3] que Dieu luy veille donner tousiours meilleure et nous en faire jouir des fruits, que nous attendons il y a long temps.

Pour toutes nouvelles ie vous envoye icy la copie de ce que les Grisons ont publié de leurs affaires contre la France[4], qui en partie sont véritables, encor que les bons Grisons veulent défendre le contraire quant à l'alliance d'Espagne, qui n'a pas esté faite avec le consentement de la plus gran part des communautés ny par icelle excepté celle de France et d'autres que de ... pour en esblouir les yeux du peuple, qui incidit in Scyllam volens vitare Charybdim[5]. Ces pauvres Grisons ont mérité en partie tel traittement à cause de leur injustice qu'ils avoyent exercée dans la Voltoline sur plusiours familles nobles; leur avarice a esté aussy telle qu'ayans pris argent de tous les princes ils s'en sont rendus si odieux à tout le monde que vulgairement on dit: si Rhaetiam dixeris, omnia mala dixeris. Ie vous prie de retenir ceste copie pour vous et en sa place envoyer une autre en Suède, qu'il vous plairera faire transcrire par un de vos gens, celle-cy estant un peu illégible pour monsieur le gran-chancelier. Leur députez[6] sont encor à Inspruk en attendant le retour du courrier de Vienne, qui à mon advis leur n'apportera guerre de bon.

D'icy en huict iours ie vous communiqueray la copie de l'alliance d'Espagne avec l'archiduchesse de Tyrol[7] pour le recouvrement de l'Alsace.

Le bailo de Venise[8] est party pour Constantinople avec l'argent accordé au Gran Seigneur[9], qui ayant fait estrangler son Cahimacham[10] qui l'avoit fait, et estably en sa place le passa de Buda[11], homme vaillant mais fort bizarre et phantaste; on craint que cest' accord fait avec les Venétiens ne sera point de durée.

Le duc de Parme[12] a rappellé son résident[13] de Milan, se monstrant fort desgousté des Espagnols et des Barbarini[14], qui ont empêché auprès le pape ses négotiations qu'il a eues avec luy touchant l'alliance commune pour la défense de la liberté d'Italie.

Cy ioint est un récépissé de deux cent dalers que i'envoye à monsieur Heuf[15] les[16] priant qu'il me les preste jusques à ce que ces descomtes viennent et qu'on m'envoye

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds resident in Zürich.
2 Ontbreken.
3 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
4 Ontbreekt.
5 Vgl. Gautier de Lille *Alexandreis* V, 301: Incidis in Scyllam cupiens vitare Charybdin.
6 Zie no. 4457, n. 41.
7 Aartshertogin Claudia; het verdrag van Ebersdorf (18 september 1639) werd gesloten tussen Ferdinand III, aartshertogin Claudia en, namens Spanje, door Fadrique Enriquez de Luxan, Spaans gezant te Innsbruck. Zie Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI. I, p. 180.
8 Alvise Contarini.
9 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen; deze was inmiddels op 9 februari overleden en opgevolgd door zijn broeder Ibrahim.
10 Mohammed Pasja.
11 Housseïn Pasja; zie Hammer, *Hist. de l'Emp. Ottom.* IX, p. 351-354.
12 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
13 Niet geïdentificeerd.
14 De familie van paus Urbanus VIII.
15 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
16 Abusievelijk in plaats van ‘le’.

d'ailleurs de l'argent. Ie vous supplie de l'y disposer moy pour plusiours raisons, ne voulant avoir à faire à des marchands Suisses, promets aussy en foy d'homme de bien de les luy

rendre, en cas qu'il seroit desobligé par quelques empêchement de parachever ce qui me reste de mon change. I'espère qu'il ne me refusera point ceste courtoisie que ie me promets de luy et demeure à iamais, monsieur,

vostre serviteur très humble et autant affectionné
C. Marin ms.

De Zurig, ce 20 de Feber. 1640.

De Milan on escrit que l'astrologue de Piccolomini[17] luy a prédit la victoire qu'il emporteroit sur Banier[18] et qu'un autre prédit tout le contraire aux Suédois, disant que par la bataille qu'ils gagneront sur les impériaux se frayeront le chemin pour aller à Rome. Dieu le veu(i)lle que cela se face bien tost.

L'advis de la bataille suivie en Boïme entre les party n'est point continué, ie voy néantmoins qu'elle se fera bientost.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 14 Martij.
En in dorso: 20 Febr. 1640 Marin.

4535. 1640 maart 2. Van P. Pels[1].

Mijnheer,

Ick hebbe goet gevonden u Ex.[cie] copye te seynden wat ick an sijne Ex.[cie] de heer rijxcantz. geschreven[2]. Den tijt is mij benommen uE. te schrijven. UE. konnen sien, watter gepasseert is.

Ick blijve, mijnheer,

u Ex.[ce] diener
P. Pels.

2 Marcio 1640, Dansick.

Boven aan de brief scheef Grotius: Rec. 3 Aprilis.
En in dorso: 2 Martii 1640. Pels.

17 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
18 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16. Eigenh. oorspr. Paulus Pels was Staats agent in Danzig. Zijn zoon Pieter is in de jaren 1638-1641 Grotius' secretaris geweest.
2 Bijlage no. 5.

4536. [1640 vóór maart 3] Van N.N.[1].

Il seroit passé trois mille hommes de devant Salce en Piedmont. La mesintelligence seroit grande entre le prince Thomas[2] et le marquis de Leganez[3] à cause d'une lettre interceptée, par laquelle il mandoit au roy d'Espagne qu'il esperoit d'estre bien maistre de Thurin et qu'il y mettroit tel ordre, que les princes[4] ne s'en pourroyent prévaloir. Le

1 Hs. Stockholm, RA. Gallica 10 (Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641). Schrijver is een van Grotius' - niet nader te identificeren - informanten voor nieuws uit vrnl. Frankrijk en Noord-Italië. De datering vóór 3 maart 1640 berust op het feit, dat Grotius het meest recente nieuws, nl. met betrekking tot Salces en Choisy, verwerkt heeft in zijn brief aan Oxenstierna dd. 3 maart.
2 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano.
3 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, goeverneur van Milaan.
4 Kardinaal Maurizio van Savoye en Tommaso Francesco van Savoye.

cardinal de Savoye se contient dans la souveraineté de Nice et a offert de donner caution dans Gênes pour laisser passer librement les François, demandant le réciproque, ce qui se prattique.

Le roy[5] a donné ordre à toutes les costes de la mer: l'archevesque de Bordeaux[6] commande l'armée de la Mer Méditerranée, m.r le commandeur des Gouttes[7] une escadre sur la coste de Guyenne, les s.r de Montigni[8] une sur la coste de Normandie et le marquis de Brézé[9] une dans la manche de Calais. Le grand maistre[10] auroit ordre de remettre sus son armée et faire son dessein sur Arras.

La noblesse de Normandie seroit taxée à sept cens cinquante mille escus. Le Roy auroit aussi imposé une dixme royale sur les bleds. L'on feroit estat d'assiéger Théonville.

Mons.r de Choisi[11] est de retour, auroit conclud la conjonction des trouppes de Hessen avec mons.r de Longueville[12]. L'on auroit desià fait dire à l'ambassadeur de Pologne[13], que la caution donnée par les Estats pour le prince Casimir[14] ne seroit point valable, pour n'avoir esté la diète assemblée complette. Le roy auroit fait don à monsieur Le Grand[15] du comté de Dammartin.

Le pape seroit tellement affoibli qu'il n'est plus capable du gouvernement.

4537. 1640 maart 3. Aan H. Appelboom[1].

Vir clarissime,

Non poteras ad res omnes optimas meliore uti magistro quam D. Vossio[2], quem ego semper et ob eruditionem singularem et ob summas virtutes feci maximi.

Quod vero mea in te benevolentiae signa tam liberaliter praedicas, in eo, si animum respicis, nihil falleris: si res ipsas, sunt eae tam exiguae, ut ego pro verbis tam benignis non minus debeam.

Quod si frater tuus[3] huc venerit, reperiet me, qualis esse debeo, Suedorum omnium amantissimum. Domus nostra nunc valde plena est hominum. In scribendo autem utor opera juvenis industrii[4], quem mihi commendavit D. Spiringius[5], cujus amicitia

5 Lodewijk XIII van Frankrijk.
6 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux.
7 Een commandeur des Gouttes voerde in 1630 het bevel over het schip l'Amiral; vgl. D'Avenel, *Richelieu et la monarchie* III, p. 450.
8 Een chevalier de Montigny commandeerde ter zelfder tijd la Vierge; *ibid.*
9 Jean Armand de Maillé, markies, later hertog van Brezé; zie ook no. 4481, n. 31.
10 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, sinds 1634 grand-maître de l'artillerie.
11 Jean de Choisy de Camp (1598-1660).
12 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
13 Christophe Corvinus Gasziewski.
14 Jan II Kazimierz.
15 De opperstalmeester en maître de garderobe Henri Coiffier de Ruzé d'Effiat, markies van Cinq Mars (1621-1642).
1 Hs. Dresden, Sächs. Landesbibl., cod. 61 A no. 3. Eigenh. oorspr. Gedrukt *Epist.*, p. 604. Antw. op no. 4514. Harald Andersson Appelboom werd in 1642 Zweeds agent te Amsterdam.
2 De Amsterdamse hoogleraar Gerardus Johannes Vossius.
3 Johan, Samuel of Arvid Appelboom; vgl. no. 4514.
4 Pieter Pels; hij was Grotius in 1638 aanbevolen door zijn vader Paulus Pels en door Maria en Nicolaes van Reigersberch; vgl. dl. IX, pp. 154, 177, 185 en 219.
5 Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën van Zweden in Den Haag.

nobis perquam est necessaria. Caeterum si qua in re fratris tui studia adjuvare potero, faciam id animo sane promtissimo.

Illustrissimo principi Carolo Gustavo[6], qui saepe nos honestat suis alloquiis, com-

6 Karl Gustav, paltsgraaf van Zweibrücken, de latere koning Karel X van Zweden.

mendabo te ac tuos de nota meliore et, si qua in alia re vobis prodesse potero, non patiar me trahi, ultro accurram.

Scribebam III Martii anni MDCXL.

Tuae Claritudini optima omnia volens

H. Grotius.

Adres: A Monsieur monsieur Appelboom, monsieur Vossius est prié de la faire tenir.

In dorso schreef Appelboom: 1640 - 3 - Martij.

4538. 1640 maart 3. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

Die Martis proxime exacto compellandi regis mihi facta est[2] copia. Excussi omnes ληχύθους, unde miserationem regis erga afflictam domum ac principem[3] concitarem. Neque plane me irritum spei fuisse ex ipso regis vultu apparuit, qui et ad ipsum nomen reginae Bohemiae[4] caput detexit. Sed cum pauca de causis, quae se ad hoc consilium impulissent deque laboribus susceptis apud Angliae regem, ut hanc domum communi cum Suedia Galliaque ope sublevaret, esset locutus, dixit se bene percepisse rationes meas visurumque insuper, quid ferrent reginae nostrae[5], quas ipsi[6] tradebam, literas. Quare repetens summam sermonis mei, rogavi eum, ut suae bonitatis memor esse vellet principemque hunc redderet libertati; id non tantum Germaniae laetum fore, sed et beneficii locum id habiturum apud reginam Suediae, paratam reponere gratiam. Et hoc quidem ad primam partem epistolae, quam Excellentia vestra ad me scripsit 20 Februarii[7], responsum esto. Pergo ad caetera.

Stella[8] putatur in aliqua Helveticorum civitate cum Bavaricis collocuturus. Quo id tendat, vix possum suspicari, nisi forte Bavaro[9] extra periculum posito trahere bellum Galli volunt. Verissimum est, quod scribit Excellentia vestra, domo Palatina non restituta omnem vim imperii penes alteram partem fore et judiciorum specie posse opprimi, quos arma servaverint.

Quae illustrissimus comes Licestrius[10] mihi dixerat, ea dixerat ex sua spe ac voto, non quod mandata haberet, sicut nec ego habeo. Nunc autem quiescit is plane nec quicquam agit, quamdiu elector Palatinus in custodia est. Non vult scilicet rex Angliae videri coactus per detentionem electoris, sed nec rex Galliae Anglicorum armorum

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 220. Gedrukt *Epist.*, p. 603. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag. Enige kennelijke verschrijvingen in de copie te Uppsala zijn niet vermeld.
2 Ontbreekt in copie Uppsala.
3 Karl Ludwig van de Palts; hij was half oktober 1639 bij Moulins gearresteerd.
4 Elisabeth Stuart, gewezen koningin van Bohemen.
5 Christina van Zweden. Haar brief aan Lodewijk XIII dd. 19 december oude stijl 1639 in hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 5; vgl. dl. X, p. 838 en n. 7.
6 In de copie staat ‘ipse’.
7 De brieven van Camerarius aan Grotius van 1640 ontbreken.
8 Johannes Tilmanus Stella, vertrouweling van Richelieu.
9 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
10 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant in Frankrijk.

metu. Ita dum neuter alteri quicquam vult concedere, nobis unum relinquitur optare meliora: id autem est, ut rex Angliae Scotorum motibus aequa ratione compositis sororis filium non liberet tantum, sed et in res avitas reponat.

Literas parlamenti evocatorias nondum exiisse audio; exituras tamen putat illustrissimus comes Licestrius. Id si evenit, brevi videbimus, quo tendant populi ac nobilium Anglorum animi.

Cum Batavis, ut arbitror, nihil agetur nunc quidem. Hispanica autem in Angliam legatio[11] nihil intentatum relinquet, quo nobis obsit.

Principis Casimiri[12] libertatem die Saturni multa vespera obtinuit a Polonia legatus[13] ea lege, ut[14] et ipse et princeps promitterent, in primo Poloniae conventu legitimo rata[15] habitum iri, quae rex et alii ordinum quidam promiserant[16], nempe durante hoc bello nihil principem Casimirum acturum contra Galliam. Postquam id convenerat, profectus est multo cum comitatu ac facibus legatus in arcem Silvae Vicennensis atque inde principem eduxit in eam domum, quam legato rex Galliae assignavit. Iam salutatur ab omnibus principibus princeps Casimirus. Ita enim rex voluit. Inde iturus ad regem est et regis sumtu victurus hic, donec abeat; in Poloniam an Romam, nondum satis constat.

De Ruperto principe[17] locuti quidam[18] sunt Galli legato Polonico. Sed is mandata se habere negavit. Ut caesarianam militiam capiat, spero non futurum.

Hassi jam cum Longavillano[19] accepta pecunia aliquid temporarium pepigere de auxiliis dandis Longavillano, puto XXX centuriis, et de receptu. Et de foedere ipso inter Galliam viduamque[20] spes magna est. In multis enim rex Galliae se aptavit desideriis viduae atque inter alia paratus est polliceri, etiam si pax fiat, se arma sumturum contra imperatorem et eos, qui sectae caesarianae sunt, si ab iis vis in ipsam inferatur, quamvis sub nomine religionis aut ad reddenda bona ecclesiae. Verum, quantum intelligo, vidua ad bellum obligare se diutius non vult quam dum et Suedia in bello erit. Haec Suedis nostris displicere non possunt. An vero Suedia se illigatura sit Hassis, ex altera deliberatione pendet de prorogatione Gallici foederis. Qua de re judicare poterimus aliquid, ubi finierit conventus is, qui nunc habetur in Suedia.

Longavillani et Vinariensis miles latius se diffundunt quam ut parta tueri possint. Tum vero ubi detonare coeperit illa a Constantia tempestas, periculum erit omnibus extra unum Brisacum oppidis. Nam et apud ipsam Constantiam locisque vicinis dilectus fieri pergunt et Gallassius[21] copias per Rhaetos eodem rapit. Quod si in Italia pax aut induciae fiunt[22], in quod laborant et precibus et minis pontifex conscribens in usus suos X peditum, II equitum millia, item Veneti, Mantuana[23], Parmensis[24], armati et ipsi, non illae tantum, quae nunc sunt in Italia copiae in Germaniam incumbent, sed et aliae, quae apud Salzam fuere et nunc in Italiam transeunt.

11 Antonio Sancho Dávila y Toledo, markies van Velada; hij bereikte Engeland eerst op 5 april.
12 Jan II Kazimierz.
13 Christophe Corvinus Gasziewski.
14 De copie heeft ten onrechte ‘ut ea lege’.
15 De copie heeft abusievelijk ‘ritu’.
16 Verbeterd uit ‘promiserunt’ naar de - gecorrigeerde - lezing van de copie te Uppsala.
17 Ruprecht van de Palts; hij bevond zich sinds 1638 in keizerlijke gevangenschap.
18 Verbeterd uit ‘quidem’ naar de copie te Uppsala.
19 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
20 Het verdrag van Dorsten, gesloten op 22 augustus 1639 tussen Lodewijk XIII en Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
21 Matthias, graaf Gallas.
22 De copie heeft ‘fiant’.
23 Maria Gonzaga, hertogin van Mantua.
24 Odoardo Farnese, hertog van Parma.

Caeterum Italia non Turcam[25] tantum metuit, sed et motus internos. Nam[26] et principem Senzam[27] Roma vi abstractum capite plexit rector regni Neapolitani[28] et alios in

25 Murád (Amurath IV) was op 9 februari overleden; hij werd opgevolgd door zijn jongste broeder Ibrahim.
26 De copie heeft abusievelijk 'Num'.
27 Giovanni Orefice, prins van Sanza.
28 Felipe Ramírez de Guzmán, hertog van Medina Las Torres, vice-koning van Napels.

carcere habet dictos res in eo regno novare voluisse[29] suscitatu[30] Gallorum et cardinalis Antonii Barbarini[31], qui Gallis tam impense favet, ut nuper in Francisci fratris[32] carruca sermone inter eos de hujus temporis negotiis orto iratus de ea carruca discesserit inspectante populo.

Rhaeti deceptos se ab Hispanis, sed sero ab omni amicitia Gallorum divulsi vident; in foedere Mediolani facto[33] addiderant Hispani neque ob id deterius esset jus Austriacae domus. Ex his verbis qui Oeniponte sunt a decem directuris[34] et appellationes exigunt et fidei juramentum.

Protestantes Valle Telina exire jussi vix inveniunt, quo se recipiant. Lucernenses melius sperato fecere. Nam et Amrinum[35] et fratrem ejus[36] moverunt senatu et cohortem illius ad se revocarunt, quam is a militia viduae Sabaudicae[37] ad fratrum Sabaudorum[38] militiam traduxerat. An vero eorundem fratrum legatus[39] recipiendus sit, pendet adhuc apud Helvetios deliberatio.

Hispani ad Galliae finem movere se incipiunt capto ad Dorlanum castello. Laudo Suedos, quod seorsim a Gallis pacis conditionibus aures praebere nolunt. Spero idem facturos et Gallos.

Classis illa a Dunquerca, ni fallor, orae alicui maritimae Gallorum minatur, forte ad Baionam.

Leodiensium causam fortiter, ut credo, rex Galliae tuebitur ac facile Batavos permovebit, non quidem ut in bellum illud aperte descendant, sed ut regis sociis ea, quae opus sunt, subministrent.

Constantinopoli eum, qui cahimachamus[40] fuit, strangulatum et hic audimus et hoc amplius successorem ejus[41] novos terrores incutere Venetis, ut ipse quoque ab eis abstrahat quam plurimum pecuniae divitiis cito corrogandis intentus, quas aliquando forte pro crimine luet, ut is qui eum antecessit.

> Evertere domos totas optantibus ipsis
> Di faciles[42],

ait satyricus.

De Ascaffenburgo a Rosa[43] capto nescio, an vera sit fama.

29 De copie heeft abusievelijk ‘valuisse’.
30 De copie heeft abusievelijk ‘suscitata’.
31 Kardinaal Antonio Barberini, neef van Urbanus VIII.
32 Kardinaal Francesco Barberini, neef van Urbanus VIII.
33 Het verdrag van Milaan van eeuwige vrede tussen Spanje en Graubünden, gesloten op 3 september 1639.
34 De copie heeft abusievelijk ‘directuri’.
35 Joseph Am Rhyn; vgl. no. 4513.
36 Louis Am Rhyn; vgl. no. 4514.
37 Christine de France, hertogin van Savoye.
38 Kardinaal Maurizio van Savoye en Tommaso Francesco van Savoye.
39 Michele Antonio di Saluzzo, graaf della Manta.
40 Mohammed Pasja.
41 Housseïn Pasja; zie Hammer, *Hist. de l'Emp. Ottom.* IX, p. 351-354.
42 Juvenalis *Sat.* X, 7-8.
43 Rheinhold von Rosen.

Sex Hispanorum millia ad Hesdinum esse audimus, quibus opponet[44] se Chaunius[45]. Sed et Hispanicos[46] alios ire sub Funtesio[47] in fines Atrebatum, sub Beckio[48] in Luxemburgicum, sub Fontanio[49] ad observandos Batavorum actus.

44 De copie heeft ‘opponat’.
45 Honoré d'Albert, hertog van Chaulnes, maarschalk van Frankrijk.
46 De copie heeft abusievelijk ‘Hispanicae’.
47 Juan Claros de Guzmán, markies van Fuentes.
48 Johann von Beck (1588-1648). De copie schrijft ten onrechte ‘Bullio’.
49 Paul-Bernard, graaf van Fontaine(± 1576-1643).

Angli naves regias dicuntur dare praesidio earum, quae Dunquerca exeunt vel exiturae sunt in Hispaniam. Etiam a Malaga[50] et Carthagine Hispanica miles in Italiam mittitur.

Pontifex nullis episcopis vult confirmationem dare, nisi de quorum vita nuntii inquisivere.

Neapolitana illa conjuratio, cui fovendae classis in Gallia parabatur, detecta per ducem Parmensem est, cum is nuper Romae esset.

In Portugallia classes parantur alia in Brasiliam, alia quae Ceilonem eat contra Batavos. Casali et Taurinensi arci, nisi induciae aut factae sunt aut fiunt[51], in Italia timetur.

In Normannia iterum turbarum aliquid fuit ad Mantigniacum.

Creduntur Chavigniacus[52] et Bellevrius[53] cum proxime fuerint[54] apud electorem Palatinum, ei obtulisse libertatem in Gallia manendi neque exeundi nisi rex Galliae velit. Anglia nulla ejus nisi plena libertate contenta est. Quid ipse facturus sit hac spe tentatus, nescimus aditu omni exituque praecluso.

Nobis det Deus nobis salutaria et Excellentiam vestram diu sospitet.

Excellentiae vestrae omni observantia addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 3 Martii 1640.

Adres: Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario et legato apud praepot. Ord. Foeder. Belgii.

4539. 1640 maart 3. Aan Christina van Zweden[1].

Serenissima ac potentissima regina, domina clementissima,

Prosecutus mandata ab augusta Majestate tua ad me missa mense Decembris[2] aditum ad regem ob arthriticos ejus dolores adipisci non quivi ante 18/28 Februarii.

Exposui igitur regi quae mihi imperata fuerant neque omisi ostendere nulla re magis reges ad Deum accedere quam clementia: nullam virtutem magis convenire christianissimorum nomini ab eo profectum, qui clementiae omnis perfectissimum exemplar fuerit; inter caeteras laudes hac semper eximie excelluisse Galliae reges; praecipue vero Henricum quartum, regis parentem, et ipsum hunc regem, cujus multa facta clementissima referre possem, nisi apud ipsum loquerer.

Explicavi veterem splendorem domus Palatinae electoratu et felicissimis terris inclytae, principis inter omnes saeculares imperii principes, tantae denique ut et

50 De copie heeft abusievelijk ‘Megala’.
51 De copie heeft abusievelijk ‘fiant’.
52 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny, Frans staatssecretaris van buitenlandse zaken.
53 Pomponne de Bellièvre.
54 Verbeterd uit ‘fuerunt’ naar de copie te Uppsala.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 601. Tezamen met no. 4509 antw. op no. 4444 (dl. X).
2 No. 4444; Grotius kreeg hierin opdracht stappen te ondernemen voor de vrijlating van Karl Ludwig van de Palts.

vacante imperio vices gesserit imperatoris; quae nunc domus sine terris, sine populis vaga et extorris apud externos agat. Et tamen hanc eandem esse domum, quae maxima semper erga Galliam studia ostenderit, quae jus Henrici Magni ad regnum, quod ipsi per summam injuriam controversum fiebat, defenderit pro suis viribus; Austriacos autem huic domui semper fuisse infestissimos, qui nunc etiam secundum hujus domus principem[3] captum detinerent. Quod si rogarentur qui Viennae et Madritii agunt[4], quid optent maxime, si verum respondere velint, dicturos se nihil malle quam ut hujus familiae caput quam

3 Ruprecht van de Palts.
4 Ferdinand III en Philips IV.

diutissime maneat in ea, in qua nunc est calamitate, quae tanta est, ut multi mortem praelaturi sint carceri praesertim diuturno. Accedere ad haec quod hic ipse princeps, etiam cum pupillus esset, federatus semper fuerit augustae Majestatis tuae eoque tempore qui res ipsius administrabant cuncta, quae a legatis regis aut suadebantur aut petebantur, summa cum fide studioque promoverint et ad effectum perduxerint in Hailbrunensi, Francofurtensi, Wormatiensi conventibus[5]. Quod si placeat regi huic tali principi reddere libertatem, non Germaniae tantum eam rem fore gratissimam, sed et Majestatem tuam acceptum iri in parte beneficii libenterque data occasione vicem reposituram.

Regem ad misericordiam motum hoc sermone ex vultu apparuit. Dixit tamen non ignorare me, quae causae se, quae boni communis cura ad hoc consilium impulisset, quid quantumque ad restituendam in meliorem fortunam hanc domum ipse laborasset apud Angliae regem, cui id maxime cordi esse debuerit, quid etiam in hoc negotio obtulerit comiti Licestrio[6].

Ego vero dixi me nolle disputare de causis, quae regem tantum moverint, ut quod constituit constitueret. Caeterum si cum omni submissione liceat quod optimum censeam eloqui, ita me arbitrari ad sanandas offensas nihil utilius quam praeterita oblivione sanare, prospicere in posterum, ut ea fiant, quae ex communi sunt usu. Neque illud indignum cogitatu hunc principem neque ea esse aetate, ut per se magnam rerum peritiam assequi possit, neque ea opulentia, ut optimos hujus saeculi consiliarios sibi possit adsciscere.

Postremo dicenti regi se et intellexisse rationes meas et visurum, quid literae augustae Majestatis tuae, quas ipsi in manus tradebam, continerent, finivi hoc tantum addito precari me regem, ut suae perpetuae bonitatis etiam in hac re meminisset.

Haec pro ea fide, quam Majestati tuae debeo, referenda duxi Deum semper rogans, Serenissima ac potentissima regina, domina clementissima, ut nobis Suediaeque regno et orbi christiano diu sospitem, valentem, florentem, triumphantem praestet augustam Majestatem tuam.

Augustae Majestatis tuae obedientissimus subditus
H. Grotius.

Scribebam 3 Martii novi cal. 1640.

4540. 1640 maart 3. Aan Willem de Groot[1].

Mi frater,

Ecce tibi quod scripsimus non in XII tabulas, sed εἰς δίπλαχα θεσμόν, ut loquitur vetus scriptor[2]. Spero fore nec ingrata nec inutilia. Si, quam debent et promisere

5 Het convent van Heilbronn, ter voorbereiding van de Unie van Heilbronn (23 april 1633), het convent van Frankfurt a.d. Main (besloten 13 september 1634) en het convent van Worms (maart-april 1635).

6 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant in Parijs.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 892. Beantw. d. no. 4555.

2 Orpheus bij Eusebius van Caesarea *Praeparatio Evangelica* XIII, 12, p. 666 A: Ἐκ θεόθεν γνώμαισι λαβὼν κατὰ δίπλαχα θεσμόν (Migne, *PG.* 21, kol. 1100). Grotius doelt op zijn *Explicatio Decalogi Vt Græce exstat, Et quomodo ad Decalogi locos Euangelica præcepta*

diligentiam, praestant Blavii[3], prodierint jam τὰ περὶ Ἀντιχρίτου[4] et sub praelo erunt illa de Fide et Operibus[5], post quae haec sequi cupio. Caeterorum ordinem nosti.

Iurisconsultis nobilibus locutus sum de holographo[6] apud institutum reperto. Dicunt

referantur. Amstelodami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev, MDCXL; Ter Meulen-Diermanse no. 1117.

3 Dr. Johan Blaeu en Cornelis Blaeu, drukkers-uitgevers in Amsterdam.

4 Voor de volledige titel zie no. 4453, n. 2.

5 Voor de volledige titel zie no. 4453, n. 4.

6 Grotius onderzocht dit i.v.m. het geschil over de erfenis van Jacob van Oldenbarnevelt, heer van Berkel en Rodenrijs; vgl. no. 4511.

omnes nihil interesse, penes quem reperta sit charta et ferme in Galliae institutis eam credi, propter aliorum saepe venalium fraudes.

Vale; parentes, uxorem, liberos, amicos rogo salutes.

Uxor[7] a Rotterodamensibus egregie illusa spero, ultra trahi se non feret.

Tuus tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 3 Martii 1640.

4541. 1640 maart 3. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Die Saturni praeterito sub vesperam convenit inter legatum Polonicum[2] et D. Chavigniacum[3] de libertate principis Casimiri[4] eum in modum, ut praeter sponsionem, quam ex Polonia legatus attulerat, et ipse princeps et legatus suam adderent futurum ut illa, quae allata est, sponsio in primo Poloniae conventu pleno atque legitimo solemniter probetur. Hac conventione facta illico legatus cum multis carrucis et facibus ivit in arcem Vicennensis Silvae indeque principem in urbem suumque hospitium deduxit, ubi nunc salutatur ab iis, quos misit rex et feminae principes, et ab ipsis principibus regis jussu. Iturus hinc ad regem est et regis sumptibus habendus magnifice, donec abeant legatus quidem in Poloniam, princeps forte Romam, quanquam adhuc de eo dubitatur.

Hoc negotio expedito eo nobis est tristius manere in malo principem electorem[5], de quo quae regi dixerim, quae rex mihi, cognoscet Sublimitas tua ex literis, quas ad reginam scripsi[6]. Ex quo fama emanaverat habere me a regina mandata pro ipso loquendi, durius custoditus fuit, ita ut sui, qui in hac urbe sunt, nihil, ut ante solebant, de eo perceperint. Id nobis conjecturam dat voluisse regis Galliae ministros aliquid ab ipso extorquere tale, quale nobis ostenderant. De eo quid factum sit, neque ego quicquam scio neque comes Licestrius[7], qui permanet in coepto otio jussus nihil cum Gallis agere, priusquam principem electorem in libertate videat. Sed dum Angli armorum, quae parant, metu libertatem ejus principis extorquere cupiunt, Galli, qui Anglos adhuc Scoticis tumultibus implicatos vident, incumbunt pignori. Neutris autem quicquam remittentibus nos frustra sudamus.

Cum Hassica vidua[8] egit Longavillanus[9] deditque de suo pecuniam, ut et auxilia ab ipsa et, si opus esset, receptum haberet. Ceterum praecipua res, id est, ipsum cum Gallia foedus, pendet adhuc. Emendavere Galli multa, quae viduae duriora videbantur, promisitque rex se ipsi vindicem fore etiam post pacem per annos decem,

7 Maria van Reigersberch bevond zich in het vaderland.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 602; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 16.
2 Christophe Corvinus Gasziewski.
3 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny, Frans staatssecretaris van buitenlandse zaken.
4 Jan II Kazimierz.
5 Karl Ludwig van de Palts; hij was half oktober 1639 bij Moulins gearresteerd.
6 No. 4539.
7 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
8 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
9 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.

si qua ei vis inferatur, quocunque sub nomine, quamvis religio obtenderetur aut bonorum ecclesiasticorum repetitio.

Placent haec satis viduae, ut audio, sed vult ad bellum non diutius obligari quam dum et Suedia in bello erit.

Hispani jam copias aliquas habent ad Dorlanum et castellum quoddam ibi ceperunt. Romae ex duabus factionibus, Hispanica et Gallica, fratrum duorum cardinalium Barbarinorum[10] dissidia etiam in conspectum publicum eruperunt.

10 Francesco Barberini en zijn broer Antonio Barberini.

Constantinopoli cahimachanus qui fuerat[11], strangulatus est praecipuo divitiarum crimine. Qui ei successit[12] Venetis novos metus incutit, ut et ipse eos pecunia emungat.

Cardinalis hic quosdam de suo ministerio amovit, qui signo ipsius nudis impresso chartis ad suos quaestus abusi fuerant.

In Norimbergae conventu cuncta satis arcana haberi dicuntur.

Longavillanus XXX Hassicorum auctus centuriis, tenet se locis, quibus ante, Glenius[13] in Würtzburgico. Augentur et in Tiroli et ad Constantiam copiae; tum vero aliquas Gallasius[14] per Rhaetos in Germaniam ducit. Contra qui ad Salzam fuere Hispani in Italiam transeunt, sed inde, ut putatur, venturi et ipsi ad Constantiam sub Melone[15].

Dicitur Neapoli magna detecta conjuratio contra Hispanum a Gallis suscitata, in qua fuerit et princeps ille Sanzae[16], cui cervices praecisae sunt, multique alii, etiam ecclesiastici.

Pontifex ad sui tutelam colligit decem peditum, duo equitum millia. Imitantur eum Veneti, Mantuana[17], Parmensis[18]. Rhaeti deceptos se ab Hispanis vident, qui in foedere Mediolanensi[19] exceperant, ut jura Austriacae domui salva manerent. Ex ea verborum generalitate jam postulant Aenipontani jusjurandum fidei et appellationes a decem, quos vocant, directuris.

Apud Helvetios Lucernenses fecere, quod speratum non fuerat. Amrinum[20] enim et fratrem ejus[21] senatu moverunt revocata etiam illius cohorte, quam ille a vidua Sabaudica[22] in militiam fratrum Sabaudorum[23] malo exemplo transduxerat.

D. baro Degenfeldius[24], qui de baptismo filioli sui[25] ad reginam nostram et ad Sublimitatem tuam scripserat, exspectare responsum non audens, tum aliis de causis, tum quod brevi ad castra ipsi eundum erit, illustrem matronam D. de Mousse[26] rogavit, ut pro regina nostra baptismo, quem in aedibus suis celebravit, testis esset. Ego quia mandata non habeam[27] interponere me non sum ausus. Ceterum videtur, si bellum maneat, Suedicam militiam praelaturus Gallicae; certe ita bene vult Suedicis rebus, ut magni nobis faciendus sit, vir et rerum peritia et virtutibus aliis inter paucos.

Deum rogo, excellentissime et illustrissime domine, ut Sublimitatem tuam bono regni Suedici et totius christiani orbis servet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus

11 Mohammed Pasja.
12 Housseïn Pasja; zie Hammer, *Hist. de l'Emp. Ottom.* IX, p. 351-354.
13 Gottfried Huyn, graaf van Geleen, keizerlijk bevelhebber.
14 Matthias, graaf Gallas, keizerlijk bevelhebber.
15 Francisco de Mello, graaf van Assumar, markies van Tor de Laguna.
16 Giovanni Orefice, prins van Sanza.
17 Maria Gonzaga, hertogin van Mantua.
18 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
19 Het verdrag van Milaan van eeuwige vrede tussen Spanje en Graubünden, gesloten op 3 september 1639.
20 Joseph Am Rhyn; vgl. no. 4513.
21 Louis Am Rhyn; vgl. no. 4513.
22 Christine de France, hertogin van Savoye.
23 Kardinaal Maurizio van Savoye en Tommaso Francesco van Savoye.
24 Christoph Martin, vrijheer van Degenfeld (1599-1653), Duits officier in Franse dienst.
25 Gustav von Degenfeld; peetvader was Karl Gustav, paltsgraaf van Zweibrücken, de latere Karel X van Zweden.
26 Henriëtte Catherine de La Tour, dochter van Henri de La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon; zij was in 1629 getrouwd met Amaury Goyon, markies van La Moussaye.
27 De uitgave der *Epist.* geeft 'habebam'.

H. Grotius.

Lutetiae, 3 Martii novi cal. 1640.

Principem Casimirum video hic a rege haberi et ejus jussu salutari plane tanquam proximum haeredem regni, non Polonici - ibi enim haeredes non sunt -, Suedici ergo;

quae causa est, cur multi suspicentur de conjugio aliquo actum in arcano. At mihi haec cogitatio convenire non videtur bellum nobis sociis trahere volentibus.

Postquam haec scripseram, intellexi non ita ut audieram se rem habere; multa esse, quae illi non concedantur, neque cardinalem, ut ille volebat, ad ipsum iturum neque fratrem regium[28], nisi prior princeps ad ipsos venerit.

Conjurationem illam Neapolitanam, cui juvandae classis Gallica parabatur, detexisse dicitur Parmensis dux, qui nuper Romae fuit.

Non vult recipere pontifex relationem ullam de episcopis confirmandis, nisi de quorum moribus testationes apud nuntios sunt factae.

Praeter eos, qui ad Salzam fuere, etiam a Malaga et Carthagine Hispanica milites in Italiam veniunt paranturque in Portugallia classes in Brasiliam et Ceilonem iturae.

Casali et arci Taurinensi timetur, si bellum manet illis in partibus.

Sex ferme Hispanorum millia ad Hesdinum sunt, quibus opponit se Chaunius[29].

In Normannia ad Mantigniacum turbarum aliquid renatum.

Anglicae naves regiae praesidio esse dicuntur Dunquercanis navibus in Hispaniam euntibus.

Apud electorem Palatinum fuere Chavigniacus et Bellevrius[30]. Videntur Galli eum liberare velle hac lege, ut in Gallia maneat neque inde exeat nisi rege Galliae volente. Anglia id non vult.

Tribunus Coolhasius[31] it in Hollandiam, ut cohortem suam exhaustam clade ad Theodonisvillam reparet. Aschaffenburgum a Rosa[32] captum rumor ait. Mittit cardinalis Hispanus[33] Fontesium[34] in partes Atrebatum et Hannoniae, tribunum Betzium[35] in Luxenburgicum, Fontanium[36] ad Batavos observandos.

Adres: Axelio Oxenstiernae, sacrae reg. Maj. regnorumque Sueciae senatori et cancellario.

4542. 1640 maart 3. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

Tegen de droefheit, die ons beide in 't verlies van soo lieve personen is overgecomen[2], is geen anderen raed dan[3] Godes wille patiëntelijck aen te nemen ende 'tselve te gebruicken tot ons beste.

De nieuwe lichtinge geeft apparentie, dat den coninck de saecke van Luydick ernstelijck wil bij de hant nemen ende vanhier oock de wegh derrewaert soecken.

28 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans.
29 Honoré d'Albert, hertog van Chaulnes, maarschalk van Frankrijk.
30 Pomponne de Bellièvre.
31 Wellicht de kolonel Abraham Coolhaes.
32 Rheinhold von Rosen.
33 De kardinaal-infant don Fernando.
34 Juan Claros de Guzmán, markies van Fuentes.
35 Johann von Beck (1588-1648).
36 Paul-Bernard, graaf van Fontaine (± 1576-1643).
1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 13h. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedeelt. gedr. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 246. Antw. op no. 4519; vermoedelijk beantw. d. no. 4556.
2 Maria Nicolaï, moeder van Nicolaes van Reigersberch, was overleden op 16 oktober 1638; Suzanna van Reigersberch, weduwe van mr. Anthonie Bloncke, stierf op 1 februari 1640.
3 Het hs. geeft 'dat'.

't Is seer goed, dat de landgravin[4] weder aen werck comt, heeft haer niet verder verbonden als soo lang Swede in oorlogh sal sijn.

4 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.

Ick en can niet geloven, dat dieghene, die Vrancrijck regieren, lust hebben tot vrede. Waertoe de humeuren van Swede sullen gaen, sullen wij verstaen op het einde van den rijcxdagh, die nu werdt gehouden.

Den heer van Somerdijck[5] schijnt niet, dat iet anders sal crijgen als woorden. Ende wat operatie de Spaensche ambassade in Engellant[6] sal doen, moeten wij verwachten.

Veele in 't hof van Engellant soecken den coning van Groot-Bretaigne te disponeren om de Schotten wat toe te geven, 'twelck niet quaed en waer, soo het niet op Vrancrijck werde aengelegt, 'twelck met alle manieren dient voorcomen.

Wij hebben hier twee princen van diverse fortuine. Prins Casimir[7] is in de nacht nae Saterdagh door mijnheer den ambassadeur van Polen[8] gehaelt geweest uit het Bois de Vincenne, naedat weinigh tevoren het accord tusschen denselve ambassadeur ende mijnheer de Chavigny[9] was gemaect lopende daerop, dat den heer ambassadeur soowel als den prins Casimir belooft hebben, dat de belofte gedaen bij den coninc van Polen ende de stenden, die geseit wierd niet gedaen ofte geapprobeert te sijn, in volle dagvaert sal werden geratificeert op de naeste daghvaert. Den hoochgemelte prins Casimir werdt nu bij ordre van den coninc[10] gevisiteert bij alle princen; oock vanwegen de princessen; gaet den coninck begroeten ende sal daernae op 's conincx costen werden getracteert ende vertrecken oft met den ambassadeur nae Polen ofte, soo andere seggen, nae Rome om den paus te bedancken van sijne intercessie. Dit gaet wel voor die zijde.

Maer mijnheer den churfürst[11], sedert dat het gerucht hier is geweest, dat de coninginne van Swede voor sijne Doorluchticheit had geschreven, is strenger als tevoren bewaect geweest, soodat de zijnen, die hier sijn te Parijs geene tijding van sijne Doorluchticheit hebben connen becomen.

Dynxdagh laestleden heb ick becomen bij den coninck - die lang van de jicht is gequelt geweest - de audiëntie veertien dagen lang verzocht ende al bijgebracht, dat conde dienen om sijne Maiesteit te connen bewegen tot compassie. Den coninck heeft geseit alle mijne redenen wel verstaen te hebben ende dat hij oock letten soude op den brief[12], die ick sijne Majesteit gaf vanwegen onse coninginne. God geve ons goed succes. Maer de groote precysheit van Vrancrijck, die niet en wil schijnen gedrongen te sijn door vrese van de wapenen van Engellant, ende van Engellant, die niet wil geperst sijn tot eenigh tractaet door de detentie van den churfürst, geven ons in dit stuck groot beletsel.

De Spaegnaerden sijn op de grentzen in de voorhael hebbende eenige casteelen ende forten overrompelt bij Hesdin ende bij Dourlans. Dit sal oorsaeck sijn, dat de Fransoisen oock haest haer sullen moeten reppen.

Monsieur de Feuquière[13] sal wederom employ crijgen in 't graefschap van Bourgogne met beter geluck als voor dese, soo 't sijne E. gaet nae mijne wensch.

5 François van Aerssen, heer van Sommelsdijk.
6 Antonio Sancho Dávila y Toledo, markies van Velada; hij bereikte Engeland eerst op 5 april.
7 Jan II Kazimierz.
8 Christophe Corvinus Gasziewski.
9 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny, Frans staatssecretaris van buitenlandse zaken.
10 De Franse koning.
11 Karl Ludwig van de Palts; hij was medio oktober 1639 bij Moulins gearresteerd.
12 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 5; brief dd. 19 december oude stijl 1639.
13 Manasse de Pas, markies van Feuquières.

Duitschlant ende d' Elsas sullen dit jaer te lijden hebben. Gleen[14] is bij Würtzburg. Bij Constance is veel volcx ende groote magazijn van vivres. Galas[15] comt oock daernae toe door de Grisons met eenige trouppes. 't Spaensche volck, dat geweest is bij Salza, gaet nae

14 Gottfried Huyn, graaf van Geleen, keizerlijk bevelhebber.
15 Matthias, graaf Gallas, keizerlijk bevelhebber.

Italië ende soo daer de trefves gemaect is ofte gemaect werdt, sal onder don Melo[16] mede gaen nae Duitschlant.

De Grisons sien nu, wat sij gedaen hebben, als sij de Spaensche zijde soo heet hebben aengenomen ende de Fransoisen voor langen tijdt gemaect met haer irreconciliabel. Want de regiering te Insprug wilt nu onder pretext van de clausule gestelt in het tractaet van Milaen[17], als dat het recht van het huis van Oostenrijck in de Grisons soude onvercort blijven, ophaelende eenige oude pretensiën, den eedt ende appellatie hebben van de tien droictures ofte bailiage, een groot deel van de Grisons. De protestanten belast uit de Valtoline te trecken connen quaelijck eenige plaetse vinden van retraicte. De werelt werdt haer te naeuw.

In Switserlant blijft de verdeeltheit, doch die van Lucerne hebben beter gedaen dan men gemeent heeft, settende Amryn[18] ende sijn broeder[19] uit den raed van haere stadt ende thuis wesende haer regiment, 'twelck sij uit den dienst van mevrouw van Savoie[20] in den dienst van de broeders van Savoie[21] hadden gebracht, ten tijde als Turijn wierd ingenomen.

In Italië is niet alleen vrese voor den Turck[22], maer oock van inlandsche beroerte, alsoo den prince de Sens[23] onthooft te Naples ende veele gevangenen beschuldight werden van een conspiratie voorgehadt te hebben in het rijck van Napels, beled door het beleit van Vrancrijck ende van den cardinael Antonio Barbarino[24], dewelcke de interessen van Vrancrijck soo seer aenneemt, dat hij onlancx daerover met den cardinael Francisco Barbarino[25] in harde woorden vallende ter dier oorsaecke datelijck die coets heeft verlaeten met hooge woorden ende gegaen in de zijne.

Den paus om dese ende andere redenen licht tienduisent man te voet, tweeduisent te paerd. Venegiën, Mantua, Parma, doen oock groote lichting.

Den Turck werdt soowel in Polen als in Italië gevreest, alsoo men niet en weet, waer die groote preparaten te landt ende ter zee heen willen. Die van Venegië selve sijn niet heel gerust alsoo den nieuwen cahimacham[26] te Constantinople - want den voorgaende[27] is door last van den Grooten Heer geworght, omdat hij te veel gelds had - haer nieuwe vrese aenjaecht apparentelijck om mede haer veel gelds af te perssen, gelijck de voorgaende heeft gedaen.

Mijnheer den cardinael de Richelieu heeft eenige van sijne dienaers afgestelt, die sijn blancs-signez tot haer proffijt, meest door paspoorten, misbruict hadden.

De Spaignaerden hebben Alshem weder becomen ende de Beyerschen eenige plaetsen, die Coningsmarck[28] in Franckenlant ende Misne had becomen.

Van d'heer Bannier[29] loopen de geruchten hier verscheidentlijck, waervan wij de seeckerheit van Hamburg, Colen ende andere plaetsen moeten verwachten.

Tot Parijs, den 3 martij.

16 Francisco de Mello, graaf van Assumar, markies van Tor de Laguna.
17 Het verdrag van Milaan van eeuwige vrede, gesloten op 3 september 1639 tussen Spanje en Graubünden.
18 Joseph Am Rhyn.
19 Louis Am Rhyn.
20 Christine de France, hertogin van Savoye.
21 Kardinaal Maurizio van Savoye en Tommaso Francesco van Savoye.
22 Murád (Amurath IV) was op 9 februari overleden; hij werd door zijn broeder Ibrahim opgevolgd.
23 Giovanni Orefice, prins van Sanza.
24 Antonio Barberini.
25 Francesco Barberini.
26 Housseïn Pasja; zie Hammer, *Hist. de l'Emp. Ottom.* IX, p. 351-354.
27 Mohammed Pasja.
28 Hans Christoph, graaf van Königsmark, Zweeds bevelhebber.
29 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.

Men hout het daervoor, dat monsieur de Chavigny ende Bellièvre[30], als die laest geweest sijn bij den churfürst, aen deselve de vrijheit hebben gepresenteert, mids belovende uit Vrancrijck niet te vertrecken sonder conings oorlof. Engelant begeert sijne volle vrijheit. Wat sijne Doorl. hierop sal willen doen, connen wij niet weten, alsoo deselve naeuw bewaect werdt.

Wij verstaen, dat de Duinker[k]sche vloot geconvoyeert werdt bij eenige Engelsche schepen; dat uit Malaga ende Carthagena mede eenige soldaten gaan nae Italië, alwaer Casal ende 't casteel van Thurijn peryckel sullen loopen, soo sulcx door geen tresves en werdt voorcomen; dat in Portugal vlooten gereedt gemaect werden om te gaen tegen de Hollanders nae Brasyl ende Ceilon; dat ontrent sesduisent Spaignaerden zijn bij Hesdin; dat eenige gaen onder Fuentes[31] nae Artois, onder den colonel Beck[32] nae Lutzenburg, Fontaine[33] blijvende op de actiën van de Hollanders te letten.

Den paus wil geen bisschoppen bevestigen dan van welcker leven de informatie bij de nonces is genomen.

De conspiratie te Napels is ontdeckt geweest [bij den her]togh van Parma[34].

De vloot die in Vrancrijck werdt toegemaect soude daertoe gedient hebben.

In Normandië bij.....[35].

Men spreect van twaelffduisent man van hier nae Italië te senden onder den eertsbisschop van Bourdeaux[36] ende den grave van Alais[37].

Adres (boven aan de brief): Mijnheer mijnheer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant.

Op het tweede blad schreef Van Reigersberch in margine: Broeder de Groot, den 3 Martij 1640 uyt Parijs. Prins Palatijn. Prins Casemir.

4543. 1640 maart 5. Aan M. Casaubonus[1].

Vir reverende,

Mitto exemplum libri mei de Veritate Religionis Christianae[2] cum accessionibus non spernendis; rogo errata, quae satis multa sunt, aliquis corrigat. Ubi occasionem reperero, mittam et amicis aliis.

30 Pomponne de Bellièvre.
31 Juan Claros de Guzmán, markies van Fuentes.
32 Johann von Beck (1588-1648).
33 Paul-Bernard, graaf van Fontaine (± 1576-1643).
34 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
35 Het handschrift is hier beschadigd.
36 Henri d'Escoubleau de Sourdis.
37 Louis-Emmanuel, graaf van Alais.
1 Copie Rotterdam, Gem. Bibl., coll. Rem. Kerk, cat. v. hss. no. 674. Gedrukt *Epist.*, p. 604. Mericus Casaubonus (1599-1671) was protestants theoloog en klassiek filoloog te Oxford.
2 *Hvgo Grotivs De veritate religionis Christianæ. Editio Nova, additis annotationibus in quibus testimonia.* Parisiis, Sumptibus Seb. Cramoisy, Typographi Regij. MDCXL. Cvm privilegio regis; Ter Meulen-Diermanse no. 950.

Epistolam tuam scriptam postridie Calendas Ianuarias[3] recte accepi. Opto τοῖς σχοτοδινιῶσι plus lucis. Regi optimo[4] ὅπερ θέμις ἐστιν ἀνάχτων ad quas res si quid conferre possim, faciam promto animo.

3 Ontbreekt.
4 Karel I van Engeland.

Hokeri[5] interpretem quaeram. Sed et vos quaerite. Dignus est, qui in omnibus linguis legatur.

De epistolis patris[6] rogo cogita.

Amat te tibique pro amore gratias agit patri tuo quondam carissimus Labbaeus[7]. De Christi patientis versione[8] N.D. de Sandis[9] de benignis in me elogiis illustrissimo D. Falclandio[10], de exemplis tibi gratias ago voloque persuasum iis omnibus nihil me malle quam prodesse rei christianae.

Vale, vir optime.

Tuus totus et patris et tuo jure
H. Grotius.

Lutetiae, V Martii MDCXL.

4544. 1640 [maart] 5. Aan Willem de Groot[1].

Mi frater,

Mitto per viam et Rhotomagi et maris exempla libri nostri de Veritate religionis Christianae[2] cum non inutili accessione. Rogo, ut tibi sumas unum, patri quoque des, a quo non vitam tantum Deo sic volente habeo, sed et multa, quae hic apparent;

5 De Engelse theoloog Richard Hooker (1554-1600). Grotius beijverde zich voor de vertaling van zijn werk *Of the Lawes of Ecclesiastical Politie*, verschenen in 1593 (eerste vier boeken) en in 1597 (laatste boek); vgl. dl. X, p. 588 n. 7 en p. 612 n. 4.

6 Isaac Casaubonus (1559-1614), Zwitsers klassiek filoloog. Zijn brieven waren in 1638 door Gronovius uitgegeven: *Isaaci Casavboni Epistolæ, quotquot reperiri potuerunt, nunc primum junctim editæ. Adjecta est Epistola de morbi ejus mortisque causa: deque iisdem narratio Raphaelis Thorii*. Hagæ Comitis Ex Officina Theodori Maire. MDCXXXVIII. Een tweede editie, verzorgd door Johann Georg Graevius verscheen eerst in 1656.

7 Charles Labbé, Frans jurist en filoloog (1582-1657). Hij hielp Isaac Casaubonus bij het collationeren van de tekst van Flavius Josephus met het hs. van de Bibliotheek des konings.

8 *Christs passion. A tragedie. With annotations.* London, Printed by Iohn Legatt. MDCXL; Ter Meulen-Diermanse no. 43.

9 George Sandys (1578-1644), vooral bekend als vertaler van Ovidius.

10 Lucius Cary, burggraaf van Falkland, van wiens hand een gedicht ‘To the author’ bij *Christs passion* (zie boven n. 8) verscheen.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 894. Deze geleidebrief bij een zending van enige exemplaren van Grotius' *De veritate* wordt in de uitgave der *Epist.* gedateerd op 5 april 1640. Op 10 maart schreef Grotius echter aan zijn broer Willem over de nieuwe editie van *De veritate:* ‘Ejus exempla aliquot misi jam ad Treselium, qui ad te mittat’ (no. 4552; vgl. nog de brief dd. 31 maart, no. 4581). Grotius stuurde bovendien op 5 maart 1640, direkt na het verschijnen van de nieuwe editie, exemplaren aan Claudius Sarravius (vgl. no. 4547) en aan Mericus Casaubonus (vgl. no. 4543). Dit maakt datering van de onderhavige brief eveneens op 5 maart aannemelijker. De voorde vrienden in het vaderland bestemde exemplaren van *De veritate* bleven overigens onderweg liggen (vgl. no. 4693) en bereikten pas begin juli 1640 hun bestemming (vgl. no. 4732).

2 *Hvgo Grotivs De veritate religionis Christianæ. Editio Nova, additis annotationibus in quibus testimonia*. Parisiis, Sumptibus Seb. Cramoisy, Typographi Regij. MDCXL. Cvm privilegio regis; Ter Meulen-Diermanse no. 950.

deinde proximis; praeterea Heinsio[3] et Salmasio[4] et Beaumontio[5] et Utenbogardo[6]; Vossio[7]

3 Daniel Heinsius.
4 Claude de Saumaise - Salmasius -.
5 Simon van Beaumont, pensionaris van Rotterdam.
6 Johannes Wtenbogaert.
7 De Amsterdamse hoogleraar Gerardus Johannes Vossius.

quoque et, siquid supererit, exemplum liberis ejus[8] ac Wycfortio[9].
Vale, frater optime.
Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 5 Aprilis 1640.

4545. 1640 maart 5. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

E postremis meis litteris[2] intelleges, quomodo se res habeat super editione tuorum operum. Interea a filio[3] Amstelodamo litteras accipio, quibus indicat jam absolutam esse prioris commentarii editionem[4]; ipse vero qui jam ante diem Saturni aut certe sub eum reditum ad nos suum cum operis exemplari erat pollicitus, nullus comparuit, forte quia tardius quam speraverat opus processit. Quare non est opus erratorum indicem - quem in tuis litteris non repperi - ad me mittere, nisi ubi acceperis librum omnibus suis numeris perfectum.

De regione Ophyr[5] mihi sane quam maxime arridet sententia Varrerii[6], qui eam in regione Pegusiorum in India possit aant., ut ex dissertatione, (q)uae Pontani[7] adversus Seldenum[8] discussioni postpos(it)a est, videre licet.

Pro iis, quae de spe pacis communis et Galliarum cum Anglia particulari(s) scribis, gratias ago pro qua te allaborare, etiam ea, quae quot septimanis hic excuduntur, nova produnt.

Caeterum et hoc celare te nolo, conventum a me qui se ejus, quae a regina vestra ad te est missa, epistolae[9] exemplum vidisse asseverabat eamque satis ad eam rem efficaciae habere negabat.

8 Isaac, Mattheus en Gerardus Vossius.
9 Joachim de Wicquefort (± 1600-1670), koopman en bankier te Amsterdam; zie over hem no. 4730A.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Antw. op no. 4523; beantw. d. no. 4561.
2 No. 4530.
3 Pieter de Groot.
4 *Commentatio... de Antichristo...*; voor de volledige titel zie no. 4453, n. 2.
5 Vgl. no. 4523.
6 Gaspar Barreiros († 1610); zie ook volgende noot.
7 Johannes Isacius Pontanus (1571-1639), hoogleraar te Harderwijk. Hij bestreed John Selden in: *Joh. Isacii Pontani Discvssionvm Historicarvm Libri duo. Quibus Præcipuè quatenus & quodnam mare liberum vel non liberum clausumque accipiendum dispicitur expenditurque. Accedit, præter alia, Casparis Varrerii Lvsitani de Ophyra regione & ad eam Navigatione Commentarivs*. Hardervici Gelrorvm, Excudebat Nicolaus à Wieringen Gymnasij Typographus. M.DC.XXXVII.
8 De Engelse jurist John Selden (1584-1654); zie over hem dl. V, p. 515 n. 7-9.
9 No. 4444 (dl. X).

Dominus Salmasius[10] jam edit tractatum de Faenore Trapezitico[11], in quo egregie - ut audio - vapulabit Cyprianus Regneri jc.[tus12], qui sententiam adversus eum Cunaei[13] de mutuo ejusque alienatione scripto[14] defendit.

10 Claude de Saumaise - Salmasius -, klassiek filoloog, hoogleraar te Leiden.
11 *Dissertatio De Foenore Trapezitico, in Tres libros divisa. Claudio Salmasio Auctore.* Lugduni Batavorum, Ex officina Ioannis Maire. MDCXL.
12 Cyprianus Regner van Oosterga (1614-1687), jurist te Leiden.
13 Petrus Cunaeus - van der Cun - († 2 december 1638), taalgeleerde en jurist.
14 *Cypriani Regneri De Inivstitia Quarundam Legvm Romanarvm Libri Duo. Contra Jacobum Mæstertium JC[tum]. Adjecta est ad caput 19.* [sic; pro: *18*] *libri 1. brevis Apologia pro manibus Petri Cunæi adversus Clavdivm Salmasivm*... Lugduni Batavorum, Apud Justum Livium. MDCXL.

Parentes et uxor te resalutant.
Vale.
Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Raptim, Hagae Comitis, V Martij 1640.

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de Suède, à Paris.
Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 14 Maert.
En in dorso: 5 Martii 1640. W. de Groot.

4546. 1640 maart 5. Van N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

De Strada[2] is hier met ordre om soo met desen staet ende den hertoch van Longueville[3] als met de lantgravinne[4] te handelen, die men evenwel niet geloven kan dat haer ront sal verclaren, eer sij siet, wat ploy alles in Bohemen nemen sal, dat wel slepen soude connen, alsoo d'opinie is den mareschal Bannier[5], die in sijn avantage blijft, niet sal hazarderen ende darom tot geen bataille commen als daer wordende besocht. De macht, die sijn Ex.te versamelen kan, heeft hij bij hem.

Indien met het maecken van vrede in Italië de keyserse meerder machte vandaer hebben te wachten, soo souden sij, die nu in voetvolck stercker sijn, valde in foros prevaleren.

In Sweden, daer de saecken, mits de reconvalescentie van mijnheer den rijxcancler[6], haer ordinaris trein nemen, is een uytschrivynge gedaen, oock een cotisatie van coren om de plaetsen van Pomeren daermede te voorsien.

Apparentie van verdrach van den biscop van Ceulen[7] met die van Luyck kan men hier noch niet sien.

Den conynck van Denemarcken equipeert alle sijne scepen, daertoe aenneempt een groot getal van bootsvolck, oock onder de hant een capitain in 's lants dienst[8] met groote presentatiën heeft gesocht te trecken. Sijn ogemerk schijnt den hogen tol off met force te mainteneren off met verdrach de taxe wat boven den ouden cours te verhogen, hetwelck beswaerlijck is voor desen staet, die men telckens bij ongelegenheyt van tijt hoger ende hoger wil beswaren. Veele meenen dit werck

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK, K 74h. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 602. Wellicht antw. op no. 4526; beantw. d. no. 4563.
2 Godefroi d'Estrades (1607-1686).
3 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
4 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
5 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
6 Axel Oxenstierna.
7 Ferdinand van Beieren, keurvorst-aartsbisschop van Keulen en prins-bisschop van Luik.
8 Zijn naam heb ik niet kunnen achterhalen. Christiaan IV schrijft dd. 10 februari a. Korfits Ulfeldt: 'Den Capitein, som bragte dy Brandtskiibe an y diins paa dii Spanske Skiib, presenterede mig syn tiieniste med ded forbehold, att hand Inted skulle brugis henad franckriige, Suerrig eller Hollandt,...' (ed. Bricka-Fridericia dl. IV p. 301).

sonder intelligentie met Engelant niet en is begost. De iegenwoordyge vergaderynge van de Staten van Hollant sal over die saecke moeten delibereren.

Den gemelten conynck van Denemarcken heeft mede in Moscoviën alle de salpeter opgekocht ende arbeyt bij den Grooten Vorst[9] alleen permissie tot uytvoer van salpeter te becommen, gelijck de coopluyden seggen, dat hij in Polen door een jode tracht alle de salpeter mede op te doen copen, daer andere princen meer aen is gelegen als desen staet, die uyt Oostindiën wert geprovideert.

9 Michaël III Fjodorowitsj Romanow.

Tot de reductie van de interesten tot vijff ten hondert inclineren meest alle de steden, waermede sij den staet meenen te doen profiteren weynych min oft meer als twaelffhondertduysent guldens jaerlijckx. Delft ende Alcmaer maecken difficulteyt, niet alleen omdat sij vreesen het credyt van den staet te hazarderen, maer oock voorsien, dat het soude worden misbruyckt om met nieuwe lichtyngen nieuwe beswaryngen te doen ende soo de saecken te stellen in pointen van bij tresves oft anders te connen werden geredresseert.

In de wisselynge van de gevangens, daerover nu wert gehandelt, openbaert haer difficulteyt dat men de Spaense op zee becomen wil senden naer Spaengiën. Den viant die verstaet die te mogen brengen daer hij wil, gelijck hij de vremde natiën Engelsche, Franse, Schotten ons laet volgen, sonder die te senden elk daer sij originelijck t'huys horen wegende hetselve soo hoge, dat eer daervan te wijcken sij schrijven liever alle de Spaense in miserie willen laten vergaen. Aen dese sijde siet men, dat die voet niet mach werden genomen om de Spaense, die nu met soo sware oncosten, peryckel ende difficulteyten passagie moeten soecken, den wech niet te faciliteren. Tusschen beyden sijn de zeesteden verlegen met de clachten van vrouwen ende kinderen.

Uyt Brasil nochte van Oostindiën hebben wij niet als dat de Engelsche met het formeren van een nieuwe Oostindische compangie licht wederom sullen nieuwe materie prepareren van verschillen.

D. Ionsson[10] heeft nevens sijne gebiedenisse versocht, ick uEd. wilde verseeckeren hoe seer de coninginne van Bohemen dagelijckx roemt de goede officiën, die uEd. aen hare M.[teyt] ende den churfürst[11] doet.

Alle preparaten van oorloge continueren ernstych.

Desen 5 Martij 1640.

Adres: Mijnheer mijnheer de Groot, raedt ende Ambassadeur ordinaris van de coninginne ende crone van Sweden bij den alderchristelijcksten conynck.

In dorso schreef Grotius: 5 Martij 1640. N. Reigersberg.

En boven aan de brief: Rec. 14 Martii.

4547. 1640 maart 5. Aan C. Sarravius[1].

Vir nobilissime et amplissime,

Mitto librum nostrum de Veritate Religionis Christianae[2] additis testimoniis, partum doloris quondam mei, nunc apud Deum monumentum gratiarum actionis[3]. Te cum semper fecerim plurimi, primum esse volui, cui hoc munus offerrem cum precibus, ut, si quid sit inter tot negotia properanti servire rei christianae minus exacte dictum, de eo ut monear emendaturus in editione secutura.

Tuae Nobilitati addictissimus

10 Samson Johnson, hofpredikant van Elisabeth Stuart, de gewezen koningin van Bohemen.

11 Karl Ludwig van de Palts, zoon van Elisabeth Stuart.

1 Copie Rotterdam, Gem. Bibl., coll. Rem. Kerk, cat. v. hss. no. 674. Gedrukt *Epist.*, p. 604; *Epist. ad Gall.*, p. 405. Beantw. d. no. 4559. Claude Sarrau was raadsheer in het parlement van Parijs.

2 Voor de volledige titel zie no. 4543, n. 2.

3 Een eerste versie van het werk werd op Loevenstein geschreven; vgl. Ter Meulen-Diermanse no. 944, rem. 1.

H. Grotius.

Lutetiae[4], V Martii MDCXL.

4 Ontbreekt in de copie Rotterdam.

4548. 1640 maart 6. Van J.A. Salvius[1].

Hoch edler, gestrenger undt vester, innsonders hochgeehrter Herr Ambassadeur undt grossgeneigter Patron,

Wass eine Zeit hero zwischen den königlichen polnischen nacher Danzigk abgefertigten Commissarien[2] undt dann selbiger Statt zu diesen Tractaten Deputirten[3] sich verlauffen, dessen seind E. Excell. zum Theil bey nehricher Post berichtet.

Iezo verlautet selbiger Ortten hero, dass obermehlte Commissarien vonn der halben Zulage zwar abwichen, begehrten aber hinngegen, die Statt solte järlichen 4 Tonnen Goldss dem Könige[4] zu zahlen einverwilligen, die aber sich dieser Zumuthungen entschüttet, jedoch umb Erhaltung guten Friedenss willen, zu 4 Tonnen semel pro semper herzugeben anerbietig gemacht, welches vonn den Commissarien nicht acceptirt worden, mit Vermelden, es würde Ihren May.^{tt} sehr verkleinerlich fallen, so sie nun dass Irrige annehmen solten, welchess sie hievormahlss schon abgeschlagen. Wird also sehr wenig vonn diesen Tracten mehr gehalten.

Dess Herrn Generalfeldtmarschalln Baners Excell.[5] haben den H. Generalmaior Königssmarckt[6] zu sich gezogen, und obwohln die Kayserlichen über die Elbe zu gehen intentionirt gewesen, so haben sie sich doch, nachdem sie die Coniunction sothaner Trouppen mit der Armee, auch dass dieselbe ihnen aufs Leib zu gehen resolvirt, vermercket, wiederumb zuruckgewandt und inn ihre alte Quartier, da sie der Wälder halber zimblichen forttheilhafftig liegen, gekehret. Alss Herr Stallhantsch[7] bey Freystaden dess Obristen d'Espagni[8] Regiment Tragoner rencontrirt, davonn 200 niedergemacht und die übrigen ganz zertrennet, ist er dem Mannsfelder[9] weiter uf dem Halss gedrungen, ihne auss den Quartieren inn die Flucht gebracht, bey 200 gefangen, ohne wass hinn und wieder niedergemacht, darauf er sich auf Walau begeben, darinn des Obristen Borcken[10] Regiment zu Pferd und bey 300 commendirte Mussquetirer, dasselbe belagert und so weit gebracht, dass sie sich den 3ten diss ergeben müssen und Unterofficirer und gemeine Reutter wie auch das Fussvolck hat sich alless untergestellt, die höhere Officirer aber seindt nach Presslau passiret, durch diese Occasion auch bey 80 schwedische Gefangene erledigt, und eine zimbliche Quantität vonn Ammunition nebenst 1500 Wagenpferden bekommen worden.

Inn Polen ist wegen annahender Gefahr dess Grosstürcken[11] wiederumb ein Reichstag auf den 6. May nacher Warschau aussgeschrieben, und solle selbige Königin[12] zu Richtung ezlicher Regimenter vor ihren Herrn Brudern dem Kayser einen Vorschuss an Geld thun wollen.

Die Weymarischen verhalten sich noch inn ihren darmstettischen Quartieren.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 10. Oorspr. Ondertek. (van de hand van Salvius' secretaris Jacob Mutterer), ondertek. d. Mutterer. Beantw. d. no. 4584. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant, residerende te Hamburg.
2 Gerhard Dönhof en Johann Guldenstern.
3 Niet geïdentificeerd.
4 Wladislas IV (VII) van Polen.
5 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
6 Hans Christoph, graaf van Königsmark, Zweeds bevelhebber.
7 Torsten Stålhandske († 1644), Zweedse generaal-majoor.
8 De kolonel in keizerlijke dienst d'Espaigne.
9 Philipp, graaf van Mansfeld, keizerlijk bevelhebber.
10 Heinrich Dietrich Borkh.
11 Murád (Amurath IV) was op 9 februari overleden; hij werd door zijn broeder Ibrahim opgevolgd.
12 Cecilia Renata, dochter van Ferdinand II.

Vonn der Proposition uf dem churfürstlichen Collegialtagk zu Nürnberg höret mann noch nichts gründliches, doch sollen die Puncten mehr zu Continuirung dess Kriegss alss

Restabilirung einess allgemeinen durchgehenden Friedenss angesehen sein, undt kommen noch täglichen andrer Fürsten undt Potentaten Abgesandte aldort an, dass also diese Tagssazung eine Zeitlang wehren dörffte.

Solte auf Befehl Herrn Ambassadeurs Salvii E. Excell. ich unterdienstlichen hiermit nicht verhalten, dieselbe Göttlicher Protection undt dero mich zu beharrlichen Faveur empfehlendt,

E. Excell. unterdienstwilligst geflissener
Jacob Mutterer, Secr.

Hamburg, 25. Febr. Anno 1640.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 28 Martij.

4549. 1640 maart 7. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

Je voy par la vostre du 21 courrant[2] la peine que vous prenez pour la liberté de monsieur électeur Palatin[3], dont la détention fait desgouster tout le monde. I'ay peur que la Suède ne prenne que résolutions peu aggréables à la France, voyant qu'elle ne fait ce à quoy elle est obligée par des traittés et que l'Angleterre et d'autres demeurent à bras croisés laissans tomber tout le fait de la guerre sur nostre Banier[4] que Dieu vueille assister par sa grâce et come nous espérons qu'il le fera. Mais il seroit aussy raisonable que la France au moins s'estant usurpée l'authorité sur les Vinarois les fait marcher et faire des diversions au soulagement de nostre Banier sans attendre qu'une nouvelle armée d'Italie vienne[5] fondre sur eux, en quoy on travaille puissamment de tous costés.

L'alliance entre l'empereur, l'archiduchesse[6] et l'Espagnol[7] estant desià conclue et ratifiée[8] de l'un et de l'autre costé sur ce suject, vous le verrez par cy-joncte copie qu'il vous plaira envoyer en Suède. Pour faciliter cecy l'empereur demande une diète générale des Suisses qu'on doit intimer pour le 8/18 de Mars prochain sans qu'on sâche le suject. Mais il est fort usé à présumer que les Grisons et Suisses estans compris en icelle alliance, on voudra les derniers persuader à la conjonction des forces pour le recouvrement d'Alsace ou pour le moins se procurer des levées, vivres et munitions avec le passage par la Suisse; et tout le monde criant contre la

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds resident in Zürich.
2 Ontbreekt.
3 Karl Ludwig van de Palts.
4 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
5 In het hs. staat ‘vienne’ herhaald.
6 Aartshertogin Claudia.
7 Namens Philips IV werd ondertekend door Fadrique Enriquez de Luxan, Spaans gezant te Innsbruck.
8 Het verdrag van Ebersdorf werd gesloten op 18 september 1639; zie no. 4534, n. 7. De copie werd door Grotius aan Axel Oxenstierna gezonden; vgl. no. 4569 en n. 15.

France à cause de son procédé non attendu, ie crains qu'on n'obtienne quelque chose à nostre désadvantage. Car les Suisses romanistes on peut gagner par l'argent come trop avaricieux et les protestans come trop riches se lairront ployer à tout par des menaces pour se conserver en paix.

De Salze sont venus 4 mille Allemans et 4 mille Italiens et de Naples on attend 2 ou trois mille hommes, dont les Espagnols formeront un puissant corps en Italie pour se mettre à bon heure en campagne, voyans qu'il y a peu d'apparence qu'on puisse conclure une paix ou tresve pour cest' an en Italie, où toutes résolutions panchent à la guerre.

Au reste, monsieur, ie pren à bon comte vos espérances que me donnez de mon affaire, qui à mon advis sera encor à la longue, estant pourtant raisonable que monsieur

Heuf[9] m'assiste cependant pour le moins de cent ou 200 dalers conforme mes précédantes[10] pour me délivrer de la peine d'en emprunter d'advantage des marchands Suisses qui sont certes d'estranges gens en matière d'argent, quand il en faut prester aux estrangers. Ie vous supplie d'y travailler, tant qu'il vous est possible, et ne le pouvant obtenir, deschiré[11] s'il vous plait mon acquit que ie vous ay envoyé. Je me reccomande à vos bonnes grâces et demeure, monsieur,

tout le vostre

Marin ms.

De Zurig, ce 26 de Feber. 1640.

Les députés Grisons[12] sont encor à Insprug sans rien faire.

Lunedy qui vient se fera la diète des cattoliques à Lucerne, où les ministres Espagnols les voudront préparer à celle de Bade pour la faire réussir à son advantage. Les traittés de Savoye s'en vont en fumée de l'un et l'autre costé et, tant que les princes[13] ne voudront renoncer à l'amitié Espagnole, l'accomodement sera tousiours difficile.

I'escris au jeune baron Oxenstirn[14] et vous reccomande le paquet.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 22 Martij.

En in dorso: 26 Febr. 1640. Marin.

4550. 1640 maart 10. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

Locutum me regi pro libertate electoris[2] jam scripsi[3]. Sed quamdiu duo potentes reges[4] jus quisque suum, ut credi volunt, tam praefracte tuentur, non video, quid sperare debeamus, quanquam multum hoc tempore, dum de pace consultatur Norimbergae, hanc captivitatem incommodare rebus electoris recte monet Excellentia vestra. Est tamen spei mihi aliquid inde, quod nobilis quidam hinc in Angliam missus dicitur[5] et quod Windenbanckium[6] a se maximo cum honore dimisit cardinalis. Habet

9 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
10 Nos. 4497, 4507, 4521 en 4534.
11 Te lezen is ‘deschirez’.
12 Zie no. 4457, n. 40.
13 Kardinaal Maurizio van Savoye en Tommaso Francesco van Savoye.
14 Johan Axelsson of Gabriel Gabrielsson Oxenstierna.
1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 221. Gedrukt *Epist.*, p. 605. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag. Aan een aantal kennelijke verschrijvingen in de copie te Uppsala is stilzwijgend voorbijgegaan.
2 Karl Ludwig van de Palts.
3 No. 4538.
4 Lodewijk XIII van Frankrijk en Karel I van Engeland.
5 Niet geïdentificeerd.
6 Thomas Windebank, zoon van de Engelse staatssecretaris sir Francis Windebank.

satis quod agat Anglia: parlamentum indictum jam est; fervent dilectus equestres ac pedestres; Scotis non satisfit; cum Batavis, quae ipsa sui vetustate sepultae putabantur, controversiae, resuscitantur; veniet et eo cum maximo splendore Velada[7]; de matrimonio, de foedere loquetur. Det Anglis Deus bonam mentem.

Dicuntur Norimbergae qui sunt invitare Lunaeburgicum principem[8] et Hassicam

7 Antonio Sancho Dávila y Toledo, markies van Velada, extraordinarius Spaans ambassadeur in Engeland.

8 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.

viduam[9] ut ad se mittant et consilia socient[10]; Brandenburgici[11] autem ita pacem expetere, ut, nisi eam communem impetrent, propriam se sibi quaesituros dicant.

Regis Daniae epistola[12], quam mihi misit Excellentia vestra, magis videtur esse pro ingenio gentis quam ex usu temporum. Bavarici autem jactant passim confidere se futurum, ut per pacem et electoratus et superior Palatinatus Bavaro[13] maneat, auctoritate Galliae regis. Solent talia saepe spargi sine re. Multi tamen metuunt, ne lateat aliquid. Et jam in Italia inducias in octo annos cudit pontifex et aut perfecit aut perficiet. Nam et quae hic cum ducibus acta erant ad mittendas illuc copias, ea revocantur[14] omnia et Italos video de induciis non dubitare.

Turcam[15] autem minus jam metuunt iidem Itali, quod videatur non tantus esse quantus primo putatus est ille maritimus paratus et quicquid est ad Euxinum magis mare quam ad Tyrrhenum aut Adriaticum pertinere.

Longavillanus[16], ut audimus, non[17] bene valet. Supplementum exspectat octo cohortium; machinas a Crutzenaco abducere cum vellet, per glaciem impeditus est. Vinarienses autem late tenent agros suntque in prosperis adeo rebus, ut exiguo tempore equitum quater mille confluxu aucti dicantur[18]. Dux autem Carolus[19] tria millia equitum collegit scribitque militem non longe a Meti et Viridunis. Idem dux malo exemplo matrimonium, in quo tamdiu vixit, rescindi cupit velut metu contractum et retentum per juris ignorantiam. Contra hanc molitionem querelam edidit uxor[20] ejus. Respondit ille non uxorem amplius, sed cognatam carissimam vocans. Pontifex, quem judicem dux implorat, jussit eum, dum causa cognoscitur, abstinere ab ejus consuetudine, quam uxorem sibi cepit usurariam[21]. Id ubi fecerit, dicit se daturum judices vicinis in locis citata et audita ea, cujus praecipue res agitur.

Princeps Casimirus[22] apud regem pransus est capite tecto. Redibit per Batavos. Legatus Polonicus dono dedit cardinali ex succino crucifixum et candelabra et ferarum pelles, grata munera.

Glenius[23] in Wirtenbergico esse scribitur[24]. Pars autem militum ejus cum caesarianis laborare in iis Thuringae recipiendis, quae nuper ceperat Coningsmarckius[25].

Hispani jam recessisse a Picardiae fine dicuntur, sed captis Avino, S. Martino, et castello ad Hesdinum. Regis autem copias processuras non puto ante finem Aprilis neque ante proditurus ex hybernis Batavos puto.

9 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
10 De copie te Uppsala heeft abusievelijk ‘servent’.
11 Namens Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg, waren aanwezig Johann Friedrich von Löben, Peter Fritze en Caspar Taschenberger.
12 De brief heb ik niet kunnen vinden.
13 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
14 De copie heeft ten onrechte ‘provocantur’.
15 Murád (Amurath IV) was op 9 februari overleden; hij werd door zijn broer Ibrahim opgevolgd.
16 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
17 Verbeterd uit ‘iam’ naar de copie te Uppsala; vgl. de brief aan A. Oxenstierna van dezelfde datum, no. 4553.
18 De copie heeft ten onrechte ‘dicuntur’.
19 Karel IV, hertog van Lotharingen.
20 Nicole, hertogin van Lotharingen. Een gedrukt pamflet, bevattende ‘Declaration de Madame la dvchesse de Lorraine’, ‘Response de monsieur de Lorraine’, ‘Narré véritable...’ en ‘Response de Madame la Duchesse de Lorraine au Manifeste...’ bevindt zich in Parijs, Bibl. Nat., coll. Clairambault 384, f° 41-89.
21 Beatrix de Cusance, prinses van Cantecroix (1614-1663).
22 Jan II Kazimierz.
23 Gottfried Huyn, graaf van Geleen, keizerlijk bevelhebber.
24 De copie heeft ‘dicitur’.
25 Hans Christoph, graaf van Königsmark, Zweeds bevelhebber.

Duci Lotharingo cardinalis Hispanus Sanciam reddidit, quem locum Gallis eripuerat nuper Piccolominaeus[26].

Oquendo[27] Dunquerca egressus naves XIV cepit a S. Malo venientes, alias indidem Dunquercani.

Deus pacem nobis det bonam beneque Excellentiam vestram sospitet foveatque.

Excellentiae vestrae omni observantia devinctissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 10 Martii A.^{o} 1640.

Adres: Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario et legato apud praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Red. Hagae Com. 8/18 Martij A.^{o} 1640.

4551. [1640] maart 10. Van P. de Groot[1].

Venerande parens,

Octiduum est quod Amstelodamo Hagam reversus sum, eodem quidem die quo tabellarius hinc ad vos proficiscitur, sed sero nimis ad curandas literas.

In hunc itaque diem exspectandum mihi fuit, ut ea quae ibi peregi significarem.

Locutus Amstelodami sum cum D.^{o} Vossio[2], Corcelio[3], Blawio[4]. Vidi ibi libros tuos de Iure Belli ac Pacis[5], quos postremo ad D.^{um} Vossium misisti.

Obiit illi, dum Amstelodami essem, filia unica[6] ex morbillis. Itaque non potui, quantum volebam, cum eo de tuis postea edendis agere. Blavius etiam Cornelius, nempe ille, qui typographiae curam gerit, uxorem nuperrime nuptam[7] amisit eodem tempore.

Promisit tamen ille sine mora tua de Fide et operibus[8] in lucem proditura.

26 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
27 De Spaanse admiraal don Antonio de Oquendo.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 26. Eigenh. oorspr. De datering in 1639 door Pieter de Groot is onjuist, wat blijkt uit de beide in deze brief genoemde sterfgevallen (Johanna Vossius stierf op 3 maart 1640 en de vrouw van Cornelis Blaeu, met wie deze in november 1639 was gehuwd, in 1640) en uit de mededelingen omtrent *De Antichristo, De fide et operibus* en de *Decalogus*.
2 Gerardus Johannes Vossius.
3 Etienne de Courcelles.
4 Dr. Johan Blaeu of Cornelis Blaeu.
5 Voor de volledige titel zie no. 4453, n. 8. Grotius had geannoteerde exemplaren van vroegere edities aan G.J. Vossius toegezonden; vgl. no. 4409 (dl. X).
6 Johanna Vossius († 3 maart 1640).
7 Elisabeth van Hoorn.
8 Zie voor de volledige titel no. 4453, n. 4.

Spero accepisse te iam ea de Antichristo[9], quorum duo exempla Amstelodamo ad te data sunt. Accepimus et ea, quae ad Decalogum[10] notasti curabimusque eadem cura eorum editionem. Velim interim, quandoquidem, quo alia edi cupis, satis norimus, ut de numero exemplorum quae tibi dari cupis, propius scribas, ut de eo cum Blavio conveniam.

Heufdium[11] allocutus sum de apochis aut subscribtionibus D. Berkelii[12], sed ille iam eas Naeldwikio[13] tradidisse se affirmabat. Operae pretium tamen erit, sive apud Rolandum[14] sive apud alios, ubi eiusmodi forte aliquid etiamnum latet, omnia perscrutari; nobis

9 Zie voor de volledige titel no. 4453, n. 2.
10 Zie voor de volledige titel no. 4453, n. 7.
11 Matthias Hoeufft, bankier te Amsterdam, neef en vertegenwoordiger van de Parijse bankier Johan Hoeufft.
12 Jacob van Oldenbarnevelt, heer van Berkel en Rodenrijs.
13 Adriaen van Naeltwijck.
14 Mogelijk de griffier van het Hof van Holland, Cornelis Roelants.

enim nihil tale in manibus est. Etiam consilium illud, in quo de holographo testamento apud institutum reperto nobis indicare aant. puto non ex re futurum.

Omnes nostri te salutant.

Deus, venerande parens, tibi in omnibus fortunet.

Tibi obedientissimus filius

P. Grotius.

Hagae Com., X Mart. MDCXXXIX.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 20 Martii.

4552. 1640 maart 10. Aan Willem de Groot[1].

Mi frater,

Non intercedo, quominus aut Corcellio[2] aut Corvino[3] dentur in manus illa de Fide et operibus[4], modo ne det librario[5] nisi editis illis de Antichristo[6]. Multum enim vereor, ne conspiratione hominum sua somnia detegi nolentium opprimatur opus utile, cujus edendi spe jam totum annum lactor. Inter eos autem qui abortum fieri hujus foetus velint esse et D. Vossium[7] miror doleoque. Quid Gentium Theologia[8] cum Antichristo? Sed esto. Sentiamus diversa. Dicamus quisque nostras rationes. Pii, eruditi, remoti a factionibus judicent. Unde haec cogitatio D. Vossio venerit, non satis video. Sed puto ab aula ei insusurrari nociturum liberum suorum fortunis, si talibus scriptis faveat. Contra gratiam illi paratam, si de alieno corio ludat. Quare utamur posthac Corcellii et, si opus sit, etiam Corvini opera.

Nostra ad Decalogum[9] jam septem sunt dies, cum ad te misi in fasciculo ad D. Spiringium[10], cujus hac in re benignitate utor, donec uxor[11] advenerit. Gratias autem tibi habeo, quod et chartas nostras servas tam diligenter et quod praescriptum edendi ordinem secuturum te promittis.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 892. Antw. op no. 4530; tezamen met no. 4561 beantw. d. no. 4572.
2 Etienne de Courcelles.
3 Johannes Arnoldi Corvinus, rechtsgeleerde in Amsterdam.
4 Voor de volledige titel zie no. 4453, n. 4.
5 De Amsterdamse drukkers-uitgevers dr. Johan en Cornelis Blaeu.
6 Voor de volledige titel zie no. 4453, n. 2.
7 Gerardus Johannes Vossius.
8 *Gerardi Ioannis Vossii de Theologia Gentili, et Physiologia Christiana; sive de origine ac progressv Idolalatriæ, ad veterum gesta, ac rerum naturam, reductæ; deque naturæ mirandis, quibus homo adducitur ad Deum, liber I et II. Liber III et IV.* Amsterdam apud Ioh. et Cornelivm Blaev, MDCXXXXI.
9 Voor de volledige titel zie no. 4453, n. 7.
10 Petter Spiring Silvercrona, resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag.
11 Maria van Reigersberch bevond zich in Zeeland.

Prodiere jam hic iterum Apologeticus noster[12], Disquisitio an Pelagiana sint dogmata, quae eo nomine traducuntur[13] ac postremo liber de Veritate Religionis Christianae[14] cum luculenta accessione. Ejus exempla aliquot misi jam ad Treselium[15], qui ad te mittat. Tu distribues compacta vel soluta ut optimum videbitur. Sed monendus es in ipsis erratis errata commissa, quae abs te vel filio meo[16] velim calamo corrigi. Nam secundo errato pro

12 Voor de volledige titel zie no. 4459, n. 10.
13 *Disqvisitio an Pelagiana sint ea Dogmata quæ nunc sub eo nomine traducuntur*. Parisiis, Apud Gvilielmvm Pelé, viâ Iacobæâ, sub signo Crucis Aureæ. MDCXXXX; Ter Meulen-Diermanse no. 938.
14 Ter Meulen-Diermanse no. 950 (zie ook rem. 3). Voor de volledige titel zie no. 4543, n. 2.
15 Daniel Tresel, koopman te Rouaan.
16 Pieter de Groot.

‘genere’ ponendum est ‘humano generi’, et quae etc. Numerus quoque ibi corrigendus ut sit 220 pro 210. Non longe a fine erratorum ponendum ‘Sabbathoth’ pro ‘Sabbatnoth’.

De consuetudine Parisiensi jam bis scripsi[17] neminem esse, qui quicquam audierit de illo discrimine, penes institutum an penes alium reperta sit charta. Imo plerunque institutis eas servandas committi. Id omnes uno ore testantur.

Princeps elector[18] captivus manet.

Vale cum parentibus, uxore, liberis, amicis.

Tibi obligatissimus frater

H. Grotius.

10 Martii 1640.

Si ita aut delicatus aut anxius est D. Vossius, vereor, ne in illas ad Decalogum plura inveniat non plane ad palatum eoque magis, quod ea tractatio ad argumentum, quo de scribit, propius accedat. De Lucano[19] autem et poematis[20] quid erit et an Tacitus cum notis[21] alicubi recuditur?

Haec ubi scripseram accipio a Corcellio totam editionem περὶ Ἀντιχρίστου satis nitidam, quanquam parvis literis. Restat, ut distrahatur liber et eruditorum advocata a nobis judicia intelligamus. Errata praeter ea, quae misi antehac in sequentibus haec notavi: p. 19, l. 23: Σίμωνος; p. 26, linea ultima: אתעמש id est, ponendum mem pro he; p. 41, lin. 15: XX. C; p. 45, lin. 30: S, nempe ut majuscula satis litera Latinis scribitur. Adde p. 13. lin. 6: Iosephum; p. 25. lin. 18: Christo; p. 32, l. 13: האראו; p. 48, lin. 29: Act. XVIII. 2; pag. 50, lin. 15: concessa; p. 53, lin. 11: dividetur. Sunt et minora, quae nihil opus erit annotari, sed si altera instituatur aliquando editio, debebunt corrigi: p. 17, lin. 20 delendum punctum post ‘turpitudinis’; ib. lin. 31 post ‘Augustinus’ coli nota pro puncto; p. 21, lin. 57 comma post servari, non post Evangelium; lin. 34: nota interrogationis post ‘ediderunt’; p. 32, lin. 24: ‘sed’ nempe minuscula; p. 40, lin. 32: ‘de’ nempe D minusculo; p. 44, lin. 32: Graeca; p. 53, lin. 28: post ‘Vandalio’ puncti nota. Etiam in p. 45: ΟΥΛΠΙΟΣ majusculis scribi debuit. Putem et rectius facturos fuisse Blavios, si nomen suum omitterent, ut quam minimo cum praejudicio legeretur liber. Velim autem quamprimum exempla in Angliam mitti et huc quaedam.

In primis pagellis nescio an hoc annotaverim: p. 8, l. 8: ἑνὸς καὶ ἀγνοίῳ; lin. 20: καίτινας; lin. 21: εὐδαιμονίαν.

Miror me in catalogo librorum editorum in Belgica anno 1639[22] invenire Lucanum

17 No. 4523; de andere brief ontbreekt.

18 Karl Ludwig van de Palts.

19 *M. Annæi Lvcani Pharsalia, sive de bello civili Cæsaris et Pompeji Lib. X. Additæ sunt in fine Hvgonis Grotii notæ Ex binis antehac editis junctæ, auctæ, correctæ. Et Thomæ Farnabii in margine. etc.* Amsterodami Apud Ioannem Blaeuw. A^{O}. MDCXLIII; Ter Meulen-Diermanse no. 430. Grotius sprak voor het eerst in 1637 over deze uitgave; zie dl. VIII, no. 3135, p. 374.

20 *Hug. Grotii Poemata, omnia. Editio quarta.* Lugduni Batav. Apud Hieronymum de Vogel. MDCXXXXV; Ter Meulen-Diermanse no. 5.

21 *C. Corn. Tacitvs ex I. Lipsii Editione cum Not. et Emend. H. Grotii.* Lvgdvni Batavorvm, Ex Officina Elzeviriana. Anno 1640; Ter Meulen-Diermanse no. 515.

22 *Catalogvs Vniversalis. Hoc est Designatio Librorum, qui in Fœderatis hisce Belgii Provinciis, Anno Aeris Christiani MDCXXXIX, vel emendatiores & auctiores in lucem prodierunt. Dat is: Een vertoogh van de meeste Boecken / die in 't Jaer onses Heeren MDCXXXIX in dese Vereenighde Nederlanden / ofte gantsch nieuw / ofte verbetert ende vermeerdert / ghedruckt ende uytgegeven zijn*, t'Amsterdam, By Broer Jansz, Boeckdrucker / woonende op de Nieu-zijds

quasi nunc editum cum notarum mearum parte nunc primum prodeunte. At ea pars jam diu est, quod tibi dicata exiit[23]. Cur decipiunt lectores? Et cur non potius, quod levi impendio fieri poterat, notas, ut volui, recudunt? quae haec est impostura? Velim scire, quot exempla edita sint τοῦ περὶ Ἀντιχρίστου. Deinde, qua forma Blavii parent edere annotata ad Novum Testamentum[24].

4553. 1640 maart 10. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

De principis electoris[2] negotio, praeter quae scripsi antehac[3], nihil quod dicam habeo. Clam agitur aliquid; quod an successurum sit, equidem nescio. Nam et nobilis[4] missus hinc ad regem Angliae est inscio comite Licestrio[5] et Windebanckius[6] a cardinali perquam magnifice dimissus est. Sed saepe fallunt signa ejusmodi: quare a tempore lux exspectanda.

Urget regem pontifex ad constituendas per Italiam indutias in annos octo. Itali rem aut factam aut proximam effectui putant.

Venetis a novo cahimachano[7] novae moventur controversiae; sed quae novis etiam, ut arbitror, pecuniis redimentur. Maritimus autem Turcarum paratus videtur hoc anno non tam magnus fore quam putabatur. Itaque remisit nonnihil Melitensium, Siculorum et Italorum metus crediturque, si quid inde movetur, id ad Euxinum mare potius appariturum.

Principis Casimiri[8] captivitas multis honoribus pensatur. Heri apud regem pransus est capite tecto. Volenti per Italiam ire id permissum non est, ne iterum Hispanico afflatu corrumpatur; ibit ergo per Batavos. Nunc hospitium habet apud cardinalem.

Achter-burghwal / inde Silvere Kan. 1640. Dit exemplaar bevindt zich in de Bibliothèque Nationale te Parijs, signatuur Q932. Grotius' Lucanus-uitgave staat er op p. 14 vermeld als ‘M. Annæi Lucani Pharsalia, sive, de bello Civili Caesaris & Pompeji lib. X. Ex emendatione V.C. Hugonis Grotii, cum ejusdem ad loca insigniora Notis. Quarum pars altera nunc demum prodiit. Accesserunt Variarum Lectionum Libellus; & rerum ac verborum Index Locupletissimus operâ Theodori Pulmanni & aliorum concinnati. Lugduni Bat. apud eundem [i.e. Jean Le Maire] in 8.’

23 *M. Annæi Lvcani Pharsalia: sive de bello civili Cæsaris et Pompeii Libri X. Ex emendatione V.C. Hvgonis Grotii, cum ejusdem ad loca insigniora Notis. Quarum pars altera nunc demum prodit. Accesserunt Variarvm Lectionvm Libellus; & rerum ac verborum Index locupletissimus, operâ Theodori Pvlmanni & aliorum concinnati.* Lvgdvni Batavorvm, Apud Ioannem Maire, Anno 1626; Ter Meulen-Diermanse no. 425. Het *Notarum pars altera* dat aan Willem de Groot middels een ‘epistola dedicatoria’ dd. 1 augustus 1625 (*Briefw.* dl. II no. 997, p. 463) was opgedragen, werd toegevoegd aan de edities 1626 en 1627, resp. Ter Meulen-Diermanse nos. 425 en 428. Grotius doelt nu waarschijnlijk op de zgn. editie 1639 (niet in Ter Meulen-Diermanse; vgl. *Briefw.* dl. X, p. 631 no. 3). Zijn wrevel is alleszins begrijpelijk, daar een geheel nieuwe bewerking van zijn *Notae* eind 1639 voor druk gereed lag; vgl. de ‘epistola dedicatoria’ dd. 1 november 1639 (Supplementdeel); Jean le Maire weigerde echter deze *Notae* te drukken.

24 Voor de volledige titel zie no. 4499, n. 5.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 604; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 19.

2 Karl Ludwig van de Palts; hij was medio oktober 1639 nabij Moulins gearresteerd.

3 No. 4541.

4 Niet geïdentificeerd.

5 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant in Parijs.

6 Thomas Windebank. zoon van de Engelse staatssecretaris sir Francis Windebank.

7 Housseïn Pasja.

8 Jan II Kazimierz.

Bavarici Norimbergae ostendunt multum se boni a Gallia sperare, si pax fiat. Praecipue, ut electoralis dignitas et Palatinatus superior maneant penes possessorem. Infelix ea quoque in parte est palatinus, quod clausus nec agere quicquam, nec mandata dare potest, cum Norimbergae de ipsius re vel maxime agatur.

Splendidior quam ulla unquam futura est Veladae Hispani[9] in Angliam legatio.

9 Antonio Sancho Dávila y Toledo, markies van Velada, extraordinarius Spaans ambassadeur in Engeland.

Interea Angli veteres et velut sepultas controversias cum Batavis refodiunt. Parlamentum tandem evocatum est et Scotorum legati[10] in aula sunt; quae quorsum sint eruptura, avide exspectant vicini omnes.

Glenius[11] scribitur sui militis equites quingentos, pedites mille et sexcentos reliquisse cum caesarianis ad recuperanda quae Konigsmarckius[12] in Thuringia ceperat; caeteros misisse in Wirtembergicum agrum.

Longavillanus[13] non optime valet. Creutznaco abducere machinas per glaciem vetitus est. Exspectat in supplementum octo e Gallia cohortes.

Vinarienses ita bonis in rebus sunt, ita late arma propagant, ut magna ad eos facta sit accessio IV mille equitum, ut dicitur.

Dux Carolus Lotharingus[14] ad Mosam vadit habiturus ter mille equites. Serio id laborat, ut rescindatur matrimonium, quod habuit hactenus; cui se opponit ea, quae hic est ipsius, ut omnes censent, uxor[15], ut ipse loquitur, cognata carissima. Pontifex aequo sane decreto prius abstinere eum vult ab ea, quam nondum rescisso priore conjugio pro uxore[16] habet; deinde monet eum, ne quid in re tanta moliatur temere. Si pertendat, daturum se judices in vicinis ipsi locis citata et audita ea, cujus potissimum res agitur. Idem dux circa Metim et Virodunos legit militem recepitque dono cardinalis Hispani Sanciam, quam Piccolominius[17] eripuerat Gallis. Norimbergae qui convenerunt et Luneburgicum[18] et Hassicam viduam[19] orant, ad se ut mittant jungantque consilia.

Rex Angliae dicitur habiturus Aprili mense octo millia equitum, viginti et amplius peditum. Hic vero quae cum ducibus copiarum acta erant ad ducendum in Italiam militem revocata sunt omnia certa spe indutiarum, de quibus dixi.

Oquendo[20] Dunquerca Hispaniam petens XIV naves a S. Malo venientes cepit et alias indidem Dunquercani.

Legatus Polonicus[21] cardinalem donavit crucifixo et candelabris e succino et pellium synthesi.

Dicuntur Hispani se a finibus Picardiae retro tulisse captis tamen Avino, S. Martini oppidulo et castello ad Hesdinum. Regis copias sub finem Aprilis processuras aiunt nec ante movebunt se, ut puto, Batavi, quibus incommode accidit, quod tam magnos dilectus in Juliacensi agro Lamboius[22] facit neque minus eorum rebus nocebit, si, quod nonnulli putant, Galli autem maxime nolint, inter antistitem Coloniensem[23] et Leodios dissidium componitur. Illud autem non affirmaverim, quod tamen rumor hic fert, Brandenburgicos, qui Norembergae sunt[24], pacem communem tam flagranter expetere, ut, nisi ea fiat, ipsi se sibi privatim consulturos dicant.

10 Charles Seaton, graaf van Dunfermline; John Campbell, baron Loudoun; William Douglas, drost van Teviotdale; Robert Barclay; vgl. *Cal. Stat. Pap. Ven. 1640-1642*, p. 15 n.
11 Gottfried Huyn, graaf van Geleen, keizerlijk bevelhebber.
12 Hans Christoph, graaf van Königsmark, generaal in Zweedse dienst.
13 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
14 Karel IV, hertog van Lotharingen.
15 Nicole, hertogin van Lotharingen; zie ook no. 4550. n. 20.
16 Beatrix de Cusance, prinses van Cantecroix (1614-1663).
17 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
18 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
19 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
20 Antonio de Oquendo.
21 Christophe Corvinus Gasziewski.
22 Wilhelm, baron van Lamboy (1600-1656), generaal in keizerlijke dienst.
23 Ferdinand van Beieren, keurvorst-aartsbisschop van Keulen.
24 Namens Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg, waren aanwezig Johann Friedrich von Löben, Peter Fritze en Caspar Taschenberger.

Deus haec cuncta et, quae nunc in Suedia tractantur, consilia gubernet, Excellentissime et illustrissime domine, et Sublimitati tuae semper faveat.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 10 Martii anni 1640.

Adres: Axelio Oxenstiernae, sacrae reg. Maj. regnorumque Sueciae senatori et cancellario.

4554. 1640 maart 10. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

Uit uE. brief van den 27[2] merck, dat de vorst soowel het bestellen van onse brieven als de publycque deliberatiën belet. Ick hoope deselve nu sal cesseren ende mijn huisvrouw[3] oversulcx de passagie vrij hebben nae Hollant.

De vermeerdering van de interesten is goed; de vermeerdering van opgenomen capitalen gevaerlijck, gelijck uE. wel oordeelt.

Die hier de saecken doen[4] van de landgravinne[5] meenen mede, dat alles met Vrancrijck wel sal gaen, 'twelck Swede garen aensien sal blijvende ondertusschen selve vrij om te resolveren nae gelegentheit.

Dat Uffo[6] re infecta sal wedercomen, heb ick oock hier verstaen ende heeft apparentie. 't Advys bij den ambassadeur van Venetië uit Madril[7] gegeven can goedt ende quaed doen nae dat het werdt gemenageert.

Hadden d' Engelschen met de Schotten niet te doen, men soude mogen vresen, dat sij haer souden mogen vougen met onse vijanden. Maer de saecken en staen nu daer niet nae.

't Overbrengen van 't volck uit Duinkercken nae Spaignië met soo groote peryckel ende costen toont, dat zij daer menschevleisch van doen hebben. Wij hooren hier, waervan men nu in Hollant meerder seeckerheit sal hebben, dat Oquendo[8] uitgeloopen uit Duinkercken 14 schepen heeft genomen, comende van St Malo, de Duinkerckers oock eenige mede vant daer comende, waeronder oock een oorloghschip.

In Italië is niet alleen apparentie van een achtjaerigh bestant, maer, soo ick hoore, de saecke genoech in poincte van geconcludeert te werden soo door het aenhouden van den paus als van andere princ(en) van Italië, waervan een groot teycken is, dat de ordren, die hier genomen waeren met de oversten om volck in Italië te brengen, sijn teniet gedaen ende de vloot opgehouden. 't Schijnt, dat men aldaer in Italië

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 13i. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op no. 4531; vermoedelijk beantw. d. no. 4565.
2 No. 4531.
3 Maria van Reigersberch bevond zich in Zeeland.
4 O.a. Winand von Polhelm.
5 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
6 Schuilnaam voor François van Aerssen, heer van Sommelsdijk.
7 Alvise Contarini di Tommaso.
8 Antonio de Oquendo.

nutertijdt meer vreest de factiën, die Vrancrijck ende Spaignië daer connen inbrengen tot groot peryckel van Italië als wel de macht van den Turck[9], doordien men de opinie aldaer heeft, dat de wapening ter zee vanwegen den Grooten Heer soo groot niet en is als men heeft geseit ende, soo van die zijde iet sal geschieden, dat sulcx apparenter is te vallen van de zijde van Polen als van Italië.

Den hertogh van Longueville[10] is sieckelijck, verwacht acht regimenten van hier tot

9 Murád (Amurath IV) was op 9 februari overleden; hij werd door zijn broeder Ibrahim opgevolgd.
10 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.

renfort, is door het ijs belet geweest sijn geschut uit Crucenach te nemen.

De Wymarschen werden sterck van ruiterie, doordien nu wijt loopen ende middel hebben om haerselve wel te onderhouden.

Gleen[11] heeft ontrent vijfhondert te paerd, vijftienhondert te voet bij de keisersche gelaeten om Thüringe te zuiveren van hetgunt Coningsmarck[12] had ingenomen, alsoo Misne bij de Sweden vanselfs is verlaeten om beter saecken op andere plaetsen uit te rechten.

De Spaignaerden, soo wij hier verstaen[13], hebben genomen ende bezet Anvin, St Martin ende een fort bij Hesdin, toonen haer nu bij Quesnoi, oock aen de Mosel[14]. 's Conincx volck gaet niet in 't veld voor 't laetste van April.

Die te Noremberg sijn vergadert hebben de landgravin ende den vorst van Lünemburg[15] versocht de haere te willen te senden om tegader de middelen te beraemen tot eene gemeene vrede. De Beyerschen aldaer laeten verluiden, dat sij door de goede hulp van Vrancrijck, soo de paix gemaect werdt, hoopen, dat haeren fürst[16] soowel het churfürstendom als den Opperpals sal behouden. Soo Engellant sulcx goedvind, ick sal 't aensien. Ondertuschen comt het mijnheer den palsgraef[17] seer quaelijck dat sijne Doorluchticheit blijft opgesloten in een tijdt als men te Noremberg handelt van de saecken van de princen van Duitschlant, waeronder de sijne niet van de minste is.

Wij hooren in Engellant de brieven sijn gesonden tot beroeping van het parlement en dat de Schotsche gedeputeerde[18] requeste hebben gepresenteert aen den coning, maer met weinigh apparentie van contentement; dat den coning vijfduisent te paerd, eenendetwintichduisent te voet bij den anderen heeft en dat alle de oude dispuiten met Hollant werden opgehaalt; dat den ambassadeur van Spaegnië Velada[19] daer comt met meerder luister als iemant voor dese, met presentatie van huwelijck[20] ende alliantie. Waerop dit alles wil uitloopen, sal den tijd leeren.

Den hertogh van Lothringen[21] heeft ontrent drieduisent paerden bij den ander, neemt eenigh volck aan niet verre van Metz ende Verdun. Den cardinael-infant heeft hem Sancey wedergegeven bij Piccolomini[22] voor dese becomen op de Fransoisen. Denselven hertog doet te Rome ernstelijcke instantie om van sijn vrouw[23] ontslagen te sijn, dewelcke bij een openbaer schrift daertegen heeft geprotesteert. Den hertogh weder een schrift daertegen hebbende noemt haer sijne lieve nichte, voor wiens

11 Gottfried Huyn, graaf van Geleen, keizerlijk bevelhebber.
12 Hans Christoph, graaf van Königsmark, generaal in Zweedse dienst.
13 Na 'verstaen' staan in de tekst de doorgestreepte woorden: 'afgetrocken van de frontier van Picardië hebbende', voorafgegaan door niet doorgestreept 'sijn', terwijl 'hebben' geschreven staat boven 'hebbende'. Merkwaardigerwijs is deze zinsnede wel opgenomen c.q. gehandhaafd in de brieven van dezelfde datum aan Oxenstierna en Camerarius.
14 In het hs. nog (doorgestreept): 'waerdoor monsieur de Chaune van groote moeite is verlost'. Monsieur de Chaune is Honoré d'Albert, hertog van Chaulnes.
15 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
16 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
17 Karl Ludwig van de Palts.
18 Charles Seaton, graaf van Dunfermline; John Campbell, baron Loudoun; William Douglas, drost van Teviotdale; Robert Barclay; vgl. *Cal. Stat. Pap. Ven. 1640-1642*, p. 15 n.
19 Antonio Sancho Dávila y Toledo, markies van Velada, extraordinarius Spaans ambassadeur in Engeland.
20 Bedoeld wordt een huwelijk tussen de Spaanse kroonprins don Baltasar Carlos en Mary Stuart, de 'Princess Royal'; zij trouwde in 1641 met Willem II, zoon van Frederik Hendrik.
21 Karel IV, hertog van Lotharingen.
22 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
23 Nicole, hertogin van Lotharingen. Zie betreffende de in het vervolg genoemde geschriften no. 4550, n. 20.

dienst hij wil sterven, ende dat, naedat hij sooveel jaeren als getroude man bij haer heeft geslapen. Den paus heeft hem belast eerst sich volcomentlijck, niet alleen bij schijn af te sonderen van madame de

Cantecroy[24] ende de saeck wel te bedencken, eer hij verder gaet; soo hij persisteert, dat hij, te weten den paus, hem sal rechters doen hebben ontrent de plaetsen van sijne residentie ende mevrouw van Lorraine, die daerbij 't hoogste interest heeft, daerop hooren.

Prins Casimir[25] heeft bij den coninc gegeten met gedeckte hoofde sittende wat lager als daer den conincxbroeder, den hertogh van Orleans[26], is gewent te zitten. Denselve prins Casimir heeft de eerste visyte gegeven aen den cardinael, dewelcke de hooger hant heeft genomen.

Den 10 Martii 1640.

Adres boven aan de brief: Mijnheer mijnheer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, vijt Paris den 10 Martij 1640.

4555. 1640 maart 12. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Prodiit jam de Antichristo dissertatio[2], cujus exemplaria aliquot a typographo missa Utenbogardo[3] aliisque am(ic)is distribui; judicia doctorum siqua intellexero perscribam. Nunc sub praelo sudat de Fide et Operibus commentarius[4], quem et ipsum brevi spero absolutum iri, si modo non mutat fidem typographus[5]. Heri annotationes ad Decalogum[6] accepi, ubi alterum opus sub finem vergit, Amstelodamum mittendas, sed quatenus percurrendo percipere potui, non minus tibi - nam nomen omnino celari nequit - invidiae et odii creaturas quam priora jam edita; vereor enim ut omnibus protestantibus videaris plus nimio pontificiis largiri.

Reddita mihi est per hos dies Zenonis effigies[7]; qui excudendam susceperat[8], ait neminem se invidiae subdere velle et typographos sibi metuere a declamatoribus, quare remittam, quando id tibi videbitur, in Galliam. Episcopius[9] dicit se id operis Belgice[10] ante aliquot annos vidisse, nisi quod aliqua sunt interpolata et jam Gallicis ornatum est vestibus.

24 Beatrix de Cusance, prinses van Cantecroix (1614-1663).
25 Jan II Kazimierz.
26 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Antw. op no. 4540; beantw. d. no. 4568.
2 Zie voor de volledige titel no. 4453, n. 2.
3 Johannes Wtenbogaert, remonstrants theoloog.
4 Zie voor de volledige titel no. 4453, n. 4.
5 Dr. Johan of Cornelis Blaeu.
6 Zie voor de volledige titel no. 4453, n. 7.
7 Met 'Zenonis effigies' of 'Calvini effigies' is een niet meer te achterhalen geschrift van Grotius bedoeld.
8 Niet geïdentificeerd.
9 Simon Episcopius, remonstrants theoloog.
10 Door de remonstrantse predikant Henricus Slatius (1585-1623): *Ioannis Calvini Tyrannien, scheldinghen, ende leughenen: Dat is: Korte ende klare Onderrichtinghe voor De eenvoudighe herten, die haer bekommeren over de resistentie ende wederstant, welcke den huyden-daeghschen Schuerpredikers, in den Lande van Schielant, werdt gedaen: Door Een*

Mairius noster[11] in imprimendo Salmasii tractatu de Usuris trapeziticis[12] jam totus est; dixi me illi traditurum notas tuas in Lucanum[13], ubi eas praelo subjicere voluerit.

Cogitaveram nova tua poemata[14] Blavio tradere, sed ejus jam operae satis in aliis tuis operibus sunt eruntque occupatae.

Elzevirii[15] asseverant se brevi Tacitum[16] edituros; cum quid explorati habuero, faciam te certiorem. Sed haec de studiis.

De rebus publicis, siquid haberem, adderem et illud; nunc hoc solum scribam principem[17] e febricula et dolore intestinorum decumbere, secretarium Wolvium[18] et Heenvlitii uxorem[19] vivere desiisse.

Vale, frater optime, et nos ama.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, XII Martij 1640.

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de Suède. à Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 20 Martij.

En in dorso: 12 Martij 1640. W. de Groot.

4556. 1640 maart 12. Van N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

Een expressen van de lantgravinne[2] aen monsieur d'Amontot[3] gecommen heeft gesteuyt de reyse van monsieur de Strada[4], die van vijff dagen geleden op sijn vertreck stont, waeruyt ende andere circumstantiën wert geconcludeert de saecken daer heel wel staen ende apparentie is de lantgravinne haer met den hertoch van

Lief hebber der Nederlandtsche vrijheyt in eenen brief aen synen vriendt ghestelt, ende ghetoghen uyt Johannis Calvini leere, Kerckelijcke discipline, ende vele syne notable daden ende exemplen. Ende nu doen drucken Door M.J.A.H.B.S. alle Dienaren des Godlijcken Woordts inde ghemeynte Christi, in Hollandt. Anno 1616. Knuttel, *Cat. v. Pamfl.* nos. 2253, 2254.

11 De Leidse uitgever Jean le Maire.

12 *Dissertatio De Foenore Trapezitico, in Tres libros divisa. Claudio Salmasio Auctore.* Lugduni Batavorum, Ex officina Ioannis Maire. MDCXL.

13 Voor de volledige titel zie no. 4552, n. 23. De uitgever Jean le Maire weigerde dit werk uit te geven; zie nos. 4771, 4787 en 4794.

14 *Hug. Grotii Poemata, omnia. Editio quarta.* Lugduni Batav. Apud Hieronymum de Vogel. MDCXXXXV; Ter Meulen-Diermanse no. 5.

15 Abraham en Bonaventura Elzevier.

16 *C. Corn. Tacitvs ex I. Lipsii Editione cum Not. et Emend. H. Grotii.* Lvgdvni Batavorvm, Ex Officina Elzeviriana. Anno 1640; Ter Meulen-Diermanse no. 515.

17 Frederik Hendrik.

18 Cornelis van der Wolf († 11 maart 1640).

19 Anna van Wesick († 10 maart 1640).

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK, K 74i. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 604. Vermoedelijk antw. op no. 4542; beantw. d. no. 4570.

2 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.

3 Nicolas Le Seigneur, sieur d'Amontot.

4 Godefroi d'Estrades.

Longueville[5] sal conjungeren, hetwelcke distractie van des keysers macht maecken sal, hetwelck voor den heer Bannier[6] nodych is, doordien den keyser dagelijckx in Bohemen wert versterkt ende, soo den vrede in Italiën voortgaet, meer sal werden, daervoor de Sweetse geen secours als met diversie is te wachten.

Den conynck van Denemarcken continueert in sijn equipagie ende desen staet in de deliberatiën, hoe men gevoeckelijckxt de sware lasten in den Sont sal doen cesseren, alsoo die niet als met ruïne van de comerciën connen werden betaelt oordelende hen des verstaende, dat een coopman in die quartieren handelende ende die tollen betalende eer

5 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
6 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.

vier jaren sijn heel capitael quijt soude wesen. Bij arbitragie van den conynck van Engelant vreese ick, dat dit different niet sal werden geweert, hoewel naer den brieven van den 12 Febr. seggen sijne M.teyt de ambassadeurs van desen staet[7] heeft doen verstaen, dat hij niet garen van den ambassadeur Rooy[8] uyt Hamborch het misverstant hadde gehoort ende geproponeert, alsoo sijne Majesteyt met den conynck van Denemarcken, met denwelken hij sijne verschillen hadde vereffent, nu is in seer goede intelligentie ende wel weet, dat den gemelten conynck niet en favoriseert de desseins van het huys van Oostenrijck; dat men dit verschil aen sijne M.teyt soude willen [laeten] verblijven, waertoe mijns oordeels soo weynych apparentie is als dat men den conynck van Denemarken in de questie van de groote visscherije segsman soude willen maecken.

Den gemelten conynck van Engelant heeft verder geseyt, dat hij hoopt in corte de Scotten tot sijne gehoorsaemheyt sal brengen, met begeerte deselve geen toevoer van ammonitie van oorloge uyt dese landen soude werden gedaen.

Op de comste van den Spaensen ambassadeur[9] wert in Engelant gewacht ende, naer de preparaten werden gemaeckt, sal die ambassade met grote magnificentie werden becleet hebbende denselven ambassadeur, soo wert bij den heer van Somelsdijck aen sijne huysvrouw[10] geschreven, tot Londen doen borduyren sestych paer mouwen voor sijn train, daervan elck paer 250 guldens costen sal.

Van den heer van Heenvliets[11] negotiatie daer horen wij niet seeckers, die soo lange aengelopen heeft, dat hij thuys commende sijn huysvrouw[12] niet vinden sal sijnde deselve op Saterdach overleden, ende dese morgen wesende daer den rouw te beclagen heeft den heer professor Polyander[13] seer instantelijck begeert, ick uEd. sijne gebiedenisse soude willen doen.

Over Spaengiën heeft de Oostindische Compangie tijdynge, dat, mits de scepen, die sij voor Goa hadden gedestineert, later sijn aengecommen (ende v)roeger vertrocken als haer ordre, een craeke daer is ingecomen, een ander uytgelopen; de oorsaecke gist men sterffte(?) op de scepen.

Uyt Westindiën verwachten wij alle dage wat nieuws, maer, alsoo de actiën van die Compangie met het copen van de Portugijsen rijsen, oordeelt men sij moeten weten den stant in Brasil niet quaet en is.

De oorloochspreperaten continueren ernstych ende wert goede preparatie van meel gedaen; oock soo spreeckt men van aennemen van 6000 waertgelders. Oft de reductie van penyngen dese vergaderynge volgen sal, twijfele ick; in Zeelant ordre gegeven sijnde om tegens den penynck vijff te negotiëren is het gelt wel gevolcht, soodat het haer daeraen niet haperen sal.

De ordre ter zee gaet noch niet vierych genouch.

Dit ist al dat wij hebben.

Desen 12 Martii 1640.

7 François van Aerssen, heer van Sommelsdijk, en Albert Joachimi, heer van Hoedekenskerke (1560-1654), resp. extraordinarius en ordinarius Staats ambassadeur te Londen.
8 Thomas Roe.
9 Antonio Sancho Dávila y Toledo, markies van Velada.
10 Petronella Borre († 1653).
11 Mr. Johannes Polyander, genaamd van den Kerckhoven, heer van Heenvliet (1594-1660); hij onderhandelde in Engeland over het huwelijk van Willem II.
12 Anna van Wesick († 10 maart 1640).
13 Johannes Polyander van den Kerckhoven (1568-1646), hoogleraar theologie te Leiden.

De bijgaende copie[14] is van een brieff, die geseyt wert geschreven te sijn bij den conynck van Denemarcken aen den conynck van Vrankerijck, hoewel de ministres van Vrankrijck seggen de copie niet te hebben gesien ende hetgene daervan wert geseyt niet en willen advoëren.

14 Ontbreekt.

Adres: Mijnheer mijnheer de Groot, raedt ende ambassadeur van de coninginne ende croone van Sweden bij den alderchristelijcksten conynck.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 20 Martij.

In dorso: 12 Martij 1640. N. Reig.

4557. 1640 maart 13. Van G. Keller[1].

Hochedel, gestrenger Herr Ambassadeur, hochgünstig- undt geehrter Herr,

Das königlich schwedische Hauptquartier war den 11. passato zu Cossmenaw in Böhmen, berait den 12. detto uffzubrechen, mit Königsmarck[2], so zu Aussig die Elbe passirt, sich zu conjungiren undt dann den Feind uff eine oder andere Weise zu suchen.

Der lag damahls umb Kuttenberg undt verstärckte sich so viel müglich, allein waren die Differenzen unter denen Generalspersohnen sehr gross, sonderlich Hatzfeld[3] höchlich disgoustirt undt marquis de Grana[4] nicht weniger offendirt.

Sonsten wusten die Keyserlichen anderst nicht, alss dass die schwedische Armee mit Bagage undt allem nach der Schlesien undt Laussnitz zurückgangen, Mölnick hinter sich abgebrandt, Leutmaritz geplündert undt verlassen undt alsso mehr nicht als Königsgratz besetzt gelassen hette; weswegen sie, die Keyserlichen, uffgebrochen undt bey Collin eine Brücke machen lassen, in Willens recta uff Königsgratz anzugehen.

Weiln nun die unssrigen ihrer erwartet, biss sie herüber sein möchten, alss wirdt mit nechsten zu vernehmen sein, ob die Schwedische von den Keyserlichen oder diese von jenen nach Mähren convoyrt sein werden. Mit Proviant waren die unssrigen alsso versehen, dass sie den Feind noch uff Jahr undt Tag ausszutawren verhofften.

Mit der Statt Dantzig soll sichs wieder alles Vermuthen zum Accommodement geschickt haben, indem von der Statt 6 Tonnen Gellts semel pro semper in 6 Jahren, nemblich alle Jahr eine, zu erlegen undt denen polnischen Herren Commissariis[5] jedem 10^{m} Reichsd. zu verehren verwilligt worden; doch mit der Condition, dass von besagten Geltern nichts bezahlt werden soll, die Privilegien von der so lang gedisputirten Zulage seyen dann uff dem bevorstehenden Reichstag, so uff den 9/19 Aprilis angesetzt sein soll, vollkomlich confirmirt, alle newe Zölle, sowol uff den einländischen Ströhmen, alss uff den Landen, abgeschafft undt die Praetension der Spieringen[6] gäntzlich uffgehoben.

Es scheinet, dass diese geschwinde Änderung auss des Türckenkriegs anbetroheter Gefahr herrühre, wie dann auss Pohlen ein Manifest nach Dantzig kommen sein soll, welcher Gestallt der Türck[7] gegen dem Römischen Keyser undt König in Pohlen den Frieden auff- undt hingegen einen blutigen Krieg ankünde; doch seind etzliche der Meinung, solch Manifest seye nur zu dem Ende spargirt

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 12. Eigenh. oorspr. Daar de brief blijkens het eerste postscriptum niet door Johan Adler Salvius is gedicteerd, zij het wel in diens opdracht geschreven, heb ik hem op naam van Georg Keller en niet van Salvius opgenomen.

2 Hans Christoph, graaf van Königsmark, generaal in Zweedse dienst.

3 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen (1593-1658), veldmaarschalk in keizerlijke dienst.

4 Francisco del Carretto, markies van Savona y Grana.

5 Gerhard Dönhof en Johann Guldenstern.

6 Arend, Abraham, Dirck en Isaac Spiring; zie over hen dl. IX, p. 108 n. 2.

7 Murád (Amurath IV) was op 9 februari overleden; hij werd opgevolgd door zijn broeder Ibrahim.

umb desto ehe zu Gelltmitteln zu gelangen undt dem Keysser mit Werbung etlicher Regimente zu assistiren.

Der König in Dennemarck hatt des Graven von Schaumburg[8] Residentzhauss Binneberg, nicht fern von dieser Statt, mit seinen Völckern besetzen lassen, umb den Herrn

8 Otto V, graaf zu Schaumburg und Binnenberg († november 1640); zie *Theatr. Eur.* IV, p. 179 B.

Staaten von Hollandt die Werbungen, so sie, dem Aussgeben nach, dieser Orthen einstellen wollen, zu verhindern.

Zwischen dem Ertzbischoff zu Bremen[9] undt Hertzog Georgens zu Lüneburg[10] ältisten Frewlein Tochter[11] soll ein Heurath tractirt undt den 8. hujus geschlossen werden.

Damit thue Ew. Exc. ich der Bewahrung des Höchsten, undt in deroselben hochgeneigte Faveur mich gehorsamblichen empfehlen.

Ew. Exc. gehorsambster Knecht

Georg Keller mp.[a]

Datum Hamburg den 3/13. Martii 1640.

Des Herrn Ambassadeurs Salvii Exc.[12] bitten von Ew. Exc. grossgünstig excusirt zu werden, dass sie deroselben nicht selbsten zugeschrieben, so auss Mangel würdiger Materie unterlassen worden, undt da ins künfftig dergleichen geschehen solte, bitten sie dienstlich solches keiner andern Ursach alss dem Mangel würdiger Materie Ew. Exc. zu entreteniren, zuzuschreiben.

P.S.

Aniezo berichtet ein guther Freund, welcher vom 17/27 Februarii schreiben auss Sittaw, alwar damahln dass Hauptquartier war, bekommen, dass beede kriegende Partheyen gar nahend beyeinander logirten, undt suchte Piccolomini[13], so zu Trawtenaw über die Elbe gegangen, zwischen des Herrn General Banners Exc.[14] undt Herrn Generalmaior Stalhansch[15], der seine Exc. bey 4 Meill Weegs nahe beraits erraicht hatte, einzugehen undt solche Coniunction zu verhindern, undt dörffte hierdurch zum Schlagen guthe Occasion gegeben werden.

Der Obrist Königsmarck soll bey Torna 2 keysserliche Regimenter geschlagen, undt der Graff von Hoditz[16] des Graffen von Schlawata[17] Husarn, deren in 500 gewesen, ruinirt, 240 davon niedergemacht undt 40 Gefangen eingebracht haben.

3/13 Mr. 1640.

Onder aan de brief: H. Amb.[r] Grotius.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 3 Martii (*sic* = Apr.).

9 De latere koning Frederik III (1609-1670), zoon van Christiaan IV van Denemarken.
10 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
11 Sophie Amalie van Braunschweig-Lüneburg.
12 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant residerende te Hamburg.
13 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
14 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
15 Torsten Stålhandske, Zweeds bevelhebber.
16 Zdenko, graaf van Hoditz, officier in Zweedse dienst.
17 Wilhelm von Slawata (1572-1652), rijksgraaf van Chlum en Koschumberg.

4558. 1640 maart 15. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

N'ayant point de vos lettres par l'ordinaire passé, celle-cy ne sera que pour vous communiquer ce que i'ay de Rome et de Milan, dont vous verrez icy des copies[2].

Nous sommes en attente de ce qui se passera à la diète de Baden[3], qu'on a intimé pour

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds resident in Zürich.
2 Ontbreken.
3 De landdag van Baden werd gehouden van 18-24 maart.

le 8/18 courrant, et ceste sepmaine on tient une particulière des cattoliques à Lucerne[4], où le comte d'Embs[5] doit venir en qualité d'ambassadeur de l'empereur.

Les députéz Grisons[6] sont de retour de Inspruck, mais ils n'en portent aucune conclusion de leurs affaires. Car tout ce qu'on y a traitté est remis à la ratification de l'empereur qui est differrée à desseing et que premièrement les Grisons restablissent en premier estat les capucins déchassés de l'Engadine basse de trois villages où on a rompu leur cloches, ruiné leur maisons et autels. Moyenant quoy les députez de l'archiduchesse[7] promettent l'abolition de tous les traittés faits en préjudice des Grisons et qu'on confirmera mesme les privilèges de 8 droitures avec l'exercice de la religion protestante. Les Grisons mesmes ont déchassé leur alliez en foy de la Voltoline; il faut voir si par la mesme prophanité ils voudront restablir la papauté dans l'Engadine ayans leur conscience assez cautérisée. Ils tiendront un pitag[8] sur ce suject, qui nous faira voir plus clair dans l'affaire.

Ie vous baise les mains et demeure, monsieur,
vostre serviteur
C. Marin ms.

De Zurig, ce 5/15 de Mars l'an 1640.

L'armée de Tyrol ne se grossit pas encor.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 28 Martij.
En in dorso: 15 Maert 1640. Marin.

4559. 1640 maart 15. Van C. Sarravius[1].

Quod mei olim beatam, nunc lacrymabilem sub oram semoti, adeo oblitus non sis, vir illustrissime, ut volueris inter primos, imo, ut ais, primum esse aurei tui libri[2] lectorem, non potuit non esse iucundissimum. Mihi certe summo honori cedit a te, totius eruditionis sacrae et prophanae coryphaeo, cognosci et amari; quod quoties cogito, id autem usu venit saepissime, facere non possum, quin toties prorumpam in eximiae humanitatis tuae laudes. Cum enim me meis intueor oculis, sentio nihil esse in me, quod tuam possit allicere benevolentiam; nisi forsan animum erga te meum aspicis, qui sane, et in hoc liceat gloriari, non magnus tantum, sed summus.

Grates itaque ago gratissimas de tanto tuo munere; in quo effecit tuus hic postremus labor, ut doctrinam cum pietate coniunctam haberemus. Consuluisti nimirum saeculi vitio, cuius palato ipsa pietas per se vix sapit. Sed quod tam immensam testimoniorum segetem collegeris, constet inde necesse est Christi

4 Conferentie van 9 katholieke steden in Luzern, 14-16 maart.
5 Jakob Hannibal, graaf van Ems; als ambassadeur van keizer Ferdinand III kwamen echter Georg Ulrich, graaf van Wolkenstein en dr. Isaac Volmar.
6 Zie no. 4457, n. 40.
7 Wellicht de bovengenoemde Georg Ulrich, graaf van Wolkenstein, en dr. Isaac Volmar.
8 'Beitag' te Chur op 13 maart; vgl. Jecklin, *Materialien*, no. 1649.
1 Gedrukt *Epist. ad Gall.*, p. 477; *Sarravii Epist.*, p. 24. Antw. op no. 4547. Claude Sarrau was raadsheer in het parlement van Parijs.
2 *De veritate religionis Christianæ*; zie voor de volledige titel no. 4543, n. 2.

gloriam tuo semper animo observari, cum tot tantaque, quae aliorum sagaces oculos effugerant, sancta tua diligentia et industria erueris.

Faxit ὁ δώτωρ ἐάων[3], ut diu supersis omnibus bonis cumulatus sanctumque tuum propositum absolvas, Novum Testamentum perpetuis tuis Annotatis explicatum[4] excudendi, saepius recudendum.

3 Vgl. o.a. Homerus *Od.* VIII, 325 en 335; Hesiodus *Theog.* 46, 111, 633 en 664.
4 Zie voor de volledige titel no. 4499, n. 5.

Me, rogo te, vir illustrissime, inter nominis tui cultores praecipuos censere perge.
Vale.
Roth., Idib. Mart. MDCXL.

4560. 1640 maart 17. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

In negotio electoris Palatini[2], postquam auditus a rege sum, promovere nihil potui, quod neque rex Galliae dimittere vult captivum nisi interposita sponsione aliqua et rex Britanniae nihil suo nomine agi patitur, quamdiu manet captivitas. Ita inter duas Symplegadas arctamur. Nunc exspectamus, et quid[3] profecturus sit nobilis ille vir[4] a Bellevrio[5] in Angliam missus, et Windebanckius[6] ubi et is in Angliam venerit, praeterea et quam viam ad aspera haec lenienda invenire possit Bohemiae regina[7], ad quam ea de re scripturus est Paulius[8], qui apud me fuit. Dicit rex Angliae acturum se de foedere, postquam elector in libertate fuerit. Id antequam fiat, et sibi et legato suo[9] indixit silentium. Galli autem non videntur dimissuri principem, nisi bene illigatum suis partibus, quod obtineretur, si rex Angliae liberaliter eum adjuvare vellet ad comparandum exercitum, qui ab Hassico exercitu opem et receptum habere posset[10].

Ex Anglia opperimur, quid facturum sit parlamentum, an rex aliquid concedendo sibi conciliaturus sit Scotos, quo processura sint arma, praeterea secundioribus ne posthac Anglis usuri sint Batavi, an vero iste, qui ex Flandria in illam scenam veniet Davus[11] turbaturus sit omnia conglutinaturusque per nuptias vicinos[12] parum faventes Batavis cum apertis eorum hostibus.

Male vult iisdem Batavis Daniae rex neque tamen ultra illis nocebit, ut credo, quam quod eos levabit parte pecuniarum. Quod si Batavi, ut sunt ad rem attenti, hoc malum et alterum e Polonia evitare possint Suedica societate, dubium non est, quin eam sint appetituri.

De landgravia[13] video hic bene sperari. Longavillanus[14] mala fuit valetudine neque adhuc plane convaluit. Crutzenaco et Bingae timetur. Tendunt enim eo Hispani ad sex ferme millia hominum, peditum parte maxima.

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 222. Gedrukt *Epist.*, p. 606. Naar al te evidente verschrijvingen, woordomzettingen e.d. in de copie wordt in de noten niet verwezen. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Karl Ludwig van de Palts; hij was medio oktober 1639 bij Moulins gearresteerd.
3 De copie te Uppsala heeft ten onrechte ‘ecquid’.
4 Niet geïdentificeerd.
5 Pomponne de Bellièvre.
6 Thomas Windebank, zoon van de Engelse staatssecretaris sir Francis Windebank.
7 Elisabeth Stuart, gewezen koningin van Bohemen.
8 Friedrich Pawell von Rammingen, diplomaat in dienst van Karl Ludwig van de Palts.
9 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
10 De copie heeft ten onrechte ‘possit’.
11 Davus is een slavenfiguur in Terentius' *Andria*, waar hij een belangrijke bijdrage levert tot een ‘elegans perturbatio’ (vgl. Donatus *Ad Andr.* 625). Bedoeld door Grotius is Antonio Sancho Dávila y Toledo, markies van Velada, extraordinarius Spaans ambassadeur in Engeland.
12 Vgl. Terentius *Andria* 913: meretricios amores nuptiis conglutinas.
13 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
14 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.

Lunenburgicum[15] audimus misisse Norimbergam. In eo autem conventu exigi a Bavaro[16] pecuniarum e Germania perceptarum rationem, quod non tam Germaniae quam suas res agere videatur. Milites Bavarici in hyberna rediere.

15 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
16 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.

Enckefortius[17] in libertate est, Waertio[18] autem permissum est ad amicos mittere aliquem de suis, ut si marescallo Hornio[19] libertatem parare possit et ipse suam recipiat.

Multi hic in aula sermones de induciis universalibus, quasi eas Hispanus offerat in annos aliquot. Ἐγὼ δὲ τις οὐ ταχυπειθής[20].

De Italicis induciis facilius credam, quas tamen nondum[21] esse confectas apparet hostilium equitum nonnullis a vicecomite Turenae[22] ad Conum caesis. Tum vero ad Finale appulerunt millia quatuor Hispanorum eorum, qui ad Salzam fuerant[23]. Sex millia alia exspectantur. Ea vis aut Casali aut Augustae Taurinorum minatur imparatis adhuc per ea loca Gallis aut, si Italia inducias adipiscitur, in Germaniam defluet resque Bannerii[24] magis etiam implicabit.

Foedus illud trium stirpium domus Austriacae[25] vidi. Apparet eos pigros non esse. Nunc Thuringiam recipiunt Saxo[26] et caesariani, quanquam ad liberandum ab eorum vi Querfurtum[27] profectus dicitur is, qui Erfurdiae praeest[28]. At Galli pecunias mittunt Brisacum et commeatus et oppida circumsita et Rynfeldium muniunt. A castello Cameracesii retro cessit hostis.

De Turcicis rebus bene, ut puto, judicat illius aulae peritissimus D. Haga[29]. Si Veneti, et divites et meticulosi, novas, quae ipsis moventur, controversias redimere poterunt, augescet et Italiae et Poloniae metus. Suediae nihil nocebit sive Polonum bello destineri sive Hispani vires animosque accidi, dum[30] non tanti sunt barbarorum progressus, qui toti rei christianae periculum facere possint. Quod per pacem bonam inter[31] christianos praecavere, illorum maxime est, qui malo sunt proximi.

Princeps Casimirus[32] et legatus Polonicus[33] itineri se parant.

Repertus est libellus maledicus, a monachorum haud dubie aliquo in hac urbe scriptus, quo incusatur cardinalis Riceliacus schisma a Sede Romana moliri[34]. Auctor adhuc ignoratur, quaeritur diligenter.

De rebus Palatini spero non displicitura Excellentiae vestrae quae scripsi antehac[35], cujus consilia in omnibus libenter sequar. Ab aula rumor auditur electorem intra

17 Adriaen von Enkefort.
18 Johan van Werth.
19 De Zweedse veldmaarschalk Gustav Karlsson Horn.
20 Theocritus *Id.* 7, 38.
21 De copie heeft ‘adhuc non’.
22 Henri de La Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne.
23 De copie heeft abusievelijk ‘fuerunt’.
24 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
25 Het verdrag van Ebersdorf (18 september 1639) werd gesloten tussen Ferdinand III, aartshertogin Claudia en, namens Spanje, Fadrique Enriquez de Luxan, Spaans gezant te Innsbruck.
26 Johann Georg I, keurvorst van Saksen.
27 De copie heeft abusievelijk ‘Erfurtum’, de uitgave der *Epist.* ‘Everfurtum’.
28 Christoffer Heinrich von der Goltz; vgl. *Gazette de France* 1640, p. 154.
29 Cornelis Haga, voormalig Staats ‘orator’ te Konstantinopel.
30 De copie heeft ‘cum’.
31 De copie heeft ‘in’.
32 Jan II Kazimierz.
33 Christophe Corvinus Gasziewski.
34 *Optati Galli de cavendo schismate. Ad Illvstrissimos ac Reuerendissimos Ecclesiæ Gallicanæ Primates, Archiepiscopos, Episcopos. Liber paræneticus. M.DC.XL.* De schrijver was Charles Hersent († 1660). Het geschrift werd bij arrest van het parlement van Parijs dd. 23 maart tot verbranding veroordeeld; vgl. ook E. Bourgeois et L. André, *Sources de l'hist. de France*, III 4, nos. 2819-2826.
35 Nos. 4538 en 4550.

paucos dies liberum fore. Gaudebo, etiamsi sine nobis id fiat. Aliquid signasse dicitur, quod quale sit neque nos scimus neque ejus domestici.

Bajulus Venetus[36] missus est Constantinopolim, ut quam celerrime repraesentet pe-

36 Alvise Contarini.

cuniam sultano[37] promissam. Ipse sultanus Adrianopolim ivisse dicitur. Mittuntur hic de crimine captivi ad remos. Pontes fiunt ex restibus et scirpis.

Commeatus multi congeruntur Ambianum, Abbatisvillam, Metim. Burgundiae exercitus augetur et praesidium castelli Cameracesii. Ex Crucenaco servatae tantum sex machinae. Locus ipse cum machinis aliis creditur cessurus Beckio[38], Mercio[39] et Verdugoni[40], qui omnes in Palatinatum coeunt. Rosa[41] cum tribus equitum millibus in Franconia est. Basileam Gallicae pecuniae DCL millia francorum advenere. Exspectatur alterum tantum.

Romae legati Galliae[42] et Hispaniae[43] consilia contra pontificem inter se communicant.

Deus et rei christianae et Excellentiae vestrae adsit favens.

Excellentiae vestrae perpetua observantia devinctissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 17[44] Martii 1640.

Adres: Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario et legato apud praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Red. 14/24 Martij A.^{o} 1640.

4561. 1640 maart 17. Aan Willem de Groot[1].

Frater optime,

Accepi literas tuas datas 5 Martii[2]; ego jam pagellas de Antichristo[3] acceperam. Quo magis miror ad te nondum eas pervenisse. Ac sicut veritas factioso hoc tempore multos inimicos habet, metuo, ne cum abortiva non processerint, partus stranguletur; quod ne fiat, et te et si qui verum amant obnixe rogo. Statim in tabernis prostet, mittatur et huc et in Angliam, judicia audiamus. De erratis scripsi antehac[4]. Nunc exactissimum tibi indiculum mitto, quem vel meis impendiis excudi, addique velim exemplis saltem iis, quae amicis dabuntur. Feci ego jam idem in erratis de Veritate Religionis Christianae[5]. Nam quia nova in erratis errata erant, pagellae quaedam

37 Murád (Amurath IV) was op 9 februari overleden; hij werd opgevolgd door zijn broeder Ibrahim.
38 Johann von Beck (1588-1648).
39 Franz, vrijheer van Mercy, generaal in dienst van Maximiliaan I van Beieren.
40 Juan Verdugo, goeverneur van Frankenthal.
41 Reinhold von Rosen, een van de direkteuren van het leger van Bernhard van Saksen-Weimar.
42 François-Annibal d'Estrées, markies van Coeuvres.
43 Manuel de Moura y Corte Real, markies van Castel Rodrigo.
44 De copie dateert ten onrechte op 13.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 893. Gecit. in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 267. Antw. op no. 4545; tezamen met no. 4552 beantw. d. no. 4572, uitvoeriger beantw. d. no. 4585.
2 No. 4545.
3 Zie voor de volledige titel no. 4453, n. 2.
4 No. 4552.
5 Ter Meulen-Diermanse no. 950 (zie ook rem. 3). Zie voor de volledige titel no. 4543, n. 2.

male indicatae, quaedam a me praetermissa, congeriem emendandorum alteram feci excudi, quam rogo addas iis exemplis, quae primo tempore ad te pervenient a Treselio[6]. Poterit haec pagella supponi ei, quae errata continens libro cohaeret, et cum praecedentibus paginis conglutinari. Liber is hic bene excipitur. Quidam vir nobilis et novam adornat versionem[7].

6 Daniel Tresel, koopman te Rouaan.

7 Wellicht de vertaling door François Eudes de Mézeray, *La verité de la Religion Chrestienne. Ouurage traduit du Latin de Monsieur Grottius Ambassadeur de la Reine & Couronne de Suede, vers le Roy Tres Chrestien. A Paris.* De l'Imprimerie des nouueaux Caracteres inuentez par Pierre Moreau Me Escriuain à Paris. Et se vend au Palais à la Salle Dauphine, par F. Rouuelin, à la Verité. [1644] Auec Priuilege du Roy; Ter Meulen-Diermanse no. 1061.

De Anthologia nostra[8] adhuc haereo, dandane et illa Blaviis[9], ut excudant, ubi et annotata ad N.T.[10] et de Iure Belli ac Pacis[11], post ista minora, absolverint, an utendum mihi eorum[12] opera, qui hic se offerunt. Utrubicunque autem edetur, cupio edi ea forma, qua Stobaeana[13], et non dissimilibus typis. Addi autem indices titulorum in alphabetum digestorum, poetarum assignatis locis, ubi cujusque epigrammata reperiantur, eorum, ad quos vel de quibus scripta sunt epigrammata, alium geographicum, in quo sint terrarum, urbium, montium, pontium, fontium, fluminum, palatiorum, balneorum, nomina, praeterea alium, in quo sint historiae omnes et philosophica additis interdum et aliorum auctorum locis, ubi eadem inveniuntur, ad quam rem valde utilia esse possunt quae ad haec epigrammata attulit Brodaeus[14], vir sane doctus. Haec indicum accessio opus faciet et spectabile et lecturis perutile. Continet enim et Graeciae et imperii Romani res omnes nobiles plusquam per annos mille, ut in praefatione ostendi[15], quae et ipsa lucem et commendationem adferet operi.

De Ophir[16] Barrerium[17] vidi. Tamen rogo, et alios consulas illorum locorum gnaros exploresque, an Barrerio consentiant aut aliquid adferant probabilius, praesertim de Africa.

Pro pace communi vota facio cum omni Galliae populo. Et Suedia exhausta hominibus et vincendo quoque attrita respirare desiderat.

Inter Galliae Angliaeque reges amicitiam nonnihil laesam restituere laborant hic multi. Neque falluntur, qui ea in re meas partes non postremas putant. Sed utrinque mire obstinatus est animus Anglis blandiri nolentibus, Gallis autem ferocioribus quam ut minis adacti quicquam faciant. Cum legatus Angliae[18] nihil nobis in hac re consilii dare possit tacere jussus quamdiu elector[19] erit in captivitate, exspecto, ecquid faciendum putet regina Bohemiae[20], id ipsum diligenter secuturus. Literae reginae nostrae[21] minaces sane non sunt; sed promtum animum ad sublevandum electorem satis demonstrant neque ego quicquam praetermisi, quod regis misericordiam erga afflictam domum excitare possit.

De Trapezitico Foenore librum[22] videbimus. Caeterum in mutuo id agi, ut dominium transeat, quomodo negari possit, non video. Neque enim ex mutuo datur vindicatio.

8 *Anthologia Graeca cum versione Latina Hugonis Grotii edita ab Hieronymo de Bosch.* Ultrajecti e typographia B. Wild & J. Altheer, MDCCXCV-MDCCCXXII; Ter Meulen-Diermanse no. 534.
9 De Amsterdamse drukkers dr. Johan en Cornelis Blaeu.
10 Zie voor de volledige titel no. 4499, n. 5.
11 Zie voor de volledige titel no. 4453, n. 8.
12 Wellicht de Parijse uitgever Sébastien Cramoisy, vgl. no. 4581.
13 *Dicta poetarvm qvæ apvd Io. Stobævm exstant. Emendata et Latino carmine reddita ab Hvgone Grotio. Accesserunt Plutarchi & Basilii Magni de usu Græcorum Poetarum libelli.* Parisiis, Apud Nicolavm Bvon, in via Iacobæa, sub signis S. Claudij, & Hominis Siluestris. MDCXXIII. Cvm privilegio regis; Ter Meulen-Diermanse no. 458.
14 Jean Brodeau (± 1500-1563) in zijn *Epigrammatvm Graecorvm libri VII, Annotationibvs Ioannis Brodæi Turonensis illustrati, Quibus additus est in calce operis rerum ac uocum explicaturum [sic] Index diligentissime conscriptus*. Froben, Basileæ M.D.XLIX.
15 In de 'prolegomena' tot de boven n. 8, genoemde editie, p. VIII-XX, geeft Grotius een litterair-historisch overzicht van het genre epigram.
16 Zie no. 4545.
17 Gaspar Barreiros († 1610); zie no. 4545, nn. 6 en 7.
18 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
19 Karl Ludwig van de Palts; hij was medio oktober 1639 nabij Moulins gearresteerd.
20 Elisabeth Stuart, gewezen koningin van Bohemen.
21 Vgl. no. 4444 (dl. X).
22 *Dissertatio De Foenore Trapezitico, in Tres libros divisa. Claudio Salmasio Auctore*, Lugduni Batavorum, Ex officina Ioannis Maire. MDCXL.

Potest quidem idem reddi, sed hoc praeter propositum est contrahentium. Alioqui commodatum esset. In aliis autem contractibus si res perierit, succedit aestimatio, sed in subsidium, non

quod id principaliter actum sit. At non putatur inter modos acquirendi dominii mutuum, sed nec solutio, quae tamen pecuniae dominium transfert. Causa est, quod haec commodius in contractibus dicuntur. Alienari non possunt res ecclesiae, nempe res soli et donaria. Sed nimis diu te a foro detineo.

Deus te cum parentibus, uxore, liberis servet.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 17 Martii 1640.

Spargitur hic libellus maledicentissimus contra cardinalem tanquam schisma a Sede Romana molientem[23]. Objicitur illi inter caetera, quod veritatem christianam sinat doceri ab iis, qui in ecclesia non sunt.

Virorum doctissimorum hic et senatorum et aliorum favens de libro nostro pro Veritate Religionis Christianae judicium et adsecuta regia auctoritas efficient, puto, ut Voetium[24] pudeat eum librum habere pro mahumetistico aut sociniano.

Velim scire, cujas et cujus eruditionis sit ille Cyprianus Reineri[25], de quo scribis[26].

Annotata nostra ad Novum Testamentum ubi edentur, velim primam probaturam paginarum deferri Corcellio[27], ultimam Vossiis[28], qui operam suam ultro offerunt. Si quis horum aberit aut impeditus erit, putem succedere posse Corvinum[29], qui et ipse se obtulit. Cogita, quaeso, quid expediat nobis et publico. Multis de causis expeto, ut mearum omnium editio properetur quantum fieri poterit.

1640[30].

4562. 1640 maart 17. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Advenerunt Finale, portum Italiae, quatuor Hispanorum millia eorum, qui ad Salzam fuerunt; exspectantur sex alia. Hi, si indutiae per Italiam non constituuntur, ibunt contra Casale aut arcem Taurinorum eritque periculum aut huic aut illi loco, si id fiat, priusquam creverint, quae illic sunt, Gallorum vires. Quod si Italiae quieti per indutias consulitur, effundet se in Germaniam ista tempestas.

Sunt hic rumores de indutiis universalibus, quas offerat Hispanus. Mihi neque Hispani neque imperatoris res eo videntur esse redactae, ut pati possint tantas armis

23 *Optati Galli de cavendo schismate. Ad Illvstrissimos ac Reuerendissimos Ecclesiæ Gallicanæ Primates, Archiepiscopos, Episcopos. Liber paræneticvs. M.DC.XL.* Zie ook no. 4560, n. 34.
24 Gisbertus Voetius (1589-1676), contraremonstrants theoloog en hoogleraar aan de hogeschool te Utrecht.
25 Cyprianus Regner van Oosterga (1614-1687), jurist te Leiden.
26 No. 4545.
27 Etienne de Courcelles.
28 De Amsterdamse hoogleraar Gerardus Johannes Vossius en zijn zoons Matthaeus (1611-1646), Isaac (1618-1689) en Gerardus (1619-1640).
29 Johannes Arnoldi Corvinus, rechtsgeleerde te Amsterdam.
30 De uitgave der *Epist.* heeft abusievelijk '1638'.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 605; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 21.

quaesitas possessiones penes Gallos relinqui, nisi forte a Turca[2] metus eos percutit. Tum vero cardinalis Riceliaci animus, si recte conjecturam facio, si modo Suedicam et Hassicam societatem retinere poterit - Batavi enim plane appendix sunt Galliae - ad bellum ducendum erit pronior, quod id et securitati ipsius et utilitatibus honorique amicorum ejus inserviat.

2 Murád (Amurath IV) was op 9 februari overleden; hij werd opgevolgd door zijn broeder Ibrahim.

Enckefortius[3] in libertate est cum Feuquerio[4] commutatus. Dicit autem se Waertio[5] impetrasse, ut venari ei liceat in Silva Vincennensi, ut aliquem ad amicos suos possit mittere, ut libertatem recipiat; si eam Hornio mareschallo[6] parare possit, qua tamen de re mihi nihil publicitus significatum est.

Libellus quidam maledicus in cardinalem Riceliacum scriptus est[7], quasi patriarchatum sibi, Gallicanae autem ecclesiae secessionem a Sede Romana molientem. Cancellario etiam Franciae[8] et Bulionio[9] non parcit is liber. Scriptor adhuc quaeritur. Et in Brabantio jesuitae palam adversus libertates ecclesiae Gallicanae scripserunt[10].

In electoris Palatini[11] negotio nihil proficimus ob duritiem regum, altero[12] libertatem sine conditionibus dare nolente, altero[13] ad conditiones surdo, quamdiu libertas electori data non est. Videbimus, si quid ad leniendas has asperitates comminisci poterit Bohemiae regina[14], eique obsecundabimus. Propositum Gallis fuit posse eo perduci electorem, ut dicat nihil sibi fuisse propositum, quod in fraudem esset regis ac foederatorum. Foederatorum omnem in hoc negotio mentionem Galli rejiciunt.

Longavillanus dux[15] aegrotavit; dicitur revalescere. Hispani, qui in illis sunt locis, coeunt ad recipiendam Bingam et Creutznacum.

Princeps Casimirus[16] fratrem regium[17] non vidit; parat se itineri cum legato[18]. Vultum habet, partim et mores gentis Austriacae, quae ipsi materna[19].

Vicecomes Turenae[20] ad Conum, quod inter Taurinos et Villam Francam est, equites nonnullos hostium cecidit.

Ad Norimbergensem conventum misit Luneburgicus[21]. Dicitur is conventus pecuniarum, quae de Germania exactae sunt, rationes petere a Bavaro[22], quod is non tam Germaniae quam suas res agere videatur.

Erfurdiae praefectus[23] exiisse dicitur ut Querforto[24] et Masfeldo a Saxone[25] obsessis subveniat. Bavaricus miles in hiberna rediit.

Galli et Rinfeldum muniunt et commeatus colligunt alendis praesidiis vicinis.

Pergunt dilectus tum in Tiroli, tum in Bavaria missis utroque ab hoste pecuniis.

3 Adriaen van Enkefort, keizerlijk officier.
4 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
5 Johan van Werth.
6 De Zweedse veldmaarschalk Gustav Karlsson Horn.
7 *Optati Galli de cavendo schismate. Ad Illvstrissimos ac Reuerendissimos Ecclesiæ Gallicanæ Primates, Archiepiscopos, Episcopos. Liber paræneticvs. M.DC.XL.* Zie ook no. 4560, n. 34.
8 Pierre Séguier.
9 Claude de Bullion, sieur de Bonelles, surintendant van financiën.
10 Op welke geschriften Grotius hier doelt is niet duidelijk.
11 Karl Ludwig van de Palts; hij was medio oktober 1639 nabij Moulins gearresteerd.
12 Lodewijk XIII van Frankrijk.
13 Karel I van Engeland.
14 Elisabeth Stuart, gewezen koningin van Bohemen.
15 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
16 Jan II Kazimierz.
17 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans.
18 Christophe Corvinus Gasziewski.
19 Aartshertogin Constance (1588-1631), dochter van aartshertog Karel II.
20 Henri de La Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne.
21 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
22 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
23 Christoffer Heinrich von der Goltz; vgl. *Gazette de France* 1640, p. 154.
24 De uitgave der *Epist.* geeft abusievelijk 'Everforto'.
25 Johann Georg I, keurvorst van Saksen.

Mitto quae Rhaeti dixerunt[26] in Helvetiorum conventu contra Gallos. Non dixerim eos mentiri omnia, sed profecto ingenti molimine nihil aliud quam mutarunt malum.

26 Een door Charles Marini aan Grotius toegezonden copie; deze copie ontbreekt. Vgl. no. 4534 en n. 4.

Si Bannerio[27] res prosperas largiatur Deus, id plurimum ad pacem adjumenti erit, quam bonam det nobis Deus, ac tuam, Excellentissime et illustrissime domine, Sublimitatem servet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 7/17 Martii 1640.

Spargitur ab aula rumor electorem Palatinum liberum fore cis paucos dies. Deus faxit, ut id fiat poenitendis neutri legibus. Dicitur aliquid signasse, quod quale sit nescitur.

Bajulus Venetus[28] quam citissime jussus ire Constantinopolim cum pecunia omni promissa et auctuario aliquo. Ipse sultanus[29] ivit Adrianopolim.

Galli ob crimina captivos omnes ad remigia mittunt, pontes faciunt ex funibus et scirpis, sexaginta molas portabiles ad faciendam farinam, multum commeatus congerunt in Metim, Abbatisvillam et Ambianum.

Videtur hostis mari aliquid contra Galliam tentaturus. Pro Normannia maxime timetur exasperato ut ante seditionibus, ita nunc poenis populo, et incerto quid velit Anglia.

Augetur Gallicus in Burgundia exercitus; pecunia Basileam e Gallia advenit ad DCCL millia francorum; exspectatur alterum tantum.

Ex Creutznaco eximi non potuere nisi sex eaeque leves machinae.

In Palatinatum inferiorem coeunt Beckius[30], Mercius[31], Verdugo[32]. Castelli in Cameraco auctum praesidium est.

Rosa[33] Franconiam invadit. Comiti Suessionensi[34] dies praestituitur, intra quam in Galliam redeat.

De rebus meis spero non displicitura Sublimitati tuae quae scripsi antehac[35].

Romae inter se consilia jungunt legati Galliae[36] et Hispaniae[37] ad accidendam pontificis potentiam.

Adres: Axelio Oxenstiernae, sacrae reg. Maj. regnorumque Sueciae senatori et cancellario.

4563. 1640 maart 17. Aan N. van Reigersberch[1].

27 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
28 Alvise Contarini.
29 Zie n. 2.
30 Johann von Beck (1588-1648).
31 Franz, vrijheer van Mercy, generaal in dienst van Maximiliaan I van Beieren.
32 Juan Verdugo, goeverneur van Frankenthal.
33 Reinhold von Rosen, een van de direkteuren van het leger van Bernhard van Saksen-Weimar.
34 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
35 No. 4485.
36 François-Annibal d'Estrées, markies van Coeuvres.
37 Manuel de Moura y Corte Real, markies van Castel Rodrigo.
1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 13j. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op no. 4546; vermoedelijk beantw. d. no. 4574.

Mijnheer,

UE. brief van den vijfden Martij[2] is conform mijne opinie daerinne, dat den heer maerscalck Bannier[3] niet alles op eene werp sal hazarderen, waerinne ick werde geconfirmeert door verscheide advysen.

Uit Swede moeten wij verwachten het resultaet van de vergadering van de stenden

2 No. 4546.

3 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.

ende 'tgunt gehandelt sal werden met Vrancrijck ende de landgravin[4]. Vrancrijck sal niet manqueren dat different van Luydick met den bisschop[5] te voeden, waeraen haer merckelijck is gelegen. Dat Engellant ende Denemarcken in groote intelligentie tesamen sijn, oock in een nieuw verbont sijn getreden, waervan de conditiën sijn onbekent, werdt hiermede voor vast gehouden.

Den coninck van Denemarcken neemt den tijdt waer, dat Sweden ende Hollant diep in andere oorlogen sijn, ende soude dese occurrentie wel eenige apparentie connen geven tot tractaten tusschen Swede ende de Vereenigde Nederlanden.

De hoochgemelte coninck van Denemarcken heeft geweigert een quantiteit salpeters te restitueren aen een ondersaet van Vrancrijck, pretexerende sulcx niet te connen doen voor soolang mijnheer den churfürst[6] is in gevanckenisse. Maer die maniere van bejegening offenseert de Fransoisen ende is evenwel te clein ende te weinigh van consideratie om gewichte bij te brengen.

't Voordeel, dat het de Vereenigde Nederlanden souden doen bij reductie van de interesten is groot, maer 't schijnt, dat sulcx wel soude mogen veroorsaecken het opseggen van eenige groote sommen, ofte, soo men sulcx wil beletten, verswacking van het credyt voor het toecomende. Daerenboven, als de intentie soude sijn daerdoor te comen tot groote nieuwe lichtinge, soo bekenne ick, dat sulcx seer bedenckelijck soude sijn, doch Delff ende Alcmaer sijn niet aensienelijck genoech om den cours van sooveel andere steden te beletten.

De wisseling van gevangenen met conditie van de Spaignaerden in Spaignië te brengen, meene ick niet, dat geobtineert sal werden.

UE. oordeelt wel dat de nieuwe Engelsche compagnie wederom nieuwe ende seer moeielijcke dispute sal voortbrengen.

't Is veel dat monsieur Ionssoon[7] als uit een slaep opgeweckt sijnde weder om mij denct. Ick en sal niet laeten wel te doen nae mijne gewoonte.

Daer sijn discoursen van een tresves in Italië bij den paus ende princen van Italië bevordert, ende oock van een generale tresves. Die van Italië was noch niet gemaect als de laetste advysen vandaer quaemen.

Den vicomte de Turaine[8] hadde bij Coni een deel van des vijants ruiterie geslaegen.

Vierduisent Spaignaerden van deghene, die bij Salza waeren geweest, sijn gearriveert te Final. Sesduisent anderen werden verwacht.

Soo de tresves in Italië niet en werdt gemaect, soo sal off 't casteel van Thurijn off Casal peryckel loopen. Soo deselve werdt gemaect, sal off den Elsaz off d'heer Bannier off beide peryckel lijden.

Den hertogh van Longueville[9] is sieck geweest, begint te becomen, soect sijne artillerie te salveren uit Creutznach, alsoo de Spaignaerden tot vijf- off sesduisent sich vergaderen om deselve plaetse soowel als Bingen weder te becomen, 'twelck nae mijn gevoelen licht sal succederen.

De Beyerschen zijn weder in haer quartier sonder iet te doen, waerdoor de Norembergsche vergadering, soo men ons hier schrijft, occasie neemt om den vorst van Beyeren[10], dewelcke schijnt sijne eigene affaire te doen meer als des rijcx, reeckening te eischen van de groote contributie uit Duitschlant ontfangen ende

4 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
5 Ferdinand van Beieren, keurvorst-aartsbisschop van Keulen en prins-bisschop van Luik.
6 Karl Ludwig van de Palts; hij was medio oktober 1639 nabij Moulins gearresteerd.
7 Samson Johnson, hofpredikant van Elisabeth Stuart, de gewezen koningin van Bohemen.
8 Henri de La Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne.
9 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
10 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.

ronde verclaering, met wie hij 't hout. Aen deselve vergadering te Noremberg heeft den vorst van Lunenburg[11] de sijne gesonden.

11 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg; de naam van zijn gezant is mij niet bekend.

Hier werden geschriften gestroit, te Parijs gemaect apparentelijck bij eenige monicken[12], tot naedeel van den cardinael de Richelieu, den cancellier van Vrancrijck[13], d'heer Bulion[14] ende anderen. Op de autheurs werdt ondersocht.

Enckefort[15] is in vrijheit tegen d'heer van Feuquière[16] ende gelt; seit vercregen te hebben belofte van vrijheit voor Jan de Waert[17], soo Jan de Waert door eenige van de zijne, die hem toegelaeten werdt af te zenden, gelijcke vrijheit voor den marescal Horn[18] can becomen.

In de saecke van mijnheer den churfürst vorderen wij niet veel sijnde geperst tusschen de precyse humeuren van twee machtige coningen[19]. Soo de coninginne van Behmen[20], die de saecke meer aengaet, ons eenige voorslagen weet te doen om die humeuren totéén brengen, tot soulagement van het doorluchtige Paltzische huis ende bevordering van de gemeene saecke, ick heb last ende lust genoegh om daertoe te arbeiden. God gelieve sijne zegen daartoe te geven.

Van den coninck van Denemarck sal ick niet schrijven, alsoo die saecken in Hollant beter behooren bekent te sijn als alhier.

Wij verstaen dat de Fransoisen haer reppen, gelt senden nae 't Wymarsche leger, proviandt voor de steden, ontrent Brisac ende Rijnfeld fortificeren. Men adviseert ons oock, dat den gouverneur van Erfurd[21] arbeit om Querfurt ende andere plaetse van Thuringuen bij de keiserschen ende Saxensche aengetast te salveren, soo hij can.

Venetië is noch niet wel verseeckert van de vrede met den Turck[22] sedert het worgen van den cahimachan[23]. Ick meen sij sullen haer afcoopen, soo sij connen; off dat Italië off Polen sal aenstaen, daerin sal Swede niet seer becommert sijn, midts dat het niet te verre en gae. Soo die schrick can dienen tot een goede algemeene christelijcke vrede, soo sullen wij Godt te dancken hebben.

Den 17 Martii 1640.

Men stroit hier geruchten uit het hoff, dat mijnheer den churfürst palsgraef in weinigh dagen vrij sal sijn, 'twelck God geve. Men seit daerbij, dat sijne Doorluchticheit iet heeft geteickent, 'twelck men niet [weet] wat het is.

De preparaten ten oorloge gaen seer voort. Alle criminele gevangenen werden gevoert nae de galeyen. Sestich molens sijn gemaect om op wagens gevoert te werden; oock eenige bruggen van coorden ende bies. Te Metz, Amiens ende Abbeville werden groote magazijns gemaect. Sevenhondertendevijftichduisent gulden is alrede te Basel gearriveert vant Fransche gelt ende werdt noch sooveel verwacht.

Uit Crutzenatz hebben de Fransoisen niet meer connen lichten als ses lichte stucken. De reste sal daer moeten blijven ende de meester van de plaetse volgen, om dewelcke met

12 *Optati Galli de cavendo schismate. Ad Illvstrissimos ac Reuerendissimos Ecclesiæ Gallicanæ Primates, Archiepiscopos, Episcopos. Liber parænetic vs. M.DC.XL.* Zie ook no. 4560, n. 34.
13 Pierre Séguier.
14 Claude de Bullion, sieur de Bonelles, surintendant van financiën.
15 Adriaen von Enkefort, keizerlijk officier.
16 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
17 Johan van Werth.
18 De Zweedse veldmaarschalk Gustav Karlsson Horn.
19 Lodewijk XIII van Frankrijk en Karel I van Engeland.
20 Elisabeth Stuart, gewezen koningin van Bohemen.
21 Christoffer Heinrich von der Goltz; vgl. *Gazette de France* 1640, p. 154.
22 Murád (Amurath IV) was op 9 februari overleden; hij werd opgevolgd door zijn broeder Ibrahim.
23 Mohammed Pasja; vgl. no. 4520.

al de reste van den Pals weder te becomen Mercy[24], Verduge[25] ende Beck[26] sich tesamenvougen.

Rosa[27] gaet in Franckenlant. Te Cateau de Cambrésies is eenigh volck ingebracht bij ordre van monsieur de Chaune[28].

Men wil den graef van Soissons[29] tijd voorschrijven, binnen welcke hij sal moeten wedercomen in Vrancrijck.

Men vreest dat de Spaignaerden wel eenigh desseins ter zee souden mogen hebben op Normandië, alwaer de gemoederen ontstelt sijnde ende het naebuirschap van d'Engelschen suspect.

Adres boven aan de brief: Mijnheer mijnheer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant.

In dorso schreef van Reigersberch: Broeder de Groot, den 17 Martij 1640, uyt Paris.

4564. 1640 maart 18. Van P. Pels[1].

Mijnheer,

U Ex.[cie] hebbe ick over 14 daegen geschreven[2].
De subitte veranderinge int accorderen tuschen bayde partijen over de differencie met dese stadt ome an sijne may.[tt3] in 6 jaeren 6 tonnen gauts te betaelen en daervor in alle haere privilegiën geconfirmeert te worden dor constitucie des aenstaenden rijxdaghs, daer de commissariën[4] alle debvoiren te doen hun op recompensie toe geobligeert hebben.

Nu worde ick van hove bericht dat aen sulcken accort seer te twijffelen is met redenen, dat den coninck nogh den senaet soo licht niet en sullen casseren op eenen rijxdagh, wat op den vorgaenden soo solenelijck geconstitueert is, daerbij vougende de disputabele toelage van Dansick ome die naer de stads believen te verhoogen en daerdoor de croon onder contribucie van de stadt te stellen. Sulckx op den rijxdagh nogh seer sall geëxamineert worden; bijaldient dan niet en wort geconfirmeert, soo blijftde stadt well op haer geheel, maer door den veranderlijcken tijt in eene gestadige vreese met groote oncosten aengaende den lesten invall in Lijfflandt, soo van de Sweetse sijde niet en wort gemeneert.

Van de Polse sijde en is niet te vreesen. Tis secker dat de Tartaren langs 2 passagen in Polen sijn ingevallen en, naer de brieven die ick van de frontieren

24 Franz, vrijheer van Mercy, generaal in dienst van Maximiliaan I van Beieren.
25 Juan Verdugo, goeverneur van Frankenthal.
26 Johann von Beck (1588-1648).
27 Reinhold von Rosen.
28 Honoré d'Albert, hertog van Chaulnes.
29 Louis II [aant.] de Bourbon, graaf van Soissons.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16. Eigenh. oorspr. Paulus Pels was Staats agent in Danzig. Zijn zoon Pieter is in de jaren 1638-1641 Grotius' secretaris geweest.
2 No. 4535.
3 Wladislas IV (VII) van Polen.
4 Namens de Poolse koning onderhandelden Gerhard Dönhof en Johann Guldenstern; vgl. no. 4488.

gesien, wort niet getwijffelt tegens den aenstaenden sommer aen de Torxe orloghe; daromme ooc tegens 17 Aprill den rijxdagh uytgeschreven is en alhoewell mij de heer legaet Salvius[5] van Hamb.^{o} de progressen van Bannier[6] roempt, soo brengen die brieven van Slesingen mede dat Picolomini[7] hem pousseert en veel quartieren weder innegenommen saude hebben.

5 Johann Adler Salvius, Zweeds gezant te Hamburg.
6 De Zweedse veldmaarschalk, Johan Gustavsson Banér.
7 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.

U Ex.cie brieven kommen mij alttoos 8. te laat, hebbende met de leste post uE. brieven van 4 feb.rio[8] ontfangen. Hoorde per vorgaenden hier te sijn, want met desen sijnder van 11.

Den coning van Polen soo well als den senaet hebben hun wegen prins Casamirus[9] well geobligeert, maer dor den verdistrueerden rijxdagh is sulckx dor constitucie niet geconfirmeert. Ofte de Françoysen à la bonne foy daermede sullen tevreden sijn, sall ick gerne vernemen en uEx. adviseren, wat hier voorder passeren sall. Tot Toren is eenen rijcken borger[10] sonder kinderen gestorven vor 600 D. gl.; den coninck will sulckx caduceren, den raet stelt hem daertegens, daer dan wederomme mandaeten tegens sijn bij penne van 9 tonnen gauts, soo men den fiscael saude hemmen; dit doet mij ten deele gelooven, dat men de saacken van Dansick soo licht niet en sall aproberen, want het punct van caduc is ooc hetgene daervan coning en senaat hun moeten begeren.

Ick blijve, mijnheer,
u Ex. diener
P. Pels.

8/18 marcio 1640, Dansick. keert ome.

Hier sijn brieven uyt Constantinopoli, die seer substancieux discoureren over de aparente orloghe tegens dese croon. Bau(d)is[11] licht vor Polen 2000 quirassiers, andere colonellen te voet en te peerde.

Adres met andere hand: Ihro Excell.cien Herren Herren Hugo de Groot, ihro königl. May. und hoch. Croon Schweden ordinari Ambass.ren am königl. französischen Hove, Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. Apr. 17.
En in dorso: 18 Martij 1640. Pels.

4565. 1640 maart 20. Van N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

8 Grotius' brieven aan Paulus Pels zijn verloren gegaan.
9 Jan II Kazimierz.
10 Niet geïdentificeerd.
11 Wolf Heinrich von Baudissin (Bauditz) (1597-1646), generaal eerst in Zweedse, later in Saksische dienst.
1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., K. 74j. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 606. Vermoedelijk antw. op no. 4554; beantw. d. no. 4583.

Het verhael bij ordre van den conynck van Denemarcken[2] ende het placaet van de Staten-Generael gedruckt[3], dat ick beyde hiernevens sende, is de principale materie, die wij iegenwoordych hier hebben. Godt geve geen praeludia mogen sijn van een groot quaet, dat met alle middelen dient verhoet, soowel als het betalen van den tol, alsoo beyde die

2 *Kort Verhael Gelijck hare Koninckl. Majesteyt tot Denemarcken, Noorwegen, etc. deselve aen die vanden Heeren Staten Generael der Vereenigde Nederlanden afghesondene Ghesanten, inde laetst verleden Maenden Iulio, Augusto, Septembri ende Octobri, aennemen, onthouden, tot Persoonlijcke audientie komen, ende op d'aenghebrachte versoeckinghe bescheydentlijck heeft antwoorden laten. Op 't bevel van hooghst-ge-eerde Hare Koninckliche Majesteyt (tot ontdeckinghe vande onghefondeerde, daer van uytghestroyde onwaerheyt) in opene druck uytghegeven.* Gedruckt tot Koppenhagen inden Jare 1640. Ende nu t'Amsterdam, voor Ian van Hilten; Knuttel, *Cat. v. Pamfl.*, no. 4695.

3 *Waerschovwinge* dd. 14 maart 1640; dit is wellicht het exemplaar in Stockholm, RA., Gallica 10 (Handlingar tillhörande Hugo Grotii beskickning, 1639-1641); tevens gedr. in C. Cau (ed.), *Groot Placaet-Boeck*, dl. I, p. 952; zie ook J. Meulman, *Cat. v. Tract., Pamfl.*, no. 2517.

extremiteyten den staet seer schadelijck souden sijn ende een expediënt daertegens niet min difficyl.

In de preparaten van oorlogen ende resolutie van een vrougen optocht continuert men hier, delibererende de heeren Staten iegenwoordych op het aennemen van de waertgelders. Sijn Hoocheyt, die een atteinte heeft gehadt van coortse gecauseert door een colique, is nu wederom heel wel.

De schaden ter zee houden niet op ende equipert den viant behalven twintych fregatten, die sij boven de twintych scepen naer Spangiën gelopen, noch twintych andere, ende blijft men hier disputeren over de directie van de equipagie.

Een Westindivaerder uyt Zeelant gelopen geattaqueert van seven fregatten, heeft sijn schip naer een lanck gevecht behouden. De Westindische actiën rijsen ende copen de Portugysen, dat doet presumeren sij goede advisen over Spaengiën hebben.

Desen 20 Martii 1640.

Adres: Mijnheer mijnheer de Groot, raedt ende ambassadeur van de coninginne ende crone van Sweden bij den alderchristelijcksten conynck.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 28 Martij.

En in dorso: 20 Martij 1640. Reigersberg.

4566. 1640 maart 22. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

Si les effets seront aussy bons qu'a esté la responce du roy qu'il vous a pleu me mander par la vostre du 6 courrant[2] nous verrons bientost en liberté monsieur le prince électeur[3], aussy faut-il que la France le face si elle veut avoir les protestans en sa faveur.

Je crois bien que les princes et estats d'Italie font tout ce qu'ils peuvent pour mettre le Piedmont en tresve, mais ie n'y vois point d'apparence que cela se face bientost pour plusiours raisons, car les Espagnols se mettent desià en campagne ayans à ce qu'on escrit 22 mille[4] à pied et 6 mille[5] chevaux et l'armée de Tyrol s'advance aussy et sera notablement grossie par les trouppes que le général-major Ghil de Has[6] lève en Allemagne, d'où il en emmène de 5 à 6 mille hommes et le reste fourniront les Suisses et Grisons pour faire complète l'armée de 13 mille[7] combattans. On en traitte à Bade à la galiarde pour avoir le passage par la Turgovie et Baden libre, puis que celuy par le Bernois a esté l'année passée si scabreux et à mon advis attaquerat-on premièrement Rinfelden pour avoir à son commandement les vivres qu'on voudra tirer de la Suisse et en priver ceux de Brisac. Nos pauvres protestans Suisses sont entre l'enclume et le marteau dequel costé qu'ils se tournent,

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Charles Marin(i) was Zweeds resident in Zürich.
2 Ontbreekt.
3 Karl Ludwig van de Palts.
4 Grotius schreef in margine '22$^{m.}$'.
5 Grotius schreef in margine '6$^{m.}$'.
6 Gilles de Haes (1597-1657).
7 Grotius schreef in margine '13$^{m.}$'.

et quoy qu'ils facent ils offenceront l'un et l'autre et le pis est qu'ils n'ont de places fortes, ny se peuvent à cause de tant de factions qui sont parmy eux résouldre à une défensive. Dieu nous garde de la guerre, car nous en serions bien mal et moy en tel cas peu asseuré de ma vie.

Le duc de Parme[8] demande la ratification et excution de son traitté avec le roy d'Espagne, mais on doubte qu'il obtiene, surtout quand il voudroit, come il prétend, ériger un fort sur les confins du Milanois.

8 Odoardo Farnese, hertog van Parma.

Les Vénitiens sont aussy dereschef mal avec le Turc, le nouveau vesyr[9] ne voulant approuver la paix que son prédécesseur[10] leur avoit procurée. Mais leur avarice en est cause car s'ils eussent à temps envoyé leur ambassadeur[11] à Constantinople et desboursé, ce qu'ils ont promis, ils en pouvoiyent estre quittes, là où à cest'heur ils en sont plus embarassés que iamais. Ils s'estoyent imaginés que le gran seigneur[12] mourroit et que sa mort causeroit de gran troubles parmy les Turcs ayans pour ce resgard retenu et l'argent et l'ambassadeur[13] trop longtemps à Venise et qui n'en est parti que le 12e du passé, dont ils s'en repentent, mais trop tard. Le premier visyr n'a pas voulu accepter des présent de l'ambassadeur de Venise[14] qui y est, luy ayant dit en face qu'il feroit rompre ceste paix à cause de la réputation de son maistre. Voilà où sont réduits ces gens, qui n'ayant pas voulu s'intéresser ny pour les Grisons ny pour la Voltoline trouvent à cest'heur des affaires qui leur cousteront du sang et de l'argent plus qu'ils n'en ont.

Ie voudrois que monsieur Heuf[15] m'induist par provision, ces descomtes tardans trop à venir et me causant des incommodités incroyables. Ie me repose sur vous et demeure passionnément, monsieur,

vostre serviteur de tout mon coeur

C. Marin ms.

De Zurig, ce 12 de Mars 1640.

De la part de l'empereur se trouve à Bade le comte de Valckenstein[16] avec le docteur Volbmer[17] et l'archiduchesse de Tyrol[18] y a son[19] présidant de Chambre[20].

Les Vénetiens publient la mort du gran seigneur, mais ie n'en sçai rien encor de certain.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 4 April.

En in dorso: 12 Martij 1640. Marin.

9 Wellicht niet de grootvizier Kara Mustafa Kemankeş, maar diens plaatsvervanger, de kaim-i-makam Housseïn Pasja; vgl. no. 4534, n. 11.
10 Wellicht niet de voormalige grootvizier Tayyar Mehmet, maar de voormalige kaim-i-makam Mohammed Pasja; vgl. no. 4534.
11 Gieronimo Trevisan; hij vertrok medio februari uit Venetië.
12 Murád (Amurath IV) was op 9 februari overleden; hij werd door zijn broeder Ibrahim opgevolgd.
13 Zie n. 11.
14 Alvise Contarini.
15 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
16 Georg Ulrich, graaf van Wolkenstein, opperkamerheer van aartshertogin Claudia; de landdag van Baden werd gehouden 18-24 maart.
17 Isaac Volmar.
18 Aartshertogin Claudia.
19 In het hs. abusievelijk ‘sont’.
20 Bedoeld is de boven, n. 16, genoemde Georg Ulrich, graaf van Wolkenstein.

4567. 1640 maart 24. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

Ecce in libertate principem electorem[2], ad quam rem potissimum valuisse reginae nostrae literas[3], nostram autem operam fuisse non ingratam neque inutilem gaudeo

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 223. Gedrukt *Epist.*, p. 607. Naar al te evidente verschrijvingen, woordomzettingen e.d. in de copie wordt in de noten niet verwezen. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Karl Ludwig van de Palts; hij was medio oktober 1639 nabij Moulins gearresteerd.
3 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 5; brief dd. 19 december oude stijl 1639. Zie ook dl. X, p. 838.

gratiasque Deo ea de re ago. Spopondit non exiturum se Gallia nisi regis concessu. Si quid ultra inter ipsum et D. Chavigniacum[4], qui multum cum eo egit, convenit, id nos latet hactenus forte cum tempore prodituram sese. Ipse principem Chavigniacus sua carruca deduxit nocte ferme media inter Mercurii et Iovis diem e Vicennensi carcere in domum illustrissimi D. comitis Licestrii[5], ubi nunc princeps ille se tenet, sed clanculum suam personam induturus et hospitium habiturus a rege, ubi legati extraordinarii excipi solent, simulac princeps Casimirus[6] et Poloniae legatus[7], qui eas aedes[8] nunc detinent, discesserint.

Dum in Gallia erit elector, videndum erit, quid rex Angliae cui captivitas haec praetextum praebuit ad nihil audiendum dicendumve, pro restituenda ejus fortuna facere velit exemplum ejus exspectantibus Gallis et landgravia[9]. Sed ut facilius id procedat, opus esset componi Scoticos motus Gallisque et Batavis auferri metum, quem habent de Hispanica legatione[10] et Angliae conjunctione cum Dano rege, cujus filius Volkemarus[11] nunc Hispano militat. Parlamentarius Angliae conventus procedit, et, ut credo, lucis nobis aliquid adferet ad futuri dijudicationes.

De prorogato foedere inter Gallos Batavosque credo. Suedos ita pacis esse appetentes, ut interim fortibus decretis in bellum, si opus sit, trahendum se parent, gaudeo multumque prudentiam hanc et constantiam laudo.

Ad Bohemicas res quod attinet, semper existimavi neutri ducum[12] aut mandata esse aut voluntatem uno jactu de re tota decidendi. Vincet cui plurimum commeatus, pabuli ac pecuniae erit.

De Berlino et Verbena bonos nuntios exspectabimus. A Mauritiano castello incommoda pati Erfurdiam intelligo. Audimus etiam in Thuringia coire Bavaricos et Saxonicos[13]; tum vero et a Wurtzburgensibus damni aliquid sensisse Vinarienses.

Stella[14] adhuc Brisaci est. Ager circa eam urbem conseritur.

Basileae vestes multae fiunt pro Gallico milite. Sed nec quiescunt hostes. Cellam multum convehunt commeatus[15], Rhaetis concedunt aliquid supra vetera pacta, Helvetios partim ex foederibus antiquis, partim et ex Galliae odio invitant aut ad belli Alsatici societatem aut, si id obtinere nequeant, ad praebendum sibi iter, commeatus, bello necessaria et militis conscribendi facultatem. De his agetur Badae.

Longavillanus[16] autem et valere melius et Hochstam oppugnare dicitur.

In Italia Hispanus novorum militum accepit ad X millia, partim ex iis qui ad Salzam fuere, partim ex Neapolitano regno. Adversus pontificis potentiam erigit se Italia

4 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny, Frans staatssecretaris van buitenlandse zaken. De naam is in de copie te Uppsala weggelaten.
5 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
6 Jan II Kazimierz.
7 Christophe Corvinus Gasziewski.
8 De copie heeft ‘sedes’.
9 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
10 Antonio Sancho Dávila y Toledo, markies van Velada, extraordinarius Spaans gezant in Engeland.
11 Valdemar Christian, graaf van Sleeswijk-Holstein.
12 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér en de keizerlijke generaal Ottavio Piccolomini.
13 De copie heeft abusievelijk ‘Bohemicos’; vgl. de brief van dezelfde datum aan Axel Oxenstierna, no. 4569.
14 Johannes Tilmanus Stella, vertrouweling van Richelieu.
15 Aangevuld naar de copie te Uppsala.
16 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.

Galliae Hispaniaeque exemplo, adeo ut exigua civitas Luca cardinalis cujusdam[17] fratrem[18] et

17 Kardinaal Marcantonio Franciotti, bisschop van Lucca.
18 Nicolao Franciotti; ook een derde broer, Bartolomeo, was tijdelijk in arrest gesteld; zie Pastor, *Gesch. Päpste* XIII 2, p. 712.

propinquos in vincula dederit contemtis, quas pontifex scripserat, literis.

Rex Poloniae Turcam[19] metuit; an sub ejus metus nomine pecunias sibi quaerat, dubitari potest. Ego Italiae potius quam aut Poloniae aut Hungariae illam vim impendere arbitror. Nam Veneti festinatis muneribus se malo eximunt misso in id novo bajulo[20].

Mortuus et in hostium adhuc potestate constitutus Feuquerius[21]. Galli per eum casum in irritum recidisse quae pacta erant judicantes Enckefortium[22] carceri reddidere. Sic etiam spes nostra, quam conceperamus de permutandis per Enckefortii operam Hornio[23] et Waertio[24], nos fefellit.

Fama hic est hostem abiisse a Crutzenaco. Brisaci nummi cuduntur regis Galliae jussu, sic[25] inscripti: Deus transfert regna.

Parmensis dux[26] imperabit copiis Italorum principum pro pace[27] foederatorum. Inducias autem per Italiam res una moratur, quod rex Hispaniae etiam Burgundiae comitatum vult comprehendi.

Ad finem Picardiae duo erunt exercitus Milereii[28] et Chaunii[29], qui jungentur, si opus.

Liber contra cardinalem scriptus[30] decreto parlamenti comburitur. Feuquerii uxorem[31] hostes retinent, ut libertatem pariant Enckefortio.

Deus cuncta ad bonam, aequam et communem christianis pacem perducat.

Excellentiae vestrae perpetuo observantiae
studio devinctissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 14/24 Martii 1640.

Adres: Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario et legato apud praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Redd. 21/31 Martij A.^{o} 1640.

4568. 1640 maart 24. Aan Willem de Groot[1].

Frater carissime,

19 Murád (Amurath IV) was op 9 februari overleden; hij werd opgevolgd door zijn broeder Ibrahim.
20 Alvise Contarini.
21 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
22 Adriaen von Enkefort, keizerlijk officier.
23 De Zweedse veldmaarschalk Gustav Karlsson Horn.
24 Johan van Werth.
25 De copie heeft ten onrechte ‘ipsi’.
26 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
27 De copie heeft abusievelijk ‘parte’; vgl. no. 4569 van dezelfde datum aan Axel Oxenstierna.
28 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
29 Honoré d'Albert, hertog van Chaulnes, maarschalk van Frankrijk.
30 *Optati Galli de cavendo schismate. Ad Illvstrissimos ac Reuerendissimos Ecclesiæ Gallicanæ Primates, Archiepiscopos, Episcopos. Liber paræneticvs. M.DC.XL.* Zie ook no. 4560, n. 34.
31 Anne Arnauld.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 893. Antw. op no. 4555; tezamen met no. 4561 beantw. d. no. 4585.

Illa de Antichristo[2] prodiisse gaudeo. Spero et prostare. Piorum et eruditorum judicia exspectabimus cum tempore. Tempore enim opus, ut eluantur tanta conspiratione inustae animis opiniones. Ego vero sicut de posteritate omnia spero optima, ita hoc ipso saeculo non futurum inanem meum laborem jam ex colloquiis etiam inter ministros reformatos eruditissimorum reipsa experior. Audendum aliquid est pro veritate contra factiones. Illa de Fide et operibus[3] non utilia tantum et optimae aetati christianorum plane consentien-

2 Zie voor de volledige titel no. 4453, n. 2.
3 Zie voor de volledige titel no. 4453, n. 4.

tia, sed ad evellendos errores vitiis faventes necessaria esse judico.

Gaudebo igitur, ubi et illa prodiisse intelligam; sequantur deinde illa ad Decalogum[4]. Non recusabo etiam post editionem admoneri de Sacris Literis et veterum consensu, siquid admonendus videor. Caeterum ἐμοὶ εἰς ἐλάχιστόν ἐστιν ἵνα ἀναχριθῶ ὑπὸ ἀνθρωπίνης ἡμέρας. Nihil magis principes christianos in saevitiam impulit quam maledicta ista de antichristo, de abnegatione meriti Christi, de idololatria. Quare etiam atque etiam videndum est, an ea, quae dicta sunt, recte se habeant. Nisi id fiat, quae spes restituendae unitatis ecclesiasticae, quam Christus imperat, quam in symbolo[5] profitemur? Absit a me, ut in tam pio proposito odia curem. Quis unquam id metuens adulta vitia sanavit? Sunt in ecclesia illa, quae Romana dicitur, qui labuntur, at non omnes nec ex iis generaliter receptorum dogmatum, ne eorum quidem, quae sunt in synodo Tridentina.

Siquid est, de quo dubites, conferam libentissime meas rationes cum tuis aut aliorum. Sed a protestantibus hac quoque in parte modum excedi certus sum, nam dum accusare pontificios volunt, accusant omnem ecclesiam Graecam, Latinam, Syriacam, Arabicam, Aegyptiacam tot saeculorum atque ita per imprudentiam instruunt armantque ultro adversarios suos. Ne igitur confundamus quae distinxit antiquitas, ne revellamus veteres terminos.

De Zenonis effigie[6] putaram eventurum, quod evenit. Editum aliquid tale olim a Slatio[7], sed partim cum erroribus in historia, partim cum nimia verborum asperitate. Et quaedam hic accessere minime spernenda. Si edi posset Hamburgi aut Lubecae vellem; si non, ad nos redeat.

De Notis ad Lucanum[8] et Poematis novis[9] facies quod poteris. De Tacito[10] fac monear; paratae sunt et istae notae.

Da veniam, quod toties tibi molestus sum. Sed in hoc me solor, quod dum me juvas, et publico prodes.

Vale, frater optime.

24 Martii 1640.

Saluta quaeso parentes, uxorem tuam, liberos, et amicos. Spero futurum, ut exempla quaedam habeam trium scriptorum ἀνωνύμων suo ordine.

Imagines lutherani habent et multa loca Angliae. Non esse idololatricum velle juvari apostolorum et martyrum precibus et episcopus Montacutius[11] et alii dixere.

Paranda sunt omnia ad placidum colloquium quod, non sine fructu, futurum spero, ubi haec bella deflagraverint. Nam in pontificis potestate limitibus includenda Hispani et Galli consentirent. Caveamus nos, ne pontifici plures demus socios quam oportet.

4 Zie voor de volledige titel no. 4453, n. 7.
5 Confessie van Augsburg, art. 7. Grotius doelt verder op *Joh.* 13, 35. Zie Grotius' aantekeningen op de confessie van Augsburg *ad loc.* in *Via ad pacem ecclesiasticam. In qua continentur Confessio Fidei, Secundum Conc. Trid. Confessio Fidei Avgvstana. Consvltatio Cassandri. Annotata. H. Grotii in Consult. Cassandri. H. Grotii Poema de Baptismate. Poema de Evcharistia. Disqvisitio Pelagiana*. Anno MDCXLII; Ter Meulen-Diermanse no. 1166 (en latere edd.).
6 Met 'Zenonis effigies' of 'Calvini effigies' is een niet meer te achterhalen geschrift van Grotius bedoeld.
7 De remonstrantse predikant Henricus Slatius (1585-1623); zie no. 4555, n. 10.
8 Zie voor de volledige titel no. 4552, n. 23.
9 *Hug. Grotii Poemata, omnia. Editio Quarta.* Lugduni Batav. Apud Hieronymum de Vogel. MDCXXXXV; Ter Meulen-Diermanse no. 5.
10 Zie voor de volledige titel van deze uitgave no. 4552, n. 21.
11 Richard Montagu (1577-1641); Grotius doelt wellicht op zijn *Appello Cœsarem. A Ivst Appeale from Two Vniust Informers. By Richard Mountagu.* London, Printed for Matthew Lownes 1625, part II ch. XXI: No religious honour or worship to be given unto Images.

Vide si placet quae in Anglia scripsit ex consensu saeculorum et gentium M. Antonius

de Dominis[12] tum super honore moderato sanctorum tum super usu imaginum. Ego quidem illas ecclesias tutius facere puto, quae imaginibus carent, et hominum cor laudo, qui sine ambitu preces sanctas ad Deum aut Christum mittunt neque tamen alios, qui angelorum aut sanctorum ope sperant se posse adjuvari, condemnant aut irrident. Sed cogita, an foedissimo crimine damnari a me debuerit Graeca ecclesia, cujus communionem lutherani et reformati non semel expectaverunt. Ajunt Genevenses omnia morte punienda, quae lex Mosis morte punit. Ea autem morte punit omnes idololatras. Genevenses iidem pontificiis omnes pro talibus habent. Hinc vide quid sequatur, si vires adsint.

Pagella, quam misi erratorum in libris de Veritate Religionis Christianae[13] excisa pagella, quae minus exacta est in libris, aut glutine jungi aut etiam cum modica plicatura affigi in locum illum poterit. Spero enim libri jam ad te venerint, quos distribuas rogo. Liber is multum hic emitur, pretium est sesquiflorenus incompacti.

Fuit apud me Bignonus[14], advocatus regius. Adfirmat, ut certissimum testamenta ὁλόγραφα[15] pleraque apud institutum relinqui. Habere autem ὁλόγραφα etiam sic reperta hoc praecipuum prae caeteris testamentis, quod de suggestione - ea exceptio Galliae propria est - accusari non possunt.

4569. 1640 maart 24. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Nocte ferme media, quae inter diem Mercurii et Jovis intercessit, D. Chavigniacus[2] principem electorem[3] e Vincennensi carcere deduxit in domum Anglici legati[4], ubi nunc latet velut ignotus, donec digresso hinc principe Casimiro[5] transeat in eam domum, in qua primum excipi solent extraordinarii legati. Promisit se e Gallia non abiturum sine regis consensu. Si quid ultra convenit, id et nos et Anglos hactenus celatur.

Feuquerius[6] libertatem morte adeptus est quam obiit Theodonisvillae. Ea de causa, ut mutata re, de qua convenerat, Enckefortius[7] in carcerem Vincennensem reductus est simulque spes de commutandis ejus opera Hornio[8] Waertioque[9] evanuit.

Multae adhuc de indutiis tum Italicis tum et universalibus fabulae sunt, sed nihildum apparet. Pontificis potestas in principes ita aperte sperni incipit in ipsa Italia, ut civitas

12 Marco Antonio de Dominis (1566-1624), aartsbisschop van Spalato en - enige tijd - anglicaans geestelijke. Zie zijn *De Repvblica Ecclesiastica pars tertia: continens libros VII.VIII.IX.X... autore Marco Antonio de Dominis, Archiepiscopo Spalatensi*. Francofvrti, Sumptibus Viduæ Jonæ Rosii, Anno M.DC.LVIII, lib. VII, 12, 1-10 en VII, 12, 37-41.

13 Zie voor de volledige titel no. 4543, n. 2. Zie betreffende de verzending van de boeken no. 4544 en n. 1.

14 Jérôme Bignon (1589-1656), Frans rechtsgeleerde; Grotius had hem leren kennen tijdens zijn reis naar Frankrijk in 1598 en was sindsdien met hem bevriend gebleven.

15 Grotius onderzocht dit i.v.m. het geschil over de erfenis van Jacob van Oldenbarnevelt, heer van Berkel en Rodenrijs; vgl. no. 4511.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 607; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 23.

2 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny, Frans staatssecretaris van buitenlandse zaken.

3 Karl Ludwig van de Palts; hij was medio oktober 1639 bij Moulins gearresteerd.

4 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.

5 Jan II Kazimierz.

6 Manasse de Pas, markies van Feuquières.

7 Adriaen von Enkefort, keizerlijk officier.

8 De Zweedse veldmaarschalk Gustav Karlsson Horn.

9 Johan van Werth.

Luccensis fratrem[10] et propinquos cardinalis cujusdam[11] contra pontificis literas in vincula dederit.

10 Nicolao Franciotti; ook een derde broer, Bartolomeo, was tijdelijk in arrest gesteld.
11 Kardinaal Marcantonio Franciotti, bisschop van Lucca.

Lamilleraei[12] pulcher erit exercitus et princeps Arausionensis magna promittit.

Foedus Austriacorum inter se, quod mitto[13], ostendit eos neque extra malorum esse sensum neque negligenter in quaerendis malorum remediis. Dabunt nunc operam in futuro conventu Badensi, ut Helvetios sub obtentu foederum antiquorum aut in belli Alsatici societatem pertrahant aut certe jus scribendi militis, commeatus et bello necessaria ab ipsis habeant romanensibus satis pronis ad talia, protestantibus vero anxiis ob suspecta non minus Gallorum quam Hispanorum consilia.

Ut Rhaetorum sibi studia concilient, videntur Austriaci nonnulla de pactis anni 1620[14] remissuri. Etiam in Suevia Hispanus militem legit; multum frumenti Cellam convehitur.

Ad Brissacum ager conseritur et Basileae Gallico militi vestes parantur; Curtius[15] autem apud Bavarum[16] est. Is Bavarus et Saxo[17] in Thuringia exercitum faciunt, quem Vinariensibus opponant; quorum et quidam male habiti sunt a Würtzburgensi milite.

Longavillanus[18] convaluit et dicitur Hochstam ad Moenum oppugnare. Volkmarus[19], regis Daniae filius, Bruxellae est et tria millia militum colligit in usum Hispani.

Rex Angliae arbitrum se offert ejus controversiae, quam Batavi cum Danis habent. At Batavis non minus quam Gallis suspecta est Angli Danique arcta conjunctio et splendida illa Hispani in Angliam legatio[20].

Deus, Excellentissime et illustrissime domine, Sublimitati tuae faveat semper.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 14/24 Martii 1640.

Fama hic est hostem abiisse a Creutznaco. Brissaci nummi Gallici cuduntur cum inscriptione: Deus transfert regna.

Liber in cardinalem scriptus[21] publico parlamenti decreto comburitur.

Quam Melandro[22] donationem bonorum in episcopatu Basileensi rex Suediae[23] fecerat, eam rex Galliae confirmat.

12 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
13 Het betreft hier het verdrag van Ebersdorf, gesloten op 18 september 1639; zie no. 4534, n. 7. Grotius ontving deze copie van de Zweedse nieuwsagent in Zürich, Marini; vgl. no. 4549 en n. 8.
14 Grotius doelt waarschijnlijk op de verdragen van Milaan van 15 januari 1622; zie Rott, *Hist. représ. dipl.*, t. III, p. 497-519.
15 De vicekanselier Ferdinand Siegmund Kurz, graaf van Senftenau (1592-1659).
16 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
17 Johann Georg I, keurvorst van Saksen.
18 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
19 Valdemar Christian, graaf van Sleeswijk-Holstein.
20 Antonio Sancho Dávila y Toledo, markies van Velada, extraordinarius Spaans gezant in Engeland.
21 *Optati Galli de cavendo schismate. Ad Illvstrissimos ac Reuerendissimos Ecclesiae Gallicanae Primates, Archiepiscopos, Episcopos. Liber paraeneticvs. M.DC.XL.* Zie ook no. 4560, n. 34.
22 Peter Melander, graaf van Holzapfel.
23 Gustav II Adolf († 1632).

Princeps Casimirus cum legato Polonico[24] die Martis discedet. Haerebit decem aut amplius dies Bruxellae. Feuquerii vidua[25] ab hostibus detentatur, ut libertas quaeratur Enckefortio.

Ad finem Picardicum duo erunt exercitus Milleraei et Chaunii[26], qui se jungent, si sit opus. Burdegalensis archiepiscopus[27] cum classe it in Mare Internum.

Dux Parmensis[28] imperium accipiet in copias principum Italiae inter se pro pace foederatorum.

24 Christophe Corvinus Gasziewski.
25 Anne Arnauld.
26 Honoré d'Albert, hertog van Chaulnes, maarschalk van Frankrijk.
27 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux.
28 Odoardo Farnese, hertog van Parma.

Rex Hispaniae indutias Italiae non vult, nisi et comitatui Burgundiae consulitur. Hispaniae exercitus ad Turcam[29] se tenet.

Adres: Axelio Oxenstiernae, sacrae reg. Maj. regnorumque Sueciae senatori et cancellario.

4570. 1640 maart 24. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

Van mevrouw de landgravin[2] werdt ons van alle canten goede hoop gegeven, soodat wij daeruit verwachten de goede vruchten, bij uE. brief van den 12[3] wel aengemerckt. Dat de saecken van den marescal Bannier[4] niet quaelijck en gaen, alsoock de onzen in Silesië ende Pomeren, sal uE. aldaer verstaen hebben.

De beswaernisse in de Sont, daer uE. mentie van maeckt, sijn groot, de correspondentie van Denemarck met Engelant seecker; de oppositie van de Hollanders daertegen niet sonder difficulteit. Sij soecken hulp aen Swede, maer Swede is daerbij weinigh geïnteresseert, soodat de versochte alliantie bij de Hollanders door iet anders soude moeten werden gerecompenseert. Dat het geene reden en heeft dese questie aen Engellant te verblijven, oordeelt uE. seer wel.

't Accommodement van de Schotsche questie soude goed sijn, indien het eerlijck conde geschieden, maer is te vresen, soo de Spaignaerden in Engellant seer werden gecaresseert, soude die factie van buiten wel connen gevoet werden.

Ick doe weder mijne gebiedenisse aen d'heer Polyander[5] ende sal garen verstaen wat van sijne soons[6] handeling sal vallen.

Wij sullen verwachten de tijdingen uit Brasyl ende Oostindië.

Den brief van den coning van Denemarcken[7] had ick gesien, is niet beleefd ingestelt om den coning van Vrancrijck te obligeren, nochte is de salpeter ende den coophandel bij den coning soo considerabel niet, dat sijne Maiesteit daerom iet meer ofte minder soude doen.

Eintelijck heeft den coning van Vrancrijck goed gevonden mijnheer den churfürst[8] in vrijheit te stellen, waervan de eer meest gegeven werdt aen de brieven van de coninginne van Sweden, voorwaer ingestelt met een groote voorzichticheit, beleefdheit ende goede redenen. Mijnheer de Chavigny[9] heeft 's nachts tusschen Woonsdagh ende Donderdagh sijne churf. Doorluchticheit gebracht uit het casteel du Bois de Vincenne in het huis van mijnheer den ambassadeur, den graef van Licestre[10], alwaer sijne Doorl. sal sijn als onbekent, ter tijd toe dat het logys van de

29 Murád (Amurath IV) was op 9 februari overleden; hij werd opgevolgd door zijn broeder Ibrahim.
1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 13k. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op no. 4556.
2 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
3 No. 4556.
4 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
5 Johannes Polyander van den Kerckhoven (1568-1646), hoogleraar theologie te Leiden.
6 Mr. Johannes Polyander, genaamd van den Kerckhoven, heer van Heenvliet (1594-1660); hij onderhandelde in Engeland over het huwelijk van Willem II.
7 De copie van de brief ontbreekt.
8 Karl Ludwig van de Palts; hij was medio oktober 1639 bij Moulins gearresteerd.
9 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny, Frans staatssecretaris van buitenlandse zaken.
10 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.

extraordinaire ambassadeurs voor sijne Doorl. sal open sijn gewerden door het vertreck van den prins Casimir[11] en de ambassadeur van

11 Jan II Kazimierz.

Polen[12]. De conditie, die bekent is, is dat sijne Doorl. belooft heeft niet uit Vrancrijck te gaen sonder consent van den coning. Soo daer eenige andere conditiën meerder sijn, gelijck ick gelove, die sijn ons onbekent. Staet nu te arbeiden bij den coning van Engellant, dat het zijne Majesteit gelieve wat goeds te doen voor een soo nae verwant, 'twelck sijnde sal Vrancrijck ende de landgravin niet manqueren het haere daertoe te contribueren. Ende Swede, soo het tractaet met Vrancrijck werdt gecontinueert, can oock veel daertoe helpen, doch op de saecken van Engellant staet veel te bedencken: haere onlusten met Schotlant, nae verbintenisse met den coninck van Denemarcken, die niet alleen de Hollanders zeer quetst, maer oock sijn soon[13] heeft laeten gaen in den dienst van Spaignië, de ambassade uit Spaignië[14], die daer verwacht werdt met presentatie van huwelijck[15], 't sober antwoordt totnochtoe gegeven aen de Hollandsche ambassadeurs[16], de protestatie van nulliteit gedaen tegen alle 'tgunt den churfürst sal doen ofte beloven voor becoming van volcomen vrijheit, alle welcke saecken sijn van groot bedencken ende niet dan mettertijdt connen ontwolckt werden.

D'heer de Feuquières[17] is te Thionville gestorven ende daerover is Enckenfurt[18] als faillerende de conditie, waerover hij was in vrijheit gestelt, weder gebracht in de Bois de Vicenne om Jan de Waert[19] gezelschap te houden, waerdoor de hoope, die ons was gegeven van door Enckefort de wisseling tewege te brengen van den marescal Horn[20] ende Jan de Waert, ons is benomen.

Men spreect noch van bestant off generael, dat ick niet en gelove, ofte in Italië, dat wel soude connen geschieden. Den coninck van Spaignië heeft veel volcx in Italië, van nieus ontrent thienduisent, soo van deghene die bij Salza zijn geweest als Neapolitainen, tracht seer nevens de keiserschen om de Switzers, die te Baden sullen vergaderen, te disponeren off om de partye van Oostenrijck aen te nemen off, soo sulcx niet en can geschieden, om tenminsten van haer te becomen vivres, amonitie, passagie ende lichting van volck. Tot dese laeste poincten sijn de roomschgesinden tamelijck genegen. De protestanten vresen Spaignië ende hebben weinigh affectie tot Vrancrijck.

Aen de Grisons soecken die van Oostenrijck wat meerder contentements te geven als voor dese.

Den hertogh van Longueville[21] is wat beter, had desseing om Hoechst aen de Mein in te nemen. De keisersche vergaderen veel vivres te Zell. De Beyerschen ende Saxenschen sijn besigh om Thuringue te suiveren ende te bewaeren tegen de Wymarschen, die oock eenige afbreuck geleden hebben bij de Würtzburgsche.

Die van Venetiën haesten haer om den Grooten Heer[22] tevrede te stellen ende hebben daertoe den nieuwen bajulo[23] afgesonden met groote geschencken. Polen

12 Christophe Corvinus Gasziewski.
13 Valdemar Christian, graaf van Sleeswijk-Holstein.
14 Antonio Sancho Dávila y Toledo, markies van Velada, extraordinarius Spaans ambassadeur in Engeland.
15 Een huwelijk tussen de Spaanse kroonprins don Baltasar Carlos en Mary Stuart, de ‘Princess Royal’; zij trouwde echter in 1641 met Willem II, zoon van Frederik Hendrik.
16 Albert Joachimi, heer van Hoedekenskerke, en François van Aerssen, heer van Sommelsdijk.
17 Manasse de Pas, markies van Feuquières.
18 Adriaen von Enkefort, keizerlijk officier.
19 Johan van Werth.
20 De Zweedse veldmaarschalk Gustav Karlsson Horn.
21 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
22 Murád (Amurath IV) was op 9 februari overleden; hij werd opgevolgd door zijn broeder Ibrahim.
23 Gieronimo Trevisan.

ende Italië vresen beide voor de Turcksche wapenen. Hongaren, meen ick, dat vrij sal gaen Ragosky[24] blijvende altijd quaelijck met het Turcksche hoff.

24 Georg I Rákóczi, vorst van Zevenburgen.

Erfurd werd geïncommodeert door Mauritzburg; 't lant ontrent Brisac werdt besaeit, veele clederen te Basel gemaect voor de soldaten sijnde in den dienst van Vrancrijck.

Stella[25] is noch te Brisac.

In Italië stellen haer veele tegen den paus tot defensie van haere gerechticheden sijnde geanimeert door de exemplen van Vrancrijck ende Spaignië. Venetiën ende den hertogh van Toscane[26] hebben haer streng tamelijck wel getrocken. Nu comt Luca ende heeft den cardinaels[27] broeder[28] ende veele van sijne vrunden in gevanckenisse gestelt tegen brieven van de paus.

Den 24 Martij 1640.

't Spaensche leger in Italië is bij Pavië. 't Commandement over 't volck van de ligue van de princen van Italië tot de vrede arbeidende werdt gegeven aen den hertogh van Parma[29].

Den coning van Spaignië schijnt wel te willen verstaen tot een tresves in Italië, midsdat het graefschap van Bourgogne mede daerin begrepen werdt.

Den eertsbisschop van Bourdeaux[30] gaet nae de Middellandsche zee.

De weduwe[31] van de heer Feuquière werdt bij de Spaignaerden vastgehouden om Enckefort te bevrijden.

Prins Casimir vertreckt op Dienxdagh, sal eenige dagen te Bruissel blijven.

Den coning van Vrancrijck heeft geconfirmeert een gifte van een graefschap eertijds bij den coning van Swede[32] aen Milander[33] gedaen in 't stift van Basel.

Het boeck tegen den cardinael[34] gemaect werdt gebrant bij ordre van 't parlement.

Te Brisac werdt Fransch gelt gemunt met dese opschrift: Deus transfert regna.

Adres (boven aan de brief): Mijnheer mijnheer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den 24 Martij 1640, uyt Paris. Ontslagynge van den churfürst.

4571. 1640 maart 24. Aan J.A. Salvius[1].

Illustrissime domine,

Cum et princeps Casimirus[2], ut caetera taceam, reginae nostrae sanguinem participans, et legatus ac palatinus regni Polonici[3], pacatam hactenus vicinitatem nobiscum colentis, desideret tutum habere iter per eas terras, quas nobis Mars,

25 Johannes Tilmanus Stella, vertrouweling van Richelieu.
26 Ferdinando II de' Medici, groothertog van Toscane.
27 Kardinaal Marcantonio Franciotti, bisschop van Lucca.
28 Nicolao Franciotti; ook een derde broer, Bartolomeo, was tijdelijk in arrest gesteld.
29 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
30 Henri d'Escoubleau de Sourdis.
31 Anne Arnauld.
32 Gustav II Adolf († 1632).
33 Peter Melander, graaf van Holzapfel.
34 *Optati Galli de cavendo schismate. Ad Illvstrissimos ac Reuerendissimos Ecclesiæ Gallicanæ Primates, Archiepiscopos, Episcopos. Liber paræneticvs. M.DC.XL*. Zie ook no. 4560, n. 34.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 608. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant, residerende te Hamburg.
2 Jan II Kazimierz.
3 Christophe Corvinus Gasziewski.

magnorum regum arbiter, adjudicavit, non potui deesse tam aequae postulationi. Cum scirem neminem ad eam rem plus posse quam Excellentiam vestram positam in ipsis locis, ubi res agitur, et magna cum auctoritate ea curantem omnia, quae isthic tractanda sunt, mei officii esse

credidi Excellentiae vestrae ostendere hanc beneficii laudabilis materiam, simulque Deum precari, illustrissime domine, ipsius Excellentiae ut semper adsit favens.

Excellentiae vestrae omni observantia obstrictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 14/24 Martii 1640.

4572. 1640 maart 25. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Heri cum filio Petro Lugduni Batavorum fui et, cum juvenem Cunaeum[2] disputantem audivissem, prius Salmasium[3], deinde et Heinsium[4] conveni. Neuter nobis de Commentatione περὶ Ἀντιχρίστου[5] verba fecit; interea ex aliis intelligo illum aliquid meditari contra vocem ΟΥΛΠΙΟΣ et numerales in illa litteras, praecipue finalem[6], hunc vero apud omnes depraedicare tuum id esse opus et orthodoxae sententiae adversari. Lugduni sane vix quisquam de auctore dubitat et eruditissimum esse scriptum nemo non judicat.

Rivetus[7] ait sibi in manu esse commentarium super variis Apocalypseos[8] locis, in quo aliquot capitibus ostenditur papam esse antichristum, a Molinaeo conscriptum[9], quem jam hac occasione sit publicaturus.

Presbyteria hujus provintiae rem ad suum forum pertinere putant ideoque cognitionem de tota re habere; forte et acri censura notare librum parant.

Salmasius jam edit commentarium de Faenore trapezitico[10], in quo Cloppenburgium[11] egregie perstringit, sed et ipse theologorum aculeos non evitabit et jam queritur eos in se incurrere velle, quod magistratum trapezitam faciat quodque

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op nos. 4552 en 4561; beantw. d. no. 4589.
2 Vermoedelijk Johannes Cunaeus (1617-1673), zoon van de taalgeleerde en jurist Petrus Cunaeus († 2 december 1638). Zijn theses heb ik niet kunnen terugvinden: de theses 1610-1654 ontbreken nagenoeg in het senaatsarchief; vgl. Molhuysen, *Bronnen* II, p. VII, en III, p. 283* n. 1.
3 Claude de Saumaise - Salmasius -, klassiek filoloog, hoogleraar in Leiden.
4 Daniel Heinsius.
5 Zie voor de volledige titel no. 4453, n. 2.
6 Vgl. *Commentatio... de Antichristo*..., p. 46 (ad *Apocal.* 13. 18); zie ook no. 4589 en n. 11.
7 André Rivet (1572-1651), hoogleraar theologie in Leiden en hofpredikant van Frederik Hendrik.
8 Het hs. geeft 'Apaclypseos'.
9 Pierre Du Moulin (1568-1658), hoogleraar theologie in Sedan; André Rivet was getrouwd met zijn zuster Marie Du Moulin. Du Moulin schreef onder pseudoniem *Hippolyti Frontonis Caracottæ Strigil adversvs commentationem Authoris Anonymi ad loca quædam Novi Testamenti quæ de Antichristo agunt, aut agere putantur*. Amstelodami. Apud Ioannem Ianssonivm M.D.C.XXXX.
10 *Dissertatio De Foenore Trapezitico, in Tres libros divisa. Claudio Salmasio Auctore.* Lugduni Batavorum, Ex officina Ioannis Maire. MDCXL.
11 Johannes Cloppenburg had in het Nederlands over de woeker geschreven (zie dl. VIII, p. 130 en 292). In mei 1637 vertaalde hij zijn geschrift in het latijn, welke vertaling eerst in januari 1640 verscheen onder de titel *Ioh. Cloppenburgi de Fœnore et vsvris, Brevis Institvtio, Cum ejusdem Epistola Ad Cl. Salmasivm*. Lvgd. Batav. Ex Officinâ Elseviriorum. MDCXL.

aliquo loco scripserit, homines omnes ad perfectionem non contendere, forte nec debere[12].

Mairius[13] jam occupatus variis editionibus iis absolutis Notas in Lucanum[14] praelo subjicere cogitat.

12 Vgl. *Dissertatio De Foenore Trapezitico*..., p. 338: Non igitur merebatur reprehensionem, quod scripsi, ad altiores virtutes non posse adspirare omnes, qui ad eas invitari videntur, nec posse omnes spiritales esse, sed nec debere.

13 De Leidse drukker Jean le Maire.

14 De nieuwe Lucanus-uitgave verscheen eerst in 1643 bij Blaeu (Ter Meulen-Diermanse no. 430); zie ook no. 4552 en n. 19, 22 en 23.

Elzevirii[15] Tacitum[16] edunt eodem quo Senecam philosophum edidere[17] charactere sane eleganti eique operi jam ultra dimidium perducto paucis septimanis finem se imposituros promittunt; quare si tuas Notas mittere velis, facies ipsis rem gratissimam.

Typographus, qui poemata tua recudit[18], rogavit, ut et nova sibi dentur, promittens se praepositurum, quam voluerimus, praefatiunculam; sed hoc an tibi placiturum sit, dubito.

Commentarius de Fide et operibus[19] jam fere est absolutus, ut nobis indicavit Corcelius[20], qui notas ad Decalogum[21] petiit, quas illi cras mittemus.

Parens noster, qui jam aliquot annos herniosus fuit, nunc etiam in inguine ulcus purulentum accepit, ex quo jam decumbit, cum hodie et febricula accessit, quare praeter chirurgum etiam medicum cras advocabimus. Uxorem[22] cum minore filio[23] bene ad nos rediisse laetor.

Errata, quae nuper misisti[24], accepi; novas editiones Apologetici[25], de dogmatibus Pelagianis[26] et de Veritate religionis Christianae[27] expectabo. Vossium[28] puto offensas theologorum, quas semel expertus est, metuere, forte et protestantibus odiorum in papam causas adimi aut minui nolle.

Quod de catalogo librorum anni 1639 scribis[29], quid sit et unde ortum duxerit, nescio.

Quingenta tantum πεϱὶ Ἀντιχϱίστου exemplaria excudit Blavius[30]; notata in Evangelia[31] omnino in folio edi debebunt.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Raptim. Hagae, XXV Martii 1640.

15 Abraham en Bonaventura Elzevier.
16 *C. Corn. Tacitvs ex I. Lipsii Editione cum Not. et Emend. H. Grotii*, Lvgdvni Batavorum, Ex Officina Elzeviriana. Anno 1640; Ter Meulen-Diermanse no. 515.
17 *L. Annæi Senecæ Philosophi Opera omnia; Ex ult: I. Lipsii emendatione: et M. Annæi Senecæ Rhetoris quæ exstant; Ex And. Schotti recens.* Lugd. Batav. Apud Elzevirios. 1640 ...*Tomus Secundus... Tomus Tertius*. Lugdun. Batavor. Ex Officina Elseviriana, MDCXXXIX.
18 De Leidse drukker Hieronymus de Vogel bezorgde in 1639 de tweede editie van Grotius' *Poemata*, zonder toestemming van Grotius of Willem de Groot; zie Ter Meulen-Diermanse no. 2 (*Briefw.* dl. X, register i.v.).
19 Zie voor de volledige titel no. 4453, n. 4.
20 Etienne de Courcelles.
21 Zie voor de volledige titel no. 4453, n. 7.
22 Maria van Reigersberch had een reis gemaakt naar Zeeland.
23 Diederik de Groot.
24 No. 4552.
25 Zie voor de volledige titel no. 4459, n. 10.
26 *Disqvisitio an Pelagiana sint ea Dogmata quæ nunc sub eo nomine traducuntur.* Parisiis, Apud Gvilielmvm Pelé, viâ Iacobæâ, sub signo Crucis Aureæ. MDCXXXX; Ter Meulen-Diermanse no. 938.
27 *Hvgo Grotivs De veritate religionis Christianæ. Editio Nova, additis annotationibus in quibus testimonia.* Parisiis, Sumptibus Seb. Cramoisy, Typographi Regij. MDCXL. Cvm privilegio regis; Ter Meulen-Diermanse no. 950.
28 Gerardus Johannes Vossius, hoogleraar te Amsterdam.
29 No. 4552.
30 Dr. Johan Blaeu en Cornelis Blaeu.
31 *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm. Cum tribus tractatibus & Appendice eo spectantibus.* Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXXXXI; Ter Meulen-Diermanse no. 1135.

Smoutius[32] hodie hic publicam concionem habens multa stulte dixit, inter alia et librum de arte amandi allegavit non illum Ovidii, sed Solomonis[33] a se designari dicens;

32 De contraremonstrantse predikant Adriaen Jorissen Smout (± 1580-1646); hij was in 1630 wegens zijn felle preken Amsterdam uitgezet.

33 Bedoeld zijn resp. Ovidius' *Ars amatoria* en het *Hooglied*.

praecipue vero debacchatus est in tolerantiam remonstrantium rogans auditores, ne unquam vellent committere, ut ecclesia et politia in illum recidat locum, quo ante annum 1618 fuerit.

Postquam haec scripseram, tuam accepi epistolam[34] cum erratis in commentario πεϱὶ τοῦ Ἀντιχϱίστου et impressis de Veritate Christianae religionis erratis, pro quibus et reliquis in litteris contentis grates ago et proxime respondebo.

Habet et Rivetus commentarium Schotti senatoris in Apocalypsim[35], quo quid facturus sit, nescio.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de Suède, A Paris.
In dorso schreef Grotius: 25 Martii 1640. W. de Groot.
En boven aan de brief: Rec. 3 Aprilis.

4573. 1640 maart 25. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Cum palatinus et legatus Poloniae[2] me rogaverit[3], ut adjutor ei esse vellem ad tutum iter per ea, quae regina nostra feliciter possidet, non ipsi tantum, sed et principi Casimiro[4], putavi me hoc debere et illustrissimo sanguini, quem regina nostra cum principe Casimiro communem habet, et paci isti nunc temporariae, quam spero fore perpetuam, inter regna duo potentissima neque minus virtutibus quam situ contermina, ne tam justo desiderio deessem. Scio, quae sit non in his modo, sed et in gravioribus rebus benignitas et humanitas Sublimitatis tuae; ita ut eam magis hac de re commonefaciendam quam orandam esse censeam. Ego quo magis omnibus bene facio, eo magis me Suedum puto: et cum multa mihi exemplaria in antiquis historiis proposita habeam, nulla malim imitari quam Sublimitatis tuae; quam Deus, Excellentissime et illustrissime domine, servet sospitem atque florentem.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Die 15/25 Martii anni 1640.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

34 No. 4561.
35 Mr. Apollonius Schotte († 1639), pensionaris van Middelburg, raadsheer in de Hoge Raad. Deze commentaar is niet teruggevonden.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 608; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 24.
2 Christophe Corvinus Gasziewski, woywode van Smolensk.
3 De lezing der *Oxenst. Skrifter* is ten onrechte ‘rogaverint’.
4 Jan II Kazimierz.

4574. 1640 maart 27. Van N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

Het misverstant met Denemarcken sal, gelijck uEd. wel oordeelt, materie geven om desen staet nader met de crone van Sweden te verbinden ende is alrede op het aenhouden

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK, K 74k. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedeelt. gedr. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 277; gedr. Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 607. Vermoedelijk antw. op no. 4563; beantw. d. no. 4592.

van Hollant bij de Generaliteyt goetgevonden[2] naer Sweden een besendynge te doen ende deputatie gedaen om de instructie daertoe nodych te concipiëren, welcke occasie, indien wel wert gebruyckt, het versouck van subsidie sal faciliteren, al waer het, gelijck eenyge meenen, de ambassade selffs tot geen effect commen soude, maer alleen voorgenomen waer om den conynck van Denemarcken om te doen sien ende tot reden te brengen, waertoe den heer d'Avaux[3] oordeelt apparentie te wesen, die hem presenteert om nevens den ambassadeur van Engelant[4] middelaer daertoe te wesen. Andere hebben advisen, dat voor de publicatie van het placaet[5] den conynck heeft getoont, dat de saecke garen hadde gesien geaccommodeert ende van meenynge was den outsten soon van vrouw Christina[6] herrewaerts te senden, maer sedert is verandert ende sijn soon laet gaen naer den cardinael-infante, mogelijck mede om desen staet achterdencken te geven.

Inderdaet is dit een saecke van groote insicht ende danger voor desen staet, bijsonder in dese coniuncture van tijt dat wij met Spaengiën soo diep sijn geëngageert ende met Engelant - dat men hier meent de saecken met Schotlant accommoderen sal - fluctueren.

Sedert de navigatie door den Horisont[7] is verboden, is oock op pene van bannissement ende confiscatie van goederen het bootsvolck verboden in vremde princen dienst haer te begeven ende die alreede haer begaven, hebben de last op gelijck straffe binnen drie maenden denselven dienst te verlaten[8]. Doch waertoe soo veel duysende, die gewent sijn met de vaert van Oosten haer te onderhouden, haer sullen begeven, connen veele niet sien.

Van den conynck van Denemarcken meenen veele nu een verboth volgen sal van geen ossen ofte andere coopmanschappen uyt sijnen staet te vervoeren, indien sijn ingesetenen niet soo veel off meer daermede als die van desen staet souden werden geïncommodeert. In het equiperen ende aennemen van bootsvolck continueert seer den gesyden conynck, doch het volck tot vier compangiën te lande aengenomen syt men dat weder is gecasseert.

De gedeputeerde uyt Scho[t]lant[9] waren bij den conynck selffs tot tweemael gehoort ende hielden aen om in presentie van den conynck van de saecke altijt te mogen spreecken, opdat bij andere haer aenbrengen buyten haer goede meenynge niet werde verdrayt. De meeste difficulteyt schijnt te bestaen in het weder aennemen van de affgestelde biscoppen[10], daer den conynck hart op staet ende de Scotten heel tegens sijn.

2 Hs. Den Haag, ARA. Arch. St. G en. no. 3199, Res. dd. 24 maart 1640 - vgl. *Res. St. Holl.* dd. 21 maart 1640; de instructie bij Aitzema, *Saken v. St. en Oorl.* II, p. 684. Het gezantschap bestond uit Willem Boreel (1591-1668), pensionaris van Amsterdam, Albert Sonck (1571-1658), oudburgemeester van Hoorn, en Epo van Aylva (1612-1645).

3 Claude de Mesmes, graaf van Avaux, Frans gevolmachtigde in Hamburg.

4 Thomas Roe, Engels gezant residerende te Hamburg.

5 *Waerschovwinge* dd. 14 maart 1640; zie no. 4565 en n. 3.

6 Valdemar-Christian, graaf van Sleeswijk-Holstein, zoon van Christiaan IV en Christina Munk.

7 Verbastering van Öresund; het verbod van doorvaart vermeld in de *Waerschovwinge* (zie n. 6[aant.]). Het volgende 'oock' is in het hs. abusievelijk herhaald.

8 *Waerschovwinge* dd. 19 maart 1640; Petit, *Nederl. Pamfl.* no. 2087.

9 Charles Seaton, graaf van Dunfermline; John Campbell, baron Loudoun; William Douglas, drost van Teviotdale; Robert Barclay.

10 De 'General Assembly of the Church of Scotland' had in december 1638 een achttal bisschoppen geëxcommuniceerd en afgezet: John Spottiswood, aartsbisschop van St. Andrews; Patrick Lindsay, aartsbisschop van Glasgow; David Lindsay, bisschop van Edinburgh; John Maxwell, bisschop van Ross; Thomas Sydserff, bisschop van Galloway; Walter Whitford, bisschop van Brechin; James Wedderburn, bisschop van Dunblane; Adam Bannatyne, bisschop van Aberdeen. Zes anderen werden alleen afgezet: John Guthrie, bisschop van

De preparaten tot oorloge continueren ondertusschen sterck, was oock al eenyge uytschrijvynge van het parlement gedaen, oock eenyge brieven wederom ingetrocken, omdat men schijnt niemant te willen beschrijven als die alvoren wel sijn gesondeert, dat men meent dat haperen sal ende alsoo het parlement lichtelijck achterblijven, bijsonder nu den conynck soo veel gelt bij lenynge crijcht ende het schipgelt al uytgeschreven was, dat bij de timide wert betaelt, bij de stoute geweygert.

De advisen uyt Brabant seggen oock den conynck van Spaengiën presentatie heeft gedaen van twee millioenen te leenen. Den marquis de Vela[11] was van Brussel naer Dunckercke om sijn Engelsche ambassade te volvoeren ende namp mede hondertvijftychduysent ducaten om daeruyt gratuiteyten te doen.

Den heer van Somersdijck[12] heeft sijne aencomste niet willen verbeyden, maer darom sijn vertreck verspoedycht, arriveerde hier voorleden saterdach ende wil hij ende de sijne(?) men gelove hij met volcommen contentement is gescheyden, hoewel sonder antwoord te wachten is vertrocken, hetwelcke niet vremt en soude sijn, bijaldien hij daerop soo lange niet hadde vert[r]out, alsoo weynych apparentie was, dat hetgene hij was gegaen iustificeren bij haer selffs soude werden geapprobeert ofte oock, soo lange geen resentiment willen off connen tonen, geïmprobeert.

Monsieur d'Amontot[13] claecht de Spaense uyt desen staet met scepen ende bootsvolck werden versterckt ende heeft overgelevert een register van de machtyge scepen, die iegenwoordych soo tot Napels als Genua sijn, welck inconveniënt beswaerlijk, gelijck uEd. weet, sonder crenckynge van commerciën is te verhoeden.

Den baron de Roirté[14], die nu hier is, heeft tegens een van mijn goede vrunden geseyt met uEd. veel ende met goede intelligentie te hebben geconfereert ende dat uEd. in seer goet predicament is in dat hoff, hetwelcke duyren sal apparent, totdat uEd. redenen gegeven worden van ergens in anders te willen als sij garen hadden.

Veele Engelsche officiers werden van den conynck van Engelant van hier getrocken om te gebruycken te voet ende te paert ende werden deselve gegeven de gouvernementen op de frontieren van Schotlant, een teycken mede het tegens die natie is gemunt.

Den agent Boswel[15] is op sijn wedercomste.

Uyt Brasil hebben wij niet nochte oock uyt Oosten als alleen te vragen, naer wat wetten ende rechten te oordelen staet een testament, geschreven ende geteyckent met de eygen hant in Batavia[16], gemaeckt van een in Zeelant geboren daer woonachtych, als oppercoopman met een schip van Middelburch uytgevaren ende in die qualiteyt in Batavia overleden, gepresupponeert de Staten-Generael geen wetten daerover hebben gemaeckt nochte bij de Compangie gemaeckt geapprobeert, sijnde voor desen verstaen dat de successeurs ab intestato mosten werden gereguleert naer de wetten van de plaetse, daer den overleden was wonachtych ende uytgevaren.

Moray; James Fairley, bisschop van Argyle; Neil Campbell, bisschop van The Isles; George Graham, bisschop van Orkney; John Abernethy, bisschop van Caithness; Alexander Lindsay, bisschop van Dunkeld. Vgl. dl. X, p. 126 en nn. 4 t/m 7. Nadere bijzonderheden over deze besluiten in A. Peterkin, *Records of the Kirk of Scotland containing the Acts and Proceedings of the General Assemblies*. Edinburgh 1838.

11 Antonio Sancho Dávila y Toledo, markies van Velada, extraordinarius Spaans ambassadeur in Engeland.

12 François van Aerssen, heer van Sommelsdijk, extraordinarius Staats gezant te Londen.

13 Nicolas Le Seigneur, sieur d'Amontot, Frans diplomaat.

14 Claude de Salles, baron de Rorté, Frans diplomaat.

15 William Boswell, Engels agent in Den Haag.

16 Vgl. nos. 4592, 4606 en 4624.

Indien uEd. mij daer benevens gelieft toe te laten comen de copie van de propositie in de saecke van den churfürst[17] gedaen, sal mij daerover houden geobligeert.

Desen 27 Martii 1640.

17 Karl Ludwig van de Palts.

Adres: Mijnheer Mijnheer de Groot, Raedt ende Ambassadeur van de coninginne ende crone van Sweden bij den Alderchristelijcksten conynck.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rivet[18] 3 April.

En in dorso: 27 Martii 1640. N. Reigersberg.

4575. 1640 maart 27. Van J.A. Salvius[1].

Hoch edler, gestrenger undt vester, innsonderss hochgeehrter Herr Ambassadeur und grossgeneigter Patron,

E. Excell. ist allbereit berichtet, uf wass Conditionen die Traiten zwischen Polen und Danzig sich geendiget, allein ess will aniezo an Ratification derselben vonn vielen vornehmen Personen, auch denen königlichen Ministris selbsten, sehr gezweiffelt werden und solches auss diesem Fundament, weiln dassjenige, wass zuvormahlss durch den König[2] undt Senatum auf einem Reichsstag einhellig beschlossen worden, nicht so leichtlichen wiederumben cassirt werden könde, dass also die lang gedisputirte Zulage - solche nach dess Raths Belieben aufzusezen - künfftigen Reichsstag wohl examinirt werden dörffte. Nun wird getrachtet die polnische Kornkahnen nacher Elbingen zu addressiren, worselbsten man zugeben wolte, dass die Frembden mit den Polen handlen mögen, bey welcher Statt durch einen Commissarium angehalten worden, etwass brandenburgisch Volck einzunehmen, welches aber der Rath refusiret mit Vorwenden, dass es wieder die Pacta lauffen thete.

Sonsten hat mann auch, dass die Tartaren die Polen inn Podolien geschlagen. Der Feldherr Kuniagspolsky[3] lasse zu Danzigk und inn Preussen auf seinen Seckel ein Regiment zu Fuss werben, welches eylig und noch vor den Reichsstag aufgebracht werden soll. So halte mann inngleichem noch gewies davor, dass der Türckenkrieg gegen Polen sich wenden dörffte, wie dann vonn dar eine Ambassade nach Rom gehe, umb sowohln den Friedt zu befördern alss die besorgende Türckengefahr zu remonstriren.

Vonn denen Armeen inn Behmen hat mann solche Nachricht, dass beyde Partheyen nur 2 Meiln vonn einander logiren, scheine alsswann ess schwehrlich ohn ein Hauptcombat ablauffen könde, und campiren die Schwedischen umb Leipe, die Kayserlichen aber bey Gabeln, wiewohln gleich iezo verlauten will, dass Herrn Feldtmarschalln Baners Excell.[4] sich mit dem Gros gegen dass Gebirge gewendet, und allein Königsmarckt[5] mit seinem Corpore an der Elbe zu Leutmariz und Mölnick hinterlassen.

Vonn dem nürnbergischen Collegialtag ist wenig zu schreiben, und wird die Proposition annoch innsonderer geheimb gehalten.

Weiterss ist dissmahln zu berichten nichts vorhanden undt befehle E. Excell. meine geringe Person hiermit zu grossgeneigtem Faveur ganz dienstfleissigen

18 Men zou eerder Grotius' gebruikelijke notitie ‘Rec’ verwachten; vgl. ook de aantekening bovenaan de brief van Willem de Groot, no. 4572.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 10. Oorspr. (van de hand van Salvius' secretaris Jacob Mutterer), ondertek. d. Mutterer. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant, residerende te Hamburg.

2 Wladislas IV (VII) van Polen.

3 Stanislas Koniecpolski.

4 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.

5 Hans Christoph, graaf van Königsmark, Zweeds bevelhebber.

E. Excell. unterdienstwilligster
Jacob Mutterer mp.

Hamburg, 17. Martii Anno 1640.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 11 April.

4576. 1640 maart 29. Van I. Jasky[1].

Illustrissime et excellentissime domine, domine observandissime,

Tartari - praecursores Turcarum -, qui nuper longe lateque Podoliam et vicinam Poloniam pervagati depopulati sunt, tandem praeda onusti recesserunt. Turcarum imperator[2], qui ut praedecessores suos fortitudine, dexteritate et omnibus tanto principe dignis virtutibus supergredebatur, sic exitiali in christianos et potissimum Polonos ferebatur odio. Hocque intendebat, ut Turcas a dedecore, quod regis nostri virtus et felicitas ipsis ante aliquot annos inussit, vindicaret.

Eo fine exercitum numerosissimum omni apparatu belli instructissimum conscripserat et iam Poloniae imminebat difficili bello Polonos implicaturus, cum subito Deus filum vitae ipsius abrupit nosque et omnes christianos magno metu liberavit. Facile fidem invenerunt, qui de morte ipsius nunciarunt, quin ea, quae optamus, haud difficulter credimus[3]. Utinam mortuo imperatore et fervor Turcarum Poloniam invadendi moriatur! Quod si fit, irrita erunt comitia, quae potissimum ob metum irruptionis Turcicae in 13 Aprilis indicta sunt, nisi quod ea, quae hic nomine regis acta transacta sunt, lege comitiali forte roborabuntur.

Si Galli sponsionem, quam legatus Polonicus[4] habet, reiciunt et aliam ab ordinibus regni in comitiis sibi dari postulant, legato adhuc per aliquot menses Parisiis morandum erit.

De libertate electoris Palatini[5] bonam concepi spem ex quo intellexi Excellentiam vestram nomine reginae Suediae pro illo intercessuram. Nam cum plurimum ponderis habituram intercessionem serenissimae reginae non dubitem, summae Excellentiae vestrae eloquentiae multum confido. Orator adeat regem, exorator redeat opto.

Danus ea, quae inter ipsum et legatos Batavicos ratione detentionis salis nitri acta sunt publico scripto[6] excusare conatur; an firmis satis rationibus, a Batavis brevi intelligemus.

Divinae protectioni Excellentiam vestram diligentissime commendo oroque, ut me inter cultores virtutum suarum perpetuo habere dignetur.

Excellentiae Vestrae obsequentissimus
Jasky mpp.

Dantisci, 29 Martii A.^{o} 1640.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 26 April.

1 Hs. Utrecht, RA. Prov., Arch. Boetzelaer 556, 27. Eigenh. oorspr. Vermoedelijk antw. op no. 4524; beantw. d. no. 4619. Israël Köhne, genaamd von Jasky, was een invloedrijk burger in zijn vaderstad Danzig.
2 Murád (Amurath IV) was op 9 februari overleden.
3 Vgl. Caesar *De Bello Gallico* III, 18: libenter homines id, quod volunt, credunt.
4 Christophe Corvinus Gasziewski; hij onderhandelde in Parijs over de vrijlating van Jan II Kazimierz.
5 Karl Ludwig van de Palts.
6 Zie voor de titel no. 4565, n. 2.

4577. 1640 maart 29. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

Ce n'est que trop vray que les François se soucient bien peu de ce que le monde dit d'eux, car s'il le faisoit ils ne commettroit point[2] tant de fautes come ils font. Sed caeteris mortalibus in eo plerumque stat sententia, quid quisque sibi conducere putent; principum

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds resident in Zürich.

2 Gelezen moet worden: s'ils le faisoient ils ne commettroient point.

diversa sors est, quibus praecipua rerum ad famam paranda sunt[3], surtout quand il s'agit de l'observation de ce à quoy on est obligé par des conventions réciproques. Nous avons pour exemple les Romains, qui doivent estre le modèle de tous les Estats bien gouvernés et lesquels en toutes leurs actions ont tousiours eu esgard d'honnesteté et bonne renomée parmy les estrangers, quos beneficio magis quam metu obligare solebant[4]. Mais il n'y a rien de tel à cest'heur parmy la plus gran part des princes de la chrestieneté, où les maximes de Machiavel[5] ont plus de place que l'authorité et exemple d'aucune aultre chose: ut jam ubique fere jus in armis consistat et ut quisque potens est, ita omnia justissime et facere et dicere putatur. Il ne s'en faut pourtant estonner si la chrestieneté est combattue de si terribles maux sans qu'on en voye aucune resource ou qu'aucun de ces gran roys songe à mettre la main aux abus qui se sont glissés dans l'église pour la réduire dans l'ancienne concorde.

Quant aux affaires de deçà vous les apprendrays par cy jointes qu'il vous plairra envoyer en Suède.

Le pauvre ambassadeur des princes[6] a bien mal employé son temps en Suisse, car non seulement Lucerne, mais tous les autres cantons Cattoliques ont refusé de l'escouter et admettre à leur diète[7] en telle qualité mais come député, en sorte qu'il faut qu'il s'en retourne avec peu de réputation de ceux qui l'ont envoyé.

Amrin[8] n'est pas encor chastié actuellement, ce qui fait que la duchesse[9] poursuit son procès par des lettres réitérées dont vous verrez icy la copie[10]. A l'instance des pauvres exilés de la Voltoline qui sont comparus au dernier pitag des Grisons[11] on leur a assigné quelques lieux où ils puissent demeurer, mais pour assister les plus pauvres on n'en parle point, mais ceux de Zurig, qui seuls sont la quinte essence de tout ce qu'il y a de bon en Suisse, font tout leur possible en leur endroit. Je prévois de gran ruine sur ce pays, qui n'est pas conduit et gouverné comme il faut, surtout parmy les protestans qui s'attachent trop à ceste prétendue Union des Cattoliques, Espagnols de faction, et qui sçavent dissimuler selon le temps leurs actions.

Ie voudrois que ie fusse hors de ce pays et employé ailleurs ou qu'on me payast mieux icy pour n'avoir tant à faire à des marchands Suisses, qui sont plus intéressés que les Turcs.

Ie vous baise les mains et demeure, monsieur,

tout le vostre de tout mon coeur

C. Marini.

De Zurig, ce 19 de Mars 1640.

3 Vgl. Tacitus *Ann.* IV, 40: Ceteris mortalibus in eo stare consilia, quid sibi conducere putent; principum diversam esse sortem, quibus praecipua rerum ad famam derigenda.
4 Vgl. Livius XXVI, 49, 8: venisse enim eos in populi Romani potestatem, qui beneficio quam metu obligare homines malit.
5 Niccolò Machiavelli (1469-1527). In zijn in 1531 verschenen *Il Principe* betoogt hij dat een regering vóór alles naar macht en rust strevend niet de regels van de moraal hoeft toe te passen.
6 Michele Antonio di Saluzzo, graaf della Manta, extraordinarius gezant van kardinaal Maurizio van Savoye en Tommaso Francesco van Savoye.
7 Conferentie te Luzern, 14-16 maart 1640.
8 Joseph Am Rhyn.
9 Christine de France, hertogin van Savoye.
10 Ontbreekt.
11 'Beitag' te Chur, 13 maart 1640.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 11 April.
En in dorso: 19 Martij 1640. Marin.

4578. 1640 maart 30. Van H.Ph. von Krossig[1].

Monsieur,

Vostre Excellence verra par les lettres de son Altesse le duc Guillaume[2], qui me donneront créance et légitimeront ma personne en tout, ce que par commandement de son Altesse i'ay voulu tantost dire et donner tout ensemble par escrit à vostre Excellence, l'asseurance qu'elle a de vostre affection envers sa maison.

Son Altesse souhaitte à vostre Excellence toute sorte de félicité et avantageux succès en toutes ses affaires. Au surplus, son Altesse est asseurée que vostre Excellence sçait aussy bien qu'elle mesme, ce que feu son Altesse le duc Bernhard[3], prince de très louable mémoire et frère de monsigneur, ordonna par son testament laissant à un de ses frères tout ce qu'il avoit acquis durant cette guerre par ses armes victorieuses, tant de terres que de fortresses. Or, bien que cette perte fut que trop sensible à messigneurs les frères de feu son Altesse ayant perdu une si puissante colomne et très fort appuy de leur maison, ils ne resolurent pourtant enfin, selon la magnanimité et constance que Dieu leur a donnée, à la supporter en patience, estant asseurez que, comme son Altesse avoit tesmoignée toute sa vie, n'avoir autre inclination ou but de ses armes, que le repos de sa chère patrie et le restablissement des princes et estats de l'empire, aussy auroit elle contestée cette louable intention par les lignes de sa dernière volonté.

En quoy ils se trouvèrent nullement frustrés, car m'ayant envoyé devers Brisac pour faire ouvrir avec les solennités ordinaires ledit testament, ce que ie fis en très humble dévotion, ils retrouvèrent que la dernière volonté de son Altesse fut du tout conforme à ce qu'il monstra durant sa vie en toutes les actions. C'est à dire, qu'il ne cherchoit qu'une paix de la chrestienté et perpétuelle et asseurée, le bien et la prospérité de l'empire, le contentement des couronnes confédéreez avec la conservation et heureuse subsistance de sa propre maison, comme d'une de plus anciennes et très illustres de l'empire.

Monsieur, messieurs les frères de feu son Altesse ne purent que louer et estimer ce trait de l'esperit de leur frère qui estant aux aboys de la mort, jetta pourtant un si grand esclat de vertu et de prudence et ayant, outre ce qu'ils eussent esté n'estoit les testament de son Altesse les vrais héretiers, ce double droict, ils se mirent à délibrer seurieusement sur une chose de telle importance, envoyant cependant devers les directeurs de l'armée[4] pour les faire prier de ne précipiter point les affaires, ains d'attendre ce qu'ils résoudroient à leur costé promettant tout ensemble une résolution et prompte et preste, ils tombèrent donc d'accord, que monsigneur le duc Guillaume comme l'aisné des frères embrasseroit l'affaire et rechercheroit de satisfaire à la dernière volonté de feu son frère par l'appréhension d'une possession de terres conquises et des fortresses occupées, sans déroger pourtant à l'intérest des autres intéressez. Arrest qu'il fist déclarer et sçavoir à messieurs les directeurs, qui néantmoins avoient conclus avec sa Majesté le roy de France ayant donné à sa dite Majesté la place de Brisac et de Friebourg.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 5. Oorspr. Eigenh. ondertek. Heinrich Philibert von Krossig behartigde de belangen van Wilhelm (1598-1662), Albrecht (1599-1644) en Ernst (1601-1675), hertogen van Saksen-Weimar, broers van de gestorven hertog Bernhard.

2 Wilhelm, hertog van Saksen-Weimar. De brief no. 4495A; ook bevindt zich in de Aanw. 1911 XXIII no. 5 o.a. een brief van Wilhelm van Saksen-Weimar aan Christina van Zweden (zie bijlage no. 6).

3 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar († 18 juli 1639).

4 Johann Ludwig von Erlach, Wilhelm Otto von Nassau-Siegen, Johann Bernhard von Oehm en Rheinhold von Rosen.

Ils respondirent pourtant à ceux qui firent envoyer de la part de son Altesse que tout cela s'estoit passé pour la conservation de l'armée sans préjudice à l'intérest de son Altesse, le droict de laquelle estoit encor en sa vigueur; toutefois adjoustèrent-ils qu'ils pouvoient

rien faire en cet endroit, ains qu'ils estoient contraints et obligez de s'en remettre aux couronnes.

Mon prince, ayant donc obtenu cette dernière résolution, ne tarda guerre, comme il avoit desjà fait devant d'aller prendre son recours en partie à la couronne de Suède, estant obligé outre le respect qu'il devoit à sa Majesté par les parolles expresses et claires du testament, de s'addresser à elle, et sçachant en quelle consideration sa Majesté avoit eu la personne de feu son Altesse et comme elle estimoit encor toute la maison de Saxe-Weimar, il luy représenta la volonté de feu son Altesse, son inclination et la justice de sa cause et obtient de sa Majesté une responce qui le satisfit entièrement, assavoir que sa Majesté se resouviendroit non seulement toute sa vie des vertus, de la magnanimité et des actions généreuses de feu son Altesse, mais qu'elle vouloit au surplus et souhaittoit bien fort que la dernière volonté de son Altesse fust gardée en toutes ses clauses; puisque pourtant les affaires n'estoient plus entières et qu'il y avoit de traités d'avec sa Majesté le roy de France et les directeurs de l'armée, elle pouvoit rien résoudre sans qu'elle sçeut les inclinations de sa Majesté de France envers le dit testament, desquelles après que sa Majesté seroit informée par son Altesse, elle contribueroit selon son possible à son avantage.

Cela fist haster ce qui estoit desjà résolu, à sçavoir d'envoyer devers sa Maiesté de France pour représenter à sa Majesté toutes ces choses et la soliciter tout ensemble très humblement qu'elle vouloit avoir en considération la maison de feu son Altesse, sa dernière volonté et donner là-dessus une résolution bonne et espérée.

C'est pourquoy, monsieur, je suis icy avec commandement d'aller faire la révérence à vostre Excellence et luy descouvrir le contenu de ma commission, comme aussy de solliciter ensuite la persévérance de vostre bonne affection envers monsigneur et sa maison d'avec l'assistance de vos très prudens conseils, car son Altesse recommande à vostre Excellence toute cette cause et elle luy en aura une obligation et grande et estroite.

Mais quant à moy ie seray toute ma vie de vostre Excellence,

très humble et très obéissant valet

H. Philibert de Krosig mp.

Paris, le 20/30 du Mars 1640.

Adres: A son Excellence Monsieur de Groot, Ambassadeur ordinaire de la Couronne de Suède près sa Majesté trèschrestienne.

In dorso schreef Grotius: Stucken van H. Willem van Wimar.

4579. 1640 maart 30. Van P. Pels[1].

Mijnheer,

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16. Oorspr. Eigenh. ondertek. Paulus Pels was Staats agent in Danzig. Zijn zoon Pieter is in de jaren 1638-1641 Grotius' secretaris geweest.

U Excell.[cien] hebbe over 14 tagen jongst geschreven[2].
Vor ditmal isser niet anderss alss dat particuliere brieven van Warschaw adviseeren, dat sijne May. met de onderhandlinge sijnder commissariën[3] over de toelaege met dese stadt niet tevreden ende dat het dor constitucie op den aenstaenden rijxdagh[4] ooc niet en sall geagreërt werden.

Het ijs is hier uyt de reviere. Gesteren sijn hier 150 caenen met graenen aenkommen, die ten aensien datter geene Nederlandse schepen met de apparencie van 500 kleynen afftreck, daerbij de apraehensive van Dennenmarcken dor inbeldinge van orlogh in 't

2 No. 4564.
3 Gerhard Dönhof en Johann Guldenstern; zie no. 4488.
4 De rijksdag te Warschau begon op 19 april.

misverstandt van toll en passagie in de Sondt alle de cooplieden seer gediscourageert, daer dan onder den gemeynen man geene discoursen en gebreecken, datter Spaense facciën mede onderloopen, ooc dat den aengehaudenen en daernaer soo dier uytgelosten salpeter well mochte naer Deuynkercken ofte Engellandt gaen, ooc dat den conning van Dennenmarcken te waetter en te landt seer starck armeert.

Den ambass.r[5], die van Polen gesonden wass aen den Torxschen kayser[6], schrijft onderwegen terugge confirmerende de doet van den sultan en wacht op de frontieren andere ordre en instruccie aen den nieuwen kayser[7].

Ofte men well uyt Polen geschreven dat haere Cosaecken de ingevallene Tartaren geschlagen, soo compter nu seckere tijdinge, dat de Tartaren met haeren beuyt in salvo in haer landt gerackt sijn, menichde van vee en menschen weghgevoert.

Ick hebbe uE. geschreven[8], dat men op 25000 man patenten te voet en te peerde uytgegeven, maer nu verneme dat het op 30000 is.

Hiermede copye[9] vant 'tgene mij in confidencie uyt Weenen geschreven wort, blijvende

u Ex. dv. diener
P. Pels.

Dantsick, 20/30 Martii 1640.

Adres: A Monsieur Monsieur Hugo de Groot, Ambass.r ordinaire de sa May.té e Coronne de Suède à Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 1. Maii.

En in dorso: 20/30 Martii 1640. Pels.

4580. 1640 maart 31. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

Ut gratissimis mihi literis Excellentiae vestrae scriptis 19 Martii[2] respondeam, electorem[3] obligatum, ne e Gallia exeat nisi volente rege Galliae sine alia temporis praefinitione, constat. Quid ultra actum sit, nobis non patet et dicitur id in Anglia

5 Adalbert (Wojciech) Miaśtkowski.
6 Murád (Amurath IV); hij was op 9 februari overleden.
7 Ibrahim, sultan der Ottomanen.
8 Wellicht in een verloren gegane brief; mogelijk ook vergist Pels zich. Vgl. zijn berichtgeving aan de Staten-Generaal (ARA, St.-Gen., lias Poolen, no. 7312, 'Extract Warschaw' dd. 15 maart 1640), waarin hij deze nieuwsberichten wel doorzendt.
9 Ontbreekt.
1 Copie Uppsala. UB., cod. 388a, ep. 224. Gedrukt *Epist.*, p. 609. Naar al te evidente verschrijvingen, woordomzettingen e.d. in de copie wordt niet verwezen. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 De brieven van Camerarius ontbreken.
3 Karl Ludwig van de Palts; copieën van desbetreffende stukken in ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 7, ep. 37.

minus probari. Dixi comiti Licestrio[4], si norim, quid regi Britanniae et electori ipsi placeat a me fieri pro bono electoris domusque Palatinae, facturum me id sedulo et hic et literis in Suediam mittendis. Caeterum videntur mihi et ipse elector et comes Licestrius clam[5] nos res suas agere malle. Quod si possunt foedus aliquod cum Gallia facere, quo fortuna Palatinae domus resurgat, gaudebo; puto gavisuram et Suediam.

Multi adhuc hic sermones sunt de induciis longis, quibus durantibus annuae pecuniae

4 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant in Parijs.
5 De copie te Uppsala heeft ten onrechte ‘etiam’.

dandae sint[6] dejectis principibus. Ginettius[7], pontificis legatus, abiturum se Colonia minatur, nisi ante Aprilis exitum adsint legati alii. Ea de causa Mazarinum, qui, ut puto, Massiliae futurus est episcopus[8], monuit cardinalis Riceliacus, ut se itineri paret.

Ego per Italiam inducias[9] facilius fieri posse arbitror et sermones ibi sunt de sponsalibus binis, filiae majoris Sabaudicae[10] cum cardinali Sabaudo patruo[11], minoris[12] vero cum patrueli, principis Thomae filio[13].

Quae in Palatinatu inferiore Galli tenent et electori possent reddere, ea neque multa neque magna sunt et forte parum eorum jam amiserint. Baccherachi enim arcem obsidere audimus. Bavarus[14] autem dicitur inducias quam malle nimirum, ut quae tenet teneat. Dicitur etiam minus probare foedus illud[15], quod inter tres stirpes Austriacas factum fuit.

Quod ex Anglia parum speret Excellentia vestra pro principe electore, valde mihi dolet nihilque malim quam et in parlamento bona sumi consilia et cum Scotis rem feliciter componi ita tamen, ut ne nimium spernatur regis auctoritas, necessaria ad continendam trium regnorum[16] compagem. Sed Veladam[17] metuo et quae cudi[18] dicuntur inter Angliae principem[19] et Hispani filiam[20] nuptiae. Tum vero Anglorum cum Danis conglutinatio et tam horum quam illorum dissidia cum Batavis nihil boni portendunt.

Narrationem regis Daniae[21] de iis, quae cum Batavis acta sunt, legi, aculeatam sane et animi non admodum in Batavos benigni indicem. Edictum[22] vero Batavorum, quo navigatio trans fretum Danicum prohibetur, animosum satis est. Sed nescio, an hos animos ferant tempora. Si Suedis et Batavis cum uno Dano esset negotium, aegre illius freti claustra retineret. Saxonem[23], Brandenburgicum[24], Luneburgicum[25], quorum praecipue terrae belli mala aut sentiunt aut metuunt, cupidos esse pacis et dicitur et credibile est. Eadem credo esse vota Suedorum populi exhausti tam

6 De copie heeft ‘sunt’.
7 Marzio, kardinaal Ginetti, pauselijk legaat te Keulen.
8 Op 13 maart 1640 was door het overlijden van Eustache Gault, oratoriaan, de bisschopszetel van Marseille vrijgekomen; benoemd werd Jean-Baptiste Gault, eveneens oratoriaan.
9 De copie heeft abusievelijk ‘in Suedias’.
10 Luisa (1629-1692), dochter van Vittorio Amedeo, hertog van Savoye, en Christine de France; het huwelijk vond plaats in 1642.
11 Kardinaal Maurizio van Savoye (1593-1657).
12 Margherita (1635-1663) of Adelaide (1636-1676), dochters van Vittorio Amedeo, hertog van Savoye, en Christine de France.
13 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano, had drie zoons die hier bedoeld kunnen zijn: Emanuele Filiberto (1628-1709), Giuseppe Emanuele (1631-1656) en Eugenio Maurizio (1635-1673).
14 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
15 Het verdrag van Ebersdorf (18 september 1639), ondertekend door Ferdinand III, aartshertogin Claudia en, namens Spanje, Fadrique Enriquez, Spaans gezant te Innsbruck.
16 Engeland, Schotland en Ierland.
17 Antonio Sancho Dávila y Toledo, extraordinarius Spaans ambassadeur in Engeland.
18 De copie heeft abusievelijk ‘ibi’.
19 De latere Karel II van Engeland (1630-1685).
20 Maria Teresa (1638-1683), later echtgenote van Lodewijk XIV van Frankrijk. Bovendien was er sprake van een mogelijk huwelijk tussen don Baltasar Carlos en Mary Stuart, vgl. no. 4515, n. 32. De copie leest abusievelijk ‘filiam nuptam’.
21 Zie no. 4565, n. 2.
22 *Waerschovwinge* dd. 14 maart 1640; zie no. 4565, n. 3.
23 Johann Georg I, keurvorst van Saksen.
24 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
25 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.

diuturno bello crebrisque praeliis. Sed pax haberi bona possit an non possit, pendebit ab armorum successibus.

Mitto quod dux Carolus[26] ei respondit quam uxorem[27] amplius agnoscere recusat, quare nec injuriam patitur, quod aufertur ei Lotharingia. Nullum enim in dote jus habet, qui se maritum negat[28]. Et quod de Salica lege[29] fingunt, novum commentum est contra perpetuos in Austrasia mores.

Et princeps Casimirus[30] et legatus Polonicus[31], non video, quomodo tuto ire Hamburgum possint nisi per Batavos. Sed subsistere eos ibi non erit opus. Legatus Polonicus etiam Angliae videndae desiderio se teneri dicebat.

Poloniae imminere Turcam[32] etiam Italorum multi judicant.

Magnus hic datur exercitus Millereio[33] et ad Mezeriam commeatuum ingens copia fertur, unde judicare licet quam ad partem futurum sit bellum.

Damnatus est a parlamento liber adversus cardinalem scriptus de Vitando schismate[34] et novae censurae subjicitur censura ante annum lata adversus Libertates ecclesiae Gallicanae[35].

Hispani et caesariani apud Helvetios laborant, ut iter et commeatus ab ipsis habeant pro exercitu[36], qui in Tiroli fit, et illo ad Constantiam; apud Argentoratenses vero ut paci Pragensi[37] se addant, quae civitas ut et Francofurtensis adhuc satis mediam se servat. Franconia et Thuringia plenae sunt milite caesariano, Saxonico, Bavarico.

Neapoli multi nobiles rei fiunt; Pozzola[38] autem, qui principem Senzae[39] Roma abduxit[40], cohortem habet CCCC hominum et in eam etiam ob crimina proscriptos allegere[41] permittitur, quae omnia mire urunt pontificem coguntque eum, ut Gallis se reconciliet.

Urget Hispanicus Mediolani praefectus[42] principem Thomam, ut portarum urbis Taurinorum una Hispanis detur custodienda et ut quamprimum in apertum

26 Karel IV van Lotharingen; zie no. 4550, n. 19.
27 Nicole, hertogin van Lotharingen; in het huwelijk met Karel IV had zij o.m. als bruidsschat het recht van opvolging in Lotharingen in vrouwelijke linie ingebracht.
28 Vgl. *Dig.* XXIII, 3, 3: neque enim dos sine matrimonio esse potest. Ubicumque igitur matrimonii nomen non est, nec dos est. De copie heeft 'neget'.
29 *Pactus legis Salicae* LVIIII, 5: De terra vero nulla in muliere hereditas non pertinebit, sed ad virilem sexum qui fratres fuerint tota terra pertineat. De 'lex Salica' is een der zgn. volksrechten of 'leges barbarorum' bevattende het stamrecht van de Salische Franken. De oudste optekening kwam waarschijnlijk tot stand tussen 507 en 511. Ook bij het uitbreken van de Honderdjarige oorlog werd in Frankrijk een beroep gedaan op de 'lex Salica' om ten voordele van Philips VI de troonopvolging in vrouwelijke linie uit te sluiten. O.a. Pierre Dupuy hield zich bezig met de 'loi salique', zie hs. Parijs, Bibl. Nat., fonds français nos. 16887-16888: Receuil de pièces relatives aux droits des rois de France sur les duchés de Lorraine et de Bar. Zie ook dl. X, p. 607 en n. 15 aldaar.
30 Jan II Kazimierz.
31 Christophe Corvinus Gasziewski.
32 Murád (Amurath IV) was op 9 februari overleden; hij werd opgevolgd door zijn broeder Ibrahim.
33 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
34 *Optati Galli de cavendo schismate. Ad Illvstrissimos ac Reuerendissimos Ecclesiæ Gallicanæ Primates, Archiepiscopos, Episcopos. Liber paræneticvs. M.DC.XL.* Zie ook no. 4560, n. 34.
35 Anoniem verschenen werk van Pierre Dupuy: *Traictez des Droits et Libertez de l'Eglise Gallicane.* M.DC.XXXIX.
36 Het woord 'exercitu' is in de copie weggelaten.
37 De vrede van Praag, gesloten op 30 mei 1635 tussen keizer Ferdinand II en Johann Georg I, keurvorst van Saksen.
38 Giulio Pezzola.
39 Giovanni Orefice, prins van Sanza.
40 De copie heeft abusievelijk 'rem abduxit'.
41 De copie heeft ten onrechte 'allegare'.
42 Diego Mexía Felipez de Guzmán, markies van Leganés.

producantur copiae. At cardinalis Sabaudus non dari sibi pecunias, unde Nicaeae praesidium alat,

conqueritur. Operam dant Hispani, ut ei satisfaciant: Calabriam muniunt contra Turcam; Casali inhiant.

Rhaeti Oeniponte nihil obtinent. Iubentur ante omnia restituere in integrum capucinis in Engadina inferiori, ubi eorum domus, altaria, campanae fractae fuerunt. Id si fecerint, multa illis promittuntur. De protestantibus autem in Vallem Telinam restituendis nemo est, qui mutiat[43]. Ita dispari fato ibi res aguntur.

Honor a rege major habebitur principi electori quam habitus fuit principi Casimiro. Ministrabunt ei magister domus et officiales regii; accumbet solus, nisi quos ad se vocet.

Est hic Crasegius[44] ad repetendam[45] fratrum[46] nomine haereditatem ducis Bernhardi[47]. Habet princeps elector familiam hominum LXXX. Rex in eum impendet in dies MD florenos. In Comitatum Burgundiae irruptio quaedam a Gallis facta est.

In Italia Leganesius habet in aperto novem millia militum, Harcurtius[48] sex ferme millia, sed supplementum exspectat.

Nobilitas superioris Alsatiae et qui in episcopatu sunt Argentoratensi juramentum regi dixere.

Ad finem Rhaeticum accesserunt a Tiroli homines mille et quadringenti. Veneti coeperunt ad eundem finem copias aliquas[49] colligere ad sui tutelam.

Deus christianum orbem restituat in meliorem statum idemque Excellentiae vestrae semper faveat.

Excellentiae vestrae observantia perpetua devinctissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 31 Martii 1640.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Red. Hag. 9 Ap. st. n. 1640. mp.

4581. 1640 maart 31. Aan Willem de Groot[1].

Frater optime,

Nihil nunc literarum abs te habui, cum eas exspectarem vel maxime. Sed tu quoque meas postremas[2] forte non acceperis; incluseram enim eas fasciculo misso ad uxorem[3], quae nescio an jam ad vos venerit necne.

43 Vgl. ter zake no. 4558 van Ch. Marini dd. 15 maart.
44 Heinrich Philipp aant. von Krossig.
45 De copie heeft abusievelijk ‘repetendum’.
46 Wilhelm, Albrecht en Ernst, hertogen van Saksen-Weimar.
47 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar († 18 juli 1639).
48 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
49 Aangevuld naar de copie.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 894. Vermoedelijk beantw. d. no. 4593.
2 No. 4568.
3 Maria van Reigersberch bevond zich in het vaderland.

In iis respondebam de odio protestantium; me scilicet in honestissimo proposito minuendi maledicta et nimios animorum fervores, ut concordiae praeparentur christiani, odia non morari, quae tamen nec tam erunt multorum nec tam diuturna quam nonnulli putent. Reipsa enim experior ex doctissimis reformatorum, ubi cum eis colloquor measque super illis rebus sententias explico, mecum eos sentire.

Quod quotidie fiet magis et magis, modo spargi possint quam latissime isti libelli ἀνώνυμοι[4]. In quibus liquido affirmare possem nihil me dedisse partibus, veritati autem omnia quae potui. Spero igitur jam in manibus esse primum libellum mittique in Gallias et

4 *Commentatio... de Antichristo...*; *Explicatio... de fide & operibvs*; *Explicatio Decalogi...*; zie voor de volledige titels no. 4453, resp. nn. 2, 4 en 7.

Angliam et ad me exemplaria quaedam; unum enim duntaxat habui. Eodemque deinde modo processuros alteros et perventuros ad me. Moras omnes abrumpi eo magis velim, ne tempus detur contra moliendi inimicis veri aut meis aut etiam Blaviorum[5], inter quos est Cramoisiacus[6] infensus eis, quod praelati sint ipsi in edendis nostris de Iure belli ac pacis[7]. Rogo et te et eos, qui liberi a studiis partium vero ac paci favent, ut in honestissimo desiderio mihi sitis adjutores animumque addatis ad perficienda caetera, in quibus laboro.

Si satis esset exemplarium de Veritate religionis Christianae[8], velim dari et Corcellio[9]. Sed vereor, ne sufficiant quae misi. Vossii filiis[10] non parum debeo. Compacta dari rectius erit nec gravis impensa; si exemplar unum aut alterum desideretur, poteris ex eis, quae librarius mittet, pro me emere et dare amicis, inter eos Barlaeo[11].

Dedi hodie filio meo[12] hinc discedenti ad castra mea poemata sacra in quarto[13]. Velim aliud exemplar in quarto per amicum siquis se offert; alioqui in illa minore forma[14] ad me mitti vel per tabellarium. Quae enim habui, omnia dedi petentibus, ut bonum commune.

Deus te, parentes, conjugem tuam liberosque et amicos servet et sospitet.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae 31 Martii 1640.

4582. 1640 maart 31. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

5 De Amsterdamse drukkers-uitgevers dr. Johan en Cornelis Blaeu.
6 De Parijse uitgever Sébastien Cramoisy.
7 *Hvgonis Grotii de ivre belli ac pacis libri tres, In quibus jus Naturæ & Gentium, item juris publici præcipua explicantur. Editio nova cum Annotatis Auctoris. Accesserunt & Annotata in Epistolam Pauli ad Philemonem.* Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXLII; Ter Meulen-Diermanse no. 571. Betreffende de keuze van de drukker zie men dl. X, pp. 587, 614, 635-636, 716 en 771.
8 Zie voor de volledige titel no. 4543, n. 2. Zie betreffende de verzending aan Willem de Groot no. 4544, n. 1.
9 Etienne de Courcelles, remonstrants theoloog en vertaler van Grotius' *De veritate religionis Christianæ*; zie Ter Meulen-Diermanse no. 1060, rem. 1 (vgl. dl. VII, p. 488 en n. 6).
10 Isaac en Gerardus Vossius, zoons van de Amsterdamse hoogleraar Gerardus Johannes Vossius.
11 De Amsterdamse hoogleraar Caspar Barlaeus.
12 Cornelis de Groot; hij had gediend in het leger van Bernhard van Saksen-Weimar en vertrok nu naar het Franse leger in Artois; vgl. de brief van Willem de Groot no. 4758, dd. 23 juli.
13 *Hvgonis Grotii tragoedia Sophompaneas. Accesserunt, Tragædia ejusdem Christvs patiens, et sacri argvmenti alia, Ex editione anni MDCXVII recusa emendatiora.* Amsterdami, Apud Gvilielmvm Blaev, MDCXXXV; Ter Meulen-Diermanse no. 157.
14 *Hvgonis Grotii tragoedia Sophompaneas. Accesserunt, Tragædia ejusdem Christvs patiens, et sacri argvmenti alia. Editio nova ab ipso Autore recognita & emendata, ut videre est pag. seq.* Amsterdami, Apud Gvilielmvm Blaev, MDCXXXV (formaat 12°); Ter Meulen-Diermanse no. 159.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 608; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 25.

Ver appetit[2], parantur arma et magnus Milleraeo[3] exercitus. Commeatuum ad Maseriam congestio facit credi bellum ad Mosam futurum. De indutiis universalibus manent nihilominus sermones et jubet Milleraeus sperari eas ante Junii finem.

Latent adhuc nobis quae princeps elector[4] cum Gallis egit; in Anglia ea improbari audio. Comes autem Licestrius[5] dubitat, an, si quod foedus Anglia cum Gallis faciat pro

2 Vgl. Livius XXII, 1, 1: Iam ver adpetebat.
3 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye.
4 Karl Ludwig van de Palts; copieën van desbetreffende stukken in ARA: Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 7, ep. 37.
5 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant in Parijs.

restitutione dejectorum principum, id placiturum sit Suediae.

Legatus pontificis Guenettius[6] dicit abiturum se Colonia, nisi alii legati eo veniant ante exitum Aprilis. Ob id praecepit cardinalis Riceliacus Mazarino, cui dicitur dari episcopatus Massiliensis[7], ut se itineri paret.

In Italia sermones sunt de filiabus duabus viduae Sabaudicae[8] collocandis in matrimonia propinqui sanguinis, nempe ut spondeatur altera[9] cardinali Sabaudio[10], altera minor[11] filio principis Thomae[12]; sed non videntur Hispanis haec probari.

Damnatus hic est a parlamento libellus famosus contra cardinalem scriptus titulo de Vitando schismate[13] et subjicitur novae censurae censura a quibusdam episcopis ante annum facta adversus Libertates ecclesiae Gallicanae[14].

Saxo[15], Brandeburgicus[16] magno impetu ferri ad pacem dicuntur et, nisi ea in commune fiat, privatis factionibus sibi consulturi.

Hispani Helvetios sollicitant, ut iter et commeatus dent exercitibus, ei scilicet, qui ad Constantiam est, et ei, qui fit in Tiroli. Foedus autem illud inter Austriacas stirpes factum nuper[17] minus placet Bavaro[18].

Argentoratenses interpellantur a caesarianis, ut paci Pragensi[19] accedant. At civitas ista mediam adhuc se gerit, ut et Francofurtum. Franconia autem et Thuringia plenae sunt milite caesariano, Saxonico, Bavarico.

Baccherachi arcem Hispani obsident. Eidem Hispani pro Dunquerca solliciti eam strenue muniunt.

Dux Carolus[20] Sirici agit.

Deus, Excellentissime et illustrissime domine, bellum hoc gubernet ad bonam pacem tuaeque Sublimitatis vitam, valetudinem et consilia prosperet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 21/31 Martii anni 1640.

6 Marzio, kardinaal Ginetti, pauselijk legaat te Keulen.
7 Op 13 maart 1640 was door het overlijden van Eustache Gault, oratoriaan, de bisschopszetel van Marseille vrijgekomen; benoemd werd Jean-Baptiste Gault, eveneens oratoriaan.
8 Christine de France, hertogin van Savoye.
9 Luisa (1629-1692), dochter van Vittorio Amedeo, hertog van Savoye, en Christine de France; het huwelijk vond plaats in 1642.
10 Kardinaal Maurizio van Savoye (1593-1657).
11 Margherita (1635-1663) of Adelaide (1636-1676), dochters van Vittorio Amedeo, hertog van Savoye, en Christine de France.
12 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano; hij had drie zoons die hier bedoeld kunnen zijn: Emanuele Filiberto (1628-1709), Giuseppe Emanuele (1631-1656) en Eugenio Maurizio (1635-1673).
13 *Optati Galli de cavendo schismate. Ad Illvstrissimos ac Reuerendissimos Ecclesiae Gallicanae Primates, Archiepiscopos, Episcopos. Liber paraeneticvs. M.DC.XL.* Zie ook no. 4560, n. 34.
14 Anoniem verschenen werk van Pierre Dupuy: *Traictez des Droits et Libertez de l'Eglise Gallicane.* M.DC.XXXIX.
15 Johann Georg I, keurvorst van Saksen.
16 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
17 Het verdrag van Ebersdorf (18 september 1639), ondertekend door Ferdinand III, aartshertogin Claudia en, namens Spanje, Fadrique Enriquez, Spaans gezant te Innsbruck.
18 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
19 De vrede van Praag, gesloten op 30 mei 1635 tussen keizer Ferdinand II en Johann Georg I, keurvorst van Saksen.
20 Karel IV van Lotharingen.

Est hic Crosigus[21] missus a Vinariensibus ducibus[22] ad petendam defuncti[23] haere-

21 Heinrich Philipp aant. von Krossig.
22 Wilhelm, Albrecht en Ernst, hertogen van Saksen-Weimar.
23 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar († 18 juli 1639).

ditatem, sub quo nomine et urbes volunt comprehendere, ut Romani olim in haereditate Attali et Nicomedis[24]. Sed illis ad defendendam tam laxam interpretationem non satis virium est. Itaque mobilibus puto contentos fore.

Elector honorificentius accipietur a rege quam acceptus fuit princeps Casimirus[25]. Per magistrum domus et officiales regios ei ministrabitur. Solus accumbet. Domesticos habet LXXX. Impendia regi in diem constabunt mille et quingentis francis.

Ab Aeniponte milites MCCCC accessere ad fines Rhaetorum. Veneti sibi metuentes ad eosdem fines aliquid habent militis.

In comitatum Burgundiae Galli quidam irrupere populabundi.

Leganesius[26] habet secum militis IX M, Harcurtius[27] ferme VI M. Sed et ipse supplementa exspectat et vidua militem conscribit. Tam Alsatiae superioris nobilitas quam ii, qui in episcopatu sunt Argentoratensi, juramentum dixere regi Galliae.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

4583. 1640 maart 31. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

Het uitgegeven bij den coninck van Denemarcken[2] toont, dat sijne Maiesteit de vrundschap van haere Ho. Mo. niet seer en estimeert. Denselven coning soowel als die van Polen ende Engelant gaen te stouter aen, omdat sij weten, dat de Vereenigde Nederlanden de handen vol wercx hebben, sijnde soo diep geëngageert in het oorlogh met Spaignië, dat sij daer niet licht uit en connen raecken. Wij sullen sien, wat van de alliantie met Sweden bij haere Hoog. Mo., soo ick hoor, gewenscht sal vallen. Misschien sal die deliberatie in Sweden wat gesleept werden soowel als op de continuatie van de alliantie met Vrancrijck.

De jicht, daer mijnheer den prins van Orangië bijwijlen mede is gequelt, en is soo quaed niet als wel een colique met graveel gemengt.

Op de behoudenisse van de zee is hoochnoodigh mee alle macht ende eendracht gelet.

Van Brasyl wil ick mede hoopen, dat goede advysen sullen comen.

In het placcaet van de Staten-Generael[3] can ick niet wel begrijpen, wat te seggen is ofte andere havenen van Swede aen deze zijde van den Oresont leggende.

Mijnheer de churfürst[4] gaet in 't logys van de extraordinarisse ambassadeurs, daernae bij den coning. Wat tusschen sijne churf. Genade ende den coning gehandelt is, behalven dat sijne churf. Doorluchticheit uit Vrancrijck niet en sal vertrecken sonder 's conincx oorlof, werdt secreet gehouden. In Engellant schijnt dat men eenige lucht heeft van het gehandelde ende 'tselve daer niet heel en smaeckt. Mij

24 Attalus III Philometor, laatste koning van Pergamum (138-133 v.Chr.), en Nicomedes IV Epiphanes Philopator, koning van Bithynië (± 95-75 v.Chr.), vermaakten beiden bij testament hun koninkrijk aan de Romeinen.
25 Jan II Kazimierz.
26 Diego Mexía Felipez de Guzmán, markies van Leganés, goeverneur van Milaan.
27 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 131. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op no. 4565.
2 Zie no. 4565 en n. 2.
3 *Waerschovwinge* dd. 14 maart 1640: zie no. 4565 en n. 3.
4 Karl Ludwig van de Palts.

dunct oock, dat sijne churf. Doorl. liever heeft met Vranckrijck in 't heimelijck te handelen als kennisse daervan te geven in Swede. God geve, dat alles ten beste magh gelucken.

Men spreeckt alsnoch seer soo van eene generale trefves als van eene in Italië. De generale trefves soude geschieden, soo men voorgeeft, onder anderen met conditie van de

princen, die van haere goederen zijn ontzet, eenigh eerlijck onderhout te geven. Den cardinael Ginetti[5] heeft gesegt niet langer als tot het einde van April te willen blijven te Colen, soo de gemachtichde van de coningen[6] binnen die tijdt daer niet en comen, 'twelck verstaen hebbende mijnheer den cardinael de Richelieu heeft d'heer Mazarini belast sich met den eerste tot de reise rede te maecken.

Tot de tresves van Italië werdt ondertusschen mede zeer gearbeit. Men spreect van twee huwelijcken om de saecken van Piedmont in rust te stellen, van den cardinael de Savoie[7] met sijn broeders dochter[8] ende van den soon van den prince Thomas[9] met de andere dochter[10]. Doch dit schijnt de Spaignaerden niet heel te smaecken, dewelcken een andere voorslagh doen van denselve cardinael te huwelijcken met een suster van den grooten hertogh van Toscane[11]. Den gemeldte cardinael van Savoie doet clachten, dat hem 't beloofde gelt niet en werdt gefurneert tot betaeling van het guarnisoen van Nizza; waerop den marquys de Leganés[12] heeft belooft ordre te stellen, dewelcke middelertijd den prince Thomas perst om terstont in 't velt te comen ende een van de poorten van Thurijn bij de Spaignaerden te doen bewaeren, soodat tusschen Spaignië ende die twee princen de vrundschap daer wel blijft, maer 't vertrouwen niet al te groot en is. Soo daer gheen trefves en werdt gemaect, soo loopt Casal peryckel.

Den paus werdt alledaeg meer ende meer gequelt bij de Spaignaerden, sooverre dat Pezzola[13], die den prins van Sens[14] uit Rome hadde gehaelt, te Naples een compaignie heeft van vierhondert soldaten met permissie om oock allerlei bandyten daertoe aen te nemen. In deselve stadt van Napels werden dagelijcx veele baronen ingedaecht als deelachtich aen de conspiratie van den prince van Sens, alle welcke oorsaecken ende de questiën met Venetië, den grooten hertogh, de stadt van Luca den paus sullen doen comen tot redelijcke termen met Vrancrijck.

Ondertusschen werdt hier in Vrancrijck gebracht onder censure de censure over een jaer bij eenige prelaten uitgegeven tegen het boeck des Libertés de l'eglise Gallicane[15] ende het boeck, dat tegen mijnheer den cardinael de Richelieu was gemaect onder de naem de Schismate vitando[16], is gebrant bij ordre van het parlement.

De Grisons hebben te Inspruck geen ander antwoordt becomen, alsdat sij eerst de cappucijne moeten herstellen in haere voorigen stant in de Engadine, alwaer haere huisen, altaeren ende clocken door seditie sijn gedestrueert. Ondertusschen blijven de arme protestanten gebannen uit de Valteline, sonder dat iemant gevonden werdt, die voor haer spreeckt.

5 Marzio, kardinaal Ginetti, pauselijk legaat te Keulen.
6 Lodewijk XIII en Philips IV.
7 Kardinaal Maurizio van Savoye (1593-1657).
8 Luisa (1629-1692), dochter van Vittorio Amedeo, hertog van Savoye, en Christine de France; het huwelijk vond plaats in 1642.
9 Tommaso Francesco van Savoye, prins van Carignano, had drie zoons die hier bedoeld kunnen zijn: Emanuele Filiberto (1628-1709), Giuseppe Emanuele (1631-1656) en Eugenio Maurizio (1635-1673).
10 Margherita (1635-1663) of Adelaide (1636-1676), dochters van Vittorio Amedeo, hertog van Savoye, en Christine de France.
11 Anna de Medici; zij trouwde in 1646 met aartshertog Ferdinand Karl.
12 Diego Mexía Felipez de Guzmán, markies van Leganés, goeverneur van Milaan.
13 Giulio Pezzola.
14 Giovanni Orefice, prins van Sanza.
15 Anoniem verschenen werk van Pierre Dupuy: *Traictez des Droits et Libertez de l'Eglise Gallicane.* M.DC.XXXIX.
16 *Optati Galli de cavendo schismate liber paræneticus, ad Ecclesiæ Gallicanæ primates, archiepiscopos, et episcopos.* 1640. Zie ook no. 4560, n. 34.

Bij de Switsers werdt groote instantie gedaen vanwegen de keisersche ende Spaensche om passagie ende toevoer te hebben voor 't leger in Tirol ende 't leger bij Constance. Men

gelooft, dat Saxen[17], Brandenburg[18] ende Lunenburg[19] seer trachten tot vrede; Beyeren niet, dewelcke oock niet heel en goed en vint eenige articulen van het tractaet[20] tuschen den keyser, Spaignië ende de eertshertoginne Claudia[21].

Franckenlant ende Thuringue sijn vol van keisersche, Saxenschen ende Beyerschen. Men maect hier een schoon leger rede voor den maerschalck de la Millerai[22] ende veel vivres ende andere provisie werdt gebracht te Mezières, waeruit men gissing maect, waer het principale oorlogh sal vallen.

Mijnheer den churfürst sal aensienlijcker getracteert werden als den prins Casimir[23] is geweest: door een hofmeester van den coninck met een stock[24] ende door 's conincx officieren, ende sal alleen aen tafel sitten, gelijck sijne Doorluchticheit in Hollant is gewent.

Straesburg werdt bij de keisersche seer gesolliciteert om sich te begeven tot aenneming van de vrede van Prage[25], doch continueert totnochtoe in de neutraliteit op de maniere van Francfort.

Men hout hier, dat het huwelijck tusschen Spaignië ende Engellant sal gesloten werden[26] ende dat de Schotten haere negotiatie te hove sullen traineren, totdat sij het parlement sullen sien vergadert, alwaer sij faveur hoopen te vinden. 't Schijnt Spaignië, Engelant, Denemarcken, misschien oock Polen iet tesamen voor hebben.

Hier is een gedeputeerde van de vorsten van Wymar[27] eischende de erffenisse van hertogh van Wimar[28]. Van de steden, die sij mede daeronder willen begrijpen, sal den coning haer niet veel te wille wesen. Connen sij de juwelen, gelt ende meublen becomen, 't sal veel sijn.

Den coninck van Spaignië fortificeert seer in Calabrië uit vrese van den Turck[29], hoewel veele meenen, dat Polen van die zijde meer peryckel loopt.

31 Martii 1640.

Mijnheer de churfürst heeft een suitte van 80 personen. Den coning sal dagelijcx aen sijn tractement besteden duisent vijfhondert gulden.

Den adel van den Opper-Elsas ende de ingezetenen van het stift van Straesburg hebben eedt gedaen aen den coning.

Den marquis de Leganes heeft in 't velt bij de negenduisent man. De Fransoisen aldaer sesduisent, maer verwachten renfort.

In 't graefschap van Bourgogne is bij de Fransoisen een inloop gedaen.

17 Johann Georg I, keurvorst van Saksen.
18 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
19 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
20 Het verdrag van Ebersdorf (18 september 1639).
21 Aartshertogin Claudia van Tirol.
22 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye.
23 Jan II Kazimierz.
24 Zie voor dit attribuut Heringa, *Eer en hoogh. v.d. staat*, p. 524.
25 De vrede van Praag, gesloten op 30 mei 1635 tussen keizer Ferdinand II en Johann Georg I, keurvorst van Saksen.
26 Er waren onderhandelingen over een huwelijk tussen de Spaanse kroonprins don Baltasar Carlos en Mary Stuart, de 'Princess Royal' en latere echtgenote van Willem II; bovendien was er sprake van een huwelijk tussen Maria Teresa (1638-1683), later echtgenote van Lodewijk XIV van Frankrijk, met de latere koning Karel II van Engeland.
27 Heinrich Philipp aant. von Krossig, agent van Wilhelm, Albrecht en Ernst van Saksen-Weimar.
28 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar († 18 juli 1639).
29 Murád (Amurath IV) was op 9 februari overleden; hij werd opgevolgd door zijn broeder Ibrahim.

Adres (boven aan de brief): Mijnheer Mijnheer van Reigersberg, Raedt in den Hoogen Raide in Hollant.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot uyt Paris den 31 Martii 1640.

4584. 1640 maart 31. Aan J.A. Salvius[1].

Illustrissime domine,

Plurimum Excellentiae vestrae debeo pro iis, quae mihi nuntiat aut nuntiari facit; quae ut semper vestris rebus sint optima, precor.

Viximus hic legatus Polonicus[2] et ego ea inter nos officiorum vicissitudine, quae conveniebat regnis in pace satis longa positis et ea vicinitate, ut amicitia mutua utrique genti utilis esse possit. Digrediens legatus me rogavit, ut efficerem, si possem, concedi principi Casimiro[3] et ipsi literas tuti itineris per Pomeraniam et loca a nostris possessa. Dixi petendum hoc ab Excellentia vestra, quae illis in locis propinqua vicem regni Suedici fungeretur, me et desiderium hoc significandi et commendandi partes obiturum libenter. Rogavit autem, ut princeps Casimirus illis literis non aliter quam princeps Casimirus nominetur; in eo aucupenturne aliquid, quod in rem suam possint interpretari, an vero solius transitus commodum quaeratur, judicio atque arbitratui Excellentiae vestrae relinquo, cui et mea submitto omnia paratus,

Illustrissime domine,

semper inservire Excellentiae vestrae

H. Grotius.

Lutetiae, 21/31 Martii 1640.

4585. 1640 april 2. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Indiculum cum erratis in libello περί τοῦ Ἀντιχρίστου[2] misimus Amstelodamum itemque illa ad Decalogum[3], quae flagitaverat Corcelius[4] expectantes inde quotidie absolutam tractatus de Fide et operibus[5] editionem. Quae in Galliis impressa sunt[6] cum ad manus nostras pervenerint, addam quae ad me misisti errata. De Anthologia[7] forte male constituas, si in Galliis excudi jubeas; certe is liber non tam facile reperiet emptorem ideoque et typographi minus ejus avidi sunt. Petemus a Blavio[8], ut indicet,

1 Gedrukt *Epist.*, p. 608. Antw. op no. 4548. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant, residerende te Hamburg.
2 Christophe Corvinus Gasziewski.
3 Jan II Kazimierz; zie ook no. 4571.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Antw. op nos. 4561 en 4568; beantw. d. no. 4599.
2 Zie voor de volledige titel no. 4453, n. 2.
3 Zie voor de volledige titel no. 4453, n. 7.
4 Etienne de Courcelles.
5 Zie voor de volledige titel no. 4453, n. 4.
6 *Hvgo Grotivs De veritate religionis Christianæ. Editio Nova, additis annotationibus in quibus testimonia.* Parisiis, Sumptibus Seb. Cramoisy, Typographi Regij. MDCXL. Cvm privilegio regis; Ter Meulen-Diermanse no. 950. Zie betreffende de verzending aan Willem de Groot no. 4544 en n. 1.
7 *Anthologia Graeca cum versione Latina Hugonis Grotii edita ab Hieronymo de Bosch.* Ultrajecti e typographia B. Wild & J. Altheer, MDCCXCV-MDCCCXXII; Ter Meulen-Diermanse no. 534.
8 De Amsterdamse drukkers-uitgevers dr. Johan en Cornelis Blaeu.

quibus characteribus Notata tua ad Evangelia[9] velit excudere, et eorum, quos in litteris nominas, opera[10] in recensione utemur.

9 Zie voor de volledige titel no. 4499, n. 5; betreffende de typografische verzorging vgl. no. 4625 in fine.

10 Bedoeld zijn de vrienden in het vaderland, die zich bereid hebben verklaard de teksten te lezen en te corrigeren; vgl. no. 4560[aant.] sub finem.

De Ophir[11] siquid intelligere potero, faciam te certiorem.

Pacem et amicitiam inter Galliae et Angliae reges restitui omnes optamus; Sommelsdijkius[12] negat regem Angliae nobis esse infensum, sed praeter verba et voces parum certa ejus rei affert argumenta. Interea gratum mihi fuit intelligere electorem Palatinum[13] tua praecipue opera in libertatem pristinam postliminio rediisse.

De quaestione illa Salmasiana[14] super mutui natura tecum et cum omnibus jurisconsultis sentio. Cyprianus Regneri[15], qui Cunaei manes[16] defendit, est quidem juvenis juris civilis satis gnarus, sed desunt ei reliqua studiorum ornamenta, quae linguarum et historiarum cognitio suppeditat Salmasio.

Ad posteriores ut veniam litteras[17], tuum veritatis studium promovendae non possum non laudare, sed vereor, ne illud aliquando tibi occinatur: ne contra fluminis ictum; vix enim est, ut tu solus obviam eas inveterato errori ejusque cursum sistas, sed haec Dei providentiae committemus.

De effigie Zenonis[18] non tentassem illac, qua tentavi, si scissem Slatium[19] unquam tale quid commentatum. Lubecae et Hamburgi nullos ego quidem novi, quare si remitti librum desideras, poterit id per uxorem[20] fieri.

De Notis ad Lucanum[21], poematis tuis[22] et editione Taciti[23], scripsi nuperrime[24], quae jam non repeto.

Litem filiae[25] urgendam censemus omnes, sed non ea nobis suppetere, unde de scripturae auctore certe constare possit, id vero dolet; videbimus tamen, quo pacto optime res ad speratum exitum perduci possit.

Quae Bignonus[26] censet grata mihi sunt et forte usui nobis futura.

Quoniam bene tibi jam cum magnatibus illic convenire intelligo, rogo cogites de Rotterodamensibus olim tuis ita, uti meriti sunt, excipiendis.

Camerlingius noster[27] praeterita septimana obiit; ei an successor destinetur etiamnum nescio. Pater noster ejus, qua nosti, aetatis cum malo suo etiamnum conflictatur, sed minuuntur attritae tantis annis vires; itaque medicus sequiora timet.

Vale.

11 Vgl. nos. 4523 en 4545.
12 François van Aerssen, heer van Sommelsdijk, extraordinarius Staats gezant te Londen.
13 Karl Ludwig van de Palts.
14 De Franse filoloog Claude de Saumaise - Salmasius -. Hij had juist een boek over de woeker gepubliceerd; vgl. no. 4561. Zie ook no. 4572.
15 Cyprianus Regner van Oosterga, jurist te Leiden.
16 *Cypriani Regneri De Inivstitia Quarundam Legvm Romanarvm Libri Duo. Contra Jacobum Mæstertium JC^tum. Adjecta est ad caput 19.* [sic pro: *18*] *libri 1. brevis Apologia pro manibus Petri Cunæi adversus Claudivm Salmasivm*... Lugduni Batavorum, Apud Justum Livium. MDCXL.
17 No. 4568.
18 Met 'Zenonis effigies' of 'Calvini effigies' is een niet meer te achterhalen geschrift van Grotius bedoeld.
19 Henricus Slatius (1585-1623), remonstrants predikant; zie no. 4568, n. 7.
20 Maria van Reigersberch bevond zich in het vaderland.
21 Zie voor de volledige titel no. 4552, n. 19.
22 *Hug. Grotii Poemata, omnia. Editio quarta.* Lugduni Batav. Apud Hieronymum de Vogel. MDCXXXXV; Ter Meulen-Diermanse no. 5.
23 Zie voor de volledige titel van deze editie no. 4552, n. 21.
24 No. 4572.
25 Cornelia de Groot; zij was verwikkeld in een proces over de erfenis van Jacob van Oldenbarnevelt, heer van Berkel en Rodenrijs; zie dl. X, no. 4119.
26 Jérôme Bignon, Frans rechtsgeleerde; vgl. no. 4568 in fine.
27 Mr. Johan Camerlingh († 25 maart 1640), pensionaris van Delft. Hij was 1630-1638 bijgestaan door mr. Govert Brasser en sinds 1638 door Nicolaes van Kinschot; deze laatste volgde hem ook op als pensionaris.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, II Aprilis 1640.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de Suède, A Paris.
Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 11 April.
Onder aan de brief: An prostent an mittantur[28].
En in dorso: 2 April 1640. W. de Groot.

4586. 1640 april 5. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

Je me trouve bien court et perplex de ce que monsieur Heuf[2] se roidit tout contre moy sans me vouloir accomoder de si peu, que ie demande. Il faut que i'y remédie come il me sera possible en me iettant avec mon gran déshonneur aux pieds de ces marchands Suisses. Ie vous laisse à penser si ce n'est pas ma ruine qu'on m'entretient tousiours mon gage pour deux et trois ans sans avoir aucun escard à ma despence et les malheurs qui me pressent de tous costés, surtout à cest'heur que les affaires des Grisons vont si mal et que ma femme[3] ne peut vendre à honneste prix ce qu'elle a en Voltoline. On m'avoit promis le payement de mon gage chasque trois mois, mais on en fait des années, là où les autres résidens qui sont icy ont trois fois autant par an et sont mieux payés que moy, qui ay la moindre paye de tous. I'ay eu patience durant sept ans, mais de iour à aultre l'on me traitte pis sans se soucier de moy qui sers avec si grande fidélité à la Suède. Patience.

Quant aux nouvelles ie vous en mande icy ce que i'ay de Constantinople[4] ne pouvant vous entretenir pour ce coup de ce que ie voudrois pour avoir l'esprit fort troublé et bandé à mendier de l'argent de tous costés, si i'en pourrez trouver.

Les 4 cantons cattoliques ont levé le masque. Car après avoir longtemps dissimilé leurs résolutions à l'endroit de l'envoyé des princes[5], ils l'ont à la fin receu à la dernière diète de Bade[6] pour ambassadeur, nonobstant le proteste de la France et de madame de Savoye[7], qui en seront offencés au dernier point. Lucerne et Friburg ne se hastent pas encor tant, mais je crain que Lucerne suivra les autres, la faction

28 Vgl. no. 4599. Het betreft exemplaren van Grotius' *Commentatio ad Loca quaedam N. Testamenti quae de Antichristo agunt, aut agere putantur, expendenda ervditis.* Amstelodami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev, MDCXL; Ter Meulen-Diermanse no. 1100.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds resident in Zürich.
2 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
3 Alessandra Paravicini Capelli.
4 Ontbreekt.
5 Michele Antonio di Saluzzo, graaf della Manta, extraordinarius gezant van kardinaal Maurizio van Savoye en Tommaso Francesco van Savoye.
6 De landdag in Baden werd gehouden 18-24 maart.
7 Christine de France, hertogin van Savoye.

d'Espagne y estant aussy bien puissante que dans les 4 cantons Suiz, Ury, Undervalden et Zug, surtout à cest'heur, que le capitaine de Fleckenstein[8] y est esleu pour advoyer et chef de la ville, homme brutal et desréglé pour les Espagnols et Austrichiens qu'il adore. Ainsi les romanistes offençant la France et les protestans l'Austriche, qu'en faut-il attendre un iour qu'une ligue de Cambray pour domter ces peuples-cy comme jadis les Venétiens pour beaucoup plus moindre suject.

8 Jost von Fleckenstein (1588-1652).

Au reste, monsieur, ie vous suis bien obligé de la peine qu'il vous plait prendre en mon endroict estant marry que c'est sans fruict jusques à présent.
Ie demeureray pourtant, monsieur,
vostre redevable
C. Marini.

De Zurig, ce 26 de Mars 1640.

L'armée de Tyrol s'advance lentement. Quelques-uns escrivent que nostre Banier[9] ait quitté Leutemeris et passe en Saxe. Hazfeld[10] doit commander l'armée de Tyrol soubs la conduite du vice-roy de Naples, don de Melos[11].

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 26 April.
En in dorso: 26 Mars 1640. Marin.

4587. 1640 april 7. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

Vidi serenissimum principem electorem[2] bene valentem. Exceptus est[3] a rege benigne, pransus cum eo. Salutavit reginam[4], salutavit delphinum[5]. Cardinalis suis moribus usus est, sed multa ei benigne promisit. Neque ego melius habui quod ei darem consilium, quam ut amicos sibi faceret aut servaret et cardinalem hic et in Anglia archiepiscopum[6] et ut regina Bohemiae[7] omni modo[8] in Anglia laboret, ut aliquid jam fiat pro Dn. electore, quando illud impedimentum, ob quod se excusavit Anglia, nunc sic satis amotum est. Si procedit parlamentum, de quo sunt adhuc qui dubitant, maximae partis desideria pro nobis erunt. Si Anglia tam propinquum principem deserit, superest, ut videamus, quid pro eo facere velit Gallia.

Anglorum cum Scotis sanari discordias ita demum nostra interest, si Anglia nobiscum sociale fedus facit. Alioqui Veladae[9] adventus cum multis pecuniis ad

9 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
10 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen, veldmaarschalk in keizerlijke dienst.
11 Francisco de Mello, graaf van Assumar, markies van Tor de Laguna; hij was vice-koning van Sicilië.
1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 225; copie München, Bayr. Staatsbibl., cod. lat. 10415, f.º 99^{a}. Gedrukt *Epist.*, p. 610. De copie München heeft behalve de gesignaleerde verschillen met de uitgave der *Epist.* nog enkele onnauwkeurigheden. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Karl Ludwig van de Palts.
3 De copie München heeft slechts ‘exceptus’.
4 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
5 De latere Lodewijk XIV.
6 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.
7 Elisabeth Stuart, gewezen koningin van Bohemen.
8 De woorden ‘omni modo’ ontbreken in de copie München en de uitgave der *Epist.*
9 Antonio Sancho Dávila y Toledo, markies van Velada, extraordinarius Spaans ambassadeur in Engeland. Hij onderhandelde in Engeland over een huwelijk tussen de Spaanse kroonprins

largitiones faciendas, de nuptiis sermones, Dani cum Anglia conjunctio, a Batavis alienior animus, simul Polonus imperatori haud dubie favens multum mali dare possent, Batavis praesertim, qui vereor ut diu sustinere possint ea quae fecerunt edicta[10], quibus navigationem ad mare

don Baltasar Carlos en Mary Stuart, de 'Princess Royal' en later echtgenote van Willem II; bovendien was er sprake van een huwelijk van de latere koning Karel II van Engeland met de Spaanse infante Maria Teresa.

10 Plakkaten van de Staten Generaal dd. 14 maart en 19 maart 1640; vgl. resp. no. 4565 en n. 3 en no. 4574 n. 5. De copie te Uppsala heeft abusievelijk 'fuerant'.

Balthicum et Norwegiae portus prohibent. Unde enim ipsis frumenti, quanta egent, copia? Unde vivet tanta multitudo ex istis[11] commerciis ali solita?

Spargunt hic Batavi se a Suedis ad fedus ambiri. Idem haud dubie spargent[12] et alibi. De legatione[13] consilia per tempus aliquod tractum iri non conjicio tantum, sed et ex amicis disco. Haec omnia me eo ducunt, ut credam terriculamenta haec esse, quibus sperent moveri ad aequiora[14] posse Danum; ut autem Batavi adversus imperatorem nobiscum in fedus coeant, sperare nequeo.

Pecuniae aliquid dare possunt, ut in bello maneamus, sed ea pecunia non tanta est, ut multum momenti ad tam gravem deliberationem adferre possit, quamdiu de ipso cum Gallia federe prorogando aut patiendo, ut id emoriatur, incerta pendent consilia. Forte Batavi ad exemplum Venetorum et Dantiscanorum impendentia[15] mala rediment. Saepe enim jactu[16] servanda navis est. Venetis avaritia sua nocuit[17]. Quia enim sperabant brevi moriturum sultanum[18], ideo et legationem et dona promissa mittere[19] distulerunt; ejus morae nunc poenas pendent.

Ad illas vero Batavorum cum Danis componendas controversias quis satis aptus sit, non video. Gallo non optime vult Danus idque illae nuper eius literae satis ostendunt. Anglum hoc tempore sibi non amicum[20], libertati autem maris minime[21] faventem non amant[22] Batavi. Inter Suedos et Danos perpetuae simultates et suspecta vicinitas. Supersunt Ansiaticae civitates, si tamen eas, ut nonnihil commune cum Batavis habentes non formidat Danus.

Norimbergensis, ut video, conventus[23] ea sunt vota, quibus uti possimus. De landgravia[24] quin resumtura sit arma, hic quidem non dubitatur. Putem e re esse, ut et ipsa ad Norimbergensem mittat conventum.

Baro Rortreius[25] satis multa mecum locutus est. Strenue laborabit[26] ad producendum[27] fedus. Nos mandata opperiemur et de Bannerio[28] bonos nuntios.

Augetur Longavillani[29] exercitus et missae sunt Francofurtum pro ipso cambii literae. Muniuntur Brisacum et Rinfeldium diligenter.

De induciis universalibus multi sunt sermones in aula, sed ego eas sperare nondum audeo. In Italia autem induciae e re futurae essent Gallorum, multo validiore illis in

11 Verbeterd uit ‘istic’, de lezing van de *Epist.*; in de copie München is ‘ex’ weggevallen.
12 De copie Uppsala heeft ‘spargunt’.
13 Het gezantschap naar Zweden bestaande uit Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva; zie no. 4574 en n. 2.
14 De copie te Uppsala heeft ‘majora’, die te München ‘bellum’.
15 De copie te Uppsala heeft abusievelijk ‘impedimenta’.
16 De copie te Uppsala leest ten onrechte ‘iacta’.
17 Ontbreekt in de copie te München.
18 Murád (Amurath IV); hij overleed op 9 februari 1640 en werd door zijn broeder Ibrahim opgevolgd.
19 Ontbreekt in de copie te Uppsala.
20 Wordt in de copie te Uppsala voorafgegaan door een onbegrijpelijk ‘eum’.
21 De copie te Uppsala heeft abusievelijk ‘intime’.
22 De copie te München heeft ten onrechte ‘ament’.
23 Vergelijk voor de collegiaaldag te Nürnberg gehouden o.a. de brieven nos. 4484, 4494 aan Nicolaes van Reigersberch, no. 4504 aan Salvius, nos. 4541, 4553, 4562, 4642 aan Oxenstierna.
24 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
25 Claude de Salles, baron van Rorté, Frans diplomaat.
26 De copie Uppsala heeft ‘laboravit’.
27 De copie te München heeft ten onrechte ‘persuadendum’.
28 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
29 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.

locis hoste. Habere enim in aperto scribitur Leganesius[30] XXII millia peditum, V millia equitum. Praeterea in Tiroli ex iis, qui ibi conscripti sunt, ex Germanis Gildehasii[31], ex Rhaetis

30 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, goeverneur van Milaan.
31 Gilles de Haes, keizerlijk officier.

et Helvetiis brevi futura XV millia, qui in Italiam an Alsatiam ituri sint, adhuc latet. Stella[32] Friburgi nunc est.

Sultanum Adrianopolim ivisse omnes literae affirmant. Aliquo igitur irruet et utinam ne in Moscoviam.

Comes Falcostenius[33] et Volcmerus[34] iurisconsultus et a Claudia alius[35] multum instant apud Helvetios, ut iter per Turgaviam Badensemque agrum ipsis pateat, ut commodo pretio habeant alimenta et ut militem illis in locis scribere ipsis liceat. Pontificii favent his postulatis, protestantes autem eam ineunt viam, quam nullam dixit Livius, quae nec amicos parat nec inimicos tollit[36].

Legatus Anglicus comes Licestrius[37], ex quo in libertate est princeps elector, neque regi gratias egit neque ministrorum regis quenquam vidit. Apparet aliquid esse in hoc negotio, quod Angliam offendat.

Mazarinum cardinalis jussit[38] ire Coloniam datis ei ad iter L millibus scutatorum.

De Bacheracho, de Bingio et illorum locorum rebus aliis nihil scribo. Soletis enim recentiores habere nuntios quam qui hinc mittuntur[39]. Bavari vero in Franconia nihil agunt.

Veneti vulgant mortem sultani successore Ebraimo[40], segni[41] homine, at alii hydropicum esse sultanum aiunt.

Spinola[42] repetit loca in Ruscinonensi comitatu timeturque Baionae. It[43] in eas partes princeps Condaeus[44].

In Italia ab hoste Chivasium[45] obsideri, Taurinorum autem arx cuniculis oppugnari dicitur.

Villaregius[46] it in comitatum Burgundiae cum octo, ut fama est, millibus. At Millereius[47] habiturus dicitur millia equitum octo, peditum XXIV, equorum helciariorum[48] duo, machinas viginti majores, minores triginta. Manent III millia ad custodiam Normanniae contra vim internam et externam. Severe inquiritur in nummi adulteratores.

Archiepiscopus Burdegalensis[49] provinciae et classi in mari interno praeest.

Deum rogo Excellentiae vestrae det bonam valetudinem in rebus prosperis.

Excellentiae vestrae perpetua observantia devinctissimus
H. Grotius.

32 Johannes Tilmanus Stella, vertrouweling van Richelieu.
33 Georg Ulrich, graaf van Wolkenstein, opperkamerheer van aartshertogin Claudia; vgl. no. 4566.
34 Isaac Volmar.
35 Niet geïdentificeerd.
36 Livius IX, 3, 12. De beide copieën hebben ‘duxit’; de copie te Uppsala bovendien ‘Lucius’.
37 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant in Parijs.
38 De copie te München heeft abusievelijk ‘iussu’.
39 Ten onrechte heeft de uitgave der *Epist.* ‘mittantur’.
40 Ibrahim, sultan der Ottomanen, opvolger van zijn broer Murád (Amurath IV).
41 Opengelaten in copie München.
42 Felipe Spinola, markies van Los Balbases.
43 Vanaf ‘timeturque’ weggelaten in de copie München.
44 Henri de Bourbon, prins van Condé.
45 Deze naam ontbreekt in de copie München.
46 Nicolas de Neufville, markies van Villeroy.
47 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye.
48 Opengelaten in copie München.
49 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux.

Lutetiae VII Aprilis MDCXL.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Red. 5/15 April 1640.

4588. 1640 april 7. Aan Christina van Zweden[1].

Serenissima ac potentissima regina, domina clementissima,

Princeps elector[2] compos jam libertatis, nisi quod promisit non exire de Gallia nisi rege volente, bene exceptus a rege et regina[3] et hujus aulae primoribus multum debere se augustae Majestati tuae agnoscit gratiasque ei agit non ignorans plurimum sibi profuisse tuae Majestatis literas[4] et quae ego ejus nomine regi jussus sum dicere; quae regi pergrata fuisse praedicant ii, qui hic plurimum valent.

Nunc rogat princeps elector velit Majestas tua beneficia beneficiis cumulare suamque auctoritatem et opem conferre ad sublevandas res afflictas domus illustrissimae, quod me significaturum augustae Majestati tuae libenter recepi nec aliud addam, nisi preces ad Deum, Serenissima ac potentissima regina, domina clementissima, ut vitam, bonam valetudinem et res augustae Majestatis domi bellique tueatur et prosperet.

Augustae Majestatis tuae obedientissimus subditus
H. Grotius.

Lutetiae, 7 Aprilis novi Cal. 1640.

4589. 1640 april 7. Aan Willem de Groot[1].

Frater carissime,

Poterit forte dominus Salmasius[2] ostendere interdum sigma, sic scriptum Σ, valuisse pro ducentis, sed et scriptum aliter, nempe C aut S, valuisse pro senario

1 Gedrukt *Epist.*, p. 609.
2 Karl Ludwig van de Palts.
3 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
4 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 5: brief dd. 19 december oude stijl 1639; zie ook dl. X, p. 838.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 894. Antw. op no. 4572. De dateringen ‘pridie natalis mei’ (7 april; zie ook no. 4593) en ‘8 Aprilis’ zijn met elkaar in tegenspraak. De eerste is zeker origineel van Grotius, de tweede is wellicht van de hand van de uitgever der *Epist.* Mede op grond van zijn plaats in de wekelijkse correspondentie - steeds op dezelfde dag als aan Nicolaes van Reigersberch, Ludwig Camerarius en Axel Oxenstierna - zal de brief op 7 april gedateerd moeten worden.
2 Claude de Saumaise - Salmasius -, klassiek filoloog, hoogleraar in Leiden. De in deze brief volgende uiteenzetting over de letter sigma houdt verband met Grotius' interpretatie van het getal 666 uit Apocalyps 13, 18; zie ook nos. 4572, 4599, 4613, 4688. In zijn Commentatio... de Antichristo... verzette Grotius zich tegen de gebruikelijke protestantse opvatting dat met de nieuwtestamentische Antichrist de paus bedoeld zou zijn; zijns inziens verwezen de teksten van Paulus (*2 Thess.* 2, 33) en Johannes (*1 Joh.* 2, 18-24; 4, 1-5; *Apocal.* 13, 2; 17, 9-18) naar contemporaine figuren en gegevens, o.m. enerzijds de Romeinse keizers Caligula, Vespasianus, Domitianus en Trajanus en de rebel Bar Kochba († 135 na Chr.), anderzijds de idololatrie en magie uit de eerste eeuw na Chr. Grotius accentueerde dus niet het symbolisch-eschatologische, maar het ‘zeitgeschichtliche’ karakter van de nieuwtestamentische uitspraken over de Antichrist. Zo meende hij ook dat ‘het getal van het beest’, 666, een verwijzing bevatte naar de christenvervolgers uit de vroege tijd. Daarbij dacht hij i.h.b. aan Trajanus, wiens voornaam Ulpius, in Griekse transcriptie, het getal 666 moest opleveren: ΟΥΛΠΙΟC (O = 70; Υ = 400; Λ = 30; Π = 80; I = 10; O = 70; C = 6).

negare non potest, cum ipsius habeam ea de re literas[3]. Locus apud Gruterum[4] primus mihi indicium fecit.

Bij deze oplossing stond hem te bewijzen dat de C (dus niet Σ = 200) de getalswaarde 6 bezat. Een meer uitgebreide argumentatie bood hij in zijn *Annotationes in Novum Testamentvm... (Opera omnia Theol.* III, p. 1206; Ter Meulen-Diermanse no. 921).

3 Dl. IX, no. 3689, p. 479-481.

4 *Iani Grvteri Corpvs Inscriptionvm ex recensione et cvm adnotationibvs Ioannis Georgii Grævii.* Amstelædami, Excvdit Franciscvs Halma, Typograph. MDCCVII; t. I pars II, p. CCCXXVII.

Ipse postea me monuit de Canone Hippolyti[5]. Accessit testimonium manuscripti Ptolemaei[6]. Et cum in nominibus per numeros notandis aliqua esse debuerit senarii nota, quaero quae fuerit, si non illa. Tum vero ait Irenaeus[7] hunc numerum in codicibus scriptum per notas fuisse. Ergo sic χξς. Si ibi ς est sex, cur non ς in nomine valeat sex? Praeterea non est, quod apostolos nobis figuremus tam anxios grammaticos quam sunt Lugdunenses[8]. Videbant ς scribi pro sex. Nihil mirum si et in nominibus ejusdem figuram repertam eodem modo sumsere. Contradictores autem adeo ego non metuo, ut, si possum, ultro eos sim excitaturus. Si qua in re libera esse debet sententia, certe in vaticiniis, praesertim cum jam protestantium libri prodierunt ferme centum - in his octoginta in Anglia sola, ut mihi legati Anglici[9] dixere - super illis rebus, inter se plurima discordes. Αἰσχρὸν σιαπᾶν, ἀσυνέτους δ' ἐᾶν λέγειν[10].

Quod me auctorem[11] fama destinat, eo non moveor. Erit tanto liber vendibilior. Sed plane scire cupio, an ubique prostent libri, an in Galliam Angliamque mittantur, quod ni fit, nihil ego meorum tradi Blaviis[12] volo. Quaero librarium qui mihi pareat, non qui me nolente de meo gratificetur aliis. Nam quin inimici et in speciem amici operam daturi sint, ut opprimatur hic foetus, non est dubitandum; eoque magis pro eo servando, fovendo, vegetando et me et eos, qui me bona fide amant, laborare par est.

Ego illorum sententias, qui seditione et armis religionem volunt tutari ac propagare, nunquam orthodoxas putabo. Molinaei[13] et Schotti[14] libros aveo videre. Et presbyterorum, quibus non subsum, censuras adeo non metuo, ut etiam sperem ex is aant. ridendi materiam.

Dixit mihi hodie D. Bignonus[15] nihil melius facere potuisse D. Salmasium, quam si id filum secutus esset, quod ego ei de usuris ad eum scribens[16] praedixeram.

5 Hippolytus van Rome († 235). Aan zijn naam wordt de *Canon paschalis* verbonden, een inscriptie (3e eeuw na Chr.) waarin een lijst van paasdata wordt gegeven. Deze inscriptie werd na de vondst in 1551 voor het eerst uitgegeven in *Iosephi Scaligeri Iul. Caesaris f. Opvs novvm de Emendatione temporvm in octo libros tribvtvm*. Lvtetiæ, Apud Sebastianum Niuellium, sub Ciconijs via Iacobæa. M.D. LXXXIII. Cvm privilegio, p. 721-735 (*P.G.* X, kol. 875-884).

6 Claudius Ptolemaeus (2e eeuw na Chr.), Grieks astronoom, geograaf en wiskundige. Grotius doelt op het 9e eeuwse handschrift in uncialen van Ptolemaeus' *Mathematica constructio* (de *Almagest*), dat zich tegenwoordig in Parijs bevindt, Bibl. Nat., fonds grec no. 2389. Zie ook no. 4613, n. 11.

7 Irenaeus *Adv.* haereses V, 30, 1 (Migne *P.G.* VII, kol. 1203; ed. Harvey II (1965), p. 406v.).

8 De Leidse hoogleraren Daniel Heinsius en Claudius Salmasius.

9 Vermoedelijk doelt Grotius op John Scudamore, voormalig ordinarius Engels gezant in Parijs, en Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant in Parijs.

10 Vgl. Euripides *Philoctetes*, fr. 796 (ed. Nauck): αἰσχρὸν σιωπᾶν, ΒαρΒάρους δ' ἐᾶν λέγειν, opgenomen in Grotius' *Excerpta ex tragoediis et comoediis Græecis*... (Ter Meulen-Diermanse no. 468), p. 413.

11 Nl. van de *Commentatio...de Antichristo...*; zie voor de volledige titel no. 4453, n. 2.

12 De Amsterdamse drukkers-uitgevers dr. Johan Blaeu en Cornelis Blaeu.

13 Pierre Du Moulin, hoogleraar theologie in Sedan. Zie no. 4572, n. 9.

14 Mr. Apollonius Schotte († 1639), pensionaris van Middelburg, raadsheer in de Hoge Raad. Deze commentaar is niet teruggevonden.

15 Jérôme Bignon, Frans rechtsgeleerde.

16 Grotius schreef aan Salmasius over de woeker de nos. 3077 (dl. VIII) en 3600 (dl. IX).

Cum isto librario, qui vetera mea poemata me nolente edidit[17], nihil mihi est negotii. Fecit quod mali erat exempli. Alium quaere, quem voles. Fac sciam, an Elzevirii[18] in

17 De Leidse drukker Hieronymus de Vogel bezorgde in 1639 de tweede editie van Grotius' *Poemata*, zonder toestemming van Grotius of van Willem de Groot; zie Ter Meulen-Diermanse no. 2 en *Briefw.* dl. X, register i.v.

18 Abraham en Bonaventura Elzevier.

editione[19] ad Tacitum notas sint addituri Lipsii[20] et aliorum; meae enim solae edi non debent, cum sint racemationes tantum post aliorum vindemias. Curate ut omnia ista ἀνώνυμα[21], simul excusa erunt, prodeant. Ni id fit, monear, ut sciam, quid facto sit opus.

Patri opto valetudinem minus incommodam, ut et matri, pro quibus serio Deum precor nunquam satis dignas acturus gratias pro optima institutione praesertim circa pietatem.

Nostra de Veritate religionis Christianae[22] spero jam acceperis. Apologetica[23] et de Pelagianis dogmatibus[24] non mittam, quia nec mihi data sunt exemplaria factaque est meo permissu magis quam jussu editio.

Vossius[25] ingenio est timidiore. Forte et ab aula spes ei dantur pro liberis[26] ejus. Caeterum archiepiscopum[27], cui plurima debet, non offendet, si pontifici nec omnia largiatur nec eum supra jus ac verum irritet ac sic, quod nimis multi faciunt, spem omnem concordiae abrumpat.

Quingenta tantum excussa esse περὶ Ἀντιχρίστου et miror et doleo. Eaque res suspicionem mihi movit id agi, ne legatur is liber. Facile enim tam leve damnum librario a potentibus resarciri potest. Quod si id videtis, ne me patiamini ignarum.

Ut quae ad Euangelia annotavimus[28] edantur in folio, mihi perplacet, nisi vos mavultis in quarto id fieri duplici volumine. Sed hoc totum tui esto arbitrii.

Smoutium[29] video sui esse similem. Quaeso aliquoties aliquid de ipsius eloquentia ad nos transvolet, ut sit quo diluamus nimis seria.

19 *C. Corn. Tacitvs ex I. Lipsii Editione cum Not. et Emend. H. Grotii.* Lvgdvni Batavorvm, Ex Officina Elzeviriana. Anno 1640; Ter Meulen-Diermanse no. 515.

20 Justus Lipsius (1547-1606). In 1581 gaf hij zijn commentaar op de *Annales* van Tacitus uit: *Ivsti LipsI Ad Annales Corn. Taciti Liber Commentarivs, Sive Notae.* Antverpiae, Ex officina Christophori Plantini, Architypographi Regij. M.D.LXXXI, en in 1588 zijn *Ivsti LipsI Ad C. Cornelivm Tacitvm Cvrae Secvndae*, Apud Franciscum Raphelengium. M.D.LXXXVIII, een - ondanks de titel - derde verzameling noten op de werken van Tacitus; de eerste collectie was toegevoegd aan de Tacitusuitgave van 1574 *(C. Cornelii Taciti historiarvm et Annalivm libri qvi exstant, Ivsti Lipsii studio emendati & illustrati... Eivsdem Taciti liber de moribvs Germanorvm. Ivlii Agricolae vita. Incerti scriptoris dialogvs de oratoribvs svi temporis*... Ex officina C. Plantini: Antverpiae), de tweede aan die van 1585 (*C. Cornelii Taciti Opera qvae exstant, ex Ivsti Lipsii editione vltima: et cum eiusdem ad ea omnia commentariis*... Apud C. Plantinum: Antverpiae 1585).

21 *Commentatio ... de Antichristo ...*; zie voor de volledige titel no. 4453, n. 2. *Explicatio ... de fide & operibvs*; zie voor de volledige titel no. 4453, n. 4. *Explicatio Decalogi...*; zie voor de volledige titel no. 4453, n. 7.

22 *Hvgo Grotivs De veritate religionis Christianæ. Editio Nova, additis annotationibus in quibus testimonia.* Parisiis, Sumptibus Seb. Cramoisy, Typograhi Regij. MDCXL. Cvm privilegio regis; Ter Meulen-Diermanse no. 950. Zie betreffende de verzending aan Willem de Groot no. 4544, n. 1.

23 Zie voor de volledige titel no. 4459, n. 10.

24 *Disqvisitio an Pelagiana sint ea Dogmata quæ nunc sub eo nomine traducuntur.* Parisiis, Apud Gvilielmvm Pelé, viâ Iacobæâ, sub signo Crucis Aureæ. MDCXXXX; Ter Meulen-Diermanse no. 938.

25 Gerardus Johannes Vossius, hoogleraar te Amsterdam.

26 Van Vossius waren nog drie zoons in leven: Franciscus (± 1608-1645), Matthaeus (± 1610-1646) en Isaac (1618-1689).

27 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.

28 *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm. Cum tribus tractatibus & Appendice eo spectantibus.* Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXXXXI; Ter Meulen-Diermanse no. 1135.

29 De contraremonstrantse predikant Adriaen Jorissen Smout (± 1580-1646); hij was in 1630 wegens zijn felle preken Amsterdam uitgezet.

Vale, frater optime, cum parentibus, uxore, liberis, amicis.
Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, pridie natalis mei. Pascha enim pro natali, ut scis, observo[30].
8 Aprilis 1640.

Treselius[31] jam ad me venit Rhotomago, qui dicit nondum potuisse mitti exemplaria de Veritate religionis Christianae. Missurum se simul naves advenerint. Rogo diserte norim, an publice prostent et, quo oportet, mittantur illa περὶ Ἀντιχρίστου primum; deinde et de Fide et operibus. Nolim enim falsis imaginibus ludi. Nec de libris nomen praelaturis quicquam constituite antequam id norim. Hac de re fac verum sciam - fratri scribo - et an exemplum habeat Iohnsonius[32] et quid judicet.

Nassius[33], quem nunc multi sequentur, numerum 666 esse ait hoc χξς et ξ sumit pro ρ cum breviaturae nota tali ρ̃, quali pontificios uti ait. Quid stultius. Plurimi tamen hoc sequuntur. Alii[34] dicunt esse Λατεῖνος corrupta scriptione librariorum pro Λατῖνος. Quid jam dicam de contumelia in apostolorum principem, cum illud 'mysterium iniquitatis jam nunc operatur'[35] in Petrum detorquent. Vides quanto probabiliora sint quae nos diximus? Quam pulchre omnia cohaereant? Ego certe pro his cogitatis Deo, sine cujus numine nunquam ista in mentem mihi venissent, summas ago gratias obligatumque me sentio, ne quid omittam ut haec publico prosint, tum veri causa pro se, tum quia pertinent ad sedandos animos et amabili concordiae praeparandos.

Audio insidias factas vitae Salmasii; qua de re siquid noris fac sciam.

Velim calamo corrigi errata, saltem graviora, in illis περὶ Ἀντιχρίστου; sunt enim quae sensum turbant aut minuunt.

4590. 1640 april 7. Aan I. Jasky[1].

Nobilissime domine,

Quod optavi semper, ut inclyta civitas vestra quam minimo cum damno suo se a controversiis cum rege[2] regnoque absolveret, id evenisse penitus gaudeo vobisque omnibus gratulor ac faustis prosequor ominibus consilium prudentissimum, si quidem pecuniam in loco negligere maximum interdum est lucrum. Maneat, precor, Dantisco diu ista tranquillitas et alienorum motuum spectatores sint potius quam spectaculum de suo praebeant. Danorum cum Batavis certamina Nobilitas vestra jam intellexerit

30 Grotius was geboren op 10 april, eerste paasdag, 1583 en vierde daarom zijn verjaardag elk jaar met Pasen.
31 Daniël Tresel, koopman te Rouaan.
32 Samson Johnson, hofpredikant van Elisabeth Stuart, de gewezen koningin van Bohemen.
33 Niet geïdentificeerd; zie ook n. 2.
34 O.m. Erasmus en Nicolas de Gallars - Gallasius -; vgl. Migne *PG.* VII, kol. 1205 n. 99 (2).
35 Paulus *2 Thess.* 2, 7: nam mysterium iam operatur iniquitatis tantum ut qui tenet nunc, teneat, donec de medio fiat.

1 Hs. Gotha, Stadtarch., cod. A 473, f.º 27. Eigenh. oorspr. Gedrukt *Epist.*, p. 610; *Grotii Epist. ad Iaski*, p. 61. Beide edities vertonen enige onnauwkeurigheden. Antw. op no. 4533. Israël Köhne, genaamd von Jasky, was een invloedrijk burger in zijn vaderstad Danzig.
2 Wladislas IV (VII) van Polen.

eousque progressa, ut navigationem, quam Danus onerare vult, praecluserint Batavi; qua de re quid judicet Suedia, brevi sciam. Etiam qui in Polonia de eo sermones sint aveo cognoscere.

Abiit hinc princeps Casimirus[3] bene exceptus, bene donatus. Sed vereor, ne aura Brabantica omnem eam memoriam difflet.

3 Jan II Kazimierz; hij reisde van Parijs rechtstreeks naar Brussel.

Nunc hospes regis est princeps elector Palatinus[4]. Habetur magnifice. Utinam et res ipsae his per se inanibus respondeant. Nos certe laborabimus, ut et huic et aliis Germanis principibus sua constent jura.

Armorum magni paratus sunt in Italia, in Alsatia, trans Rhenum, in Picardia, in Batavis.

Annus hic plane nobis aut aequam pacem aut longum bellum parturit.

Deus ista ad bonum christiani orbis gubernet ac Nobilitati vestrae eiusque amicis favens adsit.

Nobilitatis vestrae addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, VII Aprilis MDCXL.

4591. 1640 april 7. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Vidi principem electorem[2] eique honores habui quos potui maximos, quod eum in Suedia pro electore, id est loco regibus proximo, haberi didicissem. Nomen electoris hic ei non datur. Ceteri honores, qui ei exhibentur, summi sunt. Regi post pauca verba capite tecto assedit. Pransus una sedit ex eodem latere uno vacuo intervallo divisus. Servitur ut quondam Sublimitati tuae magnifice. Cardinalis ei uno conclavi obviam processit. Incessit vero principi dexter ipse eumque redeuntem ad carrucam deduxit. Vult princeps ire salutatum praecipuos post cardinalem regis ministros. Aut ista Galliae adstricta libertas aut arcanae scripturae, quae intercesserunt, dicuntur in Anglia non probari; neque ego sane hoc rerum statu multum boni ipsi ex Anglia spero. Suasi tamen ipsi et per ipsum aliosque reginae Bohemiae[3], ne quid hoc tempore intentatum in Anglia relinquant, haud defuturis in parlamento, si tamen habebitur parlamentum, qui causae domus Palatinae nostraeque communi faveant; sed ante omnia dixi retinendam ei cardinalis et per ipsum Galliae amicitiam, quae et jam nunc restituere ipsum in aliquam Palatinatus partem possit et plura ipsi armis quaerere et in pace conditionem ejus facere quam optimam. De reginae nostrae, de regentium[4] ac speciatim de Sublimitatis tuae in ipsum benevolentia velim eum omnia maxima sperare, quod et se facere multisque se tuae Sublimitatis obligatum beneficiis prolixe ostendebat. Puto mei esse officii, ut quod legatus Anglicus[5] non facit faciam regique gratias agam, quod reginae nostrae literas[6] apud se pondus habere voluerit. Simul commendabo regi postulata

4 Karl Ludwig van de Palts.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 610, *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 26.
2 Karl Ludwig van de Palts.
3 Elisabeth Stuart, gewezen koningin van Bohemen.
4 Gabriel Gustavsson Oxenstierna, Jacob de la Gardie, Gabriel Bengtsson Oxenstierna, Karl Karlsson Gyllenhielm en Axel Oxenstierna.
5 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant in Parijs.
6 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 5: brief dd. 19 december oude stijl 1639; zie ook dl. X, p. 838.

ducis Wilhelmi Vinariensis[7] de iis rebus, quae in haereditate ducis Bernhardi[8] fuere et quas ei dare abnuunt ii, qui Brisacum tenent, nisi de regis et reginae Suediae, ut testamenti executorum, permissu. Praeterea regina alterum jam partum[9] promittens poscit, ut et ipsi et regi bene ominemur.

Multum metuo, ne magnus ille exercitus, qui hinc in Belgicam parabatur, per tempus aliquod abstineatur ab aliis conatibus metu Anglorum, quorum paratus Belgici non minus

7 Wilhelm, hertog van Saksen-Weimar.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar († 18 juli 1639).
9 Philippe, hertog van Anjou, later hertog van Orléans, geboren 21 september 1640.

quam Daniae incertum est, quo sint evasuri. Certe Velada[10] centum et quinquaginta millibus ducatorum, quae ad largitiones in Anglia faciendas secum tulit, mali aliquid minari videtur aut Galliae aut Batavis. Batavi, magni rumorum fabri, spargunt hic famam suam societatem a Suedis ambiri. Non dubito, quin idem facturi sint alibi, ut regem Daniae ad transactionem aliquam perducant.

Jussit cardinalis Riceliacus Mazarinum festinare Coloniam numeratis ipsi ad iter L millibus scutatorum.

In Italia, nisi induciae fiunt, multo validiores sunt res Hispani et Casale in periculo. Copiae ad Constantiam Alsatiae imminent; qui in Tiroli sunt, utrovis se possunt vertere. At Longavillanus[11] bonum habet exercitum ad V millia equitum, tria peditum. Binga tamen abduci jussit machinas loco diffidens. Arx Baccherachi an adhuc defendatur contra oppidum ab hoste insessum, ignoramus. Praecipua pars militis duci Longavillano parentis Marburgi est. Bavaricus in Franconia exercitus nihil agit. Brisacum, Binfeldium strenue muniuntur; et pecuniae per cambium missae Francofurtum pro exercitu Longavillani. Stella[12] Friburgi est, Nothaftius[13] pro imperatore Argentorati. Falckensteinius[14] vero et Volcmarus[15] apud Helvetios laborant ad obtinendum iter, alimenta dato pretio et jus legendi militem; quibus timide se opponunt protestantes.

Cardinalis Hispanus obviam misit principi Casimiro[16] carrucas duas et sex equos sub ephippio donavitque haec ipsi, ut Gallicorum beneficiorum memoriam obliteraret. Princeps elector regi, cum rex pransurus lavaret, mappam dedit. Reginam vidit, sed osculatus non est. Delphinum[17] salutavit.

Deum rogo, Excellentissime et illustrissime domine, ut rebus Suedicis tuaeque Sublimitati faveat.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 7 Aprilis 1640.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

4592. 1640 april 7. Aan N. van Reigersberch[1].

10 Antonio Sancho Dávila y Toledo, markies van Velada, extraordinarius Spaans ambassadeur in Engeland.
11 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
12 Johannes Tilmanus Stella, vertrouweling van Richelieu.
13 De keizerlijke hofraad Johann Heinrich Nothafft onderhandelde over de opname van Straatsburg in de vrede van Praag.
14 Georg Ulrich, graaf van Wolkenstein, opperkamerheer van aartshertogin Claudia; vgl. no. 4565.
15 Isaac Volmar.
16 Jan II Kazimierz.
17 De latere Lodewijk XIV.
1 Gedeelt. gedrukt Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 247, 252, 277. Antw. op no. 4574; beantw. d. no. 4606.

Ik heb myn Heer den Keurvorst[2] alle eere gegeven, als of zyne Doorluchtigheit in volle bezit ware.

2 Karl Ludwig van de Palts.

Men eischt hier de voorstellen van de Ambassadeurs niet by geschrift. Daarom stel ik de myne niet in geschrift; en gemeenlyk bedenk ik wat ik zeggen zal op de reis tusschen Parys en St. Germain.

Dat zulk een Testament[3], onderstelt dat in Zeelant over diergelyke uiterste willen geen wetten gemaakt zyn, bestaat naar zyn[4] gevoelen volgens het recht der volken, ...En, dus is het dikwils verstaan te Venetie en Genua, wegens de Testamenten in Syrie en Egypte.

4593. 1640 april 9. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Etsi nihil magni hoc quidem tempore scribendum habeam, quia tamen proxima vice nihil a me accipies - sum enim cum Strideno[2], Bossio[3] aliisque collegis evocatus Culenburgum, ut nostris calculis interjecta illic terminetur revisio - et ut pariter te de patris valetudine edoceam, nolui officio meo deesse.

Scias igitur medicos de patre quidem nihil desperare, sed nec in tam provecta aetate magni quid promittere audere, diligentiam sane suam probare neque male procedere principia; sed nimirum incertum est, an curationi ejus mali, quod vel juvenes absumeret, seniles vires suffecturae sint. Nos quod id nobis erit praestabimus, reliqua Deo commissuri, cui nos nostraque omnia curae semper fuisse non parvis comperi argumentis.

Mater quoque prae aetate fatiscere incipit et, quanquam a morbis libera, catharris e capite in pectus delabentibus valde atteritur et, cum parvi sit victus, etiam extenuatur. Uterque tamen parens heri[4] nativitatis tuae memoriam, cum tuis[5] meisque[6] et sororis Losecatiae liberis[7] laeto celebravit animo, ne nos tui unquam oblivisci putes.

Utenbogardus[8], qui heri nobis adfuit, negat se ulla de commentatione περὶ Ἀντιχρίστου[9] judicia intelligere. Ego, cum nuper amico adessem, intellexi Golium professorem[10] reperisse numerum 666 in Apocalypsi[11] annotatum ex solis numeralibus latinis constare hunc in modum DCLXVI, ubi nullus numerus repetitur et, quanquam millena-

3 Vgl. nos. 4574, 4606 en 4624.
4 Nl. van Grotius.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Vermoedelijk antw. op no. 4581; beantw. d. no. 4613.
2 Waarschijnlijk Cornelis van Strijen (1604-1679), advokaat van remonstrantsen huize; zijn vader Quirijn (1575-1656) oefende eveneens de rechtspraktijk uit.
3 Cornelis van den Bosch - Sylvius - († 1650); hij was in 1619 ontheven van zijn ambt van hoogleraar in de rechten aan de Leidse universiteit en was sindsdien werkzaam als advokaat.
4 Grotius was geboren op 10 april, eerste paasdag 1583, en vierde zijn verjaardag elk jaar op pasen, dus in 1640 op 8 april.
5 Cornelia, Pieter en Diederik. Cornelis was op 31 maart vanuit Parijs vertrokken naar Arras; vgl. no. 4581 en n. 12.
6 Johan, Jacob, Maria, Alida, Anna en Françoise.
7 Elseline, Anna en Diderik, kinderen van Adriana de Groot en Frederik van Losecaat.
8 Johannes Wtenbogaert.
9 Zie voor de volledige titel no. 4453, n. 2.
10 Jacobus Golius (1596-1667), hoogleraar Arabisch en mathematica in Leiden.
11 *Apocal.* 13.18; vgl. no. 4589, n. 2.

rius deest, potest is dici ex duobus prioribus esse compactus; id aliqui in argumentum trahunt ejus, de qua illic agitur, bestiae in ecclesia latina extiturae.

Miror nos nondum accipere illa de Fide et operibus[12], quae jam absoluta oportuit, praesertim cum quae ad Decalogum notata[13] serio petierit Corcelius[14].

Qui in urbibus ad Mosam et Vahalum habitant, Dordraci, Gorichemi, Sylvae ducis, Graviae, imo et Daventriae, magno consensu testantur ea nocte, quae inter diem Martis et Mercurii III et IV hujus mensis intercessit, duabus circiter horis ante solis exortum tantum illic extitisse terrae motum[15], ut aedificia nutarent, solum concuteretur, campanae etiam sonare inciperent, quod rarum in his nostris regionibus; sunt qui et Hagae se eundem motum, sed minus validum sensisse dicant. Hoc quid portendat, tempus docebit.

Princeps[16] cum sua podagra etiamnum conflictatur et totam hanc noctem insomnem egit, quod minus bene convenit ad exercitum propediem cogendum profecturienti.

Vale, frater optime, et nos, ut soles, ama.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, IX Aprilis 1640.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Reine et couronne de Suède prez le Roy trèschrestien, A Paris. 13 st.

In dorso schreef Grotius: 9 April 1640. W. de Groot.

En boven aan de brief: rec. Apr. 17.

4594. 1640 april 12. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

J'ay bien receu la vostre du 27 passé[2] et attend avec impatience et gran incommodité de mes affaires l'arrivement de ces descomtes, qui tardent tant à venir, craignant tousiours qu'ils ne réuscissent au contentement de monsieur Heuf[3] et que partant ie ne demeure court icy plus longuement que ie ne sçaurois attendre, ayant sept bouches à nourir oultre les autres despences. Ie m'estonne de plus en plus qu'on fait si peu d'estat de moy, qui suis icy en chargue publique et où les autres ministres des princes sont si bien payés et traittés. Oultre ceste difficulté il y a celle

12 Zie voor de volledige titel no. 4453, n. 4.
13 Zie voor de volledige titel no. 4453, n. 7.
14 De remonstrantse theoloog Etienne de Courcelles.
15 Een beschrijving en interpretatie van deze aardbeving bv. in *Theatr. Eur.* IV, p. 228-234. De *Gazette* 1640, p. 284 meldt dat de aardbeving o.m. ook in Antwerpen was waargenomen.
16 Frederik Hendrik.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds resident in Zürich.
2 Grotius' brieven aan Marini van 1640 zijn verloren gegaan.
3 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.

de la Voltoline, où les affaires de ma femme[4] et d'autres protestans vont tousiours empirant. I'aurois bien besoin d'un bon conseil, ne sçachant à quoy me résouldre et la despence ... giante avec la peine estant trop grande pour aller en Suède et y cercher en personne ce que ie ne puis obtenir par tant de sollicitations.

Cecy s'anaigrit d'advantage par le mauvais bruit qui court icy et en Italie de nos affaires en Boïme que Banier[5] doit avoir quitté et y receu quelque eschec, dont on fait de gran resiouissances à Milan et parmy les petis cantons, encor que ie n'en croye rien jusques à ce que i'en sois plus esclaircy d'ailleurs. Ainsi toutes mes espérances s'en vont en fumée et

4 Alessandra Paravicini Capelli.
5 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.

ie perd de tous costés. A la fin la nécessité me contraindra de pourvoir autrement à mes affaires, que ie n'ay point fait jusques à cest'heur.

Si vous avez veu le prince électeur[6], ie vous supplie de m'en dire vostre advis s'il a des qualités dignes de sa naissance, les opinions en estant diverses, et ie ne crois pas que le roy d'Angleterre le puisse assister deuement, tant qu'il voudra faire la guerre aux Escossois, les députés desquels[7] i'appren qu'ils n'ont peu avoir audience de sa Majesté jusques à présant, et que le conseil du roy est tout à fait porté pour le roy d'Espagne.

Icy nous sommes en attente de l'armée impériale et espagnole auprès du Rhin que Hazfeld[8] doit commander, et dans les 4 baillages sont arrivés deux régimens d'infanterie et un de cavallerie du marquis de Dogliani[9] qui en doit prendre possession au nom du roy d'Espagne, dont les dites seigneuries sont fort effrayées pour ce que sur la promesse, que l'archiduchesse[10] leur avoit donnée, qu'ils en seroyent exempts en payant 40 florins, après les avoir desboursés ils s'en voyent trompés, estans à cest'heur contrains de loger lesdits régimens. De ceux de Costance on demande 1600 florins de contribution par chasque mois et oultre cela qu'ils acceptent une garnison de 200 hommes et facent fortifier la ville du costé de la Suisse où le mareschal Horn[11] l'avoit par cy-devant assiégée. Le sénat s'excuse fort sur l'impossibilité et le préjudice que les Suisses en tireroyent, leur conventions qu'ils ont avec l'Austriche ne permettans point qu'on fortifie ceste ville sur leur territoire. Mais nonobstant tout cela, les Austrichiens poursuivent l'un et l'autre et les Suisses sont âpres à consulter ensemble sur une défensive générale, tant de protestans que des cattoliques, qu'un colonel Friburgeois nommé König[12] a projetté dans la dernière diète[13] et qui à mon advis n'aura point d'effect pour plusiours raisons.

Les Grisons s'assembleront après les Pasques pour donner leur advis sur le traitté d'Inspruk[14], qui sans doubte sera accepté par force. Ie demeure, monsieur,

tout le vostre
C. Marini.

De Zurig, ce 2/12 d'Avril 1640.

J'ay mis la lettre du baron d'Oxenstiern[15] dans le paquet de monsieur son père[16]; ie crois qu'elle sera asseurée.

l'appren que les Espagnols ont investy Chivas et pris quelques postes auprès de Casal qu'ils disent qu'il est à eux y ayants des intelligences.

6 Karl Ludwig van de Palts.
7 Charles Seaton, graaf van Dunfermline; John Campbell, baron Loudoun; William Douglas, drost van Teviotdale; Robert Barclay.
8 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen, veldmaarschalk in keizerlijke dienst.
9 Marie-François de Rye, markies Dogliani (van Ogliani), baron van Dicey.
10 Aartshertogin Claudia.
11 Gustav Karlsson Horn; zie ook no. 4636, n. 11.
12 Franz Peter König, genaamd von Mohr (1590-1647).
13 Landdag te Baden (18-24 maart 1640).
14 Het ‘Eventualvertrag’, op 23 februari 1640 gesloten tussen aartshertogin Claudia en Graubünden.
15 Vermoedelijk Johan Axelsson Oxenstierna.
16 Axel Oxenstierna. Het volgende ‘ie’ is in het hs. abusievelijk herhaald.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 26 April.
En in dorso: 12 April 1640. Marin.

4595. 1640 april 13. Van P. Pels[1].

Mijnheer,

U Ex.[cie] hebbe over 14 daegen geschreven[2] en daernaer ontfangen uEx. aengenaeme van 3 en 10 Marcio[3], daervan mij de communicacie vant 'tgene daer passeert sunderlinge aengenaem is en, alsoo ick brieven van mijnheer den rijxcantz.[er4] hebbe met volkommen contentement, soo en sall noyt moede worden van alles, wat hier passeert, te communiceeren en meteenen seynen sulcken instrucciën als aen 't hoff van Polen aen alle ambassadeurs mede gegeven wordt[5].

't Is secker, dat de Tartaren ongeslagen haeren rooff sonder verhinderinge weghgevoert hebben en over de 30 dusent ziellen medegenommen, daer 3000 gerebelleerde Cosacken, die van Polen overgeloopen, niet wijnigh toe geholpen, schijnende tot geen andere intencie als tot slaven op de galeyen te gebreuycken.

De coniginne van Polen[6] is gelegen van eenen jongen prins[7].

Uyt Groot-Polen wort bericht dat op diverse poviaten ofte landtdaegen men nogh geürgeert heft van te willen weeten het rechtte bescheet, waromme sijne May.[tt8] in Oostenrijck is geweest, met groot miscontentement op den ondercantz.[r] Ossalinski[9], ja ome hem van sijn ampt te deporteren ome alle de misverstanden, die gedurende sijn officie sijn vorgevallen.

Een secker edelman[10] kommende uyt Polen en gerecommandeert aen s.[r] Ruarus[11] segt, dat dor Posen eenen ambassadeur[12] van Ragotski[13] naer Littauen op de breuyloft van Ragevill[14] gerayst is en gesegt, dat de imperiale Ungaren, siende de groote Torxe macht, met de kleine resistencie in tractaet sauden staen ome hun in conformiteyt van Transilvaniën onder dat Torxe rijck te begeven en dat Ragotski sulckx ooc soo souckt onder sijn dominaet te brengen. Ick en kan 't niet aennemen.

't En is niet aparent dat de tractaeten met Dansick op den rijxdagh sullen geconfirmeert worden. Sijne May.[tt] is oock niet tevreden.

Met de troubelen tuschen Dennemarcken en Holland slaet het coren soo aff, dat men een last ome 16 gulden, dat sijn sooveel France livres, coopen kan.

Ick blijve, mijnheer,

u Ex.[cie] diener
Pels.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16. Eigenh. oorspr. Paulus Pels was Staats agent in Danzig. Zijn zoon Pieter is in de jaren 1638-1641 Grotius' secretaris geweest.
2 No. 4579.
3 Grotius' brieven aan Paulus Pels zijn verloren gegaan.
4 Axel Oxenstierna.
5 Ontbreken.
6 Cecilia Renata.
7 Sigismund Kazimierz.
8 Wladislas IV (VII) van Polen; hij had in de herfst van 1638 nabij Wenen geheime besprekingen gevoerd met Ferdinand III.
9 Jerzy Ossolinski.
10 Niet geïdentificeerd.
11 De sociniaanse theoloog Martin Ruarus (1589-1657); op een contact tussen hem en Paulus Pels wijst Grotius' brief aan Ruarus dd. 17 mei 1639 (dl. X, no. 4114, p. 330).
12 Niet geïdentificeerd.
13 Georg I Rákóczi, vorst van Zevenburgen.
14 Wellicht de bruiloft van Catharina, dochter van hetman Christoph Radziwiłł.

13 April 1640, Dansick.

Ick seyndt uE. onder couverte van mijnheer Spiring[15] de instruccie van den ambas-

15 Petter Spiring Silvercrona, resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag.

sad.r van Polen[16] an den paus met de copye van eenen brieff an den coning van Persiën[17] die well te lesen; den brieff wort mij te mesnageren gerecommandeert.

P.S. Ontfange brieven uyt Lijffland van den gen.ll[18] confirmeert de resolucie van den rijxdagh en segt daerbij, dat de staeten versocht hebben naerder aliancie, daer de Sweden meerder verclaringe op begeert hebben.

Den roep gaet, dat uyt Holland de heer van Brederode[19] en den grave van Solms[20] naer dat rijck in ambassade[21] gaet. Het moet wat importeren. Ick prosumeere, dat het op Dennemarcken siet, evenwell soo Dennemarcken geenen anderen rugge heft als vor sijn hooft alleen, dat Engeland, kayser, Spaniën daer niet onder spelen, soo sall sij de exorbittancie met het proffijt daervan genoten hem tevreden hauden en paix maacken, gelijck het schijnt aparencie te geven, dordien de schepen uyt de Sondt gekommen seggen, dat daer het 1 percento en dubbelen toll gevallen is. Waerdor ick prosumeere de rest dor composicie sall gevonden worden. Hij geeft eene groote somma wegh en verseckert hem den vrede als hem accomodeert.

Met den naesten de instrucciën an den pauws van den amb.r van Polen.

Jean Oxenstern[22] is rijxraet in Sweden en adioustant van sijn h.r vader[23].

Adres (met andere hand): Mijnheer Mijnheer Hugo de Groot, H.K.M. in Sueden raet en ordinari Ambass.r aent hoff van S.M. van Franckrijck. Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 15 Maii.

En in dorso: 13 April 1640. Pels.

4596. 1640 april 13. Van J.A. Salvius[1].

Hoch edell, gestrenger, insonders grossgünstiger, hochgeehrter Herr Ambassadeur,

Mit wenigem soll Ew. Excell. ich hierunter zu berichten nicht umbgehn, wie dass durch gnädige Verleyhung des Höchsten wir diese Wochen fümff gute und erfrewliche Avisen allhier vernommen haben. Indem erstlich in Böhmen eine feindtliche Partey von 3000 Pferden, Curassiers unter Conduicte des Saradetzki[2], zu Möllnick über

16 Pels schreef op 6/16 maart aan de Staten-Generaal: 'Den palatin van Posen wort in ambassade aen den paus vanwegen sijne May.tt gesonden ome neffens remonstrancie van de Torxse peryckelen den vrede in christenrijck te bevoorderen.' (ARA, Arch. St.-Gen., lias Poolen). Deze woywode van Poznán is niet nader geïdentificeerd.

17 Safi I († 1642), behorende tot de dynastie der Safawiden.

18 Bengt Bengtsson Oxenstierna, 'Resare Bengt'.

19 Johan Wolfert, graaf van Brederode (1599-1655), zwager van Frederik Hendrik.

20 Johan Albrecht, graaf van Solms (1599-1648), zwager van Frederik Hendrik.

21 Het gezantschap bestond uit Willem Boreel (1591-1668), pensionaris van Amsterdam, Albert Sonck (1571-1658), oud-burgemeester van Hoorn, en Epo van Aylva (1612-1645); zie Aitzema, *Saken v. St. en Oorl.* II, p. 684-698.

22 Johan Axelsson Oxenstierna (1611-1657).

23 Axel Oxenstierna.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 10. Beantw. d. no. 4634. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant, residerende te Hamburg.

2 Wenzel von Zaradetzky (Zahradeck); vgl. *Gazette* 1640, p. 285-287, Extraordinaire dd. 27 april.

die Elbe gesetzt und dem Herrn Obristen Schlang[3], der bieshero mit etlichen Regimentern zu Rhaden gelegen, einfallen wolln, der aber uf zeitlich davon erlangte Kundtschafft uff selbige lossgangen, sie rencontriret und die gantze Partey dergestalt geschlagen, dass er Saradetzki selber sich zu Fuess davon in dem Waldt reteriren müssen; sein Pferdt aber ist bekommen und alles was nicht gefangen, niedergemacht worden. Viell hohe und andere

3 De Zweedse veldheer Erik Slange († 1642).

Officiers, deren Zahll und Charge noch nicht eingelanget, seindt gefangen, und was davon entkommen haben die Bawren wegen verübeter Insolentien vollendts ufgerieben.

Nicht weniger hat der Herr Generalmajor Königsmarck[4] eine glückliche und fast gleiche Rencontre gehabt; dan alss den 24. Martii abendts in die 1500 chursächsische Reuter mit etlichen Fuessvolck durch Leipzig uff Born commandiret worden, in Meinung wollgedachten H. Generalmajor zu überrumpelln, ist er, nachdem ihme nemblich sollcher Anschlag zeitlich verkundtschafft worden, selbigen durch einen Umbweg selbst eingefallen, sie gäntzlichen dissipirt, das Fuessvolck bies an dem Halss ins Wasser geiaget, dass ihrer viell ersoffen, die Reuterey aber bies an Leipzig verfolget und den Obristen Calemberg[5] mit noch 7 hohen Officiers gefangen bekommen.

Also hat auch der Herr Graff von Nassau[6] auf begeren des Commendanten in Erfurt[7] mit 1000 Pferdt von der weymarischen Armee eine glückliche Cavalcade uf Maessfeldt getahn, indeme er sollches Hauss nicht alleine auf ein halb Jahr proviandirt, sondern auch uf seinen Rückmarch den Gill de Has[8], wellche uf Vernommenen sollche der weymarischen Anzug sich nach Königeshofen reterirn wollen, verfolgt, endtlich rencontrirt und alle bey sich habende Völcker ausser etlich Wenigen, so mit ihme in gedachten Königeshoffen sich salviret, niedergemacht hat. Wie nicht weniger viertens Bingen woll von den Herrn Graffen de Guebriant[9] entsetzet worden, davon werde zweifelsfrey Ew. Excell. vor Ankunft dieses über Cölln berichtet worden sein. So haben nummehr der Fraw Landtgräffin zu Hessen fürstl. G.[10] gäntzlich zu der Ruptur geschlossen, und gehet auch das Geschrey, ob solten Herrn Hertzog Jörgens zu Lüneburg fl.G.[n11] Wolffenbüttell zu belagern resolviret haben.

Der Allmächtige Gott wolle Ihnen und andern des Heyl. Reichs ständen die Augen ferner öffenen und dem nothleidenden evangelischen Wesen zu Trost uf den rechten Weg führen, auch alle der königl. M.[tt] zu Schweden, unserer allergnädigsten Königin und Frewlein, hohe Kriegeshaüpter und dero Actionen mit Glück und Sieg krönen, dass vermittelst dessen man zu einem allgemeinen Fried und Ruhe desto eher und besser gelangen möge.

Verbleibe damit nebenst Empfehlung zu göttlichen Gnaden Schutz,

E. Exc. dienstbereitwilligster allezeit

J.A. Salvius mp.

Hamburg den 3/13. Aprill A.[o] 1640.

Quae praeterita septimana scripsi ad dominum legatum Camerarium[12] non potui per cifrarum defectum omnia ad E.v. perscribere. Rogavi igitur, ut is vices meas suppleret.

4 Hans Christoph, graaf van Königsmark, Zweeds bevelhebber.
5 Vermoedelijk Curt Reinicke von Callenberg (± 1607-1672), overste in Saksische dienst.
6 Wilhelm Otto von Nassau-Siegen.
7 Christoffer Heinrich von der Goltz.
8 Gilles de Haes.
9 Jean-Baptiste de Budes, graaf Guébriant.
10 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
11 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
12 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.

Dominus Davaux[13] valde urget renovationem foederis ad finem belli. Dominus Rorté[14] iam huc venit. Volunt potius inducias.

Onder aan de brief staat: H. Ambass.^{r} Grotio.
Boven aan de brief schreef Grotius: Recepta (?) 1 Maii.

13 Claude de Mesmes, graaf van Avaux, Frans gevolmachtigde te Hamburg; het verdrag tussen Zweden en Frankrijk werd op 30 juni 1641 vernieuwd (Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI, I, p. 207).
14 Claude de Salles, baron de Rorté, Frans diplomaat.

4597. 1640 april 14. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

Princeps elector[2] non in libertate tantum est, sed et in gratia apud regem et regios ministros. Ita omnes sibi devincit sua comitate minime morosus in ritualibus eoque plus obtinens. Itaque et D. Chavigniacus[3] ei electoris nomen dare incipit.

Ego regi gratias egi pro ejus principis libertate, quod non fecit Angliae legatus[4].

Tum vero suasi principi, ut, secundum reges, amicos sibi faciat in Suedia cancellarium[5], in Gallia cardinalem, in Anglia archiepiscopum[6]. Vias autem ad meliorem fortunam ei ostendi duas: nempe, ut rex Angliae societatem cum Suedia Galliaque faciat et stipuletur[7], ne pax fiat nisi ipso restituto aut, si id obtineri non potest - videbatur[8] enim id vix sperare et comes Licestrius negat tanti fore Britanniae regi sanguinis vinculum, ut ob id bello se implicari patiatur -, tum rex Angliae pecunias ei det, unde exercitum faciat captisque oppidis sibi pacem aliquando aequam paret. Sperare me, si id fiat, collaturam ad vires ejus aliquid et Galliam; quam rem ubi tempus erit, serio commendabo et regi et ejus ministris.

Significavi quoque electori, quod ex ipso rege didiceram, consummatum plane cum landgravia[9] regi foedus. Cum vero etiam Longavillani[10] in supplementum mittantur sex millia, spero in Germania rem bene gestum iri; et poterit forte Bannerius[11] de magnis quas secum habet copiis partem eodem mittere.

Bingam et Baccherachum derelicta ab hoste jam rumor ad vos pertulerit. Bavarus[12] sibi metuens Mercium[13] ad se vocat.

Dicuntur tamen ejus homines cum Gallicis collocuti.

Constantia praesidium abnuit. Brisacum sex naves frumento onustae intravere.

Helvetii in Badensi conventu[14] nihil caesarianis aliud quam alimenta pro pretio concessere. Eum, qui a fratribus Sabaudis[15] missus erat[16], non habuere pro legato. De caeteris tempus ad deliberandum sumpsere. Terrentur interim portentis discordias internas et bellum grave significantibus. Nam et in Tigurino agro natus est infans biceps, quadrimanus, quadrupes et in Bernensi intra terrae viscera apparuit caro sanguinem stillans.

Plane cum Excellentia vestra sentio non debere hinc discedere principem electorem, nisi aliquibus pactis cum Gallia factis et ita futurum spero; quanquam de Anglia quid dicam nescio, multa cum dolore intelligo, inter caetera deprehensam in Scotia conjura-

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 226; al te evidente verschrijvingen in de copie zijn niet gesignaleerd. Gedrukt *Epist.*, p. 611 Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Karl Ludwig van de Palts.
3 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny, Frans staatssecretaris van buitenlandse zaken.
4 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant in Parijs.
5 Axel Oxenstierna.
6 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.
7 Dit woord is in de copie te Uppsala weggelaten.
8 De copie heeft ‘audebat’.
9 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
10 Henri d'Orléans, hertog van Longueville. De copie leest ‘Longovillano’.
11 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
12 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
13 Franz, vrijheer van Mercy, generaal in dienst van Beieren. De copie heeft abusievelijk ‘Mercurium’.
14 Landdag te Baden, gehouden van 18 tot 24 maart 1640.
15 Kardinaal Maurizio van Savoye en Tommaso Francesco van Savoye.
16 Michele Antonio di Saluzzo, graaf della Manta.

tionem contra foederis novi principes[17]. Quod si est, habebimus acerba supplicia et novas inde animorum exulcerationes. Ex ingenio quoque hominum, quos ad parlamentum mitti audio, metuo turbas. Rogandus est Deus, ut hos fluctus componat; nos quod nostri est officii faciamus.

Optima consilia et labores Excellentiae vestrae pro re Palatina et commemoravi principi electori et commemorare non desinam. Omnia, quae de ea re habet epistola Excellentiae vestrae novissima[18], plane probo gratiasque pro utilissimis significationibus habeo.

Rex in sermone ostendebat gaudere se, quod inter marescallum Bannerium et hostes ad aleam praelii res non venisset. Dixi ego Bannerium non fortitudine tantum, sed et prudentia valere; neque ullam nobis fuisse necessitatem uno jactu summam periclitandi. Victorem eum fore, qui diutius habuerit, quod edat.

Scriptum illud Bavaricum[19] contra Palatinum non vidi, sed particulae quaedam ejus mihi ostensae sunt.

Stella[20] nondum huc rediit. Friburgi esse dicitur. Velim ego cum patre Iosepho[21], qui ejus commenti repertor fuit, intermortuam spem inanem aliquid boni in Germania efficiendi per Bavarum.

De sultani morte[22] adhuc incerti sumus. Caeterum Tartari irrupisse in Podoliam dicuntur, cum strage aliqua Polonorum.

Egregius Millereii[23] exercitus ad Suessionem et Noviodunum coit. Alterum minorem habebit Guichius[24], quem tamen cum isto, si opus est, conjungat. Alium ducet Castilionaeus[25], cum quo erit equitatus regis externus. Villaregius[26] in comitatum Burgundiae intrabit. Princeps autem Condaeus[27] it in partes circa Baionam, cui propinqua loca insidet Hispanorum exercitus mari advectus non spernendus.

In Italia validior haud dubie est Hispanus[28]. Habet in aperto XII millia et jam ad Casale, credo, pervenisset, nisi exundantes aquae iter ipsi abstulissent.

Agitur inter viduam Sabaudicam[29] et fratres Sabaudos de compositione aliqua non sine spe conficiendi negotii. Videntur ubique jacta semina magnarum rerum, quae procedente anno sunt erupturae.

In arcem Mansfeldiae ab Erfordiensibus praesidiariis invectos commeatus intelligimus. Anglos autem a barbaris dejectos ex insula Americae objacente, cui nomen novae Angliae.

Dux Carolus[30] ad Mosellam militem scribit, Castellionaeus ad Noviodunum suos contrahit. Hispani dicuntur in Belgicis partibus quatuor habituri exercitus, simul ad XL millia peditum, equitum decem.

17 O.m. John Leslie, graaf van Rothes; Archibald Campbell, graaf van Argyle; Alexander Leslie, graaf van Leven; James Graham, graaf van Montrose. Van een samenzwering is niets naders bekend.
18 Camerarius' brieven aan Grotius van 1640 zijn verloren gegaan.
19 Niet geïdentificeerd. De copie heeft ten onrechte ‘Banericum’.
20 Johannes Tilmanus Stella, vertrouweling van Richelieu.
21 François Leclerc du Tremblay (1577-1638), bekend onder de naam ‘père Joseph’.
22 Murád (Amurath IV) was op 9 februari overleden; hij werd opgevolgd door zijn broeder Ibrahim.
23 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
24 Antoine de Gramont, graaf van Guiche.
25 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
26 Nicolas de Neufville, markies van Villeroy.
27 Henri de Bourbon, prins van Condé.
28 Diego Mexía Felipez de Guzmán, markies van Leganés, goeverneur van Milaan.
29 Christine de France, hertogin van Savoye.
30 Karel IV, hertog van Lotharingen.

Omnia Deus[31] in bonum vertat universitatis christianae idemque Excellentiam vestram et ejus consilia secundet.

Excellentiae vestrae observantia perpetua obstrictus
H. Grotius.

Lutetiae, 14 Aprilis 1640.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Red. Hagae 11/21 April. 1640.

4598. 1640 april 14. Aan Christina van Zweden[1].

Serenissima ac potentissima regina, domina clementissima,

Egi regi gratias, quod in causa principis electoris[2] grata habuerit augustae Majestatis tuae desideria. Praeterea et ipsi et reginae[3] significavi gratissimum fore Majestati tuae nuntium de spe nobis divinitus data prolis alterius[4] cum votis felicis partus Galliae atque ejus federatorum bono.

Commendavi etiam regi curam pro implenda ultima voluntate ducis Bernhardi[5], cujus rei causa nobilem quemdam[6] huc misit dux Wilhelmus[7], familiae istius caput. Tenui me intra verba generalia. Nam cum defunctus dux executionem testamenti sui non minus Majestati tuae quam regi christianissimo mandaverit et ipse dux Wilhelmus, ut intelligo, ea de re Majestati tuae scripserit, mandata specialia Majestatis tuae opperiar et ea exsequar ea fide, quam Majestati tuae debeo.

Et rex autem et regina recte valent seque Majestatis tuae esse quam studiosissimos significari voluere.

Deus, serenissima ac potentissima regina, domina clementissima, faveat semper augustae Majestati tuae.

Augustae Majestatis tuae obedientissimus subditus
H. Grotius.

Lutetiae, 4/14 Aprilis 1640.

Venit me resalutatum princeps elector, qui se quantum potest favori ac benevolentiae Majestatis tuae commendat.

31 De copie heeft abusievelijk ‘Fac Deus’.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 611.
2 Karl Ludwig van de Palts.
3 Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk.
4 Philippe, hertog van Anjou, later hertog van Orléans; hij werd geboren op 21 september 1640.
5 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar († 18 juli 1639).
6 Heinrich Philipp aant. von Krossig; vgl. no. 4578.
7 Wilhelm, hertog van Saksen-Weimar.

4599. 1640 april 14. Aan Willem de Groot[1].

Frater carissime,

Plurimum tibi debeo pro perpetua cura rerum mearum, quam et epistola secundo Aprilis scripta[2] abunde ostendit.

Nondum satis intelligo, an prostent in tabernis illa περὶ Ἀντιχρίστου[3], an mittantur in

1 Gedrukt *Epist.*, p. 895; gedeelt. gedr. in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 268-269, 277. Antw. op no. 4585; beantw. d. no. 4615.
2 No. 4585.
3 Zie voor de volledige titel no. 4453, n. 2.

Galliam et in Angliam et an ad me saltem exempla XII. Haec nisi fiant et de ipso libello et de sequentibus, nolim posthac meorum quicquam Blaviis[4] committere.

In illis περὶ Ἀντιχρίστου paucula adhuc errata reperi, quae mitto. Mitto et partem epistolae Salmasii[5] de nota senarii et praeter quae nuper hac super re in literis ad te disserui[6] addo, cum videret apostolus[7] sigma in fine numerorum significare ἕξαδα, recte idem eum secutum et in nominum fine. Et noster mos ponendi tale sigma in fine nominum quale pro nota senarii usurpamus unde, nisi ab antiquitate? Quis enim reperit? Quis instituit mutare? At alii etiam in fine sigma pro ducentis accepere minus recte.

Nostra de Veritate religionis Christianae[8], ut quamprimum ad vos perveniant, commendavi curam Treselio[9].

Formam et characteres Annotatorum ad Novum Foedus[10] - modo in prioribus promissa Blavii impleant - vestro permittam arbitratui.

De Anthologia[11], si ibi neminem reperis ejus avidum, remitte ad me per uxorem[12] cum Zenone[13].

Ab Anglia ego metuo, ne quid infestum Batavis erumpat, si cum Scotis pax coalescat. Nam legatus Angliae in Hispania[14] dixit regem suum ultionem sumturum de contemto littore suo[15] vel post annos 40.

Elector Palatinus[16] mihi gratias egit, ego regi pro ejus libertate.

Gaudeo de mutuo nos eadem sentire. Ego ne dubitandum quidem existimo, Ubi nunc iste Cyprianus[17]?

Ad meum propositum pacis quaerendae aut certe viae ad eam struendae quod attinet, firmus in eo maneo. Opus saepe est luctari contra alveum, nec ego solus hoc stadium curro. Cucurrit Erasmus, Cassander[18], Vecelius[19], Casaubonus[20]; currit nunc Mileterius[21]. Ipse cardinalis profitetur se ejus negotii tutorem, homo ita felix, ut nihil unquam susceperit, quod non effecerit. Veronius[22] ipse reformatis infestus antehac ita explicat dogma περι μεταστοιχειώσεως et alia, ut non modo incommodi nihil habeant, sed et utilitatis multum. Liber meus de Veritate religionis Christianae,

4 Dr. Johan Blaeu en Cornelis Blaeu.
5 Claude de Saumaise - Salmasius -, klassiek filoloog te Leiden; de brief in dl. IX, no. 3689.
6 No. 4589.
7 Johannes in *Apocalyps* 13, 18; zie ook no. 4589 en n. 2.
8 Zie voor de volledige titel no. 4589, n. 22. In plaats van het volgende ‘vos’ geeft de uitgave der *Epist.* abusievelijk ‘nos’, wellicht als gevolg van Grotius' gebruikelijke schrijfwijze ‘uos’.
9 Daniël Tresel, koopman te Rouaan.
10 *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm. Cum tribus tractatibus & Appendice eo spectantibus*. Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXXXXI; Ter Meulen-Diermanse no. 1135.
11 *Anthologia Graeca cum versione Latina Hugonis Grotii edita ab Hieronymo de Bosch*. Ultrajecti e typographia B. Wild & J. Altheer, MDCCXCV-MDCCCXXII; Ter Meulen-Diermanse no. 534.
12 Maria van Reigersberch bevond zich in het vaderland.
13 Met ‘Zenonis effigies’ of ‘Calvini effigies’ is een niet meer te achterhalen geschrift van Grotius bedoeld.
14 Arthur Hopton († 1650).
15 De zeeslag, geleverd door de Staatse vloot onder Maarten Harpertsz. Tromp tegen de Spanjaarden bij Duins.
16 Karl Ludwig van de Palts.
17 Cyprianus Regner van Oosterga, jurist te Leiden; vgl. no. 4585.
18 Georges Cassander (1513-1566), Vlaams katholiek theoloog.
19 Georg Witzel (Wicelius; 1501-1573), Duits katholiek theoloog.
20 Isaac Casaubonus (1599-1614).
21 Théophile Brachet, sieur de La Milletière (1596-1665).
22 De Franse katholieke polemist François Véron (1575-1649).

in quo multa sunt eo spectantia, valde benigne exceptus et a cardinali virisque principibus et regia auctoritate munitus prodiit.

Adde jam quod Hispani et Galli exemplo Veneti, Ethruscus[23], etiam Luca terminos figunt pontificiae potestati; quod Graeci, quod Armenii, quod Maronitae a romana ecclesia ad communionem recipiuntur, ita ut suos ritus retineant; nonne haec aliquam spem dare nobis debent? Et quid si spes nunc nulla sit, nonne etiam futuris aetatibus arbores serere debemus? Praeterea cum praeceptum a Christo habeamus omni modo, qui Deum non offendat, procurandae unitatis ecclesiasticae etiam in sacramentis communibus, nonne nostrum est etiam contra spem operari et dicere, τῶν ἀπορήτων πόρον εὗρε θεός[24] quod si nihil obtineamus aliud quam ut minuamus odia ex maledictis nata et paullo leniores magisque inter se sociabiles faciamus christianos, nonne hoc et labore aliquo et offensis quorundam emendum est? Verum ego, ubi libelli nostri prodierint, lubens admodum intelligam, quae sint de iis judicia hominum, qui in diversis partibus studiisque versantur, atque etiam eorum, qui vero et aequo magis quam partibus student.

De Tacito, ut scripsi nuper[25], scire cupiam, an et Lipsii[26] aliorumque notas addituri sint librarii. Tunc honeste mea ut παραλιπόμενα possint accedere.

Quaerendae vobis undecunque scripturae Berkelii[27], maxime novissimae; in eo enim jam, ni fallor, cardo vertitur; juris enim quaestio satis expedita est; et quod Bignonus[28] dixit, dicunt idem omnes.

De Rotterodamensibus serio cogitabo, ubi uxor hic venerit.

Camerlingio[29] viro bono velim succedat aeque bonus et actiosior paulo. Sed Delphenses nostri videant, ne ovem lupo committant.

Dolent de patre[30] quae scribis. Etiam leve incommodum grave in ista aetate est:

σμικρὰ γεραιὰ σώματ᾽ εὐνάζει ῥοπή[31].

Deum precemur, ut parentibus nostris ipse propitius sit parens.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

14 Aprilis 1640.

Scripsit ad me de Diderico[32] uxor. Ego processus illi nusquam meliores spero quam apud Suedos, quibus et ego, quanquam in alio vitae genere, milito. Ostendi ipsi tuti itineris rationem. Et commendatio a me apud magnum cancellarium[33] ei non deerit.

23 Ferdinando II de' Medici, groothertog van Toscane.
24 Vgl. Euripides *Alcestis* 1162, *Andromache* 1287, *Bacchae* 1391, *Helena* 1691, *Medea* 1418: τῶν δ᾽ἀδοκήτων πόρον ηὗρε θεός.
25 No. 4589 en n. 19.
26 Justus Lipsius; zie no. 4589, n. 20.
27 Jacob van Oldenbarnevelt, heer van Berkel en Rodenrijs; zie ook dl. X, p. 337 n. 1.
28 Jérôme Bignon, Frans rechtsgeleerde; vgl. no. 4589.
29 Mr. Johan Camerlingh († 25 maart 1640); hij was sedert 1598 pensionaris van Delft. Vgl. no. 4585, n. 27.
30 Jan de Groot; hij overleed op 3 mei 1640.
31 Vgl. Sophocles *Oed. Tyr.* 961: σμικρὰ παλαιὰ σώματ᾽ εὐνάζει ῥοπή.
32 Diederik de Groot.
33 Axel Oxenstierna.

Salutes rogo D. Miropium[34] meo nomine eique ut rerum patriae perito et amanti patriae dicas me reperisse in scriptore arabe[35], qui fuit ante annos quingentos, mentionem Gravesandae, unde tunc in Britanniam navigabatur, item Texelae, Goederedae, Scaldiae insulae et Walachriae.

Ego, mi frater, jam annum implevi[36] quinquagesimum et octavum, patrem adhuc tanto seniorem viventem habeo. Tamen aetas ista, etiamsi ante fuissem minus sollicitus,

34 Jacob van Mierop, raad en rekenmeester; zie over hem ook dl. IV, p. 12. De uitgave der *Epist.* geeft abusievelijk 'Mimpium'; zo ook no. 1368 aan Willem dd. 27 januari 1629.

35 Wellicht de moorse geograaf Edrisi (Idrisi); zie Juynboll, *Zeventiende-eeuwsche Beoef. v. h. Arabisch in Nederland*, p. 197; vgl. W. Hoenerbach, *Deutschl. u. Nachbarländer... Geogr. des Idrisi*, p. 27.

36 Hier wil Burigny, *Vie* I, 5 lezen: incoepi.

spectare me fecit ad metam. Rogo, ne in rebus Dei quicquam spectare me putes aliud quam Deum et quae proxime Deum nobis commendata est curam τῶν πέλας; cujus magna pars est unitas ecclesiae, non caritatis modo conservatrix, sed et veri, quod multo melius in ista compage per totum universum habitabile diffusa custoditur, quam in particulis et, ut nunc fit, particularum particulis. Ego et aliis suas voluptates in favendis et fovendis partibus, in quibus regnent singuli, relinquo. Sed non me praeterit, quam parum istae partitiones et tot novae ecclesiae veram pietatem promoverint. Faciamus serio quod nostri est officii. Et Deo relinquamus τοὺς χρόνους ἢ καιροὺς τεθέντας ἐν τῇ αὐτοῦ ἐξουσίᾳ[37]. Ego autem me existimo in hoc asylo legationis a Deo collocatum, ut ipsius veritati et concordiae, dum vivo, inserviam.

Est hic nobilis quidam[38], qui vertit librum de Veritate Christianae religionis in Gallicum sermonem[39], quanquam a me monitus ab alio[40] jam versum esse in sermonem eundem. Impedire eum non potui. Sed Corcellius recte facturus est, si statim ut acceperit exemplar, vertat et annotationes; ita ipsius versio altera fiet vendibilior. Hac de re certiorem eum fieri non abs re erit.

Si quid de Schmalcio[41] intelligis, fac sciam quaeso.

4600. 1640 april 14. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Sublimitas tua, sicut semper maximam mei curam non pro meis meritis, sed pro necessitate oneris, quod sustineo, habuit, jampridem imperaverat D. Spiringio[2], ut mihi non tantum pecuniam debitam solveret, sed etiam praerogaret eam, quae post semestre tempus mihi deberi coeptura esset. Verum D. Spiringius, ubi pecunia aderat, negans mandato se instructum, ubi de mandatis nobis constabat, pecuniam deesse dicens perpauxillum mihi dedit et quod ad dignitatem sustinendam munusque animo tranquillo obeundum minime sufficeret; quae res maximis me affecit incommodis et uxori meae longae peregrinationis[3] et perpetuae interpellationis laborem imposuit, pro quo tamen nihil aliud quam moras in tempus indefinitum rejectas retulit.

Cum vero rex christianissimus, postquam multa ejus beneficia mihi oblata comiter recusaveram, beneficium in me conferre voluit neque ipsi neque Suediae grave, nempe ut quod de salariis et impendiis mihi debetur more legatorum, qui antehac in hac aula vixerunt, de auxiliari pecunia hinc eunte deducerem, superbum ac

37 Vgl. *Hand.* 1, 7: οὐχ ὑμῶν ἐστι γνῶναι χρόνους ἢ καιρούς, οὕς ὁ πατὴρ ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ.
38 François Eudes de Mézeray.
39 *La verité de la Religion Chrestienne. Ouurage traduit du Latin de Monsieur Grottius* [sic] *Ambassadeur de la Reine & Couronne de Suede, vers le Roy Tres Chrestien.* A Paris. De l'Imprimerie des nouueaux Caracteres inuentez par Pierre Moreau Me Escriuain à Paris. Et se vend au Palais à la Salle Dauphine, par F. Rouuelin, à la Verité. [1644] Auec Priuilege du Roy? Ter Meulen-Diermanse no. 1061.
40 Etienne de Courcelles; vgl. dl. III, p. 425, dl. VII, p. 488. Zijn vertaling werd in 1636 uitgegeven: Ter Meulen-Diermanse no. 1060.
41 Peter Abel Schmalz, voormalig secretaris van de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna. Hij zou zich te Amsterdam schuilhouden; vgl. no. 4461.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 612; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 28.
2 Petter Spiring Silvercrona, resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag.
3 Maria van Reigersberch bevond zich in het vaderland.

morosum putavi id rejicere. Quare in praesens sexdecim thalerorum imperialium millia, quae mihi debentur et de quibus D. Spiringio rationem reddam, de pecunia, cujus dies Majo mense cedit, in usus meos necessarios retinui, eo justius, quod sine eo imparem me sentiebam sustinendis hic sumptibus, quos haec dignitas exigit. Quin Sublimitas tua consilium hoc meum, de quo

saepissime ad Sublimitatem tuam scripsi, probatura sit, plane non dubito eritque haec causa, cur regni rebus animo defaecatiore posthac inserviam.

Deus, Excellentissime et illustrissime domine, vitam, valetudinem ac felices consiliorum successus det Sublimitati tuae.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 4/14 Aprilis 1640.

4601. 1640 april 14. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Principi electori[2] dixi duas esse vias, per quas ipsi consuli possit: si nobiscum in belli societatem veniat rex Angliae, promittant vero et Suedia et Gallia se pacem nisi ipso restituto non facturos; aut si tantam pecuniam ipsi det Angliae rex, unde exercitum bonum sibi comparare et captis urbibus ipse sibi bonam pacem facere possit. Prius illud vix sperare audet. In posterius laborabit habens hominem[3] in Anglia, qui id agat. Quod si vel hoc obtinet, Gallia, ut puto, et ipsa non deerit adjuvando principi, qui sua comitate omnibus hic se facit amabilem.

Verum de Anglicis rebus ego quid judicare debeam, nescio. Scoti acrius accensi dicuntur deprehensa conjuratione adversus novi foederis principes. Ad parlamentum venient ex tertio ordine homines populares magis quam regii aut episcopales; multis eorum suspectae erunt geminae quae cum Hispano cudi dicuntur nuptiae[4]. Batavi conjunctionem illam regis Angliae cum Dano timent; Gallia quoque non omnino ab ea parte secura est.

Quid mihi faciendum sit in negotio ducum Vinariensium[5], mandata exspectabo.

In Batavis bini futuri videntur exercitus, quorum alterum augebit miles ille, quem illis in regionibus novum rex conscripsit.

Ad Longavillanum[6] mitti dicuntur hinc sex millia. Plurimum autem ejus res promovebit foedus illud cum landgravia[7], quod omni ex parte consummatum rex ipse mihi significavit et post regem is, qui landgraviae res hic curat[8], praeterea aliorum ex Hollandia literae.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 612; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 29.
2 Karl Ludwig van de Palts.
3 Vermoedelijk Francis Nicholls, secretaris van Karl Ludwig van de Palts; vgl. no. 4662 en n. 4.
4 De Spaanse extraordinarius ambassadeur Antonio Sancho Dávila y Toledo, markies van Velada, onderhandelde in Engeland over een huwelijk tussen de Spaanse kroonprins don Baltasar Carlos en Mary Stuart, de 'Princess Royal' en later echtgenote van Willem II; bovendien was er sprake van een huwelijk tussen de latere koning Karel II van Engeland en de Spaanse infante Maria Teresa.
5 Wilhelm, Albrecht en Ernst, hertogen van Saksen-Weimar. Zie ook no. 4578.
6 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
7 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel; zij sloot 22 augustus 1639 met Frankrijk het verdrag van Dorsten.
8 Winand von Polhelm.

Ad Bajonam mari venisse exercitum Hispanicum certum est. Proficiscitur eo princeps Condaeus[9] ut limitem defendat.

In Italia, ut intellexi ex viro nobili[10], quem huc misit vidua Sabaudica[11], Leganesius[12] ferme XII millia in aperto habet. Galli istis pares non sunt, supplementa exspectant.

9 Henri de Bourbon, prins van Condé.
10 Carlo Obertino Solaro, graaf van Moretta, ambassadeur van de hertogin van Savoye in Parijs.
11 Christine de France, hertogin van Savoye.
12 Diego Mexía Felipez de Guzmán, markies van Leganés.

Chivassio periclitanti subvenit omnium exundatio. Plane iter Casale versus quaerunt Hispani.

In comitatum Burgundiae incurret Villaregius[13]; Castilionaeus[14] exercitum habebit, in quo erit externus equitatus paucis demtis. Modicum etiam exercitum habebit comes Guichius[15], quem, si opus sit, cum magno exercitu, qui Milleraeo[16] datur, possit conjungere. Helvetii caesarianis nihil aliud quam alimenta pro pretio concessere. Missum[17] a principibus Sabaudis[18] pro legato non habuere. De ceteris rebus deliberatio a conventu ad civitates relata est.

Pontifex contumax adversum reges[19] manet hactenus. De morte sultani[20] nihil habemus certi.

Incipiunt Galli principem Palatinum interdum appellare electorem, quanquam a rege missi quidam nuper cum Bavaricis collocuti dicuntur.

Piccolominius[21] princeps Melphitanus factus ab Hispano est, fratre ejus[22] archiepiscopatum Senensem obtinente beneficio imperatoris[23].

Comes Licestrius[24] nullas regi egit gratias pro Palatini libertate. Videtur id, quod actum est, Angliae displicere. Ait autem idem comes nullam cognationem regi Britanniae tanti fore, ut ob eam pacem exuat.

Nobilis ille Sabaudus, de quo dixi modo, affirmavit mihi spem esse controversias, quae sunt inter viduam Sabaudicam et inter principes ducis[25] patruos, posse componi.

Milleraei copiae sunt apud Suessionem et Noviodunum coeunt; Bingam periculo exemit Guebrianus[26]. A Baccheraco discessisse Hispanos audimus. Bavarus[27] Mercium[28] ad se vocavit. Sex naves plenae commeatibus Brissacum advenere.

Constantia urbs praesidium abnuere dicitur. Rhotomagi vetus arx reparatur et porta fit nova, per quam miles regius in urbem immitti semper possit. Longavillanus Francofurtum misit paratumque se ostendit reddere eas merces, quas Colonia Francofurtum venientes Vinarienses milites in itinere diripuerant. Ver procedens plura scribendi materiam nobis suggeret.

Interim Deum precor, Excellentissime et illustrissime domine, ut Sublimitatem tuam diu incolumem florentemque praestet.

Sublimitatis Tuae cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 4/14 Aprilis anni 1640.

13 Nicolas de Neufville, markies van Villeroy.
14 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
15 Antoine de Gramont, graaf van Guiche.
16 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
17 Michele Antonio di Saluzzo, graaf della Manta.
18 Kardinaal Maurizio van Savoye en Tommaso Francesco van Savoye.
19 Lodewijk XIII en Philips IV.
20 Murád (Amurath IV) was op 9 februari 1640 overleden; hij werd opgevolgd door zijn broeder Ibrahim.
21 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
22 Ascanio Piccolomini († 1681); hij was sinds 1628 aartsbisschop van Siena.
23 Ferdinand II.
24 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant in Parijs.
25 Carlo Emanuele II van Savoye (1634-1675).
26 Jean-Baptiste de Budes, graaf Guébriant.
27 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
28 Franz, vrijheer van Mercy, generaal in Beierse dienst.

Scribunt alii Hispanum in Italia habere XII millia peditum, sex equitum.

Audimus a militibus, qui Erfurti sunt, invectos commeatus in arcem Mansfeldiam.

Angli vi barbarorum expulsi sunt insula quadam Americae objacente, cui nomen nova Anglia.

Cardinalis Hispanus principem Casimirum[29] sibi dextrum locavit.

Castilionaeus ad Catalaunum suum militem contrahit. Brezaeus[30] classi in Oceano praeerit.

De landgravia dubitari video, sitne suo nomine reditura in bellum, an suum militem commodatura Longavillano.

Dux Carolus[31] ad Mosellam scribit militem. Windebanckius[32] in Angliam abiit. Ossenvillum[33] rex vicarium praefectum fecit Brissaci vicinorumque oppidorum inconsulto et aegre id ferente Erlachio[34].

Hispani in Belgicis partibus dicuntur habituri quatuor exercitus, qui omnes faciant quadraginta peditum, decem equitum millia.

Quarto mensis hujus ex novo Calendario magnus fuit terrae motus in omnibus ad Mosam locis[35].

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

4602. 1640 april 14. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

't Stuck van Denemarcken vinde ick vol difficulteiten, waervan eenige bij uE. brief van den tweeden April[2] wel sijn aengemerckt. Hoe den handel, daer soo veele menschen van leven, sal connen oft gemist werden ofte op andere wegen getransporteert, can ick noch niet wel bevroeden ende sal daervan garen onderrechting ontfangen ende contribueren, wat mij mogelijck sal sijn.

De ambassade nae Swede[3] sal misschien sijn een voorgeven om den coninck van Denemarcken tot wat meerder billickheit te brengen.

Van Engellant weet ick niet, wat ick sal seggen, ende wensche seer, dat mijnheer den eertsbisschop[4], die mij de saecken van sijne churf. Doorluchticheit[5] heeft gerecommandeert - waerin ick nae mijn clein vermogen mijn best heb gedaen -, wilde aennemen ende gedachtich sijn de recommendatie, die ick wederom aen sijne Hoochwaerdicheit heb gedaen, van denselve prins te willen houden voor gerecommandeert, niet alleen tot vrijheit, maer oock tot herstelling van 'tgunt hem toecomt; waertoe ick al sal bijbrengen, dat in mijn macht is.

Van de Schotsche saecken can ick niet seggen. Ick hoop den coning[6] de gemeente door factieuse menschen, die de predicanten tot haere instrumenten gebruicken,

29 Jan II Kazimierz.
30 Jean Armand de Maillé, markies, later hertog van Brezé; vgl. no. 4481, n. 31.
31 Karel IV, hertog van Lotharingen.
32 Thomas Windebank, zoon van de Engelse staatssecretaris Francis Windebank.
33 Paul Le Prévost, baron van Oysonville.
34 Johann Ludwig von Erlach.
35 Zie no. 4593 en n. 15.

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 14a. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op een verloren gegane brief dd. 2 april; beantw. d. no. 4617.
2 Ontbreekt.
3 Het gezantschap bestond uit Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva.
4 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.
5 Karl Ludwig van de Palts.
6 Karel I van Engeland.

opgemaect sijnde, door sijne goedheit wat sal toegeven ende daerdoor anderen de middel ontnemen om haer proffijt daermede te doen. Andersins loopt de saecke peryckel.

Den coning[7] heeft mij gesegt, dat de landgravin[8] volcomentlijck het accord met sijne Majesteit heeft gesloten, waerover Swede sich sal verblijden.

Ick wensch de collegiën van de admiraliteiten waeren wat minder in personen ende wat meerder in getrouwicheit ende ervarentheit. 't Lant aldaer hangt aen de zee ende de zee aen de sorge, die daervoor werdt gedraegen. 't Sal wel noodigh sijn, dat men sich haest aldaer re(d)e maecke tot het oorlogh. Delft sal moeten toegeven, urbs vetus et edentula[9].

Ick sal garen verstaen, wie het zijn, die tegen d'heer Knuit[10] wercken ende op wat maniere.

Mijnheer den churfürst palsgraef maeckt sich hier seer aengenaem door een seer vrundelijcke maniere van conversatie. Is van meening alle de principale dienaers van dit rijck te besoucken. Den coning ende mijnheer den cardinael sijn wel genegen t'sijnen beste. Wij moeten sien, wat Engellant wil doen. Openbaere rupture in dese tijdt dorf mijnheer den churfürst niet wel hoopen ende mijnheer den graef van Licester[11] seit, dat geene maechschap den coning van Engellant sal brengen in oorlogh. Het naeste dan waer, dat den coning van Engellant aen sijn churf. Genade wilde geven de middelen om een beter leger te maecken als voor dese, waerbij ick meene men den coning van Vrancrijck soude connen disponeren om mede wat te doen. De coninginne van Swede siende eenige considerable beginselen soude oock eenige van haer volck connen daerbij vougen, tot redresse van de saecken van Duitschlant volgens het eerste desseing van den grooten coning Gustaef[12]. Dit sijn dingen, die wel te raiden ende te wenschen sijn, maer wat uit Engellant sal staen te verwachten, weet ick niet wel. Wij hooren een conspiratie in Schotlant is ontdeckt tegen den hoofden van de convenance[13]. Dit sal mischien de humeuren meer ontstellen, die beter waeren gestelt. De deputatiën van de steden ende provinciën gaen oock niet heel tot contentement van het hoff. Den ambassadeur van Spaignië[14] sal seer wercken ende 'tselve sal aen veelen bijsonder van den derden staet, ombragie geven. Soo het den coning van Engellant geliefde door de eene ofte d'andere wegh de saecke van mijnheer den churfürst te bevorderen, daerdoor soude sijne Maiesteit sich van veele quaede humeuren connen ontlasten ende veele, die twijffelen, trecken tot sijne dienst. Wij sullen sien, wat den tijd sal medebrengen.

Daerentusschen werden hier groote preparaten gemaect ten oorloge. Mijnheer den maerschalck de la Milleraie[15] begint sijn leger, dat wel het grootste sal sijn, te vergaderen bij Noyons ende Soissons. Den graef de la Guiche[16] sal een clein leger hebben om sich bij 't leger van d' heer de la Millerai te vougen, soo het nood is. Mijnheer de Chastillon[17] sal op een ander oort van de frontieren van Nederlant mede een leger hebben, waeronder sal sijn de Duitsche ruiterie van den coninck. Den

7 Lodewijk XIII van Frankrijk.
8 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel; zij sloot 22 augustus 1639 met Frankrijk het verdrag van Dorsten.
9 De kwestie Delft betreft de reductie van 's lands renten en interesten; vgl. *Res. St. Holl.* dd. 2 april 1640.
10 Johan de Knuyt (1587-1654), Zeeuws afgevaardigde ter Staten-Generaal, vertegenwoordiger van de eerste edele van Zeeland.
11 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant in Parijs.
12 Gustav II Adolf, koning van Zweden († 1632).
13 Zie no. 4597, n. 17.
14 Antonio Sancho Dávila y Toledo, markies van Velada, extraordinarius Spaans ambassadeur in Engeland.
15 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
16 Antoine de Gramont, graaf van Guiche.
17 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.

marquys de Villeroy[18] treckt in het graefschap van Bourgogne. Mijnheer den prins[19] heeft mij adieu gesegt gaende nae de frontieren van Bajone, alwaer den vijant sterck is.

18 Nicolas de Neufville, markies van Villeroy.
19 Henri de Bourbon, prins van Condé.

In Italië heeft den Spaignaerd[20] veel volcx bij malcander. Men schrijft uit Italië van tweeëndetwintichduisent te voet, ses te paerde. Een edelman[21], die hier is van mevrouw van Savoie[22], seit, dat ontrent twaelffduisent van deselve haer in 't velt getoont hebben bij Chivas, maer de hooge wateren hebben haer belet te gaen nae Casal.

Onder de Grisons is murmuratie tegen 't laetste tractaet bij haere gedeputeerden gemaect tot Inspruck[23]. Maer 't sijn woorden sonder clem. De Switsers te Baden hebben de keisersche toevoer toegestaen t' haere costen; den afgesonden[24] van de twee princen van Savoie[25] niet aengenomen als ambassadeur; de reste van 't geproponeerde aengenomen te rapporteren aen de steden. De stadt van Constans heeft niet connen bewogen werden om garnisoen in te nemen.

Den vorst van Beyeren[26] vresende voor sijne landen heeft Mercy[27] bij sich ontboden. Men merct in de Norembergsche vergadering, dat niemant meer afkeerigh is van de paix, als deselve vorst van Beyeren. Men maect hier gereedschap om sesduisent man te senden tot verstercking van den hertogh van Longueville[28]. Den coning heeft mij in de laetste audiëntie, die ick bij sijne Maiesteit heb gehadt, getoont genegen tot de saecken van mijnheer den palsgraef ende seer verheugt over het tractaet nu volcomentlijck besloten met mevrouw de landgravin. Indien nu mijnheer den churfürst daerbij een goed leger had, soo soude ons wat goeds in Duitschlant staen te verwachten.

Den paus blijft in onlust met Vrancrijck ende Spaignië ende seit cardinaelen te willen maecken sonder inzicht op eenige croon.

Van de doot van den grooten heer[29] sijn wij noch onseecker, maer hooren, dat de Tartaren sijn ingevallen in Podolië ende de Polen afbreuck hebben gedaen.

Te Brisac sijn ses schepen ingecomen met coren. Bingen ende Baccherach sijn vrij van de vijant. In 't lant van Zurigh is een kind geboren met twee hoofden, vier armen, vier voeten ende in 't lant van Bern, binnen in de aerde bloedende vleysch gevonden, waeruit de luiden aldaer afnemen aenstaende tweespalt ende swaer oorlogh.

Den 14 April 1640.

D'heer Windebanc[30] is naer Engellant getrocken ende wij verstaen, dat een eilant leggende voor America, Nieuw Engelant genoemt, de Engelschen afhandigh is gemaect door de negros.

20 Diego Mexía Felipez de Guzmán, markies van Leganés, goeverneur van Milaan.
21 Carlo Obertino Solaro, graaf van Moretta, ambassadeur van de hertogin van Savoye in Parijs.
22 Christine de France, hertogin van Savoye.
23 Het ‘Eventualvertrag’, op 23 februari 1640 gesloten tussen aartshertogin Claudia en Graubünden. Het verdrag werd namens Graubünden ondertekend door Conradin von Castelberg, Johann Bavier, Meinrad Buol, Hans Heinrich Planta von Wildenberg, Johann Schorsch, Caspar Frisch, Ulrich von Portha, Johann Sprecher von Bernegg en Ambrosius Planta von Wildenberg. Vgl. Du Mont, *Corps dipl.* t. VI, I, p. 191; Vogel-Fechter, *Eidgen. Absch.* V, 2, p. 2212.
24 Michele Antonio di Saluzzo, graaf della Manta.
25 Kardinaal Maurizio van Savoye en Tommaso Francesco van Savoye.
26 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
27 Franz, vrijheer van Mercy, generaal in Beierse dienst.
28 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
29 Murád (Amurath IV) was op 9 februari 1640 overleden; hij werd opgevolgd door zijn broeder Ibrahim.
30 Thomas Windebank, zoon van de Engelse staatssecretaris Francis Windebank.

Men seit de Spaignaerden in Nederlanden sullen hebben vier legers, die maecken sullen veertichduisent man te voet, tienduisent te paerd.

Die van 't garnisoen van Erfurd, soo wij verstaen, hebben het casteel van Masfeld geravictailleert.

Den cardinael-infant heeft de hooger hant gegeven aen den prins Casimir[31].

31 Jan II Kazimierz.

Den marescal de Chastillon sal sijn volck bij Chalon vergaderen. Den marescal de Bresé[32] sal commanderen in de groote zee. Den hertogh Carel van Lotharingen[33] maect eenigh volck bij de Mosel.

Den coninck heeft monsieur d'Ossenville[34] gemaect lieutenant-general over Brisac ende aenleggende plaetsen, waarin d'heer Erlach[35] sonder wiens weten 'tselve geschiet, t'onvrede is.

Een groote aerdbeving is geweest op alle plaetsen aen de Maes dynxdagh voor paeschen[36].

Adres: Mijnheer Mijnheer van Reigersberg, Raed in den Hoogen Raide in Hollant.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot den 14 april 1640, uyt Paris.

4603. 1640 april 14. Aan J.A. Salvius[1].

Monsieur,

Vous recevrez seize mille rijksdalers moins que ne porte le secours ordinaire pour le terme de Mai, qui vient à la reine et couronne de Suède, le roy[2] m'ayant fait la faveur de trouver bon que je retinsse pour moi, à l'exemple des autres ambassadeur[s] qui ont été ici, ladite somme de seize mille rijksdalers, pour me dispenser de solliciter ailleurs le payement de pareille somme qui m'est due, à cause des gages et fraix de la reine et couronne de Suède; de quoi je tiendrai compte à m.r Spierinck[3].

Cet accommodement me donnera moyen de faire ici ma charge convenablement à la dignité des deux couronnes, de laquelle et vers laquelle je suis envoyé; à quoi je fais que vous contribuerez toujours tout ce qui sera en votre pouvoir, tant pour ce qui regarde la couronne de Suède que pour ce que vous me faites l'honneur de m'aimer.

Vous pouvez faire état que je suis, monsieur,

vostre très-humble serviteur

H. de Groot.

A Paris, le 4/14 d'Avril 1640.

32 Jean Armand de Maillé, markies, later hertog van Brezé; vgl. no. 4481. n. 31.
33 Karel IV, hertog van Lotharingen.
34 Paul Le Prévost, baron van Oysonville.
35 Johann Ludwig von Erlach.
36 Zie no. 4593 en n. 15.
1 Gedrukt Arckenholtz, *Mémoires* IV, p. 364. Beantw. d. no. 4775. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant, residerende in Hamburg. Zie ook no. 4600.
2 Lodewijk XIII van Frankrijk.
3 Petter Spiring Silvercrona, resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag.

4604. 1640 april 16. Van P. de Groot[1].

Venerande parens,

Literas tuas datas septimo hujus mensis[2] heri mane accepi et ex iis propositum in edendis operibus tuis abunde percepi.

Eodem itaque die Amstodamum me contuli, ut eo magis editionem accelerarem citiusque certiorem te redderem, quid jam in ea profecerint.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 26. Eigenh. oorspr.
2 Ontbreekt; vgl. echter voor gegevens over Grotius' wenken ten aanzien van de uitgave van zijn werken de brief aan Willem de Groot dd. 7 april 1640, no. 4589.

Locutus sum hoc mane et D.^{o} Corcelio[3] et Blavio ipso[4] invenique perductam ad finem editionem eorum, quae de Fide et operibus[5] scripsisti, alteram eorum nempe, quae ad Decalogum spectant[6], jam inchoatam esse.

In Anglia jam esse exempla aliquot tractatus περὶ Ἀντιχρίστου[7] certificat Blavius, in itinere esse ea, quae Galliae destinata sunt, missurumque se et eorum, quae nunc eduntur, exempla prima occasione pollicetur. Eorum de Fide et operibus exempla mille typis dedit totidem daturus postremi tractatus.

Auctor ei fui, quandoquidem pauca de Antichristo exstant exempla et in iis vitia sunt nonnulla, quae intellectum sensui demunt, ut ejus editionem repeteret correctiorem, idque facturum quam primum pollicetur.

De editione N. Testamenti[8] propius cum eo loquar et ad te perscribam nihilque agam te inconsulto.

Tibi obedientissimus filius
P. Grotius.

Amstol. XVI April. MDCXXXX.

Mitto exemplum unum de Fide et operibus. Tua de Antichristo et prostant ubique et venduntur abunde, quod non minus de reliquis futurum auguror.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 26 April.
En in dorso: 16 April 1640 P. de Groot.

4605. [1640] april 16. Van Maria van Reigersberch[1].

Alderliefste,

Ic hebbe alle de uwen wel ontfangen.

Ic sal eerst begunnen van het perdt, dat uE. zeidt te moeten coopen. UE. ghelieft immers een goedt jonck perdt te doen coopen. Quadt goedt en deugdt nergens toe. Het moet vooren op het hooft een colle hebben, geen blesse, opdat het mach ghelijcken met de mijnne, dien ic hier doen coopen. Hadde uE. connen wachten, totdat ic daer een hadde connen senden, zoude wel een ghesonden hebben met de schepen, die te Rotterdam ghereedt leggen ende niet en wachten als naer de windt.

3 Etienne de Courcelles, remonstrants theoloog, corrector in dienst van de uitgevers Blaeu.
4 Dr. Johan Blaeu.
5 Zie voor de volledige titel no. 4453, n. 4.
6 Zie voor de volledige titel no. 4453, n. 7.
7 Zie voor de volledige titel no. 4453, n. 2.
8 *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm. Cum tribus tractatibus & Appendice eo spectantibus.* Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXXXXI; Ter Meulen-Diermanse no. 1135.

1 Hs. Amsterdam. UB., coll. 30 An 3. Gedrukt *Vaderl. Letter-oefeningen* (1842) II, p. 426: *Br. Maria v. Reigersb.* (ed. Vollenhoven-Schotel), p. 133; *Br. Maria v. Reigersb.* (ed. Rogge), p. 234; gedeelt. gedr. M. van Leeuwen, *Leven Pieter de Gr.*, p. 46, 48.

Over acht dagen hebbe ic vergeeten te schrijven van het testament van Dirck[2]. Hem is ghemackt thiendusent gulden Dudts geldt. Bijaldyen dat hij het in[3] Dudtslandt onfinck, soo soude hem daer noch commen neegendusent eenhondert gulden ende te Parijs onfangende compt hem noch elfdusent gulden nedt. Naer ic wt Cornelia verstaen hebbe, zoo

2 Diederik de Groot. Het betreft het testament van Bernhard van Saksen-Weimar († 18 juli 1639), in wiens leger Diederik had gediend; vgl. dl. X, nos. 4214 en 4216.
3 In het hs. abusievelijk herhaald.

gaedt hij naer de heer Bannier[4] toe. Hij heeft zaterdach uwen brief[5] ontfangen; wat ghij daerin schrijft en weet ic niet.

Ic hebbe uE. gheschreeven[6], waerom dat ic Milander[7] prefereerde voor Bannier: eerst omdat mij wee deede hem zoo verde ende soo peryculeus te zenden; dat deede ic wt een groote affectie, daer neeme ic Godt tot ghetuge dat het niet en is gheschiedt door iemants seggen als door mijn eigen en dat is waer dat, doen uE. mij Milander voorslogh, dat ic blijde was dat hij zoo verde niet en behoufde te gaen. Zoo ras als ic uwen brief hadde, zeide ic het hem. Hij en thoende ooc niet, dat hij daer iet tegen hadde, maer gaedt heimmelijc daervan aen uE. schrijven[8]. Onderentusschen soo laedt hij mij met monsieur Vickevoort[9] daervan sprecken. 't Is waer, dat ic tegen mijn broeder[10] zeide, dat uE. mij hadt gheschreeven, dat uE. goedt vondt dat men hem bij Milander zoude zenden, hetwelcke mijn broeder ooc niet qualijc en gheviel hoopende, dat hij daer alzoo wel zoude zijn, alzoo het een zeer ghereegeleerdt leger was, naer wij wt Vickevoordt verstonden. Of de sacke daerdoor te arger is gheworden, omdat mijn broer dat gheavouweerdt heeft, en weet ic niet. Mij dunckt dat het met de mijnne gaedt als men van Spaengen zeidt, dat al goedt is datter vandaen compt behalfven dat sprecken can; zoo gaedt het ooc met mij ende de mijnne: al datter van compt en is niet quadt behalfven dat ghezeidt ofte gheraden werdt. Ic ben altijdt noch goedt ghenough voor de kinderen om geldt bij den anderen te raepen. Ic geeve aen uwen jonsten zoon dusent gulden om hem wegh te helpen; dat is het laste dat hij van mij sal hebben. Ic hebbe hem ghezeidt, dat hij voortaen aen uE. sal schrijven om geldt als hij iet van doene sal hebben; uE. sult hem dan ordonneeren, hoeveel dat hij wilt dat men hem geeve en zien, waer het vandaen commen sal. Hadde ic mij begeeven om goevernante in iemants huys te zijn ende dat ic zoo veel jaeren wel ende ghetrouwelijc hadde ghediendt, men zoude mijn meer eere doen als men nu doet dat ic moeder ben. Doch gave dat Godt.

Op gistermorgen is den ousten die hier is[11] bij mijn gheweest. Hij was te brulooft ghenoodt t'Amsterdam. Ic hadde aen uE. broeder ghezeidt, dat ic goedt vondt dat hij thuys zoude blijven; hij en doet niet als loopen. De brulooft is gisteravondt den eersten avondt gheweest; men heeft samblandt ghemackt alsof hij niet gaen en zoude. Zaterdach zijn just de brieven laedt ghecommen. Hij hadde se t'savons door zijn knecht doen haellen ende zondt se noch ten neegen ueren tot onsent. 's Morgens ten acht ueren quam hij voor mijn bedde ende zeide mij de expressen last, dien hij van uE. hadde naer Amsterdam te gaen om uwe sacken te verrychten. Vandage hebbe ic verstaen, dat hij noch gisteren in allen haest naer Amsterdam is. De zacken waeren van zulcken importansye, dat se desen maendach niet en kosten verwachten. In alle die dingen en hebbe ic niet te seggen; als 't mijnheeren ghelieft, moet geldt schaffen, luckrack waer het vandaen compt. UE. doet mij noch lachen, hoe qualijc het mij lust, als hij zeidt, dat men immers Pieter naer Amsterdam zoude laeten gaen woonen. Als uE. iet in 't hooft heeft, geen reeden en connent daerwt brengen.

4 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
5 Ontbreekt.
6 Ontbreekt.
7 Peter Melander, graaf van Holzapfel, generaal in Hessische dienst.
8 Ontbreekt.
9 Joachim de Wicquefort (± 1600-1670), koopman en bankier in Amsterdam, resident van de landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
10 Nicolaes van Reigersberch.
11 Pieter de Groot. Grotius' oudste zoon Cornelis bevond zich in Frankrijk; zie nos. 4580 en 4593.

Klouck[12] en Abram Antonissen[13] sullen hem wel helpen aen werck. Clouck heeft twee zoonen, dat advocaten zijn[14], Abram Antonissen heeft een swager, die zijn dochter[15]

12 Vermoedelijk mr. Pieter Cloeck (1589-1667), advokaat in Amsterdam.
13 Abraham Anthonisz. (1586-1641 aant.).
14 Mr. Jan Cloeck (1616-1652) en mr. Cornelis Cloeck (1622-1693).
15 Uit het huwelijk van Abraham Antonisz. en Baefje Willems werd in 1614 een dochter Mayke Abrahams geboren; over haar is verder niets bekend. aant.

heeft, die bij hem woondt. Ic bidde uE., zedt toch die loren wt u hooft, dat ghij meendt dat, als hij maer tot Amsterdam en is, dat het dan mervelges zullen sijn. Het en ontbreckt hem aen geen werck. Ghelooft ghij mij noch niemant van de mijnne, vraghdt het aen u broeder; ic hoope immers, dat ghij hem wel sult gheloove. Als hij tot Amsterdam sal zijn, daer sal hij wel weer nieu credyt connen macken, dat hier haest wt sal sijn. Ic hebbe hem meest alle sijn cleeren ghegeeven ende daerenbooven noch vijfthienhondert gulden aen gelde tseedert dat hij wt Vranckrijc is ghecommen ende nu moet er noch voor sijn kostgeldt voor twee jaeren ghezorgdt zijn ende, naer men mij zeidt, zoo is hij zeer veel schuldych. Weet ghij hem aen te wijsen, waer hij geldt daertoe sal haelen, sult mij ende hem zeer groote vriendtschap doen. Mijn intensye is mij van alle dese becommerynge te ontlasten ende, dewille ic soo weinigh aensiens bij de kinderen hebbe, die de becommerynge te laeten die het comandement hebben. Is dat niet redelyc?

Nu noch van wat anders. Ghij zegdt, dat ghij Blaeu[16] uwe Istorye[17] belooft hebt te laeten drucken ende dat al voor niet; dat is goeden coop, minder en kost men 't niet geeven.

Nu scheide ik daerwt. Hiermeede blijve ic

uE. altijdt ghetrouwe

Marie v. Reigersberg.

Wt Den Hage, desen XVI April.

Adres: A monsieur monsieur l'ambassadeur de Suede à Parys.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 26 Aprilis.

En in dorso: 16 April 1640. Mar. Reigersberg.

4606. 1640 april 16. Van N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

Omdat mij was geseyt, dat de propositie bij uEd. aen den conynck voor den churfürst[2] gedaen hier was gesien, meende ick, dat die bij uEd. was te vinden. Doch het sal qualijck sijn gerapporteert ofte verstaen ende dat den brieff van de coninginne[3] wert gemeent, die oock wel meriteert gesien.

Den heer Boswel[4] is noch niet gearriveert; sijn kennisse meen ick te soucken. De reductie van penyngen gaet voort, soo doet mede de lichtynge van waertgelders.

Tot de accommodatie tusschen Engelant ende Schotlant meent men hier mede dat apparentie is, maer hoe het gaen sal met Denemarcken, siet men niet, daer den

16 Dr. Johan Blaeu, drukker-uitgever te Amsterdam.

17 *Hvgonis Grotii Annales et historiæ de rebvs Belgicis.* Amstelædami, Ex Typographejò Joannis Blaev. MDCLVII. Cum Privilegiis S.C. Majestatis; & Ordd. Belgicæ Fœderatæ, nec non Holl. West-Frisiæque, per annos quindecim; Ter Meulen-Diermanse no. 741.

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., K 741. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedeelt. gedr. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 277; gedr. Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 610. Antw. op no. 4592; beantw. d. no. 4624.

2 Karl Ludwig van de Palts.

3 Zie dl. X, p. 838.

4 William Boswell, Engels agent in Den Haag.

staet ten hoochsten is aen gelegen. In die pointen kan het niet blijven, want sooveel duysent matrosen soecken employ, al ware het, dat niet en is, dat het lant de waren conde missen. Indien bij diegene, die het beleyt van politie ende oorloge meest dirigeren, het gevolch van dat werck soo seer ter herten wert genomen als bij die bij de coophandel sijn geïnteresseert, mogelijck dat meer ijver ende vigeur daerin soude werden getoont; nu mercke ick veele niet weynych daermede sijn becommert. Den voortganck van de ambassade naer Sweden[5] blijft noch suspens, maer tot het subsidie is goede apparentie.

5 Het gezantschap bestond uit Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva; zie no. 4574 en n. 2.

De lantgravinne[6] is nu geresolveert ende is den dach van morgen gestelt, soo de occasie dient, tot rupture[7] ende verwacht men, dat die troupes met den [hertog] van Longeville[8] op Colen[9] sullen gaen. De preparaten tot eenen vroegen optocht continueren, waertoe de wagens werden aengenomen.

Scepen van St. Hubes commende relateren, dat daer was gearriveert uyt Brasil een barque d'advis met tijdyngen, dat sesthien van onse scepen bij de Capo St. Augustijn slaechs waren geweest met in de dertych Spaense, daeronder apparent veel coopvardievaerders, ende vier van onse scepen in de gront geschoten waren, maer de coopluyden houden de victorie bij de onse gebleven is, hoewel in Portugael dat wert geseyt uyt reden de suyckeren daer in prijs resen.

Sijne Hoocheyt blijft noch met de goutes gequelt.

De passagie van Jason ad L. Cunctos populos[10] sal ick naersien ende ondertusschen mede uEd. opinie verwachten, off de successie van yemant, die in Batavia in Oost-Indiën sonder testament sterft, moet gereguleert werden secundum jus natu(r)ale ofte het civile recht van de plaetse, vanwaer hij uytgevaren is, gepresupponeert geen ordonnantie ofte regel daerop is gemaeckt.

Dit commende uyt het Noorderquartier desen 16 April 1640.

Adres: Mijnheer Mijnheer de Groot, Raedt ende Ambassadeur van de coninginne ende crone van Sweden bij den Alderchristelijcksten conynck. 13 st.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 26 April.

En in dorso: 16 april 1640. N. Reigersberg.

4607. 1640 april 17. Van I. Jasky[1].

Illustrissime et excellentissime domine, domine observandissime,

Duplici nomine iam laetatur aula Polonica: ob liberatum principem Casimirum[2] et natum ex Renata regina[3] 1 Aprilis principem[4]. Primum, quod in insperatis accidere solet, multos perculit nec fidem invenit, donec iteratis vicibus nunciaretur multis hoc praesertim mirantibus eum, qui per biennium in arctissima fuerat custodia et cuius liberatio propemodum desperata erat, iam a rege christianissimo singulari benevolentia prosequi et a magnatibus coli.

6 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel; de naam in het hs. aangeduid door het cijfer '374'.
7 In het hs. in cijfer: 3.20.32. 17.1.18.70.35.71.24.
8 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
9 'Met den ... Colen' in het hs. in cijfer: 16.50.93. IV V 7.20.21. 701.800.36.82.708.35.31.102.62.75.20.18.204.
10 Vgl. nos. 4574, 4592 en 4624. Kennelijk heeft Grotius in no. 4592 de commentaar van de italiaanse jurist Jasone del Maino (1435-1519) geciteerd op *Codex* 1, 1. Een exemplaar hiervan dat in het bezit van Grotius is geweest, bevindt zich in de Kon. Bibl. te Stockholm, zie F. Dovring in *Mededelingen Kon. Ned. Akad. v. Wet.* 14 (1951) no. 10, p. 8 (338).
1 Hs. Utrecht, RA. Prov., Arch. Boetzelaer 556, 28. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 4654. Israël Köhne, genaamd von Jasky, was een invloedrijk burger in zijn vaderstad Danzig.
2 Jan II Kazimierz.
3 Cecilia Renata.
4 Sigismund Kazimierz.

Conventus quidam provinciales nuntiis suis, quos ad comitia generalia regni mittunt, in mandatis dederunt, ut publico nomine rationes sibi dari a regia Maiestate[5] postulent,

5 Wladislas IV (VII) van Polen.

cur inscia republica ex regno Viennam ad imperatorem[6] discesserit; deinde ut feudum Iacobo Curlandiae duci[7] a regia Maiestate non explorata prius voluntate reipublicae concessum ipsi adimatur et illud a republica debito et solemni modo obtineat. Postremo ut summopere contra vicecancellarium regni dominum Ossolinsky[8] - quem omnium hactenus in Polonia turbarum authorem volunt - conquerantur et ut ab officio vicecancellarii removeatur a regia Maiestate contendant. Haec tam gravia postulata quo animo regia Maiestas sit acceptura et quis exitus comitiorum futurus sit, quivis augurari potest?

Quem finem dissidiae, quae inter Batavos et regem Daniae intercedunt, habiturae sint, avide exspectamus. Nam plurimum commercia turbant, imprimis edictum illud nuperrime in Hollandia promulgatum[9], quo omnia commercia Batavis cum Danis prohibentur. Vereor, ne Danus, dum reditus suos per intolerabilem illam exactionem augere nititur, valde deminuat et insigne damnum patiatur. Inexplebilis illa teloneorum sitis acribus remediis restinguenda erit.

Excellentiae vestrae prosperrimam valetudinem et omnium rerum fortunatissimos successus exopto.

Excellentiae vestrae obsequentissimus
I.K.D. Jasky mpp.

Dantisci, 17 Aprilis A.^{o} 1640.

4608. 1640 april 17. Aan G. Oxenstierna[1].

Illustris domine,

Laetus cognovi ex D. Israëlis literis[2] salvos in Angliam vos advenisse. Quod duas literarum studiis dicatas urbes vidistis, unice probo. Aula quoque non indigna est, quae diligenter inspiciatur hoc praesertim tempore, quo ejus aulae consilia multum momenti ad res Europae adferre possunt; merentur autem aliquanti temporis moram spectacula duo satis rara: parlamentum, qualis conventus pridem habitus non est, et legatio Hispana[3] solito splendidior, quae, quorsum sit casura, multum refert, tum aliorum tum maxime domus Palatinae, cujus princeps[4] hic libertatem consecutus est regina Suediae feliciter adlaborante[5]. Ut majora consequatur, potissimum in Angliae est manu, quae si, ut poscit aequitas, in causa tam propinqui principis exemplum vult praebere caeteris, non stabit penes Suediam aut Galliam, quominus

6 Ferdinand III, met wie Wladislas in de herfst van 1638 nabij Wenen geheime besprekingen had gevoerd.
7 Jacob Kettler (1610-1682), hertog van Koerland. De kwestie van het genoemde leen wordt uitvoerig behandeld in *Allgem. Deutsche Biogr.* XIII (1881), p. 540 i.v. Jacob, herzog von Kurland.
8 Jerzy Ossolinski.
9 *Waerschovwinge* dd. 14 maart 1640; zie no. 4565 en n. 3.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 613. Gabriël Gabriëlsson Oxenstierna was een neef van de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
2 Israël Forthelius, reisgezel van Gabriël Oxenstierna; zijn brief ontbreekt.
3 Antonio Sancho Dávila y Toledo, extraordinarius Spaans ambassadeur in Engeland.
4 Karl Ludwig van de Palts.
5 Zie ook dl. X, p. 838.

melior fiat fortuna diu afflictae domus. Quaecunque autem de illis rebus ad notitiam vestram pervenerint, de iis edoceri pro magno beneficio ducam neque omittam vicem rependere, si quid sit dignum, quod hinc nuntietur.

Non desumus hic faustis precibus ominibusque pro excellentissimis et illustrissimis proceribus ex domo Oxensternia eorumque sobole adhibitis interdum et poculis pro veteri Gotthorum more.

Monumenta aliqua ad res Gothicas spectantia[6] tum ex Languedocia tum ex Provincia - in utraque enim Gotthi regnavere - exspecto maneoque, Illustris domine,
omni Gotthico nomini praesertim Illustr. tuae addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 17 Aprilis 1640.

Virum eximiae eruditionis ac comitatis D. Patricium Iunium[7] si videritis, velim pro multis in me officiis ei gratias agi certumque eum reddi me vicissim in omnibus quae ei grata sunt laboraturum.

4609. 1640 april 19. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

J'ay bien receu vostre lettre du 3 courrant[2] et voudrois pouvoir avoir les moyens comme vous d'attendre plus longuement les descomtes de Suède, leur arrivement estant encor incertain s'il réuscira à mon contentement. Mais quoy que ie face, il faut que ie me ploye à ce qui est prattiquable en ce temps si fâcheux, espérant que nos principaux se sou[v]iendront à la fin de ceux qui leur servent avec toute fidélité. Interim ego mille mala diu patior.

Monsieur le bourghemaistre[3] d'icy m'asseure que dans la dernière diète[4] tant les protestans que romanistes ont unanimement refusé la conjonction de leur forces avec l'Austriche s'excusans mesme ne les pouvoir gratifier en ce temps, où ils ont besoing des ses gens pour la défence de leur patrie, des levées de gens qu'on avoit demandé d'eux. Mais nous voyons à cest'heur que c'a esté en apparence pour en esblouir les protestans, car nous sçavons pour asseuré qu'à Bade et en baucoup d'endroits parmy les Suisses cattoliques on permet aux impériaux et Espagnols de lever de gens tant qu'ils en peuvent trouver et d'où on les fait par-après passer dans les 4 Seigneuries vers le marquis de Doglianes[5] qui y forme ceste armée du Rhin et laquelle se grossit journellement pour sortir en campagne au mois de may prochain.

6 Grotius onderzocht deze zaken in verband met zijn *Historia Gotthorvm, Vandalorvm, & Langobardorvm: Ab Hvgone Grotio partim versa, partim in ordinem digesta. Præmissa sunt ejusdem prolegomena. Vbi Regum Gotthorum Ordo & Chronologia, cum Elogiis. Accedunt nomina appellativa & verba Gotthica, Vandalica, Langobardica, cum Explicatione. Auctorum omnium ordinem Tabula Contentorum indicat.* Amstelodami, Apud Ludovicum Elzevirium, MDCLV; Ter Meulen-Diermanse no. 735.

7 De Engelse graecus Patrick Young (1584-1652).

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds resident in Zürich.

2 Grotius' brieven van 1640 aan Marini zijn verloren gegaan.

3 Salomon Hirzel (1580-1652), burgemeester van Zürich.

4 Landdag in Baden (18-24 maart 1640); vgl. J. Vogel-D.A. Fechter, *Amtliche Sammlung Eidgen. Abschiede* V, 2, I, p. 1162-1165.

5 Marie-François de Rye, markies Dogliani (van Ogliani), baron van Dicey.

Les Grisons s'assembleront bientost pour donner leur résolution sur le traitté d'Inspruk, que ie vous ay desià communiqué[6] et qui à mon advis sera accepté par force, les bons qui sont parmy eux estans sans secours et oppressés par la multitude des meschans Espagnoliséz, qui y regnent à cest'heur.

Le colonel Salis[7], qui sert la France fidèlement et n'y a guerre qu'il en est de retour pour vivre en repos come privé en sa maison, est tellement guetté par la faction contraire,

6 Het ‘Eventualvertrag’, op 23 februari gesloten tussen aartshertogin Claudia en Graubünden. Een copie hiervan bevindt zich in ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 7, ep. 24.

7 Ulysse de Salis-Marschlins (1594-1674).

qu'il n'ose quasiment ouvrir la bouche contre les Espagnols, qui à la vente sçavent mieux affermir (?) leurs affaires parmy ces peuples-là que n'ont pas fait les François.

Le nouveau sultan[8] a escrit à la république de Venise luy donnant part de son assomption à l'empire et qu'il est content de ratifier leur dernière paix faite avec son prédécesseur[9]. Il seroit bien à propos que ces messieurs estans libéré de ce costé-là se missent en devoir d'empêcher la prise de Casal, qui leur importe comme aussy au pape.

Les Suisses ont promis aux impériaux le passage à la file et sans armes hautes et que cela se face sans préjudice de leur pays, mais je crain que les impériaux ne s'advancent plus avant avec leur armée, laquelle estant forte pourra eslargir ces conditions à sa comodité et passer conforme qu'on trouvera estre de besoing, se souciant peu de ces restrictions, que les protestans n'oseroyent maintenir par les armes.

L'ambassadeur de princes de Savoye[10] s'est retourné à Turin, ayant engagé sa vaisselle d'argent à Lucerne, qui avec le canton de Friburg n'a pas voulu luy donner aucune audience.

Ie demeure, monsieur,

vostre très humble serviteur

C.M.m.s.

De Zurig, ce 9 d'Avril 1640.

In dorso schreef Grotius: 9 April 1640. Marin.

4610. 1640 april 20. Van P. Pels[1].

Mijnheer,

Over 8 daegen was mijnen lesten[2]. Daer en is niet sunders gepasseert. De dapere resolucie van H.H.M. de Sondt te sleuyten[3] mackt hier groote veranderinge en nogh meer doen sall op den aenstaenden rijxdagh in Polen[4], die sijn beginsell genommen, en sedert de Sweetse tractaten[5] noyt sooveel caenen met graen en sijn aenkommen als nu, dat per faute van Hollandse schepen de graenen op elck last 50 gl. heft doen wijcken; dat groote commercie onder de heeren veroorsacken sall en in haere

8 Ibrahim, sultan der Ottomanen.
9 Murád (Amurath IV), overleden op 9 februari 1640.
10 Michele Antonio di Saluzzo, graaf della Manta, extraordinarius gezant van kardinaal Maurizio en Tommaso Francesco van Savoye.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16. Eigenh. oorspr. Paulus Pels was Staats agent in Danzig. Zijn zoon Pieter is in de jaren 1638-1641 Grotius' secretaris geweest.
2 No. 4595.
3 *Waerschovwinge* dd. 14 maart 1640 (vgl. no. 4565, n. 3). en *Waerschovwinge* dd. 19 maart 1640 (vgl. no. 4574, n. 8).
4 De rijksdag te Warschau was inmiddels begonnen op 19 april.
5 Het verdrag van Stuhmsdorf, gesloten in september 1635 tussen Polen en Zweden.

maximens van sonder Polen niet te konnen leven ander gevoelen ontfangen. Sijne May.[té] van Polen heft de Spiringen[6] ontboden, soo het schijnt, ome aen de hand te nemen het waetter van de Wijssel naer de Nagot te leyden ome alsoo Dansick te incomoderen. Maer dese veranderinge met Dennemarcken, den affslagh van de graenen met de resolucie van den churvorst[7] sall hun te hove ooc andre gedancken veroorsaacken hebbende den churvorst in haer absencie hun gecasseert, de passage sonder toll geopent en haer tollschip in der Pilauw op Spaniën laeten bevrachten; bijaldien de Polen den horsell in 't hooft ontfangen, soo sal 't eyndelijck op Lami uytvallen.

6 Abraham, Arend, Dirck en Isaac Spiring; zie over hen ook dl. IX, p. 108 n. 2.
7 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.

Ick seynde aen mijnheer Petter Spiring copye van de instruccie des Polsen ambassadeurs[8] an den paus[9], ooc de brieven an den coning van Persiën[10] met ooc den nieuwen an den Torxen kayser[11]. Ick hope hij sall mijne ordre volgen, anders saude ick uEd. die vanhier seynden. Wat op den rijxdagh passeren sall, wordt u Ex. geadviseert blijvende, mijnheer,

u Ex.[cie] diener
P. Pels.

10/20 Aprill 1640, Dansick.

P.S. Ontfange brieven van Coninxbergen. Daer waeren brieven van hove aenkommen met ordre den toll weder aen te stellen en te ontfangen.

Adres (met andere hand): Mijnheer, mijnheer Hugo de Groot, H.K.M. en croon Sueden ordinari ambassadeur aen 't k. hoff van S.M. in Franckrijck, 's-Gravenhaagen.
Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 24 Maii.
En in dorso: 20 April 1640. Pels.

4611. 1640 april 20. Van J.A. Salvius[1].

Hoch edell, gestrenger, insonders grossgünstiger hochgeehrter Herr Ambassador,

Diese Wochen über haben von dem Herrn Generalfelldtmarschall Banner[2] wir einige andere gewisse Nachricht nicht erlanget, alss dass er mit seinen Völlckern in und umb Anneberg, Zwickaw und deren Ohrten gelegen, die Keyserlichen aber in Böhmen nun erst in die Winterquartier gegangen sein sollen. Mit denen in der Schlesien liegenden schwedischen und keyserlichen Armeen stehets noch in vorigen Terminis, und sollte die von dem Herrn Generalmajor Stallhandschen[3] zu Beuthen gelegete Brücke den 26. Martii fertig, und Cavallerie, Stück und Bagage überzutragen starck genug sein, und hat damahlln schon der Graff von Manssfeldt[4], wellcher alss Felldtmarschall das Obercommando über selbige kayserliche Völlcker hat, nun aber den Generalmajor Goltz[5] zum Assistenten zu sich bekommen, alss der Herr Stallhandsch seine Infanterie unter Beuthen und Carlath zusammengezogen, und die Cavallerie ein paar Meill Weges voraussgestellt, keine Courage gehabt zu ihme herüber zu gehen, sondern wiederumb zurückgangen und die glogawische Guarnison

8 De woywode van Poznán.
9 De copie ontbreekt.
10 Safi I; de copie ontbreekt.
11 Ibrahim, sultan der Ottomanen; de copie ontbreekt.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 10. Oorspr. Eigenh. ondertek. met eigenh. postscriptum; een tweede postscriptum van de hand van G. Keller. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant, residerende te Hamburg.
2 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
3 Torsten Stålhandske († 1644), Zweeds bevelhebber.
4 Philipp, graaf van Mansfeld, keizerlijk bevelhebber.
5 Martin Maximilian von der Goltz (1593-1653).

mit 300 Musquettirer und 2 Compagnien Polacken verstärcket und den Ohrt besser proviantiret hinterlassen. Sonsten seindt die von den unserigen bieshero daselbst herumb eingenommene Öhrter noch alle mit schwedischen Guarnisonen besetzt und versehen, und verhoffen wir wollermelter Herr Stallhansch sein Corpus derer Ohrten in kurtzen mercklich renforciren und dem Feindt Wercks genueg machen werde.

Auss Pohlen wirdt geschrieben, dass selbige Königin[6] den 1. April eines jungen Printzen[7] genesen sein solle. Die vor selbigem Reichstag[8] vorher aussgeschriebene Con-

6 Cecilia Renata.
7 Sigismund Kazimierz.
8 De rijksdag te Warschaw was inmiddels op 19 april begonnen.

ventus sollen zuvor gehalten, aber an mehrentheilss Ohrten schlecht und fast ohne Hoffnung, das der Reichstag recht an - oder aussgehen werde, abgeloffen sein. Selbiger König hat an die Stadt Dantzig geschrieben, dass er mit dem von seinen Commissariis mit der Stadt getroffenem Accord nicht zufrieden sein könne noch zu confirmiren begehrte; scheint also, das alles nur darauf angesehen seye, die Handlung von Dantzig ab- und nach Elbing zu leiten. Auch soll der König in Dennemarck umb zu verhüten dass ia kein Salpeter über die Ostsee gebracht werden möge, wiederumb etliche Schiffe vor Dantzig geleget haben. Herrn Hertzog Georgenss zu Lüneburg fürstliche Gnaden[9] hielten mit dero Völckern und allen Kriegeszugehörung sich gantz fertig und bereit, das also mit ehisten von dero Intent etwas sonderliches zu vernehmen sein wirdt. Gott der höchste gebe der evangelischen Partey zu Trost und besten, deme Ew. Excell. ich hiemit getrewlich empfehlen thue,

E. Exc. dienstbereitwilligster allezeit
J.A.S.

Datum Hamburg den 10/20. Aprilis Anno 1640

E. Exc. Briefe seind bisshero meinens Wissens alle zurecht ahnkommen und bestellet.

Herrn Banners Hauptquartier war den 28. Martii zu Zwickaw, die Infanterie undt Artillerie in den nechsten Dörffern umbher, der Cavallerie lincker Flügel gegen Voigtland, der rechte Flügel ins Altenburgische. Er sucht der weimarischen undt hessischen Coniunction oder Cooperation. Die Piccolominischen[10] gingen gegen Eger zu.

Adres: Monsieur Monsieur Grotius Conseiller d'Estat etc. Ambass.^{r} Ordinaire de sa M.^{té} de la Suède en France, résidant à Paris.

Onder aan de brief staat: H. Amb.^{r} Grotius.
Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 9 Maii.
En in dorso: 20 April. Salvius.

4612. 1640 april 21. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

Nonnihil est, ut recte notat vestra Excellentia, quod elector[2] et periculo deterioris valetudinis, quae plerumque carcerem comitari[3] solet, exemtus est et ipse[4] negotiis

9 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
10 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi, keizerlijk bevelhebber.
1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 227. Gedrukt *Epist.*, p. 614. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Karl Ludwig van de Palts.
3 De copie te Uppsala heeft abusievelijk ‘concitare’.
4 Verbeterd uit ‘ipsi’ naar de copie.

suis vacare et multorum consilia intelligere libereque in omnes terrarum oras scribere potest. Restat, ut pro eo in meliorem fortunam restituendo laboremus omnes. Si rex Angliae precibus sororis[5] et civium suorum, qui jam in parlamentum coiere[6], permotus velit se nobis adjungere, non est, quod longa belli impendia metuat. Brevi pacem habebimus, qualem optare liceat, cum magno Palatinae domus bono. It in Angliam dux Chevreusius[7], tum ut uxorem[8], si potest, inde abducat, tum ut tentet, si quid in Anglia boni fieri potest.

5 Elisabeth Stuart, gewezen koningin van Bohemen.
6 De copie heeft abusievelijk ‘coïre’.
7 Claude de Lorraine, hertog van Chevreuse.
8 Marie de Rohan, hertogin van Chevreuse.

Sed Galli et quae cum electore in carcere egerunt et quae in Anglia agere volunt mire nos celant.

Vidi librum a Scotis editum sub titulo: Brevis et fidelis narratio motuum in regno et ecclesia Scotica[9]. Ea est verborum rerumque asperitas, ut vix videantur posse hae turbae ad quietem reduci. Orandus Deus, ut quamprimum ista serenet.

Videbimus, quid baro Rorteius[10] impetraturus sit in Suedia de productione foederis. Landgraviae[11] reditus ad arma favebit ipsius laboribus. Id negotium si confectum esset, jam facilius prospicere possit elector Palatinus, quid sibi facto sit opus. Incipiunt regii ministri interdum hunc principem honestare electoris vocabulo. De arcanis tamen Gallorum cum Bavaro[12] pactionibus video manere suspiciunculas, quanquam, quid inde boni Galliae possit accidere, neque intellexi antehac neque nunc etiam intelligo.

De Bannerio[13] spero nos nunc[14] meliora aduituros quam quae rumores quidam non[15] satis laeti attulerant. Si Misniam et inde Franconiam petunt ejus arma, non erit sine metu Bavarus, forte nec Longavillanus[16] plane securus, quod Vinariensem militem multis rebus offensum norit ad Suedos et Germanos propensiorem. Sed hoc quoque prudentiae erit Bannerii cavere, ne quae inter socios offensiones nascantur. Nihil autem nociturum puto rebus communibus, quod Galliae per beneficia nonnihil devinctus est Melander[17].

In retinenda Helvetiorum amicitia non pigrescunt Galli et apparet valere ibi ipsorum auctoritatem, cum effecerint, ne pro legato agnosceretur is[18], quem Sabaudi duo principes[19] miserant. At Rhaetos partim oderunt Galli ob ea, quae inter ipsos evenerunt parum socialia, partim eos non curant, quod iter ad Italiam, qua de causa Rhaeti maxime ambiebantur, aliud sibi repererint. Protestantium ex Valle Telina satis misera est conditio. Tirolenses dilectus non tantos esse, quanti dicebantur, et nos intelligimus.

Non posse mercatores et nautas Batavos, quorum ingens multitudo vixit ex maris Balthici commerciis, inde abstineri per multum tempus pro certo habeo et cum de legatione in Suediam[20] trahatur consultatio, eo[21] me rapit conjectura, ut credam principem Arausionensem transactionem cudere non sine aliquo sumtu Batavorum.

Terrae motus[22] iste etiam in Galliae ad Mosam partibus perceptus est. Ingentem fuisse oportet viscerum terrae concussionem, quae et palustria loca tremefecerit et per tanta terrarum se diffuderit[23] spatia. Omnia, quae audimus, ostenta bellum grave videntur significare. Signa etiam πολιτικά prudenter notata Excellentiae vestrae

9 Pamflet van de hand van William Spang, *Brevis Et Fidelis Narratio motuum in regno & Ecclesia Scotica, Excerpta ex scriptis utriusque partis scitu dignissimis. Per Irenaevm Philalethen*... Dantisci, Anno 1640. Zie Gillett (ed.), *Mc Alpin Catalogue* I, p. 557.
10 Claude de Salles, baron de Rorté, Frans diplomaat.
11 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
12 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
13 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
14 Aangevuld naar de copie Uppsala.
15 De copie heeft abusievelijk ‘iam’.
16 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
17 Peter Melander, graaf van Holzapfel, generaal in dienst van Hessen-Kassel.
18 Michele Antonio di Saluzzo, graaf della Manta.
19 Kardinaal Maurizio van Savoye en Tommaso Francesco van Savoye.
20 Het gezantschap bestond uit Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva; zie no. 4574, n. 2.
21 De copie te Uppsala heeft ‘ea’.
22 In de nacht van 3 op 4 april 1640; vgl. no. 4593 en n. 15.
23 De copie te Uppsala heeft ten onrechte ‘diffuderat’.

eodem vergunt. Nam et minus movebitur Germanorum principum malis imperator quam si[24] ipse ea in Bohemia vicinisque locis sensisset, et Hungariae Austriaeque minus timebit, si, ut fert

24 De copie te Uppsala heeft abusievelijk ‘quum se’.

fama, sultanus[25] vehemens et actuosus cum inerti commutatus est. Bysterfeldii[26] postulationibus ante eventum vix credam.

Casale obsidetur magno Hispanorum exercitu[27] nec Gallis grave id damnum erit pridem Mantuanae[28] diffidentibus et alia tenentibus ad Alpes loca, quae servari magis ipsorum interest, cum in Casali plus periculi aditura sit libertas Italiae quam res Gallicae. Contra Belgas exercitus strenue parantur.

Falsi Optati liber[29], qui censura episcoporum, quam mitto, inustus est, cardinalem traducit ut per patriarchatum Galliae viam struentem schismati. Ejus rei argumenta quae adfert - legi enim - sunt oppido futilia: quod contra libertatem ecclesiae Gallicanae edita sint acta[30]; quod pecunias ab episcopis nimium sane opulentis rex exigat; quod de matrimoniis leges ferat; quod graviter exaggerentur ea, quae pontifex, non ut pontifex, sed ut summus in suo territorio princeps fecit.

Nothaftus[31], qui pro imperatore Argentinae est, laborat, ut marchiones Badensem et Durlacensem[32] ad partes caesarianas pertrahat.

Terrae motus ille[33] moenia Lutzenburgi et Theodonisvillae rupit.

Hatsfeldius[34] ad Visurgim ducere dicitur XX[35] hominum millia.

Deus misereatur orbis christiani idemque Excellentiae vestrae semper sit favens atque propitius.

Excellentiae vestrae perpetua observantia devinctus
H. Grotius.

Lutetiae, 11/21 Aprilis 1640.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: red. Hagae 18/28 April. 1640.

25 Murád (Amurath IV) was op 9 februari 1640 overleden; hij werd opgevolgd door zijn broer Ibrahim.
26 Johann Heinrich von Bisterfeld, afgezant van Georg Rákóczy, vorst van Zevenburgen.
27 De copie heeft abusievelijk ‘exercitui’.
28 Maria Gonzaga, hertogin van Mantua.
29 *Optati Galli de cavendo schismate. Ad Illvstrissimos ac Reuerendissimos Ecclesiae Gallicanae Primates, Archiepiscopos, Episcopos. Liber paraeneticvs. M.DC.XL.* Zie ook no. 4560, n. 34.
30 Anoniem verschenen werk van Pierre Dupuy: *Traictez des Droits et Libertez de l'Eglise Gallicane.* M.DC.XXXIX.
31 Johann Heinrich Nothafft, keizerlijk hofraad; zie ook no. 4648.
32 Friedrich V, markgraaf van Baden-Durlach. De copie heeft abusievelijk ‘Badenses’ en ‘Durlacenses’; Grotius doelde wellicht mede - ten onrechte - op Wilhelm, markgraaf van Baden-Baden, die echter reeds aan keizerlijke kant stond en het grondgebied van Friedrich V gedeeltelijk bezet hield.
33 Zie boven n. 22. De copie heeft ten onrechte ‘illae’.
34 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen, veldmaarschalk in keizerlijke dienst. De copie heeft abusievelijk ‘Hasfoldius’.
35 De copie heeft ‘X millia’.

4613. 1640 april 21. Aan Willem de Groot[1].

Frater charissime,

Nulla de libro περὶ Ἀντιχρίστου[2] judicia audire Utenbogardum[3] non mirum est, si liber non prostat, quod suspicor. Si ita est, velim scire, per quem id fiat. Mea fuerat

1 Gedrukt *Epist.*, p. 896. Antw. op no. 4593; beantw. d. no. 4626.
2 Zie voor de volledige titel no. 4453, n. 2.
3 De remonstrantse predikant Johannes Wtenbogaert.

voluntas, ne secundus libellus[4] daretur nisi prostante primo nec tertius[5] nisi secundo. Si id minus curatum fiat, nunc saltem nihil Blaviis[6] detur rerum mearum, nisi tria illa prostent ubique mittanturque in Galliam et Angliam et ad me.

Pro patre matreque serias et assiduas ad Deum preces fundo gratiasque ago, quod mei natalis more solito memores fuerint.

Golius[7] quid dicere velit de Latino numero, non intelligo.

Is motus terrae, de quo scribis[8], in omnibus Belgicae et Galliae locis ad Mosam pertinentibus sentiri se fecit. In Tigurino agro infans natus est biceps quaternis manibus ac pedibus. In Bernati arator intra terram carnem reperit sanguine stillantem.

Princeps Arausionensis, si pergit eum vexare podagra, poterit lectica deferri ad exercitum. Caput est quod imperat, non pedes.

Vale cum parentibus, uxore, liberis, mi frater.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

21 Aprilis 1640.

Petrum nostrum multum cursitare intelligo: discere Italicum sermonem, ea non discere, quae opus est. Hac via neque mihi placebit, neque sibi ipsi erit utilis. Ego videro, quid faciendum sit.

Mittit ad me vir doctissimus Bulialdus[9] haec pertinentia ad illud Οὔλπιος[10]. In tabulis astronomicis Cl. Ptolemaei, in ejus syntaxi mathematica[11], quae manuscripta exstat majusculis characteribus in biblioteca regis christianissimi, hi numeri 26, 36, 46, 6 istis ἐπισήμοις expressi leguntur ΚS 26, ΛS 36, MS [46] et S 6. Haud dubie Johannes[12] Graece scribens Graecas literas respexit, non latinas. Si latinas respexisset, triumpharet Feuardentius[13], qui latinis literis Graecorum more ad numeros redactis ait Martin Lauter[14] facere 666. Cogor idem saepe repetere meo cum taedio.

Nisi Blavii plane in tribus illis scriptis meam sequantur voluntatem, nihil aliud dicam quam dolere me non invenire me homines fidos; praeterea velle me, ut, si id est,

4 *Explicatio trium utilissimorum locorvm N. Testamenti: Capitis I Pauli ad Ephesios. Posterioris partis capitis II Iacobi, commatis IX [sic, pro: XIV] & sequentium. Capitis III Epistolæ I Ioannis. In quibus agitur de fide & operibvs.* Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev, MDCXL; Ter Meulen-Diermanse no. 1109.

5 *Explicatio Decalogi Vt Græce exstat, Et quomodo ad Decalogi locos Euangelica præcepta referantur.* Amstelodami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev, MDCXL; Ter Meulen-Diermanse no. 1117.

6 Dr. Johan Blaeu en Cornelis Blaeu.

7 Jacobus Golius, hoogleraar Arabisch en mathematica in Leiden.

8 No. 4593.

9 Ismaël Boulliau (1605-1691), Frans astronoom. Zie over hem ook dl. X, p. 526.

10 Vgl. no. 4589, n. 2. Het oordeel van Boulliau over deze kwestie is niet teruggevonden.

11 Zie betreffende dit handschrift van Ptolemaeus' *Almagest* no. 4589, n. 6.

12 *Apocal.* 13, 18.

13 François Feuardent (1539-1610), Frans theoloog en controversist. De uitgave der *Epist.* heeft abusievelijk ‘Fenardentium’.

14 Feuardent in zijn commentaar op Irenaeus *Contra Haereses* V, 30, 3 (Migne *PG.* VII, kol. 1206 en 1824).

redeant ad me Annotata ad N.T.[15], Annotata ad Ius belli ac pacis[16] et Historica[17] per uxorem[18]. Ego domi meae quod opus est fecero et tandem consequar quod volo et aequum est.

15 Zie voor de volledige titel no. 4487. n. 7.
16 Zie voor de volledige titel no. 4581, n. 7.
17 *Hvgonis Grotii Annales et historiæ de rebvs Belgicis.* Amstelædami, Ex Typographejo Joannis Blaev. MDCLVII. Cum Privilegiis S.C. Majestatis; & Ordd. Belgicæ Fœderatæ, nec non Holl. West-Frisiæque, per annos quindecim: Ter Meulen-Diermanse no. 741.
18 Maria van Reigersberch bevond zich in het vaderland.

4614. 1640 april 21. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Exercitus ubique parantur, ut novi nobis aliquid parturiant.
Vidi librum illum nuper a parlamento damnatum, nunc et episcopali notatum censura, qui nomen praefert Optati Galli[2]. Accusatur ibi cardinalis velut schisma moliens contra sedem romanam, cujus ipse caput sit futurus sub patriarchae titulo. Argumento afferuntur liber editus, qui libertates ecclesiae Gallicanae continet[3], leges regis super rebus nuptialibus, exactio pecuniarum ab episcopis, dissidia politica cum pontifice. Multa sunt in eo libro virulenta non contra cardinalem tantum, sed et contra cancellarium Franciae[4] et Bulionium[5] haud dubie ad tentandos vulgi animos. Itaque diligenter et merito impeditur ejus lectio.

Nuntio pontificio[6] nuper, cum in ecclesiam venisset hujus urbis cathedralem, tria acciderunt ingrata: nam et de sede episcopali, quam occupaverat, dejectus et fratre regio[7] forte eodem ingresso ablatus ei pulvillus neque facta apud eum suffitia; episcoporum nemo eum accedit.

Galli quae cum electore[8] agunt celare nos videntur. In instrumento, cui subscripsit in carcere, quo profitetur sibi in animo non fuisse ducem se facere exercitus Vinariensis invito rege non passi sunt adjici: ac foederatorum. Ostendi ego comiti Licestrio[9], scripsi quoque ea de re in Angliam et ad reginam Bohemiae[10], si rex Angliae velit se nobis adjungere, jam brevi pacem nos habituros bonam; ipsi multum obventurum gloriae nullo aut levi sumptu. Comes Licestrius interdum sic loquitur - variat enim sermonem - quasi spes aliqua ejus rei esset, si prius conveniret de belli proposito, quod putabat esse debere restitutionem vi dejectorum. Sed Pomeraniam ut domino destitutam relinquendam regno Suediae; posse enim id fieri neque inique, si modo maneret Pomerania feudum imperii neque inutiliter, cum protestantes in conventibus publicis per id habituri sint auxilium validae sententiae, et, si quae pace convenient ab imperatore non praestentur, paratos ultores; a quibus metus ingens futurum sit pacis firmamentum.

Leganesius[11] Casale obsidet capto, ut dicitur, Rusciniano. Galli ea re non multum moventur, nam et Mantuanam[12], cujus est id oppidum, sciunt a suis rebus aversam et Italorum principum magis interesse, ne in illis partibus nimium invalescat Hispanus quam Galliae, cui satis est claustra tenere Alpium, facile oppida alia interius sita sibi capturae, ubi res digna fuerit magno exercitu et paratae societates.

Arx Taurinorum adhuc servatur praesidio militum bis mille. Harcurtius[13] ad Chivassium esse dicitur et opperiri supplementa.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 613; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 31.
2 *Optati Galli de cavendo schismate. Ad Illvstrissimos ac Reuerendissimos Ecclesiae Gallicanae Primates, Archiepiscopos, Episcopos. Liber paraeneticvs. M.DC.XL.* Zie ook no. 4560, n. 34.
3 Anoniem verschenen werk van Pierre Dupuy: *Traictez des Droits et Libertez de l'Eglise Gallicane.* M.DC.XXXIX.
4 Pierre Séguier.
5 Claude de Bullion, sieur de Bonelles, 'surintendant des finances'.
6 Ranuccio Scotti.
7 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans.
8 Karl Ludwig van de Palts.
9 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant in Parijs.
10 Elisabeth Stuart, gewezen koningin van Bohemen; de brieven ontbreken. Vgl. no. 4617.
11 Diego Mexía Felipez de Guzmán, markies van Leganés.
12 Maria Gonzaga, hertogin van Mantua. De uitgave der *Epist.* geeft abusievelijk 'Mantuanum... aversum'.
13 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.

Exspectat novum militem et Longavillanus[14], cujus res multum invalescent ex societate Hassica[15].

A Lunenburgico[16] et Infrasaxonicis si obtineri poterit, ne tributis aut itinere caesarianos juvent, Germania prope omnis in possessione nostra sociorumque erit. Franconia et Bavarus[17] Bannerium[18] timent. Nassavius[19] et arcem Mansfeldiam exemisse periculo et Gildehasii[20] quasdam copias disjecisse dicitur; Bingenhemium a Longavillano captum. Favebunt nobis et motus nondum deferventes Leodiensium contra Coloniensem episcopum[21].

Ossenvillius[22] Brissacum it habitatum, quem sibi velut observatorem addi dolebit Erlachius[23].

De sultano[24] et rebus Turcicis incerti adhuc haeremus.

Magni est momenti Batavorum cum Danis controversia, sed video trahi de industria consultationes super legatione in Suediam[25] et princeps Arausionensis quaerit vias transactionis, per quas et Danum sibi obliget et Batavos, quos non nimis divites esse ipse sua putat referre, aliquid injungat sumptuum.

Deus, Excellentissime et illustrissime domine, Sublimitati tuae det prospera omnia, in quo voto etiam Suediae salus comprehenditur.

Tuae Sublimitatis devotissimus cultor
H. Grotius.

Lutetiae, 11/21 Aprilis 1640.

Dux Anguiani[26], principis Condaei[27] maximus natu filius, permissu cardinalis procatur filiam Brezaei[28]. Desiderat vero princeps Condaeus, ut et filia sua[29] filio Brezaei[30] nubat, in quo cunctatur cardinalis.

Chaunius[31] et Castilionaeus[32] exercitui eidem qui nunc ad Ambianum coit, praeerunt alternis diebus. Milleraeus[33], qui maximum exercitum ad Feram et Noviodunum

14 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
15 Het verdrag van Dorsten, gesloten op 22 augustus 1639 tussen Frankrijk en Hessen-Kassel.
16 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
17 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
18 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
19 Wilhelm Otto von Nassau-Siegen.
20 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst.
21 Ferdinand van Beieren, aartsbisschop-keurvorst van Keulen.
22 Paul Le Prévost, baron van Oysonville.
23 Johann Ludwig von Erlach.
24 Murád (Amurath IV) was op 9 februari 1640 overleden; hij werd opgevolgd door zijn broer Ibrahim.
25 Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva. Zie no. 4574, n. 2.
26 Louis de Bourbon, prins van Condé (1621-1686), de latere ‘grand Condé’; tot aan de dood van zijn vader is hij bekend onder de naam hertog van Enghien.
27 Henri de Bourbon, prins van Condé.
28 Claire-Clémence de Maillé-Brezé († 1694), dochter van Urbain de Maillé, markies van Brezé, en nicht van Richelieu.
29 Anne Geneviève de Bourbon, prinses van Condé (1619-1679), later de tweede echtgenote van Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
30 Jean Armand de Maillé, hertog van Brezé (1619-1646).
31 Honoré d'Albert, hertog van Chaulnes, maarschalk van Frankrijk.
32 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
33 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.

contrahit, septem sub se habebit principes, inter eos et ducem, quem dixi, Anguianum. Alius Guichii[34] exercitus ad Retelam in Campania convenit.

Mazarinus Coloniam abit.

Hostes ad Casale sunt vicies mille. Harcurtius ejus numeri ferme dimidium habet. Et rex et cardinalis mense Majo ibunt ad limitem.

34 Antoine de Gramont, graaf van Guiche.

Villaregius[35] in Comitatu copias habebit. Halerius[36] ad Bingam it cum quinque millibus. Dicitur duci Anguiano dari praefecturam Languedociae Schombergio[37], qui eam nunc obit, in aula refrigerato.

Nothaftus[38], qui nomine imperatoris Argentorati est, laborat, ut Durlachium et Badensem[39] ad partes caesaris pertrahat.

Tanta fuit vis ejus terrae motus, qui evenit ante pascha[40], ut et vallum terrenum Theodonisvillae et muri Lutzenburgi disjecti sint.

Hatzfeldius[41] ad Visurgim ducere dicitur XX hominum millia.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

4615. 1640 april 23. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Culenburgo redux repperi tuas XIV hujus mensis[2] ad me datas, quae sane multis nominibus gratissimae mihi fuere; et quod ad studium tuum promovendae inter christianos concordiae attinet, vel maxime probo in eoque ut pergas, hortor; caeterum de successu valde dubito, sed haec omnia Deo committo.

De librorum tuorum editione[3] poterit te edocere filius Petrus[4], qui eam ob causam meo ex consilio Amstelodamum profectus est, ut tibi nobisque eo nomine fiat satis. Filius minor se itineri in castra Baneriana[5] accingit; quod eorum locorum gnari suadent, ut hinc per Hassiam et vicinas regiones Gallicis armis insessas sumat, Hamburgense iter longe periculosius esse judicantes, nos amicorum consilia audiemus et quod optimum factu et tutissimum esse credemus sine mora amplectemur.

Gratias summas et ego et Miropius[6] et omnes patriae amantes agimus, quod 's Gravensandae aliorumque locorum nomina etiam vicinarum gentium historiis id temporis incognita ex Arabum monumentis erueris[7]; ipsum auctoris locum si descriptum mittere non gravaberis aut certe translationem ejus, erit id Golio[8] aliisque

35 Nicolas de Neufville, markies van Villeroy.
36 François de l'Hospital, graaf van Rosnay, sieur du Hallier.
37 Charles de Schomberg, hertog van Halluin (1601-1656).
38 Johann Heinrich Nothafft, keizerlijk hofraad; zie ook no. 4648.
39 Friedrich V, markgraaf van Baden-Durlach.
40 Zie no. 4593, n. 15.
41 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen, veldmaarschalk in keizerlijke dienst.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 4599; beantw. d. no. 4632.
2 No. 4599.
3 *Commentatio... de Antichristo...*; zie voor de volledige titel no. 4453, n. 2. *Explicatio... de fide & operibvs*; zie voor de volledige titel no. 4453, n. 4. *Explicatio Decalogi...*; zie voor de volledige titel no. 4453, n. 7.
4 Wellicht no. 4604.
5 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
6 Jacob van Mierop, raad en rekenmeester; zie over hem ook dl. IV, p. 12.
7 Zie no. 4599, n. 35. en no. 4632.
8 Jacobus Golius, hoogleraar Arabisch en mathematica in Leiden.

earum litterarum peritis, imprimis vero D. Miropio mihique et popularibus, longe acceptissimum.

Ordines Hollandiae usurarum, quas ipsi aliis pendunt, modum statuisse, ut quincunces tantum in posterum sint, nisi quis sortem sibi reddi postulet, jam ante intellexeris; illud nunc dicam nominatos ternos, e quibus senatores in suprema et provintiali curia singuli a principe eligantur, et horum quidem nomina haec sunt: Berlicomius[9], Oudestei-

9 Mr. Andries van Berlicum († 1656), secretaris van Rotterdam.

nius[10], Georgius Doubletius[11]; illorum vero Kinschotius[12], Graswinkelius[13], Craftius[14].

Horrendum delictum Johannis Voogdii[15], qui Doubletiam[16] duxit, omnibus hic in ore est. Is meretricem quandam[17], cum qua ipsi consuetudo erat et quae aliquid ejus rei eliminaverat, sub specie solvendae pecuniae ad se in hortum evocatam ita fuste ad id praeparato dedolavit, ut occideret; corpus exanime obvolutum ipse vehae imposuit et prope silvam in profluentem abjecit, quod cum postridie inveniretur, ipse quidem profugit, uxorem vero prae aegritudine animi morti proximam et filium unicum[18], magnae antea spei, hic reliquit. En verum et suae et familiae Doubletianae carcinoma; en catenam sequentium se invicem vitiorum. Deus omnes bonos servet eosque ab omni tentatione liberet. Sed haec nimis tristia sunt.

Redeamus ad tuas litteras, in quibus egregias de senario numero invenio observationes[19]; placent et quae de eadem materia scripsit Salmasius[20] et avebo videre, siquid ille super hac re moliturus sit.

De editione Taciti[21] hoc habe: Elzevirios[22] hoc unum agere, ut textum quam optimum optimis edant characteribus, cujus specimen in Seneca[23] videre poteris, quem jam in Gallias missum ajunt, ideoque, nisi tuae accedant, nullas notas excudent; tantum abest, ut Lipsii[24] aliorumque lucubrationes velint imprimere, cum nec forma voluminis notarum, nisi quae exiguae sint, capax sit.

Anglos aliquid mali nutrire[25], quod aliquando nobis exedendum sit, non dubito.

De patris valetudine indies ingravescente nihil jam brevi scribere possum et vereor, ne brevi etiam tristiora ad te perscribere cogar.

Vale.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

10 Matthijs Oudesteyn († 1647) uit Alkmaar. In 1642 werd hij tot raadsheer in de Hoge Raad benoemd.
11 Mr. George Rataller Doubleth (1600-1655), rentmeester van de Espargne; hij werd 26 april 1640 gekozen tot raadsheer in de Hoge Raad van Holland en Zeeland als opvolger van dr. Pieter van Opmeer († 22 december 1639). Vgl. dl. X, p. 836 en n. 3.
12 Mr. Jasper (Caspar) van Kinschot, thesaurier van Den Haag; hij werd 24 april 1640 gekozen tot raad in het Hof van Holland als opvolger van mr. Reynier van Persijn († maart 1639). Vgl. dl. X, p. 208 en n. 2.
13 Dirck Graswinckel (1600-1666).
14 Wellicht Isbrant Craft uit Wormer, op 2 februari 1621 ingeschreven als advokaat bij het Hof van Holland.
15 Mr. Johan de Voocht, advokaat bij het Hof van Holland. Hij werd op 31 juli 1640 bij verstek veroordeeld tot verbanning en confiscatie van goederen. ARA, Arch. Hof v. Holl., crim. sententies no. 5655 B, f.º 117-120.
16 Margareta Doubleth (geb. 1594), dochter van Philips Jansz. Doubleth en Maria van der Goes.
17 Maritgen Fransdr. uit Den Haag.
18 Philips de Voocht.
19 No. 4599; zie vooral no. 4589, waarnaar Grotius in eerstgenoemd schrijven verwijst.
20 Claude de Saumaise - Salmasius -, klassiek filoloog te Leiden. Dl. IX, no. 3689, p. 479; Grotius zond aan Willem een gedeelte van deze brief als bijlage bij no. 4599.
21 *C. Corn. Tacitvs ex I. Lipsii Editione cum Not. et Emend. H. Grotii.* Lvgdvni Batavorvm, Ex Officina Elzeviriana. Anno 1640; Ter Meulen-Diermanse no. 515.
22 Abraham en Bonaventura Elzevier.
23 *L. Annæi Senecæ Philosophi Opera omnia; Ex ult: I. Lipsii emendatione: et M. Annæi Senecæ Rhetoris quæ exstant; Ex And. Schotti recens.* Lugd. Batav. Apud Elzevirios. 1640... *Tomus Secundus... Tomus Tertius.* Lugdun. Batavor. Ex Officina Elseviriana, MDCXXXIX.
24 Justus Lipsius; zie no. 4589, n. 20.
25 Gecorrigeerd uit een onbegrijpelijk ‘intrire’ of ‘nitrire’.

Raptim Hagae, XXIII Aprilis 1640.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de Suede. A Paris.
Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 1 Maii.
En in dorso: 23 April 1640. W. de Groot.

4616. [1640 april 23]. Van Maria van Reigersberch[1].

Den brief aan de Koninginne van Bohemen[2] heb ik haar zelve zaturdag gegeven. Zy hadde ook brieven van den Keurvorst[3] ontfangen, waar by hy zich zeer van U E. bedankt. De Koninginne heeft my gebeden, dat ik U E. zoude van harent wegen groeten en bedanken, zoo doet ook de Princesse Elisabet[4], verzoekende beide, dat U E. myn Heer den Keurvorst in alles gelieft behulpelyk te zyn, dat gy hem ook wilt helpen raden, wat hy behoort te doen. Daarenboven bid de Koninginne, en de Princesse, dat gy de moeite gelieft te nemen om te schryven, aan den Aartsbisschop van Kantelberg[5] met goeden inkt, en met goede redenen, gelyk gy dat wel zult konnen doen, den Bisschop radende, dat het voor hem en het Ryk dienstig is, dat de genen, die zyne vyanden zyn, zien, dat hy niet meer voor Spanje is, dan hy behoort te zyn, en dat hy geen andere inzichten heeft, dan de getrouwheit, die hy schuldig is: ook dat zyn oogmerk niet is de Paapsche Religie in Engelandt in te voeren, gelyk velen uitstroien. 't Is waar, dat de Koninginne veel vrinden in Engelandt heeft, en die ziende, dat de Aartsbisschop het voor haar zoude willen doen, zouden misschien helpen, dat de zaken van Schotlandt een geheel andere cours zouden nemen, dan zy nu doen. In somma U E. moet den Aartsbisschop, zoo het mogelyk is, doen verstaan, dat het voor zyn verzekering nodig is. De Princesse heeft my gezeid wel te weten, dat U E. zeer veel credyts by den Aartsbisschop heeft, en dat zy wel weet, dat de Bisschop meer door uwe recommandatie met reden bekleet zal doen, dan voor iemant anders. Ik bidde U E. doe al wat gy kond, gy zult een goet werk doen. Zy vrezen dat Vrankryk niet licht van Beieren zal zyn te trekken, immers niet voor zoo veel als de keur belangt; en gelooven wel, dat zy den Keurvorst wel eenigzins zouden willen stellen in eenige plaatsen van zyn Landt, als zy daar mede te vreden waren. Doch de Keurvorst kan dat wel krygen uit de handen, daar het nu in is.

4617. 1640 april 23. Van N. van Reigersberch[1].

De Koninginne[2], en allen die myn Heer den Keurvorst[3] goed willen, zyn zeer mild in 't verbreiden van de goede diensten die U Ed. aan zyne Doorluchtigheit heeft bewezen. Velen, meenen, gelyk ik ook geloof dat U Ed. veel goet zouw konnen doen in Engelandt, met te schryven aan den Aartsbisschop[4], wiens gezag zeer groot is, en hem een vertoning te

1 Gedrukt Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 248; *Br. Maria v. Reigersb.* (ed. Vollenhoven-Schotel), p. 162; *Br. Maria v. Reigersb.* (ed. Rogge), p. 237; zie voor de datering Brandt-Cattenb. t.a.p.
2 Elisabeth Stuart, weduwe van Frederik V, keurvorst van de Palts - de 'Winterkoning' - en gewezen koningin van Bohemen. Grotius' brief aan haar ontbreekt.
3 Karl Ludwig van de Palts.
4 Elisabeth van de Palts (1618-1680), oudste dochter van Frederik V van de Palts en Elisabeth Stuart.
5 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.
1 Gedrukt Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 248. Antw. op no. 4602.
2 Elisabeth Stuart, gewezen koningin van Bohemen.
3 Karl Ludwig van de Palts.
4 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.

doen, hoe veel'er voor hem zelf aan gelegen is om de belangen van 't Paltzische Huis te bevorderen.

4618. 1640 april 25. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

Nos Suisses ont bien refusé unanimement tant la conjonction de leur forces que des levées aux ambassadeurs de l'empereur[2] qui ont esté dans la dernière diète de Bade[3], s'estans excusés bien à propos sur ce qu'ils ont besoin de leurs gens pour la défence de leur patrie et qu'ils[4] ne se veulent mesler aucunement de ceste guerre, qui ores se desmène parmy les gran monarques. Mais l'effect nous fait voir clairement que du costé de[s] cattoliques on y contrevient en ce qu'ils connivent que les Espagnols puissent lever des gens en Suisse, come à Bade et ailleurs parmy les romanistes, et qu'ils ne s'opposent qu'on fortifie Constance sur leur territoire contre les anciennes conventions que les Suisses ont avec l'Austriche, oultre qu'ils sçavent fort bien que le conseil de guerre de l'empereur a donné ordre fort rigoureux à la régence d'Insprug[5] qu'on poursuive la dite fortification à toute oultrance quoyque les Suisses disent au contraire. On croit aussy qu'ils voudront fabriquer une nouvelle forteresse auprès de Reintal, qui est soubs la jurisdiction[6] des Suisses, à quoy ne s'opposant point les romanistes, ils sont méritoirement suspects d'avoir des intelligences en cest affaire avec les Espagnols et ne cercher autre chose que d'enfermer les protestans en telle manière de tous costés, que quand il sera temps on leur puisse donner sur la teste. Non obstant tout cela nos protestans ne le veulent croire et en peu de temps s'assembleront avec les cattoliques pour délibérer d'une commune défensive, que les papistes recerchent, non pour autre suject que pour les endormir et destourner d'une défensive apart craignans la France, qu'ils ont en beaucoup de manières offencée et contre laquelle ils se veulent renforcer par la conjonction des protestans, qui à mon advis n'y consentiront pour plusiours raisons. Les trouppes en Tyrol sont encor en petit nombre jusques à ce que Hazfeld[7] e Ghil de Has[8] viennent avec leur 5 ou 6 mille hommes allemans.

Pour le gran seigneur[9] à présent on n'en peut rien juger, ayant esté toute sa vie enfermé dans le serrail, mais ces princes se font par l'addresse des passas qu'ils ont autour de soy et qui ne manquent à ce qui est pour leur instruction. Quelques-uns escrivent qu'ils s'en veut à Poulogne y ayant desià despeché quantité des Tartares, qui doivent avoir desfaits les Poulonois. Ce qui en est, nous en sçauront bientost, aussy bien ce que résouldront les Grisons sur les propositions d'Inspruk assemblés desià à Coire, ceux d'Engadine basse faisant des gran instances qu'on ne les accepte pas.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds resident in Zürich.
2 Georg Ulrich, graaf van Wolkenstein, en dr. Isaac Volmar.
3 Landdag van Baden (18-24 maart 1640).
4 Tussengevoegd met een overbodig ‘et’.
5 Aartshertogin Claudia.
6 In het hs. staat ‘jurisdictions’.
7 Melchior von Hatzfeld und Gleichen, veldmaarschalk in keizerlijke dienst.
8 Gilles de Haes.
9 Ibrahim, sultan der Ottomanen.

I'y joinct ce que i'ay de Milan[10] du siège de Casal, dont les Espagnols croyent pouvoir venir au but, car on dit qu'il y a peu de gens pour pouvoir défendre à la longue une telle place.

10 Bijlage no. 7.

Ie m'estonne que ces descomtes tardent tant à venir et que monsieur Heuf[11] me laisse icy en telle peine. Ego sane aliis serviendo me consumo neque certus sum de remuneratione, puisqu'on ne me donne ce qu'on me doit. Ie prie Dieu qu'il me délivre une fois de telles peines, qui me consument peu à peu.

Ie demeure, monsieur,
vostre serviteur très humble
C. Marin m.s.

De Zurig, ce 15 d'Avril 1640.

Nos protestans ont escrit au roy en reccomandation du prince électeur[12], mais c'est trop tard à mon advis.

In dorso (van de bijlage) schreef Grotius: 15 Aprilis 1640. Marin.
En boven aan de brief: Rec. 9 Maij.

4619. 1640 april 26. Aan I. Jasky[1].

Nobilissime domine,

Quod optasse maxime Nobilitatem vestram cognosco ex literis datis XXIX Martii[2] implevit jam divina bonitas, ita ut liceat Nobilitati vestrae preces suas in gratiarum actiones ad Deum vertere. Nam et princeps Casimirus[3] post restitutam libertatem magnos hic honores accepit et nunc, ut audio, in Brabantia agit regem[4] hic expertus facilem, qui cum multa disputare posset de sponsione huc allata, fidem habuit et principi et legato[5] futurum, ut proximo Poloniae conventu res ista poneretur extra omnem controversiam.

Et princeps elector[6] exemptus est carceri sola hac obligatione, ne regno accedat[7] nisi de regis consensu gratiamque in hac aula habet et de rebus suis spem concepit optimam, si velit et Anglia, si ea nolit aut cunctetur, tamen bonam; quam ad rem valuisse reginae nostrae[8] desideria multum gaudeo. Quicquid autem meae est facultatis, quod sane praeter auctoritatem quam mihi dedit regina, perexiguum est, ei non defuisse mihi sum conscius.

11 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
12 Karl Ludwig van de Palts.

1 Hs. Gotha, Stadtarch., cod. A 473, f.º 28. Eigenh. oorspr. Gedrukt *Epist.*, p. 614; *Grotii Epist. ad Iaski*, p. 63. Beide gedrukte uitgaven vertonen enige onnauwkeurigheden. Antw. op no. 4576. Israël Köhne, genaamd von Jasky, was een invloedrijk burger in zijn vaderstad Danzig.
2 No.4576.
3 Jan II Kazimierz.
4 Lodewijk XIII van Frankrijk.
5 Christophe Corvinus Gasziewski.
6 Karl Ludwig van de Palts.
7 De lezing der *Epist.*: 'excedat' verdient echter de voorkeur.
8 Zie ook dl. X, p. 838.

Tartaros, malos hospites, a vobis recessisse gaudeo: sultanum Achmetem[9] esse mortuum, successisse autem illi fratrem Ebrahimum[10], ultimum Ottomannicae stirpis, infirmo corpore affirmant Veneti. Sed meminisse debent Poloni saepe eos, qui principatum adipiscuntur, animos majores ex imperio sumere, saepe etiam tales esse principes quales ii sunt, quorum utuntur consiliis. Olim, cum Solimo[11] successisset Solimannus[12] creditus quieti ingenii, valde decepit christianos sua spes, qui sibi otium ex ea mutatione pollicebantur. Nam is longe praeter ea, quae de eo exspectabantur, acrem se gessit Rhodumque et magnam Hungariae partem eripuit christianis ipsamque Viennam in periculum ad-

9 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen († 9 februari 1640).
10 Ibrahim, sultan der Ottomanen.
11 Selim I (1512-1520).
12 Süleyman I (1520-1566).

duxit. Quare excitandi sunt vestrates, ne quid securitate peccent. Spero aliquando Deum nobis omnibus christianis pacem daturum, ut ab his bellis[13] liberati de constituenda meliore in posterum christianorum concordia et reprimendis imperiis christianismo contrariis serio cogitemus.

Quae Daniae rex molitur, quibus modis contra eunt Batavi, partim legi partim audivi. Res sunt difficiles extricatu. Sed et vestra civitas et Veneti exemplum dederunt, quomodo saepe magna damna minore redimantur. Deus vestrae inclytae civitati vestraeque Nobilitati semper faveat.

Nobilitatis vestrae studiosissimus
H. Grotius.

Lutetiae, XXVI Aprilis MDCXL.

Veneti ad sui tutelam militem habent ad VIII peditum, II equitum millia. Casale non longe ab ipsorum finibus ab Hispano[14] obsidetur. Dubitant Galli, an digna res sit praelio. Interim ad Belgicum finem tres parantur exercitus.

4620. 1640 april 27. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Recreata est haec aula melioribus de D. Bannerio[2] nuntiis, quos statim ubique cognitos feci.

De Casali varia judicia. Potest diu adhuc defendi locus. Sed et magno erit exercitu opus et adeundum proelii periculum, si prohiberi placet, ne is locus tandem in Hispani[3] veniat potestatem. Mantuana princeps[4] Austriacis dedita non ea est, cujus causa labor iste atque impendia suscipi debeant. Pontificis, Venetorum, Italiae interest, ne loco munitissimo potiatur Hispanus jam nunc validior in Italia quam illorum securitas ferat. Sed ipsi stertunt nec Gallus multa cantans ex somno eos excitare potuit. Una est res, quae regem perducere posset ad liberandum quovis modo Casale, si vidua Sabaudica[5] ducem puerum[6] velit transmittere in Galliam ac praeterea regi tradere Mommeliani arcem totius Sabaudiae firmissimam. Abbas Mandesius[7], qui huc a vidua missus fuerat, redit cum istis mandatis, quae si benignis animis acceptura sit princeps vidua ac proceres Sabaudi, mirabor.

Helvetiorum pagi quidam pontificii jam pro legato agnoscere coeperunt eum[8], quem fratres Sabaudi[9] miserant.

13 Ontbreekt in de uitgave der *Epist.*
14 Diego Mexía Felipez de Guzmán, markies van Leganés.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 615; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 33.
2 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
3 Diego Mexía Felipez de Guzmán, markies van Leganés.
4 Maria Gonzaga, hertogin van Mantua.
5 Christine de France, hertogin van Savoye.
6 Carlo Emanuele II van Savoye.
7 De abt Tommaso Isnardi della Montà († 1659); vgl. P. Blet (ed.), *Corresp. Ranuccio Scotti* no. 344, p. 298.
8 Michele Antonio di Saluzzo, graaf della Manta.
9 Kardinaal Maurizio van Savoye en Tommaso Francesco van Savoye.

Pontifex pro cardinalibus, qui jamdudum exspectantur, duces militiae facit terrestris ac navalis. Causa est metus a Turca[10], metus a Gallo, metus ab Hispano. Turcici imperii plane potiri dicitur Ebrahimus nullo satraparum quicquam contra movente. Is autem qualis futurus sit princeps, incerta adhuc conjectatio, quando adepti imperium alii in peius, alii in melius mutantur.

10 Ibrahim, sultan der Ottomanen.

Cum Gallo fervent adhuc et libellis[11] inter se contrariis agitantur controversiae pontificis jurisdictionem sibi etiam in legatos eorumque familias vindicantis, qua in disputatione omnium regum jus vertitur.

Hatzfeldius[12] sub Melone[13] imperaturus creditur exercitui hostium ad Rhenum. Una equitum praefectura, duae peditum millenariae cohortes venere in ea loca, quae Hispanus ab Aenipontana apud Constantiam accepit. Ipsa vero Constantia tributa et praesidium recusat per pacta, munitiones autem novas ob federa cum Helvetiis, quae id vetare dicuntur. Apud eosdem Helvetios sunt, qui suadeant nova inter ipsos iniri vincula ad tutelam mutuam, sed utile consilium turbant factionum studia. In Rhaetorum proximo conventu[14] ea, quae Aeniponte acta sunt, haud dubie probabuntur.

Bavarus[15] sibi timens ob adventantem Bannerium omnem suum militem ad se revocat.

Mansfeldii arcem Nassavii[16] virtute ereptam periculo audimus depulsumque inde Gillium Hasium[17]. Imperator Ratisbonae exspectatur.

In regno Neapolitano galeones octoginta, galerae non multo pauciores armis victuque et remige instruuntur.

Hibernicum parlamentum Anglico, quod nunc celebratur, exemplo liberalitatis praeiit duos milliones contra Scotos pollicendo.

Quae hic ab electore Palatino[18] cum Gallis acta sunt, ea in Anglia non probari multis indiciis comperio. Ego quid in ejus principis, quid in ducum Vinariensium[19] negotio facere debeam, mandata exspectabo Deumque precabor, Excellentissime et illustrissime domine, ut in cunctis rebus belli pacisque Sublimitati tuae optima consilia, consiliis autem optimos eventus det.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 17/27 Aprilis 1640.

Veneti ad sui tutelam habent octo ferme peditum, duo equitum millia. E Casalis arce eruptio quaedam feliciter facta est. Sperantur hic duo milliones ex poenis adulteratorum monetae. Molae ad parandam farinam et pontes portatiles mittuntur ad exercitum.

Intelligimus Polonos revocasse legatum[20], quem Constantinopolim miserant audita sultani morte.

11 Zie Pastor, *Gesch. Päpste* XIII 1 (1928), p. 488vv., 528v.
12 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen, veldmaarschalk in keizerlijke dienst.
13 Francisco de Mello, graaf van Assumar, markies van Tor de Laguna.
14 18 april 1640; in deze vergadering kwam het ‘Eventualvertrag’ van 23 februari 1640 aan de orde.
15 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
16 Wilhelm Otto von Nassau-Siegen.
17 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst.
18 Karl Ludwig van de Palts.
19 Wilhelm, Albrecht en Ernst van Saksen-Weimar, broers en erfgenamen van de overleden hertog Bernhard van Saksen-Weimar († 18 juli 1639).
20 Adalbert (Wojciech) Miaśtkowski. Sultan Murád (Amurath IV) was 9 februari 1640 overleden.

Captae a Poenis in freto Britannico naves duae, Gallica altera, altera Britannica[21] aestimato damno ad tres milliones.

In Italiam missa ex arca regis CCCCL millia francorum, ex cardinalis arca CC millia. Milleraeus[22] ante decimum Maji obsidionem aliquam promittit.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

21 Het Engelse schip Rebecca en een Hollands of Hamburgs schip, zie *Cal. State Pap. Ven.* 1640-1642, p. 24n., 32, 33.

22 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.

4621. 1640 april 27. Van J.A. Salvius[1].

Hoch edel, gestrenger, insonders grossgünstiger, hochgeehrter Herr Ambassadeur,

Obwoln von Leipzig undt andern feindtlichen Orthen viel anhero geschrieben worden, ob solte der keysserliche Generalwachtmeister Breda[2] mit etzlich taussent Mann den Herrn Generalmaior Wittenberg[3] überfallen undt ihme etzliche Regimenter ruinirt, so haben wir doch von Erffurt undt andere Orthen her, dass zwar der keysserlichen Anschlag dahin gewesen, der Verlust aber bey weitem nicht dahin raichet, alss sie spargirt, sondern ausser etzlichen gemeinen, deren Zahl sich nicht hoch erstreckt, undt zweyer Stantarden, von den unsrigen kein Officier gemisst, oder sonsten einiger Schaden angefügt, undt vielmehr die Keysserlichen nicht ohne Verlust durch Herrn Generalmaior Königsmarck[4] undt Obristen Schlang[5] repoussirt worden. Sonsten nähert sich der Herr General Feldmarschall Banner[6] der Statt Erffurt mit der ganzen Armee, wie dann den 8. undt 9. Aprilis dass Hauptquartier zu Jena sein solte, undt wirdt hochwolermelter Herr Feldmarschall bey dieser Annäherung sich bearbeiten die hessische undt weimarische Völcker zu sich zur Coniunction oder uffs wenigst zur Cooperation zu bringen.

Den 3/13. Aprilis ist der Feldmarschall Hatzfeld[7] durch Nürnberg[8] uff Würzburg gereisst, deme 5 keysserliche Regimenter folgen solten umb mit den newgeworbenen Gil de Hasischen[9] undt etzlichen beyerischen in dem Franckenlandt sich zu coniungiren. Mit denen in der Schlesien liegenden Armeen beruhets noch in jüngsterwehnten Zustandt, allein hatt der in Franckfort an der Oder liegende Obriste Leutenandt Radike[10] die in Fürstenwaldt gelegene Brandenburgische überfallen undt eine Compagnie zu Fuess mit allen zugehörenden Officiers undt Knechten gefangen bekommen.

In Pohlen solte den 9/19. Aprilis der Reichstag zu Warschaw seinen Anfang gewinnen, undt die Stände sich in grosser Mänge dabey einfinden lassen; die wollen zu keiner andern Contribution verstehen, alss dass die jedesmahl verwilligte Gellter in denen Weywodschafften verbleiben, biss zum Fall der Noth uffbehalten, undt dann durch ihre Landt nicht des Königs[11] Schatzmeister aussgezahlt undt verrechnet werden sollen. So verlautet auch für gewiss, dass die Tartaren an denen polnischen Gräntzen einen Einfall gethan undt durch Hülff 3000 abgefallener Cosacken in die 80 m. Seelen, umb sich deren Diensts uff den Galeren zu gebrauchen, gefangen weggeführt haben, wiewohln sie im Nachjagen von den Pohlen wieder zimblichen Schaden erlitten haben sollen.

Zu Dantzig gerathen die Schifffrächte wegen gesperter Navigation über die Ostsee in grosse Wolfeyle, wie dann beraits die Lastkorn biss uff 54 f. abgeschlagen ist.

1 Hs. Den Haag. ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 10. Oorspr. (van de hand van Salvius' secretaris Georg Keller). Eigenh. ondertek. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant, residerende te Hamburg.
2 Hans Rudolph, vrijheer van Bredaw.
3 Arvid Wittenberg, graaf van Debern (1606-1657), generaal-majoor in Zweedse dienst.
4 Hans Christoph, graaf van Königsmark, generaal in Zweedse dienst.
5 Erik Slange († 1642).
6 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
7 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen, veldmaarschalk in keizerlijke dienst.
8 De woorden ‘Den...Nürnberg’ worden in het hs. vrijwel ongewijzigd herhaald.
9 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst.
10 Joachim Radicke (Raticken), officier in Zweedse dienst.
11 Wladislas IV (VII). De financiën van de koning waren strikt gescheiden van die van de staat: zie W.F. Reddaway e.a. (ed.), *Cambridge Hist. of Poland*, p. 430.

So will auch continuiren, dass der König in Pohlen den Accord, so seine Commissarii[12] mit der Statt Dantzig gemacht, keinesweegs ratificiren wolle.

12 Gerhard Dönhof en Johann Guldenstern.

Damit verbleibe ich, nebst Empfehlung zu göttlichem Gnadenschutz,
E. Exc. dienstbereitwilligster allezeit
J.A.S.

Hamburg, den 17. Aprilis Anno 1640.

Adres: Monsieur Monsieur Grotius, Conseiller d'Estat etc., Ambassadeur de sa M.^{té} de la Suède en France, résidant à Paris.
Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 15 May (*verbeterd uit* Martis).
Onder aan de brief staat: H. Amb. Grotio.
En in dorso: 27 April 1640. Salvius.

4622. 1640 april 28. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

Quaecunque hactenus scripsit Excellentia vestra super principis electoris[2] negotio, maxime vero quae continentur epistola data 16 Aprilis[3], mirifice mihi probantur, tum ob constantem affectum erga diu[4] afflictam domum, tum ob prudentissimas cogitationes, quibus utar in tempore. Sed Galli, quantum videre possum, omnia sua clam nos agere volunt idque eos facturos arbitror, donec certi sint de productione Suedici foederis[5]. Interim magis magisque comperio non probari in Anglia quae elector cum Gallis egit quaeque acturum suspicantur. Ego in Suediam scripsi[6], ut habeam in hoc negotio mandata, quae sequar. Elector his diebus testis fuit ac sponsor in baptismo infantis, qui natus est illustrissimo D. comiti Licestrio[7]. Particeps ejusdem sponsionis fuit virgo Rohania[8], quam Gallorum rumores conjugem electori destinant, consortem sacrorum, egregiam forma et ingenio, divitiis vero maximis.

Ab Hibernis duos milliones promissos in bellum Scoticum audio. Videamus, an tanto plus datura sit Anglia quanto est opulentior. Si illud negotium ex aequo et bono componeret rex Angliae seque cum Suedis, Gallis et landgravia[9] conjungeret, tanta

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 228. Gedrukt *Epist.*, p. 615. Al te evidente verschrijvingen in de copie zijn niet gesignaleerd. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Karl Ludwig van de Palts.
3 Camerarius' brieven aan Grotius van 1640 ontbreken.
4 In de copie te Uppsala weggelaten.
5 Het verdrag tussen Frankrijk en Zweden werd in juni 1641 verlengd; zie Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI. I, p. 207-209.
6 No. 4620.
7 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant in Parijs. Een in 1640 geboren zoon heb ik niet kunnen identificeren.
8 Marguerite de Rohan († 1684); zij huwde in 1645 Henri Chabot, sieur de Saint-Aulaye (1627-1657), later hertog van Rohan.
9 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.

ad partes accessio brevi nobis pacem datura esset, qualem speramus. Sed Roi[10] in Angliam revocatio haud multum mihi placet.

Mazarinus jamjam iturus est Coloniam. Puto venturum eodem Davausium[11]. Hamburgum mittetur[12] hinc, ut arbitror, minor aliquis[13].

Multum perculerant hanc aulam tristes de Bannerio[14] nuntii. Eam ego recreavi

10 Thomas Roe, Engels diplomaat in Hamburg. De copie heeft abusievelijk i.p.v. 'Roi...revocatio': quod...revocatur.
11 Claude de Mesmes, graaf van Avaux, Frans gevolmachtigde in Hamburg.
12 De copie heeft abusievelijk 'mittatur'.
13 Er was sprake van een bezending van Blaise Méliand, tot juli 1640 Frans ambassadeur in Zwitserland, naar Hamburg, maar deze vond niet plaats. Vgl. Arch. Minist. Aff. Etr., Parijs, Corresp. pol. Allemagne t. 13, f.º 92.
14 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.

veriora vulgans e literis Excellentiae vestrae atque aliorum. Bavarus[15] illum timet. Itaque omnem ad se militem revocasse dicitur. Exspectabimus quotidie ab illis partibus laeti aliquid; neque enim otiabuntur diu tantae copiae.

Tirolenses dilectus lente satis procedunt. Exercitui isti ad Rhenum, ut fama est, venturo, praeerunt Melo[16] et Hatsfeldius[17]. Apparent ad Constantiam cohortes aliquae et equitis nonnihil. At ipsa civitas neque contribuere ad bellum neque praesidium accipere neque munitiones novas pati promta est defendens se pactis cum domo Austriaca et cum Helvetiis. Interim Masfeldium arcem virtute Nassavii[18] servatam gaudemus depulso Gillio Hasio[19] speramusque majora ex fida consiliorum sociatione, quae est inter landgraviam et Longavillanum[20]. Si res bene curantur, non erit tutus in Westfalia Walius[21].

Danus contra territantes se Batavos pari arte grassatur jactatque[22] ad fretum orasque suas defendendas ingentia sibi adfore auxilia ab Anglis ac Dunquercanis. Video ita sentire rerum peritos diu abstineri Batavicam plebem ab isto navigatu non posse. Suspicor principem Arausionensem per clandestina colloquia viam quaesiturum transactioni. Quod et Galli optabunt, ne distractae alio Batavorum vires minus adversus Hispanum valeant.

Millereius[23] in aulam rediit, ut quae deerant pararentur. Non longe ab eo erunt Castilionaeus[24] et Chaunius[25] exercitum minorem alternis recturi imperiis. Alium, circa eundem finem, Guichius[26] comes habebit. Villaregius[27] in comitatum Burgundiae irrumpit, princeps Condaeus[28] it in partes Baionae vicinas, ut inde hostem arceat.

In Italia magnae hostium vires; Casale obsidetur. Mittuntur quaedam supplementa Harcurtio[29]. Sed ea ad depellendum hostem non sufficiunt. Dicitur parari ingens exercitus et classis, utrumque sub imperio archiepiscopi Burdegalensis[30]. Sed rex neque impendii neque periculi tantum subire vult, nisi et[31] ducem puerum Sabaudum[32] in Gallia habeat et Monmillanum in sua potestate. Ea mandata, non sane laeta, hinc refert Abbas Mandius[33], qui a vidua[34] missus huc fuerat, Sabaudica scilicet, quam haec res ob vicinitatem tangit, ut et Italos plerosque mirum quam in tanto periculo securos. Ipsa Mantuana[35], cujus est Casale, quin in arcano de permutatione aliqua cum Hispano egerit, non dubitatur.

15 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren. De copie heeft ten onrechte ‘Banerius’.
16 Francisco de Mello, graaf van Assumar, markies van Tor de Laguna.
17 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen.
18 Wilhelm Otto von Nassau-Siegen.
19 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst.
20 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
21 Johann Joachim (Joachim Christian), graaf van Wahl, Beiers veldmaarschalk.
22 De copie heeft ten onrechte ‘putatque’.
23 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
24 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
25 Honoré d'Albert, hertog van Chaulnes, maarschalk van Frankrijk.
26 Antoine de Gramont, graaf van Guiche.
27 Nicolas de Neufville, markies van Villeroy.
28 Henri de Bourbon, prins van Condé.
29 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac en Brionne.
30 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux.
31 De copie te Uppsala heeft abusievelijk ‘ad’.
32 Carlo Emanuele II van Savoye.
33 De abt Tommaso Isnardi della Montà.
34 Christine de France, hertogin van Savoye.
35 Maria Gonzaga, hertogin van Mantua. Bij het ontzet van Casal op 29 april 1640 bevond zich onder buitgemaakte Spaanse papieren o.m. een geheim verdrag tussen don Diego de Saavedra en de hertogin van Mantua; zie Claretta, *Storia della Reggenza* I, p. 639.

Pontifex duces creat terra marique et in regno Neapolitano parari dicuntur LXXX galeones, galerae LXX, metu duplici, a Turca[36] et Gallo.

Controversiae Romanae cum Gallia libellos[37] utraque ex parte pariunt. Videntur

36 Ibrahim, sultan der Ottomanen.

37 Zie Pastor, *Gesch. Päpste* XIII1 (1928), p. 488vv., 528v.

autem libellorum pro pontifice scriptores pontifici attribuere jurisdictionem in legatos, quod nulli regum placebit.

Constantinopoli Ebrahimus sine aemulo imperium tenere scribitur. Et dubitasse diu, an e domo prodiret insidias metuens, donec conspecto Achmetis mortui[38] corpore se sultanum[39] credidit dixitque obiisse magnum principem, sed magnum tyrannum. Visirius[40] omnium, qui circa eum sunt, captat gratias, ut periculum fugiat.

Quod inducias quam pacem malunt Galli, haud miror. Multa enim tenent aliena. Dubito, an non Suedis idem sit futurum utile, si Galli etiam per inducias dare velint auxiliares pecunias. Sed quomodo Hispanum, quomodo imperatorem eo perducemus, nisi insigni armorum nostrorum felicitate? De Bavaro quae cum multis aliis suspicatur Excellentia vestra non dixerim inania esse. Solent saepe Galli alii nutare, alii nictare[41]. Νᾶφε καὶ μέμνασ᾽ ἀπιστεῖν νεῦρα ταῦτα τῶν φρενῶν[42].

Ex Casalis arce eruptum feliciter.

Veneti suae tutelae consulunt[43], collectis octo millibus peditum, equitum duobus.

Ad exercitum Millereii mittuntur molae ad farinam faciendam et pontes portatiles.

Inquiritur in monetae adulteratores. Publicani pro mulctarum compendio offerunt milliones duos.

Millereius obsidionem nobis aliquam promittit ante Maii decimum.

Preces meas ad Deum cum Excellentiae vestrae precibus jungo, ut pacem det bonam christiano nomini Excellentiaeque vestrae secunda omnia.

Excellentiae vestrae perpetua observantia devinctus
H. Grotius.

Lutetiae, 28 Aprilis 1640.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: red. 5 Maij s. nov. 1640.

4623. 1640 april 28. Aan Willem de Groot[1].

Frater charissime,

Tuae fidei has literas meas[2] ad duos filios meos[3] committo et, ut hactenus, omnia negotia mea, praesertim literaria, si modo tibi oneri non erunt. Velim ad me scribas,

38 Murád (Amurath IV); hij was op 9 februari 1640 overleden.
39 In de copie weggelaten.
40 Kara Mustafa Kemankeş.
41 Vgl. dl. X, p. 420 en n. 9 aldaar.
42 [Epicharmus] frg. 250 (ed. Kaibel).
43 De copie heeft ten onrechte ‘consulant’.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 896.
2 Ontbreken.
3 Pieter en Diederik de Groot.

an ita, ut conventum fuit, prostent τὰ ἀνώνυμα[4]; quae de iis sint pie eruditorum et pacem amantium judicia. Ubi ista novero, de forma, qua edenda sint nostra ad Novum Foedus[5], velim constituas aliquid de D. Vossii[6] consilio. Quamdiu victurus sim incertus - nemo

4 *Commentatio ... de Antichristo ...*; *Explicatio ... de fide & operibvs*; *Explicatio Decalogi ...*; zie voor de volledige titels no. 4453, resp. nn. 2, 4 en 7.

5 *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm. Cum tribus tractatibus & Appendice eo spectantibus.* Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXXXXI; Ter Meulen-Diermanse no. 1135.

6 De Amsterdamse hoogleraar Gerardus Johannes Vossius.

mihi aetatem promisit, ad quam pervenit pater - volo quae mihi Deus tribuit, retribuere posteritati. Is mihi testis me sine partium studio[7] optima velle christianitati.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

28 Aprilis 1640.

4624. 1640 april 28. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

Ick meen met uE., dat die van propositie hebben gesproocken, gemeent hebben te spreecken van den brief van de coninginne[2].

Ick heb gelesen een boeck bij de Schotten gemaect tot haere justificatie[3], 'twelck meer tot verbittering van de humeuren streckt als tot versachting. Wat daervan sal vallen is van groote importantie voor den geheelen stant van Europa.

De questie van Hollant met Denemarck is van groot gewicht. Dewijle de ambassade op Swede[4] werdt uitgestelt, soude ick licht geloven, dat heimelijck werdt gehandelt om de saecke met Denemarcken af te maecken.

Van de landgravin[5] verwachten wij de actie ende 'tgunt uE. gist accordeert met de conjecture van veelen alhier.

Men verwacht hier, dat sijne Hoocheit haest in 't velt sal sijn.

Van de Brasilsche tijdingen willen wij het beste hoopen ende de seeckerheit daervan verwachten.

Nopende de questie van de testamenten gemaect in barbarische landen[6], daer geen wetten en sijn op sulcke saecken, dunct mij de opinie van Jason[7] de beste te sijn. Men soude nopende Brasyl ende eenige plaetsen in Oost-Indië mogen objicieren, dat het sijn conquesten ende dat de plaetsen van conquesten gereguleert werden nae het overwinnende landschap. Maer daertegen vallen twee consideratiën: eerst, dat te twijffelen staet, off veele plaetsen, daer de onsen resideren - sijnde daer gecomen als coopluiden - voor conqueste connen gehouden werden; ten tweede dat noch de Staten-Generael, die de Compagnie tot conquesten autoriseren, noch de Compagnie selve geen wetten en hebben op de testamenten. De wet van elcke provincie nopende de forme van testamenten bint in de provincie, niet daerbuiten, soodat geene wet werdende bevonden, die de reisende personen in die verre landen obligeert, de saecke, nae mijn dunct, blijft in terminis juris naturae

7 Vgl. Tacitus *Ann.* I, 1: sine ira et studio.

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 14b. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedeelt. gedr. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 277. Antw. op no. 4606; beantw. d. no. 4635.

2 Christina van Zweden; zie ook dl. X, p. 838.

3 Pamflet van de hand van William Spang, *Brevis Et Fidelis Narratio motuum in regno & Ecclesia Scotica, Excerpta ex scriptis utriusque partis scitu dignissimus. Per Irenævum Philalethen...* Dantisci, Anno 1640. Zie Gillett (ed.), *Mc Alpin Catalogue* I, p. 557.

4 Het gezantschap bestaande uit Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva. Zie no. 4574, n. 2.

5 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.

6 Zie ook de nos. 4574, 4592 en 4606.

7 Jasone del Maino; vgl. no. 4606, n. 10.

et gentium, 'twelck, soo het de heeren Staten-Generael niet aen en staet, mogen daer wetten op maecken off ten regarde van de personen, die haer ondersaeten sijn, off ten opsicht oock van die landen, soo haere Ho. Mo. houden deselve haer toe te comen.

De advysen, die wij uit Italië ende die quartieren ontfangen, seggen ons, dat Ebrahim[8] te Constantinople volcomentlijck regiert in plaetse van sijn broeder Achmeth[9] ende dat hij

8 Ibrahim, sultan der Ottomanen.
9 Murád (Amurath IV); hij was op 9 februari 1640 overleden.

vresende bedrogh uit sijn huis niet en heeft willen uitgaen, eer hij het doode lichaem van Achmeth heeft gesien ende geseit, dat een groot prins, maer oock een groot tyran was gestorven. Daer en valt geen oppositie ende den grooten visyr[10] soect vrunden om hemselve, soo hij can, in credyt te houden, soo niet, buiten peryckel. Van wat humeur desen nieuwen Grooten Heer sal sijn, is noch niet te weten, dewijle de souveraine regiering ende nieuwen raed veele humeuren veranderen. Maer ick mercke wel, dat den paus ende den coning van Spaignië in vrese sijn. Den paus in plaetse van cardinalen te maecken, gelijck sijne neven[11] wenschen, maect capitainen te water ende ter zee.

De Spaenschen in 't rijck van Napels prepareren haer ten oorlogh ter zee, men seit met tachtich galeonen, seventich galeien. 't Sal apparentelijck wat minder sijn. Sij vresen niet alleen voor den Turck maer oock voor Vrancrijck, alsoo den bisschop van Bourdeaux[12] gereedschap maect om met een vloot te gaen in de Middellandsche Zee ende, soo men seit, met een leger in Italië, alwaer Casal niet alleen is belegert, maer de stadt verlaeten om 't casteel ende citadelle te beter te defenderen. De hertoginne van Mantoue ende Montferrat[13], aen welcker naecomelingen Casal toecomt, siende de saecken in Italië meest hellen nae Spaignië, volgt die partij. Den paus ende Venegiën, oock andere princen van Italië, zien wel, wat haer is gelegen, dat Casal niet en comt in handen van Spaegnië, maer door schrick houden haer stil. Den coning van Vrancrijck dit siende wil sijne forces niet tevergeefs hazarderen, maer om Casal te ontzetten ende mevrouw van Savoie[14], die aen de conservatie van Casal niet weinigh is gelegen, met groote macht te secoureren, versoect dat den jongen hertogh van Savoie[15] gestelt werde in Vrancrijck ende Mommillan, de stercksте plaets van Savoie, in sijne handen. Met dese voorslagh is den abt de Mandes[16], die hier gesonden was van de hertoginne, wedergesonden nae Savoie. 't Is gelooffelijck, dat die voorslagh bij de principalen van Savoie swaericheit sal vinden.

Mijnheer den prins[17] vertreckt nae Languedoc, Villeroy[18] in 't graefschap van Bourgogne, den marescal de la Millerai[19] is van de frontieren weder te hove gecomen om naerder ordre ende provisie tot sijn leger, dat het grootste sal [sijn]. Den graef van Guiche[20], mede verwant aan mijnheer den cardinael, sal een clein leger daeromtrent hebben. Den marescal de Chastillon[21] ende den hertogh van Chaune[22] tesamen een ander leger ende sullen bij beurten 'tselve hebben. Eenige meenen, dat de occurrentiën van Italië alle de desseings op Nederlant souden mogen veranderen. Ick ben van andere opinie.

Den paus blijft in dispuite soo met Vrancrijck als van Spaignië ende werden in de questie met Vrancrijck veele boucken[23] gemaect aen beide zijde.

10 Kara Mustafa Kemankeș.
11 Antonio en Francesco Barberini.
12 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux.
13 Maria Gonzaga, hertogin van Mantua.
14 Christine de France, hertogin van Savoye.
15 Carlo Emanuele II van Savoye.
16 De abt Tommaso Isnardi della Montà.
17 Henri de Bourbon, prins van Condé.
18 Nicolas de Neufville, markies van Villeroy.
19 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
20 Antoine de Gramont, graaf van Guiche: hij was getrouwd met Françoise-Marguérite de Chivré, een verre nicht van Richelieu.
21 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
22 Honoré d'Albert, hertog van Chaulnes, maarschalk van Frankrijk.
23 Zie Pastor, *Gesch. Päpste* XIII 1 (1928), p. 488vv., 528v.

Den vorst van Beyeren[24] vresende voor Bannier[25] treckt al dat hij kan bijeen. Masfeld is ontzet bij den graef van Nassau[26], die Gilde de Haes[27] vandaer heeft doen vertrecken.

24 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
25 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
26 Wilhelm Otto von Nassau-Siegen.
27 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst.

Den hertogh van Longueville[28] heeft de zijnen te Cassel om tesamen te beraedslagen wat te doen sal staen.

Van de saecken van mijnheer de churfürst[29] can ick niet seeckers oordeelen. Wij moeten sien, wat cours Engellant nae dit Engelsche parlement sal nemen ende off den ijver daer soo groot sal sijn tegen Schotlant als deselve in Ierlant is geweest. Sijne churf. Doorluchticheit heeft dese dagen een kindt van den graef van Licester[30] geheven met Madamoiselle de Rohan[31]; daeruit schicken de Fransoisen, bijsonder die van de religie, een huwelijck. Men seit den keiser comt nae Regenspurg.

Tot Parijs, den 28 April 1640.

Wij verstaen hier, dat de rovers van Alger ofte andere plaetsen daeromtrent in de engte bij Engelant twee schepen hebben genomen, een Engelsch, een Fransch[32], waervan de schade werdt geëstimeert op drie millioenen. Den coninck hoopt twee millioenen te becomen uit de boeten over valsche munten, waerover met eenige partisans werdt gehandelt. Eenige molens om meel te maecken ende artificiele bruggen werden gesonden nae 't principale leger.

Die van Polen hebben haere ambassadeur[33] van de wegh van Constantinople weder geroepen, nae de tijding van de doot van Achmet.

De Venetianen hebben bij haer ontrent achtduisent man te voet, twee te paerd tot haere defensie. Uit Vrancrijck werdt gearbeit om haer in 't oorlog te trecken, waertoe ick noch geene apparentie en sie.

Uit de citadelle van Casal is een uitval met eenige schade van de Spaenschen. Monsieur de la Millerai belooft ons ontrent den 5 Mey een notable belegering. Nae Italië sijn gegaen vierhondertvijftighduisent gulden uit de coffers van den coning ende hondertendevijftigduisent gulden uit de coffers van mijnheer den cardinael.

Adres (boven aan de brief): Mijnheer Mijnheer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den 24 (!) April 1640. Testamenten in Brasyl ende Oostindiën gemaeckt.

4625. 1640 april 30. Van P. de Groot[1].

Venerande parens,

28 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
29 Karl Ludwig van de Palts.
30 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant in Parijs. Een in 1640 geboren zoon heb ik niet kunnen identificeren.
31 Marguerite de Rohan.
32 Zie no. 4620, n. 21.
33 Adalbert (Wojciech) Miaśtkowski.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 26. Eigenh. oorspr.

Videbis hic editionem eorum, quae ad Decalogum annotasti[2]. Videbis et exemplar folii primi annotationum ad Evangelia[3], ut ex eo judices, quomodo tibi placitura sit ista editio. Curavi, dum hic fui, folium istud imprimi, nequid temporis nobis pereat sine fructu,

2 *Explicatio Decalogi Vt Græce exstat, Et quomodo ad Decalogi locos Euangelica præcepta referantur.* Amstelodami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev, MDCXL; Ter Meulen-Diermanse no 1117.

3 *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm. Cum tribus tractatibus & Appendice eo spectantibus.* Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXXXXI; Ter Meulen-Diermanse no. 1135.

possitque D.^{s} Vossius[4] annotationes perlegere, dum tuas expecto et ex iis mentem tuam intelligam. Pollicetur Blavius[5] intra quartum mensem illud opus ad finem perductum iri. Absoluta est et altera editio Antichristi[6] correctior, quam simul hisce inclusissem, nisi unis literis sufficere haec putassem; mittam tamen proxime.

Deus, venerande parens, tibi det omnia prosperrima.

Tibi obedientissimus filius

P. de Groot.

XXX Apr. MDCXXXX.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 9 Maii.

In dorso: 30 April 1640. P. Grotius.

En onder aan: Duae colomnae nihil habent magnifici[7]; character deletus (?); ut Heinsiana[8] aut De iure belli[9]. Male correcta multa.

4626. 1640 april 30. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Illa περὶ Ἀντιχρίστου[2] ubique prostare jam ante monui[3]. Nunc addo etiam illa de Fide et operibus[4] ubique divendi. Voetius[5], cum postremus offeretur commentarius, dixit te prae eruditione insanire aut simile quid. Ego sincera hominum judicia intelligere non possum: amici blandiuntur mihi, inimici me non accedunt neque ego eos. Sylvae Ducis libellus primus[6] magnos inter pastores tumultus excitavit et dicitur

4 De Amsterdamse hoogleraar Gerardus Johannes Vossius.
5 Dr. Johan Blaeu of zijn broeder Cornelis Blaeu.
6 *Commentatio ad Loca quædam N. Testamenti quæ de Antichristo agunt, aut agere putantur, expendenda ervditis.* Amstelodami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev, MDCXL; Ter Meulen-Diermanse no. 1101.
7 Grotius doelt op de uitgave van zijn *Annotationes in libros Evangeliorvm* (zie boven).
8 Grotius zal doelen op de uitgave in 2°: *Danielis Heinsii Sacrarvm Exercitationvm ad Novvm Testamentvm Libri XX. In quibus Contextus Sacer illustratur, SS. Patrum aliorumque sententiæ examinantur, Interpretationes denique antiquæ aliæque ad eum expenduntur. Qvibvs Aristarchvs Sacer, emendatior nec paulo auctior, Indicesque aliquot vberrimi accedunt.* Lvgdvni Batavorvm, Ex Officinâ Elseviriorum. MDCXXXIX.
9 *Hvgonis Grotii de ivre belli ac pacis libri tres. In quibus jus naturæ & Gentium; item juris publici præcipua explicantur. Editio secunda emendatior, & multis locis auctior.* Amsterdami, Apud Gvilielmvm Blaevw. MDCXXXI. Cum Privilegiis S. Cæsareæ Maj. & Christianissimi Galliarum Regis; Ter Meulen-Diermanse no. 567.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 4613; beantw. d. no. 4640.
2 Het betreft hier de eerste editie; zie voor de volledige titel no. 4453, n. 2.
3 Niet in een van de ons bekende brieven van Willem de Groot; wel meldt Pieter de Groot dit. Vgl. no. 4604.
4 Zie voor de volledige titel no. 4453, n. 4.
5 Gisbertus Voetius, contra remonstrants theoloog en hoogleraar in Utrecht.
6 *Commentatio ... de Antichristo* ...; zie voor de volledige titel boven, n. 2.

ibi nescio quis[7] calamum in te stringere velle. De tertio libello[8] docebit te filius[9], qui jam Amstelodami est.

7 Samuel Desmarets - Maresius - (1599-1673), predikant in de Waalse kerk en hoogleraar aan de Illustre School te 's-Hertogenbosch; deze publiceerde: *Dissertatio de Antichristo, Quâ expenditvr et refvtatvr nupera Commentatio ad illustriora eâ de re Novi Testamenti Loca, II. V. Hvgonis Grotii credita; Simulque Ecclesiarum Reformatarum sententia de Antichristo Romano defenditur & confirmatur; Authore Samuele Maresio*,... Amstelrodami, Apud Ioannem Ianssonivm An. Dom. MDCXXXX; zie Ter Meulen-Diermanse nos. 1100 rem. 5 en 1128 rem. 2.

8 *Explicatio Decalogi...*; zie voor de volledige titel no. 4625, n. 2.

9 Pieter de Groot; zie no. 4625.

Hac septimana in inferiore curia senatoriam dignitatem obtinuit Kinschotius[10], in suprema Doubletius[11], ordinum vero secretarius creatus est Heribertus Bellimontius[12].

Ex Brasilia ea accepimus nova, quae hic longe sunt gratissima: pulsam quippe magnam Hispanorum classem, quacum nostri longe inferiores numero per aliquot dies conflixerunt eamque littore prohibuerunt, quod sane nostris sufficere debet ideoque in victoriam imputatur; classem exinde tempestatibus agitatam cum quindecim circiter navium damno rumor ad nos detulit.

Princeps[13] tuo utetur consilio seque, si pedes officium facere renuunt, lectica ad exercitum deferri jubebit, ne occasioni desit.

Quid jam Galli moliantur, quae spes in Italia armorum, quo loco inter Gallos et pontificem controversiae sint, ex te intelligere avebo rogoque, ut subinde iis, quae de privatis rebus ad me scribis, publica aliqua nova interspergas, ut habeam, de quo cum viris publicarum rerum gnaris disseram.

Parens noster magis magisque viribus destituitur, quod in tanta senectute novum videri non debet. Filius minor[14] crastino die ad Hassicum proficiscitur exercitum, inde se - nisi talis ibi offeratur conditio, quae ulterius iter moretur - ad Baneriana[15] castra collaturus.

Heri optimae matronae Utenbogardiae[16] funus extulimus, nunc senex ille[17] compare viduatus ut diu supersit, metuo.

Magni qui hic et in Galliis fiunt paratus quo evasuri sint, dies docebit; videbimus, an utrique experimentis docti melius quam antehac negotium gesturi sint. Illud mihi dolet quod omnia ad terrestrem militiam comparentur, ad maritimam vix quicquam.

Tu interea, frater optime, rempublicam christianam consilio juvare perge; nos te omnesque pacis amantes seriis precibus Deo pacis auctori commendabimus.

Raptim.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, XXX Aprilis 1640.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Ambassadeur de la Reine et couronne de Suède prez le Roy Trèschrestien. A Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 9 Maii.

En in dorso: 30 April 1640. W. de Groot.

10 Mr. Jasper (Caspar) van Kinschot, thesaurier van Den Haag; hij werd 24 april 1640 gekozen tot raad in het Hof van Holland als opvolger van Reynier van Persijn. Vgl. dl. X, p. 208 en n. 2.

11 Mr. George Rataller Doubleth, rentmeester van de Espargne; hij werd 26 april 1640 gekozen tot raadsheer in de Hoge Raad van Holland en Zeeland als opvolger van Pieter van Opmeer. Vgl. dl. X, p. 836 en n. 3.

12 Mr. Herbert van Beaumont, pensionaris van Dordrecht; hij werd 27 april 1640 verkozen tot secretaris der Staten van Holland en West-Friesland.

13 Frederik Hendrik; Grotius' advies in no. 4613.

14 Diederik de Groot.

15 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.

16 Maria Petitpas († 23 april 1640); vgl. B. Tideman Jzn. in *Oud-Holland* 26 (1908), p. 141-144.

17 Johannes Wtenbogaert (1557-1644), leider der remonstranten.

4627. 1640 april 30. Van N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

De preparaten ende neersticheyt om die te verspoedygen sijn ten oorloge hier niet

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK, K 74m. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedr. Rogge, *Br. N.v.Reigersb.*, p. 611. Beantw. d. no. 4643.

minder als sij daer souden mogen wesen ende sullen morgen de meeste troupes wesen op het rendevous, dat voor het voetvolck is ontrent Dordrecht, het paerdevolck uyt de bovenquartieren in het lant van Ravesteyn, blijvende de Brabantsche ruyteren van Breda ende Bergen in hare garnisoenen tot nader ordre, die wel vallen mocht voor een groot deel om tot Bergen gescheept te werden, waernaertoe veele, wel tot seshondert scepen worden geschickt, alle van de groote van 40 lasten ende bequaem om over zee te gaen, gelijck mede sijn diegene, daer het voetvolck in is geëmbarqueert, waeruyt wert geconcludeert den tocht in Vlaenderen vallen sal ende gegist licht op sodanyge plaetse, daer coniu[n]ctie met de Fransoisen soude mogen geschieden. Den train van wagenen, die over de negenhondert sijn, ende alle andere behouften werden gescheept ontrent Gorcum. De compangiën te voet, die op de lijste staen voor sijn Hoocheyt, sijn tweehonderttachtentych ende sijn darenboven eenyge troupes geordonneert om onder het commandement van den heer van Hauterive[2] den Rhijnstroom boven te bewaren. Godt wil het voornemen segen ende sijne Hoocheyt geven de dispositie tot sulcken dessein nodych, hetwelcke ten deele schijnt in prompte executie te bestaen, dewijle sijne Hoocheyt sijnselven den tijt niet en geeft tot reconvalescentie gerequireert, maer woensdach oft donderdach meent te vertrecken, hoewel vrij noch geïncommodeert.

Den viant, hebbende Stevenswaert ende plaetsen aen de Mase door een sterck convoy van volck ende behoeften voorsien, heeft in de buytenwercken van Gelder 2000 mannen doen logeren ende versamelt troupes in 't lant van Waes ontrent Sas ende Brugge, doende lichtyngen van ruyterie in sijn eygen landen ende van voetvolck in Engelant, daer hij meer faveur toe vint als die uyt dese quartieren commen.

Aen de subsistentie van den heer generael Bannier[3] is veel gelegen, wiens arrièreguarde Bilderbeck[4] schrijft in Voytlant bij Picolominys[5] volck qualijck is getracteert.

Van den hertoch van Lunenburch[6] heeft men goede opinie, gelijck mede eenyge van Nieuburch[7] willen hopen, dat hij met de lantgravinne[8], die op het versoeck van Longueville[9] haer noch niet heeft verclaert, soude mogen vougen, maer die resolutie kan ick van dien heer niet verwachten.

Wat van Coppenhagen wert geschreven sal uEd. uyt het bijgaende extract[10] sien, hetwelcke wert geconfirmeert met brieven van den cancelier Ulevelt[11], die ick selffs hebbe gesien; voorsichtygen nochtans meenen, het is om den staet te abuseren ende achter te houden de resolutiën, die sij houden(?) dat hier soude connen werden genomen, waertoe meer machts is als couragie om de verscheyde insichten ende interesten van sooveel leden, die daerover hebben te delibereren; evenwel en spreeckt de notificatie, die uEd. hier siet, noch niet claer, in wat vougen. Den navigatie op oosten wert den lesten Mey vrijgelaten, maer de distractie van de macht sal qualijck lijden eenyge extremiteyten, ende hoe dat werck sijn rechten eysch crijcht met het op- ende affsetten naer den conynckx[12] welgevallen, is niet wel te vinden. In desen tijt, dat Engelant met Schotlant - want dat meent men hier seecker

2 François de l'Aubespine, markies van Hauterive († 1670), kolonel van een regiment Fransen.
3 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
4 Henrick van Bilderbeeck, Staats agent in Keulen.
5 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
6 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
7 Wolfgang Wilhelm, hertog van Neuburg en Gulik-Berg.
8 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
9 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
10 Ontbreekt.
11 De Deense rijkshofmeester Corfits Ulfeldt (1606-1664).
12 Christiaan IV van Denemarken.

- in oorloge comt, souden den conynck van Denemarcken uyt dat rijck niet hebben te wachten.

Uyt Westindiën hebben wij veel goede tijdyngen, daervan ick mij tot de bijgaende courante[13] relatere, die uEd., gelove, geven mach.

In Italiën schijnen de saecken buyten redres te sullen verlopen, bijaldien de signeu(rie) van Venitiën haer niet en verclaert, ende hoe kan sij met behoudenis van hare maximes ende vrijheyt Spaengiën sijne macht soo sien toenemen in Italiën, dat hij alle de princen de weth sal connen geven, bijsonder dewijle de vreese van den Groten Heer[14] de signeurie niet meer en druckt, sijnde, soo men ons hier doet geloven, den baiolo[15] ter audiëntie geadmitteert ende den Heer, die nu regneert, gans niet belliqueux. Indien de dubbelden van placaten ende andere tijdyngen uEd. van een ander hant geworden, ick sal uEd. voor het toecommende met geen dubbel port belasten.

Desen lesten April 1640.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 9 May.

En in dorso: 30 April 1640. N. Reigersberg.

4628. 1640 mei 1. Van G. Horn[1].

Monsieur,

Celle-ci cera pour vous offrir mes très humble services et pour vous avertir, que puisque le maréchal-lieutenant Ian de Werth[2] a très humblement averti son Altesse l'électeur de Bavière[3], que sa Majesté le roy de France s'est de grâce déclaré qu'elle soit content qu'une eschange se fit entre luy et moy, son Altesse m'a fait donner la parolle par son conseiller d'estat, le mons.^{r} de Kütner[4], qu'elle y consente aussi et ne désire astheur autre chose sinon que l'affaire soit promptement mis en oeuvre et que pour la faciliter d'avantage il plaisast à sa Majesté de faire venir le dit

13 Ontbreekt. Van Reigersberch zond wellicht een exemplaar van de *Courante uyt Italien ende Duytschland, &c.* 1640 no. 17, dd. 28 april 1640, waarin is opgenomen: 'Auctentijck rapport aen de E. Heeren Bewindthebberen van de West-Indische Compagnie, door den Super Cargo van 't Schip den Zaeyer gedaen, den 22 Febr. van Fernamboucq t'zeyl ghegaen.'

14 Ibrahim, sultan der Ottomanen.

15 Alvise Contarini.

1 Hs. Stockholm, RA. Skokloster Bibl. no. 211. Eigenh. oorspr. Copie Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 5. De copie is waarschijnlijk van de hand van Grotius' secretaris Pieter Pels. Copie Parijs, Arch. Ministère des Affaires Etrangères, Corr. pol. Angleterre t. 48, f.º 113. De Zweedse veldmaarschalk Gustav Karlsson Horn (1592-1657) was in de slag bij Nördlingen op 6 september 1634 door de keizerlijken gevangen genomen; eerst in 1642 herkreeg hij zijn vrijheid. Eveneens op 1 mei 1640 zond Horn een brief aan de Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér, waarvan een copie (ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 5), tezamen met de onderhavige brief en copie van een brief dd. 8 mei 1640 van Maximiliaan van Beieren aan Johan van Werth (ARA, ibid.), door deze laatste aan Grotius werd toegezonden; Johan van Werth bevond zich in Franse krijgsgevangenschap en zou tegen Horn worden uitgewisseld - vgl. ook Grotius' brieven aan Oxenstierna no. 4656 dd. 19 mei en no. 4665 dd. 26 mei 1640 en n. 9, en de brief van Salvius no. 4692 dd. 14 juni 1640. Johan Banér verzocht Lodewijk XIII op 15 september 1640 de uitwisseling van Johan van Werth tegen Gustav Horn te bespoedigen (copie in ARA, ibid.); vgl. no. 4832.

2 Johan van Werth, keizerlijk officier in Franse krijgsgevangenschap.

3 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.

4 Johann Küttner.

maréchal-lieutenant plus proche de ces quartiers-icy soit à Brisak ou ailleurs, où bon il plaira à sa Majesté.

C'est pourquoy, monsieur, vous m'obligeriez grandement, s'il vous plaisoit de procurer, s'il est possible, qu'il plaisast de grâce à sa Majesté d'y donner ordre, espérant qu'aussi son Altesse de Bavière, pour plus haster l'affaire, me fera en brief avancer plus

proche de l'Elsace, et ce d'autant plus librement pour ce que je me suis offert de vouloir m'obliger par escrit, que non obstant que le cas avient que je fusse en chemin tiré d'entre les mains de la convoy par une partye suédoisse ou mis au large par quelque autre accident, je me tiendrois néantmoins obligé de délivrer promtement le dit maréchal-lieutenant Ian de Werth de sa captivité, ou bien, si cela ne me fust possible, de me vouloir à donc remettre sans aucun delay entre les mains de sa dite Altesse, selon que j'espère aussi que monsieur Ian de Werth ne sera moins requis de bailler une semblable asseurance devant qu'il soit mis en chemin d'estre mené en Alemaigne, et vous supplie, monsieur, de vouloir pour mon intérest y prouvoir, vous asseurant que vous m'obligerez par un tel bon office de m'estimer à jamais, monsieur,

vostre très humble serviteur
Gustaf Horn.

De Burckhaussen, le premier du May l'an 1640.

Adres: A Monsieur Monsieur, l'Ambassadeur pour sa Majesté la Roine de Suède auprès sa Majesté trèschrestiène.

In dorso schreef Grotius: Iean d.W., Marescal Horn. 1 May 1640.

4629. 1640 mei 3. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

Je n'ay point receu de vos lettres par cest ordinaire passé, vivant pourtant en gran perplexité de ce que deviendra mon affaire avec monsieur Heuf[2], craignant tousiours qu'il ne tira plus à la longue que ie ne sçaurois attendre.

I'ay veu icy en ma maison quelques gentils hommes suédois, qui sont de retour d'Italie qu'ils ont roulé jusques à Naples, tous braves gens et de grande espérance, surtout le comte de Rasboroff et Falckenstein[3], qui est, à ce qu'il m'a dit, de vostre cognoissance. Ils ont esprouvé l'avarice des Suisses et la cherté de toute choses qui est icy, et me pourront rendre tesmoignage en Suède come non obstant toutes ces difficultés et la détention si longue de mon gage, ie me maintiens honorablement en ma charge, encor que, avec mon très grand dommage et peu de réputation, que ie suis contraint de le faire de l'emprunt avec mille difficultez, ausquelles continuant si longtemps il faudra que ie remédie par quelque résolution plus profitable à moy, que ie n'ay point fait jusques à présent, estant chose du tout insupportable qu'on m'abbandonne icy en charge publique sans avoir esgard à ma fidélité et à mes

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds resident in Zürich.
2 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
3 De broers Karl Mauritz (1620-1666) en Ludwig Weirik (1622-1668) Lewenhaupt (Leijonhufvud), graven van Raseborg en Falckestein, maakten in deze periode hun tour door Europa. Hun oudere broer Gustav Adolf (1619-1656) werd in 1637 aan de universiteit van Leiden ingeschreven en diende tot 1640 als volontair in het regiment van Hendrik Trajectinus van Solms.

pertes que ma charge me cause, sed querelis nihil profuturis(?) oportet, ut a Deo et tempore ejus remedia expectem.

Sur la vive remonstrance, que ceux d'Engadine ont faite à messieurs de trois ligues touchant le traitté d'Insprug[4], on y a derechef envoyé d'autres députez[5] pour cercher quelque modération des points compris en iceluy traitté, surtout qu'on ne traitte pas les Engadins en sujects, qui ne le sont pas, et que les capucins n'y soyent point restablis, mais ie crain qu'ils n'obtiendront guerre de l'archiduchesse[6].

4 Het 'Eventualvertrag', op 23 februari 1640 gesloten tussen aartshertogin Claudia en Graubünden.
5 Christian von Florin en Georg Wiezel. Vgl. F. Sprecher v. Bernegg, *Geschichte* II (1857), p. 319.
6 Aartshertogin Claudia.

L'armée de Tyrol ne se grossit pas encor attendant la venue des trouppes de Hazfeld[7] et Ghil de Has[8], dont on pense pouvoir composer un corps de 12 mille combattans, mais tout cela va bien lentement et devant le mois de juin ils ne sçauroyent se mettre en campagne. Cependant on continue à fortifier la ville de Costance non obstant toutes les remonstrances des 6 cantons de la Suisse qui sont maistres de la Turgovie, dans lequel territoire Costance est située. Ils en ont escrit à Inspruc à l'archiduchesse, mais ie crois que tout cela sera en vain, pui[s]que les cattoliques y connivent et les Austrichiens peuvent tousiours s'excuser comme ils font sur ce que les Zurigois avoit par cy-devant laissé passer le mareschal Horn[9] sur leur territoire pour assiéger Costance.

On escrit de Bergamo que les Espagnols ont receu quelque eschec devant Casal d'où le gouverneur[10] doit avoir fait une bien gagliarde sortie en ruinant leur ouvrages, dont nous attendons plus de certitude. Du despuis que ce siège a commencé, le gouverneur de Milan[11] tient son agent ordinaire[12] auprès la duchesse de Mantoue[13]; le mesme font les Vénitiens[14], qui en sont jaloux et ont donné ordre à son ambassadeur à Rome[15], qui estoit sur le point de s'en aller malsatisfait des Barbareni[16], d'y demeurer formé pour quelque temps. L'ambassadeur de Savoye[17] craint grandement pour Casal y ayant peu de gens et de munition et si les Venétiens ne s'y opposent à force ouverte, on craint que les Espagnols n'en viennent au but.

I'y joints ce que i'ay de Rome[18] avec mes reccomandations accoustumées demeurant à jamais, monsieur,

vostre serviteur très obligé

C. Marin m.s.

De Zurig, ce 23 d'Avril 1640.

On descrie icy dereschef quelque eschec, que les Suédois doivent avoir receu en Saxe par les impériaux, dont ie suis certes fort en peine.

Onder aan de bijlage (no. 8): Je vous reccomande cy-joincte à monsieur Strasburger[19], lequel ie presse dereschef pour mes intérêts.

In dorso schreef Grotius: 28 April 1640. Marin.

7 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen, veldmaarschalk in keizerlijke dienst.
8 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst.
9 De Zweedse veldmaarschalk Gustav Karlsson Horn; zie ook no. 4636, n. 11.
10 Philippe de Torcy, markies van La Tour († 1652); hij bracht in 1628 een regiment op de been, waarvoor hem in 1636 licentie werd verleend. In 1640 werd hij goeverneur van Casale.
11 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés.
12 Giacomo Mandelli.
13 Maria Gonzaga, hertogin van Mantua.
14 Hun agent heb ik niet kunnen identificeren.
15 Giovanni Nani, extraordinarius ambassadeur van Venetië in Rome.
16 De kardinalen Francesco en Antonio Barberini.
17 Valerio di Saluzzo, graaf della Manta.
18 Bijlage no. 8.
19 Paul Strasburgk, Zweeds diplomaat.

4630. 1640 mei 4. Van J.A. Salvius[1].

Hochedel, gestrenger, insonders grossgünstiger, hochgeehrter Herr Ambassadeur,
Des Herren Generalfeldmarschall Banners Exc.[2] seindt den 10. huius zu Erffurt

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 10. Oorspr. (van de hand van Salvius' secretaris Georg Keller). Eigenh. ondertek. met eigenh. postscriptum. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant, residerende te Hamburg.

2 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.

glücklich undt wol angelangt undt haben dero Hauptquartier daselbst genommen, drey Regiment zu Fuess in die Statt undt die übrige gantze Infanterie in die umbliegende Stätt undt Dörffer logiret. Die Cavallerie aber, wie der gestern alhier einkommene undt der enden durchpassirte nürnberger Bott referiret, liegt mit dem lincken Flügel undter dem Herrn Generalmaior Wittenberg[3] umb Mülhaussen undt Langensaltza undt der rechte Flügel unter dem Herrn Generalmaior Pfuhl[4] umb Häringen undt in der Güldenawe, undt scheinet, dass seine Exc. sich in etwass da setzen werden, biss die mit der Cavallerie wegen der Fourrage besser fortkommen, undt unterdessen die Weimarische undt Hessische zur Coniunction bringen können, wie dann beede zu dem Ende ihre Abgesandten zu Erffurt haben, undt wie der Commendant in Erffurt[5] mir berichtet, der Weimarischen etlich taussendt beraits zu Eisenach, 7 Meil von Erffurt, angelangt waren.

Die keysserliche Hauptarmee war noch in Böhmen umb Eger undt Pilssen, alwar Piccolomini[6] dass Hauptquartier nehmen, undt die Völcker, sonderlich die Cavallerie, umb sich zu rafraichiren, uff eine Zeit lang in die Quartier gelegt werden solten.

Zu der Schlesie wirdt es allem Ansehen nach auch bald etwass abgeben, dann weiln der Graff von Mannssfeld[7] Strigaw hart belägert, der Herr Generalmaior Stalhansch[8] aber solches zu entsetzen starck im Anzug war, alss wirdt vermuthlich ehelang etwass von dar zu vernehmen sein. Die in Görlitz liegende schwedische Tragoner haben Sittaw erstiegen undt die darinn gelegene zwoe Compagnien sächsische Rheuter gantz zunichte gemacht.

Der polnische Reichstag zu Warschaw hatt zwar seinen Anfang erraicht, undt befinden sich die Stände in grosser Anzahl dabey, soll aber in zimblicher Confusion dahergehen, undt sie mit ein- undt anderm, sonderlich des Osselinski[9] Cancellariat übel zufrieden sein; so sollen auch keyserliche undt spanische Gesandten[10] daselbst erwartet werden, deren Anbringen so leicht zu errathen, alss ungewiss ist, wie ihre Verrichtung fallen werde.

Seine M.tt von Dennemarck lassen alle dero hiebevor im Hollsteinischen gehabte Völcker nacher Dennemarck bringen undt an deren Stelle 3000 Mann unter einem Regiment durch Graff Pentzen[11] werben, welcher sich zu dem Ende aniezo in Persohn zu Altenaw befinden thut.

Wormit ich nebst Empfehlung zu göttlichem Gnadenschutz, verbleibe.

E. Exc. dienstbereitwilligster allezeit

J.A. Salvius mp.

Hambourg, den 24. Aprilis 1640.

Rex Daniae heri quinque naves bellicas ad portum Lubecensem misisse scribitur.

3 Arvid Wittenberg, graaf van Debern, generaal-majoor in Zweedse dienst.
4 Adam von Pfuel, generaal-majoor in Zweedse dienst.
5 Christoffer Heinrich von der Goltz.
6 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
7 Philipp, graaf van Mansfeld, keizerlijk bevelhebber.
8 Torsten Stålhandske, Zweeds generaal-majoor.
9 Jerzy Ossolinski.
10 Niet geïdentificeerd.
11 Christian von Pentz (1600-1651).

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 29 Maii.

Onder aan de brief staat: H. Amb.r Grotius.

4631. 1640 mei 5. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

Ut gratissimis mihi literis Excellentiae vestrae datis 23 Aprilis[2] respondeam, a rebus

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 229. Gedrukt *Epist.*, p. 617. Al te evidente verschrijvingen in de copie zijn niet gesignaleerd. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.

2 De brieven van Camerarius aan Grotius van 1640 ontbreken.

principis electoris[3], quae maxime mihi cordi sunt, incipiam.

Vellet is commendatione reginae nostrae[4] sublevari onere datae fidei; deinde, ubi Suedicum cum Gallia fedus[5] renovabitur, sui haberi rationem. Vivere jam coepit suis impendiis, cum regina[6], regis Galliae mater, maneat[7] Anglis hospes sumptuosa. Dicit spes sibi aliquas ab Anglia fieri, sed eae quales sint, non satis intelligo. In Angliam ut eat, permissuri ei facile sunt Galli, sed ut ad redeundum obligatus maneat. Quid autem Gallia ipsi praestitura sit hic manenti, ne id quidem percipio satis, nisi quod spes datur efficiendi, ut ad eum redeat Palatinatus inferior, quod quantillum est.

De foedere faciendo cum Suedia Galliaque loquuntur Angli interdum nonnihil, sed eo, quantum ex sermonibus judicare datur, animo, ut potius arbitros se pacis faciant[8] quam belli socios. Sed hoc saxum jamdudum est quod volvitur; itaque de eo nihil addam.

Hyberni satis calide feruntur in Scotos, nam et peditum decem millia, mille equites promittunt praeter pecunias. Angliam puto in hoc negotio processuram lentius.

Landgraviae[9] quid suadeat Longavillanus[10], haud certo novi. Sed quae scribit Excellentia vestra, eadem aliunde mihi indicantur. Mihi vero ita videtur referre nostra, ut quamprimum aliquid agat partemque hostilis militis a Bannerio[11] abstrahat, ut is eo expeditior res possit gerere, quales solet. Lunaeburgicus[12] magnum momentum sit, si ad nos accedat, sed pergo dubitare.

Res nostras prosperas non ego tantum, sed et haec aula laetis accepit animis. Ut ad praelium adducatur res, hostis, credo, non committet; forte nec nobis expedit, causas tantas uno aleae jactu dijudicandas committere. Gaudeo apud vos properari. Hic omnes duces ab urbe abierunt et intra paucos dies magnam aliquam obsidionem nobis promittit Millereius[13]. Dunquerca autem et augetur et sedulo munitur aucta tribus Hispanorum millibus, quae recens eo advenere. Mittuntur et in Italiam octo ferme millia, aut, ut aula credi vult, amplius. Hi an recta ituri sint ad oppugnanda Hispanorum castra, quae jam Casale vallo circumvenerunt - sunt autem in Casali milites ferme bis mille -, an aliud quid aggressuri rebus suis congruentius, in ambiguo adhuc relinquendum est. Sunt autem validi in illis[14] partibus Hispani; nam in obsidione ista habent XX ferme millia neque multo minus in altero exercitu, cui praeest princeps Thomas[15], cui et pecunias ad[16] DC millia scutatorum dedit Leganesius[17] et auxilia nova bis mille peditum, equitum mille et amicitiam cum ipso ac cardinali Sabaudo[18] nonnihil labascentem restituit novis pactionibus, per quas duo illi principes promittunt

3 Karl Ludwig van de Palts.
4 Het woord ‘reginae’ is in de copie te Uppsala weggevallen. aant.
5 Het verdrag tussen Frankrijk en Zweden werd in juni 1641 verlengd.
6 Maria de' Medici; het woord ‘regina’ verbeterd uit ‘reginae’ volgens de copie.
7 Volgens de copie verbeterd uit ‘manet’ van de *Epist.*
8 De copie heeft abusievelijk ‘facient’.
9 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel. De copie heeft abusievelijk ‘landgravia’.
10 Henri d'Orléans, hertog van Longueville; de copie heeft abusievelijk ‘ut’.
11 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
12 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
13 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
14 De copie heeft abusievelijk ‘dies’.
15 Tommaso Francesco van Savoye.
16 Aangevuld naar de copie.
17 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés.
18 Kardinaal Maurizio van Savoye.

secuturos se arma Hispanica contra omnes excepto Sabaudiae duce[19]. Dicuntur autem principes illi in urbium praesidiis habere sexdecim alia millia.

19 Carlo Emanuele II van Savoye.

Viennae suspiciones quaedam contra Bavarum[20] nasci dicuntur. Sic saepe in scenam redit eadem fabula.

Apud Rhaetos haud dubie probabuntur pacta Oenipontana[21] Salissio[22] et Gallorum amicis, qui ibi sunt, ne mutire quidem audentibus. In Helvetiis vero et dilectus et iter Hispano permittuntur, non communi decreto, sed studio Badensium aliorumque. Itaque crescit ibi petiturus Rhenum exercitus.

Magna hic fama fuit de ingenti Batavorum victoria navali ad promontorium Augustini in Brasilia. Ejus quid sit, e Batavis docebimur.

Quin Ratisbonam venturus sit imperator, video non dubitari, ut nec de partu reginae Polonicae[23].

Longavillanus longe lateque militem mittit, etiam ad Lonam. A Binga abduxit machinas; conferet, ut aiunt, consilia, et cum Bannerio et cum Hassicis.

Rex Galliae Cantilliaci est. Ibi eum convenit comes Licestrius[24] oravitque, ne rex admitteret, si qui huc venirent a Scotis missi.

21 Aprilis Harcurtius[25] movit Poirinum versus; id XXX milliaribus Italicis abest a Casali. Pecunia iterum mittitur ad Vinarienses; qui post ducis sui mortem[26] recepisse a rege dicuntur DCCC millia scutatorum. Comitatenses Burgundi ad sui tutelam habituros se sperant IXM pedites, equites DCCC. Profecti sunt ad Reteliam Millereius, Ambianum Castilionaeus[27], Bressaeus[28] Rupellam, ubi classis a tempestate non parum damni accepit.

In Normanniam missae tres cohortes, quae populum in obsequio retineant. Nobilitas ex Pictonibus ad arma evocata. Edicta tributaria facta nova XXVIII. Ducis Caroli[29] milites non longe a Meti tres arces ceperunt, item in amne naves tres aestimatas XX millibus scutatorum.

Deus cuncta ad bonos perducat exitus Excellentiaeque vestrae semper faveat.

Excellentiae vestrae omni observantia devinctus
H. Grotius.

Lutetiae, 5 Maii[30] 1640.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

20 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
21 Het ‘Eventualvertrag’, op 23 februari 1640 gesloten tussen aartshertogin Claudia en Graubünden.
22 Ulysse de Salis-Marschlins. Grotius ontving dit nieuws van Charles Marini; vgl. no. 4609.
23 Cecilia Renata, dochter van Ferdinand II; op 9 april was Sigismund Kazimierz geboren.
24 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant in Parijs.
25 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac en Brionne.
26 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar († 18 juli 1639).
27 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
28 Jean Armand de Maillé, markies, later hertog van Brezé; vgl. no. 4481, n. 31.
29 Karel IV, hertog van Lotharingen.
30 De copie te Uppsala dateert op 8 mei, hetgeen minder past in de wekelijkse reeks van brieven.

4632. 1640 mei 5. Aan Willem de Groot[1].

Etiam atque etiam te rogo, mi frater, ut norim, an prostent ubique et in Galliam Angliamque missa sint illa περὶ Ἀντιχρίστου[2], item πεφὶ πίστεως καὶ ἔργων[3], tum vero, quo

1 Gedrukt *Epist.*, p. 896. Gecit. in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 278. Antw. op no. 4615; beantw. d. no. 4647.
2 Zie voor de volledige titel no. 4453, n. 2.
3 Zie voor de volledige titel no. 4453, n. 4.

loco sint τὰ πρός τοὺς δεκαλόγους[4]. Ego in proposito persto perstiturus, etiamsi certus essem nullum me laboris hujus fructum esse conspecturum:

nunquam successu crescit honestum[5].

Praeterea, non si male nunc et olim sic erit. Veniet haud dubie tempus, quo fessi contentionum animi pacis ecclesiasticae vias quaerant. Seramus arbores illis hominibus profuturas.

A 's Gravesanda Hollandiae[6] noli dubitare, quin nomen habeat illa Anglicana, nempe quod ibi nautae clamare solerent 's Gravesandam, 's Gravesandam.

De Voogdio[7] doleo. Sed quid mirum tales edi partus ex dogmate de adipiscenda sine operibus salute?

Notae meae ad Tacitum[8] tenuiores mihi videntur, quam ut solae compareant. Mitto tamen, ut tuo utaris arbitratu.

Pro patre Deum seriis et assiduis precibus oro, item pro matre, te, uxoribus liberisque nostris.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 5 Maji 1640.

De Diderico nunquam ego castra Milandriana[9] Banerianis[10] praetuli, sed si induci nullo modo possit, ut ad Baneriana iret, praetuli Milandriana Batavicis. Nunc autem non ei Hamburgum, sed Casselam[11], ubi aut Banerius ipse erit aut missi a Banerio et ad Banerium ituri. Ajunt qui norunt amici pertutum esse iter.

Ut ante saepius scripsi[12] nolo quicquam meorum dari Blaviis[13], nisi prius tria ἀνώνυμα[14] ubique prostent et in omnes oras atque etiam ad nos mittantur. Ad Annotata in Evangelium[15] addo quaedam ex vetustissimo Angliae manuscripto[16], quae brevi mittam.

4 Zie voor de volledige titel no. 4453, n. 7.
5 Misschien een toespeling op Seneca *Phaedr.* 598: honesta quaedam scelera successus facit.
6 Vgl. no. 4599 en n. 35 en no. 4615.
7 Johan de Voocht; vgl. no. 4615, n. 15.
8 Grotius' aantekeningen werden tenslotte zonder andere commentaren uitgegeven. Zie voor de volledige titel no. 4523, n. 28.
9 Peter Melander, graaf van Holzapfel, bevelhebber in dienst van Hessen-Kassel.
10 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
11 Hier is wellicht een woord als ‘propono’ in de pen gebleven.
12 O.m. nos. 4589, 4599 en 4613.
13 De Amsterdamse drukkers-uitgevers dr. Johan en Cornelis Blaeu.
14 Genoemd bij nn. 2, 3 en 4.
15 Zie voor de volledige titel no. 4487, n. 7.
16 Grotius doelt op de codex Alexandrinus van het griekse Oude en Nieuwe Testament, die in 1627 door Cyrillus Lukaris, patriarch van Konstantinopel, was geschonken aan Karel I van Engeland. De Engelse graecus Patrick Young verzorgde voor Grotius een lijst van ‘variae lectiones’ uit dit hs. (UB. Amsterdam, *Cat.d.hss.* VII no. 146, III H 17[1]); vgl. dl. X, p. 87. Zie ook dl. X, register i.v. ‘codex Alexandrinus’.

4633. 1640 mei 5. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Principi Casimiro[2] honores multos nec parum liberalitatis ab Hispano cardinali exhibita intelligimus. Nam et extra urbem cardinalem principi provectum obviam satis longe et, cum prope ventum esset ad spatium XL passuum, in pedes se demisisse et locum honoratiorem ubique dedisse illi, donasse praeterea, supra carrucas et equos, de quibus

1 Gedrukt *Epist.*, p. 616; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 35.
2 Jan II Kazimierz; hij had zich na gevangenschap in Parijs rechtstreeks naar Brussel begeven.

scripsi antehac[3], ad LX francorum millia, ita ut Gallica benignitas haud dubie jam prae Hispanica principi illi sordeat.

Parantur quae eant in Italiam hic octo ferme millia. Sed ubi ad Alpes ventum est, solet pars magna Gallorum diffluere metu caeli aestuantis et bellorum in illis locis gestorum infeliciter terrente memoria. Consilium autem Gallorum sitne ob Casale proelio certare, an alia aggredi ipsis propiora atque utiliora, dubitari potest.

In fine Belgico obsidionem nobis aliquam egregiam intra paucos dies promittit Milleraeus[4].

Omnes jam duces ab urbe abierunt. Rex ipse Cantilliaci est inde iturus, ut creditur, Ambianum.

Hiberni praeter duos milliones, quos in pecunia dedere regi Magnae Britanniae[5], offerunt decem millia peditum, mille equites eidem suo regi. Quid pariturum sit nobis id, quod jam inchoatum est Angliae parlamentum, quid duplex Hispanica in Angliam legatio Veladae et Malivessae[6], avide exspectant vicini omnes.

Princeps elector[7] aliquid boni sibi inde promitti dicit. Velit autem et, ubi foedus inter Suediam Galliamque[8] prorogabitur, sui haberi rationem et reginae nostrae auctoritate perduci regem Galliae, ut sibi remittat fidei obligatae vinculum. Ego mandata opperior, interim res ejus principis, quantum potero, commendabo. Audio spem illi a Gallia fieri, si se Galliae illiget, restituendi Palatinatus inferioris, non item superioris et dignitatis electoralis. Vivit autem jam elector suis impensis, cum regis Galliae mater Angliae regi stet in dies francis mille quingentis. Facile autem permissuri sint Galli, ut in Angliam ad res suas commendandas eat elector, sed volunt eum tenere reditus debitorem.

Dunquerca et augetur et munitur valide.

De Helveticis Rhaeticisque rebus ideo taceo, quod eas fuse descripturus est Marinus[9], cujus necessitates Sublimitati tuae, quantum possum, commendo.

Imperator creditur jam esse Ratisbonae. Egressi ex Philippiburgo milites quosdam e Tabernis Alsaticis male tractarunt. Longavillani[10] miles cursitat ad Lonam; machinas e Binga abstulit.

Tam de Bannerio[11] quam de Lunenburgico[12] varii sunt rumores, variae conjecturae. Dicuntur neutri multum fidere caesariani. Sed haec involuta dies explicabit.

Ego Deum precabor, Excellentissime et illustrissime domine, ut res Suedicas per Sublimitatis tuae consilia secundet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 5 Maii novi Cal. 1640.

3 Zie no. 4591.
4 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
5 Zie *Cal. of State Papers, Ven.* 1640-1642, p. 35.
6 Antonio Sancho Dávila y Toledo, markies van Velada, en markies Virgilio Malvezzi, extraordinarii Spaanse ambassadeurs in Engeland.
7 Karl Ludwig van de Palts.
8 Het verdrag van Wismar tussen Zweden en Frankrijk werd in juni 1641 verlengd; zie Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI. I, p. 207-209.
9 Charles Marin(i), Zweeds resident in Zürich.
10 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
11 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
12 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.

Advenere recens Dunquercam tria millia Hispanorum.

21 Aprilis Harcurtius[13] movit Poirinum versus; id XXX milliaribus Italicis abest a Casali.

13 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac en Brionne.

Pecunia iterum mittitur ad Vinarienses, qui post ducis sui mortem[14] recepisse a rege dicuntur DCCC millia francorum. Comitatenses Burgundi ad sui tutelam habituros se sperant IX M pedites, equites DCCC.

Profecti sunt ad Reteliam Milleraeus, Ambianum Castilionaeus[15], Brezaeus[16] Rupellam, ubi classis a tempestate non parum damni accepit.

In Normanniam missae tres cohortes, quae populum in obsequio retineant. Nobilitas ex Pictonibus ad arma evocata. Edicta tributaria facta nova XXVIII.

Ducis Caroli[17] milites non longe a Meti tres arces ceperunt; item in amne naves tres aestimatas XX millibus scutatorum.

Literae Scotorum, quarum mitto exemplum[18], interceptae sunt a rege Britanniae et qui cum iis in Galliam iturus erat[19] datus in carcerem. Rex in ipso initio parlamenti has literas ostendit.

Freinshemius[20] adhuc diligens in editione Taciti[21] - nam socer ejus Berneggerus est mortuus - Sublimitatis tuae opem implorat.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

4634. 1640 mei 5. Aan J.A. Salvius[1].

Illustrissime domine,

14 Bernard, hertog van Saksen-Weimar († 18 juli 1639).
15 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
16 Jean Armand de Maillé, markies, later hertog van Brezé; vgl. no. 4481, n. 31.
17 Karel IV, hertog van Lotharingen.
18 De copie ontbreekt. Een andere copie van deze 'lettre au Roy' (i.e. Lodewijk XIII) bevindt zich in Grotius' nagelaten papieren in Den Haag, ARA. Eerste afd., coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 7, 1. Vgl. Gardiner, *Hist. England* IX, p. 92v., 98v.
19 Bij vergissing werd een James Colville in de Tower gevangen gezet. Op 8 juni werd zijn broer William Colville († 1675) gearresteerd nabij Berwick, naar Londen overgebracht en daar ter dood veroordeeld; zie *Cal. of State Pap., Dom.* 1640, p. V-VI en Register i.v. 'Colville'.
20 Johann Freinsheim (1608-1660), klassiek filoloog en historicus.
21 Tezamen met zijn schoonvader, de filoloog en historicus Matthias Bernegger (1583-1640), had Johann Freinsheim in Straatsburg gewerkt aan een editio major in folio van Tacitus. Zij hadden al eerder, middels Grotius en de Zweedse hofraad Georg Müller, aan Oxenstierna verzocht een bijdrage in de kosten van deze uitgave uit de Zweedse schatkist te mogen ontvangen (vgl. dl. IX, no. 3555 p. 252, no. 3627 p. 373, no. 3831 p. 678, no. 3875 p. 733; dl. X, no. 3915 p. 9-10; Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 191). Deze editio major is nooit voltooid. Wel publiceerde Freinsheim: *Ex C. Cornelii Taciti Germania et Agricola Quæstiones Miscellaneæ. Olim Moderante Matthia Berneggero Academicis Exercitationibus sparsim disputatæ. Vnum in corpus certumque ordinem ex B. Soceri mandato institutoque tributas, ipsiusque adnotationibus manuscriptis passim auctas edidit Io. Freinshemius.* Argentorati, Anno Christiano MDCXL; en: *Io. Freinshemii. specimen. paraphraseos. Cornelianæ. primvm. C. Taciti. Fragmentvm. hoc. est. Tiberiani. principatvs. qvindecim. annos. compraehendens. et. cvm. versionibvs. lingvarvm. Qvinqve. comparatvm.* Edebatur Argentorati, Impensa & Typis Berneggerianis, Anno Christiano MDCXLI. Al eerder was een editie verschenen: *C. Cornelius Tacitus accurante Matthia Berneggero.* Ediderunt Heredes Lazari Lezneri Argentorati Anno MDCXXXVIII, waaraan was toegevoegd: *Joannis Freinshemii expositio locorvm Cornelianorvm intactorvm inteprertibvs* [sic], *avt secus acceptorum*.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 616. Antw. op no. 4596; vermoedelijk beantw. d. no. 4669. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant, residerende te Hamburg.

Plurimum debeo Excellentiae vestrae, quod me rerum, quae in istis partibus geruntur, ignarum non patitur. Multo cum gaudio discit haec aula res nostrorum prosperas, quales

nunc sunt quae sub imperio marescalli Bannerii[2], Slangio[3] et Coningsmarkio[4] evenerunt.

Non dubium est, quin Gallia quam vehementissime expetat productionem federis cum Suedia[5] eamque ob rem vel maxime in Suediam it baro Rorteius[6], qui multos mecum de eo sermones habuit. Si Suediae rectores[7] non vident se sub exitum ejus federis pacem posse nancisci bonam ipsis, bonam et rei communi Europae, forte prorogabunt fedus additis novis quibusdam conditionibus. Inducias longas credo Galliae non displicituras; multa enim tenent de hoste capta. Suedia etiam per inducias, si non quae tenet omnia, at ea, quae maxime ipsi sunt necessaria, tenere posset atque aliquid pecuniae a Gallis pacisci ad alenda per inducias praesidia. Verum cum Lotharingiam Alsatiamque respicio et res imperatoris Hispanique satis validas, vix est, ut sperem, quod Galli optant posse obtineri, nisi major nostrorum felicitas et a Turca[8] metus infringant satis adhuc feroces hostium animos.

Illustrissimus dominus Camerarius[9] quae ab Excellentia vestra accipit mihi sedulo significat, quo nomine utrique plurimum me obligatum profiteor.

Deus Excellentiam vestram diu servet incolumem.

Excellentiae vestrae perpetuo obstrictus
observantiae nexu
H. Grotius.

Lutetiae, 1640 Maii quinto.

4635. 1640 mei 7. Van N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

De scippers, bij faute dat niet tijdelijck ordre was gestelt op de betalynge van de diensten van het voorleden iaer, sijn onwillych geweest ende hebben haer veele geabsenteert met gesochte reysen, waerdoor het volck eenyge dagen later is gecommen op het rendevous voor Dordrecht, daer sijne Hoocheyt morgen naer toe reyst sijnde noch maer tamelijck gerestitueert van sijne incommoditeyt, die het podagra heeft gegeven. De preparaten sijn seer groot; Godt wil die segenen tot een eynde van dit droevyge oorloge. Driehondert compangiën te voet hebben hare patente ende een seer groot getal scepen geordonneert voor Bergen. Indien het dessein op Vlaenderen loopt, gelijck wert geoordeelt, soo moet men het seecker meenen te hebben geformeert, alsoo het seer opentlijck int werck wert gestelt. Veele isser gelegen, wat macht van die sijde commen sal, want soo Vranckerijck niet crachtych ageert, sal den viant de advenues tegens de forces van desen staet

2 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
3 De Zweedse veldheer Erik Slange.
4 Hans Christoph, graaf van Königsmark, generaal in Zweedse dienst.
5 Het verdrag tussen Zweden en Frankrijk werd in juni 1641 verlengd; zie Du Mont *Corps Dipl.* t. VI. I, p. 207-209.
6 Claude de Salles, baron de Rorté, Frans diplomaat.
7 Zie voor hun namen no. 4461, n. 3.
8 Ibrahim, sultan der Ottomanen.
9 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.
1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., K 75a. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 614. Antw. op no. 4624; beantw. d. no. 4657.

connen bewaren[2]. Ende als men let op de constitutie van Italië, soo schijnt, off de preparaten derrewerts souden connen werden gediverteert.

Men hout het daervoor, dat den generael Bannier[3] ende hertoch van Longueville[4] sijn bij de lantgravinne[5] om te formeren een gemeen beleyt, dat veele willen hebben tegens

2 Men zie voor deze passage ook Ten Raa-De Bas, *Staatsche leger* IV, p. 113 en 115.
3 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
4 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
5 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.

Ceulen. Dat de lantgravinne noch in geen openbare rupture is, comt uyt het versouck van den hertoch van Longueville.

Tusschen Denemarcken ende desen staet is geen secrete handelynge ende wert de Sweetse besendynge[6] noch levendych gehouden, waertoe men [seyt] den heer Vosberge[7] is voorgeslagen bij de Staten-Generael, die hem excuseert. Indien den conynck van Denemarcken, gelijck veele verwachten, tot reden comt, mocht het vertreck van de gemelte ambassadeurs wel vertragen. Maer den conynck van Denemarcken toont mede hem met affsenden van een ambassade naer Engelant ende voorts naer Spaengnië hem te willen stijven, daer hij naer toe sent een habyl edelman[8], getrout met sijn dochter, doch het oorloge met Schotlant voortgaende sal bij Engelant weynych hulpe vinden.

In den aenvanck van het parlement heeft seer groote vrijheyt van humeuren in de Lege Camer haer getoont ende souden de Scotten groot support daer gevonden hebben, indien den brieff van credentie meteen affgesonden uyt Schotlant aen den conynck van Vranckerijck[9] niet en waer aengehaelt, waerover een van de Scotse gedeputeerde[10] sijnde in Engelant, die den credentiebrieff mede heeft onderteeckent, in den Tour is geseth. Het opschrift, dat alleen is 'Au Roy', geeft grote offensie. Den conynck, die garen hadde gesien, dat men van subsidiën ende andere saecken van die natuyre hadde begonnen te spreecken, is geantwoort, dat de andere materiën gewent sijn voren te gaen ende alvoren gerepareert hetgene contrari de wetten is aengestelt, hetwelck het beste begin niet en is. Off de presentatiën, die den conynck van nieuws aen de Scotten doet, van eenyge operatie sullen wesen, moeten ons de nader tijdyngen seggen, gelijck die mede van Italiën off Venetiën het verlies van Cassal sonder hem te remueren sal blijven aensien.

Naer desen hope ick op beter subject om uEd. te onderhouden.

Desen 7 Mey 1640.

Adres: Mijnheer Mijnheer de Groot, Raedt ende Ambassadeur van de coninginne ende crone van Sweden bij den Alderchristelijcksten conynck.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 15 May.

En in dorso: 7 Mey 1640 N. Reigersberg.

4636. 1640 mei 11. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

6 Het gezantschap bestond uit Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva.
7 Caspar van Vosbergen.
8 Naar Engeland vertrokken in september 1640 de latere rijkshofmeester Corfits Ulfeldt (1606-1664), getrouwd met Leonora Christina, dochter van Christiaan IV en Christina Munk, en Gregers Krabbe (1594-1655). Naar Spanje werd begin augustus 1640 Hannibal Sehested (1609-1666) gezonden, die in 1642 trouwde met Christiane, dochter van Christiaan IV en Christina Munk.
9 Zie betreffende deze brief aan Lodewijk XIII ook no. 4633 en n. 18.
10 John Campbell, baron Loudoun.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds resident in Zürich.

J'ay receu vos deux lettres du 17 et 24 finissant[2] tout en un mesme temps, estant fort aisé d'apprendre par icelles la généreuse résolution qu'on a prise en Suède pour la continuation de la guerre en Allemagne ce qui me fait aussy espérer que l'alliance avec la France sera prolongée[3] pour traitter unanimement la paix générale qu'il faudra extorquer par force aux Espagnols et Austrichiens qui autrement n'y consentiront jamais et c'est par

2 Grotius' brieven aan Marini van 1640 zijn verloren gegaan.
3 Het verdrag tussen Zweden en Frankrijk werd in juni 1641 verlengd.

là qu'ils se voyent liés pour ne pouvoir point arriver au desseing d'un arbitrage, qu'ils prétendent sur les affaires de la guerre qui se desmène à présent en Europe.

Mais ie suis fort marry de ce que monsieur Heuf[4] tarde tant à me payer du reste, craignant que pendant que ces descomtes arrivent ie ne face tant de deubtes que ie ne garderoy guerres de l'argent après les avoir payés. C'est une honte certes pour moy et pour la Suède qu'on me fait languir icy tant avec ce peu de gage sans considérer les difficultés qui me pressent de tous costés. Si la despence par chemin qui est trop long jusques en Suède n'estoit si grande, ie fusse party d'icy il y a longtemps; aussy faudra-il à la fin que ie m'y résolue par force, si ce mauvais traittement dure plus à la longue en mon endroict.

L'armée en Tyrol s'advance fort lentement, mesmes on croit que la plus gran part de ces trouppes sera rappellée dans le Milanois pour en renforcer les Espagnols auprès de Casal, où leurs affaires ne vont pas trop bien comme le verrez par cy-joinct advis[5] venu d'un amy non partial.

On fait plus gran estat de ce que Hazfeld[6] et Ghil de Has[7] doivent emmener vers le Rhin et qui conjoints avec l'armée du duc de Bavière[8] feront un corps considérable. De ce duc on tient qu'il est mal avec les Espagnols et l'empereur à cause de ses collusions avec la France et que pour ce regard il ait quitté son généralat qu'il a eu de la ligue cattolique.

Sur la remonstrance que les 7 cantons qui sont maistres de la Turgovie - dont Zurig en est un - ont par leur lettres faite tant à l'empereur qu'à l'archiduchesse d'Inspruk[9] sur le fait de la fortification de Costance, on l'a un peu arrestée, mais i'apprens à cest'heur qu'on envoye des députés[10] aux 5 petis cantons pour les esclaircir de la nécessité de ce fait, qui consiste en l'appréhension d'un nouveau siège et dans la mesfiance que les Austrichiens fomentent tousiours contre les Zurigois, qui ayans jadis contre leur promesse et sincération donnée permis le passage au mareschal Horn[11] par leur territoire et celuy de la Turgovie ne se veulent plus fier d'eux prétendans qu'alors ils se voyent monstré trop partiaux pour la Suède et en tesmoignage de cecy monstrent aus dits cantons cattoliques quelques copies de mes lettres qu'alors i'avois escrites au mareschal Horn lequelles on a[12] trouvé sur luy après la bataille de Norlingen[13], quan il fut fait prisonnier. Hinc querelae contra nos et maxime contra me, qui pour cela suis fort taxé et mal veu de plusiours icy, encor que, si l'affaire eust eu son succès et ceste espine de Costance leur fust ostée, ils en eussent esté fort contens. Sed homines isti praesentia tantum curant et prout prosperior[14] aut adversa fortunae aura pro nobis flat, ita nobis favent.

4 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
5 Bijlage no. 9.
6 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen, veldmaarschalk in keizerlijke dienst.
7 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst.
8 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
9 Deze brief werd op 28 maart 1640 door Zürich, Luzern, Uri, Schwyz, Unterwalden, Zug en Glarus aan Ferdinand III en aartshertogin Claudia gezonden (copie Zürich, Staatsarch., B IV 101, f.º 237v.). Het keizerlijk antwoord werd in de landdag te Baden (1-14 juli 1640) besproken; vgl. Vogel-Fechter, *Eidgen. Absch.* V, 2, 2, p. 1174.
10 Van een officiële bezending door Zürich naar de katholieke kantons Lucern, Zug, Schwyz, Uri en Unterwalden is niets bekend. Marini doelt mogelijk op informeel contact.
11 De Zweedse veldmaarschalk Gustav Karlsson Horn; hij trok in september 1633, onder schending van de Zwitserse neutraliteit, door de Thurgau om Konstanz te belegeren.
12 In het hs. in plaats van ‘a’ nogmaals ‘on’.
13 In de slag bij Nördlingen op 6 september 1634 was Gustav Horn door de troepen van keizer Ferdinand II onder Matthias, graaf Gallas verslagen en gevangen genomen.
14 In het hs. ‘prorperior’.

Ainsi vous me voyez mal partout et nos seigneurs sçachans cela devroyent avoir plus de soing de moi qu'ils ne font jusques à présent. Patience. Dieu ne veille que durant mon séjour icy il y ait quelque esmotion en Suisse, car ie n'y serois point asseuré de ma vie, surtout parmy la populace, qui est une terrible teste en Suisse.

Je me reccomande à vos bonnes grâces et demeure, monsieur,
vostre serviteur
C. Marin m.s.

In loco solito Calendis Maiis 1640.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 23 Maii.
En in dorso: 1 Maii 1640 Marin.

4637. 1640 mei 11. Van P. Pels[1].

Mijnheer,

Over 14 daegen was mijnen lesten[2], daernaer ontfangen uEx.[e] aengenaeme van 7 aprill[3].

Uyt den Polsen rijxdagh confirmeren de indisposicie van sijne May.[tt] met de groote oneenicheyt tuschen den grooten[4] en ondercantz.[er5]. De provincie van Cracauw met haeren buschop[6] hebben geraempt en op den rijxdagh neffens andere geestelijcke meynen dor te drijven summarium processum over de questie van der Wilde in conformiteyt van die sociniaenen tot [C]racauw, maer ten is hun soo niet aengegaen.

De Spiringen[7] sijn uyt den rijxdagh tot Elbing weder aenkommen. Sij plochtten de leste te sijn, nu sijn se de eerste. Den grooten schade, die de Polse heeren dor het sleuyten van de Sondt op den affslagh haerder graenen lijden, daervan sall hun de schuldt toegeschreven worden, twelck hun neffens dat eenighe van Razavils[8] volck sijn dootgeschlagen, soo men segt, heft doen opbreecken.

Men segt tot Warschauw eenen chaus[9] van Constantinopoli aenkommen met confirmacie van vrede. Van Weenen hebbe brieven met deselve hope.

Den coning van Dennemarcken heft weder schepen vor Lubeck en noghmael aldaer groote quantiteyt salpetter aengehauden. Wat de opinie van dese quartieren aengaet over de differencie, wort geprosumeert, dat de macht van H.H.M.[den] te waeter de Densche macht overlegen is, die eyndelijck waeter in den wijn sall doen, ten waere dat Engeland hem assisteerde.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16. Eigenh. oorspr. Paulus Pels was Staats agent in Danzig. Zijn zoon Pieter is in de jaren 1638-1641 Grotius' secretaris geweest.
2 Ontbreekt.
3 Grotius' brieven aan Paulus Pels van 1640 zijn verloren gegaan.
4 Piotr Gembicki († 1657).
5 Jerzy Ossolinski.
6 Jakub Zadzik († 1642). Betreffende de godsdienstkwestie in Wilna zie men ook nos. 4727 en 4749.
7 Abraham, Arend, Dirck en Isaac Spiring.
8 Hetman Christoph Radziwiłł (1585-1640).
9 Mustafa chiaus.

Ick en kan niet vernemen, dat uyt Nederland eene ambassade naer Sweden is[10]. Evenwell meyne ick, datter getracteert wordt dor correspondencie.

Den schade, die Bannir[11] in sijn arrière-guarde geleden, geft operwaeter aen de imperiale gemoederen.

De groote quantiteyt graenen in alle rijcken favoriseert de saacke van Nederlandt tegens Dennemarcken.

10 Het gezantschap bestaande uit Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva vertrok op 12 juni naar Zweden.

11 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.

Hiermede blijve, mijnheer,
u Ex.cie diener
Paulus Pels.

Dantsick, 1/11 Maii 1640[12].

P.S. Ontfange brieven van Warschauw, adviseren dat de Spiringen van den coning selve gewarschaut sijn te vertrecken. Hier is uyt den rijxdagh aenkommen de heer Lode[13], die met de commissariën over de differencie met Dansick gebesogneert; hadde gerne de 6 tonnen gaut contant sonder confirmacie van previlegiën; uyt Slesingen, dat den gen.ll mayor Breda[14] sall soucken in Pommeren quartiere te macken, en uyt Dennemarcken, dat sij op de staaten haere dreygementen niet veel en passen.

Adres (met andere hand): Mijnheer Mijnheer Hugo de Groot, haerer k. may. en Croon Sueden ordinari Ambass.r bij sijne may. in Vranckrijck, Paris.
Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 21.
En in dorso: 11 Maij 1640. Pels
Onder aan de brief staat: Groot

4638. 1640 mei 12. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

Serenissimo electori[2] a me nihil deerit. Sed adversa, ut video, fortuna adhuc eum principem persequitur[3]. Gallia cunctante quicquam pro eo facere, nisi sociam videat Angliam, quae si hucusque in Palatino negotio quam scimus frigide se gessit, quid nunc est, quod nos de se sperare jubeat, cum incalescant interna dissidia captis literis Scotorum ad Galliae regem[4], captis et qui signaverant[5], Edimburgi autem arce obsessa, si non jam expugnata. Dicitur clerus Angliae liberaliter opem pecuniariam ad bellum Scoticum polliceri; nec mirum, cum ipsorum agatur res ardente jam pariete

12 De datering is van een andere hand.
13 Niet geïdentificeerd. De rijksdag te Warschau was 19 april begonnen.
14 Hans Rudolph, vrijheer van Bredaw, keizerlijk officier.
1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 230. Gedrukt *Epist.*, p. 618. Verschillen in orthografie en aperte onjuistheden in de copie Uppsala zijn niet gesignaleerd. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Karl Ludwig van de Palts.
3 De copie heeft i.p.v. ‘principem persequitur’ ten onrechte ‘principes persequuntur’.
4 Zie no. 4633, n. 18.
5 John Campbell, baron Loudoun; Charles Seaton, graaf van Dunfermline; William Douglas, drost van Teviotdale; Robert Barclay. De laatste drie waren, aangezien zij de brief niet hadden ondertekend, op 25 april vrijgelaten; vgl. *Cal. State Pap. Ven.* 1640-1642, p. 38 n., 41 n. ‘Captis’ verbeterd uit capti (*Epist.*) naar de lezing van de copie te Uppsala.

proximo[6]. Dura haec et his temporibus aliena. Nos autem quid possumus, nisi Deum precari, ut pacem ubi non est restituat, ubi est servet?

Chevreusia[7] neminem minus amans quam maritum suum[8], ut eum in itinere Angliam versus esse audivit, ipsa[9] se in Flandriam transtulit. Nihil ergo habebit ibi quod agat Chevreusius, nisi ut quae agunt alii videat et huc nuntiet.

Non carebit motibus Angliae parlamentum, qui quo evasuri sint, exspectamus anxie.

Hassi adhuc sollicitantur ab iis, qui Norimbergae sunt. Inducias eorum cum imperatore puto exiisse 5 hujus Maii. Quod tamdiu cunctantur, cum Excellentia vestra miror

6 Vgl. Horatius *Epist.* 1, 18, 84: nam tua res agitur, paries cum proximus ardet.
7 Marie de Rohan, hertogin van Chevreuse.
8 Claude de Lorraine, hertog van Chevreuse.
9 De copie heeft ‘ipse’.

eoque magis, quod hanc cunctationem dicuntur probare Galli, homines minime cunctabundi.

Intellexi et ego vocari a D. Bannerio[10] Vinarienses, addunt quosdam jam ad eum transiisse. Haec ne nova sint dissidiorum inter socios semina, metuo.

Erlachius[11] sero videt, quid fecerit invisus Helvetiis, odiosus Germanis et tamen adhuc Gallis suspectus. Mirum in modum sollicitos habet Gallos annus hic, unus restans ad vitam foederis cum Suedia, nisi nova ei foederi inspiretur anima, de qua re haud dubie gravis, forte et tarda, erit in Suedia consultatio. Bannerii damnum huc quoque perlatum est cum ingenti incremento ex Piccolominaei[12] literis. Sed saepe jam falsi deprehensi sunt rumores, qui a Bruxellis et Colonia veniunt.

Longavillanus[13] jam Cassellas venisse dicitur. De D. Bannerio, an eo venturus sit, dubito.

Dux Lunenburgicus[14] causas quidem habet, cur se nobis adjungat. Ego vero ita mutabilibus ingeniis non credam nisi sub bono pignore.

Controversiae istae cum Dano componentur[15]; quod ut fiat cum minore Batavorum dispendio, eo tendunt paratus legationum et novarum societatum rumores.

Poloni non immerito Turcam[16] metuunt; eo enim incubiturum credunt et Itali. Cum Dantiscanis quae convenerant, videntur neque rex[17] neque conventus ordinum habituri rata. Itaque Spiringii[18] rursum ad vectigalia colligenda naves parant. Princeps Casimirus[19] haud dubium est, quin praeter captivitatem alia etiam, quae in Gallia ei evenerunt, durius interpretetur. Quo cum accedant Hispanica blandimenta, non obscurum est, quibus maxime faveat; caeterum ne iis nocere possit, quibus minus bene vult, et sua et regis et regni sponsione retinebitur.

Batavorum conatus magni aliquid nobis promittunt. Sed imbres etiam hic obstitere[20]. Itaque serius Carolimontium Millereius[21] circumvenire coepit.

De Casali rumor hic fuit, etiam publice editus[22], depulsos obsessores cum duum millium caede ab Harcurtio[23]. Sed cum ex eo nemo ab ipso nuntius huc venerit, coepit primum dubitari, deinde et timeri. Nam a Venetis nihil sperandum est. Sed mihi res Italicae ad pactiones quasdam spectare videntur, quod et literae nonnullae indicant.

Cum pontifice res nondum composita est. Sed futurum creditur, ut rex legatum[24], nuntium[25] pontifex revocet.

10 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
11 Johan Ludwig von Erlach.
12 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
13 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
14 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
15 Betreffende de geschillen tussen de Republiek en Denemarken zie men Aitzema, *Saken v. St. en Oorl.* II, p. 701.
16 Ibrahim, sultan der Ottomanen.
17 Wladislas IV (VII) van Polen.
18 Abraham, Arend, Dirck en Isaac Spiring.
19 Jan II Kazimierz; hij had zich na gevangenschap in Parijs rechtstreeks naar Brussel begeven.
20 De copie heeft abusievelijk ‘abstinere’.
21 Charles de La Porte, hertog van la Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
22 In de *Gazette* 1640, no. 59 dd. 12 mei wordt slechts een getal van 1200 gevangenen genoemd. Het bericht omtrent Casale werd in een extra-editie van de *Gazette* (no. 60 dd. 15 mei 1640) bevestigd. Zie ook Claretta, *Storia della reggenza* I, p. 634-640 en de brief van Louis Aubéry du Maurier, no. 4641.
23 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
24 François-Annibal d'Estrées, markies van Coeuvres.
25 Ranuccio Scotti.

In Rhaetis Engadini de pactis Oenipontanis[26] queruntur. Sed paucos reperiunt, qui

26 Het ‘Eventualvertrag’, op 23 februari 1640 gesloten tussen aartshertogin Claudia en Graubünden.

dictis ipsorum moveantur. Ita occlusae omnium aures caera Hispanica. Et in Helvetiis pontificii ad omnes Hispanorum ac caesarianorum conatus[27] connivent, ad itinera, ad dilectus, ad munitiones Constantiae, quae cum foederibus ipsorum pugnare dicuntur, ad structuram novi castelli ad Rintalium in Helvetico solo. Ita sentient se tandem protestantes ab inimicorum copiis inclusos. Quae in Tiroli sunt copiae exspectare dicuntur Hatsfeldii[28] et Gildhasii[29] militem, cui se jungant. Illae autem, quae ad Constantiam sunt, nihil aliud quam agrum Brisgoiae et Alsatiae quantum possunt vastant spemque ei messis eripiunt.

Princeps Thomas[30] habere scribitur equitatum egregium ad decem millia, pedites bis mille. Contra Leganesius[31] decem millia peditum, equites mille, nempe quod ad obsidiones faciendas major sit vis in pedite.

Audimus hic Erfordiae esse Bannerium; premi Lipsiam a nostris; pugnatum inter Saxones et Coningsmarckium[32]; velle imperatorem melius sibi pareri a Bavaro[33], Rosam[34] Fuldae esse.

Hispani praeter ad Brasiliam etiam alia naufragia passi sunt in freto Gaditano et ad oram Barcinonensem.

Deus optimus maximus christianum orbem in statum meliorem reponat idemque Excellentiae vestrae semper faveat.

Excellentiae vestrae singulari observantia
devinctissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 12 Maii 1640.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

4639. 1640 mei 12. Aan J. de Groot[1].

Pater optime,

Quod maxime mei fuerat officii, ut summa tua per omnem aetatem meam in me beneficia non animo tantum, sed et factis agnoscerem tibique in hac ingravescente senectute ea praestarem solatia, quae quam sint suavia, ipse ego jam tamdiu pater experiendo didici, hoc ipsum nobis eripuit temporum, in quae incidi, infelicitas. Caeterum precibus piisque votis, mi pater, nunquam abs te absum. Spero quoque

27 De copie heeft abusievelijk ‘conventus’.
28 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen, veldmaarschalk in keizerlijke dienst.
29 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst.
30 Tommaso Francesco van Savoye.
31 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés.
32 Hans Christoph, graaf van Königsmark, generaal in Zweedse dienst.
33 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
34 Rheinhold von Rosen.
1 Copie Rotterdam, Gem. Bibl., coll. Rem. Kerk, cat. v. hss. no. 674. Gedrukt *Epist.*, p. 619, *ibid.*, 897. Jan de Groot was op 3 mei 1640 overleden; zie ook no. 4647.

te malorum tuorum aliquod sentire levamentum, cum me cogitas mira Dei benignitate collocatum in loco illustriore, quam quem unquam salvus a salva patria exspectare potuissem, gratum reginae rectoribusque[2] Suediae, gratum regi christianissimo ac ejus summatibus ministris. Sunt haec omnia, pater, secundum Deum, tui in me operis fructus neque haec tantum, sed et quae quotidie molior pro veritate salutari ac pace christianorum non sine spe futurum, ut bonum aliquando ejus laboris proventum videam aut praevideam. Aliquando, inquam; nam et hic verum illud Taciti: scelera impetu, bona consilia mora valescere[3]. Elucescet

2 Zie voor hun namen no. 4461, n. 3.
3 Tacitus *Hist.* I, 32.

aliquando illa dies, cujus jam nunc aurora conspiciendam se praebet. Multi enim utriusque partis viri magni, docti, pii agnoscere incipiunt, quantum sit peccatum, hinc vitia conspicua non corrigendo, inde dogmata procudendo nova, acerbe accusando vetera et nullius rei nisi boni interpretis egentia. Hoc pulcherrimum consilium, cujus semina abs te hausi, precibus tuis ut Deo commendes rogo.

Tibi obedientissimus filius
H. Grotius.

Lutetiae, XII Maii MDCXL.

4640. 1640 mei 12. Aan Willem de Groot[1].

Mi frater,

Mitto ad te literas ad patrem[2], ad D. Utenbogardum[3], ad D. Vossium[4]. Quas legas deinde tradas aut mittas rogo.

Habes hic etiam quae adjicienda judico ad Annotata nostra Evangelia[5], pleraque ex manuscripto vetere Anglicano[6]. Ea ad librum nostrum Vossiorum aliquis[7] asscribere poterit.

Rogo te, ut quam plurima poteris de judiciis hominum super tribus scriptis ἀνωνύμοις[8] ad me perscribas. Me adeo ipsius consilii non paenitet, ut Deo gratias agam summas, quod ad haec et alia his similia edenda vitam mihi produxerit. Spero autem te amicosque meos alios curaturos, tum ut edita spargantur quam latissime, tum ut quae restant edantur quam speciosissime ac quam emendatissime. Ista bicolumnia et ipsi typi, quos misit mihi Petrus[9], mihi non probantur.

Heribertus Bellimontius[10], cujus Bellimontii sit filius, scire cupiam.

De felici ad Brasiliam praelio grata sunt quae nuntias. Principi Arausionensi valetudinem bonam opto.

In Italia Harcurtius[11] audaci consilio profectus ad hostium castra caesis ferme duobus millibus ab obsidione Casalis eos depulit. Ita sane creditum est, at nunc de eo dubitari incipit.

Lamilleraius[12] Charlemontium coepit obsidere.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 897. Antw. op no. 4626; beantw. d. no. 4658.
2 No. 4639.
3 No. 4646 aan de remonstrantse theoloog Johannes Wtenbogaert.
4 No. 4645 aan Gerardus Johannes Vossius, hoogleraar te Amsterdam.
5 Zie voor de volledige titel no. 4487, n. 7.
6 De codex Alexandrinus van het griekse Oude en Nieuwe Testament; vgl. no. 4632, n. 16.
7 Matthaeus of Isaac Vossius.
8 *Commentatio... de Antichristo..., Explicatio... de fide & operibvs* en *Explicatio Decalogi...;* zie voor de volledige titels no. 4453, resp. nn. 2, 4 en 7.
9 Pieter de Groot; vgl. zijn brief, no. 4625 en Grotius' aantekeningen onder aan de brief.
10 Mr. Herbert van Beaumont (1607-1679), zoon van de pensionaris van Rotterdam, Simon van Beaumont (1574-1654), en Aernoudina van Rozenburg; hij was op 27 april 1640 verkozen tot secretaris der Staten van Holland en West-Friesland.
11 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
12 Charles de La Porte, hertog van la Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.

Controversiae inter pontificem et Gallos nondum sedatae sunt, sed videntur finem accepturae revocatis legato[13] et nuntio[14].

Filii minimi nostri[15] profectionem in Hassiam probo. Reperiet ibi Banerianos. Rogo eum bonis consiliis juves. Quod me ut faciam hortaris, ut christianae reipublicae omni modo prosim, in eo totus sum: eo tendunt vota, eo labores mei.

13 François-Annibal d'Estrées, markies van Coeuvres.
14 Ranuccio Scotti.
15 Diederik de Groot; hij ging zich voegen bij de legers van de Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér of bij het Hessische leger onder Peter Melander, graaf van Holzapfel. aant.

Vale, mi Frater, nos ama ut facis teque ac tuos vicissim a nobis amari certus esto.
Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 12 Maji 1640.

Spero filius Petrus exemplar Annotationum ad Evangelia reliquerit in D. Vossii potestate. Fac sciam, an et illa ad Decalogum[16] sicut oportet distrahantur. Alioqui nihil dari Blaviis[17] volo. Dissertationis de Coena[18] exempla duo ad me mitti velim.

4641. 1640 mei 12. Van L. Aubéry du Maurier[1].

Le courrier de monseigneur le comte de Harcourt[2] est arrivé depuis une heure. La victoire est beaucoup plus grande que la première nouvelle n'avoit fait entendre[3]. Les ennemis ont perdu six mille hommes, quatre mille cinq cens tant tuez que noyez et quinze cent prisonniers, entre lesquels se treuvent trois offitiers principaux, le commissaire général, les généraux de la cavallerie et de l'infanterie et plusieurs colonnels, mestres de camp et capitaines[4]. Ils ont perdu tout leur canon, huit qu'on leur a pris, le reste ils l'ont jetté dans le Po; tout l'équipage et tous les offitiers de l'artillerie et tout le bagage du quartier du marquis de Léganez[5], lequel s'est retiré à Verceil dans le couvent des pères capucins. Nous avons perdu huit cens hommes.

L'armée du roy revenant de Casal a pris le fort de Foix sur son passage. Et la ville de Quiers, où elle est maintenant, a envoyé les clefs à monseigneur le comte de Harcourt par députez dix lieues au-devant de luy. On a laissé encores mille hommes dans Cazal et on songe à battre Thurin.

J'ay appris depuis que le prince Thomas[6] a perdu toute sa vaisselle d'argent comme aussy le marquis de Léganez avec son carosse et quarente mille pistolles en espèce. Deux secrétaires[7] dudit marquis se treuvent entre les prisonniers et ont esté pris aussy avec eux tous les papiers d'importance. Nous avons perdu mille hommes pour le moins entre lesquels on nomme le fils de m.^{r} du Tremblay[8] qui estoit lieutenant aux régiment des guardes dont il y a dix compagnies en Italie. On adjouste de plus que beaucoup de gens de guerre de l'armée ennemie ont pris party

16 Zie boven n. 8.
17 De Amsterdamse drukkers-uitgevers dr. Johan Blaeu en Cornelis Blaeu.
18 *Dissertatio de Coenæ administratione ubi Pastores non sunt. Item An semper communicandum per symbola.* Amstelodami, Apud I. Columnam Anno Domini, 1638 of *Dissertatio...Secunda editio correctior*. Anno Domini 1639; Ter Meulen-Diermanse, resp. nos. 1091 en 1092.
1 Hs. Stockholm, RA. Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Louis Aubéry du Maurier (1609-1687) was een zoon van Grotius' vriend Benjamin Aubéry du Maurier (1566-1636), bij leven o.m. Frans gezant in Den Haag; zie over hem Haag, *France prot.* I (1877^{2}), kol. 457-459.
2 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
3 Het ontzet van Casale; zie ook no. 4638.
4 Zie Claretta, *Storia della reggenza* I, p. 638. Vgl. *Gazette* 1640 no. 68 p. 357vv. dd. 31 mei.
5 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés.
6 Tommaso Francesco van Savoye.
7 Diego Patino en Luis López.
8 De vader was Charles Leclerc, sieur du Tremblay, broer van 'l'Eminence grise', père Joseph, en goeverneur van de Bastille. De zoon, sieur de Villeblevin, is niet nader geïdentificeerd.

sous m.r le comte de Harcourt. I'ay veu une lettre de m.r de Guron[9], capitaine de cavallerie, qui mande qui va attaquer Turin.

9 Wellicht een zoon van de in 1635 overleden veldmaarschalk Jean de Rechignevoisin, sieur de Guron.

Ce lèvement heureux de ce siège et deffaitte des Espagnols récompense bien l'eschec qu'a receu la cavallerie de Bannier[10] en Voitland.

A Paris de l'hostel de Harcourt.

Le Samedy 12 may à 8 heures du soir.

Adres: Pour monsieur l'ambassadeur de Suède.

4642. 1640 mei 12. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Rex jam in itinere est Ambianum versus. Ibi eum conveniet princeps noster Gustavus[2], sed sine principis persona, tum quia ad eam dignitatem sustinendam non aderat pecunia, tum quia multa difficultatem habitura ea ratione Italis saepe usurpata evitabuntur. Velim et adsint homines gnari illarum artium, quae principem decent.

Milleraeus[3] jam circumvenit Carlimontium, id ubi ceperit, Namurcum, ut videtur, aggressurus, magni momenti oppidum et quod, si Gallorum fiat, viam illis tutam praestet ad Leodicensem agrum atque inde in Batavos transportando et vicissim inde accipiendo militi. Alii tamen ex eo apparatu, qui nunc apud Batavos conspicitur, putant et inde et e Gallia Flandriam peti, et certe id timere Flandros apparet; ita diligenter Dunquercam praesidiis et munimentis augent.

Ingens hic D. Bannerii[4] clades in fama fuit ex Piccolominii[5] literis, sed assuevimus pridem istis ventis utrem inflantibus.

Magnum hic in aula gaudium fuit, quod quidam ex Italia adventans dixisset Harcurtium[6] cum VII peditum, IV equitum millibus irrupisse castra ad Casale caesisque hostium II millibus, captis machinis quatuor, depulisse obsessorem. Id quomodo sit creditum ex edita charta[7], quam mitto, cognoscitur. Verum cum ab eo tempore, quo res ista gesta esse dicitur, nullus ab ipso Harcurtio nuntius venerit, labascere incepit famae auctoritas multis etiam suspicantibus pulchris initiis sequentia non respondisse.

10 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 617; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 37. Gedeelt. gedrukt in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 252.

2 Karl Gustav, paltsgraaf van Zweibrücken, de latere koning Karel X van Zweden. Na onder meer lessen aan de ruiterakademie van monsieur Benjamin te hebben gevolgd - onder de naam graaf d'Estimbourg (*Gazette* 1640 no. 63, p. 336, dd. 19 mei) - maakte Karl Gustav zich gereed voor een korte reis naar Engeland (zie ook no. 4668)[aant.]; een uitvoerige beschrijving van zijn afscheid van het Franse hof in *Oxenst. Skrifter* 2. afd. X, p. 744-747 (brieven v. Joh. Rosenhane en Benedictus Baazius a. paltsgraaf Johann Kasimir dd. 19 mei 1640).

3 Charles de la Porte, hertog van la Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.

4 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.

5 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.

6 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.

7 Niet geïdentificeerd. Het betreft m.i. een ander geschrift dan het in o.a. no. 4656 genoemde verslag.

Redwinus[8] in Edemburgi arce a Scotica factione obsidetur, nisi expugnata jam arx est, quod sunt qui timent. Princeps elector[9] otiosos hic terit dies; nihil enim pro eo facere vult Gallia nisi adjutante Anglia; Anglia vero et per se in isto negotio satis frigida fuit hactenus et nunc domesticis dissidiis distinetur.

Inter viduam Sabaudicam[10] et principes Sabaudos[11] de pactionibus adhuc agitur et

8 Patrick Ruthven, graaf van Forth en Brentfort (1573?-1651), goeverneur van het kasteel van Edinburgh.
9 Karl Ludwig van de Palts.
10 Christine de France, hertogin van Savoye.
11 Kardinaal Maurizio van Savoye en Tommaso Francesco van Savoye.

dicitur res non extra spem esse. Hostium vero apud Constantiam copiae excurrunt tantum et agros Alsatiae et Brisgoiae vastare conantur. Qui vero Norimbergae sunt in id laborant, ut Hassicam viduam[12] a Gallico foedere abducant, sero, ni fallor.

Credunt Itali Turcam[13] Poloniae magis quam Italiae imminere ita tamen, ut nec ipsi secure dormiant.

Rosa[14] Fuldae esse dicitur.

Hispanus praeter malum, quod in Brasilia sensit, alia etiam ad oram Barcinonensem naufragia passus est.

Quia dubito, an viderit antehac Sublimitas tua literas, quae inter archiepiscopum Giesnensem[15] et D. Davausium[16] commearunt super principis Casimiri[17] negotio plenas historiarum et veterum et novarum, mitto eas[18].

Meminit Sublimitas tua, quam saepe scripserim parem me non esse ferendo huic oneri sine pecuniis, quas cum habet D. Spiringius[19] negat se praeceptum solvendi habere, cum id praeceptum eum habere constat, negat adesse pecunias. Hac necessitate pressus et uxore apud D. Spiringium per preces ferme mendicante, nihil promovente scripsi[20] me usurum beneficio regis parati dare mihi, ut aliis antehac legatis, de auxiliari pecunia ea, quae mihi debebantur. Cum nihil hactenus responsi ea de re acceperim, credidi placere Sublimitati tuae quod exemplis suadentibus, necessitate autem cogente facturum me significaveram. Itaque D. Spiringio jam per aliquod tempus molestus non ero, et, si velit, rationes accepti et expensi cum eo exputabo. Quod si ista ratio Sublimitati tuae in posterum non allubescet neque alia initur per quam prementibus me impendiis liberer, restat una adhuc via, qua liberari possim, per honestam scilicet missionem.

Deus, Excellentissime et illustrissime domine, det mihi saepe prospera de regni ac tuae Sublimitatis rebus intelligere.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 12 Maii 1640.

Mitto et actum parlamenti Hibernici[21].

Dubium est, quo iturus sit rex, qui nunc Suessione est, Rhemos an Mazeriam.

Ad Carlemontium est Guichius[22]. Milleraeus cum magno exercitu in Retelico tardatur pluviis et viarum voragine. Mazarinus adhuc in aula retinetur.

12 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel; zij had met Frankrijk het verdrag van Dorsten gesloten (22 augustus 1639).
13 Ibrahim, sultan der Ottomanen.
14 Rheinhold von Rosen, een van de directeuren van het leger van Bernhard van Saksen-Weimar.
15 Jan Lipski († 1641), aartsbisschop van Gniezno (Gnesen) en primaat van Polen.
16 Claude de Mesmes, graaf van Avaux, Frans gevolmachtigde in Hamburg.
17 Jan II Kazimierz.
18 Betreffende de briefwisseling tussen Avaux en Lipski zie men A. Boppe (éd.), *Corresp. inédite du Comte d'Avaux...avec son père J.-J. de Mesmes*, p. 155 n. 1. De copieën zijn in Zweden niet teruggevonden. Grotius' afschriften van de brieven in ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 7, st. 25 en 26.
19 Petter Spiring Silvercrona, resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag.
20 Nos. 4462 en 4600; vgl. ook no. 4485.
21 *Cal State Pap. Dom.* 1639-1640, p. 571: 'Declaration of the Commons House of Parliament in Ireland...' dd. [23] maart 1639-40. Copie (met latijnse vertaling) Stockholm, RA. Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641.
22 Antoine de Gramont, graaf van Guiche.

Scoti proventuum decimam, hominum partem quintam in bellum cum Anglis pollicentur. Quid non Germaniae parari posset istis, quae ibi inter se hostiliter concurrunt, viribus.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

4643. 1640 mei 12. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

Men verlangt hier seer, dat mijnheer den prince van Orangie twee legers in 't velt sal brengen. Ick hoop, de jicht ofte ophouden sal ofte sijne Hoocheit niet beletten. Caput imperat, non pedes.

Ick verstae eenige drieduisent Spaignaerden te Duinkercken sijn gearriveert, Engelschen weinigh, dienende alleen tot recreues.

Van eenigh ongeluck, dat het volck van de heer Banier[2] soude hebben ontfangen, werdt hier mede veel gemompelt; gemeenelijck wassen sulcke geruchten onderwege, als te Colen ende te Bruissel. Ende hier sijn veele, die blijde sijn iet quaeds van onse saecken te hooren hoopende daerom te eer tot paix te comen, 'twelck een abuis is.

Van den hertogh van Nieuburg[3] can ick niet anders geloven dan dat hij soect sijn lant te bewaeren. Het lanterneren van de landgravin[4] behaegt mij niet.

De saecke van Denemarck twijffele ick niet off sal door den prins van Orangie werden geaccommodeert. Sij sullen beide daerin haer interest vinden.

Venetië sal sich niet weren, sijn van de Turcksche vrede wel verseeckert. Polen vreest, dat de Turcksche macht op haer wel mocht aencomen.

Tot Parijs, den 12 Mey 1640.

Mijnheer den churfürst[5] doet hier vast visyte bij den coninck, bij de coninginne. Men seit hier, dat men wel wat voor sijne churf. Doorl.t wil doen, soo den coning van Engellant mede daertoe wil helpen, hetwelcke wel waer te wenschen. Maer wat apparentie, dewijle Engellant blijft in soo quaede poincten met Schotlant, 't parlement oneenigh, de Spaignaerden daer seer werckende? Doch wij moeten niet naelaeten het beste te doen ende te hoopen.

Den hertogh van Chevreuse[6] is nae Engelant gegaen, alwaer hij sal sien ende hooren, wat daer ommegaet, maer sal sijn vrouw[7] niet vinden, dewelcke hem niet willende verwachten nae Vlaenderen is vertrocken.

Den regen heeft hier den marescal De la Millerai[8] wat verachtert; is nu voor Charlemont. Evenwel meenen veelen, dat de principale desseings soo van Vrancrijck als van Hollant sijn op Vlaenderen; 'twelck oock schijnt te Duinkercken te werden geapprehendeert, alwaer men sterck fortificeert. Eenige Engelschen sijn daer aengecomen, maer, soo ick verstae, niet veel, dienende alleen tot recreues.

Van Casal weet ick niet wel, wat ick sal seggen; daer sijn advysen geweest, gecomen soo men mij seit van den soon van den marquis de Ville[9], dat den graef van Harcourt[10] bij sich hebbende ontrent tienduisent man, soude geattaqueert hebben het Spaensche leger, tweeduisent geslagen ende 't belegh opgebroocken. Maer

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 14c. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op no. 4627; beantw. d. no. 4659.
2 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
3 Wolfgang Wilhelm, hertog van Neuburg en Jülich-Berg.
4 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
5 Karl Ludwig van de Palts.
6 Claude de Lorraine, hertog van Chevreuse.
7 Marie de Rohan, hertogin van Chevreuse.
8 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
9 Wellicht wordt gedoeld op Ghiron Francesco Villa (1613-1670), zoon van de luitenant-generaal van de Savoyaardse cavalerie, Guido Villa, markies van Cigliano en Volpiano (± 1586-1648).
10 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.

alsoo, naedat sulcx soude sijn geschiet, niemant hier is gecomen afgesonden van monsieur d'Harcourt, werdt niet alleen aen de goede tijding getwijffelt, off 't voordeel soo groot is geweest, maer oock gevreest voor eenigh quaet gevolch.

Tusschen de hertoginne van Savoie[11] ende de princen van Savoie[12] werdt gestaedigh gehandelt, soo men uit die quartieren adviseert, met goede apparentie. 't Leger van Leganés[13] werdt geseit te sijn tienduisent te voet, tweeduisent te paerde. Het leger van den prince Thomas in Piedmont tienduisent te paerd, tweeduisent te voet. Venetië doet niet.

Den paus blijft in questie met Vrancrijck, hoewel seer gearbeit werdt tot accommodatie.

Van Turckie meent men, dat Polen meer heeft te vresen als Italië off Hungrië, hoewel het groote volck, dat den keiser doet logeren in Behmen ende Oostenrijck, doet geloven, dat hij oock aen die zijde niet heel en is buiten vrese.

Bij de Grisons blijft de Spaensche partij de sterckste ende crijgen die van de laege Engadyne in haere grieven tegen het laetste Inspruckse verdragh[14] weinigh gehoors. Bij de Switsers wint deselve partij seer veel, soodat niet alleen bij roomschgesinde cantons de lichtinge ende doortochten van de Spaensche ende keiserschen werden voorbijgesien, maer oock het fortificeren van de stadt Constance tegens de oude tractaten, waerenboven men seit, dat noch een nieuwe fort bij de Spaensche werdt begonnen bij Rintal op den Switsersche grondt, soodat de protestanten, dewelcke Spaignië vresen, Vrancrijck mistrouwen ende bij haerselve seer irresoluit sijn, haerselve in 't leste sullen gebloqueert vinden. Des vijands trouppes bij Constans schijnen niet anders vooralsnoch voor te nemen als den Elsas ende Brisgau te willen bederven ende den oegst te ontnemen, doch de trouppes, die in Tirol [sijn], weet men noch niet, waerheen haer wenden sullen, wachtende, soo men meent, om eenigh volck van Haesvelt[15] ende Gildehaes[16] om haer daerbij te vougen.

Den hertogh van Longueville[17] was nae de laetste advysen te Cassel, den marescal Banier te Erfort.

Den keiser wil sich beter doen obediëren bij Beyeren[18].

Rosa[19] is te Fulde. Daer is eenig gevecht geweest tusschen de Saxensche ende 't volck van Coningsmarck[20].

Men spreect van merckelijcke schipbreucken, die de Spaignaerden geleden hebben bij Gibraltar ende Barcelone.

Den coninck is nu te Soisson. Men twijffelt, off sijne Maiesteit gaet nae Mézières ofte nae Reims. Die bij Charlemont eenige trouppes heeft is de comte de Guiche[21], want het groote leger onder den marescal de la Millerai is noch bij Retel, seer verhindert sijnde door den regen ende quade wegen. D'heer Mazarin werdt noch te hove opgehouden.

De advysen van Schotlant seggen, dat de Schotten den vijften man ende het tiende van haer incomen tot het oorlogh belooft hebben.

11 Christine de France, hertogin van Savoye.
12 Kardinaal Maurizio van Savoye en Tommaso Francesco van Savoye.
13 Diego Mexía Felipez de Guzmán, markies van Leganés.
14 Het ‘Eventualvertrag’, op 23 februari 1640 gesloten tussen aartshertogin Claudia en Graubünden.
15 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen, veldmaarschalk in keizerlijke dienst.
16 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst.
17 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
18 Maximiliaan, keurvorst van Beieren.
19 Rheinhold von Rosen, een van de direkteuren van het leger van wijlen Bernhard van Saksen-Weimar.
20 Hans Christoph, graaf van Königsmark, generaal in Zweedse dienst.
21 Antoine de Gramont, graaf van Guiche.

Mij geeft wonder, dat het accord tusschen Luydick ende den churfürst van Colen[22] soo verre is gebracht ende wilde wel weten door wien.

22 Ferdinand van Beieren, keurvorst-aartsbisschop van Keulen en prins-bisschop van Luik.

Adres: Mijnheer Mijnheer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant in Den Hage.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot den 12 Mey 1640 vijt Paris.

4644. 1640 mei 12. Aan J.A. Salvius[1].

Illustrissime domine,

Quam ego hic pecuniam rege sic volente in usus necessarios retinui, ea facile suppleri poterit ex ea, quam D. Spiringius[2] jamdudum mihi promittit nec solvit; spero plane aequum arbitraturos excellentissimos et illustrissimos regni Suedici rectores[3] id, quod necessitas mihi injunxit, priorum legatorum exempla mihi monstrarunt, rex autem aequum judicavit. Ni id sit, omnino cogor missionem petere sub onere splendido, sed non ob id minus premente fatiscens. Scripsi autem hac de re et antehac saepe et nunc etiam magno domino cancellario[4].

Deus regno Suedico ejusque rectoribus et Excellentiae vestrae faveat bonamque nobis det pacem.

Excellentiae vestrae beneficiis obligatus et ad
observantiam paratissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 2/12 Maii 1640.

4645. 1640 mei 12. Aan G.J. Vossius[1].

Vir cordi meo proxime,

Si scirem, ubi esset nunc V.N. Franciscus Iunius[2] mihi et paterno[3] et suo et tuo nomine carissimus, gratias ei agerem maximas nec minores ei cognomini Patricio[4], quod hic ex vetustissimo codice, qui ex Graecia in Angliam venit et rumore augente

1 Gedrukt *Epist.*, p. 619. Vermoedelijk beantw. d. no. 4682. Voor de inhoud van deze brief vgl. ook no. 4642 en n. 20. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant, residerende te Hamburg.
2 Petter Spiring Silvercrona, resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag.
3 Zie voor hun namen no. 4461, n. 3.
4 Axel Oxenstierna; vgl. nos. 4462, 4485, 4600 en 4642.
1 Copie Rotterdam, Gem. Bibl., coll. Rem. kerk, cat. v. hss. no. 674. Gedrukt *Epist.*, p. 619. Beantw. d. no. 4694.
2 Franciscus Junius (1589-1677) - François Du Jon jr. - halfbroer van Vossius' tweede vrouw Elisabeth Junius. Hij was bibliothekaris van Thomas Howard, graaf van Arundel, ten huize van wie hij zich in deze tijd bevond, al maakte hij wel in de loop van 1640 enige malen een reis naar de Republiek; vgl. zijn brieven aan J. Francius dd. 13 mei 1640 en aan C. Timpler dd. 23 augustus 1640 (copieën Amsterdam, UB., coll. RK. M70a en M73c) en *Vossii Epist.*, I, p. 400 en II, p. 221.
3 De Leidse hoogleraar theologie Franciscus Junius - François Du Jon sr. - (1545-1602).
4 De Engelse graecus Patrick Young (1584-1652).

vetustatem Theclae[5] esse dicitur, variantes scriptiones in usum meum ac publicum describi permiserit, ille autem et descripserit mihique miserit. Cum autem ex literis[6] ipsius Francisci Iunii cognoverim iter ab eo cogitatum in Bataviam, si et jam venit, rogo, ut gratias agendi officio pro me defungaris ac pro me spondeas quicquid ipsi gratum a me proficisci potest. Feci ex

5 De codex Alexandrinus van het griekse Oude en Nieuwe Testament, die in 1627 door Cyrillus Lukaris, patriarch van Konstantinopel, was geschonken aan Karel I van Engeland, stamt uit de 5e eeuw n. Chr. (*Lex. f. Theol. u. Kirche* II, kol. 354). Thecla wordt in de *Acta Pauli et Theclae* genoemd als leerlinge en metgezellin van de apostel Paulus.

6 Ontbreekt.

illis variantibus scripturis aliquam προσθήκην ad mostra Ammptata ad Evangelia[7]; ea ad fratrem[8] misi. Cupio autem inchoetur editio Annotatorum illorum, postquam tria ἀνώνυμα scripta[9] ubique prostare et in oras exteras missa certo cognovero; de forma, qua edenda sint illa Annotata, tu et frater meus constituetis. Ut autem quam emendatissime prodeant, spero etiam filios tuos[10], mei amantissimos, nobis adjutores fore. Te vero peculiariter rogo, ut mea illa scripta, priusquam edantur, quod per particulas majore tuo commodo fieri poterit, legas et, si qua mutanda censeas, me admoneas.

D. Zulichemius[11] epistola ad Mercennum[12] ostendit se vidisse partem tuorum de Gentium cultu[13] et illa mirifice, ut debet, praedicat.

Valeas quam optime uxore[14] quoque ac liberis[15] optime valentibus.

Tibi obligatissimus
H. Grotius.

Lutetiae XII Maii MDCXL.

Rogo certus fiam an prostent[16] et ad exteros missa sint τὰ ἀνώνυμα. Alioqui ego hic novam editionem curabo.

4646. 1640 mei 12. Aan J. Wtenbogaert[1].

Mijnheer,

7 *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm Cum tribus tractatibus & Appendice eo spectantibus.* Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXXXXI; Ter Meulen-Diermanse no. 1135.
8 Willem de Groot; no. 4640.
9 *Commentatio ... de Antichristo ..., Explicatio ... de fide & operibvs* en *Explicatio Decalogi...;* zie voor de volledige titels no. 4453, resp. nn. 2, 4 en 7.
10 Isaac en Mattheus.
11 Constantijn Huygens, heer van Zuilichem. De brief is waarschijnlijk verloren gegaan; Marin Mersenne verwijst ernaar in een brief aan André Rivet dd. 28 maart 1640 (*Corresp. Mersenne* IX, p. 225); 'M[r]. de Zullichem m'a escrit des merveilles du livre de M[r]. Vossius *de Idololatria*, disant qu'il n'y a point de partie dans l'univers qu'il ne la remüe.'
12 Marin Mersenne (1588-1648), Frans wijsgeer en musicoloog.
13 *Gerardi Ioannis Vossii de Theologia Gentili, et Physiologia Christiana; sive de origine ac progressv Idololatriæ, ad veterum gesta, ac rerum naturam, reductæ; deque naturæ mirandis, quibus homo adducitur ad Deum, liber I et II. Liber III et IV.* Amsterdami apud Ioh. et Cornelivm Blaev, MDCXXXXI.
14 Elisabeth Junius.
15 Behalve bovengenoemde Isaac en Mattheus was nog slechts de jurist Franciscus Vossius in leven.
16 Copie Rotterdam abusievelijk: praestent. Het antwoord op deze vraag in de brief van Willem de Groot dd. 21 mei, no. 4658.
1 Copie Rotterdam, Gem. Bibl., coll. Rem. Kerk, cat. v. hss. no. 674. Niet ondertek. Johannes Wtenbogaert (1557-1644) was leider der remonstranten.

Ick heb met groote droefheit verstaen het overlijden van uwe Eerw.e lieve huysvrouwe[2] wel connende bedencken, hoe swaer het valt sulcken troost te verliesen in die iaeren, die den troost meest van noode hebben.

Ick en behoeve uwe Eerw.e niet te seggen alle dingen, die uwe Eerw.e in gelijcke occurrentiën aen anderen heeft gesegt en ick, als ick wilde, soo wel niet en soude connen seggen.

Alsoo Godt in het Nieuw Verbont allerley cruys gebruickt om ons beter ende van alle aerdsche affectiën vrijer te maecken, soo weet ick wel, dat u Eerw. oock dit cruys sal weten te gebruycken om Godt, wanneer sijne goetheit uwe Eerw. sal roepen, des te suiverder siele

2 Maria Petitpas († 23 april 1640).

op te offeren. Want dit is het lichaem Christi, niet figuurlijck, maer waerlijck eeten ende sijn bloedt drincken[3].

Mijne bijvougingen tot de boecken van de Waerhijt van den christelijcken godsdienst[4] werden hier meer ende meer gelesen ende bij veelen van beide de gesintheden geapprobeert. Ick heb uwe Eerw. een exemplaer daervan over zee toegesonden.

Ick verblijde mij, dat ick dagelijcx niet alleen hier, maer oock in andere landen - uitgenomen Schotland ende Holland - de hoope sie aenwassen om de grootste deelen van de christenheit te brengen tot een redelijcke eenicheit ende eene communie gelijck des Heers wille is geweest. Twijffele oock niet, off uwe Eerw. soo lang hem Godt het leven geeft, sal tenselven einde sijne heilige gebeden ende vermaeningen besteden.

Den Godt des vredens sij met uwe Eerw. eeuwelijck.

Uwe Eerw. Dienaer.

Tot Parijs, den 12 Mey 1640.

4647. 1640 mei 14. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Proxima vice propter occupationes, quae me tunc temporis premebant, non scripsi; nunc te celare non possum patrem nostrum tertio Maij hora tertia matutina quam placidissime animam Deo creatori reddidisse.

Videramus omnes vires ejus in singulos dies defecisse ita, ut praeter animi constantiam, quae, quoties amici accesserant, etiam vocem intendebat, nihil superesset. Audiveramus eum coram Utenbogardo[2] aliisque, qui decumbentem accesserant, profitentem gratias se Deo agere, quod tandem se invisere dignatus esset. Et tamen nondum omnem spem vitae abjicere poteramus, praesertim cum nobis omnibus horis ante mortem circiter tribus omnia fausta precaretur.

Adsidebam ego ei nocte ultima cumque dormire crederem, nolebam somnum interrumpere, donec tandem meante arctius anima tentavi excitare, sed tum comperi eum, nequicquam tentato, vocem articulatam proferre non potuisse. Itaque vocata uxore mea et nepotibus neptibusque, qui domi meae erant, dum pro aeterna ejus salute preces funderemus, ipse anhelitu paulo altius petito inter nostras preces animam efflavit. Mater, quanquam compare suo orbata, tantae aetatis, et visu destituta, tamen divinae voluntati non invita se accommodat. Nos quanquam dolore consternati de exsequiis cum uxore[3] contulimus, quas die Mercurii IX hujus mensis Delphis cum praecipuis amicorum - multos enim pluvia distinebat - in urbe patria

3 Vgl. voor een meer uitgebreide interpretatie van de avondmaaltekst (*Matth.* 26, 26-28) ook de brief aan G.J. Vossius no. 4761.

4 *Hvgo Grotius De veritate religionis Christianæ. Editio Nova, additis annotationibus in quibus testimonia.* Parisiis, Sumptibus Seb. Cramoisy, Typographi Regij. MDCXL. Cvm privilegio regis; Ter Meulen-Diermanse no. 950. Zie betreffende de verzending no. 4544.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 4632; beantw. d. no. 4663.

2 De predikant Johannes Wtenbogaert, leider der remonstranten.

3 Maria van Reigersberch; zij bevond zich in het vaderland.

celebravimus et cadaver sepulchro majorum in Novo Templo mandavimus praelatis ac feretro impositis familiae nostrae insigniis.

Nunc, quoniam uxor tua nihil hac in re tuo nomine geri voluit, ego sub nomine matris, ut massariae, omnes solvo exequiarum impensas soluturus et ea debita, quae postremis annis contracta sunt, haud sane magni momenti, et visurus, quid uxor tua, quae aliquam pecuniam matri se erogaturam dixit, factura sit. Sane impensae funebres praeter medici et chirurgi operam ut et pharmaca quadringentos excedunt florenos, quibus ex parte solvendis in patris cista centum repperi florenos. De reliquo te alias docebo. Nunc patre

optimo et sorore suavissima[4] orbatus, praeter te neminem jam habeo, qui et ipse longe a me abes; restat ut mutuis litterarum alloquiis solitudinem nostram subinde levemus, et divini verbi hortatibus ad ea, quae in posterum eventura sunt, nosmet paremus.

In uno te hallucinari video, quod me a comitibus Hohenloicis[5] consiliarii dignitatem adeptum putes, sed id ita se non habet. Petieram ego ante aliquot annos cum commendatione defuncti comitis Culenburgici[6] eum honorem, etiam sine congiario, qui tamen mihi praestitus non est. Sub mortem patris iterum ea de re etiam patre litteras suo nomine scriptas subsignante ad comitem[7] scripsi. Nunc te rogo, ut me comiti Georgio Frederico velis commendare, non quod ea res magni sit, sed ut matri tanto melius possim suppetias ferre et in dignitatem paternam, qualis qualis ea sit, succedere.

Ad litteras tuas[8] nihil jam respondebo, nisi prostare ubique tres tuos commentarios[9], accepisse me et Notas in Tacitum[10], in quibus emendationes invenio verissimas, et proinde judicare me eas publici juris fieri debere; filium vero tuum minorem[11] jam in procinctu esse, ut ad Baneriana[12] castra se conferat.

Deus Opt. Max. te nobis, patriae reique publicae diu servet incolumem.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, XIIII Maij 1640.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 24 Maij.

4 Adriana de Groot († 10 december 1639), gehuwd met Frederik van Losecaat.

5 Jan de Groot was raad geweest van Philipp van Hohenlohe-Langenburg († 1606), van diens neef en erfgenaam Philipp Ernst († 1628) en van de zonen van deze laatste, de jonge graven van Hohenlohe-Langenburg Wolfgang Otto († 1632), Ludwig Kraft († 1632), Philipp Moritz († 1635), Joachim Albrecht (1619-1675) en Heinrich Friedrich (1625-1699), die onder voogdij stonden van hun vaders broer Georg Friedrich van Hohenlohe. In die functie had Jan de Groot ± 1601-1637 in het 'hof van de graaf van Hohenlohe' te Delft gewoond; vgl. Th.F.J.A. Dolk, *Gesch. gemeenlandshuis Delfland* p. 57, 66; J. Fox, 'Hugo de Gr. en de gravin v. Hohenl.' in *Nederl. Archievenblad* 66 (1962) p. 30-42. In 1633 en 1637 had Willem de Groot tijdens de ziekte van zijn vader al pogingen ondernomen hem als raad van de graven van Hohenlohe op te volgen. Daarin werd hij o.a. gesteund door een van de andere raden, Jean de Sallengre, maar niet door diens collega Willem de Lange. Na de dood van Jan de Groot achtten de beide overige raden het echter niet nodig, dat de vacante plaats bezet werd. Van een aanstelling van Willem de Groot tot raad is dan ook, in tegenstelling tot de mededeling van A. Cattenburgh (*Leven* II, p. 272), vermoedelijk niets gekomen. Vgl. Hohenlohe-Zentral-archiv, Neuenstein, Arch. Langenburg, Niederl. Akten, Im kleinen Fach Lit. B no. 60.

6 Floris II van Pallandt, graaf van Culemborg (1577-1639), bij wie de jonge graven van Hohenlohe-Langenburg gewoonlijk verbleven. Deze brief van Willem de Groot heb ik niet kunnen terugvinden.

7 Georg Friedrich van Hohenlohe, heer van Weikersheim (1569-1645); deze woonde te Straatsburg. Blijkens no. 4717 had Willem hem op 1 mei 1640 geschreven; de brief ontbreekt. aant.

8 No. 4632.

9 *Commentatio... de Antichristo..., Explicatio...de fide & operibvs* en *Explicatio Decalogi...*; zie voor de volledige titels no. 4453, resp. nn. 2, 4 en 7.

10 Zie voor de volledige titel no. 4523 n. 28.

11 Diederik de Groot.

12 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.

4648. 1640 mei 14. Van J.H. Nothafft[1].

Nobilissime et amplissime domine,
Dominationis tuae ut variarum scientiarum ita inprimis antiquitatum et historiarum

1 Hs. Leiden, UB., coll. Pap. 3. Oorspr. Eigenh. ondertek. De keizerlijke hofraad Johann Heinrich Nothafft, baron, later graaf van Wernberg, onderhandelde sinds begin mei te Straatsburg over opname van deze stad in de vrede van Praag.

insignis notitia ac aliis quoque in iis adjuvandi promptitudo adeo omnibus celebratur, quod et ipse Dominationem tuam in eiusmodi negotio adire et consulere audeam.

Ex copiis itaque sub signo Z appositis et iis, quae sub N.º 1. ac litt. A.B.C. et D. ad illas pertinent, nec non ex alia copia sub signo ♂ - quarum omnium authographa adhuc mihi integra et salva sunt -[2] constabunt tuae Dominationi quae non ita pridem ad amicum quendam[3], cuius frater[4] tum in Hollandia peregrinabatur, pro uberiori indagatione intus narratorum familiariter rescripserim et satis abundanter informarim.

Siquidem hactenus nullum obtinui responsum - ac valde dubito, an iuvenis ille circa talia necessariam sit adhibiturus diligentiam - pro ista occasione potius ad tuam Dominationem confugere constitui magnopere rogans, ut hac in causa me sibi maxime devincire velit. Quod quidem ex meo voto plenissime dabit effectum, si primo pro multa sua rerum experientia ulteriores mihi vias modosque suggerere dignabitur, quibus ad pleniorem ac magis specialem originis meae ex antiquis Frisiae Dominis - quemadmodum sub signo ♂ expresse enarratur - cognitionem pervenire queam.

Deinde si per occasionem dominum comitem de Egmond[5] - qui nunc Parisiis agere dicitur -, meo nomine salutare, paratissimaque officia mea offerre et simul ex ipso perscrutari velit, quaenam ipse de nostra cognatione - sub litt. C. singulariter commendata - sibi habeat comperta aut, quatenus ipsi placere possit, super ista in archivo suo diligentius inquirere. Quod si dominus comes petitioni meae syncere favere velit et maxime transactiones nostras antiquas per hosce motus nobis deperditas ex suis archivis aut certe exempla earum idoneis testimoniis munita restituere, vicissim ipsi polliceri posse videor caesareae maiestatis tanquam super causa nobis quasi communi clementissimam interpositionem, qua ipse nixus forsan feliciorem casuum suorum exitum et optabilem reconciliationem obtinere possit.

Tuae vero Dominationi aeternas gratias debebo et pro occasionibus, quibus potero, officiis referam, quam ego confidentius his literis accedere volui, quia negotium hoc ad principum nostrorum simultates nihil pertinet et pro celebratissima comitate sua dubitare non possum, quin brevi etiam benignum responsum per quemcunque amicorum tuorum in hac civitate sim impetraturus.

Et sic tuam Dominationem optime valere exopto.

Dominationis tuae affectionatissimus
Joh. Heinrich Nothafft, Feyherr von Wernberg,
manu propria.

Datae Argentorati, 14°. Maii. Anno 1640.

2 De copieën ontbreken.
3 Niet geïdentificeerd.
4 Niet geïdentificeerd.
5 Lodewijk, graaf van Egmond (1600-1654), prins van Gavre, baron van Hamaide, heer van Fiennes, Armentières enz. In 1632 had hij zich aangesloten bij de samenzwering van de Zuidnederlandse adel tegen Spanje. Sinds 1634 woonde hij in Parijs. Men placht de afstamming van de graven van Egmond, evenals die van het geslacht Nothafft, terug te voeren op Radboud II, een kleinzoon van Radboud, eerste koning der Friezen; zie S. van Leeuwen, *Batavia Illustrata*... I, 2, p. 945-946.

P.S. Si dominus Wernerus Notthafft de Hohenburg[6], consanguineus meus, sed sua stirpe iam ultra 750 annos distinctus et pro consuetudine nostra equestris adhuc ordinis, qui modo serenissimo regi Galliae pro praefecto legionis militat, forsan adhuc extra castra et nunc quoque Parisiis moretur, velim illum huius desiderii mei certiorem fieri, ut et ipse pro eo assequendo elaboret.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, Conseiller d'Estat et Ambassadeur ordinaire pour sa Majesté de Suède en France présentement à Paris.

6 Een Nothafft diende als kolonel van de cavalerie in het leger van wijlen Bernhard van Saksen-Weimar en werd in de slag bij Tuttlingen (1643) door de keizerlijken gevangen genomen.

4649. 1640 mei 14. Van N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

De dispute tusschen Scarinus[2] ende Gert[3] ende de resolutie, die daerin is getoont, is voor Humelus[4] seer dienstych geweest om hem met Vranckerijck[5] wel te stellen, daer alreede soo grote verwijderynge was, dat de conynck van Vranckerijck[6] ordre hadde gegeven om Golilas'[7] brieven bij Vilmerus[8] met opentlijcke aenclachte alle gelooff te benemen, waervan ick niet(?) seecker ben onderrecht, soodat uyt het quaet van die onlust, die noch duyrt, dat goet is gevolcht, dat men met sachte middelen alles heeft willen remediëren. Ick hope mede, gelijck ick oock daertoe arbeyde, dat die goede intelligentie duyren mach, waer ick Brasset[9] genegen toe vinde. Oock soo mercke ick, dat Humult[10] die omsichtichheyt gebruyckt, dat in plaetse [als] tevoren copie gewent was te geven van de brieven, soo die bij Golilas waren geschreven, nu elck point in een artyckel doet stellen gelijck off het excerpta waren, hoewel van woort tot woort gelijck Humelus hetselve heeft ingestelt.

Sedert de tijdyngen, die ick uEd. voor desen hebbe medegedeelt, brengt een schip gecommen tot Amsterdam van Port à Port, dat aldaer een barque uyt Brasil was gearriveert relaterende, dat die van de Bahia tusschen Pariba ende Tamerica seshondert mannen hadden gelant, twee ingenios verbrant, die alle te samen van de onse daernaer sijn omcingelt ende doot geslagen. De seeckerheyt moet met de scepen van de compangie worden verwacht[11].

De Sweetse ambassade, daertoe de heeren Boreel, Sonck ende Aloue[12] uyt Vrieslant haer praepareren, gaet eerstdaechs voort; hare instructie, die bij seven gedeputeerden uyt de Generaliteyt sonder verder communicatie is ingestelt, wert seer secreet gehouden.

Denemarcken maeckt mine, off het hem tot oorloge wilde prepareren, waertoe is ingestelt een placaet, verbiedende de ingesetenen in vremde princen dienst te gaen ende revocerende die alreede haer daerin hebben begeven, doch is hetselve noch niet gepubliceert. Dat den keyser ende Spaengiën dapper onder dat werck speelen, wert claer gesien; des te voorsichtyger by desen staet moet werden gegaen.

Sijne Hoocheyt is saterdachavont voorleden met een groot deel van de vlote voor Rammekens gearriveert, daer de reste op volchde; de opinie loopt, dat de landynge in het vaste lant van Vlaenderen sal geschieden, alsoo meest al de ruyterie wert gescheept, die in het lant van Hulst ofte ontrent het Sas geen dienst soude connen doen. Van voetvolck is sijne Hoocheyt sterck tweehondert tachtentych compangiën.

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. R.K., K 75b. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 615. Beantw. d. no. 4666. Betreffende de kwestie met Petter Spiring Silvercrona zie men ook dl. X, Register i.v. Spiring Silvercrona.
2 Codenaam voor Nicolaes van Reigersberch; Grotius heeft er 'N. Reig.' boven geschreven.
3 Codenaam voor Petter Spiring Silvercrona, resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag; Grotius heeft er 'Sp.' boven geschreven.
4 Codenaam voor Grotius; hij heeft er 'H. de Groot' boven geschreven.
5 In het hs. in cijfer: 313; Grotius heeft er 'Vr.' boven geschreven.
6 In het hs. in cijfer: 496; Grotius heeft er 'con. van Vr.' boven geschreven.
7 Codenaam voor Grotius; hij heeft er 'H. de Gr.' boven geschreven.
8 Codenaam voor de Staten-Generaal.
9 Jean Brasset, Frans gezantschapssecretaris in Den Haag. In het hs. in cijfer: 22.17.701.724.23.2.710.33.82.93.; Grotius heeft de naam er boven geschreven.
10 Codenaam voor Petter Spiring Silvercrona.
11 Vgl. voor deze passage Caspar Barlaeus, *Nederlandsch Brazilië...* (ed. S.P. L'Honoré Naber), p. 239; zie ook no. 4659.
12 Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva; zie ook no. 4574 n. 2.

Het voornemen wert geordeelt seer groot te wesen, Godt Almachtych wil het segenen.

De Duytsche macht schickt men hier noch al naer Ceulen ende vergadert Milander[13] sijn volck ontrent Lipstat.

Desen 14 Mey 1640.

Adres: Mijnheer Mijnheer de Groot, Ambassadeur van de coninginne ende crone van Sweeden bij den Alderchristelicksten conynck.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 24 May.

En in dorso: 14 May 1640. N. Reigersberg.

4650. [1640 mei ± 16] Van J. Epstein[1].

J'ay bien bonnes lettres de Francfort du 12 qui portent, qu'alors toutte l'armée du duc de Longeville[2], - hormis 3 régiments foibles qui sont demeurés pour tenir le pays en contribution - s'estoit ci-avant approché de Banier[3], il estoit impossible d'empescher leur conionction. Ledit Banier s'est tellement retrenché devant Erfort, qu'il est impossible de luy nuire. Son camp est envirronné de 12 forts tuyaux, double fossé et pallisade, les quartiers de la cavalerie et infanterie entremeslés. L'armée du duc de Longeville est estimée forte de 10^{m} hommes effectifs. On ne doupte point du secours des Hessiens, mais celuy des Lunebourgs consiste encor en paroles. Le 10 du May l'avantgarde de l'armée impériale estoit arrivée[4] à Salfeld à 3 lieues d'Erfort.

4651. 1640 mei 16. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

J'ay bien receu vostre lettre du 1 may[2] et suis fort asseuré, que s'il ne tenoit qu'à vous, ie serois desià il y a longtemps contenté par monsieur Heuf[3]. Il faut que i'aye patience par force en attendant avec mille peines et incommodités que le temps y remédie.

Ie vous supplie de m'advertir, quand le comte de Rosboroff[4], suédois, avec d'autres gentilshommes qui sont en sa suitte seront arrivez à Paris, car ie voudrois sçavoir où est ce qu'ils passeront leur hyver pour leur pouvoir escrire et sçavoir d'eux le temps auquel ils font estat de s'en retourner en Suède.

13 Peter Melander, graaf van Holzapfel.

1 Hs. Stockholm, RA. Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Johan Epstein was Zweeds agent in Parijs. De datering van de brief op ± 16 mei berust op de daarin genoemde gegevens omtrent het leger van Longueville (vgl. *Gazette* 1640, p. 371 dd. 2 juni 1640 'De Munster, le dit jour 14 May 1640') en omtrent de samenvoeging van de Franse, Zweedse en Duitse legers bij Erfurt op 15-16 mei 1640 (vgl. *Oxenst. Skrifter* 2. afd., VI - Johan Banérs Br. -, p. 741).

2 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.

3 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.

4 De tweede 'e' van 'arrivée' is in het hs. doorgestreept.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds resident in Zürich.

2 Grotius' brieven aan Marini van 1640 zijn verloren gegaan.

3 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.

4 Zie no. 4629, n. 3.

Vous sçaurez les particularitez de la desfaite de l'armée espagnole, qu'en toutes ses circonstances est sans exemple en Italie du despuis que les Espagnols et François y ont fait la guerre[5]. On crie à l'arme par tout le Milanois pour le mettre en harnois contre les

5 Het ontzet van Casale op 28 april 1640.

François et fait-on advancer aussy les trouppes, qui sont dans le Tyrol, Naples et en Allemagne, levées par cy-devant pour l'armée du Rhin, qui pour cest an sera libre et hors de danger, car les Espagnols tâcheront de remuer le ciel et la terre pour se revancher du souflet que les François leur ont donné en Italie.

Mais si cest advis de l'advantage de nos François est nonattendus, moins y a il aussy celuy qu'on nous mande de Nürnberg de la mauvaise intelligence des électeurs avec l'empereur[6] qui prétend qu'on y fait beaucoup contre son authorité; surtout Bavière fait proposer par ses députés des conseils qui sont fort préjudiciables à la maison d'Austriche, voulant qu'il soit éleu roy des Romains avant que céder l'é[l]ectorat et en récompense du palatinat, qu'il tient, il demande (?) la haute Austriche ou 13 millions d'or en argent, faute de quoy il doit avoir protesté de se joindre plus estroitement avec la France pour maintenir ce qu'il possède. Ie vous asseure bien que les Espagnols ne sont guerre contans des actions du duc de Bavière et un amy qui a esté à Inspruc m'escrit d'avoir entendu de quelques ministres de l'archiduchesse[7] ces mots formels: qu'il n'y a pas longtemps que Bavière avoit crié contre les conseillers de l'empereur pour ce qu'ils conseillayent d'eschanger tant de braves officiers allemands contre un chien suédois, parlant de nostre monsieur Horn[8], mais qu'à présent il se monstroit plus ennemy de la maison d'Austriche et d'Espagne que la France ou la Suède mesme. Sur les propos, que les députéz de Nürnberg pressent fort, la paix générale, ils ont dit, que les électeurs ny âme vivante ne se deussent point imaginer que les deux maisons d'Austriche et d'Espagne s'humilieroyent jusques-là que de recevoir la loy d'autruy, et qu'il pourroit arriver à Bavière de mesme come à l'électeur de Saxe[9]. Mais pour moy ie crois, que Bavière n'est pas si mal avec l'empereur come l'on dit et que tout cela ne se fait que pour esbluir la France et la destourner de la conjonction des protestans. Souvenez-vous que Bavière s'est monstré fort contraire et ouvertement ennemy de Fridland[10], mais, lorsqu'on y pensoit le moins, ils se sont fort bien trouvé ensemble devant Norinberg contre le feu roy de Suède[11] et le mesme pourroit arriver encor à ceste heur à Ratisbone, où on tient que l'empereur viendra sur la fin de ce mois. Que si Bavière y va à bon esvent et se veut choquer avec l'empereur, ce que pourtant le conseil d'Espagne ne soufrira jamais, l'empereur ne sera bien ny à Ratisbone ny à Augspurg, et Bavière aura suject de se tenir sur ses gardes, car on dit que les autres électeurs sont contens, qu'il mette la couronne impériale sur sa teste.

De la Hongrie on escrit que le palatin Esterhasy[12] avec le s.r Raluy[13], son complice, avoient donné ordre de tuer le prince de Transylvanie[14], de suite de quoy il auroit eu un coup d'arquibusade au bras droit, dont l'homme ayant esté pris sur le fait mesme doit avoir confessé l'avoir fait d'ordre de susdits seigneurs, ce qui pourroit causer de nouvelles troubles en ce pays-là.

6 Zie voor de namen der keurvorstelijke gezanten in Nürnberg no. 4496, n. 11.
7 Aartshertogin Claudia.
8 De Zweedse veldmaarschalk Gustav Karlsson Horn.
9 Johann Georg I; hij keerde bij de vrede van Praag (1635) op tamelijk smadelijke wijze terug tot de keizerlijke partij.
10 Albrecht Wenzel Eusebius von Wallenstein, hertog van Friedland en Mecklenburg (1583-1634).
11 Gustav II Adolf. In juli-september 1632 had Maximiliaan van Beieren zijn leger met dat van Wallenstein tegen de Zweedse koning verbonden.
12 Nikolaus, graaf van Esterházy en van Beregh (1582-1645).
13 Niet geïdentificeerd.
14 Georg Rákóczi, vorst van Zevenburgen.

Le pape[15] a excommunié la ville de Lucca, et Venise envoye un ambassadeur extraordinaire[16] au pape pour mettre de l'eau au feu, qui s'en va embraser en Italie par ceste bataille perdue par les Espagnols.

15 Vgl. voor de kwestie-Lucca Pastor, *Gesch. der Päpste* II, 2, p. 712-713; A. Mancini, *Storia di Lucca*, p. 259 vv.

16 Angelo (Anzolo) Contarini.

Je me reccomande à vos bonnes grâces et demeure passionnement, monsieur,
tout le vostre,
C. Marin m.s.

De Zurig, ce 6 de May, l'an 1640.

l'appren que monsieur le gran chancelier[17] est dereschef fort malade, ce qui me met en gran peine, qui peut-estre pour cela ne puis recevoir aucune satisfaction. Ie ne sçai à quoy me résoudre et aurois besoing de vostre advis, estant impossible que ie continue icy en telle sorte come i'ay fait jusques à présent ayant à nourrir sept bouches de l'argent content, qu'il faut que i'emprunte tousiours avec mille incommodités et dommage. Si i'avois de l'argent, ie m'en irois en Suède plustost que de vivre icy et estre en dérision au monde. Mon Dieu, quand viendra ce temps que ie me puisse délivrer de mes deubtes.

Je ne sçay si ce seroit à propos d'estaler un peu mes difficultés à messieurs les régens[18], puisque monsieur le gran chancelier est si fort malade.

Ie vous supplie de me mander les points que le cardinal Richelieu voudroit avoir refermés dans ces livres qu'il fait faire et par quel moyen il prétend réunir les églises chrestiennes. Car tant que le pape et la messe demeurent en estat come ils sont à présent, il n'y a aucun moyen de nous accorder avec la papauté.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 31 Maij.
En in dorso: 6 Maij 1640 Marin.

4652. 1640 mei 19. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

Restitutio Palatinae domus haud dubie omnibus curae esse debet, qui bene volunt Germaniae rebus. Ejus rei initium ab Anglia exspectandum est, unde responsi aliquid se exspectare dixit mihi princeps elector[2]. Exspectat et mandata illustrissimus comes Licestrius[3]. Interim mihi quiescendum censeo, quanquam princeps elector morae hic inutilis pertaesus vellet per nos obtinere libertatem sine ullis vinculis. Ego vero Excellentiae vestrae sententiam sequor non esse e publica re principem captivitate sua offensum abire e Gallia, non illigatum nostris partibus. Itaque mandata e Suedia opperiri erit optimum.

17 Axel Oxenstierna.
18 Zie voor hun namen no. 4461, n. 3.
1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 231. Gedrukt *Epist.*, p. 620. Verschillen in orthografie en aperte onjuistheden in de copie Uppsala zijn niet gesignaleerd. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Karl Ludwig van de Palts.
3 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.

Ex Britannia nihil adhuc pacati audio. Contra vero ad Scoticos motus accedere et[4] multorum in Anglia aemulationem contra episcopos ita, ut et liber prodierit[5] defendens parlamenta sine episcopis haberi posse, quem librum rex comburi jussit[6]. Hae favillae et quae accedunt ab Hispano[7] flabella multum me sollicitum habent. Praeterea non video,

4 Verbeterd uit 'ex' naar de copie Uppsala; deze heeft echter abusievelijk: 'aemulatione' in plaats van 'aemulationem'.

5 *Information from the Estaits of the kingdome of Scotland, to the kingdome of England*; R. Steele (ed.), *Bibliogr. Royal Proclamations* II, II no. 1711. Op 30 maart 1640 verscheen de koninklijke proclamatie met het bevel tot verbranding; ibid. II, I no. 1814. Nadien verscheen nog een Nederlandse vertaling; Knuttel, *Cat. v. Pamfl.* no. 4668. Begin mei was er sprake van een mogelijke vertaling in het Frans; vgl. *Cal. State Pap. Dom.* 1640, p. 104.

6 De copie heeft hier een onmogelijk 'possit'.

7 In Engeland bevonden zich sinds kort de extraordinarii Spaanse ambassadeurs Antonio Sancho Dávila y Toledo, markies van Velada, en markies Virgilio Malvezzi.

quid magni a nobis pro principe electore fieri possit, quamdiu in Suedia nondum prorogatum est tempus foederis cum Gallia[8]. Inde enim multa pendent alia.

Fuerat hic rumor Bannerii[9] literis ad Suedicam militiam revocatos Vinarienses, sed ubi ipsas literas legi, vidi clementer scriptas, magno tamen animo ita, ut sperem inde nihil oriturum dissidii inter gentes, quas nunc cummaxime inter se consentire concordesque agere publice interest.

In literis illis Scoticis[10] nihil magis regem Britanniae commovit quam quod inscriptae essent regi simpliciter non addito Galliae nomine. In parlamentario Angliae conventu non puto actum iri de rebus externis, quas rex Britanniae, juris sui valde anxius custos, suo arbitrio reservat.

Wolfium[11] puto redire ad stationem suam. In actionibus landgraviae omnibus video aliquid esse, quod cum foederibus antehac cum Suedia factis non satis consentiat, sed si Suedia Galliae[12] semet illigat novo foedere, ad id foedus addere se landgravia poterit. Sin autem Suediae vota magis in pacem propendent, ad eam utile erit Austriacae domus quam plurimos hostes fieri.

Multum gaudeo vanitatis deprehensum illum rumorem ex confictis Piccolominaei literis[13]. Mire enim ea fama aulam urbemque[14] hanc commoverat. Quantum humanae conjecturae valent, melior Germaniae pars in nostrorum sociorumque erit potestate per tres fortissimos exercitus non ita distantes inter se, ut non, si qua in parte hostis appareat, conjungi inter se illi possint ad hostis exitium. Tum vero ingens in Italia clades Hispanorum in ejus remedium copias, ut puto, et illas Tirolenses et alias ex Hispania attrahet. Major fuit Harcurtii[15] victoria quam qualem primi nuncii iique incertae auctoritatis attulerant; magnaque et vix audita antehac apparuit Gallorum constantia, qui saepe repulsi pertinaci proposito castra perruperunt, hostem quinque ferme millibus interfectis disjecerunt. Ea res quomodo gesta sit, docebit charta quam mitto[16], multorum qui adfuere literis consentiens. Nunc novas ad se copias mitti orat Harcurtius obsidionem urbis Taurinorum animo agitans.

Rex a Carolimontio militem suum revocat nec videtur eas in partes bellum inferre serio voluisse, sed repertum hoc fallendo hosti, ut principis Arausionensis conatus, unde et Gallica consilia pendebant, melius succederent. Eos ventis nonnihil tardatos audimus. Flandri ex tanto navium paratu se peti putant.

Ex Bapalma egressi hostium prope quadringenti incidere in insidias Peronensium et Sanctiquintinianorum militum captivique ducti sunt Peronam.

Tum in Burgundico comitatu hostis Pauliniacum oppugnare volens dejectus[17] est a Gallis, qui duas ibidem machinas ceperunt.

8 Het verdrag tussen Frankrijk en Zweden werd in juni 1641 verlengd; zie Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI. I, p. 207-209. De uitgave der *Epist.* heeft ‘federi’.

9 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér. Grotius' copie van Banérs brief dd. 10 april 1640 nieuwe stijl aan Johann Bernhard von Oehm, Wilhelm Otto van Nassau-Siegen en Rheinhold von Rosen bevindt zich in Stockholm, RA. Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641.

10 Zie no. 4633, n. 18.

11 Hermann Wolff, Zweeds hofraad en gezant bij de landgravin-regentes van Hessen-Kassel, Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg.

12 De copie heeft abusievelijk: ‘Galliave’.

13 Niet geïdentificeerd. aant.

14 De copie heeft abusievelijk ‘uterque’.

15 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac, ontzette op 28 april 1640 Casale (Montferrat).

16 Ontbreekt. Vgl. no. 4656, n. 3.

17 De copie heeft ‘disjectus’.

Et Dani et Batavi nova foedera, novas societates rebus suis firmandis minantur mutuo. Controversia est pecuniaria, et simili de causa saepe antehac orti magni animorum

motus brevi consederunt. Si tamen foedus coiri poterit inter Suedos et Batavos, gaudebo.

Res Germanicae melius ad vos quam ad nos perferuntur. Caeterum audimus ab imperatore expeti colloquium cum Bavaro[18], qui nunc copias suas in Franconia habeat imminente eis Coningsmarckio[19], rediisse autem Rosam[20] a Fulda; partem vero majorem Vinariensium ad Fridbergam esse; Lamboium[21] autem cum millibus equitum duobus, peditum tribus, appropinquare ad Lutsenburgicum finem; Piccolominaei cohortes sive regimenta sex transire in Hispanicam militiam.

A Constantinopoli chiausius quidam[22] Viennam, a Vienna legatus[23] Constantinopolim mittitur.

Engadini adhuc conqueruntur apud Rhaetos se iniqua interpretatione novorum pactorum ab Oenipontana[24] ut subditos tractari. Capucinos sibi obtrudi molestos hospites. Sex autem Helvetiorum pagi dicunt munitiones novas, quae Constantiae fiunt, juri suo adversari. Sed hae querelae a potentioribus haud multum curantur.

Pontifex Romae neque Hispano neque Gallo quicquam vult concedere. Hispanus etiam Franciscum Perrettum[25] ad purpuram commendans nihil proficit. Galliae legatus[26] hinc responsa exspectat, domum reverti an subsistere debeat. Hispani videntur occasiones quaerere, ut in suis regnis bullas pontificis pro bullis habeant. Quod si fiat, sequetur Gallia exemplum et apparebit nihil esse incertius potentia, quae non vi sua, sed ex hominum opinione stat.

Quanquam in Carolimontium Hispanus militem et bello necessaria introduxit, tamen obsidionem eam Galli repetere se aiunt. Castilionaeus[27] autem ad Abbatisvillam est. Hostes apparent inter Cameracum et Atrebatum urbem, duce, ni fallor, Cantelmo[28]. Picardica regis Galliae cohors damnum accepit, cum Mosam trangressa esset. In Hesdinum et Dorlanum multum invectum est frumenti et rerum belli.

Medici a rege missi sunt ad viduam Sabaudicam[29] de oculis periclitantem. Harcurtius tria castella et suburbana ad Padum circa urbem Taurinorum cepit.

Deus haec aliaque omnia gubernet ad nominis sui gloriam.

Excellentiae vestrae perpetua observantia devinctissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 19 Maii 1640.

18 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
19 Hans Christoph, graaf van Königsmark, generaal in Zweedse dienst.
20 Rheinhold von Rosen, een van de directeuren van het leger van wijlen Bernhard van Saksen-Weimar.
21 Wilhelm, baron van Lamboy, keizerlijk bevelhebber.
22 Niet geïdentificeerd.
23 De keizerlijke internuntius Issdenczy (Iszdency).
24 Het ‘Eventualvertrag’, op 23 februari 1640 gesloten tussen aartshertogin Claudia en Graubünden.
25 Francesco Peretti, kardinaal Montalto in december 1641.
26 François-Annibal d'Estrées, markies van Coeuvres.
27 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
28 Andrea Cantelmo (1598-1645). Het opperbevel over het Spaanse leger in Artois en Henegouwen was opgedragen aan de Portugees Felipe da Silva (1589-1645), die zich in elk geval begin juni tussen Cambrai en Arras bevond; zie *Courante uyt Italien ende Duytschland, &c.* 1640, no. 8 dd. 25 februari en *Gazette* 1640, no. 74, p. 390 dd. 9 juni.
29 Christine de France, hertogin van Savoye.

Adres: Ludovico Camerario, Reginae Regnique Sueciae Consiliario et Legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Red. 16/26 Maij 1640.

4653. 1640 mei 19. Aan Willem de Groot[1].

Mi frater,

Miror nullas me hoc tempore abs te accepisse literas[2] ac ne a Petro[3] quidem, cum plurimum desiderem scire, an et Decalogi explicatio prostet, tum an trium libellorum[4] exempla mittantur in regiones exteras, maxime in Galliam et Angliam et ad me. Si librarii ista mea in rebus meis sequuntur arbitria stantque conventis, ego fidem praestabo. Si qua in parte inde abeunt, nihil illic meorum tradi, nihil mihi cum illis volo esse negotii. Incertus ego, quantum mihi vitae supersit, omnino exstare volo testimonia sententiarum mearum super iis, quae christianum orbem tam graviter concutiunt. Quod verum quodque utile censeo, promere volo non favores sectans, non odia metuens. Quare rogo, me de his edoceas. Aequum est pareri mihi in rebus meis. De forma, qua edenda sint quae ad Evangelia annotavimus, scripsi nuper[5].

Scripserat mihi Petrus missurum se mihi exemplar novae editionis περὶ Ἀντιχρίστου[6] sed nec eum accepi. Ipsum autem intelligo multa facere impendia supervacua nec satis operam dare cui dicatus est studio[7]. Ego liberis[8] meis prodesse cupio quam maxime. Unum id facere nequeo, nisi et ipsi faciant quod suum est.

Multum hic gaudetur ob felix praelium Harcurtii[9] in Hispanos, quorum quinque millia periisse dicuntur, dissipatus exercitus, Casale liberatum. At in Belgico fine ob imbres continuos et corrupta itinera tardius proceditur.

Vale, mi frater.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

19 Maji 1640.

4654. 1640 mei 19. Aan I. Jasky[1].

Nobilissime domine,

1 Gedrukt *Epist.*, p. 897; de alinea ‘Scripserat mihi...suum est’ gedrukt *Clavis Epist.*
2 Willem de Groot had na het overlijden van Jan de Groot op 7 mei 1640 zijn wekelijkse brief niet geschreven; vgl. no. 4647.
3 Pieter de Groot.
4 *Commentatio...de Antichristo...*, *Explicatio...de fide & operibvs* en *Explicatio Decalogi...*; zie voor de volledige titels no. 4453, resp. nn. 2, 4 en 7.
5 No. 4640. Grotius' wensen over de typographische verzorging van zijn commentaar op de Evangeliën worden echter niet altijd duidelijk uitgesproken; vgl. o.m. nos. 4589, 4599, 4623, 4640 en 4645 (aan G.J. Vossius). Zie voor de volledige titel van het werk no. 4663. n. 4.
6 Zie no. 4625, en n. 8. aant.
7 Vgl. de klachten van Maria van Reigersberch in no. 4605 en M. van Leeuwen, *Leven v. Pieter de Gr.*, p. 47-53. Pieter de Groot was op 17 mei 1638 ingeschreven als advokaat aan het Hof van Holland (ARA, arch. Hof v. Holl. no. 5943, f.º 86^{v}).
8 De uitgave der *Epist.* heeft ‘libens’.
9 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac, ontzette op 28 april 1640 Casale (Montferrat).

1 Hs. Gotha, Stadtarch., cod, A473, f.º 29. Eigenh. oorspr. Gedrukt *Epist.*, p. 620; *Grotii Epist. ad Iaski*, p. 66, waarvan de verschillen in orthografie en aperte onjuistheden niet worden gesignaleerd. Antw. op no. 4607; beantw. d. no. 4702. Israël Köhne, genaamd von Jasky. was een invloedrijk burger in zijn vaderstad Danzig.

Est sane, quod laetetur Polonia nato principe regis filio[2], altero autem principe regis fratre[3] in libertatem restituto felice admodum legati[4] opera, qui tamen non ideo creditur

2 Sigismund Kazimierz.
3 Jan II Kazimierz.
4 Christophe Corvinus Gasziewski.

principis Casimiri recuperasse gratiam objecto ei lento huc itinere, per quod principis calamitas prolatata sit. Gallia vero de illo principe, sicut nihil mali metuendum habet ob publicam fidem, ita nec boni quicquam sperandum, cum honores, si qui ei in Gallia sunt habiti, eos multum superaverit cardinalis Hispani in ipsum comitas.

Ex caetera epistola Nobilitatis vestrae[5] cognosco non quiescere in Polonia ventos tribunitios satisque domi esse malorum, etiamsi non accessisset illud a Tartaris, qui praedae incruentae dulcedine illecti metuendum est, ne per sua vestigia redeant adjuvantibus Cosaccorum si qui amant res novas forte et, si illorum conatus processerint, addituro se Turca[6].

Batavorum illud edictum[7] vim, si eorum res novi, diu habere non poterit. Aut ad arma venietur aut, quod magis reor, venietur ad conditiones, si non optimas, certe tolerandas illis, qui tantum habent cum potentissimo rege Hispaniae negotii, ut aliis negotiis vacare non possint. It nunc legatio a Batavis in Suediam[8], etiam ea de re.

Gallicana aula exsultat gaudio ob felix admodum Harcurtii[9] in Hispanos praelium ad Casale, quo quinque ferme hostium millia trucidata, dispersus hostilis exercitus, captae machinae XII praedaeque multum, Casale exemtum periculo. Idem Harcurtius, si ex Gallia copiis augeatur, urbem Taurinorum parat obsidere. Ad Belgicum finem tardius procedunt molimina tam Batavorum quam Gallorum. Illos venti retinuere adversi et nautae novis se periculis objicere cunctantes, nisi priorum mercedes accepissent. His vero obstitere imbres et corrupta caeno itinera.

Vale, vir nobilissime.

Nobilitati vestrae ad omnia officia paratissimus
H. Grotius.

IX/XIX Maji MDCXL, Lutetiae.

Adres: A Monsieur Monsieur Jasky gentilhomme, à Dantzig.

4655. [1640 mei 19]. Van L. Aubery du Maurier[1].

On a retenu les lettres qui venoyent à Paris et pour cela on n'a point eu de nouvelles de l'armée. Monsieur de Chavingny[2] escrit du 15 qu'ils partoyent bientost de Soissons, mais sans savoir où ils yroyent ny ce qu'ils deviendroyent.

La court est partie devant-hier sur la nouvelle sans doute du siège formé de Charlemont où on s'attache tout de bon, s'il faut adjouter foy à de bons advis.

5 No. 4607.
6 Ibrahim, sultan der Ottomanen.
7 *Waerschovwinge* dd. 14 maart 1640; zie no. 4565 en n. 3. Het woord ‘illud’ ontbreekt in de uitgave *Grotii Epist. ad Iaski*.
8 Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva; zie ook no. 4574 en n. 2.
9 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac, ontzette op 28 april 1640 Casale (Montferrat).
1 Hs. Stockholm, RA. Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. De brief is met zekerheid te dateren op 19 mei 1640, o.m. door de mededeling ‘hier...au chant du Te Deum’; vgl. de beschrijving van de ceremonie op 18 mei in *Mémoires de Mathieu Molé* II, p. 490-491. Zie ook *Gazette* 1640 no. 63, p. 336 dd. 19 mei. Louis Aubéry du Maurier was een zoon van Grotius' vriend Benjamin Aubéry du Maurier, voormalig Frans gezant in Den Haag; vgl. no. 4641 n. 1.
2 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny, Frans staatssecretaris van buitenlandse zaken.

Il y a eu des mauvais bruits par la ville de quelque disgrâce arrivée au régiment de Picardie et à quelque pièce de nostre canon, mais je croy que tout aboutit à une pièce de canon qui est demeurée embourbée et perte de quelques chevaux d'artillerie.

Les conjouissances qu'on fait pour la victoire d'Italie, les robbes rouges du parlement

qui parurent hier contre l'ordinaire au chant du Te Deum et les feux de joye donneront sans doute de la jalousie à quelques-uns de nos chefs de deçà et feront bien assommer du monde et peut-estre mal à propos pour tascher d'esgaler une action si glorieuse que cette dernière.

Nouvelles vindrent hier que le fauxbourg du Pau de Turin et le lieu des capucins s'est déjà rendu à monsieur le comte de Harcourt[3], qui espère avoir bientost le reste de la place s'il est tant soit peu secouru.

Je vous envoye une chanson[4] que monseigneur le cardinal a faitte luy-mesme; et c'est pour celà que je vous l'envoye.

Adres: Pour monsieur l'ambassadeur de Suède.

Boven aan de brief staat: Pour monsieur l'ambassadeur de Suède.

4656. 1640 mei 19. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Qui perquam exspectatus ab Harcurtio[2] venit nuntius, Gallos non modo a mali metu liberavit, sed et plurimum auxit gaudium, quo hactenus trepide fruebantur. Cognitum enim est multo illustriorem fuisse victoriam quam primus rumor vulgaverat, cladem hostium tantam, ut quinque millia perierint, disjecti sint ceteri, captae machinae, praeda ingens; maximum vero hoc puto, quod Galli soliti ab impetu solo laudari in hac pugna admirabilem constantiam ostenderunt quater repulsi semperque invictis animis adorti et castra et hostem, donec rem pulcherrimam confecerunt, qua narranda propterea abstineo, quod edita ejus, quam mitto, historia[3] consonat omnibus, quae venere, literis, quarum unas ipsius Harcurtii ad scribam suum[4] addidi ob singularem ipsius in tanto decore parto modestiam.

A Carlemontio rex militem revocavit neque videtur consilium fuisse ab ea parte hujus anni bellum inchoare, sed a principe Arausionensi, qui expeditionem in Flandriam parabat, ad quam adjutores futuri erant Galli, hostis partem abstrahere. Cum autem principem Arausionensem retinuerint venti aliquamdiu, nunc quid facturus sit, exspectat Gallia ex eo suas quoque res ordinatura.

Princeps elector[5] jam saepius mihi ostendit taedio se capi hujus in Gallia morae malletque mea opera, reginae autem nostrae auctoritate uti ad adipiscendam plenam libertatem. Dixi opperiri me mandata, idem facere illustrissimum D. comitem Licestrium[6], quo inconsulto nihil mihi aggrediendum in hoc negotio putarem, in quo

3 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac; de beide versterkte plaatsen werden ingenomen door resp. César, hertog van Choiseul, graaf Du Plessis-Praslin (1598-1675), en Henri de La Tour d'Auvergne (1611-1675), burggraaf van Turenne.

4 De copie ontbreekt.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 619; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 39; gedeelt. gedrukt in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 252.

2 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac, ontzette op 28 april 1640 Casale (Montferrat).

3 Ontbreekt; Grotius zond vermoedelijk de *Gazette* 1640 no. 60, p. 317-324 dd. 15 mei, inhoudende de *Relation de la bataille de Cazal, de son siege levé, & autres exploits de cette memorable journée.... Par le Comte d'Harcourt* of wellicht al de 2e vermeerderde druk, verschenen bij Sebastien Cramoisy (Parijs, Bibl. Nat., Res. F 183).

4 De Franse literator Nicolas Faret (1596?-1646); de brief in bijlage no. 10.

5 Karl Ludwig van de Palts.

6 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.

regina nostra id unice propositum habeat et Galliae et Angliae regi satisfacere atque eos inter se, si fieri

potest, conglutinare. Dixit habere se hominem quendam suum[7] in Anglia atque inde se responsa quaedam exspectare; quae qualia futura sint, multum refert.

Interea significarunt mihi Waertius et Enckefortius[8] certos esse se paratum esse Bavarum[9], mareschallum Hornium[10] cum ipsis permutare, ejus rei plenam se mihi facturos fidem, si ad ipsos accedam. Rogant, ut nulli operae parcam, qua confieri id possit. Ego, quanquam saepe inutiliter id ipsum tentavi, tamen consultandam Sublimitatem tuam duxi, quid de hoc fieri oporteat.

Princeps Gustavus[11] nunc domi meae est. Ex omnibus ejus sermonibus factisque egregiam agnosco indolem et, si bene colatur, magnam frugem edituram. Vidit et reginam et delphinum[12].

Harcurtius, si digna suis factis supplementa accipiat, videtur urbem Taurinorum obsessurus. Credibile autem est, qui in Tiroli coibant milites et per Germaniam timebantur ut conjuncturi se cum Hatzfeldio[13] Gildenhasioque[14], eos nunc in Italiam potius ituros, ut tam prosperis Gallorum cursibus semet opponant.

Ex Bapalma, Belgicae oppido, egressi ferme quadringenti a Gallis intercepti Peronamque ducti sunt, et in comitatu Burgundico depulsi a Pauliniaci oppugnatione hostes, machinae captae duae.

Rex Magnae Britanniae a Scotico tumultu non absolutus etiam in Anglia turbas non sine causa metuit. Repertus est liber quidam[15], qui conatur ostendere parlamentum etiam sine episcopis haberi posse. Is liber regis jussu damnatus combustusque est.

Dicitur imperator cum Bavaro colloquium exposcere; copiae hujus in Franconia sunt, quibus occurrere putatur Konigsmarckius[16]. Rosa[17] a Fulda rediit, pars maxima Vinariensium ad Fridbergam esse nuntiatur. Lamboius[18] cum bis mille equitibus, ter mille peditibus ad Luxenburgicum finem accedit et cohortes Piccolominii[19] sex Hispanicam sumunt militiam. Cetera, quae in Germania geruntur, partim Hamburgi partim in Batavis celerius rectiusque noscuntur, Helveticas autem et Rhaeticas res, satis miseras, accurate perscribet Marinus[20].

7 Vermoedelijk Abraham Williams, agent van de gewezen koningin van Bohemen in Engeland.
8 Johan van Werth en Adriaen von Enkefort, keizerlijke officieren in Franse krijgsgevangenschap. Een brief van hen aan Grotius heb ik niet kunnen terugvinden.
9 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren. Copie van zijn brief aan Johan van Werth dd. 8 mei 1640 in Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 5; tezamen hiermee zond hij aan Johan van Werth de brief van Gustav Horn aan Grotius dd. 1 mei (no. 4628) en copie van Horns brief aan Johan Banér dd. 1 mei (ARA, ibid.).
10 De Zweedse veldmaarschalk Gustav Karlsson Horn; zie ook zijn brief aan Grotius, no. 4628, dd. 1 mei 1640.
11 Karl Gustav, paltsgraaf van Zweibrücken, de latere koning Karel X van Zweden; zie ook no. 4642 en n. 2.
12 De latere Lodewijk XIV.
13 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen, veldmaarschalk in keizerlijke dienst.
14 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst.
15 Zie no. 4652, n. 5.
16 Hans Christoph, graaf van Königsmark, generaal in Zweedse dienst.
17 Rheinhold von Rosen, een van de directeuren van het leger van wijlen Bernhard van Saksen-Weimar.
18 Wilhelm, baron van Lamboy, keizerlijk bevelhebber.
19 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi, keizerlijk bevelhebber.
20 Charles Marin(i), Zweeds resident in Zürich. Zijn brieven aan Oxenstierna (tussen maart 1633 en oktober 1640) in Stockholm, RA. Sect A, Oxenstiernska Saml., Brev. till Axel Oxenst., E 657.

Chiausius quidam[21] a Constantinopoli Viennam, a Vienna vicissim legatus[22] Constantinopolim mittitur manetque adhuc in Italia et alibi opinio vim Turcicam Poloniae magis quam aut Hungariae aut Austriae metuendam.

21 Niet geïdentificeerd.
22 De keizerlijke internuntius Issdenczy (Iszdency).

Ad postulata Croesiccii[23], qui hic est pro duce Vinariensi Wilhelmo[24], rex nihil respondit, sed ad ducem epistolam scripsit nihil certi continentem; eam quoque mitto[25]. Ipse Croesiccius, ut aliquid obtineat apertius, in aulam se confert.

Ego ea quoque de re jussus Suedicos exspectabo Deumque rogabo, Excellentissime et illustrissime domine, ut consilia omnia Sublimitatis tuae secundet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 9/19 Maii 1640.

Carlemontium militem et necessaria intulit Hispanus. Dicitur tamen a Gallis ea obsidio repeti aut certe species praeberi ejus rei. Est et rumor fidis auctoribus[26] de captis vi Gallorum suburbanis quibusdam munitionibus ante urbem Taurinorum.

Cohors regis Picardica Mosam transgressa male ab hostibus tractata est. Hispanicae copiae inter Atrebatum urbem et Cameracum sunt sub Cantolino[27].

In Namurcensi agro ussere oppidula Givaium, Cimacum et alia.

Castilionaeus[28] non longe est ab Abbatisvilla. Hesdinum et Dorlanum importata vis magna frumenti et belli instrumentorum.

Ad Sabaudicam viduam[29] medici a rege missi sunt. Dicitur ex oculis laborare. Certe minus suum videt quam ante.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

4657. 1640 mei 19. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

De schippers hebben geen groot ongelijck gehadt, maer is apparent, dat sulcx meer naegespeelt sal werden ende sullen daerom de Heeren Staten wat meer moeten passen op de betaeling[2]. Alle de apparentie, die uE. schrijft, loopt op Vlaenderen ende apparentelijck is de contenancie alhier van Charlemont te belegeren alleen aengestelt geweest om den vijant te amuseren.

Den cardinael is seer melancholycq geweest, apparentelijck omdat het desseing op Vlaenderen van de zijde van Hollant niet haest genoech en succedeerde.

23 Heinrich Philipp aant. von Krossig; zie ook zijn brief aan Grotius, no. 4577, dd. 30 maart 1640.
24 Wilhelm, hertog van Saksen-Weimar.
25 Ontbreekt. Grotius' copieën van deze brief dd. 5 mei 1640 in ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 5.
26 Vermoedelijk doelt Grotius op de brief van Louis Aubéry du Maurier, no. 4655, dd. 19 mei 1640.
27 Aldus de lezing der *Epist.* en der *Oxenst. Skrifter*. Bedoeld is Andrea Cantelmo; zie echter no. 4652 en n. 28.
28 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
29 Christine de France, hertogin van Savoye.
1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 14d. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op no. 4635; beantw. d. no. 4667.
2 Vgl. no. 4635.

Mijne opinie is noch, dat de saecken van Denemarcken sullen werden geaccommodeert ende dat van 't verbont met Swede niet sonderling en sal vallen, omdat de insichten seer divers sijn, de Sweden lettende op 't gemeene interest van Europa, die van Hollant op haer eigen, Ick en gelove oock niet, dat Denemarcken sich diep met Spaegnië sal engageren. Maer dit sijn bitebauwen aen beide zijde.

Van den brief van de Schotten aen den coninck van Engellant[3] heeft mijnheer den ambassadeur, den grave van Licester[4], mij de gelegentheit verhaelt. Bij autoriteit van den coning van Engellant is een boeck[5] verbrant, waerbij gepretendeert wierd te toonen, dat men wel can parlement houden sonder bisschoppen. Wij moeten sien, wat daer voort sal volgen, ende 't seil vougen nae de wint.

De victorie van mijnheer d'Harcourt[6], die hier eerst was gecomen met onseckerheit ende oversulcx wat twijffel ende vrese causeerde, is nu door sijne ende veeler anderer brieven overgecomen met grooten aenwas, alsoo de Fransoisen, die voor desen in Italië niet en sijn geacht geweest, dan vanwegen de hitte van den eersten aenval, tot drie ofte vier maelen toe sijnde teruggegedreven met een admirable stantvasticheit gestaedigh hebben weder aengehouden, 't leger geforceert, den vijant verslagen ende verdreven, veele gevangenen, veel beuits becomen. Soo nu in tijds verstercking werdt gesonden, soo meent den grave van Harcourt sijne fortuine op Turin te besoecken.

Dese slagh bij de Spaenschen, die door heel Italië seer hoogh spraecken, onverwacht, sal veel volcx derrewaert trecken, als vooreerst de lichting in Tirol, daernae oock dieghenen, die bij Baionne haer hebben getoont.

Den paus blijft hartneckigh, soo tegen Spaignië als tegen Vrancrijck. Den Franschen ambassadeur te Rome[7] wacht ordre van hier, oft hij daer sal blijven oft t'huis comen. Den coninck van Spaignië recommandeert seer Francisco Perret[8], een uit het rijck van Napels, tot het cardinaelschap ende, soo veele meenen, soeckt niet als warre met den paus om te vrijer te sijn in sijne rijcken. De princen van Italië sullen nae Vrancrijck meer beginnen om te sien als voor dese.

Den coninc roept sijn volck weder van Charlemont. 't Schijnt, dat het recht voornemen daer niet en was, maer alleen aengelegt om een deel van de macht van de vijanden af te trecken van de quartieren, op dewelcke den prins van Orangië sijn desseing hadde, dewelcken nu door wint ende andere inconveniënten sijn verachtert, doch deselve beletselen cesserende nu, soo men hoopt, sullen voorgaen, waerop Vrancrijck sal passen ende nae het succes haere aenslagen aenleggen.

De advysen van Duitschlant comen daer beter ende seeckerder als hier, alwaer wij verstaen de keiser soect te spreecken met den hertogh van Beieren[9], om alle ombrage wech te nemen; dat Rosa[10] wedergecomen is van Fulde; het meeste deel van de Wimarschen haer onderhouden bij Fridberg; dat het Beyersche volck ende Conigsmarck[11] daertegen sijn in Franckenlant; dat Piccolomini[12] ses regimenten leent aen den cardinael-infant; dat Lamboi[13] met tweeduisent paerden, drieduisent te voet comt nae de frontieren van Lutzenburg.

Een chiaux van Constantinoplen[14] is gesonden nae Weenen, van Weenen een ambassadeur[15] nae Constantinople; dit alles ende meer andere teickenen doen ons

3 Zie no. 4633 en n. 18.
4 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
5 Zie no. 4652, n. 5.
6 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac, ontzette op 28 april 1640 Casale (Montferrat).
7 François-Annibal d'Estrées, markies van Coeuvres.
8 Francesco Peretti, kardinaal Montalto in december 1641.
9 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
10 Rheinhold von Rosen.
11 Hans Christoph, graaf van Königsmark, generaal in Zweedse dienst.
12 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi, keizerlijk bevelhebber.
13 Wilhelm, baron van Lamboy, keizerlijk bevelhebber.
14 Niet geïdentificeerd.
15 De keizerlijke internuntius Issdenczy (Iszdency).

geloven, dat den nieuwen Grooten Heer[16] of wat rusten wil om sichselve vast te stellen, off sij hij

16 Ibrahim, sultan der Ottomanen.

sich wil reppen en (?) Polen, seer onderlinge verdeelt sijnde ende peryckel lopende soo van de Tartaren als van veele afvallige Cosacken, als Oostenrijck off Hongaren sal aentasten.

Met de saecke van mijnheer den churfürst[17] ben ick ten hoochste becommert. Sijne Doorluchticheit, naedat den coninck ende 't hoff wech is, werdt het hier moede, verwacht eenige antwoordt uit Engellant; soo oock doet den graef van Licester.

Ick mercke, dat de Schotsche onlusten noch niet en sijn ten einde ende in Engellant sijn oock luiden, die de bisschoppen geen goed en gunnen, bijeen, van dewelcken een boeck gemaect sijnde, 'twelck sustineerde, dat men wel parlement conde houden sonder bisschoppen, is daerover hetselve boeck bij 's conincx ordre verbrant[18]. In 't cort geseit, daer is veel verwart garen. Ick verwacht op veele saecken ordre van Swede, waernae ick mij sal reguleren.

Den 19 Mey 1640.

Den Spaignaerd heeft volck ende amonitie gebracht in Charlemont. Evenwel maecken de Fransoise myne van 'tselve weder te willen belegeren. Hebben veel canon ende amonitie gebracht in Hesdin ende Dorlans. Den marescal de Chastillon[19] hout sich bij Abbeville. 's Vijands volck onder Cantelmo[20] toont sich tusschen Camerick ende Arras. 't Fransche regiment genaemt van Picardie, de Mase gepasseert sijnde, heeft schade geleden. De Fransoisen hebben in 't land van Namen eenige cleine stedekens gebrant. Men gelooft hier dat den graef van Harcourten drie forten ende het fauxbourgh op de Po voor Turin heeft ingenomen. Mevrouw van Savoie[21] loopt peryckel van haer gesicht te verliesen. Den coning heeft eenige medicijnen nae haer gesonden.

Adres (boven aan de brief): Mijnheer mijnheer Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant.

In dorso schreef van Reigersberch: Den 18 (!) meij 1640.

4658. 1640 mei 21. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Proxima septimana te de patris[2] optimi tristissimo obitu certiorem feci[3], nunc addo et matrem valetudine esse valde infirma, quippe quae tussi valida et scapularum dolore non vulgari prematur, sive is ex lumbagine sive aliunde ortus eam divexet.

Dolet mihi eas, quas ad patrem dedisti, litteras[4] tempori non advenisse; itaque nobis solatio erunt, si non in eventum mortis imminentis aut senectutis, quam mors

17 Karl Ludwig van de Palts.
18 Vgl. hierboven, n. 5.
19 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
20 Andrea Cantelmo; zie echter no. 4652 en n. 28.
21 Christine de France, hertogin van Savoye.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 4640; beantw. d. no. 4674.
2 Jan de Groot; hij was op 3 mei 1640 overleden.
3 No. 4647.
4 No. 4639.

excipit inevitabilis, at certe posteritatis nostrae nomine, cui inde constabit, quo tu loco patrem habueris.

Commentationes tuae[5] quin ubique prostent, dubitari noli. Geisteranus noster[6], haud

5 *Commentatio... de Antichristo...*, *Explicatio...de fide & operibvs* en *Explicatio Decalogi...*; zie voor de volledige titels no. 4453, nn. 2, 4 en 7.

6 Bedoeld zal zijn de remonstrantse predikant te Den Haag, Arnoldus Geesteranus (± 1594-1658), een van de predikanten die 1624-1631 op Loevestein gevangen gezet waren.

minimus e remonstrantibus, non tantum conatus tuos, sed et sententias approbat et cudere se ait Maresium[7], concionatorem Sylvaducensem, qui adversus tuam commentationem de Antichristo scribit[8], in materia obscura et controversa turpiter se daturum.

De typis Blaeuianis[9] et bicolumini editione velim propositum typographi non asperneris; nemo enim meliores habet characteres et ipse ei labori assuetus reliqua parum curat. Nunc in eo restet, ut, prodeunte opere, de Heinsianis[10] non debeas esse sollicitus, cum characteres Blaviani nulla ex parte aliis cedant; at vero editio columnata sit necne, parum interest.

Nova ex Italia, de quibus tu dubitare videris, aliunde, e Germania nempe, nobis afferuntur; liberatio Casalis plurima rerum Italicarum ad se trahet.

Princeps Arausionensis a Philippina, comes Guilielmus Nassavius[11] non longe a Clusa Flandriam invasuri videntur et, ut hic prudentiores judicant, in Brugas et Dammam cudetur faba[12].

Vale, frater optime, a me, uxore, tuis[13], nostris.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, XXI Maij 1640.

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de la reine et couronne de Suède. A Paris.

In dorso schreef Grotius: 21 Maij 1640. W. de Groot.

En boven aan de brief: Rec. 29 Meij.

En: Andel[14]. Exemplaria trium librorum.

4659. 1640 mei 21. Van N. van Reigersberch[1].

7 Samuel Desmarets - Maresius -, predikant in de Waalse kerk en hoogleraar aan de Illustre School te 's-Hertogenbosch.

8 *Dissertatio de Antichristo, Quâ expenditvr et refvtatvr nupera Commentatio ad illustriora eâ de re Novi Testamenti Loca, Il. V. Hugonis Grotii credita; Simulque Ecclesiarum Reformatarum sententia de Antichristo Romano defenditur & confirmatur; Authore Samuele Maresio,...* Amstelrodami, Apud Ioannem Ianssonivm An. Dom. M.D.CXXXX; zie Ter Meulen-Diermanse nos. 1100 rem. 5 en 1128 rem. 2. Het drukken van het boekje werd voltooid in september 1640; vgl. D. Nauta, *Samuel Maresius*, p. 169 n. 193.

9 De Amsterdamse drukkers-uitgevers dr. Johan en Cornelis Blaeu hadden Grotius een proefdruk gezonden voor de uitgave van *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm. Cum tribus tractatibus & Appendice eo spectantibus.* Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXXXXI; Ter Meulen-Diermanse no. 1135. Zie ook Grotius' oordeel daarover, no. 4640 en no. 4674.

10 *Danielis Heinsii Sacrarvm Exercitationvm ad Novvm Testamentvm Libri XX...* Lvgduni Batavorvm, Ex Officinâ Elseviriorum. MDCXXXIX.

11 Willem, graaf van Nassau-Siegen (1592-1642), veldmaarschalk in Staatse dienst, goeverneur van Sluis.

12 Vgl. Terentius *Eunuchus* 381: istaec in me cudetur faba.

13 Cornelia, Pieter en Diederik, die evenals Maria in het vaderland vertoefden.

14 Zie no. 4674 en n. 11.

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., K 75c. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 617. Antw. op no. 4643; beantw. d. no. 4676.

Mijnheer,

Gelijck ons uyt Venetiën ende andere quartieren van Italiën het ontset van Casal ende de groote victorie van de Fransoisen is geconfirmeert[2], soo brengen ses scepen van

2 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac, ontzette op 28 april 1640 Casale (Montferrat).

Farnambucq gecommen ons tijdyngen, hoe het principaelste dessein van de Spaense, die met seer grote macht meerder als van 80 scepen, 12000 mannen die quartieren hebben gemeent te overrompelen, is misluckt, hoewel van 36 scepen, die de compangie in zee op die cust hadden, maer 12 haer devoir hebben gedaen, van alle hetwelcke ick uEd. de particulariteyten, die nu onder den druck sijn[3], noch desen avont hope mede te deelen. Aen twee cappitainen van de onse, die aen haer devoir geseyt werden gemanqueert te hebben, is bij capitale executie exemplaire straffe gedaen. Drie is het swaert over het hooft gegaen, eenyge schippers als pol[t]rons thuys gesonden. Hoe het binnensslants, daer wel drieduysent Spaense geseyt werden voet geseth te hebben, staet, moet men eerst met de naeste scepen wachten. Men gelooft eenyge ingenios ende suykerrieden sijn verbrant, maer dat de Spaense troupes haer beswaerlijck connen salveren, bijsonder 1600 ontrent Rio Grande gelant, dewelcke de handen van de Brasilianen, de onse seer geaffectionneert ende de Spaense viant, niet sullen ontcommen.

Het tractaet tusschen den biscop[4] ende de stat Ludick gesloten meenen veele, dat beswaerlijck sal bij den biscop werden geapprobeert. Het dessein, dat eenyge tegens Ceulen wilden hebben geformeert, meenen sij te werden gedilayeert om de groote macht van den keyser ondertusschen geen gelegentheyt te geven andere avantagiën te soucken. Ende om de conjunctie van de keysers ende Beyers[5] leger te balanceren wert den heer mareschal Bannier[6] versterckt met de troupes van den hertoch van Longueville[7] ende een groot deel van de lantgrav[in]nes volck[8], die men seeckers hout in openbare rupture comt. Somyge willen den hertoch van Lunenburch[9] van sijn volck mede daerbij voucht, waermede den heer mareschal Bannier geresolveert schijnt Picolomini[10] tegemoet te trecken. Godt geve sijn voornemen goet succes, waeraen niet alleen Duytslant, maer oock Nederlant sooveel is gelegen.

De ambassadeurs[11] vertrecken noch dese weecke naer Sweden; off tegens Denemarcken sooveel vigeur sal werden gebruyck als Numerianus[12] garen sage, wert bij veele, die daer het gesech hebben, seer getwijfelt.

Sijne Hoocheyt[13], die te Philippine met sijn meeste macht is gelant, logeerde den nacht tusschen saterdach ende sondach tot Assené, een dorp ontrent het Sas van Gent, vanwaer sondachmorgen optrock met ontrent twintychduysent man te voet,

3 Er zijn enige pamfletten uit deze periode, waarvan chronologie en data van publikatie niet precies bekend zijn. Zie o.m. G. van Alphen, *Cat. der Pamfl. Groningen* no. 148; Knuttel, *Cat. v. Pamfl.* no. 4685; v.d. Wulp, *Cat. v.d. Tract., Pamfl. enz.* no. 2513; Knuttel, *Cat. v. Pamfl.* no. 4686.

4 Ferdinand van Beieren, keurvorst-aartsbisschop van Keulen en prins-bisschop van Luik. Het verdrag van Tongeren van 26 april 1640, gesloten door bemiddeling van o.m. de goeverneur van Maastricht, Frédéric-Maurice de La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon, beoogde een eind te maken aan de burgertwist in Luik en bevestigde de neutraliteit van het prinsdom. Zie J. Daris, *Hist. Liège*, p. 180-191; H. Lonchay, *Princ. Liège*, p. 73; de tekst van het verdrag in G. de Louvrex, *Recueil des édits...Liège* I, ch. II § 7. In de gedrukte uitgave *Br. Nic. v. Reigersb.* wil Rogge ten onrechte 'Lubeck' lezen i.p.v. 'Ludick'.

5 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.

6 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.

7 Henri d'Orléans, hertog van Longueville. De samenvoeging van Zweedse, Franse en Duitse legers vond plaats op 15-16 mei bij Erfurt.

8 De troepen van Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel, onder bevel van Peter Melander, graaf van Holzapfel.

9 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg; zijn troepen stonden onder bevel van de Brandenburgse officier Johann Kaspar von Klitzing († 1644).

10 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi, keizerlijk bevelhebber.

11 Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva.

12 Codenaam voor Amsterdam.

13 Vgl. Ten Raa-De Bas, *Staatsche leger* IV, p. 116 sq.

63 compangiën paerden; de marche gynck naer Brugge, sijnde graeff Hendrick van Nassou, gouver-

neur van Vrieslant[14], met duysent paerden, eenych voetvolck vooruyt om het velt te ontdecken ende de passagie te nemen over de Leye. Den graeff Willem[15], die, voor sijn Hoocheyt tot Philippine was gelant, met 7000 off 8000 te Sluys was gecommen, was gepasseert de forten van den viant ende hadde over Lapscheyr een brugge geslagen tusschen den saterdach ende sondage nacht, die aen wedersijden was geretrancheert, ende is de Soute ende Soete gepasseert; sijn ordre hadde voorts in scriptis, die hij daer moste openen. Het dessein is seer heroyck ende important; naer ick het begrijpe soude men niet alleen Brugge, Damme ende alle de omliggende forten teffens belegeren, maer oock in deselve circumvallatie Blanckenberge besluyten ende daertoe gebruycken de vaert, die den viant tot versterckynge van sijn lant voordesen heeft gegraven, welck dessein den viant sonder bataille te hazarderen niet sal connen beletten, die oft hem raetsaem is in het herte van sijn lant te geven, connen die het oorloge verstaen oordeelen. Van eenyge macht, die den viant daerontrent hadde, hooren wij niet sijnde het meeste volck soo ontrent Duynkercke als in het lant van Waes, die tijt van noode hebben, eer sij haer versamelen, connende het volck uyt het lant van Waes, daer sij sondage noch meenden sijne Hoocheyt het hadde gemunt, naer Brugge niet toe sacken sonder Gent, dat al een groote detour is, te passeren. Lamboy[16] was al in Brabant gesackt, doch brachte niet over de drieduysent man; veele seggen van duysent minder. Vijff, ses dagen sullen ons veel leeren. Sijne Hoocheyt was vol goede resoluyte. Godt wil soo loffelijcken voornemen segenen, daervoor staet te bidden ende voorts tegens aenslagen toe te sien sijnde met affgeworpen brieven ontdeckt een op Schenkenschans van nieuws geformeert. De voerage was voor de ruyterie in Vlaenderen in groote abondantie. Indien nu het Franse leger sich met geen belegerynge en amuseert, gelijck eenyge meenen het niet en sal, maer intrecken, soo sal nootsaeckelijcke diversie moeten vallen.

De wisselynge van den gevangenen, daer den viant seer op heeft geïnsisteert, blijft haperen, alsoo men niet kan verstaen, bijsonder tegens den somer, de Spaense in Brabant te senden.

Uyt Engelant slaet men voor een gemeene Oostindische Compangie te maecken met bemiddelynge van de differenten uyt het gepasseerde in Amboina[17] ende elders genomen ende soo seer het leste behaecht, soo weynych siet men middelen tot het eerste. In het parlement laet hem niet aensien den conynck sijn contentement sal vinden; mach dat strecken tot accommodatie met Scotlant, sal veele sijn, maer soo verder gaet, sal in plaetse van redintegratie van de autoriteyt in Scotlant oock die in Engelant vervallen.

Den tour in Irlant gespeelt, daer de subsidiën voor sijnde gegaen, als men op de gravamina soude vergaderen, het parlement is gedissolveert, siet verde ende de vergiffenisse bij den biscop Joseph Hall[18] in het parlement versocht toont men daer vrij durft spreecken. Corte dagen sullen ons wijser maecken.

Desen 21 Mey 1640.

In margine: De Westindische actiën vallen meer als sij rijsen; dan dat siet op particuliere profijten.

14 Hendrik Casimir I, graaf van Nassau-Dietz (1612-12 juli 1640), stadhouder van Friesland, Groningen en Drente.
15 Willem, graaf van Nassau-Siegen.
16 Wilhelm, baron van Lamboy, keizerlijk bevelhebber.
17 Zie voor deze kwestie no. 4457, n. 24.
18 Joseph Hall (1574-1656), bisschop van Exeter; zie bv. Gardiner, *Hist. England* IX, p. 107.

Adres: Mijnheer mijnheer de Groot, raedt ende ambassadeur van de coninginne ende crone van Sweden bij den Alderchristelijcksten conynck.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 29 Mey.

En in dorso: 21 May 1640. N. Reigersberg.

4660. 1640 mei 24. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

I'attens chasque samedi, auquel iour arrive l'ordinaire de Paris, avec gran impatience vos lettres, espérant tousiours qu'elle me porteront des bonnes nouvelles touchant mon particulier, mais vos dernières du 8 courrant[2] ne m'en donnent encor aucune espérance et ie ne sçais si ie pourroy demeurer icy à la longue si quelque argent ne me vient dans un mois, car vous ne sçauriés croire quelle peine il me faut subir[3] pour trouver de l'argent parmy les marchands suisses.

Les Espagnols se renforcent fort dans le Milanois et font estat d'avoir bientost 18 mille hommes et vanger la méchanceté des Monferins, dont ils se pl[a]ignent que par leur moyen ils ont pâti. Cependant nous iouissons en nostre voisinage d'une bonne paix, laquelle ces iours passés ayant voulu troubler les garnisons de Lindau, Zell, Fellinghen, s'estans à celle fin acheminés un nombre de 400 à pied et 60 chevaux aux environs de Brisac en intention d'y piller et butiner, ils ont esté si bien estrillés par le colonel Kanovsky[4], gouverneur de Friburg, qu'avec perte de leur gens et chevaux ils furent repoussez dans leur quartiers, dont nous attendons demain plus de particularitez. Nos cantons romanistes sont aussy, praeter Soloturn, paisibles pour ce qu'ils voyent que les protestans ne veulent tirer à une mesme corde come eux.

L'empereur envoye le comte Kurz[5] à Nurnberg pour y assister le baron Haubiz[6], qui n'est pas trop capable de manier le conseil d'Espagne, et l'empereur doit venir à Regensporg dans quinze iours.

Il vaut la peine de vous dire, que le feu duc de Fridland[7] ayant mis autresfois d'intérest quelque tonnes d'or à Venise, l'empereur ne les en a peu retirer sans qu'il acordast au doze de Venise[8] la préséance devant les électeurs de l'empire; ce qui à la fin leur ayant esté ottroyé par un brevet, qui par après fut notifié à l'électeur de Mayence dans la dernière diète de Ratisbonne[9], lorsqu'il estoit prest à partir, il l'a dissimulé; mais en ceste diète de Nurnberg, en ayant conféré avec les autres députez, on nous escrit que d'un commun consentement du collège le brevet ait esté entièrement cassé et là-dessus lettres escrites à l'empereur pleines de remonstrance contre ces nouveautés, en suite que l'empereur est contraint de s'en excuser vers les Vénétiens, exhortant le doge à cercher ce qu'il désire au collège électoral, que quant[10] à luy il en sera content pour sa personne. Cependant, l'empereur a retiré les deniers de Venise et en a receu encor de plus de messieurs les Pantalons[11] pour leur avoir donné ce privilège qu'ils voyent à cest'heur annullé.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds resident in Zürich.
2 Grotius' brieven aan Marini van 1640 zijn verloren gegaan.
3 Het hs. geeft ‘surbir’.
4 Friedrich Ludwig Chanovski (Kanofsky) von Langendorff.
5 De vicekanselier Ferdinand Siegmund Kurz.
6 Tobias von Haugwitz, keizerlijk hofraad. Al eerder was hem als adjunct de hofraad Justus Gebhard toegevoegd.
7 Albrecht Wenzel Eusebius von Wallenstein, hertog van Friedland en Mecklenburg.
8 Francesco Erizzo (± 1570-1646).
9 Collegiaaldag te Regensburg (1636-1637).
10 Het hs. geeft ‘quand’.
11 In de commedia dell' arte was Pantalone de figuur van een vrekkige oude koopman uit Venetië, meestal ook sprekend met een Venetiaans accent; vgl. *Enciclopedia Italiana* i.v.

I'y joints ce que i'ay de Rome[12] avec mes reccomandations acoustumées d'estre passionnement, monsieur,

12 Bijlage no. 11.

tout le vostre
C. Marin ms.

De Zurig, ce 14 de May 1640.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 1 Iunii.
En in dorso: 14 Maii 1640. Marin.

4661. [1640 mei ± 24]. Van N.N.[1].

Depuis la prinse du pont du Pô devant Thurin et le fort et Faubourg des capucins on dit que le comte[2] seroit parvenu au pied de la muraille de la ville, que l'on travaille à la circonvallation; que l'on ne craint point le secours du marquis de Leganez[3] par faute d'officiers qui sont la plus part demeurez prisonniers en la déffaitte devant Cazal; que ledit marquis pourra assiéger Carmagnoles. Le marquis de Villeroy[4] auroit en commandement de mener ses gens au secours du comte.

Le roy est tousiours à Soissons, que la cour y seroit retenue pour n'incommoder l'armée de vivres.

On parle doubteusement du siège de Charlemont; quelques-uns disent avoir veu lettre du 18 de devant la ditte place, où on parle de parachever les fortifications; autres disent que ce siège n'est qu'une feinte et que le dessein est ailleurs.

On tient la descente du prince d'Orenge en Flandres à dessein d'assiéger Bruges et Dam.

Chastillon[5] et de Chaune[6] ne bougent encor d'Abbeville et Amiens.

Adres: A monseigneur.

4662. 1640 mei 26. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

1 Hs. Stockholm RA. Gallica 10. Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. De datering van de brief omstreeks 24 mei 1640 berust op de erin vermelde feiten; o.a. het gegeven dat Lodewijk XIII zich nog in Soissons bevindt, wordt door Grotius aan Oxenstierna doorgegeven dd. 26 mei 1640 (no. 4665). Schrijver is een van Grotius' - niet nader te identificeren - informanten voor nieuws uit vnl. Frankrijk en Noord-Italië.
2 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
3 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés.
4 Nicolas de Neufville, markies van Villeroi.
5 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
6 Honoré d'Albert, hertog van Chaulnes, maarschalk van Frankrijk.
1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 232. Gedrukt *Epist.*, p. 622; gedeelt. gedr. in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 261. Verschillen in orthografie en aperte onjuistheden in de copie Uppsala zijn niet gesignaleerd. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.

Quanquam morae hujus in Gallia taedet principem electorem[2] et saepe me interpellat, ut fidei datae vinculo liberari possit, ego tamen plane cum Excellentia vestra sentio non e re esse aut sua aut publica, ut hinc discedat non illigatus nostris partibus. Rogaverat satis prudenter princeps cardinalem, ut se consilio instruere vellet, quid faciendum sibi esset. Cardinalis auctor fuit, ut scripto proponeret aliquid. Fecit id princeps elector verbis generalibus desiderans, res ut promoveatur ad foedus, quale Hamburgi diu[3] fuit sub incude, et ut secundum ejus foederis capita ad rem confestim perducantur, maxime in

2 Karl Ludwig van de Palts.
3 Opengelaten in de copie te Uppsala.

causa sua. Galli exspectandum dicunt, quid velit Anglia. Ibi vero non destitit elector per hominem[4], quem ibi habebat, sua negotia commendare, urgere ut responsi aliquid acciperet. Misit quendam[5] cum responso rex Angliae. Sed ut in omnibus rebus pertinaciter saeva est in domum Palatinam fortuna, Dunquercanis navem illam, in qua erant literae, aggredientibus literae in mare abjectae sunt. Ipse homo Dunquercam quidem ductus, sed dimissus statim est atque huc venit.

Quantum intelligere adhuc potui, responsum fuit dilatorium atque ex eo res in Anglia in pejus ivere abrupto[6] parlamento ea ex causa, quod civitates pecunias polliceri nollent nisi querelis suis auditis, rege autem parato habente exercitum XXX millium in Scotos.

Iam vero ardente bello cum Scotis, in ipsa quoque Anglia jactis dissidiorum seminibus, quomodo credibile est regem Angliae ad res Germanicas animum velle vertere, quas tam diu[7] otiosus aspexit? Quod si praeterea pecunias ab Hispano haud parce eas offerente accipit rex Angliae, quid est quod inde nobis spei restet? Deus tandem respiciat afflictam domum et, siquid restat boni consilii, id[8] nobis inspiret.

Danus, ut video, ad caesarianam Hispanicamque amicitiam magis ac magis se applicat eaque inflatus spernit Suedos, Batavos et Ansiaticas civitates.

Quod Bannerius[9], Longavillanus[10], Melander[11] inter se consilia sociant sociaturi etiam, si opus sit, copias aut copiarum partem, valde mihi placet, praesertim cum et a Lunaeburgico duce[12] quaedam copiae sinantur in nostram militiam se dare, quod paulatim imperatorem ipsi reddere implacabilem, ipsum vero ad nostras partes apertius amplexandas compellere poterit. Longavillanus octo nova scribit millia.

In Italia ingens plane fuit Gallorum felicitas, de qua scripsi[13]. Neque vero Casalis tantum soluta est obsidio, sed et minores duae aliae Quirasci et Russiniani. Tum vero ad urbem Taurinorum captae a Gallis munitiones extra urbem omnes, fossa superata, moenia oppugnantur defendente ea Thoma principe[14] cum IV hominum millibus. Haec necessitas Tirolensem illum dilectum in Germaniam iturum coegit mutato itinere transgredi in Italiam; ita inde Leganesius[15] tria accepit millia, tria autem altera e Neapolitano regno et ab Hetrusco[16]. Quanquam vero bellum graviter ardet

4 Vermoedelijk Francis Nicholls, secretaris van Karl Ludwig van de Palts; vgl. no. 4601 en n. 3.
5 Richard Cave; hij werd o.a. vergezeld door Francis Nicholls. Zie *Cal. State Pap. Dom.* 1640, p. 124, 138, 147, 156, 168, 209.
6 Opengelaten in de copie.
7 Opengelaten in de copie.
8 De copie heeft abusievelijk ‘ut’.
9 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
10 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
11 Peter Melander, graaf van Holzapfel, generaal in dienst van Hessen-Kassel. De samenvoeging van Zweedse, Franse en Duitse legers vond plaats bij Erfurt op 15-16 mei.
12 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg; zijn troepen stonden onder bevel van Johann Kaspar von Klitzing.
13 No. 4652.
14 Tommaso Francesco van Savoye.
15 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan. Voor het volgende ‘tria’ geeft de copie abusievelijk ‘duo’.
16 Ferdinando II de' Medici, groothertog van Toscane.

in Italia, tamen perpetuo nuntii[17] de pactionibus commeant inter viduam Sabaudicam[18] et principes[19].

Pontifex[20] Lucensibus interdictum minatur. Rex Hispaniae se ipsis adjutorem ac vindicem spondet. Ita labascit apud omnes, et quidem in ipsa Italia, pontificis auctoritas.

17 O.a. de pauselijke secretaris Antonio Feragalli, de abten Tommaso Isnardi della Montà en Francesco San Martino d'Agliè, en de staatsraad Marcantonio Monetti; zie bv. Claretta, *Storia della reggenza* I, p. 614-634. De copie te Uppsala geeft 'nuntii'.

18 Christine de France, hertogin van Savoye.

19 Kardinaal Maurizio van Savoye en Tommaso Francesco van Savoye.

20 Vgl. Pastor, *Gesch. Päpste* XIII 2, p. 712-713; A. Mancini, *Storia di Lucca*, p. 259 vv.

Reginam matrem[21] lento morbo in Anglia adedi audimus; Chevreusiam[22] autem magnis honoribus affectam a principe cardinali Hispano.

In Helvetiis aliquid militis scribit imperator diciturque id moliri, ut non suarum tantum, sed et foederis pontificii per Germaniam copiarum ductum habeat Leopoldus[23], quod Bavarus[24] suas magis quam communes res agere videatur. Si nihil aliud suis artibus effecissent Galli, quam quod in posterum minus fida futura est imperatorem inter et Bavarum amicitia, non periisset tamen illis opera.

Hispani iterum ad Baionam aliquas copias habent. Rex[25] mittit cohortes ad eum limitem tuendum, alias ad infestandum Burgundiae comitatum. Praecipua autem vis belli et egregii exercitus omissa jam iterum obsidione Carolimontii penetrant in interiora Belgicae Hispaniensis neque creditur satis virium cardinali Hispano fore, ut et his se opponat et principi Arausionensi Flandriam bello petenti obsistat.

Castilionaeus[26] ad omnes occasiones intentus circa Ambianum etiamnunc se tenet. Rex apud Suessiones est. Omnino hic annus videtur magna nobis promittere, quod ἀνεμεσήτως dictum sit.

Chiausius quidam[27] a Constantinopoli Venetos certos facit pacis. Alius indidem missus Viennam[28] imperatori nihil a Turca metuendum dicit: mansuras inducias, si Poloniae rebus non immisceat se imperator.

Ad Leodienses obfirmandos vereor, ne serius ventum sit. Nam pacis acta[29] edita vidi, pontificis ac Venetorum foedera suis tantum finibus cavent.

Ab electoribus principibusque Germanis pacem expeti non miror. Sed imperator, cur bellum trahat, causas habet. Neque ab eo proposito, ut ego quidem arbitror, abstiturus est, nisi in suis proprie terris belli mala et gravia et diuturna sentiat.

Poloniae motus ne externo quidem metu sanantur, ut video. Nihil est, quod inde sibi timeat Suedia.

Non quam vellemus procedunt Millerei[30] res. Nam et imbribus aestuario ab hostibus aperto non parum damni tulit: et equitatui ejus male cessit processisse longius in hosticum et commeatus ac pabula deficiunt; quae res regem et aulam inde abstinet. Interim pontes e ratibus et molae Ambianum versus feruntur.

Harcurtius[31] a vidua Sabauda accepit auxilia, bis mille pedites, equites sexcentos. Tamen it contra eum Leganesius.

In Sicilia Panormi initium quoddam fuit Vesperarum Sicularum[32] contra Hispanos. Vix evasit Melo[33].

Deus, cujus in manu sunt corda regum, flectat ea ad aequam pacem idemque Excellentiae vestra paterne faveat.

Excellentiae vestrae perpetuo observantiae
cultu devinctus
H. Grotius.

21 Maria de' Medici.
22 Marie de Rohan, hertogin van Chevreuse.
23 Aartshertog Leopold Wilhelm.
24 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
25 Lodewijk XIII van Frankrijk.
26 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
27 Mohammed muteferrika.
28 Niet geïdentificeerd.
29 Het verdrag van Tongeren (26 april 1640); vgl. no. 4659, n. 4.
30 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye.
31 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
32 Toespeling op de opstand, die op 31 maart 1282 in Palermo uitbrak tegen het Franse regime van hertog Karel van Anjou, koning van Napels en Sicilië.
33 Francisco de Mello, graaf van Assumar, markies van Tor de Laguna, vicekoning van Sicilië.

Lutetiae, 26 Maii anni 1640.

Adres: Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario et legato apud praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Red. 2 Iunii s.n. 1640.

4663. 1640 mei 26. Aan Willem de Groot[1].

Quando Deo visum est, frater optime, patrem nostrum[2] ex multis malis ad vitam, quae vere vitalis est vocare, nostrum est divinae voluntati nostram submittere et obsequente animo ferre quod injungitur. Matrem autem nostram in hoc luctu sibi moderari sane gaudeo daboque omnibus modis operam, ut, quam minimum fieri potest, molestum ipsi sit, quod restat aetatis. Laudo quod dicis restare, ut nos duo tot circum nos funeribus prope desolati alter alteri simus solatio. Quapropter commercium literarum, semper mihi suave, nunc hoc colam diligentius speroque non ingratam tibi fore pro libris liberisque meis curam.

Libros tres ἀνωνύμους[3] prostare multum gaudeo ac gratias eam ob rem ago optimo Deo, quod opera nostra veritati ac paci dicata publici juris fieri siverit. Odia providi; sed eo in asylo nos Deus collocavit, ut qui volunt nobis male, nocere jam amplius nequeant. Si qui sunt, qui respondere ex adverso volunt, considerabo, ecquid sint allaturi melius. Si non adferunt, poterunt haec tria iterum edi in fine Annotatorum ad Evangelia[4], quae ipsa, ut nitide edantur, tibi commendo, item ut exempla τῶν ἀνωνύμων τριῶν mittantur in Galliam et Angliam et ad me non pauciora duodenis. Multum enim flagitor mirorque non pervenisse ad me interim unum saltem exemplum novae editionis de Antichristo[5].

Spero jam pervenerint ad vos exempla, quae miseram, nostri libri pro Veritate Religionis Christianae[6] cum testimoniis, in quibus unum erat pro D. Utenbogardo[7], cui pro praestita patri nostro aegrotanti opera gratias ago maximas.

Funus patris honeste curatum gaudeo. De caeteris, quae mones, ad uxorem[8] scribo. Scribam et ad D. comitem Georgium Fridericum[9].

Didericum gaudeo ire ad Baneriana castra eique bonam fortunam precor. Rogo et ipsum et Petrum consiliis juves patrisque et avi impleas vicem.

De scriptis ἀνωνύμοις si qua peritorum judicia intelligis, eorum me gnarum facias rogo.

Deus nobis omnibus sit favens.

Tibi obligatissimus frater

1 Gedrukt *Epist.*, p. 897. Antw. op no. 4647; beantw. d. no. 4677.
2 Jan de Groot was op 3 mei overleden; zie no. 4647.
3 *Commentatio...de Antichristo..., Explicatio...de fide & operibvs* en *Explicatio Decalogi...*; zie voor de volledige titels no. 4453, resp. nn. 2, 4 en 7.
4 *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm. Cum tribus tractatibus & Appendice eo spectantibus.* Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXXXXI; Ter Meulen-Diermanse no. 1135.
5 Zie voor de volledige titel van de tweede uitgave no. 4625, n. 8. aant.
6 *Hvgo Grotivs De veritate religionis Christianæ. Editio Nova, additis annotationibus in quibus testimonia.* Parisiis, Sumptibus Seb. Cramoisy, Typographi Regij. MDCXL. Cum privilegio regis; Ter Meulen-Diermanse no. 950. Zie betreffende de verzending no. 4544.
7 Johannes Wtenbogaert.
8 Maria van Reigersberch bevond zich in het vaderland.
9 Georg Friedrich van Hohenlohe, heer van Weikersheim; vgl. no. 4647 en n. 5. De brief ontbreekt; Grotius schreef hem tussen 26 mei en 9 juni 1640.

H. Grotius.

Lutetiae, 26 Maji 1640.

4664. 1640 mei 26. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Cum patrem optimum nuper amiserimus[2] et jam sola restet mater, quam ego facile domi meae alam, praesertim si congiarii aliquid a comitibus Hohenloicis[3] accesserit, superest, ut tibi domestico actionum mearum arbitro rationem reddam, quo nos hic pacto vixerimus.

Ego parentibus ex reditibus Gaeredanis - quibus ducenti floreni annui canonis et impositionum publicarum nomine decedunt - centenos in singulos annos florenos et promisi et per viginti tres annos praestiti, nisi quod postremis duobus annis, cum patrem ac matrem ad me recepissem, nihil solvi, dictam pecuniae summam cum centum et duodecim florenis a patre paulo ante obitum acceptis cum alimentis compensando.

Soror nostra et ipsa jam defuncta[4] quinquaginta quotannis florenos erogavit parentibus; sed cum ista summa et quas tu subinde subministrari jussisti, familiae sustentandae non sufficerent, necesse fuit aliqua hic illic contrahi debita. Quibus exsolvendis ego ante aliquot annos trecentos florenos patri mutuos dedi, ut ex syngrapha apparet; anno vero 1638, cum Delphis decedere pararet mater, quingentos et quinquaginta adjeci, anno sequenti etiam centum et quadraginta. Et tunc quidem asseverabat pater vix quicquam magni debiti restare neque sane post mortem etiamnum deberi quid intellexi praeter quadringentos circiter florenos, quos cum bono Deo matris nomine solvere decrevi. Impensas funebres maxima ex parte jam solvi; eae cum salario medici, chirurgi et medicamentis ad sexcentos circiter florenos excurrent.

Sic quantum quidem mihi hactenus liquet, ea se res habet. In cista patris in numerato centum circiter florenos repperi, quas in expensas funebres erogavi; siquid ex suppellectile aut aere penes comites Hohenloicos suo poterit corrogari, faciam te ejus certiorem[5]. Interea expectabo, quid uxori[6] ut nomine tuo faciat mandaturus sis. Certe liberis sororis[7] nihil potest decedere ad sublevanda haec onera, quare auctor sum, ut nos matris nomine omnem hanc solvamus pecuniam, ut honori et parentum et familiae consulatur.

Haec privata sunt. Ad publica ut veniam, profiteor me nihil certi posse scribere; qui in Selandia sunt amici, ut propiores, facilius id praestiterint.

Filius Didericus per partes Cisrhenanas iter capere nequit ad castra Baneriana[8], quare novis consiliis opus, ut per partes superiores, Bremenses scilicet, illuc iter sumat.

Vale.

Tui obedientissimus frater
Guilielmus Grotius.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 4684.
2 Jan de Groot was op 3 mei overleden; zie no. 4647.
3 Jan de Groot was raad van de graven van Hohenlohe-Langenburg geweest. Betreffende de opvolging door Willem de Groot in dat ambt zie no. 4647 en n. 5.
4 Adriana de Groot († 10 december 1639).
5 Zie ook Willem's brief van 16 juli, no. 4740.
6 Maria van Reigersberch bevond zich in het vaderland.
7 Elseline, Anna en Diderik van Losecaat.
8 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.

Hagae, XXVI Maij 1640.

Libellos de Coena[9] mittemus.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 6 Iunij.

9 *Dissertatio de Coenæ administratione...*; zie voor de volledige titel no. 4640, n. 18.

4665. 1640 mei 26. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Incipiam ab ea re, quae, quanquam nullo cum successu hactenus, maxime mihi semper cordi fuit, mareschalli Hornii[2] libertate. Scripsit[3] ipse ad me mareschallus Hornius de prompta ad permutationem Bavari[4] voluntate; eas literas ad me misit Johannes Waertius[5]. Si placeat clementissimae reginae nostrae[6] iterum literas hac de re mittere ad regem et ad me mandata, id abs re non futurum arbitror.

Galli abrupta iterum Carolimontii obsidione cum maximo exercitu irrumpere in interiora Belgicae volunt et sic a principe Arausionensi, qui in Flandriam penetravit, partem hostium abstrahere. Sic a duabus partibus pressus cardinalis Hispanus vix sciturus est, quo se vertere debeat.

At in Italia Harcurtius[7] captis omnibus extra urbem munitionibus fossaque superata moenia urbis Taurinorum oppugnat speratque se voti compotem fore, quanquam urbem defendente Thoma principe[8] cum IV militum millibus.

De Germania nihil scribam, quando eae res in Batavis quam hic sunt notiores. Sed hoc unum dicam ex conjunctione consiliorum inter mareschallum Bannerium[9], Longavillanum[10] et Melandrum[11] ac, si opus sit, etiam copiarum, omnia hic maxima sperari. Octo millia nova conscribit Longavillanus.

Tirolenses copiae in Italiam eunt. Hae et simul quae ex Neapoli et ab Etruria venere, sunt ad VI millia. Praeter Casalis obsidionem alias quoque minores duas Quirasci et Rossiniani deserere coacti sunt Hispani.

Iterum ad Bajonam apparent Hispanorum copiae quaedam. Sed ne quid noceant, cura principi Condaeo[12] et praefectis data.

Lucae urbi interdictum minatur pontifex[13]. Hispanus ad ejus civitatis tutelam vires suas pollicetur. Ita undique frenum injicitur pontifici.

In Anglia ad bellum Scoticum accedunt et aliae offensae, nam civitatum legatis nihil quicquam pecuniae publicis usibus conferre volentibus, nisi auditae prius eorum querelae et ad eas responsum fuerit, abruptum est parlamentum. Pergitur in Scotos XXX regiorum militum millibus. Hispanus pecunias offert.

De principis Palatini[14] negotio nihil etiamnunc perspicio. Miserat ad eum rex Angliae hominem[15] cum literis, sed eae literae Dunquercanis navem aggredientibus in mare abjectae sunt, ipse homo Dunquercam ductus statimque cum rebus suis dimissus nunc huc advenit. Quid ferat, propediem cognoscemus.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 621; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 41.
2 De Zweedse veldmaarschalk Gustav Karlsson Horn.
3 No. 4628, dd. 1 mei 1640; vgl. ook Grotius' mededeling aan Oxenstierna in no. 4656 en n. 8 en 9.
4 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
5 Johan van Werth.
6 Een eerdere brief over de vrijlating van Gustav Horn in dl. X, no. 4277. Recenter brieven van Christina van Zweden hierover heb ik niet kunnen terugvinden.
7 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
8 Tommaso Francesco van Savoye.
9 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
10 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
11 Peter Melander, graaf van Holzapfel, generaal in dienst van Hessen-Kassel. De samenvoeging van Zweedse, Franse en Duitse legers vond plaats bij Erfurt op 15-16 mei.
12 Henri de Bourbon, prins van Condé.
13 Vgl. Pastor, *Gesch. Päpste* XIII 2, p. 712-713; A. Mancini, *Storia di Lucca*, p. 259 vv.
14 Karl Ludwig van de Palts.
15 Richard Cave; zie *Cal. State Pap. Dom.* 1640, p. 124, 138, 147, 156, 168, 209.

Regina mater[16] in Anglia lento morbo adeditur; Chevreusia[17] ex Anglia in Flandriam profecta magnos honores a cardinali Hispano accepit.

16 Maria de' Medici.
17 Marie de Rohan, hertogin van Chevreuse.

Pontificii foederis in Germania ductus dicitur auferri Bavaro et tradi Leopoldo[18] una cum imperatoris copiis.

In Helvetiis aliquid militis Hispano scribitur. Quanquam fervente nunc cummaxime bello, tamen commeant quotidie inter viduam Sabaudicam[19] et Sabaudicos principes[20] conciliaturarum opifices[21].

Princeps Arausionensis edi historiam rerum Arausionensium[22] jussit, in qua late suum jus nemini obnoxium tuetur. Sed eum librum videre mihi nondum contigit.

Rex adhuc apud Suessiones agit. Dicitur a sultano Turcico[23] missus chiausiorum aliquis certam facere imperatori pacem in futurum, dummodo Polonum tueri abstineat.

Deus, Excellentissime et illustrissime domine, omnia Sublimitatis tuae consulta in bonum Suediae orbisque christiani prosperet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae 16/26 Maii 1640.

Princeps Palatinus scripto petiit a rege, ut laboretur ad conficiendum foedus, de quali actum Hamburgi, et ut initium fiat a restituendis dejectis. Sed hac de re nihil Galli facient, nisi de voluntate Angliae regis certi sint.

Mitto historiam rerum Casale gestarum[24] ita ut ab Italis extra partium studia positis perscripta est. Post haec scripta didici Mileraei[25] exercitum multa mala ex imbribus accepisse. Praeterea equitatum ejus sine peditatu progressum longius ab hostibus damnum accepisse. Leganesius[26] multo quam ante instructior it in Harcurtium.

Romae quatuor cardinales[27] fiunt, sed Itali omnes. Panormi in Sicilia ingens fuit seditio et Franciscus Melo[28] pro rege Hispaniae Siciliam regens aegre evasit multis Hispanorum interfectis.

Mileraeus pontem imposuit Samarae. Alii pontes e ratibus et molae ad farinam Ambianum versus eunt. Halerius[29] aliquas copias Lamboio[30] opponit circa finem Luxenburgicum.

Classis oceanica regis nihil adhuc agit, tenet se partim ad Rupellam, partim ad Brestam. Audimus etiam in Hibernia nasci factiones nec miror tot ibi veteribus familiis per vim oppressis.

18 Aartshertog Leopold Wilhelm.
19 Christine de France, hertogin van Savoye.
20 Kardinaal Maurizio van Savoye en Tommaso Francesco van Savoye.
21 O.a. de pauselijke secretaris Antonio Feragalli, de abten Tommaso Isnardi della Montà en Francesco San Martino d'Agliè, en de staatsraad Marcantonio Monetti; zie bv. Claretta, *Storia della reggenza* I, p. 614-634.
22 *Tableav de l'Histoire des Princes et Principavté d'Orange Divisé en quatre Parties....[par Joseph de la Pise Seig.r de Maucoil &c]* A La Haye. De l'Imprimerie de Theodore Maire. M.DC.XXXIX. Avec Privilege de Messieurs les Estats Generaux des Provinces Vnies, Pour dix Ans.
23 Ibrahim, sultan der Ottomanen.
24 Ontbreekt.
25 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
26 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés.
27 In deze periode werden geen nieuwe kardinalen gecreëerd. Vgl. Pastor, *Gesch. Päpste* XIII 2 (1929), p. 704; Gauchat, *Hierarchia cath.* IV, p. 24.
28 Francisco de Mello, graaf van Assumar, markies van Tor de Laguna.
29 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
30 Wilhelm, baron van Lamboy.

In castris Mileraei parum est et cibi et pabuli. Ea res aulam inde distinet.

Adres: Axelio Oxenstiernae, sacrae reg. Maj. regnorumque Sueciae senatori et cancellario.

4666. 1640 mei 26. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

Ick en can niet anders oordeelen, off de saecken tusschen de coning van Vrancrijck[2] ende Golilas[3] gaen tamelijcke wel. Sal mijn best doen, soo veel eerlijck sal connen geschieden, om 'tselve te doen duiren. Dancke uEd. oock van alle goede gedaene debvoiren. In 't schrijven aen Humult[4] sal ick oock met circumspectie gaen.

Ick sal seer garen hooren de continuatie van de tijdingen uit Brasyl.

Soo uE. bij gissinge can afnemen, hoedaenigh verbont de Staten-Generael in Swede versoucken[5], aengaende alleen de commerciën ofte oock het oorlogh, ick sal daertoe garen contribueren wat mij mogelijck sal sijn.

Denemarcken schijnt volck te willen geven aen Spaignië. Men is hier in groot verwacht van het succes in Vlaenderen.

Het belegh voor Charlemont, meest bij de hant genomen om den vijant te amuseren, is andermael opgebroocken met intentie om met het groote leger van den marescal de la Millerai[6] een intocht te doen tot binnen in Nederlant; den marescal de Chastillon[7] hem totnochtoe houdende bij Amiens om te letten op alle occurrentie ende, als het tijd sal sijn, mede eenige diversie te doen, soodat den cardinael-infant, sijnde geperst van twee Hollandsche legers aen d'eene zijde, van twee Fransche aen d'andere zijde, becommert sal sijn, waer hij sich sal keeren, soodat men aen dese kant dit jaer iet groots verwacht.

De successen in Italië sijn oock buiten alle verwacht voor de Fransoisen. De relatiën ingestelt bij Italianen[8] die neutrael sijn van het geschiede bij Casal, verschillen wat in 't getal van de dooden, maer in de rest accorderen wel met hetgunt hier is uitgegeven[9]. Behalven Casal sijn oock Rossignan ende Quirasco ontzet, alle de buitenwercken buiten Turin becomen, de gracht gepasseert, soodat men vecht aen de muiren. De stadt werdt wel gedefendeert bij den prince Thomas[10] met 4000 man. De lichting die in Tirool geschiede tot ontrent drieduisent man toe, in plaetse van te gaen nae Duitschlant, gelijck men meende, is door dese voorval getrocken in Italië nae Milan ende noch drieduisent anderen uit het rijck van Napels, Thoscane ende andere plaetsen.

In Switserlant geschiet oock eenige lichtinge voor de Oostenrijcksche. Ende men meent den keiser tracht het opperste gebiet, soowel over het volck van de ligue als van het zijne te brengen aen Leopold[11] uit eenigh misvertrouwen tegen den vorst van Beyeren[12]. Soo dat waer is, soo hebben de Fransoisen met haere heimelijcke

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 14e. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op no. 4649; beantw. d. no. 4678.
2 Lodewijk XIII; in het hs. in cijfer: 496.
3 Codenaam voor Grotius.
4 Codenaam voor Petter Spiring Silvercrona, resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag.
5 Grotius doelt op het Staatse gezantschap naar Zweden bestaande uit Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva; zie ook no. 4574 n. 2.
6 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
7 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
8 Ontbreekt.
9 Vermoedelijk is bedoeld de *Gazette* 1640 no. 60, p. 317-324 dd. 15 mei inhoudende de *Relation de la bataille de Cazal, de son siege levé, & autres exploits de cette memorable journée... Par le comte d'Harcourt.*
10 Tommaso Francesco van Savoye.
11 Aartshertog Leopold Wilhelm.
12 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.

correspondentie met Beieren niet weinigh tewege gebracht, gelijck oock niet buiten hoope en is dat den

hertogh van Lunenberg[13] met volck te laeten passeren in onsen dienst sich mettertijdt sal vinden niet in de beste poincten met den keiser.

Voor den hertogh van Longueville[14] werden van nieuws gelicht achtduisent man ende dese communicatie ende naerdering van drie soo machtige legers van de heer Banier[15], den hertogh van Longueville ende de landgravinne[16] geven ons met reden groote hoope van merckelijcke successen.

Mijnheer den churfürst palsgraef[17] had voor 't vertreck van het hoff van hier iet schriftelijck ingestelt in effecte versoeckende, dat de handeling die tot Hamburg was voorgenomen, mochte werden voltrocken ende bij provisie de princen, die van haer goederen sijn ontzet, waervan sijn huis is het principaelste, herstelt; waerop Vrancrijck heeft geantwoordt, gelijck redelijck was, daerop niet te connen resolveren, eer men wiste, wat Engellant wilde doen. Mijnheer den churfürst heeft gestaedigh een[18] gehadt om aen te houden in Engellant, ende is daerop gevolgt, dat een seeckere persoon[19] bij den coning van Engelant is afgesonden met eenige despeches, deselve in zee zijnde overvallen bij eenige Duinkerckers, heeft sijne brieven in zee geworpen, is gebracht tot Duinkercken, vrijgelaeten ende gecomen in Vrancrijck; sooveel ick hoor brengt niet als uitstel. Men had in Engellant te veel te doen ende sedert dien tijdt sijn de saecken verargert, alsoo het parlement is gescheiden, doordien het laege huis van hetselve parlement tot geene consenten in materie van geldt heeft willen verstaen, voor ende aleer op haere grieven soude sijn gelet ende gedisponeert; daerenboven hooren wij, dat alle preparaten tot het oorlogh tegen Schotlant voortgaen, hebbende den coning van Engellant bij den anderen ontrent dertichduisent man van sijne ondersaeten, de Spaensche ambassadeurs[20], die daer zijn, niet laetende groot gelt tot hetselve oorlogh te presenteren.

Daerenboven verstaen wij, dat den coninck van Denemarcken persisteert bij sijne nieuwe beswaeringe van den handel, de irresolutie van de heeren Staten-Generael hout voor onmacht, schepen sendt voor Lubec, ambassaden nae Spaignië ende Engellant[21]; dat in Polen, niettegenstaende de schade geleden van de Tartaren ende de groote vrese van den Turck, die door een chiaux[22] gesonden nae Wenen, den keiser verseeckert van de vasticheit van de tractaten, mids dat den keiser sich de saecken van Polen niet aen en trecke, gaet men voort met den tol ende werdt het accord, gepresenteert met Dantzig, weder losgemaect, alle welcke saecken wel sijnde geëxamineert, schijnen voorteecken te sijn van een verbont, dat mettertijt soude connen uitbreecken, hoewel, als men daertegen considereert de interesten van den adel, soo van Denemarcken als van Polen, die seer machtigh sijn in haere rijcken, ende dat soowel Swede als de Vereenigde Nederlanden mettertijd haer

13 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg; zijn troepen stonden onder bevel van Johann Kaspar von Klitzing.
14 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
15 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér. De samenvoeging van Zweedse, Franse en Duitse legers vond plaats bij Erfurt op 15-16 mei.
16 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel; haar troepen stonden onder commando van Peter Melander, graaf van Holzapfel.
17 Karl Ludwig van de Palts.
18 Vermoedelijk zijn secretaris Francis Nicholls.
19 Richard Cave; zie *Cal. State Pap. Dom.* 1640, p. 124, 138, 147, 156, 168, 209.
20 Antonio Sancho Dávila y Toledo, markies van Velada, en markies Virgilio Malvezzi, extra-ordinarii Spaanse ambassadeurs in Engeland.
21 Naar Spanje vertrok begin augustus 1640 Hannibal Sehested, naar Engeland gingen in september 1640 Corfits Ulfeldt en Gregers Krabbe.
22 Niet geïdentificeerd.

soude connen losmaecken van het oorlogh, d'een met den keiser, d'ander met Spaignië, soo en schijnt niet, dat het voorseide verbont, als het schoon voortging, seer soude sijn te vresen.

Den coninginne-moeder[23] verteert in Engellant door de hooge jaeren, onlusten ende langsaeme siecte. Madame de Chevreuse[24] eer seer wel ontfangen geweest in Brabant.

De stadt van Luca werdt bij den paus[25] gedreicht met interdict. Den coning [van] Spaignië seit haer te sullen protegeren, soodat dagelijcx de macht van den paus selfs in Italië minder ende minder werdt geacht. Niettegenstaende het oorlogh heet is in Italië, werden dagelijcx noch conditiën geproponeert om de saecken tusschen mevrouw van Savoie[26] ende de twee princen[27] te brengen tot eenigh accommodement, waertoe den paus, Venetië, den hertogh van Toscane[28] seer arbeiden.

Eenige Spaensche trouppes toonen haer weder bij Baione, waertegen ordre van hier werdt gestelt.

Dit is dat wij voor desen tijdt hebben. God gelieve alles ten beste te stuiren.

Den 26 Mey 1640.

Wij werden onderrecht van veele canten, dat d'heer de la Millerai door den gestaedige regens ende 't openen van een sluise, geschiet bij de vijant, eenige paerden ende canon heeft verloren; dat daernae oock sijne ruiterie, haer wat verre hebbende geadvanceert sonder 't voetvolck, bij de vijant is aengetast ende schade heeft geleden; ook dat daer gebreck is van vivres ende fourage, waerom den coning ende 't hoff van daer blijft; de molens ende schipbruggen werden gebracht nae Amiens.

Leganés[29] gaet tegen d'Harcourt[30], die van mevrouw van Savoie tot verstercking tweeduisent te voet, seshondert paerden heeft ontfangen. Halier[31] met eenigh volck gaet nae Lutzenburg tegen Lamboi[32]. Men seit oock, dat in Ierlant een nieuwe factie sich openbaert.

Te Palermo in Sicilië is een groote meuterie geweest ende don Francisco de Melo[33] heeft sich met difficulteit gesalveert.

Adres (boven aan de brief): Mijnheer mijnheer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant.

In dorso schreef van Reigersberch: Broeder de Groot, den 26 May 1640.

4667. 1640 mei 28. Van N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

Een retranchement op den dijck aen de oversijde van de Leye bij de Spaense opgeworpen ende met musquettiers ende groff canon gebordeert heeft den

23 Maria de' Medici.
24 Marie de Rohan, hertogin van Chevreuse.
25 Vgl. Pastor, *Gesch. Päpste* XIII 2, p. 712-713; A. Mancini, *Storia di Lucca*, p. 259 vv.
26 Christine de France, hertogin van Savoye.
27 Kardinaal Maurizio van Savoye en Tommaso Francesco van Savoye.
28 Ferdinando II de' Medici, groothertog van Toscane.
29 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés.
30 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
31 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
32 Wilhelm, baron van Lamboy.
33 Francisco de Mello, graaf van Assumar, markies van Tor de Laguna.
1 Hs. Amsterdam, UB., coll. R.K., K 75d. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 620. Antw. op no. 4657; beantw. d. no. 4687.

stadthouder van Vrieslant[2], een heer van grote qualiteyten, beleth de passagie, die sijne Excellentie met seer goet fatsoen, so men ons uyt het leger schrijft, heeft getenteert; aen onse sijde sijn gebleven

2 Hendrik Casimir I, graaf van Nassau-Dietz (1612-1640), stadhouder van Friesland, Groningen en Drenthe; vgl. Ten Raa-De Bas, *Staatsche leger* IV, p. 116.

vijftych doden, daeronder een cappitain[3] geëmporteert met een schote van een canon ende den lieutenant van de guarde van sijne Excellentie[4]. Den collonel Erntruyter[5], een seer goet officier, hadde een redoute op den viant aen dese sijde van de Leye verovert, die hij door het furieus schieten van den viant, geabandonneert sijnde van 14 soldaten die met hem waeren, heeft moeten verlaten met een schote in sijn been. Twee wagens met ammonitie, schoppen ende spaden, met vijff pontons tot een brugge gedestineert, die niet wech conden werden gevoert, sijn in brant gesteecken. Die den trein van de ammonitie lange hebben gevolcht seggen noyt quader wegen te hebben bejegent ende hebben de onse gaens ende commens het geschut daerdoor gebracht. Van Antwerpen schrijft men, van die sijde vierhondert sijn gebleven, daeronder eenyge Spaense officieren. Somyge meenen noch een preuve tot de passagie sal werden gedaen om alle contentement te geven, maer met cleyne off geen hope van succes, alsoo den viant dagelijckx stercker ende stercker wert, den cardinael[6], die tot Gent is, alles doende versamelen dat sijne Hoocheyt bijeen kan rucken om op de vorder desseinen te letten. Graeff Willem[7] doet devoir om St. Job te veroveren ende St. Donaes, daer niet bij is te commen soolangs over de Soete niet en is, te incommoderen; over de Soete naer de Soute was gepasseert ende daer noch over is, heeft getracht mede te geraecken, doch sonder succes; soodat geen off heel cleyne apparentie is sijn Hoocheyt[8] aen het vastelant van Vlaenderen sal connen geraeken, consequentelijck om daer lange sich te amuseren.

Wat dessein men nu vorder bij de hant sal nemen, want leech sal men niet blijven met soo schonen leger als men weet desen staet oyt in het velt heeft gebracht, moeten wij verwachten, maer alle voornemen sal met veel hazards sijn gemengt, alsoo den viant nu op sijn hoede is ende alle sijne macht treckt naer Vlaenderen, buyten hetwelcke niet van importantie bij desen staet voor te nemen is.

De macht van Vranckerijck kan men tot noch toe niet mercken, dat sonderlynge diversie geeft, een teycken Spaengië die weynych estimeert ofte haer met het renfort van volck, vivres ende ammonitie in Charlemont gebracht meent op te houden, waerdoor van soo grote processen lichtelijck weynych sal vallen te executeren, tenware uyt Duytslant, daer alles hem tot een hoofttreffen laet aensien, een veranderynge ten goeden quame.

Brieven van den 14 deser geschreven uyt Cassel van de huysvrouw van Milander[9] seggen, Milander[10] in persoon bij den generael Bannier[11] was ende de lantgravinnes[12] troupen nevens die van den hertoch van Longueville[13] alreede met de Sweetse waren geconiungeert ende alle tesamen logeerden in ende rontom Erfurt ende

3 Niet geïdentificeerd.
4 Niet geïdentificeerd.
5 Ernhart Erentreyter, kolonel in Staatse dienst.
6 De kardinaal-infant don Fernando.
7 Willem, graaf van Nassau-Siegen.
8 Frederik Hendrik.
9 Agnes van Efferen.
10 Peter Melander, graaf van Holzapfel, generaal in dienst van Hessen-Kassel.
11 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
12 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
13 Henri d'Orléans, hertog van Longueville. De samenvoeging van Zweedse, Franse en Duitse legers vond plaats bij Erfurt op 15-16 mei.

Picolomini[14] met sijn volck niet verre vandaer. Van de coniunctie van Lunenburchs[15] volck hebben wij noch geen seeckerheyt.

De ambassadeurs[16] vertrecken donderdach off uyterlijck vrijdach naer Sweden, nemen haeren wech te lande over Hamburch, dat eenyge doet geloven, gelijck uEd. altijt heeft gemeent, dat die sacke onderwege soude connen werden gevonden, dat seer goet

14 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi, keizerlijk bevelhebber.
15 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg; zijn troepen stonden onder bevel van Johann Kaspar von Klitzing.
16 Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva.

ware, niet wel siende, hoe dat werck met sooveel vigeur ende couragie als de reputatie van het lant, nu de saecken sijn gebracht in de termen daer sij in staen, wel vereyst.

Uyt Brasil hebben wij geen nader advisen ende is van de constitutie van dien staet niet wel te oordeelen, sijnde meer de macht, die Spaengiën in die quartieren heeft, voor dese mael gedeclineert als gebroocken ende voor het toecommende wederom te vreesen, hoewel de onse sedert wel met ontrent drieduysent mannen sijn versterckt boven een seer groot getal van scepen, die men hoopt, dat haer volck gelant hebbende verder dessein sullen executeren. Een point, hetwelcke alle potentaten, geïnteresseert dat de macht van Spaengiën werde gebroocken, sooseer als de Compangie raeckt, soude een vaster voet aen dat heele werck geven, dat is soo men conde de silvervloten ofte intercipiëren ofte beletten dat in Spaengië niet en quamen, waervan men oordeelt een van beyden pratticabel is, indien de coste tot de equipagie daertoe nodych conden werden gevonden. Vranckerijck heeft voor desen meermael gepresenteert daertoe te contribueren tot sesmael hondertduysent guldens iaerlijckx, maer alsoo het altijt is geweest met de conditie van mede gesech te hebben in de directie van de Compangie, soo heeft die offre niet connen aengenomen werden, maer contrapresentatie gedaen van bij veroverynge alle de penyngen met den interest van dien te restitueren, daer Vranckerijck niet meer mede tevreden is als de Oostindische Compangie van desen staet met de aengeboden gemeenschap, die van nieuws uyt Engelant wert voorgedragen, daer geen apparentie is yet van sal vallen.

Tegens de Scotten schijnt den conynck van Engelant te blijven bij sijn voornemen, hoewel het parlement niet alleen sonder gelt te contribueren, maer met seer groote disorder ende miscontement is gescheyden. Alle den haett valt op den aertsbiscop[17], op wiens autoriteyt het principalijck was gemunt, ende meenen veele, die uyt Engelant schrijven, dat in dat rijck ende namentlijck in de stat van Londen wel alteratie is te vresen. De Iren misleyt door den viceroy Wentwort[18], die hadden geconsenteert tot subsidie onder belofte dat hare gravamina daernaer souden werden gerepareert, siende het parlement datelijck naer het gedragen consent tegens belofte was gedissolveert, difficulteren mede in de betalynge, soodat meer staet te vreesen, dat Engelant sijn macht sal moeten gebruycken tegens sijnselven als tot hulpe van de sijne.

Desen 28 Mey 1640.

Adres: Mijnheer mijnheer de Groot, raedt ende ambassadeur ordinaris van de coninginne ende crone van Sweden by den alderchristelijcksten conynck.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 5 Iuny.

En in dorso: 28 May 1640. N. Reigersberg.

4668. 1640 mei 29. Aan Paltsgraaf Johann Kasimir[1].

Hoochgeboren, doorluchtige fürst ende heer,

17 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.

18 Thomas Wentworth, graaf van Strafford (1593-1641).

1 Hs. Stockholm, RA., coll. Stegeborg. Eigenh. oorspr. Gedrukt *Epist. Grotii ad domum Sueciae*, p. 30. Johann Kasimir, paltsgraaf van Zweibrücken, was gehuwd geweest met Katharina, zuster van Gustav II Adolf.

Uwer Fürstelijcke Genades heere soon Charles Gustaf[2] is van hier vertrocken nae Engellant, tot welcke reise Godt almachtigh gelieve sijne Fürstelijcke Genade te segenen. De occurrentie van de tijden sijn soodaenigh, dat daer voor sijne fürstelijcke Genade veel

2 Karl Gustav, paltsgraaf van Zweibrücken, de latere koning Karel X van Zweden. Hij had te Parijs enige tijd de lessen gevolgd aan de ruiterakademie van monsieur Benjamin; vgl. no. 4642, n. 2.

sal sijn te leeren, waertoe sijne fürstelijcke Genade bequaem is soo door een groot verstant als door een sonderlingen ijver.

Ick can uwe fürstelijcke Genade verseeckeren, dat ick in sijne fürstelijcke Genade alle qualiteiten gevonden heb, die in een groot prins noodigh sijn, soodat niet anders en resteert dat God gestaedigh te bidden, dat het hem gelieve dat soo wel begonnen werck te voltrecken, uwe ende sijne fürstelijcke Genade tot onderlinge hulpe ende vreuchd lang te spaeren, in gesontheit ende prosperiteit, gelijck met mij wenschen alle, die de croon ende t'welvaeren van Swede beminnen.

Ick sal blijde sijn occasie te hebben om beter diensten te doen aen beide uwe fürstelijcke Genaden dan mij tot noch toe den tijdt heeft toegelaeten, als sijnde hoochgeboren doorluchtige fürst voor altijdt

uwer fürstelijcke Genades onderdaenige dienaer
H. de Groot.

Tot Parijs, den 19/29 Mey 1640.

Adres: Doorluchtige hoochgeboren fürst Johan Casimir, palsgrave op den Rhijn, hertogh van Zweebrug etc.

In dorso (met andere hand): Stegburg, den 1 Julii 1640.

4669. 1640 mei 29. Van J.A. Salvius[1].

Hochedell, gestrenger, grossgünstiger, hochgeehrter Herr Ambassadeur,

Von dem Herrn Generallmajor Stallhandtsch[2] haben wir, das, nachdem er vernommen, wie der Feindt sein gantze Macht umb und bey Hürschberg zusammenzuziehen vorhabens gewesen, zu deme die sächsischen und brandenburgischen Trouppen auch stossen sollen, ist er mit seinen Regimentern zu Ross schleunig uf Hirschberg gangen, underdessen Aviso bekommen, dass 9 Regimenter zu Pferdt umb und bey Schönen logiren sollten, dahin er sich recta gewendet und sie daselbst uf einen hohen Berg uf dem Rendez-vous gefunden, und weillen der Weg sehr böss gewesen, sich mit 4 Regimentern durch einen engen Pass getrungen und mit guter Ordre und Resolution uf dem Feindt angangen, den er balld in grosse Confusion und in die Flucht gebracht und uf anderthalb Meyll Weges bies nach Polikenheimb verfolget hat, uf wellchen Weg eine grosse Anzahll niedergemacht worden. Gefangen seindt der Obrist Warloffsky[3], der die 9 Regimenter geführt, Obrister Lemke[4], der aber gefährlich verwundet, 1 Obristlieutenandt, 2 Rittmeister, 6 Lieutenants, 4 Cornets, 1 Fahnenjuncker, 2 Wacht- und 2 Quartiermeisters, 15 Corporals, 500 gemeiner Reuter, dabey seindt 6 Standarten sambt aller Bagage, und Pferde, erobert worden.

1 Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 10. Eigenh. oorspr., met eigenh. marg. notitie. Vermoedelijk antw. op no. 4634. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant, residerende te Hamburg.
2 Torsten Stålhandske, Zweeds bevelhebber.
3 Peter Warloffski.
4 Crispin von Lembke (Lemgau); hij ging vervolgens over in Zweedse dienst.

Uf dem pollnischen Reichstag[5] gehets dem gewöhnlichen Brauch nach in grosser Confusion daher, und will man von den newgemachten Fürsten nichts wissen und, da sie sich nicht davon begeben wollen, sollen sie ihrer adelichen Ehren und Freyheiten verlustig sein. Wegen der Türckensteuer wollen sie vor Erörterung ihrer Gravaminen sich nichtes erklären. Die Differenzen zwischen dem Fürsten Radzivill[6] und der Geistlichkeit soll

5 De rijksdag was 19 april te Warschau begonnen.
6 Christoph (Krzystof) Radziwill.

durch Geistlichen und weltlich examinirt und uf nechstem Reichstag beygeleget werden.

Damit verbleibe ich nebens Empfehlung göttlicher Gnadenschutz,

E.E. dienstbereitwilligster allezeit

J.A. Salvius m.p.

Hamburg, den 19. Maij Anno 1640.

In margine schreef Salvius: Hucusque sunt ipsa formalia Stalhanschii litterarum ad me de 4/14 Maii. Caetera a Pels Dantisco.

Onder aan de brief staat: H. Amb.r Grotio.

4670. 1640 mei 31. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

Samedy passé ie n'ay point receu de vos lettres, que i'attens tousiours avec gran désir, espérant qu'elles m'apporteront à la fin quelque évangile, mais en l'attendant i'esprouve sur moy la vérité de ce qu'on dit vulgairement en Italie: aspettar e non venire è una delle dieci doglie, surtout quand il le faut faire en Suisse.

Quant aux nouvelles nous en sommes fort stériles à présent, ceste desfaite des Espagnols auprès de Casal nous causant une bonne paix en nostre voisinage, d'où nous avons aussy la confirmation de la desroute de 400 hommes impériaux, dont ie vous ay escrit il y a huict iours[2]. Les Espagnols sont dereschef forts en campagne de X mille à pied et deux mille chevaux et attendent deux autre mille hommes de Naples, mais pour les trouppes de Tyrol elles ne bougent pas encor, pour ce que l'Enriquès[3] qui y est, encor que fort pressé par le gouverneur de Milan[4], ne les veut envoyer sans avoir ordre du vice-roy de Sicile, don de Melos[5], destiné pour commander l'armée du Rhin, où ces trouppes de Tyrol, qui ne surpassent trois ou 4 mille hommes, devoyent estre employées, ce qui a esté cause qu'on a despeché en poste vers le dit vice-roy pour en tirer de luy son consentement qu'on attend.

On a veu auprès de Reinfelden trois soleils et icy des combats de musquetaires au ciel, choses qui prennent bien leur source de la nature, mais qui pronostiquent tousiours quelque mal à venir.

Aussy voyons-nous que la mort du boursier de Berne[6] produit d'estranges discours qu'on en fait dans ce canton-là, car le peuple diquel il y a esté protecteur contre la noblesse, le regrette fort et menace les autheurs de sa mort, dont les principaux sont de la noblesse, entre laquelle et luy il y a eu tousiours de l'émulation.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds resident in Zürich.
2 No. 4660.
3 Fadrique Enríquez de Luxan, Spaans gezant te Innsbruck.
4 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés.
5 Francisco de Mello, graaf van Assumar, markies van Tor de Laguna.
6 Johann Frischherz, thesaurier van Bern.

La neige, qui est fort grande sur des montagnes, empêche que les députés Grisons[7] ne peuvent arriver à Inspruk, dont l'archiduchesse[8] sera sans doute fort aisée pour avoir du temps de prendre mesure de ses résolutions sur l'office de la guerre d'Allemagne, d'où on nous mande que Banier[9] demeure auprès d'Erfurt, mais bien retranché dans son camp et Piccolomini[10] proche de là.

7 Christian von Florin en Georg Wiezel.
8 Aartshertogin Claudia.
9 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
10 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi, keizerlijk bevelhebber.

Dieu veuille que nous en ayons bientost de bonnes nouvelles, car de là dépend tout le reste.

Ie me reccomande à vos bonnes grâces et demeure, monsieur,

vostre serviteur fort obligé

C.M.m.s.

De Zurig, ce 21 de May 1640.

Les Espagnols disent qu'ils ont fait une honorable retraitte d'auprès de Casal et qu'ils n'ont perdu que trois mille hommes en tout, ce qui est plus vraysemblable, en comprenant ceux qui sont noyez dans le Po.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 12 Iunii.

En in dorso: 21 de May 1640. Marin.

4671. 1640 juni 1. Aan C. Cassius[1].

Praestantissime Cassi,

Gratulor super tot alia prospera etiam prolem tibi ex carissima conjuge[2] obtigisse et quidem sexus dignioris. Deus det utrique vestrum diu ea frui, id est vivere filium imitantem vestras virtutes.

Mea uxor totum annum in Hollandia et Zelandia fuit cum filia, nunc reditum moliuntur non sine luctu amisso patre meo et uxoris sorore[3]. Filii mei duo militant, maximus natu[4] signum gerit praetoriae turmae equitatus Germanici, qui in sacramento est regis Galliae, minimus[5] orbatus suo quondam principe duce Vinariensi nunc ad castra ivit Banneriana[6]. Medius horum[7] in foro Hagiensi versatur et causas cepit agere. Ego Dei beneficio bene valeo et, si quod tempus a negotiis Suedicis liberum est, id impendo studiis non mihi tantum, sed et posteritati, ut spero, profuturis id praecipue agens, ut et pietatem imprimam animis non vanam illam, sed operantem et ut historias illustrem.

Tibi vero gratias ago maximas, quod pro veteri tuo in me affectu tam sollicite tamque benigne de me meisque inquiris. Si quando filius tuus adoleverit et Deus

1 Gedrukt *Epist.*, p. 623; gedrukt in vert. *Vaderl. Letteroefeningen* (1842) II, p. 430. Christian Cassius (1609-1676) was raad van Johann, hertog van Holstein-Gottorp; als student had hij enige jaren ten huize van Grotius in Parijs doorgebracht; vgl. *Allgem. Deutsche Biogr.* IV (1876), p. 62.

2 Cassius huwde in eerste echt Margareta Elisabeth Bussius, bij wie hij een zoon en een dochter had. Allen zijn in 1641 overleden.

3 Jan de Groot († 3 mei 1640) en Suzanna van Reigersberch, weduwe van Anthonie Bloncke († 1 februari 1640).

4 Cornelis de Groot; hij diende onder Christoph Martin, vrijheer van Degenfeld, in het Franse leger voor Arras.

5 Diederik de Groot; hij had gediend onder Bernhard, hertog van Saksen-Weimar († 18 juli 1639).

6 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.

7 Pieter de Groot.

mihi tantum aetatis largiatur, velim eum ad me mittas: dabo operam, ut aliqua cum bona fruge ad te redeat. Quod si interim aut illi, quem mihi commendas, amico tuo[8], aut alii cuivis eorum quos amas, aliquid facere potero, quod ipsis gratum sit, scito nulli me parsurum operae, ut qui te semper fecerim facturusque sim plurimi.

Vale, clarissime Cassi.

Tuus ex animo

H. Grotius.

Lutetiae, Calendis Iuniis 1640.

8 Niet geïdentificeerd. Cassius' aanbevelingsbrief is verloren gegaan.

4672. 1640 juni 1. Van [L. Aubéry du Maurier][1].

Les chemins guastez par les pluyes continuelles ont embourbé nostre canon et empesché que nous ne soyons venus à temps devant Charlemont, les ennemis ayans eu le loysir de ravitailler la place despourveue de vivres et de la renforcer d'hommes. Ce qui, joint à la difficulté du fourrage et à cet endroit de pays qui a esté entièrement ruiné par les ennemis mesmes, oblige l'armée de se tourner de quelque autre costé. D'abord nous avons desffait le pont que nous avions basty sur la Meuse qui estoit guardé du régiment de Picardie et l'a-t-on transporté autrepart pour s'en servir en temps et lieu; puis on a campé deux jours devant Mariamburg, ce qui a fait croire le siège de ceste place attendant les ordres de la court.

Monsieur le comte de Guiche[2] qui a despesché icy un gentilhomme[3] par lequel il m'envoya hier visiter, m'apprend qu'il est desjà de retour à Retel et qu'il a eu commandement de se tenir prez du roy et de son Eminence où il sera dans peu.

Le marquis de Gesvres[4] a ordre de conduire six à sept mille hommes de l'armée du grand-maistre[5] à monsieur de Chatillon[6], afin que son armée estant renforcée il puisse entreprendre quelque siège en Artois ou en Haynaut, ledit mareschal de la Meileraye devant tenir la campagne comme fit celuy de la Force[7] il y a deux ans durant le siège de S^{t}. Omer.

Je cray que monsieur le prince d'Orange pestera bien de ce changement de marche et ne manquera de s'excuser là-dessus s'il ne fait bien qui vaille, pouvant alleguer que l'infant[8] aura tourné toutes ses forces contre luy.

Quoy que faient courir les mauvais Françoys et les ennemis, il n'est arrivé autre mal à ceste armée, sinon qu'un canonier corrompu des Espagnols a fait sauter huit milliers de poudre venus de Mezières qui estoyent dans une église avec perte de 25 à 30 hommes seulement; que les Croates ont pris la pluspart du bagage de Gassion[9] pendant qu'il estoit à la guerre, et que le baron de Vivans[10] qui battoit la campagne avec deux cens maistres n'est retourné qu'avec cinquante, le reste ayant esté pris ou tué, faute d'avoir bien fait battre un bois où les ennemis estoyent en embuscade. Et voilà la pure verité du commencement de ceste campagne, en laquelle les ennemis ne nous ont pas tant incommodé que le temps et le ciel, ayant plu près de trois semaynes durant, ce qui a fait mourir beaucoup de chevaux et merveilleusement incommodé et diminué nostre infanterie.

Le roy et son Eminence son[t] à Noyon et semblent tirer vers Amiens.

Je suis trez humble et trez passioné serviteur de vostre Excellence.

1 Hs. Stockholm, RA. Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Louis Aubéry du Maurier was een zoon van Grotius' vriend Benjamin Aubéry du Maurier, voormalig Frans gezant in Den Haag.
2 Antoine de Gramont, graaf van Guiche.
3 Niet geïdentificeerd.
4 François-Louis Potier, markies van Gesvres († 1643).
5 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk, ‘grand maître de l'artillerie’.
6 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
7 Jacques Nompar de Caumont, hertog van La Force, maarschalk van Frankrijk (1558-1652); de belegering van Saint-Omer in 1638 vormde onderdeel van zijn laatste campagne.
8 De kardinaal-infant don Fernando.
9 Jean Gassion (1609-16476, Frans bevelhebber, later maarschalk van Frankrijk.
10 Wellicht Jacquelin de Vivans, sieur de Villefranche (1613-na 1666); vgl. A. Magen, *Faits d'armes de Geoffroy de Vivans*, p. 99.

Je suis en grand peine de monsieur Kniphausen[11] n'ayant point receu de response à la

11 Eerder dan aan Enno Adam von Innhausen und Knyphausen, kolonel in Staatse dienst, kan hier gedacht worden aan diens oom Enno Wilhelm; zie no. 4775.

lettre qu'il vous pleut me faire l'honneur de luy envoyer par vostre addresse, ny à plusieurs autres que je luy ay envoyées par diverses voyes et dès les moys de Febvrier et de Mars passé. C'est pourquoy je vous supplier vouloir encor faire tenir cette cy.

Le 1er Juin 1640.

Adres: Pour son Excellence, monsieur l'ambassadeur de Suède en son hostel.

4673. 1640 juni 2. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

Nimis verum est fortunam adhuc pertinaciter infestam esse principi electori[2]. Nam ex taedio inutilis otii etiam tertianam contraxit. Et is quidem, qui ex Anglia huc amissis literis venerat[3], bonas spes attulerat fore, ut bene absolutis cum parlamento rebus de ipsius negotio cogitatio institueretur. Verum ex eo praeter bellum Scoticum ita ingentes in Anglia motus exstiterunt, ut nisi ex his malis in aula ista ingens aliqua mutatio exoriatur, multum temporis exspectandum sit principi electori, priusquam responsa inde accipiat, praesertim qualia et ipse et nos vellemus. Galli vero, nisi bene cognitis Angliae sensibus, nihil agere volunt cum hoc principe; praeterea absunt rex et cardinalis. Ego inter has moras mandata e Suedia, quid agere debeam, opperior.

Scotorum literae illae[4] ad Galliae regem missae quidem non sunt, sed a se subscriptas jussu foederatorum agnoscit legatorum Scoticorum unus[5], qui nunc in Turri Londinensi detinetur. Scriptas autem eas literas ait comes Licestrius[6] post pacem factam[7], in qua comprehendebatur ante actorum oblivio. Deum cum Excellentia vestra seriis precibus adeo, ut ipso adspirante populi quidem meminerint, quid sui sit officii, rex autem Britanniae illud Homericum in animo habeat: πατὴρ δ' ὡς ἤπιος ἦεν[8]. Hispanicos legatos[9] trepidare et in regia domo perfugium sibi quaerere non miror, cum sciam ab antiquo infensam ei genti fuisse plebem Londinensem.

Hispanus mari satis infelix est hoc tempore. Nam praeter damna accepta apud Angliae Brasiliaeque oras naufragia passus est in freto Gaditano et damnum a piratis accepit apud Barcinonem. Praeter seditionem illam Siculam alia in Catalania exorta est. Ita non caret suis malis imperium illud tam late diffusum, quam sol ambulat.

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 233. Gedrukt *Epist.*, p. 623. Verschillen in orthografie en aperte onjuistheden in de copie Uppsala zijn niet gesignaleerd. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Karl Ludwig van de Palts.
3 Richard Cave.
4 Zie no. 4633 en n. 18.
5 John Campbell, baron Loudoun.
6 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
7 De pacificatie van Berwick (18 juni 1639).
8 Homerus *Od.* II, 47, 234; V, 12.
9 De extraordinarii ambassadeurs Antonio Sancho Dávila y Toledo, markies van Velada, en markies Virgilio Malvezzi. In Londen vonden 21-25 mei rellen plaats; vgl. Gardiner, *Hist. England* IX, p. 133.

Millereius[10] pro Carolimontio viis caenosis ac pluvio caelo defenso, adde et incenso per proditorem[11] Gallico pulvere bellico, Mariaeburgum interius in hostico situm nunc obsidet. Misit autem regio jussu de suis quater ferme mille milites ad Castilionaeum[12], qui jam ante habebat XI prope peditum, equitum tria millia petiturusque Flandriam videtur,

10 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
11 Grotius ontleent deze gegevens vermoedelijk aan de brief van Louis Aubéry du Maurier, no. 4672, dd. 1 juni.
12 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.

ut suis conatibus principis Arausionensis conatus adjuvet ac vicissim illo hostem detinente ipse expeditius res suas promoveat. Cum autem Batavi praeter illum in Flandria exercitum promiserint se producturos et alterum, quatuor simul ex partibus negotium habiturus est cardinalis Hispanus, ita ut non satis dispicere possit, quid potissimum vitare debeat. Plane pulcrae ubique sunt spes nostrae nostrorumque, modo Deus faveat.

Bannerii[13], si vera sunt, quae de sociorum[14] auxiliis ad nos perscribuntur, ingens futurus est exercitus ex lecto milite. Bavarus[15] suas copias ad caesarianas adjunxit et, quanquam sunt, qui sibi blandiuntur, quasi regis Romani dignitatem sibi affectet Bavarus, id tamen alii confictum putant, ut Galli ea spe deliniti abstineant ipsi nocere et, si possint, etiam socios suos ab ejus terris abducant. Caeterum spero Gallos, quo sunt ingenio, facile perspecturos, quam non probabile sit hoc figmentum de homine sene dando adjutore et successore juveni.

Leganesius[16] praeter eum, quem a Constantia, Tiroli, Neapoli et Hetruria accepit, militem alium ex Hispania ad se advocavit videturque pro possessione urbis Taurinorum omni vi certaturus. Quare et ad Harcurtium[17] optime de re Gallica meritum, supplementa quaedam mittuntur.

Rex Daniae et Batavorum et Anseaticorum videtur tentare patientiam, nisi vis occurrat, incendii modo semper ultra pervasurus. Quod si Batavi nihil agendo, sed legationes adornando[18] territari ipsum posse confidunt, ille vicissim eos territat legationes in Angliam Hispaniamque[19] mittendo.

Res Gallorum per Italiam prosperae videntur quietem hoc anno Alsatiae promittere. Leodiensium cum suo principe[20] dissidia non magis a Batavis et Gallis alita fuisse miror.

Viduae Sabaudicae[21] sub oculum incisio ad os usque facta est, ut noxius humor oculo visuique exitium minitans abstraheretur.

Cum nuper iturus in Angliam princeps Carolus Gustavus[22] per Possiacum transiret, rixa inter comites et oppidanos orta est nulla, quod sciam, nostratium culpa, unde nonnulli de familia ipsius et Polheimius[23], res Hassiacas agens, qui eum prosecutus fuerat, non sine periculo vulnera accepere.

Deus nobis pacem det bonam et Excellentiae vestrae semper faveat.

Excellentiae vestrae ad omnia obsequia
paratissimus
H. Grotius.

13 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
14 Verbeterd naar de copie Uppsala uit ‘socio et’ in de uitgave der *Epist.* De samenvoeging van Zweedse. Franse en Duitse legers vond plaats bij Erfurt op 15-16 mei.
15 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren. Het keizerlijk leger stond onder bevel van de 26 jaar jongere Ottavio Piccolomini.
16 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur over Milaan.
17 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
18 In 1639 werden naar Denemarken gezonden Albert Coenraadsz. Burgh en Bernhard Coenders van Helpen; in 1640 gingen naar Zweden Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva.
19 Naar Engeland gingen in september 1640 Corfits Ulfeldt en Gregers Krabbe; naar Spanje vertrok begin augustus 1640 Hannibal Sehested.
20 Ferdinand van Beieren, keurvorst-aartsbisschop van Keulen en prins-bisschop van Luik; vgl. no. 4659 en n. 4.
21 Christine de France, hertogin van Savoye.
22 Karl Gustav, paltsgraaf van Zweibrücken, de latere koning Karel X van Zweden. Vgl. Register i.v. Poissy.
23 Winand von Polhelm.

Lutetiae, 2 Iunii 1640.

Adres: Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario et legato apud praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Red. 9 Iunii s.n. 1640.

4674. 1640 juni 2. Aan Willem de Groot[1].

Mi Frater,

Patris optimi abitus[2] ut nobis non potest non esse tristis, ita tamen memores esse debemus, quid rerum arbitro Deo debeamus; quantas Deo gratias agere par sit, quod tam bono parente tibi quidem propius, mihi autem longius, attamen frui licuerit; quod ab illo piae institutionis acceperimus semina, quae alere in nobis liberisque nostris debemus. Matri opto placidam quanta restat senectutem. Scriberem ad eam nisi oculis defectam scirem. Quare tu, quaeso pro me consolationis opera fungere. A me nihil ei deerit, quod mearum sit facultatum. Rogo, saepe de ejus valetudine ad me scribas.

Gaudeo prostare omnia nostra ἀνώνυμα[3], etiam illa ad Decalogum, quae spero non exigui fore usus. Geisterano[4] non improbari nostra gaudeo gaudeboque intelligere quam saepissime judicia de illis scriptis amicorum, inimicorum, mediorum. Possumus enim ex omnibus illis proficere. Sed miror nulla trium scriptorum venisse huc exemplaria, ne quidem unum novae editionis περὶ Ἀντιχρίστου[5], quod Petrus[6] se missurum dixerat. At nec mittit nec scribit. Nihil magis opto, quam ut quam plurimi et quam eruditissimi ad tria ista scripta dicant, quod ipsis videbitur. Conflictus iste dabit lucem et apparebit, quid distent aera lupinis[7]. In illis περὶ Ἀντιχρίστου nihil meae diligentiae vendico. Precibus et bonitati in me nihil tale merentem Dei omnia ista debeo.

Bicolumnia ista[8] nemini hic placent; dissuadent omnes. Aiunt esse ista typographorum non operis honore consulentium, sed parcentium chartae. Itaque plane velim una columna editio fiat et boni relinquantur margines. De typis tibi et D. Vossio[9] committo arbitrium et praeparationem operis. Receperis jam addenda. Ego D. Vossii de illis totoque opere judicium expectabo. Multis amicis promisi exempla trium ἀνωνύμων et nolim mendax haberi. Si typographus aliquid in ea re doli occultat, quaerendus aut hic aut alibi alius. Exemplaria si donare vult, emantur pro me.

Puto jam ad te venerint nostra de Veritate religionis christianae[10] additis magno cum lectorum usu testimoniis. Ea per Andelium[11] misisse se scribit Treselius[12]; eum autem Andelium mare transiisse cum principibus Palatinis[13], qui non ita dudum est quod hinc discesserunt et qui jam, ut doceor, apud vos sunt. Oro te quam saepissime et quam liberrime ad me scribas. Puto enim literas bene curari. In mea diligentia nihil desiderabitur.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 898. Antw. op no. 4658; beantw. d. no. 4689.
2 Jan de Groot overleed op 3 mei 1640.
3 *Commentatio...de Antichristo...*; *Explicatio...de fide et operibvs*; *Explicatio Decalogi...*; zie voor de volledige titels no. 4453, resp. nn. 2, 4 en 7.
4 Waarschijnlijk Arnoldus Geesteranus; vgl. no. 4658.
5 Zie voor de volledige titel van de tweede uitgave no. 4625, n. 8. aant.
6 Pieter de Groot; vgl. no. 4625.
7 Vgl. Horatius *Epist.* I, 7, 23: nec tamen ignorat, quid distent aera lupinis.
8 Het betreft de typographische verzorging van Grotius' commentaar op de Evangeliën; vgl. no. 4653, n. 5. Zie voor de titel no. 4663, n. 4.
9 De Amsterdamse hoogleraar Gerardus Johannes Vossius.
10 *Hvgo Grotivs De veritate religionis Christianæ. Editio Nova, additis annotationibus in quibus testimonia. Parisiis, Sumptibus Seb. Cramoisy, Typographi Regij.* MDCXL. Cvm privilegio regis; Ter Meulen-Diermanse no. 950. Zie betreffende de verzending no. 4544.
11 Pieter van den Andel uit 's-Hertogenbosch. In 1640 werd hij als student te Orléans ingeschreven. Vgl. dl. X, p. 189v.
12 Daniel Tresel, koopman te Rouaan.
13 Eduard (1625-1663) en Philipp (1627-1650) van de Palts.

Vale, frater, cum uxore optima liberisque utriusque nostrum.
Deus nos in malis omnibus soletur ac det vivere ἐυσεβῶς, σωφρόνως, διχαίως.
Tibi obligatissimus Frater
H. Grotius.

Lutetiae, 2 Iunii 1640.

Oro ut omnis adhibeatur opera, quae exibunt nostra, emendatiora posthac exeant. Philippus Codurius[14], vir Latine, Graece et Hebraice doctissimus minister ecclesiae Nemausensis, depositus est per collegas suos, quod justificationem docuisset ex fide et operibus.

Velim dicas optimo D. Utenbogardo[15], si apud me velit exigere quod ei restat vitae, nullum mihi futurum gratiorem hospitem; neque me dubitare, quin multum conferre possit ad jacienda pacis christianae fundamenta.

Jam amici recepere exemplaria de Antichristo aliunde, quae ego ipsis promiseram. Id doleo, non praestare me posse, quod polliceor. Remittas quaeso per uxorem Anthologiam[16], si nondum de ea cum quoquam convenisti.

4675. 1640 juni 2. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Sumus in exspectationibus multis et magnis: primum, quo evasuri sint validi exercitus in Germania, hinc Bannerii[2] ac sociorum, inde caesarianorum, cum quibus se conjunxere Bavarici; deinde quid futurum sit de urbe Taurinorum, ad quam eximendam periculo Leganesius[3] non ex Tiroli tantum et a Neapoli, Etruria, Constantia accepit militem, sed et ex Hispania exspectat; postremo quid in Belgicis futurum sit partibus, quo jam magna pars belli confluit. Nam Mileraeus[4] ad Carolimontium impeditus pluviis et viis coenosis, quas hostes auxerant immissis per aperta dissepta aquis, pulvere etiam bellico per proditorem quendam[5] incenso, inde ad Mariaeburgum, quod in regione hostili interius jacet, se transtulit partemque aliquam de suo exercitu misit ad Castilionaeum[6], qui jam habiturus octodecim ferme millia creditur Flandriam petere, in cujus ea parte, quae circa Brugas est, magno cum exercitu res gerit princeps Arausionensis magnum aliquod obsidium animo agitans. Alter Batavorum exercitus alibi negotium facessit Hispano, qui quatuor e partibus hostem videns aegre constituere poterit, quo vertere se debeat. Itaque videtur annus hic pulchros successus nobis polliceri.

Manet interim ociosus hic princeps elector[7]; ex otio taedium, ex taedio morbus ei natus est. Videt Gallos nihil secum agere, quod exspectare se dicant, quid pro ipso factura sit Anglia.

At ea plane in turbido est. Scoti et arcem Edimburgae et Angliae oppidum quoddam in limite cepisse dicuntur. Post solutum Angliae parlamentum captosque Londinensium magistratum quosdam vulgus ejus urbis insanire coepit minime

14 Philippe Codurc (± 1580-1660), predikant te Nîmes, later katholiek theoloog.
15 De remonstrantse theoloog Johannes Wtenbogaert.
16 *Anthologia Graeca cum versione Latina Hugonis Grotii edita ab Hieronymo de Bosch.* Ultrajecti e typographia B. Wild & J. Altheer, MDCCXCV-MDCCCXXII; Ter Meulen-Diermanse no. 534. Maria van Reigersberch bevond zich nl. in het vaderland.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 623; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 43.
2 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
3 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.
4 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
5 Grotius ontleent deze gegevens vermoedelijk aan de brief van Louis Aubéry du Maurier, no. 4672, dd. 1 juni.
6 Gaspard de Coligny. hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
7 Karl Ludwig van de Palts.

solennia. Nobilitas etiam per agros regio militi stativa non permittere. Hispanici legati[8] iratam plebem timentes regis domum pro perfugio habuere; quae omnia talia sunt, ut, nisi ingens sequatur aulae

8 De extraordinarii ambassadeurs Antonio Sancho Dávila y Toledo, markies van Velada, en markies Virgilio Malvezzi. In Londen vonden 21-25 mei rellen plaats; vgl. Gardiner, *Hist. England* IX, p. 133.

conversio, nihil boni portendant principi Palatino. Ego et de hoc et de Vinariensium fratrum[9] negotio propiora mandata, pro libertate autem mareschalli Hornii[10] novas reginae[11] literas exspectabo. Video enim in rebus illis omnibus nihil agi posse, priusquam rex huc redeat, qui nunc cum cardinali ad Noviodunum est.

Postquam Bavarus[12] suas cum caesarianis copias junxit, cessare debuerant rumores illi de dissidiis inter ipsos. Attamen sunt qui a Bavaro prensari putant electores, ut ipse rex fiat Romanus. Alii vero dolum esse credunt, ut Gallorum talia sperantium arma a se arceat Bavarus distineatque eos, ne se cum D. Bannerio conjungant.

A seditionibus Hispanicum quoque imperium immune non est; nam praeter eam, quae Panormi exarsit, de qua scripsi antehac[13], etiam in Catalonia alia erupit non minore cum regentium periculo.

Germani, gens in bello hoc quidem tempore valde levis, non pauci ex Hispanicis in Italia castris ad Sabaudica se transtulere. Viduae autem Sabaudicae[14] incisio sub oculum ad os usque facta est, ut humor vitiosus caecitatis periculum adferens ab oculo abduceretur.

Deus orbi christiano det veram pacem ac Sublimitatis tuae, Excellentissime et illustrissime domine, consilia, valetudinem ac res secundet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 2 Iunii 1640.

Et pulvis ille, qui dissiliit aliquos de Mileraei exercitu peremit et Gassionis[15] sarcinae ab hoste captae sunt et Vivarius baro[16] cum ducentis equitibus in hostium insidias illapsus quartem partem aegre servavit. Peditatus autem morbis e coelo pluvio collectis non parum imminutus est.

Carlemontium hostis et alimenta et militem intulit. Castilionaeum quidam putant in Atrebates ire; de Mariaeburgi obsidio res adhuc incerta est. Quidam Vivarii cladem multo aiunt fuisse quam scripsi majorem.

Oranum in Africa obsidere dicitur rex Maroci[17] centum millibus Maurorum et mari navibus longis quinquaginta.

In urbe Taurinorum audimus deesse bellicum pulverem et qui eo mittebatur a Leganesio cum aliis rebus necessariis interceptum a Gallis; alium vero bellicum pulverem et alimenta ex Helvetiis ad Leganesium ire. Duo aut tria caesarianorum millia per Brisgoiam et Alsatiam cursitant, ut messem praeripiant. Hallerius[18] in Metensi agro est.

9 Wilhelm, Albrecht en Ernst, hertogen van Saksen-Weimar; vgl. de brief van hun zaakgelastigde Von Krossig, no. 4577, dd. 30 maart.
10 De Zweedse veldmaarschalk Gustav Karlsson Horn.
11 Christina van Zweden; een desbetreffende brief van haar heb ik niet kunnen terugvinden.
12 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren. De keizerlijke troepen stonden onder bevel van Ottavio Piccolomini.
13 No. 4665.
14 Christine de France, hertogin van Savoye.
15 Jean Gassion, Frans bevelhebber, later maarschalk van Frankrijk.
16 Wellicht Jacquelin de Vivans, sieur de Villefranche.
17 Mulai Mohammed es-Sheikh ben Zaidan al-Asghar.
18 François de l'Hospital, sieur du Hallier.

Parantur naves longae Massiliae, aliae Touloni. Hispani rursum apparent apud Bajonam et Leucatam. Dicitur Davausius[19] ire Coloniam, succedere ipsi Melianus[20], qui apud Helvetios agit.

Adres: Axelio Oxenstiernae, sacrae reg. Maj. regnorumque Sueciae senatori et cancellario.

19 Claude de Mesmes, graaf van Avaux, Frans gevolmachtigde in Hamburg.
20 Blaise Méliand.

4676. 1640 juni 2. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

De saecken alhier gaen niet quaelijck, maer niet soo wel als wij wel wenschen, want het regenachtich weer heeft het voornemen van den marescal de Millerai[2] seer belet, soodat den vijant tijd ende gelegentheit heeft gehadt om volck ende vivres te brengen in Charlemont, alwaer van beide gebreck was; daerenboven 't land daerontrent bij d'eene ende d'andere partij sijnde bedorven, bracht gebreck van voer voor de paerden, alle welcke oorsaecken de Fransoisen hebben genoodsaeckt vandaer te trecken ende de brugge op de Maes gelegt, wech te nemen. Daer is bij de Fransoisen schijn gemaect om Mariëmburg te belegeren. Maer daertoe is noch geen ordre gegeven bij den coning.

Ondertusschen sijn eenige ongelucken aen hetselve leger van den marescal de Millerai overgecomen, als dat een canonier[3], omgecocht door de Spaignaerden, heeft doen springen achtduisent pont buspoeder, waerdoor ontrent dertich Fransoisen zijn om den hals gecomen; dat de Spaensche croaten hebben becomen alle de bagagie van Gassion[4]; dat de baron de Vivans[5], gegaen sijnde met tweehondert ruiters om sijne fortune te soecken, wedergecomen is met vijftich, de rest hebbende onderwege gelaeten, doordien hij overvallen is geweest door een embusquade van de vijant. Daerenboven heeft het regenachtich weder ende daerdoor veroorsaecte siecten hebben veele paerden, veele oock van het voetvolck wechgenomen.

Den coninck ende cardinael sijn bij Noyons ende hebben ordre gegeven aen den marescal de Millerai om op des vijants actiën te letten ende eenige van sijn leger, 'twelck het grootste was, te geven aen den marescal de Chastillon[6], die men meent nu bij de achtienduisent[7] man sal hebben, met ordre om te trecken in Artois, Henegouwen ofte oock in Vlaenderen, soo het voornemen van den prins van Orange daer wel succedeert.

Mijnheer den churfürst[8] begint het hier soo seer te verdrieten, dat sijne churf. Doorluchticheit daerdoor in een anderdaegsche coortse is vervallen. Vrancrijck seit wel te willen handelen met sijne churf. Doorluchticheit, maer eerst te willen weten, wat Engellant wil doen. Die hier uit Engellant was gecomen ende sijne brieven onderwege had gelaeten[9], gaf met discoursen wat hoope, dat mettertijd aldaer op[10] de saecken van mijnheer den churfürst soude werden gelet. Maer de saecken, die daerop sijn gevolcht, het scheiden van het parlement met onlust, 't vangen van de aldermans[11], de seditie te Londen, de oppositie van den adel tegen de inquartiering van des conings soldaten, waerbij 't geruchte voucht 't innemen van 't casteel van Edimburg ende een frontierplaets van Engellant bij de Schotten ende eenige onlusten in Ierlant, geven daer soo veel wercx, dat sonder eenige groote verandering in dat

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 14f. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op no. 4659; beantw. d. no. 4690.
2 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
3 Grotius ontleent deze gegevens vermoedelijk aan de brief van Louis Aubéry du Maurier, no. 4672, dd. 1 juni.
4 Jean Gassion, Frans bevelhebber.
5 Wellicht Jacquelin de Vivans, sieur de Villefranche.
6 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
7 In het hs. gevolgd door een overbodig 'duisent'.
8 Karl Ludwig van de Palts.
9 Richard Cave.
10 In het hs. staat een onbegrijpelijk 'opdat'.
11 Vier Londense 'aldermen' werden gevangen gezet: Nicholas Rainton, John Gayre (Geeres). Thomas Atkins en Thomas Soames; vgl. *Cal. State Pap. Dom.* 1640, p. 142, 143, 155, 171.

hoff quaelijck iet goeds voor mijnheer den churfürst is te verwachten. Wij sullen wachten, wat den tijd sal voortbrengen ende ick mij voor mij wat ordre mij gegeven sal werden uit Swede.

Wij verlangen oock nae tijdingen uit Italië ende Duitschlant.

Den marquys de Leganés[12] boven het volck van Tirol, Constance, Naples ende Toscane verwacht oock eenige uit Spaignië ende meent een op al te zetten om Thurijn te salveren. Aen den graef van Harcourt[13], die voorwaer een grooten dienst aen Vrancrijck heeft gedaen, werdt wat volcx van hier gesonden.

Van den marescal Bannier[14] sijn wij hier in alle goede hoope, hoewel eenige meenen den vorst van Beieren[15] met ijdele praetgens van hemselve te willen maecken Roomsch coning - waertoe gantsch geene apparentie en is, nochte dat hij 't will, nochte als hij 't wilde, dat hij 't soude connen te wege brengen - de Fransoisen soude mogen amuseren om sijne landen niet aen te tasten nochte eenige hulpe te senden aen den marescal Bannier Maer mijne opinie is, dat de Fransoisen wel soecken den vorst van Beyeren met den keiser quaelijck te stellen, soo sij connen, maer niet dat sij haer door ijdele apparentie sullen laeten bedriegen.

Ick sal hier al doen, dat mij mogelick is om de gemeene saeck te vorderen. Mij dunct dat in 't stuck van Ludick, soo bij Vrancrijck als bij Hollant, wat is versuimt.

Ick sie, dat den coninck van Denemarcken in sijn voornemen resoluter gaet als wel die van Hollant ende die resoluitste gaen, hebben gemeenelijck voordeel.

Den 2 Juni 1640.

Veelen willen mij seggen, dat het verlies den baron de Vivans overgecomen, is geweest van eenige regimenten.

Wij verstaen mede, dat Oran bij den coning van Marocco[16] belegert is, soo men seit met hondertduisent man te land, vijftig galeien ter zee; dat binnen Thurin buspoeder gebreck is ende dat een goede quantiteit van buspoeder ende andere noodsaeckelickheit bij den marquis de Leganes gesonden nae Thurin beide[17] Fransoisen is onderschept, dat denselve Leganes nu diergelijcke noodsaeckelijckheden van oorlogh ende vivres verwacht uit Switserlant.

Twee- ofte drieduisent keiserschen trachten die van Elsas ende Brisgouw den oegst te benemen.

Monsieur d'Hallier[18] is met eenigh volck in 't Messin.

Des conincx galeien werden rede gemaect te Marseille ende andere schepen te Toulon.

Eenige Spaignaerden laeten haer weder sien, soo bij Baione als bij Leucata.

Ick werde onderrecht, dat monsieur d'Avaux[19] gaet nae Colen ende dat aen hem te Hamburg sal succederen monsieur de Melian[20], die ambassadeur van den coning is geweest in Switserlant.

Hier werdt gelooft, dat den graef van Harcourt den marquys de Leganes tegen is gegaen.

Adres: Mijnheer, mijnheer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant.

In dorso schreef van Reigersberch: Den 2 Iuny 1640.

12 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés.
13 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac; op 28 april 1640 ontzette hij Casale.
14 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
15 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
16 Mulai Mohammed es-Sheikh ben Zaidan al-Asghar.
17 Bedoeld is: ‘bij de’.
18 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
19 Claude de Mesmes, graaf van Avaux, Frans gevolmachtigde in Hamburg.
20 Blaise Méliand.

4677. 1640 juni 4. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Diu est cum non tantum e philosophicis praeceptis eam hausimus doctrinam, quae τὰ μὴ ἐφ᾽ ἡμῖν extra nos esse iubet, verum etiam ex schola discipulorum domini nostri Iesu Christi edocti sumus solam mortem peregrinationem nostram absolvere nosque ex inquieto mundi motu resectos in immortalitatis requie collocare; quare non est, quod mortem patris aut ut rem novam aut ut malam accipiamus. Interea fateor me optimi et mitissimi patris alloquiis orbatum nunc demum sentire, quantam in patre jacturam faciant filii, quam ut sero nostri liberi experiantur Deum supplex oro. Matri et aetas et experientia rerum hoc dederunt, ut levius tulerit quae ferenda sciebat, sed nec ipsam diu superfuturam non frustra auguror.

Uxorem tuam[2] ob diem festum heri non vidi neque hodie ob prandium, quo a senatore Reigersbergio[3] erat vocata; paucos intra dies tuam ex illa super negotiis nostris sententiam intelligam.

De libris ἀνωνύμοις[4] iam ante scripsi[5] eos ubique prostare et in Galliam Angliamque iam missos; eo si nondum venerint paris sunt fortunae cum tuis de Veritate religionis christianae[6], quae post tanti temporis intervallum nondum accepimus. Pauci hic sunt, qui libere de tuis opusculis iudicare audeant aut praeiudiciis occupati aut nimium publico dantes; inter quos viri boni et nobis amici, qui ferre non possunt te doctrinam de Antichristo in ecclesiis Gallicis receptam in dubium vocare.

Librum de Fide et operibus Rivetus[7] ipsissimum arminianismi succum esse ait nec desunt, qui et socinismum subnectant. De Decalogo necdum quid inaudivi, sed scire debes nihil sinceri ad nos super ea re deferri corruptis aut per amicitiam aut inimicitiam animis.

Gratias habeo, quod meo nomine ad comitem Georgium Fredericum[8] scripturum te promittas; videbo, quanti apud ipsum futurus sim, parum de reliquo anxius.

Princeps[9] nihil in Flandria promovet neque Leyam transiturus creditur, nisi quid arma Gallica afferant praesidii, quae tamen et ipsa circa Carlemontium infausta posuere principia.

Filius minor[10] variis de causis hactenus hic retentus nunc demum ad Baneriana castra iter cum duobus egregiis equis molitur.

Vale, frater optime, et nos ut soles ama.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, IV Iunii 1640.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 4663; beantw. d. no. 4693.
2 Maria van Reigersberch bevond zich in het vaderland.
3 Nicolaes van Reigersberch.
4 *Commentatio...de Antichristo...*; *Explicatio...de fide & operibvs*; *Explicatio Decalogi...*; zie voor de volledige titels verderop no. 4684, resp. nn. 4, 5 en 2.
5 No. 4658.
6 Zie voor de volledige titel no. 4674, n. 10.
7 André Rivet, hoogleraar theologie in Leiden en hofpredikant van Frederik Hendrik.
8 Georg Friedrich van Hohenlohe, heer van Weikersheim.
9 Frederik Hendrik.
10 Diederik de Groot vertrok naar het leger van de Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de la reine et couronne de Suède prez du roy très-chrestien, à Paris.

In dorso schreef Grotius: 4 Iunii 1640. W. de Groot.

En boven aan de brief: Rec. 12 Iunii.

4678. 1640 juni 4. Van N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

Ick sal noyt naerlaten sooveel ick gevouchelijck kan te contribueren tot de goede intelligentie tusschen den conynck van Vranckerijck[2] ende Golilas[3], gelijck ick oock noch vers hebbe gedaen bij occasie van een impressie, die bij Vranckrijcks[4] volck was opgenomen, dat seecker advys een maent off drie weecken geleden hier gegeven van het wederkeeren van den grand-maistre[5] naer Paris ofte Ruelle, daer sij seggen niet aen en is geweest, van Humelus[6] was gecommen, apparent uyt achterdencken, dat eenyge Franse tijdyngen, die werckelijck bij veele hier werden gesien, daer dat niet in staet, van Gert[7] procederen, gelijck Asmundus Jovinianus[8] heeft verclaert deselffde sijne brieven van woort tot woort conform te hebben gevonden, soodat Sigthunius[9] daeruyt can oordeelen, hoe nauw op alles wert geleth ende hoe circumspect in dat point moet worden gegaen. Doch sooveel die saecke aengaet sal dat daerbij blijven, alsoo Brasset[10], die[11] professie maeckt Scarinus'[12] vrient te wesen, seyt wel te weten, dat daervan aen Vranckerijck[13] niet en is geschreven.

Voor de churfurst[14] schicken haer de saecken noch seer slecht, soo lange Engelant soo niet alleen in die saecke, maer in sijne eygen soo dapper fluctueert. Het scheyden van het parlement geeft groote onsteltenisse in dat rijck, die de proceduyren van gevanckenisse van eenyge soo van het Hoge als Lagehuys niet en verminderen, bijsonder daerbij gecommen sijnde, dat den conynck, hebbende versocht van de stat van Londen een subsidie van twee millioenen te vinden bij cottisaetie op de rijckste inwoonders van de stat, ende eenyge oldermans[15] difficulterende aenwijsynge van deselve in hare comtores te doen, sij daerover meede in hectenisse sijn gebracht. Alle dese onlusten redunderen op eenyge grooten, voornemelijck op mijnheer den biscop van Cantelberg[16], wiens huys bij een groot getal prentesers[17] is ondersocht ende naer somyge schrijven - andere seggen,

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., K 75e. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 623. Antw. op no. 4666; beantw. d. no. 4698.
2 Lodewijk XIII. In het hs. in cijfer: 496; Grotius heeft er 'C. v. Vr.' boven geschreven.
3 Codenaam voor Grotius.
4 In het hs. in cijfer: 496; Grotius heeft er 'Vr.' boven geschreven. Bedoeld is de Franse diplomatieke missie in Den Haag.
5 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk, grand-maître de l'artillerie.
6 Schuilnaam voor Grotius.
7 Codenaam voor Petter Spiring Silvercrona, resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag; Grotius heeft er 'Sp.' boven geschreven.
8 Codenamen voor Nicolaes van Reigersberch; Grotius heeft boven 'Asmundus' 'Nic. Reig.'geschreven.
9 Codenaam voor Grotius; hij heeft er 'H. de Gr.' boven geschreven.
10 Jean Brasset, Frans gezantschapssecretaris in Den Haag. In het hs. in cijfer: 22.17.700.710.[23.]2.94.709.75.3; Grotius heeft er 'Br[a]sset' boven geschreven.
11 In het hs. in code: IV.
12 Codenaam voor Nicolaes van Reigersberch; Grotius heeft er 'N. Reig.' boven geschreven.
13 In het hs. in cijfer: 313; Grotius heeft er 'Vr.' boven geschreven.
14 Karl Ludwig van de Palts.
15 Nicolas Rainton, John Gayre (Geeres), Thomas Atkins en Thomas Soames; vgl. *Cal. State Pap. Dom.* 1640, p. 142, 143, 155, 171.
16 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.
17 Vgl. *Courante uyt Italien ende Duytschland, &c.* 1640. no. 22, dd. 2 juni: 'prentesen', d.w.z. 'apprentices'. In Londen vonden 21-25 mei rellen plaats, waaraan vooral leerjongens deelnamen; vgl. Gardiner, *Hist. England* IX, p. 133.

dat niet aen en is - in brant gesteecken, den biscop hem over de riviere in des conynckx hoff hebbende gesalveert; over welck feyt eenyge in gevanckenysse sijnde gestelt, sijn de gevanckenisse bij

de pretenses weder met gewelt opgebroocken; alle hetwelcke seer verre siet. Ende evenwel schijnt, dat men voort wil met het volck van Schotlant ende, gelijck eenyge schrijven, voor drie biscoppen drie conynckrijcken hazarderen. Inderdaet is den conynck ende die meest bij sijne Majesteit vermogen in een quaet parquet, ende hoe dat met behoudenisse van autoriteyt gevaer van rijck ende ministres is te precaveeren, sullen de wijste wel swacheyt vinden. Hier spreekt men met scrupule van de saecke, bijsonder in het hoff van Bohemen, welckers welvaert hanckt van het welvaert ende authoriteyt van den conynck van Engelant.

De ambassade van Sweden[18], die alreede was gedestineert te vertrecken, sal eerst voortgaen, waeruyt wert geconfirmeert de opinie, dat onderwech, soo wert oock geschreven uyt die quartieren, beiegenynge soude connen vallen van accommodatie; anders sie ick niet, hoe dat werck met reputatie van desen staten sal afflopen, alsoo den conynck van Denemarcken alle circumspectie ende discretie voor onvermogen ende swackheyt - soo sijn die natie - lichte soude duyden. Ende inderdaet den staet vermach ende Numerianus[19] sage garen meerder vigeur werde gebruykt als ick kan merken dat de preparaten iegenwoordich sijn, dat naer mijn oordeel een groot abuys is, dienende meer om te authoriseren door onse eygen disordre den nieuwen tol als met macht ende authoriteyt van Denemarcken.

De coniunctie van de Wymersche, Hessische ende Lunenborchsche hout men hier nu seecker, oock dat Mantsvelt[20] volck bij Stalhans[21] in Slesiën is geslagen.

Sijn Hoocheyt blijft tot Mallegem, waer veele meenen noch een preuve om te passeren de Leye sal werden genomen, doch naer het oordeel van andere meer om te geven tot contentement aen Vrankerijck als met apparentie van eenig voordeel. Darom willen andere het leger sal bougeren, maer waer naer toe kan men qualijck sien, alsoo den viant soo wijnnychen plaetsen hebbende te bewaren overal op sijn guarde kan sijn; doch de diversie uyt die quartieren kan veranderynge maeken.

Spangiën presenteert in Engelant groot secours onder conditie van eenyge scepen uyt dat rijck in Indiën te gebruycken.

Uyt Brasil is nyet seeckers, maer lopende tijdyngen uyt Spangnië - want selffs sijn hier geen advysen - seggen, dat onse schepen gaende naer Fernambuck de Bahyse vlote hebben belegert ende gedevaliseert. De seekerheyt verwachten wij.

Den admirael[22] maekt preparatie om eerstdaechs in zee te lopen.

Van den mareschal Banner[23] verwachten wij anders niet als een bataille, alsoo de keyserse, soo seggen ons de leste advysen, soo naer was, dat sij sonder slaen niet konden scheyden.

Desen 4 Juny 1640.

Adres: Mijnheer mijnheer de Groot, raedt ende ambassadeur van de crone van Sweden bij den alderchristelijcksten conynck.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 12 Iuny.

En in dorso: 4 Iuny 1640. N. Reigersberg.

18 Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva.
19 Codenaam voor Amsterdam.
20 Philipp, graaf van Mansfeld, keizerlijk bevelhebber.
21 Torsten Stålhandske, Zweeds bevelhebber.
22 Maarten Harpertsz. Tromp.
23 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.

4679. 1640 juni 7. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

Vous me donnez encor peu d'espérance touchant mon contentement par vos dernières du 22 de May[2], ce qui me fait escrire dereschef à monsieur Strasburg[3] et si ma santé et la despence grande qu'il faudroit faire sur ce voyage de Suède ne m'empêchoit point, ie partirois d'icy tout incontinant, car de continuer de celle façon ma charge icy après avoir servy sept ans entiers avec telle fidélité et despenc[es], c'est de me précipiter en une totale ruine et perdre avec cela toute ma réputation parmy ceste nation. Ie voy que tous les autres ministres icy sont bien payés; aussy est-ce raisonable, puisqu'ils doivent maintenir la réputation de leur maistres. Moy seul suis icy maltraitté, mon gage me demeurant en arrière pour vint et six mois.

Les députés grisons[4] sont à la fin partis pour Inspruc, où ils sont arrivéz et receus avec honneur, ayans quelque espérance d'une modération du traitté dernier fait avec l'archiduchesse de Tyrol[5] qui s'accomode au temps. Vous sçavez que les François ont tué dans un fort gagné par force auprès de Turin 300 Grisons et fait autant des prisonniers, ce qui donne bien de l'espouvante aux chefs espagnoliséz qui voyent que Harcourt[6] ne les traitte si doucement come monsieur de Rhuan[7] et appréhendent plus gran mal, tant du peuple du pays que de la France qu'ils voyent ne se soucier pas d'eux aucunement, comme ils ont creu qu'elle feroit.

Mille hommes à pied passent de Tyrol à Milan par la Voltoline, où les estappes estoyent desià faites il y a 8 ou dix iours et crois que jusques à ceste heur ils seront dans le Milanois, où les Espagnols sont desià en campagne plus forts qu'auparavant et tâchent de secourir le prince Thomas[8] à Thurin.

Ie vous reccomande cy-joincte à monsieur Strasburg que ie vous envoye ouverte et demeure, monsieur,

tout le vostre,

C. Marin ms.

De Zurig, ce 28 de May 1640.

On parle fort d'une bataille que Banier[9] doit avoir gagnée sur Piccolomini[10].

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 21.

En in dorso: 28 Maii 1640. Marin.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds resident in Zürich.
2 Grotius' brieven aan Marini van 1640 zijn verloren gegaan.
3 Paul Strasburgk, Zweeds diplomaat.
4 Christian von Florin en Georg Wiezel.
5 Aartshertogin Claudia.
6 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
7 Henri, hertog van Rohan.
8 Tommaso Francesco van Savoye.
9 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
10 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi, keizerlijk bevelhebber.

4680. 1640 juni 7. Van P. Spiring Silvercrona[1].

Mijnheer,

U Excellentz hooch aengenaeme comunicatie voor dewelcke ick mij hoochelijcken

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13. Orig. eigenh. ondertek. Petter Spiring Silvercrona was resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag.

bedancke is mij wederom wel ter handt gestooten. Dat ick u Excellentz verleeden maendach niet geschreven, is eensdeels d'oorsaecke dat van huys hebbe geweest, anderendeels wegens mancquement schrijffwurdiger materiën. Maer synd en maendach heeft het sich alsoo gepresenteert, dat de materiën in hier bijgaenden copyen[2] uyt Poomern ende Hamburch van meerder importantie seer lieffelijck ende aengenaem te hooren sijn, alsoo dat niet hebb willen voorbijgaen u Excellentz deselve gedienstich te comuniceeren.

Godt almachtich verleene sijner Excellentz Bannier[3] in sijnen tegenwoordigen hoochwittigen desseynen alls geluck ende voorspoet, in welckers protectie ick u Excellentz ben bevelende, verblijvende ondertuschen

u Excellentz dienst- ende vruntwilligen
Petter Spieringc van Norshollem.

's-Gravenhaag, 7 Juny 1640.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 21.

4681. [1640 juni ± 8] Van N.N.[1].

On dit qu'il y a une grande sédition en Catalogne, que le peuple animé par les Estats auroit taillé en pièces 8000 hommes levez et destinez pour le secours de Leganez[2], que lesdits Estats auroyent envoyé au sieur d'Espenan[3] pour le solliciter à leur obtenir secours et main fort; que depuis peu le marquis de Leganez ayant refait son armée auroit tenté de secourir Thurin et voulu y faire entré des vivres et munitions le long d'une petite rivière; que le vicomte de Thurène[4] seroit venu avec des trouppes au devant et auroit deffait les premiers rencontrez, couché 8 ou 900 morts sur le champ et repoussé le reste, prins les vivres et munitions destinez pour ceux de la ville. Ledit vicomte seroit blessé, mais favorablement.

Le comte de Harcourt[5] auroit maintenant 14000 hommes en tout et pour y faire courir les volontaires, le roy luy a donné le pouvoir absolu de donner les charges vacantes par mort, horsmis du régiment des gardes.

Le sieur de la Roque-Cervières[6] auroit esté tué dans la citadelle d'un coup de canon tiré de la ville.

2 Ontbreekt.
3 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
1 Hs. Stockholm, RA. Gallica 10. Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning. 1639-1641. De datering van de brief omstreeks 8 juni 1640 berust op de erin vermelde feiten; o.a. het gegeven betreffende Turenne werd door Grotius dd. 9 juni 1640 doorgegeven aan Oxenstierna (no. 4686). Schrijver is een van Grotius' - niet nader te identificeren - informanten voor nieuws uit vnl. Frankrijk en Noord-Italië.
2 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.
3 Roger de Bossost, graaf van Espenan († 1646), goeverneur van Leucate.
4 Henri de La Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne.
5 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
6 Niet geïdentificeerd.

Le marquis de Leganez auroit mandé aux Montferrains qu'il envoyeroit les brusler, le sieur de la Tour[7] luy auroit remandé, que s'il brusloit le moindre village, qu'il trouveroit plus à brusler sur les Espagnols et qu'il ne donneroit point de quartier aux prisonniers.

Le roy va à Amiens. Rantzau[8] a esté grandement caressé par son Eminence[9]. On

7 Philippe de Torcy, markies van La Tour.
8 Josias, graaf van Rantzau (1609-1650), Deen van geboorte; hij diende achtereenvolgens in het leger van de Staten, van Zweden en van Frankrijk.
9 Richelieu.

n'espère pas plus grand effet de l'armée de monsieur de Chastillon[10] que de celle du prince d'Orenge.

Adres: A son Excellence monseigneur monseigneur l'ambassadeur de la royne et couronne de Suède chez le roy trèschrestien, à Paris.

4682. 1640 juni 8. Van J.A. Salvius[1].

Hochedel, gestrenger, grossgünstiger, hochgeehrter Herr Ambassadeur,

Des Herrn General- undt Feldtmarschalln Banners Exc.[2] schreiben mir auss dem Feldtlager von Saalfeld vor 16. Maii, dass, nachdem sie mit dero undt denen coniungirten Armeen für des Feindts Lager kommen undt etliche feindtliche Squadronen zu Pferd, so auss dem Lager kommen, in höchster Confusion wieder hineingejagt, sie uff Befindung, dass uff dieser Seiten der Saal wegen des vesten Lagers undt der Berge undt Gründe ihnen beyzukommen unmöglich sein wollen, sich resolvirt die Saal zu passiren undt zu suchen, ob uff jener Seit ein Feld von mehrer Advantage sowol zu Stellung der Armeen alss den feindt in seinem Lager zu incommodiren anzutreffen sein möchte, welche Transgression sie den 10. huius ins Werck gerichtet undt den 11. ein vortheilhafftes Campo angetroffen, in dem sie uff eine Höhe, so dass gantze feindtliche Lager commandirt, sich gestellet, die Stücke gepflantzet undt dasselbe viel Tage alsso canonirt, dass der Feind Zelten undt Hütten abreissen undt seine Stellen verschiedene Mahl verändern, endtlich gar wegen des grossen Schadens von den Canons sich hinter undt zwischen die Klüfften der Berge retiriren müssen undt, weiln die beyerische Armee dahin im Anzug begrieffen undt beraits etliche Regimenter angelangt waren, so vermeinten seine Exc., der Feindt nach verrichteter solcher Coniunction sich zu einer Hauptaction anderst schicken werde, weiln er ja in solchem engem Loch, da er hinter sich den Thüringer Waldt undt nichts zu leben, vor sich aber unssre Armeen stehen hatt, schwerlich über etliche wenige Tage sich würde auffhalten können; im wiedrigen Fall aber weren seine Exc. entschlossen ihn über ein oder anderer Impresa ins Feldt undt alsso zum Haupthandel zu bringen. Sonst wirdt vom 23. huius auss Erffurt geschrieben, dass, weiln selbige Nacht undt wiedrumb den gantzen Tag daherumb ein sehr starckes Canoniren gehört worden, mann nicht zweiffelte, etwass sonderlichs da vorgangen sein werde, davon verhoffentlich mit nechstem Ew. Exc. erfrewliche Part gegeben werden soll.

Thue sie unterdessen der göttlichen Obwach trewlich ergeben.

S. Exc. dienstbereitwilligster allezeit

J.A.S.

10 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 10. Oorspr. (van de hand van Salvius' secretaris Georg Keller); eigenh. ondertek. met eigenh. postscriptum. Vermoedelijk antw. op no. 4644; tezamen met no. 4692 beantw. d. no. 4730. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant residerende in Hamburg.

2 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér; vgl. zijn brief aan Oxenstierna van dezelfde plaats en datum, *Oxenst. Skrifter* 2. afd. VI, p. 740.

Hamburg, den 29. Maii 1640.

Postremas E. vestrae[3] suspicor inter Coloniam et Hamburgum interceptas. Fasciculus apertus allatus est cum literis vestris ad capitaneum Jasky Dantiscum[4] etc. Sed nullis, ut solet, ad regni cancellarium[5].

3 Vermoedelijk no. 4644, dd. 12 mei 1640.
4 Een brief aan Israël Köhne, genaamd von Jasky, dd. 12 mei ontbreekt; wel bewaard gebleven is o.a. no. 4654, dd. 19 mei.
5 Axel Oxenstierna.

Subsidia, quae ante mensem deberi ceperunt, nondum huc venere. Quid causae, nescio.

Banerius iam hostem habet in furcis quasi Caudinis[6], sed montium claustris optime munitum. Nisi fames et pabuli inopia presserit, vix ad conflictum erumpet. Sed brevi exitum videbimus utinam prosperum. Rex Daniae creditur transactionem cum Batavis bello prolaturus[7].

Onder aan de brief staat: H. Amb. Grotius.
Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 5 Iulii.

4683. 1640 juni 9. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

Magno me et dolore et metu concutiunt ea, quae ex Britannia quotidie audimus; quae qualia sunt non scribo. Nam ad vos ista nec minus de propinquo nec minus certo perferuntur. Sed sunt certe talia, ut, nisi subita ibi exstiterit mutatio, nihil boni prospiciam in rebus Palatinis[2]. Dum Gallia cunctatur sine Anglia quicquam agere, Anglia autem suis motibus distinetur, ego interim e Suedia mandata opperiar; quae ipsa vix est, ut accipiam, nisi forte valde ἀόριστα, priusquam de foedere inter Suediam et Galliam[3] aliquid sit constitutum. Sed enim quaecunque in regnis aut imperiis aliis sine nostra culpa eveniunt mala, ea ferre oportet, ut prudenter monet Excellentia vestra, ὡς ἀνθρώπινα ἀνθρωπίνως[4]: bona agere, bona precari. Imperator vix est, ut bonam pacem pati possit, nisi insignis aliqua D. Bannerio[5] obtingat victoria aut belli mala in terris sibi propriis sentiat, ut qui Germaniae mala adeo non sua putet, ut etiam eis fruatur. Dux Bavarus[6] siquid offerat Palatinis, id vereor, ne sit exiguum.

De colloquiis ad pacem instituendis et Coloniae et Hamburgi, perstat, quantum video, Suedis Gallisque sententia nec puto eos missuros alio. Siquid vero intelligent Norimbergae aut alibi proponi, quod a rebus suis non alienum sit, eo utentur, ut aut ad pacem perveniant aut certe ostendant sua desideria cum communibus desideriis congruere, ut sic belli tam diuturni atque exitialis invidiam a se amoliantur.

Bavaricos suas copias cum caesarianis aut conjunxisse aut conjuncturos puto. Et sic video hic existimari. Nostros quoque credo auctos accessione non modica a Longavillano[7] et Hassis. De Lunaeburgicis enim varia sunt judicia, varii rumores.

6 De Caudijnse pas, waarin twee Romeinse consuls met hun legers tijdens de Tweede Samnitische Oorlog (328-304 v. Chr.) in 321 v. Chr. werden ingesloten en zich moesten overgeven.
7 In het hs. abusievelijk 'prolaturum'.
1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 234. Gedrukt *Epist.*, p. 624. Verschillen in orthografie en aperte onjuistheden in de copie Uppsala zijn niet gereleveerd. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Betreft Karl Ludwig van de Palts.
3 Het verdrag tussen Frankrijk en Zweden werd in juni 1641 verlengd; zie Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI. I, p. 207-209.
4 Plutarchus *Moralia* 118 C (= *Cons. ad Apoll.* 32): τὰ κοινὰ τοῦ βίου συμπτώματα κοινῶς φέρειν καὶ τὰ ἀνθρώπινα ἀνθρωπίνως.
5 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
6 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
7 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.

Principi Arausionensi non quantum vellemus initia conatuum successisse dolendum est. Nam si spei conceptae respondisset eventus, is Gallis quoque ad majora audenda fuisset incitamento. Mari vero nihil eximii nunc aggredi Batavos multi mirantur, praesertim cum Brasiliae res bono ipsis sint in loco et complura naufragia passus sit Hispanus.

Cum Dano iidem Batavi, si quomodo poterunt, controversias component et eo tendunt, ni fallor, lenti illi paratus legationis ad Ansiaticas civitates et in Suediam[8], quo forte perventura nunquam est aut certe nihil ibi actura, quod longe alia ipsi spectent, alia Suedi.

Helvetii stertunt plane. Neque vero aut pontifex aut Veneti negotium sibi esse volunt cum Hispano contenti tenuibus copiis suos fines tutari; ad pacem et hi et illi laborant.

Harcurtius[9] castra ad urbem Taurinorum posita permunivit vallo. Hostes conatos in urbem inferre per ripam exigui amnis alimenta et quae bello necessaria repulit caesis eorum LXXX aut amplius insigni virtute vicecomitis Turenae[10], qui et vulnus accepit, sed periculo vacans. Creditur Harcurtius auctus et missis a rege copiis et voluntariorum concursu habens jam apud se ferme XIV millia et, si Leganesius[11], qui majores habet copias, vi aperta ad oppugnanda castra veniat, obviam ei iturus praelioque certaturus.

Putant Galli etiam in Germania res ad praelium spectare literasque non longe Fulda scriptas habere se aiunt, quae indicent ipsum Longavillanum spe praelii cum suis omnibus ivisse ad Bannerium. Indidem nuntiantur obscura esse Lunaeburgici[12] consilia; Bavarum aegrotare[13]; copias ejus haud dubie esse cum Piccolominaeo[14], caesos a praesidiariis Friburgi hostium D, a caesarianis captum Sigeburgum. De Saxone[15] et Brandenburgico[16] mitti equitatum contra nostros, qui in Silesia Lusatiaque sunt.

In Catalonia et fuisse magna et manere dicitur seditio. Aiunt Galli in ea occisa octo millia Castellanorum et se ad juvandam seditionem invocari. Praesidium, quod est in Nicaea Sabaudiae, auxit Hispanus equite et pedite.

Rex Galliae ad Ambianum est. Benigne admodum ab ipso et cardinali acceptus fuit Ranzavius[17]. Millereius[18] in agro Retelico est etiamnum habens secum X ferme millia. Partem enim magni ejus, quem habuit, exercitus dedit Castilionaeo[19]; partem amisit morbis et improsperis excursibus. At ipse Castilionaeus non longe ab Hesdino agit. Creditur hic obsidium aliquod coeptaturus; Millereius autem ingressurus in hosticum, ut vires Hispani distrahat.

Deus cuncta haec ad quietem dirigat orbis christiani.

Excellentiae vestrae perpetua observantia devinctus
H. Grotius.

Lutetiae, 9 Iunii 1640.

8 Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva.
9 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac. Grotius ontleent de volgende berichten vermoedelijk aan no. 4681.
10 Henri de La Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne.
11 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés.
12 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
13 De copie Uppsala heeft abusievelijk ‘Bavarus aegrotat’; het telwoord ‘D’ verderop ontbreekt in de copie.
14 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi, keizerlijk bevelhebber.
15 Johann Georg I, keurvorst van Saksen.
16 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
17 Josias, graaf van Rantzau.
18 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
19 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.

Adres: Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario et legato apud praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Red. Hagae 6/16 Iunni M.P.

4684. 1640 juni [9]. Aan Willem de Groot[1].

Mi frater,

Miror scribi ex Hollandia per literas satis recentes non prostare Explicationem Decalogi[2]. Venerunt huc ad Cramoisiacum et Pellaeum[3] exempla duorum libellorum, de Antichristo[4] scilicet et de Fide et operibus[5], non item Decalogi explicatio. Id tamen minus miror, quia dudum est quod missa sunt ista. Filius vero Petrus promiserat se mihi missurum exemplar novae editionis de Antichristo[6]. At nec misit nec scripsit neque etiam me docuit, quod petieram, ubi sint nunc Annotata ad Evangelia[7]. Tum vero ex literis tuis[8] non disco, an exempla Veritatis religionis christianae cum testimoniis[9] ad te pervenerint. Pervenisse oportet, quando dudum est quod isthuc advenere principes Palatini[10], cum quibus mare transiit Andelius[11], cui Treselius[12] ista commendaverat. Si pervenerint, fac quaeso dentur, quibus scripseram. Si non pervenerint, fac sciam, in quo sit mora. Si Blavii[13] alicujus auctoritate moti supprimunt Explicationem Decalogi, nihil illis meorum tradi velim. Quod si et tu odium aliquod ex hac re metuis, libere significa, ut aliter rebus meis provideam. Erunt et in Annotatis ad Evangelia et in historiis meis[14] multa, quae non omnibus placebunt. Ego conscius veritatis a me cultae ac procuratae odia non metuo[15] Sed semel certus esse debeo, an Blaviis satis sit animi, ut omnibus meis jussis parere cupiant. Fac me quaeso certum de his omnibus; omnia enim experiar, ne maneant ἀνέχδοτα, quae in utilitatem posterorum elaboravi. Periculum video, si ista haeredibus committam. Dabit mihi, spero, Deus vitam, ut perficiam inchoata, perfecta dem publico.

Placet mihi, quod Didericus[16] it ad Baneriana castra. Scribo ad ipsum cum bonis

1 Gedrukt *Epist.*, p. 898; gedeelt. gedr. in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 266-267. Antw. op no. 4664. De datering van deze brief op 4 juni kan onmogelijk juist zijn: de brief dd. 26 mei waarop de onderhavige het antwoord is, werd door Grotius pas op 6 juni ontvangen. Een datering op 9 juni is meer waarschijnlijk, mede omdat in dat geval de brief in de reeks van wekelijkse correspondentie past.

2 *Explicatio Decalogi Vt Græce exstat, Et quomodo ad Decalogi locos Euangelica præcepta referantur.* Amstelodami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXL; Ter Meulen-Diermanse no. 1117.

3 Sébastien Cramoisy en Guillaume Pelé, beiden uitgever te Parijs.

4 *Commentatio ad Loca quædam N. Testamenti quæ de Antichristo agunt, aut agere putantur, expendenda ervditis.* Amstelodami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev, MDCXL; Ter Meulen-Diermanse no. 1100.

5 *Explicatio trium utilissimorum locorvm N. Testamenti: Capitis I Pauli ad Ephesios. Posterioris partis capitis II Iacobi, commatis I* [sic, pro: XIV] *& sequentium. Capitis III Epistolæ I Ioannis. In quibus agitur de fide & operibvs.* Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev, MDCXL; Ter Meulen-Diermanse no. 1109.

6 Vgl. no. 4625. Zie voor de volledige titel aldaar n. 8. aant.

7 *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm. Cum tribus tractatibus & Appendice eo spectantibus.* Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXXXXI; Ter Meulen-Diermanse no. 1135.

8 No. 4664.

9 Zie voor de volledige titel no. 4674, n. 10; betreffende de verzending zie men no. 4544.

10 Eduard en Philipp van de Palts.

11 Pieter van den Andel.

12 Daniel Tresel, koopman te Rouaan.

13 De Amsterdamse drukkers-uitgevers Johan en Cornelis Blaeu.

14 *Hvgonis Grotii Annales et historiæ de rebvs Belgicis.* Amstelædami, Ex Typographejo Joannis Blaev. MDCLVII. Cum Privilegiis S.C. Majestatis; & Ordd. Belgicæ Fœderatæ, nec non Holl. West-Frisiæque, per annos quindecim; Ter Meulen-Diermanse no. 741.

15 Wellicht woordspel met het bekende ‘oderint, dum metuant’ (Suetonius *C. Caligula* 30, 1).

16 Diederik de Groot; hij was vertrokken naar het leger van de Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér. Grotius' brief aan Diederik heb ik niet kunnen terugvinden.

ominibus. De te scripsi quam potui efficacissime ad comitem Hohenloium[17]; ad uxorem[18] vero de rebus pertinentibus ad patrem[19], cujus veneranda mihi semper erit memoria.

Vale cum matre, uxore et liberis, et pro laboribus, quibus te saepe onero, alios, quos voles, mihi injunge.

Tui amantissimus frater,
H. Grotius.

Lutetiae, 4 Junii 1640.

4685. [1640 juni 9]. Van L. Aubéry du Maurier[1].

Le roy et son Eminence sont encor à Varennes et à Blérencourt prez de Noyon pour n'en point partir, que m.r de Châtillon[2] ne se soit attaché à quelque place. Il marchoit le 4me vers Hesdin et de ce costé-là il ne peut s'en prendre qu'à Béthune, ou bien à Aire. M.r le marquis de Gesvres[3] est à Retel avec sept mille hommes et ne croit-on pas qu'il aille joindre sitost la grande armée.

M.r le comte de Guiche[4] est présenté en court pour y demeurer et y a esté parfaittement receu. On dit que m.r de la Mèleraye[5] est un peu indisposé et qu'il parle d'aller aux eaux.

On écrit du camp de Turin que le brave Roque-Servières[6], huguenot et borgne frère de celuy qui est avec m.r de Longueville[7], à este tué dans la citadelle d'un coup de canon tiré de la ville. Je vous envoye une bonne lettre[8] du camp devant Turin, qui montre, qu'elle est la dernière deffaitte, et l'estat de nostre armée et de celle des ennemis.

Je baisse les mains à vostre Excellence et vous prie de retenir et guarder la lettre cy-jointe, parce que j'en ay une autre coppie.

Samedy à neuf heures.

17 Georg Friedrich van Hohenlohe, heer van Weikersheim; vgl. no. 4647, n. 5 en 7. De brief ontbreekt; Grotius schreef hem tussen 26 mei en 9 juni 1640.
18 Maria van Reigersberch bevond zich in het vaderland. Grotius' brief aan haar heb ik niet kunnen terugvinden.
19 Jan de Groot was op 3 mei 1640 overleden.
1 Hs. Stockholm, RA, Gallica 10. Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. De datering op 9 juni 1640 berust op de volgende gegevens: de brief vermeldt een gebeurtenis van 4 juni, Grotius gebruikte de brief toen hij dd. 9 juni aan Oxenstierna schreef, en 9 juni 1640 viel op zaterdag. Louis Aubéry du Maurier was de zoon van Grotius' vriend Benjamin Aubéry du Maurier, bij leven o.m. Frans gezant in Den Haag.
2 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
3 François-Louis Potier, markies van Gesvres.
4 Antoine de Gramont, graaf van Guiche.
5 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
6 Niet geïdentificeerd.
7 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
8 Mogelijk copie van de brief van de artillerie-commandant de baron van Boisé dd. 2 juni 1640, eveneens aanwezig in Stockholm, RA. Gallica 10. Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641.

4686. 1640 juni 9. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Princeps elector[2] a febre sua expeditus valet rectius, utinam et res ejus, quae adhuc in

1 Gedrukt *Epist.*, p. 625; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 45.
2 Karl Ludwig van de Palts.

morbo cubant, incerto adhuc quem post tot motus finem accepturae sint res Angliae, ex quibus deliberationes Gallicae, ipsius negotium quod attinet, pendent.

Interea non cessant arma diversis in locis. Harcurtius[3] jam castra sua vallo munivit. Additur hostem aggressum inferre alimenta et bello necessaria in urbem per ripam amnis exigui, sed repulsum cum clade octingentorum aut amplius hominum insigni virtute vicecomitis Turenae[4], qui et vulnus acceperit, sed citra mortis periculum. Jam e Gallia non pauci, partim qui in numeris sunt partim voluntarii, ad Harcurtium pervenere, ita ut habere credatur XIV hominum millia. Quod si Leganesius[5] magnis ad Astam contractis copiis vi omni oppugnatum castra veniat, creditur Harcurtius ei iturus obviam.

In Catalonia ingens fuit seditio; credo tamen a fama eam augeri prodente octo millia Castellanorum occisa et Gallorum auxilia a conjuratis invocari.

Rex Ambianum it. Bene excepit Ransovium[6]. Mileraeius[7] adhuc in Reteliensi est agro cum decem ferme millibus; nam partem suorum jussus est tradere Castilionaeo[8] - qui non longe ab Hesdino est -, partem amisit morbis et pugnis infelicibus.

Hispanus Nicaeam in Sabaudia magno firmavit praesidio equitum peditumque.

Sunt hic literae scriptae non longe a Fulda, quae nuntiant ipsum Longavillanum[9] cum suo exercitu in itinere esse ad Bannerium[10] omniaque ad praelium spectare; sociatos jam cum caesarianis Bavari milites; ipsum Bavarum[11] aegrotare; a militibus praesidii Friburgici caesos quingentos caesarianorum; a caesarianis captum Sigeburgum; Luneburgici[12] obscura adhuc esse consilia; a Saxone[13] et Brandeburgico[14] missos equites adversus nostros, qui in Lusatia Silesiaque sunt. His nihil quod addam habeo, Excellentissime et illustrissime domine, praeter vota pro re communi et pro bona valetudine Sublimitatis tuae consiliorumque ejus successu prospero.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 9 Iunii novi Cal. 1640.

Castilionaeus Bethunam aut Airam obsessurus videtur. Observant eum Silva[15] et Lamboius[16], qui inter Cameracum et Atrebatum habent octo peditum, duo equitum millia. Dux Carolus[17] undecim millia secum habere dicitur, contra quem nondum

3 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac; hij belegerde 10 mei - 17 september 1640 de stad Turijn. Grotius ontleent de volgende berichten vermoedelijk aan no. 4681.
4 Henri de La Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne.
5 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés.
6 Josias, graaf van Rantzau.
7 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
8 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
9 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
10 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
11 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
12 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
13 Johan Georg I, keurvorst van Saksen.
14 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
15 Felipe da Silva.
16 Wilhelm, baron van Lamboy, keizerlijk bevelhebber.
17 Karel IV, hertog van Lotharingen.

satis paratus est a copiis Halerius[18], nec Villaregius[19] ad invadendum comitatum Burgundiae.

Pestilentia gravis est in Languedocia. In urbe Turonum novum vectigal placandae plebi abolitum est.

Dicitur de pace agi inter Hispanos et Gallos Pampelonae.

Hagenavia insidias hostium evasit.

18 François de l'Hospital, sieur du Hallier.

19 Nicolas de Neufville, markies van Villeroy.

Leganesius habere putatur XVIII M militis, in urbe Taurini. Cum principe Thoma[20] sunt septem millia praeter oppidanos. Mitto narrationem rerum ad urbem Taurinorum gestarum[21].

4687. 1640 juni 9. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

Ick mercke uit uE. schrijvens van den 28 Mey[2], dat de saecken in Vlaenderen niet meer en gaen nae wensch, als die van den marescal de Millerai[3], alle 'twelcke quaed is, soo voor het gemeen, als voor den marescal Bannier[4]. St Job ende St Donaes had men hier al over geseght. Wij sullen verwachten, wat bij dat groote leger vorder sal werden uitgerecht.

De tijdingen van den heer Bannier ende 'tgunt aldaer passeert sullen wij voortaen uit Hollant moeten crijgen ende sal daerom daervan niet schrijven.

Wij hoopen oock uit Brasyl alles goedt te verstaen. Hetgunt uE. schrijft van de silvervloot, waer een groot werck ende hier in Vrancrijck seer gewenscht.

't Sal Swede lief sijn, dat op die presentatiën ende contrapresentatiën eenige bequaeme middelwegh werde gevonden. Ick ben van uE. opinie, dat op het beleid van de saecken van Oost-Indië de intentie van de Engelschen soo veel verschilt van de Hollandsche, dat tusschen deselve quaelijck eenige vereeniging van compaigniën sal connen vallen. De Engelschen soecken te gaen coopmansgewijs, de Hollanders oorlogswijse. De Engelschen soecken gereed proffijt te trecken, de Hollanders haere saecken voor altijd te stabiliëren.

Wij hebben hier gehoort van veele seditiën, ontstaen nae het scheiden van het parlement. De generale ontsteltenisse soude wel connen den coninck van Engellant obligeren om van maximen te veranderen ende van nieuws een parlement te vergaderen met intentie om aen hetselve beter contentement te geven, waeruit iet goeds voor mijnheer den churfürst palsgraef[5] soude connen volgen, 'twelck voor sijne Doorluchticheit wel waer te wenschen. In alle gevalle is den coning van Engellant niet wel gelegen in quade intelligentie te blijven met drie conincrijcken ende die absolute macht soo met een sprong te willen invoeren is seer dangereux. Wanneer soo generale buyen opstaen, moeten de coningen noodsaeckelijck toegeven ende die sijn staet conserveert, crijght de eer licht wederom.

Wij en verstaen hier niet soo veel als wij wel wilden, maer 'tgunt wij verstaen is dit: dat den graef van Harcourt[6], sijnde vrij wat versterckt door het volck, dat den coning hem heeft toegesonden, ende veele volontaires, die op 't geruchte van sijn courage ende goed beleid sijn toegeloopen, eerst sijn leger ten volle heeft gebracht in defensie, daernae verstaende, dat den vijant langers een cleine rivier meende vivres ende amonitie te brengen in de stadt, heeft deselve terugge gedreven ende

20 Tommaso Francesco van Savoye.
21 Ontbreekt. Mogelijk betreft het de *Gazette* van 9 juni 1640, waarin 2 pp. aan Turijn worden gewijd.
1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 14g. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedeelt. gedrukt Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 251-252, 275. Antw. op no. 4667; beantw. d. no. 4699.
2 No. 4667.
3 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
4 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
5 Karl Ludwig van de Palts.
6 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac. Grotius ontleent de volgende berichten vermoedelijk aan no. 4681.

ontrent achthondert van deselve tenedergelegt, in welcke actie de groote courage ende beleidt van den vicomte de Turaine[7]

7 Henri de La Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne.

seer werdt gepresen, met hoope dat de quetsuire, dien hij aldaer heeft ontfangen, niet schaedelijck en sal sijn. De intentie van den grave van Harcourt, soo men uit sijne brieven verstaet, is, indien den marquys de Leganés[8] met alle sijne forcen, dien hij bij Astes heeft - die men seit dat groot sijn - 't leger attaqueert, hem niet te verwachten, alsoo den ommeloop van 't leger te groot is, maer hem tegen te gaen. De Spaenschen hebben binnen Nizze het guarnisoen seer versterckt van ruiterie ende voetvolck. Aen de Nederlandsche frontieren geschiet noch niet veel. Den marescal de la Millerai, ontbloodt sijnde van volck doordien hij veele soo door siecte als door quade rencontres heeft verloren, ende een goed deel van de zijnen door ordre van den coning heeft gegeven aen den marescal de Chastillon[9], blijft in 't lant van Retel; den marescal de Chastillon, die nu het beste leger heeft, bij Hesdin. Men meent dese eenigh belegh sal voornemen, soo wanneer mijnheer den prins van Orangië sichselve ergens sal vastgestelt hebben, den andere op des vijants actiën letten oft deselve besigh houden met eenige inval in 't landt.

Den coning is te Amiens. Ransou[10] is seer wel ontfangen geweest, soo bij sijne Maiesteit, als bij den cardinael.

In Duitschlant meenen de Fransoisen, dat de saecken gaen tot een slagh, waeraen ick twijffel. Seggen brieven te hebben, geschreven ontrent Fulde, medebrengende dat den hertogh van Longueville[11] in persone was gegaen nae den marescal Banier, ten selven einde. De advysen vougen daerbij, dat den vorst van Beieren[12] sieck is; sijn volck gevoucht bij de keiserschen, soo dat men meent, deselve sterck te sijn bij de vijftichduisent man, 'twelck te veel soude sijn om lang bij den andere te blijven. Vorder werdt geseght, dat het volck leggende in Friburg vijfhondert keiserschen hebben geslagen; daerentegen, dat de keiserschen het casteel van Sigenburg hebben ingenomen. Van de intentiën van den vorst van Lunenburg[13] werdt seer getwijffelt. Saxen[14] ende Brandenburg[15] hebben, soo wij verstaen, veele van haere ruiterie gesonden tegen de Sweden, die in Silesië ende Lausnitz sijn. De tijdinge van de groote seditie, die geweest is in Catalogne, continueert sooverre, dat men in Vrancrijck gelooft, dat bij de achtduisent Castillanen sijn doot gesmeten ende dat de gemutineerde hulpe aen Vrancrijck versoecken. Vrancrijck is oock niet vrij van oproer, alsoo onlangs te Tours, ter oorsaecke van een hooge impositie op de zijde ende eenige andere diergelijcke waere, een seer groote onlust is geweest. Maer die hier aen 't roer sitten, reeckenen proffijt daerbij, meenende groot gelt daeruit voor den coning te trecken, gelijck tot Rouaen geschiet is.

Den 9 Juny 1640.

Later advysen seggen ons, dat den marescal de Chastillon schijnt te gaen nae Bethunië, dat don de Silva[16] ende Lamboi[17] op hem passen met achtduisent man te voet, tweeduisent te paerd; dat hertogh Carel[18] ontrent elffduisent man bij sich

8 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés.
9 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
10 Josias, graaf van Rantzau.
11 Henri d'Orleans, hertog van Longueville.
12 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
13 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
14 Johan Georg I, keurvorst van Saksen.
15 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
16 Felipe da Silva.
17 Wilhelm, baron van Lamboy, keizerlijk bevelhebber.
18 Karel IV, hertog van Lotharingen.

heeft, waertegen du Hallier[19] sich gereed maect ende Villeroy[20] om in de Franche Comté te vallen.

De pest is sterck in Languedoc. Te Tours is den nieuwen impost afgestelt.

19 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
20 Nicolas de Neufville, markies van Villeroy.

Men seit Leganes bij sich heeft achtienduisent man; den prins Thomas[21] binnen Thurijn sevenduisent behalven de burgers.

Adres (boven aan de brief): Mijnheer mijnheer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant.

In dorso in andere hand: Den 8 (!) Iuny 1640.

4688. 1640 juni 10. Van E. de Courcelles[1].

Illustrissime vir et litterarum nostro saeculo decus,

Non dubito, quin tibi jamdudum filii[2] cura reddita sint postremorum tuorum, quae hic edita sunt, opusculorum[3] exemplaria, alioquin hoc, quicquid est officii, non fuissem praetermissurus.

Nunc ad te mitto, quem vides, de Reprobatione absoluta tractatulum[4], quem aliqui amicorum etiam me contradicente volunt a te profectum. Tu illos aut me errore liberare facile potes et, ut spero, facies.

Aliquot praecedentium tractatuum exemplaria a typographo accepta inter amicos distribui, quod te, ut confido, non improbante feci, etsi id in mandatis non haberem.

21 Tommaso Francesco van Savoye.

1 Gedrukt *Grotii Epist. ad Gall.*, p. 405; *Curcellaei Opera theol.*, p. 1019; *Hug. Grot. Annot. in Nov. Test.* III (1650), na p. 286, en de heruitgaven van 1660, 1698, 1679 en 1732, Ter Meulen-Diermanse resp. nos. 1142, 1143, 1146 (= no. 919), 1147 (= no. 920) en 1148 (= no. 921). Beantw. d. no. 4705. De Franse remonstrantse theoloog Etienne de Courcelles (1586-1659) bevond zich sinds 1634 in de Republiek, waar hij met correctie- en vertaalwerk in zijn levensonderhoud voorzag. In deze tijd hielp hij bij de uitgave van Grotius' drie anonieme theologische traktaten en de commentaar op de Evangeliën; vgl. Register i.v. ‘Courcelles’. Zie vooral ook no. 4854, en voorts Ter Meulen-Diermanse no. 1135 rem. 10. In 1643 werd De Courcelles hoogleraar aan het remonstrants seminarium in Amsterdam als opvolger van Simon Episcopius.

2 Pieter de Groot; vgl. no. 4625.

3 *Commentatio...de Antichristo...*; *Explicatio...de fide & operibvs*; *Explicatio Decalogi...*; zie voor de volledige titels no. 4684, nn. 4, 5 en 2.

4 *De absolvto reprobationis decreto. Versio ex Anglico.* Amsterdami, Apud Ioh. & Corn. Blaev. MDCXL; Ter Meulen-Diermanse no. 1320. De toeschrijving aan Grotius door zijn tijdgenoten werd door Grotius zelf ontkend; vgl. no. 4705. Hij had de tekst van het boekje begin 1638 naar de Republiek gezonden (vgl. dl. IX, p. 82) en de publikatie ervan bevorderd (vgl. de brief aan Willem de Groot no. 4777, dd. 11 augustus 1640). Het is de samenvattende vertaling van een anoniem verschenen traktaat van Samuel Hoard (1599-1658), *Gods love to mankind. Manifested, by dis-prooving his Absolute Decree for their Damnation.* Imprinted, Anno, 1633. Zie A.E.C. Simoni, ‘New light on a Grotius attribution.’ in *Quaerendo* 6 (1976) p. 374.
Voor wat betreft de rol van De Courcelles bij de publikatie van het traktaat, vgl. zijn brief aan Wtenbogaert dd. 8 juni 1640 (hs. Leiden, UB, Pap. 2): ‘Voici un exemplaire d'un petit traicté de Reprobatione absoluta, que j'ay fait imprimer ces jours passés, Il y a plus de deux ans qu'il m'avoit esté envoyé de Paris pour cest effect. Mais quelque effort que j'aye seu faire envers les imprimeurs il m'a esté impossible d'en venir plus tost à bout. Et toutesfois il est très digne de voir le jour, comme vous le jugerés incontinent; et m'avoit esté recommandé de la part de l'auteur des escrits que je vous ai ci-devant envoyés, auquel quelques-uns de nos amis d'ici l'attribuent. Mais je pense qu'ils se trompent et me suis essayé de leur oster ceste opinion. Je desirerois grandement qu'on le peut faire imprimer en françois avec nostre Catechisme et Liturgie qui sont fort desirés en France, comme je l'appren par plusieurs lettres de mes amis, qui nous reprochent que nous ne faisons rien pour l'avancement de la vérité en ce pays, où il y a espérance d'une grande moisson, si nous le assistions au moins de quelques petits escrits. Vous y penserés s'il vous plaist à loisir, et en communiquerés avec les frères que vous verrés.

Omnes raram et reconditam doctrinam extollunt et tibi gratias de tuis agunt muneribus,

inter alios D. Salmasius[5], qui rogavit, ut, si quando ad te scriberem, id apud te ipsius nomine profiterer.

Non dissimulabo tamen novitatem sententiae de Antichristo quosdam nondum potuisse concoquere. Non loquor de illis, quibus omnia tua displicent. Nec miror, si isti homines, qui aureum tuum de Christianae religionis veritate librum[6], qui omnibus pietatis studiosis in delitiis esse deberet, rabido ore admordent, hunc, in quo nonnihil a trita et vulgari orbita discedis, impetant et nescio quid minitentur. Sed amici etiam, qui praeclaras ingenii tui dotes suspiciunt et venerantur, putant se tanti ponderis rationes habere, ut merito, quominus pedibus in tuam descendant sententiam, debeant prohiberi[7]. Unam aut alteram breviter attingam eo fine, ut scrupulum, qui animis illorum meoque eapropter haeret, prima data occasione doctis tuis responsis eximas.

Offendit illos primum[8] quod posteriorem ad Thessalonicenses epistolam longe ante priorem et quidem antequam Thessalonicam apostolus ipse venisset exaratam putas; in quo tamen cardo istius Commentationis versari videtur, cum ex serie historiae Act. XVII Paulum eo demum post Caii mortem[9] appulisse constet. Multa enim in ista epistola testari videntur ecclesiam jam tum, cum posterior haec epistola scriberetur, Thessalonicae et quidem a Paulo ipso constitutam fuisse; videatur modo cap. II: vers. 5, 15 et III: vers. 6, 7, 8, 9, 10.

Huc accedit, quod conjunctio in inscriptione Silvani atque Timothei in utraque epistola[10] verisimile faciat unam non diu post aliam scriptam fuisse.

Praeterea existimant non bene a se invicem istam Pauli prophetiam[11] divelli, ita ut prior ejus pars Caium, posterior Simonem Magum notet; cum verba ista vers. 8: καὶ τότε ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος manifeste respiciant ad vers. 6, ubi dicitur καὶ νῦν τὸ κατέχον οἴδατε, εἰς τὸ ἀποκαλυφθῆναι αὐτὸν ἐν τῷ ἑαυτοῦ καιρῷ. Et ad vers. 3: καὶ ἀποκαλυφθῇ ὁ ἄνθρωπος τῆς ἁμαρτίας ὁ υἱὸς τῆς ἀπώλειας. Unde sequitur utrobique eandem personam designari nec sine vi ad duas diversas posse trahi.

Nec censent Johannem tam serio voluisse christianos monere[12], ut sibi a Barchocheba caverent, cum metuendum non esset, ne Judaei, multo minus e gentibus ad fidem conversi, christianae religionis dogmatibus imbuti ab illo seducerentur. Illine enim, qui persuasi erant omnibus mundanis cupiditatibus vale dicendum esse, ut vitam aeternam consequerentur, vanis istius impostoris pollicitationibus de Judaico populo a Romanorum tyrannide liberando et regno mundano in locum spiritualis Christi regni erigendo aures patulas praebuissent? Et quid, quaeso, commodi gentes, e quibus tum temporis maximam partem christianorum constabant ecclesiae, inde ad se rediturum sperare poterant?

5 Claude de Saumaise - Salmasius -, klassiek filoloog te Leiden.
6 *Hvgo Grotivs De veritate religionis Christianæ.* Editio Nova, *additis annotationibus in quibus testimonia*. Parisiis, Sumptibus Seb. Cramoisy, Typographi Regij. MDCXL. Cvm privilegio regis; Ter Meulen-Diermanse no. 950.
7 In alle edities een grammatikaal onjuist ‘prohibere’.
8 Vgl. *Commentatio...de Antichristo*..., p. 3-4. Grotius weerlegt het door De Courcelles naar voren gebrachte in no. 4705; zie ook Grotius' inleiding op *2 Thess.* in zijn *Annotationes in Novum Testamentvm...*, waar dezelfde mening in enigszins gewijzigde vorm wordt verdedigd.
9 De Romeinse keizer Gaius Caesar Augustus Germanicus (Caligula) († 41 na Chr.).
10 *1 Thess.* 1, 1 en *2 Thess.* 1, 1: Paulus et Silvanus et Timotheus ecclesiae Thessalonicensium...
11 Vgl. *Commentatio...de Antichristo*..., p. 17 (ad *2 Thess.* 2, 8), waar in Grotius' interpretatie Simon Magus (Ie eeuw na Chr.) werd bedoeld, en p. 9 (ad *2 Thess.* 2, 3), hetgeen volgens Grotius op Caligula betrekking heeft; Grotius' weerlegging in no. 4705.
12 Vgl. *Commentatio...de Antichristo*..., p. 24 (ad *1 Joh.* 2, 18) en p. 31 (ad *1 Joh.* 4, 3); Grotius interpreteerde hier ‘Antichristus’ als Simon bar Kochba, leider van de joodse opstand (132-136 na Chr.) tegen de Romeinse keizer Hadrianus.

Dolent etiam nonnulli Trajano, Romanorum imperatorum[13] optimo mitissimoque et qui multo minus christiani sanguinis quam Domitianus aut Nero[14] effudit, numerum

13 De Romeinse keizer Marcus Ulpius Trajanus (98-117; geb. 53).
14 De Romeinse keizers Titus Flavius Domitianus (81-96; geb. 51) en Nero (54-68; geb. 37).

bestiae applicari[15]. Item putant minus bene plagam mortis a bestia acceptam de Capitolii incendio[16] exponi, cum incendium istud, utut pro mali ominis portento haberi potuerit, imperium tamen Romanum in periculum subversionis non adduxerit.

Sed haec minoris sunt momenti, priora magis urgent, in quibus enodandis spero [te][17] opem tuam diu desiderari non passurum. Alioqui omnes admirantur tantum inter Pauli et Johannis prophetias eventusque a te summa industria ex variis collectos historiis consensum, ut tuas expositiones, etiamsi pro veris et certis non audeant adhuc amplecti, pro verisimillimis tamen habendas putent.

Vale, illustrissime vir, et si qua in re alia tibi inservire possim, opera mea uti ne vereare. Semper me ad obsequia ista, quibus pietas et litterae promoveri possunt, paratum invenies.

Amstelodami, X Junii 1640.

Adres: Illustrissimo viro D.H. Grotio, regni Suecici apud christianissimum Galliae regem legato. Stephanus Curcellaeus.

4689. 1640 juni 11. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Gratias tibi habeo maximas, quod mihi in postremis tuis litteris[2] super morte patris tam christiana exhibes solatia; matri et ego et uxor mea non desinimus praestare ea officia, quae necessitas eius exigit. Ex uxore[3] necdum quicquam, quod a te super rebus nostris constitutum sit, intelligo, sed ubi ei id commodum erit lubens intelligam; interea impensas funebres omnes ex meo aere persolvi, quam in rem - praeter pecuniam in patris arca repertam - quingentos circiter florenos impendi, ut uxori ex rationibus ipsi traditis constare potest. Nunc in eo sum, ut et debita ad quadringentos circiter florenos persolvam, interest enim existimationis nostrae, ut id quamprimum fiat, ne homines ii matri exhibeant molestias, quae etiamnum laborat catharris, veteri malo, cui et tussis accedit.

Optimo seni Utenbogardo[4] quae iussisti indicabo, quod ipsi gratum quidem fore confido, sed propter aetatem ingravescentem et quae eam sequi solent mala oblato hospitio usurum non arbitror.

15 Vgl. *Commentatio...de Antichristo*..., p. 46 (ad *Apocal.* 13, 18). Betreffende Grotius' interpretatie van het getal van het beest 666 zie men no. 4589 n. 2.

16 Vgl. *Commentatio...de Antichristo*..., p. 35-36 (ad *Apocal.* 13, 3). Tijdens gevechten tussen soldaten van keizer Vitellius en Vespasianus in 69 na Chr. werd het Capitool in brand gestoken; vgl. Tacitus *Hist.* III, 71.

17 Ontbreekt in alle edities.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 4674; beantw. d. no. 4706.

2 No. 4674.

3 Maria van Reigersberch bevond zich in het vaderland. Grotius' brief aan haar ontbreekt.

4 De remonstrantse theoloog Johannes Wtenbogaert. Grotius had hem gastvrijheid in Parijs aangeboden (vgl. no. 4674, postscriptum), nadat zijn vrouw, Maria Petitpas, was overleden († 23 april 1640; vgl. no. 4626).

De Philippo Cordurio[5] quod scribis, id Gallorum protestantium principiis consentaneum est, ne ulla in parte dissentientem publice audiri patiantur; sed tamen et illic veritas vires suas aliquando exeret[6].

Cur libelli tui in Gallias nondum pervenerint, equidem ignoro; certe id non fit typographi culpa, cuius interest quam latissime spargi editionem, quippe cum et in Italiam

5 Philippe Codurc.

6 Vgl. Lactantius *Inst.* II, 3, 4: omnes eloquentiae tuae vires exseras.

miserit. Nos quoque tua de Veritate Religionis christianae cum notis[7] nondum accepimus, licet iam ante aliquot septimanas advenerit Andelius[8], e quo, quomodo se res ea habitat[9], sciscitabimur; forte eos libros in manibus habet senatoris Forestii filius[10], qui nondum hic comparet.

Anthologiam[11], quando ita iubes, cum effigie Zenonis[12] per uxorem remittam.

Filius minor[13] tandem ad Baneriana se castra contulit et iam per Transisulaniam Bremam versus contendit; spero eum tempori illuc venturum; nihil enim etiamnum illuc gestum est, quod ad summam rei faciat, quanquam totus orbis in summa expectatione est.

Princeps etiamnum haeret in limite Flandriae neque quicquam magni acturus videtur, nisi armis iuvetur Gallicis, ut distractis hostium copiis iste alicubi impressionem facere valeat.

Ordines Hollandiae hac septimana iterum convenient[14], qui utinam tandem cogitent de iis, quae ad pacem sunt necessaria.

Vale, frater optime, et subinde quae publice geruntur perscribe.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, XI Junii 1640.

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de la reine et couronne de Suède, à Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 21 Iunii.

En in dorso: 11 Iunii 1640. W. de Groot.

4690. 1640 juni 11. Van N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

Uyt het loslaten van de oldermans[2], continuerynge van den geestelijcken stant, die soo uyt het Hoge als Leegehuys bij den conynck[3] bij den anderen sijn gelaten

7 *Hvgo Grotivs De veritate religionis Christianæ. Editio Nova, additis annotationibus in quibus testimonia.* Parisiis, Sumptibus Seb. Cramoisy, Typographi Regij. MDCXL. Cvm privilegio regis; Ter Meulen-Diermanse no. 950.
8 Pieter van den Andel.
9 Verschrijving voor 'habeat'.
10 Adriaen van Foreest, zoon van Jan van Foreest (1586-1651), raadsheer in de Hoge Raad; vgl. zijn aanbevelingsbrief aan Grotius dl. X, no. 4018, dd. 15 maart 1639.
11 *Anthologia Graeca cum versione Latina Hugonis Grotii edita ab Hieronymo de Bosch.* Ultrajecti e typographia B. Wild & J. Altheer, MDCCXCV-MDCCCXXII; Ter Meulen-Diermanse no. 534.
12 Met 'Zenonis effigies' of 'Calvini effigies' is een niet meer te achterhalen geschrift van Grotius bedoeld.
13 Diederik de Groot; hij vertrok naar het leger van de Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
14 De Staten van Holland waren van 14 juni - 4 augustus bijeen.
1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., K 75f. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 626. Antw. op no. 4676.
2 Nicolas Rainton, John Gayre (Geeres), Thomas Atkins en Thomas Soames.
3 Vgl. Gardiner, *Hist. England* IX, p. 142-147.

om te sien, off yet in het servisbouck tegens het gebruyck van de Engelsche kerck is gecropen, nalatynge van de cottisatie van de rijckste van Lonnen ende emprisonnement van een geestelijck[4], die in een praedicatie de authoriteyt van den conynck te seer extenderende het meum et tuum soo verde hadde gedecreert quasi omnia in Anglia essent cum dominio regis ende die daerover wert geaccuseert, wil men geloven, dat den conynck siende de

4 Niet geïdentificeerd.

onsteltenisse van de humeuren van sijne onderdanen deselve souckt off contentement te geven ofte immers toont, alsoff hij daertoe genegen ware, gelijck eenyge vandaer schrijven, om die nu wacker sijn in den slaep te wiegen. Men hoopt oock in het parlement, dat nu in Schotlant wert gehouden ende daer den marquis van Hamilton[5] bij den conynck is gesonden, middel van accommodatie sal werden gevonden, waeruyt dan soude moge volgen een goude resolutie voor mijnheer den churfürst[6], die ick oordeele nevens uEd. dat sonder Engelant niet en is te helpen.

Naer Sweden segt men dat de ambassadeurs[7] mergen sullen vertrecken; het lange dilaieren interpreteren veele te procederen uyt eenyge voorslagen van accommodatie, die men oordeelt dat van den grave van Oldenburch[8] ende hertoch van Holsteyn[9] op den wech souden werden geopent, ende kan ick niet wel sien, hoe desen staet met reputatie uyt dat werck sal geraecken, alsoo den dach tot vertreck van de scepen geassigneert is verstreecken ende die nu sullen varen naer de Sont sonder convoy ofte eenyge verseeckerheyt, dat is à la mercy van den conynck, die de passagie mach weygeren ofte op sulcke conditiën sal toelaten als hem gelieven sal; alles om niet alleen sijnen tol te meer te authoriseeren, maer oock om den conynck meer machts te geven om daernaer te beter daerbij te continueren, indien sijne M.[teyt], dat mede in sijn vermogen wesen sal, de scepen selver niet aen en hout. De saecke was voorwaer te hooch opgeheven om soo leech te laten vallen, plus audendum erat aut minus.

Sijne Hoocheyt doet het leger tot Mallegem retrencheren om met securiteyt in des viants lant, die alle sijne macht daer versamelt, te wachten wat diversie uyt Vranckerijck sal werden gemaeckt, sonder dewelcke niet mogelijck en is dat bij ons leger eenyge passagie werde gevonden. Voorbij Dordrecht sijn van boven noch over de veertych compangiën naer Vlaenderen gepasseert.

Uyt Duytslant hoopt men goede tijdyngen eerlange, alsoo den mareschal Bannier[10] Picolomini[11] eenyge passen ende hoochten hadde affgenomen, daermede den toevoer van vivres den viant wert gedifficulteert ende sijne quartieren gecanoneert.

Uyt Brasil hebben wij alleen geruchten, die uyt Spangiën souden commen, dat het secours naer Farnabucq voor desen gesonden de Spaense vlote, naer haer dessein op Parnambuq was misluckt, op den wech heeft ontmoet ende gedevaliseert; de seeckerheyt moeten wij die verwacht worden crijgen.

De last van de Sweetse ambassadeurs wert seer secreet ende onder den eedt gehouden, soodat noch den heer Camerarius[12] n(och) den heer Spierynck[13] in het minste geen openynge is gedaen ende alleen bij gyssynge daervan wiert gesproocken.

Het avancement tot de balluage van Kennemerlant bij sijn Hoocheyt aen den schoon(zoon) van Oetges[14] gegeven, soo cort naer denselven heer soo criminel is gehouden geweest, geeft materie van wonderlijcke consideratiën.

5 James, markies, later hertog van Hamilton (1606-1649).
6 Karl Ludwig van de Palts.
7 Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva; hun instructie in Aitzema, *Saken v. St. en Oorl.* II, p. 684. Vgl. ook de mededeling aan het einde van deze brief.
8 Anthon Gunter, graaf van Oldenburg.
9 Friedrich III, hertog van Sleeswijk-Holstein-Gottorp.
10 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
11 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi, keizerlijk bevelhebber.
12 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.
13 Petter Spiring Silvercrona, resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag.
14 Lodewijk van Alteren (1608-1657), heer van Jaarsveld, werd 12 juni 1640 baljuw van Kennemerland, maar in 1657 geschorst wegens malversatie; hij was in 1637 getrouwd met Alida van Waveren (1616-1668), dochter van de Amsterdamse regent Anthony Oetgens van

Desen XI Iuny 1640.

Waveren (1585-1658). Vermoedelijk doelt Van Reigersberch op het ‘orangistisch complot’ van 1639; vgl. J.E. Elias, *Gesch. Amsterd. Regentenpatriciaat*, p. 109vv.

Adres: Mijnheer mijnheer de Groot, raedt ende ambassadeur van de coninginne ende crone van Sweden bij den alderchristelycksten conynck etc.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 21.

En in dorso: 11 luny 1640. N. Reigersberg.

4691. 1640 juni 14. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

J'ay receu en un mesme temps vos deux lettres du 15 et 29 de May[2] et veu par d'autres lettres la confirmation de ce qu'il vous a pleu me communiqer touchant la dissolution du parlement d'Angleterre. C'est un mauvais affaire, mais dont Dieu pourra tirer plus gran bien que nous ne pensons pas, voulant au préallable desployer ses jugements sur ce pays-là, auquel à mon advis on peut fort à propos accomoder ce que nous lisons au livre de Juges au chapitre 9 touchant Abimalec et ceux de Sichem et le tenté en est du tout considérable. Je veux bien croire qu'il y a de la faute de l'un et l'autre costé, mais si tout cela est vray que les Escossois ont escrit n'y a guerre aux pasteurs et ministres des esglises reformées en Suisse[3] déduisans fort amplement la justice et nécessité de leur cause, il semble, qu'ils ont assez de suject de défendre leur privilèges et prévenir le mal qui les menace. Ie tâcheray d'en avoir une copie pour l'envoyer en Suède, l'affaire estant digne de cognoissance. En un mot ils concluent que les évesques introduits en Escosse auroyent tâche d'introduire peu à peu non seulement les cérémonies et l'hiérarchie papales, bastir des autels, insinuer l'union avec la papauté, mais s'attacher aussy au gouvernement d'estat, ius utriusque gladii sibi arrogando et, ut verba sonant litterarum, in sanctioris consilii senatu dominabantur, ius in foro dicebant, vectigalibus et fisco regio praesidebant, ut tandem et ad cancellariatus vestigia pervenirent. Telles choses certes on ne devroit point permettre aux gens d'église protestante moins les défendre en la possession d'icelles come mal convenables à leur estat et personnes. On escrit pourtant d'Italie, que l'alliance entre les rois d'Espagne et d'Angleterre[4] soit desià conclue contre les Escossois, lesquels estant domtés le roy de la Gran Bretagne doit avoir promis de se vouloir déclarer contre la France pour la forcer à la restitution de la Lorraine et de ce qu'elle tient en Allemagne. Mais c'est de bastir des chasteaux en air, car ie crois qu'on aura bien de la peine de pouvoir domter si tost les Escossois, nation plus belliqueuse que celle d'Angleterre, comme elle est à ceste heure. Le temps nous apprendra, cequi en sera.

Les Espagnols avec 14 mille combattans se sont approchez de Turin pour secourir icelle ville, où le prince Thomas[5] la défend fort bien ayant 4 mille combattans au dedans et deux mille bourgeois en armes et prétend de pouvoir consumer l'armée françoise devant icelle place, cequi luy pourra bien réuscir, si les François ne la

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds resident in Zürich.
2 Grotius' brieven aan Marini van 1640 zijn verloren gegaan.
3 Brief dd. 1/11 april 1640, ondertekend door de Schotse predikant en neolatijns dichter Andrew Ramsay (1574-1659); gedrukt (met Duitse vertaling) *Theatr. Eur.* IV, p. 184-192.
4 De onderhandelingen van de Spaanse ambassadeurs Sancho Dávila y Toledo en Virgilio Malvezzi met Karel I resulteerden niet in een verdrag; betreffende de inhoud van de besprekingen zie *Cal. Clarendon State Pap.* I, nos. 1383 en 1386.
5 Tommaso Francesco van Savoye.

prennent bientost par force, ayans faute des vivres, qu'à gran peine ils font conduire dans leur camp, qui croît des gens qu'on leur envoye de France.

Les Grisons ont donné le passage aux trouppes de Tyrol par la Voltoline, qui passent dans le Milanois soubs la conduite du marquis de Doglianes[6] qui est passé par icy vers

6 Marie-François de Rye, markies Dogliani (van Ogliani), baron van Dicey.

Inspruck la sepmaine passée. L'ambassadeur d'Espagne[7] qui est à Lucerne travaille aussy fort pour obtenir quelque levée des gens des Suisses cattoliques, mais il n'en a fait encor aucune ouverture en public, parce qu'il craint qu'on cela luy refuse, sçachant que les Suisses devant que le permettre veulent estre payés de leur arrière gages et pensions conforme la ligue, oultre ce qu'ils se pleingnent que leur pays est fort vuidé des gens. Je crois bien que ces messieurs n'ayent leu le Machiavel[8], mais quand ie considère leur façon de procéder tant envers les cantons protestans que les princes estrangers, ie vous asseure qu'ils prattiquent mieux ses maximes qu'aucun homme de la cour, sçachans si à propos jouer de toutes mains et mesurer l'amitié de tous par l'utilité et bien parfois deshoneste.

Vos espérances, que vous me donnés, sont bonnes, mais i'en voudrois plustot voir les effets, qui tardent tant à comparoistre et lesquels i'attens avec mille chagrins et incommoditéz incroyables.

Banier[9] a chassé les impériaux de leur postes et les tient comme bloqués.

Ie demeure, monsieur,

vostre serviteur très humble

Marin ms.

De Zurig, ce 4/14 de Juin 1640.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 28 Iunii.

En in dorso: 14 Iuny 1640. Marin.

4692. 1640 juni 14. Van J.A. Salvius[1].

Hochedel gestrenger, grossgünstiger, hochgeehrter Herr Ambassadeur,

Ew.[r] Exc. letztere Schreiben an unssre allergnädigste Königin undt Frawlein[2] ist mir gestern wol eingehändigt worden undt, weiln Sie darinnen Erwehnung gethan, dass die Ausslieferung des Jan de Werths[3] in Effect zu bringen von ihrer königlichen May.[tt] Sie fernere Befelch von Nöthen hätten, alss hab ihro ich in eylender Wiederantwort nicht verhalten wollen, dass dem alhier residirenden königlichen französischen Ambassadeur, monsieur le comte d'Avaux[4], von seinem König Befelch zukommen, mir anzudeuten, dass ihre May.[tt] zu Franckreich nicht allein gedachten Jan de Werth gegen den Herrn Feldtmarschall Gustav Horn[5] losslassen wolten,

7 Francesco Casati.
8 Niccolò Machiavelli (1469-1527).
9 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 10. Oorspr. (van de hand van Salvius' secretaris Georg Keller); eigenh. ondertek. Tezamen met no. 4682 beantw. d. no. 4730. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant residerend in Hamburg.
2 Grotius' brief aan Christina van Zweden ontbreekt.
3 Johan van Werth; zie ook de brief van Gustav Horn no. 4628 dd. 1 mei 1640.
4 Claude de Mesmes, graaf van Avaux, Frans gevolmachtigde in Hamburg.
5 De Zweedse veldmaarschalk Gustav Karlsson Horn.

sondern auch, undt damit an des Hertzogs in Beyern[6] Seiten einig fernere Mora nicht eingeworffen werden möchte, durch den Printzen von Pohlen[7] selbigen König innständig hetten ersuchen lassen, den Beyerfürsten dahin zu disponiren, dass er solche mutuam eliberationem nicht länger differiren wollte. Undt weiln auch hochwolgedachter Herr Feldtmarschall Horn newlich sowol an Ew. Exc.[8] alls an mich geschrieben, dass der Hertzog in Beyern ihme zu Burckhaussen durch einen seiner Räthe versprechen undt Parole geben lassen, dass sobalden ihre May.[tt] von Franckreich zu solchem Ausswechsel verstehen undt den Jan de Werth nach Brisach oder Benfelden

6 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
7 Jan II Kazimierz.
8 No. 4628.

lieffern lass würden, er ihne, Herrn Horn, auch alssobalden nach Costnitz oder Lindaw bringen lassen wolln, von welchen Orthen beederseits alss in der Nähe die völlige Ausswechselung etwan zu Basel alss loco tertio in Effect gebracht werden könte, ist demnach mein bittliches Rathen undt Guthachten, Ew. Exc. solches alles ihrer May.[tt] von Francreich zu remonstriren undt im Nahmen mehrallerhöchstgedachter ihrer königlichen May.[tt] zu Schweden zu begehrn sich gefallen lassen wolln, dass der Jan de Werth ohne ferneres Cunctiren undt Auffhalten nach Benfeld gebracht undt solches sobald dem Beyerfürsten angedeutet, damit er zu gleicher Zeit auch den Herrn Horn nach Lindaw bringen lassen, undt alsso die endtliche Ausswechselung vollnzogen werden möge.

Wormit nechst trewlicher Empfehlung zu göttlichem Gnadenschutz ich verbleibe

E. Excell. dienstbereitwilligster allezeit

J.A. Salvius mp.

Hamburg, den 4. Iunii Anno 1640.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 5 Iulii.

4693. 1640 juni 15. Aan Willem de Groot[1].

Mi frater,

Gaudeo non molestam tibi esse rerum nostrarum atque inter eas etiam ἐκδόσεων nostrarum procurationem. Alioqui siquid inde tibi mali metueres, aliam inirem viam, ut et nuper[2] scripsi. Ego vicissim nulli operae, quae modo tibi grata esse possit, parcam speroque non inutiles fore[3] meas ad comitem Hohenloium[4] literas.

Exempla huc aliquot pervenerunt ad Pellaeum[5] libellorum de Antichristo et de Fide atque operibus nec non etiam Explicationis ad Decalogum[6], cujus unum exemplum accepisse se dixit mihi ill. comes Licestrius[7], qui et hoc scriptum et illud de Fide et operibus probat; nam de Antichristo non vidit. Ad me autem praeter prima illa de singulis singula, nulla exempla pervenerunt. Quod doleo; nam quibusdam amicis promiseram. Quare velim ad me venire singularum duodena, si non Blaviorum[8] liberalitate, at meo impendio, etiam secundae editionis de Antichristo[9].

1 Gedrukt *Epist.*, p. 898; de alinea 'Filio autem...evaderet' gedr. *Clavis Ep. Grotii*; gedeelt. gedr. in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 266. Antw. op no. 4677; beantw. d. no. 4709.
2 No. 4684.
3 De uitgave der *Epist.* geeft ten onrechte 'fores'.
4 Georg Friedrich van Hohenlohe, heer van Weikersheim; vgl. no. 4647, n. 7. De brief ontbreekt; Grotius heeft hem geschreven tussen 26 mei en 9 juni 1640.
5 De Parijse uitgever Guillaume Pelé.
6 *Commentatio...de Antichristo...*; *Explicatio...de fide & operibvs*; *Explicatio Decalogi...*; zie voor de volledige titels no. 4684, nn. 4, 5 en 2.
7 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs.
8 De Amsterdamse drukkers-uitgevers dr. Johan Blaeu en Cornelis Blaeu.
9 Zie voor de volledige titel no. 4625, n. 8. aant.

Filio autem, Petro nihil posthac de istis scribam rebus[10]; quomodo enim res alienas bene curet, qui in suis non videt, quid agat? Tanto sibi videtur melior, quo plus prodigit. Ea, unde rem et gloriam sperare possit, non curat. Haec mire mihi dolent eoque magis, quod egregiam de eo spem conceperam fore, ut aliquando me maioribusque suis dignus evaderet. De Annotatis ad Evangelia scripsi nuper[11].

Monuit me Treselius[12], Andelii[13] negligentia an culpa graviore non dicam, relictum in

10 Pieter de Groot had zijn vader een exemplaar beloofd van de tweede editie van de *Commentatio...de Antichristo*...; vgl. no. 4625. Hij was deze belofte echter niet nagekomen. Zie voor de moeilijkheden tussen Pieter en zijn vader ook nos. 4709, 4726 en 4747.

11 Zie no. 4684 en n. 7.

12 Daniel Tresel, koopman te Rouaan; zijn brief aan Grotius ontbreekt.

13 Pieter van den Andel.

diversorio fasciculum illum, in quo erant libri pro Veritate religionis christianae cum testimoniis[14]; se vero ea de re edoctum dedisse eundem fasciculum nautae Amstelodamensi dicto Ian Crynen[15], qui perlaturum se receperit. Quare si nondum accepisti, rogo inquiras et exempla compacta des amicis, praesertim vero tibi ipsi.

Quod patris nostri obitum[16] et tu et mater nostra[17] christiane fertis, gaudeo. Ego quoque in eo me exerceo.

De Antichristo multos habeo inter protestantes hic, qui mihi assentiantur, nec minus de Fide et operibus. Vestri homines prosperitate lasciviunt. Qui hic sunt, adversa partim sentientes partim metuentes, lassi litium ac turbarum ad aequas concordiae vias adspirant. Tum vero decretum synodi Gassensis[18], quo papa pronuntiatus erat Antichristus, nunquam in ecclesiis receptum est rege id vetante. Et si esset, ego tamen decretis eorum, quorum coetibus me non aggrego, non tenerer. Publicum vero Batavorum, si tamen publicum dicendum ultra est, meae curae non incumbit. Neque aequum sententias de rebus divinis et vaticiniorum interpretationes accommodari ad tantillae gentis utilitates aut potius ad commoda particulae in ea gente. Quam multi enim sunt quorum nihil refert, ne male credita refellantur? Ego de illorum statu arbitraria Deo permitto. Sed eorum causa quae vero et paci pietatique christianae utilia arbitror proferre in lucem non desinam. Magnum honorem Socino[19] facit Rivetus[20], cum illi eas asscribit sententias, quas ego manifestissime ostendi esse totius Ecclesiae veteris et Latinae et Graecae nemine dissentiente.

Didericus[21], ut spero, optimum sibi consilium cepit eundi ad castra Baneriana. Ego illi nulla in parte deero.

Iterum addo cupere me scire, cujus in manu sint Annotata nostra ad Evangelia, illa de Iure belli et pacis[22] et historica[23].

Rivetus a suis hic collegis habetur tenuis judicii et eruditionis modicae.

Vidi Alexium[24], nihil mihi persuasit. Alienatio est, ubicunque dominus sua voluntate rei suae alium facit dominum. Quod et in pecunia locum habet, sive ea solvatur sive detur

14 Zie voor de volledige titel no. 4674, n. 10. Zie betreffende de verzending no. 4544 en n. 1.
15 De beurtschipper op Rouaan.
16 Jan de Groot was op 3 mei 1640 gestorven.
17 Aeltgen Borre van Overschie woonde bij Willem in huis.
18 Door de nationale synode van Gap (1603) was op aandringen van Jérémie Ferrier verordend, dat de identificatie van de antichrist met de paus werd opgenomen in de Franse geloofsbelijdenis; op verzoek van Hendrik IV werd de verordening echter nog niet uitgevoerd. Vgl. Léonard, *Hist. prot.*, p. 325; Haag, *France prot.* VI (1888^2), kol. 488-490 i.v. 'Ferrier'. Het woord 'Gassensis' in de uitgave der *Epist.* berust wellicht op een onjuiste lezing van 'Gapensis' in het verloren gegane hs. van Grotius.
19 Faustus Socinus (1539-1604).
20 André Rivet; vgl. echter de mededeling van Willem de Groot in no. 4677.
21 Diederik de Groot vertrok naar het legerkamp van de Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
22 Zie voor de volledige titel no. 4581, n. 7.
23 *Hvgonis Grotii Annales et historiae de rebus Belgicis.* Amstelaedami, Ex Typographejo Joannis Blaev. MDCLVII; Ter Meulen-Diermanse no. 741.
24 Tegen het in no. 4585, n. 16 genoemde boek van Cyprianus Regner van Oosterga werd door de Leidse hoogleraar Claude de Saumaise - Salmasius - gepubliceerd: *Diatriba de mutuo, Non esse Alienationem. Adversus Coprianum quemdam Iuris Doctorem. Auctore Alexio à Massalia, Domino de Sancto Lupo*. Lugduni Batavorum, Ex officina Ioannis Maire. MDCXL. Het auteurschap was aan de tijdgenoten bekend; vgl. *Claudii Sarravii...Epist.*..., p. 26, brief aan Fr. Gronovius dd. 7 mei 1640: 'A *Massalia* id est a *Salmasia*. Salmasia pagus est hujus nominis in Burgundiae ballivatu, qui vulgo vocatur *l'Auxois*, cujus metropolis Autissiodorum vulgo *Auxerre*, e quo gens Salmasia nobilissima originem ducit; inde hic dici vult *Alexius*.

mutuo. Instit., Quibus[25] alienare licet vel non, § Nunc admonendi[26]; Obligari, D. De auct. et cons. tutorum[27]. Idem manifeste ostendit locus Senecae de Beneficiis VII, 4[28] male a Salmasio in contrarium adductus. Caeterum interdum alienatio strictius sumitur ut in rebus hereditariis aut ecclesiae alienari vetitis, non ex vi vocis, sed ex natura materiae, de qua agitur.

Cum de amicis nostris loqueris, nescio an et Graswinckelium[29] eique similes annumeres. Mihi Epicharmus insusurrat: νᾶφε χαὶ μέμνασ᾽ ἀπιστεῖν[30]. Multa ejus rei documenta habeo.

Iam septimum puto scribo velle me exemplaria habere trium ἀνωνύμων. Ut me tractabunt Blavii, ita ipsos tractabo. Rogo fratrem frater, omnibus his de rebus me edoceas simpliciter. Ἁπλοῦς ὁ μῦθος τῆς ἀληθείας ἔφυ[31]. Pellaeus librarius quae accepit exemplaria non plus quinquaginta de Antichristo et de Fide atque operibus - tertium librum non habet - diu retinuit. Nunc primum incepit vendere, postquam ego aliquoties misi exploratum, quid de iis faceret.

Tuus toto animo frater
H. Grotius.

15 Iunii 1640.

Qui me socinianum vocant, quod totius antiquitatis sententiam defenderim, in cujus partem aliquam Socinus incidit, eos ego justius socinianos vocabo, quod papam esse credant Antichristum. Nam id siquis alius, Socinus et sociniani pro certissimo haberi volunt.

4694. 1640 juni 15. Van G.J. Vossius[1].

Illustrissime domine, vir undecunque maxime,

Literas hasce exarabam in Gallias ituris Bartholo, Thoma, Casparo Bartholinis[2], liberis Caspari Bartholini[3], philosophiae ac medicinae, dum viveret, in academia

Quare a *Sancto Lupo*, quia non explicavit, interrogavi necdum accipere responsum potui. Jure merito clamabit foriarius: O crudelis Alexi! adeo male habetur εἰς πόδας ἐχ χεφαλῆς.'

25 De uitgave der *Epist.* heeft ten onrechte 'quid'.
26 Justinianus *Inst.* II, 8, 2.
27 Justinianus *Dig.* XXVI, 8, 9. De titel luidt: 'de auctoritate et consensu tutorum et curatorum'; de uitgave der *Epist.* heeft in plaats van 'auct.' de onjuiste lezing 'stud.'.
28 Seneca *De Benef.* VII, 4, 8: Sic vetant [sc. sapientem] mutuum sumere, quia nemo usuram pro pecunia sua pendat. Vgl. ook Salmasius' weerwoord, *Diatriba de mutuo*..., p. 172.
29 De Haagse advokaat Dirck Graswinckel; zijn vader dr. Jan Graswinckel (± 1576-1636) was een halfbroer van Jacob Graswinckel (± 1570-1620), de vader van Willem de Groots echtgenote Alida Graswinckel.
30 Fragm. 250 (ed. Kaibel).
31 Euripides *Phoen.* 469. De uitgave der Epist. heeft ten onrechte 'ἔφα'.
1 Gedrukt *Vossii Epist.*, p. 392; *Vossii Op., Epist.*, p. 274; gedeelt. gedr. in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 266. Antw. op no. 4645; beantw. d. no. 4794.
2 Bertel Bartholin (1614-1690), later professor eloquentiae in Kopenhagen; Thomas Bartholin (1616-1680), later professor medicijnen in Kopenhagen; Caspar Bartholin jr., jurist.
3 Caspar Bartholin (1585-1629), Deens polyhistor, professor Latijn in Kopenhagen. Hij was gehuwd met Anna Fincke (1594-1677), dochter van dr. Thomas Fincke (1561-1656).

Hafniensi professoris, viri acuti et pereruditi ingenii doctrinaeque monumenti per orbem celeberrimi. Praeterea comitem se iis in viam dedit Theodorus Fuirenius[4], eorum, quos dixi, consobrinus, natus ex doctore medico[5], amplissimi consulis nostri Andreae Bicheri[6]

4 Diderik Fuiren (1621-1656).
5 Jörgen Fuiren (1581-1628), medicus en botanicus, gehuwd met Margaretha Fincke (1595-1665), dochter van dr. Thomas Fincke.
6 De Amsterdamse burgemeester dr. Andries Bicker (1586-1652). Een familierelatie tussen hem en Jörgen Fuiren heb ik niet kunnen vaststellen.

consobrino. Bartholinorum materteram[7] uxorem habet Olaus Wormius[8], medicinae in academia ante memorata professor, cujus extant Fasti Danici[9], doctum et utile opus; item liber de Runica sive antiquissima Danorum literatura, vulgo dicta Gothica[10]. Haec de iis, qui literas perferunt, juvenibus eruditis ac, ut censeo, non indignis, quos ad salutationem et alloquium tui admittas.

Nunc de meis loquar. Post amissam dulcissimam Joannam meam[11], puellam jam nubilem et variis artibus ac animi dotibus instructam, filiam unicam, post ereptum item Gerardum[12] carissimum, in quo semper certare putavi judicium cum ingenio, pietatem cum industria - Velleium ejus[13] vidisti et Valerius Flaccus ac Censorinus[14], fortasse item alia consequentur - in alia quoque adversa incidi, quae non mediocriter animum premerent; ne tamen opprimerent, operam dedi quam potui. Vix tamen dubito, quin crebrior eorum cogitatio et uxoris[15] moeror aliquid etiam contulerint ad morbum, qui me lecto aliquandiu affixit, duos etiam menses detinuit domi.

Ita factum, ut cessarent operae in excudendis meis, quibus praelum antea fervebat, ut item quasi intermitterem prorsus epistolare officium. Quamquam de te altera etiam cessationis causa erat. Nam interea temporis semel iterumque adfuit nobilissimus genere animoque filius tuus Petrus, qui saepius est cum Blauwiis[16] collocutus ac, quorum opus foret, omnium te facturum certiorem recepit; ut hac parte opera mea non valde opus foret. Nunc valetudini melius est, etsi non ut solet. Absoluti duo tomi Theologiae et physices Christianae[17] jamque indices concinnantur. Binos intra menses te visurum opus id confido.

A nostris jam ad majora melioraque me confero. Legendis iis, quae in Novum Testamentum fuisti commentatus[18], nequeo satiari. Aurea plane sunt quae me, imo me longe doctiores doces. Propertianum illud leviter liceat immutare:

> Cedite Romani scriptores, cedite Graii,

7 Dorothea Fincke (1596-1629), dochter van dr. Thomas Fincke.
8 Ole Worm (1588-1654), in middels voor de derde maal gehuwd met Magdalene Motzfeldt (1617-1691).
9 *Fasti Danici Universam tempora computandi rationem antiqvitus in Dania et Vicinis Regionibus observatam Libris tribus exhibentes: Ex varijs patriæ antiqvitatibus et Autoribus fide dignis eruti, ac in lucem emissi ab Olao Worm D. Medicinæ in Acad. Haffn. professore publ.* Hafniæ Apud Salomonem Sartorium Regium et Academiæ Typographum. A.^{o} MDCXXVI.
10 *Runer Seu Danica literatura antiqvissima, Vulgò Gothica dicta luci reddita opera Olai Wormii D. Medicinæ in Academia Hafniensi Profess. P. Cui accessit De priscâ Danorum Poesi Dissertatio* Hafniæ, Typis Melchioris Martzan. Anno M.DC.XXXVI.
11 Zij was op 3 maart nog vóór haar achttiende verjaardag overleden.
12 Gerardus Vossius (1619 - 27 maart 1640).
13 *M. Velleivs Patercvlvs. Cum Notis Gerardi Vossii G.F.* Lugd. Batavorvm, Ex Officina Elzeviriana. A.^{o} 1639. De geleidebrief van Gerardus Vossius en Grotius' antwoord daarop in dl. X, resp. nos. 4148 en 4319.
14 De aantekeningen van Gerardus Vossius op Valerius Flaccus' *Argonautica* zijn in 1724 uitgegeven door Petrus Burman in zijn editie van dit werk; de aantekeningen op Censorinus' *De die natali* zijn, voorzover ik kan nagaan, niet verschenen.
15 Elisabeth Junius.
16 De Amsterdamse drukkers-uitgevers dr. Johan Blaeu en Cornelis Blaeu.
17 *Gerardi Ioannis Vossii de Theologia Gentili, et Physiologia Christiana; sive de origine ac progressv Idololatriæ, ad veterum gesta, ac rerum naturam, reductæ; deque naturæ mirandis, quibus homo adducitur ad Deum, liber I et II. Liber III et IV*. Amsterdami, apud Ioh. et Cornelivm Blaev, MDCXXXXI.
18 *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm. Cum tribus tractatibus & Appendice eo spectantibus*. Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXXXXI; Ter Meulen-Diermanse no. 1135.

Nescio quid majus Sol opere hoc videat[19].

19 Vgl. Propertius, II, 34, 65: Cedite Romani scriptores, cedite Grai! // Nescio quid maius nascitur Iliade.

Jamque aggressi essent Blauvvii excudere, nisi responsum expectassent, num typi ac chartae forma placeat transmissa[20]. Vix haec lucem viderint, quin praelo subjecturi commentarios de Jure belli et pacis[21]; item Ἀνθολογίαν tuam[22] et quae alia voles.

Diatriba de Antichristo[23] paucis placet, qui quidem segreges sint ab ecclesia romana; usque adeo radices in animis omnium egit opinio illa de Urbis episcopi, adversus Deum et Christum, elatione saepe, ut volunt, et clarissime scripturis praedicta. Sane respiciens spatium omne aetatis anteactae jam a prima pene pueritia recordor sententia ea personuisse pulpita nec preces publicas saepius fuisse conceptas sine detestatione Antichristi romani et rasae turbae. Quorumdam opinio est, ut vera diceres, non expedire, ut populus in eam opinionem veniat. Nempe non abeunt a notissimo utrique nostri Bal. Lydio[24] τῷ μαχαρίτῃ, qui increpitus a me, quod inter multa verissima quaedam etiam falso impegisset doctoribus ecclesiae romanae, ubi defensitare ea, quae dixerat, χρησφύγετον non reperit aliud, tandem eo se contulit nullo cujuscumque penicillo satis foede romanam ecclesiam posse coram populo depingi. Mihi vero praestabat opinio veritatem non egere mendacio et manifeste falsis fidem etiam detrahi veris.

Quod Ultrajectini Voetii[25] de Diatriba super coena[26] judicium sit, cognoscere satis poteris ex epistola juvenis[27] ad me, qui coram audiit docentem. Exemplum transmisi hac commoda occasione, etsi fortasse res ipsa vix tanti, ut legere sustineas, videbitur. Mihi et haec, quam proxime dixi, dissertatio et illa quam paulo antea commemoravi, et aliae mole exiguae, pondere maximae, plurimum placuerunt. Nec satis mirari possum, etsi divinum ingenium tuum non ignorem, quomodo in illustrissimo illo onere et ea salutantium multitudine sufficias tam multis iisque plurimum indictis tum perspiciendis, tum nos et alios docendis. Nec minus stupent alii, credo et mali, etsi dissimulent.

Maximi Salmasii[28] opus de Foenore trapezitico[29] credo jam legeris. Non erit ad palatum sive Cloppenburgianum[30] sive Voetii. Huic opus ipsum, illi praefatio respondet; sed neque ringi desinet sacer exercitator[31], adversus quem adeo multa asperguntur sane pererudita. Haec sola nunc occurrebant.

Vale, illustrissime domine, amicorum tuis meritis prime, et a me et conjuge et omnibus meis salve.

Tui illustrissimi nominis cultor

20 Deze proefdruk was door Pieter de Groot doorgezonden; vgl. no. 4625. Zie ook Grotius' oordeel daarover, no. 4640 en no. 4674.
21 Zie voor de volledige titel no. 4581, n. 7.
22 *Anthologia Graeca cum versione Latina Hugonis Grotii edita ab Hieronymo de Bosch.* Ultrajecti e typographia B. Wild & J. Altheer, MDCCXCV-MDCCCXXII; Ter Meulen-Diermanse no. 534.
23 *Commentatio...de Antichristo...*; zie voor de volledige titel no. 4453, n. 2.
24 Balthasar Lydius (1577-1629), predikant te Dordrecht; hij was in eerste echt getrouwd met Anna van der Myle, dochter van Vossius' stiefmoeder Barbara, vgl. Rademaker, *Vossius* (1967), p. 51. Zijn tweede vrouw, Alyd de Witt, was in eerste echt gehuwd geweest met Isaac van de Corput, zwager van Vossius. Betreffende de zakelijke relatie tussen Vossius en Grotius enerzijds en Lydius anderzijds zie men vooral *Briefw.* I, Register i.v.
25 Gisbertus Voetius, contra-remonstrants theoloog en hoogleraar in Utrecht.
26 *Dissertatio de Cœnæ administratione ubi Pastores non sunt. Item An semper communicandum per symbola*. Amstelodami, Apud I. Columnam Anno Domini, 1638; Ter Meulen-Diermanse no. 1091.
27 Niet geïdentificeerd.
28 Claude de Saumaise - Salmasius -, klassiek filoloog te Leiden.
29 *Dissertatio De Foenore Trapezitico, in Tres libros divisa. Claudio Salmasio Auctore*. Lugduni Batavorum, Ex officina Ioannis Maire MDCXL.
30 Johannes Cloppenburg (1592-1652), predikant te Brielle; vgl. no. 4572, en n. 11.
31 Daniel Heinsius; Vossius zinspeelt op *Danielis Heinsii Sacrarvm Exercitationvm ad Novvm Testamentvm Libri XX....* Lvgduni Batavorvvm, Ex Officinâ Elseviriorum. MDCXXXIX.

G.J. Vossius.

Amstelodami, MDCXLXV Iunii.

4695. 1640 juni 16. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

Principis electoris[2] et spes et consilia ab Anglia pendent. Regii ministri[3] ad chartam ejus responsum dederunt perstare se in iis, quae Hamburgi Galliae nomine proposita fuere[4], nisi quid novi proponendum habeat ipse elector. Is autem de suo nihil habet quod offerat. Superest ergo, ut eum adjuvet Anglia aut ut desertus otiosusque maneat. Quae jam post extinctam, ut audimus, seditionem consilia tum in hac tum in aliis rebus captura sit Anglia, exspectamus attenti. Plurimum enim in eo vertitur. Bavarus[5] videtur id agere, ut paululum concedendo caetera posteris suis certa atque indubitata relinquat. Ex Suedia super hoc negotio nihil bene definitum sperare audeo, priusquam de Gallico foedere[6] aut prorogando aut finiendo constitutum aliquid fuerit.

De Bannerio[7] magnifica sunt quae hic intelligimus: occupatum ab eo montem ad Salfeldium; inde detonantibus machinis subter vero crebris assultibus vexatum Piccolominaeum[8], cum adhuc VII Bavaricorum millia, quae in Franconia erant, opperiretur, concessisse in urbem Salfeldii ac loca ei proxima; verum cum et ibi a machinis tutus non esset, arceretur pabulatu, commeatus intercluderentur, iter eum cepisse Lipsiam versus; insistere autem tergo ejus Bannerium magnamque sperari hostium cladem. Auxilia, quae ei adduxit Longavillanus[9], Gallica, Vinariensia, Hassica, Lunenburgica ad XVIII fuisse millia hominum pulchre armatorum.

Videbimus, quid nobis paritura sit Ratisbona[10]. Virtus Bannerii ac Banneriani exercitus, prospera jam tertium Harcurtii[11] fortuna, repressis duabus Leganesii[12] oppugnationibus ad ipsius castra duabusque sub idem tempus eruptionibus principis Thomae[13], Casalis liberati magna per Italiam, cui id jugum imponebatur, fama, spes capiendae urbis Taurinorum, deinde Vercellarum et irruptionis in agrum Mediolanensem, seditio Catalaniae non quidem cum caede, quanta dicebatur, acris tamen ita, ut et multi occisi fuerint de cohorte Olivaris[14], qui in magno odio est apud multitudinem ut belli incentor, carcer praeterea a plebe reclusus, ex quo servati quidam hic sunt testes ejus rei, haec omnia spem mihi faciunt aliquam non malae pacis, ad quam promovendam aut longas vice pacis inducias mandata habet abbas

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 235. Gedrukt *Epist.*, p. 626. Verschillen in orthografie en aperte onjuistheden in de copie Uppsala zijn niet gesignaleerd. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Karl Ludwig van de Palts.
3 Bedoeld zal voornamelijk zijn de Franse staatssecretaris van buitenlandse zaken, Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny. Zie ook de brief van Richard Cave aan Thomas Roe dd. 5/15 juni, *Cal. State Pap. Dom.* 1640, p. 270.
4 Onderhandelaar in Hamburg was Claude de Mesmes, graaf van Avaux.
5 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
6 Het verdrag tussen Frankrijk en Zweden werd in juni 1641 verlengd.
7 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
8 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi, keizerlijk bevelhebber.
9 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
10 Te Regensburg werd een rijksdag voorbereid (13 september 1640 - 10 oktober 1641), als vervolg op de collegiaaldag te Neurenberg (3 februari - 7 juli 1640).
11 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac; hij belegerde Turijn en nam de stad in op 20 september 1640.
12 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.
13 Tommaso Francesco van Savoye.
14 Gaspard de Guzmán, graaf-hertog van Olivarès.

Fliscus Genuensis[15] a pontifice, quanquam is Fliscus Gallus sit adoptione factus et in consilio sit regis. Multum ad eam rem conferre potuissent

15 Paolo Fieschi - de Fiesque - († 1645); hij onderhield in deze tijd o.m. het contact tussen de nuntius Ranuccio Scotti en Richelieu.

magna principis Arausionensis molimina, si successus adfuisset. Apud Gallos tot suorum per Italiam fortibus factis elatiores Batavi ignaviae crimen non effugiunt.

Quid acturi jam sint Castilionaeus et Millereius[16] brevi apparebit. Sunt qui futurum putant, ut pariter urbem Atrebatum obsideant; alii, ut Castilionaeus Bethunam obsideat aut Airam. Habet praeterea rex minores exercitus alios. Nam et Harpajouxius[17] sex millia ad Harcurtium ducit et par ferme agmen secum habet Gevrius[18] ad inspectandos actus ducis Caroli et Beckii[19], alios autem ferme totidem Villaregius[20] circa Dolam ad messem hosti praeripiendam. An Lunaeburgicum[21] hostem imperator pronuntiaverit, scire percupiam.

Turca[22] adhuc deliberat, ut videtur. Quod autem mihi indicat Excellentia vestra Melanchthonis[23] fuisse judicium per Poloniam penetraturum aliquando in christiani orbis interiora Turcam, in eo viri et optimi et perspicacissimi prudentiam laudo. Est valde aperta ad incursus Polonia et saepe domi discors.

Nihil virile adversus Danos in animo habent Batavi; tantum circumspectant vias transactionis, eo dirigunt cuncta. Quod si consequi ullo modo possunt, iter in Suediam abrumpent legati[24].

Si Leodiensem pacem[25] conturbare possunt Galli et Batavi, haud dubie futurum id sit ipsorum rebus perutile.

Quae scripserant hic de duabus oppugnationibus Leganesii et eruptionibus totidem principis Thomae per Gallos repressis, publicata hic fuere[26]. Sed literae scriptae e castris 6[27] mensis hujus docent nos nihil ejus esse, castra ipsa nondum permunita, Leganesium de locis eminentioribus multum nocere castris, saeviri in captivos abruptis belli commerciis, futura in incerto esse.

XXV naves regis a Rupella per Gaditanum fretum intrant in mare Mediterraneum.

Hallerius[28] jungit se cum Gevrio. Lamboius et Silva[29] inter fines sunt Atrebatum et Hainoviorum. Millereii exercitus dicitur visus ad Peronam, Castilionaei versus S. Audomari oppidum ire.

Deus haec cuncta ad bonam pacem gubernet. Idem Excellentiae vestrae semper paterna benevolentia adsit.

Excellentiae vestrae summa devinctus observantia
H. Grotius.

16 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon en Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, beiden maarschalk van Frankrijk.
17 Louis d'Arpajon († 1679).
18 François-Louis Potier, markies van Gesvres.
19 Karel IV, hertog van Lotharingen, en Johann von Beck, keizerlijk bevelhebber.
20 Nicolas de Neufville, markies van Villeroi.
21 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg; hij had zijn legermacht op 15-16 mei bij die van Zweden gevoegd.
22 Ibrahim, sultan der Ottomanen.
23 Philipp Melanchthon (1497-1560).
24 Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva.
25 Het verdrag van Tongeren (26 april 1640); zie no. 4659, n. 4.
26 Vermoedelijk doelt Grotius op de extra-editie van de *Gazette* 1640, no. 75 p. 391-394, dd. 12 juni: ‘Les trois ataqves repoussées devant Turin par le Comte de Harcourt, avec perte de grand nombre d'Espagnols.’
27 De copie Uppsala heeft ‘12’. De brief heb ik niet kunnen terugvinden; van gelijke strekking is no. 4703.
28 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
29 Wilhelm, baron van Lamboy, keizerlijk bevelhebber, en Felipe da Silva, Spaans bevelhebber.

Lutetiae, 16 Iunii 1640.

Adres: Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario et legato apud praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Red. 13/23 Iunij 1640. M.P.

4696. [1640 juni 16]. Van L. Aubery du Maurier[1].

Il est asseuré que les attaques du marquis de Leganez[2] ont esté imaginaires; et qu'il ne s'est rien passé de remarquable à Turin depuis la deffaitte par monsieur de Turenne[3] le 2.me de ce moys. Nous saurons au premier jour, à quoy en veulent nos généraux, à St. Omer, à Aire, à Arras ou à Cambray, car il n'y a rien encor d'asseuré de ce costé-là. Néantmoins j'ay oppinion qu'ils s'attacheront à Aire.

Madame de Chevreuse[4] est enfin partie de Dunkerque pour Bruxelles. Le comte d'Hochstrate et la comte[5] l'accompagnent dans un carosse du cardinal-infant. Elle va par l'Isle, le prince d'Orange l'empeschant d'aller par Brugges et par Gendt. Il y a ordre par toutes les villes de luy faire autant d'honneur que si elle estoit soeur du roy d'Espagne[6].

J'importune encor vostre Excellence d'une lettre pour monsieur de Kniphausen[7]; l'autre jour elle me confirma dans cette hardiesse. Néantmoins ce ne sera désormais que de fort loin à loin, ne devant pas abuser de vos courtoisies.

Je vous rends trez humbles grâces de la pièce qu'il vous a pleu me communiquer, laquelle je vous renvoye.

Samedy à unze heures.

4697. 1640 juni 16. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Incipiam a rebus Bannerii[2] sane laetis. Postquam enim ei se conjunxere copiae ducis Longavillani[3] cum Hassicis et Luneburgicis, montem quendam aditu perdifficilem ad Salfeldum occupavit machinisque ibi positis compluribus ita desuper in hostem detonuit, subter vero ita eum crebris assultibus fatigavit, ut coactus is fuerit derelictis munimentis, quae sibi fecerat, se referre in oppidum Salfeldum et oppida circumjecta. Ibi quoque nocent ei nostrorum telorum jactus arceturque a pabulatu et commeatus, quos a Franconia habebat, intersepto itinere eum deficiunt. Haec literae ferunt. Addit

1 Hs. Stockholm, RA. Gallica 10. Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. De datering op 16 juni 1640 berust op de volgende gegevens: de berichten over de Franse legers in Noord-Italië en in Artois plaatsen de brief na no. 4685 dd. [9 juni 1640]; het plotselinge beleg van Atrecht, begonnen op 13 juni, kon aan Aubéry du Maurier in Parijs nog niet bekend zijn op zaterdag 16 juni, maar wèl op zaterdag 23 juni - van welke laatste datum overigens geen brief aan Grotius bewaard gebleven is. Louis Aubéry du Maurier was de zoon van Grotius' vriend Benjamin Aubéry du Maurier, bij leven o.m. Frans gezant in Den Haag.
2 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.
3 Henri de La Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne.
4 Marie de Rohan, hertogin van Chevreuse.
5 Charles de Lalain, graaf van Hooghstraten, en Alexandrina van Langele.
6 Philips IV; zijn zuster Anna was getrouwd met Lodewijk XIII, zijn zuster Maria-Anna met keizer Ferdinand III.
7 Eerder dan aan Enno Adam von Innhausen und Knyphausen, kolonel in Staatse dienst, kan gedacht worden aan diens oom Enno Wilhelm; zie no. 4775.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 625; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 46.
2 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
3 Henri d'Orléans, hertog van Longueville. De samenvoeging van Zweedse, Franse en Duitse legers had op 15-16 mei plaatsgevonden bij Erfurt.

rumor tot incommodis pressum Piccolominaeum[4] se recepisse Lipsiam versus, Bannerium autem tergo ejus

4 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi, keizerlijk bevelhebber.

insistere sperarique magnam hostis cladem. Pulchra sunt auxilia, quae ad Bannerium advenere pulchre armata ad XVIII millia pugnatorum.

Ex Italia rumor huc perlatus et late publicatus fuerat, de duabus oppugnationibus Leganesii[5] eruptionibusque principis Thomae[6] ab Harcurtio[7] repressis 2 hujus mensis. Verum literae posteriores nempe 6[8] hujus mensis scriptae e castris ostendunt ejus nihil esse: castra ipsa Harcurtii ad urbem Taurinorum nondum permunita; restare minimum laborem dierum XVI. Interim Leganesium augescentibus in dies copiis de locis superioribus multum telis infestare castra; saeviri utrinque in captos omnes sublatis belli commerciis. De urbe quid futurum sit, esse in incerto.

Exercitus Mileraei[9] apud Peronam visus est transire, Castilionaei[10] videtur versus S. Audomari urbem tendere; putant multi futurum, ut pariter juncti obsessum eant urbem Atrebatum. Alii Castilionaeum putant Airae imminere aut Bethunae. Video esse, qui existiment Carolimontii obsidionem nunquam serio cogitatam fuisse a Mileraeo, sed ad obtegendas insidias in Sedanum, cum cujus urbis praefecto[11] sociasse consilia creditur, sed quae superventus ducis Bulionii[12] discusserit.

Marchio Gevrius[13] quinque ferme millia secum habet, tantundem ferme Halerius[14], qui se jungent adversus ducem Carolum et Beckium[15]. Alia ferme sex millia Villaregius[16] habet apud Dolam ad messem praeripiendam comitatensibus Burgundis. Lamboius autem et Silva[17] inter Atrebates et Hainovios se tenent.

Est hic senex, Fliscus[18] nomine, ortu Genuensis, sed Gallus factus regio beneficio, qui eum et in concilium status allegit et abbatia opima donavit. Ad eum pontifex, quod nuntium suum[19] minus hic gratiosum videret, mandata misit procurandae paci aut, quas Galli malunt, indutiis.

Catalaniae seditio fuit quidem non tanta caede cruenta, quanta dicebatur, sed acris tamen apertis vi plebis carceribus Barcinonae, unde, qui evasere, quidam hic sunt. Milites, qui trucidati sunt, ex cohorte erant Olivarii[20], qui magno in vulgi odio est simulque bellum ipsum; et hinc felicior ad pacem via speratur.

Electori palatino[21] ad eam, quam ipse regiis ministris[22] dederat, chartam responsum ab ipsis datum est regem perstare in eis, quae Hamburgi proposita fuerunt[23]; si quid praeter ista proponere vellet elector, audituros se. Ille autem nihil potest proponere,

5 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.
6 Tommaso Francesco van Savoye.
7 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac. Vermoedelijk doelt Grotius op de extra-editie van de *Gazette* 1640, no. 75 p. 391-394, dd. 12 juni: 'Les trois ataqves repoussées devant Turin par le Comte de Harcourt, avec perte de grand nombre d'Espagnols.'
8 Deze brief heb ik niet kunnen terugvinden.
9 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
10 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
11 In de loop van 1640 werd de goeverneur Antoine de La Marche de Comte († 1640) opgevolgd door Jacques de Briquemault.
12 Frédéric-Maurice de La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon.
13 François-Louis Potier, markies van Gesvres.
14 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
15 Karel IV, hertog van Lotharingen, en Johann von Beck, keizerlijk bevelhebber.
16 Nicolas de Neufville, markies van Villeroi.
17 Wilhelm, baron van Lamboy, keizerlijk bevelhebber, en Felipe da Silva, Spaans bevelhebber.
18 Paolo Fieschi - de Fiesque -.
19 Ranuccio Scotti.
20 Gaspard de Guzmán, graaf-hertog van Olivarès.
21 Karl Ludwig van de Palts.
22 Bedoeld zal voornamelijk zijn de Franse staatssecretaris van buitenlandse zaken, Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny.
23 Onderhandelaar in Hamburg was Claude de Mesmes, graaf van Avaux.

nisi quod velit Anglia, ubi seditionem audimus exstinctam cum paucorum poena.
Scotiae

autem parlamento velle interesse regem ipsum[24] et ob id cupere ad tempus aliquod id differri. Quo se versura sint aulae ejus consilia, et princeps elector avide exspectat et nos omnes.

Audimus imperatorem[25] ire Ratisbonam, Bavaricorum autem septem millia hactenus haesisse in Franconia nec adfuisse Piccolominaeo.

Accusantur a Gallis Batavi, quod, cum tam florentem habuerint exercitum quantum unquam, transgressi canalem eum locum contra paucos Hispanos et rusticam manum tutari nequiverint. Nunc meliora inde exspectantur.

Classis autem regis XXV navium a Rupella fretum Gaditanum petit mare Italiae aut Hispaniae objacens petitura.

Rogat Sublimitatem tuam Ebstenius[26], sui ut memor sit. Est certe ejus diligentia nobis non inutilis.

Deus, Excellentissime et illustrissime domine, res Suedicas orbisque christiani per Sublimitatis tuae consilia secundet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae 6/16 Iunii 1640.

Adres: Axelio Oxenstiernae, sacrae reg. Maj. regnorumque Sueciae senatori et cancellario.

4698. 1640 juni 16. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

UEd. doet wel, soo veel mogelijck is, alle offensie af te snijden tusschen den coninc van Vrancrijck[2] ende Golilas[3]. Ick en twijffele niet, off veele sagen garen het contrarie. Hij sal doen dat hij can om sich te houden in goede poincten.

De advysen van Engellant sijn conform deghenen, die wij hier hebben. Conde alle dese brouillerie 't hoff aldaer eenige andere resolutiën doen nemen, 't waer goed; ende soude misschien met hetselve middel mijnheer den palsgraef[4] connen werden geholpen ende de gemeente gecontenteert. Mijnheer den eertsbisschop[5] is weder in sijn huis te Lambeth.

Van de Deensche saecken ben ick van uE. opinie. Dat Mansfelds[6] volck bij Stalhans[7] is geslagen, werdt ons geconfirmeert van verscheide plaetsen.

24 Karel I van Engeland.
25 Ferdinand III; te Regensburg werd een rijksdag (13 september 1640 - 10 oktober 1641) voorbereid.
26 Johan Epstein, Zweeds agent in Parijs.
1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 14h. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedeelt. gedrukt Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 276. Antw. op no. 4678; beantw. d. no. 4708.
2 In de tekst in cijfer: 496.
3 Codenaam voor Grotius; zie ook no. 4678.
4 Karl Ludwig van de Palts.
5 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.
6 Philipp, graaf van Mansfeld, keizerlijk bevelhebber.
7 Torsten Stålhandske, Zweeds bevelhebber.

Vrancrijck accuseert seer de bloodicheit van de Vriesen die over het canael waeren gepasseert[8], ende verlangen iet goeds te hooren van den prins van Orangie.

8 *Vgl. Courante uyt Italien ende Duytschland, &c.* 1640, no. 21 dd. 26 mei: ‘Sijn Hoogheyt is verleden maendagh... na Brugghe ghetrocken ende vermeende de Steenebrugghe over de Nieuwe-Vaert tot Moerbrugge te passeren, doch vindende deselve, men seght door 14000 Spaensche, beset ende ghetrencheert. Sijn Ghen. Graef Henrick Casimier voerde de voortocht ende dede daer op drie Assauten, maer wierde met verlies afgeslagen ende soude sijn ponte, daermede hij de riviere wilde passeren, self in brandt ghesteken hebben.’ Vgl. ook de beschrijvingen in no. 4678 en in Ten Raa-De Bas, *Staatsche leger* IV, p. 116; zie nog deze brief *in fine*.

De Engelschen hebben voor desen aen Spaignië in Oost-Indie groote diensten gedaen, ende sullen apparentelijck daerin continueren, soo sij niet in eenige handeling en comen met Swede ende Vrancrijck.

Van de Brasylsche tijdingen sullen wij de seeckerheit verwachten.

De tijdingen, die wij hier hebben van d'heer mareschal Bannier[9] sijn seer goedt, alsoo men ons adviseert, dat sijn Ex.[tie] hebbende becomen een berg bij Salsfeld den vijant vandaer met schieten ende van beneden met attaques op sijne retranchementen soo seer heeft geïncommodeert, dat hij genootsaect is geweest sich binnen de stadt van Salsfelt ende daer ome bij te retireren, alwaer het canon niet en heeft naegelaten hem groote schade te doen ende ons volck hem het voer ende vivres te beletten. Men voeght daerbij, dat Piccolomini[10] door alle dese incommoditeiten is genootsaect geweest sich verder te retireren nae Leipsich ofte Voitlant ende gevolgt werdt bij d'heer Bannier niet sonder apparentie van door de onsen groote afbreuck te lijden sijnde 't leger soo van de heer Bannier als van het secours van den hertogh van Longueville[11], Hessen ende Lunenburg, welck secours bedraegt bij de achtienduisent man seer schoon volck, wel gewapent. Piccolomini was noch verwachtende een deel van de Beierschen, die haer hiel[d]en in Franckenlant. Den keiser werdt verwacht te Regenspurg[12].

Van Italië heeft men hier gesegt ende gedruct[13] dat den graef van Harcourt[14] den 2 Juny, naedat hij eene partij van de vijant hadde afgeslagen, waervan ick voor dese heb geschreven[15], noch twee andere attaques, die daerop sijn gevolgt, ende ter selver tijd twee uitvallen van den prince Thomas[16] seer treffelijck heeft afgekeert, maer laeter brieven van de sesten[17] leeren ons, dat van dese tijdingen gantsch niet en is, 't leger van den grave van Harcourt noch niet ten volle sijnde besloten, alsoo daeraen noch wel 14 dagen wercx ontbreect, ende den marquys de Leganés[18] sich dagelijcx meer ende meer sterckende ende schietende seer dapper van eenige hoochten in 't leger, soodat de uitcomste van Thurin noch seer onseecker is; ondertusschen hout Italië haer seer geobligeert aen den graef van Harcourt door 't ontzet van Casal[19], sonder hetwelcke heel Italië scheen te vallen onder 't joch van Spaignië.

Wij verwachten, wat de twee legers van de marescaux de Chastillon ende Lamillerai[20] sullen doen. Eenige meenen, dat sij haer tesamen sullen vougen om Arras te belegeren, anderen dat den marescal de Chastillon gaet belegeren Aire oft Béthune. Boven dese twee legers heeft den coning noch twee vliegende legers, eene onder den marquys de Gêvre[21] om te beletten het voornemen van den hertogh

9 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
10 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi, keizerlijk bevelhebber.
11 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
12 Te Regensburg werd een rijksdag (13 september 1640 - 10 oktober 1641) voorbereid.
13 Vermoedelijk doelt Grotius op de extra-editie van de *Gazette* 1640, no. 75 p. 391-394, dd. 12 juni: ‘Les trois ataqves repoussées devant Turin par le Comte de Harcourt, avec perte de grand nombre d'Espagnols.’
14 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
15 No. 4687.
16 Tommaso Francesco van Savoye.
17 Deze brief heb ik niet kunnen terugvinden. Grotius schrijft er ook over in brief no. 4697 aan Oxenstierna.
18 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.
19 Casale was op 28 april 1640 door het Franse leger ontzet.
20 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, en Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, beiden maarschalk van Frankrijk.
21 François-Louis Potier, markies van Gesvres.

Carel ende Beck[22] een ander onder den marquys de Villeroi[23] ontrent Dolen om aen die van het graefschap van Bourgogne den oogst te benemen.

22 Karel IV, hertog van Lotharingen, en Johann von Beck, keizerlijk bevelhebber.
23 Nicolas de Neufville, markies van Villeroi.

Den abt de Flisco[24] hier woonende heeft last van den paus - alsoo sijne nuntius[25] hier niet wel en is gesien - de saecke van de vrede ofte trefves te vorderen ende maect niet weinigh fundament op die beroerten in Catalogne. Want hoewel soo veel Castillanes niet en sijn doot gesmeten als de Fransoisen in 't eerste seiden, soo is evenwel waer, dat in Barcelone de gevanckenisse bij de gemeente is opgebroocken, waervan wij seeckere getuigen hebben, eenige personen, die hier sijn, gecomen uit deselve gevanckenisse ende dat geroepen is vive Francia.

Den vorst van Beieren[26] schijnt eenige, doch sobere presentatie te doen aen het huis van den Pals, maer die handelinge aen te gaen waere vol peryckels voor mijnheer den churfürst, al waer het soo, dat sijne churf. Doorluchticheit met geen woordt aen Vrancrijck waere verbonden. Sijne churf. Doorluchticheit is, God loff, nu wel te passe ende wacht, wat advys uit Engellant sal comen, alwaer wij verstaen, dat de seditie is gestilt ende den coninck selve sich wil laeten vinden bij het parlement van Schotlant. Wat cours daer gezet sal werden, daeraen is soo het huis van den Pals als de gemeene saecke seer veel gelegen.

De Fransoisen, wat vol sijnde van glorie over de saecken in Italië, clagen over de cleine courage van de Vriesen, naedat sij gepasseert waeren over de Lede, meenende, had men de Fransoisen die commissie gegeven, dat sij 't veel beter souden hebben verricht. Maer soo Brugge niet ten halve, maer ten volle belegert werdt, sal alle onlust tusschen de vrunden licht vergeten werden.

Den 16 Juny 1640.

Veele meenen, dat het belegh van Charlemont meer gedient heeft om te bedecken een desseing op Sedan, 'twelck misluckt is.

Vijf ende twintich schepen sijn van Rochelle getrocken nae de Straet van Gibraltar tot eenig desseing in de Middellandsche zee. Hallier[27] ende De Gêvres vougen haer tesamen. Lamillerai is gepasseert bij Pérone; Chastillon treckt nae de cant van St. Omer. Lamboi ende Silve[28] houden haer tusschen Artois ende Henegouwen.

Men doet hier scherp ondersoeck op het schroeien van de munte.

Adres: Mijnheer mijnheer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant, in den Hage.

In dorso in andere hand: Den 16 Iunii 1640.

4699. 1640 juni 17. Van N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

Van een leger, dat van plaetse noch niet en is verandert, kan uEd. niet veel wachten ende evenwel doen de teyckenen van dagelijx noch meerder volck daer naer toe te trecken ende aennemynge van scepen, bijsonder groote, mij geloven, dat alle desseinen noch niet ten eynde en sijn. D'executie sal veel hangen naer de diversie, die den mareschal van Chastillon[2] sal maecken, die ick vreese niet te groot

24 Paolo Fieschi - de Fiesque -.
25 Ranuccio Scotti.
26 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
27 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
28 Wilhelm, baron van Lamboy, keizerlijk bevelhebber, en Felipe da Silva, Spaans bevelhebber.
1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., K 75g. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 628. Antw. op no. 4687; beantw. d. no. 4715.
2 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.

sal sijn, alsoo sijne macht cleyne wert gemaeckt ende beswaerlijck is te trecken diep in een lant vol vaste plaetsen ende volck ende daer de vivres niet wel mede te slepen en sijn. Indien ergens aen de zeecust in het

vaste lant voet conde worden genomen, dat ick vreese niet doendelijck is, soo ware apparentie, dat yet notabels noch soude bij de hant worden genomen ende gesecundeert met volck ende alle behouften van desen staet. Sonder dat resteert niet als een andermael preuve te nemen om met force te passeren over de Leye, die ick vol swaricheyt sie; sooveel volckx heeft den viant ende soo wel sijn de advenues geretrencheert. Mogelijck dat men meent de aencomste van de Fransen ende de preparaetie van scepen [op] de Maes verder sal distraheren ofte, hetgene de meeste apparentie heeft, dat men den viant wil amuseren ende vandaer delogerende elders wat besoucken. Ondertusschen is men niet buyten apprehentie dat den viant siende veel steden vrij van hare garnisoenen ontbloot hier off daer een voordeel sal soucken, daer hij tusschen de saterdach ende sondach nacht ontrent Breda teyckenen van heeft getoont. De particularityten hebben wij noch niet. In 't gros seyt men vijffduysent man, stillekens over de brugge gepasseert, gemeent hebben daer een aenslach op die stat te executeren. Andere seggen, ende die gelove ick best, dat het sijn seshondert man te voet, drie compangiën paerden ende bij haer hebben eenyge wagens met hopsacken om yet tot een passagie te vollen, houden haer noch aen de kant van het eylant van de Clunder.

Picolomini[3] reculerende het gevecht vreest men, dat in vivres den generael Bannier[4] sal connen verduyren, alsoo Frankenlant achter hem heeft ende de vivres alreede seer schaers waren in het Sweetse leger. Drieduysent paerden onder het gebiet van Rosa[5] waren uyt den mareschal Banners leger gehouden om te sien diversie te maecken. Apparent dat Picolomini de geconiugeerde sal willen verduyren, wetende naer de separatie stercker als de Sweden wesen sal.

Den keyser is tot Regensburch[6] ende is daer den rijxdach geleyt, daer den biscop van Ments[7] ende andere swaricheyt maecken te compareren, niet houdende vrij te connen vergaderen in een plaetse met des keysers garnisoen beseth.

Ick kan uyt de constellatie van de saecken van Engelant[8], off dat rijck, gelijck al te wel gevoede lichamen plegen, heeft quaet bloet, dat wel dient gelaten. Indien dat elders als tegens sijne eygen medeleden conde werden gebruyckt, soo waer groot goet voor mijnheer den churfürst[9] te wachten. Naer het schijnt souckt den conynck sijn ingesetenen in Engelant alle contentement te geven.

Het synode van de biscoppen is gescheyden; die hebben met eenparych goetvinden behalven van eenen biscop seventhien articlen gearresteert, daermede uyt den wech sal werden geleyt hetgene den meesten aenstoot heeft gegeven. Bij een van de seventhien werden alle boucke ende schriften van Socinus[10] verboden. Den biscop, die gedifficulte[e]rt [heeft] de articlen te teyckenen, is den biscop van Clochester genaemt Goetsman[11], voor desen paeps gehouden, ende sal voor sulckx werden gedegradeert ende tot alle charges incapabel werden verclaert ende werden victima populi. Met sulcke proceduyren sal mijnheer den aertsbiscop[12] sijn selven helpen uyt alle genomen ombragiën.

3 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi, keizerlijk bevelhebber.
4 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
5 Rheinhold von Rosen.
6 Te Regensburg werd van 13 september 1640 tot 10 oktober 1641 een rijksdag gehouden.
7 Anselm Casimir Wambold von Umstadt, keurvorst van Mainz.
8 Men mist in het vervolg een uitdrukking als bv. ‘niet anders sien’.
9 Karl Ludwig van de Palts.
10 Faustus Socinus (1539-1604).
11 Godfrey Goodman (1583-1656), bisschop van Gloucester.
12 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.

Tot accomodatie met Schotlant wert groot hope gegeven, den conyck hebbende het versamelen van sijn volck, dat den thienden Iuny most geschieden, tot den thienden Iuly uytgestelt, ondertusschen naer Schotlant gesonden een van de Schotse gedeputeerden[13],

13 Charles Seaton, graaf van Dunfermline; John Campbell, baron Loudoun; William Douglas, drost van Teviotdale: Robert Barclay.

n(ae)rdat hij eerst met den grave van Loudun in den Tour twee dage hadde gesproocken, welcke grave den Tour nu vrij geniet met visiten van andere van buyten. De begeerte van den conynck is, dat de Scotten het parlement, dat nu alle dage soude beginnen, tot den 7 Iuly uytstellen, waerin, indien sij den conynck believen, de hope is dan sodanygen commissaris sal werden gesonden, die aengenaem sal wesen ende alles tot accommodatie steunen.

Dat geve Godt ende ons een eynde van dit drovyge oorloge.

Desen 17 Iuny 1640.

Adres: Mijnheer mijnheer de Groot, raedt ende ambassadeur van de coningine ende croone van Sweden bij den alderchristelijcksten conynck.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 26 Iunii.

En in dorso: 17 Iuny 1640. N. Reigersberg.

4700. 1640 [juni 19]. Aan J. Scudamore[1].

Illustrissime domine,

Est jam in libertate princeps elector Palatinus[2], nondum tamen plena, cum verborum obligatione obstrictus adhuc teneatur. Ego quantum ex regis Galliae ministris potui cognoscere, non video futurum, ut hoc vinculo solvatur, nisi ei parti, in qua est Gallia, semet adjunxerit; rursumque non video, quomodo cum aliqua dignitate ac spe successus id facere possit optimus princeps suis opibus, quae satis sunt tenues, nisi ex Anglia adjuventur. Quare serio velim cogitare reverendissimum et illustrissimum D. archiepiscopum Angliae primatem[3] et alios sapientissimos viros, quorum consilio rex Britanniarum utitur, an ferat regni status, ut rex in foedus venire possit cum Suedia Galliaque pro Germaniae et Europae totius bono, qua de re Hamburgi conditiones a nostris non iniquae propositae Fuerunt. Id enim si regi Britanniarum placeat, sperem non modo subditos plurimos majestatis ipsius id pro summo habituros beneficio gratisque animis agnituros, verum etiam brevi admodum perventuros nos ad pacem aequam ac diuturnam. Ut autem hoc non consilium meum - absit a me ea temeritas -, sed votum his literis proderem, fecit tum studium juvandae causae, in qua versor, tum miseratio tamdiu afflictae domus Palatinae; praecipue vero hujus principis, cujus ego virtutes summas, mores suavissimos et invictam inter tot adversa constantiam in dies magis magisque admiror ac veneror. Deus, in cujus manu sunt corda regum, regi Britanniarum ea adspiret fortunetque consilia, per quae primum regnis suis quietem det populosque sibi a Deo creditos in officio debitae reverentiae contineat, deinde vero et christianum orbem reponat in statum meliorem.

Idem Deus, illustrissime domine, illustrissimam dominationem vestram favens atque propitius servet.

Illustrissimae dominationis vestrae
obsequiosissimus cultor
H. Grotius.

1 Hs. Londen, Brit. Mus., Scudamore Papers vol. IV, f.º 106. Eigenh. oorspr. Gedr. *Epist.*, p. 626. John Scudamore was ordinarius Engels gezant in Parijs geweest.
2 Karl Ludwig van de Palts.
3 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.

Lutetiae, [19 Iunii][4] MDCXL.

Adres: A monsieur monsieur le vicomte de Scudamor etc.

In dorso schreef Scudamore: 1640. Lettres de m.[r] Grotius. Receues 22 Juillet.

4 Niet aanwezig in het hs.; aangevuld naar de uitgave der *Epist.*

4701. 1640 juni 20. Van I. Jasky[1].

Illustrissime et excellentissime domine, domine observandissime,

Comitia nostra infelicem habuisse exitum iam aliunde forte intellexit Excellentia vestra. Nihil enim plane in iis ab ordinibus conclusum nec ulla constitutio - quod alias in comitiis solemne est - facta, nisi quod duos florenos de singulis caminis ad exsolvenda stipendia limitari militi contribuere promiserunt. Ominosum videtur tertium iam sub hoc rege irrita fieri comitia[2], quod sub 46 annorum regimine divi Sigismundi Tertii[3], patris regiae Maiestatis, vix bis factum.

Querelae ordinum - quarum magnus est catalogus - in futura comitia, quae forte sub finem huius vel initium sequentis anni habebuntur, remissae sunt. Causam civitatis nostrae his comitiis non attigerunt, vel quod putarunt iustitiam a partibus nostris esse et nihil ultra ea, quae oblata sunt, obtineri posse, vel quod meliori occasioni rem hanc reservarint. Nos interim nec telonii exactionem admittimus nec quidquam de pecunia ista, quam ad testandam humillimam observantiam nostram regiae Maiestati certis sub conditionibus promiseramus, persolvimus.

In conventu, qui iam in Borussia ducali autoritate electoris Brandenburgici[4] celebratur, difficiles se praebent ordines Borussiae nec super propositionem regiae Maiestatis nec electoris deliberare volunt, priusquam gravamina ipsorum aboleantur. Unde quidam suspicantur conventum hunc eundem cum comitiis habiturum exitum.

Longa cunctatio Batavorum decidendi armis vel conditionibus controversiam, quam habent cum rege Daniae, illis et nobis perniciosa est. Valdeque miror illos alias prudentes inutili cunctatione agendi tempora consultando consumere. Caveant, ne quod imparatus facillime concessisset, iam omni apparatu bellico instructus et viribus alienis auctus neget. Multum interest Belgio rem hanc bene et cito terminari. Nam ultra quod commercia - fulcrum reipublicae ipsorum - turbat, magnam quoque mercium necessariarum ad victum et fabricandas naves, sine quibus subsistere non possunt, inopiam inducit.

Valeat Excellentia vestra in divina protectione et omnis felicitatis augurio.

Excellentiae Vestrae obsequentissimus

Jasky mpp.

Dab. Pitzkerdorfii, 20 Iunii A.^{o} 1640.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 18 Iulii.

4702. 1640 juni 20. Van Ch. Marini[1].

1 Hs. Utrecht, RA. Prov., Arch. Boetzelaer 556, 29. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 4654; beantw. d. no. 4744. Israël Köhne, genaamd von Jasky, was een invloedrijk burger in zijn geboortestad Danzig.
2 Te Warschau werd vanaf 19 april een rijksdag gehouden.
3 Sigismund III van Polen († 1632).
4 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds resident in Zürich.

Monsieur,

Vous aurez appris les bonnes nouvelles que nous avons d'Italie, tant d'une rébellion en Cattalogne contre l'armée espagnole que de ce qui se passe auprès de Turin, laquelle ville ayant voulu secourir les Espagnols de diverses costés ils ont esté repoussés avec notable perte, qui pourtant ne les empêche pas qu'ils ne veillent faire encor un effort sur icelle ville, que n'estant bientost secourue ne sçauroit tenir plus longtemps.

Nos affaires aussy en Allemagne vont assez fort bien. Il n'y a que les pauvres Hollandois qui sont si malheureux tousiours par terre.

Nos Grisons et Suisses commencent aussy à fulminer contre l'Espagnol, mais le mal est que leur mescontentement prend sa source de l'argent que les Espagnols ne leur fournissent en telle quantité come ils voudroyent.

Il n'y a guerre que les cantons cattoliques ont esté dereschef ensemble à Lucerne[2], tant sur le suject de leur pensions qu'on ne leur paye pas conforme l'alliance, qu'à cause des soldats suisses qui sont dans le Milanois et combattent contre les capitulations faites sur la jurisdiction de Savoye qui est en alliance avec eux.

Le bruict de la levée des Suisses, que le marquis Leghanès[3] a voulu faire parmy les petis cantons, s'acroche sur la faute de payement et parce qu'il ne veut payer mesme le régiment du colonel Zveyer[4] lucernois, autrement sa créature, s'il ne marche en Piedmont pour y garder les places prises par les princes[5], on luy a fait sçavoir qu'il n'y pensast pas et que s'il ne veut payer leur soldats, ils trouveroyent bien moyen de les faire payer. Ils cerchent soubs main aussy bien que les Grisons l'amitié des Vénétiens, mais ces messieurs-là sont trop chiches pour acheter leur amitié par argent, qui fait tout parmy ces peuples-cy, et ie crois que les princes sont desià trop las de leur en donner tant come ils ont fait par le passé, les trouvans peu utiles dans l'exploit des armes et, ce qui est pire, insatiables à estre contentés. Il faudroit qu'ils apprinsent la patience de nous autres et surtout de moy, qui en servant avec si grande fidélité à mon prince me consume tout à fait et ayant ma femme[6] tousiours malade ne puis pour à ceste heur pourvoir à mes affaires autrement qu'en attendant les effets de vos bonnes espérances qu'il vous a pleu me continuer depuis si longtemps et m'obliger d'estre à iamais, monsieur,

Vostre serviteur très humble
C.M.m.s.

De Zurig, ce Xe de Iuin 1640.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 5 Iulii.
En in dorso: 10 Iunii 1640. Marin.

4703. [1640 juni ± 22]. Van N.N.[1].

Les advis touchant le siège et les attaques faites par les Espagnols devant Thurin se sont trouvez fort fautifs. Ceux de dedans ont bien montré n'avoir aucun besoin de poudre, n'ayant point desvie(?) que le secours, qui leur estoit préparé, entrast de peur qu'à ceste occasion les assiégeans n'en tirassent quelque avantage. Et

2 Conferentie te Luzern, 20 - 21 juni 1640.
3 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.
4 Sebastian Peregrinus Zweyer von Evebach.
5 Kardinaal Maurizio van Savoye en Tommaso Francesco van Savoye.
6 Alessandra Paravicini Capelli.
1 Hs. Stockholm, RA. Gallica 10. Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. De datering van de brief omstreeks 22 juni 1640 berust op de erin vermelde feiten; de gegevens betreffende het beleg van Atrecht werden door Grotius op 23 juni 1640 doorgegeven aan Oxenstierna (no. 4707). Schrijver is een van Grotius' - niet nader te identificeren - informanten voor nieuws uit vnl. Frankrijk en Noord-Italië.

maintenant se dit que le marquis de Leganez[2] auroit passé le Po et approché les retrenchemens des François, qu'il auroit dix mille hommes de pied, sept mille chevaux et en attend d'avantage, sçavoir les troupes de Gilles de Has[3]. Force troupes se seroyent acheminées pour renforcer le comte de Harcourt[4], mais à la file seulement et avec danger d'estre taillées en pièces par les Espagnols.

2 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.
3 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst.
4 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.

Les gens que m.r l'archevesque de Bordeaux[5] envoye, seroyent arrivez en Provence, mais m.r le comte d'Alez[6] ne les veut laisser passer sans ordre exprès du roy[7]. Ainsi l'on craint pour le comte de Harcourt, se trouvant avec 14000 hommes seulement - s'il en a tant encores - entre le prince Thomas[8], que l'on fait fort de six mille, et le marquis de Leganez.

Le marquis de Villeroy[9] auroit fait passer monstre à ses trouppes en Bourgogne, mais on ne dit pas quel en est le nombre ni quel le dessein. Le s.r du Halier[10] doit employer les siennes en la reprinse de quelques places de la Lorraine. Le s.r de Gevres[11] doibt s'opposer aux courses du duc Charles et baron de Beck[12] en Champagne. Les ennemis se seroyent monstrez vers Mouson.

Mons.r le grand-maistre[13] seroit arrivé devant Arras, où le siège est fermé. Le gouverneur le comte d'Isenbourg[14] absent, la garnison seulement de 1200 hommes de pied et 300 chevaux, il y auroit peu de munitions, quantité en ayant esté transportée ailleurs. On auroit intercepté un advis de dom Philippe de Selva[15] au lieutenant d'Arras, le s.r Eugénio irlandois[16], de mettre hors toutes les bouches inutiles sans respect, de mesnager la poudre et d'enrooller tous les bourgeois capables de porter armes. On parle de quelque rencontre de l'armée du grand-maistre avec celle de dom de Selve et de Lamboy[17], qui ne seroit que de douze mille hommes.

La circonvallation du siège devant Arras seroit desià désignée et l'on y travaille à force et y a lettre du 18. Il se dit encores que les assiégeans auroyent destourné l'eau d'un moulin à ceux de la ville, dont il y auroit eu des cris pitoyables dans la ville.

Adres: A monseigneur.

4704. 1640 juni 23. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

5 Henri d'Escoubleau de Sourdis.
6 Louis-Emmanuel, graaf van Alais (1596-1653), goeverneur van de Provence.
7 Lodewijk XIII.
8 Tommaso Francesco van Savoye.
9 Nicolas de Neufville, markies van Villeroi.
10 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
11 François-Louis Potier, markies van Gesvres.
12 Karel IV, hertog van Lotharingen, en Johann von Beck, keizerlijk bevelhebber.
13 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk, ‘grand-maître de l'artillerie’.
14 Ernst von Isenburg (1584-1664).
15 Felipe da Silva, Spaans bevelhebber.
16 Eugene O'Neill.
17 Wilhelm, baron van Lamboy, keizerlijk bevelhebber.
1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 236. Gedrukt *Epist.*, p. 626. Verschillen in orthografie en aperte onjuistheden in de copie Uppsala zijn niet gesignaleerd. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.

Principis electoris[2] valetudo melius se habet, utinam et res ipsius, quod Deum serio precor. Misit Paullium[3] in aulam, quae est apud Ambianum, ut sibi, quando nihil cum ipso agitur, abire liceat. Sed nihil tale hoc tempore impetrabit metuentibus Gallis, ne cum imperatore aut Bavaro[4] aliquid paciscatur, quod non e re sit ipsorum. Dubitat elector, an

2 Karl Ludwig van de Palts.
3 Friedrich Pawell von Rammingen, diplomaat in dienst van Karl Ludwig van de Palts.
4 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.

Ratisbonam[5] mittat, ubi de suo negotio sermones fore non vane suspicatur. Ego consultius duxi rex Angliae eo ut mittat aut, si ipse omnino putet aliquem a se mittendum, hic cum regiis ministris ante omnia ea de re colloquatur.

Gaudeo in Anglia resedisse seditiones et de componendo bello Scotico cogitationes institui, quas Deus prosperet, eaque consilia regi adspiret, per quae et subditorum suorum animos sibi devincire possit et simul Germaniam ipsumque orbem christianum restituere in statum tranquilliorem. Eo si se vertat rex, non dubito, quin repetito parlamento magnam persensurus sit populi sui liberalitatem.

Principis Arausionensis tot illa per Flandriam tentamenta fuisse irrita plurimum dolemus. Nunc per ea experrecto hoste quid magni illis in locis efficere possit, non video. Mari conandum esset aliquid et quidem in locis longinquis, nam multis et cladibus et naufragiis afflicta est res maritima Hispaniae.

Millereius et Castilionaeus[6] regi affirmarunt XXX se habere millia. Cum iis, ita ut jussi erant, obsidionem sumpserunt faciendam urbis Atrebatum. Ejus urbis praefectus comes Isemburgus[7] ab urbe abest. Praeest ejus loco Hybernus gente, Eugenius nomine[8] habens secum pedites mille et ducentos, equites trecentos. Non longe a Gallico exercitu se tenent Silva et Lamboius[9], qui habere dicuntur XII millia. Silva autem ad Eugenium scripsit, ut pulveri igniario parceret - est enim ejus tenuis in oppido copia, quod bona pars inde missa sit ad alia oppida, quibus praesentius[10] periculum imminere putabatur - ut inutilem plebem et annonae gravem expelleret, oppidanos, qui arma ferre possent, adderet militi. Audimus praeterea Gallorum opera aversam aquam, qua ad versandam[11] molam farinariam hostes utebantur. Dux Carolus et Beckius[12] apud Mousonum apparuere, iis se opponunt Halerius et Gevrius[13]. Comitatenses autem Burgundi, quibus messem eripuerat Villaregius[14], ulti se sunt incendiis per Burgundiae ducatum.

Res magna est, quae ad urbem Taurinorum agitur, et ambigua judicia, pleraque Gallis adversa. Habet Leganesius[15] X millia peditum, VII millia equitum et exspectat Gildehasium[16]. Cepit autem Montecallerium medio ferme situ inter castra Gallica, quae nondum ab omni parte permunita sunt, ibique pontem fecit in Pado flumine munimentaque addidit eo consilio, ut commeatus Gallis auferat, qui isto solo[17] itinere adventare solebant. Urbem ipsam Taurinorum tuentur sex ferme millia sub Thoma principe[18]. Adversus tantas hostium copias habere Harcurtius[19] creditur XIV hominum millia. Qui ad exercitum ejus ire debebant Galli partim a provinciarum praefectis velut ob proprias necessitates retinentur, partim carpuntur aestu valde noxio Alpes hoc tempore transeuntibus aut etiam ab hoste, quia exiguis globis incedunt.

5 Te Regensburg werd een rijksdag (13 september 1640 - 10 oktober 1641) voorbereid.
6 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, en Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, beiden maarschalk van Frankrijk.
7 Ernst von Isenburg.
8 Eugene O'Neill.
9 Felipe da Silva, Spaans bevelhebber, en Wilhelm, baron van Lamboy, keizerlijk bevelhebber.
10 De copie Uppsala heeft abusievelijk: praesentibus.
11 De copie heeft: vertendam.
12 Karel IV, hertog van Lotharingen, en Johann von Beck, keizerlijk bevelhebber.
13 François de l'Hospital, sieur du Hallier, en François-Louis Potier, markies van Gesvres.
14 Nicolas de Neufville, markies van Villeroi.
15 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.
16 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst.
17 De copie Uppsala heeft in plaats van ‘isto solo’: ipso.
18 Tommaso Francesco van Savoye.
19 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.

De Bannerio[20] omnia audimus bona, sed de eo nihil scribo, quod ad vos certiora ac citius perferantur.

20 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.

De Bavaro plane cum Excellentia vestra judico. Imperii Germanici qui cuditur conventus, aliquas nobis judicationes adferet.

De seditionibus Constantinopoli et hic intelleximus, sed et sedatas cum poena quorundam e ianizzaris, primum autem vesirium[21] manere in gratia et auctoritate. Agent igitur aliquid Turcae, vel in hoc ne militaris turba otio lasciviat; de quorum consiliis non displicet mihi D. Hagae[22] conjectura.

Angli non plane otiosi sunt. Audio captas ab illis naves septem piraticas Afrorum.

Ad adstringendam pontificalem potentiam tota Italia conspirat. Interdicto ferierat pontifex[23] Lucam civitatem, quam ob tenues opes facile opprimi posse crediderat, et mandarat duci Hetrusco[24] partes id exsequendi. Ille vero tantum abest, ut id susceperit; etiam Lucensium legatis[25] ostendit gazas suas dixitque expositas fore ipsorum usibus, si quod periculum a pontifice ingrueret. Idem dux iesuitam quendam, qui pro Lucensi civitate scripserat in hac causa[26], mittere Romam id rogatus noluit scripsitque generali iesuitarum[27], qui Romae est, eodem jure deposci posse omnes subditos suos, quando omnes idem sentirent.

Deus regibus principibusque omnibus animos det et intellectum ad sananda ecclesiae vulnera, Excellentiaeque vestrae propitius adsit.

Excellentiae vestrae perpetua observantia
devinctissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 23 Iunii 1640.

Adres: Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario et legato apud praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Red. Hagae 20/30 Iunii 1640. m.p.

4705. 1640 juni 23. Aan E. de Courcelles[1].

Vir doctissime mihique carissime,

21 Kara Mustafa Kemankeş.
22 Cornelis Haga, voormalig Staats 'orator' te Constantinopel.
23 Vgl. Pastor, *Gesch. der Päpste* XIII 2, p. 712-713; A. Mancini, *Storia di Lucca*, p. 259vv.
24 Ferdinando de' Medici, groothertog van Toscane.
25 Niet geïdentificeerd.
26 Zie Pastor, *Gesch. Päpste* XIII 2, p. 713 n. 1.
27 Muzio Vitelleschi (1563-1645), generaal der jezuïeten sinds 1615.

1 Copie Rotterdam, Gem. Bibl.; coll. Rem. kerk, cat. v. hss. no. 674. Gedrukt *Epist.*, p. 627; *Grotii Epist. ad Gall.*, p. 409; *Hug. Grot. Annot. in Nov. Test.* III (1650), na p. 286, en de heruitgaven van 1660, 1698, 1679 en 1732, Ter Meulen-Diermanse resp. nos. 1142, 1143, 1146 (= no. 919), 1147 (= no. 920) en 1148 (= no. 921). Antw. op no. 4688. Betreffende Etienne de Courcelles zie no. 4688, n. 1.

Accepi exempla singula de Antichristo[2] et de Fide et operibus[3]; de Decalogo[4] autem, quod miror, non accepi neque magis librarii Cramoisiacus et Pellaeus[5]. Vellem autem horum trium libellorum aliquo saltem numero exempla habere, quia amicis ex promisso sum eorum debitor. Gratias tibi pro suscepta emaculandi cura habeo et nescio qua arte inimicorum factum sit, ut posterior editio[6], quam non vidi, sit contaminatior. Velim id in

2 Zie voor de volledige titel no. 4684, n. 4.
3 Zie voor de volledige titel no. 4684, n. 5.
4 Zie voor de volledige titel no. 4684, n. 2.
5 Sébastien Cramoisy en Guillaume Pelé, beiden uitgever te Parijs.
6 Een tweede uitgave van de *Commentatio... de Antichristo*..., die eind april gedrukt was; vgl. no. 4625 en n. 8.

posterum caveri et oculos quamplurimos adhiberi corrigendis iis, quae aut ego aut meus exscriptor aut typothetae praeterviderunt. Scis enim, quanti sit in illis rebus nitor.

Liber ille de Reprobatione absoluta[7] vere ex Anglico versus est neque ego eius auctor sum, fautor tamen ob multa utilia, quae continet. Coeterum id ipsum facile verum esse iudicabunt, qui scribendi filum ac tenorem, suum cuique proprium, accurate norunt distinguere.

Bene admodum fecisti, quod et literatorum principi Salmasio[8] et aliis piis atque eruditis libellos illos legendi fecisti copiam. Ego, quin verae sint istae vaticiniorum apostolicorum interpretationes, plane nihil dubito. Tempore longo opus est, antequam plane animis[9] evellantur, quae sevit factio aut aluit.

Paulum post Caii mortem[10] Paulum venisse Thessalonicam non negaverim, quanquam chronologi, quos editos et non editos legi, in temporibus illis assignandis plurimum discrepent.

Silvanus[11] est latinum nomen, efformatum ex hebraeo Silas. Qui autem id habebat nomen, inter primos fuit Pauli comites Act. XV: 22. Sic et Timotheus XVI: 1. Ii autem vix unquam a Paulo discesserunt, nisi temporariae rei causa. Vide Act. XV: 27, 32, 34, 40; XVI: 19, 25, 29; XVII: 4, 10, 14, 15; XVIII: 5; II Cor. I: 19. Adde Act. XIX: 22; XX: 4; Rom. XVI: 21; I Corint. IV: 17; XVI: 10; II Cor. I: 1; Eph. I: 1; Philip. II: 19; Coloss. I: 1; Philem. 1. ita, ut ex his quidem nominibus nulla sumi possit nota temporis.

Loca abs te annotata ex secunda quae dicitur ad Thessalonicenses[12] ostendunt quidem, cum ea epistola scriberetur, fuisse Thessalonicae iudaeos, qui secundum Evangelium vivere instituerant; sed id facere poterant permixti synagogae iudaeorum aut domi Deum colentes sine presbyterio, qualiter initio ante plenam messem multos christianorum vixisse ex pluribus historiis constat agnoscuntque veteres. Hi autem tales eos, qui erant ex iudaeis aut christianis non ex regula viventes, vitare quidem poterant, ut iubentur III: 6, non autem excommunicare, ut in ecclesiis, in quibus erat presbyterium; quod discrimen iudaei nunc quoque observant. Neque enim ubicunque sunt Ἰουδαΐζοντες, ibi et synagogae.

Illud τότε ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος[13] non verba praecedentia respicit, sed eum sermonem, quem Paulus in Syria cum illis post Stephani mortem[14] dispersis iudaeis - quorum pars se, ut tutius viveret, in Macedoniam recepit postea - habuerat. Ille tunc alter se patefaciet de quo itidem vobis dixi. Diversos autem homines hic denotari vel inde patet satis, quod prior ille describitur iis verbis, quibus Antiochus apud Danielem[15] ac proinde ‘princeps’ ibi designatur; posterior autem iis notis depingitur, quae non principi, sed Iamni et Mambri[16] conveniunt. Ad illam enim historiam aperte respiciunt illa: κατ᾽ ἐνέργειαν τοῦ Σαθανᾶ ἐν πάσῃ δυνάμει καὶ σημείοις καὶ τέρασι

7 *De absolvto reprobationis decreto. Versio ex Anglico.* Amsterdami, Apud Ioh. & Corn. Blaev, MDCXL; Ter Meulen-Diermanse no. 1320. Zie betreffende de auteur no. 4688, n. 4.
8 Claude de Saumaise - Salmasius -, klassiek filoloog te Leiden.
9 Ontbreekt in de uitgave der *Epist.*
10 Vgl. de brief van De Courcelles dd. 10 juni 1640, no. 4688 en nn. 8 en 9.
11 Vgl. ibid. en n. 10.
12 Vgl. ibid.; ad *2 Thess.* 2, 5; 2, 15; 3, 6-10.
13 *2 Thess.* 2, 8. Vgl. de brief van De Courcelles dd. 10 juni 1640, no. 4688, waar Grotius' interpretatie van *2 Thess.* 2, 3-8 aan de orde komt.
14 *Hand.* 7, 54-59.
15 *Daniël* 8, 9-14; vgl. *Hug. Grot. Annot. ad Vet. Test.* ad loc. en *Commentatio...de Antichristo...* p. 7 (ad 2 Thess. 2, 3-4).
16 Namen van de tovenaars in *Ex.* 7, 11 en 7, 22, genoemd in *2 Tim.* 3, 8; zie G. Kittel (ed.), *Theol. Wb. N.T.* III, p. 192-193 i.v. Ἰννης.

ψεύδους[17]. Hae non sunt viri principis, sed magi excellentis notae. Illius autem, qui Antiochum imitaturus esset, factum in propinquo fuisse ostendunt illa τὸ γὰρ μυστήριον ἤδη ἐνεργεῖται[18]. Neque de serie multorum inter se

17 *2 Thess.* 2, 9.
18 *2 Thess.* 2, 7.

sequentium agi, sed de uno, qualis fuerat Antiochus, docent illa ὁ ἄνθρωπος τῆς ἀμαρτίας et ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας[19], si Hebraica locutio recte observetur.

Qui non putant adversus tam gravia tentamenta, qualia fuerant tempore Barchochebae[20], sive spem sive metum spectamus, serio commonefaciendos fuisse christianos, Christum ipsum reprehendunt, qui de Barchocheba et eius prolusoribus dixit: Πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου λέγοντες, ἐγώ εἰμι ὁ Χριστὸς, καὶ πολλοὺς πλανήσουσι. Ὁρᾶτε μη θροεῖσθε[21]. Et postea: Ἐγερθήσονται γὰρ ψευδόχριστοι καὶ ψευδοπροφῆται καὶ δώσουσι σημεῖα μεγάλα καὶ τέρατα ὥστε πλανῆσαι, εἰ δυνατὸν, καὶ τοῦς ἐκλεκτούς[22]. Illud autem quod Johan. v. 43 dicit Christus iudaeis ἐὰν ἄλλος ἔλθῃ ἐπὶ τῷ ὀνόματι τῷ ἰδίῳ, ἐκεῖνον λήψεσθε, proprie ad Barchochebam pertinet. Considera autem eos, quibus scribit in epistola[23] Johannes, fuisse χριστιανίζοντας, sed iudaeos, saltem plerosque. Nam eius gentis hominum plena erat Ephesus aliaeque Asiae urbes, ut ex multis edictis historiisque apud Josephum discimus.

Multum vero errant, qui sub Trajano[24], quamvis coetera non malo principe, minus sanguinis effusum putant quam sub Nerone et Domitiano. Horum enim saevitia ferme circa Romam stetit, illius per omnes provincias pervagata est. Nec quisquam est, qui huius persecutionis oblitus sit veterum christianorum, qui persecutionum nobis numerum recensent, ut Eusebius, Augustinus, Orosius[25], alii. In epistola ad Plinium[26] inquiri quidem in eos vetat, sed puniri vult, si accusentur. Accusatores autem nusquam deerant. In episcopos et presbyteros mors poena, in coeteros aqua et igni interdictio. Optimo igitur iure idololatria post Domitiani tempora saevitiam resumens ab ipsius principatu notanda fuit. De Domitiano autem iam ante egisse Iohannem feci[27], ni fallor, ex omni rerum contextu apertissimum. Vulnus, quod incenso Capitolio[28] acceptum est quasi lethale, non ad imperium Romanum, quod tamen nunquam magis discerptum fuit, sed ad idololatriam pertinet. Nam propagante se evangelii praedicatione diis Romanis contraria, non dubium est, quin multi de eorum deorum potentia dubitare coeperint, qui viderant eorum ope primariam idololatriae Romanae sedem nequiisse defendi. Restituto autem Capitolio multi iterum confidere diis Romanis coeperunt. Ego ex animo haec vera esse arbitror et spero posteritatem non aliter iudicaturam.

Rogo me edoceas, quo in loco nunc sit res Annotatorum ad Evangelia[29]. Literae ad me tuae optime aut per D. Wickefortium[30] aut recta ad Johannem Heufdium[31] missae ad me pervenient.

Vale, vir optime.

Tuus

H. Grotius.

19 *2 Thess.* 2, 3; vgl. *Commentatio...de Antichristo*..., p. 9 en *Hug. Grot. Annot. in Nov. Test.* (ad loc.) voor Grotius' commentaar omtrent de parallelle zegswijze in het hebreeuws.
20 Simon Bar Kochba, leider van de joodse opstand (132-136 na Chr.).
21 Vgl. *Matth.* 24, 5-6.
22 *Matth.* 24, 24.
23 *1 Joh.*
24 Vgl. de brief van De Courcelles dd. 10 juni 1640, no. 4688, en n. 13.
25 Eusebius *Hist. Eccl.* III, 33 (Migne *PG.* XX, kol. 286); Augustinus *De civ. Dei*, XVIII, 52; Orosius *Hist.* VII, 12 (Migne *PL.* XXXI, kol. 1089).
26 Plinius *Epist.* X, 97; vgl. *ibid.* 96.
27 *Commentatio...de Antichristo*..., p. 38 (ad *Apocal.* 13, 6).
28 Vgl. no. 4688 en n. 16.
29 Zie voor de volledige titel no. 4694, n. 18.
30 Joachim de Wicquefort.
31 Johan Hoeuft, bankier te Parijs.

Lutetiae, XXIII Iunii 1640[32].

32 Plaatsnaam en jaartal ontbreken in de copie Rotterdam.

4706. 1640 juni 23. Aan Willem de Groot[1].

Mi frater,

Ad uxorem scripsi[2] iterum super iis, quae sunt in literis tuis II Iunii datis[3]. Matri opto valetudinem tolerabilem ut et D. Utenbogardo[4].

Exempla de Veritate religionis christianae[5] quaerenda erunt Amstelodami apud nautam, qui inde Rothomagum navigare solet cui nomen Ian Crynen, ut scripsi antehac[6] monente Treselio[7].

Venerunt huc exempla de Antichristo ac de Fide et operibus[8]. Sed nulla ad me, quod tamen factum oportuit. Probantur a lectoribus. Illud ad Decalogum[9] non comparere hic miror. Deinde scire cupiam, ubi sint et in qua spe nostra Annotata ad Evangelia[10]. De Anthologia[11] et Zenone[12], si ibi edi non possunt, benefacies si huc remittas.

Ex Vickefortii literis[13] videor colligere Didericum nostrum[14] de Hassica militia cogitare. Ego Suedicam ei melius successuram sperem concurrentibus et meis et ipsius meritis.

Atrebatum urbem suis copiis inclusere Millereius et Chastilionaeus[15].

Vale, mi frater, ac nos ama ut facis certusque sis me nihil omissurum, in quo tibi gratum possim facere.

Tui amantissimus frater
H. Grotius

Lutetiae, 23 Iunii 1640.

Rogo, ut de omnibus, de quibus scripsi antehac, exacte mihi respondeatur.

Rivetus ad Mercennium[16] scripsit multa esse bona in Explicatione Decalogi.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 899. Antw. op no. 4689; beantw. d. no. 4717.
2 De brief aan Maria van Reigersberch ontbreekt.
3 No. 4689.
4 Johannes Wtenbogaert.
5 Zie voor de volledige titel no. 4674, n. 10. Zie betreffende de problemen bij de verzending ook no. 4544, en n. 1.
6 No. 4693.
7 Daniel Tresel, koopman te Rouaan.
8 Zie voor de volledige titels no. 4684, nn. 4 en 5.
9 Zie voor de volledige titel no. 4684, n. 2.
10 *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm. Cum tribus tractatibus & Appendice eo spectantibus.* Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXXXXI; Ter Meulen-Diermanse no. 1135.
11 *Anthologia Graeca cum versione Latina Hugonis Grotii edita ab Hieronymo de Bosch.* Ultrajecti e typographia, B. Wild & J. Altheer, MDCCXCV-MDCCCXXII; Ter Meulen-Diermanse no. 534.
12 Met ‘Zenonis effigies’ of ‘Calvini effigies’ is een niet meer te achterhalen geschrift van Grotius bedoeld; vgl. dl. X, p. 361 n. 4.
13 De brief van Joachim de Wicquefort ontbreekt.
14 Diederik de Groot.
15 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, en Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, beiden maarschalk van Frankrijk.
16 De brief van de Leidse professor in de theologie André Rivet aan de minderbroeder Marin Mersenne is vermoedelijk verloren gegaan; mogelijk is die van Mersenne aan Rivet dd. 1 juni 1640 erop het antwoord (*Corresp. Mersenne* IX, p. 374). Rivet schreef dd. 17 juni 1640 in

ongeveer dezelfde bewoordingen als hierboven zijn oordeel over de *Explicatio Decalogi...* aan Huygens (Worp, ed., *Briefw. Huygens* III, p. 46 en n. 9).

4707. 1640 juni 23. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Adeo flaccescit in Italia pontificis auctoritas, ut dux Ethruriae[2] rogatus a pontifice, ut vim suam commodaret interdicto, quo ipse Lucensem civitatem perculit, non modo id facere abnuerit, verum etiam Lucensium legatis ad se missis[3] ostendens gazas suas, dixerit eas ipsorum usibus expositas fore, si quod ipsis a pontifice periculum immineret.

De urbe Taurinorum quid dicam, nescio. Constat Leganesium[4] habentem secum X millia peditum, VII millia equitum posuisse se ad Moncallerium medio ferme positu inter castra Gallica et Pignerolum; ibi fecisse pontem in Pado et circum pontem munimenta, nempe ut commeatus auferat Gallis, qui cum sint ad XIV millia, contra se habent et eum, quem dixi, Leganesii exercitum et intra urbem sex millia sub Thoma principe[5]. Castrorum quoque munimenta nondum ex omni parte perfecta sunt. Quae omnia efficiunt, ut credamus Harcurtio[6] necessitatem imponi aut deserendae obsidionis aut rem committendi praelio, cujus eventus tam contra eum quam pro eo esse potest; et jam de damno accepto susurratur aliquid.

Mileraeus et Castilionaeus[7] cum XXX millibus, quae apud se esse regi asseverarunt, Atrebatum urbem obsidio claudere incipiunt. Abest praefectus urbis Isemburgus comes[8]. Praesidium est MCC peditum, equitum CCC, parum in urbe rerum ad bellum necessariarum, quod bona pars in alia oppida, quibus periculum imminere credebatur, transportata sit. Non longe a Gallicis castris exercitum habent Silva et Lamboius[9] ad XII millia. Is Silva ad vicarium praefecti urbis Atrebatum gente Hibernum, Eugenium[10] nomine scripsit, ut parce uteretur igniario pulvere, inutilem plebem expelleret, oppidanos, qui arma ferre possent, in numeros referret. Jam audimus et per Gallos aquam aversam a mola, qua ad faciendam farinam oppidani utebantur.

Dux Carolus et Beckius[11] ad Mousonum apparuere; iis se opponunt Halerius et Gevrius[12]. Villaregius[13] in comitatu Burgundiae messem praeripuit hostibus. Illi vicissim magnis incendiis in ducatum Burgundiae grassati sunt. Transeunt in Italiam Galli quidam, sed manibus exiguis, unde periculum ipsis ab hoste praeter alterum a valetudine ob aestus corporibus noxios in Alpibus locisque vicinis.

Turcam seditiones detinuere hactenus inter Ianizzaros et eorum semper aemulos spahios. Eis per paucorum supplicia repressis quo arma versurus sit, videbimus; in Moscovitas putant multi, alii in Poloniam.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 628; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 48; gedeelt. gedr. in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 269.
2 Ferdinando II de' Medici, groothertog van Toscane.
3 Niet geïdentificeerd.
4 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.
5 Tommaso Francesco van Savoye.
6 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
7 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye en Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, beiden maarschalk van Frankrijk.
8 Ernst von Isenburg.
9 Felipe da Silva, Spaans bevelhebber, en Wilhelm, baron van Lamboy, keizerlijk bevelhebber.
10 Eugene O'Neill.
11 Karel IV, hertog van Lotharingen, en Johann von Beck, keizerlijk bevelhebber.
12 François de l'Hospital, sieur du Hallier, en François-Louis Potier, markies van Gesvres.
13 Nicolas de Neufville, markies van Villeroi.

Angli non longe ab ora sua septem naves cepere praedonum, qui ex Africa eousque pervenerant. Seditiones cessant. De bello Scotico componendo agitur, sed incerto exitu.

Imperator Ratisbonae[14] esse dicitur. Velit elector Palatinus[15] eo mittere, nisi Galli in

14 Te Regensburg werd een rijksdag (13 september 1640-10 oktober 1641) voorbereid. Ferdinand III was er begin juni gearriveerd.

15 Karl Ludwig van de Palts.

quorum potestate est, id nolint. Ego suasi, rex Angliae potius eo mitteret. Cum nihil hic cum ipso agatur - nec agetur quicquam, nisi Anglia se admisceat - velit princeps elector fide data liberari. At Galli metuentes ne sine ipsis cum imperatore ac Bavaro[16] transigat, id omni modo cavere cupiunt. Exemplum mitto earum literarum quas scripsi, non quidem ad archiepiscopum Cantuariensem[17], sed ad vicecomitem Scutamorii[18], qui nuper archiepiscopi jussu ad me scripserat. In his negotium electoris, ita ut ipse voluit, commendo.

De rebus Bannerii[19] nihil scribo. Absumus enim longius et certiora ad Batavos perferuntur.

Deum rogo, Excellentissime et illustrissime domine, ut Sublimitatem tuam sospitet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 13/23 Iunii 1640.

Mittuntur ad castra, quae obsident Atrebatum urbem, molae portatiles, pecunia, multum igniarii pulveris, et ad Longavillanum[20] sex millia militum sub Smidsbergio[21].

De Orano obsesso a Mauris, de seditionibus Catalaunicis et Siculis foventur hic rumores. Bingam illata sunt alimenta.

Adres: Axelio Oxenstiernae, sacrae reg. Maj. regnorumque Sueciae senatori et cancellario.

4708. 1640 juni 24. Van N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

De nader advisen leeren ons, dat den viant onder het beleyt van Sfondrado[2] uyt eenyge garnisoenen het meestendeel over de brugge van Antwerpen in Brabant heeft gehadt, tusschen de vier, vyffduysent man, met dessein om des snachts, dat sij bij een partye werden ontdeckt, op Breda te attenteren. De karren waren met busbruggen gepackt in hopsacken geladen, die apart marcherende bij eenyge van Maestricht sijnde ontmoet ende het volck dat sij bij haer hadde geslagen, door de vlucht van de voerluyden ende paerden niet voort hebben connen commen ende daermede beleth een preuve te nemen van het exploict, dat men oordeelt niet soude hebben connen succederen. Onder de voornaemste die het volck aenbrachten, is

16 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
17 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.
18 John Scudamore, voormalig Engels gezant in Parijs. Zijn brief aan Grotius ontbreekt; voor Grotius' antwoord zie no. 4700.
19 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
20 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
21 Ludwig von Schmidberg.
1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., K 75h. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 630. Antw. op no. 4698; beantw. d. no. 4729.
2 Sigismondo Sfondrati, markies van Montafia. Spaans hoofdofficier; zie voor deze passage ook Ten Raa-De Bas, *Staatsche leger* IV, p. 117.

geweest een soon van Wiskercken[3]. De troupes sijn nu geretireert ende daermede cesseert den alarm, die in de Clunder, Hemerth, Waert ende andere frontieren was genomen, tot conservatie van dewelcke den heer Van Hauterive[4] met 28 compangiën uyt het leger promptelijck was gesonden.

Bij dat dessein heeft het den viant niet gelaten, maer getenteert met vier brantscepen vol granaden ende patarden, op alle de scepen die in 't Swyn ontrent Sluys leggen affgesonden, off die souden connen werden gedestrueert. Dan is het eene te vrouch

3 Mogelijk een zoon van de Spaans-gezinde Gillis van Wissekerke († 1631).
4 François de l'Aubespine, markies van Hauterive († 1670).

aengegaen, het ander vastgeraeckt ende daerdoor de resterende opgehouden, soo die twee peryckelen ons meer vreese hebben gegeven als schade.

Een derden aenslach[5] geeft de meeste apprehensie, die oock tot noch toe tot merckelijcke nadeel van de Oostindische Compangie gegaen is naer des viants wensch. Thien conynckxscepen met dat dessein, soo men uyt alle teycken vast kan concluderen, tot Duynkercke toegemaeckt, sijn den sevenden uytgelopen, twee dagen, naerdat vier scepen van de Oostindische Compangie uyt dese landen waren vertrocken met ordre om te lopen achter Engelant ende te dienen met vier andere, die het lant daerbij soude vougen, tot versecckerynge van de seven scepen, die uyt Oost-Indië nu alle daege werden verwacht. De thien Dunckerkse scepen de onse in zee nergens vernemende hebben aen de inwoonders van het lant vernomen, waer die mochten wesen, ende kennisse gecregen hebbende, dat lagen in een van de havens van dat lant, hebben sij den vijfthienden van dese maent deselve, die niet daer en vreesden, met prinsevlagge twee ende twee op yder passende aengevallen, de twee andere lettende off yemant van deselve soude commen te eschapperen, ende naer een gevecht van naer den middach ten drie uyren tot den avont sijn twee van deselve verovert, de andere bij het bootsvolck - dat hem aen lant heeft gesalveert - om gelijcke fortuyn niet te lopen in brant gesteecken. In die scepen hebben de Spaense becommen alle kennisse, waer sij op de Oostindische scepen moeten passen, met eenen brieven van addresse ende confidentie aen deselve, soodat wert gevreest, dat sij sonder slach off stoot, indien deselve van de atrappe niet werden verwittycht, meester daervan connen werden, hetwelcke een groote onsteltenisse geeft niet alleen aen de Compangie ende participanten, maer voorts alle andere, die connen considereren, van wat een gevolch alle hetselve soude wesen, soo tot verswackynge van Compangie ende staet als sterckynge van den viant, die seventych off tachtentych tonnen gouts, sooveel wert verwacht, soude veroveren ende de onse alle correspondentiën van een jaer onthouden ende benemen, alsoo de kennisse van den staet van Indiën ende gelegentheyt om te weten, in wat manieren men behoort te equiperen ende wat daer nodych is. Om alle hetselve te voorcommen heeft de Compangie saterdachmorgen - want des vrijdachsavonts quam eerst dese tijdynge - vier barquen van advis gedepescheert aen de schepen, die werden verwacht, met belofte van een groot premium voor diegene van vieren, die de eerste advertentie sal connen doen; hout nu voorts aen, dat alle oorlochscepen werden versamelt om met den admirael[6], die recht met ses scepen in zee soude gaen, haer naer de Spaense te vervougen; daertoe wert nu gearbeyt. Connen die vrouch uyt geraeken, soo hoopt men daer verder schade sal werden voorcommen niet alleen voor de Oostindische Compangie, maer oock voor Westindiën, die ordre gegeven hebben dat hare scepen - daer sij acht off negenen uyt Brasyl nu verwachten ende een uyt Guinea - mede achter om soude commen. Doch alles loopt seer groot peryckel.

De schade die de Compangie dus verde heeft geleden, is hondert tonnen gouts; hetgene connen lijden, soude wesen over de seventych, behalve andere incommende bij mij alrede gespecificeert. Een verbrant schip comt particuliere toe ende het vierde is een van de voornaemste scepen van oorloge van het lant. Drie ander oorloochscepen die mede uyt sijn gelopen een voor een om haer met de veroverde ende gedestrueerde scepen te vervougen, lopen mede groot risiquo. Het eenyge goet in soo groten quaet is, dat de tijdynge door een cleyne barque, die de vier scepen bij haer hadde ende de Duynkerkers is geëschappeert, soo vrouch hier heeft gebracht om noch alle hulpe te connen bieden.

5 Vgl. nog M.G. de Boer, *Tromp en de armada*, p. 148; *Theatr. Eur.* IV, p. 243v.
6 Maerten Harpertsz. Tromp.

Wat discourssen bij dese occasie vallen van de groote desseinen te lande ende weynich sorge ter zee, kan uEd. considereren. In Engelant sal men oock geen resentiment tonen van violatie van havenen, tot voordeel van diegene, die hare reeden het respect niet hebben gedragen, dat de Engelsche meenen dat men haer schuldych is. Kan dit groot gevaer werden ontgaen, het sal voorsichticheyt geven voor het toecommende. Dan soo de scepen,

die een schip in Engelant, den 13 December voor de Compangie van Suratta geseylt, seyt in St. Helena als het vandaer scheyde, heeft sien ameneren sonder naer haer Compangie te wachten, voor uyt naer Hollant commen, soo is soo prompten remedie niet te stellen, daerbij het peryckel kan worden ontgaen. Alle dese swarycheden procederen omdat geen ordre is gestelt om de cust met twintych scepen te besetten, die capabel waren te verhoeden het uytcommen van de Dunkerkers ende alle de schade voor de ingesetenen te beletten. Maer te groten lasten te lande veroorsaeken soo schadelijcken menagie te water.

Van ons leger horen wij, dat het noch in Vlaender blijft, apparent om te sien, off de diversie die de Fransoisen sullen maeken beter occasie geeft. Maer ick vreese, dat de Fransoisen wederom sullen sien, wat diversie van hier comt, eer sij yet notabels sullen bestaen.

Den generael Banner[7] seggen de Duytse advisen, dat door gebreck van voeragie naer Leipsich was getrocken, apparent om voorts naer Bohemen te gaen. In Engelant souckt men de gemeente te stillen met eenyge nader explicatie van hetgene haer in het servisbouck den meesten aenstoot geeft. Van de seventhien articulen bij de kerkelijcke beraemt hebbe ick diverse gesien, die alle ende elck in 't bijsonder tonen den heer aertsbiscop[8] seer polityck is ende sijn credyt souckt te conserveren.

De reductie van de intresten sal aenvanck nemen ende volgen de steden daerop in het reduceren van de penyngen, daer sij vijff ten hondert hebben gegeven, tot vier.

Dat het werck van Barcelona de ingesetenen wel kan becomen, is qualijck te sien.

Desen 24 Iuny 1640.

Adres: Mijnheer mijnheer de Groot, raedt ende ambassadeur ordinaris van de coninginne ende crone van Sweden bij den alderchristelijcksten conynck.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 3 Iuly.

En in dorso: 24 Iuny 1640. N. Reigersberg.

4709. 1640 juni 25. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Libenter tibi operam meam navabo in edendis tuis litterarum monumentis, ut et hactenus feci, et curabo, ut a quamplurimis legantur, quemadmodum jam fit tribus ἀνωνύμοις[2]; sunt qui tibi et quartum asserant de Absoluto reprobationis decreto[3] eodem hoc tempore apud Blavios[4] impressum, sed ego alterius κόμματος esse arbitror. De libellis, quos desideras, per filium[5] ad Blavios scribi curavi; nunc quoniam

7 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.

8 William Laud, aartsbisschop van Canterbury. Betreffende de 17 ‘canons’ van de synode van bisschoppen zie bv. Gardiner, *Hist. England* IX, p. 143vv.; Wedgwood, *Great Rebellion* I, p. 332 v.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 4693; beantw. d. no. 4726.

2 *Commentatio...de Antichristo...*; *Explicatio...de fide & operibvs*; *Explicatio Decalogi...*; zie voor de volledige titels no. 4684, nn. 4, 5 en 2.

3 Zie voor de volledige titel no. 4705, n. 7. De toeschrijving aan Grotius door de tijdgenoten werd door hemzelf ontkend; zie no. 4705 t.a.p. Betreffende de auteur zie no. 4688, n. 4.

4 De Amsterdamse drukkers-uitgevers dr. Johan Blaeu en Cornelis Blaeu.

5 Pieter de Groot.

et meam operam desideras, ad ipsas ea de re litteras dedi proxime scripturus responsum.

Inter uxorem et filium Petrum non bene convenire[6] jamdudum perspexi; venit huc ad nos ante biennium filius et primo quidem anno exscriptis libellorum formulis aliisque in

6 Zie ook de brief van Maria van Reigersberch aan Grotius no. 4605, dd. 16 april 1640.

fori usum notatis satis se mihi probavit. Post matris adventum non eam, quam potuisset, studiis diligentiam impendit continuis matris, ut ipse ait, querelis et jurgiis, etiam ubi non adesset, obrutus. Occasionem inter alia dedit, quod primo anno assignatos mille florenos ita consumsit, ut mihi - quod mater fieri volebat - pro suis famulique impensis nihil persolverit, quas ego neque solvi mihi volui neque etiamnum volo. Secundo itaque anno tantum recepit quingentos florenos, quos in vestes aliaque necessaria aut honesta erogavit coactus maiora facere impendia ob nuptias nobiles, ad quas subinde vocatus est, quae et ipsae et adventus fratris[7] eum aliquantum distraxerunt. Ego cum mea uxore apud tuam intercessi, ut aliquantum pecuniae adjicere vellet, quo facto sperabam fore, ut meis consiliis et imperatis tuis se promtius accommodaret; renuit illa neque ullam se minam argenti daturam juravit, ita ille toto jam semestri et quod ex tertio anno excurrit nihil accepit neque etiamnum scit, quid quantumque accepturus sit et quando. Intellexi antehac[8] in animo tibi esse, ut filium Amstelodamum ad praxim illic exercendam mittas, et mihi quidem consilium placet, caeterum neque se ipse alere neque libros emere neque de vestibus aliisque vitae subsidiis sibi providere sine pecunia potest. Tu itaque de tota hac re quod te, quod filio dignum est statue neque dubito, quin maiori cum alacritate studiis et foro se daturus sit. Parce vero de filio tam egregiis animi dotibus ornato, tam egregiis studiis imbuto et apud omnes hic doctos aliosque, qui eum novere, gratioso, tam male ominari neque dubita, quin futurum sit, ut te maioribusque dignus evadat.

De Andelii[9] negligentia - neque enim durius suspicari possum - dolet; de nauta[10] vero, qui jam eum habet fasciculum, Amstelodamum scripsi neque dubito, quin cito recepturus sim; jam enim naves Rothomago venientes bene appulisse intelligo. Ubi eum fasciculum accepero, curabo, ne aut tu aut amici in distribuendis libris operam meam desideretis.

Tacitus cum notis tuis[11] jam prodiit; ejus exemplar tibi quamprimum mittam. Didericus tuus Groninga ad nos scripsit, unde Bremam cogitabat reperturus illic, ut puto, Borelium, sindicum Amstelodamensem, qui cum Sonkio et Alvo Frisio in Sueciam legati mittuntur[12], quanquam sunt, qui eos illic substituros et cum deputatis Dani regis nomine acturos autumant.

Puto te antea a filio monitum, quod iterum hic repeto, Annotata tua ad Evangelia[13] esse in manibus Vossii[14], reliqua ipsum se habere.

Quod Alexium[15] tibi nihil persuasisse scribis, perplacet neque sane is ea in parte jurisconsultis facile satisfaciet. Ego de omnibus et libere et simpliciter ad te scribam; caeterum, ut et antea saepe scripsi, rogo, ut me subinde de iis, quae in Gallia geruntur, facias certiorem: erit id mihi honori et praeterea occasionem dabit intelligendi aliqua, quae ad te possum perscribere.

Nunc certis nuntiis compertum est quatuor naves bellicas praesidio Indicanis advenientibus missas in decem Dunkerkanas incdisse et ab iis esse profligatas, ita ut una tantum in potestatem venerit reliquis qua crematis, qua submersis: missae

7 Diederik de Groot.
8 Zie no. 4132 van 28 mei 1639 en no. 4306 van 24 september 1639 (dl. X).
9 Pieter van den Andel; vgl. ook nos. 4544 en 4693.
10 Jan Crijnen; vgl. no. 4693.
11 *C. Corn. Tacitvs ex I. Lipsii Editione cum Not. et Emend. H. Grotii.* Lvgdvni Batavorvm, Ex Officina Elzeviriana. Anno 1640; Ter Meulen-Diermanse no. 515.
12 Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva; betreffende het gezantschap zie men ook no. 4574. n. 2.
13 Zie voor de volledige titel no. 4694, n. 18.
14 Gerardus Johannes Vossius, hoogleraar te Amsterdam.
15 Bedoeld is Claude de Saumaise - Salmasius -; vgl. no. 4693. n. 24.

sunt et tres aliae prioribus subsidio, quibus quid eventurum sit, postea intelligemus; recte nobiscum agitur, si modo Indicae naves non veniant in hostium potestatem[16].

16 Vgl. voor een meer uitvoerige beschrijving door Nicolaes van Reigersberch no. 4708.

Vale, frater optime.
Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, XXV Iunii 1640.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 5 Iulii.

4710. 1640 juni 28. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

J'appren par vos dernières[2] l'arrivée de monsieur le comte suédois[3] chez vous, dont ie suis fort aise et ne manqueray point de lui escrire par la première occasion, désirant sçavoir le temps quand il fait estat de faire son retour en Suède.

Pour ce qui touche la réunion des églises chrestiennes, ie la souhaitte de tout mon coeur et suis ennemy mortel de ces noiseries de quelque théologiens, qui en plusiours points pourroyent s'accorder honorablement, si leur passions ne prédominoyent en eux. Mais il est du tout nécessaire qu'on lève au préallable les abus qui se sont glissés dans l'église romaine, alias non sublata causa discordiae, non sequetur effectus concordiae, qui à mon advis est plus facile avec les églises grèques, qui ne sont pas tant sujectes à l'idolatrie comme les latins, estans d'accord avec nous quant à la transubstantion spirituelle et sacramentelle in caena soubs les deux espèces, la justification d'un homme pêcheur qu'ils fondent sur le seul mérite de la passion de nostre sauveur et en d'autres points que le concile de Trente condanne et lequel il faut casser, si nous nous devons réunir avec les romanistes. Personne ne sçauroit bien dire ce qui est de la papauté que ceux qui ont expérimenté sa cruauté comme moy et tant d'autres qui avons quitté la patrie, les biens et ce que nous y avons de plus cher pour n'avoir pas voulu abjurer l'évangile, adorer l'hostie et condanner estre faux tout ce que les églises protestantes croyent et lesquelles ils tiennent pour condamnez.

Oultre le mille hommes à pied qui sont passez de Tyrol dans le Milanois on y envoye à ceste heure un régiment de cavallerie de don de Fuente(?)[4] qui est de 400 hommes tous braves gens, et si les François ne prennent bientost Turin, il leur pourroit arriver quelque mal, les Espagnols se renforçans de tous costés et ayans desià passé le Po où ils se maintienent et tirent vers le Valentin, empêchant les vivres aux François.

Les députez Grisons[5] sont de retour d'Insprug sans aucune résolution, parce que l'archiduchesse[6] a tout remis à l'arbitrage de l'empereur, de la résolution duquel il

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds resident in Zürich.
2 Grotius' brieven aan Marini van 1640 zijn verloren gegaan.
3 Zie no. 4629, n. 3.
4 Niet geïdentificeerd.
5 Christian von Florin en Georg Wiezel.
6 Aartshertogin Claudia.

faudra dépendre sans qu'on sçache quand elle sera donnée aux Grisons, qui s'assembleront dereschef bientost à Coire[7] pour délibérer tant sur cest affaire que des autres.

I'ay envoyé la copie des affaires de Nornberg[8] en Suède et ce que ie vous en ay mandé par mes lettres, ie l'en avois tiré et vous y pouvez adjouster foy comme à chose qui vient d'une personne fort confidante et qui sçait les secrets de ceste assemblée-là!

Les électeurs ont cassé le brevet que l'empereur avoit donné aux Venétiens sur leur prétendue préséance devant les électeurs[9] et ie crois qu'ils ont raison en cela.

7 'Beitag' te Chur op 24 juli 1640; vgl. Jecklin, *Materialien*, no. 1652.
8 De collegiaaldag te Neurenberg (3 februari - 7 juli 1640).
9 Vgl. no. 4660.

Je vous communique la copie de ce que les Escossois ont escrit aux pasteurs protestans en Suisse[10], vous suppliant de la faire mettre en net et l'envoyer en Suède, car ie me remets icelle dans mes lettres.

Je demeure, monsieur,

Vostre serviteur tout acquis

C. Marin m.s.

De Zurig, ce 18 de Juin 1640.

Ie vous prie, ayez souvenance des mes affaires particulières, car bientost il faudra que ma femme[11] face ses couchées.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 10 Iulii

En in dorso: 18 Iunii 1640. Marin.

4711. 1640 juni 29. Van P. Pels[1].

Mijnheer,

U Ex.[ce] aengenaeme van 26 Mayo[2] hebbe well ontfangen. Ick sall vortaen alle mijne brieven an Verpoorten Adriansz.[3] op Hamborgh seynden, an wien ick dogh alle weecken mijne brieven op Sweden seynde ende, alsoo ick sien dat mijnheer Sp.[4] uE. niet en laet toekommen wat ick hem bidde te seynden, soo sall vortaen sulckx aen u Ex. selve insleuyten, gelijck ick mids desen seynde[5] wat sijne May.[tt] van Polen op den Preuyssen landagh tot Coninxbergen doet proponneeren, daer de stenden discort, ooc in Littauwen, en tot yet niet en willen consenteeren, vordat haere gravamina, die seer veel sijn[6], sullen sijn affgedaen, daervan den toll in der Pilauw met den dienst der Spiringen[7] een van is. Den coning van Polen[8] was de novo van sijne aude passiën weder sieck. Vorst Rasevill[9] en will niet pareren het decret tegens die van de religie, over welcke differencie oproer in der Wilde ontstaen en van bayden deelen well 100 menschen gebleven sijn ende vallen alle de griecksche cosaacken Rasevill toe; alsoo dat het in Polen seer dangereux uytsiet,

10 De copie ontbreekt. De brief dd. 1/11 april 1640, ondertekend door Andrew Ramsay, is o.m. te vinden (met Duitse vertaling) in *Theatr. Eur.* IV, p. 184-192.
11 Alessandra Paravicini Capelli.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16. Eigenh. oorspr. Paulus Pels was Staats agent in Danzig.
2 Grotius' brieven aan Paulus Pels van 1640 zijn verloren gegaan.
3 Jacob Adriaensz. Verpoorten, koopman te Hamburg.
4 Petter Spiring Silvercrona, resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag.
5 Ontbreekt.
6 Abusievelijk in het hs. doorgehaald.
7 Abraham, Arend, Dirck en Isaac Spiring.
8 Wladislas IV; hij leed aan stenen en podagra, vgl. *Theatr. Eur.* IV, p. 170B.
9 Hetman Christoph Radziwiłł.

daer dan bijcompt eenen nieuwen invall van veel dusent Tartaren die tot bij Samoski gerooft hebben ende wort nogh gespargeert, dat den Turck de Niesser passeert.

De Hollandse ambassadeurs[10] waeren tot Bremen en de oosterse vlote in de Sond van Dennemarcken, die daer den ord.ri toll betaelden. Mij dunckt dat die saacke sonder bloetstorten well sall bijgelegt worden ende, alsoo over de detencie van den salpetter met de exorbitanciën in de tollen onder veele menschen discoursen en prosumciën gevallen sijn, dat den coning van Dennemarcken sijne aude vrienden gieng verlaeten en haere vijanden aenhangen en dat die geruïneerde Spaensche vlote in Deuyns[11] van Engeland

10 Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva.

11 De Spaanse vloot was door een Staatse onder Maerten Harpertsz. Tromp bij Duins verslagen (21 oktober 1639).

hem soowell als andere tot dienst saude gestaen hebben tegens Nederlandt met alle die gealiërde en dat daerentegens bij de Polsche menistres gepresumeert en gespargert wort, dat dieselvige vlote saude gedient hebben tot dienst van den coning van Polen tegens sijne vijanden in revenge tegens Dennemarcken vor 't ontlijdelijck affront in 't weghnemen sijnder schepen op de reede van Dansick met die continuele bravade van de Densche schepen op de reede van Dansick, dor welcke contrariërende discoursen ick occasie genommen hebbe met eene persoon, ervaeren aen 't Polsche hoff[12], te discoureren ome sijn gevoelen daervan te sonderen, sijnde mij familliarlijck geaffeccioneert. Sijne opinie was, dat alle groote Spaense ofte Oostenrijckse desseings meer als op eene saacke tendeeren, dat hij well gelooft, dat die vlote tot dienst van Engeland en Dennemarcken per mattière d'estat saude schijn hebben tot haeren dienst, maer dat het rechtte fondementaele desseing geweest is den coning van Polen te dienen tegens sulcken vijanden als hij heft en die hem geaffronteert hebben. Watter inderdaet van is, weette niet, maer hebbe goet gevonden dit vor passe-tempo u Ex.[cie] te comuniceeren.

De saacken van de stadt blijven onafgedaen, daer dor veranderlijcke orloghe licht eene groote querelle saude konnen uyt ontstaen. De patrioten sijn hier seer beducht en in vreese over de conjongcie van alle de evangelische armeën, dat Bannier[13] op de imperiale niet uytricht en, soo Picolomini[14] daerover saude kommen te triumpeeren, soo waer 't met Deuytslandt gedaen. Den tijt sall ons haest leeren.

Ick ben ten hoogsten verblijdt over het loff, dat u Ex. belieft wegen mijns sohns[15] te doen. Naest Godt is hij u Ex. tot in de ziele geobligeert en ick bidde hem in uE. gunste te laeten bevolen sijn.

Daervor ick sall blijven, mijnheer,

u Ex.[cie] diener
P. Pels.

29 Iunio 1640, Dansick.

Adres: Mijnheer mijnheer Hugo de Groot, h.k.M. en croon Sueden ordinari ambass.[r] bij sijne May.[t] van Vranckrijck. Paris.

Onder het adres staat: Sr H. de Groot.
In dorso schreef Grotius: 29 Iunii 1640. Pels.

4712. 1640 juni 30. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

12 Niet geïdentificeerd.
13 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
14 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi, keizerlijk bevelhebber.
15 Pieter Pels is in de jaren 1638-1641 Gcotius' secretaris geweest.
1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 237. Gedrukt *Epist.*, p. 629. Verschillen in orthografie en aperte onjuistheden in de copie Uppsala zijn niet gesignaleerd. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.

De illis episcoporum in Anglia decretis[2] audivi aliquid, verum ipsa non vidi. Aiunt multa in iis esse contra pontificios constituta prudenter et ad populum grata, quibus unus episcopus Glocestrensis[3] subscribere recusaverit[4].

Parlamentarium autem suum conventum jam inchoaverant Scoti, cum literae regis Britanniae differri eum volentis ad ipsos pervenirent. Ego nihil opto magis quam ut

2 Zie voor de 17 ‘canons’ van de synode van bisschoppen bv. Gardiner, *Hist. England* IX, p. 143 vv.; Wedgwood, *Great Rebellion* I, p. 332 v.
3 Godfrey Goodman, bisschop van Gloucester.
4 De copie Uppsala heeft - ten onrechte - ‘recusavit’.

internae pacis ibi inveniantur rationes et aliquid fiat pro principe Palatino[5], qui alioqui manet in malis suis rebus.

Conventus ejus[6], quem agitat imperator, sermones non ita in arcano haberi poterunt, ut non aliquid emanet, quod nobis conjecturas suppeditet ad belli durationem aut ad spem pacis.

Audimus hic percaram esse annonam in Piccolominaei[7] exercitu, sed nec vilem in Banneriano[8]. Quam diu patet ad hostem e Franconia, ubi pars est Bavaricorum, aditus, non videtur ab illis locis recessurus. Turca[9] videtur adhuc deliberare.

Quod de Hassicis scribit Excellentia vestra[10], vere illud est Horatianum: pacem duello miscuit[11]. Miror et ego, cum multa damna mari acceperit Hispanus et seditiones dicantur manere, ita ut ex Catalaunia Perpinianum usque fluxerint, neque Gallos neque Batavos, cum classem paratam habeant, non[12] de eo cogitare, quomodo augere hostium mala iisdemque frui possint. Tum vero in Flandria nihil agi et, si nihil ibi agi potest, non alio transferri bellum dolet Gallis.

Videtur rex Daniae rediturus ad illum modum vectigalium, qui fuit ante annos aliquot, excepto nitro, cui vult quantum lubet imponere. Batavi, qui nitrum aliunde habere possunt et ab India usque advehunt, forte ad eam formulam redigi se patientur. Est enim id ingenium mercurialibus, ut praesentia aliquo modo bene ponere contenti futuri curam posteris relinquant. Suediae in hac re, quantum ego judico, nihil neque seritur neque metitur.

Princeps elector nunc Liancurti rusticatur ad recolligendas in liberiore coelo vires, quas febris non parum attriverat. Plane arbitror Suediae rectores[13] consultationem et de Palatini rebus, et de multis aliis in integro servaturos, donec illa maxima deliberatio super Gallico federe[14] finem aliquem acceperit. Interim si a Bavaro aliquid haberi potest, quod ego vereor, ne sit exiguum, id per homines[15] principi quidem Palatino fidos, verum non ex ipso, qui in aliena adhuc est potestate, sed a rege Angliae mandata habentes curandum mihi videtur.

De Gallorum rebus ad urbem Atrebatum bene speramus, multum vero metuimus de illis ad urbem Taurinorum. Non longe ab urbe Atrebatum pugna commissa est, in qua Galli egregios suorum amisere, sed pulso hoste captisque signis equestribus quinque pro victoribus se gerunt aiuntque consilium hosti fuisse sub praesidio turmarum sedecim milites mille ac ducentos in urbem obsessam introducere. Id sua virtute prohibitum; bene procedere castrorum munimenta. Ex transfugis cognosci parum esse in urbe igniarii pulveris. Nuntii, qui in urbem penetrare speraverant, capti suspensique. Speratur fore, ut urbs Gallorum sit ante finem Augusti, si non ante. Interim cardinalis Hispanus spem aliquid agendi non abjicit. Venit Insulas aut Duacum. Eo advocavit quinque millia ex interioribus Belgicae partibus praeter XV millia, quae habebant Lamboius et Silva[16].

5 Karl Ludwig van de Palts.
6 De rijksdag te Regensburg werd gehouden 13 september 1640 - 10 oktober 1641.
7 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi, keizerlijk bevelhebber.
8 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
9 Ibrahim, sultan der Ottomanen.
10 Camerarius' brieven aan Grotius van 1640 zijn verloren gegaan.
11 Horatius *Carm.* III, 5, 38.
12 Ontbreekt in de copie Uppsala.
13 Zie voor hun namen no. 4461, n. 3.
14 Het verdrag tussen Zweden en Frankrijk werd in juni 1641 verlengd; zie Du Mont, *Corps dipl.* t. VI, I, p. 207-209.
15 Gedacht kan worden aan Thomas Roe, Engels diplomaat in Hamburg, of William Curtiss, Engels agent in Duitsland; vgl. *Cal. State Pap. Dom.* 1640, p. 345, 443.
16 Wilhelm, baron van Lamboy, keizerlijk bevelhebber, en Felipe da Silva, Spaans bevelhebber.

Eodem se ferre dicitur dux Carolus[17]; quod si fecerit, habebit a tergo Hallerium[18] et cohortes Gevrii[19]. Nam ipse Gevrius ad regem[20] profectus praelio illi non longe ab Atrebatum urbe interfuit vulneratusque in hostium venit potestatem.

Ad urbem vero Taurinorum vi imbrium disjecta est ferme pars tertia munimentorum castrensium. Exercitus Harcurtii[21] a morbis etiam carpitur. Supplementa nondum adsunt. Sex aut septem millia eo itura dicuntur, sed non perventura ante Iulii finem. Interim advenit ad Leganesium[22] Gildehasius[23] cum Tirolensi milite, adventant et aliae ei copiae ex Italia, Rhaetis, Helvetiis. Commeatuum viam Harcurtio intercepit positis inter Pignerolam ipsumque castris; urbs multo bonoque milite defenditur et urget praesentia Turni[24], id est, principis Thomae[25]. Quare non video, qua spe adversus hostes numero validiores praelium periclitari possit, nec quomodo diutius illis in locis subsistere. Exspectabimus ergo, quid futurum sit. Si quid supra spem, gaudebimus, si minus, lenius praevisa mala nos ferient.

Dux Carolus octo secum millia habet. Bapalmae hostes magnum imposuerunt praesidium. Rex ad castra Millereii[26] addit III millia e Normannia, praetorianorum suorum octo centurias.

Archiepiscopus Burdegalensis[27] nondum mare intravit. Habebit sub se naves longas XX, totidem alias. Quindecim naves ad orae Gallicae tutelam manebunt.

Deus, Illustrissime domine, dura haec bella ad bonam pacem dirigat omnibusque pacem desiderantibus inter eos Excellentiae vestrae, faveat.

Excellentiae vestrae omni cultu observantiaque
devinctus
H. Grotius.

Lutetiae, exitu mensis Iunii 1640.

Adres: Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario et legato apud praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Red. 7 Iulii s.n. 1640. m.p.

4713. [1640 juni 30]. Van L. Aubery du Maurier[1].

17 Karel IV, hertog van Lotharingen.
18 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
19 François-Louis Potier, markies van Gesvres.
20 Lodewijk XIII bevond zich te Amiens.
21 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
22 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.
23 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst.
24 Vergilius *Aen.* IX, 73.
25 Tommaso Francesco van Savoye.
26 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye.
27 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux. Hij leidde de operaties ter zee tegen Spanje.

1 Hs. Stockholm, RA. Gallica 10. Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. De datering op 30 juni 1640 berust op de volgende gegevens: de eerste zaterdag na de in de brief genoemde data viel op 30 juni; Grotius verwerkte wat in de brief vermeld werd, in zijn brieven van 30 juni aan Camerarius en Oxenstierna (resp. nos. 4712

Je vous envoye une lettre qui montre la vérité de ce qui se passe le jour de la St. Jean[2], ou moins le 25, devant Arras. C'est la plus estourdie témérité qui se soit faicte il y a cent ans

en 4714). Louis Aubéry du Maurier was de zoon van Grotius' vriend Benjamin Aubéry du Maurier, bij leven o.m. Frans gezant in Den Haag.

2 Zondag 24 juni. De brief ontbreekt.

et sans aucune nécessité. Si nous avions souvent de telles victoires, ce ne seroit pas pour effacer la devise qui est sur la porte d'Arras[3].

Voycy ce qu'un des principaux de l'armée m'escrit du 26. Nous travaillons puissamment à nostre circonvallation laquelle j'espère que dans quatre ou cinq jours que nous aurons mis en deffense, les ennemis nmus ayant donné tout loysir. Vous aurez sceu les particularitez d'une action qui se passa hier du costé de monsieur le mareschal de la Mesleiraye[4], lequel poussa jusque dans le camp ennemy seize escadrons de cavallerie qui estoyent venus à la guerre. Monsieur le marquis de Gesvre[5] y est demeuré prisonnier avec huit blesseures, monsieur de Breauté[6] y a esté tué et quelques cappitaines de cavallerie. La guerre ne se fait point sans y perdre des gens.

Monsieur le comte d'Harcourt[7] est encor devant Turin, attend son secours.

Samedy à neuf heures.

Adres: Pour Monsieur l'Ambassadeur.

4714. 1640 juni 30. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Die[2] Iunii 24 pugnatum est in campis apertis inter Gallos, qui ad Atrebatum urbem sunt, et Hispanos; cecidere utrinque complures et quidem praenobiles, capti nonnulli[3]. Galli se pro victoribus gerunt, quod hostis consilium fuisse credant mille et ducentos milites in urbem introducere sub praesidio turmarum sedecim. Aiunt transfugae parum esse in urbe igniarii pulveris. Id si est, accelerabit deditionem, quam ante Augusti exitum Galli sperant. Non quiescit tamen cardinalis Hispanus, sed venit Insulas. Quatuor millia ad se attrahit praeter XV millia quae ante habebant illis in locis Silva et Lamboius[4]. His se addere dicitur dux Carolus[5]. Verum id si facit, a tergo habebit Halerium et Gevrii[6] - qui ipse apud hostes captus est - militem. Valde dolet Gallis, quod Batavi tamdiu cessant.

3 Vgl. Tallemant, *Historiettes* (ed. A. Adam), II, p. 556:

> ‘Quand les rats prendront les chats,
> Les François prendront Arras.’

Een verslag van het gevecht bv. in *Mémoires de Montglat* I, p. 271 v; een enigszins andere tekst van het gedichtje aldaar, p. 284.

4 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye.
5 François-Louis Potier, markies van Gesvres.
6 Pierre de Bréauté (geb. 1613).
7 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 628; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 50.
2 Naar de lezing der *Epist.*; de uitgave der *Oxenst. Skrifter* heeft ‘De’.
3 Zie no. 4713.
4 Felipe da Silva en Wilhelm, baron van Lamboy.
5 Karel IV, hertog van Lotharingen.
6 François de l'Hospital, sieur du Hallier, en François-Louis Potier, markies van Gesvres.

De rebus Italicis hoc habemus. Crevisse et crescere multum indies Leganesii[7] exercitum, contra Harcurtio[8] et tarda et exigua advenire supplementa. Quae faciunt, ut praelium ausurus non putetur. Sine eo autem durare in obsidione non potest interceptis per hostem, qui inter Pignerolum et castra medius est, commeatibus. Accedit et hoc mali, quod pars ferme tertia Harcurtiani exercitus per continuos imbres aut interiit aut morbos contraxit.

De rebus D. Bannerii[9] nihil scribo, cum videam certiora apud Batavos cognosci. Videtur ejus futura victoria, qui diutius habebit quod edat.

7 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, goeverneur van Milaan.
8 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
9 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.

Omnes in magna exspectatione sunt, quid parituri sint conventus Germanici.

Gildehasius[10] apud Leganesium est cum Tirolensi illo dilectu.

Miror neque Gallos neque Batavos quicquam tentare in Hispaniam, cujus vires maritimae non parum fractae sunt et intus multa parum sana. Nam illa Catalanica seditio ad Perpinianum usque manasse dicitur.

Scoti jam inchoarant parlamentarium conventum, antequam regis[11] eum differri volentis literae ad ipsos advenissent. Per id difficiliores factae erunt reconciliationis viae. In Anglia quietiores sunt animi, praesertim ex quo conventus ecclesiasticus multa statuit contra pontificios plebi satis grata[12].

Turca videtur adhuc, quid acturus sit, deliberare.

Deum rogo, Excellentissime et illustrissime domine, ut rem Suedicam et omnia Sublimitatis tuae consilia prosperet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 20/30 Iunii 1640.

Etiam tertiam partem munimentorum castrensium Harcurtii imber diruit. Ex pugna autem non longe ab Atrebatum urbe commissa Galli decem signa equestria tulerunt, si vera jactant, nam dubitari video. Postquam haec scripseram, narrationem nactus sum satis fidam[13], unde disco quinque signa capta esse pugnae initio; postea pugnam Gallis fuisse adversam nimia temeritate progressis ad hostium castra.

Dux Carolus habere scribitur VIII millia militum. Bapalmae magnum praesidium habent hostes. Rex ad exercitum, qui urbem Atrebatum obsidet, addit III millia e Normannia et e praetorianis suis octo centurias.

Archiepiscopus Burdegalensis[14] nondum in mari est. Habet paratas naves longas XX, alias totidem. Quindecim naves ad orae Gallicae tutelam manebunt.

4715. 1640 juni 30. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

Wij sijn hier tusschen de hoope ende de vrese. Ick en spreeck nu niet van de heer Banier[2], waervan de tijdingen in Hollant wel soo seecker comen als hier ende alwaer de decisie te verwachten staet van het laetste broodt, maer van de Fransche saecken, dewelcke voor Thurijn niet en gaen nae onse wensche, alsoo Leganés[3] gelogeert alsnoch tusschen Pignerol ende 't Fransche leger t'eenemael aen de

10 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst.
11 Karel I van Engeland.
12 Zie voor de synode van bisschoppen bv. Gardiner, *Hist. England* IX, p. 143 vv.; Wedgwood, *Great Rebellion* I, p. 332 v.
13 Wellicht de brief, die werd toegezonden door Aubéry du Maurier; vgl. no. 4713, dd. [30 juni 1640].
14 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux. Hij leidde de operaties ter zee tegen Spanje.
1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R. 14i. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op no. 4699. Uit de periode 1 juli 1640 - 7 januari 1641 bezitten wij vàn Van Reigersberch slechts één brief, dd. 8 oktober.
2 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
3 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.

Fransoisen de vivres afsnijdt, de gestaedige regenen daerenboven de retrenchementen van het Fransche leger seer hebben bedorven; soodat het niet en schijnt apparent, dat monsieur d'Harcourt[4] het daer sal connen harden, tenwaer hij wilde een slagh avontuiren, waerin voor hem groot peryckel

4 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.

soude sijn, alsoo den marquys de Leganès Gildehaes[5] met het volck, dat in Tirol resteerde, bij sich heeft becomen ende dagelijcx meer ende meer volcx bij sich crijght uit Italië, uit de Grisons, uit Switserlant, daer ter contrarie den grave van Harcourt sijn secours, 'twelck men seit te sullen sijn van ses- ofte meer duisent man, niet en verwacht voor het einde van Julius, welck secours apparentelijck te laet sal comen voor de saecken van Thurijn, te meer alsoo het Fransche leger oock vol is van siecken.

Voor Arras vordert men de retrenchementen, met hoope van de stadt te becomen voor het einde van Augustus, waertoe men meent, dat veel sal helpen het gebreck van buspoeder, dat de overloopers seggen te sijn in de stadt. Den vijfendetwintichste laestleden, alsoo vierhondert ruiters van Lambois[6] volck waeren gecomen om 't leger te besichtigen, sijn de Fransoisen deselve tegengegaen ende hebben deselve vervolgt tot aen de Spaensche retrenchementen, maer sijn daer hart bejegent, hebbende veele van de haere verloren, veele sijnde gevangen, waeronder den marquys de Gevre[7]. Een convoy van tweeduisent wagens is in het Fransche leger wel gearriveert, soodat men daer alles goedes hoopt. Den cardinael-infant evenwel is niet stil. Is gecomen te Rijssel, andere seggen vandaer te Douai. Heeft uit Nederlant vijfduisent man bij sich ontboden boven de vijftienduisent, die men hout te sijn bij Silve[8] ende Lamboi; waerbij men seit sich sal vougen hertogh Carel[9], doch monsieur du Hallier[10] ende 't volck, dat geweest is onder den marquys de Gievre, hebben last daerop te passen.

De seditiën van Catalogne seit men voortgeloopen te sijn tot Perpignan ende veelen verwonderen haer, dat bij de Fransoisen ende Hollanders op die occasie niet beter en werdt gelet.

Wij hooren het parlement in Schotlant voortgaet, nietjegenstaende den coninck hadde versocht, dat het voor weinigh tijds uitgestelt soude werden, soodat daer vooralsnoch weinigh hoope is van accommodement, 'twelck nochtans wel noodigh waer voor de saecken van mijnheer den churfürst[11], die nu is te Léancourt om door de open lucht sijne gesontheit te verquicken.

Wij sijn in groot verwacht wat de Duitsche daghvaerden ons sullen voortbrengen. 't En can soo secreet niet gehouden werden, off daer sal wat van uitlecken.

Den prins van Orangie sal wel wat dienen te doen om Vrancrijck contentement te geven; wil 't in Vlaenderen niet vallen, 't moet op een ander onderstaen werden.

De excuse van den bisschop van Mets[12] ende anderen om niet te Regensborg te comen, is niet sonder apparentie van reden, soo maer daerbij werdt gepersisteert, waervan staet te twijffelen.

De seventhien articulen van de synode in Engelant[13] hoope ick te sien ende dan met oordeel daervan te spreecken. Ick hoor den bisschop van Glocester[14] is

5 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst.
6 Wilhelm, baron van Lamboy, keizerlijk bevelhebber; vgl. voor deze episode ook no. 4713 van Aubéry du Maurier, no. 4713, dd. [30 juni 1640].
7 François-Louis Potier, markies van Gesvres.
8 Felipe da Silva.
9 Karel IV, hertog van Lotharingen.
10 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
11 Karl Ludwig van de Palts.
12 Anselm Casimir Wambold von Umstadt, keurvorst van Mainz. Naar de rijksdag in Regensburg (13 september 1640 - 10 oktober 1641) zouden aant. alleen gezanten worden gezonden. Betreffende de schrijfwijze 'Mets' zie men bv. ook no. 4699.
13 Zie voor de synode van bisschoppen bv. Gardiner, *Hist. England* IX, p. 143 vv.; Wedgwood, *Great Rebellion* I, p. 332 v.
14 Godfrey Goodman, bisschop van Gloucester.

gesuspendeert, niet gedegradeert. Wat den eertsbisschop[15] doet ofte oock de andere bisschop[pen], sij en

15 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.

sullen die scheursiecken ende meutigen troep van de puritaines niet contenteren; dat cancker is te diep in 't vleisch.

Des conincx van Engellant brieven om het parlement te doen uitstellen, zijn te laet gecomen, 't parlement alrede begonnen sijnde tegen des conings wil. Ondertuschen hebben de Engelschen eenige Schotsche schepen, gaende nae Hollant ofte Zeelant, becomen.

Tot Parijs, den 30 Iunij 1640.

In 't gevecht bij Arras sijn tweehonderd Fransoisen gebleven, eenige van qualiteit. De Fransoisen hebben in 't eerste van 't gevecht becomen drie cornetten, daernae groot naedeel geleden. Hertogh Carel heeft bij sich achtduisent man. Den vijant heeft groot garnisoen in Bapaume. Den coning versterckt het leger voor Arras met 3000 soldaten uit Normandië ende acht compagnie van sijne guardes.

Den bisschop van Bourdeaux[16] is noch niet in see; heeft onder sijn gebiet twintich galeyen ende twintich andere schepen. Vijftien schepen sullen blijven om de cust te bewaeren.

Adres: Mijnheer mijnheer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant in Den Hage.

In dorso met andere (latere) hand: Den 30 Iunii 1640.

4716. 1640 juli 2. Van H. Appelboom[1].

Illustrissime domine,

Magnae mihi voluptati fuere literae vestrae Excellentiae[2] eo magis, quod vir in fastigio hoc constitutus non sis dedignatus denuo ad me scribere. Nempe quo favore complexus es praesentem, eundem etiam praestas absenti. Dolet interea, quod Excellentiae tuae hanc literarum molestiam imposueram et, quando considero gravissimas caussas, ob quas, quod optaveram, fieri non posset, subvereor, ne aliquanto si non impudentior saltem imprudentior visus sim; sed enim pro amore erga gentem nostram tuo, si quid peccatum, facile veniam dabis adolescentiae.

Quod ad studia mea, anno hoc in Batavia persistere animus est ac nunc quidem Amstelodami adhuc ago. Sed simulatque literas accepero a parente[3], quibus probet illustrissimi cancellarii nostri[4] consilium, ut me nobilissimis Sparriis[5] addicam id unice poscentibus, Leidam me ad eos conferam, vere proximo cum iis in Gallias, si Deus vitam et valetudinem concesserit, profecturus.

16 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux. Hij leidde de operaties ter zee tegen Spanje.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 15. Eigenh. oorspr. Harald Andersson Appelboom werd in 1642 Zweeds agent te Amsterdam.

2 Ontbreekt. Grotius had Appelboom eerder geschreven (no. 4537), dat diens broer niet bij hem in Parijs kon worden ondergebracht.

3 Anders Haraldsson Appelboom (1576-1649).

4 Axel Oxenstierna.

5 Erik Larsson Sparre af Ulfåsa en Axel Carlsson Sparre af Sundby, op 3 augustus 1639 in Leiden ingeschreven.

Nudiusquartus Amstelodanum heroina coniunx[6] vestrae Excellentiae adven(it) cumque ea locutus sum multis. Intelligo ex ipsa, quamprimum ubi literas commeatus, quas e Brabantia quotidie expectat, acceperit, in viam sese cum comitibus daturam.

6 Maria van Reigersberch bevond zich in het vaderland.

Mitto orationem domini Weidenhemii[7] eius, qui a studiis fuit generosi Krusii[8]. Ipsum intra mensem circiter Lutetiae se cum suo domino Krusio[9] stiturum.

Quod saepe facio, hesterno die compellavi clarissimum Vossium[10], qui impense petiit, ut suo nomine vestram Excellentiam salutarem plurimum. Me viri miseret, quem sic a mane ad vesperam civium studiosorum et peregrinantium compellationibus video distringi. Conqueritur hanc potissimum esse caussam, cur tam pauca praestare possit, probanda iis, quibus in literato orbe corculis esse datum est. Quaesivi, ecquid literarum cum meis iungere vellet; dixit se intra hanc hebdomadam epistolam misisse per Bartolinum Danum[11], clarissimi inter philosophos Danos filium; tum autem se non neglecturum occasionem hanc per nobilissimam uxorem vestrae Excellentiae.

Vale, illustrissime domine.

Illustrissimae Dominationis vestrae devotissimus
H. Appelboomius.

Amstelodami, 2 Julii 1640.

Onder aan de brief (met andere hand): Litterae H. Appelbomii d'A.^{o} 1639-1645[12].

4717. 1640 juli 2. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Scripseram cum patre[2] duobus ante obitum diebus ad comitem Hohenloicum[3], ut me pateretur in locum ejus succedere, ille et meis et aliorum quae patris mortem nuntiabant acceptis litteris in haec verba hodie mihi respondit: ‘Nous avons receu la vostre du 30 d'avril et en suitte compassionnement entendu le déceds de feu vostre viel père, auquel Dieu veuille à son temps donner heureuse résurrection. Quant à l'offre de vos services pour mes jeunes cousins et fils de tutelle[4], en vous

7 Johan Weidenhain. Zijn ‘oratio’ is niet teruggevonden.
8 Johan Jespersson Kruus (1614-1644), schoonzoon van Axel Oxenstierna; zijn moeder Brita de la Gardie was in 1631 hertrouwd met Gabriel Gustavsson Oxenstierna, broer van Axel Oxenstierna. Kruus had zijn invloed in Zweden ten behoeve van Grotius aangewend in de kwestie van Peter Abel Schmalz (vgl. dl. IX en X, Register i.v.).
9 Lars Jespersson Kruus (1621-1656), op 3 november 1639 in Leiden ingeschreven.
10 Gerardus Johannes Vossius, hoogleraar te Amsterdam.
11 Bertel, Thomas en Caspar Bartholin, zoons van de Deense polyhistor Caspar Bartholin (1585-1629). Vossius had Grotius op 15 juni geschreven (no. 4694).
12 Deze notitie is van de hand van mr. Frans Jacob van Overschie (1680-1760), veertigraad en schepen van Delft; zie E.P. Polak-de Booy, ‘Dorsale notities op brieven aan Hugo de Groot’, in *Nederlands Archievenblad* 66 (1962), p. 127-129.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 4706; beantw. door no. 4737.
2 Jan de Groot was op 3 mei 1640 overleden.
3 Georg Friedrich van Hohenlohe, heer van Weikersheim; zie voor deze kwestie no. 4647, n. 5.
4 Joachim Albrecht en Heinrich Friedrich van Hohenlohe-Langenburg.

remerciant il fault sçavoir qu'estant la baronnie de Liesvelt cédée et quitée par appoinctement[5], que par conséquence lesdits mes

5 De aanspraken van het huis van Brunswijk op huis en heerlijkheid van Liesveld, een leen van de Staten van Holland en West-Friesland, waren via Sophia Hedwig, hertogin van Brunswijk-Wolfenbuttel, overgegaan op haar gemaal Ernst Casimir van Nassau († 1632), stadhouder van Friesland, Groningen en Drenthe, en hun kinderen. Bij sententie van de Hoge Raad dd. 17 september 1627 was Liesveld voor het huis Hohenlohe verloren gegaan. Nadien gaf de financiële afwikkeling tussen beide partijen nog de nodige moeilijkheden, die echter door bemiddeling van Floris II van Pallandt, graaf van Culemborg, werden opgelost in 'het accort van de baronnie van Liesvelt' van 15 juni 1635 (vgl. inventaris van de papieren betr. Hohenlohe in de boedel van Jan de Groot, f.º 13; Delft, GA. Notariële arch., invent. no. 1840, akte no. 92, notaris Van Steelant).

cousins pour ce regard n'ont point besoing d'aucun advocat; que si toutesfois désormais, selon les occurrences, nous avons à nous servir de vostre conseil, nous ne manquerons point de le recognoistre à chasque fois par quelque récompense. Donné à Langenburg,..Maii 1640. Georg. Fred., grave van Hohenl.'

Nunc consilium tuum expectabo, quid in hac re mihi faciendum putes; mea parum refert quod consiliarium creare comes noluerit, ipsius interest mea uti opera. Ego, nisi tu improbas, in ea sum sententia, ut iis, qui me pro consiliario assumere noluerunt, advocationem quoque meam praestare nolim; sed cohibebo me, donec tuum accepero responsum. Tum et illud rogo indices, an putes me ad comitem matris[6] nomine pro congiarii continuatione ad vitam scribere debere, an et illud generose omittendum.

Tacitus cum notis tuis[7], ut ante quoque scripsi[8], jam prodiit; video aliquas e conjecturis et emendationibus in textum receptas, qui tamen impressus fuit praeter ultimum folium, antequam ego tua typographo traderem. Sic lib. 12: vocat consilium, excusum lego[9]; et lib. 15: operire reliquias malae pugnae[10], et matris Lucani nomen Attilla[11]; item lib. 16: quid mirum e longinquis provinciis haud advenire[12]. Sed haec minutiora sunt; de reliquis judicia doctorum intellecturum me spero.

Filius tuus minor[13] Bremae etiamnum detinetur propter vulnus, quod uni ex equis incommode obvenit. Is omnino in Baneriana castra cogitat, de Hassicis nunquam ipse cogitavit, sed ita suasit mater aliique et tua praetendebatur auctoritas. Petiit tamen a Vickevordio[14] et ad Milandrum[15] commendatitias, si forte ad Banerium tuto venire non posset et ille cum copiis suis propior esset.

Jan Crijnen[16], qui nobis exemplaria De veritate religionis Christianae allaturus est, nondum Amstelodami appulit. A Blaviis[17] necdum responsum accepi. In eo me nuper errasse video, quod Commentarium de jure belli et pacis[18] in manibus filii[19] esse dixi; habet enim eum is, ad quem ab initio misisti, Vossius[20]. Anthologiam[21] et Zenonem[22] per uxorem remittemus, nisi interea de Anthologia aliter statueris.

6 Aeltgen Borre van Overschie.
7 *C. Corn. Tacitvs ex I. Lipsii Editione cum Not. et Emend. H. Grotii.* Lvgdvni Batavorvm, Ex Officina Elzeviriana. Anno 1640; Ter Meulen-Diermanse no. 515.
8 No. 4709.
9 Tacitus *Ann.* XII, 1; ed. Leiden 1640, p. 241.
10 Tacitus *Ann.* XV, 28; ed Leiden 1640, p. 359.
11 Tacitus *Ann.* XV, 71; ed. Leiden 1640, p. 382.
12 Tacitus *Ann.* XVI, 27; ed. Leiden 1640, p. 397.
13 Diederik de Groot was op weg naar het legerkamp van de Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
14 Joachim de Wicquefort, resident van de landgravin van Hessen-Kassel in de Republiek.
15 Peter Melander, graaf van Holzapfel, generaal in Hessische dienst.
16 De beurtschipper op Rouaan.
Zie voor de problemen bij de verzending van de nieuwe uitgave van *De veritate* (Ter Meulen-Diermanse no. 950) de brief aan Willem de Groot van 5 [maart] 1640, no. 4544, n. 1.
17 De Amsterdamse drukkers-uitgevers dr. Johan Blaeu en Cornelis Blaeu.
18 Zie voor de volledige titel no. 4581, n. 7.
19 Pieter de Groot.
20 Gerardus Johannes Vossius, hoogleraar te Amsterdam.
21 *Anthologia Graeca cum versione Latina Hugonis Grotii edita ab Hieronymo de Bosch.* Ultrajecti e typographia B. Wild & J. Altheer, MDCCXCV - MDCCCXXII; Ter Meulen-Diermanse no. 534.
22 Met 'Zenonis effigies' of 'Calvini effigies' is een niet meer te achterhalen geschrift van Grotius bedoeld.

Princeps hic dicitur Hulstam obsidione clausurus et jam eo praemisisse comitem Henricum[23] cum copiis. Utinam haec tanta molimina tandem pacem nobis afferant.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, II Iulij 1640.

23 Hendrik Casimir I, graaf van Nassau-Dietz, stadhouder van Friesland, Groningen en Drenthe.

Uxor tua jam est Amstelodami; ubi redierit, quae de rebus nostris scripsisti intelligam. De Petro nuper scripsi[24].

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de sa Majesté et couronne de Suède. A Paris.
Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 10 Iulii.
En in dorso: 2 Iulii 1640. W. de Groot.

4718. 1640 juli 2. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Qui has litteras ad te feret est Gerardus Graswinkelius[2] ex proxima uxoris[3] consanguinitate, cujus pater Engelbertus Graswinkelius dictus Maeslandius[4] jucundissima cum patre nostro usus est familiaritate et ita quidem, ut omnia familiae nostrae, ubi adversa ita ferrent, praestiterit officia plus quas[5] quisquam alius.

Nunc te maximopere rogatum velim, ut juveni optimo et studiorum amanti accessum ad amicitiam tuam patefacere ne dedigneris; ita parentes de nobis, ita de omnibus remonstrantibus meriti sunt, ut id te recusaturum non putem.

Vale, frater optime.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, II Iulij 1640.

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de la reine et couronne de Suède prez le roy trèschrestien. A Paris.
In dorso schreef Grotius: II Iulii 1640. W. de Groot.

24 No. 4709.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Betreffende de in de brief genoemde personen zie men D.P.M. Graswinckel, *Graswinckel*, Den Haag 1956, register i.v.
2 Gerrit Graswinckel (± 1614-1669). Op 6 juli 1640 verdedigde hij een dissertatio exercitii gratia onder Jacobus Maestertius, professor juris in Leiden. Op 26 november 1640 werd hij toegelaten als advocaat bij het Hof van Holland; in 1644 werd hij benoemd tot secretaris van Den Haag.
3 Alida Graswinckel.
4 Dr. Engelbert Graswinckel van Maesland (1577-1635). Zijn vader Gerrit Graswinckel (1542-1627) had een broer Abraham Graswinckel (1544-1607), grootvader van Willems vrouw Alida Graswinckel. De brenger van de brief, Gerrit Graswinckel, en Alida waren dus achterneef en -nicht.
5 Verschrijving voor ‘quam’.

4719. 1640 juli 2. Van P. Spiring Silvercrona[1].

Mijnheere,

Naerdien ick u Excell.[tz] hoochaengenaeme comunicatie van den 23 passato[2] wederom wel ontfangen, daervoor ick mij hoochlijcken te bedancken hebbe, is wederom weynich schrijffwurdiges bij mij voorgevallen ende geschiet dit alleen tot couverto van hier ingeslootenen[3], die mij gisteren van Hamburch voor u Excell.[tz] is behandicht. Ingevallen

1 Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13. Orig. Eigenh. ondertek. Petter Spiring Silvercrona was resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag.
2 Grotius' brieven aan Petter Spiring ontbreken.
3 Ontbreekt.

der yet occureren mochte, dat schrijvenswaerdich, sal niet mancqueren u Ex.tz sulx te comuniceeren.

Ondertuschen ben u Excell.tz ick in de protectie des allmogenden trouwlijcken bevelende, ende verblijve

u Excell.tz dienst- ende vruntwilligen
Petter Spieringc van Norshollem.

's-Gravenhaag, 2 Julii 1640.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 10 Iulii.

4720. 1640 juli 5. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

Vostre dernière du 19 finissant[2] ne me dit rien plus de ces lettres de Suède que vous en attendés ny quand le comte suédois[3] fait estat de faire son retour en Suède et si ie me dois ioindre à ce voyage, puisqu'il m'est impossible de continuer plus en telle sorte, comme i'ay fait durant sept ans, ma charge icy, aussy n'est-ce pas de la réputation de nos maistres que leur ministre soit abandonné de telle sorte en un pays, ubi nihil aliud quam pecunia et lucrum quaeritur. De l'un et l'autre i'attendray vostre advis, demeurant cependant en continuel chagrin tant à faute des moyens que pour la maladie de ma femme[4] qui est en danger d'avorter. Dieu me console en toutes les afflictions que me cause ma charge qui m'est à la vérité de surcharge, et plustost que vivre en telle sorte i'aimerois mieux estre un paysan Suisse qui est à son aise.

Les députez de 13 cantons sont assemblez à Bade[5] à cause de leur comtes qu'on reçoit ordinairement en ce temps de leurs communs baillages et si on y traittera quelque chose du public, ce sera accidentalement. Monsieur Mélian[6] y est, pour prendre son congé d'eux, regretté de tout le monde à cause de sa preudhomie et douceur dont il a sçeu traitter les Suisses en général, qui en sont fort contens.

Ie ne sçay si on y parlera plus de ceste plus estroite conjonction des Suisses, car il semble qu'on n'y va pas à bon escient de l'une et d'autre part et pour secourir la Bourgogne on n'en parle plus, puisque les protestans en ce point ne sont pas d'advis avec les romanistes, lesquels peu auparavant ont esté aussy assemblés à Lucerne[7]

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds resident in Zürich.
2 Grotius' brieven aan Marini van 1640 zijn verloren gegaan.
3 Zie no. 4629, n. 3.
4 Alessandra Paravicini Capelli.
5 Landdag te Baden, gehouden 1-14 juli 1640; vgl. Vogel-Fechter, *Eidgen. Absch.* V, 2, 1, p. 1172-1176.
6 Blaise Méliand.
7 Conferentie te Luzern, gehouden 20-21 juni 1640.

sur le suject que ie vous ay dit et oultre cela ont traitté de l'affaire de l'abbé d'Ensidel[8], qui n'est pas encor décidé, ceux de Suiz voulant maintenir en toute façon leur souvaireneté sur icelle abbaye y ayans leur baillif et rejettent toutes autres interpositions.

A cecy est survenu un autre incidant à cause du pont que le canton de Zug a voulu fabriquer sur la Ruse pour faciliter le commerce avec le pays d'Ergau, à quoy ceux de Lucerne s'opposent craignans le désadvantage qu'en recevroit leur marché, mais les autres cantons semblent y vouloir consentir s'estans pourtant séparez ensemble fort peu contens. Aussy les Suisses sont mal, et par dedans et au dehors, haïs de tout le monde. Mais les Grisons sont en beaucoup pire estat voyans qu'il[s] ne sont plus caressés ny de la France ny de Venise comme ils ont creu devoir estre et à faute de cecy voyent qu'ils se trouvent

8 Placidus Reiman (1629-1670); vgl. Vogel-Fechter, *Eidgen. Absch.* V, 2, 1, p. 1171 m.

totalement précipités dans l'arbitrage du roy d'Espagne et de la maison d'Austriche, qui n'ayant plus à craindre la contrebalance des autres princes ne veulent desmordre rien de leurs droits et prétensions sur les 8 jurisdictions et l'Engadine Basse, ce que l'archiduchesse[9] de Tyrol leur a fait sçavoir par une lettre qu'elle a fait escrire aux Grisons après le despart de leur députez[10] d'Inspruck, encor que fort doucement disposent et de la relligion et de la police en ces deux provinces comme une souvairène, aussy les traitte-elle en sujectes, ce que les Engadins ne veulent pâtir ny recevoir les cappucins comme elle prétends. Mais le mal est qu'ils n'ont point de moyens pour se conserver dans leur libertez. Ils s'assembleront néantmoins en peu de temps à Coire[11] pour délibérer ensemble sur cest affaire qui ne peut estre relevé que par la France, laquelle, si peut, procurant quelque réunion des églises chrestiennes, fera un oeuvre d'immortelle mémoire, encor que ie la croye fort pour difficile sans un concile général qui devroit casser celuy de Trente; autrement quelle union y-a-il à espérer avec ceux qui nous croyent estre damnez.

Je demeure, monsieur,
tout le vostre
C.M.m.s.

De Zurig, ce 25 de Juin 1640.

Les Espagnols maintienent le pont sur le Po Malgré le[s] François auxquels ils coupent les vivres.

In dorso schreef Grotius (tweemaal): 25 Iunii 1640. Marin.

4721. [1640 juli ± 5] Van N.N.[1].

Lettre du 26 du passé de Lyon dit que les 7 régiments du secours pour le siège de Thurin devoyent arriver le 3e du présent. On asseure aussi que le vicomte de Turrène[2] est en estat de mener le secours que madame de Savoye[3] y envoye de 2000 hommes; que le siège tient, non obstant les pluyes et les autres empeschemens que leur donne l'ennemi ayant occupez les passages de Moncalier et autres.

On parle d'un accommodement avec le pape, le nonce[4] duquel auroit esté invité à se rendre en cour, où on luy promet audience, comme à un extraordinaire; un

9 Aartshertogin Claudia.
10 Christian von Florin en Georg Wiezel.
11 'Beitag' te Chur op 24 juli 1640; vgl. Jechlin, *Materialien*, no. 1652.
1 Hs. Stockholm, RA. Gallica 10. Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. De datering van de brief omstreeks 5 juli 1640 berust op de erin vermelde gebeurtenissen; het feit dat een groot convooi oorlogsbenodigdheden het Franse kamp voor Atrecht had bereikt, werd door Grotius op 7 juli doorgegeven aan Camerarius en Oxenstierna (resp. nos. 4724 en 4728). Dezelfde gebeurtenissen staan vermeld in *Gazette* 1640, no. 85 p. 456 dd. 7 juli (uit Amiens dd. 5 juli). Schrijver is een van Grotius' - niet nader te identificeren - informanten voor nieuws uit vnl. Frankrijk, en Noord-Italië.
2 Henri de La Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne.
3 Christine de France, hertogin van Savoye.
4 Ranuccio Scotti.

officier du mareschal d'Estrée[5] a opinion qu'ils seront réciproquement rappellez, le nonce et le mareschal.

Le marquis de Villeroy[6] continue le dégast en la Franche Comté.

5 François-Annibal d'Estrées, markies van Coeuvres, Frans ambassadeur in Rome.
6 Nicolas de Neufville, markies van Villeroi.

Le sieur du Haslier[7] seroit arrivé devant Arras avec 8000 hommes. St Prueil[8] par la prinse d'Avesnes-le-Comte empesche les courses des ennemis. La circonvallation seroit faitte devant Arras, les trenchées ouvertes dès dimanche dernier. Depuis le combat, où le marquis de Gevre[9] fut prins, 180 hommes de marque et officiers réformez voulants entrer dans Arras en furent empeschez et contraints de se rendre à discrétion. On asseure que le convoy des vivres, munitions et argent de 2500 chariots que charettes seroyt heureusement arrivé au camp.

On n'a point de certitude du bruit, qui court du siège de Hulst par le prince d'Orange[10].

Ceux de Dijon ont suivi l'exemple des Auvergnats, ont fait une sédition en laquelle ont esté tuez le maire de la ville[11] et le sieur Mangot[12], conseiller ou maistre des requestes.

Adres: A son Excellence monseigneur monseigneur Grotius, ambassadeur ordinaire de la royne et couronne de Suède près du roy trèschrestien, A Paris.

4722. 1640 juli 5. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime et illustrissime domine,

Cum his diebus adiissem Franciae cancellarium[2], ut quererer de vi facta Poissiaci adversus principis Gustavi[3] familiam, voluit me cancellarius infra se collocare, ego vero sedem meam transmovi in locum superiorem dixique me facere, quod rationis esset, praeterea quae agerentur, scripturum me in Suediam. Video illos in animo habere magnum introducere discrimen inter regnum Suedicum ac Gallicum. Monendum autem hac de re Sublimitatem tuam censui, ut, si foedus renovetur[4], hoc quoque comprehendatur, ne minus honoris exhibeatur Suediae quam Angliae nunc aut antehac Hispaniae.

Vidit me postea Mazarinus pacis negotio a cardinali praepositus. Ex ejus sermonibus aliud judicare non possum quam id quidem agere Gallos, ut per disputationes de diplomatis ac titulis odium tardatae pacis in hostes rejiciant,

7 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
8 François de Jussac, sieur de Saint-Preuil, goeverneur van Doullens; na de inname van Atrecht werd hij daar goeverneur.
9 François-Louis Potier, markies van Gesvres; hij was op 25 juni 1640 gevangen genomen. Vgl. no. 4713.
10 Het beleg van Hulst was op 1 juli begonnen.
11 Volgens mededeling van de Archives générales du dép. de la Cote-d'Or vonden in 1640 geen rellen plaats in Dijon. De genoemde burgemeester was Jacques de Frasans († 1663); hij droeg op 24 juni zijn ambt over aan René Perret († 1641), raadsheer in het parlement van Bourgondië.
12 Jacques Mangot d'Orgères († 1644), raadsheer in het Grand Conseil en maître des requêtes.

1 Copie Dresden, Sächs. Landesbibl., C 61, ep. 101; copie Leipzig, Universitätsbibl., ms. 2633, f.º 25. Gedrukt *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 51.
2 Pierre Séguier.
3 Karl Gustav, paltsgraaf van Zweibrücken, de latere koning Karel X van Zweden. Voor de genoemde kwestie vgl. Register i.v. Poissy.
4 Het verdrag tussen Frankrijk en Zweden werd in januari 1641 verlengd; zie Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI, I, p. 207-209.

caeterum nihil malle quam trahi bellum, plebi quidem grave, sed utile illorum rationibus, quorum res est in manu.

Deus, Excellentissime et illustrissime domine, Sublimitati tuae semper adsit.

Sublimitatis tuae cultor devotissimus

H. Grotius.

Lutetiae, XXV Junii/V Julii MDCXL.

4723. 1640 juli 5. Aan J.A. Salvius[1].

4724. 1640 juli 7. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

Sunt sane, ut judicat Excellentia vestra, satis malo loco res principis Palatini[2] nec video, qui resurgere possint, nisi ab Anglia sublevatae. Rex Britanniarum si velit, possit eodem negotio subditorum suorum animos sibi obstringere nec obedientiam tantum eorum, sed et liberalitatem elicere, restituere in meliorem statum afflictam domum sibi consanguineam, bene mereri de Germania et inter praecipuas esse causas pacis christianorum. Scripsi ea de re ad D. Scutamorium[3]. Excellentiam vero vestram scio non excitandam, ut in id contribuat quicquid suae est[4] opis, inter quae numerandae vel maxime seriae ad Deum preces.

Si imperator et Saxo[5] suarum utilitatum causa prolatant Germaniae mala, serius aut ocius poenas ad se attrahent[6]. Caeteri quibus ex pace Pragensi[7] minus est lucri, non dubium est, quin pacem velint idque in eo, qui nunc cuditur, conventu[8] appariturum arbitror.

Hispani, ut video, Belgas suos pascunt rumorum inaniis. Dum illi non aliter nobis noceant, satis pulchrae res nostrae erunt. Venit in mentem Sophocleum illud:

> Τί γάρ με λυπεῖ τοῦθ', ὅταν λόγῳ θανὼν
> Ἔργοισι σωθῶ κᾀξενέγκωμαι κλέος[9].

Quid vero jam acturus sit Bannerius[10], multum refert. Prudentior est quam ut se in ea loca induat, ubi vel militi vel equis esuriendum sit. Si Vinariensium[11] quidam eum sequuntur, vereor, ne id inter nostros et Gallos simultates, si non et inimicitias serat[12].

De Batavis duo dolenda sunt: quod bellum terrestre tantis stans[13] impendiis male procedat et quod eadem ista impendia in causa sint, cur maris cura deseratur aut certe minus vigeat quam res ipsorum exigunt. Sed quandoquidem plures jam naves illuc missae sunt, ubi damnum acceptum est, nihil vetat[14] meliora sperari. Verissimum est Gallos ardente quodam limitem suum proferendi studio saepe abripi ad ea, quae

1 Copie Stockholm, RA. Salvii Saml., Skrifv. till J.A. Salvius, E 5266, 14. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant, residerende te Hamburg. De brief is volkomen gelijkluidend aan no. 4722 aan A. Oxenstierna; zie aldaar.

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 238. Gedrukt *Epist.*, p. 629. Verschillen in orthografie en aperte onjuistheden in de copie Uppsala zijn niet gesignaleerd. Ludwig Camerarius was Zweeds agent aant. in Den Haag.

2 Karl Ludwig van de Palts.

3 John Scudamore, voormalig Engels gezant in Parijs; vgl. Grotius' brief, no. 4700.

4 De copie Uppsala heeft 'sit'.

5 Ferdinand III en Johann Georg I, keurvorst van Saksen.

6 De copie Uppsala heeft abusievelijk 'attrahant'.

7 De vrede van Praag, gesloten op 30 mei 1635 tussen keizer Ferdinand II en Johann Georg I van Saksen.

8 Te Regensburg werd een rijksdag voorbereid (30 september 1640-10 oktober 1641).

9 Sophocles *Elect.* 59-60. Noch de uitgave der *Epist.* noch de copie Uppsala geeft het citaat foutloos weer.

10 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.

11 Het vroegere leger van Bernhard, hertog van Saksen-Weimar († 18 juli 1639).

12 De copie Uppsala heeft ten onrechte 'ferat'.

13 Naar de copie Uppsala; de uitgave der *Epist.* heeft 'stare'.

14 De copie Uppsala heeft abusievelijk 'restat'. Grotius doelt hier op de overmeestering door de Duinkerkers van vier schepen van de Oostindische Compagnie op 15 juni; vgl. no. 4708.

in commune minus expediant. Sed quid agamus? Constituendae cuique suae res ita, ut quam minimum a Gallis pendeant; quod a Gallis haberi potest, deputandum lucro.

Certe ad Atrebatum urbem nunc bene rem gerunt. Ita prospectum est castris, ut defendi possint contra[15] exercitum hostilem, qui satis magnus est ad Arlosium. Commeatus, qui ad castra Dorlano perferebantur, solebant interdum carpi ab hostibus. Nunc cum magno praesidio regis et cardinalis cura ab Ambiano tanta vis commeatus in castra pervenit, ut ad sesquimestre tempus suffectura credatur obsidentibus. Frater regius[16] eo it imperii nomen habiturus, vim puto penes Castilionaeum, ut istarum rerum peritiorem, fore, honori interim Millerei[17] hoc commento consuli.

Sed de rebus ad urbem Taurinorum non immerito solliciti sumus; vera rerum notitia vix ad nos pervenit. Existimant nonnulli Harcurtium[18] adeo increscente hoste suis supplementis non adventantibus, sive per negligentiam talia curantium in Gallia sive ex invidia adversus ipsum, castris nondum permunitis recessisse in loca ea, quae sub[19] arcis praesidio tutiora sunt.

De Catalania nihil habeo aliud, nisi quod seditiones manere dicuntur. Non tamen audio foveri a Gallis milite, commeatu, pecunia, sine quibus brevi deflagraturum videtur illud incendium. Inter regem Galliae et pontificem composita sunt quae erant controversa idque opera cardinalium Antonii[20] et Biquii[21], ita ut Estraeo[22] rursus ad pontificem, Scottio[23] autem ad regem futurus sit aditus. Mazarinus quin purpuram jam sit adepturus rege jam pridem id urgente, nunc autem concessuro id pontifice, non dubitat. Restat, ut jam Galli flabella admoveant ad incendenda illa dissidia, quae inter pontificem sunt et Hispanum.

Carri qui commeatum in castra ad Atrebatum urbem pertulere, fuerunt quater mille sub praesidio militum ter mille[24]. Cum ducis Caroli[25] copiae se Hispanis conjunxerint, etiam Halerius[26] it cum octo ferme millibus ad augendos obsessores, tum vero castella ex humo fiunt inter Dorlanum et castra, ut viae tutae sint Gallis et nunc et ubi urbs erit capta; pecuniae in castra missae ad mille ducenta millia francorum in stipendium et opem. Supplementa ad Harcurtium mittuntur ex Burgundia, Provincia et Languedocia. Sed et ex Neapoli quatuor millia militum ad Finale venere.

Sunt et in Gallia seditiones quaedam, maxime Molini. Eruptio ex oppido Atrebatum eodem tempore quo advenit commeatus feliciter repressus est.

Deus et haec et alia omnia vertat in bonum publicum, Excellentiamque vestram omnibus modis beet.

Excellentiae vestrae perpetua observantia obligatissimus
H. Grotius.

15 De copie Uppsala heeft ‘adversum’.
16 Gaston Jean-Baptiste, hertog van Orléans.
17 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, en Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, beiden maarschalk van Frankrijk.
18 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
19 Verbeterd uit ‘ab’ van de uitg. der *Epist.* naar de copie Uppsala en de brief aan Oxenstierna van dezelfde datum, no. 4728.
20 Antonio Barberini.
21 Alessandro Bichi.
22 François-Annibal d'Estrées, markies van Coeuvres, Frans ambassadeur in Rome.
23 Ranuccio Scotti.
24 De copie Uppsala heeft ‘fuerunt mille’, en ‘quinquies mille’. In de brieven van dezelfde datum aan W. de Groot, A. Oxenstierna en N. van Reigersberch (resp. nos. 4726, 4728 en 4729) is sprake van 3000 en 4000 wagens, gekonvoieerd door 15000 man.
25 Karel IV, hertog van Lotharingen.
26 François de l'Hospital, sieur du Hallier.

Lutetiae, 7 Iulii 1640.

Adres: Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario et legato apud praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Red. 4/14 Iulii 1640. m.p.

4725. [1640 juli 7]. Aan I. Dorislaus[1].

Vir doctissime et clarissime,

Legi cum summa voluptate historiam praelii istius, quod unicum ex quo princeps Mauritius imperium accepit[2] ad hunc diem in Belgica pugnatum est[3]. Res ipsa dignissima, quae noscatur tum his, qui consiliis publicis praesunt, tum his, qui manu rem gerunt; magnum enim ibi periculum adolescens adhuc respublica evasit maxime ejus virtute, animo praesente atque ingenio, cujus commentaria secutus multa nos multis incognita, sed perquam utilia huic saeculo, gratissima autem futura posteritati, docuisti. Dictio ipsa plena nervorum et par materiae. Videamus, quaeso, saepe talia a tam docta manu.

Ego semper ero

clarissimi nominis tui studiosissimus

H. Grotius.

4726. 1640 juli 7. Aan Willem de Groot[1].

Frater charissime,

Habeo tibi gratiam, quod grave tibi non est nostris edendis operam dare. Illud ex Anglico versum[2] valde mihi utile videtur. Qui characteres scribendi norunt distinguere, facile judicabunt id meum non esse. Exempla a Blaviis[3] omnium quatuor[4] exspectabo quamprimum. De Annotatis ad Evangelia[5] miror nihildum ad me scripsisse D. Vossium. Illa de Veritate religionis christianae[6] ubi receperis, ita, ut antehac scripsi, distribuas rogo.

Petrus[7] et monendus est et cogendus impendiis modum facere tum ob alia tum ut assuescat matri virtutum parsimoniae. Scis ipse, quomodo nos vixerimus. Longa illa mora Amstelodami in diversorio cui fuit rei? Quorsum per omnes mercatus

1 Gedrukt *Epist.* p. 630. Isaac Dorislaus (Doreslaer; 1595-1649), zoon van een predikant in Enkhuizen, sinds 1628 lector geschiedenis te Cambridge, was in 1640 tot Engels resident in Den Haag benoemd; hij keerde echter spoedig naar Engeland terug ten gevolge van de tegenwerking van de zijde van William Boswell, Engels agent in Den Haag. In 1647 speelde hij een rol bij de veroordeling van Karel I, in 1649 werd hij, na opnieuw Engels resident in Den Haag geworden te zijn, vermoord. Zie Van der Aa IV, p. 277-278; *DNB* XV, p. 242-244. aant.

2 In 1585.

3 *Prælium Nuportanum Rerum fide tradebat. Is: Dorislaus. I.C.* Londini 1640.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 899; de alinea's 'Petrus...aere alieno' gedrukt *Clavis Epist. Grotii*. Antw. op no. 4709; beantw. d. no. 4740.

2 *De absolvto reprobationis decreto. Versio ex Anglico.* Amsterdami; Apud Ioh. & Corn. Blaev. MDCXL; Ter Meulen-Diermanse no. 1320. Zie ook supra no. 4688, n. 4, betreffende het auteurschap.

3 Dr. Johan Blaeu en Cornelis Blaeu.

4 Behalve het hierboven n. 2 genoemde *De absolvto reprobationis decreto*, Grotius' drie anoniem verschenen traktaten *Commentatio...de Antichristo*, *Explicatio...de fide & operibvs*, *Explicatio Decalogi...*; zie voor de volledige titels no. 4684, resp. nn. 4, 5 en 2.

5 Ter Meulen-Diermanse no. 1135; zie voor de volledige titel no. 4706, en n. 10. De brief van Gerardus Johannes Vossius is van 15 juni 1640 (no. 4694.).

6 Ter Meulen-Diermanse no. 950. Zie voor de namen van degenen voor wie de boeken bestemd waren no. 4544.

7 Zie voor de moeilijkheden met Pieter de Groot o.a. Willems brief, no. 4709 dd. 25 juni 1640, waarop Grotius hier reageert, en no. 4605 dd. 16 april 1640 van Maria van Reigersberch.

ambulare et praeter pecunias alteram rem pretiosissimam tempus inutiliter terere? Oro igitur, ut in eo corrigendo nos adiuves. Matrem, quantum potero, ei placabo. Satis nos demereris, cum eius studiis ac moribus curam impendis. Ut etiam sumptu tibi sit gravis, id vero sit iniquissi-

mum. Ego de Amstelodamo quod scripsi[8] etiamnum puto ei utilissimum fore. Velim idem ipse sentiat. Librorum satis ad initia facienda habet. Vestiendus honeste est, non pompatice, nec multis synthesibus ei opus.

Tacitum[9] exspectabo. Rogo facias, ut bene custodiantur historica nostra[10]. Velim et illa et nostra omnia in tua esse manu potius quam iuvenis non satis prudentis et qui a falsis amicis decipi potest, praesertim cum sua culpa sit in aere alieno.

De Iure belli ac pacis[11] putabam esse apud Vossium.

De Alexio[12] pariter mecum sentiunt Bignonus, Sarravius, Heraldus, Labbaeus[13], omnes amicissimi Salmasio.

De navibus Indicanis doleo[14].

Scribit ad me Oudartus[15], amicus vetus, cliens tuus. Commendat mihi negotium suum contra synodum Gallicanam[16] et ego tibi, ut commendavi, ita commendo, quanquam video rem ei esse cum duris adversariis. Scribit ad me amice ut ad amicum, sed quia literae saepe intercipiuntur etiam in hac urbe, velim et ille et Wolfius[17], quem in epistola nominat, scribant ad me ut ad legatum regium.

Quae scripsisse ad me Petrum putas, de iis nihil scripsit et hoc quoque est inter ea, quae mihi in illo displicent.

Videtur Atrebatum urbis obsidio habitura bonum eventum multumque commeatus Ambiano in castra provenit et in operibus bene proceditur.

8 Het was Grotius' wens dat Pieter zich te Amsterdam verder in de advokatuur zou bekwamen; zie no. 4132 dd. 28 mei 1639 en no. 4306 dd. 24 september 1639 (dl. X).

9 Ter Meulen-Diermanse no. 515. Willem had op 25 juni gemeld, dat het boek uit was; zie no. 4709 en voor de titel n. 11 aldaar.

10 *Hvgonis Grotii Annales et historiæ de rebvs Belgicis.* Amstelaedami...MDCXLVII...; Ter Meulen-Diermanse no. 741. *Historia Gotthorvm*,...Amstelodami...MDCXLV; Ter Meulen-Diermanse no. 735. Zie voor de volledige titels no. 4501, n. 9.

11 Ter Meulen-Diermanse no. 571; zie voor de volledige titel no. 4581, n. 7.

12 Claude de Saumaise - Salmasius -; zie no. 4693. Vgl. nog de brief van Sarrau aan Saumaise, Rouaan, 29 juni 1640 (copie München, Bayer. Staatsbibl. Clm 10383, f° 451^{v}): 'Ces jours passés mons.^{r} Grotius ayant leu la plus grande partie de vostre livre de Usuris, il m'en fist un grand cas et me loua singulièrement la remarque que vous y faites et qu'il avoit fraischement leue de sublata a Triboniano in Digestis et Codice fiduciae voce, pro qua reposuerit alteram hypothecae. Bien est vray qu'il me dit sans rien particulariser que dans l'explication du quelques passages de jurisconsultes il n'estoit pas de vostre advis. Et me dit lors que m.^{r} Labbé lui avoit fait remarquer le lieu de vostre préface où vous dites que res aliena testamento non relinquitur, ce qu'il disoit estre une grande absurdité. L'ayant exhorté de vous en advertir et que les advertissement de sa part ne vous pourroient estre que très agréables, il me repartit qu'il ne le feroit pas et mesme me déconseilloit de le faire à quoi vous sçavez que je n'ai pas eu esgard, lui aiant lors soustenu qu'il valloit mieux que vous le sceussiez de vos amis que de vos ennemis ou malveillants. Pourtant je ne veux pas croire qu'il ait rien contre vous qui ne lui en avez donné aucun subiect, veu que en ses notes sur son de Verit. relig. christ. il vous nomme avec éloge et en nostre dernier voyage à Paris m'a parlé de vous en très bonne part, seulement me dit-il qu'il voudroit vous voir débarassé de vos Usures; ista enim materia, disoit-il, est ἄδοξος. De croire que Heinsius ait agi envers lui, je ne le puis sçachant qu'il en fait peu de cas à votre esgard.'

13 Jérôme Bignon, Frans rechtsgeleerde; Claude Sarrau - Sarravius -, raadsheer in het parlement van Parijs; Didier Hérault (± 1579-1649), rechtsgeleerde en filoloog (zie voor zijn geschriften Haag, *France prot.* V, p. 507); Charles Labbé (1582-1657), Frans rechtsgeleerde en filoloog.

14 Grotius doelt hier op de overmeestering door Duinkerkse schepen van vier schepen van de Oostindische Compagnie op 15 juni; vgl. ook no. 4708.

15 Robert Oudart, notaris te Hamburg. Zijn brief, waarvan hier sprake is, ontbreekt. Blijkens onder meer no. 4043 van 29 maart 1639 (dl. X, p. 213-215) zijn er meer brieven tussen hem en Grotius gewisseld, die echter verloren zijn gegaan.

16 Bedoeld zal zijn de synode van Alençon van 1637.

17 Niet geïdentificeerd.

De altera urbe Taurinorum merito solliciti sumus. Nihil autem de ea comperti nunc habeo.

Pontificis cum rege Galliae dissidia composita sunt. Estraeus[18] iterum ad pontificem, Scottius[19] ad regem habuit aditum.

Vale, mi frater.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

7 Iulii 1640.

Carri, qui alimenta in castra Gallica ad Atrebatum urbem tulerunt, fuere quater mille sub praesidio militum quindecim mille. Suffecturus is victus creditur ultra mensem. Pecunia quoque in castra pervenit ad MCC millia francorum et eruptio quaedam feliciter repressa est.

Quid de Lucano[20]? Quid autem filio meo Diderico[21] negotii sit apud legatos Batavicos[22], qui Bremae sunt, non satis intelligo.

4727. 1640 juli 7. Aan I. Jasky[1].

Nobilissime domine,

Video adhuc parum certas esse res civitatis vestrae cum Poloniae rege, ego autem pergo ea vobis optare quae erunt utilissima[2].

Miror illud de Wilna[3]. Cosaccus et quidem pontificius peccavit. Rei fiunt qui Calvinum probant. Hoc est, quod Graeci dicebant, coquum peccasse, vapulare tibicinem[4]. Multum eminuit hactenus Polonia super gentes caeteras intacta sacrorum

18 François-Annibal d'Estrées, markies van Coeuvres, Frans ambassadeur in Rome.
19 Ranuccio Scotti; de uitgave der *Epist.* heeft ten onrechte 'Sconius'.
20 *M. Annæi Lvcani Pharsalia, sive de bello civili Cæsaris et Pompeji Lib. X. Additæ sunt in fine Hvgonis Grotii notæ Ex binis antehac editis junctæ, auctæ, correctæ. Et Thomæ Farnabii in margine. etc.* Amsterodami Apud Ioannem Blaeuw. A^{O}. MDCXLIII; Ter Meulen-Diermanse no. 430.
21 Diederik de Groot was op weg naar het leger van de Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
22 Het Staatse gezantschap naar Zweden, bestaande uit Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva.

1 Hs. Gotha, Stadarch., cod. A473, f.^{O} 30. Eigenh. oorspr. Gedrukt *Epist.*, p. 630; *Grotii Epist. ad Iaski*, p. 69. Beantw. d. no. 4783. Israël Köhne, genaamd von Jasky, was een invloedrijk burger in zijn vaderstad Danzig.
2 De woorden 'Video...utilissima' ontbreken in de *Epist. ad Iaski*.
3 Vgl. *Theatr. Eur.* IV, p. 170: 'Es hatte ein Evangelischer in der Statt Wildaw, in der Littaw gelegen (daselbsten auch voriges Jahr...ein unversehener Tumult auff einer Evangelischen Hochzeit sich begeben), nach einer auff der Kirchen sitzenden Dahlen geschossen unnd das darauff gestandene Michaelis Bild getroffen, welches gar hoch empfunden wurde, und ein gefährlich Decretum ex Senatu Regio darüber ergienge.'
4 Vgl. Eubulus *Lacones* frg. 60 (Edmonds, *Fr. Att. Com.* II, p. 108 = Meineke, *CGF* III, p. 235): ὅσ᾽ ἄν ὁ μάγειρος ἐξαμάρτῃ, τύπτεται,// ὡς φασιν, αὐλητὴς παρ᾽ ὑμῖν. Grotius geeft in zijn *Excerpta* (Ter Meulen-Diermanse no. 468), p. 653 een enigszins andere tekst: ἄν ὁ μάγειρος ἐξαμαρτάνοι,// ὡς φασιν, αὐλητὴς παρ᾽ ὑμῖν τύπτεται, met de volgende vertaling: coquus si quippiam peccaverit,// Apud vos vapulare eo tibicinem.

libertate, multum supra regna omnia felici mixtura principatus cum libertate. Austriacae domus, quae in vestram innupsit[5], alii sunt mores, aliae regnandi viae[6]. Tum vero continuatum in una

5 Wladislas IV (VII) van Polen was gehuwd met Cecilia Renata, dochter van keizer Ferdinand II.

6 De woorden ‘aliae regnandi viae’ ontbreken in de *Epist. ad Iaski*.

familia regnum causas sane justas habuit, sed non stant exempla, ubi incipiunt. Exspectabimus, quid pariturus sit conventus vester Polonicus, quid Prussicus, quid Toruni amburbialia.

Nos bonam spem habemus de obsidione urbis Atrebatum, praesertim cum multum commeatus in castra invectum sit. De obsidione Taurinorum urbis sumus solliciti.

Bannerius[7] videtur in Bohemiam reverti; Longavillanus[8] ad Rhenum.

Batavi terra nihil agunt. Mari valde eorum res acciduntur a Dunquercanis, qui naves eorum bellicas cepere tres apud Orcadas, quarta, ne caperetur, ab ipsis exusta est Batavis[9].

Vale, vir nobilissime, et bene vale[10] in florente patria.

Nobilitati vestrae ad omnia officia
paratissimus
H. Grotius.

Lutetiae, VII Julii novi calendarii anno MDCXL.

Eruptio ex urbe Atrebatum facta feliciter repressa est pecuniaeque vis magna missa in castra et exercitus obsidentium augetur.

4728. 1640 juli 7. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Quatuor jam res sunt in rumoribus: Bannerius[2], urbs Taurinorum, urbs Atrebatum, Batavi.

Bannerium pabulo ad tantum equitatum deficiente Lipsiam ire, inde Bohemiam repetere audimus.

De urbe Taurinorum mussitatur. Itali quidam aiunt Harcurtium[3] cum omni exercitu se recepisse sub arcis tutelam, nempe quod opera nondum perfecta essent, hostis autem validior. Videntur qui supplementa ei mittenda tam diu tardarunt, invidisse ejus gloriae, quod saepe publicis negotiis nocet.

Castra ad urbem Atrebatum jam talia sunt, ut sperentur posse defendi contra magnas quamvis hostium copias, qui sunt ad Arlosium. Sed commeatuum, qui a Dorlano in castra advehebantur, partem saepe aliquam intercipiebat hostis. Nunc panes et alimenta, unde in XL aut amplius dies vivi possit, sub magno praesidio ab Ambianorum urbe, ad quam rex est et cardinalis, in castra feliciter pervenisse audimus. Proficiscitur autem ad castra frater regius[4] in remedium parti hactenus

7 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
8 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
9 Zie voor deze episode eveneens no. 4708.
10 De uitgave der *Epist. ad Iaski* heeft: 'vive'.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 631; *Oxenst. Skrift.* 2. afd. IV, p. 52.
2 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
3 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
4 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans.

inter Mileraeum et Castilionaeum[5] imperii, nomen tamen magis summi ducis quam vim habiturus.

Batavi quid nunc facturi sint, ex quo obsessa urbs Atrebatum magnam hostium vim ad se trahit, videbimus. Multi existimant nihil magni hoc anno sperandum. In Flandria sane nihil actum est atque interim ingentia per terram impendia effecerunt, ut cura maris, quae potissima esse debebat, negligeretur Dunquercanique tanto numero invaderent mare, ut naves quatuor bellicae Batavis perierint ad Orcadas, tres ab hoste captae, quarta,

5 Charles de La Porte, hertog van La Meilleray, en Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, beiden maarschalk van Frankrijk.

ne caperetur, a suis incensa[6] et in magno periculo sint eae, quae ab India adventant, in quarum praesidium quatuor illae missae fuerant.

Romae congressi inter se cardinales Antonius et Biquius[7] et legatus Galliae Estraeus[8], rationes invenere reconciliandi cum rege pontificis, quae hic probatae sunt; ita ut iterum aditum ad regem habiturus sit pontificis nuntius Scottus[9]. Latent adhuc quae convenerunt, nisi quod Mazarinus pro certo habet futurum se cardinalem.

Seditiones in Catalania manere dicuntur.

Deus, Excellentissime et illustrissime domine, consilia Sublimitatis tuae bono Suediae et orbis christiani gubernet ac prosperet.

Tuae Sublimitatis devotissimus cultor
H. Grotius.

Lutetiae, 7 Iulii 1640.

Carri, qui commeatus ad castra portarunt, fuere ad III millia, praesidium XV millium. Adfuere et machinae aliquae. Exercitus ille augetur octo millibus sub Hallerio[10], quia dux Carolus[11] se Hispanis adjunxit. Castella ex humo fiunt inter Dorlanum et Atrebatum urbem, ut via in posterum tutior sit Gallis. Opera quoque versus urbem promoventur.

Seditiones in Catalania nullae restant nisi forte in agris. Videtur ea occasio, quae se praebebat, non satis arrepta a Gallis et Batavis.

Burdegalensis archiepiscopus[12] nondum in mari est.

Quo die in castra ad urbem Atrebatum perducti sunt isti commeatus, eruptio ex urbe facta et feliciter repressa est. Pecunia quoque eo missa ad MCC millia francorum.

Sunt per Galliam seditiones, in Arvernis, Divione, Molinis maxime.

Navis Batavica gladios et musquettas in Scotiam ferens ab Anglis capta nova seret odia.

IV millia militum ex Neapoli ad Finale advenere.

Adres: Axelio Oxenstiernae, sacrae reg. Maj. regnorumque Sueciae senatori et cancellario.

4729. 1640 juli 7. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

6 Zie voor deze episode eveneens no. 4708.
7 Antonio Barberini en Alessandro Bichi.
8 François-Annibal d'Estrées, markies van Coeuvres.
9 Ranuccio Scotti.
10 François de l'Hospital, graaf van Rosnay, sieur du Hallier.
11 Karel IV, hertog van Lotharingen.
12 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux. Hij leidde de operaties ter zee tegen Spanje.
1 Hs. Amsterdam, UB. coll. RK., R. 14j. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op no. 4708. Uit de periode 1 juli 1640 - 1 januari 1641 bezitten wij vàn Van Reigersberch slechts één brief, dd. 8 oktober.

't Is mij lief, dat de Spaensche desseings te lande sijn misluckt ende leedt, dat de Oostindische Compagnie, tot dewelcke ick altijdt goede affectie heb gehadt, schade heeft geleden ende noch peryckel loopt[2]. Ick prijs haere diligentie ende sal garen goede tijding daervan verstaen. 't Geeft mij wonder, dat de zee, waervan het lant hangt, soo weinigh werdt beharticht ende vooral, dat op Duinkercken niet beter en werdt gepast.

Ick dancke uE. van de communicatie van de 17 articulen van de kerckelijcke verga-

2 Men zie hierover Van Reigersberchs brief van 24 juni (no. 4708) en n. 5 aldaar.

dering in Engellant, waervan oock den churfürst[3] ende den ambassadeur de Lecestre[4] mij hadden gesproocken. Ick sal garen hooren, hoe die saeck voort sal afloopen.

De reductie van de interesten is geen groote quetsing voor de gemeente, die haer gelt nae haer can trecken, als het haer gelieft.

De questie tusschen den paus ende den coning van Vrancrijck[5] is te Rome geaccommodeert, soodat den ambassadeur d'Estrée[6] den paus sal sien ende den nuntius, die hier is[7], den coning. Mazarini twijfelt niet, oft hij sal cardinael sijn.

De saecken voor Atrecht gaen wel. 't Leger is in tamelijcke defensie ende, alsoo den vijant, die bij Arleux is, sich versterckt door de trouppes van hertogh Carel ende Beck[8], soo sal oock Du Hallier[9] met de sijnen het Fransche leger verstercken om te sijn van ontrent veertichduisent man, waerover het schijnt dat des conincx broeder[10] het commandement sal hebben, om de jalousie onder de twee marescaux[11] te ontgaen.

Alsoo de Spaensche soo van het leger als van het groote garnisoen, dat binnen Bapaume is, bijwijlen eenige carren met vivres, die van Dourlans gingen nae het Fransche leger, hadden bijcomen[12] ende daerdoor wat duirte in hetselve leger was veroorsaect, soo is bij den coning ende cardinael, die ontrent Amiens sijn, goed gevonden, dat een heel groote menichte van wagens - men seit tot drieduisent - met vivres geladen, die voor een maent het leger connen onderhouden, soude gaen van Amiens nae 't leger, geconvoyeert met vijftienduisent man. Dit is wel gesuccedeert, soodat nae alle apparentie de stadt voor het einde van Augusto Fransch sal sijn ende dan noch tijdt resteren om eenige andere steden in dat quartier te becomen. Men sal oock eenige forten dienen te maecken tusschen Dourlans ende Atrecht, soo voor desen als voor den toecomenden tijdt, om de passagie te verseeckeren.

Van Thurijn can ick niet seeckers seggen, alsoo die de beste kennisse daervan hebben de tijdingen secreet houden. Maer de groote verstercking van Leganés[13] uit Tirol, Switserlant, Italië, de traecheit van den bisschop van Bourdeaux[14] om het lang beloofde secours te senden over de bergen, de retrenchementen van het Fransche leger, ten deele onvolmaect, ten deele door de harde regens geruïneert, doen veelen geloven, dat monsieur d'Harcourt[15] sich sal hebben moeten vertrecken onder de defensie van het casteel ende daer noch difficulteit sal vinden om vivres te hebben.

In Catalogne sijn noch wat onlusten, te weten te platte lant, niet in de steden. De Italianen verwonderen haer, dat Vrancrijck ende Hollant op die occasie niet beter hebben gelet.

3 Karl Ludwig van de Palts. Betreffende de 17 ‘canons’ van de synode van bisschoppen zie bv. Gardiner, *Hist. England* IX, p. 143 vv.; Wedgwood, *Great Rebellion* I, p. 332 v.
4 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant in Parijs.
5 Zie Pastor, *Gesch. der Päpste* XIII 1, p. 525 vv.
6 François-Annibal d'Estrées, markies van Coeuvres.
7 Ranuccio Scotti.
8 Karel IV, hertog van Lotharingen, en Johann von Beck, keizerlijk bevelhebber.
9 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
10 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans.
11 Charles de La Porte, hertog van La Meilleray, en Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, beiden maarschalk van Frankrijk.
12 Verschrijving voor ‘becomen’. aant.
13 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.
14 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux.
15 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.

Mijnheer den churfürst palsgraef[16] heeft gesonden aen den coning om te weten, oft

16 Karl Ludwig, keurvorst van de Palts. De rijksdag zou worden gehouden te Regensburg (13 september 1640 - 10 oktober 1641). De bezending erheen zou moeten worden toevertrouwd aan Thomas Roe of William Curtiss; vgl. no. 4712 en n. 15.

sijne Maiesteit sal goed vinden, dat sijne Doorluchticheit sende nae den rijcxdagh, die nu in Duitschlant in Noremberg, Regenspurg ofte Augsburg sal werden gehouden, om te sorgen voor sijne interesten, alsoo den churfürst van Beijeren[17] eenige voorslagen doet tot accommodement. 't Antwoord, soo ick meen, sal dilatoir sijn. Wij verwachten met aendacht wat voor sijne churf. Doorl. uit Engellant sal comen.

Van den Turck vernemen wij niet seeckers, dat de saecken in dat rijck noch niet heel effen en staen.

7 July 1640.

Ten tijde als het groote convoi is gecomen in het leger bij Atrecht, is een uitval gedaen uit de stadt, maer bij de Fransoisen geluckigh gerepousseert; oock is ontrent dertienhondertduisent gulden gesonden nae 't leger voor soldie ende de wercken.

Vierduisent Napolitanen sijn aengecomen te Final. 't Secours voor monsieur d'Harcourt werdt geseit te marcheren uit Provence, Languedoc ende Bourgogne.

Een Hollandsch schip hooren wij bij d' Engelschen te sijn becomen, 'twelcke rapieren ende musquetten bracht voor de Schotten.

Die van Bingen hebben een oorlogschip in den Rijn gelegt om haeren tol wel te ontfangen.

Adres: Mijnheer mijnheer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant. In den Hage.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot uyt Paris, den 7 Iuly 1640.

4730. 1640 juli 7. Aan J.A. Salvius[1].

Illustrissime domine,

Habeo gratias Excellentiae vestrae pro literis datis 29 Maii et 4 Iunii[2], quas eodem tempore accepi. Scripsi ego semper ad magnum D. cancellarium[3] die quoque septimo. Relegi literas, quae illas praecedebant, quas de marescallo Hornio et Waertio[4] scripsi; nihil est in illis, quod rebus nostris nocere possit, etiamsi in manus infestas pervenissent.

Pecunias Gallicas jam advenisse spero[5].

De negotio isto Hornii et Waertii plane consilium sequor Excellentiae vestrae eumque in modum scribo ad D. comitem Chavigniacum[6].

Deus, Illustrissime domine, Excellentiam vestram diu servet bono regni Suedici.

Excellentiae vestrae semper observantissimus
H. Grotius.

17 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 630. Antw. op nos. 4682 en 4692. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant residerende in Hamburg.

2 Nos. 4682 en 4692 aldus door Salvius oude stijl gedateerd.

3 Salvius had (no. 4682) geschreven dat zich in Grotius' pakket geen brief aan Axel Oxenstierna bevond.

4 Gustav Karlsson Horn en Johan van Werth; zie Grotius' brieven aan Oxenstierna nos. 4656 en 4665 van 19 en 26 mei 1640.

5 Zie betreffende het Franse subsidie Salvius' brief van 7 augustus 1640, no. 4775.

6 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny, Frans staatssecretaris van buitenlandse zaken. De brief ontbreekt.

Lutetiae, 7 Iulii 1640.

4730A. 1640 juli 7. Aan [J. de Wicquefort?][1].

Monsieur,

Je vous remercie du livret latin[2] auquel je trouve plusjeurs choses utiles à l'Allemagne. Il seroit à souhaitter que plusieurs de cette nation par des tels discours peussent estre esveillez de leur léthargie. Ie vous remercie aussi de voz nouvelles et serois en peine jusqu'à ce que je sçache où sera allé le marescal Bannier[3], qui des alliez l'auront suivi, d'où il aura des vivres et du fourage. L'empereur a eu raison de ne permettre pas que l'affaire vint à un combat général, lequel s'il eut mal réussi pour luy, eut bien diminué son autorité de laquelle il a grand besoing tousjours, mais principalement durant le temps de l'assemblée des estats qu'on va tenir[4]. Si Hatzfeld et Wahl[5] se joignent, ce sera à madame la landgravin[6] et aux ducs de Nieuburg et Lunemburg[7] d'estre sur leur guardes, et ne se fier pas trop aux tresves et neutralitez. Le prince électeur palatin[8] demeure tousjours icy inutile et a envoyé en cour pour sçavoir si le roy trouvera bon qu'il envoye à l'assemblée en Allemagne, principalement à cause que le duc de Bavière semble vouloir venir à quelque accommodement.

Le pape a trouvé moyen par l'entremise des cardinaux Antonio et Biqui[9] d'appaiser les différents qu'il avoit avecq le roi, tellement que monsieur d'Estrée[10] verra le pape et le nonce Scotti[11] le roy, et Mazarini attrappera le cardinalat. Pour l'électeur de Trève[12], je croi que sa restitution sera difficile à obtenir.

1 Hs. particulier bezit. Eigenh. oorspr. De alinea ‘Ie m'estonne...Hollandois’ wijst in de richting van een geadresseerde in de Republiek; Grotius schreef de onderhavige brief dan ook vermoedelijk als antwoord op een brief van omstreeks 24 juni 1640 (zie ook no. 4708). Grotius' ondertekening ‘vostre serviteur très-humble’, in combinatie met de aanhef ‘monsieur’, is in deze periode alleen bekend uit zijn Franse brieven aan Joachim de Wicquefort (bijv. dd. 2 februari 1641, 4 en 11 januari 1642). Ook is de onderhavige brief door inhoud en toon nauw verwant aan deze brieven van Grotius aan Wicquefort. Daarom lijkt Wicquefort het meest in aanmerking te komen als adressaat. Joachim de Wicquefort (1596-1670), koopman en bankier te Amsterdam, was in 1638-1639 diplomatiek agent voor Bernhard van Saksen-Weimar, 1640- ± 1665 agent en vervolgens resident van de landgravin van Hessen-Kassel. Hij wijdde zich daarnaast aan letteren en wetenschap, heette belezen te zijn in de klassieke auteurs en stond in een levendige briefwisseling met onder anderen Caspar Barlaeus. Vgl. *ADB* XLII, p. 336vv.; Louise van Tongerloo, ‘Hessen-Kassel u. die Niederl. im 30-jährigen Krieg’, *Hess. Jb. Landesgesch.* 14 (1964), p. 199-270, vooral p. 204-209; C.C. van Valkenburg in *Jb. Centr. Bureau Geneal.* XXV (1971), p. 179; C.M. Schulten, ‘J. de Wicquefort et J. Tileman Stella’, *Lias* I (1974), p. 129-155, vooral p. 131vv.
2 Niet geïdentificeerd.
3 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
4 De rijksdag te Regensburg (13 september 1640-10 oktober 1641).
5 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen en Johann Joachim (Joachim Christian), graaf van Wahl, resp. keizerlijk en Beiers veldmaarschalk.
6 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
7 Wolfgang Wilhelm, hertog van Neuburg en Gulik-Berg, en Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
8 Karl Ludwig van de Palts.
9 Antonio Barberini en Alessandro Bichi.
10 François-Annibal d'Estrées, markies van Coeuvres.
11 Ranuccio Scotti.
12 Philipp Christoph von Sötern, keurvorst van Trier; hij bevond zich sinds 1635 in Spaanse gevangenschap.

Le siège est bien mis avant Arras, l'armée de trente mille hommes soubs le commandement des marescaux de Chastillon et de la Millerai[13], monsieur le frère du roy[14] à

13 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, en Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, beiden maarschalk van Frankrijk.

14 Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans.

présent y allant pour avoir le dessus sur ces deux pour éviter leur[s] jalousies. Beaucoup de paysans ont travaillé aux retrenchements qui sont en bon estat. On commance à faire des approches; et pour ce que les ennemis, qui ont une grande armée prez d'Arleux et une garnison bien forte dans Bapaume prenoient quelquesfois de charrettes chargeez de vivres qui alloient de Dorlans au camp, on a envoyé d'Amiens audict camp un fort grand convoi qui a amené de vivres, comme on nous dict, pour six sepmaines. On croit que dans la ville il y a peu de poudre et l'espère-[t]-on prendre avant la fin d'Aougst.

Ie voudroi pouvoir dire autant de Thurin, qui nous met en peine tant plus pour ce qu'il semble qu'on cache les vraies nouvelles. L'ennemi devient de jour en jour plus fort par les trouppes de Tirol, de Suisses, de l'Italie. Le secours longtemps attendu par monsieur d'Harcourt[15] ne vient pas; les retrenchements de son camp n'estoient point achevez, les vivres qui devoient(?) venir de Pignerol couppez par l'armée ennemie logée à Moncaslier, tellement que plusjeurs croyent que monsieur d'Harcourt avecq son armée se sera retiré soubs la citadelle.

En Catalogne durent les séditions, comme on croit icy; mais je ne voy pas qu'elles soyent appuyées ou par la France ou par l'Hollande. Monsieur de Bourdeaux[16] n'est pas encore en mer.

Ie m'estonne qu'en Hollande on a tardé si long temps d'envoyer l'admiral[17] en mer. On s'excusera sur les grandes despences de la guerre par terre; mais celle par terre quelquesfois est utile, quelquesfois inutile, là où la conservation de la mer est entièrement nécessaire. Asteure la perte de ces quatre navires[18] n'est pas petite, l'appréhension pour celles qui viennent des Indes bien grande, et non pas moins à craindre les mauvaises affections des subiects et officiers du roi de la Grand Bretagne envers les Hollandois. Ie demeure, monsieur,

vostre serviteur très-humble
H. de Groot.

A Paris, le 7 de Julii 1640.

Le grand convoi vers Arras a esté de 3000 charrettes. On augmente cette armée d'environ six mille hommes commandez par monsieur du Hallier[19]; et on fera des forts entre Dourlans et Arras pour asseurer le passage. Les séditions de Catalogne ne sont qu'à la campagne. Il y en a aussi en France, comme à Dijon et à Moulin. Une sortie de ceux d'Arras, au mesme temps que le grand convoi arriva, a esté bien repoussé. Et on a envoyé au camp 1300 mille livres pour les soldats et les travaux, et quelques pièces de canon. Et on nous dict que le secours pour monsieur d'Harcourt advance de la Bourgogne, de Languedoc et de la Provence. Cependant quatre mille Napolitains sont arrivé[s] à Final.

I'ay peur que le roi de la Grand Bretagne ne prenne plus d'aversion des Hollandois à cause d'un navire qu'on dit estre attrappé portant d'Hollande en Escosse espées et mousquets.

15 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
16 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux.
17 Maarten Harpertsz. Tromp.
18 Grotius doelt op de overmeestering door Duinkerkers op 15 juni van vier schepen van de Oostindische Compagnie; vgl. ook no. 4708.
19 François de l'Hospital, sieur du Hallier

4731. 1640 juli 9. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Tandem ad manus meas pervenit fasciculus cum libris de Veritate religionis christianae[2] per Treselium[3] missis, quibus sane egregium accessit Notarum auctuarium, quas ego omnibus christianae veritatis amantibus placituras confido. Ego sane meo amicorumque nomine maximas pro labore suscepto habeo gratias. Nimis enim me delectat ea, quae uberiore stilo in sacris litteris recitantur, etiam in ethnicorum lacunis legere, imprimis vero derivationes populorum et urbium ab iis nominibus, quae Moses nobis conservavit, et propagationem ejus ritus, qui primus a Deo Abrahamo fuit injunctus[4], atque alia ejusmodi cognitu utilia. Exemplaria amicis, ut jussisti[5], distribui; ubi ea legerint, judicia explorabo.

Uxor tua, dum Amstelodami fuit, Blavios[6] est allocuta et ex iis intellexit missa jam ad te quae postulas exemplaria, quae recte perlatum iri confido.

Mater nostra valde cum catharris conflictatur, quibus accedit aliquando in lumbis dolor, quare non mirum, cum minimi sit nutrimenti, vires paulatim deficere.

In maxima hic fuimus expectatione successuum, quos arma principis[7] sortitura essent, sed ut jam res nata est, nihil ille illic, ubi jam est loci, efficiet; omnes enim vias, quae in Flandriam tendunt, munimentis etiam antea septas praesidiis nunc suis insedere hostes ita, ut expugnatio propugnaculi Nassovici prope Hulstam haud multum commodi allatura videatur, nisi quod quidam additis operibus ita muniri posse putent, ut nostri id adversus impetum hostium in hostico tueri possint, quod distrahendis Hispanorum copiis opportunum creditur. Nuper nocturno praelio non parva clades utrimque accepta vulneratis comite Henrico gubernatore Frisiae[8] aliisque, caesis centurionibus peditum equitumque circiter octo et captis aliquot cum non multis militibus, caesis vero militibus, qui minimum dicunt, quadringentis. Neque incruenta hosti fuit ea pugna, quod tu melius Antverpia intelliges.

Nunc manum de tabula tollam rogans, ut nos de Atrebati obsidione ejusque successu velis facere certiores.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Raptim, Hagae IX Iulii 1640.

Adres: A monsieur, monsieur Grotius, ambassadeur de Suède. A Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 18 Iulii.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 4743.
2 *Hvgo Grotivs De veritate religionis Christianae. Editio Nova, additis annotationibus in quibus testimonia*. Parisiis, Sumptibus Seb. Cramoisy, Typographi Regij. MDCXL. Cvm privilegio regis. Ter Meulen-Diermanse no. 950. De voor de vrienden in het vaderland bestemde exemplaren waren onderweg blijven liggen; zie Grotius' brief van 5 maart, no. 4544 en n. 1.
3 Daniel Tresel, koopman te Rouaan.
4 Vgl. *De veritate* I, 16, p. 302-310 en 315-320; Ter Meulen-Diermanse no. 950 (= *Opera omnia theol.* IV, p. 21 en 23-24 annot. 62 en 68-74; Ter Meulen Diermanse no. 921).
5 No. 4544.
6 De Amsterdamse drukkers-uitgevers dr. Johan en Cornelis Blaeu.
7 Frederik Hendrik.
8 Hendrik Casimir I, graaf van Nassau-Dietz, stadhouder van Friesland, Groningen en Drenthe.

En in dorso: 9 Iulii 1640. W. de Groot.

4732. 1640 juli 9. Van P. Spiring Silvercrona[1].

Mijnheer,

U Excell.tz hoochaengenaeme comunicatie[2] hebbe ick den 7 deser wel ontfangen, daervoor mij hoochelijcken bedancke.

Dat daerentegens ick u Excell.tz, soo van de saecken alhier als van die in Duytslandt occurerende, te comuniceren hebbe is dat van hier sijn Excell.tz den heere stadtholder van Vrieslandt[3] met eenige stercke gecommandeerde trouppes een ongeluckige rescontre heeft gehadt, in welcker occasie sijn welgem. Excell.tz den heere stadtholder van Vrieslandt beswaerlijck gequetst is geworden bij Hulst, daervan ick niet en twijffele u Excell.tz particulariteiten sal hebben.

Van Duytslandt hebbe ick dese naerrechting heden van Stralsondt ontfangen, dat u Excell.tz in hier bijgaende copie[4] sal te vernemen hebben.

Anders voor desen tijt niet passerende als dat u Excell.tz ick naer mijner gebiednisse in de protectie des almogenden ben bevelende, ende verblijve

u Excell.tz dienst- ende vruntwilligen
Petter Spieringc van Norshollem.

's-Gravenhaag, 9 Julii 1640.

Boven aan de brief staat: Rec. 18 Iulii.

4733. 1640 juli 10. Van C. Barlaeus[1].

Illustri ac magnifico viro D. Hugoni Grotio, regnorum Sueciae apud christianissimum regem legato, C. Barlaeus S.P.D.

Illustrissime vir,

Ut credas meo quoque exemplo verum esse senes bis pueros esse, mitto Epithalamium, quod nuper scripsi[2] in nuptias Leonorae Bartelottae[3], virginum

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13. Orig. eigenh. ondertek. Petter Spiring Silvercrona was resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag.
2 Grotius' brieven aan Spiring van 1640 zijn verloren gegaan.
3 Hendrik Casimir I (geb. 1612), graaf van Nassau-Dietz. Op 12 juli overleed hij aan zijn verwondingen.
4 Bijlage 12.

1 Hs. Amsterdam, UB., Bd. 338. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 4903.
2 *In Nvptias Amplissimi Viri D. Iacobi Pergens, Et laudatissimæ Virginis Leonoræ Bartelottæ* in: *Casparis Barlæi Antverpiani Poematvm Pars II, Elegiarvm et Miscellaneorvm Carminvm.* Amstelodami, Apud Ioannem Blaev. MDCLV, p. 350-356.
3 Leonora Bartolotti (1613-1674) was een dochter van Willem van den Heuvel, later genaamd Guillielmo Bartolotti, stichter van het bankiershuis Bartolotti, en diens tweede vrouw Margaretha Thibaut. Leonora huwde op 22 mei 1640 met Jacob Pergens, heer van Vosbergen, koopman te Amsterdam. Zie Elias, *Vroedsch.* I, p. 386 vv.

principis. Videbar mihi iuvenescere, cum illa tractarem carmine, quae iuveni olim arrisere. Emeritum militem recreat subinde conspectus armorum, quibus gerendis impar e(st). Et crepundia non illibenter tractat sexagenarius pater. Ego cum voces hasce festivas et geniales loquerer, sensi veteris vestigia flammae[4]. Necdum etenim thalami causae blandique labores exciderant animo[5]. Ignosce, si pro aetate et professione minus gravia dixerim. Exporrigenda interdum frons est philosopho praesertim in nuptiis, a quibus abesse debet quicquid tetricum torvumque.

4 Vergilius *Aen.* IV, 23: adgnosco veteris vestigia flammae.
5 Vergilius *Aen.* I, 25-26: causae irarum saevique dolores// exciderant animo.

Uxoris tuae beneficio dentes non semel commodavi primoribus huius reipublicae, qui, dum meritorum tuorum et tot adversis infractae mentis memores benevolentiam suam erga te coniugemque praestantissimam prolixe explicant, etiam me tantorum epulis accumbere divum[6] voluere. Bibimu(s) Excellentiae tuae nullibi non, apud Hoofdium, Vicofortium, Teulingium, Cloeckium[7], quos omnes devinctissimos tibi habes et devotos prorsus. Parat ad te reditum uxor, cui literulas has tradidi, ut Excellentiae tuae traderet ea manu, quae tibi in amoris indissociabilis pignus olim data est. Faxit Deus, ut illa incolumem te, tu illam sospes vegetusque videas.

Collega meus clarissimus Vossius[8] iam valet, postquam cum podagricis doloribus hebdomades aliquot luctatus fuit.

Princeps Auriacus, qui in agro Franconatum aliquandiu cum exercitu haesit, reflexo cursu in Waesiam traiecit et Hulstam obsedit occupatis primo exscensu castellis aliquot, quae urbi hic illic ad tutelam imminebant. Caesa ante tridu(um) Hispanorum millia duo praeter turmas equitum tres, quae ad urbem tendebant. Magna spes erigit nostrates fore, ut urbe potiatur princeps, si perficiendae circumvallationi brevis mora detur.

Vale, vir illustrissime et clarissime, et me ama.

Excellentiae tuae observantissimus

Caspar Barlaeu(s).

Amstel. X Iul. MDCXL.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 28 Oct.

Onder aan de brief staat met andere, recentere, hand: insc[r]iptio erat: Illustri ac magnifico viro D. Hugoni Grotio, regnorum Sueciae apud christianissimum regem legato, Lutetiam.

4734. [1640 juli ± 12]. Van N.N.[1].

Monsieur le prince[2] auroit fait passer les 7 régimens destinez pour le secours de monsieur le comte de Harcourt[3] et montent à 6700(?) hommes; le secours de 3000 Montferrains seroit aussi arrivé à Pignerol, ne resteroit qu'à forcer les passages que tiennent les Espagnols pour les mener au camp. Le marquis de Villeroy[4] encores seroit parti avec partie de ses trouppes pour se rendre en Piedmont et passé près

6 Vergilius *Aen.* I, 79 (Aeolus tot Juno): tu das epulis accumbere divum.

7 Pieter Cornelisz. Hooft, Joachim de Wicquefort, Diederick Tholincx en Pieter Cloeck. Op 4 juli 1640 had ten huize van Tholincx een feestelijke ontvangst voor Maria van Reigersberch plaatsgevonden; vgl. Van Tricht (ed.), *Briefw. Hooft* III, nos. 1026, 1027 en 1029, resp. p. 258, 261 en 263.

8 De Amsterdamse hoogleraar Gerardus Johannes Vossius.

1 Hs. Stockholm, RA. Gallica 10. Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. De datering van de brief omstreeks 12 juli 1640 berust op de erin vermelde gebeurtenissen; deze werden door Grotius op 14 juli doorgegeven aan Camerarius en - in vrijwel dezelfde volgorde als hier - aan Oxenstierna (resp. nos. 4736 en 4738). Schrijver is een van Grotius' - niet nader te identificeren - informanten voor nieuws uit vnl. Frankrijk en Noord-Italië.

2 Henri de Bourbon, prins van Condé.

3 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac. Zie voor zijn succesvolle actie no. 4745.

4 Nicolas de Neufville, markies van Villeroi.

de Dole. Et le comte de la Tour[5], gouverneur de Casal, auroit prins la villette de Montcalvo sauf le chasteau et prins quantité de bestail au Milanois.

Le sieur de la Ferté[6] avec 4000 hommes des gens de monsieur du Halier[7] s'arreste à

5 Philippe de Torcy, markies van La Tour.
6 Jacques d'Estampes, markies de La Ferté-Imbault (1590-1668).
7 François de l'Hospital, sieur du Hallier.

Metz. Partie des Espagnols auroit prins la route de Guise pour faire diversion. Lettre du 5e de ce mois du camp de devant Arras dit que le 3e le sieur Rantzou[8] après-disner auroit esté attaquer une église des ennemis proche de son quartier, qu'il y auroit esté blessé de 3 coups et presque prins prisonnier, si l'on ne fust venu à son secours; que ses blessures le rendant inutil pour quelque tems, on auroit donné le commandement de son quartier au sieur d'Aumont[9], qui le lendemain se seroit emparé de la susditte église défendue par vingtcinq soldats, qui se rendirent. Que six mille chariots de vivres, munitions et argent pour la paye seroyent arrivez au camp ce mesme jour, sans avoir esté attaquez de l'ennemi. Que le cardinal-infant estoit avec ses trouppes à Douay.

Du prince d'Orenge l'on a, qu'il auroit prins la redoubte de Nassau, mais qu'il auroit esté repoussé du fort St Anne avec perte de 400 hommes.

Monsr le duc de Longeville[10] se seroit séparé du général Bannier[11] et ne menant avec soy que deux régiments est estimé courir grand hazard avant que de joindre son reste laissé à Fridberg dans le Wetterau. On dit que les Anglois commencent à reconoistre la nécessité de se résoudre à la guerre.

Adres: A monseigneur monseigneur l'ambassadeur de la couronne de Suède en son hostel à Paris.

4735. 1640 juli 13. Van P. Pels[1].

Mijnheer,

U Ex.^{cie} hebbe over 14 daegen lest geschreven[2]. Daer en is geene veranderinge. Eenige hebben tijdinge, dat prins Casamir[3] met klenen deputaet incognito naer kaysers hoff vertrocken.

Den landagh tot Coninxbergh is totalitter in confusie sonder eenige resolucie geschayden en geeyndigt.

De Hollandse vlotte is hier aenkommen, in de Sondt den dubbelen toll betaelt, courtoys getracteert. De Hollandse ambassadeurs[4] waeren tot Bremen. Dien buschop[5] neffens vorst Frederich von Holstein[6] interponeeren haer tuschen sijne May.^{tt}[7] en H.H.M., gaen evenwell naer Sweden. Mij sall verlangen ofte sij met den

8 Josias, graaf van Rantzau.
9 Charles d'Aumont (1606-1644); zie Prevost-d'Amat, *Dict. Biogr.* IV, kol. 631.
10 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
11 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16. Eigenh. oorspr. Paulus Pels was Staats agent in Danzig. Zijn zoon Pieter is in de jaren 1638-1641 Grotius' secretaris geweest.
2 No. 4711, dd. 29 juni.
3 Jan II Kazimierz. Hij was na gevangenschap in Parijs in maart 1640 naar Brussel gereisd.
4 Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva.
5 De latere koning Frederik III van Denemarken (1609-1670); hij had in 1635 de opvolging als aartsbisschop van Bremen verkregen.
6 Friedrich III, hertog van Sleeswijk-Holstein-Gottorp (1597-1659). Bovendien was er sprake geweest van bemiddeling door Anthon Gunter, graaf van Oldenburg; vgl. no. 4690.
7 Christiaan IV van Denemarken.

croon in naerdere aliancie sullen kommen, dat ick ten aensien van mijn particuliere gerne sien saude.

Daer wort hier bij veele verresiende vor Banier[8] gevreest, dat Picolomini[9] hem verduren en consumeeren sall.

Van 't imperiael hoff hebbe brieven, dat in Engeland op begeeren van den extraord.[re]

8 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
9 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.

Spaensen ambassadeur[10] 30 schepen tot convoy van deselver vlot geconsenteert sijn, ooc de groote miscontentementen in Vranckrijck. Duc de Latremoulle[11] was tot Sedan. Sij meynen in 't korte revolte in dat rijck dor de al te grooten lasten en, ten waere de prospere waepenen in Deuytslandt en Italliën, de saacken sauden all uytgeborsten sijn. U Ex.ce weeten dat best. Ick en schrijve het maer ome te seggen, waermede sij hun kettelen.

Vor dry daegen sijn hier brieven van 't Polse hoff, adviseren, dat den gen.ll Conits Polski[12] an sijne May.tt geschreven de Tartaren geweldich geslagen te hebben en dat aen 't hoff van Constantinopoli den amb.r van Polen[13] groote eere aengedaen is, den vrede geconfirmeert, 200 gevangene losgelaeten, de Tartaren beloft te straffen, ooc datter weder eene groote macht naer Babiloniën gaet, alsoo den gesuccedeerden konigh[14] den vrede van den affgestorvenen niet en gedenckt te hauden.

Ick blijve, mijnheer,

u Ex.cie diener
Paulus Pels.

13 Julio 1640, Dansick.

Onder aan de brief schreef Pels: Ex. Grot.

Adres: Son Ex.z
Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 15 Aug.
En in dorso: 13 Julii 1640.

4736. 1640 juli 14. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

Satis pertinaciter adhuc mala fortuna persequitur domum Palatinam ejusque caput principem electorem[2]. Ut promisso in Gallia manendi liberaretur, obtinere non potuit perstante rege in responso, quod nuper ei datum est. Ad alterum, an gratum habiturus sit rex, si ad comitatum ejus elector veniat, nihil respondetur. Quin ad conventum

10 Antonio Sancho Dávila y Toledo, markies van Velada.
11 Henri de La Tremouille, hertog van Thouars (1599-1674); hij was getrouwd met de oudste zuster van de hertog van Bouillon.
12 Stanislas Koniecpolski.
13 Adalbert (Wojciech) Miaśtkowski; zie Panaitescu, *Călători poloni* p. 35-52.
14 Ibrahim, sultan der Ottomanen; zijn voorganger Murad (Amurath IV) had in 1639 vrede gesloten met Safī I van Perzië.
1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 139 (= 239). Gedrukt *Epist.*, p. 632. Verschillen in orthografie en aperte onjuistheden in de copie Uppsala zijn niet gesignaleerd. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Karl Ludwig van de Palts.

Germaniae mittat[3] pro suis rebus elector, rex non impedit. Sed non immerito metuit elector, ne si quem mittat is ad conventum loqui non sinatur. A rege Angliae quominus magni aliquid speretur, obstant ea, quae Excellentia vestra prudenter suggerit. Intellexi, quod nesciveram, nunquam hactenus regi Hungariae nomen imperatoris datum ab Angliae rege. Putat comes Licestrius[4] posse aliquem ab Anglia mitti et dari nomen imperatoris Ferdinando sub testatione, ne quid ob id causa Palatini deterior fiat. Ego malim regem Angliae perstare in proposito non dandi nominis, donec id[5] concedendo aliquid vicissim obtinuerit

3 Voor deze bezending naar de rijksdag te Regensburg werd gedacht aan Thomas Roe, Engels diplomaat in Hamburg, of William Curtiss, Engels agent in Duitsland; vgl. *Cal. State Pap. Dom.* 1640, p. 345, 443. De copie Uppsala heeft i.p.v. het volgende ‘suis’ ten onrechte ‘ejus’.

4 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant te Parijs. Deze kwestie is door Grotius uitvoeriger behandeld in zijn brief aan Oxenstierna, no. 4738.

5 De copie Uppsala heeft abusievelijk ‘in’.

pro Palatino. Poterit interim rex Angliae ad[6] Germaniae principes scribere pro Palatino. Poterit etiam rex Daniae per suos legatos[7] idem negotium commendare, sed expediret aliquem electori fidum istis legatis aut interesse aut adesse. Vidua quoque Hassica[8] libenter, siquid potest sua auctoritas, contribuet.

Valde doleo si, ut videtur, Scoticae istae controversiae Martem habiturae sunt arbitrum; doleo etiam, quod episcopi nimium intendendo potentiae suae nervos odium sibi potius quam amorem populorum pariunt regemque ipsum faciunt minus quam esse deberet et esse meretur amabilem. Canonas novos XVII[9] nondum vidi, sed videre desidero. Audio multa in illis esse contra pontificios.

Exspectabimus felices nuntios de adventu classis ab India et Dunquercanis mari ejectis. Ad Hulstum quae geruntur, hic non placent nec absunt iniquae interpretationes.

Cardinalis Hispanus non longe ab exercitu Gallico suum[10] habet, XXXII ut fama est millium. Multum pugnatur quotidie et Ranzovius[11] acceptis vulneribus non sine periculo aegrotat. Pars Hispanorum ad Guisiam se ostentat, si forte eo metu abstrahere partem a Gallico exercitu possent. Obsidio non male procedit, sed crescens indies hostium exercitus rem peritorum judicio aliquanto quam prius putabatur, incertiorem facit.

Tum vero pro Harcurtio[12] non sine causa solliciti sumus. Venere Pinerolum tria millia e Montisferrato, sex alia e Languedocia eodem eunt et alia manus sub Villaregio[13]. Sed a Pinerolo ad castra non video qui venire possint nisi depulso hoste, qui media loca insidet, quod nec difficultate, nec periculo vacat. At praefectus Casalis[14] Montiscalvi oppidulum cepit, arx penes Hispanos manet. Gallicae naves longae in mari jam sunt, non et aliae.

Bannerium[15] audimus consilium redeundi in Bohemiam mutasse rogatu Longavillani[16], qui Bannerio propius manente sperabat facilius se a Gallia supplementa accepturum velut instante praelio simulque vias sibi tutiores fore, ut, quas in superiore Hassia habebat, machinas inde abduceret. Verum censent armorum periti neque subsisti sine malo posse in locis, ubi commeatus et pabula consumpta essent, neque faciles captu tam propinquo tamque valido hoste urbes, per quas iter ferret[17] aut ad superiorem Palatinatum aut ad Moenum adsita. Tum vero Longavillanus de supplementis illis multum falsus est suae spei. Nam et Smidsbergius[18] et alii, qui ducturi ea supplementa dicebantur, omnes a rege vocati sunt ad exercitum, qui Atrebatum urbem obsidet. Nunc audimus Longavillanum se recepisse ad suos, quos Fridbergae reliquerat, atque ita discessisse Gallos a nostris.

6 De copie Uppsala heeft abusievelijk ‘et’.
7 Christoffer von der Lippe.
8 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
9 Zie voor de 17 ‘canons’ van de synode van bisschoppen bv. Gardiner, *Hist. England* IX, p. 143 vv.; Wedgwood, *Great Rebellion* I, p. 332 v.
10 De copie Uppsala heeft abusievelijk ‘secum’.
11 Josias, graaf van Rantzau.
12 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
13 Nicolas de Neufville, markies van Villeroi.
14 Philippe de Torcy, markies van La Tour.
15 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
16 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
17 De copie Uppsala heeft ‘fecit’. In plaats van het volgende ‘Moenum’ lezen de copie Uppsala en de uitgave der *Epist.* ‘Moeno’.
18 Ludwig van Schmidberg, kolonel in Franse dienst.

Ubi coiturus et quid nobis pariturus sit iste novus Germaniae conventus, cognoscemus perlibenter. Heppius[19] quaedam a Gallis sibi data, sed sub nomine Croiacae[20], cui inservit, Norimbergensi conventui obtulit. De Bavaro apparet quidem Gallis, quod pri-

19 Johan Heppe (Höppe), tot 1635 agent van Zweden in Frankrijk (vgl. dl. V, p. 457), bevond zich als agent van Richelieu in Nürnberg; hem werd van keizerlijke zijde verzocht de collegiaaldag te Nürnberg te verlaten, zie Pufendorf, *Comm. reb. Suec.* XII, § 80.

20 Anna van Pommeren (1590-1660), weduwe van Ernst, hertog van Croy en Aerschot († 1620).

dem apparere debuerat, divelli eum ab imperatore non posse. Sed Palatina navis semper ad Angliae scopulos adhaerescit.

Praeter Hetruriae ducem[21], etiam Hispanus tutelam suam contra pontificem promisit Lucensibus. Causa controversiae est, quod episcopus Lucensis[22] familiam suam diu noctuque armatam vult incedere contra leges civitatis, quibus teneri non vult. Liber jesuitae[23] nondum huc venit. Sed multi legum ac canonum in Italia periti pro Lucensibus respondent. Verum est, quod notat Excellentia vestra saeculum nostrum prioribus esse perspicacius. Sed simul etiam locorum quoddam discrimen observo. Galli et Veneti satis bene semper jura sua tutati sunt; etiam Hispani, ut ex Marianae historia[24] et ex novis libris Salgasii Somorae[25] cognosco. Germania illis a Roma ventis magis fuit agitata partim ob jus illud, quod in approbanda electione imperatorum pontifex pro Italia sibi vindicat, partim quod episcopi magnis possessionibus ac principatibus validi saepe Romam magis quam patriam suam respexerint. Sed habebit etiam Romana ista potentia suam παραχμὴν, quae magis magisque videtur accedere.

Die Lunae proximo alii commeatus iterum mittentur in castra ad urbem Atrebatum. Hactenus omnia ibi modice vaeneunt. Machinae urbem verberant LX, mittuntur et aliae. Hostis tamen aliquid molitur, maxime per equitatum, quem egregium habet ad XII[26] millia.

Deus cuncta bono dirigat christiani orbis Excellentiamque vestram diu eidem bono servet.

Excellentiae vestrae perpetuo observantiae
cultu devinctus
H. Grotius.

Lutetiae, 14 Iulii 1640.

Adres: Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario et legato apud praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: R. Hagae 11/21 Iulii A.^{o} 1640.

4737. 1640 juli 14. Aan Willem de Groot[1].

21 Ferdinando II de' Medici, groothertog van Toscane.
22 Marcantonio Franciotti. Zie ook no. 4704; vgl. Pastor, *Gesch. der Päpste* XIII 2, p. 712-713; A. Mancini, *Storia di Lucca*, p. 259vv.
23 Niet geïdentificeerd.
24 Juan de Mariana (1536-1623) publiceerde in 1592 *Io. Marianae Hispani. E Socie. Iesv, Historiae de rebus Hispaniae libri XX*. Toleti, Typis Petri Roderici. Cum facultate & Privilegio.
25 Francisco Salgado de Somoza. In 1626 verscheen te Lyon zijn *Tractatus de Regia Protectione vi oppressorum appellantium a causis et judicibus ecclesiasticis*; in 1639 te Madrid *Tractatus de supplicatione ad sanctissimum a litteris et bullis apostolicis nequam et importune impetratis in perniciem reipublicae regni, aut regis aut juris tertii praejudicium...*
26 De copie Uppsala geeft 'tria', de brief aan A. Oxenstierna van dezelfde datum, no. 4738, geeft 'XXI'.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 900; de woorden 'Etiam de Lucano...sinistri' gedrukt *Clavis Epist. Grotii*. Antw. op no. 4717; beantw. d. no. 4748.

Mi frater,

Puto interesse comitum Hohenloicorum, ut tua utantur opera tibique nomen consiliarii largiantur[2]. Si quem noscerem Argentorati amicum Georgii Friderici comitis, darem operam, ut intelligeret id e re esse domus Hohenloicae. Quare tuae cogitationes ea in re

2 Georg Friedrich van Hohenlohe, heer van Weikersheim. Over Willems poging zijn vader († 3 mei 1640) op te volgen als raad van de graven van Hohenlohe zie men no. 4717 en no. 4647, n. 5.

mihi non displicent. Pro matre non iniquum putem id comiter postulari, quod mos habet Germaniae.

Quod quaedam menda ante meam monitionem in Tacito[3] correcta sunt, gaudeo; aliqua spero fore non inutilia, ut et ad Lucanum[4].

Diderico[5] opto felix iter ad Bannerium et bonos processus. Velim prius iisset, ut intelligeret Bannerius se ab eo omnibus ducibus praelatum.

Exemplaria spero jam acceperis et distribueris de Veritate religionis christianae[6]. Bene est, quod et Annotata ad Evangelia[7] et librum de Iure belli ac pacis[8] habet Vossius[9]. Puto igitur habere eum etiam quae mutanda in illis ad Evangelia annotatis censueram; quibus unum etiam addam, nempe ut Lucae XIX. 43[10] pro Babylonico obsidio ponatur: Assyriaco obsidio; id vero ideo, quod diligentius Esaiam considerans[11], quem nunc in manibus habeo, didici illo loco, quem adduxi, non agi de obsidione, quae per Nabuchodonosorem[12], sed de illa quae per Sennacheribum[13] facta est.

Si Anthologiae[14] editorem aliquem invenis, poteris ibi chartas retinere. Si nemini allubescit, quibus dixi legibus, ad me remittere. Si Brasserus[15] vellet suscipere curam edendi operis de Zenone[16], credo eum id in Germania conficere posse. Sin minus, et huc redeat.

Exemplaria trium ἀνωνύμων[17] et quarti De absoluta praedestinatione[18] aliqua omnino habere debeo. Quaedam habuit Curcellius[19] et distribuit amicis. Non improbo. Habuit et filius[20] quaedam. Sed ego praeter singula, non accepi. Promisi autem amicis. Monet me

3 Zie voor de volledige titel no. 4717, n. 7; voor de desbetreffende plaatsen bij Tacitus zie ibid. n. 9-12.
4 Zie voor de volledige titel no. 4552, n. 19.
5 Diederik de Groot. Hij was op weg naar het legerkamp van de Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér. Zie ook nos. 4717 en 4748.
6 Zie voor de volledige titel no. 4731, n. 2. De voor de vrienden in het vaderland bestemde exemplaren waren onderweg blijven liggen; zie Grotius' brief van 5 [maart], no. 4544, n. 1.
7 Zie voor de volledige titel no. 4706, n. 10.
8 Zie voor de volledige titel no. 4581, n. 7.
9 De Amsterdamse hoogleraar Gerardus Johannes Vossius.
10 *Lucas* 19, 43: circumdabunt te inimici tui vallo, waarbij Grotius aantekent: Facturos hostes dicit, quod Deus apud Esaiam de Assyriaco obsidio loquens se facturum dixerat (*Annot. in Evang.* p. 794; Ter Meulen-Diermanse no. 1135. *Opera omnia theol.* II, p. 442; Ter Meulen-Diermanse no. 921).
11 *Jesaja* 29, 3: circumdabo quasi sphaeram in circuitu tuo.
12 Nebukadnezar II, koning van Babylonië (604-562 v.Chr.), veroverde Jeruzalem in 597 en 587 en voerde de bevolking in ballingschap naar Babylonië.
13 Senacherib (Sanherib), koning van Assyrië (704-681 v.Chr.), belegerde Jeruzalem in 701, tijdens het leven van de profeet Jesaja, maar kon het niet veroveren.
14 *Anthologia Graeca cum versione Latina Hugonis Grotii edita ab Hieronymo de Bosch.* Ultrajecti e typographia B. Wild & J. Altheer, MDCCXCV-MDCCCXXII; Ter Meulen-Diermanse no. 534.
15 Joost Brasser, remonstrants koopman te Amsterdam; zie ook nos. 4474 en 4530.
16 Met ‘Zeno’, ‘Zenonis effigies’ of ‘Calvini effigies’ wordt een niet meer te achterhalen geschrift van Grotius bedoeld.
17 *Commentatio...de Antichristo*; *Explicatio...de fide & operibvs*; *Explicatio Decalogi...*; zie voor de volledige titels no. 4684, nn. 4, 5 en 2.
18 *De absolvto reprobationis decreto. Versio ex Anglico.* Amsterdami, Apud Ioh. & Corn. Blaev, MDCXL; Ter Meulen-Diermanse no. 1320. Zie over het auteurschap no. 4688 en n. 4.
19 Etienne de Courcelles, remonstrants theoloog; zie ook zijn brief aan Grotius, no. 4688, dd. 10 juni 1640. Een tweede brief van zijn hand, waarop Grotius in het vervolg lijkt te zinspelen (Monet me...') heb ik niet kunnen terugvinden.
20 Pieter de Groot.

Curcellius remittere Blavios[21] cogitationem de bicolumnio Annotatorum. Superest, ut de characteribus, quibus facienda sit editio, ex consilio D. Vossii aliquid constituas et ut in exemplari, quod ibi est, corrigantur quae corrigenda censui. Si qua alia erunt, quae D. Vossius mutanda censeat, judicium exspectabo. Rogo haec tibi cordi sint.

De Petro[22] jam respondi. Nihil opus est is ob editiones nostras se Amstelodamum transferat. Facile ista per literas et quidem tuas curari poterunt. Etiam de Lucano et Poematis[23] haud dubie cogitabis.

Hic adversa principis Arausionensis adversam ipsi etiam famam pariunt. Nec desunt suspiciones ad rumores sinistri. Certe hoste augescente et quotidie lacessente obsessores minus firmae quam antehac fuere spes sunt de capienda urbe Atrebatum adestque metus, ne Guisiam aut urbem aliam adoriatur Hispanus. Harcurtio[24] mittuntur supplementa, utinam ne sero; et tamen et ipsa sine praelio vix est, ut ad Harcurtium viam inveniant.

Seditiones sunt Melini, Clermontii, Divione. Sed eas castigabunt milites, ubi ab aestivo labore ad hyberna redierint.

Vale, mi frater.

Tuus toto animo frater
H. Grotius.

14 Iulii 1640.

4738. 1640 juli 14. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Princeps elector[2] ad postulatum suum, ut promissi de manendo in Gallia vinculo solveretur, nihil obtinuit perseverante rege in eo, quod ei antehac datum fuit responso. Tentaverat et per eum, quem miserat[3], regis Galliae animum, an gratum habiturus esset, si ipse in comitatum regis veniret. Super ea re differtur responsum. Ad illud vero, quod rogaverat, an placeret regi, ut ipse aliquem pro se ad conventum Germaniae mitteret, dixit rex se, quominus id fieret, non intercedere. Verum dixit mihi princeps elector doceri se ab aliis, si quem illuc mittat, ei in conventu verba facere permissum non iri. Quare cogitaveramus, an rectius foret, regem Angliae aliquem[4] eo mittere, qui res Palatinae domus commendaret. Sed contra occurrit regem Angliae hactenus regi Hungariae imperatoris nomen non dedisse quasi non

21 De Amsterdamse drukkers-uitgevers dr. Johan en Cornelis Blaeu. Al eerder had Grotius aanwijzingen gegeven over de typografische verzorging van zijn *Annotationes in libros Evangeliorvm* (Ter Meulen-Diermanse no. 1135); zie nos. 4625, 4640, 4658, 4674 en 4694.
22 No. 4726, waar Grotius reageert op Willems brief van 25 juni (no. 4709).
23 *Hugo Grotii Poemata, omnia. Editio quarta.* Lugduni Batav. Apud Hieronymum de Vogel. MDCXXXXV; Ter Meulen-Diermanse no. 5.
24 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 631; *Oxenst. Skrift.* 2. afd. IV, p. 53.
2 Karl Ludwig van de Palts.
3 Niet geïdentificeerd.
4 Gedacht werd aan een bezending van Thomas Roe of William Curtiss naar de rijksdag in Regensburg.

legitime peracta electione[5]. Ego, quanquam scio, quid Suedia in ea re moris habeat, nolui urgere, ut rex Angliae ad id nomen dandum perduceretur, cogitans forte aliquid regem Angliae in ea re cunctando obtinere posse, ut olim factum est, antequam Ferdinandi I electio approbaretur, aut certe simultates inter ipsum Angliae regem et Ferdinandum oriri inde posse et cum tempore augeri et in majora procedere. Quare cum diceret elector ab aliis suaderi sibi, ut in eo conventu regis Daniae pro se gratia et auctoritate uteretur, placuit id mihi, ita tamen, si rex Daniae pateretur

5 Tegen de electie tot keizer van Ferdinand III in 1637 was m.n. bezwaar gemaakt door Elisabeth Stuart, gewezen koningin van Bohemen; vgl. M.A. Green-S.C. Lomas, *Elizabeth*, p. 337.

aliquem electori fidum aut inter suos legatos esse aut certe legatis suis adesse ad suggerenda ea, quae ad jura ac commoda domus Palatinae pertinerent. Addidi vero non abs re fore, si et viduae Hassicae[6] quae missura ad conventum dicitur, et multas significationes dedit optimae voluntatis pro domo Palatina, auxilium in hoc negotio imploraretur. Videtur mihi elector haec consilia secuturus. Ceterum doleo res Angliae, quantum intelligi hactenus potest, in bellum cum Scotis procedere et in Batavos odia illa magis magisque inflammari.

De rebus Italicis nihil certi habemus, nisi quod e Languedocia sex millia illuc eunt et ex Montiferratensi agro tria ferme millia Pignerolum venisse dicuntur, Villaregius[7] quoque eo ire cum aliquanta manu. Sed hi ad Harcurtium[8] a Pignerolo pervenire non poterunt, nisi hostem, qui in medio est, pepulerint, quod magnae est difficultatis et periculi. Nam ex omni Italia, item ab Helvetiis milites ad Leganesium[9] perveniunt quotidie. Dicitur praefectus Casalis[10] oppidulum Montiscalvi cepisse arcem hoste retinente.

Cardinalis Hispanus Duaci est, exercitus ejus non longe a Gallico validus sane, ad XXXII, ut dicitur, millia. Pars eorum prope Guisiam spectatur eo terrore Gallos abstrahere volens ab obsidione urbis Atrebatum.

Spes magna Gallis posita erat in conatibus principis Arausionensis; sed illi sicut in Flandria infelices fuere, ita ad Hulstum, praeter quod unum castellorum, dictum Nassavium, in potestatem ejus venit, tam male procedunt, ut multi hic homines supra aequum suspicaces colludere eum cum Hispanis susurrent, etiam multos ex ejus exercitu transire ad Hispanos. Propter haec de obsidione urbis Atrebatum multo haesitantius quam antehac loquuntur Galli.

De Bannerio[11] audimus optimum ei fuisse consilium redeundi in Bohemiam aut ei propinqua. Sed Longavillanum[12] multum rogasse, ut propius se maneret duas ob causas, primum ut spe proelii facilius e Gallia supplementa acciperet, deinde ut sic recipere posset machinas, quas in Hassia superiore reliquerat. Multi rerum periti judicabant damnosum id Bannerio, quod nec iisdem in locis subsisti posset deficiente commeatu et pabulo et difficile sit hoste tam vicino tamque valido perrumpere oppida, quibus non captis penetrari ad Moeno adsita vel in superiorem Palatinatum non possit. Discessisse nunc a Bannerio Longavillanus dicitur et cum non magno agmine haud citra periculum ad eos reverti quos Fridbergae reliquerat.

Seditiones interim in Gallia sunt non leves. Divione, Molinis, Claremontii et apud Arvernos, interfectis nonnullis alibi magistratuum alibi publicanorum.

Naves longae Gallicae in alto sunt. Tantum vero abest, ut supplementa illa, quae sperabat, accipiat Longavillanus; Smidsbergius[13] et alii, qui eo ituri dicebantur, omnes vocati sunt ad augendum exercituum eum, qui Atrebatum urbem obsidet.

Ransovius[14] acceptis vulneribus periculose aegrotat.

Haec sunt, quae nunc intelliguntur.

Deum precor, Excellentissime et illustrissime domine, ut cuncta ad bonam pacem gubernet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus

6 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
7 Nicolas de Neufville, markies van Villeroi.
8 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
9 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.
10 Philippe de Torcy, markies van La Tour.
11 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
12 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
13 Ludwig von Schmidberg, kolonel in Franse dienst.
14 Josias, graaf van Rantzau.

H. Grotius.

Lutetiae, 14 Iulii 1640.

Mitto exemplum epistolae, quam ad comitem Chavigniacum[15] in negotio marescalli Hornii[16] scripsi.

Audimus Harcurtii exercitum nulla habere alimenta, nisi quae ex arce accepit; Villaregium tardari amnium exundationibus; Leganesium adhuc esse ad Moncalerium, missa ab eo millia hominum quatuor ad claudenda itinera ex Gallia; comitatenses Burgundos multum mali intulisse agro Bressiae; urbem Atrebatum sexaginta machinis verberari mittique alias et commeatus novos; vivi in castris modico pretio; hostium equitatum, qui est ad XXI millia, aliquid moliri.

4739. 1640 juli 14. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

Wij willen over de saecke van de Oostindische schepen[2] het beste verwachten, alsoock van de desseings van mijnheer den prins van Orange, nae welcker goed succes hier met groote reden werdt verlangt.

't Is apparent, dat het gerucht van de legatie nae Swede[3] sal dienen om de questie van Denemarcken te accommoderen. Daerentusschen, gelijck uE. wel merckt, raect den coning van Denemarcken meer ende meer in possessie van de tollen te verhoogen nae sijne geliefte, 'twelck een groote consequentie nae sich treckt.

Soo de saecke met Schotlant niet en wordt geaccommodeert, soo en twijfele ick niet, off den coninc van Spaignië, hoewel sijn gelt veel te doen vindt, sal met gelt den coninck van Engellant assisteren onder belofte van als de saecken daer sullen vereffent sijn, weder geassisteert te werden tot het recouvrement van Lorraine, daerbij vougende eenige belofte voor mijnheer den paltsgraef[4]. Wij moeten hooren, hoe het vorder in Schotlant sal gaen met het parlement ende met het casteel van Edimburg.

Karpen(?) is van importantie, soo om de passagie als om contributien te trecken. Ick favorisere alle de Hanzesteden. Maer onder haer is geen eenicheit ende werden daerom telckemael verder ende verder ingeleit om de lasten te draegen.

De Vereenigde Nederlanden connen eerlijck met den vijant niet handelen, sijnde noch twee jaeren, soo ick meen, vast in Vrancrijck.

Virgilio Malvezzi[5], nu ambassadeur van Spaignië in Engellant, heeft uit laeten gaen een boeck van de successen van Spaignië in 't jaer 1639, waerbij hij soo de heeren Staten als den prins van Orangië soect te doen geloven, dat sij meer te vresen hebben voor Vrancrijck als voor Spaignië.

De quade rencontres, die mijnheer den prins van Orangië heeft gehadt soo bij de canael als in 't lant van Waes, geven hier veele discoursen, oock soo ick meen, buiten de reden; ende 't blijven van de heer Musch[6] te Breda vermeerdert de suspicie.

15 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny, Frans staatssecretaris van buitenlandse zaken. De brief ontbreekt.
16 Gustav Karlsson Horn; hij bevond zich in keizerlijke gevangenschap.
1 Hs. Amsterdam, UB. coll. RK., R 14 k. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Uit de periode 1 juli 1640 - 7 januari 1641 bezitten wij vàn Van Reigersberch slechts één brief, dd. 8 oktober.
2 Vgl. de brief van Van Reigersberch dd. 24 juni 1640, no. 4708.
3 Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva.
4 Karl Ludwig van de Palts.
5 Virgilio Malvezzi (1599-1654) publiceerde *Svcesos principales de la monarqvia de España en el anno de mili seis cientos i treinta nveve escritos por el marqves Virgilio Malvezzi del consejo de gverra de sv Magestad.* En Madrid en el enprenta real. Año de M.DC.XL.; in Antwerpen verscheen in 1641 een Italiaanse uitgave.
6 De griffier der Staten-Generaal Cornelis Musch.

Den vijant aen die zijde, soo 't schijnt, niet heel veel vresende, werdt stercker ende stercker.

Ontrent het Fransche[7] leger bij Atrecht sijnde nu ter tijdt, soo men gelooft, bij de 32 m. man, doet veele attaquen op het leger, toont sich oock op de wegh nae Guise, laetende de Fransoisen in onseeckerheit, off de intentie is eenige stadt te belegeren ofte alleen door die vrese de Fransoisen te trecken van Atrecht. Ick en meene niet, dat men de Fransoisen dat belegh sal connen doen quitteren, hoewel sij van de uitcomste met minder gerustheit spreecken, als voor dese. Ransou[8] in een van de rencontres is gequetst ende is niet buiten peryckel, niet soo seer door de quetsuire als omdat hij sich van de wijn niet en wil abstineren.

't Volck dat men gemeent hadde, dat soude gaen om den hertogh van Longueville[9] te verstercken onder Smidsbergen[10] ende anderen, is ontboden ende ten deele gecomen in 't leger voor Atrecht, waerdoor twee bedrogen sijn, den hertogh van Longueville, die immers, soo sijn propoosten luidden, op dat secours vast fundament maecte, ende den marescal Bannier[11], die op 't groot bidden van denselven hertogh van Longueville, dewelcke seide, dat Bannier's verblijven in die quartieren ende de hoope van een bataille hetselve secours soude doen haesten, sijn voornemen, 'twelck alle crijgsverstandige personen goed vonden van weder te gaen nae Bohmen, heeft verlaeten ofte uitgestelt ende 't voorseide secours aen den hertogh van Longueville niet comende, de vivres ende fourage aen soo groote menichte van menschen ende paerden manquerende, meene ick dat de Sweedsche ende Fransche armée nu sullen sijn gescheiden ende elck sijne fortune soecken. Hier seit men dat den hertogh van Longueville met niet veel volcx is gegaen om de sijnen te soecken, die sijne Ex.[tie] bij Fridberg had gelaten.

Soo verde reden is om becommert te sijn voor 't belegh van Atrecht, soo is noch veel grooter voor 't belegh van Turijn. Wel is waer dat sesduisent man uit Languedoc daernaetoe marcheren ende dat den marquys de Villeroi[12] sich mede gereedt maect om herrewaerts te gaen uit Bourgognië; dat oock geseit wordt, dat ontrent drieduisent Montferrains sijn gecomen te Pignerol, maer dese connen den vijant, die tusschen Pignerol ende 't leger is, niet forceren om hun passagie te geven ende off die anderen in tijds sullen comen, staet te twijffelen.

De Fransche galeien sijn in zee, maer niet de andere schepen.

Mijnheer den churfürst[13] heeft sijn woordt noch niet weder connen crijgen, heeft oock geen antwoordt op sijne voorslagh van den coning te gaen begroeten. Sijne churf. Doorl. delibereert van te senden iemant om sijne affairen nae den aenstaende rijcxdagh ofte van de recommendatie van andere princen te gebruicken. Den coning alhier wil geen van beide beletten.

Wij sijn hier in groot verwacht wat cours Lunemburg ende Hessen sullen nemen. Hoe het gaen sal met de alliantie tusschen Sweden ende Vrancrijck ende wat cours Engellant sal nemen.

14 Julii 1640.

Wij verstaen, dat in 't leger voor Atrecht alles is in goede coop; dat de stadt werdt beschoten met sestich stucken, eenige andere stucken ende een convoi met vivres gereedt sijnde om binnen twee, drie dagen nae 'tselve leger te gaen.

7 Verschrijving voor ‘Spaensche’; vgl. de brief aan Camerarius van 14 juli, no. 4736.
8 Josias, graaf van Rantzau.
9 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
10 Ludwig von Schmidberg, kolonel in Franse dienst.
11 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
12 Nicolas de Neufville, markies van Villeroi.
13 Karl Ludwig van de Palts.

Den coninck heeft veel volcx bij Amiens, behalven het leger, ende men spreect oock van Sancy te belegeren. Villeroi werdt opgehouden door de overloop van de rivieren ende

doordien die van het graefschap van Bourgogne een groote inval hebben gedaen in Bresse.

Den marquys de Leganés[14] is noch te Montcallier, maer heeft vierduisent man gesonden nae Veillano ende daerontrent om de Fransoisen het aancomen van Pignerol te beletten. Daer moet een slagh geschieden oft 't belegh moet verlaeten werden. Die van 't leger van monsieur d'Harcourt[15] hebben geen ander eeten als uit het casteel.

Adres (boven aan de brief): Mijnheer mijnheer van Reigersberg, raed in den Hoogen Raide in Hollant.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, uyt Paris den 14 Iulii 1640.

4740. 1640 juli 16. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Gratias tibi habeo pro iis, quae de Atrebati obsidione scribis[2] ab aliorum litteris non dissidentia, quae mihi non exiguam spem faciunt fore, ut Galli ea civitate potiantur, nisi aut obsidentes inde depelli, aut per alias irruptiones diverti queant.

Ego quod reponam nihil hic boni reperio. Nostri a castello prope Hulstam nocturna equitum impressione rejecti amissis multis equitum peditumque ducibus et imprimis Henrico Casemiro Nassavio Frisiae praefecto[3], omnem ejus urbis potiundae spem abjecere; et jam ad Bergam ad Zomam cum classe appulisse princeps[4] dicitur, qui expeditionem in Brabantiam meditari creditur, quo conducunt panes aliaque ad commeatum pertinentia, quae hic praeparantur. Interea decima hujus mensis magnum vulnus per amissionem Vesaliae acceptum foret - jam enim septem hominum millia ex Hispanicis et Caesarianis copiis eo tendebant fisi conscientiae aliquot illic praesidiariorum -, nisi conjuratorum princeps[5] nimiis crudelitatibus, quae cives manebant - erant enim ad unum omnes occidendi - aversus totam rem magistratui aperuisset. Is casus cives nobis addictiores etiam fecit, qui, quod antea non fecerant, arma pro tuenda salute in manus sumsere.

14 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.
15 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 4726; beantw. d. no. 4758.
2 No. 4726.
3 Hendrik Casimir I, graaf van Nassau-Dietz, stadhouder van Groningen, Friesland en Drenthe; hij was op 12 juli aan zijn verwondingen overleden. Zie voor de overige verliezen bij deze actie Ten Raa-De Bas, *Staatsche leger* IV, p. 117.
4 Frederik Hendrik verscheen op 30 juli met zijn leger voor Geldern.
5 Vgl. *Courante uyt Italien en Duytschland*, &c. 1640 no. 29 dd. 21 juli: ‘Zedert den grooten ghepractiseerden aenslagh van de Spaensche, die se tusschen den thienden ende elfden deser vermeenden in 't werck te stellen, heeft men alhier stercke wachten ghehouden; den veerman van Santen op Wesel varende, soude hem mede hebben laten ghebruycken ende generael major, indien 't exploict geluckt hadde, van dese stadt gheweest zijn; ende eenen de Haes, nu teghenwoordigh alhier zijnde, die den aenslagh ontdeckt heeft, soude vereert zijn gheworden met vierduysent rijcxdaelders, een capiteynschap ende het beste huys in de stadt. De keysersche, met vierduysent mannen, die seer schielijcken hierontrent ghecomen zijn, souden de Spaensche gheassisteert hebben.’

De negotio filii Petri[6] nihil fere te uxor[7] scripsisse asseverat, nisi quod ipse Amstelodamum ire non abnuat, quod sane verum est; caeterum de eo itinere et habitatione filii ipsa in alia est sententia putatque eum hic Hagae sub oculis nostris manere debere; quicquid sit nihil ipse de pecunia, quae ipsi annuatim eroganda sit, pronuntiat: tuum igitur erit aliquod ea de re certi statuere. Siquid ipse aeris contraxit alieni, id ex legato materterae

6 Zie voor de moeilijkheden met Pieter de Groot no. 4726 en Willems brief van 25 juni, no. 4709.

7 Maria vertoefde in het vaderland.

Blonckiae[8] soluturum se recepit, nunc restat in futurum prospicere et parsimoniae melius operam dare, quod futurum spero, si necessaria suppetant; interim multum interest inter eam, quam nos privati duximus, vitam et filiorum tuorum, postquam tu in tanto splendore es constitutus.

De patris nostri matrisque[9] rebus uxor tua brevi se aliquid constituturam dixit; interea ego quantum de dimenso possem decidere de meo creditoribus solvo, ut honos familiae conservetur. Narravi uxori, quomodo se res patris habeant. Praeter supellectilem, quae non magni est momenti, et libros paucos admodum, nihil reliqui est, nisi quod ipsi a comitibus Hohenloicis[10] legata sunt numismata aurea duo, et quod praeterea ante aliquot tempus sua sibi pecunia emit reditum ad vitam majoris Losecatiae[11] quadraginta florenorum in singulos annos, qui reditus quotannis erogatus fuit in solutionem debiti cujusdam antiqui, de quo factus erat contractus ad vitam patris, cui jam per mortem ejus satisfactum. Nunc ego in animo habeo cessionem eorum jurium et supellectilis in me fieri a matre, utpote massaria, curari in solutionem ejus pecuniae, quam parentibus ultra centenos quotannis florenos aliaque ad victum necessaria rebus ita exigentibus subinde suppeditavi, cujus et antea feci mentionem. Idque eo consilio ut post mortem matris nemo mirari possit, ea bona domi meae manere atque inde suspicari me ea titulo haeredis possidere. Caeterum quae in funus et solutionem debitorum post patris mortem impensa sunt et quorum tu aliquam partem agnosces, libentissime honori patris impendam sine ulla repetitione.

Plura non attexam, sat enim grandes hae sunt litterae et rogo omnia ut ad fratrem scripta boni consulas.

Vale,

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

XVI Iulii 1640.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 24 Iulii.

4741. [1640 juli 19]. Van N.N.[1].

Le cardinal-infant auroit prins un poste entre Arras et Dourlans, ruiné le chemin par où a passé le dernier grand convoy, y faisant faire des fosses et traversant le chemin

8 Suzanna van Reigersberch, weduwe van Anthonie Bloncke († 1622), was op 1 februari 1640 overleden.

9 Jan de Groot was op 3 mei 1640 overleden; Aeltgen Borre van Overschie woonde bij Willem de Groot in huis.

10 Jan de Groot was bij leven raad van de graven van Hohenlohe; vgl. no. 4647, n. 5. Op 25 mei (no. 4664) had Willem de Groot een overzicht toegezegd der bezittingen van zijn vader in diens ambtswoning, het huis van de graven van Hohenlohe, in Delft; zie ook Dolk, *Gesch. gemeenlandshuis Delfland* p. 60 vv. De gouden munten worden in de inventarissen van de boedel van Jan de Groot (Gem. Arch. Delft; Gem. Arch. Den Haag) niet genoemd.

11 Elseline, oudste dochter van Adriana de Groot († 10 december 1639) en Frederik van Losecaat.

1 Hs. Stockholm, RA. Gallica 10. Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Schrijver is een van Grotius' - niet nader geïdentificeerde - informanten voor nieuws uit vnl. Frankrijk en Noord-Italië. Grotius gaf enkele berichten in vrijwel gelijke bewoordingen door aan Camerarius en aan Oxenstierna (nos. 4742 en 4745).

d'arbres coupez. Auroyent aussi fait sauter une tour d'où les François descouvroyent de loin; item prins l'abbaye St Eloy sur trois cents hommes au 4e assaut. Les forces de l'Espagnol se disent monter à 20000 hommes de pied et 12000 chevaux.

On a opinion que le général Hatzfeld[2] n'ayant pas voulu s'attacher au siège de Bingen

2 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen, veldmaarschalk in keizerlijke dienst.

ains passe le Rhin à dessein de venir joindre avec ses 6000 hommes le cardinal-infant.

Le second convoy pour le camp devant Arras seroit parti ce jourd'huy 19 Juillet de 7 ou 8000 chariots, escorté du s.r la Ferté Imbaut[3] fort de 12000 hommes, les charrettiers armez de bastons à feu et fourches de fer, qui seront rencontrez par 6000 chevaux, 4000 hommes de pied du camp; ils prennent leur chemin par Corbie et Ancre.

Le colonel Gassion[4] auroit prins 1200 charrettes chargées de vivres aux ennemis.

Vostre Excell.ce sçait le succez de la dernière attaque du camp devant Thurin par la Gazzette[5].

Adres: Monseigneur l'ambassadeur de Suède.

4742. 1640 juli 21. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

Princeps elector[2] nunc apud regem est Ambiani; rex enim post deliberationem aliquam significaverat non ingratum fore ipsius adventum. Non video tamen, quid ibi in rebus suis proficere possit non magis sane quam in Anglia, si, ut videtur, bellum in Scotos procedit; quod tamen vitari posse non iniquis conditionibus sperat illustrissimus comes Licestrius[3], nisi mali consilii aliquid in Scotia lateat libertatis et religionis nominibus velatum. Valde mihi placet monitum Excellentiae vestrae, ne princeps elector regi Britanniae plenam faciat de rebus Palatinae domus constituendi facultatem. Itaque non desinam id ipsum suggerere, ubi huc princeps redierit. Multum plane et hujus principis et Galliae ipsius, non parum etiam Luneburgici et Hassicae[4] refert, quid de federe cum Gallia constituturi sint Suediae rectores[5]. Galli quo speciosius rem trahant, quicquid Palatinus proponit, id rejiciunt, primum in Angliam, deinde in consultationem cum federatis. Quid autem in ejus negotio acturi sint ab Anglia et Dania legati[6], spero non ita arcanum fore, quin aliquid odorentur nares sagaces.

Pro certo haberi debet non diu substituros in Franconia nostros et hostium exercitus. Unde enim victus tot hominum millibus aut tot equis pabula? Tamen adhuc haerere in illis locis fama hic est Suedos apud Eisenachum et Vachium, socios eorum ad Fuldam et Hirschfeldum, Longavillanum ipsum[7] in Hassia ad Grimbergam, qui caesis caesarianorum trecentis ad Gelnhusium multas res necessarias a

3 Jacques d'Estampes, markies van La Ferté-Imbault.
4 Jean Gassion.
5 *Gazette* 1640 no. 88, p. 451 [= 471]-472, dd. 19 juli 1640.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 633. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Karl Ludwig van de Palts.
3 Robert Sidney, graaf van Leicester, extra-ordinarius Engels gezant in Parijs.
4 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg, en Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
5 Zie voor hun namen no. 4461, n. 3. Het verdrag tussen Zweden en Frankrijk werd in juni 1641 verlengd; zie Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI. I, p. 207-209.
6 Voor Engeland zou naar de rijksdag te Regensburg gaan: Thomas Roe; voor Denemarken: Christoffer von der Lippe.
7 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.

Francofurto sibi advehi jusserit addito trium millium praesidio. Caesariani autem ad Neustadium et Coningshovium se tenere dicuntur multis suorum amissis ad Salfeldium. Caeterum Hatzfeldius[8] sex millium ductor, transgressus Rhenum primum, inde Mosellam, cardinali Hispano auxilia adducturus sit, an substiturus in Montanis et Iuliaci locis atque inde inferiorem Saxoniam tributis oppressurus, incertum habetur. Rebus autem Galliae non sane prospere evenit,

8 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen, veldmaarschalk in keizerlijke dienst.

quod audimus pacem inter Leodienses et ipsorum principem electorem Coloniensem[9] confectam esse et publicatam.

Iudicant Galli non satis perseverantiae fuisse Batavis neque ad Ledam neque in Hulstano agro. Et si quidam Hulstae processisset obsidio, poterat id Gallis magno esse usui. Nunc quicquid aggressurus est princeps Arausionensis meliore anni parte elapsa haud magnum id aut valde hosti metuendum videtur. Videbimus an mari melior sit futura Batavorum fortuna.

Cataloniae motus a Gallis Batavisque nimium neglectos sanavit rex Hispaniae criminum indulgentia et promisso immunes eos a milite fore.

Videtur controversia Batavorum cum Danis ad aliquas pactiones ire valde nolentibus id, ut video[10], Dantiscanis, qui metuunt, ne eo modo reges firmiorem indies possessionem adipiscantur intendendi suo arbitrio vectigalia cum malo mercaturae.

Incendium illud Stockholmiae, spero, lucem magnam et res meliores Suediae portendet. Solent enim plerumque incensa in melius restitui.

11 mensis hujus Leganesius[11] antequam a Pinerolo supplementa et alia necessaria ad castra pervenirent, oppugnanda castra censuit fecitque id triplici agmine, ipse ex monte trans Padum jactu machinarum castra vexans eodemque tempore erupit princeps Thomas[12] cum sex millibus peditum, equitibus septingentis. Leganesii exercitus erat ingens et initio satis felix, nam et munimenta castrorum Gallicorum perrupit et castella duo cepit. Sed tracta a vespere in noctem multam pugna Gallis tempus se colligendi et animos dedit, ita ut mulos trecentos plaustraque bubus tracta ceperint, lintres autem in amne depresserint, in quibus omnibus erat farina, pulvis bellicus et sal. Ajunt Galli hostium periisse quatuor millia; suorum paucos, sed egregios. Dum pugnatur nongenti hostium in urbem penetrarunt oneri magis futuri quam auxilio non secutis commeatibus. Vicecomes Turenae[13] sub id tempus ad Rivolam visus est cum supplemento octo millium, carris quingentis. Ii si jam ad castra Gallorum pervenerunt, quod nescimus, bene se res habet. Nam fame ibi interierunt mille quingenti. Harcurtius[14] per undecim dies sola quam ex arce habebat farina fabacea pastus est, ob id in publico prandens coenansque, ne communibus malis exemptus crederetur interim et vino abstinens, quod militibus dispartiebat.

Sicut illi successus a victus copia pendent, ita et obsidio urbis Atrebatum. Nam et ibi hostis desperans castrorum oppugnationem, spem omnem posuit in commeatibus intercipiendis; ob id primum montem Eligii cepit ab urbe non longe et turrem quandam diruit, quae pro specula Gallis erat; deinde de exercitu suo, qui est XX millium peditatus, XII millium equitatus, sex millia peditum, equitum tria ad Aubiniacum posuit, quae est a Dorlano, ubi horreum est Gallorum, non nimis longe; iter praeterea, per quod nuper advecti sunt commeatus Gallici, rupit fossis impedivitque concaedibus. Rex eo itinere corrupto, alio per Corbiam nempe et Anchoram ab eodem Dorlano ad castra sperat mitti posse commeatus cum praesidio XII millibus, quibus alia millia XII e castris itura sint obviam, commeatus ferentur carris DCCC. In singulis erit auriga armatus baculo igniario et furca ferrata, miles cum armis et fossor. Si et Taurinorum et Atrebatum urbe potientur Galli, magnas

9 Ferdinand van Beieren, keurvorst-aartsbisschop van Keulen en prins-bisschop van Luik. Zie voor het verdrag van Tongeren (26 april 1640) no. 4659, n. 4.
10 Vgl. de brief van Jaski, no. 4701, en Grotius' antwoord, no. 4744.
11 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan. Zie voor de navolgende berichten ook *Gazette* 1640 no. 88, p. 451 [= 471]-472, dd. 19 juli 1640.
12 Tommaso Francesco van Savoye.
13 Henri de La Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne.
14 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.

flabunt glorias: de pace ne per somnum quidem cogitabunt. Cardinalis Hispanus ipse cum exercitu est inter Atrebatum urbem et Anchoram facitque vias omnes Gallis invias. Obsessores interni ad vallum exterius urbis pervenere et cum exigua manu tribusque machinis Sanciacum verberat Halerius[15].

15 François de l'Hospital, sieur du Hallier.

Persam[16] audimus mortuum septenni successore, classem autem magnam a Constantinopoli ad Pontum Euxinum navigare.

Archiepiscopus Burdegalensis[17] cum Galliae navibus longis est apud Stoechadas.

Deus det quae in universum sunt optima sospitetque Excellentiam vestram.

Excellentiae vestrae perpetua observantia devinctus

H. Grotius

Lutetiae, 21 Iulii 1640.

Adres: Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario et legato apud praepot. Ord. Foeder. Belgii.

4743. 1640 juli 21. Aan Willem de Groot[1].

Frater optime,

Nunquam dubitavi, quin utilis foret ista ad libros Pro veritate religionis Christianae tot testimoniorum accessio[2]. Spero autem, quicunque sine affectu in me vel pro me eam lecturi sunt, haud aliter judicaturos. Si missa sunt a Blaviis[3] quae sperabam exemplaria, restat, ut inchoetur editio Annotatorum ad Evangelia[4]. Cum cogitationem illam de bicolumniis, quae hic omnibus improbabatur, omiserint Blavii, te rogo, ut de Vossii[5] consilio super typis, quibus utendum erit et numero exemplarium mihi dando constituas quamprimum.

Deum oro, matris[6] mala ut mitiget.

Memineris errata, quae posterius a me sunt edita, addere libris De veritate religionis christianae; nam priora multis modis male fuerunt edita et omissa non

Meministi puto Diepensibus quibusdam litem esse cum Societate Batavicae Indiae Orientis ob damna ipsis illata[7]. Rex Galliae ultro ad ejus negotii curatores literas misit, per quas ipse ab Ordinibus Foederatis restitutionem postulat; ni ea fiat, de aliis remediis cogitaturus. Nimirum vident Anglos minando semper aliquid obtinere. Volunt et ipsi hanc viam experiri. Cogita, an e re sit Indicanae Societatis transigendo malum imminens praevenire.

16 Safi I. Hij werd in 1642 vermoord en opgevolgd door zijn zoon Abbas II. Het gerucht van zijn dood was gepubliceerd in de *Gazette* 1640, no. 90, p. 477 dd. 21 juli.

17 Henri II Sourdis d'Escoubleau, aartsbisschop van Bordeaux.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 900; gecit. in vertaling Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 275. Antw. op no. 4731; tezamen met no. 4758 beantw. d. no. 4771.

2 Zie voor de volledige titel no. 4731, n. 2.

3 De Amsterdamse drukkers-uitgevers dr. Johan en Cornelis Blaeu.

4 Zie voor de volledige titel no. 4706, n. 10. Al eerder had Grotius over de typografische verzorging van deze uitgave aanwijzingen gegeven; zie nos. 4625, 4640, 4658, 4674, 4694 en 4737.

5 De Amsterdamse hoogleraar Gerardus Johannes Vossius.

6 Aeltgen Borre van Overschie was sedert 3 mei 1640 weduwe.

7 Zie Addenda et corrigenda. aant.

pauca[8]. Aurem velli tibi nuper de Lucano et Poematis[9]. Addo interdum quae mutari velim, ut ecce in Phoenissis pag. 13 ‘parte ut extrema domus’ rectius erit: ‘parte ut in summa domus’[10]. Nam

8 Zie betreffende de Errata van *De veritate* (1640) de nos. 4552, 4561 en 4568; vgl. Ter Meulen-Diermanse no. 950 rem. 3.

9 Nl. in no. 4737 dd. 14 juli; zie voor de volledige titels resp. no. 4552, n. 19 en no. 4737, n. 23.

10 *Evripidis tragoedia Phoenissae, Emendata ex manuscriptis, & Latina facta ab Hvgone Grotio.* Parisiis Apud Jacobum Ruart MDCXXX; Ter Meulen-Diermanse no. 496. Zie vs. 90 (p. 12): parte ut extrema domus. In de latere, postume, edities (Ter Meulen-Diermanse nos. 498-502) is dit ongewijzigd gebleven.

διῆρες id significare ex Polluce[11] didici. Quae in Annotatis ad Evangelia mutanda aut addenda censueram, de iis rem jam confectum spero.

Edidit Mileterius[12] librum De precibus pro mortuis[13], habet prope eadem omnia, quae ego ad filium olim super ea re scripseram in epistola[14], cujus velim habere exemplum. Neque enim retinui.

Marinus[15], qui res Suedicas agit apud Helvetios, scripsit ad me aliquoties male existimans de iis, qui reconciliationi christianorum student - est enim educatus inter homines calvinianos -, bene autem de Scotorum causa. Et quae ipse ad me iis de rebus scripsit et quae ego respondi ad te mitto, ut et ipse noris quae dici in his rebus possunt et alios, si occasio retulerit, edoceas.

Rogo ex Blaviis noris, quorum librorum et quot exemplaria miserint, per quem et ad quem.

In Taurinis pugnatum est 11 Iulii. Leganesius[16] tribus locis castra adortus eruptione principis Thomae[17] adjutus, quae erat sexies mille peditum, equitum DCC, munimenta castrorum perrupit, castella cepit quaedam; nongentos suorum in urbem immisit. Sed ajunt Galli, cum diu pugnaretur a tertia pomeridiana ad medinoctium, prosperam sibi fuisse partem temporis posteriorem, captos mulos onerarios, qui erant ad tricentos, et plaustra bubus tracta; lintres autem in amne depressas, quae omnia ferebant ei urbi necessaria, sal, pulverem bellicum, farinam. Addunt quater mille hostium caesos paucis suorum desideratis.

Vicecomes Turenae[18], qui a Pinerolo ad castra ducebat supplementa ad VIII millia et currus victu rebusque aliis onustos D, visus est ad Rivolam planeque credunt Galli eum jam in castra pervenisse. Quod si est, habebunt quod gaudeant milites ad tantam redacti famem, ut mille quingenti ex ea perierint: ipse autem Harcurtius[19] per dies undecim farina ex fabis vixerit, quam ex arce acceperat. Cardinalis Hispani ingens sane exercitus ad XX millia peditum, XII millia equitum, quibus se juncturus putatur Hatzfeldius[20] parte sui insidet Aubiniacum non longe a Dorlano ad prohibendos commeatus ad castra Gallica; iter etiam, quod commeatus nuper aperuerat, impediit fossis et concaedibus. Rex aliam elegit viam item a Dorlano, sed per Corbiam et Anchoram. Erunt currus DCCC, quos deducent a Dorlano militum millia XII; totidem e castris obviam procedent. Exspectamus exitum.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 21 Iulii 1640.

11 Julius Pollux van Naucratis (2e eeuw na Chr.) was de auteur van een handboek *Onomasticon*. Zie voor de door Grotius bedoelde plaats *Onomasticon* I, 81 (ed. Betke, fasc. 1, Leipzig 1900, p. 25).
12 Théophile Brachet, sieur de La Milletiere.
13 Niet achterhaald.
14 Ontbreekt. Grotius schreef deze brief op 27 november 1638 aan Pieter de Groot blijkens Pieters antwoord van 8 december 1638 (dl. IX, no. 3879).
15 Charles Marini, Zweeds resident in Zürich; zie 'Register van brieven' i.v.
16 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.
17 Tommaso Francesco van Savoye.
18 Henri de La Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne.
19 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
20 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen, veldmaarschalk in keizerlijke dienst.

Cardinalis Hispanus ipse se posuit inter castra Gallica et Anchoram viasque omnes invias facit Gallis. Obsidentes urbem Atrebatum ad vallum exterius pervenere. Halerius[21] autem cum machinis tribus Sanciacum verberat.

21 François de l'Hospital, sieur du Hallier.

Vidi Librum trapeziticum Salmasii[22]. Multa reperio non in illa tantum quaestione, sed et in multis rebus aliis periculosa.

4744. 1640 juli 21. Aan I. Jasky[1].

Nobilissime domine,

Opto, ut illi in Polonia et Prussia motus metusque aliunde bono cedant vestrae civitatis utque ea cum bona regis[2] populariumque suorum gratia jura a majoribus demissa conservet[3]. Exspectabimus autem, et[4] quid ille qui nunc in Prussia ducali habetur conventus, et quid ille, qui primus posthac in Polonia habebitur, parituri sunt, maxime in negotiis ad religionem pertinentibus, quae plurimum animos commovere solent, ut inde conjecturam faciamus de rebus futuris.

Batavi non tantum suopte ingenio cunctatores sunt et timidi, sed etiam ex perpetuo cum Hispania bello tantis obruuntur sumtibus, ut non satis aut virium aut animi habeant ad arcendas, quae aliunde aut ipsis aut ipsorum amicis inferuntur, injurias. Quare et in hac cum Dano controversia prospicere ipse[5] videor venturos eos ad pactiones aliquas, quanquam per eas Danus magis magisque confirmabitur in possessione augendorum pro suo arbitrio vectigalium. Trahit haec lentitudo ea, quae Nobilitatis vestrae epistola[6] prudenter annotat, incommoda, sed his temporibus vix est, ut ab illis quicquam speretur melius. Si quando a bello illo, quod illis tam graviter incumbit, expedire se poterunt, tunc desperandum non est, quin ipsi et sibi possint esse majori decori et majori utilitati aliis.

Ad urbem Taurinorum pugnatum est XI[7] Julii inter Leganesium[8] et Gallos; simul ex urbe eruptum. Pugnae initio Hispani munimenta Gallica perruperunt, nongenti penetrarunt in urbem. Durante diutius pugna Galli multos hostium trucidarunt, ceperunt commeatibus onustos mulos et plaustra, lintres in amne merserunt. Ajunt caesos hostium quater mille sperantque jam ad castra pervenisse supplementa cum commeatibus a Pinerolo. Aliud inter Hispanos et Gallos praelium exspectatur ad Dorlanum, unde commeatus solent advehi ad Gallica castra, quae Atrebatum urbem obsederunt. Nam in eo itinere se collocavit magna pars Hispanici exercitus, sed rex[9] circumducto per Corbiam et Anchoram itinere sperat se castris prospecturum; duodecim millia a Dorlano[10] aderunt deducendis commeatibus, totidem e castris occurrent. Ejus rei exspectamus eventum.

22 *Dissertatio de Foenore Trapezitico, in Tres libros divisa. Claudio Salmasio Auctore.* Lugduni Batavorum, Ex officina Ioannis Maire MDCXL van de Leidse hoogleraar Claude de Saumaise - Salmasius - was medio april 1640 verschenen.

1 Hs. Gotha Stadarch., cod. A473, f.º 31. Eigenh. oorspr. Gedrukt *Epist.*, p. 634; *Grotii Epist. ad Iaski*, p. 72. Antw. op no. 4701; beantw. d. no. 4863. Israel Köhne, genaamd von Jasky, was een invloedrijk burger in zijn geboortestad Danzig.

2 Wladislas IV (VII).

3 De woorden ‘Opto...conservet’ ontbreken in de *Epist. ad Iaski.*

4 De *Epist. ad Iaski* heeft ‘avidè’ i.p.v. ‘autem, et’.

5 De uitgave der *Epist.* heeft - juister - ‘ipse’ gewijzigd in ‘mihi’. Mogelijk ook heeft Grotius bedoeld te schrijven ‘ipse mihi videor’ of eenvoudig ‘ipse video’.

6 No. 4701. De *Epist. ad Iaski* heeft: epistola Tua.

7 De uitgave der *Epist.* heeft abusievelijk 21.

8 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.

9 Lodewijk XIII.

10 De woorden ‘a Dorlano’ ontbreken in *Epist. ad Iaski.*

Vale, nobilissime domine.
Nobilitatis vestrae addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, XXI Iulii MDCXL.

Audimus Persam[11] esse mortuum successore septenni. A Turca[12] autem multos satrapas mutatos magnamque classem mitti in Pontum Euxinum. Regis Galliae naves longae sunt ad Staechadas.

Adres: A Monsieur monsieur Jasky, gentilhomme à Dantzig.

4745. 1640 juli 21. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Egregia iterum hic Harcurtii[2] victoria narratur hunc in modum. Leganesius[3], aiunt, cum intellexisset venisse Pignerolum supplementa ad Harcurtium missa et in eo esse, ut transitum quaererent, priusquam id fieret, urbi obsessae consulere voluit immisso milite rebusque necessariis, puta pulvere bellico, sale, farina; paratos ad vecturam habens mulos trecentos, plaustra, quae bubus traherentur, multa et lintres aliquot. Ut autem melius provenirent destinata, exercitum suum divisit in partes quatuor. Unam, cui ipse aderat, collocavit in monte trans Padum. Inde machinis verberabat Gallicorum castrorum munimenta. Erat autem ea manus equitum mille, peditum ter mille. Tres aliae manus tribus locis castra oppugnanda susceperant erupturis eodem tempore ex urbe sex peditum millibus et equitibus septingentis; quae facta omnia, tanto Hispanorum impetu, ut et castella quaedam Gallorum caperentur et nongenti ferme Hispanorum penetrarent in urbem. Pugnatum diu a quarta hora post meridiem - dies erat undecima Iulii - in mediam noctem, posteriora ejus pugnae pro Gallis fuerunt captis hostium mulis, plaustris et in amne depressis lintribus jactibus machinarum, quas in castellis ad ripas habebant Galli, ita ut rerum illarum necessariarum nihil in urbem penetraverit, sine eis autem qui intrarunt milites oneri magis futuri credantur quam auxilio. Quod si tanta facta est hostium clades, quantam fert fama, id est quatuor millium, non inanis videtur opinio Gallorum putantium vicecomitem Turenae[4], qui ad Rivolam conspectus fuit iis, qui huc nuntium attulere, cum supplemento, quod est octo millium, et multis carris commeatum ferentibus jam pervenisse ad Harcurtium, cujus in exercitu tanta fuit victus inopia, ut fame exstincti dicantur mille et quingenti, ipse autem Harcurtius per dies undecim non alio victu usus sit quam farina e fabis, quam ex arce acceperat, ut id omnibus appareat in publico et prandens et coenans vinoque abstinens, quod interim in aegrotorum militum usus elargiebatur, simul quotidianis hortamentis militem animans, ut duraret in certam spem jamjamque adventantis auxilii. Quod si post tot mala urbem capit Harcurtius, erit id insigne documentum ad posteritatem virtutes omnes disci posse, quando patientiam sub illo magistro didicerint Galli.

11 Safi I. Hij werd in 1642 vermoord en opgevolgd door zijn zoon Abbas II. Het gerucht van zijn dood was gepubliceerd in *Gazette* 1640, no. 90, p. 477 dd. 21 juli.
12 Ibrahim, sultan der Ottomanen.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 632; *Oxenst. Skrift.* 2. afd. IV, p. 55; gedeelt. gedr. in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 256.
2 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac; vgl. *Gazette* 1640 no. 88, p. 451[=471]-472, dd. 19 juli 1640.
3 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.
4 Henri de La Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne.

Ad servandam Atrebatum urbem Hispani spem omnem, non in oppugnandis Gallorum castris, quae satis bene munita sunt, sed in commeatuum, quibus et magnis et frequentibus eget tantus exercitus, interceptione posuerunt. Ad eam rem ceperant nuper Eligii montem non longe ab urbe Atrebatum. Postea satius illis visum non longe a Dorlano considere ad Aubiniacum cum sex millibus peditum, tribus equitum, sumtis de exercitu,

qui totus est XX millium peditatus, XII M equitatus, cui se conjuncturus putatur Hatzfeldius[5] transito ob id Rheno. Turrim praeterea quandam disjecere Hispani, quae Gallis pro specula erat, iterque illud, per quod nuper commeatus ad castra venere, corrupit fossis et concaedibus. Itaque aliud jam iter tenturi sunt Galli a Dorlano, ubi horreum est, per Corbiam et Anchoram, ubi inter ipsos et hostes medius erit rivus quidam aliquid impedimenti in transitu allaturus hostibus; ibunt autem ad deducendos commeatus XII millia a Dorlano eritque in quoque carro auriga armatus furca ferrata et igniario baculo, miles unus et fossor unus. His obviam procedent ex castris itidem XII millia. Ejus consilii eventum opperimur.

Princeps elector[6] ivit Ambianum accepto, quem diu exspectaverat, regis permissu.

Bellum inter Anglos et Scotos coeptum est captis mari Scotorum navibus. Creditur in Scotia latere aliquid mali consilii, quod foveatur extrinsecus, alioqui faciles fore pacis rationes. Rex autem Britanniae Boswello[7] Hagae suas res agenti negotium dedit componendi ea, quae pridem controversa sunt inter Anglos et Batavorum Societatem Indiae Asiaticae. Id ubi comperit Galliae rex, statim literas misit ad Foederatos Ordines, ut suis quoque subditis de damnis in eadem India acceptis satisfiat; ni id curetur alia se via consulturum suis.

Princeps Arausionensis, quem multi hic collusionis cum hostibus insimulabant, satis mihi videtur se purgasse missis in gravissima pericula propinquorum potissimis[8]. Neque tamen desunt, qui dicant et in Flandria ad Ledam et in Hulstano agro retusos primos impetus repeti debuisse auctis copiis et tali perseverantia, qualem ad Casale ostendit Harcurtius.

Catalanicas seditiones rex Hispaniae sanavit data criminum indulgentia, etiam interfecti proregis[9], et fide posthac milites provinciae isti oneri non fore.

De ea vi, quae Possiaci in familiam principis Gustavi[10] facta est, rem video impune abituram, quia Polhemius[11], qui vulneratus fuerat, jus suum remittit; testes autem, quibus res maxime cognita est, ne audiuntur quidem; susurratur praeterea ipsum principem ejusque familiam alieniore fuisse animo a Galliae rebus.

Nondum plane exstinctae sunt seditiones in Arvernis, Petricoriis et Molini.

Deum rogo, Excellentissime et illustrissime domine, ut res omnes ad bonum Suediae orbisque christiani prosperatis vestrae Sublimitatis consiliis dirigat.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 11/12 Iulii anni 1640.

5 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen, veldmaarschalk in keizerlijke dienst.
6 Karl Ludwig van de Palts. Aanvankelijk was hem geweigerd zich in het gevolg van Lodewijk XIII te begeven; vgl. no. 4738.
7 William Boswell, Engels agent in Den Haag; vgl. *Cal. State Pap. Ven.* 1640-1642, p. 54.
8 Hendrik Casimir I, graaf van Nassau-Dietz, was voor Hulst gewond; het bericht van zijn dood bereikte Grotius eerst op 24 juli 1640.
9 Dalmacio de Queralt, graaf van Santa Coloma (vermoord 7 juni 1640); vgl. J.H. Elliott, *Revolt Catalans*, p. 443-449.
10 Karl Gustav, paltsgraaf van Zweibrücken, de latere koning Karel X van Zweden. Betreffende de genoemde kwestie zie men Register i.v. Poissy.
11 Winand von Polhelm, agent van de landgravin-regentes van Hessen-Kassel.

Bulionius[12] jam nunc dedit assignationes Heufdio[13], ut se paret solvendae pecuniae auxiliari, quae mense Novembri debebitur, ante exitum vero anni in manus Suedicas perveniet.

Cardinalis Hispanus ipse in suo exercitu est inter castra Gallica et Anchoram, omnes vias invias Gallis facit. A Sanctiquintino et Perona qui ad castra pervenire cum pulvere bellico speraverant, prohibiti sunt ab hostibus. Opera obsidentium jam pervenere ad

12 Claude de Bullion, sieur de Bonelles, surintendant des finances.
13 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.

vallum urbis exterius bene repulsis eruptionibus. Halerius[14] Sanciacum tribus machinis verberat.

Audimus Erlachium[15] de summa et Hatstenium[16] de secunda praefectura Brisaci decessisse acceptis a rege magnis mercedibus, ut Galli posthac ibi soli regnent.

Archiepiscopus Burdegalensis[17] cum longis navibus est ad Stoechadas. Villaregii[18] et e Provincia milites in Italiam ituri tarde procedunt.

Edimburgi arcem audimus brevi in potestate Scotorum fore; mortuum Persarum regem[19] successore septenni. A Constantinopoli XLIV naves longas, galeassas duas, cheiquas XXX, a Rhodo naves longas XIV ivisse Propontidem versus; Algeriam a Mauris circumveniri; multos Turcas imperii satrapas factos novos aliis aut translatis aut demotis.

Adres: Axelio Oxenstiernae, sacrae reg. maj. regnorumque Sueciae senatori et cancellario.

4746. 1640 juli 21. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

't Afloopen van den Poolschen rijcxdagh sonder eenige resolutie, de onseeckerheit, waerin dat blijven de saecken van Dantzig, de oneenicheden, die haer toonen in Prussen ende Litau, de vrese voor den Turq sullen wel maecken, dat van de zijde van Polen de trefves met den Groot-Turc[2] niet en sal werden gebroocken.

De seditiën in Catalogne sijn geappaiseert bij den coning van Spaignië gevende pardon van alles ende belofte van de provincie met geen soldaten te belasten, een goed exempel voor den coning van Engellant om de Schotten niet te brengen tot desperatie.

De Fransoisen meenen de seditiën, die geweest sijn ende ten deele noch blijven in Perigord, Auvergne ende andere quartieren, tegen de winter, als de soldaten weder in de legers sullen gaen, wel te straffen.

Den elfden Julii is gevochten bij Thurijn, hebbende Leganés[3], die wist dat het Fransche secours was te Pignerol ende socht te passeren, hetselve willen voorcomen ende sijn leger verdeelt in vier deelen, waervan het eene, daer hij self bij was, van een berg over de Po schoot nae 't Fransche leger, d'andere drie 't leger attaqueerden met sulcken gewelt, dat sij door de retrenchementen sijn ingebroocken ende eenige forten hebben becomen met hulp van den prince Thomas[4], die ten selven tijde een uitval dede met sesduisent te voet, sevenhondert te paerd; oock negenhondert van

14 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
15 Johann Ludwig von Erlach.
16 Philipp Eustachius von Hattstein.
17 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux.
18 Nicolas de Neufville, markies van Villeroi.
19 Safi I. Hij werd in 1642 vermoord en opgevolgd door zijn zoon Abbas II. Het gerucht van zijn dood was gepubliceerd in de *Gazette* 1640, no. 90, p. 477 dd. 21 juli.
1 Hs. Amsterdam, UB. coll. RK., R 14 1. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Gedeelt. gedr. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 251, 256. Uit de periode 1 juli 1640 - 7 januari 1641 bezitten wij van Van Reigersberch slechts één brief, dd. 8 oktober.
2 Ibrahim, sultan der Ottomanen.
3 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.
4 Tommaso Francesco van Savoye.

't volck van Leganés sijn gecomen in de stadt. Maer alsoo het gevecht lang duirde, op verscheide plaetsen van drie uiren naemiddagh tot in de middernacht, soo hebben de Fransoisen merckelick voordeel gecregen ende veele van de vijanden - sij seggen van vierduisent - verslagen, becomen 't meerder deel van driehondert muylen ende veele carren, oock uit haere forten, die sij

hebben op de cant van de rivier, in de gront geschoten de barques, alle welcke muylen, carren ende barques geladen waeren met meel, buscruit ende sout. Men hoopt, dat het incomen in de stadt van de voorss. negenhondert, sonder nieuwe vivres, de belegeraers meer sal helpen als schade. Maer dit alles soo voor goed aengenomen, gelijck het werdt uitgegeven, en verseeckert ons noch niet, dat het secours van Pignerol, bestaende in achtduisent man, soo men seit, ende vijfhondert carren onder het beleid van den vicomte de Turaine[5] is gearriveert bij 't Fransche leger, sonder hetwelcke niet veel soude sijn uitgerecht, alsoo in hetselve leger bij de 1500 van honger sijn gestorven ende den graef van Harcourt[6], om de sijne door sijn exempel te vertroosten, elf dagen lang in 't publyck sijne maeltijden heeft gedaen alleen met boonemeel, dat hij had uit het casteel, sich oock abstinerende van wijn, 'twelck hij de soldaten uitdeelde. Die langst te eeten sal hebben, sal daer meester sijn, als oock van Arras. Want de Spaenschen sterck sijnde bij twintichduisent te voet, 12000 paerden, daerenboven verwachtende, soo veele meenen, Haetsvelt[7] die met sesduisent man den Rijn ende de Mosel is gepasseert, eerst de berg van St. Eloi hebben ingenomen, te nedergevelt een toren, die aen de Fransoisen diende om verre te kijcken, daernae haere advant-garde tot sesduisent te voet, drieduisent te paerd, gelogeert bij Aubigny, niet heel verre van Dourlans, in welcke stadt het magazijn is van de Fransoisen, om de convoien te beletten, hebbende ten selven einde de wegh, waerdoor het laetste Fransche convoi was gecomen, belet soo met gemaecte grachten als met nedergevelde boomen. Evenwel maeckt den coning[8] gereedschap om een nieuw convoi - 'twelck oock voor het leger seer noodigh is - te doen passeren, maer door eene andere wegh, dat is van Dourlans over Corbie ende Ancre, welck convoi sal bestaen in achtduisent wagens beleit door St. Prueil[9] ende op elcke wagen sal sijn een voerman met een fusyl ende een vorck met ijsere tanden, een soldaet met wapenen ende een pionnier, vergeselschapt met twaelffduisent soldaten, die van Dourlans sullen gaen, aen dewelcken tegemoet sullen comen twaelffduisent uit het leger. Hoe dat wil afloopen, moeten wij verwachten ende het beste wenschen ende hoopen.

Den churfürst palsgraef[10] heeft becomen permissie van den coning ende is sijne Maiesteit gaen begroeten te Amiens.

Wij verwachten, oft d'heer Bannier[11] terugge sal gaen nae Bohmen ende sich daer vougen bij Stalhans[12], off dat sijne Excellentie sal gaen nae Beyeren ofte Opperpals, want in Franckenlant sal het haest al opgegeten sijn, daer soo machtige legers soo nae sijn bij den anderen.

Wij hooren, dat te Regenspurg noch weinigh volcx is bij den anderen, dat groote lichting geschieden in de Erflanden van het huis van Oostenrijck, dat het Sweedsche leger was bij Eisenach ende Vach; de geconfedereerde bij Fulde ende Hirtzvelt; den hertogh van Longueville[13] bij Grimberg in Hessen, hebbende eenige wagenen met gelt ende amunitie doen comen van Francfort geleit bij drieduisent man ende ontrent driehondert keisersche geslagen bij Gelhausen. De keiserschen seit men

5 Henri de La Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne.
6 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
7 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen, veldmaarschalk in keizerlijke dienst.
8 Lodewijk XIII bevond zich nabij het leger te Amiens.
9 François de Jussac, sieur de Saint-Preuil.
10 Karl Ludwig van de Palts. Aanvankelijk was hem geweigerd zich in het gevolg van Lodewijk XIII te begeven; vgl. no. 4738.
11 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
12 Torsten Stålhanske, Zweeds generaal-majoor.
13 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.

te sijn bij Nieustadt ende Coningshoven, hebbende veel volcx verloren bij Salfeld. Maer van 'tgunt daer passeert sal de tijding in Hollant wel soo haest ende seecker overcomen.

Men is hier bedroeft over de paix tusschen den eertsbisschop van Colen[14] ende de stadt van Luydich, als oock dat de attaque in 't lant van Waes niet beter en is vervolgt. Men is oock in seer groot verlang om te weten, wat werden sal van de Duinkercksche ende Hollandsche, soo Oostindische als oorlogschepen, die in zee zijn.

Den 21 Julii 1640.

Ick dancke uEd. voor de advysen. Hadde wel gewenscht, dat die van de successen van Hulst beter waeren geweest ende wil hoopen, dat de saecken ter zee voorgenomen wel sullen gelucken.

Alsoo men hier verstaet dat monsieur Boswel[15] last heeft om te accorderen met de Oostindische Compaignie in Hollant over de questie van Amboine ende anderen, soo heeft men hier goed gevonden oock wacker te maecken de questie die de Compaignie van Diepe heeft met de voorss. Oostindische Compaignie in Hollant ende is aen monsieur Sève[16], die de saecke van de Diepsche Compagnie bevordert, van den coning sonder dat hij 't hadde gesolliciteert een brief toegesonden van recommendatie aen de heeren Staten-Generael met intimatie van op andere middelen te willen letten, soo op den brief geene restitutie en volgt. De Oostindische Compaignie in Hollant dient haer te beraiden, oft 't oorboir is te accorderen ofte het uiterste te verwachten.

Wij verstaen soo daetelijck, dat den cardinael-infant self met sijn leger heeft getracht tusschen Ancre ende Arras ende dat hij alle wegen voor de Fransoisen bederft. Eenige Fransoisen van Peronne ende St. Quintyn hebbende gemeent met eenige nootelijckheit nae 't leger te passeren, sijn verhindert geweest door de uitloopers van Bapaume. De belegeraers hebben de wercken gebracht tot aen de contrescarpe ende monsieur du Hallier[17] beschiet Sancy met drie stucken geschuts. 't Groote convoi, dat den coninc voor hadde op 't leger voor Arras werdt noch uitgestelt ende is niet sonder swaericheit. Werdt oock gesegt, dat Erlach ende Hatstein[18] haer hebben laeten contenteren voor het gouvernement ende he(t) lieutenantschap van Brisac, laetende de Fransoisen volcomen meester. Sij sijn beide buiten de stadt gaen wandelen.

't Volck van Villeroy[19] ende van Provence, gedestineert nae Italië, vorderen weinigh.

Den eersbisschop van Bourdeaux[20] is met sijne galeien bij de Ières.

Wij hooren voorts, dat het casteel van Edinburg haest sal sijn in de Schotsche handen; dat den sultan van Persië[21] is gestorven, naelatende tot successeur een soon van seven jaeren; dat veele officiers in het Turcksche rijck sijn verandert ende van Con(stan)tinoplen 44 galeien, twee galeassen, dertich cheiquas, van Rhodos veertien galeien vertrocken nae de Swarte Zee.

Adres (boven aan de brief): Mijnheer, mijnheer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant.

In dorso (met andere, latere hand): Den 21 Iulii 1640.

14 Ferdinand van Beieren, keurvorst-aartsbisschop van Keulen en prins-bisschop van Luik. Zie voor het verdrag van Tongeren (26 april 1640) no. 4659, n. 4.
15 William Boswell, Engels agent in Den Haag. Zie voor de kwestie Ambon no. 4457, n. 25.
16 Niet geïdentificeerd.
17 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
18 Johann Ludwig von Erlach en Philipp Eustachius von Hattstein.
19 Nicolas de Neufville, markies van Villeroi.
20 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux.
21 Safi I. Hij werd in 1642 vermoord en opgevolgd door zijn zoon Abbas II.

4747. [1640 juli 23]. Van P. de Groot[1].

Venerande parens,

Intellexi non sine summo dolore qualem nescio cujus relatu de actionibus meis opinionem conceperis. Scilicet hoc unum deerat mortalium infaelicissimo, ut etiam parentum accederet indignatio tot tantisque ab ipso natali vexato miseriis; neque enim ea, quae sub infantia mea domui nostrae accidere et quorum etiamnum procellas experior, a me aliena duco. Ista tamen eo facil[i]ora mihi, quo communia nobis omnibus fuere. Accessit his non minus noxium mihi quam privatum ex morbo malum[2].

Illum ego mihi morbum omnium postea miseriarum fontem merito dixerim. Ille mihi non modo pristinum corporis robur, sed et matris nescio quid ex habitu exteriori meo colligentis affectum eripuit. Neque tamen impatienter me agere credideris de iis, in quibus patientiam meam in tam imbecilli illa aetate et experti estis et mirati. Hoc nempe profuerit ex tot intolerabilibus paene doloribus eam a teneris didicisse virtutem, cuius maxime mihi usui futura erat exercitatio. Ille itaque, ut ad rem redeam, morbus effecit, ut non ante decimum tertium aetatis meae annum trivialibus scolis accesserim, quo tempore, nisi sic detentus fuissem, iam iis egressus esse debueram et potueram.

Quo modo me ibi gesserim, praeter rectoris[3] et omnium, qui ibi noverunt me, iudicium suffecerit hoc dixisse, quod tertio anno septima egressus classe eam ibi laudem meruerim, quam ante me adeptus erat nemo. Ex istis principiis satis apparuit et potuisse me studiis incumbere et voluisse. Neutrum tamen profuit, continuo ab illis abripior; mittor Amstelodamum, non ut inchoata ibi studia persequar, sed ut iis, quae ad iter Indicum necessaria erant, animum applicem.

Hoc itaque isti morbo, hoc infirmitati ex illo meae debeo, quod ipsa illa causa imbecillitatis nempe meae, quae maternum affectum si non amore, saltem commiseratione permovisse debuerat, contra naturam indurueri iisque violentioribus vitae modis, quibus prae caeteris exemptus esse credebar, praecipue applicaverit.

Ibi ego aliud triennium, ut libere confitear, non impendi, sed perdidi, dum neque mihi idonea esse puto ea, quibus datus eram, studia neque aliis idonea videntur ea, quibus me idoneum esse iam nunc ostenderam.

Talia et amicorum etiam proximorum iudicia fuisse satis constat neque tamen quicquam fuisse profutura, nisi tandem acerbissimus per omnia membra morbus aperte docuisset non sufficere mihi corpus illi, cui destinabar, itineri.

Sic igitur intermissis tam diu studiis redditus sum. Iis Amstelodami aliquandiu operam dedi, de quibus testabitur D.[s] Vossius[4], hinc Hagae teste patruo[5] et iis, quae non pauca mea manu tunc descripsi[6]. Inde Lutetiae de quibus illud mihi sufficit testimonium, quod vitae meae ibi constiterit, tibi neque improbata fuerit ratio.

Sed neque tunc satisfacere matri potui, quae, ut majori me taedio afficeret, coepit actiones majoris fratris[7] probare et contra naturam suam et contra rationem ob eam

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XIII no. 26. Eigenh. oorspr. Gedrukt in vert. M. van Leeuwen, *Leven Pieter de Gr.*, p. 49.
2 Pieter was pokdalig en mank; vgl. M. van Leeuwen, *Leven Pieter de Gr.*, p. 7-8.
3 Theodoor Schrevelius (1572-1653), sinds 1625 rector van de latijnse school in Leiden. Pieter kwam er in 1629 op school. vgl. ook Vossius' brief dd. 6 april 1630 (dl. IV, p. 179-180).
4 Gerardus Johannes Vossius.
5 Willem de Groot.
6 Tussen half augustus 1637 en mei 1638 was Pieter in Parijs geweest en had zijn vader met allerlei werkzaamheden geholpen.
7 Cornelis.

solam causam, quod sciret illum invidere mihi gratiam tuam ideoque mihi esse infestissimum.

Inde Hagam reversus foro me dedi causasque ibi aliquoties satis honeste pro initio

egi[8]. Hoc unum dicam neminem ex iis, qui vitam meam culpant, maxime probaturum aliquem esse eorum, qui mecum ad forum venere, qui maiora in praxi testimonia publice professus sit, ne in hunc quidem diem usque.

Libere tamen fateor ab adventu in hasce terras matris multum detrimenti accessisse studiis meis neque enim animus meus continuis agitatus et quidem puerilibus iurgiis iis suffecit curis, quibus vix candidissimum sufficit ingenium.

Omnis tanti mali causa, ut audio, ex nimiis, quos feci, sumtibus et ex itinere meo Amstelodamensi[9] provenit. Quod ad iter attinet, ego illud non sine matris venia nec consulente tantum, sed et impellente patruo aggressus sum neque etiam inutile illud fuisse binis, quas ibi impendi, septimanis satis apparet ex libris tam de Fide et operibus quam ad Decalogum[10] excusis iisque, quae de Antichristo scripsisti, recusis[11] mea magis quam ipsius Blavii[12] diligentia. Neque Testamenti editio[13] etiamnum intacta foret, nisi meae curae opus illud ereptum fuisset. Sed de his omnibus melius post experientiam iudicabis. Neque est, quod de nimiis in illo itinere sumtibus queratur mater, cum iam plus quam septem menses sunt, quod omnino nihil ab illa acceperim neque quicquam nisi ex materterae[14] legato petierim, sed frustra.

Ex istis et aliis multis, quae adhuc sileo, poteris colligere, qualis mihi sit animus, quam aptum studiis ingenium, quae tamen etiamnum mihi esse curae ex eo colliges, quod praeterita septimana in supremo senatu causam egi, perendie in senatu Brabantico aliam acturus sim. Deficit mihi tempus, etiam animus tam acerbis cogitationibus fatigatus; proxime scribam caetera, Deum precatus, venerande parens, pro tua matrisque salute.

Tibi obedientissimus filius
P. Grotius.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 1 Aug.
En in dorso: 23 Iulii 1640. P. de Groot.

4748. 1640 juli 23. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

8 Pieter had zich in mei 1638 laten inschrijven als advokaat bij het Hof van Holland en de Hoge Raad (vgl. dl. IX, p. 293) en was in december 1638 voor het eerst als advokaat opgetreden (vgl. dl. IX, p. 737).
9 Zie ook de brief van Maria van Reigersberch dd. 16 april 1640, no. 4605.
10 *Explicatio...de fide & operibvs* en *Explicatio Decalogi...*; zie voor de volledige titels no. 4684, nn. 5 en 2.
11 *Commentatio...de Antichristo...*; zie voor de volledige titel no. 4684, n. 4. Het werk was eind april 1640 herdrukt; zie no. 4625 en n. 8.
12 De Amsterdamse drukkers-uitgevers Cornelis en dr. Johan Blaeu.
13 *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm*; zie voor de volledige titel no. 4706, n. 10.
14 Suzanna van Reigersberch; vgl. no. 4740.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 4737; beantw. d. no. 4768.

Si per res prolatas Amstelodamum, quod forte fiet, me contulero, agam de editione omnium tuorum operum[2] cum Vossio[3] et Blaviis[4], et locum de Babylonica obsidione in

2 Het betreft hier Willems bemoeienissen met de in no. 4737 genoemde werken van Grotius, voorts de heruitgave van *De ivre belli ac pacis* (1642; Ter Meulen-Diermanse no. 571), de postuum verschenen *Annales* (Ter Meulen-Diermanse no. 741) en *Historia Gotthorum* (Ter Meulen-Diermanse no. 735) en de kort tevoren in Parijs uitgekomen herdruk van *De veritate* (Ter Meulen-Diermanse no. 950).

3 Grotius' vriend Gerardus Johannes Vossius, hoogleraar te Amsterdam.

4 De Amsterdamse drukkers-uitgevers Cornelis en dr. Johan Blaeu.

Assyriacam[5] mutari faciam; quod si illuc non ivero, curabo id negotii per epistolam.

De filii Petri[6] negotio rogo aliquid certi constituas; is enim dum nullas a matre accipit pecunias, animum magis magisque a studiis abstrahit, quare vereor, ne invisa primum ei desidia postremo ametur. Filius Didericus[7] quo primum die Brema, ubi propter equi vulnus aliquamdiu detentus fuit, discessisset, in hospitio suo a furibus male habitus est amissis omnibus lineis aliisque, quae ad corporis usum secum ferebat, etiam litteris, quare Bremam repetere coactus est; spero quod jam iterum suscipiet iter melius illi processurum. Major filiorum[8], ut valeat et quid gerat quaeso ex te intelligam; ipse enim huc non scribit. Spero ei non inutilem fore obsidionis Atrebatensis successum, si modo exercitui Gallico commeatus suppetat.

Nos hic cum adversa fortuna hactenus conflictati vix magni aliquid de principis[9] hoc anno conatibus polliceri nobis audemus; interea ipse cum exercitu jam Sylvae Ducis est et mille subito currus conscribi in iis partibus jussit multam vim panum et farinae secum vehens. An de Venlona recuperanda an de invadenda Geldria cogitet, incertum; certe hostis in his partibus parvas habet copias equitum praecipuis ad Gallicum limitem missis.

Wittius vicethalassus[10] cum undecim nostris navibus tredecim Dunkerkanas adortus duas ex iis in potestatem suam redegit et de reliquis quoque actum foret, si quattuor ex Hollandia Septentrionali naves melius pugnassent.

Rediit huc ex Anglia Boswellus[11] cum plenariis, ut ajunt, mandatis transigendi cum Societate Indica de veteribus controversiis, quod sane non fiet nisi data magna pecuniae summa, qua jam rex non parum indiget.

Venere huc septem ex India Occidentali et Guinea naves omnia laeta referentes[12]; de navibus ex Orientali India venientibus nihildum certi habemus, sed minor jam pro iis metus misso Hitlandiam versus Trompio[13] et fusis a Wittio iis, qui prius nostris circa eam oram damna intulerant.

Vale, frater optime, et nos ama.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, XXIII Iulii 1640.

5 Vgl. hiervoor no. 4737 en nn. 10-13.
6 Over de moeilijkheden met Pieter zie men de brief van Maria van Reigersberch van 16 april, no. 4605, Willems brief van 25 juni, no. 4709, en Grotius' reactie daarop in no. 4726. Zie ook Pieters verdediging in no. 4747.
7 Diederik de Groot; hij was op weg naar het leger van de Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
8 Cornelis diende in de Artois onder Christoph Martin, vrijheer van Degenfeld.
9 Frederik Hendrik had het beleg van Hulst opgegeven.
10 Witte Cornelisz de With.
11 William Boswell, Engels agent in Den Haag; zie met betrekking tot zijn missie ook no. 4745, n. 7.
12 Een gecombineerde retourvloot van acht schepen onder leiding van Nicolaes Couckebacker was op 25 april 1640 van Sint Helena vertrokken. Daarvan arriveerden de (Nieuw-)Amsterdam, de Harderwijck, de Maria de Medicis en de Wesel van de kamer van Amsterdam, de Breda van de kamer van Hoorn, de (Nieuw-)Enckhuysen van de kamer van Enkhuizen en de 's-Hertogenbosch van de kamer van Delft op 22 juli 1640 op Texel; de Henriette Louise van de kamer van Zeeland arriveerde op 24 juli 1640 in de Wielingen.
13 Maarten Harpertsz. Tromp.

Naves ex Occidentali India afferunt 1800 marca(s) auri, 4000 mille cistas sacchari. Hodie certis nuntiis compertum octo ex India Orientali naves recte appulisse in portu Texelano, sex in Zelandia et Goeredano portu singulas; intellexerant illae ex duabus navibus nostris, quae obviam missae erant, de Dunkerkanorum adventu, quare quadraginta miliarium itinere ad septentrionem deflectentes eo serius ad nos vitato periculo

neque viso Trompio venere magna cum omnium laetitia, quippe vix potuere reperiri, qui naves istas sub praemio septuaginta in centum vellent assecurare.

Princeps jam Neomagi cum paratu bellico appulisse dicitur.

Vale iterum.

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de la reine et couronne de Suède prez le roy trèschrestien. A Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 1 Aug.

En in dorso: 23 Iulii 1640. W. de Groot.

4749. 1640 juli 23. Van P. Pels[1].

Mijnheer,

An u Ex.ce was over 8 daegen mijnen lesten[2]. Daer en is niet sund.rs, alleen dat vandage brieven van Warschauw kommen, die melden, dat den gen.ll Conitspolski[3] an sijnen coning adviseert, hoe dat naer den Polsen ambassadeur[4] alle contentement gegeven is, presenten gedaen, 2 à 300 gevangene losgelaeten en alsoo vertrocken; dat daerop tijdinge compt her, dat de Çaparoffski-cosaacken aen de Swarte Zee sijn ingevallen en extremen schade veroorsackt, waerdor den Turkschen kayser[5] verbitten sijnde den Polsen ambassadeur doen achterhaelen en denselven op de Polse frontieren bekommen, qualijck getracteert en naer Constantinopoli gevangen gebracht, daer men vreest swaericheyt te sullen ontstaen. Daer sijn lieden van opinie, dat de cosacken, die alle van de Griexe religie, sulckx à desseing hebben gedaen omme het rijck in onruste te brengen ten aensien, dat de jesuïten haeren godesdienst soucken te benemen; andere meynen, dat den coning sulckx selve gerne siet ome eens in de waepenen kommende die soo licht niet neder te leggen. In der Wilde ten aensien van die questie[6] waeren ooc well 14 d. man op de been.

Eenige hebben hier advis van eenen stillstandt tuschen den kayser en Bannier[7]. Saude die consencies qualijck succederen, soo waer het spell bijnaer uyt.

Ick blijve, mijnheer,

u Exelencie diener

Paulus Pels.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16. Eigenh. oorspr. Een datering van de brief door Pels ontbreekt, is mogelijk afgesneden. Onze datering op 23 juli steunt op de dorsale notitie van de hand van Grotius. Paulus Pels was Staats agent in Danzig. Zijn zoon Pieter is in de jaren 1638-1641 Grotius' secretaris geweest.

2 No. 4735 dd. 13 juli.

3 Stanislas Koniecpolski.

4 Adalbert (Wojciech) Miaśtkowski, extraordinarius Pools gezant naar Konstantinopel.

5 Ibrahim, sultan der Ottomanen.

6 Zie voor de godsdienstkwestie te Wilna ook no. 4727, n. 3.

7 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.

Uyt Lijffland van den gen.[ll aant.], dat alle de orloghschepen gereet gemackt worden; segge in Sweden met opinie dat de accomodacie van Dennemarcken soo gereet niet en is en dat de croon Sweden ooc in 't spell sall dienen.

Adres: Son Excell.[z] monseigneur Hugo de Groot, ambass.[r] ordinaire de sa May.[té] e cor[o]nne de Suède vers sa May.[té] de France, Paris.
Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 21 Aug.
En in dorso: 23 Iulii 1640. Pels.

4750. 1640 juli 23. Van P. Spiring Silvercrona[1].

Mijnheer,

Den 21 deser is mij u Excell.tz hooch aengenaemen van den 14 huius[2] wel geworden; bedancke mij hoochelijcken voor de geduerende goede comunicatie. Dat daerentegens de materiën, die ick volgens mijn plicht u Excell.tz te comuniceren hebbe, somwijlen soo overvloedich hier niet en vallen, is alleen de oorsaecke, dat soowel in Duytslandt als hier weynich remarquabels is passerende ende, alhoewel ick mijne brieven uyt Duytslandt noch niet ontfangen hebbe, soo sal ick doch niet voorbijgaen u Excell.tz het weynige, dat mij tsedert mijnen laetsten[3] bekandt is, mede te deelen: als dat de geconiungeerde armeën noch gesepareert sijn, doch soo verre niet van malcandren, dat sij sich, als het van nooden is, tijts genoech wederom souden coniungeren connen. Sijn Excell.tz Bannier[4] leyt tegenwoordich gants stil; wat dit eyndlijcken voor een eyndt sal nemen, openbaert den tijt.

Sijne Hooch.t den heere prince van Orangiën is met het geheele leger voor Bergen op Zoom opgebroocken ende tot 's-Hartogenbosch wel gearriveert. Men wil mij wel seggen, dat sijne marsche op Geldren gemunt sij, maer naer mijne opinie soo dunct mij, dat deselve op cleyn-Brabant gerecht sij om eene diversie te maecken voor de saecken van Attrecht. Wat nu daerop volgen sal, moet men verwachten.

De heeren ambassadeurs naer Sweden gaende[5] sijn tot Lubeck wel gearriveert ende, alsoo deselve aldaer een schip gehuyrt hadden om recht op Stockholm te gaen, soo en twijffele ick niet, off sij sullen, indien se goeden windt hebben gehadt, aldaer wel angelangt sijn.

Hiermede sal eyndigen ende u Excell.tz in de protectie des almogenden trouwlijcken beveelen ende verblijven

u Excell.tz dienst- ende vruntwilligen
Petter Spieringc van Norshollem.

's-Gravenhaag, 23 luly 1640.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 1 Aug.

4751. 1640 juli 25. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13. Orig. eigenh. ondertek. Petter Spiring Silvercrona was resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag.
2 Grotius' brieven aan Spiring van 1640 ontbreken.
3 No. 4732 dd. 9 juli of een verloren gegane brief van 16 juli.
4 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
5 Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds resident in Zürich.

Je vois par vostre très aggréable du 10 courrant[2] la continuation de vos bons offices, qu'il vous plaît faire pour moy, qui vous en auray de l'obligation perpétuelle, dont ie m'en revancheray à son temps et lieu et souhaitte avec impatience de voir bientost les effects de tant de sollicitations pour le payement de mes arrière-gages, la détention desquels si longue me cause certes de gran incommodités, surtout à ceste heure, que ma femme[3] est grosse et me tient icy accroché par force sans que ie puisse m'en aller devant ses couchées.

Après la prise d' Enghen par monsieur d' Erlach[4], où il a fait prisonniers plus de cent

2 Grotius' brieven aan Marini van 1640 zijn verloren gegaan.
3 Alessandra Paravicini Capelli.
4 Johan Ludwig von Erlach.

hommes qu'on a emmenez à Hohetvil, il s'en est retiré vers Brisac, pendant que d'autres trouppes commencent à paroistre auprès de Fillinghen avec desseing de gaster la raccolte de Brisac et Hohetvil et faire quand et quand quelque diversion auprès du Rhin, un amas de gens se faisant de nouveau pour cest effect tant en Allemagne qu'en Tyrol. Et ce qui plus nous le fait croire, c'est l'envoy d'un député baslois[5] venu icy il y a quatre iours, qui a descouvert au sénat d'icy des lettres par lesquelles on advertit ceux de Basle de se tenir bien sur ses gardes, parce que l'empereur et le roy d' Espagne ayent résolu dans leur conseil de surprendre à son temps leur ville, qu'ils croyent non sans sujet fort propre pour le recouvrement de Brisac que les Austrichiens ne peuvent souffrir entre les mains des François et qu'on y veille tuer tous les masles pour y colloquer par après une autre génération, qui fust plus fidèle à la maison d'Austriche. Pour à quoy remédier il a demandé l'entretènement d'une garnison aux despens de tous les protestans, ceux de Basle ne le pouvant faire seuls pour estre trop espuisés de l'argent qu'ils ont employé durant vint ans sur des soldats estrangers qu'ils avoyent continuellement entretenu à ses despens pour la conservation de leur ville. Lunedy passé il est party d'icy vers Soleure pour faire la mesme ouverture à monsieur l'ambassadeur de France[6] et messieurs les Suisses protestans s'assembleront bientost à Arau[7] pour délibérer sur ce suject-là, qui importe fort à toute la Suisse, sans laquelle on cerche d'allumer la guerre à quel prix que ce soit et si elle se fait, voilà ces messieurs soubs le joug non plus ne moins que les Grisons, tant sont ils abastardés et combattus de mille maux intérieurs que la paix convie.

Les Grisons sont assemblez à Coire et nous verront quelle résolution qu'ils voudront prendre sur les prétensions de l'archiduchesse de Tyrol[8] qui ne fait rien sans advis des Espagnols.

Leghanès[9] a esté repoussé du fort de Valentin, qu'il avoit attaqué avec perte de 500 et d'autant de prisonniers, mais Carlo de la Gatta[10] a forcé celuy de la Purpurata, estant entré dans Turin avec ses gens et on tâche d'y introduire aussy des vivres si les François ne l'empêchent, le secours estant desià arrivé à Pinerol. Le porteux nous en esclaircirla et faira paroistre la vérité de ce que les François publient à leur advantage, que les advis d'Italie modifient.

Je vous baise les mains et demeure, monsieur,
vostre serviteur tout à fait acquis
C. Marin.

De Zurig, ce 15 de Juillet 1640.

L'armée navale du Gran Turc[11], qui se porte bien, paroit sur la mer Mediterranée avec 40 galères et donne de la jalousie à Naple et Sicile.

5 Vermoedelijk de oppergildemeester Johann Rudolf Wettstein (1595-1666).
6 Blaise Méliand.
7 Conferentie van evangelische steden te Aarau (7-8 augustus 1640); vgl. Vogel-Fechter, *Eidgen. Absch.* V, 2, 1, p. 1177.
8 Aartshertogin Claudia.
9 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.
10 Carlo della Gatta, bevelhebber van de Napolitaanse cavalerie.
11 Ibrahim, sultan der Ottomanen.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 7 Aug.
En in dorso: 15 Iulii 1640. Marin.

4752. 1640 juli 26. Van P. Spiring Silvercrona[1].

Mijnheer,

U Excell.tz hoochaengenaeme comunicatie[2] hebbe ick den 14 deser wel ontfangen, voor dewelcke ick mij hoochelijcken bedancke.

Wat daerentegens men in Duytsland heeft is weynich schrijffwurdichs, alsoo men hoort, dat die met sijn Excell.tz den heer Bannier[3] geconiungeerde armeën weder gesepareert sijn, ende den heer Bannier met sijn armee ontrent Mühlhausen, de Hessische armee op haere frontieren, die Lunenborgische oock op hunne frontieren ende de Wijmaersche in de Wetterauw om haer wat te ververschen sijn gegaen, alsoo dat soo haest daer niet notabels sal te vernemen sijn.

De heeren ambassadeurs naer Sweden[4] gaende hebben onderwegs wel gesocht de saecken van Dennemarcken door eenige voorsten ende heeren bij te leggen, maer alsoo deselve insonderheit van den voorst van Holsteyn[5] meer disreputeerlijck als reputeerlijck sijn beiegent, hebben sij niets rechten connen. Waerdoor den heer Boreel uyt sijn eygen movement sijnen broeder den advocaet Boreel[6] tot Hamburch geseth heeft, die op dese saecke soude passen ende aen haer Ho. Mo. alsoock aen de heeren ambassadeurs van alles advertentie doen, 't welck van haer Ho. Mo. niet wel wort opgenomen ende sijn haer Ho. Mo. besich met hunne instructie te examineren; hoe sulcx afloopen wert, moet men verwachten. Haere instructie, soo veel ick verneme, is maer in 't generael ende niet royael, alsoo dat ick presumere, indien sij geen naerdere instructie en crijgen, dat sij weynich, ja niets sullen effectueren; waermede sal eyndigen ende u Ex. in die protectie des allmogenden troulijcken bevelen ende verblijve

u Excell.tz dienst- ende vruntwilligen
Petter Spieringc van Norshollem.

's-Gravenhaag, den 26 July 1640.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 24 Iuly[7].

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13. Orig. eigenh. ondertek. Petter Spiring Silvercrona was resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag.
2 Grotius' brieven aan Spiring van 1640 ontbreken.
3 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
4 Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva.
5 Friedrich III, hertog van Sleeswijk-Holsten-Gottorp (1595-1659). Bovendien was er sprake geweest van bemiddeling door de aartsbisschop van Bremen, de latere koning Frederik III van Denemarken (1609-1670), en door Anton Gunther, graaf van Oldenburg; vgl. no. 4690 en no. 4735.
6 Abraham Boreel (1605-1664), rechtsgeleerde. In 1639 was hij advocaat van de Oostindische Compagnie geworden. De Staten-Generaal wensten hem niet als correspondent te Hamburg, daar deze taak al werd vervuld door Georg von Holte (Res. 21 juli en 11 aug. 1640).
7 Abusievelijk voor: 24 aug.

4753. 1640 juli 27. Van G. Keller[1].

Hochedel, gestrenger Herr Ambassadeur, hochgeehrter Herr undt Patron,

Von des Herrn Feldtmarschall Banners Exc.[2] haben wir diese Nachricht, dass selbige sich mit dero gantzen Armee von Creutzberg nacher Eschwegen gewendet, von dannen sie von dero Persohn sich nacher Göttingen zu erheben entschlossen waren, umb mit Herrn

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 12. Eigenh. oorspr. Georg Keller was secretaris van de Zweedse gezant te Hamburg, Johan Adler Salvius.
2 Johan Gustavsson Banér.

Herzog Georgens zu Lüneburg fürst. Gn.[3] mündtliche Conferenz zu pflegen, die dann zu dem Ende von Hildessheimb abgeraisst waren, undt werden sie vermuthlich mit einander suchen dem Hatzfeld undt Wahlen[4] übern Halss zu kommen undt wo möglich zu ruiniren, damit durch dieselbe dem Piccolomini[5] keine grossere Forces zuwachsen mögen; der ist mit seinen gantzen Armee auss seinem Posto vor Newstatt uffgebrochen undt gegen Eisenach marchirt undt dörffte seinen Zug wol auch gegen Oberhessen richten.

In der Schlesie gehets den Unssrigen noch zimblich wol, undt haben sie den Keyserlichen, so sich umb Grossglogaw fast zu legen suchen, in verschiedenen Rencontren bisshero viel Völcker zunichte gemacht und eine zimbliche Anzahl Gefangnen eingebracht.

Der König in Dennemarck hatt einen Dänischen von Adel nahmens Hannibal von Seestatt[6] in Ambassade nacher Engellandt geschickt, undt ist hingegen der Generallieutenant King[7] am nechst verwiechenen Sonnabend, mit Commission vom König in Engellandt an den König in Dennemarck, anhero kommen undt heute nacher Glückstatt verraiset, woselbst der König dem Vermuthen nach diesen Sommer über verbleiben wirdt.

Die holländische Herrn Gesandten[8] haben sich zu Wissmar embarquirt undt gehen recta uff Stockholm, von dannen die newe schwedische nacher Teutschlandt destinirte Völcker den 1/11. huius abgesegellt undt verhoffendtlich nunmehr zu Stralsundt angelangt sein werden.

Wormit Ew. Exc. ich götlicher Bewahrung gantz getrewlich ergeben thue

Ew. Exc. gehorsamer Knecht

G. Keller mp.[a]

Hamburg, den 17. Iulii 1640.

Onder aan de brief staat: H. Amb. Grotio.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 21 Aug.

4754. [1640 juli ± 27]. Van N.N.[1].

3 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
4 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen, veldmaarschalk in keizerlijke dienst, en Johann Joachim (Joachim Christian), graaf van Wahl, Beiers veldmaarschalk.
5 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
6 Hannibal Sehested.
7 James King (± 1589-1652), officier; tot eind 1639 was hij in dienst van Zweden, in januari 1640 bood hij Karel I van Engeland zijn diensten aan, voor wie hij nu 2 regimenten Deense cavalerie moest lichten (vgl. *DNB* XXXI, p. 135).
8 Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva.
1 Hs. Stockholm, RA. Gallica 10. Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. De datering van de brief omstreeks 27 juli 1640 berust op de erin vermelde gebeurtenissen, die Grotius ook vermeldt o.a. in zijn brief aan Camerarius van 28 juli 1640, no. 4756. Schrijver is een van Grotius' - niet nader te identificeren - informanten voor nieuws uit vnl. Frankrijk en Noord-Italië.

Le 19e Juillet le grand maistre[2] sortit du camp de devant Arras accompagné de trois mille chevaux, le prince d'Anguyen[3], le duc de Nemours[4], les princes fils du duc de Vendosme[5] et plusieurs autres pour rencontrer le convoy parti de Peronne de 300 char-

2 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk, grand-maître de l'artillerie.
3 Louis de Bourbon, prins van Condé, de latere 'grand Condé'; tot aan de dood van zijn vader was hij bekend onder de naam hertog van Enghien.
4 Louis de Savoye, hertog van Nemours († 1641).
5 Louis de Vendôme, hertog van Mercoeur (1612-1669) en François de Vendôme, hertog van Beaufort (1616-1669), zoons van César de Bourbon, hertog van Vendôme (1594-1665).

rettes chargées la plus part de poudres et escortées par le baron de l'Eschelle[6] avec 500 hommes tant de cheval que de pied. Estant arrivé au lieu désigné, n'y trouvé point le convoy et en l'attendant, vient à passer au dit lieu l'arrière-ban de Haynaut et autres provinces, qui appercevant le grand maistre l'oblige de se mettre en bataille et de combattre. Ledit arrière-ban estoit de 3500 cavaliers conduits par les comtes du Bucquoy[7], de Bossu[8], du baron de Varembon[9] etc. Ils se choquent, se meslent jusques à trois fois; le comte de Bossu y est tué, celuy du Bucquoy blessé, Varembon fait prisonnier et renvoyé sur sa foy pour faire rendre le marquis de Gevre[10]. Huit cents seroyent demeurez morts sur la place, 700 prisonniers, quinze cents chevaux, force bagage; des François peu de morts et prisonniers, en tout pas plus de 30, le comte de Chiverny, la Grange le Roy, de Piennes[11] morts, les Binau, Courtenvau, Mayola[12] et autres prisonniers. Pendant cela le convoy arrive au lieu assigné et aussitost est investi par 1500 chevaux de la garnison de Bapaume, qui alloyent au devant d'un de leurs convois, sans rien sçavoir du nostre. Et le baron de l'Eschelle après peu de combat met le feu aux poudrez, fait couper les traits des chevaux des charettes. Les gens de pied montent sur lesdits chevaux et suivent leur chef à la fuite non sans perte. Car il s'est perdu 80 cavaliers et les 40 suisses, qui (a)près s'estre bien deffendus et estre rendus à ceux de Bapaume la vie sauve, ont neantmoins esté massacrés. Ledit de l'Eschelle est retourné au camp, mais guères bienvenu.

Un autre convoy parti de Dourlans de 500 charettes, 120[13] boeufs, 800 moutons escortez par le s.^{r} St Preuil[14], gouverneur dudit lieu, seroit arrivé heureusement au camp, les généraux de l'armée l'ayant recueilli à 3 lieues dudit camp. On a fait retarder le grand convoy jusqu'à la venue du s.^{r} du Halier[15], qui vient avec 6000 hommes de pied et 1200 chevaux, ceux d'Amiens ont offert 4000 hommes au roy, ceux-là joints aux 9000 de La Ferté[16] iront faire teste à l'armée ennemie et se mettant entre deux feront passer le convoy à la file.

On tient que le cardinal-infant s'est retiré pour estre plus proche du prince d'Orenge, qui fait mine d'en vouloir au petit Bra...; on a parlé d'une entreprinse sur Santvliet.

On parle d'une commission du marquis de Villequiers[17], gouverneur de Hesdin, qui avec 800 chevaux et 4000 hommes de pied doibt entrer au pays de l'ennemi pour faire diversion. Cependant l'on ne perd point de temps aux approches et est-on à la mine et à la sappe.

6 De sieur de L'E(s)chelle was kolonel van de cavalerie; zie ook *Mémoires de Montglat* p. 274v.
7 Charles Albert de Longueval, graaf van Bucquoy, goeverneur van Henegouwen († 1663).
8 Albert-Maximilien de Hénin, graaf van Bossu(t).
9 Niet geïdentificeerd.
10 François-Louis Potier, markies van Gesvres.
11 Philippe Hurault, graaf van Chiverny, en Louis de Brouilly, markies van Piennes. La Grange le Roy heb ik niet nader kunnen identificeren.
12 Drie zoons van Roger de Binos (Binau), Jacques, Simon en Roger; Louis de Souvré, markies van Courtenvant. Mayolas, 'lieutenant aux gardes' is niet nader geïdentificeerd.
13 Later doorgestreept. Grotius' brief aan Van Reigersberch van 28 juli, no. 4760, spreekt van 50 ossen.
14 François de Jussac, sieur de Saint-Preuil.
15 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
16 Jacques d'Estampes, markies van La Ferté-Imbault.
17 Antoine d'Aumont et de Roche-Baron, markies van Villequier (1601-1669); hij was goeverneur van de Boulonnais.

L'archevesque de Bordeaux[18] auroyt prins huit gallions espagnols au hâvre de Villefranche avec 7 à 800.000 escus. On espère la prinse de Thurin. Mons.r le duc de Longueville[19] fait dessein d'assiéger Giessen.

18 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux; het betreft hier een prijs van acht Engelse en Hollandse schepen, die voor rekening van Spanje voeren. Vgl. Sue (ed), *Corresp. d'Escoubleau* II, p. 221, 223, 226.

19 Henri d'Orléans, hertog van Longueveille.

Les Escossois auroyent prins le chasteau d'Edimbeurg et s'acheminent avec 30.000 hommes vers la frontière d'Angleterre, et le roy se seroit saisi de grande quantité d'or non encor monnoyé appartenant aux marchands de Londres, marche contre les Escossois, mais on ne dit pas avec combien de gens. Le général King[20] seroit allé à Hambourg pour recueillir secours de Dennemarc.

Adres: A Son Excellence Monseigneur monseigneur de Groot, ambassadeur de la royne et courronne de Suèdes près du roy très chrestien. A Paris.

4755. 1640 juli 27. Van P. Pels[1].

Mijnheer,

U Ex.[cie] hebbe vor 8 daegen lest geschreven[2]. Daer en is sedert niet gepasseert. Het schijnt, dat de differencie tuschen H.H.M. met Dennemarcken in meerder difficulteyt bestaen als dor den gemeynen man staet gemackt wort. De ambassadeurs[3] waeren tot Wismaer aenkommen omme naer Sweden te zeylen.

Daer en is uyt Polen niet anders als confirmacie, dat haeren ambassadeur[4] qualijck getracteert, ja gebastoneert naer Constantinopoli gevoert is; dat aen de Tartaren in Polen te vallen geboden en dat de Torcken an de Donau de frontieren naerderen, den grooten veltheer[5] ontbiet en begeert an sijne May.[tt] lichtinge van 30 d. vremde soldaeten, aparent in 't korte eenen anderen rijxdagh. De geruchten gaen, dat den coning sulcken orlogh gerne siet, dat de gevangene cosaacken verclaeren daertoe aengeport te sijn. Sulckx soo sijnde soo sijnder wonderlijcke misteriën onder verborgen. Den roep gaet, dogh sonder fondement, van eene ambassade van Dennemarcken herwaerder. Watter passeert, sall adviseren.

An mijnen sohn[6] schrijve eene questie met begeeren deselvige u Ex.[ce] te communiceeren omme sijn goet advis te hooren ofte sulckx, sooals ick het meyne, saude konnen gevonden worden. Het waer eenen streeck ome een deel quade menschen te bottemeuylen, daer men eene honnorabele famillie groote vrientschape saude mede doen ende alle de vrienden, die staet maacken van u Ex.[cie] prudencie, obligeren.

Ick bidde, dat mijnen sohn met u Ex. believen magh antworden en ick sall blijven, mijnheer,

u Ex. diener
P. Pels.

20 James King.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16. Eigenh. oorspr. Paulus Pels was Staats agent in Danzig. Zijn zoon Pieter is in de jaren 1638-1641 Grotius' secretaris geweest.
2 Vermoedelijk no. 4749 dd. 23 juli 1640.
3 Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva.
4 Adalbert (Wojciech) Miaśtkowski.
5 Stanislas Koniecpolski.
6 Grotius' secretaris Pieter Pels. Op welke kwestie hier door Paulus Pels wordt gedoeld is mij niet duidelijk.

17/27 Julio 1640, Dansick.

Boven aan de brief schreef Grotius: 29 Aug.
En in dorso: 27 Julii 1640. Pels.

4756. 1640 juli 28. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

Principem electorem[2] brevi huc rediturum putamus viso rege, re nulla, ut credo, confecta alia.

Rex Britanniae, quominus in Scotos ducat, multas habere potest causas, inter alias, quod miles ipsius disciplinae impatiens multa committat facinora, quae populum per se hujus belli non multum amantem aversiorem etiam reddant. Quod si Scoti aliquo modo reconciliare sibi gratiam regis poterunt, simulque rex animum et collectas vires vertit ad salutem consanguineorum totiusque Germaniae, id ipsum ut nobis laetum ita ipsi futurum sit gloriosum. Videbimus, quam spem nobis de eo daturus sit, ubi huc redierit elector, et quem agendi tenorem secuturus sit Rous[3], quid ad ejus proposita dicturi tum imperator de alieno liberalis, tum Bavarus[4] aliena tam cupide retinens.

Pro D. Bannerio[5] merito ambo solliciti sumus. Ubi est, brevi eum commeatus et pabula deficient; quo deinde iturus? Danubium versus? in medio validae sunt urbes. Retro in Bohemiam? habebit hostem insistentem vestigiis. Sed multa, quae evenire nobis nec praevidentibus possunt, hos nodos, spero, solvent.

Cardinalis Hispanus operam dabit, ut Hatzfeldium[6] ad se attrahat.

Vocati sunt ad conventum imperii civitates Helveticae, quae magis quam caeterae ad corpus Germanicum pertinere putantur, Basilea, Scafhusium, Sanctigalli. An missurae sint, dubitatur. Abbas certe Sanctigalli et episcopus Curiensis[7] mittent. Lunemburgicus[8] autem et Hassica[9] magis magisque nobis illigabuntur, si quid durius in eos pronuntiet imperator.

Batavi hoc anno non infelices tantum, sed, si Gallis credimus, minus strenui fuere. Doleo de comite Henrico Nassavio[10]. Pro adolescente agnato[11] opto Excellentia vestra solvat soteria.

Legati Batavici[12] arctis mandatorum finibus inclusi sunt. Ipsi proceres pro mercimoniis solliciti imperatorem palam offendere cunctantur, quanquam forte cunctationis hujus aliquando acturi poenitentiam.

Gallorum populis bellum hoc grave est. Sed quorum res in manu est parum curant, quid populi velint. Ipsorum et securitati et utilitatibus servit bellum. Sed, nisi cum Suedia producitur foedus, cogentur de pace cogitare, quod alioqui ingentes illi

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 240. Gedrukt *Epist.*, p. 635. Verschillen in orthografie en aperte onjuistheden in de copie Uppsala zijn niet gesignaleerd; ook de uitgave der *Epist.* bevat enige verschrijvingen van geringe betekenis, die stilzwijgend verbeterd zijn. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Karl Ludwig van de Palts.
3 Thomas Roe, Engels diplomaat in Hamburg, zou de rijksdag te Regensburg (30 september 1640 - 10 oktober 1641) bijwonen.
4 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
5 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
6 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen, veldmaarschalk in keizerlijke dienst.
7 Pius Reher en Johann VI Flugi von Aspermont.
8 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
9 Amalie Elisabeth von Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
10 Hendrik Casimir I, graaf van Nassau-Dietz, stadhouder van Friesland, Groningen en Drenthe. Hij was op 12 juli overleden ten gevolge van verwondingen opgelopen bij het beleg van Hulst.
11 Een ‘neveu’ van Camerarius die in de garde van Hendrik Casimir diende, was op 3-4 juli voor Hulst gevangen genomen. Camerarius had op 16 juli aan Constantijn Huygens verzocht moeite te doen voor zijn vrijlating; vgl. Worp (ed.), *Briefw. Huygens* III, p. 65 (hs. A'dam, UB., coll. Diederichs 28 Ar).
12 Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva.

hostium exercitus in Galliam multis locis patentem incubituri et, ut credo, aliqua ex parte intraturi sint.

In negotio isto Leodiensi[13] videntur mihi tepidiores quam res eorum exigebat fuisse Galli.

Pontifex ad fines suos, qui regnum Neapolitanum spectant, militis aliquid habuit, ne magno agmine isthac Hispani in Mediolanenses terras transirent. Divisim paucis et inermibus iter videtur non negaturus.

Postquam 11 hujus in castris Harcurtii[14] et ad castra pugnatum est, in qua pugna per certiores literas intelligimus duo hostium millia cecidisse, Gallos desiderari ferme CCL, penetrasse autem in urbem hostium equites ad DC, sub finem diei sequentis advenit in castra vicecomes Turenae et comes Tonnerius[15] cum VIII millibus, quae princeps Condaeus[16] ex suis vicinisque praefecturis collecta transmiserat. Auctus hac accessione Harcurtius ususque hostium recenti adhuc consternatione Rivolum, Collegnum, Benascum, loca traducendis a Pinerolo et Segusione commeatibus oportuna, insedit praesidiisque munivit, quo facto speratur facilis ibi futura annona post famem sane gravem. Nam nec equos quisquam aquatum ducere ausus fuit. Ita statim a militibus esurientibus in alimenti usum abripiebantur. In ipsa urbe, quod maxime necessarium est, panis non deest. Sed desunt alia, ut ex transfugis cognoscitur, videnturque Galli ex fiducia nihil agendo deditionem opperiri. Oppugnationem castrorum ab hoste haud valde metuunt eoque minus, quod antequam fessus hostis se recolligat alterum supplementum, quod sex millium futurum dicitur, sub Villaregio[17] exspectant.

Obsidio Atrebatum urbis jam in fossas pervenit, sed magnus exercitus magna eget victus copia multoque pulvere bellico. Quae nuper accepta fuerant absumta sunt. Die mensis hujus 19 Fremicurtius[18] a Perona Bapalmensi itinere perducere quae opus voluerat. Sed ea omnia pervenere in manus hostium, quanquam initia pugnae pro Gallis erant; sed superventus ducis Caroli et Lamboii[19] cum sex millibus mutavit fortunam. Exinde Dorlano et quidem palam voluit rex magnam copiam mitti. Sed hostis ad locum, qui Passus dicitur, validus et excurrens in partes omnes obstitit. Alio itinere capto a Dorlano et quidem nocte ea, quae 22 diem sequebatur, Sampreulius[20] quatuor secum habens militum millia perduxit ad castra quantum in paucos dies sufficiat carris centum, quibus aderant quinquaginta boves, oves ferme mille; in carris et farina erat et pulvis bellicus. Sed nisi et saepe et multa talia pervenient, quae obsessos perdere solent, mala obsessores urgebunt. Rex autem commeatuum vim magnam, quam Dorlanum[21] mittere voluerat, Ambianum reduci jussit ipsius Dorlani ab hoste obsidium metuens. E Corbia egressi ad spem praedae Gallorum LXXX capti fere sunt omnes.

13 Betreffende de burgertwist in Luik zie men no. 4659, n. 4.
14 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
15 Henri de La Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne, en Charles-Henri de Clermont, graaf van Tonnerre (1598-1651).
16 Henri de Bourbon, prins van Condé.
17 Nicolas de Neufville, markies van Villeroi.
18 Vgl. *Gazette* 1640 no. 94, p. 509, dd. 28 juli betreffende deze Spaanse poging een Frans convooi tegen te houden: 'Pour ce faire ils épient l'occasion de ce jour la, auquel le sieur de Leschelle avoit ordre d'en escorter vn, d'environ deux cens charettes, jusques à Fremicourt où il devoit aller trouver le Mareschal de la Mesleraye...'; zie ook no. 4754 dd. 27 juli.
19 Karel IV, hertog van Lotharingen, en Wilhelm, baron van Lamboy.
20 François de Jussac, sieur de Saint-Preuil.
21 Verbeterd uit 'Dorlano' overeenkomstig de copie Uppsala en de brief aan Oxenstierna van dezelfde datum, no. 4759.

Habere scribitur Leganesius[22] XVIII millia secum, exspectare II[23] millia a Neapoli. Germani milites nonnulli ex Italia ivisse in Hispaniam ad motus reprimendos, contra DCCC a Lindavia in Italiam venire.

Controversiae ducis Ethrusci[24] cum pontifice componuntur.

22 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.
23 De copie Uppsala heeft 'III millia'.
24 Ferdinando de' Medici, groothertog van Toscane.

Polonus Viscontium[25] vult fieri cardinalem.

Inter Helvetios multae nascuntur discordiae, super Abbatia aant. apud Scutium, super ponte Rusae, super negotio Amrini[26]. Interim in Rhaetis Austriaci de jure, quod sibi vindicant in octo jurisdictiones et inferiorem Engadinam, remittunt nihil.

Veneti quod ad limitem Mediolanensem habuerant militis inde avocarunt. Lucenses parent pontifici missas dici nisi certis in locis clausis foribus prohibenti. De caetero jura sua constanter tuentur faventibus Hispano et Ethrusco.

Rex praeter eos, qui Atrebatum urbem obsident, alium habet exercitum ad Corbiam XVI millium. In iis est Hallerius[27], qui et Sanciatum cepit et Flevillam. Hostilis exercitus ad XVI millia se tenet apud Bapalmam et Miremontium inter Corbiam et[28] Atrebatum urbem intentus ad omnes occasiones, ita ut octoginta Gallos nuper e Corbia, ut dixi, egressos ceriderit[29]. Inter eos mortuus est comes Nantoliae praefectus Corbiae[30].

Venit ad regem a Turca chiausius[31] quidam, qui jam Massilia iter ad regem facit.

Ex Villaregii agmine - jam Lugdunum pervenerat in Italiam destinatum - diffluunt plurimi. Utrius futura sit Atrebatum urbs, a praelio pendet.

Deus ad bonam pacem flectat potentum animos idemque Excellentiae vestrae omnia optima largiatur.

Excellentiae vestrae perpetua observantia devinctissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 18/28 Iulii 1640.

Adres: Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario et legato apud praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: R. Hagae 4 Aug. st. n. A.^{o} 1640.

4757. 1640 juli 28. Aan Willem de Groot[1].

Frater optime,

25 Onorato Visconti; hij was 1630-1635 Pools nuntius. Het feit dat hij niet tot kardinaal gecreëerd werd gaf in 1643 aanleiding tot een breuk tussen Polen en de Heilige Stoel; vgl. Pastor, *Gesch. Päpste* XIII 2 (1929), p. 706.

26 Joseph Am Rhyn.

27 François de l'Hospital, sieur du Hallier.

28 Verbeterd uit ‘ad’ overeenkomstig de copie Uppsala en de brief aan Oxenstierna van dezelfde datum, no. 4759.

29 Verbeterd uit ‘cecidere’ overeenkomstig de copie Uppsala.

30 De baron van Nanteuil.

31 Ibrahim, sultan der Ottomanen, zond een van zijn belangrijkste chiausen, Mustafa, naar Frankrijk, Engeland en de Republiek om mededeling te doen van zijn troonsbestijging en de bestaande verdragen te confirmeren. Mustafa chiaus had op 12 mei Konstantinopel verlaten en was op 16 juli met zijn gevolg door Marseille getrokken.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 901; de woorden ‘Tum de rebus Petri...proficere’ gedrukt *Clavis Epist. Grot.* Antw. op no. 4740; tezamen met no. 4743 beantw. d. no. 4771.

Exspecto, quid sit futurum de Annotatis ad Evangelia aliisque parturitionibus nostris[2]; tum vero ecquid placeant testimonia ad Veritatem religionis christianae[3]. Tum de iis, quae ad patris mihi semper venerandi memoriam[4] pertinent, tum de rebus Petri[5] scripsi ad

2 *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm. Cum tribus tractatibus & Appendice eo spectantibus.* Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev, MDCXXXXI; Ter Meulen-Diermanse no. 1135. Zie betreffende de overige werken no. 4748, n. 2.
3 Zie voor de volledige titel no. 4731, n. 2.
4 Willem had de schulden van hun overleden vader Jan de Groot († 3 mei 1640) betaald; vgl. no. 4740.
5 Zie voor de moeilijkheden met Pieter de Groot nos. 4709, 4726 en 4747.

uxorem[6] iterum. Verum est meae fortunae alium esse fulgorem quam parentum nostrorum fuit. Caeterum impendia reditus, qui legationem sequuntur, absorbent. Et si filiorum omnium cupiditatibus velim obsequi, et rem meam et ipsorum mores perdam. Semper id mihi fuit propositum, uti hic, quando in patria vivere amavit, forensibus se daret negotiis totumque se consecraret usibus civitatis Amstelodamensis plenae amantium nostri. Si virtutis viam volet insistere, poterit ditescere forensi opera, forte et sibi aut certe liberis, si quos unquam habebit, viam ad publica munia sternere, quae alibi sperare non debet. Quod si ita factus est ad res serias piger, ad sumptus vero inutiles profusus, ut recte agere nisi sub aliena tutela nequeat, tum do manus et uxoris sententiae accedo. Sed tamen omnia prius tententur, quae possunt proficere. Ego rerum novarum scriptione te exonero. Accipio enim ea aliunde ad taedium usque. Malim aliqua de meis et aliorum libris.

In castra ad Augustam Taurinorum, post praelium 11 mensis hujus intra et apud castra feliciter a Gallis pugnatum, venerunt vicecomes Turenae et comes Tonneriae sive Tonitrus[7] cum VIII millibus, quos ex suis vicinisque praefecturis princeps Condaeus[8] collegerat; venit autem nocte post diem sequentem. Statim Harcurtius[9] Rivetum et loca alia, quae usui erant ad commeatuum itinera a Pignerolo et Segusione castra versus, cepit, insedit et praesidiis tenuit. Intra urbem panis est. Desunt sal et bellicus pulvis. Itaque bene ibi animati sunt Galli etiam sine labore se velut reti sperantes capturos urbem eoque facilius, si et Villaregius[10] cum novo supplemento, quod sex millium futurum dicitur advenerit. Id si fiat nihil timebunt male tractatum a se Leganesium[11], qui habere apud se dicitur XVIII millia hominum, exspectare duo millia ex regno Neapolitano, quae pontifex per suas terras transire non vult nisi divisim, et alios e Lindavia milites missis cohortibus aliquot Germanicis ex Italia in Hispaniam ad reprimendos motus.

Ad Atrebatum urbem obsessores usque in fossas venere. Impedit cardinalis Hispanus, ne commeatus a Dorlano in castra veniant. Venere tamen nocte XXII circumducto itinere currus centum, boves quinquaginta, oves plus sexcentis, satis ad paucorum dierum alimenta. Quod si saepe fieri potest, sive vi, quod rex monetur Halerio[12] cum copiis ad se advocato, sive astu medio Augusto urbs erit Gallorum.

Tuus ex animo frater
H. Grotius.

28 Iulii 1640.

Rex exercitum praeter eum, qui in castris est ad Atrebatum urbem habet XVI millium, hostis XXX millia ad Bapalmam et Miremontium inter Corbiam et castra ad Atrebatum urbem posita.

6 Maria vertoefde in het vaderland; Grotius' brief aan haar ontbreekt.
7 Henri de La Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne, en Charles-Henri de Clermont, graaf van Tonnerre.
8 Henri de Bourbon, prins van Condé.
9 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
10 Nicolas de Neufville, markies van Villeroi.
11 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.
12 François de l'Hospital, sieur du Hallier.

Rogo diligentissime caveas, ne scripta mea non edita cujusquam in manus veniant, nisi cujus mandaverim. Historiam[13] velim bene custodias. Multas et graves causas habeo, cur Annotata ad Evangelia edi quamprimum velim. Interdum errata aut addenda quaedam inter relegendum aut cogitandum occurrunt, ut ecce in Annotatis ad librum de Veritate religionis christianae. Pro 'praesignificatae'[14] haec addenda sunt: ab Esaia XLV

13 *Hvgonis Grotii Annales et historiæ de rebvs Belgicis.* Amstelædami, Ex Typographejo Joannis Blaev. MDCLVII. Cum Privilegiis S.C. Majestatis; & Ordd. Belgicæ Fœderatæ, nec non Holl. West-Frisiæque, per annos quindecim; Ter Meulen-Diermanse no. 741.

14 Dit erratum ontbreekt in de lijst van Errata in het Parijse exemplaar (Bibl. Nat., Rés. D. 21515). Zie betreffende de Errata ook de nos. 4552, 4561 en 4568; vgl. Ter Meulen-Diermanse no. 950 rem 3.

Exitus obsidionis, qua Chaldaei Hierosolyma cinxerunt, ab Ieremia, etc. In Annotatis ad Evangelium Marci XIV. 72 post ‘προστιθένας’: Sic Basilius in libro de Baptismo vitam Christianam depingens duo haec verba ponit significatu eodem: ἀγγαρευόμενος προστίθει. τυπτόμενος ἐπίβαλλε[15].

Mitto, ut consequentiam epistolarum videas, quae Marinus[16] nuper de reconciliatione ecclesiarum ad me scripsit et quae respondi[17].

4758. 1640 juli 28. Aan Paltsgraaf Karl Gustav[1].

Très excellent et très illustre prince,

L'affaire de Poissy[2] ne va pas comme il debvroit. On a pris des informations de la bouche de ceux qui estoient intéressez dans l'affaire, sans entendre ceux qui estoient neutres et qui sçavoient comment tout l'affaire dès le commencement estoit passé. On a faict un acte à l'honneur de monsieur Polhem[3], mettant les Suédois dans le tort, on a donné à luy et au comte de Brulon[4] un service d'argent, à moy on ne parle point. Monsieur Polhem m'a dict d'advantage que pour colorer une action si mauvaise on dict que votre Altesse et ceux de sa suitte n'estoient pas bien affectionnez pour la France. Outre les instances que j'ai faictes, monsieur du Maurier[5] a escript en cour, afin que votre Altesse puisse avoir quelque satisfaction sur cet affaire icy.

On espère bien des succès des sièges de Thurin et d'Arras, le secours bien grand estant arrivé au camp devant Thurin et quelques convois à celui devant Arras.

Je demeure, très excellent très illustre prince,

de vostre Altesse le très humble serviteur

H. de Groot.

Le 28 de Juillet 1640, à Paris.

Adres: Très illustre et très excellent Prince Charles Gustaf, comte Palatin du Rin, duc de Deux Ponts etc.

Met andere hand: à Stockholm.

Onder aan de brief enige berekeningen.

15 Basilius *Hom. in S. baptisma* 8 (Migne, *PG.* XXXI, kol. 440B3): Ἀγγαρευόμενος προστίθει. Dit addendum is in de *Annot. ad Evang.* inderdaad toegevoegd.
16 No. 4710 van Charles Marin(i), Zweeds resident te Zürich.
17 Grotius' brieven aan Marini van 1640 zijn verloren gegaan.
1 Hs. Stockholm, RA., coll. Stegeborg. Eigenh. oorspr. Gedrukt *Epist. Grotii ad domum Sueciae*, p. 32.
2 Het reisgezelschap van Karl Gustav, paltsgraaf van Zweibrücken, de latere koning Karel X van Zweden, had op 18 mei in Poissy - niet ver van Parijs - moeilijkheden gekregen met de plaatselijke bevolking. Vgl. ook Register i.v. Poissy.
3 Winand von Polhelm, agent van Hessen-Kassel.
4 Anne, graaf van Brulon, ‘introducteur des ambassadeurs’.
5 Louis Aubéry du Maurier. Zijn brief ontbreekt.

4759. 1640 juli 28. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Certi tandem sumus vicecomitem Turenae[2] cum octo millibus, quos comiti Tonerrae[3]

1 Gedrukt *Epist.*, p. 634; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 58.
2 Henri de La Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne.
3 Charles-Henri de Clermont, graaf van Tonnerre.

tradiderat princeps Condaeus[4], lectos e Delphinatu, Provincia, Languedocia locisque aliis, pervenisse sub noctem 12 diei Iulii a Rivolo ad castra neque multo post eundem locum Rivolum insessum ac bene munitum a Gallis, recepta quoque ex hoste Collegnum et Sevascum positaque omnibus his in locis praesidia, ut posthac tuto commeatus et res bello necessariae a Segusione ac Pignerolo ad castra perduci possint. Scribunt autem qui in castris sunt ex transfugis disci multarum rerum penuria laborari in oppido, ita ut spes sit etiam sine operibus, qualia obsidentes facere solent, urbem in potestatem Gallorum esse venturam; oppugnationem castrorum ab hoste non ultra metuentium, quod illa tentamenta ei non bene cesserint et quia Galli alterum quoque supplementum sub Villaregio[5] brevi sibi adfuturum sperant.

De pugna etiam illa, quae 11 Iulii in ipsis castris et circum castra pugnata est, quaedam propiora cognovimus, equites hostium ferme sexcentos in urbem penetrasse, peditis non multum; occisa hostium duo ferme millia; Gallorum occisos, captos, vulneratos simul ad CCL.

In castra quoque ad urbem Atrebatum, quanquam diligenter, ne id fieri posset, curante cardinale Hispano, nocte, quae 22 hujus secuta est, carri et pecora ducente cum IV militum millibus Sampreulio[6] ad castra pervenere. Numerus varie narratur; qui moderatiora loquuntur dicunt carros fuisse centum onustos et alimento et pulvere bellico, boves quinquaginta, oves fere mille. Caetera, quae Dorlanum convecta fuerant, transire non potuerunt hoste intercedente. Itaque Ambianum reducta sunt. Quo et Halerium[7] rex revocavit diruto Sanciaco; obsessores urbis Atrebatum fossas jam implent. Et, si commeatus saepe ad eos transire possunt, brevi destinata conficient. Alioqui ea, quae jam pervenere, intra paucos dies a tanta multitudine absumentur. Qui vero commeatus et res aliae 19 hujus mensis a Perona sperabantur via Bapalmam pertingente posse perduci, ea omnia in hostium potestatem pervenerunt, quanquam initio felix Gallis erat pugna, sed cujus fortunam subito suo superventu cum VI millibus dux Carolus et Lamboius[8] mutavere. Hispanici exercitus pars maxima ad Passum est. Ex Sedano egressi Galli ad LXXX fere omnes capti sunt ab hostibus.

In castris ad urbem Taurinorum magna certe antehac fames fuit neque ausi sunt, qui equos habebant, eos aquatum ducere, quod a militibus famelicis in alimenta abriperentur.

Angli, quorum opera rex Britanniae contra Scotos uti vult, disciplinae impatientes sunt. Ab aliis spoliatae ecclesiae, ab aliis occisus centurio.

Lucenses[9] jura sua publica bene tuentur. De missis arbitrium pontifici permittunt. Excommunicati qui sunt, quanquam sibi injuriam fieri ostendunt scriptis publicis, abstinent a communione; missas ferunt non dici nisi clausa fore.

Marini nostri[10] necessitates valde ipsum prementes, cordi fore Sublimitati tuae spero. Ita meretur et diligentia ipsius et affectus pro bono communi et multa, quae immerito tolerat mala. Si meae potestatis esset ipsum solari, facerem.

Deus, Excellentissime et illustrissime domine, Sublimitatem tuam servet incolumem ejusque consulta fortunet.

4 Henri de Bourbon, prins van Condé.
5 Nicolas de Neufville, markies van Villeroi.
6 François de Jussac, sieur de Saint-Preuil.
7 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
8 Karel IV, hertog van Lotharingen, en Wilhelm, baron van Lamboy.
9 Vgl. Pastor, *Gesch. Päpste* XIII 2 (1929), p. 713 n. 1; A. Mancini, *Storia di Lucca*, p. 259vv.
10 Charles Marin(i) schreef Grotius geregeld over zijn financiële problemen veroorzaakt door het uitblijven van zijn salaris als Zweeds resident in Zürich. Grotius bepleitte in de loop van 1640 enige malen zijn zaak bij Axel Oxenstierna; vgl. no. 4633 dd. 5 mei, no. 4803 dd. 25 augustus, no. 4859 dd. 29 september, no. 4962 dd. 8 december, no. 4974 dd. 15 december.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 28 Iulii 1640.

Hallerius cum Sanciaco etiam Flevillam cepit. Est nunc apud Corbiam, ubi rex exercitum habet ad XVI millia. Hostilis exercitus ad XXX millia apud Bapalmam et Miremontium inter Corbiam et Atrebatum urbem. Dicuntur et ab Hesdino circumductis itineribus commeatus quidam in castra, quae sunt ad Atrebatum urbem, pervenisse. Sed majore copia opus est. Et dicitur rex parare sex curruum millia, quae sine proelio transduci non poterunt. Inde jam pendet res et gloria Gallorum hinc, inde Hispanorum.

Villaregii agmen in Italiam iturum prope Lugdunum venit, diffluunt ferme omnes.

A Turca chausius[11] ad regem missus jam Massiliam advenit.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae reg. Maj. regnorumque Sueciae senatori et cancellario.

4760. 1640 juli 28. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

Ick en can niet seeckers seggen, noch van Thurijn, noch van Atrecht, dan dat tot beide hoope is, niet sonder vrese. Bij Thurijn is 't gevecht, soo binnen 't leger van den grave van Harcourt[2] als daer ontrent gepasseert den elfden deser ende, soo wij nu naerder uit verscheide brieven vernemen, ontrent tweeduisent van de Spaensche zijde gebleven, ontrent tweehondert ende vijftigh van de Fransche zijde, seshondert paerden van de Spaensche sijn gecomen binnen Thurijn, alwaer, nae men can hooren, broodt is, maer veele andere dingen als sout ende buspoeder gebreck. Naedat dit was geschiet in de nacht van den twaelfden July, sijn gearriveert in 't leger den vicomte de Turaine ende den graef de Tonnerre[3] met achtduisent man, die mijnheer den prins[4] in sijne omleggende gouvernementen had versaemelt. Den grave van Harcourt hierdoor versterckt sijnde heeft terstont Rivoli bezet, Colleing ende Benasques ingenomen ende gesterckt, alle welcke plaetsen van groote importantie sijn om de vivres ende andere nootelijckheit te doen comen van Pignerol ende Suze in 't leger; daerenboven hoopen de Fransoisen aldaer noch in corts een nieuw renfort te crijgen onder den marquys de Villeroi[5], die ontrent tweeduisent man bij sich heeft ende, soo men meent, noch vierduisent bijeen hoopt te crijgen. Dit alles soo sijnde, sie ick, dat de Fransoisen aldaer hoopen de stadt te becomen sonder wercken ende niet seer en vresen, dat den marquys de Leganés[6] soo quaelijck onthaelt sijnde haer weder sal attaqueren, hoewel denselve Leganés bij sich heeft achtienduisent man, tweeduisent verwacht van Naples, eenige van Lingau, hebbende daerentegen eenige Duitsche regimenten gesonden in Spaignië om aldaer alle verdere commotiën te beletten.

Bij Atrecht sijn de Fransoisen in de gracht, maer hebben gebreck van vivres ende buspoeder. Den coninc had gelaet gemaect van een groot convoy te willen laeten gaen van Dourlans nae 't leger, met slaende trommel, maer den cardinael-infant

11 Ibrahim, sultan der Ottomanen, zond Mustafa chiaus naar Frankrijk, Engeland en de Republiek.

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 14m. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Uit de periode 1 juli 1640 - 7 januari 1641 bezitten wij vàn Van Reigersberch slechts één brief, dd. 8 oktober.

2 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.

3 Henri de La Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne, en Charles-Henri de Clermont, graaf van Tonnerre.

4 Henri de Bourbon, prins van Condé.

5 Nicolas de Neufville, markies van Villeroi.

6 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.

sijnde met het meeste van sijn leger bij Pas ende daerontrent heeft daerop wel opgepast ende sulcx belet ende apparentelijck noch meer sulx sal connen doen, indien, soo men hier meent, Haetzvelt[7] bij hem comt. Daerentusschen heeft men getracht bedecktelijck cleine convoien te

7 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen, veldmaarschalk in keizerlijke dienst.

brengen in 't leger, waervan het voornemen den 19 is gefailleert ende alle de carren met vivres ende buspoeder gecomen in de vijant, hoewel het beginsel van het gevecht seer was voor de Fransoisen met verlies van veelen van de vijanden. Maer den hertogh Carel met Lamboi[8] schielick daer bijcomende is de cantze verandert. Het tweede desseing van den 22 July bij nacht beleidt door Sampreuil[9] vergeselschapt met vierduisent man is beter geluckt ende heeft in 't leger gebracht hondert carren met vivres ende amunitie, vijftigh ossen, seven ofte achthondert schapen, 'twelck voor eenige dagen het leger can doen leven. Maer door meer diergelijcke mosten volgen, oft soo grooten leger can sich niet behouden. Daervan hangt die heele saecke ende van beide zijde werdt daerop wel gelet. 't Succes moeten wij verwachten.

Du Halier[10] comt bij den coninck met eenigh volck. Die van Amiens presenteren oock eenige t'haeren coste. Den gouverneur van Hesdin[11] heeft oock last eenigen inval te doen in 's vijands lant. Den hertogh van Longueville[12] gaet, soo men hier seit, Giessen belegeren.

De Schotten hout men hier meesters van het casteel van Edimburg ende daerbij seit men, dat het Engelsche leger - hebbende in haer eigen lant gecommitteert veele insolentie tegen haere overste ende tegen de kercken - ende het Schotsche gaen tegens malcander ende dat King[13] gaet om te haelen voor den coning het Deensche secours.

De stadt Luce blijft sonder mis ende bewaert haer recht, gesteunt door den coninck van Spaignië ende den hertogh van Toscane[14]. Den paus heeft belet, dat de Spaensche niet met groote trouppes ende gewapent sijn gepasseert uit het rijck van Napels nae 't Milanees. Die van Venegië hebben haer trouppes, die sij ontrent de frontieren van het Milanees hadden, ingetogen.

Uit het garnisoen van Sedan sijn ontrent tachtich uitgegaen om te sien, wat de vijant deden ende sijn weinigh uitgenomen allegader gevangen.

De Switsers hebben veele dispuiten onder malcander van eenige bruggen, van eenige abdiën ende over de saecke van den colonel Amryn[15]. Drie van haere steden, Basel, Scafhuisen ende St. Gal, sijn beschreven op de aenstaende rijcxdagh. Nae mij dunct sullen sij niet senden, maer wel den abt van St. Gal[16] als oock uit de Grisons den bisschop van Coire[17]. Deselve Grisons Vrancrijck verlaeten hebbende ende van Vrancrijck sijnde verlaeten, moeten al doen, dat het huis van Oostenrijck wil, welck huis haere oude pretensiën op de acht bailliagen ende de lage Engadine t'eenemael nu in 't werck stellen ende sullen daerin ende in andere saecken doen wat sij willen.

Den 28 July 1640.

8 Karel IV, hertog van Lotharingen, en Wilhelm, baron van Lamboy.
9 François de Jussac, sieur de Saint-Preuil.
10 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
11 Antoine d'Aumont et de Roche-Baron, markies van Villequier; hij was goeverneur van de Boulonnais.
12 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
13 James King; vgl. over hem no. 4753, n. 7.
14 Ferdinando de' Medici, groothertog van Toscane.
15 Josef Am Rhyn.
16 Pius Reher.
17 Johann VI Flugi von Aspermont.

Den prins van Orangië, soo het hem gelieft, can noch iet doen in Brabant, 'twelck men dan hier ten breedste wel sal uitmeten off de Fransoisen contentement te geven.

Wij moeten sien oft den keiser den Lunenburger ende de landgravin[18] vijand sal

18 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg, en Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel, werden niet beschreven voor de Regensburger rijksdag (13 september 1640 - 10 oktober 1641). Wel zonden zij een gezantschap onder leiding van Jacob Lampadius.

verclaren van dat rijck in den naesten rijcxdagh, tot dewelcke die twee niet en sijn beschreven. Dat van Wesel is een groot geluck.

De ambassadeurs van de Vereenigde Nederlanden[19] meen ick, dat bij haere instructie naeder sijn verbonden dan dat apparentie soude sijn, dat sij in Sweden eenigh verbont souden maecken. De Hansen, plaght Domannus[20] te seggen, sijn gansen ende dat sal men alle daegh meerder ende meerder sien.

De Duinkercksche schepen sullen apparentelijck gegaen sijn nae Spaignië.

Mij sal lusten te hooren, hoe het met het gouvernement van Vrieslant sal gaen.

Du Hallier, eer hij bij de coninck quam, heeft twee plaetsen becomen. Sancy ende Pleville aant.. Sancy gedestrueert. Den coninck heeft een leger van ontrent sestienduisent man bij Corbie. Eenige uit Calis voor desen sijnde uitgeloopen sijn bij den vijant verrast, den gouverneur, den grave van Nanteuil[21], met tachtich anderen gebleven. Men seit noch een clein convoi van Hesdin door ommewegen in 't leger is gecomen. 't Groote convoi seit men, dat wesen sal van sesduisent wagens. Sonder slagh en can dat niet passeren. De Spaensche sijn bij Bapaume ende Miremont tusschen Corbie ende Atrecht. 't Volck van den marquys de Villeroy gecomen bij Lions om te gaen nae Italië verloopt seer.

Een chiaux[22] uit Turckië is te Marseille gearriveert ende comt nae den coning.

Adres (boven aan de brief): Mijnheer mijnheer van Reigersberg, raidt in den Hoogen Raide in Hollant.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot. 28 Iuly 1640 uyt Paris.

4761. 1640 juli 28. Aan G.J. Vossius[1].

Vir eximie,

Novo vulnere afflictam domum tuam ex amicis cum moerore maximo intellexi[2]. Sicut enim gratulabar tibi cincto tot eruditorum filiorum grege[3], ita damnum aliquod abs te fieri multum doleo, nec tui tantum, amici tam boni ac veteris, sed et publici causa; pauci enim sunt hoc saeculo eruditi iidemque boni. Sed quando hodie nobis non datur ea perpeti christianae religionis causa, quae perpessi sunt isti, qui eam primi propagarunt, restat, ut patienter ferendo adversa alia vel sic manducemus carnem et sanguinem Domini de intimis affectibus nostris facientes Deo holocaustum, ut hoc, quasi vicario quodam martyrio, animos nostros quam maxime fieri potest

19 Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva.
20 Johann Domann (1564-1618). Hij was in 1598 subsyndicus van Stralsund, in 1611 syndicus van Rostock; in de zomer van 1618 overleed hij, terwijl hij namens de Hanzesteden in Den Haag onderhandelde.
21 De baron van Nanteuil.
22 Mustafa chiaus.
1 Copie Rotterdam, Gem. Bibl., coll. Rem. Kerk, cat. v. hss. 674. Gedrukt *Epist.*, p. 636; *Epist. eccl.*, p. 806.
2 Dit betreft een onjuist bericht; vgl. no. 4794.
3 Daarvan waren nog slechts Mattheus en Isaac in leven. Dionysius was in 1633, Gerard in maart 1640 overleden.

purgatos paremus tradere Deo aliquando recepturos beatam corporis ab adversis omnibus liberam sanitatem[4].

Interim quando dies exitus nostri de hoc saeculo incertus quidem est, sed magis magisque appropinquat, properemus quantum possumus dare posteritati ea, quae Dei dono accepimus. Quare te rogo, ut et tua edas quamprimum omnia et me quoque adjuves,

4 De copie Rotterdam heeft: liberati societatem.

ut prodeant nostra, ad Evangelia[5] primum, deinde de Iure belli et pacis[6], post historica[7].

Nunc ad Vetus Testamentum annoto non pauca[8], quae lucis aliquid ad intelligendam legem ac prophetas adferent, ut spero.

Deo, vir clarissime, te tuosque commendo.

Claritudinis vestrae addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, XXVII Iulii MDCXL.

Multas causas habeo cur Annotata ad Evangelia edi quamprimum velim. Exemplaria trium ἀνωνύμων[9] nimis diu est quod exspecto maneoque amicis eorum debitor. Velim et aliqua habere scripti contra Twtschurts[10] quod valde mihi placet[11].

4762. 1640 juli 30. Van P. Spiring Silvercrona[1].

Mijnheer,

U Excell.tz hooch aengenaemen van den 21 deser[2] is mij den 28 wel geworden; bedancke mij hoochlijcken voor de goede comunicatie.

Daerentegens heb ick zeder mijnen laetsten[3] soo van hier als van Duytslandt weynich vernommen, doch sal niet laeten desen te verselschappen met etgeene mij uyt Stettin geschreven word. Anders voor desen tijt gants niet passerende, alsoo dat naer mijner gebiednisse ick gestadighe verblijve,

u Excell.tz dienst- ende vruntwilligen
Petter Spieringc van Norshollem.

's-Gravenhaag, 30 July 1640.

5 Zie voor de volledige titel no. 4757, n. 2.
6 Ter Meulen-Diermanse no. 571; zie voor de volledige titel no. 4581, n. 7.
7 Zie voor de volledige titel no. 4757, n. 13.
8 *Hugonis Grotii Annotata ad Vetus Testamentum.* Tomvs I, II, III. Lvtetiæ Parisiorvm, Sumptibus Sebastiani Cramoisy, Regis & Reginæ Architypographi, et Gabrielis Cramoisy. viâ Iacobæâ, sub Ciconiis. MDCXLIV. Prostant Amsterdami, Apud Iohannem Blaev; Ter Meulen-Diermanse no. 1137.
9 *Commentatio...de Antichristo...*; *Explicatio...de fide & operibvs*; *Explicatio Decalogi...*; zie voor de volledige titels no. 4684, nn. 4, 5 en 2.
10 Niet geïdentificeerd. Vermoedelijk is de door Grotius geschreven naam in de uitgave der *Epist.* verminkt weergegeven.
11 De woorden 'Exemplaria...placet' ontbreken in de copie Rotterdam.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13. Orig. Eigenh. ondertek. Petter Spiring Silvercrona was resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag.
2 Grotius' brieven aan Spiring van 1640 ontbreken.
3 No. 4752 dd. 26 juli.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 7 Aug.

4763. 1640 juli 31. Van G. Keller[1].

Hochedel, gestrenger Herr Ambassadeur, hochgeehrter Herr,

In dem Königreich Pohlen ist von newern grosser Schrecken, dieweiln der Grosstürck[2] auss Ursach, dass die zaporowskische Cosacken ihm uff der Schwartzen See

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 12. Eigenh. oorspr. Georg Keller was secretaris van de Zweedse gezant te Hamburg, Johan Adler Salvius.
2 Ibrahim, sultan der Ottomanen.

eingefallen undt grossen Schaden gethan, den alberaits von Constantinopel mit Fried undt allem Contentement abgefertigt- undt verraissten polnischen Ambassadeur[3] mit Gewallt wieder zurückhohlen, in Gefängnuss legen undt viel taussendt Tartaren in Pohlen zu rauben, brennen undt morden gehen lassen.

Die Differentz in der Wilde wegen der Religion wehret noch.

Der Feind in der Schlesie hatt sich bey Liegnitz movirt, mann weiss aber noch nicht wohin; bey dessen Armee seind zwischen Generals undt Officiers grosse Differentien undt wollen sich diese von jenem nicht commendiren lassen, dass es alsso einer Meutenation nit ohngleich siehet.

Die in Cüstrin haben einen Aussfall gethan undt im Sternbergischen etzliche offne Flecken undt Dörffer aussgeplündert. Piccolomini[4] war über den Thüringer Wald gangen undt biss Vach kommen; weiln die Unssrigen aber sich auch zusammengethan, soll er wieder zurück nach Francken gangen sein. Sonsten wirdt in kurzem eine Zusammenkunfft unssrer alliirten Kriegsgeneralität zu Witzhaussen beschehen umb daselbsten nöthige Deliberation zu pflegen.

Der König von Dennemarck undt Hertzog von Hollstein[5] haben uff begehren dess Churfürsten von Sachsen[6] ein Abmahnungsschreiben an Hertzog Georgen[7] abgehen lassen, mit dem Anfang, dass, da Ihre frl. Gn. dero Trouppen avocirten, sie in keysserlicher Hulde verbleiben würden, wolten sie dessen versichern; daruff soll aber noch keine Antwort erfolgt sein.

Unssre Rheuterey logirt aniezo uff dem Eichsfeld, undt scheint, dass Hatzfeld[8] ein Corpus am Rhein formiren undt uff den Hertzog von Newburg[9] angehen werde.

Christian Ulrich[10] hatt in Dennemarck 500 Pferde erkauffen lassen, welche er alle alhier beritten machen will.

Graff Pentz[11] soll von einem hollsteinischen Bawren einen tödtlichen Schuss bekommen haben.

Ich verbleibe hiermit allzeit

Ew. Excell.[ce] gehorsamber Knecht

G. Keller mp.[a]

Hambourg, den 21. Iulli 1640.

Onder aan de brief staat: H. Amb. Grotius.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 21 Aug.

3 Adalbert (Wojciech) Miaśtkowski.
4 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
5 Friedrich III, hertog van Sleeswijk-Holstein-Gottorp.
6 Johann Georg I.
7 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
8 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen, veldmaarschalk in keizerlijke dienst.
9 Wolfgang Wilhelm, hertog van Neuburg en Gulik-Berg.
10 Christian Ulrik Gyldenløve (1611-1640), natuurlijke zoon van Christiaan IV van Denemarken en Kirsten Madsdatter. Hij begaf zich met 600 ruiters in Spaanse dienst en sneuvelde oktober 1640 nabij Meinertzhagen in Westfalen.
11 Christian von Pentz; vgl. no. 4630.

4764. 1640 juli 31. Aan G. Oxenstierna[1].

Illustris domine,

Felicem in patriam reditum tuum dulce mihi fuit intelligere, praesertim ex tuis ipsius

1 Gedrukt *Epist.*, p. 636. Gabriel Gabrielsson Oxenstierna, een neef van de rijkskanselier, had na zijn Italiaanse reis (vgl. dl. X, nos. 4230, 4377 en 4394) een bezoek gebracht aan Grotius en was via Engeland huiswaarts gereisd.

literis[2], quod in eo quoque me beat, quod docent me bene vivere, valere ac florere excellentissimos et illustrissimos deque me eximie meritos patrem tuum patruumque[3]. Deus eos, te totamque domum diu tutetur in rebus prosperis, quod votum cum facio tum vel imprimis me rei Suedicae inservire intelligo. Pro amore vero mei, quem eaedem tuae literae insigniter testantur, gratias satis magnas agere nunquam potero. Quod autem, cum hic esses, animum, quem tibi debeo, non pluribus testimoniis ostendere potui, in eo non tam meam accuso infelicitatem quam tuam felicitatem agnosco, cui Deus omnia, quae optari solent, tam abunde contulit, ut nihil sit in quo quisquam se tibi utilem praestare possit, nisi in hoc forte uno, si tibi bonitatis tuae testandae materiam praebeat, quod et ego faciam libens, teque orabo, primum ut nos iis, qui in nos imperium habent, commendes, deinde etiam, si quid monendus sum, me moneas. Literas siquando abs te accipere potero, non modo eis respondebo promptissime, sed et hoc annumerabo plurimis, per quae tibi obstrictus sum, beneficiis. Maneboque semper, illustris domine,

illustrissimae dominationis vestrae obligatissimus
addictissimusque
H. Grotius.

Lutetiae, 31 Iulii 1640.

4765. 1640 augustus 2. Van L. Aubéry du Maurier[1].

Nostre convoy accompagné de 15 mille hommes de pied et cinq mille chevaux a passé Dieux mercy sans que les ennemis ayent osé paroistre. M.[r] le mareschal de la Melleraye[2] est venu au devant avec six mille chevaux et quatre mille hommes de pied. Les Espagnols ont extrèmement montré leur foiblesse avec trente mille hommes qu'ils se vantoyent d'avoir, mais ce n'estoit que milices pour la moitié. Ils se présentèrent hier à nos lignes, mais ce ne fut que pour faire plus de monstre que d'effect. Dès meshuy ceux d'Arras n'ont plus qu'à espérer de ces gens-là et par conséquent ils parlementeront à présent comme nous le devons espérer.

Ie n'ay pas voulu laisser passer cette bonne nouvelle sans vous en faire part.

A Amiens, ce 2 d'Aoust 1640.

In dorso schreef Grotius: 2000 charrettes[3]; ce soir du 2 d'Aougst.

2 Ontbreekt.
3 Resp. Gabriel Gustavsson Oxenstierna (1587-1640) en de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
1 Hs. Den Haag, Kon. Bibl., coll. Cornets de Gr. IV 13v. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Louis Aubéry du Maurier was de zoon van Grotius' vriend Benjamin Aubéry du Maurier, bij leven o.m. Frans gezant in Den Haag.
2 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
3 Zie ook no. 4766.

4766. [1640 augustus 3]. Van N.N.[1].

Ceste nuict entre le 2 et 3 Aoust seroit venu un courrier de son Eminence de Richelieu

1 Hs. Stockholm, RA. Gallica 10. Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Schrijver is een van Grotius' - niet nader te identificeren - informanten van nieuws uit vnl. Frankrijk en Noord-Italië.

portant lettre à madame la princesse[2] et à madame la duchesse d'Eguillon[3], que le grand convoy seroit en partie arrivé au camp jusques à 2000 charrettes sous la conduitte de mons.r du Haslier[4] avec 12000 hommes de pied et 3000 chevaux, sans avoir rencontré l'ennemi, qui se seroit retiré et envoyé son bagage vers Douay ayant premièrement mis leur armée en bataille et considéré la contenance des nostres. Le mareschal de Chastillon[5] auroit planté quelques pièces de canon sur une demie-lune occuppée d'où il tire le long de la grand' rue de la ville; ses mineurs seroyent desià sous la ville, de quoy il auroit adverti les habitans et les auroit sommé de se rendre sans attendre plus grande extrémité pour en avoir meilleure composition. Aussi dit-on que mons.r le cardinal de Richelieu auroit mis au bas de sabre. Nous ne doutons plus de la prinse d'Arras[6].

On dit que les entreprinses du prince d'Orenges sur les villes de la Meuse seroyent faillus ayants esté esventées; que le baron de Lede[7] auroit investi Rhinberg. Outre ce qui a esté publié de Thurin ce 3, on dit qu'il y a lettre du 30 par laquelle on mande: la gabbia et l'ucelle in breve saranno à noi. On confirme la prinse des gallions espagnols au port de Villefranche par les vaisseaux de M.r de Bordeaux[8] comme aussi que le comte Maurice de Nassau[9] auroit assiégé la Baya de todos los Santos.

Adres: A son Excellence monseigneur monseigneur de Groot, ambassadeur ordinaire de la royne et couronne de Suède près du roy trèschrestien en son hostel à Paris.

4767. 1640 augustus 4. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

Spe melius successit principi electori[2] iter ad regem et cardinalem[3]. Nam hoc suadente, illo imperante, recepit eundi, quo velit, libertatem nullo vinculo ultra obstrictus, nisi illo, quo cum in carcere adhuc esset promisit se rebus Galliae non nociturum. Id enim scriptum rex retinet. Propositum autem est principi electori non in Angliam ire, quod neque bello se isti immiscere aveat[4] neque ad pacem gratam putet suam fore operam, sed in Hollandiam atque ibi opperiri, quid pro se facturi

2 Charlotte-Marguerite de Montmorency, moeder van Louis de Bourbon, prins van Condé, de latere 'grand Condé'.
3 Marie-Madeleine de Vignerot, dame de Combalet, hertogin van Aiguillon (1604-1675), nicht van Richelieu. Zij wordt in verband gebracht met het huwelijk tussen Louis de Bourbon en Claire-Clémence de Maillé-Brezé, een andere nicht van Richelieu, in 1641; vgl. Avenel (ed.), *Lettres Richelieu VI*, p. 788 n. 1.
4 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
5 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
6 De *Gazette* 1640 no. 103 p. 561-564 dd. 13 augustus meldt, dat de overgave op 10 augustus plaats vond.
7 Guillaume Bette, markies van Lede († 1658).
8 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux. Vgl. no. 4754.
9 Johan Maurits van Nassau-Siegen, goeverneur van Nederlands-Brazilië.
1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 241. Gedrukt *Epist.*, p. 637. Verschillen in orthografie en aperte onjuistheden in de copie Uppsala zijn niet gesignaleerd. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Karl Ludwig van de Palts.
3 Lodewijk XIII en Richelieu bevonden zich in Amiens nabij het front.
4 De copie Uppsala heeft 'audeat'.

sint Angliae Daniaeque reges retenta tamen sibi, ut Excellentia vestra prudenter monuit, libertate ea, quae agentur, rata vel irrita faciendi. Caesariani et Bavarici volunt seorsim extra conventum extraque communem causam eorum, quorum securitati per anteactorum oblivionem consulendum erit, Palatinum tractari negotium. Ipse vero elector optat, quod haud dubie rectius est, suam

causam communiter cum caeterorum causis et quidem in ipso conventu ad spem aequae concordiae provehi. Oravit praeterea elector per literas Angliae regem, ne grave ducat ad regem Galliae, quod pridem non fecit, scribere gaudiumque de principis electoris libertate testari ac eum rogare, ut posthac Palatinam domum sua benevolentia complecti velit. Pares literas a regina nostra[5] me consecuturum spero nihil ardentioribus votis exoptans quam videre istam domum relocatam in statum meliorem.

De Scoticis motibus, quo sint erupturi, admodum incertum esse video. Dicitur Kingius[6] in Dania militem scribere, cum quo vecto navibus in Scotiam exscendat. Militem interim regium nondum factum ad disciplinam ipsis Anglis gravem esse non miror. Si haec aliaque incommoda animos ad concordiam reducere poterunt, erit quod illis gratulemur. Valde autem mihi placet, quod de pertricoso isto negotio Ambonensi rex Angliae Boswello[7] potestatem fecit pacificandi, ut, si id successerit, de legato illuc mittendo cogitare dicitur.

Societas Indica in Batavis tam bene onustarum navium felice ac prope desperato reditu ditata summam rerum suarum jactu aliquo servare poterit.

Brisaci jam Ossenvillius[8] plane dominatur Erlachio egresso ad demetendos agros et Hatsteinio[9] ad curandam valetudinem. Itaque rex inter hujus anni capturas etiam istam urbem numerat.

Urbis Atrebatum obsidio bene procedit, si satis et panis, qui carus valde hactenus fuit, nunc autem et deficere incipit, et pulveris ad verberanda aut per cuniculos disjicienda moenia in castra pervenire possit. Videntur autem Galli id ut fiat curaturi non aperta vi, ut rumorem sparserant fallendo hosti, sed ex variis urbibus etiam longius dissitis furtivo itinere. Id ipsum ut impediat, cardinalis Hispanus propius se castra Gallica locavit ad Aubiniacum et S. Eligii montem cum viginti millibus, decem quae restant millibus ad faciendos excursus hic illic dispositis. Id quomodo exiturum sit, exspectamus. Caeterum apud Hispanos etiam esuriri testantur multi ejus gentis, qui quotidie illis castris desertis per Galliam in Hispaniam sibi iter quaerunt et famem non verbis nudis, sed et vultu et edendi siquid detur aviditate testantur. Sic et in Leganesii[10] castris audimus dure victitari. Plerosque militum binis in diem fabarum pugillis pasci. Leganesius autem nunc trans Padum se recepit; inde machinis castra Gallica lacessit. Id autem facere creditur, ut principi Thomae[11] cum equitibus illis sexcentis qui, cum postremo pugnatum est, subter urbem se recepere, aliqua perrumpendi et sic obsidionis ultima evitandi det occasionem Gallis non minus principis illius quam urbis capiendae avidis.

De Ebrahimi[12] morte famam jaciunt Veneti; quae si vera est, multum referet, unusne aliquis ipsi successurus sit, quem plerique futurum putant ex pacto Tartarorum ad Euxinum principem[13], an vero futurum ut praefectorum certamine laceretur imperium.

5 Christina van Zweden.
6 James King.
7 William Boswell, Engels agent in Den Haag. Zie betreffende zijn missie ook no. 4746.
8 Paul Le Prévost, baron van Oysonville; hij was door Lodewijk XIII tot adjunct van de goeverneur van Breisach, Johann Ludwig von Erlach, aangesteld en bleef dat tot diens dood in 1650.
9 Philipp Eustachius von Hattstein, ondergoeverneur van Breisach.
10 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, goeverneur van Milaan. Hij bevond zich met zijn leger voor Turijn.
11 Tommaso Francesco van Savoye.
12 Ibrahim, sultan der Ottomanen. Hij werd eerst in 1648 afgezet en geëxecuteerd.
13 Behadir-Ghiraï.

Pontificis controversiae et cum Gallis et cum Ethrusco[14] plane resederunt[15].

Lucensium controversia manet. Scripta eorum legi cum voluptate, usu impetrato ab

14 Ferdinando II de' Medici, groothertog van Toscane; vgl. Pastor, *Gesch. Päpste* XIII 2 (1929), p. 711-712.

15 Naar de copie Uppsala. De uitgave der *Epist.* heeft een onbegrijpelijk 'recederunt'.

eo, qui solus ea habebat, Ethruscas res hic agente[16]. De Salgasio Somosa[17] inquiram.

Pro Bannerio[18] non frustra sollicita est Excellentia vestra. Tum vero et Melandri[19] missionem postulantis consilium quas causas habeat, miror.

Batavis, ut video, res mari quam terra procedunt melius eaque, si sapiunt, praecipua illis cura esse debet; quanquam etiam terra hoc ipso anno magni aliquid post tot irrita tentamenta a principe Arausionensi exspectare Gallia jubetur.

Operae pretium erit intelligere, quid facturus sit Hepius[20]. Dabo et operam ut videam canones Anglicanos[21].

Discimus jam nunc DCCC carros nocte inter secundum et tertium hujus mensis Dorlano profecta venisse in castra ad Atrebatum urbem deducente Hallerio[22] cum XII millibus peditum, III equitum, obviam ei progresso Millereio[23] cum VI millibus equitum, peditum quatuor. Hostis ad praelium venire non est ausus, forte quod pars ejus militis abierit ad prohibendos principis Arausionensis conatus. Nunc cum panis pulverisque satis sit in castris brevi speratur urbs Gallorum fore.

De Taurinorum urbe nihil certi affirmat Harcurtius[24]. Defenditur urbs VII millibus militum, totidem armatis oppidanis; farina et panis in sesquimestre tempus sufficiunt. Erumpere voluit die 24 Iulii non princeps Thomas, ut putabatur, sed Carolus Gata[25] cum equitibus quingentis. Sed eorum ducenti a Gallis capti sunt, mersi in Doria multi, alii in urbem refugerunt. Nuntio pontificio[26] exitum ex urbe permittere Harcurtius noluit. Sed in ejus castris multum aegrotatur multique tribuni propterea jus abeundi impetravere. Habet jam XVIII millia Harcurtius et supplementa sub Villaregio[27] non longe aberant. Veniunt[28] illi et ex Delphinatu milites. Leganesius putatur ultra XII millia non habere. Sed Trivultius[29] ei a Mediolano tria millia adducit. Et ex regno Neapolitano collectae copiae sperant ad Finale posse transvehi. Sed in eo mari, quod ad Finale est, classem jam habet archiepiscopus Burdegalensis[30], ut et transvectiones istas et commercia inter Hispaniam Italiamque impediat. Rumor est in urbe eo ipso tempore, quo exierat Millereius, castra ab hoste fuisse oppugnata multo utrinque sanguine. Certiora exspectamus.

Deus Excellentiae vestrae in publicis privatisque negotiis faveat.

Excellentiae vestrae perpetua observantia
devinctissimus
H. Grotius.

16 De Nero of Ferdinando Bardi. Een overzicht van de politieke pamfletten, die Grotius onder ogen gehad kan hebben, in Pastor, *Gesch. Päpste* XIII 2 (1929), p. 713, n. 1; vgl. A. Mancini, *Storia di Lucca*, p. 259vv.
17 Francisco Salgado de Somoza (vgl. no. 4736); de titels van zijn publikaties aldaar n. 25. Het woord ‘Somosa’ is in de copie Uppsala weggelaten.
18 Johan Gustavsson Banér.
19 Peter Melander, graaf van Holzapfel.
20 Johan Heppe; vgl. no. 4736 en n. 19.
21 Zie voor de 17 ‘canons’ van de synode van bisschoppen bv. Gardiner, *Hist. England* IX, p. 143 vv.; Wedgwood, *Great Rebellion* I, p. 332 v.
22 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
23 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
24 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
25 Carlo della Gatta, bevelhebber van de Napolitaanse cavalerie.
26 Fausto Caffarelli.
27 Nicolas de Neufville, markies van Villeroi.
28 Verbeterd naar de copie Uppsala uit ‘Veniant’ in de uitgave der *Epist.*
29 Giovanni Giacopo Theodoro, kardinaal Trivulzio, prins van Mesocco, graaf van Melzo († 1657).
30 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux; zie ook no. 4754.

Lutetiae, 4 Augusti 1640.

Adres: Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario et legato apud Praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: R. Hago 8/18 Aug. 1640.

4768. 1640 augustus 4. Aan Willem de Groot[1].

Frater optime,

Gratias habeo, quod editiones nostras curae tibi fore promittis. Scio D. Vossii[2] meticulosum esse ingenium. In Annotatis ad Evangelium[3] multa erunt, quae scio aliis non placitura. Id qui vero studeat, nequit vitare. Rogo igitur, ut cum ejus consilio de tota editione constituas cum Blavio[4] omnemque moram abrumpas. Velim scire, an et quae ex Anglicano vetustissimo codice manuscripto[5] transmiseram, suis locis addita sint Annotatis. Miror vero nondum ad me venisse τῶν ἀνωνύμων[6] exemplaria; quod quamdiu non fit, fidem meam apud amicos liberare non possum. Vides, quamdiu in eo Blavii cessaverint. Scripti Anglicani[7] quaedam exemplaria addi velim vel seorsim ad me quamprimum mitti pretio, si opus est, persoluto.

Didericus[8] damno edoctus erit posthac, ut spero, in suis servandis diligentior. Opto illi iter nimis diu dilatum tandem prospere cedat.

Maximus filiorum[9] cum D. Degenfeldio[10] est in castris ad urbem Atrebatum. Ubi primum discesserat, ad me scripsit, respondi[11] benigne valde, ex eo nullas ab ipso literas accepi.

Societati Indicanae semper optime volui, tum quod in ejus negotiis multum fui versatus, tum quod inter ejus magistros multi sunt nobis benevolentes[12]. Quare venisse sospites ejus naves gaudeo optoque, ut cum Anglis controversia moderata transactione finiatur.

Apud urbem Atrebatum obsidio in bona est spe, si panes sint in castris, qui jam diu valde sunt cari, nunc et deficere incipiunt, deinde si ibi sit bellicus pulvis, sine quo moenia nec verberari ad ruinam nec cuniculis disjici possunt. Quid ea de re futurum sit, dubitamus; nam et rex[13] multas vias tentat obliquas ex longinquis urbibus, ut hostem fallat, et cardinalis Hispanus se, ut id prohibeat, propius Gallica castra premit.

Apud Taurinos itidem res incertae sunt. Leganesius[14] ex montibus Transpadanis castra Gallica machinis verberat. Esuriunt strenue ubique, nam in Leganesii castris miles victitare dicitur binis in diem pugillis fabarum. In castris ibi Gallicis magna itidem est rerum penuria insessis itineribus.

Ab Hispanis castris non longe ab urbe Atrebatum multi ob famem transfugiunt. Ita jam milites, qui de parandis opibus certare solebant, de pane quaerendo certant.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 901. Antw. op no. 4748; beantw. d. no. 4781.
2 Gerardus Johannes Vossius; Grotius maakte van zijn hulp gebruik bij de uitgave van zijn werken.
3 Zie voor de volledige titel no. 4757, n. 2.
4 Dr. Johan en Cornelis Blaeu, drukkers-uitgevers te Amsterdam.
5 De codex Alexandrinus van het griekse Oude en Nieuwe Testament; vgl. no. 4632, n. 16.
6 *Commentatio...de Antichristo...*; *Explicatio...de fide & operibvs*; *Explicatio Decalogi...*; zie voor de volledige titels no. 4684, nn. 4, 5 en 2.
7 *De absolvto reprobationis decreto. Versio ex Anglico.* Amsterdami, Apud Ioh. & Corn. Blaev, MDCXL; Ter Meulen-Diermanse no. 1320. Zie betreffende het auteurschap no. 4688, n. 4.
8 Grotius' zoon Diederik was, op weg naar het legerkamp van de Zweedse veldmaarschalk Banér, te Bremen bestolen. Vgl. no. 4748.
9 Cornelis de Groot.
10 Christoph Martin, vrijheer van Degenfeld.
11 Beide brieven ontbreken.
12 Bovendien was Willem de Groot sinds 9 maart 1639 advokaat van de Oostindische Compagnie; vgl. dl. X, p. 168.
13 Lodewijk XIII bevond zich te Amiens.
14 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.

Etiam apud Banerium quibus nunc quidem est in locis non diu suppetet militis et equorum alendorum copia.

Vale, mi frater, et nostras ἔκδοσις diligenter cura nosque de singulis fac certos.
Tuus semper toto animo frater
H. Grotius.

4 Augusti 1640.

Mitto iterum aliquid a Marino[15] et responsum a me, ut ordinem eorum, quae nunc disputantur, intelligas.

Iam nunc nuntium accipimus DCCC carros panibus et pulvere bellico onustos venisse in castra die 3 hujus mensis, cum nocte praecedente discessissent Dorlano. Hostis praelium ausus non est contra XVI millia, quae habebat secum Halerius[16] et decem millia, quae obviam e castris duxerat Milereius[17]. Ita brevi urbs illa speratur Gallorum fore.

Post id audivimus, cum exiisset castra Millereius, castra ab hoste fuisse oppugnata multumque fusum sanguinis.

De urbe Taurinorum difficilior est conjectura. Defenditur enim septem millibus militum, totidem oppidanis bene armatis. Habet farinam et frumentum ad sesquimestre tempus. Harcurtius[18] bonum habet exercitum ad XVIII millia et supplementa exspectat, sed multum aegrotatur in ejus castris. Leganesius XII millia habet, sed militem exspectat et a Mediolano et a Neapoli.

4769. 1640 augustus 4. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Princeps elector[2] tandem coram orato, ut sibi hac in re faveret, cardinali per eum a rege impetravit plenam eundi, quo vellet, libertatem manente interim scripto illo penes regem, quod in carcere signavit princeps elector, in quo illud inter alia continetur polliceri ipsum nihil se facturum contra regis commoda. Narravit haec mihi princeps elector magno cum gaudio huc reversus addiditque in Hollandiam se cogitare ibi exspectaturum, donec Scotici motus sedentur. Cum intellexissem et Angliae et Daniae regem ad ipsius restitutionem aliquam laborare velle in Germania[3], monendum censui, ne eis regibus eorumve alteri faciat de suo negotio transigendi potestatem liberam; alioqui fieri posse, ut non magna re accepta contentus esse cogatur, quare salvum ipsi esse debere, quae offerentur, acceptandi vel non acceptandi arbitrium. Respondit vero plane ita sibi esse constitutum: velle autem et caesarianos et Bavaricos non in ordinum conventu neque cum de generali ante actorum oblivione agetur, sed seorsim Palatinum negotium tractari. Sibi autem videri

15 Charles Marin(i), Zweeds resident in Zürich. Grotius zond ook met no. 4757 een gedeelte van zijn correspondentie met Marini aan Willem de Groot. Grotius' antwoorden op Marini's brieven van 1640 zijn verloren gegaan.
16 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
17 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
18 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 636; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 60. Gedeelt. gedr. in vertaling Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 257-258.
2 Karl Ludwig van de Palts. Hij had sedert oktober 1639 in Franse gevangenschap vertoefd.
3 Te Regensburg werd een rijksdag (13 september 1640 - 10 oktober 1641) voorbereid.

satius suam causam non separari ab aliorum causis et tractari eam omnibus principibus consciis; quam sententiam et ego probavi, sic tamen, ut dicerem, quocunque modo suum consequi posset, gratam id reginae nostrae[4] fore. Utile autem et elector et ego futurum existimabamus, si regina nostra scriptis ad Galliae regem literis ostendat gratum sibi esse, quod regis beneficio libertatem elector receperit rogetque regem, ut porro Palatinae domui fautorem se praebeat. Sperat elector ab Angliae rege, qui ad Galliae regem pridem nihil scripsit, impetrare se posse paris argumenti literas misso quodam suorum in Angliam cum

4 Christina van Zweden. De door Grotius gevraagde brief heb ik niet kunnen terugvinden.

literis suis id rogantibus. Dixit electori rex hujus anni proventum sibi felicem fore, quantum augurari liceret, trium urbium acquisitione. Earum trium una se jam potitum, Brissaco.

Hoc ideo dicit, quia egresso Erlachio[5] ad demetendos agros ad Hohentvilam usque, ubi et Engam cepit et caesarianos quosdam, qui a locis circa Constantiam venerant, cecidit partemque eorum cepit, Hatstenio[6] autem itidem egresso velut ad curandam valetudinem, Ossenvillius[7] solus jam urbem regit. Dicuntur autem et Erlachius et Hatstenius baronatus a rege accepisse in praemium operae, Erlachius praeterea lucri multum facturus ex messe, quam Gallis magno venditurus est.

Cardinalis Hispanus castra sua rursum transtulit ad Aubiniacum et montem S. Eligii, ubi considet cum XX millibus, ceteris decem ferme millibus hic illuc discursantibus.

In castris Gallicis ad urbem Atrebatum valde carus est panis, pulveris praeterea bellici non ea copia, quae ad ruinas murorum faciendas aut ad implendos cuniculos sufficiat. Rex famam sparserat se palam magno cum agmine traducere velle, quae opus sunt. Sed et id fallendo hosti repertum creditum, consilium autem regis esse, ut diversis ex[8] locis noctu furtivisque itineribus travectionem per particulas curet. Id si bene succedat, brevi Gallorum ista urbs erit.

Leganesius[9] trans Padum se recepit rescisso ad Monticallerium ponte; ex iis locis multo machinarum jactu castra Gallica infestat, ut ex nac parte districtis nonnihil Gallis ex urbe eruptiones prosperius fiant; credunt autem Galli Thomam principem[10] metuentem, ne urbis aliquando captae fiat accessio, cum equitibus illis, qui postremo proelio subter urbem consederunt, in urbem autem famis augendae metu recepti non sunt, exitum sibi quaerere.

Controversiae pontificis cum Gallis et cum Etrusco[11] compositae sunt, cum Lucensibus manent.

De morte sultani Ebrahimi[12] rumores spargunt Veneti; qui si veri sunt, nihil erit chiausio[13] quod hic agat; successio autem ex veteribus pactis dicitur devolvi ad chamum Tartarorum Precopensium[14]. Si is concorditer recipitur, firmius erit quam ante validiusque illud imperium. At si purpurati regni Turcici se opponunt et sibi quisque magnitudinem parant, posset lacerari id imperium ac sic ingens in id aditus christianis fieri.

Itali principes, ut mihi a compluribus dictum est, ita judicant, ubi exire cum Gallia foedus coeperit, benignam occasionem honestae pacis Suedis se aperturam.

Sicut Lunemburgici et viduae Hassicae[15] contra imperatorem arma bonas nobis spes praebent, ita Bannerii[16] exercitus multum attritus inopia commeatuum ac pabuli

5 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach.
6 Philipp Eustachius von Hattstein, ondergoeverneur van Breisach.
7 Paul Le Prévost, baron van Oysonville, adjunct van Erlach.
8 Dit woord ontbreekt in de uitgave der *Oxenst. Skrifter.*
9 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.
10 Tommaso Francesco van Savoye.
11 Ferdinando II de' Medici, groothertog van Toscane; vgl. Pastor, *Gesch. Päpste* XIII 2 (1929), p. 711-712; A. Mancini, *Storia di Lucca*, p. 259vv.
12 Ibrahim, sultan der Ottomanen. Hij werd in 1648 afgezet en geëxecuteerd.
13 Mustafa chiaus.
14 Behadir-Ghiraï.
15 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg, en Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
16 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.

et non bene succedentia, quae ipsi a Longavillano[17] data sunt consilia, sollicitos nos habent.

Multi Hispani ex castris cardinalis Hispani ob famem elapsi per Galliam in patriam redeunt et in Leganesii exercitu miles binis pugillis fabarum in diem victitat. Ita nunc ubique non minus cum esurie quam cum hoste certamen est.

17 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.

Deus, Excellentissime et illustrissime domine, res Suedicas sub tuae Sublimitatis tutela promoveat detque bonam christianis pacem.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 4 Augusti 1640.

Iam nunc multa discimus de obsidionibus urbium duarum. Nam in castra ad urbem Atrebatum pervenerunt DCCC carrorum die mensis hujus tertio, qui media nocte Dorlano abierant deducente Halerio[18] cum XII millibus peditum, tribus equitum obviam ei profecto Milleraeo[19] cum VI millibus equitum, peditum quatuor, hoste proelium non auso, cujus rei causam quidam putant, quod exercitum suum imminuerit cardinalis Hispanus missis sex ferme millibus ad disturbandos conatus principis Arausionensis, cum in castra jam pulveris satis venerit et machinis et cuniculis urbs impetita non diu resistet, quanquam lunatorum operum duorum extra portam alterum recuperasse oppidani dicuntur.

De urbe Taurinorum nihil certi promittit Harcurtius[20], habet ipse XVIII ferme millia et Villaregius[21] jam prope ad eum accessit exspectanturque et e Delphinatu milites. Annona in castris ejus bona est. Leganesius XII ferme habens millia ea partim ad Novam Astam disposuit partim in colle, quem Padus ab urbe dividit. In eo exercitu minus commode vivitur itaque plurimi transfugiunt. In urbem nuper, cum pugnaretur, venere mille quingenti pedites, equites nongenti, sunt ibi milites nunc ferme septies mille et totidem ex oppidanis armati, farina et panis ad sesquimensem sufficit, pulveris an satis habeant, dubitatur. Voluit die 24 Iulii non princeps Thomas, ut fuit existimatum, sed Carolus de Gata[22] cum equitibus ferme quingentis ob pabuli, ut creditur, inopiam ex fossa urbis, ubi se tenebat, per loca Gallis insessa perrumpere; verum a Gallis illi repressi, trucidati, mersi in Doria amne, ducenti capti sunt; triginta ferme perrupere, pars retro in urbem rediit. Nuntio pontificio[23], ut urbe exiret, permittere Harcurtius noluit dicens eum in urbe utiliorem fore. Ceterum in Harcurtii castris multi sunt morbi, qua de causa tribunorum octo jus discedendi impetrarunt, milites septingenti vulnerati sunt a suis ipsis musquettis, quod eae non bene fabrefactae essent. Pecunia ad Harcurtium e Gallia missa est.

Theatinus[24] quidam monachus arcanas ad regem Galliae literas perferens a Genua non longe ab urbe jussu generalis sui[25] et senatus Genuensis permissu captus fecit, ut multa Galliae arcana Hispanis patescerent.

Archiepiscopus Burdegalensis[26] cum sua classe apud Finale est, ut commercia inter Hispaniam et Italiam turbet simulque impediat, ne miles a Neapoli Mediolanum missus illuc appellat. Trivultius[27] a Mediolano millia aliquot Leganesio adducit.

18 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
19 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
20 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
21 Nicolas de Neufville, markies van Villeroi.
22 Carlo della Gatta, bevelhebber van de Napolitaanse cavalerie.
23 Fausto Caffarelli.
24 Felice Asplanati van de orde der theatijnen; tegen zijn arrestatie werd door de Franse agent te Genua, monsieur Bichaud, geprotesteerd. Vgl. Sue (ed.), *Corresp. d'Escoubleau* II, p. 214-216.
25 Onofrio Anfora († 7 september 1640).
26 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux.
27 Giovanni Giacopo Theodoro, kardinaal Trivulzio, prins van Mesocco, graaf van Melzo.

Controversia, quam legatus Gallicus[28] Romae habuit, ita composita est, ut qui ejus stabulo praefectum[29] occiderat, veniam ab eo sit petiturus, judex autem, qui eum damnaverat, amissurus dignitatem.

28 François-Annibal d'Estrées, markies van Coeuvres, Frans ambassadeur in Rome.
29 Charles de Rouvray; vgl. Blet (ed.), *Corresp. Scotti*, p. 20vv.

Foedus inter pontificem et Venetos ad tuendos fines ictum est. Chiausius Turcicus ex Gallia cogitat ire ad Anglos et Batavos Ebrahimi, si modo is adhuc vivit, nomine.

Audimus jam nunc cum Milleraeus exesset suis castris, castra ab Hispanis oppugnata multumque fusum sanguinis. Exspectamus certiora.

Adres: Axelio Oxenstiernae, sacrae reg. Maj. regnorumque Sueciae senatori et cancellario.

4770. 1640 augustus 4. Aan N. van Reigersberch[1].

De victorie van Witten Wittensoon[2] is goed ende 't incomen van de schepen uit Oost-Indië, Brasyl, Guinea noch beter, 't Allerbeste sal sijn, soo voortaen op de conservatie van de possessie van de zee nae behooren werdt gelet.

De ambassadeurs[3] die nae Swede gaen sijn, soo ick hoore, seer gelimiteert ende twijffele daerom, off daer iet sal connen gehandelt werden.

De lichtingen van den coning van Denemarcken meene ick, dat verscheide intentiën hebben, siende soo op Hollant als om sich considerabel te maecken in de vredehandeling; dat hij met Swede soude willen in hostiliteit comen, meene ick niet; oock, als hij wilde, is niet apparent, dat den adel van Denemarcken, die veel vermagh, haer goederen souden in peryckel willen stellen ende de crijg met groote onseeckerheit voeren tegen haere religiënende bloedtverwanten.

Den coning van Engellant heeft gelt van doen ende is daerom gelooffelijck, dat hij de questie van Amboina[4] sal soecken te accommoderen, mids ontfangende eene notable somme, waertoe off d'Oostindische compagnie sal connen gebracht werden, is te bedencken. Ick sal garen hooren hoe het met het eilant bij de Baia sal afloopen.

't Gouvernement van Vrieslant sal apparentelijck gaen, daer de rest is, water in zee.

Hier is tijding, doch comende alleen van die van Venetië, anders onseecker, van de doot van Ebrahim, den Grooten Heer der Turcken[5]; soo dat waer is sal den chiaux[6], die nu in Vrancrijck is ende bij de stadt van Marseille tot het hoff toe werdt gedefroyeert, niet connen uitrechten sijne commissie cesserende.

Vrancrijck ende Florence sijn t'eenemael met de paus vereenicht. Luca blijft in dispute sijnde geprotegeert soo van Spaignië als van den hertogh van Florence[7], soodat sij niet seer te vresen en hebben.

Van Atrecht can ick niet veel seeckers schrijven de saecke sijnde seer twijffelachtich. Den coning[8] heeft wel het gerucht laeten loopen van een groot convoi seer opentlijck te doen passeren, maer alle verstandige meenen, dat hetselve is uitgegeven om den vijant te amuseren ende dat de intentie niet anders en is als cleine convoyen van Hesdin, Peronne ende andere plaetsen te doen passeren bij

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 15b. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Uit de periode van 1 juli 1640 - 7 januari 1641 bezitten wij vàn Van Reigersberch slechts één brief, dd. 8 oktober.
2 Witte Cornelisz. de With; voor deze episode zie ook no. 4748.
3 Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva.
4 Vgl. no. 4457, n. 25.
5 Ibrahim, sultan der Ottomanen; hij werd in 1648 afgezet en geëxecuteerd.
6 Mustafa chiaus.
7 Ferdinand II de' Medici, groothertog van Toscane.
8 Lodewijk XIII bevond zich te Amiens nabij het front.

nacht ende door ommewegen, op de ordinarisse wegen tot den cardinael-infant seer wel hebbende 't principaelste van sijn leger, dat is twintichduisent man, gebracht bij Aubigny ende St Eloy, de resterende ontrent tienduisent man laetende letten op alle passagen.

In 't Fransche leger voor Arras is het broodt lang duir geweest, nu in gebreck bij veele

soldaten. In 's vijands leger is oock geen abundantie, alsoo veele Spaignaerden herrewaerts sijn overgeloopen om door Vrancrijck nae Spaignië te passeren. Den coninck geeft aen yder van deselve twee oft drie gulden. Soo men haer broodt geeft, tasten daer seer nae, soodat overal nu ter tijdt soo grooter gevecht is tegen den honger als tegen den vijant, waervan ick vrese, dat het leger van den marescal Banier[9] oock sijn deel sal hebben sijnde in een landt, dat sijne crijgsluiden ende paerden niet lang en can voeden.

Bij Thurijn staen de saecken oock onseecker. Den marquys de Leganés[10] bezet sooveel hij can alle aencomste om de vivres ende amunitie aen het Fransche leger te beletten. De Françoisen geven uit, dat den prince Thomas[11] met die ruiterie, die in de laetste rencontre bij hem is gecomen, soeckt sich te salveren ende ergens door te breecken door het Fransche leger, niet al te wel geslooten sijnde ende daerenboven seer geïncommodeert dagelijcx door het Spaensche geschut, soodat wij daerin noch niet claer en sien, maer den tijdt, die ons meer ende meer lichts sal aenbrengen, moeten verwachten.

't Volck van den marquys de Villeroy[12], dat nae Italië soude gaen, is schier heel verloopen ende van de vloote van den eertsbischop van Bourdeaux[13] hooren wij niet.

Mijnheer den churfürst-palsgraef[14] buiten sijne ende veeler anderer hoope onlancx bij den coningh sijnde ende sijne saecke, gelijck den tijdt vereischt[15], gerecommandeert hebbende aen mijnheer den cardinael, heeft vercregen vrijheit selff bij geschrift om te gaen, waer het sijne churf. Doorluchticheit gelieft, blijvende de belofte, die in 't Bois de Vicenne was gedaen, van niet te attenteren tegen des conings dienst, in handen van den coning. Sijne churf. Doorluchticheit meent te gaen niet naer Engellant, maer met een Engelsch schip naer Hollant ende daer te verwachten, wat de coningen van Engelant ende Denemarcken voor sijn churf. Doorluchticheit sullen willen doen. De keysersche ende Beyerschen trachten sijne saeck aff te scheiden van de gemeene saeck der Duitsche princen, ende niet in de rijcxvergadering, maer in 't particulier te handelen, waerop veel valt te bedencken. Ick wensche dat doorluchtige huis, dat soo lang in ongeluck is geweest, eenige verquicking, ende sal gaeren daertoe bijbrengen, wat mij mogelijck sal sijn.

Den 4 Augusti 1640.

Wij hebben naerder advys, dat een groot convoi van achthondert carren 's nachts tusschen den tweede ende derde Augusti afgegaen sijnde van Dourlans te tien uiren voormiddagh op denselve derde Augusti in 't leger is gearriveert, sijnde beschut door monsieur du Halier[16] met 12000 te voet, 3000 te paerd, aen dewelcke den marescal de la Millerai[17] is tegengegaen met sesduisent te paerd, vierduisent te voet. Den vijant, die tevoren hadde laeten verluiden, dat hij tot een slagh wilde comen, heeft sulcx niet goedgevonden. Eenige meenen, dat den cardinael-infant

9 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
10 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.
11 Tommaso Francesco van Savoye.
12 Nicolas de Neufville, markies van Villeroi.
13 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux. Hij leidde nabij Genua de operaties ter zee tegen Spanje.
14 Karl Ludwig van de Palts. Hij had sedert oktober 1639 in Franse gevangenschap vertoefd.
15 In het hs. staat ‘vereischeit’.
16 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
17 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye.

genoodsaect is geweest sijn leger te minderen met het afsenden van ontrent 6000 tegen de nieuwe desseings van den prins van Orangië.

Men meent niet, dat Arras nu lang tegen can houden, hoewel men seit, dat die van de stadt een van de twee halve maenen, die de Fransoisen hadden verovert, weder hebben becomen. De Françoisen, nu versien sijnde van buspoeder, sullen sterck beginnen te schieten ende te ruineren.

Van Thurijn derft den grave van Harcourt[18] niet veel verseeckeren, hoewel hij versterct is met twaelffhondert paerden ende veel volcx uit Dauphiné hebbende in alles achtienduisent man. De trouppes van de marquys de Villeroi waeren gecomen tot ontrent 18 mijlen bij 't leger. De Spaensche sijn gelogeert, soo bij Villeneufve in Ast als op een berg door de Po van Thurijn afgescheiden, tesamen twaelfduisent. Veele van 'tselve leger loopen over bij gebreck. Maer binnen Turijn is broodt ende meel genoech voor ses weecken. Ten tijde van de laeste slagh sijn in ofte bij de stad gecomen 1500 te voet, 900 te paerd, soodat daer nu sijn sevenduisent soldaten ende ontrent sooveel gewapende burgers. Carolo de la Gatta[19] - niet den prince Thomas, soo men heeft gemeent -, met de ruiterie, die in de stadsgrachten noch ligt, sich vindende geïncommodeert, heeft gesocht den 24 July passage nae 't Spaensche leger met ontrent vijfhondert paerden, maer sijn bij de Fransoisen geslagen, veele verdroncken in de Doire, tweehondert gevangen, twintich off dertich hebben middel gevonden te passeren, eenige weder teruggegetrocken nae de stadt. De Fransoisen schieten met bombes in de stadt[20]. De sterfte is groot in ['t] leger van monsieur d'Harcourt, waerover verscheide oversten haer afscheit hebben begeert ende becomen. De musquetten, die daer waeren gesonden, sijn soo quaelijck gemaect geweest, dat sevenhondert soldaten door haer eigen musquetten sijn gequetst. Eenig gelt is van hier gesonden aen monsieur d'Harcourt wel van passe, alsoo hij alle het sijne hadde verdaen. Ander's eeten is nu goede coop in 't leger.

Des paus' nuntius Caffarillo[21] hadde garen willen uit Turijn passeren door 't Fransche leger, maer monsieur d'Harcourt heeft hem geene permissie willen geven seggende, dat hij beter dienst binnen de stadt conde doen.

Den Torcschen chiaux hoopt van hier te gaen nae Engellant ende Hollant.

Daer soo terstont comt tijding, dat, dewijle monsieur de la Millerai uit het leger was, 't leger bij den vijant is geattaqueert ende dat daer sterck is gevochten, waervan wij de particulariteiten verwachten.

Die van Genua hebben toegestaan, dat een monick van de ordre van de theatins[22], die secrete brieven had voor den coning van Vrancrijck, bij sijne generael[23] is doen vangen, waerdoor veele secreten van Vrancrijck sijn ontdeckt.

Den eertsbisschop van Bourdeaux hebbende acht Spaensche schepen becomen, is bij Final om te beletten de commercie tusschen Spaignië ende Italië ende het passeren van het volck van Naples nae die quartieren.

De saecke van monsieur d'Estrés[24] te Rome is soo geaccommodeert dat die sijne stalmeester[25] gedoot heeft aen hem sal vergiffenisse bidden ende den rechter, die de condemnatie gedaen had, is van sijn officie afgestelt. De ligue tusschen den paus ende Venetië is gesloten.

Adres (boven aan de brief): Mijnheer mijnheer Van Reigersberg, raedt in de Hoogen Raide in Hollant.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot den 4 Aug. 1640 uyt Paris.

18 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
19 Carlo della Gatta, bevelhebber van de Napolitaanse cavalerie.
20 In het hs. volgt - slechts gedeeltelijk doorgehaald -: ‘In deselve stadt is’.
21 Fausto Caffarelli.
22 Felice Asplanati van de orde der theatijnen.
23 Onofrio Anfora († 7 september 1640).
24 François-Annibal d'Estrées, markies van Coeuvres, Frans ambassadeur in Rome.
25 Charles de Rouvray; vgl. Blet (ed.), *Corresp. Scotti*, p. 20vv.

4771. 1640 augustus 6. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Proxima vice per absentiam meam scribere non potui; interea et tuae XXVIII Iulii scriptae[2] ad manus meas pervenere refertae bonis de obsidione Taurinensi et Atrebatensi nuntiis, pro quibus gratias tibi ago ingentes.

Ego, etsi me ea cura absolvis, hoc solum reponam principem[3] jam trinis castris obsidere Geldriam, in qua creduntur inclusa VI millia hostium. Ordines Faederati sperantes se rem gratam facturos principi legationem ad Frisios et Groninganos[4] misere rogantes, ut unius spiritu totum faederatorum corpus regi patiantur, sed dum in itinere sunt legati, Frisii die Veneris proximo comitem Guilielmum[5], defuncti Henrici fratrem, in gubernatorem elegere neque dubitatur, quin Groningani accessuri sint; Trentenses per nobilem hominem Echtenum[6] eam praefecturam principi offerri curavere, quam forte in se suscipere nolet.

Praeterita septimana fui Lugduni, ubi e Mairio[7] intellexi parari a se novam editionem Notarum ad commentarium de Veritate religionis christianae[8] minore forma, qua ante librum excuderat, cujus exemplaria plus mille sibi superesse asseverabat, quae jam cum auctuario venditurus esset.

De Lucano[9] aurem velli, sed is aliis operibus occupatus rem protrahit neque alius facile reperiri potest, qui aut Lucanum cum notis, aut notas solas sine Lucano velit edere.

Fuit hic per aliquot dies D. Vossius[10], qui et heri cum tua uxore[11], senatore Reygersbergio et Doubletio[12] aliisque amicis mecum pransus est. Ei dedi e tribus posterioribus tuis litteris[13] excerpta, ut addi Annotatis quae jusseras curet; interea negat alias notas, correctiones aut addenda ad se pervenisse quam paucula illa, quae istis litteris continebantur. Narravit mihi junior Vossius[14] Blavios[15] jam incepisse editionem Annotatorum et tribus, forte et quinque praelis[16] opus illud ursuros.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Antw. op nos. 4743 en 4757; beantw. d. no. 4787.
2 No. 4757.
3 Frederik Hendrik was op 30 juli voor Geldern aangekomen.
4 Gerhardt van Arnhem en Johan van Reede, heer van Renswoude; vgl. Poelhekke, *Fr. Hendr.*, p. 512vv.
5 Willem Frederik (1613-1664), graaf van Nassau-Dietz, volgde in 1640 zijn broer Hendrik Casimir I op als stadhouder van Friesland. Frederik Hendrik wist zich het stadhouderschap in Groningen en Drenthe te verwerven; vgl. Poelhekke, *ibid.*
6 Roelof van Echten.
7 De Leidse uitgever Jean le Maire.
8 Bedoeld is de bij Ter Meulen-Diermanse onder nos. 952 en 953 vermelde editie, waarvan het 'Typographus lectori' op 13 Kal. Decemb. MDCXL (19 november 1640) gedateerd is. Het formaat in 12° (12.5 × 7) is kleiner dat dat van de editie-1639 (in 8° - 13.5 × 8.5 -), Ter Meulen-Diermanse no. 949.
9 Zie voor de volledige titel no. 4552, n. 19.
10 Grotius' vriend Gerardus Johannes Vossius, hoogleraar te Amsterdam.
11 Maria van Reigersberch vertoefde in het vaderland.
12 Grotius' zwager Nicolaes van Reigersberch en Mr. George Rataller Doubleth, beiden raadsheer in de Hoge Raad.
13 Nos. 4737, 4743 en 4757; Grotius had daarin verzocht enige wijzigingen aan te brengen in de tekst van zijn *Annotationes in libros Evangeliorvm* (Ter Meulen-Diermanse no. 1135) en van zijn uitgave *Evripidis tragoedia Phoenissae* (Ter Meulen-Diermanse no. 496).
14 Matthaeus of Isaac Vossius.
15 De Amsterdamse drukkers-uitgevers dr. Johan en Cornelis Blaeu.
16 In het hs. door Grotius onderstreept met in margine: 'unde'.

Relectioni typographicae praeerit Corcellius[17], sed nescio an ille satis omnium earum, quae illic occurrunt, linguarum sit gnarus.

17 Etienne de Courcelles, remonstrants theoloog.

De conditionibus, quas typographus ferre debeat, cum D. Vossio egi; putat ille supra quinquaginta aut forte sexaginta exemplaria incompacta nihil extundi posse; ego si per has ferias Amstelodamum, ut spero, ivero, rem tibi qua potero confectam reddam.

Quod multi spargunt Salmasium[18] contra libellum de Antichristo[19] scribere, id vero a malevolis confictum Vossius asserit, cum ille tantum sua de primatu Papae[20] sit editurus, ut ante decem annos scripta sunt. Interea judicat Vossius scriptum illud tuis Annotatis accenseri sub tuo nomine non debere, nisi prius prodierint quae Molinaeus[21] et Marezius[22] super ea re scripturi sunt.

Heinsius[23] pro tuo libro de Veritate religionis christianae gratias tibi magnas habet, ipse vicissim in suis poematis, quae nunc iterum recuduntur[24], aliquot inseruit epigrammata in liberationem tuam scripta[25].

Paucissima hic extant exemplaria tui libri de Veritate nescio quo fato nostro, sed ei malo facile medebitur Mairius eo, quo dixi, modo.

Quid uxor tua de rebus nostris, quid de filio[26] constitutura sit, necdum intellexi, sed brevi intellecturum me spero.

Agam cum primoribus ex Societate Indica de eo, quod nuper super controversia cum Dieppensibus monuisti[27]; sed ii boni viri nimis attenti ad rem sunt, quam ut facile per transactionem pecunias profundant.

Ordines Hollandiae nudiustertius conventum dissolvere, redituri ad XXVIII hujus mensis, qui iterum duos milliones faenori sumturi creduntur.

Vale, frater optime, et quam diutissime salve.

Tibi obsequentissimus frater,
Guilielmus Grotius.

Hagae, VI Augusti 1640.

18 Claude de Saumaise - Salmasius -, klassiek filoloog, hoogleraar te Leiden.

19 *Commentatio...de Antichristo...*; zie voor de volledige titel no. 4684, n. 4.

20 *Cl. Salmasii Librorum de Primatu Papæ pars prima. cvm apparatu. Accessere de eodem Primatu Nili & Barlaami Tractatus.* Lvgd. Batavor. Ex Officinâ Elzevirorum. Anno MDCXLV. Al eerder, in 1608, had Salmasius een tekstuitgave bezorgd: *Nili Archiepiscopi Thessalonicensis de Primatv Papæ Romani Lib. duo. Item Barlaam Monachi. cum interprete vtriusq; Latino. Cl. Salmasii opera & studio. Cum eiusdem in vtrumq; Notis.* Hanoviæ Typis Wechelianis, apud Claudium Marnium & heredes Ioannis Aubrii. MDCIIX.

21 Pierre Du Moulin. Hij schreef tegen Grotius' *Commentatio...de Antichristo* onder pseudoniem: *Hippolyti Frontonis Caracottæ Strigil adversvs commentationem Authoris Anonymi ad loca quædam Novi Testamenti quæ de Antichristo agunt, aut agere putantur.* Amstelodami. Apud Ioannem Ianssonivm M.D.C.XXXX.

22 Samuel Desmarets - Maresius -, predikant in de Waalse kerk en hoogleraar aan de Illustre school te 's-Hertogenbosch publiceerde in september 1640 *Dissertatio de Antichristo, Quâ expenditvr et refvtatvr nupera Commentatio ad illustriora eâ de re Novi Testamenti Loca, II. V. Hvgonis Grotii credita; Simulque Ecclesiarum Reformatarum sententia de Antichristo Romano defenditur & confirmatur; Authore Samuele Maresio,*...Amstelrodami apud Ioannem Ianssonivm An. Dom. M.D.CXXXX; zie Ter Meulen-Diermanse nos. 1100 rem. 5 en 1128 rem. 2.

23 Daniel Heinsius, hoogleraar te Leiden. Grotius had hem via W. de Groot een exemplaar van de laatste uitgave van *De veritate* (Ter Meulen-Diermanse no. 950) doen toekomen; vgl. no. 4544 van 5 [maart] 1640.

24 *Danielis Heinsii Poemata Avctiora. Editore Nicolao Heinsio, Dan. Fil.* Lvgdvni Batavor. Apud Francis. Hegerum A.^{o} MDCXL.

25 'De Hugone Grotio, ab vxore carceri, in quo ad vitam damnatus erat, erepto.' ('Conjugis auspicio...'); *op. cit.*, p. 291.

26 Zie voor de moeilijkheden met Pieter de Groot nos. 4709, 4726 en 4747.

27 No. 4743; zie aldaar.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 15 Aug.

4772. 1640 augustus 6. Van P. Spiring Silvercrona[1].

Mijnheer,

De seer waerde ende hoochaengenaeme comunicatie van den 28 passato[2] is mij den 4ten deses wel gewoorden; bedancke mij hoochelijcken voor de continuerende goede comunicatie.

Daerentegens heb ick mijner schuldicheyt nae niet onvermeldt laeten willen, hoe de heere ambassadeurs[3] naer Sweden gaende tot Wissemaer even in der tijt als sij gereedt stonden om te vertrecken beschickt sijn geworden met gedeputeerden der Hanseesteden Hamburch, Lübeck ende Bremen[4], aendienende, dat den coninck[5] hadde verclaert tevreden te zijn, dat de moyenatie door den eertsbischop van Bremen[6] soude worden in 't werck gestelt, dat den eertsbischop sulcx hebbende aengenomen daertoe seer gerne wilde hebben verclaringe van de heeren ambassadeurs, of sulcx haer Ho. Mo. oock was aengenaem, dat zij ambassadeurs volgens haer instructie hun geantwoort hebben ende op begeren der gedeputteerden eenige poincten in geschryfte gestelt, waerop de gedeputteerden zij van haere reyse meynden wat op te houden, maer oversiende haere instructie hebben haere reyse den 24 voortgestelt, alsoo dat ick vermeyne zij tot Stockholm wel gearriveert sullen wesen.

Voor desen hebbe ick u Ex.tz geadviseert[7], hoe dat den heer Bureel zijnen broeder den advocaet[8] hadde tot Hamburg gelaeten in meeninge hem alsoo door een occasie als resident in te dringen, maer haer Ho. Mo. sulcx qualijck verstaende hebben hem van Hamburch geciteert ende daerover den voorsz. heer Bureel geschreven, dat haer Ho. Mo., soo 't van nooden was, selfs wel yemandt ordonneeren souden ende dat sulcx haere instructie niet was uytwijssende.

Sijn Hooch.t den heere prince van Orangiën is den 31 voor Geldern gecomen, om deselve stadt te belegeren ende segt men nu, dat hij de linye van de circumvaleatie al volntrocken soude hebben ende, hoewel daer bij de 6000 man in garnisoen sijn, soo sullen doch alle extremiteyten gebruyckt worden om sich meester van desen stadt te maecken, daertoe Godt geluck geven wil.

Uyt Duytsland hebben wij niet sonders; alleen dat sijn Excell.tz den heer Bannier[9] noch stil leyt, maer Picolomini[10] soude opgebrocken sijn. Wat nu daerop volgen werd, hebben wij met naesten te vernemen, 't welck ick niet mancqueren sal u Excell.tz te comuniceren bevelende ondertuschen u Excell.tz in de protectie des almogenden ende verblijve,

u Excell.tz dienst- ende vruntwilligen

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13. Orig. Eigenh. ondertek. Petter Spiring Silvercrona was resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag.
2 Grotius' brieven aan Spiring Silvercrona van 1640 ontbreken.
3 Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva.
4 De syndicus van Hamburg, Heinrich Luntzmann, die van Lübeck, Leonhardt von der Burgh, en namens Bremen Conrad Eden en Heinrich von Cappelen, De Staatse gezanten overhandigden hun een lijst met klachten betreffende de tollen in de Sont; vgl. Bricka-Fridericia (ed.), *Christian den Fjerdes egenh. Breve*, p. 405-409.
5 Christiaan IV van Denemarken.
6 De latere koning Frederik III van Denemarken.
7 No. 4752 dd. 26 juli.
8 De rechtsgeleerde Abraham Boreel.
9 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
10 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.

Petter Spieringc van Norshollem.

Haagh, 6 Augusty 1640.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 15 Aug.

4773. 1640 augustus 7. Van G. Keller[1].

Hochedel gestrenger Herr Ambassadeur, hochgeehrter Herr undt Patron,

Wass vor 8 Tagen wegen des zu Constantinopel in Arrest gezogenen polnischen Ambassadeurs[2] berichtet worden, wirdt mit heutiger Dantziger Post confirmirt, undt soll der Feldtherr Koniecspolski[3] den König[4] ersucht haben, die Werbung der 30[m] frembder Soldaten ins Werck zu richten, weiln die Tartaren beraits eingefallen, auch die Türcken an der Donaw gegen den polnischen Gräntzen sich alberaits sehen liessen undt mit rauben, brennen undt niedersäblen jung undt allt über die Massen übel hausseten, woruff der König alle benachbarte Weywodschafften uffgebotten haben soll.

Den 18. huius seindt die Brandenburgischen auss Cüstrin auss Anstifftung Arnimbs[5], so daselbst sich auffhalten soll, für Franckfort an der Oder gerückt, selbiges starck canonirt undt nach gemachter Bresche zu Wasser undt Landt zween Stürme gethan, unter welchen ein Obrister Leutenant[6] schon dass eine Wasserthor petardirt undt offen gehabt, der aber alssobaldt erschossen undt die andern repoussirt worden, undt ist nach abgeschlagenen beeden Stürmen der Herr Commendant Radike[7] aussgefallen undt 170 Gefangner bekommen. Uff dem Wasser seindt 2 Kahnen sampt etzlichen Officiers undt einem Stück Geschütz zugrundt gangen; auch seindt, der Gefangenen Bericht nach, verschiedene Kahnen mit so verwunden alss todten Officiers undt Knechten nach Cüstrin geführt worden.

Bey Stralsundt undt Greiffswalldt seindt uff 12 Orlogschiffen 24 Fahnen Fuessvolck ankommen, undt folgt die Rheuterey hernach, welche Völcker dem H. Stalhanschen[8], so von Beuthen uff Hirschfeldt dem Feindt entgegengangen sein soll, zum Renfort dienen sollen.

Christian Ulrichs[9] newe, zwischen hier undt Lübeck in den Gasthöfen liegende Völcker fangen an umb sich zu greiffen undt die Strassen unsicher zu machen, gestallt sie vorgestern einen von Lübeck anhero kommenden Landtwagen angetastet, die darauff befundnen Coffres uffgeschlagen, undt wass an Baarschafft darinnen vorhanden gewesen, hinweggenommen haben; die aber, so in der Graffschafft Pinneberg gelegen, sollen von den Bawren mit Gewallt aussgetrieben worden sein.

Verbleibe hiemit

Ew. Excell. gehorsamber Knecht

G. Keller mp.[a]

Hamb., den 28. Iulii 1640.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 12. Eigenh. oorspr. Georg Keller was secretaris van de Zweedse gezant te Hamburg, Johan Adler Salvius.
2 Adalbert (Wojciech) Miaśtkowski.
3 Stanislas Koniecpolski.
4 De Poolse koning Wladislas IV (VII).
5 Hans Georg von Arnim-Boytzenburg.
6 Niet geïdentificeerd.
7 Joachim Radicke (Raticken), militair in Zweedse dienst.
8 Torsten Stålhandske, Zweeds bevelhebber.
9 Christian Ulrik Gyldenløve, natuurlijke zoon van Christiaan IV van Denemarken en Kirsten Madsdatter.

Onder aan de brief staat: H. Grotius.
Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 29 Aug.

4774. 1640 augustus 7. Van J.A. Salvius[1].

Illustrissime domine legate,

Dominus legatus d'Avaux[2] his diebus dedit mihi in solutum litteras Exc. vestrae ad me datas 4/14 Aprilis[3], quibus E. vestra petit, ut ego sedecim millia imperialium thalerorum, quae vestra Exc. de subsidio verno huius anni decerpserat, eidem accepto feram. Quaeso E. vestra velit mihi verbalo significare, utrum illa 16^{m} recte in Gallia adhuc ceperit necne. Davauxius enim generalem a me serenissimae reginae nostrae[4] quittanciam requirit pro integris 200^{m} thalerorum, cum tamen non ultra 184^{m} mihi hic solverit.

Faedus cum domo Lunaeburgica pepigi, cuius ratihabitio e Suecia expectatur[5]. Dominus Wolfius[6] cum domina landgravia jam quoque faedus tractat[7]. Consensum quoque est a Suecia in prorogationem faederis Sueo-Gallici[8]; quaedam tamen hic inter me et dominum legatum Gallicum pro priorum faederum elucidatione prius meliusque dedolanda sunt, ad quae potestatem et mandata cepi.

Exercitus nostri ad Eschwegam, caesarei ad Vacham haerent velitationum praeludiis ad pugnam utrinque inclinantes. Deus nobis adsit potenti sua dextera.

Goltzius[9] in Silesia Hirsbergam obsedit, cui Stalhanschius[10] succursum parat. Copiae pedestres jam e Suecia Gryphiswaldium appulsae sunt, eques expectabatur.

Turca[11] pacem cum Polonia stabilitam denuo rupit irruptione acriori decreta.

Filius regis Daniae[12] hic in vicinia pro Hispano militem cogit sub favore patris, sed lento processu in hac militum inopia.

Legati Batavi[13] Stocholmiae sunt. Si faedus cum Suecia successerit, putant se postea firmius cum Dania tractare posse de vectigalibus et piscatura Gronlandensi.

His valeat E. vestra et faveat

suo observantissimo amico et servitori

J.A. Salvio mp.

Hamb., die 28 Jul. stil. loci A.^{o} 1640.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 10. Eigenh. oorspr. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant te Hamburg. Antw. op no. 4603; tezamen met no. 4775 beantw. d. no. 4815.
2 Claude de Mesmes, graaf van Avaux, Frans gevolmachtigde in Hamburg.
3 No. 4603.
4 Christina van Zweden.
5 De ratificatie werd op de lange baan geschoven; vgl. Pufendorf, *Comm. reb. Suec.* XII, § 44-48.
6 Hermann Wolff, Zweeds gezant bij de landgravin-regentes van Hessen-Kassel, Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg.
7 Een verdrag tussen Zweden en Hessen-Kassel kwam niet tot stand.
8 Het verdrag van Wismar werd in juni 1641 verlengd; zie Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI. I, p. 207-209.
9 Christoffer Heinrich von der Goltz, commandant van Erfurt voor Zweden.
10 Torsten Stålhandske, Zweeds bevelhebber.
11 Ibrahim, sultan der Ottomanen.
12 Christian Ulrik Gyldenløve, natuurlijke zoon van Christiaan IV en Kirsten Madsdatter; hij sneuvelde oktober 1640 nabij Meinertzhagen in Westfalen.
13 Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva.

De libertate domini Hornii[14] nihil adhuc certi habemus.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 21 Aug.

14 De Zweedse veldmaarschalk Gustav Karlsson Horn; hij bevond zich sedert de slag bij Nördlingen (1634) in Beierse gevangenschap.

4775. 1640 augustus 10. Van J.A. Salvius[1].

Illustrissime et excellentissime domine legate,

Exc. vestrae notus est praefectus militiae Hamburgensis dominus baro a Kniphusen[2], non solum a juvenilium annorum memoria, sed et per eam, quam hic cum Exc. vestra ante annos aliquot sancte coluit, familiaritatem. Is exhibitorem praesentium filium suum secundogenitum[3] eruditionis et experientiae caussa in Gallias expedivit me rogato, ut his commendatitiis sibi aditum ad Exc. vestram pararem.

Ego plurimis sincerae amicitiae officiis ab eo jamdiu provocatus viro optime de me, optime de republica merito, negare non debui officiosae humanitatis vices et honorem.

Scio eam esse Exc. vestrae erga omnes benevolentiam, ut etiam non rogata saepe ignotis ejusmodi beneficia exhibeat. Quodsi jam hoc saltem gradu eam adauxerit, ut optimi parentis ingenuum filium tanto familiarius complectatur, quanto uterque et notior et dignior, magnum certe pondus preces meas habuisse laetabor et uno hoc beneficio tres sibi debendae gratiae reos vicissim effecerit Exc. vestra. Quam hisce de caetero divinae protectioni perofficiose commendo.

Exc. vestrae observantissimus ad officia paratus amicus et servitor.

Hamb., die ult. Jul. A.^{o} 1640.

4776. 1640 augustus 11. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

Princeps elector[2] quomodo libertatem receperit, scripsi antehac[3] Excellentiae vestrae. Is nunc navem ab Anglia exspectat, qua in Batavos transeat. Videbimus jam, quid pro ipso facturi sint Anglus ac Danus. Velit elector regem Angliae, si cum Gallia non potest, cum Suedia in foedus aliquod venire. Et ego id velim, si modo Suediae decretum est in bello permanere et siquid ad id bellum conferre velit rex Angliae quod tanti sit, quanti id quod a nobis cupiat stipulari.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 10. Eigenh. oorspr.; ondertekening afgesneden. Tezamen met no. 4774 beantw. d. no. 4815. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant te Hamburg.

2 Enno Wilhelm von Innhausen und Knyphausen (1586-1656), broer van veldmaarschalk Dodo von Innhausen und Knyphausen (1583-1636); hij had samen met zijn broers tot 1607 in het leger onder Maurits gevochten, o.a. bij het beleg van Oostende (1601-1604). In 1632 zou Grotius Enno Wilhelm in een erfeniskwestie geadviseerd hebben; vgl. Alvensleben, *Lütetsburger Chronik*, p. 109vv. Zie ook zijn late dankbrief aan Grotius dd. 1/11 augustus 1641 (dl. XII).

3 De tweede zoon was Tido Konrad, die in 1632 op elfjarige leeftijd aan de Leidse universiteit werd ingeschreven. Wellicht is echter een jongere broer bedoeld. Grotius noemt hem in no. 4815 met de naam Gemdo.

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 242. Gedrukt *Epist.*, p. 639. Verschillen in orthografie en aperte onjuistheden in de copie Uppsala zijn niet gesignaleerd. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.

2 Karl Ludwig van de Palts. Hij had van oktober 1639 tot begin augustus 1640 in Franse gevangenschap vertoefd.

3 No. 4767.

De rebus Scoticis judicare rectius poterimus, ubi redierit Lodonius[4] et apparuerit, quid moliatur Kingius[5]. Pecunias, quae in moneta erant in Anglia, liberatas audio, sed pro eo beneficio multas regi pecunias datas mutuas sub hypothecis.

4 John Campbell, baron Loudoun, Schots afgevaardigde naar Karel I.
5 James King; vgl. no. 4753 en n. 7.

Canones Anglicos[6] nondum vidi. Versus, qui capita continent, breves sunt ideoque obscuri.

Eam, quae facta nuper fuit inter Bannerium[7] et socios, conjunctionem video plus dissidiorum et simultatum quam boni fructus attulisse. Et hic rumor sparsus fuit clam cum imperatore de conditionibus agere Bannerium. Ego autem strenue id refello.

Quo die Millereius[8] exierat obviam carris cum Hallerio[9] venientibus, Lamboius[10] castra Gallica oppugnavit eam ad partem, quam curabat Ranzovius[11]: castellum castris praejacens bis cepit, bis eo ejectus est, quia jam pars quaedam copiarum Gallicarum ab itinere redierat. Frustra quoque laboratum ab Hispanis, ut fossas implerent fascibus, ut sic in castra penetrarent. Pugnatum per horas ferme quatuor. Gallorum occisi quingenti, Hispanorum plures. Horum exercitus Duacum versus se retulit. Galli autem jam suppetente pulveris bellici copia impleto cuniculo disjecerunt propugnaculum quoddam urbis moenibus cohaerens ea vi, ut machinae duae, quae in propugnaculo steterant, in fossam disjectae sint. Sic patente in urbem aditu territi oppidani, quorum vires quam praesidii majores sunt, rem deduxere ad pactiones atque adeo jam Gallos potiri urbis fama hic est.

De Taurinorum urbe utinam idem sperare liceat. Sed magnum in urbe praesidium et alimentorum satis faciunt, ut lentum id sit negotium. Interea Leganesius[12] cum machinis quinquaginta non parum damni dat castris.

A principe Arausionensi adhuc aliquid exspectamus et res maris adeo prosperae addere animos Batavis debent, tum ut mare tueantur, tum ut terra etiam ostendant non deesse sibi constantiam.

De Leodio nihil aliud hic audio quam manere pacem[13].

Arcta mandata, quae habent legati Batavici[14], et a bello in imperatorem profitendo aversus Batavorum animus, tum vero pendens adhuc in Suedia de foedere Gallico[15] deliberatio faciunt, ut ex legatione ista nihil magni sperem. Polonia suis adhuc motibus involuta est, ut video; tum vero habet, quod metuat a Turca. Nam de Ebrahimi[16] morte falsam esse famam affirmat qui hic nunc est chiausius[17].

In Catalonia audio consedisse omnia rege populi magis quam militum facta probante et praefectum[18] dante, quem optavit populus. Sic interdum aliquid largiendo summa retinetur.

6 Zie voor de 17 ‘canons’ van de synode van bisschoppen bv. Gardiner, *Hist. England* IX, p. 143vv; Wedgwood, *Great Rebellion* I, p. 332v.
7 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér had zijn leger op 15-16 mei verbonden met Franse en Duitse legers.
8 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye; Grotius geeft hier een aanvulling op zijn mededelingen aan Camerarius in no. 4767.
9 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
10 Wilhelm, baron van Lamboy, keizerlijk bevelhebber.
11 Josias, graaf van Rantzau.
12 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.
13 Het verdrag van Tongeren (26 april 1640) beoogde een einde te maken aan de burgertwist in Luik.
14 Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva.
15 Het verdrag tussen Zweden en Frankrijk werd in juni 1641 verlengd; zie Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI, I, p. 207-209.
16 Ibrahim, sultan der Ottomanen.
17 Mustafa chiaus.
18 Philips IV stelde op 19 juni 1640, als opvolger van de vermoorde Dalmacio de Queralt, graaf van Santa Coloma († 7 juni 1640), tot vice-koning van Catalonië aan don Enrique Ramón Folch, hertog de Cardona de Aragón y Córdova; deze overleed echter al op 22 juli 1640. Eind juli werd tot zijn opvolger benoemd Garcí Gil Manrique, bisschop van Barcelona; vgl. J.H. Elliott, *Revolt Catalans*, p. 467, 499.

Video ubique in hac urbe credi - nam exploravi quantum fieri potest propter experientiam falsorum rumorum - heri sub vesperam Gallos in possessionem ivisse urbis

Atrebatum, quod sane magnum est. Nam cetera ejus regionis aut hyeme aut si qua sunt firmiora vere venturo accedent. Preces ad Deum meas cum Excellentiae vestrae precibus ad pacem bonam conjungo addoque eas, quas semper, pro Excellentiae vestrae bona valetudine ac rebus prosperis fundo[19].

Excellentiae vestrae perpetuo observantiae
cultu devinctissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 11 Augusti 1640.

Adres: Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario et legato apud praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Red. Hagae 8/18 Aug. A.^{o} 1640.

4777. 1640 augustus 11. Aan Willem de Groot[1].

Frater charissime,

Eo quod nihil nunc abs te habuerim literarum suspicor Amstelodamum te ivisse. Quod si est non dubito, quin et negotium de Annotatis[2] ex consilio D. Vossii[3] perfeceris et exquisiveris, ubi sint aut cui data, quae exspecto et amicis promisi exemplaria τῶν τριῶν ἀνωνύμων[4], quibus velim accedant Anglici illius scripti in latinum versi aliqua[5]. Nam et hoc non a me natum, sed obstetricatum amo. Ad Annotata quae addi velim, misi interdum. Nunc et illud in mentem venit non inutile me arbitrari, ut in ipso fine annotatorum ad XXV Matthaei hoc addatur: Quod si quis veterum hac de re non definitiones, sed dubitationes velit noscere, adeat Hieronymum fine Commentariorum ad Esaiam[6].

Atrebatum urbem audimus regis esse[7]. Ad pactiones ventum certi sumus idque postquam multa jam in castris pulveris bellici copia, ut ex ea regius cuniculus propugnaculum urbis moenibus cohaerens ruperat ea vi, ut machinae duae, quae in propugnaculo steterant, in fossam praecipitarentur. II autem die Augusti, quo die

19 Dit woord ontbreekt in de copie Uppsala.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 901. Beantw. d. no. 4791.

2 Grotius doelt hier op de typografische verzorging van zijn *Annotationes in libros Evangeliorvm*; zie voor de volledige titel no. 4757, n. 2.

3 Gerardus Johannes Vossius te Amsterdam.

4 *Commentatio...de Antichristo...*; *Explicatio...de fide & operibvs*; *Explicatio Decalogi...*; zie voor de volledige titels no. 4684, nn. 4, 5 en 2.

5 *De absolvto reprobationis decreto. Versio ex Anglico.* Amsterdami, Apud Ioh. & Corn. Blaev, MDCXL; Ter Meulen-Diermanse no. 1320. Zie betreffende het auteurschap no. 4688, n. 4.

6 Deze woorden vermeerderd nog met 'et Augustinum De Civitate Dei libro XXI' komen inderdaad voor aan het slot van het genoemde Mattheus-hoofdstuk (*Annot. ad Evang.* p. 434; Ter Meulen-Diermanse no. 1135. *Opera omnia theol.* II, 241; Ter Meulen-Diermanse no. 921. Andere toevoegingen in de tekst van zijn *Annotationes in libros Evangeliorvm* gaf Grotius in zijn brieven aan Willem nos. 4737 en 4757).

7 Atrecht had zich op 10 augustus aan de Fransen overgegeven.

scripsi[8] carros illos multos in castra venisse, eodem tempore oppugnata a Lamboio[9] fuerant castra; castellum, quod prope castra Galli habebant captum, receptum a Gallis, captum iterum, receptum iterum; laboratum etiam ab Hispanis fasces in id multas ferentibus, ut fossas implerent. Verum dum haec fervent ab hora tertia pomeridiana in multam vesperam, redierunt Gallorum multi, qui in itinere fuerant; machinae quoque Gallorum in hostes, qui nonnisi duas secum attulerant, ingentem stragem fecere. Gallorum quingenti aut paulo amplius desiderantur; non dubium quin aliquanto plures de Hispanis. Sed Galli, ut historici multi,

8 Grotius doelt op zijn brief van 4 augustus, no. 4768.
9 Wilhelm, baron van Lamboy, keizerlijk bevelhebber.

mortuorum ex hostibus numerum in immensum augent. Exercitus Hispanicus Duacum versus recessit.

De Taurinorum urbe videtur res lenta futura.

Ebrahim[10] mortuum esse negat qui hic est chiausius[11].

Vale, cum tuis nostrisque omnibus.

Tui amantissimus tibique obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 11 Augusti 1640.

Iamjam discimus discordatum inter Atrebates qui sunt in civitate, ea est vetustissima pars urbis, et eos qui in urbe. Tandem tamen nullo apparente auxilio heri sub vesperam intrasse Gallos. Ita omnes hic credunt.

4778. 1640 augustus 11. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Quo tempore Mileraeus[2] cum parte copiarum e castris egressus obviam illis, qui a Dorlano cum carris venerant, in reditu erat, Lamboius[3] circa horam post meridiem tertiam simulato consilio alia parte castra oppugnandi, ad quam et ex oppido fiebat eruptio, vertit se ad eam partem, quae Ranzovio[4] attributa fuerat castellumque pro castris situm bis cepit, bis etiam perdidit, cum interim alii Hispanorum cum multis fascibus sperarent se posse implere fossas castrorum et ita in castra penetrare. Multum Gallis profuerunt machinae et Halerii[5] cum copiis adventus sub ipsum illud tempus et voluntariorum virtus. Itaque depulsus hostis Duacum versus se recepit. Galli suorum sexcentos ferme amisere, Hispani plures. Cum haec secundo Augusti evenissent, sequentibus diebus abundante jam pulveris copia impleti fuere cuniculi, quorum uno erumpente dissiliit quoddam adhaerens moenibus urbis propugnaculum, ita ut per eam ruinam aditus jam Gallis in urbem foret; at oppidani, qui validiores sunt quam miles praesidiarius, ultimum periculum praevenire volentes rem ad pactiones deduxere estque in hac urbe fama jam potiri oppido Gallos. Reprehenditur Lamboius, quod non aut Halerium potius adortus sit, antequam is se cum Mileraeo conjungeret, aut quod non castra oppugnavit maturius, dum adhuc e castris bona pars aberat et longe erat Halerius.

De urbe Taurinorum disseritur varie. Leganesius[6] castra Harcurtii[7] quinquaginta machinis infestat; in urbe non desunt ea, quae maxime sunt necessaria. Ut cuncta Gallis e voto fluant, duorum aut trium mensium restat negotium.

10 Ibrahim, sultan der Ottomanen.
11 Mustafa chiaus.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 638; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 63.
2 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
3 Wilhelm, baron van Lamboy, keizerlijk bevelhebber.
4 Josias, graaf van Rantzau.
5 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
6 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.
7 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.

Chiausius Turcicus[8] in hac urbe est; negat quicquam esse de morte Ebrahimi[9].

Video ita judicari a plerisque istam junctionem Bannerii[10] cum sociorum copiis, quae nuper facta fuerat, plus dissidiorum quam fructus[11] attulisse.

8 Mustafa chiaus.
9 Ibrahim, sultan der Ottomanen.
10 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér had zijn leger op 15-16 mei verbonden met Franse en Duitse legers.
11 De uitgave der *Epist.* heeft abusievelijk: fractus.

Catalaniae motus rex Hispaniae novo quodam prudentiae genere sanavit. Nam improbitatis iis, quae milites fecerant, populo vetera jura salva promisit atque etiam praefectum eum[12] dedit, quem optabant maxime.

Haec sunt quae nunc habemus, quibus vota addam, Excellentissime et illustrissime domine, pro tuae Sublimitatis, reginae[13] regnique Suedici et christiani orbis bono.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 11 Augusti 1640.

Rediere Brissacum et Erlachius et Hatzfeldius[14]. Verum iis absentibus octoginta Galli equites in urbem educti, quibus praeest Ossenvillius[15] Gallos haud dubie validiores in ea urbe fecerunt.

Iussit rex diligentius inquiri in eam vim, quam Possiaci factam scripsi antehac[16]. Sed nihil boni exspecto; ita omnia hic corrupta sunt.

Constat in urbe Atrebatum fuisse dissidia aliis urbem dedere volentibus, nolentibus aliis, interim castra iterum oppugnata. Heri intratam a Gallis urbem multi hic credunt.

Adres: Axelio Oxenstiernae, sacrae reg. Maj. regnorumque Sueciae senatori et cancellario.

4779. 1640 augustus 11. Van A. Oxenstierna[1].

Magnifice et generose domine legate, amice colende.

Decrevit praesentium lator Melchior Junge[2] exercendae felicius mercaturae suae causa in Gallias ire ibique varias coemere merces et ad nos transportare, quas sibi et incolis regni huius usui futuras cognovit.

Caeterum cum sibi tanquam loci istius haud gnaro Mag.[tiae] tuae notitiam et opem in promovendis conatibus suis maximopere profuturam arbitretur, me humiliter obtestatus est, ut ipsi apud Mag.[am] tuam hisce meis commendatitiis aditum facerem.

12 García Gil Manrique, bisschop van Barcelona; vgl. no. 4776, n. 18.
13 Christina van Zweden.
14 Verschrijving voor 'Hatstenius'. Bedoeld zijn Johan Ludwig von Erlach en Philipp Eustachius von Hattstein, resp. goeverneur en ondergoeverneur van Breisach.
15 Paul Le Prévost, baron van Oysonville; hij was door Lodewijk XIII aangesteld tot adjunct van de goeverneur van Breisach en bleef dat tot diens dood in 1650.
16 Vgl. no. 4745 dd. 21 juli.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 5. Orig. Eigenh. ondertek.
2 Melchior Jung (1615-1678), lakenhandelaar en glasfabrikant. In 1641 was hij in Parijs, waar hij glasblazers in dienst nam voor zijn fabriek in Stockholm; vgl. Erik Andrén in *Sv. biogr. lex.* bd. 20, p. 466-467. Oxenstierna schreef op 15 januari 1641 (dl. XII) een tweede aanbevelingsbrief.

Quod quidem petitioni eius concedendum existimavi expertus, quod non tantum honestis sit natalibus ortus, verum etiam assiduus ac diligens hucusque mercaturam exercuit.

A Mag.[a] tua idcirco amice requiro, ut hunc iuvenem mercatorem Melchiorem Junge, quacunque poterit M.[a] tua ratione, adiuvare eique in tantum gratificari non gravetur, ut interveniente Mag. tuae commendatione apud Höfdium[3] ei mercimonia aliqua, quae ob intuta itinera praesenti pecunia statim exsolvere nequit, ad definitum tempus credantur. Nec aliter sentiant, quin satis habeat fortunarum ac substantiae, unde concreditas sibi merces solvere possit, et omnes eos praestitum iri indemnes, qui cum eo contrahunt.

Insuper cum regio interdicto cautum sit, ne lintea cannabacea ex Galliis alio adve-

3 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.

hantur, eique animus est nonnullam eius partem coemere, rogarem Mag.am tuam, ut apud eos quorum refert Mag.a tua agat, ut ipsi praedicta linea cannabacea huc apportare permittatur.

Facit in eo Mag.a tua rem mihi gratam, quam ubi occasio se obtulerit, demereri non intermittam.

De caetero Mag.am tuam divinae clementiae commendatam velim.

Dabantur Stocholmiae die 1 Augusti Anno 1640.
Magnificentiae tuae amicissimus
Axelius Oxenstierna mp.

Adres: Magnifico et generoso domino Hugoni Grotio, sacrae regiae Maiestatis Sueciae consiliario et ad christianissimum Galliae regem legato ordinario, amico meo colendo.

In dorso schreef Grotius: 1 Augusti 1640. Cancellarius.

4780. 1640 augustus 11. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

Ick verstae gaeren, dat sooveele rijckdom in 't lant is gecomen, ende wensche, dat alles wel magh werden gestuirt[2].

De ambassade van de Vereenigde Nederlanden nae Sweden[3] sal [naer] mijne opinie niet veel uitrechten sijnde de intentiën seer verscheiden.

Hoe het met de heer Bannier[4] sal gaen ende met onse vrunden in Duitschlant, ben ick seer in twijffel.

Ick verstae hier mede, dat d'heer Melander[5] sijn afscheit sal becomen, 'twelck mij leedt is, alsoo ick sijne qualiteiten hooch estimere. Sijne discoursen, daer uwe Ed. van schrijft, waeren niet buiten reden.

't Sal noodigh sijn, dat mijnheer den prins van Orangië metterdaet toone al te willen wat mogelijck is voor de gemeene saecke, soo om 's lands beste als om contentement te geven aen de Fransoisen, die in geene gebreecke en sijn aen haere zijde.

Van den goeden stant van Oost-Indië hoore ick garen.

Men hout hier Atrecht Fransch te sijn. Van 't parlementeren hebben wij seeckere tijding. Men meent 's conincx volck gisteren daer in is gecomen, waertoe seer heeft geholpen eene mijne, die door de menichte van het buscruyt, 'twelck nu in 't leger was gecomen, een bolwerck van de stadt heeft doen springen met sulcken gewelt, dat twee stucken geschuts van hetselve bolwerck in de gracht sijn gevallen. Den

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 15c. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Uit de periode 1 juli 1640 - 7 januari 1641 bezitten wij vàn Van Reigersberch slechts één brief, dd. 8 oktober.
2 Grotius doelt vermoedelijk op de behouden thuiskomst van de Oostindische retourvloot, nadat Duinkerkers op 15 juni de konvooischepen hadden aangevallen; vgl. no. 4708.
3 Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva.
4 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér had zijn leger op 15-16 mei verbonden met Franse en Duitse legers.
5 Peter Melander, graaf van Holzapfel; hij had eind juli zijn ontslag genomen als generaal in dienst van Hessen-Kassel.

tweeden deser, als 't convoi op wegh was ende d'heer de la Millerai[6] met veelen van de zijnen 't convoi beleidt door monsieur du Halier[7] waeren tegengegaen, heeft Lamboi[8] myne gemaect nu hier, nu daer 't Fransche leger te willen attaqueren; eintelijck is aengevallen op Ransou's[9] quartier,

6 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk.
7 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
8 Wilhelm, baron van Lamboy, keizerlijk bevelhebber.
9 Josias, graaf van Rantzau.

heeft aldaer een fort, dat buiten het begrip van het leger was, aengetast, ingenomen, verloren, weder ingenomen, weder verloren. Daerentusschen arbeidden de Spaenschen met veele rijsbosschen ende diergelijcke gereedschap de grachten te vullen van 't leger ende alsoo over de wallen te passeren. Maer dit gevecht begonnen ontrent drie uiren nae de middagh den tweeden Augusti heeft geduirt ontrent den tijd van vier uiren. Ondertuschen waeren de volontaires, die uitgegaen waeren om het convoy tegen te gaen, het convoy siende in goede seeckerheit teruggegecomen ende dese hebben die van 't leger seer geholpen. Voorts is het convoy met de groote escorte gearriveert ende den vijant teruggegedreven, die sijne retraicte heeft genomen nae Douai. Dit succes is groot ende sal de Fransoisen van natuire wat hoochdragende noch hoochdragender maecken ende noch meer, soo sij Thurijn connen crijgen, daer noch eenige maenden werck aen is.

Ondertuschen incommodeert den marquys de Leganés[10] het Fransche leger met vijftich stucken geschuts ende in de stadt sijn de tanden niet ledigh. Ossenville[11] heeft in de absentie van Erlach ende Hatstein[12] ontrent tachtich Fransoisen wel gemonteert te paerd in Brisac doen comen, die onder sijn commandement alleen staen, soodat hij met de andere Fransche compaignie volcomen meester is van de stadt ende den coninck geen ongelijck en heeft die stadt te stellen onder de conquestes van dit jaer.

Den Turcksche chiaux[13], die hier is, seit dat den Grooten Heer[14] noch in 't leven ende welvaerende is, sal overal gaen brengen de tijdinge van sijn meesters gesontheit met aenbieding van vrundschap aen alle, die met dat rijck in goede correspondentie leven.

Den coning in Spaignië heeft de actiën van de gemeente in Catalogne geapprobeert boven de actie van de soldaten, de bevelhebbers, daer de gemeente over claegden, wechgenomen, een vice-roy[15] ende gouverneurs gegeven nae haeren zin. Soo moeten de princen altemet laveren.

Van d'heer Bannier en schrijf ick niet, alsoo de tijdingen van daer in Hollant wel soo haest comen als hier. Maer één ding sal ick seggen, dat ick sie, dat de conjunctie schijnt meer onlust ende ombragie als dienst ten gemeenen beste te hebben veroorsaect.

Tot Parijs, den elfden Augusti 1640.

De tijdinge van alle canten comt, dat nae vrij wat oneenicheit, die onder de cité ende ville d'Arras is geweest, de stadt is overgegaen ende de Fransoisen daerin gecomen gisteren te ses uiren.

Adres: Mijnheer mijnheer Van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den XI Aug. 1640 uyt Paris.

10 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.
11 Paul Le Prévost, baron van Oysonville; hij was door Lodewijk XIII aangesteld als adjunct van de goeverneur van Breisach, Johan Ludwig von Erlach.
12 Philipp Eustachius von Hattstein, onder-goeverneur van Breisach.
13 Mustafa chiaus.
14 Ibrahim, sultan der Ottomanen.
15 Garcí Gil Manrique, bisschop van Barcelona; vgl. no. 4776, n. 18.

4781. 1640 augustus 13. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Valde me juvat ea intelligere, quae de obsidione Taurinensi et Atrebatensi scribis[2], et de hac quidem, quanquam tu certiora scire possis, hoc tamen addam quosdam hic Ant-

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 4768; beantw. d. no. 4802.
2 No. 4768.

verpia accepisse litteras testantes totam jam se spem de liberanda ea urbe abjicere, cum Antverpiae in veteri coquina cerevisiae evenerit, ut feles aliquot parvulae a gliribus sint comesae; itaque jam impletum videri oraculum, quod portae Atrebatensi est insculptum[3]. Hoc quamvis fabulosum videri possit, tamen vel excitandi risus causa non praetereundum duxi.

Interea, cum sciam senatorem Reygersbergium[4] jam ruri esse neque ad te scripturum, adjiciam et illud principem[5] cum aliquot diebus munitionibus ad Geldriam extruendis operam dedisset, tandem nimia aquarum vi fuisse impeditum, quominus urbem circumvallaret, atque ita ab obsidione rejectum; ajunt quidam marchionem Ledae[6] cum decem millibus haud ita longe ab ista urbe abfuisse, praesidium vero in urbe sex circiter millium atque ideo principem se in tantum discrimen dare noluisse. Illud constat, cum nostrae reducerentur copiae, hostem in ultimos milites impressionem fecisse, centum et amplius cecidisse, duos turmarum ductores cepisse, qui jam redemtionis pretio persoluto ad nos redierunt. Nunc princeps ad Renobercam est et rursus naves aliquot Neomagium evocasse dicitur, ita ut jam omnibus nova in Brabantiam aut Flandriam expeditio in ore sit. Mihi credibile vix fit, ut post bellum tribus locis infeliciter illatum hoc anno magni aliquid ex his partibus sperari debeat, sed Gallica arma, qua fieri potest, nobis juvanda sunt.

Illud sane pessimi exempli est, quod naves novem, quae in Norvegiae portu in onerandis lignis erant occupatae, a Duynkerkanis inde extractae sunt et intra praesidia deductae forent - scis enim eas non solere armari -, nisi aliquot e nostratibus navibus obviam factae eas hosti eripuissent captis insuper sexaginta Dunkerkanis, quos inibi repererunt. Rex Daniae id eo pacto excusare fertur, quod dicat nostros aliquando ex suis portibus Dunkerkanos extraxisse, sed id an verum sit, nescio. Tum et hoc minus placet, quod Anglica navis ante portum Hellevoetiacum in anchoris constituta, vicethalasso nostro[7] ausa fuerit interdicere, ne se praesente insignia Batavica explicaret, cui tamen mandato, ut insolito et plane insolenti, paritum non est neque contra tetendit Anglus, cui satis fuit verbis hoc quidem tempore intentionem suam testari, forte et factis ubi melior se dederit occasio, non abstenturus.

Jam nunc audio praeter octo priores, duas praeterea naves Indicas[8] feliciter appulisse, ita ut jam ejus Societatis res optimo sint loco, quod tibi gratum fore scio.

Ad alia ut veniam, ego perendie Amstelodamum cogito ibique de editione tuorum Annotatorum[9] agam cum Blaviis[10] et te de omnibus proxime, ut spero, reddam certiorem.

3 Vgl. Tallemant des Réaux, *Historiettes* (ed. A. Adam), II, p. 556: ‘Quand les rats prendront les chats, Les François prendront Arras’. Een enigszins andere tekst in *Mémoires de Montglat*, p. 284.
4 Grotius' zwager Nicolaes van Reigersberch, raadsheer in de Hoge Raad.
5 Frederik Hendrik.
6 Guillaume Bette, markies van Lede.
7 Witte Cornelisz. de With.
8 De Petten en de Nassouw van de kamer van Amsterdam waren op 1 februari 1640 uit Batavia vertrokken. Zie voor de namen van de overige acht schepen no. 4748, n. 12.
9 *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm. Cum tribus tractatibus & Appendice eo spectantibus*. Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXXXXI; Ter Meulen-Diermanse no. 1135.
10 De Amsterdamse drukkers-uitgevers dr. Johan en Cornelis Blaeu.

Prodierunt his diebus orationes Cunaei et consilium illud de postliminio apud amicum communem[11], quibus subjunctum est tuum in Cunaeum carmen, item senatoris

11 *Viri Cl. Petri Cvnæi J.C. Orationes Varii Argumenti. Accedit Præter alias ejusdem Dissertationes Consilium in causa Postliminii.* Lugduni Batavorum Ex Officina Isaaci Commelini, Anno MDCXL. Op p. [309-311] staan gedichten van Grotius ('Ille tribus linguis...'; Ter Meulen-Diermanse no. 292), Johan van Foreest, Willem Staeckmans, Claude de Saumaise, Willem de Groot en Pieter de Groot. Petrus Cunaeus was op 2 december 1638 overleden; zijn zoon Johannes Cunaeus heeft de uitgave bezorgd.

Foresti, Staecmanni Frisii, Salmasii, itemque meum et filii Petri non repetitis eorum laboribus, qui post orationem Vorstii[12] legi possunt.

Plura jam non addam, nisi quod uxor tua[13] se itineri parat et quod Didericus[14] jam, ut spero, recte Casseliam pervenerit; ita sperare nos litterae Minda ad nos datae jubent.

Deus optimus maximus te diu nobis et reipublicae christianae ac litterariae servet incolumem.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae Comitis, XIII Augusti 1640.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 21 Aug.

4782. 1640 augustus 13. Van P. Spiring Silvercrona[1].

Mijnheer,

De hoochaengenaeme comunicatie is mij nu soowel als voor desen seer wel toegecomen[2], waervoor mij ten alderhoogsten bedancke.

Wat wij soo van hier als van Duytslandt vernemen, sal u Excell.^{tz} hiernaervolgendt gelieven te vernemen.

Voor 8 daegen heb ick u Excell.^{tz} het belegh van Geldren genotificeert[3], daerbij gevoecht, dat de linie van circumvallatie al soude volntrocken sijn geweest, maer desniettegenstaende soo schijnen d'attentaten van deser zijde zeer ongelucklijcken te zijn, aengesien sijn Hooch.^{t} den heere prince van Orangië zich wederom van die plaetse heeft moeten retireren nae Rijnbergen ende dat uyt die oorsaecken, dat het waeter van verscheyde cleyne rivieren soo hooch gestiegen, dat se eyndelijcken overgeschooten sijn, alsoo dat daerdoor een deel lands, jae haere retrenchementen selfs naer haere retirade sijn onder 't waeter gestaen, waervan zijn Hooch.^{t} voor sijner retirade van haer Ho. Mo. tijdelijcken advertentie ende ordre gehadt heeft.

In Duytslandt schijnen de saecken wat naerder te comen, gelijck dan u Ex.^{tz} uyt hier bijgaende copy[4], soo van Ceulen geschreven word, genochsaem sullen

12 De lijkrede op Cunaeus werd op 6 december 1638 gehouden door Adolf Vorstius, prorector van de Leidse universiteit: *Oratio funebris recitata in exsequiis Viri incomparabilis, D. Petri Cunæi*, opgenomen in de *Cunæi Orationes*, p. 283vv.

13 Maria van Reigersberch vertoefde in het vaderland.

14 Grotius' jongste zoon Diederik was op weg naar het leger van de Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13. Orig. Eigenh. ondertek. Petter Spiring Silvercrona was resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag.

2 Grotius' brieven aan Spiring van 1640 ontbreken.

3 No. 4772.

4 Bijlage no. 13.

vernemen connen. Tsedert mijnen laetsten hebbe ick van de heere ambassadeurs naer Sweden gaende[5] - die den 24 passato van Wismaer recht op Stockholm zijn vertrocken- niets vernomen als dat op haer schrijvents van den 23 passato[6], waerin sij haer Ho. Mo. versocht hadden, hoe dat sij haeren wegh in haerer ruggereysen van Sweden souden nemen ende hoe sij sich op denselven in 't rescontreren der steeden, die hun op den wech, die haer Ho. Mo. haer ordonneren sal, voorcomen, comporteeren moesten, waerop haer Ho. Mo. haer gerescribeert hebben, dat, als sij hun brieven uyt Sweden sullen ontfangen hebben, dat alsdan sij

5 Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva.
6 Het schrijven was in de vergadering van de Staten-Generaal van 4 augustus gelezen.

hun daerover schrijven souden, waermede sal eyndigen ende u Excell.tz in de protectie des allmogenden trouwlijcken beveelen, verblijvende

u Excell.tz dienst- ende vruntwilligen
Petter Spieringc van Norshollem.

's-Gravenhaag, 13 Augusti 1640.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 21 aug.

4783. 1640 augustus 16. Van I. Jasky[1].

Illustrissime et excellentissime domine, domine observandissime,

Miserrimus iam est status evangelicorum in Polonia. Post rigidum enim illud decretum de demoliendo templo Vilnensi omnia tristia, omnia plena sunt metus. In supplementum decreti regii episcopus Vilnensis[2] septem moniales absolutione perjurii promissa jurare coegit concionatores evangelicos authores turbarum Vilnensium fuisse. Ita hi coacti sunt Vilna excedere. Princeps Radzivilius[3] IX millia hominum - ut quidam affirmant - prope Vilnam in castris suis habet demolitionem templi prohibiturus. Econtra episcopus Vilnensis cum quibusdam magnatibus Lithuanicis aliquot millia militum collegerunt executionem decreti regii vi armata promoturi. Deus pacis, Deus concordiae intestinum bellum, quod hae turbae minari videntur, clementissime avertat.

Ab externo hoste nihil jam habemus periculi. Nam Turca[4], qui longe lateque Poloniae terrorem intulerat, exercitum suum Babiloniam versus misit ab obsidione regis Persarum[5] illam liberaturus.

Deus Excellentiam vestram diu sospitem incolumemque velit.

Dabam currente calamo Dantisci, XVI Aug. A.o MDCXL.

Excellentiae vestrae obsequentissimus
Iasky m.p.

Adres: Illustrissimo et excellentissimo domino, domino Hugoni Grotio, regni Sueciae consiliario et ad regem christianissimum legato, domino observandissimo. Parisiis.

In dorso schreef Grotius: 16 Aug. 1640 Iasky.

En boven aan de brief: Rec. 18 Sep.

1 Hs. Leiden, UB., coll. Pap. 2. Eigenh. oorspr. Gedrukt *Epist. eccl.*, p. 973. Antw. op no. 4727; beantw. d. no. 4846. Israël Köhne, genaamd von Jasky, was een invloedrijk man in zijn geboortestad Danzig.
2 Abraham Wojna, van 1631 tot zijn dood in 1649 bisschop van Wilna.
3 Hetman Christoph Radziwiłł.
4 Ibrahim, sultan der Ottomanen.
5 Safi I.

4784. [1640 augustus ± 17]. Van N.N.[1].

Depuis la reddition d'Arras, qui fut le 10e le cardinal-infant s'est retiré tantost vers Cambray, tantost vers Douay. Le roy[2] auroit donné le gouvernement de la ville au sieur de

1 Hs. Stockholm, RA. Gallica 10. Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. De datering van de brief omstreeks 17 augustus berust op de erin vermelde gebeurtenissen, die Grotius ook meedeelt o.a. in zijn brief aan Camerarius van 18 augustus 1640, no. 4786. Schrijver is een van Grotius' - niet nader te identificeren - informanten van nieuws uit vnl. Frankrijk en Noord-Italië.

2 Lodewijk XIII bevond zich in Amiens nabij het front.

S.t Prueil[3], qui luy vaudra, ce dit-on, 100.000 lb. de revenu. Il est sorti d'Arras 700 hommes de pied et 500 chevaux. De tous les bourgeois il n'en est sorti que deux, dont le président[4] est l'un. Tous les bourgeois tesmoignent de l'affection à leur ancien seigneur. Le roy y a fait entrer six mille hommes de pied et huict cens chevaux. Les s.rs Mazarini et Desnoyers[5] y sont allez l'un par curiosité, l'autre pour dessigner la citadelle. On y envoye 40 architectes pour conduire l'oeuvre. L'on parle d'une armée volante pour suivre celle du cardinal-infant et la tenir en eschec pour ne pouvoir aller secourir Gueldres, que les Espagnols mesmes confessent estre assiégé dès le 28 Juillet.

Thurin est tousiours estroittement assiégé. Leganez[6] auroit levé son camp et bruslé ses travaux, ne cerche que l'occasion de favoriser la sortie du prince Thomas[7]. On a dit que le cardinal de Savoye[8] auroit envoyé vers le roy pour moyenner leur paix.

Le siège de Gueldres se tient pour certain, il auroit commencé dès le 28 Juillet et seroit fort avancé. Les comtes Sfondrati et de Fontaines[9] n'auroyent que 12000 hommes, se sont rendus à Venlo.

De m.r le duc de Longueville[10] ne se dit rien. Il semble, que se trouvans pressez en ces quartiers, où ils sont, ils font dessein de passer dans l'archevesché de Cologne.

D'Angleterre se dit que les Escossois pressent le roy de ratifier les arrests de leur parlement et sans cela ne veulent point ouir parler de paix.

Adres: A monseigneur monseigneur l'ambassadeur de Suède. A Paris.

4785. 1640 augustus 17. Van P. Pels[1].

Mijnheer,

U Ex.cie hebbe over 14 daegen geschreven[2], maer ick vreese, dat denselven niet en is ter hand gekommen. Daromme segge, dat daervan den inhaut was, datter aen 't hoff van Polen brieven van Constantinopoli waeren aenkommen, confirmeren den Torxschen vrede en dat den teruggegevoerden ambassadeur[3] weder was op vrije voeten en de novo met presenten vereert; ooc dat de Turcken an de Donauw

3 François de Jussac, sieur de Saint-Preuil; eerder was hij goeverneur van Doullens.
4 De president van de Raad van Artois, Jean Le Bailli, verliet tezamen met twee chevaliers d'honneur, drie van de zes raadsheren en twee commissarissen van de Spaanse koning de stad; vgl. Ph. Sueur, *Conseil provincial d'Artois*, p. 72.
5 Bedoeld zal zijn de Franse staatssecretaris van oorlog François Sublet, seigneur de Noyers; zijn zoon Guillaume de Sublet had aan het beleg van Atrecht deelgenomen.
6 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.
7 Tommaso Francesco van Savoye.
8 Maurizio van Savoye.
9 Sigismondo Sfondrati, markies van Montafia, en Paul-Bernard, graaf van Fontaine.
10 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
1 Hs. Den Haag, ARA, Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16. Eigenh. oorspr. Paulus Pels was Staats agent in Danzig. Zijn zoon Pieter is in de jaren 1638-1641 Grotius' secretaris geweest.
2 No. 4755 dd. 27 juli.
3 Adalbert (Wojciech) Miaśtkowski; zie ook nos. 4749 en 4755.

terugge waeren ontboden en dat alle de Torxe macht naer Persia keerde, alsoo dien coning[4] met eene groote macht ontrent 10 mijlen bij Babiloniën was.

De commissariën over den twist tuschen papsche en gereformerde waeren in der Wilde aenkommen. 7 religieuse nonnen hebben eenen eet gedaen van dat dry gereformeerde predicanten niet alleen kennisse, maer aengestelt hebben met pijlen in haere

4 Safi I.

karcke naer het beelt van den ertsengell Michiel te schieten. Vorst Rasevill[5] daerentegens heft den schutter, die paps is, in sijne bewaringe, die verclaert contrari dat niet anders als vor hemselven uyt passatempo naer crayen en dolen op de karcke geschoten te hebben; evenwell heft men die dry predicanten heymelijck moet weghseynden, ooc ome de sentencie van den rijxdagh te voldoen, de clocke uyt den gereformeerden karckxtoren affgenommen, de karckvensteren en karckdeuren in heuysdeuren en -vensteren verandert, maer de gereformeerde sullen vor als naer tot naerder constitucie daerinne blijven prediken. Dit tumult en konnen de Swetse regeringe in Lijfflandt niet verstaen, maer beelden haer inne sulckx feynte te wesen ome onder dat pretext volck op de been te brengen tot invall in Lijfflandt. Dit adviseert mij den gen.[llo6], maer 't is abbus. Sij en houven dat niet te vreesen.

Met brieven van 7 Augusto was tot Warschauw aenkommen eenen Spaensen commissarius van den cardinael-infant[7]; hadde nogh geene audiëncie, maer versocht onder andere geenen salpetter tot accomodacie van de Hollanders en gealliërde uyt het landt te seynden. Is all de rest niet anders, soo ist mall.

Ick blijve, mijnheer,

u Ex.[ce] diener
Paulus Pels.

7/17 Augusto 1640, Dansick.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 18 Sept.
En in dorso: 17 Aug 1640. Pels.

4786. 1640 augustus 18. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

In hoc aestu coeli interdum defluxus exoriri, senibus praesertim, nihil miror. Sed spero jam Deus Excellentiae vestrae valetudinem in melius verterit.

Princeps elector[2] ita fide sua liberatus, ut tamen ex chirographo antehac dato et nunc etiam apud regem manente obstrictus teneatur, ut Galli judicant, ne quid contra Galliae commodum faciat, iter instituit ad matrem[3] ac Batavos conspecturus ibi, quid pro se facturi sint Anglus et Danus in Germania[4]. Ego valde dolens vicem tam diu luctantis cum adversa fortuna principis, in Angliam scripseram ad vicecomitem

5 Hetman Christoph Radziwiłł.
6 Stanislas Koniecpolski.
7 Niet geïdentificeerd. Vgl. ook S. Dalgard, 'Salpetertolden af 1638-39...' in: *Historisk Tidsskrift* 11.4 (1956) p. 313-351.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 639. De brief ontbreekt in de cod. 388a te Uppsala. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Karl Ludwig van de Palts. Hij had van oktober 1639 tot begin augustus 1640 in Franse gevangenschap vertoefd.
3 Elisabeth Stuart, gewezen koningin van Bohemen.
4 Namens Engeland en Denemarken werden naar de rijksdag te Regensburg resp. Thomas Roe en Christoffer von der Lippe afgevaardigd.

Scutamoriae[5], qui antehac legatus hic fuit et in magna est gratia apud archiepiscopum[6], cogitandumque ei subjeceram, an non inito aliquo cum Suedia federe domus illa in statum meliorem restitui posset eodemque facto leniri praeferoces Scotorum animos internis motibus alimenta subtrahi, via sterni ad libertatem Germaniae bonamque pacem in orbe christiano. Sed respondit is et se et Anglos alios nihil malle quam sublevatam videre domum Palatinam,

5 John Scudamore. Grotius' brief, no. 4700, is van [19 juni] 1640; het antwoord is vermoedelijk verloren gegaan.
6 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.

verum nondum spem magnam concordiae exspectari a Scotis et, antequam rex ad curas externas animum adjiciat, facienda omnia, per quae subditi ad officium redeant. Caetera epistolae humane scripta.

Negotium illud de pecunia quae in moneta erat, compositum intelligo ex usu et regis et mercatorum. Canones episcoporum[7] sunt hic, sed Anglice tantum; ego spero alicunde me accepturum latinos, ut plenius de re tota cognoscam.

De Ratisbonensi conventu valde mihi placent Excellentiae vestrae judicia. Si Palatina causa prima erit, de qua agetur, satis erit, de quo diu laboretur; quodsi accedat et Iuliacensis controversia[8], quantum nodorum, quis exitus, quis fructus, nisi ut principes alios ab aliis distrahat imperator maneatque bene armatus rerum arbiter?

Congressus iste Bannerii[9] ac sociorum plus inter ipsos dissidiorum ac simultatis quam boni in rem communem attulit; neque vero ego satis video, ubi exercitum bene alere Bannerius possit, nisi forte in Coloniensi agro et Batavorum, ut vestra Excellentia prudenter monet, vicinia.

Pactiones Atrebatum urbis cum rege tardatae nonnihil fuerunt discordia populi, et quia nono hujus mensis die cardinalis Hispanus cum exercitu se ad castra Gallica ostentavit, sed superveniente Hallerio[10] cedere coactus spem omnem oppidanorum interemit. Itaque resumtis pactionibus 10 mensis die egressum, quod fuit, praesidium, id est MDC pedites, equites D, oppidani omnes mansere praeter duos[11]; erunt eodem, quo Galli, jure salvis suis privilegiis. Praesidium Gallicum est ex sex cohortibus, totidem centuriis praetorianis, equitibus octingentis. Praefectus erit Sampreulius[12], vir fortis. Arx urbi imponitur fabris etiam hinc missis, operis ejus curatore Noierio[13].

De urbe Taurinorum video bonam hic esse spem, mixtam tamen metui. Putatur panis defecturus fine Septembris; interim pasci multos ajunt fabis, alios carne equina. Proponuntur conditiones ad pacem aut inducias illis in locis eamque ad rem non tam a principe Thoma[14] quam a civitate missi sunt ad viduam[15] qui de ea re agant comitante eos Argentono[16], iuridico regio in exercitu Gallico. Interea Leganesius[17] ex Neapoli locisque aliis septem auctus millibus novam molitur castrorum Gallicorum oppugnationem consiliorumque suorum omnium participem facit principem Thomam per globos e machinis missos trans Padum in urbem, in quibus globis sunt literae.

7 Zie voor de 17 ‘canons’ van de synode van bisschoppen bv. Gardiner, *Hist. England* I×, p. 143vv.; Wedgwood, *Great Rebellion* I, p. 332v.

8 Na de dood van Johann Wilhelm, hertog van Gulik-Kleve-Berg († 1609), waren in 1614 zijn landen verdeeld tussen de calvinistische keurvorst van Brandenburg, Johann Sigismund, (1572-1619), en de katholiek Wolfgang Wilhelm, hertog van Neuburg en Gulik-Berg (1578-1653). Op de lijst van eventuele ‘tractanda’ tijdens de komende rijksdag te Regensburg kwam ook de teruggave van Kleef aan de palts Neuburg voor; vgl. Repgen, *Röm. Kurie u. Westf. Fr.* I, p. 411.

9 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér had op 15-16 mei zijn troepen verbonden met Franse en Duitse legers.

10 François de l'Hospital, sieur du Hallier.

11 De president van de Raad van Artois, Jean Le Bailli, verliet tezamen met twee chevaliers d'honneur, drie van de zes raadsheren en twee commissarissen van de Spaanse koning de stad; vgl. Ph. Sueur, *Conseil provincial d'Artois*, p. 72.

12 François de Jussac, sieur de Saint-Preuil, eerder goeverneur van Doullens.

13 Bedoeld zal zijn de Franse staatssecretaris van oorlog François Sublet, seigneur de Noyers; zijn zoon Guillaume de Sublet had aan het beleg van Atrecht deelgenomen.

14 Tommaso Francesco van Savoye.

15 Christine de France, hertogin van Savoye.

16 René de Voyer d'Argenson (1596-1651); zie *Dict. biogr. fr.* III, kol. 548-551. Over de onderhandelingen zie men Claretta, *Storia della reggenza* I, p. 675.

17 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.

Harcurtius[18] interim magis magisque munit castra et de rebus ad victum necessariis sibi prospicit.

18 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.

Audimus Glenium[19] conscriptis cohortibus novis septem ad obsidium ire Bingae aut Creutzenachi; caesarianorum in Hagenoviam tentata caruisse successu; Vinariensium autem trecentos a caesarianis oppressos ad Ursedam.

Dunquercanos tam subito mari miror revalescere. De praefectura danda[20] video aliud spectasse Frisios, aliud proceres federatos.

In Catalonia puto quiescere omnia rege[21] aptante se ad plebis desideria satis prudenter.

De obsidione Geldrae, quando tantum apud se exercitum habet princeps Arausionensis ac tot munitores, faventem praeterea in locis uliginosis aestatem, omnia bona speramus.

Deus haec aliaque omnia ad bonam pacem gubernet, Excellentiae vestrae det lenem senectam domumque prosperam.

Excellentiae vestrae omni observantia
addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 18 Augusti 1640.

4787. 1640 augustus 18. Aan Willem de Groot[1].

Frater optime,

Quae nova scribis, eadem ex aliis intelligo. Frisiorum consilium mihi non displicet. Quid moliantur Foederati Ordines, non est obscurum.

Quod Mairius[2] novam molitur editionem Annotatorum de Veritate religionis christianae[3], non improbo neque puto damnum inde sensurum Cramoisiacum, qui sua aut vendidit aut brevi venditurus est[4], vel in Gallia sola. Sed eundem Mairium miror tam tenuis esse animi, ut sumtum tam exiguum, quem requirunt nostra ad Lucanum[5], formidet facere, cum, si qua ei restant exemplaria, ea hoc modo multo

19 Gottfried Huyn, graaf van Geleen, keizerlijk bevelhebber.

20 Willem Frederik, graaf van Nassau-Dietz, volgde zijn broer Hendrik Casimir I op als stadhouder van Friesland. Frederik Hendrik wist het stadhouderschap in Groningen en Drenthe te verwerven; vgl. Poelhekke, *Fr. Hendr.*, p. 512vv.

21 Philips IV van Spanje.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 902; de woorden 'etiam de filio...Macedonianum' gedrukt *Clavis Epist. Grotii*. Antw. op no. 4771; beantw. d. no. 4805.

2 De Leidse uitgever Jean le Maire.

3 *Hugo Grotius De veritate religionis Christianæ. Editio Nova, additis annotationibus, in quibus testimonia.* Lugduni Batavorum, Ex Officina Ioannis Maire, MDCXL; Ter Meulen-Diermanse no. 952. Het voorwoord is gedateerd 19 november 1640. De Amsterdamse drukker en uitgever Johannes Janssonius bracht, blijkens de brief van Willem de Groot van 10 december 1640, no. 4964, de eerste nieuwe uitgave in de Republiek uit: *Hvgo Grotivs De veritate religionis Christianæ. Editio Nova, additis annotationibus in quibus testimonia.* Ivxta exemplar Parisiense. Sumptibus Seb. Cramoisy, Typographi Regii. MDCXL. Cvm privilegio regis (Ter Meulen-Diermanse no. 951; vgl. rem. 1).

4 De Parijse editie van *De veritate* van 1640 was verschenen bij Sébastien Cramoisy; Ter Meulen-Diermanse no. 950.

5 *M. Annæi Lvcani Pharsalia, sive de bello civili Cæsaris et Pompeji Lib. X. Additæ sunt in fine Hvgonis Grotii notæ Ex binis antehac editis junctæ, auctæ, correctæ. Et Thomæ Farnabii in magine etc.* Amsterodami Apud Ioannem Blaeuw. A^{o}. MDCXLIII; Ter Meulen-Diermanse no.

futura sint vendibiliora. Quare rogo eum etiamnum interpelles et, si cunctatur, ad me remittas. Ego facile hic typographum invenerim aut meis impensis edam. Idem rogo de poematis[6] facias, si nemo

430. Grotius had de kopij al in 1639 naar de Republiek gezonden; Le Maire wilde echter eerst de voorgaande editie uitverkopen. Zie ook no. 4552 en n. 19.

6 Eerst in 1645 verscheen de nieuwe uitgave: *Hug. Grotii Poemata, omnia. Editio quarta.* Lugduni Batav. Apud Hieronymum de Vogel. MDCXXXXV; Ter Meulen-Diermanse no. 5.

eorum est avidus. Annotatorum nostrorum ad Evangelia[7] προσθήκην quandam ex Anglicano maxime manuscripto misi antehac[8] aut ad te aut ad filium Petrum; qui, si ea suppressit, fecit rem malam. Miror etiam, quis Blaviis[9] dederit ἀρχέτυπον ad Evangelia et quis de typis constituerit. Velim enim mea praescripta legem rebus meis ponere. Προσθήκην illam eo iterum mitto. Curcellii[10] operam sicut non sperno - quanquam in parvis istis libellis multa video esse errata, plura autem audio esse in editione secunda de Antichristo[11] -, ita velim accedat, ut scripsi antehac, posterior recognitio per D. Vossii liberos[12], nisi odium inde aliquod sibi metuunt, aut per D. Corvinum[13], qui pridem se obtulit et talium apprime est gnarus. Haec rogo diligentissime et quaecumque eo pertinebunt saepe ad me perscribas. De numero exemplarium, nisi tu Amstelodamum iveris, D. Vossius constituat suo arbitratu. Verum τῶν ἀνωνύμων[14] a tanto jam tempore nulla ad me venisse valde miror. Velim et quaedam habere illius ex Anglico versi[15].

Quid valeat ille Maresius, qui de Antichristo scripturit[16], scire cupiam simulque ipsius et Molinaei[17] de hac re opera quando exspectentur.

D. Heinsio[18] gratum fuisse exemplar, quod misi de Veritate religionis christianae gaudeo. Velim et aliis, quibus distribui volueram.

Uxor[19] ante abitum omnia ibi relinquet loco, ita spero, quam optimo, etiam de filio Petro[20], quem rogo in viam rectam reponere nobiscum labores mihique scribas, quanto ei opus existimas quotannis ad vestes et necessitates eiusmodi. Legat interim senatusconsultum Macedonianum[21].

Indicana Societas cogitabit, an ex usu suo existimetde illa cum Gallis controversia[22] decidere. Ego monere volui, non commendare.

In urbem Atrebatum Galli intravere mensis hujus decimo. Praesidium est sex cohortium, sex centuriarum e praetorianis, equites octingenti, praefecto Sampreulio[23].

7 Zie voor de volledige titel no. 4781, n. 9.
8 Tezamen met zijn brief van 12 mei 1640 (no. 4640) zond Grotius aan Willem de ‘variae lectiones’ uit de codex Alexandrinus van het griekse Oude en Nieuwe Testament; betreffende deze codex zie men ook no. 4632, n. 16.
9 De Amsterdamse drukkers-uitgevers dr. Johan en Cornelis Blaeu. Betreffende de typografische verzorging van Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorvm* zie Register i.v.
10 Etienne de Courcelles, remonstrants theoloog.
11 *Commentatio...de Antichristo...*; zie voor de volledige titel van deze tweede editie no. 4625, n. 8.
12 Matthaeus en Isaac, zoons van de Amsterdamse hoogleraar Gerardus Johannes Vossius.
13 Johannes Arnoldi Corvinus, rechtsgeleerde te Amsterdam.
14 *Commentatio...de Antichristo...*; *Explicatio...de fide & operibvs*; *Explicatio Decalogi...*; zie voor de volledige titels no. 4684, nn. 4, 5 en 2.
15 *De absolvto reprobationis decreto. Versio ex Anglico.* Amsterdami, Apud Ioh. & Corn. Blaev, MDCXL; Ter Meulen-Diermanse no. 1320. Zie betreffende het auteurschap no. 4688, n. 4.
16 Samuel Desmarets - Maresius - publiceerde in september 1640 *Dissertatio de Antichristo...*; zie voor de volledige titel no. 4771, n. 22.
17 Pierre Du Moulin. Betreffende zijn traktaat zie men no. 4771, n. 21.
18 Daniel Heinsius, hoogleraar te Leiden. Grotius had hem via Willem een exemplaar van de laatste uitgave van *De veritate* (Ter Meulen-Diermanse no. 950) doen toekomen; vgl. no. 4544 van 5 [maart] 1640.
19 Maria van Reigersberch vertoefde in het vaderland.
20 Zie voor de moeilijkheden met Pieter de Groot nos. 4709, 4726 en 4747.
21 Het ‘senatus consultum Macedonianum’ hield een verbod in om aan de ‘filius familias’ een lening te geven; de tekst in *Dig.* XIV, 6, 1.
22 Zie no. 4743, n. 7.
23 François de Jussac, sieur de Saint-Preuil.

Arx fabricatur. Vetera privilegia manent et de caetero jus commune cum Francis. Oppidanorum duo tantum exire voluerunt, quorum alter praeses[24] fuit.

24 Jean Le Bailli.

In urbe Taurinorum fames futura creditur sub finem Septembris. Interim a civitate, a principe Thoma[25] et ab Harcurtio[26] legati ivere ad viduam[27] tentaturi pacis perpetuae aut temporariae vias. Neque tamen quiescit Leganesius[28] auctus septem millibus e Neapoli et aliunde. Quid facturus sit videbimus.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Scripsi 18 Augusti 1640.

De Zenone[29] memineris, quaeso, cum aliis remittere, nisi forte reperisti edendi viam.

4788. 1640 augustus 18. Aan Paltsgraaf Karl Gustav[1].

Très-excellent et très-illustre Prince,

Monsieur de Maurier[2] disnant avecques nous, aprez que monsieur Polheim[3] eut faict son accord, j'ay dict que je m'estonnois qu'on faisoit si peu d'estat des vives remonstrances que j'avois faict à monsieur le chancellier de France[4] sur la grande violence faicte à Poissy aux gens de vostre Altesse, et que pour jetter la faute sur les innocens on avoit pris des informations de ceux qui estoient intéressez ou de ceux qui n'en sçavoient rien, omettant ceux qui en avoient la vraie cognoissance et estoient hors d'intérests. Sur quoi monsieur de Maurier ayant envie d'escrire en cour, j'ai dict qu'il le pourroit faire, mais non pas comme requis de moi qui avois satisfaict ayant parlé au chancellier et lui envoyé l'extraict de la lettre de vostre Altesse qui debvoit suffire pour faire administrer bonne justice. Monsieur du Maurier, non obstant cela ayant escript en cour, m'est revenu voir et m'a monstré une lettre fermée laquelle il disoit estre escripte à monsieur le chancellier sur le dict faict. Je l'ai remercié de la bonne affection qu'il avoit tesmoigné; mais sur ce qu'il désiroit que je prinsse la lettre pour la bailler à monsieur le chancellier j'ay dict ne le pouvoir faire, puisque la lettre n'estoit pas adressée à moi, et quand mesmes elle eut esté adressée à moi, que la coustume requeroit qu'on m'en eust envoié une copie. Que je n'empeschois pas que lui, qui de son mouvement avoit obtenu la lettre, ne la baillast au chancellier s'il le trouvoit à propos. Je voi par toute cette conduicte qu'on ne va que par supercherie et ne voulant pas que la vérité soit cogneue, on cerche de jetter sans subiect la faute sur d'autres. Sur quoi j'ay creu estre mon devoir d'escrire celle-cy à vostre Altesse et d'attendre ses commandements, non seulement

25 Tommaso Francesco van Savoye.
26 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
27 Christine de France, hertogin van Savoye.
28 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.
29 Met ‘Zeno’ (‘Zenonis effigies’, ‘Calvini effigies’) is een niet meer te achterhalen geschrift van Grotius bedoeld.

1 Hs. Stockholm, RA., coll. Stegeborg. Eigenh. oorspr. Tezamen met no. 4796 beantw. d. no. 4858. Gedrukt *Epist. Grotii ad domum Sueciae*, p. 33. Vgl. voor de inhoud van deze brief no. 4758.
2 Louis Aubéry du Maurier.
3 Winand von Polhelm, agent van Hessen-Kassel.
4 Pierre Séguier.

sur cecy, mais aussi sur tout où je la pourrois servir, comme estant, très-excellent et très-illustre prince,

de vostre Altesse le très-humble
et très-obéissant serviteur
H. de Groot.

Le 8/18 d'Aougst 1640, à Paris.

Très-excellent Prince,

Je voi que ma peine et celle qu'a prins monsieur du Maurier n'a pas esté du tout

inutile. Car la lettre du roi[5] n'a pas laissé d'estre baillée à monsieur le chancellier de France, qui a emvoyé aujourdhui à moi deux fois son secrétaire[6]; la première fois pour avoir de moi cognoissance de ce que je sçavois, ce que je luy ay dict succintement et selon la vérité. Depuis il est revenu pour me dire, puisque je me plaignois que l'information n'avoit pas esté bien prinse, que je voulusse envoyer à monsieur le chancellier les noms de ceux qu'on pourroit ouir. J'ay promis de le faire et y travaille mainctenant. Depuis me sont venu voir le lieutenant-criminel et procureur-général de cette ville soubs laquelle est Poissy, et qui avoient conduist l'information disants que depuis quelque temps ils n'avoyent rien faict en cet affaire pour ce qu'ils avoyent apris que l'affaire estoit accordé et avoit cousté à ceux de Poissy trente mille livres.

Adres: Au très-excellent et très-illustre prince Charles Gustaf, comte palatin du Rhin, duc de Deux Ponts etc.

4789. 1640 augustus 18. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Cum cuniculus sub ipsa ductus moenia periculum adferret urbi Atrebatum, die hujus mensis octavo magistratus urbis conditionum audiendarum causa ad exercitum misere. Sed cum plebs magistratibus discors obsides Gallos recusasset accipere et per ignes sui periculi significationem fecisset cardinali Hispano, postridie is cardinalis cum exercitu venit velut ad oppugnanda castra Gallica; verum cum contra eum adveniret Halerius, metuens ne inter duos exercitus clauderetur, recepit se. Ac sic omni spe adempta civitati perfectae pactiones decimoque die egresso, quod fuerat, praesidio Galli urbem introgressi sunt; cantatus hic et in aliis urbibus hymnus Te Deum cunctaque solita publicis gaudiis usurpata. Praefectura data Sampreulio[2]. Exiere ex urbe pedites mille sexcenti, quingenti equites; oppidanorum duo tantum, quorum alter praeses fuit tribunalis[3]. Ceteri mansere Galli posthac futuri salvis suis privilegiis. Praesidium nunc in urbe est sex centuriarum de praetorianis, sex cohortium, equitum DCCC. Sed decretum est arcem imponere urbi; ad eam rem fabri hinc eunt, curator operis erit Noyerius[4].

Nihil admodum firmi est in comitatu Atrebatum ita, ut is, si fortuna perget favere Gallis, brevi rediturus videatur ad antiqua imperia. Nam datus in feudum a rege Francorum[5] fuerat anno 1198 possessusque a ducibus Burgundis ad Mariae[6]

5 Deze is niet teruggevonden.
6 Niet geïdentificeerd.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 640; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 65; gedeelt. gedr. in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 255.
2 François de Jussac, sieur de Saint-Preuil.
3 Jean Le Bailli.
4 Bedoeld zal zijn de Franse staatssecretaris van oorlog François Sublet, seigneur de Noyers; zijn zoon Guillaume de Sublet had aan het beleg van Atrecht deelgenomen.
5 Philips II Augustus (1179-1223; geb. 1165). Zijn vrouw Isabella van Henegouwen († 1190) bracht in 1180 Artois als huwelijksgift in. In 1237 werd Artois in apanage gegeven aan hun tweede zoon, Robert, graaf van Artois. Eerst in 1369 kwam Artois, door het huwelijk van Margaretha van Male met Philips de Stoute, voor langere tijd aan het huis van Bourgondië.
6 Maria van Bourgondië (1457-1482), dochter van Karel de Stoute († 1477).

tempora. Tunc enim rex Ludovicus XI[7] feudum id masculae stirpis defectu et ob ministeria non praestita ad se reversum jure existimans urbem Atrebatum cepit anno 1477. Sed recepit eam maritus

7 Lodewijk XI (1461-1483; geb. 1423).

Mariae caesar Maximilianus[8]; ex eoque in Austriacae domus possessione mansit urbs et comitatus, sub clientela tamen Francica regnique clientela desiit per pacem Madritiensem[9], quae quidem pax, hanc rem quod attinet, confirmata est pacibus Cameraci, Cameracesio castello et Verbini factis[10]. Quod si rex[11] mutatam armis conditionem nova pace contra illas veteres retinere poterit, erit id illi valde gloriosum.

In urbe Taurinorum putatur panis defecturus fine Septembris. Placuit principi Thomae[12] et civitati legatos quosdam tentandarum conditionum mittere ad viduam Sabaudicam[13], quibus se adjunxit Argentonus[14], juridicus regius in Gallico exercitu. Ea res an aliquem habitura sit successum, in ambiguo est. Interim Leganesius[15] a Neapoli et aliunde VII auctus millibus novam parat Gallicorum castrorum oppugnationem literasque suorum consiliorum indices in globis, quas machinae ejaculantur trans Padum, in urbem mittit de victu interim diligenter sibi prospiciente Harcurtio[16], ad quem profecti ex Delphinatu pedites quater mille octingenti, equites sexcenti, omnes banno ad id citati ex feudi jure, jam Alpes transierunt.

Ex Germania audimus Glenium[17] septem colligere cohortes, cum quibus obsidere velit Bingam primum, deinde Creutznacum; Hagenaviam a caesarianis tentatam infeliciter; Vinariensium CCC a Wolfio[18] ad Urselam oppressos.

Scripsi antehac[19] ad Sublimitatem tuam de vi facta Possiaci in comitatum illustrissimi principis Caroli Gustavi[20] et de querelis a me delatis ad regni Franciae cancellarium[21]. Postea Polhemius[22], qui ibi vulneratus fuerat, cum suo commodo transegit, cum jam ante is mihi dixisset nullam spem esse juris obtinendi, quod testes audirentur soli, quorum res agebatur aut qui rei actae ignari essent, non ii, qui ab initio rem pervidissent rixae impermixti; cum autem audirem utique culpam in Suedos rejici, conquestus hac de re sum apud multos.

Forte cum ea de re loquerer, adfuit mihi Maurerius[23], qui quondam in Suedia fuit. Dixit se velle ea de re ad amicos in aulam scribere, ego vero ostendi me id pati posse, dum non scriberet quasi meo rogatu, qui officio meo satisfecissem re exposita cancellario dataque ei parte ex literis principis Caroli Gustavi, quae sufficere debuerant, ut regia auctoritas factum vindicaret; ille scripsit reversusque ad me

8 Keizer Maximiliaan I (1493-1519; geb. 1459). Lodewijk XI moest de stad in 1479 weer aan hem afstaan, hetgeen werd bevestigd in het verdrag van Atrecht (1482). Margaretha van Oostenrijk (1480-1530), dochter van Maximiliaan I, bracht Artois bij haar verloving met de dauphin Karel VIII weer aan Frankrijk; na het verbreken van deze verloving in 1493 werd ook Artois weer teruggegeven, echter met behoud van de Franse soevereiniteit.
9 Bij de vrede van Madrid (1526), gesloten tussen Frans I (1515-1547; geb. 1494) en Karel V, moest ook de Franse soevereiniteit over Artois worden afgestaan.
10 Vrede van Cambrai (1529), zgn. Damesvrede, tussen Frans I en Karel V; vrede van Cateau Cambrésis (1559) tussen Hendrik II (1547-1559; geb. 1519) en Philips II; vrede van Vervins (1598) tussen Hendrik IV en Philips III.
11 Lodewijk XIII. In 1659 werd Atrecht bij de vrede van de Pyreneeën voorgoed Frans.
12 Tommaso Francesco van Savoye.
13 Christine de France, hertogin van Savoye.
14 René de Voyer d'Argenson.
15 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.
16 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
17 Gottfried Huyn, graaf van Geleen, keizerlijk bevelhebber.
18 Wellicht betreft het hier de keizerlijke kolonel Wolff von Lodenwarth.
19 No. 4745 dd. 21 juli.
20 Karl Gustav, paltsgraaf van Zweibrücken, de latere koning Karel X van Zweden. Vgl. voor de genoemde kwestie Register i.v. Poissy.
21 Pierre Séguier.
22 Winand von Polhelm, agent van Hessen-Kassel.
23 Louis Aubéry du Maurier. Vgl. Grotius' verslag aan Karl Gustav in no. 4788.

ostendit clausas literas, quas dicebat ad cancellarium de ea re scriptas. Volebat autem eas literas a me accipi darique aut

mitti ad cancellarium. Dixi id me facere non posse, cum literae ad me missae non essent neque etiam scirem, quid eae continerent nullo earum mihi tradito, ut legatis fieri solet, exemplo; ipse si, quas sua sponte impetraverat, literas tradere vellet cancellario, me non impediturum gratiasque me agere ipsi pro bona voluntate. Ex eo ad me non rediit Maurerius. Suspicorque sicut in Suedos immerentes rejecta est culpa, ita quaeri obtentum, ne jus reddant, quasi ego in aliqua fuissem mora, quod ita se non habet. Si quid ultro judicet Sublimitas vestra eo in negotio faciendum, quanquam quae feci sufficiunt ad adimendam ipsis ignorantiae excusationem, faciam promptissime. Ceterum multa indicia animi in Suedos non bene affecti eorum, dico qui rebus praesunt, quotidie deprehendo eoque magis opto, ut Suediae fide prius bene liberata pax honesta contingat.

Det Deus idemque, Excellentissime et illustrissime domine, tuam Sublimitatem diu salvam ac sospitem praestet ejusque consilia prosperet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 18 Augusti 1640.

Literae, quas ex Anglia a D. vicecomite Scudamoriae[24] accepi, componendae cum Scotis controversiae multam mihi spem faciunt.

Postquam haec scripseram, ter ad me ventum est de negotio Possiacensi. Scriba cancellarii[25] primum ut ad me venit dicens se literas ab aula accepisse, ut de illo facto diligens inquisitio fieret, voluit a me scire, quae nossem; dixi historiam. Rediit et, quia dixeram non auditos, qui rei notitiam haberent, voluit a me indiculum fieri eorum, qui testari possent. Dixi me facturum et cancellario, quia vellet, missurum. Venere ad me postea locum tenens criminalis hujus urbis, sub cujus jurisdictione est et Possiacum, ac procurator regius. Dixerunt se ab aliquo tempore nihil in hac re egisse, quod audirent rem transactam data pecunia ad XXX millia florenorum. Respondi de suo potuisse transigere Polhemium, non de re principis; me quidem non prohibuisse, quominus de suo faceret, quod vellet. Sed valde contemptam gentem Suedicam, quod, cum in alterum diem ibi mansisset princeps ita, ut et a Lutetia chirurgi venerint ad curanda familiae ejus vulnera, nemo loci magistratuum principem adierit; saltem ut ostenderent factum hoc sibi displicere. Post id viros summates laborasse, ut Polhemio satisfieret; ad me aut ad Suedorum quenquam venisse neminem. Scire me magno constitisse hanc insaniam Possiacenis et inter quos pecunia esset distributa. Me nihil velle aliud quam ne pro levi habeatur facta principi injuria.

De indutiis per Germaniam faciendis rumores audio.

Et Gallicus exercitus et ille cardinalis Hispani adhuc in collimitio manent.

Genuensibus, Anglis, Batavis controversia incidit cum archiepiscopo Burdegalensi[26], qui in praedam trahit illorum naves, quod merces in Hispaniam vehant. Dicitur Brezaeus[27] apud Gades navibus Hispanicis damnum intulisse. Non

24 John Scudamore, gewezen ordinarius Engels gezant in Parijs. De brief is vermoedelijk verloren gegaan.
25 Niet geïdentificeerd.
26 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux; vgl. Sue (ed.), *Corresp. d'Escoubleau* II, p. 221, 223, 226.
27 Jean Armand de Maillé, hertog van Brezé. Hij had op 22 juli bij Cadiz slag geleverd; vgl. *ibid.*, p. 241 n. 1.

potuit impedire archiepiscopus Burdegalensis, quin ad Finale multi appellerent Hispanorum.

Dilectus facti in Austria locisque vicinis ad exercitum imperatoris pervenerunt. Baccheraci urbem cepere caesariani, qui Hermensteni sunt.

Adres: Axelio Oxenstiernae, sacrae reg. Maj. regnorumque Sueciae senatori et cancellario.

4790. 1640 augustus 18. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

Ick meen mijnheer den prins van Orangië Geldren niet en sal aengetast hebben sonder groote apparentie te sien tot het veroveren, waertoe het drooge weder sijne Hoocheit seer sal favoriseren.

't Is waer, dat den coning van Engellant de Schotten de commercie wil afsnijden. Daerenboven meent King[2] met eenigh volck gelicht in Denemarcken ergens in Schotlant aen te comen. De Hollanders houden haer, soo ick sie, neutrael, dewijle sij toelaeten dat den coning van Engellant schepen huirt in haere landen om volck uit Ierlant over te brengen.

De Vriesen in het stuck van het gouvernement[3] hebben meer gedaen als ick meende. Wij sullen sien, wat die van Groningen ende d'Omlanden sullen doen.

Van de ambassade in Swede[4] can ick vooralsnoch niet groots hoopen. De inventie van de heer Boreel[5] waer niet quaed geweest, soo deselve waere gesuccedeert, maer die in de Staten-Generael sijn, hebben oock vrunden. Wat leven d'heer Melander[6] sal aengaen, sal ick seer garen verstaen.

Den tiende deser is 't Fransche garnisoen bestaende in ses regimenten, ses compaignies van de guarde, ende achthondert paerden ingecomen in Arras ende daeruit gegaen sestienhondert te voet, vijfhondert paerden. Den gouverneur sal sijn monsieur de St Preuil[7], een persoon van courage ende die in dit belegh groote dienste heeft gedaen. 't Gouvernement werdt bij een yder geëstimeert waerdigh hondertduisent gulden 's jaers[8]. De religie ende privilegiën blijven als voor desen, maer alsoo 't een frontierplaetse is, sal het noodigh sijn een casteel te maecken, daertoe monsieur de Noyers[9] de commissie heeft ende veele werckluiden van Parijs derrewaerts gaen, soodat alle wercken hier stille staen. Van die van de stadt sijn maer twee nae de Spaensche zijde gegaen, een president[10] ende een burger; de reste willen 't met de Fransoisen waegen.

Van Thurijn is hier hoope ende vrese; hoope omdat men seit, dat het broodt binnen de stadt 't einde van September sal manqueren, dat veele leven van boonen ende paerdevleisch, vrese omdat den marquys de Leganés[11] versterckt sijnde van sevenduisent man, soo uit Napels, als uit andere quartieren, soect het Fransche leger weder aen te tasten ende dagelijcx aen de prince Thomas[12] sijne brieven sent door geschutcogels geschoten uit sijn leger over de Po in de stadt. Dese hoope ende vrese aen beide zijden hebben tewege gebracht, dat eenige gedeputeerde

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 15a. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Uit de periode 1 juli 1640 - 7 januari 1641 bezitten wij vàn Van Reigersberch slechts één brief, dd. 8 oktober.
2 James King.
3 Willem Frederik, graaf van Nassau-Dietz, volgde zijn broer Hendrik Casimir I op als stadhouder van Friesland; vgl. Poelhekke, *Fr. Hendr.*, p. 512vv.
4 Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva.
5 Willem Boreel had zijn broer, de rechtsgeleerde Abraham Boreel, in Hamburg achtergelaten in de hoop dat deze daar resident voor de Republiek kon worden; vgl. no. 4772.
6 Peter Melander, graaf van Holzapfel; hij had ontslag genomen uit de dienst van Hessen-Kassel.
7 François de Jussac, sieur de Saint-Preuil.
8 De woorden ‘t Gouvernement...'s jaers’ staan zonden verwijsteken in margine.
9 Bedoeld zal zijn de Franse staatssecretaris van oorlog, François Sublet, seigneur de Noyers.
10 Jean Le Bailli.
11 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.
12 Tommaso Francesco van Savoye.

sijn gesonden van den prince Thomas ende van de stadt van Thurijn nae mevrouw van Savoie[13], met dewelcken is gegaen monsieur d'Argenton[14],

13 Christine de France, hertogin van Savoye. Zie over deze onderhandelingen Claretta, *Storia della reggenza* I, p. 675.
14 René de Voyer d'Argenson.

surintendant van de justitie van des conings leger in Piedmont. Hoe dat sal afloopen, moet den tijdt ons leeren.

Van Duitschlant hebben wij hier geen seeckere advysen dan dat men seit, dat Gleen[15] hebbende gelicht seven nieuwe regimenten wil belegeren Bingen, daernae Creutznach; dat Hagenau bij de keiserschen tevergeefs is aengetast, maer driehondert Wimarschen ontrent Ursel bij Wolf[16], keiserlicke overste, overvallen.

Den 18 Augusti 1640 te Parijs.

Daer wordt veel gemompelt van een tresves in Duitschlant.

De legers, soo van Vrancrijck, als van den cardinael-infant blijven noch bij de frontieren.

Die van Genua ende d'Engelschen sijn t'onvrede over den eertsbisschop van Bourdeaux[17], omdat hij de neutrale schepen, die coopmanschap in Spaignië brengen, goede prinse verclaert. Men seit oock, dat den marescal de Bressé[18] de Spaensche vloote bij Calis Malis soude hebben beschaedight. Den eertsbisschop van Bourdeaux heeft niet connen beletten, dat de Spaignaerden uit Napels ende andere plaetsen niet en souden landen te Final.

De keiserschen van Hermanstain hebben de stadt van Baccherach becomen. Veele nieuwe lichtingen geschiet in Oostenrijck ende andere erflanden hebben haer gevoucht bij het keysersche leger.

Adres: Mijnheer mijnheer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant. In Den Hage.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den 2 (*sic*) Aug. 1640 uyt Paris.

4791. 1640 augustus 20. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Nunc primum Amstelodamum veni non, ut tu in postremis litteris[2] suspicaris, ante duas septimanas; tunc enim Goederedae fui et huc quidem appellens negotium tuum ex parte confectum repperi et typographum impressioni Annotatorum in Evangelia[3] instantem, sed nemo de conditionibus egerat, dum Vossius[4] filium Petrum[5] et Corcelium[6] respexisse se asserit; illi vero rem a Vossio transigendam arbitrantur.

15 Gottfried Huyn, graaf van Geleen, keizerlijk bevelhebber.
16 Wellicht betreft het hier de keizerlijke kolonel Wolff von Lodenwarth.
17 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux. Het betreft hier een prijs van acht Engelse en Hollandse schepen; vgl. Sue (ed.), *Corresp. d'Escoubleau* II, p. 221, 223, 226.
18 Niet de maarschalk Urbain de Maillé, markies van Brezé, maar diens zoon Jean Armand, hertog van Brezé.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 4777; beantw. d. no. 4812.
2 Zie no. 4777.
3 *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm...*MDCXXXXI; Ter Meulen-Diermanse no. 1135.
4 Grotius' vriend, de Amsterdamse hoogleraar Gerardus Johannes Vossius.
5 Pieter de Groot verleende zijn diensten bij de publikatie van de werken van zijn vader.
6 Etienne de Courcelles, remonstrants theoloog.

Ego sexaginta exemplaria pro te pactus sum, sed compacta omnia dare renuunt et quidem quae in Galliam erunt mittenda aliter quam hic fieri solet compingi solere novimus; aliqua tamen iis, qui hic sunt, amicis proximis daturos se profitentur compacta. Inter alias causas, cur non omnia compacta dent, et hanc recensent, quod ipsi jam non habeant operas alias

quam typographicas atque ita suis impensis alibi compingi curare debeant. Ego liberalitatem eorum hac quidem in parte expectandam censui, dummodo de numero exemplarium constet. Tribus hisce septimanis jam XXVI folia impresserunt et hac septimana aliqua additum iri non dubitant, quae ego per uxorem[7] mittere decrevi. Duobus praelis jam exercetur impressio, quibus et tertium adjuncturos se promittunt typographi eo consilio, ut paucis mensibus absolvendum sit opus. Vossius, qui per aliquot menses tua habuit, pauca ex iis legit neque aliud quam generale judicium de toto opere interponit. Nunc mihi se excusat, quod typographi totum exemplar habere desideraverint; quod verum quidem est, sed tamen antea satis ad legendum temporis habuit.

Quod Vossii opus[8] tam lente processerit, id ipsius morae imputant typographi neque ipse sane diffitetur saepius scripta sua non fuisse parata.

Video Vossium omnino transiisse in partes Salmasii[9] etiam in controversia de mutuo et Heinsio plane iniquum esse, quod ego jure fieri non nego. Caeterum cum utroque amicitiam mihi colendam semper duxi neque alteri me totum addicere volo.

Libelli anonymi quattuor[10] ad te mittuntur et de singulis quidem exemplaria duodena, sed naves reflante vento hactenus vela facere nequiverunt; nunc abiisse omnes credimus. Ea exemplaria ad te perferet Adrianus Vlackius[11], de cujus adventu apud Morellum typographum[12] poteris inquirere, nam per errorem fasci ad eum destinato tua inclusa fuerunt, cum ad Treselium[13] mittenda essent.

Proximo die Lunae Blavii[14] ad te missuros se receperunt scriptum Marezii[15] contra libellum de Antichristo, quod inclemens sane futurum in te suspicor, nam te auctorem esse credit idque vel ea ratione, quod et Blavios male excipere cogitaverit, nisi typographus intercessisset. Ubi id legeris, constitues an tuo scripto aliquid velis addere an non et an id cum reliquis annotatis velis recudi, quod Blaviis quidem perplaceret.

De rebus novis nihil jam addam, nisi quod princeps[16] cum copiarum parte Dordraci jam esse dicitur et quod Groningani nondum accedunt Frisiis, qui praefecturam

7 Maria van Reigersberch vertoefde in het vaderland.
8 *Gerardi Ioannis Vossii de Theologia Gentili et Physiologia Christiana...* Amsterdami, apud Ioh. et Cornelivm Blaev, MDCXXXXI; zie voor de volledige titel no. 4694, n. 17.
9 Claude de Saumaise - Salmasius -, klassiek filoloog, hoogleraar te Leiden. Hij had enige werken tegen de woeker gepubliceerd: *De Vsvris Liber...*1638, *De modo usurarvm liber...*1639, *Dissertatio de Foenore Trapezitico...*1640 en *Diatriba de mutuo* 1640 (zie over dit laatste werk ook no. 4693, n. 24). Over de slechte verhouding tussen Salmasius en Daniël Heinsius zie men bijv. Sellin, *Daniel Heinsius and Stuart England* p. 43-51.
10 *Commentatio...de Antichristo*; *Explicatio...de fide & operibvs*; *Explicatio Decalogi...*; zie voor de volledige titels no. 4684, nn. 4, 5 en 2. *De absolvto reprobationis decreto*; zie no. 4688, n. 4.
11 De te Gouda geboren boekverkoper en wiskundige Adriaen Vlacq (1600-1666 of 1667). In 1642 vertrok hij - na enige jaren vanuit Londen handel gedreven te hebben - naar Parijs, waar hij o.a. werken van Grotius drukte (zie Ter Meulen-Diermanse no. 733 rem. 4 en nos. 896 en 897)[aant.]. Na 1648 vestigde hij zich als drukker-boekverkoper in Den Haag. Zie *NNBW* II, kol. 1503-1506; *Cal. State Pap. Dom.* 1640, Register i.v.
12 Gilles Morel, laatste telg van een bekende familie van drukkers te Parijs; op 18 september 1639 was hij zijn broer Charles opgevolgd als 'imprimeur du roi'.
13 Daniel Tresel, koopman in Rouaan.
14 De Amsterdamse drukkers-uitgevers dr. Johan en Cornelis Blaeu.
15 Samuel Desmarets - Maresius. In september 1640 verscheen zijn *Dissertatio de Antichristo...*; zie voor de volledige titel no. 4771, n. 22.
16 Frederik Hendrik.

suam comiti Guilielmo Ernesti filio[17] detulerunt, Drentenses vero enim honorem detulisse Guilielmo, principis filio.

17 Willem Frederik, graaf van Nassau-Dietz, zoon van Ernst Casimir (1573-1632), die stadhouder van Groningen, Friesland en Drenthe was. Willem Frederik volgde zijn broer Hendrik Casimir I op als stadhouder van Friesland; Frederik Hendrik wist zich het stadhouderschap in Groningen en Drenthe te verwerven met toezegging van 'survivance' voor zijn zoon (vgl. Poelhekke, *Fr. Hendr.*, p. 512vv.).

Interea ingentes tibi gratias ago pro iis, quae de victoria Atrebatensi scribis; quae sane magni est momenti.

Vale, frater optime, et me ut soles ama.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Amstelodami, XX° Augusti 1640.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 29 Aug.

4792. 1640 augustus 20. Van P. Spiring Silvercrona[1].

Mijnheer,

Mij is u Excell.^{tz} hooch aengenaemen ende seer waerde missive van den 11 deser[2] den 18 seer wel geworden; bedancke mij ten hoogsten voor de geduyrende goede communicatie.

Van hier hebben wij anders niet als dat zijn Hooch.^{t} den heere prince van Orangiën noch bij Rijnberg ligt gelijck voor 8 daegen ick u Excell.^{tz} geadviseert hebbe[3]; dat men met de verovering van Arras nu wel vermeent, dat hij yet voorders tenteren sal, maer daer word aen getwijffelt.

Dat wij uyt Duytslandt hebben schijnt niet heel wel te luyden, aengesien ick verstaen heb, dat de saecken tuschen de landgravin van Hessen[4] ende sijn Excell.^{tz} de heere Bannier[5] niet en staen soo 't wel te wenschen waer. Van gelijcken oock met den hertoch van Lunenborch[6] is, alsoo dat allem aensien naer sijn gedachte Excell.^{tz} Bannier geen staedt meer soowel op de landtgravin van Hessen als op den hertogh van Lunenborg is maeckende, waerover oock sijn hoogstgedacht Excell.^{tz} wat afwaerts ende naer 't Brunswijgse landt toe is haeckende. 't Schijnt, dat bij de saecken aldaer wat te twijffelen staedt.

De heeren ambassadeurs naer Schweden gaende[7] sijn in Sweden gearriveert, maer in Stockholm noch niet, doch wierde aldaer tot Stockholm preparatie tot derselver receptie gemaect ende worden oock eenige jachten met edellieden in de Stockholmsche scherren gesonden om de voorsr. heeren ambassadeurs t'ontfangen.

Waermede eyndende ben u Excell.^{tz} in de protectie des allmogenden troulijcken bevelende, ende verblijve,

u Excell.^{tz} dienst- ende vruntwilligen

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13. Orig. Eigenh. ondertek. Petter Spiring Silvercrona was raad van financiën van Zweden in Den Haag.
2 Grotius' brieven aan Spiring Silvercrona van 1640 ontbreken.
3 No. 4782 dd. 13 augustus.
4 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
5 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
6 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
7 Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva.

Petter Spieringc van Norshollem.

's-Gravenhaagh, 20 Augusti 1640.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 27 Aug.

4793. 1640 augustus 21. Van G. Keller[1].

Hochedel, gestrenger, grossgünstiger, hochgeehrter Herr Ambassadeur,
Von newem fällt dieser Orthen aniezo sehr wenig für, so Ew. Excell. communicirt zu

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 12. Eigenh. oorspr. Georg Keller was secretaris van de Zweedse gezant te Hamburg, Johan Adler Salvius.

werden meritirt, ausser dass auss Schweden mit lezter Post berichtet worden, dass den 18. Iulii st. v. die Herren holländischen Gesandten[2] zu Stockholm ankommen, stattlich empfangen undt tractirt undt den 24. detto solenniter zur Audience ihrer königlichen Mayestät[3] geführt. Nach gehabter Audienz zu der hohen königlichen Reichsregierung[4] in ein absonderlich Zimmer gebracht, da sowol denselbigen alss nechstgefolgten 25. detto secrete Conferentien mit ihnen gepflogen worden, undt zweiffelt mann nicht, sie in weniger Zeit ihre Abfertigung erlangen werden.

Auss Pohlen hatt mann, dass die Rasirung der evangelischen Kirchen zur Wilde biss zu nechstkünfftigem Reichstag eingestellt seye. Unterdessen aber sollen die vornembste evangelische Bürger undt Prediger sich von dannen hinweg begeben undt die Werbungen im gantzen Königreich starck fortgehen.

Die brandenburgische Völcker sollen nochmahls ihr Heyl an Franckfort an der Oder zu versuchen entschlossen sein, da sie aber verhoffentlich nit weniger alss zuvorn gnugsambe Gegenwehr finden werden.

Über Westphalen haben wir, dass des Herrn Feldtmarschallen Banners Excell.[5] mit der gantzen Armee von Witzenhaussen uffgebrochen undt dem Feindt entgegengangen seyen, worzu der Allerhöchste von obenherab Glück undt Sieg milltvätterlich verleihen wolle, dessen gnädiger Obhuth Ew. Exc. ich getrewlig hiemit ergebe,

Hambourg, den 11. Augusti 1640.

G. Keller mpp.[a]

P.S. On dit que la reine-mère de Suède[6] a quitté ce royaume et s'en est allé en Dennemarck. Les discours en sont fort différents; quelques-uns tienent que le roy[7] la prendra en mariage, les autres qu'elle s'en ira en Prussie vers l'électeur son frère[8].

Onder aan de brief staat: H. Amb. Grotio.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 12 Sept.

4794. 1640 augustus 21. Aan G.J. Vossius[1].

Virorum eximie,

Literas 15 Iunii abs te scriptas[2] ante hos dies quatuor accepi, ex quibus gaudeo cognoscere meliorem nunc esse tibi valetudinem et non esse verum rumorem, qui

2 Zie voor hun namen no. 4792, n. 7.
3 Christina van Zweden.
4 Axel Oxenstierna, Gabriel Gustavsson Oxenstierna, Jacob de la Gardie, Gabriel Bengtsson Oxenstierna en Karl Karlsson Gyllenhielm.
5 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
6 Maria Eleonora van Brandenburg (1599-1655).
7 Christiaan IV van Denemarken.
8 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg († 1 dec. 1640).
1 Copie Rotterdam, Gem. Bibl., coll. Rem. Kerk, cat. v. hss. no. 674. Gedrukt *Epist.*, p. 641; *Epist. eccl.*, p. 807. Antw. op no. 4694; beantw. d. no. 4854.
2 No. 4694.

ad me perlatus erat[3] de novo vulnere domus vestrae post funus filiae et doctissimi filii Gerhardi[4].

Theologia gentilis et physica christiana[5] ut et lucem quam primum videant et ad nos quam celerrime veniant, opto non dubitans, quin multo plura inde possim discere quam

3 Zie no. 4761. De copie Rotterdam heeft: perlatus fuerat.
4 Johanna en Gerard stierven in maart 1640 kort na elkaar aan een besmettelijke ziekte, Johanna op de 3e, Gerard de 27ste. Zie Rademaker, *Vossius*, p. 222.
5 *Gerardi Ioannis Vossii de Theologia Gentili et Physiologia Christiana...* Amsterdami, apud Ioh. et Cornelivm Blaev, MDCXXXXI; zie voor de volledige titel no. 4694, n. 17.

aut tu aut tui similis quisquam ex nostris ad Evangelia annotatis[6], quae tu pro summa tua humanitate et in nos amore tam benigne praedicas. Caeterum ea ipsa, cum tibi videam non displicere, eo magis propero, ut publico donentur sequanturque illa de Iure belli ac pacis[7], notae ad Lucanum[8] - quas Mairius[9] edere recusat -, reliquiae poematum[10] et Anthologia[11], cui utinam indices accedant, totam ferme complexuri geographiam et historiae, tum Graecae tum Romanae potissima.

Quae pontifex contra iura regum, addo etiam episcoporum, metropolitarum et primatum sive ἐξάρχων fecit facitve, semper improbavi[12], semper improbabo. Caeterum illa ὁ ἀντικείμενος καὶ ὑπεραιρόμενος ἐπὶ πάντα λεγόμενον Θεὸν ἢ σέβασμα[13] istuc referre non audeo, plane persuasus Danielis verba usurpari in describendo aliquo qui paria facturus sit Antiocho[14], quem descripserat Daniel. Tum vero illa οὗ ἡ παρουσία κατ᾽ ἐνέργειαν τοῦ Σατανᾶ ἐν πάσῃ δυνάμει καὶ σημείοις καὶ τέρασι ψεύδους[15] aliquem designant Iamni et Mambri[16] parem. Haec mea est sententia; si qui aliter sentiant[17], videant, ne parum comperta pro compertis venditent explicationibusque minus commodis magnam providentiae divinae, quae in illis vaticiniis recte sumptis mira apparet, offundant nubem. Sed sicut ira quicquid arripuit, telum facit, ita multi abrepti studio partium omnia volunt videri vera esse, quae adversae parti nocent, ut ipsi quidem existimant. Ego vero contra illos adversariis prodesse contendo, qui pertinaciter[18] urgent illa, quorum aut pellucet falsitas aut veritas in obscuro est. Qui vero graves illas criminationes veritate quidem nixas non existimant, sed retinendas tamen publicae, ut loquuntur, utilitatis causa, videant, ne magnam fenestram aperiant impietati, si verbi divini sensus famulari suis commodis ac partibus velint[19].

6 *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm...* Amsterdami Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXXXXI; Ter Meulen-Diermanse no. 1135.
7 *Hvgonis Grotii de ivre belli ac pacis libri tres...* Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXLII; Ter Meulen-Diermanse no. 571.
8 *M. Annæi Lvcani Pharsalia... Additæ sunt in fine Hvgonis Grotii notæ...* Amsterodami Apud Ioannem Blaeuw. A^{O} MDCXLIII; Ter Meulen-Diermanse no. 430. Zie ook no. 4552 en n. 19.
9 De Leidse uitgever Jean le Maire.
10 *Hug. Grotii Poemata, omnia. Editio quarta.* Lugduni Batav. Apud Hieronynum de Vogel MDCXXXXV; Ter Meulen-Diermanse no. 5.
11 *Anthologia Graeca cum versione Latina Hugonis Grotii edita ab Hieronymo de Bosch.* Ultrajecti e typographia B. Wild & J. Altheer, MDCCXCV-MDCCCXXII; Ter Meulen-Diermanse no. 534.
12 De woorden ‘semper improbavi’ ontbreken in de editie der *Epist.*
13 *2 Thess.* 2, 4. Grotius behandelde deze passage in zijn *Commentatio...de Antichristo...* (Ter Meulen-Diermanse no. 1100), p. 10v. Behalve van Vossius had Grotius ook kritiek op zijn geschrift ontvangen van Etienne de Courcelles op 10 juni (no. 4688); zie ook Grotius' antwoord aan De Courcelles, no. 4705.
14 Antiochus IV Epiphanes, koning van Syrie (175-164 v.Chr.; geb. ± 215) Zijn eis tot invoering van de Zeusdienst in de tempel van Jeruzalem werd aanleiding tot de opstand der Makkabeeërs. De hoofdstukken 7-12 van het boek *Daniël* zijn geschreven, toen de strijd van de wetsgetrouwe joden tegen Antiochus een crisis bereikt had.
15 *2 Thess.* 2, 9. Vgl. *Commentatio...de Antichristo...*, p. 19.
16 Namen van de tovenaars in *Ex.* 7, 11 en 7, 22, genoemd in *2 Tim.* 3, 8; zie G. Kittel (ed.), *Theol. Wb. N.T.* III p. 192v. i.v. Ἰαννης.
17 De copie Rotterdam geeft: sentiunt.
18 De copie Rotterdam geeft: pervicaciter.
19 De copie Rotterdam geeft: volent.

Legi libenter quae dicit Voetius[20], multum sane largitur, etiamsi in me arietet. Ego si novum hic coetum et ab aliis segregem instituere vellem, possem forte. Sed video, qui

20 Gisbertus Voetius, contra-remonstrants theoloog en hoogleraar in Utrecht. Zijn oordeel over Grotius' *Dissertatio de Coenæ administratione...* 1638 (Ter Meulen-Diermanse no. 1091) was Vossius door een student, die bij Voetius college liep, meegedeeld; vgl. no. 4694.

novas nobis erexerunt ecclesias, eos animo quidem suo gessisse morem, sed in pietatis negotio non ita multum promovisse et[21] particulas ex particulis fieri. Quare satius forte est consilium Augustini sequi, quod est de Vera[22] religione cap. VIII[23]. Caeterum in Belgicis terris, puto et alibi, inter eos, qui in Romana sunt communione, mos ab omni aevo fuit et nunc etiam servatur, ut die, quo instituta est Domini coena, post coenam paterfamilias lecta ejus diei historia, panem vino intinctum familiae suae praebeat. Qua de re quid eruditi, qui apud vos sunt, sentiant, scire percupiam. Multi hic non improbant, dum id non fiat animo separandi se a christianis aliis, sed potius cum voto omnes, si liceat, habendi pro fratribus.

Salmasii[24] omnia eruditissima sunt, solido offendit dentem is, quem designas[25].

Vale quam suavissime cum optima conjuge et simillimis patri liberis.

Tui semper victuri nominis studiosissimus

H. Grotius.

Lutetiae, 21 Augusti MDCXL.

4795. 1640 augustus 22. Aan Paltsgraaf Johann Kasimir[1].

Hoochgeboren doorluchtige Fürst,

Ick hoope mijnheer den hertogh Carl Gustaf[2] nu bij uwe fürstelijcke Genade geluckelijck sal sijn gearriveert ende dat uwe fürstelijcke Genade sal hebben het grootste contentement, dat deselve soude connen wenschen siende denselve jongen prins soo volmaect van verstanden ende deuchden ende t'eenemael waerdigh een nacomeling te sijn van soo veele treffelijcke coningen ende princen.

Mij is seer leedt, dat ick sijne fürstelijcke Genade geen grooter diensten en heb connen doen insonderheit siende, dat de geringen, die ick heb connen doen, soo bij uwe als bij sijne fürstelijcke Genade soo goedertierentlijck geduidt ende aengenomen werden.

Soo hier iet is, waerinne ick uwe ofte sijne fürstelijcke Genade eenigen dienst soude connen doen, sal blijde sijn daervan de bevelen te ontfangen ende met alle vlijd deselve trachten nae te comen, als sijnde, Hoochgeboren doorluchtige Fürst,

uwer fürstelijcke Genades ootmoedige dienaer

H. de Groot.

21 Dit woord ontbreekt in de copie Rotterdam.
22 De copie Rotterdam geeft ten onrechte: una.
23 Zie Migne *PL.* 34, kol. 129.
24 Claude de Saumaise - Salmasius -, Frans klassiek filoloog en hoogleraar te Leiden. Zie no. 4791 en n. 9.
25 Daniel Heinsius was door Vossius aangeduid met de woordspeling ‘exercitator’; vgl. no. 4694.
1 Hs. Stockholm, RA., coll. Stegeborg. Eigenh. oorspr. Gedrukt *Epist. Grotii ad domum Sueciae*, p. 31. Johann Kasimir, paltsgraaf van Zweibrücken, was gehuwd geweest met Katharina, zuster van Gustav II Adolf.
2 Karl Gustav, paltsgraaf van Zweibrücken, de latere koning Karel X van Zweden. Hij had eind mei Parijs verlaten en was via Engeland en Hamburg begin augustus bij zijn vader te Stockholm aangekomen; vgl. no. 4858; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. X, p. 754.

Tot Parijs, den 12/22 Augusti 1640.

Adres: Hoochgeboren doorluchtige Fürst Johan Casimir, palsgraef aen den Rijn, hertogh van Zweebrugh etc.

In dorso (met andere hand): Stegb. den 16 7bris 640.

4796. 1640 augustus 22. Aan Paltsgraaf Karl Gustav[1].

Très-excellent et très-illustre prince,

Par ma dernière avant huict jours[2] je donnai advis à vostre Altesse de ce qui m'estoit recontré touchant l'affaire de Poissy et entre autres que je travaillois à donner à monsieur le chancellier de France[3] un mémoire de tesmoings qu'on pourroit ouir sur ce faict. Je ne croi pas qu'on ait envie de rien faire de bon. Cependant par la copie que j'envoye à présent à vostre Altesse elle pourra cognoistre quel jugement monsieur Polheim[4] mesme en a faict avant que d'avoir transigé, de quoi je suis résolu de donner une copie aussi à monsieur le chancellier de France et a messieurs le lieutenant-criminel et procureur du roi et pour le reste n'émettrai rien qui pourra servir à faire cognoistre la vérité comme estant, très-excellent et très-illustre prince,

de vostre Altesse, le très-humble
et très-obéissant serviteur
H. de Groot.

A Paris, le 12/22 d'Aougst 1640.

Il me semble que si le traicté de la Suède avecq la France[5] se renouvelle qu'il faudra pardonner cette offence. Si non, qu'il faudra conserver cette action. Plusieurs icy croyent que Couillar[6] qui a esté estably depuis quelque temps major de la ville de Poissy n'a rien faict sans ordre. Il y a en penser.

J'ay donné un mémoire des tesmoins qu'on pourra ouir à monsieur le chancellier de France et la copie du narré de monsieur Polheim au mesme chancellier, lieutenant criminel et procureur du roi.

Adres: Au Très-excellent et très-illustre prince Charles Gustaf, palatin du Rhin, duc de Deux Ponts etc.

4797. 1640 augustus 23. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

1 Hs. Stockholm, RA., coll. Stegeborg. Eigenh. oorspr. Gedrukt *Epist. Grotii ad domum Sueciae*, p. 34. Tezamen met no. 4788 beantw. d. no. 4858. Vgl. voor de inhoud van deze brief ook nos. 4758 en 4788.
2 No. 4788 dd. 18 augustus.
3 Pierre Séguier.
4 Winand von Polhelm, agent van Hessen-Kassel.
5 Het verdrag van Wismar werd juni 1641 verlengd; zie Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI, I, p. 207vv.
6 Niet nader geïdentificeerd.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Tezamen met no. 4879 beantw. d. no. 4897.

Etsi ego nihil jam magni scribendum habeam, cum uxor[2] abunde de omnibus, quae hic geruntur, tibi satisfactura sit, aliquid tamen litterarum per cognatam Losecatiam[3] - cui

2 Maria had met haar dochter Cornelia enige tijd in Holland vertoefd; zij keerden eind oktober in Parijs terug.

3 Adriana de Groot, Hugo's en Willems zuster, was bij leven gehuwd met Frederik van Losecaat; zij hadden twee dochters, Elseline en Anna, en een zoon Diderik. Hier is de oudste dochter bedoeld.

et exemplar Taciti[4] et poematum male sub meo nomine editorum[5] in manus dedi - ad te perferendum duxi, ut vel hac occasione eam tibi ut sororis unicae filiam dilectissimam quanta possum cura commendem. Spero eam se tibi tuaeque uxori moribus suis probaturam; illud solum dicam eam in diuturno matris morbo tam bene de ipsa meritam, ut praemia quinti praecepti sperare possit.

Adjeci et eadem opera, ut filiorum meorum[6] quoque studia tibi innotescere incipiant, exercitium, quod ego primum mihi, deinde et ipsis proposui: verti quippe jambico carmine tuum illud de Ostenda decantatissimum[7], quod ipsis deinde hexametris reddendum dedi; quam bene vel male se in eo gesserint et ecquid spei de se praebeant, tui erit judicii.

Voto finiam epistolam et Deum immortalem indefessus orabo, ut te nobis et omnibus veri amantibus diu sospitem servare, uxorem filiamque tibi brevi sistere et concors tibi conjugium ac obsecundantes liberos largiri dignetur.

Vale.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae-Comitis, XXIII Augusti 1640.

Adres: A monsieur monsieur Grotius ambassadeur de sa Ma.[té] et couronne de Suède. A Paris. par amye.

In dorso schreef Grotius: 23 Aug. 1640. W. de Groot.

4798. 1640 augustus 23. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

Encor que mon esprit pour le présent soit fort troublé à cause de la maladie de ma femme[2], ie ne veux pourtant obmettre de respondre à la vostre du 7 courrant[3] puisque vous y touché un peu les affaires de Boïme, ma patrie, dont ie ne sçay au vray si vous estes bien informé. Je ne veux pas nier, quod male agendo causam bonam corruperimus, et que tant la précipitation des ministres de l'empereur hors

4 *C. Corn. Tacitvs ex I. Lipsii Editione cum Not. et Emend. H. Grotii.* Lvgdvni Batavorvm, Ex Officina Elzeviriana. Anno 1640; Ter Meulen-Diermanse no. 515.

5 *Hugonis Grotii Poemata, Per Guil. Grotium denuo edita, aucta, & emendata.* Lugduni Batav. Apud Hieronymum de Vogel. MDCXXXIX; Ter Meulen-Diermanse no. 2. Deze tweede uitgave was bezorgd zonder toestemming van Grotius of Willem de Groot; zie ook *Briefw.* dl. X, Register i.v.

6 Johan (geb. 1625) en Jacob (geb. 1628).

7 Grotius' 'Ostenda loquitur' ('Area parva ducum...'; *Poemata collecta* ed. 1617, p. 341), waarvan ook een groot aantal vertalingen bekend is. De versies door Willem de Groot en zijn zoons Johan en Jacob heb ik niet teruggevonden; een vergelijkbaar werkstuk is de parafrase door Willem van *Aeneis* X in jamben, vgl. Witkam (ed.), *Virgilii Aeneidos lib. X ... auctore G. Grotio*.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds resident in Zürich.

2 Alessandra Paravicini Capelli.

3 Grotius' brieven aan Marini van 1640 zijn verloren gegaan.

de la fenestre[4] que l'élection d'un nouveau roy ont esté desvotés, qui pouroyent estre maniés en tout autre façon, qu'on n'a pas fait. Mais faut-il s'estonner tant, qu'un peuple libre et élevé en richesse, quand il est poussé au désespoir, ne surpasse les bornes de son devoir, veu que mesme les plus sages hommes du monde ne sont le plus souvent maistres de ses passions, sed quisque accendendo bello acris per turbas et discordias patriae aliquando salutem quaerere solet, maxime ubi vana ad avitas leges et principum fidem est provocatio, quam novi dominatus

4 De ‘Prager Fenstersturz’ van 23 mei 1618, een aanslag op de keizerlijke ambtenaren Jaroslav Boržita von Martinitz en Wilhelm von Slawata, waaruit de Dertigjarige Oorlog heette voort te komen.

insatiabilis cupido irritam et apud nos fecit[5]. Les Boïmiens ont esté de tout temps libres en l'élection de leur princes et rois, ce qui monstre évidemment non seulement la bulle d'or[6], mais aussy nos loix fundamentales, dont l'âme parle expressément de potestate et electione regis, qui a esté si libre que mesme on a pris des rois de ceux du pays mesme, et encor qu'on ait enduré en suitte quelques ans de la maison d'Austriche, ç'a esté néantmoins par un libre suffrage de tous les trois estats de Boïme, ausquels il a falu tousiours donner un revers, que ce ne seroit au préjudice de nostre liberté. L'élection du Ferdinand 2[7] a esté forcée et favorisée par les papistes et parce qu'il avoit promis de maintenir exactement nos privilèges, ne se mesler du gouvernement pendant que Mathias[8] estoit en vie, ayant par-après contrevenu à tout cela et, qui pis est, conclu à ce desçeu des estats des traittés avec l'Espagne fort préjudiciables à nostre liberté, on a eu raison de s'en ressentir. Adjousté à cecy que les charges du royaume ont esté pourveues quasiment des seuls cattoliques en privant les protestans contre nos loix - les consciences en plusiours endroits violées et l'hostie par force ingérée dans la bouche de quelques-uns du même peuple, oultre que defensorum evangelicorum conventus advoué par cy-devant sub Rudolpho[9] litteris Majestatis avoit par-après esté défendu et toutes ces assemblées interpretées pour une rébellion formale. Aderat nimirum tempus quo decretum Romae cusum de exstirpandis haereticis exequendum erat[10] et les papistes ne cerchoyent qu'occasion de le faire comme vous le sçavez mieux que moy, ut scilicet Austreaci sub specioso religionis praetextu libertatem[11] Bohemis Germanisque adimerent indeque sibi viam ad dominatum Europae sternerent. Estoit-il possible, monsieur, qu'une nation si libre comme les Boïmiens, où le roy n'estoit qu'un chef qui a eu la puissance limitée et ne pouvoit juger de la teste d'un gentilhomme ou personne libre sans les estats, eust supporté telles injures! Ie crois que non, et dans des traittés on ne trouvoit point aucune seureté pour qu'ils n'ont esté que des filets pour nous surprendre. Or sus les Allemans ont aidé à nous rendre esclaves, mais ils voyent à ceste heur en quel estat ils sont et si l'Austriche peut maintenir la Boïme, Silésie et Moravie, jure haereditario, inde certe suo tempore tanquam ex equo Trojano debellabit Germanos. Après la bataille on nous a osté tout à fait nos privilèges, reformé nos loix, entamé une si horrible persécution contre les protestans que mesme dans les historiens payens on n'en trouve point de semblable et i'ay après de moy un volume entier de toutes ces choses que ie vous fairay voir un jour. A la fin l'empereur nous a bannis par un édict général, qui chassoit tous ceux qui ne vouloyent devenir romanistes, en sorte que pour ce suject plus de 50 mille âmes en sont sorties l'an 1627 et 28, dont ie suis aussy le moindre, qui me console en Dieu d'estre hors du pays à cause de la conscience purement, n'ayant jamais participé à cause de mon jeune aage de ces troubles d'estat en Boïme. Dedimus

5 Vgl. Tacitus *Hist.* IV, 1: Duces partium accendendo civili bello acres, temperandae victoriae impares, quippe inter turbas et discordias pessimo cuique plurima vis, pax et quies bonis artibus indigent.
6 De Gouden Bul van 1356 omschreef o.m. de keuze van de Rooms koning, die aan de zeven keurvorsten werd opgedragen. Zie E.L. Petersen, ‘Studien zur Goldenen Bulle von 1356’ in *Deutsches Archiv* 22 (1966), pp. 227-253.
7 Ferdinand II (1578-1637), koning van Bohemen in 1617, van Hongarije in 1618, Duits keizer 1619-1637, was een onverdraagzaam en strijdbaar katholiek.
8 Matthias (1557-1619), Duits keizer 1612-1619.
9 Rudolf II (1552-1612), Duits keizer in 1576. Hij liet in 1609 aan de Boheemse stenden de zg. Majesteitsbrief uitgaan, waarbij aan alle inwoners van Bohemen gewetensvrijheid en aan de adellijke heren en vrije koninklijke steden godsdienstvrijheid verleend werd.
10 Vgl. Pastor, *Gesch. Päpste* XIII 1 (1928), p. 82, 174.
11 Vgl. Tacitus *Hist.* IV, 73: ceterum libertas et speciosa nomina praetextuntur.

profecto grande patientiae documentum et sicut vetus aetas vidit, quid ultimum in libertate esset, ita nos quid in servitute ademto per inquisitiones et loquendi audiendique commercio; memoriam quoque ipsam cum voce perdidissemus, si tam in nostra potestate esset obli-

visci quam tacere[12]. Je suis fort aise que la Suède est fort bien informée de nos libertés et n'improuve point ce que nous avons fait pour une si juste cause. Que le reste die ce qui veut, nous ne nous en soucions point, car de raison ils ne nous peuvent condamner ny ravir nostre liberté qui est notoire à tout le monde et Dieu en sera juge à son temps.

Voilà monsieur, ce que i'ay à vous dire sur ce suject et si cela ne suffit vous en diray d'ad[v]antage.

Ma femme a finalement avorté, ce qui luy cause des terribles douleurs de la matrice qui continueront à la longue pour combler de tous costés mes afflictions, qui sans cela sont grandes et quasiment insupportables, estant parmy eux abbandonné de ceux que ie sers avec si grande fidélité.

Nos protestans ont publié un jeûne général pour le 19 du présant mois et entretiendrons quelques garnison à Basle.

L'ambassadeur d'Espagne[13] fait la monstre de trouppes qui sont auprès du Lac de Costance en nombre de 600 chevaux et deux mille à pied; si c'est pour se joindre avec Ghil de Has[14] ou Gheleens[15] ou pour passer en Italie, nous le sçaurons bientost.

Ie demeure, monsieur,

tout le vostre

C. Marini.

De Zurig, ce 13 d'Aoust 1640.

Saluez de ma part s'il vous plait les bonnes grâces de monsieur le comte suédois[16] et que ie luy respondray avec le prochain.

Ferdinand I[17] nous a osté plusiours privilèges, mais iamais n'ast osé parler ou revoquer en doute l'élection libre des etats en Boïme et i'ay auprès de moy un de ses manifestes par lequel il s'en purge. Mais ces derniers deux Ferdinands[18] nous ont fait tout à fait esclaves.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 9. Sept.

En in dorso: 18(?) Augusti 1640. Marin.

4799. [1640 augustus ± 23]. Van N.N.[1].

12 Tacitus *Agric.* 2.
13 Carlo-Emanuele Casati, Spaans resident in Luzern.
14 Gilles de Haes, Vlaming in keizerlijke dienst.
15 Gottfried Huyn, graaf van Geleen, keizerlijk bevelhebber.
16 Vgl. no. 4629, n. 3.
17 De Duitse keizer Ferdinand I (1556-1564; geb. 1503).
18 Ferdinand II en Ferdinand III (1637-1657; geb. 1608).

1 Hs. Stockholm, RA. Gallica 10. Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. De datering van de brief omstreeks 23 augustus 1640 berust op de erin vermelde gebeurtenissen, door Grotius eveneens meegedeeld o.a. aan Camerarius en Oxenstierna op 25 augustus, resp. nos. 4800 en 4802. Schrijver is een van Grotius' - niet nader te identificeren - informanten van nieuws uit vnl. Frankrijk en Noord-Italië.

Depuis la prinse d'Arras[2] l'on a continuellement travaillé à vuider le fosse et réparer les bresches. Monsr des Noyers[3] y auroit esté envoyé pour donner son iugement touchant les fortifications et le lieu de la citadelle. Le s.[r] de St Prueil[4] en seroit gouverneur et commande cinq mille hommes de pied et 800 chevaux, vingt cornettes selon les autres. Le roy fait construire un fort entre Dourlans et Arras, les ennemis en veulent bastir un entre

2 De overgave van Atrecht vond plaats op 10 augustus.
3 Bedoeld zal zijn de Franse staatssecretaris van oorlog, François Sublet, seigneur de Noyers.
4 François de Jussac, sieur de Saint-Preuil.

Arras et Douay à Sailly et dit-on que pour cest effet il ramasse toutes ses trouppes. Le roy retient encores les siennes, autrement l'on disoit qu'il renvoyoit m.r dus Haslier[5] en Lorraine et la Ferté-Imbaut[6] avec 3000 hommes vers Thurin.

Le bruit est que le prince Thomas[7] traicte et que ses demandes sont, que Nice et Conis leur demeurent et que tant les François qu'Espagnols sortent du pays, que le pape et les Vénitiens seront caution de leur bonne foy. Le marquis de Leganez[8] les exhorte à tenir bon et promet un prompt secours. Il luy seroit venu un renfort de 5000 hommes et en attend d'Allemagne.

Les pluyes de 3 jours auroyent contraint le prince d'Orenges de lever le siège de Gueldres, où il a perdu environ 200 hommes en la retraitte.

Bingen seroit assiégé par Gleen[9]. On n'a pas oppinion que m.r de Longueville[10] le puisse défendre.

Picolomini[11] poursuit Banier[12] et le duc de Lunebourg[13] se déclare entièrement contre l'empereur et veut conduire son armée en personne.

Adres: A son Excellence monseigneur l'ambassadeur de Suède.

4800. 1640 augustus 25. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

Miror, quid literis meis, quas Excellentia vestra accepisse se negat, morae intervenerit. Ego cessator non fui. Spero jam alicunde emerserint, quando ad amicos aliae bene curatae sunt.

Elector palatinus[2] jam hinc abit ad regem[3] salutandum. Inde Diepam se transferet et mari Batavos reviset. Manente bello Scotico vix est, ut rex Britanniae vires ei det, quibus res indiget. Verba autem apud imperatorem et principes Germanos vereor, ut satis habeant ponderis. Deum oro, ut afflictae domui per vias ipsi cognitas, nobis adhuc obscuras consulat.

Sunt hic literae, quae significant Bavarum[4] iturum esse ad conventum.

Bannerio[5] plusculum esse commeatus et socios fidos manere gaudeo. Haud dubie poterunt Suedi aut pacem cum imperatore aut foedus cum Gallo facere magnificis sibi conditionibus.

5 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
6 Jacques d'Estampes, markies van La Ferté-Imbault (1590-1668).
7 Tommaso Francesco van Savoye.
8 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.
9 Gottfried Huyn, graaf van Geleen, keizerlijk bevelhebber.
10 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
11 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
12 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
13 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 243. Gedrukt *Epist.*, p. 642. Verschillen in orthografie en aperte onjuistheden in de copie Uppsala zijn niet gesignaleerd. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Karl Ludwig van de Palts.
3 Lodewijk XIII bevond zich te Amiens nabij het front.
4 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren; hij vaardigde Wolfgang Dietrich, graaf van Törring, naar de rijksdag in Regensburg af.
5 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.

De intrata a Gallis Atrebatum urbe cum optima civium voluntate jam cuncta cognoverit Excellentia vestra. Manent adhuc non longe inde adversi inter se exercitus castel-

lumque faciunt, Galli inter eam urbem et Dorlacum, Hispani inter eandem urbem et Duacum.

De Taurinorum autem urbe varia sunt judicia. Sperant ibi Galli penuriam pabuli, farinae, pulveris bellici. Sed ea non tanta apparet, quantam vellent, et opera tarde procedunt. 24 Iulii et secunda Augusti eques, qui in urbe est, per castra Gallica transitum sibi quaesivit, sed frustra. Nocte ante secundam Augusti ac ipsa ea die Leganesius[6] pontem Pado imponere, princeps Thomas[7] autem castrorum Gallicorum partem oppugnare conati, sed repressi sunt. Galli machinarum jactibus dejiciunt molas, quibus ad farinam faciendam utuntur oppidani. Supplementa venere magna Leganesio a Neapoli et Mediolano, minora Harcurtio[8] ex Delphinatu.

Annus in autumnum vergens nihil magni de principis Arausionensis conatibus, si quid tamen novi suscipiet, sperare me sinit[9]. Nemini datur semper esse felici. Et adversam terris fortunam egregie solantur advectae mari divitiae[10].

De Polonico legato Constantinopolim retracto[11] et hic famam accepimus et de Tartarorum irruptione in Poloniam. Persas puto omnia facturos, ne bellandum habeant hoc tempore.

Frisii in praefectura sua[12] conferenda satis festini fuere. Translavicani diutius cunctaturi videntur.

Dicuntur caesariani oppugnare Bingam, arcem Baccharachi, Hohentwilam; Piccolominaeus[13] auctus pecunia multa et quatuor millibus sub Grana[14].

Quantum ex sermonibus principis electoris non minus quam ex literis Excellentiae[15] vestrae intelligo, non est quod multum is princeps a Dano speret. Singuli suum agunt.

Deus det christianis bonam pacem Excellentiaeque vestrae prospera omnia.

Excellentiae vestrae perpetuo observantiae cultu devinctissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 25 Augusti 1640.

Adres: Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario et legato apud praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: R. Hagae 1 Sept. st. n. 1640.

6 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.
7 Tommaso Francesco van Savoye.
8 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
9 De uitgave der *Epist.* en de copie Uppsala geven beide een onbegrijpelijk ‘sinunt’.
10 Grotius doelt vermoedelijk op de behouden thuiskomst van de Oostindische retourvloot, die aanvankelijk door Duinkerkers in gevaar was gebracht; vgl. no. 4708.
11 Adalbert (Wojciech) Miaśtkowski. Al op terugreis naar Polen werd hij weer naar Konstantinopel gevoerd en gevangen gezet als straf voor de inval van de Zaporovski kozakken in Turks gebied; vgl. *Gazette* 1640, no. 108, p. 597, dd. 25 augustus.
12 Willem Frederik, graaf van Nassau-Dietz, volgde zijn broer Hendrik Casimir I op als stadhouder van Friesland; Groningen en Drenthe kozen tenslotte Frederik Hendrik.
13 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
14 Francisco del Caretto, markies van Savona y Grana.
15 Camerarius' brieven aan Grotius van 1640 zijn verloren gegaan.

4801. 1640 augustus 25. Aan J. Corvinus[1].

Vir clarissime,

Cum cogito, quam multa scripta utilia interierint, tum vero, quanta saepe sit haere-

1 Copie Rotterdam, Gem. Bibl., coll. Rem. Kerk, cat. v. hss. no. 674. Gedrukt *Epist.*, p. 642. Johannes Arnoldi Corvinus, aanvankelijk remonstrants theoloog, voorzag in zijn levensonderhoud als rechtsgeleerde te Amsterdam en verleende medewerking bij het corrigeren van de drukproeven van Grotius' werken. Zie *NNBW* II, kol. 1166v.

dum negligentia, cogor dare operam, ut nostra omnia, unde fructum aliquem ad lectores perventurum putem, exeant in lucem cum spe diuturnitatis.

Incipiam ab Annotatis ad Evangelia[2], quae praelo jam subjiciunt Blavii[3]. Specimina corrigendi curam sumpsit Corcellius[4] neque de diligentia ejus dubito. Sed cum multa ejus oculos possint praeterfugere, neminem autem noverim, qui et rem ipsam et ea, quae ad typographiam pertinent, melius te intelligat, dicurro ad te, amicum veterem, tuamque opem in mendorum racematione imploro. Praeterea vero cum operum exigua et ab aliis segregata facillime intereant, omnino cupio, ut quae sine nomine nostro prodierunt: de Anti-Christo, de Fide et operibus et ad Decalogum[5] his Annotatis mantissae loco accedant cum propria praefatiuncula, quam mitto. Si quid vicissim voles imponere, laeti exequemur.

Tuae Claritudinis studiosissimus
H. Grotius.

Scripsi Lutetiae, XXV Augusti MDCXL.

In tribus illis accessionibus velim menda corrigi omnia quam diligentissime et addi pauca, quorum frater meus[6] indiculum habet.

4802. 1640 augustus [25]. Aan Willem de Groot[1].

Frater optime,

Gratias habeo pro literis 13 Augusti[2].

De Geldriae obsidione derelicta pridem rex[3] nuntios habuit. Novi conatus an futuri sint feliciores, dubitatur.

Ut ad Danicam controversiam veniam, intra pacatorum portus non debere exerceri hostilia mea sententia est. Siquid tale olim fecere Batavi, non mirum est, si rex Daniae eos pati velit legem quam tulerint. Interim bene se habet, quod Dunquercani

2 *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm. Cum tribus tractatibus & Appendice eo spectantibus*. Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXXXXI; Ter Meulen-Diermanse no. 1135.
3 De Amsterdamse drukkers-uitgevers dr. Johan en Cornelis Blaeu.
4 Etienne de Courcelles, remonstrants theoloog.
5 Zie voor de volledige titels van deze drie werken no. 4684, nn. 4, 5 en 2.
6 Willem de Groot.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 902. Antw. op no. 4781; beantw. d. no. 4816. De datering van de brief op 30 augustus kan onmogelijk juist zijn. Willems brief van 3 september, no. 4816, is er nl. kennelijk het antwoord op, terwijl de afstand tussen Parijs en Den Haag gewoonlijk 9 postdagen behoeft. Datering op [25 augustus] ligt voor de hand: de brief past dan in de wekelijkse reeks en de datum komt bovendien samen te vallen met die van Grotius' overige wekelijkse correspondentie (aan Camerarius, Oxenstierna en Van Reigersberch). Het blijft niettemin onduidelijk, waaraan de datering op 30 augustus moet worden toegeschreven.
2 No. 4781.
3 Lodewijk XIII.

praedones praeda facti sunt[4]. Illud, quod ante Helvoetam factum narras, cum Seldeni libro[5] melius quam cum moribus receptis congruit.

4 Zie voor deze kwestie en voor het door Willem uitvoerig vermelde vlagincident bij Hellevoetsluis no. 4781.

5 John Selden schreef *Mare Clausum, seu De Dominio Maris Libri Duo. Primo, Mare, ex Jure Naturae seu Gentium, omnium hominum non esse Commune, sed Dominii privati seu Proprietatis capax, pariter ac Tellurem, esse demonstratur. Secundo, Serenissimum Magnae Britanniae Regem Maris circumflui, ut individuae atque perpetuae Imperii Britannici appendicis, Dominum esse, asseritur*...MDCXXXV.

Amstelodami jam spero fueris et constitueris cum D. Vossio[6] de typis et exemplaribus. Scribit mihi D. Vossius[7] paratos Blavios[8] post Annotata ad Evangelia edere illa de Iure belli ac pacis[9], deinde et Anthologiam[10], de quo gaudeo. Haud minus libenter credo suscipient editionem et reliquiarum poeticarum[11] ac Notarum ad Lucanum[12]. Quod si est, non debent ista ad me remitti.

Didericus[13] spero jam pervenerit, quo pridem pervenisse eum oportuerat, id est ad Bannerium, a quo omnia optima sperare debet, si se talem praestet, qualem speramus.

Manent exercitus Gallicus et Hispanicus non longe ab Atrebatum urbe faciuntque castella, hi inter eam urbem et Duacum ne longius penetrent Galli, illi vero inter Dorlanum et eandem urbem, ut certa sit semper commeatibus via.

De Taurinorum urbe nihil certi est. Galli sperant edulia defutura sub mensem Decembris. Eruptiones quaedam et conatus Leganesii[14] ad faciendum pontem navalem in Pado fortiter ab illis repressi sunt. Caesariani dicuntur obsidere Bingam, arcem Hohentwilae et Baccherachi.

Vale, mi frater, cum tuis omnibus.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

30 Augusti 1640.

4803. 1640 augustus 25. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Omittere non possum, quin Marini[2] negotium Sublimitati tuae iterum commendem. Nam gravibus eum incommodis premi et literae ipsius omnes queruntur et res ipsa facit, ut credam; mihi vero si aliunde quam Gallica de pecunia prospici poterit, erit quod gaudeam. Sin inde me petere, quod necesse est, placet, hoc ipsum significari mihi percupiam.

6 Hij hield toezicht op de publikatie van Grotius' *Annotationes in Libros Evangeliorvm...* (Ter Meulen-Diermanse no. 1135).
7 Zie no. 4694 dd. 15 juni.
8 Dr. Johan en Cornelis Blaeu, drukkers-uitgevers te Amsterdam.
9 Deze nieuwe editie verscheen te Amsterdam in 1642. Zie voor de volledige titel no. 4581, n. 7.
10 *Anthologia Graeca cum versione Latina Hugonis Grotii...*; Ter Meulen-Diermanse no. 534.
11 *Hug. Grotii Poemata, omnia. Editio quarta.* Lugduni Batav. Apud Hieronymum de Vogel. MDCXXXXV; Ter Meulen-Diermanse no. 5.
12 *M. Annæi Lucani Pharsalia... Additæ sunt in fine Hvgonis Grotii notæ...* Amsterodami Apud Ioannem Blaeuw. A^{O} MDCXLIII; Ter Meulen-Diermanse no. 430.
13 Grotius' jongste zoon Diederik was op weg om dienst te nemen in het leger van de Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
14 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 641; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 68.
2 Charles Marin(i) schreef Grotius geregeld over zijn financiële problemen, veroorzaakt door het uitblijven van zijn salaris als Zweeds resident in Zürich. De kwestie was door Grotius ook in no. 4759 ter sprake gebracht.

Manent adhuc in Galliae Belgicaeque finibus exercitus regis[3] cardinalisque Hispani faciuntque castellum hi inter Duacum et Atrebatum urbem, illi inter eandem urbem et Dorlanum.

Ex urbe Taurinorum equitatus Hispanicus per castra Gallica exitum quaesivit 24 Iulii et Augusti 2. Sed a Gallis repressus est. Videtur Hispanos eum conatum adegisse penuria pabuli, quidam adjiciunt et farinae; quam necessitatem ut intendat Harcurtius[4], molas, in quibus farina fieri solebat, machinarum jactibus parat disjicere. Nocte ac die 2 Augusti ponte e navibus facto transire Padum aggressi sunt Hispani ac sub idem tempus princeps

3 Lodewijk XIII.
4 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.

Thomas[5] ex urbe castrorum Gallicorum partem adortus est. Sed Gallorum virtus etiam haec prohibuit.

Incipit jam nonus mensis, ex quo regina[6] uterum gerit. Rex huc venturus dicitur. Princeps autem elector Palatinus[7] cras hinc abit, ut regem Ambiani adhuc agentem salutet inde Diepam se collaturus, ut in nave regis Britannici mare in Hollandiam transeat.

Scoticum bellum manere adhuc video; eo quamdiu distinetur rex Britanniae neque arma alio vertere poterit neque, si verbis agendum est, multum habebit in Germania auctoritatis.

Video omnes rerum prudentes ita judicare Suedos, cum ab exitu non longe sit foedus Gallicum[8], facile aut Pomeraniam obtenturos ab imperatore aut a Gallia multo plus pecuniae aliasque conditiones, quales velint, quia et imperator egregios armorum suorum processus sperabit, si ab ea parte quietus sit, et Galli, si Suedica societate destituantur, haud dubie grave bellum habituri sint intra suos fines. Quod si e re erit foedus cum Gallia instaurari, rogo Sublimitas tua memor sit ejus, quod de conservanda regni Suedici dignitate nuper necessario admodum scripsi[9].

Deus, Excellentissime et illustrissime domine, Sublimitati tuae cuncta det felicia et per ipsam regno Suedico orbique christiano.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 25 Augusti 1640.

Dicitur princeps Thomas has pacis conditiones proponere, ut sibi ac fratri suo cardinali Sabaudo[10] relinquatur Nicaea et Conissum pro fide utriusque sponsuris pontifice et Venetis utque Hispani et Galli praesidia sua de locis Sabaudicis ac Pedemontanis abducant. Rex Daniae non videtur quemquam, qui ad principem electorem pertineat, recepturus in comitatum legatorum suorum Waldemari et Pentzii[11] nec quicquam acturus pro ipso nisi impetrato commeatu ab imperatore; quae res mille difficultates habet.

Bingam et arcem Baccherachi obsident caesariani. Piccolominius[12] et pecuniam accepit magnam et milites quater mille.

Adres: Axelio Oxenstiernae, sacrae reg. Maj. regnorumque Sueciae senatori et cancellario.

5 Tommaso Francesco van Savoye.
6 Anna van Oostenrijk. Op 21 september werd haar tweede zoon geboren, Philippe, hertog van Anjou, later hertog van Orléans.
7 Karl Ludwig van de Palts.
8 Het verdrag tussen Zweden en Frankrijk werd in juni 1641 verlengd; zie Du Mont, *Corps Dipl.* t. IV. I, p. 207vv.
9 Zie no. 4722 dd. 5 juli.
10 Maurizio van Savoye.
11 Valdemar Christian, graaf van Sleeswijk-Holstein, zoon van Christiaan IV en Christina Munk, en Christian von Pentz, schoonzoon van Christiaan IV. De Deense gezant naar de rijksdag te Regensburg was echter Christoffer von der Lippe.
12 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.

4804. 1640 augustus 25. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,
't Fransche ende Spaensche leger blijven noch niet verre van Atrecht ende maecken elck een fort, de Franschen tusschen deselve stadt van Atrecht ende Dourlans om de

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 15d. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Uit de periode 1 juli 1640 - 7 januari 1641 bezitten wij vàn Van Reigersberch slechts één brief, dd. 8 oktober.

convoyen voor het toecomende te verseeckeren, de Spaignaerden tusschen Atrecht ende Douai om alle vordere inval van de Fransoisen, sooveel mogelijck is, te beletten. Men meent den coning haest hier sal sijn, alsoo de coninginne[2] gaet in de negende maent.

Van Thurijn sijn de discoursen niet eenparigh. Monsieur de Harcourt[3] doet wercken aen de retrenchementen, maer hoopt meest op gebreck in de stadt van voer, meel ende buspoeder. Dat het voer gebreckt, heeft apparentie, alsoo de ruiterie, die binnen tot verscheiden maelen ende laest den 24 July ende 2 Augusti hebben gesocht door het Fransche leger door te breecken, doch sijn teruggegedreven, gelijck oock denselven tweeden Augusti den marquys de Leganés[4] seer versterckt uit Naples ende Milan gesocht hebbende een brugge te werpen over de Po ende daerover te passeren, bij de Fransoisen verhindert is geweest ende een aenval, die den prince Thomas[5] ten selve tijdt dede op het Fransche leger, afgeslagen.

De handelingen in die quartieren daerentusschen slaepen niet, waervan het beginsel is gegeven bij den nonce van de paus[6] residerende te Thurijn. Wij verstaen, dat de propositiën, die gedaen werden aen mevrouw van Savoie[7] vanwegen den cardinael de Savoie[8] ende den prince Thomas, sijn, dat sij twee souden behouden Nizza ende Conis, midsdat den paus ende de republique van Venetië voor haere groote soude borgen blijven ende dat de Spaignaerden soowel als de Fransoisen Savoie ende Piedmont souden vrij laeten haere garnisoenen daeruit treckende.

Den grave van Harcourt soect de molens van Thurijn, die het coren maelen, te ruineren met schieten off haer 't water af te brecken. Den marquys de Leganés arbeid daertegen met forten te maecken op het water. De Fransoisen meenen de stadt haere sal sijn in 't einde van September, anderen meenen anders.

Bingen is bij de keisersche belegert, ick meene oock Hohentwiel.

Van de Turcksche saecken sijn de discoursen verscheiden; veele seggen de paix met Polen is gebroocken door de inval van de Cosacken, die onder de protectie sijn van Polen in de landen grentzende aen de Swarte Zee. Andere meenen den Grooten Heer[9] sijn macht sal keeren tegen Persiën, maer ick meene, dat de Persianen geduirende de minderjaericheit van haeren prins[10] met toegeven, beleefde woorden ende groote schenckagie die beide sullen ontgaen.

Tot Parijs, den 25 Augusti 1640.

't Schijnt den coning van Denemarcken niet veel doen en wil voor mijnheer churfürst[11], alsoo sijne Maiesteit niet en verstaet, dat iemant vanwegen sijne churf. Doorluchticheit sal gaen met sijne ambassadeurs[12], maer wil, dat sij hebben particulier paspoort van den keiser, waerin veele difficulteiten vallen.

2 Anna van Oostenrijk; op 21 september werd haar tweede zoon geboren, Philippe, hertog van Anjou, later hertog van Orléans.
3 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
4 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.
5 Tommaso Francesco van Savoye.
6 Fausto Caffarelli.
7 Christine de France, hertogin van Savoye.
8 Maurizio van Savoye.
9 Ibrahim, sultan der Ottomanen.
10 In Perzië regeerde Safi I; hij werd in 1642 vermoord en opgevolgd door zijn zoon Abbas II. Het gerucht van zijn dood was gepubliceerd in de *Gazette* 1640 no. 90, p. 477 dd. 21 juli.
11 Karl Ludwig van de Palts.
12 Niet, zoals Grotius in no. 4803 aan Oxenstierna schreef, Valdemar Christian, graaf van Sleeswijk-Holstein, en Christian von Pentz, maar Christoffer von der Lippe werd afgevaardigd naar de rijksdag in Regensburg.

De keiserschen bestormen oock het casteel van Baccherach. Piccolomini[13] heeft veel gelds ontfangen ende vierduisent man onder Grana[14].

Adres: Mijnheer mijnheer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant.
In dorso schreef van Reigersberch: Broeder den Groot, den 25 Aug. 1640 uyt Paris.

4805. 1640 augustus 27. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Scripsi praeterita ad te septimana[2] Amstelodamo de iis, quae pertinent ad editionem Annotatorum ad Evangelia[3] et super iis responsum tuum expectabo. Interea laetor in manus meas venisse ea, quae addenda censuisti, quae neque ego neque filius tuus[4] unquam oculis nostris conspeximus, ne tu serius quid suspiceris. Ego ea hodie Blavio[5] misi eumque eadem opera edocui, quo pacto opus illud quam correctissime imprimi queat; ubi ejus mentem propius intellexero, faciam te certiorem.

Anthologiam[6] nondum a Vossio[7] recepi. Coactus enim fui citius discedere quam constitueram, sed mittam qui eam mihi tradat, quam deinde cum effigie Zenonis[8] ad uxorem[9] perferri curabo. Eam nos nudiusquartus Roterodamum usque deduximus, inde cum filia[10], cognata Losecatia majore[11], et reliquo comitatu nudiustertius hora sexta matutina in Zelandiam solvit, ubi bonam occasionem reperturam spero ad te proficiscendi.

Mairio[12] iterum de editione Notarum ad Lucanum[13] aurem vellam; poemata tua nova[14] libenter se impressuros Blavii ajunt et ego non diffido, sed hominibus in majoribus tuis operibus vehementer negotiosis, puto aliquod spatium dandum, donec

13 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
14 Francisco del Caretto, markies van Savona y Grana.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 4787; beantw. d. no. 4823.
2 No. 4791.
3 *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm...*; Ter Meulen-Diermanse no. 1135.
4 Pieter de Groot verleende zijn diensten bij de publikatie van zijn vaders werken.
5 De Amsterdamse drukkers-uitgevers dr. Johan en Cornelis Blaeu.
6 *Anthologia Graeca cum versione Latina Hugonis Grotii...*; Ter Meulen-Diermanse no. 534.
7 De Amsterdamse hoogleraar Gerardus Johannes Vossius.
8 Met 'Zenonis effigies' of 'Calvini effigies' wordt een niet meer te achterhalen werk van Grotius bedoeld.
9 Maria van Reigersberch had enige tijd in het vaderland vertoefd en maakte nu aanstalten naar Parijs terug te keren.
10 Cornelia.
11 Elseline van Losecaat.
12 De Leidse uitgever Jean le Maire.
13 *M. Annæi Lvcani Pharsalia, ... Additæ sunt in fine Hvgonis Grotii notæ...* Amsterodami Apud Ioannem Blaeuw. A^{O}. MDCXLIII; Ter Meulen-Diermanse. no. 430. Zie ook brief no. 4552, en n. 19.
14 *Hug. Grotii Poemata, omnia. Editio quarta.* Lugduni Batav. Apud Hieronymum de Vogel. MDCXXXXV; Ter Meulen-Diermanse no. 5.

alia carceres mordeant. ᾽Ανώνυμα[15] propediem ad te perventura spero, de quibus et proxime latius egi.

Maresii scriptionem adversus libellum de Antichristo[16] missuros se spoponderunt

15 *Commentatio... de Antichristo...*; *Explicatio ... de fide & operibvs*; *Explicatio Decalogi ...*; zie voor de volledige titels no. 4684, nn. 4, 5 en 2. *De absolvto reprobationis decreto*; zie no. 4688, n. 4.

16 Samuel Desmarets - Maresius - publiceerde in september 1640 zijn *Dissertatio de Antichristo...*; zie voor de volledige titel no. 4771, n. 22.

Blavii et promissis staturos, nisi quid novae rei intercedat, non dubito. Omnes, quibus ego Notas tuas de Veritate religionis christianae[17] aut tradidi ipse aut tradi feci, eas magni aestimant; reliqui ne noverunt quidem, neque enim, ut ante monui[18], ulla hic prostant exemplaria, sed opera Mairii brevi prostabunt. Sunt qui putent e re esse publica, ut et liber ipse in Belgicum sermonem prosa, ut Latine scriptus est, vertatur eique auctuarii loco accedant Notae[19], magni apud omnis generis homines usus futurae.

Ab uxore matris[20] nomine accepi quadringentos et amplius florenos, pro quibus summas tibi gratias agit ipsa perpetuis te tuosque precibus Deo commendans. Filio Petro suasor et fui et ero, ut se tuis consiliis et praxi non infructuosae accommodet[21]. Interea hoc scias velim, illum cum ex aedibus nostris discedet, ut se cum famulo sustentet, plus quam quingentis egere florenis, quibus pro vestibus utriusque et aliis honestis aut utilibus expensis, - de voluptuariis non loquor - alterum tantum accedat oportet, si is dignitatem suam velit tueri; nemo alicuius conditionis aut Hagae aut Amstelodami minoris vivit.

Pro Atrebatensibus novis gratias ago maximas; ego jam nihil comperti habeo, tacebo igitur potius et te divinae clementiae commendare non desinam.

Vale.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, XXVII Augusti 1640.

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de la reine et couronne de Suède prez le roy trèschrestien. A Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 4 Sept.

En in dorso: 27 Aug. 1640. W. de Groot.

4806. 1640 augustus 27. Van P. Spiring Silvercrona[1].

Mijnheer,

17 Grotius had bij zijn brief van 5 [maart], no. 4544, exemplaren van *De veritate* 1640 (Ter Meulen-Diermanse no. 950) gezonden voor Daniel Heinsius, Claude de Saumaise, Simon van Beaumont, Johannes Wtenbogaert, Gerardus Johannes Vossius en zijn zoons Isaac en Matthaeus, en Joachim de Wicquefort.

18 No. 4771.

19 Grotius achtte een dergelijke uitgave niet aantrekkelijk; zie no. 4823. Na zijn dood lijkt deze vertaling toch verschene te zijn; zie Ter Meulen-Diermanse no. 1068.

20 Aeltgen Borre van Overschie. Met ‘uxore’ is Maria van Reigersberch bedoeld.

21 Betreffende de moeilijkheden met Pieter zie men nos. 4709, 4726, 4747 en 4757.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13. Orig. Eigenh. ondertek. Petter Spiring Silvercrona was resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag.

De aengenaemen ende seer waerden van den 18ten[2] is mij nu sowel als voor desen van u Excell.tz seer wel geworden; voor de geduyrende comunicatie bedancke mij ten allerhoogsten. Wat daerentegens volgens mijn plicht u Excell.tz te comuniceren hebbe, sullen u Ex.tz hiernaevolgend gelieven te vernemen.

Dat wij uyt Duytslandt hebben bestaedt noch in hetgeene ick u Excell.tz voor 8 daegen geadviseert hebbe[3], uytgenommen dat zedert deselve ick nu vernommen hebbe, dat de coning. Sweedse ende geconiungeerde armeën tot Wittenhausen, ende de keyserl. tot Hirsfelt ende Fritslaer still leggende waeren, dat zijn Excell.tz den heer generael Bannier[4] in persoon bij mevrouw de landgravin van Hessen[5] geweest ende vandaer tot den

2 Grotius' brieven aan Spiring van 1640 zijn verloren gegaan.
3 No. 4792.
4 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
5 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.

hertoch Georg van Braunswijgh ende Lunenborch vanwegen der gemeene saecken was gegaen; wat hij daer verrecht sal hebben, sullen ons de naeste brieven zeggen. Oock verneme ick, dat het soo breed niet en staedt als wel geroepen is met de keyserl. armee. Aengezien zedert deselve om Nieustadt ende om Vach gelegen over de 4000 paerden daervan omgevallen zijn.

Sijn Hooch.[t] den heere prince van Orangiën schijnt eenich desseing voor te hebben, terwijlen men verneempt, hij eenich volck tot Rijnberg geëmbarqueert ende naer Bergen op Zoom gedestineert heeft; wat ons dit leeren sal, moet men verwachten.

De heeren ambassadeurs vanhier naer Sweden gaende[6] sijn in de Stockholmsche scherren ende vandaer met des conigins fregatten, daerop den heere hoffmaerschalck nevens een cammer-raedt[7] van de conig. May.[tt] was, gelucklijcken tot Stockhohn gearriveert, alwaer zij van 8 oo[r]lochscheepens cannon gesalueert waeren ende naer het landen met de carossen van haer May.[t] op 't nieuwes van andere verwelcompt ende vanwegen de coninginne gebracht in een goet logement, alwaer zij wel getracteert ende verselschapt waeren, ende hadden op den 3 Augusti 's morgens met gedeckten hoofden audiëntie bij de hoogstgedachte coning. May.[tt] ende deden die curaliën aldaer aff volgen haer instructie. Op haer bevorderinge waeren zij voorders gegaen nae d'audientie van de hoochloffel. regieringe; wat sij nu geproponeert ende daerop voor antwoort gecregen hebben, sullen wij vernemen. Altijt, soo ick verstae, meenen zij haer saecken in corten aff te claeren.

Den resident van den coninck in Vranckrijck in Stockholm residerende[8] schijnt wat jalousie over het wel tracteren ende respect derselver te hebben, waervan met naesten een meeres. Ondertuschen sal niet laeten u Ex. met derselve lieve aengehooren in de protectie des almogenden trouwlijken te beveelen met verseeckering, dat altijt sal blijven

u Excell.[tz] dienst- ende vruntwilligen
Petter Spieringc van Norshollem.

Haagh, den 27 Augusti 1640.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 4 Sept.

4807. 1640 augustus 29. Van G. Keller[1].

Stettin vom 14. Augusti 1640.

Printz Casimir[2] hatte sich uff seine nach dem keysserlichen Hoff angestellte Raise stattlich aussgerüstet; weiln aber solche Raise von vielen Reichssenatoren nich

6 Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva.
7 Beiden zijn niet nader geïdentificeerd.
8 Niet geïdentificeerd.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 12. Eigenh. oorspr. Georg Keller was secretaris van de Zweedse gezant te Hamburg, Johan Adler Salvius.
2 Jan II Kazimierz.

approbirt werden wollen, ist sie wieder eingestellt worden. Vom Cardinal Infant soll sich alda ein Gesandter[3] befinden undt unter andern Commission haben zu suchen, den polnischen Salpeterhandel gäntzlich in spanische Hände zu bringen.

Minden vom 15. detto.

Des Herrn Feldtmarschall Banners Excell.[4] seind, nach dem Herzog Georgens fürstl. Gn.[5], wass sie an Volck, Munition undt Vivres uffbringen können, hergegeben, die Hessische ingleichem auch dass Ihrige gethan undt alsso eine Resolution zum Schlagen gefasst worden, von Münden uffgebrochen undt auff den, zwischen der Schwalm undt Edder, bey

3 Niet geïdentificeerd. Vgl. ook no. 4785, n. 7.
4 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
5 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.

Fritzlar sich vest gelegten Feind advancirt, welcher zwar nach dem casselischen Weege zu alles besetzt undt Posten gefasst hatt; die hessische Förster undt Jäger aber führen seine Excell. einen andern Weeg zwischen undt durch die Wälder, dass mann vermeint, sie werden nach der Graffschafft Waldeck hinter den Feindt kommen. Die Weimarische undt Duc de Longueville[6] seindt auch wieder zu dieser Sache vergliechen.

Wismar vom 16. detto.

Schreiben auss Schweden vom 4. huius berichten, dass ihre Mayestät die königliche Wittib[7] heimblich von Gripsholm abgeraisst den 23. Iulii, undt den 25. bey Trosa zu Schiff gangen; 5 Meyl von dannen haben dänische Schiffe, womit sie fortkommen, uff sie gewartet; hatt niemandt bey sich gehabt alss einen Cammerjuncker, eine Jungfraw, vom Geschlecht eine Bilowin[8], undt einen Mahler, so auss Dennemarck kommen. Eine Meyl uff der andern Seiten Trosa ist sie zu Segel gangen. Wie sie von dem Dorff weggangen, soll sie sehr geweint, der Mahler aber sie getröstet undt gesagt haben: weinet nicht, mein liebstes Hertz, es wirdt bald bessèr werden. Er soll auch die Leuthe berichtet haben, sie were eines Bürgers Tochter von Nieköping undt er ein Kauffmann, undt weiln ihre Eltern nicht zugeben wolten, dass er sie ehelichte, habe er sie entführet.

Ew. Excell. gehorsamber Knecht

G. Keller mpp.[a]

Hamb. den 19/29. Aug. 1640.

Adres: A son Exc.[ce] monsieur l'ambassadeur Grotius à Paris.
Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 18 Sept.
En in dorso: 19 Augusti. Keller. 1640.

4808. 1640 augustus 29. Van Ch. Marini[1]. aant.

Monsieur,

Nous faisons ce iour d'huy nos prières avec [le] jeûne général, qui s'est tenu parmy tous le[s] protestans en Suisse. Dieu veille que ce soi[t] un commencement d'une meilleure vie qui est fort desbordée à l'accoustumée du siècle présent.

Les Espagnols continuent à fortifier Constance et de mesme ve[uil]lent faire avec Zell sur le lac d'icelle vi[lle] pour rendre ces deux places inexpugna[bles].

6 Henri d'Orléans, hertog van Longueviile.
7 Maria Eleonora van Brandenburg, koningin-moeder van Zweden.
8 Anna Sophia von Bülow.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds resident te Zürich.

L'empereur désire une conférance par le moye[n] de ses députez avec les 8 cantons[2] qui sont maistres de la Turgovie que Costance d'un costé touche et ce pour les mettre hors de l'ombrage qu'ils prennent sur le sujec[t] de telles fortifications qui sont contre leur conventions anciennes. On assemble aussy les trouppes autour dudit lac de Cost[an]ce, qui néantmoins ne surpassent 4 mille hom[mes] et menacent de réassiéger Hohetvi[l], qui est bien pourveu de tout.

Ma femm[e][3] est tousiours malade, mais i'espère qu'elle sera hors de danger de sa vie, le traittement qu'elle void(?), qu'on me fait en récompance de mes services, accroist de baucoup son mal. Si monsieur Strasburg[4] m'apporte quelque chose d[e] bon, i'en seray fort

2 De Thurgau stond onder voogdij van de 7 cantons Zürich, Luzern, Uri, Schwyz, Unterwalden, Zug en Glarus.
3 Alessandra Paravicini Capelli.
4 Paul Strasburgk, Zweeds diplomaat.

aise, ie vous prie de m[e] dire en confiance s'il va faire quelqu[e] ambassade ou s'il s'arreste à Paris pou[r] luy pouvoir escrire.

Monsieur Mukel[5] me demande tousiours quand Jean de Vert[6] sera mené à Benfeld et i'en attend vostre advis.

Cependant ie vous supplie de disposer monsieur Heuf[7] qu'il m'assiste au plustost de quelque argent, puisque les descontes sont desià en chemin. Par cy-joint advis[8] vous verrez ce qui se passe à Constantinople et de Gênes on escrit que les Catalonois ont taillé en pièces la garnison de Perpignan et là-dessus créé un vice-roy[9] à leur mode, protestans néantmoins d'estre fidèles sujets du roy[10].

A Turin on a jetté quelque munition de guerre artificiellement par air.

Je demeure, Monsieur,

le vostre,

C. Marin m.s.

De Zurig, ce 19 d'Aoust 1640.

S'il vous sçavez quelque chose de la prolongation de l'alliance entre la Suède et France, ie vous prie de m'en faire part.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 12 Sept.

In dorso staat (met latere hand): Marini.

4809. [1640 augustus 30]. Van N.N.[1].

Le s.[r] de la Motte Houdancourt[2] auroit esté rappellé de devant Thurin pour avoir fait refus d'obéir au comte de Harcourt[3] et dit qu'il sçavoit bien les ordres qu'il avoit. L'on auroit descouvert un capitaine au camp du roy, qui avoit intelligence avec le prince Thomas[4].

L'Altesse royale de madame la duchesse de Savoye[5] auroit trouvé meilleur d'attendre que la nécessité ameine les bourgeois de Thurin à se rendre, que de les y contraindre par force et en auroit supplié le roy. Cependant le traitté avec le prince[6]

5 Friedrich Richard Mockhel († 1646), Zweedse hofraad en resident te Benfeld.
6 Johan van Werth; hij bevond zich in Franse krijgsgevangenschap en zou in 1642 worden uitgewisseld tegen de Zweedse veldmaarschalk Gustav Karlsson Horn.
7 De Parijse bankier Johan Hoeufft.
8 Ontbreekt.
9 Garcí Gil Manrique, bisschop van Barcelona.
10 Philips IV.
1 Hs. Stockholm, RA. Gallica 10. Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. De datering van de brief op 30 augustus 1640 berust op de erin vermelde gebeurtenissen en de mededeling ‘aujourd'huy 30’. Schrijver is een van Grotius' - niet nader te identificeren - informanten van nieuws uit vnl. Frankrijk en Noord-Italië.
2 Philippe, graaf van La Mothe-Houdancourt (1605-1657), maarschalk van Frankrijk in 1642, vice-koning van Catalonië 1642-1644 en 1651-1652.
3 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
4 Tommaso Francesco van Savoye.
5 Christine de France, hertogin van Savoye.
6 Maurizio van Savoye.

continue, mais avec demande d'une place de seureté. Le cardinal auroit promis de remettre Nice entre les mains de son Altesse. Il y auroit eu debat et quérelle à Nice entre un bourgeois et un des gardes du cardinal et esmotion avec meurtre dudit garde. Il se dit encor, que le prince Thomas seroit eschappé de Thurin en une sortie de 600 chevaux; auparavant le cardinal se devoit retirer à Rome.

Ceux de Gênes auroyent obtenu de m.r de Bordeaux[7], qu'il rendra les galions anglois et holandois chargez de marchandises génoises.

Le roy d'Espagne auroit promesse de la levée de 50.000 hommes, pourveu qu'il en laisse la charge aux provinces, et doivent les premiers levez estre amenez au Roussillon sans estre en foule au pays.

Le roy est parti d'Amiens le 28, couche aujourd'huy 30 à S.t Germain; son armée se tient à l'entour d'Aras. Le cardinal-infant retient encor la sienne et ses estrangers dans son pays; l'on soupçonne quelque dessein.

Le duc de Longueville[8] n'a peu secourir ni Bachara, ni Binghen; on tient Creutznach pareillement perdu.

Picolomini[9] saccage le pays de Hessen, a ruiné Fritzlaer; le mareschal Banier[10] cerche toutes occasions de le combattre; le duc de Longueville l'assiste. Le comte de Nassau et le colonel Oehm[11] ont encor fait refus de prester le serment au roy. Le duc leur auroit refusé la paye. Enfin ils se seroyent laisser persuader au dire du secretaire du comte de Guébriant[12].

Le duc de Weymar[13] poursuit encor la trefve en l'empire et dit-on que pour cest effet la diète impériale[14] seroit sursise.

Le prince d'Orenge fait amas de vaisseaux pour retirer ses gens de la campagne; on fait courir le bruit, qu'il retourne en Flandre.

Les Escossois s'approchent d'Angleterre avec deux corps d'armées.

Adres: Pour son Excellence monseigneur monseigneur l'ambassadeur de Suède en son hostel.

4810. 1640 augustus 30. Van P. Pels[1].

Mijnheer,

Aen u Ex.cie was over 14 daegen mijnen lesten[2]. U Ex.ce aengenaeme van 21[3] is mij geworden ende gerne gesien, wat in de France legers passeert.

Hier is alles still. Gen.ll Aernem[4] was van 't kayserlijck hoff tot Warschauw aenkommen tracterende, soo men segt, saacken van importancie seer secret; sall hem eene poose tijts in Preuyssen tot Toren ophauden. Daer was ooc aenkommen

7 Henri d'Escoubleau de Sourdis, bisschop van Bordeaux. Hij had acht Engelse en Hollandse schepen die goederen voor Spanje vervoerden, tot prijs verklaard; vgl. Sue (ed.), *Corresp. d'Escoubleau* II, p. 221, 223, 226.
8 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
9 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
10 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
11 Wilhelm Otto, graaf van Nassau-Siegen, en Johan Bernhard von Oehm, directeurs van het leger van wijlen Bernhard, hertog van Saksen-Weimar.
12 Jean-Baptiste de Budes, graaf Guébriant.
13 Wilhelm, hertog van Saksen-Weimar.
14 Rijksdag te Regensburg, gehouden van 13 september 1640 - 10 oktober 1641.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16. Eigenh. oorspr. Paulus Pels was Staats agent in Danzig. Zijn zoon Pieter was in 1638-1641 Grotius' secretaris.
2 No. 4785 dd. 17 augustus.
3 Grotius' brieven aan Pels van 1640 ontbreken.
4 Hans Georg von Arnim-Boytzenburg.

eenen Turckschen ambassadeur[5] met groote presenten en 300 slaven confirmeren den vrede en laeten verleugeren, dat Babiloniën van den Persiaen weder saude innegenommen sijn.

5 Mustafa chiaus.

De fugitive retraicte van de coniginne-moeder[6] uyt Sweden in Dennemarcken maackte daer groote alteracie niet sonder aparencie van eene gestadige onruste.

De Hollandse ambassadeurs[7] ontfiengen alle contentement; die geven hope van goet succes haerder commissiën. Cooplieden uyt Holland sijn seer swaerhooffdigh, begeeren geene goederen dor de Sondt gesonden te hebben. Den coninck van Dennemarcken seynt sijnen statthauder in ambassade naer Engelandt[8], Hannibal van Zeestede[9] naer Spaniën, ooc eenen naer den kayser[10]; in Norwegen heft 36 Hollanse schepen doen arresteren onder pretext van sau 't contrabande uytgevoert ofte gelaeden te hebben, laet seer veel loot coopen ende schijnt eyndelijck tot extremiteyt sall vallen.

In Littauwen heft vorst Rasevill[11] den tempell doen toemetsen en eenen anderen doen bauwen tuschen 2 sijnder patrimoniallen hoven; daer ontrent, daer sijn groote jalousiën dor de gantze croon.

Ick blijve, mijnheer,

u Ex.ce diener
Paulus Pels.

Adres: S. Ex.z mijnheer Hugo de Groot, ordinarie ambass.r van S.K.M. en croon Sueden aen de konig van Vranckrijck, Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 2 Oct.

En in dorso: 20/30 Aug. 1640. Pels.

4811. 1640 september 1. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

Literas ab Excellentia vestra nullas accepi hoc tempore. Fieri potest, ut interceptae sint, quod nuper de meis ipsa suspicabatur[2]; id sane malim quam incommodum aliquod incidisse valetudini.

Princeps elector[3] hic etiamnum detinetur rege dona quaedam parante, sine quibus ei valedicere non cupit. Rex ipse ubi est haesurus an huc venturus sit, incertum est. Manent exercitus illis in locis, Gallicus non longe ab Atrebatum urbe ad arcem fabricandam, Hispanici pars ad Insulas sub cardinali Hispano, pars citerius sub Lamboio[4].

6 Maria Eleonora van Brandenburg.
7 Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva.
8 De latere rijkshofmeester Corfits Ulfeldt, goeverneur van Kopenhagen; hij werd vergezeld door Gregers Krabbe.
9 Hannibal Sehested.
10 Christoffer von der Lippe werd afgevaardigd naar de rijksdag te Regensburg.
11 Hetman Christoph Radziwiłł.
1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 244. Gedrukt *Epist.*, p. 642. Verschillen in orthografie en aperte onjuistheden in de copie Uppsala zijn niet gesignaleerd. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Vgl. no. 4800. De brieven van Camerarius aan Grotius van 1640 zijn verloren gegaan.
3 Karl Ludwig van de Palts.
4 Wilhelm, baron van Lamboy, keizerlijk bevelhebber.

Iacobus Sirmondus[5], qui regis est a confessionibus, convivium exhibens Iesuitis, qui mansere in urbe Atrebatum, dixit sperare brevi se idem facturum Iesuitis, qui sunt Cameraci, Duaci et S. Audomari.

Apud Taurinos Argentonus[6], iuridicus Gallici exercitus, et arcis Taurinorum prae-

5 De jezuïet Jacques Sirmond (1559-1651), Frans kerkhistoricus.
6 René de Voyer d'Argenson, intendant van justitie.

fectus Couvognius[7], cum in carruca proficiscerentur ad viduam Sabaudicam[8], intercepti et in arcem Mediolanensem deducti sunt. Sperant Galli illa urbe se potituros ante exitum Septembris, ideo quod in urbe egeri existiment salis, farinae, pulverisque bellici. Sed magnis cavis globis, XX librarum singulis inclusum salem et pulverem bellicum mittit illis Leganesius[9], et farinae an ea sit, quae dicitur, penuria, multi dubitant. Interim multo majores Leganesio quam Harcurtio[10] adveniunt copiae.

Longavillanus[11] difficiles habebit ad Rhenum receptus. Supplementa non accipit. At caesarianorum XV ferme millia ad Spiram et Wormatiam coëunt. Sex cohortes sive regimenta ex Austria venientia per Franconiam Tirolim sint petiturae an Rhenum, dubitatur. Constantiae Hispanicum esse praesidium audimus.

Deum rogo, ut omnia prospera Excellentiae vestrae, imprimis autem valetudinem largiatur.

Excellentiae vestrae perpetua observantia
devinctissimus
H. Grotius.

Lutetiae[12], Calendis Septembribus anni 1640.

Has cum scripsissem, accipio gratissimas literas Excellentiae vestrae datas 20 Augusti. Itaque gratiis actis pauca addam.

Ab Anglia hoc quidem tempore quid sperare audeam? Nam qui antehac tam frigidi fuere in Palatino negotio, quid facient cum Scotis commissi, quos audio acerbissimos libellos per Angliam spargere? Danus plane imperatoris gratiam captat. Bene cavebit sibi elector, ne eum suarum rerum faciat dominum. Solet enim Danus suas res agere sub alieno nomine.

D. Salvius[13] mandata habet tentandi Gallorum animos super foedere. Suedos autem Ratisbonam missuros vix putem neque Bannerium[14] ulla habere mandata de pace aut longis ac generalibus induciis.

Landgravia[15] huic aulae non satisfacit, quo magis credibilia sunt, quae de Melandro[16] habent literae Excellentiae vestrae.

Societatis Batavicae per Indiam Asiaticam res tam felices hoc anno fuisse est sane quod gaudeamus, et res eorum bene constabilitas intelligo. Incitandi sunt Batavi, ut illas nothi Danici[17] copias diligenter observent tum securitatis, tum gloriae etiam suae causa.

7 Stainville, seigneur de Couvonges.
8 Christine de France, hertogin van Savoye.
9 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.
10 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
11 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
12 Ontbreekt in de copie Uppsala.
13 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant te Hamburg.
14 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
15 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
16 Peter Melander, graaf van Holzapfel; hij had ontslag genomen als bevelhebber in dienst van Hessen-Kassel.
17 Christian Ulrik Gyldenløve, zoon van Christiaan IV van Denemarken en Kirsten Madsdatter. Hij begaf zich met 600 ruiters in Spaanse dienst en sneuvelde (oktober 1640) nabij Meinertzhagen in Westfalen.

De chiausio Turcico[18] multa hic in plebem sparguntur. Nam eorum, qui hic rebus praesunt, id vel maximum oblectamentum est rumores confingere. Revera nihil attulit praeter amicitiae testimonia, ut mos est novis regibus. Salgasii[19] in omni hac urbe unicum

18 Mustafa chiaus.
19 Francisco Salgado de Somoza. Zie voor de titels van zijn publikaties no. 4736, n. 25.

est exemplar in bibliotheca Thuanea[20]. Lucensium scripta[21] lectu digna per Venetum[22] optime accipiet Excellentia vestra, cui me, ipsam Deo fautori commendo.

Die eodem.

Adres: Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario et legato apud praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Redd. Hagae, 9 7bris 1640.

4812. 1640 september 1. Aan Willem de Groot[1].

Mi frater,

Facis mihi rem pergratam, quod editiones nostras tam diligenter curas. Gaudeo Annotata[2] procedere et censeo illis addenda tria, quae hactenus ἀνώνυμα[3] fuere. Ubi Maresii libellum[4] videro, sciam ecquid addendum sit; tum vero ubi duodecim illa exemplaria, de quibus scribis[5] accepero, annotabo diligenter, quae corrigenda erunt, et ad vos mittam. Quod de Annotatorum exemplaribus egisti, perplacet. Velim autem post Curcellium[6] relegendis speciminibus incumbere aut D. Vossii filios[7] aut D. Corvinum[8], ad quem ea de re scripsi[9]. D. Vossius, ut ex tuis literis conjecto, id metuit, ne, si omnia Annotata legisse dicatur, auctoritatem praestare cogatur omnium, quae scripsi, cogitans non omnia omnibus placitura. Caeterum ad me de eo opere scripsit benigne ac magnifice[10]. Quod me ad similes labores plurimum excitat.

20 De bibliotheek van de historicus Jacques Auguste De Thou († 1617) gecatalogiseerd door de gebroeders Pierre (1582-1651) en Jacques Dupuy (1586-1656): *Catalogus Bibliothecæ Thuanae à Clariss. VV. Petro & Iacobo Pvteanis ordine alphabetico primùm distributus. Tvm secundum scientias & artes à Clariss. Viro. Ismaele Bvllialdo digestus. Nvnc vero editus à Josepho Qvesnel, Parisino & Bibliothecario. Cvm indice alphabetico Authorum.* Parisiis, impensis directionis... M.DC.LXXIX. Cvm privilegio Regis. Salgado de Somoza's *Tractatus de supplicatione*... 1639 is er gecatalogiseerd onder 'Jvs civile' p. 257.

21 Een opsomming van contemporaine geschriften die de kwestie tussen paus Urbanus VIII en de stad Lucca belichtten in Pastor, *Gesch. der Päpste* XIII 2, p. 713 n. 1.

22 Grotius doelt hier mogelijkerwijs op de Venetiaanse gezant in Den Haag, Girolamo Giustiniani.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 902. Antw. op no. 4791; beantw. d. no. 4826.

2 *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm...*; Ter Meulen-Diermanse no. 1135.

3 *Commentatio...de Antichristo...*; *Explicatio...de fide & operibvs*; *Explicatio Decalogi...*; zie voor de volledige titels no. 4684, nn. 4, 5 en 2.

4 Samuel Desmarets - Maresius- publiceerde in september 1640 zijn *Dissertatio de Antichristo...*; zie voor de volledige titel no. 4771, n. 22.

5 No. 4791.

6 Etienne de Courcelles, remonstrants theoloog.

7 Matthaeus en Isaac, zonen van Gerardus Johannes Vossius, hoogleraar te Amsterdam.

8 Johannes Arnoldi Corvinus, rechtsgeleerde te Amsterdam.

9 No. 4801.

10 No. 4694 dd. 15 juni.

Laudo te, quod inter D. Salmasium et Heinsium[11] medium te tenes et cum utroque amicitiam colis, deinde etiam quod judicium tibi liberum servas. Trapezitica[12] paucis probantur. De dominii transitione in mutuo omnes, qui hic praecipui sunt D. Salmasii

11 Over de slechte verhouding tussen de Leidse professoren Claude de Saumaise - Salmasius - en Daniel Heinsius zie men bijv. Sellin, *Daniel Heinsius and Stuart England*, p. 43-51.

12 *Dissertatio de Foenore Trapezitico, in Tres libros divisa. Claudio Salmasio Auctore.* Lugduni Batavorum, Ex officina Ioannis Maire MDCXL.

fautores, aliter sentiunt. Audio Cyprianum[13] valde acerbe scripsisse contra Salmasium. De duodenis exemplaribus quod non ad Treselium missa sunt, doleo[14]. Vereor, ne intercidant, quod plane nolim, et Vlackius ille, ut puto, nobis minus aequus est. Nonnulla Heinsii contra Salmasium defendit nuper Heraldus[15] et multis probavit.

Pergitur in arce fabricanda ad urbem Atrebatum.

In urbe Taurinorum an esuriatur, incertum est. Sed sal et pulverem bellicum per globos cavos in urbem immittit Leganesius[16]. Magna supplementa adveniunt Leganesio. Urbem tamen Galli suam futuram sperant intra Septembrem.

Princeps Palatinus[17] adhuc hic retinetur rege dona quaedam praeparante.

Vale cum uxore, liberis, amicis.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Calendis Septembribus 1640.

Mitto tibi exemplum novae epistolae meae ad Marinum[18], ut cognoscas qualem Ecclesiarum reconciliationem desideremus. Velim scire an accessiones illae et manuscripta Anglicana[19] addita sint Annotatis ad Evangelia: et quid de Lucano[20] futurum sit.

4813. 1640 september 1. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

13 Cyprianus Regner van Oosterga schreef, met een woordspeling door middel van het woord σφάλμα 'fout': *Petri Cvnæi Sententia defensa à Cypriano Regneri I.V.D. Mutuum esse alienationem. Adversus Sphalmasium Quendam, Dominum de Sancto Lupo.* Lvgdvni Batavorvm, Apud Iustum Livium. MDCXL. Hij reageerde hiermee op Salmasius' *Diatriba de mutuo, Non esse Alienationem. Adversus Coprianum quemdam Iuris Doctorem. Auctore Alexio à Massalia, Domino de Sancto Lupo.* Lugduni Batavorum, Ex officina Ioannis Maire. MDCXL. Blijkens een brief van André Rivet aan Constantijn Huygens dd. 6 augustus 1640 (Worp, ed., *Briefw. Huygens* III, p. 79) gaf Cyprianus' boek aanleiding tot nieuwe invectieven in deze geleerdenruzie.

14 Vgl. no. 4791. De boeken waren verzonden door middel van Adriaen Vlacq in plaats van via Daniel Tresel, koopman te Rouaan.

15 Didier Hérault (± 1579-1649), 1598-1611 hoogleraar grieks te Sedan; hij werd wegens zijn arminiaanse sympathie afgezet en werkte sindsdien als advokaat bij het parlement van Parijs. Vgl. Haag, *France prot.* V (1855), p. 507v. Zie *Desiderii Heraldi de rervm iudicatarvm avctoritate libri II. Eivsdem Observationvm & emendationum liber vnus.* Parisiis, Apud Olivarivm de Varennes, viâ Iacobaeâ sub signo Vasis aurei. M.DC.XL. Cum privilegio Regis. Vgl. de brief van Sarrau aan Saumaise dd. 10 augustus 1640 (Hs. Parijs, BN, fonds lat. 10350).

16 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.

17 Karl Ludwig van de Palts.

18 Charles Marin(i), Zweeds resident in Zürich. Grotius' brieven aan hem van 1640 zijn verloren gegaan. De uitgave der *Epist.* geeft abusievelijk 'Maximum'.

19 De codex Alexandrinus van het griekse Oude en Nieuwe Testament; zie no. 4632, n. 16.

20 *M. Annaei Lvcani Pharsalia, ... Additae sunt in fine Hvgonis Grotii notae...* Amsterodami Apud Ioannem Blaeuw. Ter Meulen-Diermanse no. 430. Zie ook brief no. 4552 en n. 19.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 643; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 69.

Princeps Palatinus[2] itineri paratus exspectat commodum regis, ut ei valedicat. Rex dona quaedam ipsi parat. Ipse autem rex haesurusne sit in locis illis, ubi fuit hactenus, an venturus Chantiliacum, an ad S. Germani, dubitatur. Male ei rursum cum regina[3] convenit, ideo quod Diepae deprehensus sit Hispanus quidam literas ab ipsa ad Chevreusiam[4] ferens.

2 Karl Ludwig van de Palts.
3 Anna van Oostenrijk.
4 Marie de Rohan, hertogin van Chevreuse; zij bevond zich in Brugge.

Pergitur in fabricanda arce ad urbem Atrebatum.

Augentur in Italia Leganesii[5] copiae. Et Galli quidem urbem Taurinorum suam fore sperant ante Septembris exitum ex penuria farinae, salis, pulveris bellici. Sed et salis et pulveris bellici multum in urbem immittit Leganesius in globis cavis, quos pondere viginti librarum magno numero fieri jussit. De farina dubitatur, verane sit tanta ejus penuria, an rumor spargatur, ut famem opperientes Galli ab urbis oppugnatione abstineant. Argentonus[6], iuridicus regii illius exercitus, et Couvognius[7], praefectus arcis Taurinorum, cum velut in tutis locis carruca ad viduam Sabaudicam[8] proficiscerentur, intercepti ab hostibus et in arcem Mediolanensem perducti sunt.

Binga et Baccheraci arce amissis difficiles ad Rhenum receptus creditur habiturus Longavillanus[9], ad quem nulla adhuc supplementa, quae diu exspectavit, mitti video.

Constantiae audimus praesidium esse Hispanicum; XV millia caesarianorum ad Spiram et Wormatiam coire; sex cohortes, id est regimenta, ex Austria per Franconiam petere aut Rhenum aut Tirolim. Cardinalis Hispanus cum parte militum apud Insulas - Flandriae oppidum est - citerius paulo Lamboius[10].

Jacobus Sirmondus[11] cum in urbe Atrebatum repertos jesuitas regis jussu, cui est ab exomologesi, splendido convivio exciperet, addidit sperare se brevi idem officium exhibiturum sociis suae sodalitatis, qui essent Duaci, Cameraci et S. Audomari.

His diebus a parlamento declaratum est nullum esse matrimonium contractum a presbytero quodam, postquam is a romanensibus ad reformatos transierat.

Scoti equites nonnulli in Angliam ingressi passim libellos jecere acerbos in eos, quorum consiliis rex utitur. Neque inde spes adhuc internae concordiae affulget.

Deus, Excellentissime et illustrissime domine, Sublimitati tuae semper favens adsit.

Lutetiae, Calendis Septembribus ex novo calendario 1640.

Tuae Sublimitatis devotissimus cultor
H. Grotius.

Harcurtio[12] rex mandata dedit pactiones faciendi, per quas Italia bellicis malis liberetur valde id urgente pontifice ac Venetis. Interim et supplementa quaedam Harcurtio ex Provincia adventant. Multum frumenti contrahitur in urbes proximas Galliae, ut inde Atrebatum urbi alimenta advehantur.

Cardinalis Riceliacus circa Ambianum manet. Cardinalis Hispanus munit Vitriacum, Arlosium, Pontem Aventini.

Archiepiscopus Burdegalensis[13] Siciliam petere dicitur, cum alia parte navium Brezaeus[14] esse ad Gades. Glenius[15] Meissenhemi praesidium posuit.

5 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.
6 René de Voyer d'Argenson, intendant van justitie.
7 Stainville, seigneur de Couvonges.
8 Christine de France, hertogin van Savoye.
9 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
10 Wilhelm, baron van Lamboy, bevelhebber in keizerlijke dienst.
11 De jezuïet Jacques Sirmond, Frans kerkhistoricus.
12 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
13 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux. Hij leidde de operaties ter zee tegen Spanje.
14 Jean Armand de Maillé, hertog van Brezé.
15 Gottfried Huyn, graaf van Geleen, keizerlijk bevelhebber.

Principem Thomam[16] ex urbe Taurinorum evasisse rumor est, sed incertus.

Adres: Axelio Oxenstiernae, sacrae reg. Maj. regnorumque Sueciae senatori et cancellario.

16 Tommaso Francesco van Savoye.

4814. 1640 september 1. Aan N. van Reigersberch[1].

Daar op heeft hy hen zeer vertroost, zeggende, dat hy[2] hoopte binnen korten tydt het zelve te doen aan de Jesuiten van Kameryk, St. Omer en Douai, 't welk hun waarschynelyk zeer koud op 't hart viel.

De Provincie van Stadt en Landen is ongelukkig, dat dezelve maar twee stemmen heeft. Ik heb voor dezen altemet geraden, dat zy de Drenthe tot haar zouden by nemen, en die de derde stem geven, 't welk te meerder reden zoude hebben, om dat by de oude bewysstukken blykt, dat Groeningen leid op den Drentschen grond[3].

4815. 1640 september 1. Aan J.A. Salvius[1].

Illustrissime domine,

Ego illa sedecim millia imperialium thalerorum recte accepi[2]. Scripseram autem saepe ad excellentissimum D. cancellarium[3], si non aliter mihi prospiceretur, secuturum me morem aliorum legatorum et usurum hoc regis[4] beneficio Suediae nihil detracturo. Silentium ad eas literas saepe repetitas mihi pro responso fuit, cum Spiringius[5] per annum totum et amplius ab uxore mea in id vel potissimum missa oratus et interpellatus nec daret quicquam nec certi aliquid promitteret, mihi autem sine eo aut deserenda esset legatio aut gerenda turpiter. Significavi autem saepius me hujus pecuniae rationem D. Spiringio aut cui volet magnus cancellarius exacte redditurum; debebatur enim tantum mihi partim ob salaria, partim ob itinerum impensas. Quare Excellentiam vestram rogo, ut hanc pecuniam Galliae ita acceptam ferat, sicut ego eam acceptam laturus sum Suediae.

Negotium cum Lunaeburgico[6] confectum gaudeo et de landgravia[7] spero bene. Et cum mandata acceperit Excellentia vestra de dedolando etiam cum Gallia foedere[8], rogo Excellentiam vestram, ne id perficiat, nisi hac conditione addita, ne minori loco habeantur Suediae quam Hispaniae antehac vel nunc Angliae legati. Quotidie enim hic aliquid de honoribus detrahunt et ministri regii et principes, quod vereor, ne, si in morem abeat,

1 Gedeelt. gedr. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 259-260.
2 De jezuïet Jacques Sirmond, Frans kerkhistoricus. Vgl. ter zake no. 4813.
3 Zie ook no. 4952 aan Van Reigersberch. Bij de verkiezing van een nieuwe stadhouder waren de Ommelanden op de hand van Frederik Hendrik, de stad Groningen voor Willem Frederik, graaf van Nassau-Dietz.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 643. Antw. op nos. 4774 en 4775. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant te Hamburg.
2 Vgl. no. 4774.
3 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna. Vgl. ter zake nos. 4462, 4485, 4642 en vooral no. 4600 dd. 14 april 1640.
4 Lodewijk XIII.
5 Petter Spiring Silvercrona, resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag.
6 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
7 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
8 Het verdrag tussen Zweden en Frankrijk werd in juni 1641 verlengd; zie Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI. I, p. 207vv.

dignitati regni Suedici multum noceat; ego autem, nisi regni auctoritate fulciar, animum praestare possum, non et rei effectum. Tam est necessaria Galliae regno hoc tempore Suedica societas, ut non hoc tantum, sed et alias conditiones plurimas impetraturi facile simus; ita omnes, quos novi, judicant.

Exspectabo, quid Batavi[9] in Suedia facturi sint; nihil magni arbitror. Exercitibus nostris omnia opto felicissima.

Quod Turca Poloniae malum minatur, id rebus quidem nostris nihil obstat; non enim facile tantos progressus faciet Turca, ut etiam nobis metuendus sit.

De libertate D. Hornii[10] scripsi ad D. Chavigniacum[11], sed is nihil mihi respondet. Quare et hoc conditionibus federis, si id fieri e re Suedica est, adjiciendum putem, ut Waertius et Enckefortius[12] permutentur cum Hornio mittanturque Benfeldium. Est enim hoc congruens voluntati defuncti ducis Bernhardi[13], qui duos illos bello cepit ac saepe mihi suam ea de re voluntatem significavit. Ego ut ea impleretur, in aula institi saepe, sed responsa semper accepi moras nectentia.

Deus Excellentiae vestrae et negotiis ab ea tractatis prosperos det successus.

Excellentiae vestrae observantissimus et
ad omnia obsequia paratissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 1 Septembris 1640 ex novo calendario.

Iam nunc venit ad me filius Gemdon baronis de In et Kniphausen[14]; faciam pro eo quicquid potero et libenter et merito, tum ob commendationes Excellentiae vestrae tum ob ipsum patrem[15] pridem mihi notum et suis in me officiis, Hamburgi cum essem, mihi carum ac suspiciendum. Non dubito, quin bene futurus sit apud eminentissimum eminentissimorum[16]; ego consilio et ope non deero. Vetuit cardinalis ne ei de religione ullum negotium exhiberetur.

4816. 1640 september 3. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Non immerito dubitas, an novi conatus principis[2] feliciores sint futuri prioribus; nihil enim etiamnum attentavit et tantae jam cadunt pluviae, ut viae omnes reddantur inviae.

9 Het gezantschap bestond uit Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva.
10 De Zweedse veldmaarschalk Gustav Karlsson Horn; hij bevond zich sedert de slag bij Nördlingen (1634) in Beierse gevangenschap.
11 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny, Frans staatssecretaris van buitenlandse zaken. De brief ontbreekt.
12 Johan van Werth en Adriaen von Enkefort.
13 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar († 18 juli 1639).
14 Zie Salvius' brief van 10 augustus, no. 4775.
15 Enno Wilhelm von Innhausen und Knyphausen.
16 Richelieu.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 4802; beantw. d. no. 4833.
2 Frederik Hendrik bevond zich met zijn leger nabij Rheinberg.

Quid de editione libri tui ad Evangelia[3] constitutum sit, Amstelodamo scripsi[4]; illud addam praeter Corcelium[5] etiam alium correctioni praeesse, D. Bremium[6], qui altero

3 *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm...*; Ter Meulen-Diermanse no. 1135.
4 No. 4791.
5 Etienne de Courcelles, remonstrants theoloog.
6 Daniël de Breen - Brenius - (1594-1664), theoloog te Amsterdam en voormalig medewerker van Simon Episcopius; zie NNBWX, kol. 144v.

accuratior et in rebus litterariis exercitatior est; tum vero me de Vossii liberis[7] et Corvino[8] tum in litteris ad Blavium[9], tum in litteris ad Vossium mentionem fecisse.

De Anthologia[10] quid constitui velis quidque ego facere debeam, animi pendeo; repetii ego eam a Vossio, ut per uxorem[11] ad te remitterem, quemadmodum antea injunxeras. Nunc ex posteriore tua epistola intelligo tibi non displicere, ut et eam Blavius edat, qui sane eam provintiam non defugiet, sed scribit D. Vossius nunquam Blavium tam eximiis typis usurum quam Parisiis reperiri possint; quare iterum de tota hac re ad te refero interea exemplar tuum, donec certiora a te accepero, servaturus in mea custodia.

De reliquiis poeticis[12] facile cum Blavio conveniemus, ut et de notis ad Lucanum[13], si eas Mairius[14] nolit imprimere.

Miror nos a Diderico[15] nihil accipere; certe oportet Banerium jam viderit, quippe cum ipse Casseliae sit, quo Banerium venisse proxime significavit.

Cum nuper D. Vossius Hagae esset et ego una cum Johnsono[16] apud senatorem Doubletium[17] pranderem, monuit ille me loco valde importuno esse penes se syngrapham patris[18] qua profiteretur se anno 1625 recepisse centum florenos cum promissione restitutionis cum usuris, quas etiam tribus prioribus annis persolverit, et simul ostendit syngrapham. Legi, ut fateor, tunc temporis haud bene animatus; dixi me de tota re cum matre[19] acturum. Illa debitum, de quo etiam ante inaudiveram, recognoscente etiam cum uxore tua locutus sum et praeterita septimana ei sortem et usuras duodecim annorum juxta stipulationis legem transmisi; ille cum antea dixisset se pro dimidio sortis, quae se proprie tangeret, usuras nolle exigere, nunc tantum modum usurarum imminuit et usuras ad rationem quinque in centena singula pro omnibus annis sibi retinuit remissa mihi aliquanta, quae supererat, pecunia cum chirographo. Ita cum ipso 156 florenis 5 stuveris transactum est, quod laetor et tibi gratum fore confido.

Salmasius[20] quia jurisconsultos Hagienses in quaestione de mutuo non habet sibi adstipulantes, in totum ordinem incurrit, quasi inde Cyprianus[21] sua mutuetur argumenta, interea alium denuo nactus adversarium sub nomine Lucii Veri[22], quem et ipsum male excepturus esset, nisi jam itineri immineret.

7 Matthaeus en Isaac, zonen van Gerardus Johannes Vossius, hoogleraar te Amsterdam.
8 Johannes Arnoldi Corvinus, rechtsgeleerde te Amsterdam.
9 Cornelis of dr. Johan Blaeu, drukkers-uitgevers te Amsterdam.
10 *Anthologia Graeca cum versione Latina Hugonis Grotii edita ab Hieronymo de Bosch.* Ultrajecti e typographia B. Wild & J. Altheer MDCCXCV-MDCCCXXII; Ter Meulen-Diermanse no. 534.
11 Maria van Reigersberch vertoefde in het vaderland.
12 *Hug. Grotii Poemata, omnia. Editio quarta.* Lugduni Batav. Apud Hieronymum de Vogel. MDCXXXXV; Ter Meulen-Diermanse no. 5.
13 *M. Annæi Pharsalia... Additæ sunt in fine Hvgonis Grotii notæ...* Amsterodami Apud Ioannem. Blaeuw. A.^{o} MDCXLIII; Ter Meulen-Diermanse no. 430.
14 De Leidse uitgever Jean le Maire.
15 Grotius' jongste zoon was op weg naar het leger van de Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
16 Samson Johnson, hofpredikant van Elisabeth Stuart, gewezen koningin van Bohemen.
17 Mr. George Rataller Doubleth, raadsheer in de Hoge Raad.
18 Jan de Groot; hij was op 3 mei 1640 overleden. Betreffende de schuldbekentenis zie ook nos. 4833 en 4849.
19 Aeltgen Borre van Overschie.
20 Claude de Saumaise, Frans klassiek filoloog, hoogleraar te Leiden.
21 Cyprianus Regner van Oosterga; zie no. 4812, n. 13.
22 *Specimen controversiæ, Quæ est, De Mvlti alienatione, Inter Jurisconsultos & quosdam Grammatico-Sophistas. Auctore, Lucio Vero.* Het traktaatje, dat kennelijk in 1640 is geschreven door de schoonzoon van Daniel Heinsius, Willem Goes (1611-1686), raadsheer in het Hof

Prodiit jam tandem Corvini Enchyridion ad Institutiones[23], quod ab auctore tibi missum iri arbitror.

Vale, frater optime, et quam suavissime vive.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae Comitis, III Septembris 1640.

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de sa Ma.^{té} et couronne de Suède prez le roy trèschrestien, a Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 12 Sept.

En in dorso: 3 Sept. 1640. W. de Groot.

4817. 1640 september 3. Van P. Spiring Silvercrona[1].

Mijnheer,

U Excellentzie hooch aengenaemen ende seer waerden van den 25 passato[2] is mij ultimo selviges wel geworden; bedancke mij ten hoogsten voor de geduyrende goede comunicatie.

Wat ick daerentegens volgens mijn plicht u Excell.^{tz} te comuniceren heb, sal hiernaevolgends te vernemen sijn.

Alhoewel mij een tijdinge aenvang. seer vreemd voorgecommen, jae so vreembd, dat deselve ick niet aennemen conde, soo is doch eyndelijck de confirmatie van alle canten gecommen ende alsoo heel pub. geworden, als dat haer May.^{t} d'oude coningin[3], sijns conig. May.^{t} Gustavi Adolphi onsterflijcker memorie[4] achterlaetene weduwe, sich den 22 July st. v. naer een lang gepractiseerden vond heymelijcken met maer 3 à 4 persoonen op eenen Dänischen boyaert begeven ende daermede naer Dennemarcken geseylt, ende wierden in zee van 3 Dänische oorloochscheepen gesalveert ende geconvoyeert tot naer Coppenhagen toe. Wat hieruyt ontstaen wirdt sal den tijt ons leeren.

Van de heeren ambassadeurs in Sweden[5] verneme ick, dat deselve weynich geproponeert hebben, haer simpelijcken beclaecht over de verhooginge der tollen

van Holland, is bewaard als bijvoegsel (p. 217-240) bij *Wilelmi Goesii Vindiciæ, Pro recepta De mutui alienatione sententia. Accedit specimen ejusdem Controversiæ*. Lugduni Batavorum Ex officina Adriani Wijngaerden. A^{O} MDCXLVI.

23 *Ioh. Ar. Corvini. J.C. Enchiridivm: seu Institvtiones Imperiales, insertis latioribus materijs, theoricè ac practicè digestae, et explicatae per erotemata.* Amsterodami, Apud Ludovicum Elzevirium. A.^{O} 1640. Grotius had kennelijk al eerder op het verschijnen van dit werk gehoopt; vgl. Willems brief van 8 juli 1639 (dl. X p. 442).

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13. Orig. Niet ondertek. Petter Spiring Silvercrona was resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag.

2 Grotius' brieven aan Spiring van 1640 ontbreken.

3 Maria Eleonora van Brandenburg, koninginmoeder van Zweden.

4 Gustav II Adolf van Zweden († 1632).

5 Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva.

in den Zont, die zijn conig. May.[tt] in Dennemarken is nemende, alsoock over eenige cleyne iniuriën, die zijn geleden, laeten haer niet uyt daertegens yet in 't werck te rechten, alsoo dat allem aensien naer deselve een coorte expeditie sullen becommen, maer met wat vruchten, is mij noch onbekendt.

Met sijn Hooch.[t] den heere prince van Orangië is het noch als voor 8 daegen u. Ex.[tz] geadviseert hebbe[6].

In Duytsland schijnt het niet qualijck te gaen, aengesien het sich tot een combat aenlaeten wil, daertoe sijn Excell.[tz] den heer general Bannier[7] eenige advantage soude hebben becommen gelijck u Ex.[tz] in hier bijgaender copie uyt Ceulen[8] sal gelieven te sien.

6 No. 4806 dd. 27 augustus.
7 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
8 Bijlage no. 14.

Waermede sal eyndigen u Excell.tz in de protectie des allmogenden bevelen, ende naer vrundligster saluteringe verblijve

u Excell.tz dienst- ende vrundtw.

Haagh, den 3 septemb. 1640.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 12 Sept.

4818. 1640 september 4. Van G. Keller[1].

Hochedel, gestrenger, grossgünstiger, hochgeehrter Herr Ambassadeur,

Wass diese nechsthingewiechene Wochen von des Herrn Feldtmarschalln Banners Exc.[2] alhier einkommen, dass finden Ew. Exc. mit mehrerm in beykommenden getruckten Avisen[3], worauff mit heut eingelangter cöllnischen Post anderst nicht einkommen, alss dass seine Exc., nachdem sie den Feindt in seinen Retrenchementen anzugreiffen für unrathsamb befunden, sich nacher Wildungen in die Graffschafft Waldeck gewendet haben.

Auss Schweden haben wir anderst nicht, alss dass die Herrn holländischen Gesandten[4] sich annoch zu Stockholm befinden, ungewiss, wie bald sie ihre Expedition erlangen werden; wie ich aber in Vertrawen berichtet werde, so sollen sie wenig Realia bringen undt diese Ambassade fast nur umb zu sondiren undt Dennemarck Ombrage zu geben, angesehen sein.

Die königliche Fraw Wittib auss Schweden[5] soll Dennemarck nun auch quittirt undt ihre Raise nach Preussen fortgesetzt haben, dahin auch der Generallieutenant Arnimb[6] mit 150 Pferden durch Pohlen gangen sein soll, woselbst der nach der Türckey gewesene Gesandter[7] mit der Confirmation des Friedens zurückkommen, wegen eines innerlichen Kriegs, aber anietzo mann in nicht geringen Sorgen ist.

Die spanische Werbungen gehen alhier undt in der Nachbarschafft noch starck fort, undt seind vorgestern 40 zu Bremen geworbene Pferde unterhalb hiesiger Statt uff diesseits der Elbe kommen undt haben sie schon eine zimbliche Anzahl uff den Beinen, so theils hier, theils in den nechstherumbgelegenen Stätte- undt Dörffern logiren. Ob sie nun vielleicht einen Anschlag haben sich mit denen in dem Havelland undt der Marck liegenden Brandenburgischen zu coniungiren undt alsso sämplich uff die an der Elbe liegende königliche schwedische Guarnisonen undt Plätze etwass zu tentiren, stehet mit der Zeit zu vernehmen; ihnen wirdt aber uff solchen Fall von

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 12. Eigenh. oorspr. Georg Keller was secretaris van de Zweedse gezant te Hamburg, Johan Adler Salvius.
2 Johan Gustavsson Banér.
3 Ontbreekt.
4 Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva.
5 Maria Eleonora van Brandenburg, weduwe van Gustav II Adolf.
6 Hans Georg von Arnim-Boytzenburg.
7 Adalbert (Wojciech) Miaśtkowski.

beeden Herrn Gouverneurs[8] zu Stralsundt undt Wissmar mit genugsamber Verfassung undt Resolution begegnet werden.

Ich verbleibe hiemit

Ew. Exc. gehorsamber Knecht

G. Keller mpp.[a]

Hamb. den 25. Aug. 1640.

8 Niet geïdentificeerd.

Weiln der Herr frantzösische Ambassadeur[9] anjetzo bey des Herrn Ambassadeurs Exc.[10] ist, hatt dieses von deroselben nicht unterzeichnet werden können.

Onder aan de brief staat: H. Grotio.
Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 27 Sept.

4819. 1640 september 6. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

J'appren fort mal volontiers que les affaires d'Escosse vont tousiours de mal en pire; les protestans suisses escrivent dereschef tant au roy de la Gran Bretagne qu'aux Escossois[2] les exhortans à un aimable accomodement pour lequel nous prion Dieu qu'il le veille faciliter.

Binghen est pris avec le chasteau par Gheleen[3], qui menace à ceste heure Creuzenach, ceux de Mayance ayans surpris Bacharach. L'empereur luy envoye 6 régimens bien forts, qui jusques à présent seront à Spire et si les trouppes auprès du lac de Costance se joignent à luy, ils pourront avoir quelque 12 mille combattans. On escrit, que don de Melos[4], qui revient de Sicile et est attendu à Milan, doit commander ceste armée du Rhin, qu'on lève aux despens du roy d'Espagne pour le recouvrement de l'Alsace, mais pour ceste année il ne fera guerre, les François ayans pris Arras et l'Espagne ayant à faire chez soy sans pouvoir appaiser les Catalonois, qui dereschef ont tué la garnison de Tortose et celle de Barcellone et sont soustenus par le peuple d'Arragon et de Valence; et ces maux intérieurs sont le vray moyen de rabbattre l'orgueil d'Espagne ou la contraindre à une raisonable paix, que don Melos doit avoir plein pouvoir de conclurre ou accorder trevfes tant particulières que générales.

L'empereur recerche une conférance avec les 8 cantons vieulx, qui sont maistres de la Turgovie[5], sur le suject de Costance et d'autres points, qui touchent l'armée du Rhin, mais on n'est pas d'accord du lieu que l'empereur recommande (?); Feldkirch et les cantons de Zurig et Bern voudroyent Costance et devant le milieu du mois de septembre à gran peine se pourront-ils assembler.

I'y joint ce que i'ay de Rome[6] et attend de vous advis de ce que monsieur Strasbourg[7] porte pour moy et si Jean de Vert[8] sera bientost ammené à Benfeld en

9 Claude de Mesmes, graaf van Avaux, Frans gevolmachtigde in Hamburg.
10 Johan Adler Salvius.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds resident te Zürich.
2 Vgl. no. 4691, n. 3.
3 Gottfried Huyn, graaf van Geleen, keizerlijk bevelhebber.
4 Francisco de Mello, graaf van Assumar, markies van Tor de Laguna, vice-koning van Sicilië en kort daarna (1641-1644) landvoogd in Brussel.
5 De Thurgau stond onder voogdij van de 7 cantons Zürich, Luzern, Uri, Schwyz, Unterwalden, Zug en Glarus.
6 Ontbreekt.
7 Paul Strasburgk, Zweeds diplomaat.
8 Johan van Werth; hij bevond zich in Franse krijgsgevangenschap en zou in 1642 worden uitgewisseld tegen de Zweedse veldmaarschalk Gustav Karlsson Horn.

eschange de nostre mareschal Horn, dont monsieur Mukel[9] me presse fort de luy en dire quelque chose avec certitude aussy bien que de la prolongation de l'alliance entre nous et la France.

Ma femme[10] se porte mieux, mais non point la bourse qui n'a point de remède que la

9 Friedrich Richard Mockhel, Zweedse hofraad en resident te Benfeld.
10 Alessandra Paravicini Capelli.

patience, durum pro me telum[11]. Je vous supplie de me dire à quelle condition est remis monsieur le prince électeur[12] en sa liberté les opinions en estans icy diverses.

Je demeure, monsieur,
tout le vostre
C.M.m.s.

De Zurig, ce 27 d'Aoust 1640.

On a jetté dans Turin dix barils de poudre et quelque cavaliers espagnols ont pris monsieur l'intendant de finances Argenton et le gouverneur de Turin[13] qui sont desià à Milan.

L'affaire de Suiz avec l'abbé d'Einsidel[14] ne se peut accomoder aimablement et ie crain que le pauvre prestre ne reçoive bientost un affront de ceux de Suiz qui sont gens fort effarouchés.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. Rec. 20 Sep.
En in dorso: 27 Augusti 1640. Marin.

4820. 1640 september 7. Van D. de Groot[1].

Monsieur,

Je n'eusse pas manqué si longtemps à mon devoir sans la résolution que j'avoy prise de ne vous pas escrire qu'en mesme temps je ne puisse envoyer des nouvelles de mon advancement ès armées d'Allemagne. Mais il tarde plus que je n'avoy espéré par le retardement que m'ont donné certaines lettres de recommandation à madame la landgrave[2], lesquelles me devoit envoyer monsieur de Vycquefort[3] selon la promesse qu'il m'en avoit faite. Enfin, après en avoir esté assez longtemps en attente, je les ay receues il y a huict jours et les ay aussytost présentées à son Altesse, de sorte que je ne doubte point que bientost elle ne me donne quelque employ.

Il est vray que j'estoy party en intention de me mettre au service du maréchal Banier[4], mais deux choses m'en ont du tout destournées, dont la première est la perte de vostre lettre[5] à son Excellence, qui m'a esté prise lorsque j'ay esté volé en

11 De lezing van het woord ‘telum’ is onzeker.
12 Karl Ludwig van de Palts.
13 René de Voyer d'Argenson, intendant van justitie in het Franse leger voor Turijn, en Stainville, sieur de Couvonges.
14 Placidus Reimann.aant.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 27. Eigenh. oorspr.
2 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
3 Joachim de Wicquefort, koopman en bankier te Amsterdam en resident van de landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
4 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
5 Ontbreekt. Grotius schreef op 20 oktober een nieuwe aanbevelingsbrief aan Banér; zie no. 4884 en n. 1.

chemin, et l'autre est le voyage que l'aultre jour j'ay fait d'icy à l'armée lorsqu'elle se disposoit pour aller présenter la bataille aux ennemis. Car là j'apprins des officiers suédois, comme quoy en sept ou huict ans ils n'avoyent pas touché un sol de gage, au moins à ce qu'ils me dirent, outre que monsieur Banier est de telle humeur que bien souvent sans beaucoup de sujet il maltraite ses officiers.

Quoy que c'en soit il estoit aise de veoir qu'il est bon capitaine aux promptes résolutions, qu'à tout moment il sceust prendre lorsque nous fusmes en présence des ennemis, lesquels quoy qu'incomparablement plus forts que nous ne laisseront pas de tesmoigner le peu d'envie qu'ils avoyent de rien hazarder par un retranchement qu'ils

avoyent fait depuis l'heure mesme qu'ils eurent nouvelles de nostre marche vers eux. De sorte que nous n'y sceumes rien faire que de nous emparer d'une certaine montagne, dont l'ennemy nous eust grandement incommodé, en cas qu'en demeurant maistre il y eust planté du canon. L'armée y séjourna deux jours, au bout desquels monsieur Banier, voyant que Picolomini[6] ne faisoit pas mine de vouloir sortir d'aultant qu'il continua tousiours à se retrancher de bien en mieux, fit desloger son armée et l'alla camper à une demy lieue derrier les ennemis, où il se retrancha aussytost en desseing de ruiner peu peu les ennemis, qu'il n'avoit obliger au combat. Pour cet effet on envoya dix compagnies de cavallerie hessienne à Cassel et aultant à Ziegenhain, à fin que les ayant ainsi enfermés entre l'armée et les deux forteresse[s] on les puisse incommoder d'avantage et les faire résoudre ou à ruiner leur armée ou bien à faire la retraite. Le premier succède tout comme on se l'estoit promis d'aultant qu'il ne passe point de jour que dans cette ville seulement on n'ameine cent et parfois deux cent chevaux et aultant de prisonniers.

Le comte d'Ebersteyn[7] arriva icy avanthyer. Ce sera luy, qui commandera l'armée hessienne.

Si vous jugez que vos lettres ou bien celles de monsieur Polhelm[8] à madame la landgrave me puissent servir - comme sans doubte elles peuvent -, je ne croy pas que vous me refuserez de m'en envoyer. Je manqueray pas de vous advertir de temps en temps de ce qui se passera et demeureray cependant, monsieur,

vostre très obéissant fils
D. de Groot.

A Cassel, le 27 d'Aoust/7 Septem. 1640.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 18 Oct.

4821. 1640 september 7. Van P. Pels[1].

Mijnheer,

U Ex.[cien] hebbe over 8 daegen letst geschreven[2]. Daer en is niet nieuwes als dat den generael Arnem[3] hier ooc is aenkommen omme eenige daegen te verblijven ende alsdan naer den churvorst van Brandenborgh[4] te raysen en wort gesegt in dienst van den conning van Dennenmarcken te wessen; op sijne acciën sall gelett en geadviseert worden.

6 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi, keizerlijk bevelhebber.
7 Kaspar, graaf van Eberstein († 1644); hij volgde Peter Melander, graaf van Holzapfel, op als luitenant-generaal in dienst van Hessen-Kassel (vgl. *Allgem. Deutsche Biogr.* V, p. 581v.).
8 Winand van Polhelm, agent van de landgravin van Hessen-Kassel in Parijs.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16. Orig. Eigenh. ondertek. Paulus Pels was Staats agent in Danzig. Zijn zoon Pieter was in de jaren 1638-1641 Grotius' secretaris.
2 No. 4810 dd. 30 augustus.
3 Hans Georg von Arnim-Boytzenburg.
4 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.

De magistraet van Dansick hebben tot verannderinge van onconsten ontrent 200 man affgedanckt, die meest alle dor Densche officieren sijn aengenommen worden, en te waeter weghgesonden.

Van Coninxbergen wort bericht dat de coneginne-moeder uyt Sweden[5] aen den churvorst van Brandenborgh met eygen handt haer arrivement in Dennenmarcken saude geadverteert hebben en daerbij gevougt omme met dien conning te trauwen.

Van Augsburgh uyt het rijck hebbe brieven, dat de borgerije aldaer dor imperiale publicacie in toekommende van alle inquarterungen, contribuciën en meer krijgsbeswarungen sullen bevrijdt sijn en dat daerenboven dor eenen kayserlijcken commissarium uyt

5 Maria Eleonora van Brandenburg, weduwe van Gustav II Adolf.

naem van sijne kay, May.t eene lange oracie gedaen heft en de borgerije vor haere veelvaudige trauwe diensten bedanckt. Veel sijn verwondert over sulcken onverwachten genade.

Blijve, mijnheer,

u Ex.cien diener
Paulus Pels.

Dantsick, 7 7br. s.n. 1640.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 11 Oct.

4822. 1640 september 8. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

In literis curandis nulla hic culpa est[2]. Nam eodem tempore meae, quae ad Excellentiam vestram sunt, curantur, quo ad amicos aliae, quae optime perferuntur. Quare siqua intervenit mora, ea Hagae nascatur oportet. Non abs re forte sit, si Excellentia vestra fidum aliquem hominem mihi indicet, sub cujus nomine literae, quae ad Excellentiam vestram mittuntur, lateant ac sic insidias, si quae sunt, fugiant.

Pacem, quantum ego judico, non volunt, qui res hic gubernant, multis de causis, quarum una haec est, quod, cum multa ac praeclara loca de hoste ceperint, ea gloriae suae causa velint penes Galliam servare, quod per pacem fieri posse desperant. Ut rex Angliae, bello Scotico cummaxime recalescente, quod dolens audio, bello se alteri illiget, sperandum non est. Hoc manente rerum statu quid princeps elector[3] sperare possit, sane non video. Interim et muneribus et comibus verbis multis delinitus hinc abibit.

Ad tentandos imperatoris Germanorumque principum animos meum consilium apud principem electorem fuerat, ut aliquis ipsi fidus, sed personam nullam publicam praeferens iret in comitatu Danicae legationis[4] consciusque esset eorum, quae in Palatino negotio tractarentur. Ita evitati fuissent difficillimi illi scopuli de titulis, qui nihil aliud quam moras et offensas sunt allaturi.

Quod imperator Mediomatricum civitatem ad conventum vocavit, usurpandi juris causa factum apparet. At rex Galliae etiam umbras omnes juris imperii Germanici inde abstulit et parlamento instituto plane illam urbem jam ut veteris Galliae ac deinde Francici regni partem possidet totius saeculi possessionem repetitis ex antiquo historiis colorans[5].

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 245. Gedrukt *Epist.*, p. 644. Verschillen in orthografie en aperte onjuistheden in de copie Uppsala zijn niet gesignaleerd. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Camerarius had enige malen Grotius' brieven niet ontvangen; vgl. nos. 4800 en 4811.
3 Karl Ludwig van de Palts.
4 De Deense afgevaardigde naar de rijksdag in Regensburg was Christoffer von der Lippe.
5 De stad Metz behoorde bij het Duitse Rijk, maar stond sedert de vrede van Chambord in 1552 onder Franse protectie en had sindsdien de rijksdagen ook niet meer bezocht; zie betreffende de status van Metz bv. Dickmann, *Westf. Fr.*, p. 35-38.

Crucenacensi oppido video et hic metui.

Lunaeburgicum foedus aliquod cum Suedia fecisse audio; agi et cum landgravia[6] et cum Gallis de novandis foederibus. Cum Gallia lentum puto negotium fore.

Res nostrorum in Silesia Pomeraniaque bene procedere gaudeo. Est et de Bannerii[7] victoria quadam rumor hic, sed adhuc incertus.

6 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel. Een verdrag tussen Zweden en de hertog van Braunschweig-Lüneburg werd op de lange baan geschoven; vgl. Pufendorf, *Comm. reb. Suec.* XII, § 43-48. Het verdrag tussen Zweden en Frankrijk werd in juni 1641 verlengd; zie Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI, I, p. 207vv.

7 Johan Gustavsson Banér.

De urbe Taurinorum fluctuant adhuc judicia; nam Leganesium[8], a locis, in quibus erat, discessisse dicitur quidem, sed a paucis creditur. Rex exspectatur apud reginam[9], cui partus appropinquat. At cardinalis Riceliacus manet apud Ambianos.

Arcis Atrebatensis structura videtur adhuc differri; interim pro arce sunt milites in singulis aedibus terni. Id onus efficit, ut oppidanorum abeant non pauci. Abiere et jesuitae et monachi.

Constantiam Hispani custodiunt invaduntque vicina. Neque extra metum sunt Hohentwila et Hagenavia. Illae ab Austria cohortes dicuntur Rhenum, non Italiam petere.

De Polonorum Turcarumque rebus nihil hic habemus comperti, tamen pacem restitutam rumor est.

Batavi mari satis felices terra fortunam hoc anno satis adversam experti sunt. Attamen a Crucis castelli oppugnatione dejectos Hispanos est aliquid. Legatos Suedicos a Batavis redituros[10] nullo facto operae pretio credibile est.

De regina matre Suedica[11] multae hic fabulae, multae conjecturae. Spero nihil mali regno eventurum a femina, cui ingenium non est supra sexum neque opes neque auctoritas, quae metui possint.

Cardinalis Hispani exercitus manet inter Insulas et Duacum. Archiepiscopus Burdegalensis[12] nulla re ad Siciliam gesta sub oram Neapolis rediit. Valde aegrotatur in castris Harcurtii[13]. Enriquius[14] apud Hohentwilam duo habet millia.

Deus cuncta ibi servet in bono statu consiliaque procerum ad bonam pacem regat idemque Excellentiam vestram cum omni domo sospitet.

Excellentiae vestrae perpetuo observantiae
cultu devinctus
H. Grotius.

Lutetiae, 8 Septembris 1640.

Adres: Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario et legato apud praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Redd. Culemburgi 9/19 A. 1640.

4823. 1640 september 8. Aan Willem de Groot[1].

8 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan. Op 19 september 1640 gaf Turijn zich over.
9 Anna van Oostenrijk. De tweede zoon, Philippe, hertog van Anjou, later hertog van Orléans, werd 21 september 1640 geboren.
10 Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva.
11 Maria Eleonora van Brandenburg, weduwe van Gustav II Adolf.
12 Henri d'Escoubleau de Sourdis. Hij leidde de operaties ter zee tegen Spanje.
13 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
14 Fadrique Enríquez.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 903; gedeelt. gedr. in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 270. Antw. op no. 4805.

Frater optime,

De Annotatis nostris ad Evangelia[2] jam scripsi, quae scribenda fuere. Addenda illa antehac me misisse certus sum. Sed bene res cecidit, quod tandem, quo destinata erant, pervenere. Rogo me adjuves, ut editio et Annotatorum illorum et eorum, quae sequentur, sit quam emendatissima. Typographi saepe ea in re negligentes sunt et egent curatoris.

2 *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm...*; Ter Meulen-Diermanse no. 1135. Over de typografische verzorging had Grotius herhaalde malen aanwijzingen gegeven; zie nos. 4625, 4640, 4658, 4674, 4694, 4737, 4743 en 4787. Met de genoemde 'addenda' zullen de 'variae lectiones' uit de codex Alexandrinus van het griekse Oude en Nieuwe Testament bedoeld zijn, die door Grotius op 12 mei aan Willem werden gezonden; vgl. no. 4640.

De Anthologia[3] jam monui discere me ex Vossio[4] paratum esse Blavium[5] etiam ista edere post opus de Iure belli ac pacis[6]. Si ita est et indices velle[t] facere, quales desidero, possemus id tempus exspectare. Interim Poëmata[7] edi possent non diu illum moratura; imo et ille ad Lucanum[8], si cunctetur Mairius[9].

Gaudeo uxorem meam tanto propius ad nos venisse. Caetera secundet Deus. Vlackius[10] iste nondum huc venit; exspectatur tamen. Utinam ista ἀνώνυμα[11] tandem ad me veniant; miror tamdiu tardatum. Et spes de Vlackio, utinam ne nos fallat. Debuerat Blavius et diligentior esse et circumspectior.

Annotata nostra ad Veritatem religionis christianae[12] probari piis et eruditis et amicis gaudeo non gloriolae causa, sed quia in eo aliquod solatium est labori et ad alios labores incitamentum. Cum librorum illorum versio ex Belgico sit sumta, ex isto Latino iterum in Belgicum transfundi mihi non placeat. Sed possent mei versus Belgici recudi[13] et, siquid obscurum est, ex prosa Latina breviter illustrari, deinde addi testimonia.

Matri nostrae longe optimae[14] gratam esse meam uxorisque meae pietatem gaudeo. Precor pro ea Deum quotidie. Idem ut pro me faciat, rogo. Scriberem ad ipsam et saepe, nisi viderem parum id suave fore oculis captae. Itaque tibi pro me officium id delego.

De Petro[15] agam cum uxore, ubi huc venerit.

Rex est ad S. Germani, reginae[16] partus appropinquat.

Arx ad Atrebatum urbem nondum struitur, sed pro arce sunt terni milites in domo quaque. Ideo multi oppidanorum abeunt. Abiere et jesuitae et monachi.

De urbe Taurinorum nihil habemus certi, nisi plurimum aegrotari in utrisque castris et de pace agi.

3 *Anthologia Graeca cum versione Latina Hugonis Grotii edita ab Hieronymo de Bosch.* Ultrajecti e typographia B. Wild & J. Altheer, MDCCXCV-MDCCCXXII; Ter Meulen-Diermanse no. 534. Over de indices schreef Grotius aan Willem op 17 maart, no. 4561.

4 De Amsterdamse hoogleraar Gerardus Johannes Vossius; zie zijn brief dd. 15 juni, no. 4694.

5 De Amsterdamse drukkers-uitgevers dr. Johan en Cornelis Blaeu.

6 *Hvgonis Grotii de ivre belli ac pacis libri tres...* Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXLII; Ter Meulen-Diermanse no. 571.

7 *Hug. Grotii Poemata, omnia. Editio quarta.* Lugduni Batav. Apud Hieronymum de Vogel. MDCXXXXV; Ter Meulen-Diermanse no. 5.

8 *M. Annæi Lvcani Pharsalia,... Additæ sunt in fine Hvgonis Grotii notæ...* Amsterodami Apud Ioannem Blaeuw. A^{O}. MDCXLIII; Ter Meulen-Diermanse no. 430.

9 De Leidse drukker Jean le Maire wilde geen nieuwe uitgave drukken, voordat de oude (1627; Ter Meulen-Diermanse no. 428) was uitverkocht. Zie ook no. 4552, n. 22 en 23.

10 Adriaen Vlacq, boekhandelaar in Londen.

11 *Commentatio... de Antichristo...*; *Explicatio... de fide & operibvs*; *Explicatio Decalogi...*; zie voor de volledige titels no. 4684, nn. 4, 5 en 2. *De absolvto reprobationis decreto;* zie no. 4688, n. 4.

12 *Hvgo Grotivs De veritate religionis Christianæ. Editio Nova, additis annotationibus in quibus testimonia.* Parisiis, Sumptibus Seb. Cramoisy, Typographi Regij. MDCXL. Cum privilegio regis; Ter Meulen-Diermanse no. 950. Grotius had enige exemplaren naar het vaderland gezonden, bestemd voor Daniel Heinsius, Claude de Saumaise - Salmasius -, Simon van Beaumont, Johannes Wtenbogaert, Gerardus Johannes Vossius en diens zonen Isaac en Matthaeus, en Joachim de Wicquefort.

13 Na Grotius' dood zou omstreeks 1650 een dergelijke vertaling niettemin verschenen zijn; vgl. Ter Meulen-Diermanse no. 1068.

14 Aeltgen Borre van Overschie.

15 Betreffende de moeilijkheden met Pieter de Groot zie men ook nos. 4709, 4726, 4747 en 4757.

16 Anna van Oostenrijk. De tweede zoon, Philippe, hertog van Anjou, later hertog van Orléans, werd 21 september 1640 geboren.

Hostes captis Binga et Baccheracho obsident Crucenacum, minantur et Hagenoviae et Hohentwilae.

Captas audio multas naves prope Gades[17]. Si id verum est, prius vos quam nos scietis. Classis altera ad oram est Neapolitanam.

Vale, mi frater, cum nostris omnibus.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

8 Septembris 1640.

4824. 1640 september 8. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

De urbe Taurinorum nihil certi quod dicam habeo. Nam rumor hic sparsus discessisse ex locis in quibus erat Leganesium[2] fidem apud plerosque non invenit.

Rex ad S. Germani fanum exspectatur. Petam aditum, ut et ei gratuler de capta Atrebatum urbe[3] et libertatem D. Hornii[4], quod saepe feci, rursus ei commendem. Cardinalis circa Ambianos manet. Arcis structura videtur in annum sequentem differri. Interim oppidanorum quisque ternos domi alit milites, quorum semper bini haerent in aedibus et omnia observant. Ea causa est, cur discedant multi oppidanorum. Idem fecere et jesuitae et monachi.

Princeps Palatinus[5] etiam nunc a rege retinetur nondum paratis, quae ei danda sunt, muneribus.

Inter Anglos et Scotos recalescit bellum.

Valde sollicita est Gallia de foedere cum Suedia[6]; pro certo habeo, si ex usu est Suediae id renovari, conditiones meliores quam antehac posse obtineri, inter quas spero etiam dignitatis regni, quae non obscure neque per ambages hic laeditur, rationem iri habitum.

Creutznacum obsidetur a Glenio[7]. Metus est et pro Hagenovia et Hohentvila. Novi ab Austria milites ad Rhenum veniunt. Hispani et Constantiae praesidium habent et loca circumsita invadunt. De victoria quadam D. Bannerii[8] fama est, sed parum adhuc liquida.

Deus, Excellentissime et illustrissime domine, consulta Sublimitatis tuae fortunet Suediamque praestet domi quietam, foris felicem idque bono orbis christiani.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus

17 Een onderdeel van de Franse vloot onder Jean Armand de Maillé, hertog van Brezé, had op 22 juli voor Cadiz enige Spaanse schepen verslagen; vgl. *Gazette* 1640, no. 115, p. 633-636, dd. 13 september (met tweede editie, no. 115, p. 633^{2}-640, dd. 14 september).

1 Gedrukt *Epist.*, p. 643; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 71.

2 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan. Op 17 september 1640 gaf Turijn zich over.

3 Op 10 augustus 1640.

4 De Zweedse veldmaarschalk Gustav Karlsson Horn; hij bevond zich sedert de slag bij Nördlingen (1634) in Beierse gevangenschap.

5 Karl Ludwig van de Palts.

6 Het verdrag van Wismar tussen Zweden en Frankrijk werd in juni 1641 verlengd; zie Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI. I, p. 207vv.

7 Gottfried Huyn, graaf van Geleen, keizerlijk bevelhebber.

8 Johan Gustavsson Banér.

H. Grotius.

Lutetiae, 8 Septembris 1640.

Audio in castris Harcurtii[9] aegrotantium esse novem millia; de pace ibi strenue agi.
Male nuper convenit inter Gallos et primores Vinariensium eaque praecipua fuit

9 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.

causa, cur hic elector retineretur. Nunc transacta inter eos omnia et Tubatelus[10] amice admodum exceptus a cardinali.

Archiepiscopus Burdegalensis[11] rediit ad oram Neapolitanam et Ferrandino[12] Hispanicam classem regenti proelium obtulit. Habet Ferrandinus XXXVIII naves longas, milites trecentos, Burdegalensis octodecim naves longas, sex alias. In Genuae portum recipiunt se, cum volunt utrique. Dicitur et classis altera Gallica sub Brezaeo[13] ad Gades et Fanum Luciferi magna damna Hispanis intulisse, qua de re certiora exspectamus. Enriquius Hispanus[14] duo millia secum habet circa Hohentvilam; cardinalis vero Hispani exercitus adhuc inter Insulas et Duacum manet.

4825. 1640 september 8. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

Van Thurijn blijven wij hier in twijffel ende die van 't hoff spreecken weinigh daervan hebbende, soo men meent, bedenckingen, die secreet werden gehouden. Men stroyt door de stadt, dat Leganés[2] is vertrocken, maer weinigh geloven sulcx. De siecte, gelijck gemeenelijck in dese tijdt in Italië, is groot in beide de legers, in 't Fransche leger soo groot, dat daer sijn negenduisent siecken, 'twelck is ruim de helft. Monsieur d'Harcourt[3] heeft last van den coning om te handelen van de vrede in Italië, waertoe vanwegen den paus ende Venetië seer werdt gearbeidt.

Van mijnheer Bannier[4] loopt hier tijding van eenige victorie, waervan wij de seeckerheit verwachten. Daerentusschen nae Bingen ende Baccherach schijnt, dat Creutzenach werdt ofte is verloren. Ick mercke oock, dat voor Hagenau werdt gevreest als oock van Hohentwiel, ende verstae, dat de Spaignaerden bezet hebbende de stadt van Constance ofte Costnitz haer meesters maecken van de omliggende plaetsen ende dat de trouppes gecomen uit Oostenrijck niet en gaen nae Italië, soo men meende, maer nae den Rijn.

Onder de Wymarschen[5] is wat onlust geweest tegen Vrancrijck, 'twelck oorsaeck heeft gegeven tot het ophouden van mijnheer den churfürst[6] alhier. Nu hooren wij, dat alle de directeurs[7] contentement is gegeven ende dat mijnheer den churfürst eerstdaegs sal hebben audiëntie, schenckagiën ende groote toesegging, soo Engelant mede wil helpen; dan daerentegen hooren wij uit Groot-Bretaigne niet als

10 Georg Christoph von Taupadel, generaal-majoor van de cavalerie in het leger van wijlen Bernhard van Saksen-Weimar. De uitgave der *Epist.* geeft ten onrechte 'Tubedalius'.
11 Henri d'Escoubleau de Sourdis.
12 García de Toledo y Osorio, markies van Villafranca, hertog van Fernandina († 1649).
13 Jean Armand de Maillé, hertog van Brezé.
14 Fadrique Enríquez.
1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 15e. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Een antwoordbrief ontbreekt: uit de periode 1 juli 1640 - 7 januari 1641 bezitten wij vàn Van Reigersberch slechts één brief, dd. 8 oktober.
2 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan. Op 17 september 1640 gaf Turijn zich over.
3 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
4 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
5 Het leger van wijlen Bernhard, hertog van Saksen-Weimar († 18 juli 1639).
6 Karl Ludwig van de Palts.
7 Johann Ludwig von Erlach, Wilhelm Otto von Nassau-Siegen, Johann Bernhard von Oehm en Rheinhold von Rosen.

harder oorlogh, groote opiniastreteit aen d'eene ende aen d'andere zijde groot credyt van de Spaensche ambassadeurs[8]. Hoe 'tselve sal afloopen, leert den tijdt.

8 Antonio Sancho Dávila y Toledo, markies van Velada, en Virgilio Malvezzi.

Den coning comt te St Germain, de coninginne gaende nae 't uiterste van haeren tijdt. Mijnheer den cardinael is bij Amiens, hout een leger bij sich, verziet Atrecht van alle nootelijckheit. Het casteel slaept noch wat, maer in plaetse van 't casteel sijn in elck huis tenminste drie soldaten, twee altijd in huis blijvende, als de derde gaet op de wacht. Dit doet veele burgers vertrecken. De jesuiten ende monicken sijn vertrocken. Tubadel[9] is bij den cardinael geweest ende wel ontfangen.

Uit Douvren comt tijding, dat den marescal de Bressez[10] bij Calis Malis eenige Spaensche schepen heeft verbrandt, eenige genomen, andere verstroit, waervan mischien in Hollant beter tijding sal sijn.

Wij werden nu onderrecht, dat in 't leger van Harcourt negenduisent siecken sijn ende dat sterck werdt gehandelt van vrede.

8 Sept. 1640.

Daer is onlancx wat onlust geweest tusschen de Fransoisen ende de Wymarsche directeurs, 'twelck geholpen heeft om den churfürst hier te doen blijven, maer de directeurs hebben contentement gecregen. Tubadel is oock hier wel ontfangen geweest.

Den eertsbisschop van Bourdeaux[11] is van Sicilië weder gecomen voor de custen van Naples ende heeft aen Ferrandin[12], die de Spaensche vloot commandeert, een beroep gesonden om met achtien galeien tegen achtien te vechten. De Spaignaerd heeft 38 galeien, den eertsbisschop van Bourdeaux achtien galeien ende ses andere schepen.

Seer breedt werdt hier uitgebreit het nemen, branden, verdrincken van veele Spaensche galeoenen ende schepen gedaen bij den marquys de Bressé ontrent Calis Malis ende St Lucar; soo 't waer is, sal men daervan in Hollant de seeckerste tijding hebben.

't Leger van den cardinael-infant blijft noch tusschen Rijssel ende Douai.

Adres: Mijnheer mijnheer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den 12 *(sic)* Septemb. 1640, uyt Paris.

4826. 1640 september 10. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Probari tibi ea, quae ego Amstelodami gessi, est quod gaudeam. Maresii librum[2] ad te jam missum arbitror a Blaviis[3], quibus id iterum in mandatis dederam; habent

9 Georg Christoph von Taupadel, generaal-majoor van de cavalerie in het leger van Bernhard van Saksen-Weimar.
10 Jean Armand de Maillé, hertog van Brezé.
11 Henri d'Escoubleau de Sourdis.
12 García de Toledo y Osorio, markies van Villafranca, hertog van Fernandina.
1 Hs. Den Haag, Kon. Bibl., 121 E 1. Antw. op no. 4812; beantw. d. no. 4845.
2 Samuel Desmarets - Maresius - publiceerde in september 1640 zijn *Dissertatio de Antichristo...*; zie voor de volledige titel no. 4771, n. 22.
3 De Amsterdamse drukkers-uitgevers dr. Johan en Cornelis Blaeu.

jam aliqui exemplaria, sed ea publice nondum prostant itaque mihi videre nondum contigit.

De relectione Annotatorum[4] postremo latius scripsi[5] et de correctore Bremio[6], quae jam non repetam.

Recte tu conjectas Vossuim[7] nolle videri adsensum suum praebere omnibus, quae in tuis Annotatis habentur; nimis enim meticulosus est.

4 *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm...*; Ter Meulen-Diermanse no. 1135.
5 No. 4816.
6 Daniël de Breen - Brenius -, theoloog te Amsterdam.
7 Gerardus Johannes Vossius.

De Notis in Lucanum[8] et Anthologia[9] sententiam meam ex postremis litteris intelliges.

Salmasium[10], qui iam se ad iter Gallicum parat, ita colere volo, ut Heinsium[11], qui hic apud nos degit, nolim offendere atque ita a Vossio abeo, qui solo Heinsii odio omnino in verba Salmasii jurat.

Non tam acerbe in Salmasium invectus est Cyprianus[12], quin majore cum mansuetudine tractari meruerit; sed illud nescio, quomodo Salmasio in mentem venerit, ut toti nostro ordini Hagiensium advocatorum super controversia de mutuo dicam quodammodo intentaverit, quasi soli cum ratione insaniamus.

Novus nuper ei adversarius in arduam processit sub Lucii Veri[13] nomine, sed ille non in nostris, sed Lugdunensibus castris meret; est quippe juvenis quidam doctor iuris scabinus Lugdunensis, quem Salmasius ait argumenta, Heinsium vero stilum scribendi suppeditasse.

Pro litteris ad Marinum[14] iterum transmissis grates habeo maximas; volupe quippe mihi est super eo negotio sententiam tuam intelligere.

Plura jam non occurrunt et jam multis distringor negotiis; cogor itaque abrumpere, quare te Deo immortali iterum iterumque commendo eum venerans, ut uxorem cum filia[15] et famulitio sospites tibi sistere quamprimum velit.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, X Septemb. 1640.

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de la reine et couronne de Suède prez de sa Majesté trèschrestienne, a Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 18 Sept. Liber Amstelodami editus De Scotis. aant.

En in dorso: 10 Sept. 1640. W. de Groot.

Met andere (latere) hand onder aan de brief: Br. van W. de Groot, uitgever van al zijn werken.

8 *M. Annæi Lvcani Pharsalia... Additæ sunt in fine Hvgonis Grotii notæ...* Amsterodami Apud Ioannem Blaeuw. A^{O} MDCXLIII; Ter Meulen-Diermanse no. 430.
9 *Anthologia Graeca cum versione Latina Hugonis Grotii...*; Ter Meulen-Diermanse no. 534.
10 Claude de Saumaise - Salmasius -.
11 Daniel Heinsius.
12 Cyprianus Regner van Oosterga; zie ook no. 4812, n. 13.
13 Pseudoniem van Willem Goes, schoonzoon van Daniel Heinsius; hij schreef een *Specimen controversiæ, Quæ est, De Mvtvi alienatione, Inter Jurisconsultos & quosdam Grammatico-Sophistas. Auctore Lucio Vero*.
14 Charles Marin(i), Zweeds resident in Zürich.
15 Maria van Reigersberch en Cornelia de Groot keerden eind oktober 1640 uit het vaderland terug naar Parijs.

4827. 1640 september 10. Van P. Spiring Silvercrona[1].

Mijnheer,

U Excell.[tz] seer waerden ende hooch aengenaemen van den eersten deses[2] is mij den 7ten selviges wel geworden; bedancke mij ten hoogsten voor de geduyrende goede comunicatie.

Alhoewel zedert mijnen laetsten[3] deser landen weynich voorgevallen ende niet

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13. Origineel. Niet ondertek. Petter Spiring Silvercrona was resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag.
2 Grotius' brieven aan Spiring Silvercrona van 1640 ontbreken.
3 No. 4817 dd. 3 september.

schrijvenswürdich is, soo heb ick desen t'accompagneren met een copie van een brieff uyt Ceulen van den 5ten deses[4] niet willen voorbijgaen, waerin het schijnt alles sich voor sijn Excell.tz den heer generael Bannier[5] ende den geconjungeerde armeën wel aenlaeten will, 't welck ick en noch veel andere hoopen alles op een goed eynd uyt te loopen, waertoe Godt den allmachtigen sijne genade ende seegen verleenen wilde, in wiens protectie u Excell.tz ick ben bevelende, ende verblijve,

u E. dienst- ende vrundtw.

Haagh, den 10 Septemb. 1640.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 18 Sept.

4828. 1640 september 11. Van G. Keller[1].

Hochedel, gestrenger Herr Ambassadeur, hochgeehrter Herr,

Weiln aniezo wenig schrifftwürdige Materie zu schreiben vorhanden, hab Ew. Exc. allein dass beygelegte à cachet volant[2] aniezo beyschliessen wollen, in deroselben hochgünstiges Belieben stellend, ob ihro ein solches für sich lesen undt hernacher die Verordung zu seiner fernern Bestellung ergehen zu lassen ihro beliebig sein möchte, Ew. Exc. unterdessen demütig umb Vergebung bittend, dass deroselben gehorsamblich uffzuwarten mir wegen Kürtze der Zeit anjezo unmüglich gefallen.

Bien undt verbleibe doch

Ew. Exc. gehorsamber Knecht

G. Keller mpp.a

Hamb. den 1. 7ber. 1640.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 2 Oct.

4829. 1640 september 13. Van Ch. Marini[1].

4 Bijlage no. 15.
5 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 12. Eigenh. oorspr. Georg Keller was secretaris van de Zweedse gezant te Hamburg, Johan Adler Salvius.
2 Ontbreekt.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds resident in Zürich.

Monsieur,

Je rougis avec vous pour la Suède à cause du manquement d'ordre pour le payement des ministres publiques, qui, devans soustenir l'honneur et la réputation d'une telle couronne, devroyent estre plus exactement payés, surtout moy qui ay demandé le moindre gage de tous et ne puis jouir des biens de ma femme[2] ny pourvoir à ses intérets à cause de ma charge, oultre qu'on m'a promis mon gage payable chasque trois mois dont on fait desià des années. Mon malheur est que ie suis parmy une nation, qui ne fait rien qu'à des bons gages et qui tient les Suédois pour bien des braves gens, mais qui n'ont guerre d'argent, se desfiant pourtant mes créanciers de moy, qui ay mille peines accompagnées des dommages indicibles à trouver de l'argent pour vivoter seulement journellement, surtout à ceste heure que la maladie de ma femme me cause plus grosse despence, et nos principaux en ont peu d'honneur qu'ils me laissent icy en telle nécessité, qu'il faut que ie supporte n'y ayant d'autres moyens pour y remédier.

2 Alessandra Paravicini Capelli.

Quant aux romanistes, monsieur, ie ne leur attribue aucune chose que ce que leur concile de Trente[3] enseigne, qui en plusiours points est fort pernicieux et contraire à la parole de Dieu et à l'ancienneté, et ne crois pas qu'aucun homme de bonne conscience et intelligence les puisse approuver moins vivre dans la communion de l'église romaine, tant que les abus qui s'y sont glissés ne seront point cassés par un concile libre et général ou dans chasque pays provincial et ce en sorte que mesme les rois et princes par des gens sages et de bonne vie y coopèrent, car si on remet l'affaire aux seuls ecclésiastiques trop adonnés aux passions, ils le rendront tousiours plus scabreux, quia nulla pejor bestia, ut alicubi inquit Hieronymus, quam malus sacerdos[4], quand il est gouverné par ambition, superstition ou avarice. Ce que ie dis non seulement de ceux, qui sont dans la communion de l'église romaine, mais de plusiours autres parmy les protestans, qui souventes fois commettent beaucoup de choses, qu'ils taxent sur les autres, comme nous l'avons veu au synode d'Hollande contre les arméniens[5] et vous me le mandé à ceste heure de France de vos ministres, car pour telles choses la communion des saints ne se devroyent rompre, quand au fondement de nostre salut nous sommes unis.

Je suis de vostre advis qu'en plusiours points nous nous pourrions accorder avec l'église romaine moyennant qu'ils levassent au préallable leur abus, qu'ils ont surtout aux points de la messe, car pour la révérence, qui se doit conserver en prenant ou faisant la sainte cène, c'est plus que raisonable, et en Boïme nous avons eu des anciens Vaudois[6], qui ont tousiours donné la sainte cène au peuple en s'agenouillant, mais horsmis cest exercice il ne la faudroit faire comme font les romanistes.

Et d'autant que cest incidant a porté que ie parlasse des Vaudois boïmiens, il faut que vous sçachiés que ces gens sont venus en ce pays-là mesme devant le temps de Huss[7], ayans conservé telle pureté en leurs doctrine et discipline ecclésiastique, que parmy les protestans ie ne trouve pas une seule esglise, qui approche plus à celle, qui a esté après les apostres. Car ils ont conservé leur ancienne hiérarchie, dont le plus haut degré est episcopatus et le moindre acoluthus, gens d'une sainte vie et qui se contentoyent de peu, abbhorrans tout le luxe et pompe, et qui dans le plus gran persécutions ont conservé leur union et vivoyent comme des frères tant en Boïme qu'en Moravie et Poulogne, en chacune d'icelles provinces y ayant eu deux esvesques, dont un chascun gouvernoit sa diocèse et avoyt soubs soy douze anciens et plusiours diacres, sans qu'ils permissent qu'en cela les politiques s'ingérassent comme font à ceste heur les réformés. Ils ont conservé quelques points de l'église romaine, mais un peu réformés come la confirmation, l'absolution et la confession, sed non auricularem, ayans par chasque an conféré privément deux fois devant la sainte cène avec leurs auditoirs, tant sur leur vie que doctrine et là-dessus donné absolutions privément et publiquement dans l'esglise sans admettre en aucune façon à la sainte cène gens d'une scandaleuse vie. Ils sont à présent tous en Poulogne et parlent et croyent des articles controversés tout autrement que ne font les autres réformés, les croyans en toute simplicité conforme la parole de Dieu et l'ancienne église et moy ayant esté nourry en ma jeunesse

3 Zie voor het concilie van Trente (1545-1563) b.v. Denzinger, *Enchiridion*, p. 363-422.
4 Dit citaat heb ik niet kunnen terugvinden.
5 De synode van Dordrecht, gehouden van 13 november 1618 tot 29 mei 1619.
6 De Waldenzen vormden een in de middeleeuwen ontstane sekte genaamd naar de stichter Petrus Valdes, koopman te Lyon. De meeste aanhangers telde de sekte in Noord-Italië, Frankrijk en Duitsland. In Bohemen vermengden zij zich met de hussieten en de Boheemse broeders (Herrnhutters), waartoe Marin(i) behoorde en die in 1627 Bohemen moesten verlaten; zie L. Haas, 'Der Schwedische Ministerresident Carl Marin' in *Schweiz. Zeitschr. f. Gesch.* 3 (1952), p. 65vv. en litt. verw. t.a.p.
7 Jan Hus (± 1370-1415).

parmy ces gens-là ie vous en sçaurois dire de gran choses et voudrois que tous les autres ministres réformés fussent de mesme sentiment et si pleins de S. Esprit comme eux.

Ne croyez pas, monsieur, que la confession de Cyrille[8] soit envoyée d'Angleterre, car ie sçay le contraire et plusiours de ses coévesques l'ont approuvée, mais non pas généralement tous, ce qui luy a causé du mal, encor qu'au reste ils se pourroyent mieux réunir avec nous que les romanistes, dont le pape s'attribue trop de pouvoir dans l'esglise. Prions Dieu qu'il veuille réunir son église par[9] tant de sectes deschirée; ce que sa bonté feroit moyenant que nous voulussions faire profit de ces talens qu'elle donne à chasque homme, car alors, comme vous ditez très bien, nous pourrions faire plus de ce que nous ne faisons pas.

Pour des nouvelles nous avons icy la desfaite du Piccolomini[10], dont nous attendons la confirmation et que Hohetvil a failli d'estre trahi par un lieutenant-colonel du gouverneur d'icelle place[11], lequel estant convié sur la parole de cavalier d'un colonel impérial pour s'abboucher avec luy au retour de là, ledit lieutenant nommé Marschale, gentilhomme d'entraction qui a eu des secrètes correspondances avec les impériaux, l'a voulu tuer d'un coup de pistolet lequel n'estant bien réussy le gouverneur luy donna un coup d'espée à travers du corps et là-dessus le fit prendre et ramener dans la forteresse, où on luy fera son procès.

Cependant l'amas de gens autour de Costance continue sans pouvoir pénétrer leur desseing.

Turin tient encor sur l'espérance d'un accord, qui sera bien difficile.

Je demeure, monsieur,

le vostre

C. Marin m.s.

De Zurig, ce 3/13 de Septembre 1640.

Monsieur Mukell[12] me presse tousiours de l'affaire de Jean de Vert[13], s'il sera ammené à Benfeld en eschange de nostre mareschal Horn[14], dont ie vous prie de me donner advis.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 27 Sept. 1640.

En in dorso: 13 Sept. 1640. Marin.

4830. 1640 september 14. Van P. Pels[1].

8 Cyrillus Lukaris (1572-1638), Grieks-orthodox patriarch van Alexandrië sedert 1602 en van Konstantinopel sedert 1621. In 1629 werd in Genève een procalvinistische geloofsbelijdenis van zijn hand gepubliceerd; vgl. Emile Legrand, *Bibliographie hellénique*, XVIIe s., vol. I, p. 267-270.

9 Marini schreef abusievelijk ‘part’.

10 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.

11 Konrad Widerholt.

12 Friedrich Richard Mockhel, Zweedse hofraad en resident te Benfeld.

13 Johan van Werth.

14 Gustav Karlsson Horn.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16. Orig. Eigenh. ondertek. met eigenh. postscriptum. Paulus Pels was Staats agent in Danzig. Zijn zoon Pieter was in de jaren 1638-1641 Grotius' secretaris.

Mijnheer,

U. Ex.[cie] hebbe over 8 daegen lest geschreven[2]; sedert is in desse quartieren niet sonders gepasseert.

Den general Arnem[3] is nogh in dese stadt. Schrijven van Warschauw, dat den

2 No. 4821, dd. 7 september.
3 Hans Georg von Arnim-Boytzenburg.

Spaensen ambass.r[4] ooc spreckt van alle het coren vor eenige jaeren te contracteeren; daer wort mede gelachen.

Tot Warschauw wirdt alle daegen eenen ambass.r uyt der Moscauw[5] verwacht, die men meynt te sullen aenhauden de Turcken geene passage te geven omme naer Rusca de stadt Asaac op de reviere de Tanays te belegen, die dor de Moscovise Cosaacken is innegenommen gedurende de orloghe tegens den conning van Persia[6].

Den Turcksen ambass.r in Polen[7] was ooc niet well tevreden vanwegen ten slechten logement.

Prinz Casimiro[8] was in persoon bij den churvorst van Brandenburgh[9] tot Johannisberg in Preuyssen; denselven churvorst hadde brieven van den generall veldheer Conitspolski[10] sijne achterstellige schulden over het leen Preuyssen te betaelen ofte saude gedrungen sijn eenige regimenten in sijn vorstendomm te inquartieren, daer de ridderschap ten aensien van de overvloetige schattingen seer murmeleren.

Hiermede blijve, mijnheer,

u Ex.cien diener
Paulus Pels.

Dantsick, 14 7br. s.n. 1640.

De Spiringen[11] sijn dor eenen Polsen edelman vor ontfangene injuriën op het tribunael beroepen en worden haere vrienden vijanden. Sulcken proceduren plochten well het leste gericht te sijn.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 18 Oct.

4831. 1640 september 15. Van J. Baner[1].

Woll edler unndt vester, insonders freundtlicher lieber Herr Ambassadeur,

Dem Herrn ist nicht unbekandt, mit was beschwerlichen Gefengnis nun ganzer sechs vollkommene Jahr ihr kön. May.tt undt Krohn Schwedens wolbestalter Feldtmarschall, Herr Gustav Horn[2], inn Beyerlande wegen seiner ihr kön. May.tt und

4 Niet geïdentificeerd; zie ook no. 4785, n. 7.
5 Niet geïdentificeerd; vgl. *Theatr. Eur.* IV, p. 169 B.
6 Safi I.
7 Mustafa chiaus.
8 Jan II Kazimierz.
9 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
10 Hetman Stanislas Koniecpolski.
11 Abraham, Arend, Dirck en Isaac Spiring.
1 Hs. Utrecht, RA. Prov., Arch. Boetzelaer, inv. no. 555. Eigenh. oorspr.
2 Gustav Karlsson Horn. Zie ook *Oxenst. Skrifter* 2. afd. VI (brieven van Banér), p. 773. Betreffende Grotius' bemoeienis in 1640 voor Horns invrijheidstelling zie men nos. 4628, 4656, 4665, 4738, 4824 en 4836.

deren Alliirten gerechter Sache geleisteten getrewen Dienste beleget undt affligiret wordenn. Wann dann endtlich und durch angewandte grosse Mühe der Hertzog in Beyern[3] dahin disponiret, dass er wollermelten Herrn Horn, wenn bey der kön. May.[tt] in Franckreich sein General, Johan de Wehrt[4], losgemachet werden könte, auch auff freien Fus zu stellen versprochenn.

Dieses nun zu praestiren undt zuwege zu bringen, ist mir nicht alleine von dem Herrn Hertzog von Longueville[5] und dem königl. Residenten mons.[r] Beauregard[6] Vertröstung, sondern auch baldt hernach Bericht geschehen, dass die königl. May.[tt] in

3 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
4 Johan van Werth.
5 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
6 François de Beauregard, Frans militair attaché bij het leger van Johan Gustavsson Banér.

Franckreich des Jean de Wehrts Dimission und Abschickung heraus in Deutzschlandt gnädigst gewilliget.

Ich habe auch wohlernanten Herrn Feldtmarschall darauff Hoffnung gemacht und nicht wenig erfreuet. Weil es aber wieder ins Stecken zu gerahten beginnet, so kan ich zwar nicht wissen, was für ein Interveniens zur Dilation mag Uhrsache gegeben habenn. Es ist aber offtwolermelter Herr Feldtmarschall darüber auffs neue in Zweiffel geführet, ob es bei seiner auff diese Masse albereit beschlossenn gewesenen Eliberation verbleiben werde. Derhalben ich auff seine Verahnlassung, unnd der ohne das bey mir befindenden Schuldigkeit nach, an ihr kön. May.[tt] in Franckreich meine Sollicitatur einlegenn müssenn, wie inliegende Abschrifft[7] besaget. Unndt damit die Sache in steter Memori erhalten unnd nicht etwa in Vergessenheit gestellet werden möge, so gelanget an den Herrn mein gantz freundtliches Bitten, er wolle sich wegen des guten vornehmen Cavalliers, Herrn Gustav Horns, soviel bemühen unnd mit Erinnerungen ohnbeschwert bey der kön. May.[tt] und deren Ministris, die darin zu disponiren haben, solange anhalten lassen, bis der Effect mit Jean de Werhts Motion nach Deutzschlandt erfolget und derselbe nach Benfeldt gebracht, in Betracht nicht allein ihr kön. May.[tt] es gewilliget, sondern auch von dero vornehmen Ministren alhier nur promittiret, ia schon vor etlichen Wochen mir angezeiget, das mehrermelter General Wehrt albereit in der Reise nachm deutzschen Bodem. begriffenn.

Wie diesses zu sonderbahrer Beförderung ihr kön. May.[tt] und Krohn Schweden Dienste, bevorab offtwolbesagtem Herrn Horn zu Gefallen und Soulagement gereichen kan, alsso wirdt ers auch neben mir gegen den Herrn bey allen Begebenheiten zu verschulden, ihme angelegen sein lassenn.

Sonsten wolte dem Herrn ich gerne mit communicatio des Staats bey meiner und der coniungirten Armeen zu Gefallen sein gewesen. Nachdeme ich aber wegen überheufften vielen Occupationen davon abgehalten worden bin, zudeme auch gegenwertig vornehmer Cavallier dem Herrn von allem, so passiret ist, weil derselbe allemahl dabey gewesen, gerne Bericht thun wirdt, alls verhoffe ich, der Herr seiner beiwohnenden Discretion nach mich desfals excusiret halten werde. Soll aber hinfüro bey habender Zeit und Gelegenheit dem Herren von demienigen, so passiret, Part gegeben werden, und verbleibe negst Göttl. Empffelung,

Des Herrn d.w. F.
Johan Baner mp.

Datum im Feldtläger bey Wildungen, den 5/15 Sept. 1640.

4832. 1640 september 15. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

7 Ontbreekt.

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 246. Gedrukt *Epist.*, p. 644; gedeelt. gedr. in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 251. Verschillen in orthografie en aperte onjuistheden in de copie Uppsala zijn niet gesignaleerd. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.

Quid de literis meis, quas Excellentia vestra desiderat[2], factum sit, conjectura nulla possum assequi, sed in posterum, ne quid fiat tale, curari spero posse, siquem notum indicet mihi Excellentia vestra, sub cujus nomine literae occultentur.

Princeps elector[3] regi valedixit; nunc abiit Diepam, ubi eum navis regia Anglica exspectat. Optimi regis Magnae Britanniae vicem doleo, qui Scotos habet hostes, Anglos autem parum obsequentes. Anglia principi Palatino opitulari, cum potuit, noluit; nunc, ut maxime velit, domesticis malis impedita non potest. A Daniae quoque rege vereor, ut idem

2 Camerarius had enige malen Grotius' brieven niet ontvangen; vgl. nos. 4800, 4811 en 4822.
3 Karl Ludwig van de Palts.

princeps sinceri aliquid exspectandum habeat. Orandus est Deus, ut, quod humanis consiliis explicari non potest negotium, ipse sua vi explicet.

Quicquid Ratisbonae molietur, imperator[4] id superstruere volet paci Pragensi[5]; quae formula neque Suedis convenit neque Gallis neque Palatino.

Dicuntur Poloni repositi in pacem cum Turca, Turcae autem negotium cum Persis paratum. Non video autem, quomodo Poloni illaesa fide auxilia mittere possint contra Galliae regem.

An tanta rerum necessariarum penuria incuti Piccolominaeo[6] possit, ut ad praelium cogatur, dubito. Dux Longavillanus[7] aegre mille Gallos secum habet; supplementa pridem exspectat. Interim cum ducibus Vinariensibus[8] quae erant controversa composita sunt ex Galliae commodo. Batavi siquem dimittunt militem, ut facturos credibile est, eum traduci ad Longavillanum e re foret.

Reginae matris[9] e Suedia abitus haud dubie fabulis dabit materiam. De conjugio ejus, an verum sit quod susurratur, brevi cognoscemus. Sed in hoc, quicquid evenerit, haud multum est mali, dum regni Suedici rectoribus[10] concordia maneat, quod unice optandum est. Nihil tale hactenus palam apparuisse admirandae fuit felicitatis.

Cum Bapalmae praesidiarii excursibus suis multum Gallis noceant invectionesque in Atrebatum urbem impediant, placuit regi praeter castella alia unum struere inter eandem Bapalmam et Atrebatum urbem. Rex bene valet et reginae[11] partum exspectat. Commendavi ei quam maxime potui marescalli Hornii[12] libertatem.

A castris Harcurtianis[13] literae nos docent novam castrorum oppugnationem parari a Leganesio[14] simulque, ut fieri solet, eruptionem ex urbe. Sed parum haec Gallis metui, qui jam duplici vallo castra sua muniverint, et eorum, qui aegrotaverant, plerique valetudinem receperint.

Delphinus[15] a lacte depulsus est et bene fari incipit.

A Bressaeo[16] inter Gades et Luciferi Fanum captas, mersas, ustas galeones aliquas in Americam destinatas multae literae credi volunt.

A Crucenaci autem obsidione abstractum aiunt Glenium[17]. Longavillanus apud regem instat pro supplementis per hominem in id missum.

4 Ferdinand III; te Regensburg werd een rijksdag gehouden (13 september 1640 - 10 oktober 1641).
5 De vrede van Praag, gesloten op 30 mei 1635 tussen keizer Ferdinand II en keurvorst Johann Georg I van Saksen.
6 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi, keizerlijk bevelhebber.
7 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
8 Johann Ludwig von Erlach, Wilhelm Otto von Nassau-Siegen, Johann Bernhard von Oehm en Rheinhold von Rosen, directeurs van het leger van wijlen Bernhard van Saksen-Weimar.
9 Maria Eleonora van Brandenburg, weduwe van Gustav II Adolf. Na haar vlucht naar Denemarken ging het gerucht van een huwelijk met Christiaan IV.
10 Zie voor hun namen no. 4461, n. 3.
11 Anna van Oostenrijk. Philippe, hertog van Anjou, later hertog van Orléans, werd 21 september 1640 geboren.
12 Gustav Karlsson Horn; zie ook de voorgaande brief, no. 4831.
13 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
14 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.
15 De latere koning Lodewijk XIV.
16 Jean Armand de Maillé, hertog van Brezé.
17 Gottfried Huyn, graaf van Geleen, keizerlijk bevelhebber.

Bressaeus ad Bellam Insulam rediit, Burdegalensis[18] in oram Povinciae. Dicuntur recrudescere motus Catalanorum frumentumque eis et arma vendi a Gallis. Pontifex revocare dicitur Ginettium[19], quod in pacis communis negotio videat nihil agi. Electori

18 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux.
19 Marzio kardinaal Ginetti, pauselijk legaat in Keulen.

Palatino rex adamantem dedit, aestimatur is XXX millia francorum. Et Leganesio et Harcurtio supplementa venere.

Legatus hinc ad Batavos mittitur Tuillerius[20].

Sterilis satis est hic autumnus rerum novarum. Itaque nihil addam nisi vota pro Excellentiae vestrae valetudine ac rebus prosperis.

Excellentiae vestrae ad cuncta observantiae
officia promtissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 15 Septembris 1640.

4833. 1640 september 15. Aan Willem de Groot[1].

Mi frater,

Gaudeo operam dari, ut nostra ad Evangelia[2] exeant quam emendatissima. Anthologiam[3] censeam permittendam Blavio[4], modo correctorem adhibeat ista callentem, et indices cures fieri, de quibus scripsisse me antehac[5] puto: nempe indicem auctorum asscriptis locis, ubi cujusque epigrammata reperientur; indicem eorum, ad quos et de quibus sunt epigrammata; indicem geographicum regionum, urbium, montium, fontium, pontium, aedificiorum; indicem rerum aliarum ad historiam aut philosophiam pertinentium. In eis indicibus velim brevem explicationem addi locorum ac temporum adscriptis etiam auctoribus, unde fusior cognitio geographiae aut historiae peti possit; cui rei serviet lectio scholiorum Brodaei[6] ad Anthologiam et Prolegomena, quae mittam suo tempore. Bene est quod et reliquiarum Poëticarum[7] et Notarum ad Lucanum[8] curam non deseris.

Non satis intelligo, quis ille sit, ad quem pars altera ex syngrapha patris[9] redire debebat.

20 Matthieu (Gaspard) Coignet, sieur de La Thuillerie, graaf van Courson († 1653), eerder ambassadeur in Venetië (1632-1637) en Mantua (1637-1639); hij was opvolger van Jean d'Estampes, markies van Valençay (1595-1671). Zijn instructie dd. 17 september 1640 in Aitzema, *Saken v. St. en Oorl.* II (f.^{o}), p. 736vv.; vgl. ook p. 728v.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 903. Antw. op no. 4816; beantw. d. no. 4849.

2 *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm...*; Ter Meulen-Diermanse no. 1135.

3 *Anthologia Graeca cum versione Latina Hugonis Grotii...*; Ter Meulen-Diermanse no. 534.

4 De Amsterdamse drukkers-uitgevers dr. Johan en Cornelis Blaeu.

5 No. 4561; vgl. ook no. 4823.

6 Jean Brodeau (± 1500-1563) in zijn *Epigrammatvm Graecorvm libri VII, Annotationibvs Ioannis Brodæi Turonensis illustrati, Quibus additus est in calce operis rerum ac uocum explicaturum [sic] Index diligentissime conscriptus.* Froben, Basileæ M.D.XLIX.

7 *Hug. Grotii Poemata, omnia. Editio quarta.* Lugduni Batav. Apud Hieronymum de Vogel. MDCXXXXV; Ter Meulen-Diermanse no. 5.

8 Na de weigering van de Leidse drukker Jean le Maire een geheel nieuwe uitgave te bezorgen verscheen bij Johan Blaeu *M. Annæi Lvcani Pharsalia,... Additæ sunt in fine Hvgonis Grotii notæ*... A^{o}. MDCXLIII; Ter Meulen-Diermanse no. 430.

9 Jan de Groot († 3 mei 1640); zie betreffende de schuldbekentenis Willems brieven no. 4816 en no. 4849.

In quaestione de mutuo dissentiunt a Salmasio[10] Bignonius, Labbaeus, Heraldus[11] amicique ejus omnes. Vincat veritas.

10 Claude de Saumaise - Salmasius; zie no. 4812, n. 11.
11 De Franse juristen Jérôme Bignon, Charles Labbé en Didier Hérault; in no. 4726 noemde Grotius bovendien Claude Sarrau - Sarravius -, raadsheer in het parlement van Parijs.

Enchiridion Corvini[12] et Lucium Verum[13] data occasione videbimus.

Rex bene valet. Delphinus[14] fari incipit depulsus a lacte.

Inter Bapalmam et Atrebatum urbem rex castellum strui jubet ad reprimendos Bapalmensium excursus, qui Gallis non parum nocuere. Literae a 7 Septembris nos docuere Leganesium[15] tunc parasse se ad novam oppugnationem Gallicorum castrorum, quae jam duplici munita sunt vallo et aegrotorum plerique ad sanitatem rediere. A Bressaeo[16] Hispanorum galeones captas, ustas, mersas multi undique scribunt, sed eam rem puto in Batavis sciri certius.

Vale, frater optime.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

15 Sept. 1640.

Curcellius[17] quae agit mihi non probantur. Videtur aliorum potius consilia - et credo Salmasii - quam mea sequi. Vereor, ne eveniat Annotatis ad Evangelia, quod evenit secundae editioni de Antichristo[18].

Bressaeus ad Bellam Insulam rediit, Burdegalensis[19] in oram Provinciae. Scribuntur in hac urbe et vicis proximis VIII millia militum.

Harcurtio[20] advenere ex Provincia IV millia peditum, equites CCCC.

Audio legatum hinc in Hollandiam iturum[21], Ginettium[22] autem per pontificem revocari a Colonia.

4834. [1640 september 15]. Van L. Aubéry du Maurier[1].

12 *Ioh. Ar. Corvini. JC. Enchiridivm: seu Institvtiones Imperiales, insertis latioribus materijs, theoricè ac practicè digestae, et explicatae per erotemata.* Amsterodami, Apud Ludovicum Elzevirium. A.^{o} 1640.

13 Pseudoniem van Willem Goes, schoonzoon van Daniel Heinsius; hij schreef een *Specimen controversiæ, Quæ est, De Mvtvi alienatione, Inter Jurisconsultos & quosdam. Grammatico-Sophistas. Auctore Lucio Vero.*

14 De latere Lodewijk XIV.

15 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan. De brief heb ik niet kunnen terugvinden.

16 Jean Armand de Maillé, hertog van Brezé.

17 Etienne de Courcelles, remonstrants theoloog. Hij verrichtte correctiewerk ten behoeve van enige van Grotius' uitgaven, waarmee Grotius echter niet tevreden was; vgl. no. 4705 (aan De Courcelles) en nos. 4787 en 4845 (aan Willem de Groot).

18 *Commentatio... de Antichristo...*; Ter Meulen-Diermanse no. 1101.

19 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux.

20 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.

21 Matthieu (Gaspard) Coignet, sieur de La Thuillerie, graaf van Courson.

22 Marzio kardinaal Ginetti, pauselijk legaat in Keulen.

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK. R 28b. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. De datering op 15 september 1640 berust op de volgende gegevens in de brief: de eerste zaterdag die mogelijk kan volgen op de in de brief genoemde data, viel op 15 september; Grotius verwerkte het in de brief vermelde in zijn brieven van 15 september aan Camerarius en Oxenstierna (resp. nos. 4832 en 4835).

Le pape rappelle le cardinal Ginetti[2] de Cologne disant que les princes ne songent point à la paix et qu'il le renvoyera quand ils seront las de la guerre. Cependant il aura la légation de Ferrare. Les affaires du pape avec cette couronne sont plus embrouillées que jamais depuis qu'un sbirre a esté tué par les gens du mareschal d'Estrée[3].

2 Marzio kardinaal Ginetti, pauselijk legaat in Keulen; hij was 1640-1642 legaat in Ferrara.
3 François-Annibal d'Estrées, markies van Coeuvres, ordinaris Frans ambassadeur in Rome. Een van zijn bedienden, Charles de Rouvray, had in augustus 1639 een politieagent gedood en was vervolgens in oktober 1639 zelf vermoord; zie Blet (ed.), *Corresp. Scotti*, p. 20vv.

Le duc de Ferrandini et Melchior Borgia[4] ont esté appellez en Espagne afin qu'on se serve de leurs galères contre les Catalans déclarez rebelles, leur maître ayant revoqué le pardon qu'il leur avoit donné pour n'en avoir pas bien usé. Et ayant pris résolution de venir à Saracouse, capitale d'Arragon, pour venir plus aysément à bout de cette révolte, les Catalans ont envoyé plusieurs fois vers M.r d'Espenan[5], gouverneur de Leucate, pour traitter avec luy, dont ayant donné advis en court le Plessis Besançon[6] luy a esté dépesché avec ample pouvoir de traitter avec ces peuples. Lettres de Narbonne du 7me Sept. portent que le traitté a esté conclud, qu'on promet de leur donner six mille mousquets et quatre mille picques en payant, qu'en cas de besoin on les secourera de huit mille hommes, lesquels ils payeront aussy, et qu'on leur donnera du bled en le payant pareillement, pour ce qu'autrement venant par hazard à s'accorder avec le roy d'Espagne ce seroit fournir nos ennemis d'armes et de vivres.

M.r de Castellan[7], mareschal de camp, a renforcé nostre armée de Piedmont de 3000 m. hommes de pied et de 400 cens chevaux; il arriva comme on m'escrit le 5me Sept. avec les régimens de la couronne, des vaisseaux, des galères et de Provence pour l'infanterie et les compagnies de gendarmes des comtes d'Alais et de Carcas[8] avec trois compagnies de S.t Simon[9] pour la cavallerie, renfort sur l'arrière-sayson considérable pour remplacer la défectuosité de nos trouppes malades. Nos gens n'ont jamais tant espéré de prendre Turin qu'ils font à présent. M.r de la Motte Oudancourt est réconcilié avec son général[10]; les ennemis d'autre costé ne perdent point courage, ceux de dedans, qui se vantent d'avoir encor des vivres, espèrent que la longueur du siège nous fera perdre patience et dissipera nostre armée et ceux de dehors font ce qu'ils peuvent pour le secourir.

L'invention des bombes réussit admirablement. De soixante capables de 20 livres de poudre chacune il ne s'en est perdu que trois, le reste ayant esté recuilly par les assiégez. L'ingénieur, qui est médecin, travaille présentement à faire des bombes qui tiendront 50 livres pour secourir les assiégez de farines.

On ne parle point encor du retour de son Éminence; cela fait croire que le dessein de Bapaume n'est pas entièrement rompu, néantmoins il est bien tard.

Je suis trez humble serviteur de vostre Excellence, je n'ay pui la veoir ceste semayne.

Samedy à sept heures.

Adres: A son Excellence monsieur l'ambassadeur de Suède.

4 García de Toledo y Osorio, markies van Villafranca, hertog van Fernandina, en Melchior de Borja.
5 Roger de Bossost, graaf van Espenan.
6 Bernard du Plessis-Besançon; zijn instructies dd. 29 augustus en 3 oktober 1640 gedrukt J. Sanabre, *Acción de Francia en Cataluña*, p. 631vv., 635v.
7 Olivier de Castelan.
8 Louis-Emmanuel, graaf van Alais, goeverneur van de Provence, en Jean de Pontevès, graaf van Carcès(± 1588-1656).
9 Wellicht Charles de Rouvroi, hertog van Saint-Simon.
10 Philippe de la Mothe-Houdancourt. Betreffende de onenigheid met Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac zie men 'Mémoires du Plessis' in Michaud-Poujoulat (eds.), *Mémoires hist. France* VII, p. 365.

4835. 1640 september 15. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime et illustrissime domine,

Quae nuper de Franciae cancellario[2] scripsi, vera erant, imo minus vero scripseram.

1 Hs. Stockholm, RA. Oxenst. Saml., Brev till Axel Oxenstierna, E 607. Gedrukt *Epist.*, p. 645; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 72; postscriptum gedrukt *Ep. Meerm.*, p. 278; gedeelt. gedr. Archenholtz, *Mémoires Christine* I, p. 75, waar de datering luidt: 3/13 nov. 1638.

2 Pierre Séguier; vgl. no. 4722 dd. 5 juli.

Nam neque obviam mihi venit, ut mos est, neque de more debitum dedit locum neque deduxit quousque mos est. Caeterum cum nudiustertius ad me venit comes Brulonus[3] dixeritque praesentibus etiam cancellarii domesticis, siquid fuisset, quod mihi minus placeret, id incuriae magis quam consilio asscribendum, velle regem a ministris suis eum mihi haberi honorem, qui regum legatis dari soleret, hoc quoque non caelandam Sublimitatem tuam judicavi. Cum dicerem sperare me non minori me habitum iri loco quam Angliae legatum[4], dixit in Gallia cuique honorem esse pro suo gradu. Nuntii pontificii[5] dignitatem cum multis efferret, de eo silendum mihi duxi. Cum vero mutabilia sint horum hominum ingenia, si ad pactiones aliquas reditur[6], huic quoque rei cautione aliqua provideri necessarium arbitrer.

Deus, Excellentissime et illustrissime domine, Sublimitatem tuam sospitet.

Tuae Sublimitatis cultor studiosissimus
devotissimusque
H. Grotius.

Lutetiae, V/XV Septembris MDCXL.

Rogo, Sublimitas tua haec digna ducat sua cura. Alioqui ab uno gradu ad alium, deinde ad alium detrudimur. Et Galli honores pro commodis vendent.

Adres: Excellentissimo et illustrissimo domino, domino Axelio Oxenstiernae, senatori et cancellario reginae regnique Suedici etc., libero baroni in Kymitho etc.

4836. 1640 september 15. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Die Mercurii exacto[2] regem ad S. Germani agentem vidi gratulatusque ei sum reditum, bonam valetudinem, multas victorias, praecipue vero captam Atrebatum urbem, caput gentis ab antiquo belli laude celebris longe a fine Gallico inspectante hostium validissimo exercitu sub egregio principe[3]; vota addidi pro majoribus processibus et felice partu reginae[4]. Quae omnia grato animo accepit rex et de labore suo ad capiendam urbem quaedam apposite disseruit.

3 Anne, graaf van Brulon, ‘introducteur des ambassadeurs’.
4 Robert Sidney, graaf van Leicester.
5 Ranuccio Scotti.
6 Het verdrag tussen Zweden en Frankrijk werd in juni 1641 verlengd; zie Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI, I, p. 2O7vv.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 645; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 73. Gecit. in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 257.
2 12 september.
3 De kardinaal-infant don Fernando.
4 Anna van Oostenrijk. De tweede zoon Philippe, hertog van Anjou, later hertog van Orléans, werd op 21 september geboren.

Post id repetii preces pro libertate D. mareschalli Hornii[5], abs quo accepisse me literas dixi testantes placere duci Bavaro[6], ut cum Ioanne Waertio[7] permutetur. Idem semper desideratum duci Bernhardo Vinariensi[8]. Si regi placeret hoc beneficio Suediam sibi obstringere, posse Waertium Benfeldium deduci, Hornium Lindaviam, deinde utroque tempore ambos Basileae in libertate poni.

Ad hoc rex nihil aliud quam serio se cogitaturum dixit. Addidi vero, quo magis

5 Gustav Karlsson Horn; zie zijn brief no. 4628 dd. 1 mei 1640.
6 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
7 Johan van Werth.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar († 18 juli 1639).

efficaces preces istas meas facerem, accepisse D. Salvium[9] mandata de renovando foedere. Eum cum D. Davausio[10] ea de re locuturum.

Bapalmae praesidiarii multum excurrunt nuperque damni non parum Gallis intulere. Ad eos frenandos et tutiora Gallis reddenda ad Atrebatum urbem itinera inter duas illas urbes castellum strui rex jussit.

Literae a castris ad urbem Taurinorum nuntiant parari quidem a Leganesio[11] novam castrorum oppugnationem, sed eam non multum a Gallis metui, quando duplici jam vallo circumdata sint castra et eorum, qui aegrotarunt in castris, mortui sint pauci, plerique ad bonam valetudinem redierint.

Longavillanus[12] mille ferme Gallos secum habet. Vinariensium ductores[13] pecunia data placavit. Laborat, ut supplementa accipiat. A Crucenaci obsidione abstractum Glenium[14] fama est.

Delphinus[15] ablactatus est et expedite loqui incepit.

Multae literae significant a Brezaeo[16] mersas aut ustas galeones tres, captam unam inter Gades et Luciferi Fanum, euntes in Americam omnes.

De Germaniae rebus nihil addam; video enim eas certius in Batavis cognosci.

Deus, Excellentissime et illustrissime domine, Sublimitatis tuae consilia secundet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 5/15 Septembris 1640.

Audimus recrudescere motus Catalanorum, quos rex Hispaniae accusat violatarum conditionum. Ipsis autem Catalanis arma[17] et alimenta a Gallis vendi. Ire adversus eos partem Italicae classis. Brezaeus ad Bellam Insulam rediit, Burdegalensis[18] in oram Provinciae hic re nulla facta. Leganesius nova supplementa accepit, Harcurtius[19] autem e Provincia peditum quatuor millia, equites quadringentos. Hispani, qui in globis pulverem bellicum Taurinis submisere antehac, nunc et farinam mittere incipiunt. In hac urbe et vicis proximis octo millia novorum militum scribuntur.

Pontifex Guenetium cardinalem[20] a Colonia revocat fessus morarum. Remittet eum, ubi reges belli taedebit.

Principi electori[21] rex adamantem dedit, qui XXX millibus francorum aestimatur.

Audio legatum in Hollandiam hinc mitti[22].

9 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant residerende te Hamburg. Het verdrag tussen Zweden en Frankrijk werd in juni 1641 verlengd; zie Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI, I, p. 207vv.
10 Claude de Mesmes, graaf van Avaux, Frans gevolmachtigde in Hamburg.
11 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan. De in de tekst genoemde brief heb ik niet kunnen terugvinden.
12 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
13 Johann Ludwig von Erlach, Wilhelm Otto von Nassau-Siegen, Johann Bernhard von Oehm en Rheinhold von Rosen, directeurs van het leger van wijlen Bernhard van Saksen-Weimar.
14 Gottfried Huyn, graaf van Geleen, keizerlijk bevelhebber.
15 De latere Lodewijk XIV.
16 Jean Armand de Maillé, hertog van Brezé.
17 De uitgave der *Oxenst. Skrifter* heeft abusievelijk ‘armis’.
18 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux.
19 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
20 Marzio kardinaal Ginetti, pauselijk legaat in Keulen.
21 Karl Ludwig van de Palts.
22 Matthieu (Gaspard) Coignet, sieur de La Thuillerie, graaf van Courson.

4837. 1640 september 15. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

Men vercondicht hier seer de victorie, die den marescal de Breszé[2] den 22 ende 23 Augusti heeft becomen tusschen Calis Malis ende St. Lucar, alwaer men seit, dat de Spaignaerden verloren hebben vijf galioenen, gaende nae West-Indië, elck van vijfhondert tonneaux. Hiervan sal misschien in Hollant seeckerder tijding sijn.

Den coning is te S.t Germain wel te pas, verwacht het kinderbedde van de coninginne[3], den dauphijn[4] wel te passe, gespeent ende wel spreeckende.

Den cardinael noch ontrent Amiens sijnde doet verscheide forten maecken, één tuss[c]hen Bapaume ende Atrecht om het loopen van 't garnisoen van Bapaume, 'twelck onlangs de Fransoisen niet weinigh hinder heeft aengedaen, te beletten ende de convoyen nae Atrecht te verseeckeren.

De brieven van den sevende uit het leger voor Thurijn seggen, dat den marquys de Leganés[5] sich prepareerde om een nieuwe aenval te doen op hetselve leger, dat nu beschanst is met twee wallen, staet maeckende van tenselven tijde gesecondeert te sijn door een uitval uit Thurijn. De Fransoisen hebben hoope hetselve wel te wederstaen, te meer alsoo de groote sieckte, die in 't leger is geweest, weinigen het leven heeft gecost ende bij veelen ophout. Daer werdt gestaedigh gesproocken van conditiën om het oorlogh aldaer te doen cesseren, waertoe sterck werdt gearbeit bij den paus ende Venetië.

Van de saecken van Duitschlant meene ick, dat in Hollant verscher ende seeckerder tijding is als alhier.

Den hertogh van Longueville[6] heeft niet boven duisent Fransoisen bij sich, maer heeft de Wymarsche regenten[7] contentement gegeven, die niet en letten als op gelt, ende doet hier gestaedigh solliciteren om verstercking.

Men seit Gleen[8] om den eertshertogh Leopold[9] te hulp te gaen, die sooveel trouppes hij can nae sich treckt, het belegh van Creutznach heeft moeten verlaeten.

De Spaignaerden fortificeren seer Constance, meenen hetselve te doen te Zel, hebben daerontrent in 't velt vierduisent man ende geven de Switsers seer goede woorden.

Men licht hier te Parijs achtduisent man, waermede monsieur du Hallier[10] sal gaen nae Lorraine, tenwaer den noodt hem dwong te gaen nae Hagenau ofte eenige andere plaetse, die den vijant soude mogen attaqueren.

Den 15 Sept. 1640.

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 15f. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Uit de periode 1 juli 1640 - 7 januari 1641 bezitten wij vàn Van Reigersberch slechts één brief, dd. 8 oktober.
2 Jean Armand de Maillé, hertog van Brezé; Grotius schijnt hier - ten onrechte - te doelen op diens vader Urbain de Maillé, markies van Brezé, maarschalk van Frankrijk.
3 Anna van Oostenrijk. Philippe, hertog van Anjou, later hertog van Orléans werd 21 september geboren.
4 De latere Lodewijk XIV.
5 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.
6 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
7 Johann Ludwig von Erlach, Wilhelm Otto von Nassau-Siegen, Johann Bernhard von Oehm en Rheinhold von Rosen, directeurs van het leger van wijlen Bernhard van Saksen-Weimar († 18 juli 1639).
8 Gottfried Huyn, graaf van Geleen, keizerlijk bevelhebber.
9 Aartshertog Leopold Wilhelm.
10 François de l'Hospital, sieur du Hallier.

Wij hooren, dat de seditie van Catalogne weder aengaet, doordien den coning van Spaignië seit, dat sij de conditiën van het accord niet en hebben onderhouden, sent een deel van sijne vloot in Italië derrewaert; sij coopen wapenen ende coren van de Fransoisen. Den marescal de Breszé is weder gecomen te Belisle ende den eertsbisschop van Bour-

deaux[11] sonder iet uitgerecht te hebben in Provence. Leganès heeft nieuw renfort ontfangen en verwacht noch eenige, schiet bombes vol meels in de stadt. Monsieur d'Harcourt[12] heeft becomen drieduisent man te voet, vierhondert paerden uit Provence. Den paus roept den cardinael Ginetti[13] van Colen seggende, dat hij hem weder sal senden, wanneer de coningen het oorlogh moede sullen sijn.

Den coning heeft aen mijnheer den churfürst[14] een diamant gegeven, die geëstimeert werdt op dertichduisent guldens.

Wij verstaen, dat een extraordinaire ambassadeur van hier nae Hollant gaet[15].

Adres: Mijnheer mijnheer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant in Den Hage. Port.

Met andere hand: 4 st.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den XV Sept. 1640, uyt Paris.

4838. 1640 september 17. Van P. Spiring Silvercrona[1].

Mijnheer,

U Excellentie seer waerden ende hoochaengenaemen van den 8ten deser[2] is mij den 15 selviges wel geworden. Bedancke mij ten hoogsten voor de geduyrende goede comunicatie.

Daerentegens vallen de materiën deser tijt van geener wurden dan men hier d'opinie heeft, dat sijn Hooch.^{t} den heere prince van Orangiën opbreecken ende het leger naer de garnisoenen destineren sal.

Uyt Duytsland heeft men tsedert mijnen laetsten[3] sonderling niet dan dat men bij goede hoope was verharren, terwijlen met de jungste brieven uyt Ceulen geadviseert wordt, dat sijn Excell.^{tz} den heer general Bannier[4] over de 2000 musquettiers ende 1000 wagens met proviand gelaeden commende van den Weserstroom hadde becommen. Ettelijcke brieven melden oock van 600 ruyters onder commandement van sijn coninckl. May.^{ts} onsterffligster memorie Gustavi soon[5]. Alsoo van dese tijdinge alles goets te verhoopen is, soo verhoope Godt allmachtig ons met goede successen in de eerste brieven sal begaven.

Mij werd in vertroulijckch.^{t} gecomuniceert, dat de heeren ambassadeurs[6] schrijven. In Sweden vint men meer obstackel als men hadde gemeynt ende eyst men in cas

11 Henri d'Escoubleau de Sourdis. Hij leidde de operaties ter zee tegen Spanje.
12 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
13 Marzio kardinaal Ginetti, pauselijk legaat in Keulen.
14 Karl Ludwig van de Palts.
15 Matthieu (Gaspard) Coignet, sieur de La Thuillerie, graaf van Courson.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13. Orig. Niet ondertek. Petter Spiring Silvercrona was resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag.
2 Grotius' brieven aan Spiring Silvercrona van 1640 ontbreken.
3 No. 4827 dd. 10 september.
4 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
5 Gustav Gustavsson, graaf van Nystadt en Wasaburg, onechte zoon van Gustav II Adolf; hij was 1634-1648 bisschop van Osnabrück en overleed in 1653.
6 Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva, Staatse ambassadeurs naar Zweden.

van renovatie van 't tractaet van A^{o} 14^{7} groot gelt-secours, wordende van de croone swaermoedich daertoe tegemoet gevoert veele wichtige redenen, daerop nochtans vanwegen deser zijde all vrij wat viele te seggen. Ende zijn met groote pompe voor het huys ende

7 Verdrag van Den Haag van 5 april 1614; vgl. Du Mont, *Corps Dipl.* t. V. I, p. 245-252.

logement van onse ambassadeurs gedraegen 175 standarten, onlancx van de keysersche in Duytsland verovert.

Ick en twijffele niet, off u Excell.tz sal alles naer sijn hoogste wijsheyt wel weeten te mesnageren, waermede verblijve naer u Excell.tz in de protectie bevolen hebbende,

u Excellentie dienst- ende vruntw.

Haagh, den 17 7bris 1640.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 27 Sept.

4839. 1640 september 18. Van G. Keller[1].

Hochedel, gestrenger, grossgünstiger, hochgeehrter Herr Ambassadeur,

Die Herren holländische Gesandten[2] befinden sich annoch zu Stockholm; ich halte aber dafür, dass sie nunmehr ihre Expedition entweder haben, oder doch in kurtzem erlangen werden, deren Tenor aber aus sondern Ursachen biss noch in höchster Geheimb gehalten wirdt.

Die königliche Fraw Wittib zu Schweden[3] hällt sich noch in Dennemarck. Arnim[4] war zu Dantzig angelangt, willens nach Königsberg zum Churfürsten[5] zu gehen, undt, ob er wol aussgab, alss wollt er eine Zeitlang zu Dantzig residiren, so vermeint man doch, er es alda nicht lang machen, sondern einmahl unvermuthet nach Dennemarck gehen dörffte, in dessen Königs Diensten er dann nunmehr begrieffen sein soll; so seind auch 200 Soldaten, so gedachte Statt abgedanckt, alssobald von dänischen Officiers angenommen undt nach Dennemarck geführt worden.

In der Schlesie haben die Keyserlichen dass Schloss Lieben mit Sturm eingenommen, undt lag Herr Stalhansch[6] noch in seinen vorigen Posten, von wannen, allss Herr Generalcommissarius Lillieström[7] umb den Secours zu poussiren, uff der Raise nach Stettin begrieffen war, ist er untern Landtsberg von den Brandenburgischen überfallen undt gefänglich nach Cüstrin gebracht worden. Gestern ist Christian Ulrich[8] in Compagnie Graff Pentzen[9] mit seinen Völckern, so 1500 starck sein sollen, über die Elbe gangen, in dieser Statt gebieth Morburg Quartier gemacht undt mit plündern einige Insolentien verübet. Wo sie nun ihren Marche förter hinnehmen werden, ist noch ungewiss; theils meinen, sie werden ins Land zu Lüneburg gehen, da sie von den Wolffenbüttelischen empfangen undt convoyrt werden undt sodann coniunctim irgendeine Diversion machen sollen,

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste aft. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 12. Eigenh. oorspr. Georg Keller was secretaris van de Zweedse gezant te Hamburg, Johan Adler Salvius.
2 Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva.
3 Maria Eleonora van Brandenburg, weduwe van Gustav II Adolf.
4 Hans Georg von Arnim-Boytzenburg.
5 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
6 Torsten Stålhandske, Zweeds generaal-majoor.
7 Johan Nicodemi Lillieström († 1657).
8 Christian Ulrik Gyldenløve. Hij sneuvelde oktober 1640 nabij Meinertzhagen in Westfalen.
9 Christian von Pentz.

andere meinen, sie werden durchs Stifft Bremen nach Vecht gehen undt etwa mit Graff Wahlen[10] oder andern Keyserlichen sich zu coniungiren suchen.

Unterdessen empfehle ich unss allerseits göttlichem Schutz gantz getrewlich undt verbleibe

Ew. Excell. au lieu de M. Salvius gehorsamer Knecht

G. Keller mp(p[a]).

Hamb. den 8. 7bris 1640.

10 Johann Joachim (Joachim Christian), graaf van Wahl, Beiers veldmaarschalk.

Ew. Exc. Schreiben de 1° 7bris st. n.[11] kompt jetzundt in diesem Moment recht ein, welches der Herr Ambassadeur[12] mit nechster Post beantworten will.

Onder aan de brief staat: H. Grotio.
Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 11 Oct.

4840. 1640 september 18. Van C. Sarravius[1].

Vir illustrissime,

Plenissime nuper coram satisfaciebas dubiis, quae tibi proponere ausus eram circa divinitatem et satisfactionem D.N. Iesu Christi, de quibus extare nihil in aureo tuo libello[2] de Veritate Religionis Christianae nonnulli male feriati falso criminabantur, eoque nomine quodque mihi tela suppeditaveris, quibus eos confecero, ingentes habeo agoque gratias.

Aliud superest, de quo quia tunc non succurrit, iterum - veniam dabit summa tua humanitas - te interpello.

Pagina 14 novissimae editionis[3] dicis: Deum consilium suum celasse apostolos de mundi exitio; quinimo illos eum quasi imminentem exspectasse et in scriptis suis docuisse, citatis in hanc rem pag. 369 in nous I Cor. XV, 54 et I Thessal. IV, 15-16, quibus ex locis probare intendis credidisse Paulum diem Domini esse in proximo.

Haec autem opinio attentius ad calculos revocata omnem scripturae sacrae authoritatem elevare videtur. Si enim istud crediderint apostoli et docuerint, certe in eo falsi sunt. Si autem in hoc perperam nos docuerunt, in quo procul dubio, quemadmodum in reliquis, eos a Deo afflatos credere par est, qui constabit in aliis religionis capitibus, quae non fortius ab illis affirmantur, eos non esse hallucinatos?

Tu, vir illustrissime, hunc nodum facile solves nec me, quem tot tantaque habere voluisti tui amoris argumenta, hac exspectatione fraudabis. Ita quaeso precorque et me nominis tui studiosissimum assiduumque cultorem amare perge.

Vale,

Tibi illustrissimaeque tuae dignitati magisque
magnis virtutibus addictissimus
Claudius Sarravius.

Rothomagi XVIII VIIbris MDCXL.

11 No. 4815; het antwoord ontbreekt.
12 Johann Adler Salvius.
1 Hs. Parijs, Bibl. Soc. Hist. Prot. Fr. coll. F. de Schickler no. 759^{2} f.º 151. Eigenh. oorspr. Gedrukt *Epist. ad Gall.*, p. 478; *Sarravii Epist.*, p. 29. Beantw. d. no. 4842. Claude Sarrau was raadsheer in het parlement van Parijs.
2 *Hvgo Grotivs De veritate religionis Christianæ... Editio nova* MDCXL...; Ter Meulen-Diermanse no. 950.
3 *De veritate* II, 6 (*Opera omnia theol.* IV, p. 35; Ter Meulen-Diermanse no. 921).

In dorso staat met andere (latere) hand: Inscriptio erat: A monsieur, monsieur Grotius, concell. d'estat et ambassadeur de la roye et reguring de Swede. A Paris.

4841. 1640 september 20. Van Christina van Zweden[1].

Christina Dei gratia Suecorum, Gothorum Wandalorumque designata regina et princeps haereditaria, magna princeps Finlandiae, dux Esthoniae et Careliae Ingriaeque domina etc.

Gratiam et favorem nostrum singularem.

Nobilis ac magnifice nobis sincere fidelis,

Mittimus tibi literas, quibus christianissimo regi gratulamur de potita urbe Atrebatum, prout vides ex adiecto apographo[2]. Clementer itaque tibi mandamus, ut eas regi offeras et nostro nomine gratulationis officium peragas, modo quo soles aut pro tua industria dijudicare potes.

Fama quoque est deditam esse Gallis urbem Taurinorum, cuius certitudinem recentiores adhuc literae nos edocebunt. Quod si ita fuerit, volumus a te pari opera peragi gratulationem de ista quoque accessione. Sed quod in literis nostris nulla istius rei iniecta mentio fuit, ea inprimis ratione excusabis, quod rumore tantum eam deditionem acceperimus; si de ista constitisset nobis plene eius mandata quoque indubie accepisses, quemadmodum in calce literarum nostrarum tale quippiam a nobis indigitatur.

Atque hisce te Deo clementer commendamus.

Sacrae regiae Majestatis regnique Sueciae respective
tutores et administratores
Gabriel Oxenstierna Gustavi, R.S. archidapifer,
Jacobus de la Gardie, R.S. marsch.us mp.,
Claudius Flemingh, loco R.S. ammiralii mp.,
Axelius Oxenstierna, R.S. cancellarius mp.,
Gabriel Oxenstierna L.B. in Möreby et Lindholm, R.S. thesaurarius mp.

Dabantur in regia Stocholmensi, die 10 Septembris anno 1640.

Adres: Nobili et magnifico, nobis sincere fideli, nostro apud christianissimum Galliarum regem legato ordinario, domino Hugoni Grotio.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 2(9) Oct.

En in dorso: 10/20 Sept. 1640. Regina.

En: De la Reine à moy, 1640 10 Sept.

Postscriptum (door Gyldenclau eigenh. ondertek.): Vides ex apographo literarum ad regem christianissimum datarum argumentum nobis esse tum congratulandi eius Serenitati de victoria, tum incitandi eius Serenitatem ad subveniendum nobis in Germania majori conatu viribusque.

Igitur volumus, ut cum priori officio defungeris, posterius pariter, quo potes, studio atque industria urgeas. Quantum enim arctioris nostrae necessitudinis per mutuum foedus cultae scopus res per Germaniam communes concernit, tantum operae

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 5 Orig. Eigenh. ondertek. Beantw. d. no. 4930.

2 Bijlage no. 16.

precium conciliabitur, si et consilia et actiones ad eundem obtinendum summo conatu utrinque contulerimus.

Cura, ut id impetres.

Ut in literis. Ad mandatum illustrissimorum dominorum regentum subscripsi Andr. Gyldenclau, secr. reg.

Boven aan het postscriptum schreef Grotius: Rec. 29 Oct.

En in dorso: 10 Sept. 1640. Regina.

4842. 1640 september 20. Aan C. Sarravius[1].

Vir nobilissime et amplissime,

Gaudeo me in postremis, quos una habuimus, sermonibus judicio tuo, quod maximi feci semper, fecisse satis. Cur singula dogmata explicare et confirmare in illis libris non debuerint, causae apparent pagina 77, 91, 106, 107, 193, 194 postremae editionis[2]. Attamen obiter et quantum permisit instituti ratio dixi satis de trinitate et incarnatione 141, 190, 191, 192, 193, 210, 496, 497, 498, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 581[3] de satisfactione vero 183, 184, 211[4].

Novam illam quaestionem quod attinet, quando est εὐδία βλητός nihil melius suadere possim quam videre quae viri doctissimi scripsere ad I Sam. XVI, 6 et II Sam. VII, 3.

Pro benignissimo affectu, quem in me ut in Threselium[5] demonstras, gratias habeo summas eroque semper

nobilissimae et amplissimae Dignitatis tuae

studiosissimus

H. Grotius.

Lutetiae, 20 Septembris 1640.

Adres: Claudio Sarravio, senatori in parlamento Parisiensi.

4843. 1640 september 21. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

Je voy par vostre lettre du 4 courrant[2] qu'il y a encor peu d'apparence pour le payement de mon gage là où i'avois espéré que monsieur Strasburg[3] portant les descomtes, ie serois aussy contenté de ce que monsieur Heuf[4] me doit. Je ne sçay quoy faire et aurois bien besoing d'un sage conseil, car ie ne puis croire qu'il y ait de bonne intention en mon endroict, puisqu'on me traitte de telle façon. I'ay escrit desià sur ce suject tout ce qu'il a falu escrire et ne sçarois à qui m'addresser, puisque

1 Gedrukt *Epist.*, p. 645. Antw. op no. 4840. Claude Sarrau was raadsheer in het parlement van Parijs.
2 *Hvgo Grotivs De veritate religionis Christianæ. Editio nova...* MDCXL...: Ter Meulen-Diermanse no. 950. Vgl. *De veritate* resp. II, 17; III, 1; III, 12; 13; V, 23 (*Opera omnia theol.* IV, resp. p. 44, 50, 53, 54, 88; Ter Meulen-Diermanse no. 921).
3 Vgl. *De veritate* resp. IV, 12; V, 21-22; VI, 11; annotationes op IV, 12; V, 21-22; addendum bij annotatio op V, 21 (*Opera omnia theol.* IV, resp. p. 71, 86-88, 95; p. 71 n. 10-12. p. 86 n. 1 - p. 88 n. 2, p. 87 n. 7).
4 Vgl. *De veritate* resp. V, 19; VI, 11 (*Opera omnia theol.* IV, p. 84-85, 95).
5 Daniël Tresel, koopman te Rouaan.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds resident in Zürich.
2 Grotius' brieven aan Marini van 1640 zijn verloren gegaan.
3 Paul Strasburgk, Zweeds diplomaat.
4 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.

tout est en vain et rougis d'excuser tel procédé envers mes créanciers qui en parlent bien mal. Ie respon à monsieur le comte suédois[5] et luy reccomande mon affaire et si ie ne craignois d'offencer monsieur le gran chancelier[6], i'escrirois mesme à messeigneurs les régens[7] touchant ce mauvaix traittement qu'on me fait, mais i'en attendray premièrement vostre advis pour ne rien précipiter. Cependant i'ay mille peines à trouver de l'argent et suis en moquerie à tout le monde icy.

5 Zie no. 4629, n. 3.
6 Axel Oxenstierna.
7 Zie voor hun namen no. 4461, n. 3.

Certes ie n'eusse iamais creu devoir estre si mal au service de la Suède que ie sers si fidèlement par tant d'années et puis bien dire aliis serviendo consumor.

Leghanès ramasse tant qu'il peut de gens qu'on tire des garnisons de Monferat et Piedmont pour mettre en sauveté la personne du prince Thomas[8] qui ne peut, à ce qu'on nous escrit, s'accomoder avec madame de Savoye[9], les François parlans à ceste heure trop haut pour luy après la prise d'Arras.

Gheleen[10] marche vers Piccolomini[11] et la meilleure partie des trouppes qui sont en nostre voisinage vers le Danube, le reste demeurant auprès d'Enghen pour tenir come blocqué Hohetvil, dont le gouverneur[12] a esté derechef recerché d'une conférance par un officier espagnol ce qu'il a sagement refusé travaillant à ceste heure à faire son procèz à son lieutenant[13] qui l'a voulu tuer, encor qu'il s'en veuille excuser par son yvrognerie qui l'auroit poussé à ce forfait.

Les Grisons n'advancent rien avec l'archiduchesse de Tyrol[14] et ie trouve du mystère en ce qu'on nous dit que l'empereur luy veut oster le gouvernement de ce pays-là et s'attribuer à soy mesme la tutèle du jeune archiduc[15] pour peut-estre disposer de tout ce qui en despend à sa mode. C'est aussy un estrange procédé que le gouverneur de Milan ayant envoyé quelques pensions aux Grisons le gouverneur de Fuentes[16] les a attrappé et ne les veut reslacher jusques à ce qu'on face tout à fait sortir les protestans qui y sont secrètement de la Voltoline.

Les petits cantons menacent de rappeller leur trouppes qui sont dans le Milanois, si on ne leur paye les arrière-gages, se plaignans fort qu'on leur manque à ce que la ligue avec Milan porte, mais ces messieurs ne se souviennent aussy d'avoir promis à l'Espagnol 15 mille hommes pour le secours de la Bourgogne sans y avoir envoyé pas un seul homme. Les pauvres Suisses et Grisons se sont mis mal partout et ie crains qu'à la fin ils n'ayent sur la teste de tous costés come jadis a esté fait aux bons Venétiens.

Les Catalonois se sont saisy de sept chasteaux qu'ils fortifient en despit du roy d'Espagne apprehendans sa vengence et l'Arragon et ceux de Valence sont unis avec eux et donnent de la besogne aux Espagnols, qui se voyent embarassez de tous costés.

Je me reccomande à vos bonnes grâces et demeure, monsieur,

vostre serviteur très humble

C. Marin ms.

De Zurig, ce XI de 7bre 1640.

Piccolomini a receu un bon eschec de nostre Banier[17], qui poursuit sa pointe à toute oultrance.

8 Tommaso Francesco van Savoye.
9 Christine de France, hertogin van Savoye.
10 Gottfried Huyn, graaf van Geleen, keizerlijk bevelhebber.
11 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
12 Konrad Widerholt.
13 Marschale; vgl. no. 4829.
14 Aartshertogin Claudia.
15 Aartshertog Ferdinand Karl, graaf van Tirol (1628-1662).
16 Luis Paniza, goeverneur van fort Fuentes, welk fort door Grotius ‘de toom van de Valteline’ werd genoemd (dl. X, p. 451).
17 Johan Gustavsson Banér.

Je vous prie de me donner advis de ce qu'apprendrais de l'affaire de Jean de Vert[18], dont monsieur Mukel[19] me presse fort et l'attend à Beinfeld.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 4 Oct.
En in dorso: 11 Sept. 1640. Marin.

18 Johan van Werth. In 1642 werd hij uitgewisseld tegen Gustav Karlsson Horn.
19 Friedrich Richard Mockhel, Zweeds hofraad en resident te Benfeld.

4844. 1640 september 22. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

Quod reponam literis Excellentiae vestrae datis 10 Septembris[2] nihil magnopere reperio. Ita sterilis rerum est hic autumnus.

Principem electorem[3] spero jam brevi apud vos fore sanum ac vegetum, utinam et ejus rebus meliori loco se habentibus. Nunc, cum omnes aliorum pollicitationes ab Anglia pendeant, Anglia autem praeter bellum Scoticum domesticis quoque dissidiis distrahatur, quod speremus non multum apparet; bonis tamen votis non abstinendum est.

Canonas nuper in Anglia cusos latinos[4] videre percupio. Nondum id contigit.

Quid futurum sit de federe inter Suedos et Gallos[5], spero me aliquando percepturum ex illustrissimi domini Salvii[6] literis.

De rebus Germanicis eadem prope audimus, quae apud vos nuntiantur; additur Erlachium[7] ivisse cum peditibus octingentis, equitibus trecentis contra Ladronium[8], qui Hohentwilam circumsidet. Eos autem milites, qui Crucenacum servant, multum et damni et terroris inferre Magontiacensibus.

Ut princeps elector Palatinus pro suorum aliquo commeatus literas imperatorem poscat, pertricosum negotium est et vix video, quomodo sine offensa abire possit. Hassica autem et Lunaeburgicus consulta Suedia Galliaque facere id possent et forte facient.

De Taurinorum urbe variae adhuc sunt conjecturae, sed missus eo a rege est Mazarinus[9] haud dubie ad tentandas pactiones aliquas, cujus rei exspectandus eventus.

Reginam matrem Suediae[10], etsi forte non plane ex votis suis habitam, terrere debuerat exemplum Gallicae matris[11], quae laris incerta huc illuc jactatur gravis ubique hospita, et nunc dicitur parata redire in Batavos, dum a filia alimenta habeat. Regina[12] interim hic regis uxor partum exspectat et tormina sentire incipit.

Galli Atrebatum urbis possessionem et advectiones necessarias castellis firmant. Hostium plus sexaginta his diebus in itinere deprehensos occiderunt.

De Hispanicis navibus a Bressaeo[13] captis aut oppressis etiam a Madritio literae veniunt.

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 247. Gedrukt *Epist.*, p. 646. Verschillen in orthografie en aperte onjuistheden in de copie Uppsala zijn niet gesignaleerd. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Camerarius' brieven aan Grotius van 1640 zijn verloren gegaan.
3 Karl Ludwig van de Palts.
4 Zie voor de 17 ‘canons’ van de synode van bisschoppen bv. Gardiner, *Hist. England* IX, p. 143vv.; Wedgwood, *Great Rebellion* I, p. 332v.
5 Het verdrag tussen Zweden en Frankrijk werd juni 1641 verlengd; zie Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI. I, p. 207vv.
6 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant te Hamburg.
7 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach en een van de directeuren van het leger van wijlen Bernhard van Saksen-Weimar.
8 Hieronymus, graaf Lodron, kolonel in keizerlijke dienst.
9 Mazarin was op 22 september in Chambéry en op 29 september in Turijn; vgl. Blet (ed.), *Corresp. Scotti*, p. 375.
10 Maria Eleonora van Brandenburg, weduwe van Gustav II Adolf.
11 Maria de' Medici.
12 Anna van Oostenrijk. Philippe, hertog van Anjou, later hertog van Orléans, werd 21 september geboren; zie *in fine*.
13 Jean Armand de Maillé, hertog van Brezé.

Pontifici crescunt controversiae. Nam et Gallica recruduit lictore quodam e domesticis Estraei[14] interfecto et Hispanica liberatis e carcere quibusdam ope, ut dicitur, legati

14 François Annibal d'Estrées, markies van Coeuvres. Een van zijn knechts was 30 augustus tijdens een ruzie gedood; vgl. Blet (ed.), *Corresp. Scotti*, p. 370.

Hispanici[15]. Tum vero nec cum Venetis nec cum duce Ethruriae[16] nec cum Parmensi[17] nec cum Luca bene ei convenit. Hispanus vero Italiae principes satis aut amicos aut per metum obnoxios habet. Nam et Ethruscus et Luca ei appulsum transitumque concedunt idemque a Mutinensi[18] et Parmensi se obtenturum sperat.

Catalani dicuntur denuo reconciliati regi Hispaniae venire cum aliis Hispanis in Languedociam XX millibus peditum, tribus equitum, XL[19] machinis, navibus longis totidem. 15 mensis hujus princeps Thomas[20] ex urbe Taurinorum ingentem fecit irruptionem; munimenta quaedam Gallorum tenuit, sed expulsus rejectusque est.

Regina hac nocte alterum peperit filium.

Valetudinem Excellentiae vestrae secundam jucundamque Culemburgi moram ac felicem inde reditum toto animo precor, utpote

Excellentiae vestrae omni observantia
cultuque devinctus
H. Grotius.

Lutetiae, 22 Septembris 1640.

Adres: Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario et legato apud praepot. Ord. Foeder. Belgii.

4845. 1640 september 22. Aan Willem de Groot[1].

Mi frater,

Maresii liber[2] ad me non venit, sed ex eo excerpta tantum ad me misit Curcellius[3], cujus actiones magis magisque mihi suspectae sunt. Multa habeo indicia eum aliorum consiliis regi et ea, quod nolim, permiscere meis rebus. Quare vereor, ne sicut secunda editio de Antichristo[4] ita corrupta est, ut pudor sit eam mihi monstrare, idem de Annotatis ad Evangelia[5] fiat eoque magis, quod jam nunc ingentes praemittit excusationes, homo inconstans vitae non plane laudatae et sperans, inconsiderate tamen, restitutionem in ministerium in Gallia. Omnino ergo non per te tantum, sed et per amicos omnes id agas rogo, ut adhibeantur correctores unus et alter quam

15 Manuel de Moura y Corte Real, markies van Castel Rodrigo.
16 Ferdinando II de' Medici, groothertog van Toscane.
17 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
18 Alfonso III d'Este (1591-1644), hertog van Modena.
19 De copie Uppsala geeft abusievelijk 'X'.
20 Tommaso Francesco van Savoye.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 903. Antw. op no. 4826; beantw. d. no. 4860.
2 Samuel Desmarets - Maresius -. Zijn *Dissertatio de Antichristo...* verscheen september 1640; zie voor de volledige titel no. 4771, n. 22.
3 Etienne de Courcelles, remonstrants theoloog. Hij verrichtte correctiewerk ten behoeve van enige van Grotius' uitgaven, waarmee Grotius echter niet tevreden was; vgl. nos. 4705, 4787, 4833 en 4854.
4 *Commentatio... de Antichristo...*; Ter Meulen-Diermanse no. 1101.
5 *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm...*; Ter Meulen-Diermanse no. 1135.

optimi. Et quia Bremii[6] facis mentionem, scire cupiam, is quis sit, quid possit, quid sentiat; omnia enim ista merentur expendi. Et utile sit nos amicum habere Amstelodami a factionibus, a spe, a metu alienum; quem si inveneris, indica.

De Vossio[7] res se habet, ut dicis, sed bonus est et clam nostris conatibus favet. Quod et alios facturos spero. Quod inter Salmasium Heinsiumque[8] ita medium te geris, ut neutri praeter quod aequum est accedat, laudo.

6 Daniël de Breen - Brenius -, theoloog te Amsterdam.
7 De Amsterdamse hoogleraar Gerardus Johannes Vossius.
8 Claude de Saumaise - Salmasius - en Daniel Heinsius.

De Salmasio miror tot eum inimicos sibi ultro accersere. De mutuo certe non est quod magis advocatis irascatur quam Parisiensibus[9], quos omnes invenio inter se et vobiscum concordes.

Lucii Veri[10] nihil vidi. Velim scire ipsius nomen et quid valeat. De iis, quae inter Marinum[11] et me tractata sunt, velim nosse aequorum hominum judicia.

Vota, quae pro me meisque facis, grata habeo et vicem reddo tibi, uxori, liberis omnia optans optima. Quanquam autem haec, quae de Curcellio scripsi, ratione sua non careant - solent enim homines non mali aliorum consiliis ac spe decipi -, tamen quia queritur - et sane non plane immerito, cum et librum eum[12] verterit et ipse elegans exemplar ad me miserit - non sibi datum esse exemplum novae editionis de Veritate religionis christianae[13], velim id excusari et de Mairii futura editione[14] ei meo sumtu dari exemplum bene compactum.

Scriptum Scoticum, quod Belgico sermone apud vos nuper editum[15] intelligo, videre desidero.

Regina filium alterum peperit[16].

Catalani iterum reconciliati sunt regi Hispaniae et cum aliis Hispanis incumbunt in Languedociam. Sunt autem XI millia peditum, tria equitum, cum machinis XL, totidem navibus longis. Princeps Thomas[17] 15 mensis hujus ingenti cum numero erupit et munimenta quaedam Gallicorum castrorum tenuit, sed expulsus rejectusque est.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 22 Septemb. 1640.

Velim omni modo cures, ne Curcellio soli emendatio probarum committatur. Vereor enim, ne, si id fiat, ea res et typographo sit damno et mihi imperitiae inurat notam.

9 Jérôme Bignon, Charles Labbé en Didier Hérault; vgl. no. 4833.
10 Pseudoniem van Willem Goes, schoonzoon van Daniel Heinsius; hij schreef een *Specimen controversiæ, Quæ est, De Mvtvi alienatione. Inter Jurisconsultos & quosdam Grammatico-Sophistas. Auctore Lucio Vero.*
11 Charles Marin(i), Zweeds resident in Zürich. Grotius had een deel van zijn correspondentie met hem aan Willem gezonden.
12 *Traicté de la vérité de la religion chrestienne, Par Hvgves Grotivs. Traduit du Latin de l'aucteur.* A Amsterdam, Chez Iean Blaev, MDCXXXVI. Ter Meulen-Diermanse no. 1060; vgl. aldaar rem. 1.
13 *Hvgo Grotivs De veritate religionis Christianæ. Editio Nova, additis annotationibus in quibus testimonia.* Parisiis, Sumptibus Seb. Cramoisy, Typographi Regij. MDCXL. Cvm privilegio regis; Ter Meulen-Diermanse no. 950.
14 *Hugo Grotius De veritate*... Ex Officina Ioannis Maire, MDCXL; Ter Meulen-Diermanse no. 952.
15 Er zijn twee tractaten waarop Grotius hier kan doelen: ten eerste *De Intentie van Het Coningkrijcke van Scotlands Armade. Waar in vertoont wert de oorsake waerom zij in Enghelandt comen*...; Knuttel, Cat. v. Pamfl. no. 4663. Vgl. voor de oorspronkelijke titel R. Steele (ed.), *Bibliogr. Royal Proclamations* II, II no. 1718). Ten tweede: *Vertoog van de VVettelijckheyt van onsen tocht in Engelant*...; Knuttel, ibid. no. 4664-4665. Vgl. R. Steele (ed.), *ibid.* no. 1717 en *Cal. State Pap.* Dom. 1640-1641, p. 161-166 (ex. geannoteerd door William Laud). Ook elders blijkt, dat Grotius zich over de Schotse zaken op de hoogte liet houden; vgl. brief no. 4652 en n. 5.
16 Philippe, hertog van Anjou, later hertog van Orléans, was op 21 september geboren.
17 Tommaso Francesco van Savoye.

Quaeso hoc cura et ei de Bremio, quis qualisque sit, significa; et an Corvinus[18] aut Vossiorum[19] aliquis curam velit suscipere subsidiariam.

18 Johannes Arnoldi Corvinus, rechtsgeleerde te Amsterdam.
19 Mattheus of Isaac Vossius.

4846. 1640 september 22. Aan I. Jasky[1].

Nobilissime et amplissime domine,

Dolent mihi sane quae de Vilna Nobilitas vestra scribit[2]. Nam et exemplum saeviendi ex odio religionis valde mihi displicet et nihil est, quod statui regni vestri magis adversetur. Feliciores forte fuissetis, si Turca perrexisset vobis metum inferre, ut vel sic restitueretur interna concordia et legum eam continentium vigor[3].

Hic Mileterius[4] laborat, ut catholicos et reformatos in unitatem ecclesiae revocet, auditurque a catholicis benignius quam a reformatis.

Rex captam urbem Atrebatum munit, uxoris[5] partum exspectat, de pace per Italiam constituenda cogitat.

Naves Hispanicae aliquot apud Gades a Bressaeo[6] exustae; milites Hispani aliquot caesi in Belgico fine. Pontifex autem controversias habet cum Gallis, Hispanis, duce Ethruriae[7], Venetis, Lucensibus, Parmensi[8] et tamen est minime malus.

Deus Nobilitati vestrae amicisque ejus favens[9] adsit.

Nobilitatis vestrae studiosissimus
H. Grotius.

Lutetiae, XXII Septembris MDCXL.

Regina Galliae secundum filium peperit. Hispani Languedociae minantur.

4847. 1640 september 22. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Missus est Mazarinus[2] Taurinos ad constituendam, ut creditur, in Italia pacem aut perpetuam aut temporariam.

Recruduere pontificis cum Gallis controversiae lictore quodam e legati domesticis occiso[3] et cum Hispanis, quod eorum opera quidam e carcere sint liberati itemque

1 Hs. Gotha, Stadtarch., cod. A473, f°. 32. Eigenh. oorspr. Gedrukt *Epist.*, p. 646; *Grotii Epist. ad Iaski*, p. 75. Antw. op no. 4783. Israel Köhne, genaamd von Jasky, was een invloedrijk burger in zijn geboortestad Danzig.
2 No. 4783.
3 De woorden 'Feliciores... vigor' ontbreken in de *Epist. ad Iaski*.
4 Théophile Brachet, sieur de La Milletière.
5 Anna van Oostenrijk. Philippe, hertog van Anjou, later hertog van Orléans, was op 21 september geboren.
6 Jean Armand de Maillé, hertog van Brezé.
7 Ferdinando II de' Medici, groothertog van Toscane.
8 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
9 De *Epist. ad Iaski* geven in plaats van 'Nobilitati... ejus': Tibi amicisque tuis.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 645; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 74.
2 Mazarin was op 22 september te Chambéry en op 29 september in Turijn.
3 Een van de knechten van de Franse ambassadeur in Rome, François Annibal d'Estrées, markies van Coeuvres, was tijdens een ruzie op 30 augustus gedood; vgl. Blet (ed.), *Corresp. Scotii*, p. 370.

ob onera imposita ecclesiasticis per regnum Neapolitanum. Habet et controversias cum Ethrusco[4], Lucensibus, Parmensi[5], in summa cum omnibus Italiae principibus.

Captas a Brezaeo[6] aut demersas naves quasdam Hispanorum etiam a Madritio literae nuntiant.

4 Ferdinando II de' Medici, groothertog van Toscane.
5 Odoardo Farnese, hertog van Parma.
6 Jean Armand de Maillé, hertog van Brezé.

Tubadelius[7] apud cardinalem fuit; mittitur per Batavos ad Longavillanum[8], ut omnibus, quae Bernhardi ducis Vinariensis[9] fuere, copiis praesit. Ita directores[10] qui dicebantur, pecuniis acceptis, quod habuere, imperium amittent. Erlachius tamen ire dicitur cum DCC peditibus, equitibus sexcentis, ut Hohentvilae subveniat circumsessae a Ladronio[11], cum interim Crucenacenses praesidiarii Magontiacensium fines incursent. Ceteris Germaniae narrandis abstineo, quod jam propiores sint Batavis quam nobis exercitus.

Regina[12] incipit sentire partum appropinquantem.

Dicitur exercitus cardinalis Hispani fugis deminutus ad XV millia; sexaginta hostium a Gassione[13] caesi.

Deus, Excellentissime et illustrissime domine, diu Sublimitatem tuam sospitet.

Sublimitatis tuae cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 22 Septembris 1640.

Audimus Catalanos desperatis e Gallia auxiliis iterum regi Hispaniae conciliatos cumque Hispanis aliis venire in Languedociam; esse eos XX peditum millia, tria equitum, cum machinis XL; adesse naves longas itidem XL.

Regina filium alterum hac peperit nocte.

Princeps Thomas[14], dum de pace aut indutiis agitur, ingenti numero erupit ex urbe Taurinorum et munimenta quaedam Gallorum tenuit, sed repulsus est.

Pugna illa Gassionis non longe a Bethuna evenit.

Adres: Axelio Oxenstiernae, sacrae reg. Maj. regnorumque Sueciae senatori et cancellario.

4848. 1640 september 22. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

Uit Madril comen advysen van de Spaensche schepen geruïneert bij den marescal de Breszé[2]. Wij hooren oock, dat die van Catalogne weder sijn geaccordeert met den coninck van Spaignië, wanhoopende van eenige merckelijcke hulpe uit Vrancrijck te becomen ofte hebbende van nieus de myne gemaect van malcontent te sijn om

7 Georg Christoph von Taupadel, generaal-majoor in het leger van wijlen Bernhard van Saksen-Weimar. Grotius had dit al op 8 september bericht; vgl. no. 4824.
8 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
9 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar († 18 juli 1639).
10 Johann Ludwig von Erlach, Wilhelm Otto von Nassau-Siegen, Johann Bernhard von Oehm en Rheinhold von Rosen.
11 Hieronymus, graaf Lodron, kolonel in keizerlijke dienst.
12 Anna van Oostenrijk. Philippe, hertog van Anjou, later hertog van Orléans, was op 21 september geboren.
13 Jean Gassion.
14 Tommaso Francesco van Savoye.
1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK. R 15g. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Uit de periode 1 juli 1640 - 7 januari 1641 bezitten wij vàn Van Reigersberch slechts één brief, dd. 8 oktober.
2 Jean Armand de Maillé, hertog van Brezé.

Vrancrijck te bedriegen, soodat men meent, dat sij nu met andere Spaignaerden comen invallen in Languedoc.

De Fransoisen hebben doen drucken, dat sij dese dagen hondert man van den vijant hebben geslagen ontrent Atrecht[3].

3 *Gazette* 1640 no. 118 p. 653-656 dd. 20 september: 'La Defaite de cent maistres de l'armée du Cardinal Infant, par les troupes du Roy.'

De coninginne[4] begint de voorpijn van 't aencomende kinderbedt te voelen ende mijnheer den cardinael werdt hier verwacht. D'heer Mazarini[5] is gesonden nae Piedmont, soo men meent om eenigh accord aldaer te bemiddelen.

Van Duitschlant sullen de tijdingen in Hollant verscher ende seeckerder sijn. Alleen sal ick dat adviseren, dat d'heer Tubadel[6] te hove seer wel staet, wel is ontfangen bij mijnheer den cardinael ende over Hollant gaet nae den hertogh van Longueville[7] om in plaetse van de directeurs[8], die geldt genoech genoten hebben, over de Wymarsche trouppes te commanderen. Ondertuss[c]hen hooren wij, dat d'heer Erlach gaet met achthondert man te voet, driehondert te paert tegen Ladron[9], die Hohentwiel heeft begonnen te besluiten, ende dat die van Creutznach aen die van Mentz schade ende schrick aenbrengen.

Den paus heeft nieuwe questiën met Vrancrijck ende Spaignië ende is tenselven tijdt in dispute met Venetië, den grooten hertogh[10], den hertogh van Parme[11] ende Luce, soodat die goeden heer wercx genoech heeft.

Dat den Turq sijne wapenen nae Persiën wendt, seggen ons veele advysen, 'twelck mischien sal dienen om de Poolen in meerder confusie te brengen, waertoe groote beginselen sijn.

De Spaignaerden in Italië hebben becomen om haer volck te debarqueren ende te doen passeren door 't gebiet soo van den grooten hertogh als van Luce, verwachtende 'tselve van de hertoghen van Parme ende Modene[12].

Tot Parijs, den 22 September 1640.

De coninginne is dese nacht gelegen van eene jonge soon.

De Spaignaerden, die in Languedoc meenen in te vallen, sijn twintichduisent te voet, drieduisent te paerd met veertich stucken geschuts ende veertich galeyen.

Prince Thomas[13] heeft den 15 deser een groote uitval gedaen ende eenige van de Fransche regimenten becomen, maer is daer weder uit ende terugge gedreven.

Adres: Mijnheer mijnheer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant, in Den Hage. Port.

Met andere hand: 1 st. 8 *en* 750.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den 22 Septemb. 1640 uyt Paris.

4 Anna van Oostenrijk. Philippe, hertog van Anjou, later hertog van Orléans, was 21 september geboren.
5 Mazarin bevond zich op 22 september te Chambéry, op 29 september te Turijn; vgl. Blet (ed.), *Corresp. Scotti*, p. 375 n. 1.
6 Georg Christoph von Taupadel, generaal-majoor in het leger van wijlen Bernhard van Saksen-Weimar.
7 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
8 Johann Ludwig von Erlach, Wilhelm Otto von Nassau-Siegen, Johann Bernhard von Oehm en Rheinhold von Rosen.
9 Hieronymus, graaf Lodron, kolonel in keizerlijke dienst.
10 Ferdinando II de' Medici, groothertog van Toscane.
11 Odoardo Farnese.
12 Alfonso III d'Este.
13 Tommaso Francesco van Savoye.

4849. 1640 september 24. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Proxima vice[2] neque multum erat, quod scriberem, et aliis negotiis ita impediebar, ut scriptionem in hoc tempus distulerim.

Nunc illud praemittam prodiisse his diebus scriptum Marezii[3] adversus commentationem super loca de Antichristo agentia[4], in quo quidem scripto multa sunt et lectu et disquisitu non indigna. Sed praefatio operi praefixa acerbe et virulenter admodum scripta est, ut mecum judicant etiam ii, qui in explicatione locorum cum Marezio sentiunt. Quippe intentionem tuam ita calumniatur, ut te turpiter pontifici, quem ipse Antichristum esse statuit, adulari dicat, Mileterium[5] vero tibi hujus editionis auctorem fuisse, sicut Tilenum[6] intempestivae editionis Apologetici[7] contendat. Negat te esse hominem, ut de Tertulliano[8] nonnemo loquitur, ecclesiae, sed propiorem pontificiis atque ita te venum adversariis proponentem, nisi jam emptorem nactus sis. Nota. Quis hoc potest perferre, quis potest pati. Plura adderem, nisi te ipsum libellum jam accepisse aut per uxorem, quam jam e Zelandia discessisse spero, accepturum arbitrarer. Interea siqua se offeret occasio, judicia aliorum explorabo.

Intellexi nuper e quodam familiari Riveti[9] esse in Galliis qui auctorem ignorans adversus commentarium de Antichristo scripserit[10] et jam sua fuerat editurus, nisi postea intellexisset te ejus scripti auctorem, qua de causa editionem quidem in tempus distulerit,

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 4833; beantw. d. no. 4866.
2 17 september.
3 Samuel Desmarets - Maresius - publiceerde *Dissertatio de Antichristo, Quâ expenditvr et refvtatur nupera Commentatio ad illustriora eâ de re Novi Testamenti Loca, Il. V. Hvgonis Grotii credita; Simulque Ecclesiarum Reformatarum sententia de Antichristo Romano defenditur & confirmatur; Authore Samuele Maresio*, ... Amstelrodami MDCXXXX. De *infra* geciteerde passages bevinden zich op resp. p. 11, 17 en 13.
4 Grotius' *Commentatio... de Antichristo...*; Ter Meulen-Diermanse no. 1100.
5 Théophile Brachet, sieur de La Milletière. Een soortgelijke beschuldiging zou eerder door Heinsius geuit zijn naar aanleiding van Grotius' *Dissertatio de Coenæ administratione...* 1638; Ter Meulen-Diermanse no. 1091. Vgl. dl. X, p. 99.
6 De predikant Daniel Tilenus (1563-1633), gewezen hoogleraar te Sedan, met wie Grotius in Parijs enige tijd in hetzelfde huis heeft gewoond na zijn ontvluchting uit Loevestein (dl. II, p. 206).
7 *Verantwoordingh van de Vvettelijcke Regieringh van Hollandt Ende West-Vrieslandt, Midtsgaders Eenigher nabuyrighe Provincien/sulcks die was voor de veranderingh/ghevallen in den Jare XVJ^c^. en XViij. gheschreven by Mr Hugo de Groot. Voor desen Advocaat Fiscaal van Hollandt/Zeelandt ende West-vrieslandt/ende daar na Raadt ende Pensionaris der stadt Rotterdam ende ghecommitteert in het Collegie vande Gecommitteerde Raden vande voorseyde Landen van Hollandt ende West-Vrieslandt. Met Wederleggingh van de Proceduren ende Sententien, jegens den selven De Groot ende anderen ghehouden ende ghewesen.* Accordeert met het Latijnsch/ghedruckt tot Parys, Met Privilegie van den Coningh. 1622; Ter Meulen-Diermanse no. 872. Het is onwaarschijnlijk dat Tilenus 'auctor' van de *Verantwoordingh* was; de uitgave ervan werd wel gestimuleerd door een aantal van Grotius' Franse vrienden, o.a. Pierre Jeannin (dl. II, p. 76; Brandt-Cattenburgh, *Leven* I, p. 287). Voor een Franse vertaling werd aanvankelijk gedacht aan Daniel Tilenus, doch deze kende niet voldoende Nederlands (dl. II, p. 172).
8 Tertullianus verliet ± 205 de kerk en sloot zich bij het Montanisme aan; zie *Lex Theol. v. Kirche* IX, kol. 1370.
9 André Rivet.
10 Grotius zelf vermoedde, dat gedoeld werd op Pierre de Launay (1573-1661), sieur de La Motte et Vauferlan, Frans protestants bijbelexegeet; vgl. no. 4866. Deze heeft echter niet tegen zijn *Commentatio... de Antichristo...* geschreven; zie voor een - onvolledig - overzicht van Grotius' antagonisten Ter Meulen-Diermanse no. 1100 rem. 5.

tecum vero de toto negotio collaturum se promiserit. Eum verum senatorem[11] esse ajebat ille. Tibi ecquid de ea re constet, scire velim.

De publicis, quae scribis novis, mihi gratulor, tibi gratias agere non desinam. Legatum[12] huc mittendum e Galliis et alii autumant, forte eo consilio, ut faedus belli in longius tempus extendatur, quod non fieri nostra quam maxime interest.

Ego nihil jam reponam quam principem[13] hac septimana hic expectari, nisi forte malit praesidia, ut quotanni aant. solet, autumni tempore lustrare. Interea magno cum nostro bono successu caruit stratagema hostium, quo omnes castrenses naves et praecipue pulverem vehentes cremare constituerant, neque longe sane aberat, quin id fieret; omnia enim erant parata, sed a paucis nostrorum detecti, cum accurrerent nautae, incepto destitere.

Ad tua ut veniam, uxori et cognatae[14], quae in ejus jam comitatu est, perferendam ad te dedi Zenonis effigiem[15], impressa Annotatorum[16] folia, libellum Marezii, Tacitum cum notis tuis[17] et alia id genus. Ad Blavium[18] nudiustertius iterum scripsi, ut omnino incumbat operi et sive tibi sive mihi, quae jam praeterea impressa sunt et imprimentur, subinde velit mittere. Responsum ubi accepero, faciam te certiorem.

Corcelius[19] sane vir bonus tibique amicus est neque ullo modo cum Salmasio[20] communicat, ne ejus se consiliis accommodare credas, Vossium[21] vero aliquid contra te moliturum non putem.

Quod de syngrapha patris[22] scribere volui, hoc est Vossium in sermone, qui ipsi mecum domi Doubletii[23] fuit, indicasse mediam partem sortis esse collatam a sorore Diamantia[24], quare se quidem paratum usuras pro sua parte remittere, pro sorore vero non posse. Sed cum pecuniam misissem, aliter fecit, ut in prioribus memini[25]. Syngrapha sane, quam ego et persolvi et penes me habeo, nullum alium agnoscit creditorem quam Vossium nec parentes unquam alium novere. Quare ista res nos non tangit; ne quid tamen ejus te lateat, explicare me hic latius et planius conatus sum.

De Anthologia[26] meminero et cum Blaviis suo tempore agam, sed metuo, ut inveniantur qui tam multos indices sint concinnaturi; omnia tamen, ut tibi ex tua sententia mos geratur, tentabo.

11 Dit scheen te wijzen in de richting van Claude Sarrau - Sarravius -, raadsheer in het parlement van Parijs; vgl. no. 4866.
12 Matthieu (Gaspard) Coignet, sieur de La Thuillerie, graaf van Courson.
13 Frederik Hendrik bevond zich nabij Grave in het land van Cuyk. Zie betreffende de aanslag De Bas-Ten Raa, *Staatsche leger* IV, p. 118.
14 Elseline, oudste dochter van Adriana de Groot en Frederik van Losecaat.
15 Met ‘Zenonis effigies’ of ‘Calvini effigies’ wordt een niet meer te achterhalen geschrift van Grotius bedoeld.
16 *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm...*; Ter Meulen-Diermanse no. 1135.
17 *C. Corn. Tacitvs ex I. Lipsii Editione cum Not. et Emend. H. Grotii.* Lvgdvni Batavorvm, Ex Officina Elzeviriana. Anno 1640; Ter Meulen-Diermanse no. 515.
18 De Amsterdamse drukkers-uitgevers dr. Johan en Cornelis Blaeu.
19 Etienne de Courcelles, remonstrants theoloog. Hij verrichtte correctiewerk ten behoeve van enkele van Grotius' uitgaven, waarmee Grotius echter niet tevreden was; vgl. nos. 4705, 4787, 4833, 4844, 4854 en 4860.
20 Claude de Saumaise - Salmasius -.
21 Gerardus Johannes Vossius.
22 Zie voor deze schuldbekentenis van Jan de Groot († 3 mei 1640) no. 4816 en no. 4833.
23 Mr. George Rataller Doubleth, raadsheer in de Hoge Raad.
24 Maria Junius, zuster van Vossius' tweede vrouw Elizabeth Junius en weduwe van Isaac Diamantius († 1617).
25 No. 4816.
26 *Anthologia Graeca cum versione Latina Hugonis Grotii...*; Ter Meulen-Diermanse no. 534.

Heinsius[27] valde videre desiderat id Heraldi scriptum[28], cujus ad me mentionem

27 Daniel Heinsius.
28 Didier Hérault; vgl. no. 4812 en n. 15.

aliquoties fecisti, quod ad se missum nunquam accepit. Ita solent in iis rebus negligentes esse, quibus in mandatis dantur.

Vale, frater optime, et tuis consiliis et studiis rem publicam christianam juvare perge.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, XXIV Septembris 1640.

In margine:

Princeps Palatinus[29] jam ad matrem[30] pervenit et Renae etiamnum subsistit.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 2 Oct.

4850. 1640 september 24. Van P. Spiring Silvercrona[1].

Mijnheer,

U Excellentz hoochaengenaemen ende seer waerden van den 15^{en} deses[2] is mij wederom den 22 selviges wel geworden; bedancke mij ten allerhoogsten voor de geduyrende ende goede comunicatie. Wat daerentegens deser oorten is passerende sal u Ex.^{tz} gelieven hiernaevolgent te vernemen.

In mijne voorgaende hebbe u Ex.^{tz} ick geadviseert[3], dat de desseynen van sijn Hooch.^{t} den heere prince van Oragnen souden sijn het leger naer de garnisoenen te destineren, maer nu verstae ick, dat mons.^{r} d'Estrade[4] alhier bij haer Hooch Mo. is aenhoudende vanwegen Vranckrijck, dat haer leger in 't velt mochten continueren tot den eersten Novemb. om de desseynen, die Vranckrijck noch schijnt voor te hebben, te beeter te connen effectueren, maer ick twijffele aen het succes.

Alhoewel mijn hoope geweest is, dat tegens deser tijt yets hooftsaeckelijchs bij de coninck. Sweedse ende de keyserlijcke armee soude voorgegaen sijn, soo is daer noch evenwel niets sonderlinge gepasseert. Den eertshertoch Leopol[5] ende Picolomini[6] schijnen alleen dat secours van Geleen[7] te verwachten, 't welck men van diverse plaetse begroot op 8000 man, ende meent men 't selve all met haer geconiungeert soude sijn, alsoo dat aen beyden zijden haer het waeter tot aen de gurgel schijnt te gaen. Men mocht eerlange mischien yets hooftsaeckelijck vandaer

29 Karl Ludwig van de Palts.
30 Elisabeth Stuart, gewezen koningin van Bohemen.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13. Orig. Niet ondertek. Petter Spiring Silvercrona was resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag.
2 Grotius' brieven aan Spiring Silvercrona van 1640 ontbreken.
3 No. 4838 dd. 17 september.
4 Godefroi d'Estrades.
5 Aartshertog Leopold Wilhelm.
6 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
7 Gottfried Huyn, graaf van Geleen, keizerlijk bevelhebber.

vernemen. Godt allmachtich dirigere de saecke alsoo, dat het te voorders tot sijnes naemens eer ende tot der gemeene saecke best moge gereycken. Amen.

Van de heeren ambassadeurs in Sweden[8] verneme ick sooveel als souden deselve goede hoope hebben tot goede expeditie ende naer haer meeninge souden deselve sich all prepareren tot haer weder terugchecomste; haer verrichtinge hebbe ick noch te vernemen, dan ick noch meer niet als dat in mijne voorgaende u Ex.^{tz} geadviseert hebbe vernemen connen, dat ick dan niet mancqueren sal u Excell.^{tz} te comuniceren.

Hiermede versoecke ick oock dienst., dat u Excell.^{tz} met den eersten mij doch met een notitie te berechten gelieve, hoe sich de coninck. scheepen van Vranckrijck, Engelland,

8 Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva.

Spangiën, Dennemarcken ende van desen staet comporteren in 't rescontreren den een den ander in d'openbaere zee ende den een in des anderen haven comende ofte verbij deselve passeren, hoe, wanneer ende waer zij een voor den anderen strijcken ende de vlaggen intrecken[9]. U Ex.^{tz} sall mij vrundschap ende dienst daermede doen, 't welck ick bij occasie mij gerne wederom schuldich erkennen sal.

Waermede verblijve naer u Ex.^{tz} godelijcker protectie bevoolen hebbende,
u E. dienst- ende vruntw.

Haagh, den 24 7bris 1640.

In dorso schreef Grotius: 24 Sept. 1640. Spierinck.

4851. 1640 september 25. Van G. Keller[1].

Hochedel, gestrenger Herr Ambassadeur, hochgeneigter Herr undt Patron,

Herr Stalhansch[2] ist von Beuthen uffgebrochen undt uff Lieben gangen, suchend solches zu recuperiren undt dadurch den Feindt zur Action mit ihm zu obligiren, welches zu befördern ihm 1500 Mann zum Secours geschickt worden.

So hatt Herr Lilliehöck[3], weilen den hinterpommerischen Landen einige Ungelegenheit auss Preussen angetrohet worden, sowol umb selbige abzuleinen alss den cüstrinundt spandawischen guarnisonen die Contribution von dem Land abzuschneiden, ein starck Regiment zu Pferd in Hinterpommern undt die Newmarck gelegt.

Der Churfürst zu Brandenburg[4], Printz Casimir[5] undt Obrist Mitzloff[6] waren in Preussen beysammen uff der Jagt, Arnimb[7] undt Both[8] aber zu Dantzig; von deren Anschlägen aber seind die Opinionen noch different.

Die türkische Pottschafft[9], so die Confirmation des Friedens gebracht, soll unter andern auch einen Durchzug gegen die Tartaren begehrt, aber eine abschlägige Antwort, im andern aber alles erhalten haben.

Zu Thorn ist zwischen dem Bischoff[10] undt Bürgern ein Tumult entstanden, so durch den Rath wieder gestillt worden; der Bischoff aber hatt die Statt heimblich alssobald wieder quittirt.

9 Deze vraag staat in verband met het vlagincident bij Hellevoetsluis; vgl. no. 4781.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 12. Eigenh. oorspr. Georg Keller was secretaris van de Zweedse gezant te Hamburg. Johan Adler Salvius.
2 Torsten Stålhandske, Zweeds generaal-majoor.
3 Johan Lilliehöök, Zweeds goeverneur van Achter-Pommeren.
4 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
5 Jan II Kazimierz.
6 Joachim von Mitzlaff; hij had de jaren 1636-1639 in Zweedse gevangenschap doorgebracht.
7 Hans Georg von Arnim-Boytzenburg.
8 Hermann Bothe, edelman uit Mecklenburg.
9 Mustapha chiaus, extraordinarius Turks gezant in Warschau.
10 Caspar Działynski (± 1598-1646), bisschop van Culm.

Christian Ulrichs[11] Völcker seind durch Bremen nach Vecht gangen. Wirdt alsso sonder Zweiffel uff eine Coniunction undt Diversion der Enden angesehen sein.

I.M.[tt] zu Dennemarck haben 500 Centner Pulver hier uffkauffen lassen undt sollen von dergleichen zum Krieg gehörigen Sachen einen grossen Vorrath zusammenbringen, zu wass Intent, ist Gott bewusst, dem Ew. Exc. ich getrewlich hiemit ergeben.

Ew. Exc. gehorsamber Knecht
G. Keller mp.

Hamb. den 15. 7bris. 1640.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 18 Oct.

11 Christian Ulrik Gyldenløve. Hij sneuvelde oktober 1640 nabij Meinertzhagen in Westfalen.

4852. 1640 september 27. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

Vous avez raison de dire qu'on ne peut juger des affaires d'un estat sans sçavoir bien ses loix et prattique du temps passé et si quelques-uns, qui ont escrit en faveur de l'empereur, eussent pris garde à cela, ils n'eussent torqué la parole de vacation, dont on parle in bulla aurea[2] et qui est ambiguë à la succession héréditaire, car comme ie vous ay dit, nos loix et constitutions disent le contraire et l'empereur mesme ne le nie pas dans sa préface qu'il a mis devant les nouvelles constitutions de Boïme, disant que les Boïmiens l'ayent perdu par la bataille de Pragues, qu'il avoit gagné sur eux l'an 1620. Mais il a promis tout le contraire aux cattoliques, qui ont aidé à trahir sa liberté et ne s'en souvient plus nous voyant soubs le joug. Nous ne sçavons que trop que le conseil d'Angleterre a desadvoué les actions des Boïmiens, mais certes sans raison, et il ne s'en trouve pourtant mieux; pour la France ie ne m'en estonne point, parce qu'alors le conseil d'Espagne y a prévalu, mais s'il y eust alors un semblable cardinal comme à ceste heure au gouvernement d'iceluy estat ou que la Boïme fust si proche de la France comme l'est Hollande, ie crois qu'on auroit embrassé leur causse aussy bien que celle des Hollandois, qui n'ont pas esté si libres come la Boïmie, qui de tout temps a eu l'élection de leur princes libre et omnia jura majestatis erant penes ordines, quod neque Galli neque Hispani aut Angli habent, car parmy ces peuples il y bien peu de liberté s'extend, non celle, quae est opposita servituti ut erat inter Romanos, sed quae consistit in libertate elegendi novum principem et administrandi regnum aut statum per suffragia ordinum, a quibus praecipua rerum pendent quodque post relligionem maximum mortalium bonum est. l'espère pourtant que la France ne sera pas contraire de remettre la Boïme avec ses pays incorporés comme est la Silésie, Lusace et Moravie en son premier estat, car c'est un des moyens pour abbattre la maison d'Austriche, qui autrement ayant ces pays si riches en son pouvoir absolu et héréditaire, pourra tousiours dominer l'Allemagne selon son bon plaisir et de cela i'ay mandé un gran discours en Suède, qui embrasse nostre liberté.

L'empereur a fait sa proposition à Ratisbonne, qui traitte des moyens pour parvenir à une bonne paix avec les estats et princes d'empire, résister aux ennemys d'iceluy et reddresser une bonne justice tant civile que militaire, ce qui est bien loing d'une paix générale.

Je vous ay escrit tant de fois de l'affaire du Jean de Vert[3], dont monsieur Mukel[4] me presse et désire sçavoir si on le mènera à Benfeld en échange de nostre monsieur Horn[5], vous suppliant de m'en donner un peu d'information aussy bien de ce que i'ay à attendre de monsieur Heuf[6] me trouvant en des plus gran difficultez du monde accreues par la maladie de ma femme[7], qui continue encor, neque potest habere sua menstrua, sed ejus loco fluor albus ipsam affligit; et si vous sçavez quelque bon médecin en vostre ville, ie désirerois fort avoir son advis sur ce mal, car icy ie fais gran despence sans aucun profit.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds resident te Zürich.
2 Zie Marini's brief dd. 23 augustus, no. 4798 en n. 6.
3 Johan van Werth.
4 Friedrich Richard Mockhel, Zweeds hofraad en resident te Benfeld.
5 Gustav Karlsson Horn.
6 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
7 Alessandra Paravicini Capelli.

Ie voudrois aussy sçavoir le tiltre qu'on donne à nos seigneurs régens[8] pour leur pouvoir escrire touchant mes intérests, car il m'est du tout impossible de continuer ma

8 Zie voor hun namen no. 4461, n. 3.

charge en telle sorte comme ie fais cum irreparabili rerum conjugis meae dispendio, qui à cause de moy ruine son fait.

Je demeure, monsieur,

tout le vostre

C. Marin ms.

De Zurig, ce 17 de 7bre 1640.

Les trouppes de Costance sont encor aux environs d'icelle ville et ne parlent plus d'aller en Alsace voulans remettre cest affaire à l'an qui vient. Don Frédéric d'Enriques[9] les commande pour le présent.

Quand les troubles de Boïme commençoyent, ce qui arriva l'an 1618, ie n'estois que de quinze ans et me resiouys que ie suis sorty du pays purement à cause de la conscience, que i'ay d'autant plus nette pour n'avoir trempé en des choses qu'à ceste heure ie cognois mieux qu'alors.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 11. Oct.

En in dorso: 17 Sept. 1640. Marin.

4853. 1640 september 27. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

Van Thurijn loopt hier tijding, dat de stadt door honger over soude sijn gegaen. Andere meenen de paix daer is gemaect. De naerdere particulariteiten verwachten wij.

Men verlangt hier seer nae de continuatie van het tractaet met Swede ende dat met reden, gelijck oock meen, dat die van de Vereenigde Nederlanden reden hebben om te wenschen in eenigh tractaet te connen comen met Swede[2], soodat den tijdt voor ons seer goed is.

Den coning, coninginne[3] ende de twee zoonen[4] sijn wel te pas.

Van de heer Bannier[5] sal ick niet schrijven, alsoo 'tgunt wij hier hooren laeter ende onseeckerder is als 'tgunt men heeft in Hollant. Alleen sal ick dat seggen, dat wij verstaen, dat Hohentwiel is [ende] blijft omcingelt ende dat de gouverneur[6], hebbende tegen de zijnen eenigh bedencken, eene nieuwen eedt aen deselven heeft afgeëischt.

De roomschgesinde Switsers, gesolliciteert sijnde bij de keisersche ende Spaensche om tot dit belegh te helpen, houden haer noch stil, gelijck oock de

9 Fadrique Enríquez de Luxán.

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK. R 15h. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Vermoedelijk beantw. d. no. 4871.

2 Het verdrag tussen Zweden en Frankrijk werd in juni 1641 verlengd; zie Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI. I, p. 207vv. Het verdrag tussen Zweden en de Republiek was op 11 september gesloten; zie *ibid.*, p. 192-195, en Aitzema, *Saken v. St. en Oorl.* II (f.^{o}), p. 691-698.

3 Anna van Oostenrijk.

4 De latere Lodewijk XIV en Philippe, hertog van Anjou, later hertog van Orléans.

5 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.

6 Konrad Widerholt.

protestanten niet veel en doen voor de stadt van Basel, die in groote becommering is.

Den hertogh van Longueville[7] werdt te hove verwacht. Ick en sie geen andere wegh voor hem als over Hollant, gelijck Tubadel ende Smidsbergen[8] over Hollant gaen nae sijn leger, want de keisersche sijn meester van het bovenste van den Rijn, hebben oock een brugge over de Mein. De Saxensche met de keiserschen belegeren Swickau.

7 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
8 Georg Christoph von Taupadel en Ludwig von Schmidberg, officieren in het leger van wijlen Bernhard van Saksen-Weimar.

Wij verstaen den coning van Spaignië is te Barcelone sonder den hertogh van Olivarés[9] om het volck te meer te verseeckeren van sijne gunstige affectie tot haer.

Men gaet hier voort met de lichting van bij de achtduisent man ontrent Parijs.

De galeien van Malta hebben eenige schade gedaen aen de galeyen van Biserte.

De uitschrijving tot de Regenspurgsche vergadering is aen den hertogh van Lunenburg ende de landgravin van Hesse[10] niet geschiet nae de oude forme, daerentegen sijn beschreven Traumensdorff[11] ende andere, die bij 't oorlogh fürsten ofte graven sijn geworden.

Den hertogh van Beieren[12] maect myne van quaelijck te sijn met den keiser om anderen te bedriegen.

Tot Parijs, den 27 Sept. 1640.

Men wil ons hier doen geloven, dat de Catalanen weder haer roeren, Roses, een zeeplaets, belegeren, Fransche bevelhebbers ende hulp te land ende ter zee versoecken.

De Spaensche doen invallen in 't hertogdom van Bourgogne ende in Lorraine, alwaer geen ruiterie en is.

Den prins Thomas[13] is bij mevrouw van Savoie[14]; achtduisent soldaten sijn uitgetrocken uit Thurijn, de reste van het accord is noch onbekent.

Adres: Mijnheer mijnheer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant, in den Hage. Port.

In dorso schreef van Reigersberch: Broeder de Groot, den 27 Sept. 1640, uyt Paris.

4854. 1640 september 27. Van G.J. Vossius[1].

Illustrissime domine atque excellentissime,

Simulac tuos in IV Evangelistas commentarios[2] accepi, avide eos legere coepi, sed in hac occupatissima vita, nunc carptim, nunc sic, ut saepius a lautissimis, ad quas invitaras, epulis avocarer. Hoc unum ex praecipuis est malis meis: quod uno die decies, imo vicies interpeller atque ita bonae mihi horae effluant, pene cum

9 Gaspard de Guzmán, graaf-hertog van Olivarés.
10 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg, en Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
11 Maximilian, graaf van Trauttmansdorf (1584-1650).
12 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
13 Tommaso Francesco van Savoye.
14 Christine de France, hertogin van Savoye.

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK. III E 1, 171. Gedrukt *Vossii Epist.*, p. 397; *Vossii Op., Epist.*, p. 281; *Epist. eccl.*, p. 809; gedeelt. gedr. in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 266. Antw. op no. 4794; beantw. d. no. 4923.

2 *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm...*; Ter Meulen-Diermanse no. 1135. Grotius had de drukkerskopij in november 1639 naar de Republiek gezonden (dl. X, p. 771; vgl. p. 816, 828).

veteribus dixerim, mala aetate[3]. Tandem me accedit Blauwius[4] paratissimum se dicens ad eos excudendos. Placuit oratio. Volui igitur dare ei tertiam quartamve partem eorum, quae ad Matthaeum annotasti, idque eo fine, ut me pascerem reliquis, quae reservarem domi, simul, ut viderem, ecquid foret, quod offendere aliquem tam malignis temporibus posse arbitrarer. Sed negavit id

3 Vgl. Nonius Marcellus I (ed. Lindsay I, p. 3): aetatem malam senectutem veteres dixerunt, met verwijzing naar Plautus, *Men.* 756, Accius, *Amphitryo* fr. 3 (ed. Ribbeck), Turpilius, *Philopator* fr. 1 (ed. Ribbeck), Pacuvius, *Periboea* fr. 4 (ed. Ribbeck), Afranius, *Vopiscus* fr. 22 (ed. Ribbeck).

4 Dr. Johan of Cornelis Blaeu.

posse fieri, quia tria simul praela hoc opere esset occupaturus. Quare nec alterum tomum me posse retinere. Proxima erat cura, ut quam emendatissime ederentur. Dixit se domi habere Aialam[5], cui negotium id satis esset curae futurum: nec sese defore huic rei; tum autem ultimam, quam artifices illi probam vocare solent, perlectum iri a D. Corselles[6]. Negavit ille tanto se labori parem eoque adscitus socius D. Bremius[7]. Vides, quam multi distineantur cura hac, ut omnia sint correctissima. Et quae vidi subinde, ea bonam spem faciunt, saltem pro editione prima, ubi quam difficile sit, non aliquando ut aliquis dormitet, saepius iam in editione meorum sum expertus. Et siquid humanitus erroris obrepserit, non poterimus propterea Corsellio succensere, qui ex correctione nullum percipit lucrum, sed totum hoc lubens praestat partim amore boni publici, partim veneratione excellentissimi nominis tui. De quo mihi optime constat. Eo autem non leviter impellebatur Corselles, quod negaret typographus se opus hoc, in quo tot Graeca et Hebraea intercurrerent, velle excudere, nisi tuo quis nomine sponte se offerret, qui corrigendae probae ultimae curam susciperet. Interea idem Corselles, ut hodie ipse mihi retulit, metuit non parum ne satis suam operam, licet indefessam, probet. Sed inquit, siqui irrepserint errores, id tribui oportere nimiae typographi festinationi, tot simul praela uno opere distinentis, sic ut saepe uno die senas etiam accipiat probas. Tum autem fieri quandoque, ut, quae ab eo in margine sint correcta, non emendentur ab typotheta; quin ipse si forte non fuerit domi, - quod quandoque fieri est necesse - non expectari, donec redierit, sed Aialae, qui ad manum, opera uti. Quid multis? Negat Corsellis vel luculento se pretio deinceps adductum iri, ut tantum probarum, quinarum nempe vel senarum, deinceps uno suscipiat die corrigendum. Sufficere singulas occupato homini praesertim quando canis, quod dicitur, festinans parere caecos solet catulos. Hic ecquid ab eo ὑπερβολιχώτερον dicatur, dicere non possum. Vir interim mihi bonus videtur, etsi non πολιτιχώτατος, saltem tanti - ac merito virtutum possides - nominis amator et cultor. Ne illud quidem dissimulandum putavi aliquando, ut aiebat, culpam videri esse a festinatione, vel ejus, quo uteris, librarii, vel etiam tot tantisque negotiis distenti auctoris. Exemplum unum alterumque, quod animo tum potissimum occurreret, afferebat. In Matth. 1, 25 ἕως οὗ: ‘Negationem hanc de tempore ante partum nihil affirmare, sed de tempore posteriore multis exemplis ab aliis est demonstratum, quibus addam locum, qui infra est.’ Ubi rescribendum: ‘de tempore post partum et de tempore priori.’[8] Ac, ni fallor, sic se reposuisse aiebat. Alibi, inquiebat, ubi sermo de Josepho Arimathensi[9], manu propria addideras ‘imitatore Samuelis’; hic ille non dubitabat, quin voluisses ‘Simeonis’, nempe justi illius, qui exspectabat liberationem Israelis. Rectene an secus sic correxerit, melius scirem, si codex tuus fuisset ad manum. Haec negabat se dicere, quasi plus sapere vellet, qui mortalium nemini plus quam excellentissimo nomini tuo tribueret, sed ut viderem, si forte festinatione erret corrector, ignosci oportere, cum neque auctores, dum festinant, attendere ad omnia valeant. Praeterea narrabat se literis commonitum,

5 Niet nader geïdentificeerd. Volgens een brief dd. 21 april 1641 aan Willem de Groot (dl. XII) zou Aiala een gewezen priester zijn.
6 Etienne de Courcelles, remonstrants theoloog; zie ook no. 4849, n. 19.
7 Daniël de Breen - Brenius -, theoloog te Amsterdam.
8 Deze wijziging werd door Grotius niet overgenomen; zie ook zijn antwoord no. 4923. Vgl. *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm* ad loc.; Ter Meulen-Diermanse no. 1135 (*Opera omnia theol.* II, p. 15; Ter Meulen-Diermanse no. 921).
9 Josef van Arimathaea nam het lijk van Jezus af van het kruis; vgl. *Matth.* 27, 57. In Grotius' commentaar ad loc. in de eerste ed. van de *Annotationes in libros Evangeliorvm*, p. 498 (Ter Meulen-Diermanse no. 1135) wordt hij genoemd: ‘Simeonis imitator’; in de *Opera omnia theol.* II, p. 277 (Ter Meulen-Diermanse no. 921) echter: ‘Samuelis in Iudiciali munere imitator’. Zie ook Grotius' antwoord no. 4923.

ut, siquis scrupulus incidisset, me compellaret. Id, inquiebat, plane ἀδύνατον, quando tam longe habitans a me non possit ire redireque intra spacium horae; tum autem nec permissurum id typographum, qui moram hanc non ferret. Postulavi igitur a typographo, ut saltem transmitteret

mihi quae jam edidisset, ut per otium videam, ecquid offendam, quod in addendis vel erratis debeat commoneri. Nihil tamen fiet, quin prius judicium tuum de istis cognoro.

Fortasse jam videris, quae adversus diatribam de Antichristo scripsit Mareschius[10]. Quorum instinctu id fecerit, facile potes cogitare. Praefatio plane est virulenta. Est is Mareschius pastor Sylvaeducensis et ibidem theologiam profitetur. Ut magis opus redderetur exosum, praefationem sic erat exorsus: 'Nuper prodiisse opusculum de Antichristo eo edente, qui et Crellii et Volkelii socianorum librum[11] edidisset'. Sed Jansonius[12], quia jam Blauwiis est conciliatus, noluit sic excudere, ne prior eos laesisse vel periculum creasse videretur. Itaque haec Mareschius, si sua a Jansonio vellet excudi, adimere est coactus.

Super duobus praecipue erit cogitandum. Unum est, quomodo filius peccati atque perditionis Caligula esse possit[13], cum epistola ad Thessalonicenses utraque scripta sit, postquam apostolus fuisset Thessalonicae, ut ipse Apostolus indicat[14], Thessalonicam autem demum venerit anno Claudii XIII: ut ex Act. XVII[15] cognoscere est, et tota temporis serie, quae in iisdem Actis antecessit. Alterum est de nomine ΟΥΛΠΙΟC[16] ubi C non potest aliud notare quam ducenta. Nam ἐπίσημον ς valet quidem VI, sed in literis non habet locum eoque in ΟΥΛΠΙΟC nequit C haberi pro ς. Succurrent fortasse, quibus occurrere utrique isti valeas. Sed, ut aliter esset, in argumento tam obscuro pulcrum fuerit conjecturas suas doctis expendendas dedisse. Siquid alius praeterea viderit, quod magis probetur, laus ea sit publica. Tantum absit calumnia, malum diabolicum: adsit amor christianus, qui nunc toto prope orbe exulat ac nusquam difficilior inventu, quam apud eos, qui inimiciter adeo veteri ecclesiae adversantur nec quicquam nisi novellum probant.

Intelligo statuisse Blauwios diatribas illas[17] seorsim editas subjungere notis in IV Evangelicas. Verum quid si dispiciatur prius, quae inimici contra sint allaturi? Fertilis eorum seges his terris, sub duobus vel tribus, qui pariter plantant et irrigant. Si non ante natalem Domini ad eas se accingere diatribas typographus possit, fortasse sat

10 Samuel Desmarets - Maresius -. Zijn *Dissertatio de Antichristo...* was in september 1640 verschenen; zie voor de volledige titel no. 4849, n. 3.

11 Joannes Crellius (1590-1633) en Johann Völkel († 1618), Duitse sociniaanse theologen; *Iohannis Volkelii Misnici De vera religione Libri Quinque Quibus præfixus est Iohannis Crellii Franci Liber De Deo et ejus Attributis, ita ut unum cum illis opus constituat*. Racoviæ, Typis Sebastiani Sternacii, Anno a nato Christo 1630. Grotius had met deze uitgave niets van doen. Tegen een tweede druk van het werk in 1649 publiceerde Desmarets in 1651-1662 een driedelig werk *Hydra Socinianismi expugnata: sive Johannis Volkelii Misnici, de vera religione, (ut falso inscribuntur) libri quinque; quibus praefixus est Johannis Crellii Franci (ejusdem commatis) liber de Deo, ita ut unum cum illis opus (integrumque Socinianae impietatis Systema) constituat. Cum eorundem refutatione exacta per additas Annotationes et Censuras necessarias, authore Samuele Maresio*... Groningae, apud Joannem Nicolaum typographum. Anno MDCLI, MDCLIV, MDCLXII; D. Nauta, *Samuel Maresius*, p. 18 no. 53.

12 De Amsterdamse drukker Johannes Janssonius, buurman en rivaal van het drukkershuis Blaeu.

13 Vgl. Grotius' *Commentatio...de Antichristo...*, p. 9 (ad *2 Thess.* 2, 3); Ter Meulen-Diermanse no. 1100. + ie ook betreffende de kritiek op dit tractaatje Grotius' briefwisseling met Etienne de Courcelles, nos. 4705 en 4688.

14 *2 Thess.* 2, 5: Non retinetis quod, cum adhuc essem apud vos, haec dicebam vobis? In zijn interpretatie van deze plaats zegt Grotius in de *Annotationes in libros Evangeliorvm*: 'Factum autem id in Syria, nam ibi fuit Paulus cum a Caesarea iret in Ciliciam Actor IX, 30.' In de *Commentatio... de Antichristo*..., p. 15 drukte hij zich op analoge wijze uit, opdat hij de 'filius perditionis' met Caligula kon identificeren.

15 *Hand.* 17, 1.

16 Zie no. 4589, n. 2.

17 *Commentatio...de Antichristo..., Explicatio...de fide & operibvs..., Explicatio Decalogi*...; zie voor de volledige titels no. 4684, nn. 4, 5 en 2.

temporis habeas dispiciendi, quid mutatum vel additum velis. Sin illo festinante excludaris temporis angustia, possint post sex septem menses adjungere, primo solum foliolo mutato, quod additionem diatribarum testetur postmodo.

Quod ad nostra[18] attinet, jam menses sunt quini vel plures, quod typographus in iis cessat. Primo fuit, quod concinnandi essent indices. Id satis molestum fuit negotium homini sic districto. Ubi ego paratus fui - id jam ante sex hebdomades fuit -, maluere progredi in tuis. Nec displicuit, quia interea paullum mihi licuit respirare - ut caetera mittam - salutantium turba sat impedito. Tamen aiunt Blauwii se meis etiam hac ipsa hebdomade vacaturos ac breviori quam existimem spacio omnia perducturos ad finem. Nam interesse sua ut tandem opus hoc prodeat, cujus mora diuturna multum damni fecerint.

Jam menses sunt aliquot, quod toparchae cujusdam uxor, femina cordata, opulenta, ἄπαις, mecum locuta de equestri honore acquirendo in Galliis marito suo[19]. Occasio inde erat, quod non aliena esset a domo domini Arlandervenii[20]. Quod ipsum tamen addo illa, ut metuo, invita. Plane enim ursit, ut praeterito prorsus, cujus id nomine exposceretur, duntaxat exquirerem, utrum, illustris et excellentissime domine, opera tua hoc honoris maritus possit adipisci. Id ego rogare per literas neglexi, quia alia magis animum meum occupant quam curae istiusmodi. Postquam tamen aurem iterum mihi vellit, puduit oblivionis et negligentiae nec ultra dilaturum hoc negotium dixi. Multum interim metuo, ne frustra sit, propterea quod invitus, scio, in ea dignitate constitutus super talibus nihilque ad reipublicae utilitatem pertinentibus negotii aliquid facessas, quibus debere nihil malis. Verum, si, ut puto, non fuerit ex honore tuo homini huic religione pontificio, caeterum optimo, tui tuorumque, nostri etiam amantissimo eam, quam ambit, operam praestare, proximum erit, ut perscribas viam aliquam, qua id confieri optime possit. Id ipsi dixi, sed videbam, malle illud honoris debere Excellentiae tuae quam alteri aiebat, non profecto, quod minori se id pretio ab illis, quos compellares consequi posse opinaretur, sed quia honoratius id marito sibique fore arbitraretur.

Illustrissimae dominae heroinae conjugi[21], quam ex Zelandia jam salvam et sospitem appulisse confido, salutem plurimam meo et meae[22] nomine dicito.

Illustris Excellentiae tuae cultor devotissimus
Ger. Io. Vossius.

Amstelodami MDCXL, V Kal.
VIIIbris St. Gregor.

Accepi a fratre jurisconsultissimo[23] De religione christiana opus aureum cum accessione notarum[24], quae plurimum illud illustrant multaque etiam doctissimos docent. Etiam in perhonorificam nostri mentionem incidi, quo nomine Excellentiae

18 Dit betreft *Gerardi Ioannis Vossii de Theologia Gentili, et Physiologia Christiana; sive de origine ac progressv Idololatriæ, ad veterum gesta, ac rerum naturam, reductæ; deque naturæ mirandis, quibus homo adducitur ad Deum, liber I et II. Liber III et IV*. Amsterdami, apud Ioh. et Cornelivm Blaev, MDCXXXXI.

19 Niet geïdentificeerd.

20 Willem Nooms, heer van Aarlanderveen († 2 oktober 1637); vgl. de sympathieke beschrijving die Vossius in januari 1638 (dl. IX, p. 19) van hem gaf. Hij had via Vossius en Grotius al in 1630 gepoogd ridderschapsbrieven van de orde van St. Michel te krijgen (dl. IV, p. 295; vgl. dl. VIII, p. 429), in welke orde o.m. Gideon van den Boetzelaer, heer van Langerak en Claude de Saumaise - Salmasius - waren opgenomen.

21 Maria van Reigersberch keerde 27 oktober in Parijs terug.

22 Elisabeth Junius.

23 Willem de Groot.

24 *Hvgo Grotivs De veritate religionis Christianæ. Editio nova...* MDCXL...; Ter Meulen-Diermanse no. 950.

tuae debeo plurimum et maximas ago gratias, quod non desinas in loco tam sublimi prosequi me affectu veteri vel etiam majori.

Vale, decus seculi, et sic raptim scribenti omnia, prout in buccam veniunt vel mentem potius, ignosce prout hactenus soles.

Adres: Illustrissimo et excellentissimo dom., viro incomparabili dom. Hugoni Grotio, serenissimae reginae et regni Suecici legato ordinario ad Christianissimum regem. Lutetiae Parisiorum. 20 st.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 8 Nov.

En in dorso: 25 Sept. Vossius 1640.

In dorso met andere hand: 1640.

Boven aan de brief met andere (latere) hand: No. 167. Ger. Joan. Vossius Hugoni Grotio S.P. De aliquot Grotii operum editione etc.

4855. 1640 september 29. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

Spero suaviter Excellentiae vestrae esse Culemburgi Deumque precor, ut valetudinem ipsi firmam felicemque reditum largiatur.

De Taurinorum urbe per famem capta rumor hic est, sed parum certus. Alii pacem ibi constitutam putant.

Hohentwila circumsidetur; praefectus[2] novo juramento adegit militem. Sollicitantur Helvetii romanenses, ut hac in re Hispanos adjuvent; illi cunctantur, ut solent. Basilea in metu est.

Caesariani in partibus illis superioribus Rhenum tenent ponte etiam facto inter Francofurtum et Hochstam. Audimus a Bavaro simulari dissidia cum domo Austriaca fallendis aliis; literas invitatorias ad Lunemburgicum et Hassicam[3] non de more scriptas; contra vocatos ad conventum Traumensdorfium[4] aliosque belli occasione principes et comites factos; clerum Trevirensem audiri velle in conventu; Suickaviam obsideri a Saxonicis et caesarianis. Sed haec aliaque Germaniae melius noscentur apud Batavos.

Rex hic, regina et par liberorum[5] bene valent. Significavit mihi rex placere sibi, ut, ubi miles e castris recesserit, Iohannes Waertius[6] deducatur Nanciacum ac deinde ejus cum Hornio[7] permutatio fiat, dummodo fedus Suediae secum prorogetur. Id autem negotium trahi a Suedis arbitror, quos et cum Batavis nihildum confecisse intelligo.

Dicuntur Catalani rursus in motu esse, obsidere oppidum Rosae, Gallorum invocare auxilia.

Lotharingiam et Burgundiae ducatum vacua ab equite incursant Hispani.

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 248. Gedrukt *Epist.*, p. 647. Verschillen in orthografie en aperte onjuistheden in de copie Uppsala zijn niet gesignaleerd. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Konrad Widerholt; een van zijn officieren had een aanslag op hem gepleegd (vgl. no. 4829).
3 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg, en Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
4 Maximilian, graaf van Trauttmansdorf. De rijksdag te Regensburg werd 13 september 1640-10 oktober 1641 gehouden.
5 Anna van Oostenrijk met de latere Lodewijk XIV en Philippe, hertog van Anjou, later hertog van Orléans.
6 Johan van Werth.
7 Gustav Karlsson Horn.

Octo millia ex urbe Taurinorum exiere; princeps Thomas[8] apud viduam Sabaudicam[9] est. Pacta latent.

Reginae Suedicae matris[10] consilia quo sint eventura, attentus exspecto rogoque Deum, ut et hoc et res alias bono Suediae vertat, Excellentiam vestram diu usibus regni servet.

8 Tommaso Francesco van Savoye.
9 Christine de France, hertogin van Savoye.
10 Maria Eleonora van Brandenburg.

Excellentiae vestrae perpetua observantia
devinctissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 29 Septembris 1640.

Adres: Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario et legato apud praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Redd. Hagae 1640 st. n. 6 Octob.

4856. 1640 september 29. Aan Willem de Groot[1].

Mi frater,

Miror, unde originem culpa habeat, sed video res meas Amstelodami non qua deberent fide tractari. Heri quidam meorum fuit apud librarium Pellaeum[2], ad quem multa a Blaviis[3] advenerant. Explicationis Decalogi[4] nullum exemplar. Dicebat Pellaeus intellexisse se me ea nolle huc mitti. Quo nihil falsius. Flaccus[5] ille nondum advenit; ubi advenerit, quid futurum sit, nescio. Interim amicis satisfacere nequeo. Rogo in haec omnia inquiras et cur mea in rebus meis praecepta nihil valeant.

Taurinorum urbe exiere Hispani. Princeps Thomas[6] in libertate est. Quibus conditionibus haec res confecta sit, nondum scimus.

Valet rex, regina et filii duo[7]

Tuus vere fraterno animo
H. Grotius.

Lutetiae, 29 Septembris 1640.

Maraisii liber[8] rogo quamprimum mittatur ad Treselium[9].

Catalani rursus in motu esse dicuntur.

Ex urbe Taurinorum qui exiere, ad octo fuere millia. Princeps Thomas Eporediae est apud viduam[10].

1 Gedrukt *Epist.*, p. 904. Beantw. d. no. 4870.
2 Guillaume Pelé.
3 De Amsterdamse drukkers-uitgevers dr. Johan en Cornelis Blaeu.
4 Ter Meulen-Diermanse no. 1117; zie voor de volledige titel no. 4684, n. 2.
5 Adriaen Vlacq, boekhandelaar in Londen; vgl. no. 4791.
6 Tommaso Francesco van Savoye.
7 Anna van Oostenrijk met de latere Lodewijk XIV en Philippe, hertog van Anjou, later hertog van Orléans.
8 Samuel Desmarets - Maresius - had in september 1640 zijn *Dissertatio de Antichristo...* gepubliceerd; zie voor de volledige titel no. 4849, n. 3.
9 Daniël Tresel, koopman te Rouaan.
10 Christine de France, hertogin van Savoye.

4857. 1640 september 29. Aan Paltsgraaf Karl Gustav[1].

Très excellent et très illustre prince,

J'ay escript quelquesfois à vostre Altesse sur l'affaire de Poissy. Je croi que vostre Altesse fera bien d'en conférer avecq monsieur le grand-chancellier[2] et ayant appris son advis de m'escrire ce que sera à propos de faire. J'ay faict voir clairement à ceux qui

1 Gedrukt *Epist. Grotii ad domum Sueciae*, p. 35. Vgl. voor de inhoud van deze brief ook nos. 4758, 4788 en 4796. Karl Gustav, paltsgraaf van Zweibrücken, de latere koning Karel X van Zweden, was begin augustus, na een verblijf in o.a. Frankrijk, in Zweden teruggekeerd. aant.

2 Axel Oxenstierna.

doibvent administrer la justice ce qu'en est du faict. C'est à eux de faire ce qui est de la raison.

La lettre qui va avecq cette-cy est de monsieur du Maurier[3], qui volontiers se mesle de toute sorte d'affaires. Il ne m'a rien faict sçavoir du contenu, mais je croy que c'est sur le subiect de Poissy.

Je suis de tout mon coeur, très excellent et très illustre prince,

de vostre Altesse le très humble serviteur

H. de Groot.

A Paris, le 29 de Septembre 1640.

Adres: Au très excellent et très illustre prince Charles Gustaf, palatin du Rin, duc de Bavière etc.

Met andere hand: A Stockholm.

4858. 1640 september 29. Van Paltsgraaf Karl Gustav[1].

Monsieur l'ambassadeur,

J'ay reçeu vos lettres par deux fois[2] avec une copie de la relation sur l'affaire de Poissy et voit par cela le grand soing que vous prenez de moy touschant ceste affaire, en quoy je me trouve grandement empesché à trouver des tesmoignages assez souffiçantes pour vous asseurer de ma sincère affection en vostre endroict.

Or pour retourner à l'affaire de Poissy, je vois que vous et monsieur de Maurier[3] avez travaillez sur ceste affaire jusques à un haut poinct, ainsi que le chancelier[4] a eu ordre du roy de ceste affaire, mais que ses commissaires et autres vont trêner l'affaire, de quoy ayant esté adverty par vos lettres j'ay trouvé à propos d'envoyer la dernière lettre avec la copie de la relation à m.^{r} le grand-chancelier de Suède[5], affin de communiquer avec luy de ceste affaire voyant quelle s'emplifie de plus en plus. J'espère d'en avoir bientost son advis et que m.^{r} le grand-chancelier mesme communiquera son conseil avec vous.

Au reste je n'ay pas voulu manquer à vous faire part de mon voyage en Suède sçaschant bien que m.^{r} Salvius[6] vous a donné advis de mon arrivé à Hambourg. De là j'ay pris ma route sur Lubeck, Vismar et Stralsund, où ce que je me suis embarqué dans une naviere royale de Suède par laquelle j'arriva le 4 d'Aoust à Stegebourg, mais, trouvant que monseigneur mon père[7] estoit desià party pour

3 Louis Aubéry du Maurier. De brief ontbreekt.

1 Hs. London, British Museum, coll. Egerton 1, 525, f° 5/46. Antw. op nos. 4788 en 4796; beantw. d. no. 4942. Vgl. voor de inhoud van deze brief ook nos. 4758, 4796 en 4857.

2 Nos. 4788 en 4796.

3 Louis Aubéry du Maurier.

4 Pierre Séguier.

5 Axel Oxenstierna.

6 Johan Adler Salvius, Zweeds ambassadeur in Hamburg.

7 Johann Kasimir, paltsgraaf van Zweibrücken.

Stockholm, je me rendi le 6 avec monseigneur à Stockholm, où ce que j'ay receu toutte sorte de contentement de sa Majesté[8] et de messieurs la régence[9] comme aussi des autres à cest heur estant icy de retour avec monseigneur mon père; je croy d'en partir bientost à la cour pour y demeurer d'ordinaire, où ce que je vous communiqueray plus des particularitez.

Cependant je demeure, monsieur l'ambassadeur,
vostre très affectionné et obligé
Charles Gustaf, comte palatin.

De Stegebourg, le 19 de Sept. l'an 1640.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 22 Nov.

8 Christina van Zweden.
9 Zie voor hun namen no. 4461, n. 3.

4859. 1640 september 29. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Venit ad me die Lunae exacto comes Chavigniacus[2] dixitque regem auditis, quae ego pro mareschalli Hornii[3] libertate proposueram, constituisse Waertium[4] mittere Nanciacum, ubi miles redisset in hiberna, ut sic majore cum praesidio deduci posset. Placere item regi, ut Waertius cum Hornio permutetur ita tamen, si foederis cum Suedia prolatatio fieret. Nullas regem videre causas, cur id in deliberationem veniat, cum rex omnia foederis antehac facti sua ex parte impleverit et bellum feliciter procedat capta nunc - nam hoc addebat - et Taurinorum urbe. De ea urbe capta rumor quidem est aliquis, sed parum liquidus. Plerique putant bellum illud pace compositum eoque magis, quod dicatur princeps Thomas[5] esse in libertate. Dicebat praeterea Chavigniacus audisse regem questum me apud Sublimitatem tuam, quod non is, qui deberet mihi, habitus esset honos a Franciae cancellario[6]; cancellarium semet excusare, regis autem esse voluntatem, ne minus mihi quam aliis regum legatis honoris haberetur, ac cupere id in Suediam scriberem. Dixi me vera scripsisse, non tamen eum esse, qui, siquid per incuriam factum esset, ubi de animo constaret, oblivione id sanare non possem; scripturum me in Suediam ac confidere futurum hic, ut in veteri possessione defendar.

Locuti etiam sumus de Angliae rebus. Ita autem sentiebat D. Chavigniacus, si rex Britanniae foedus nostrum amplexus esset, non modo bene consulturum eum fuisse palatinae domui ac Germaniae rebus, verum etiam obsequentioribus usurum populis, quibus suspecta est Hispanorum apud aulam auctoritas. De principe palatino[7] benigne loquebatur.

Dicitur rex Hispaniae venisse Barcinonem et quidem sine Olivaresio[8], quo gratior suus sit adventus apud gentes nondum persanatas.

Res Germanicas iis nuntiandas relinquo, qui in Batavis sunt, Helveticas autem Marino[9], cujus memorem fore Sublimitatem tuam spero; res enim ejus id exigunt.

Hohentvila circumsidetur ab Hispanis; praefectus[10] autem novo juramento illigavit milites.

Bavarus, ut alios decipiat, simulat non bene sibi cum Austriacis convenire.

Deus, Excellentissime et illustrissime domine, consilia Sublimitatis tuae pro bono Suediae Europaeque totius prosperet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 646; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 75.
2 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny, Frans staatssecretaris van buitenlandse zaken.
3 Gustav Karlsson Horn. Grotius was op 12 september bij Lodewijk XIII op audiëntie geweest; vgl. no. 4836.
4 Johan van Werth.
5 Tommaso Francesco van Savoye.
6 Pierre Séguier; vgl. no. 4835 aan Oxenstierna.
7 Karl Ludwig van de Palts.
8 Gaspard de Guzmán, graaf-hertog van Olivarés.
9 Charles Marin(i), Zweeds resident in Zürich. Hij schreef Grotius geregeld over zijn financiële problemen veroorzaakt door het uitblijven van zijn salaris. Grotius bepleitte in de loop van 1640 enige malen zijn zaak bij Oxenstierna; vgl. nos. 4633, 4759, 4803, 4961 en 4974 (resp. 5 mei, 28 juli, 25 augustus, 8 en 15 december).
10 Konrad Widerholt.

Lutetiae, 29 Septembris 1640.

Si foederis prorogationem[11] nihil praeter disputationem de pecunia moratur, haud dubie cardinalis pecuniam promissam augebit.

11 Het verdrag tussen Zweden en Frankrijk werd in juni 1641 verlengd; zie Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI, I, p. 207vv.

Ex urbe Taurinorum exiere octo millia militum. Princeps Thomas apud viduam[12] est. Ceterae pactiones latent.

Spargitur hic Catalanos iterum in motu esse et obsidere maritimum oppidum Rosas et implorare opem Galliae terra ac mari.

Hispani Lotharingiam et Burgundiae ducatum ab equite vacua incursant.

Adres: Axelio Oxenstiernae, sacrae reg. Maj. regnorumque Sueciae senatori et cancellario.

4860. 1640 oktober 1. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Marezii librum[2] habet apud se uxor[3], quam jam diu tibi adfuturam speraveram; sed ventus et nautarum indiligentia eam hactenus remorata est. Ex excerptis, quae tibi missa sunt[4], nihil de tota re potes statuere. Ego librum legi; pauca invenio stabiliendae Calvini de Antichristo sententiae, magis laborat in tuis destruendis, praefatio vero omnium judicio limphatica est; quare in tua persto sententia, ut scommata et scurrillia dicta - ita enim voco ea, quibus bonum christiani hominis propositum in pessimam partem accipitur - contemnas, rationibus vero, quae in contrarium adducuntur, nulla habita hominis ratione, breviter respondeas in tertia commentarii tui editione[5] Annotatis in Evangelia subjungenda. Sunt qui judicent praefationem Marezii ex officina magni Cretensis[6] prodiisse, nam is in suo collegio librum eum primus obtulit collegis et insunt aliqua quae ejus genium sapiant.

De Corcelio[7] rogo, nequid sinistri suspiceris; neque enim aliunde eum pendere mihi persuaseris et tam Blaviorum[8] quam tua interest, ut opus quam emendatissimum prodeat. Illud scio occurrere aliqua in tuo manuscripto, quae speciem mendi prae se ferant et tamen te inconsulto corrigi non possint, qualem locum mihi, dum Amstelodami essem, ostendit, de quo diu disputavimus.

12 Christine de France, hertogin van Savoye.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 4845; beantw. d. no. 4876.

2 Samuel Desmarets - Maresius - had in september 1640 zijn *Dissertatio de Antichristo...* gepubliceerd; zie voor de volledige titel no. 4849, n. 3.

3 Maria van Reigersberch keerde op 27 oktober terug in Parijs.

4 Zie no. 4849.

5 Deze herdruk van de *Commentatio... de Antichristo...* (Ter Meulen-Diermanse no. 1100) draagt als opschrift *[Commentatio] ad Prophetiam Pavli II ad Thessalonicenses (ut vulgo appellatur) capite, & Iohannis Apostoli in epistola ipsivs capite II, & IV. item ad complura Apocalypseos loca*; Ter Meulen-Diermanse no. 1102. Het traktaat staat afgedrukt op p. 1032-1060 achter *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm...*; Ter Meulen-Diermanse no. 1135. Grotius beantwoordde Maresius' traktaat met een afzonderlijk geschrift: *Hvgonis Grotii Appendix ad interpretationem locorvm N. Testamenti quæ de Antichristo agunt, aut agere putantur. In qua via sternitur ad Christianorvm concordiam.* Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXLI; Ter Meulen-Diermanse no. 1128. Zie ook no. 4907.

6 Niet geïdentificeerd; zie ook no. 4876. aant.

7 Etienne de Courcelles, remonstrants theoloog; zie ook no. 4849, n. 19.

8 De Amsterdamse drukkers-uitgevers dr. Johan en Cornelis Blaeu.

Bremius[9], de quo scripsi, est juvenis Graecae linguae apprime peritus, qui Vossii[10]

9 Daniël de Breen - Brenius -, theoloog te Amsterdam. Hij werd door Willem de Groot op 3 september voor het eerst genoemd; vgl. no. 4816 en n. 6.

10 Gerardus Johannes Vossius; het is niet na te gaan wèlke van zijn zonen wel, welke niet de lessen grieks van De Breen hebben gevolgd.

liberos in ea exercuit, remonstrantibus addictus, quo meliorem correctorem inveniri posse omnes negant. Vossii liberos[11] corrigendi provintiam diffugere, cum illic essem, cognovi, quia ita festinant operae, ut multum temporis ea res absumtura sit. Cum Corvino[12] nuper locutus sum; si ad eum scripseris, facile impetrabis, ut aliquam operis curam in se recipiat, sed perpetuam ut praestet, vix permittit ea, cui jam excolendae incumbit, juris professio. Alios, quibus ea res mandari possit, ego non novi. Interea ne cessari hic putes, scias jam integrum alphabetum ternionum in folio esse absolutum, et perventum ad XIV Mathaei caput, quae omnia per uxorem accepturum te spero; mittam enim die crastino folia a littera M ad litteram Z, caetera jam ante misi.

Corcelius ut de Veritate religionis Christianae exemplar Mairianae editionis[13] habeat, curabo; interea super Belgica ejus libri impressione[14] id cogites velim aliqua a te latinae versioni etiam nuper addita, quae Belgicum poema non agnoscit et ad quae propterea nullae notae referri possint; quare e re fore, ut aut tu aut filius[15] aut quispiam amicorum versus tuos interpolet adjungendo ea, quae ante deerant, et tum vernacule transferantur notae textui responsurae.

Affinis Losecatius[16] tertia abhinc septimana alterum inibit matrimonium cum vidua Ultrajectina[17], cui genus Deuverde maritus prior dux militum Heetvelt[18] fuit. Ajunt ei opes esse non parvas, nam et carruca utitur, et genus patricium, sed cum priore marito discordi vixit animo, quod an omnino defuncto imputandum sit, novit Deus; ille certe nullo a nobis petito consilio habeat ut nactus.

De Calcaria ab Hassis capta alii te docebunt; ego hoc jam tantum addam Gomarum[19] iterum suam de praedestinatione ante lapsum sententiam defendere thesibus parantem a magistratu Groningano auctoritate publica esse inhibitum.

Vale.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae Comitis, 1 Octobris 1640.

11 Mattheus en Isaac Vossius.
12 Johannes Arnoldi Corvinus, rechtsgeleerde te Amsterdam; vgl. Grotius' brief aan hem, no. 4801 dd. 25 augustus.
13 *Hugo Grotius De veritate religionis Christianæ. Editio Nova, additis annotationibus, in quibus testimonia.* Lugduni Batavorum, Ex Officina Ioannis Maire, MDCXL; Ter Meulen-Diermanse no. 952.
14 Grotius wenste geen Nederlandse vertaling van *De veritate*, wel een herdruk van het oorspronkelijke gedicht *Bewijs Van den waren godsdienst In ses Boecken gestelt By Hvgo de Groot*. Gedruckt in 't Iaer onses Heeren MCDCXXII [sic]; Ter Meulen-Diermanse no. 143. Omstreeks 1650 zou toch een prozavertaling verschenen zijn; vgl. Ter Meulen-Diermanse no. 1068. Het *Bewys* werd in 1648 herdrukt (Ter Meulen-Diermanse no. 145).
15 Pieter de Groot.
16 Frederik van Losecaat, weduwnaar van Adriana de Groot († 10 december 1639).
17 Gijsberta van D(e)uverden, dochter van Cornelis van De(u)verden († 1636), heer van Kragtwijk, oud-burgemeester van Utrecht, en van Barbara Gerrits Wttenbogaert (1559-1634). Zij gingen 29 september 1640 in ondertrouw.
18 Guillaume van den Heetvelde, kapitein over een compagnie te voet, gelegerd in garnizoen te Breda; hij was 18 mei 1640 begraven in de Geertekerk in Utrecht.
19 Franciscus Gomarus (1563-1641), thans hoogleraar theologie te Groningen. Hij ondervond moeilijkheden toen hij een *Disputatio de divinae praedestinatione hominum objecto* wilde laten verdedigen; zie De Bie-Loosjes, *Biogr. woordenb.* III, p. 295v.

Utenbogardus[20], cui aliqua ex Annotatis jam impressis legenda dedi, mirifice ea extollit et gratulatur quidem sibi, quod ea ante mortem legere potuerit; caeterum dolet id non accidisse anteriore tempore, cum ipse esset valentior, et editionem quidem satis emendatam esse testatur. Illud vero addit vereri se, ne libertas ista prophetandi quam ipse facit maximi aliquod tibi apud Suecos tuos damnum afferat, nam in id et Marezius

20 Johannes Wtenbogaert.

incumbit allegando sententiam lutheranorum et ipsius regis invictissimi Gustavi Adolphi[21].

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de la reine et couronne de Suède prez de sa Ma.[té] trèschrestienne. A Paris.
Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 11 Oct.
En in dorso: 1 Oct. 1640. W. de Groot.

4861. 1640 oktober 1. Van P. Spiring Silvercrona[1].

Mijnheer,

De seer waerden ende hoochaengenaemen van u Excell.[tz] gedateert den 22 passato[2] is mij den 29 selviges wel geworden. Onder anderen bedancke ick mij ten hoogsten voor de goede continuatie, die u Ex.[tz] belieft heeft in het comuniceren der novellen, verhoopende u Ex.[tz] [door] sulcx voortaen meer te doen een grootgunstich belieben draegen werden.

Daerentegens sal voor ditmael weynich schrijffwürdichs van hier te noteren vallen. Terwijlen sijn Hooch.[t] den heere prince van Orangiën den verleeden saterdach thuys gecomen is, laetende sijn leger regimentswijse op de naeste frontieren om in tijt van noot deselve in der haest te connen tesaemen brengen, 't welck ten faveur van Vranckrijck geschiet.

Ick heb dese weeck geene brieven uyt het rijck gehadt; dat mij belett u Excell.[tz] te comuniceren, wat bij de heeren ambassadeurs in Sweden[3] soude mogen getracteert sijn, doch verneme hier eenige mompelinge van dat de voornoemde heeren ambassadeurs yets geschlooten souden hebben, maer ick verneme niet, wat het sij, dat mij verlangt te weeten. Soo haest ick daervan onderrecht sal sijn, sal ick niet mancqueren u Excell.[tz] part daervan te geven.

Van Duytsland hebben wij noch niets considerabels gelijck u Excell.[tz] sulcx uyt hierbijgaende copy[4] selfs sal sien connen.

Voor 8 daegen hebbe u Ex.[tz] ick dienstich versocht[5] om te weeten het comportement van de scheepe(n), als deselve in de zee rescontreren off als deselve een des anderen haven passerende; dat ick hiermede nochmaels gedienstich bidde u Ex.[tz] mij daervan een berecht gelieven te geven; sal in gelijcken occasiën ofte met dat sonsten in mijn vermoogen staedt u Ex.[tz] altijt gerne wederom dienen.

21 Gustav II Adolf; vgl. Maresius' *Dissertatio de Antichristo*..., p. 11.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13. Orig. Niet ondertek. Petter Spiring Silvercrona was resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag.
2 Grotius' brieven aan Spiring Silvercrona van 1640 ontbreken.
3 Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva. Het verdrag tussen Zweden en de Republiek was op 11 september 1640 gesloten; zie Aitzema, *Saken v. St. en Oorl.* II (f.[o]), p. 691-698, en Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI. I, p. 192-195.
4 Bijlage no. 17.
5 Zie no. 4850 en n. 9.

Waermede sal eyndigen ende naer u Ex.^{tz} godelijcker protectie bevolen hebbende verblijve altijt

u E. dienstbereytwillig.

Haagh, den 1 8bris 1640.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 11 Oct.

4862. 1640 oktober 2. Van G. Keller[1].

Hochedel, gestrenger Herr Ambassadeur, hochgeehrter Herr undt Patron,

Auss Schweden haben wir diese Nachricht, dass die Herren holländische Gesandten[2] nach erlangter Expedition, den 5. huius, undt solenniter genommenem Abschied willens waren met einem königlichen Orlogschiffe, so ihnen zugeordnet worden, den 7. detto von Stockholm abzuseglen. Ihre empfangene Resolution ist noch in geheimb undt wirdt mann hiernechst, woruff sie beruhet, zu vernehmen haben.

Die Keyserlichen in der Schlesie haben nach Eroberung Lieben Hirschberg attaquirt undt selbigem Ort mit dem Canon hart zugesetzt, aber doch, nach vernommenem Anmarche des Herrn Generalmaior Stalhanschen[3] zum Entsatz, oder zum wenigsten eine Diversion zu machen, solchen wieder quittirt undt uff einen Berg sich gezogen, woruff er sich verschantzt, undt gedachtes Hirschberg nur bloquirt gelassen hatt. Indessen hatt eine schwedische Parthie zwoe keyserliche Compagnien Rheuter auss Grossglogaw rencontrirt, derselben einen guthen Theil niedergemacht, 38 Gefangne, darunter etzliche Officiers, mit 140 Pferden zurückgebracht undt alsso selbige gäntzlich ruinirt.

Auff den 25. huius ist eine mündtliche Conferentz zwischen dem König in Pohlen[4] undt Churfürsten zu Brandenburg[5] auff einem Jagthauss an den litthawischen Gräntzen angestellt, worbey auch Arnim[6], massen er beraits von Dantzig abgeraisst war, sich sonder Zweiffel finden wirdt.

Dieser Tagen hatt ein Rittmeister auss Wolffenbüttel, nahmens Immernüchtern[7] mit 60 Pferden einen Obristleutenant von der longuevillischen[8] Armee mit etzlich undt 80 in Preussen newgeworbenen Knechten jenseits der Elbe zwischen Winssen undt Lüneburg angetroffen, den Obristleutenant undt zween Capitains gefangengenommen, die übrigen aber allesampt, undt, wie glaubwürdig berichtet worden, er allein durch seine Handt 26 niedergemacht. Nun befinden sich noch 2 colhasische[9] Capitains mit ihren auch auss Preussen gebrachten Völckern alhier, undt gedencken heut oder morgen uff Cassel zu gehen; wie nun diese überkommen werden, wirdt die Zeit geben.

Unterdessen bin ich undt verbleibe allzeit

Ew. Exc. gehorsamber Knecht

G. Keller mpp.[a]

Hamb., den 22. 7br. 1640.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 12. Eigenh. oorspr. Georg Keller was secretaris van de Zweedse gezant te Hamburg, Johan Adler Salvius.
2 Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva.
3 Torsten Stålhandske. Zweeds generaal-majoor.
4 Wladislas IV (VII).
5 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
6 Hans Georg von Arnim-Boytzenburg.
7 Niet nader geïdentificeerd.
8 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
9 Waarschijnlijk de kolonel Abraham Coolhaes.

Onder aan de brief staat: H. Amb. Grotio.
Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 24 Oct.

4863. 1640 oktober 3. Van I. Jasky[1].

Illustrissime et excellentissime domine, domine observandissime,
Diu est quod nihil literarum ad Excellentiam vestram dedi, sed hoc non neglectu

1 Hs. Utrecht, RA. Prov., Arch. Boetzelaer, 556, 31. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 4744; beantw. d. no. 4908. Israel Köhne genoemd von Jasky was een invloedrijk man in zijn geboortestad Danzig.

observantiae - quam Excellentiae vestrae debeo - quam materiae defectu factum. Indecens enim mihi visum inanibus literulis meis tanto viro tantisque negociis occupato obstrepere. Sed consideranti mihi summam Excellentiae vestrae humanitatem et amorem, quo me immeritum dignatur, venit in mentem praestare his qual(i)busqualibus literis cultum et obseq[u]ium meum Excellentiae vestrae exhibere quam materiam scriptu dignam exspectare. Nihil itaque est quod iam Excellentiae vestrae scribam, nisi hoc quod nihil habeo.

Certe partem felicitatis nostrae aestimo aliunde exitus obsidionum, conflictuum, bellorum intelligere[2] quam haec de nobis scribere. Nos in littore stamus et naufragorum vicem dolemus, prospere navigantium fortuna laetamus. Imprimis non vulgari accipimus gaudio felicem illorum successum, qui universalem mundi dominationem intra limites cogitationum cohibere conantur. Liberi enim populi est libertati aliorum favere et illam si non re ipsa promovere, votis prosequi.

Rex noster[3], qui diu variis cum morbis conflictatus est, iam Dei favente gratia et opera praestantissimi cuiusdam medici Germani[4] iam melius habet.

Ego prosperrimam Excellentiae vestrae valetudinem et optatos rerum successus ex animo precor.

Excellentiae vestrae ad quaevis officia paratissimus
Jasky mpp.

Dab. Gedani, die 3 Octobris A.^{o} 1640.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 30 Oct. 1640.

4864. 1640 oktober 4. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

Vous aurez appris desià les conditions de la reddition de la ville de Turin[2], qui sont assez honorables pour le prince Thomas[3], qui attend à ceste heure dans la ville d'Inuvrée la responce du roy d'Espagne sur les ouvertures d'un accomodement avec madame de Savoye[4]. Il est fort fâché contre le marquis de Leghanès[5], qu'il n'ait secondé de dehors sa dernière attaque qu'il avoit fait sur le camp françois le 15 du courrant, car on croit qu'il luy eust réussy de sauver pour le moins sa personne, sans capituler sa liberté avec les François. Mais Leghanès s'excuse sur ce que l'advis ne luy en estoit venu à temps, encor que d'autres croyent qu'à desseing il

2 Zie Grotius' brief van 21 juli, no. 4744.
3 Wladislas IV (VII) van Polen.
4 Niet geïdentificeerd.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds resident in Zürich.
2 Turijn gaf zich op 19 september over aan Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac. De voorwaarden van overgave bijv. in Claretta, *Storia della reggenza* III, p. 164-169.
3 Tommaso Francesco van Savoye.
4 Christine de France, hertogin van Savoye.
5 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.

n'ait voulu hazarder le reste de ses trouppes en ayant besoing à maintenir les autres places et empêcher plus gran progrez des François, qui pour le présent se peuvent reposer un peu sur le bon homme ayans assez fait ceste année, qui leur a esté fort heureuse; et si Bannier[6] fait cependant quelque bon coup contre Piccolomini[7], nous voilà arbitres de la paix générale que la maison d'Austriche sera contrainte d'accepter plus raisonable de ce qu'elle croit.

6 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
7 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.

Le roy d'Espagne recerche la paix avec le gran Turc[8] et veut-on qu'il l'obtiendra si la guerre contre le roy de Perse[9] va en avant, car il ne sçauroit autrement maintenir le domaine sur la mer Méditerranée ayant à ceste heure assez à faire avec des Cosaques polonois, qui font des continuelles courses sur la mer Noire. D'autres disent que le gran ambassadeur de Perse[10] est en chemin pour venir à Constantinople et ratifier ce que le petit[11] a conclu avec la Porte, où pareillement sont attendus les ambassadeurs de Venise tant ordinaire qu'extraordinaire[12].

Ie vous supplie de me communiquer ce que contiennent les traittés que nous avons fait avec le duc de Luneburg[13] et en quoy consiste l'alliance de Suède avec la France[14] les discours en estant icy fort divers.

De l'affaire du Jean de Vert[15] monsieur Mukel[16] me presse tousiours et i'en attend vostre advis au plustost. L'attente de l'argent me fait languir et perdre tout mon honneur parmy ces gens icy et ie ne puis comprendre, quelle façon est ce de me traitter en sorte ayant mérité autre récompense.

Les trois mois qu'on a assigné aux exilés de la Voltoline pour dans iceux pourvoir chasque année à leur intérests commencent à passer sans que i'y puisse pourvoir à cause de mes deubtes, qui m'empêchent de faire ce qui est avantageux pour ma femme[17] encor malade et en tel concours de maux il ne seroit pas estrange que ie tombasse plus malade qu'elle ayant tout sur mes espaules.

Ie demeure, monsieur,

tout le vostre

C. Marin ms.

De Zurig, ce 24 de 7bre l'an 1640.

Si vous sçavez quelque secrétaire de qualité en Suède avec lequel ie pourrois correspondre, ie vous prie de me dire son nom, car monsieur Camerarius[18] m'a escrit une fois qu'il y en a un auprès de la reine, homme fort de bien, du nom duquel ie ne me souvient plus. Messieurs Smalz[19] et Schvalick[20] sont trop paresseux en cest office de correspondance.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 18 Oct.

En in dorso: 24 Sept 1640. Marin.

8 Ibrahim, sultan der Ottomanen.
9 Safi I.
10 Saru kahn.
11 Mohammed Kuli khan; vgl. Hammer, *Hist. de l'empire ottoman* IX, p. 350-358.
12 De bailo Gieronimo Trevisan en de extraordinaris ambassadeur Piero Foscarini.
13 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg. De ratificatie van het verdrag met Zweden werd op de lange baan geschoven; vgl. Pufendorf, *Comm. reb. Suec.* XII, § 43-48.
14 Verdrag van Wismar, geratificeerd op 5 maart 1638; zie Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI. 1, p. 161v. Het werd in juni 1641 verlengd; zie *ibid.*, p. 207vv.
15 Johan van Werth, keizerlijk officier in Franse krijgsgevangenschap.
16 Friedrich Richard Mockhel, Zweeds hofraad en resident te Benfeld.
17 Alessandra Paravicini Capelli.
18 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant te Den Haag.
19 Peter Abel Schmalz, voormalig secretaris van de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
20 Vermoedelijk de ‘secretarius regius’ Christoffer Friedrich Schwalch.

4865. 1640 oktober 6. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

Spero bene eventuram valetudini Excellentiae vestrae peregrinatiunculam istam et secessum Culemburgensem; quod ut ita sit Deum ex animo precor. Non potuerat ad id Excellentia vestra tempus elegisse magis a negotiis vacuum.

Apud vos puto jam milites reduci in hyberna. Alibi vero manent adhuc in aperto exercitus, cardinalis Hispani ad XXV millia, Castilionaei[2] non minor. Cepere Galli praefectum S. Audomari[3]; in urbem ipsam insidias struxere, sed irritas.

Est rex ad S. Germani cum regina ac filiolis duobus[4], cardinalis in proximo, omnes bene valentes.

De urbe Taurinorum nihil habemus aliud nisi exiisse inde Hispanos 24 Septembris; pactiones, quae de illis rebus factae sunt, clam habentur magno studio. Interim Catalani dicuntur cepisse Rosas ad mare oppidum magnoque flagrare desiderio libertatis.

Videtur idem ventus et Anglos afflare, quorum gratiam Scoti, quanquam cum armis ingressi Angliam, captant modis omnibus multique Angliae nobiles, jam et civitates nihil immotum relinquunt, ut iterum coeat Angliae parlamentum[5]; quod si sit, multos ibi fautores repertura erit Scotorum causa.

Rumor hic est laborare imperatorem, ut regina mater Suediae[6] regi Daniae nubat et pro dote afferat jus in Pomeraniam. Ego vero Daniae regem non puto hac aetate bellum in Suedos appetere neque vero, si id velit, situros Daniae primores. Dicitur praeterea imperator velle exonerare archiducissam Claudiam[7] liberum suorum tutela eamque in se suscipere.

Praefectus castelli Fontani[8] apud lacum Comensem pecunias a Mediolano Rhaetis missas retinet, donec, sic ait, protestantes, qui in Valle Telina latitant, ejiciantur. Queruntur autem de Rhaetis et hoc Hispani, quod ad tuendum Burgundiae comitatum nihil militis miserint Rhaeti, cum XV millia promisissent. Habent illi exceptiones quasdam; sed in societatibus adeo inaequalibus, qui plus valet, foedera interpretatur suo ex usu.

Gallicus exercitus in fine Belgico maxime apud Peronam est. Hispanicus propius Duaco, sed sparsior. Quid egerit apud Brandenburgicum Arnhemius[9], quid in Dania sit acturus, scire cum tempore aveo.

Deus Excellentiae vestrae publicoque cuncta det prospera.

Excellentiae vestrae perpetua devinctus observantia
H. Grotius.

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 249. Gedrukt *Epist.*, p. 647. Verschillen in orthografie en aperte onjuistheden in de copie Uppsala zijn niet gesignaleerd. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk.
3 Gilles d'Ostrel de Lières, burggraaf van Lières. Zijn gevangenneming door de goeverneur van Ardres, Jean de Bouex de Lermont, wordt beschreven o.a. in de *Gazette 1640* no. 128, p. 705-708 dd. 5 oktober; vgl. ook M.N., 'Capture d'un gouverneur de St. Omer', Arras, Arch. du Pas-de-Calais, Bibl. hist. B 1330[16].
4 Anna van Oostenrijk met de latere Lodewijk XIV en de jong geboren Philippe, hertog van Anjou, later hertog van Orléans.
5 Het 'Long Parliament' kwam op 13 november 1640 bijeen.
6 Maria Eleonora van Brandenburg, weduwe van Gustav II Adolf; zij had zich in het geheim naar Denemarken begeven.
7 Aartshertogin Claudia.
8 Louis Paniza, goeverneur van fort Fuentes.
9 Hans Georg von Arnim-Boytzenburg.

Lutetiae, 6 Octobris 1640.

Adres: Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario et legato apud praepot. Ord. Foeder. Belgii.

4866. 1640 oktober 6. Aan Willem de Groot[1].

Frater optime,

Recte tu quidem uxori meae[2] ominaris. At illam adhuc modo naves imparatae, modo venti in Zelandia detinent. Adventat et hyems et tempestates et quis scit, quando illa hic futura sit. Quare rogo exemplar Maraisii[3] ad Treselium[4] sine ulla mittatur mora isque rogetur, ut quamprimum ad me mittat, ut ita eum tractem, prout erit meritus.

Ut magis videas, quanta negligentia res meae literariae tractantur, misit Curcellius[5] exemplaria τῶν ἀνωνύμων[6] per Treselium, sed non mihi, verum Mercerio[7]. Mea autem exemplaria quando ventura sint, plane ignoro. Valde crucior neminem me habere Amstelodami, qui mihi navare velit operam, qualem ego liberaliter amicis sim praestiturus. Nam ita trahi ac velut deludi magna est miseria.

In Gallia audio parari scriptionem super eodem argumento a Bouchardo[8], pastore Cadomensi. Vir est eruditus et, ut puto, Maraisio modestior.

Senator Saravius me convenit super quibusdam locis de Veritate religionis christianae[9], super quibus testatur sibi satisfactum. Hunc aliquid scripturum non puto, sed habet affinem Launaeum, qui et in Danielem et in Apocalypsim multa scripsit[10] omnia obvia pro telo arripiens contra pontificem. Is opinatur reges omnes presbyteriis reformatis futuros supplices. Ita enim vaticinia explicat. Forte is aliquid scribet, quod velim.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 904. Antw. op no. 4849; tezamen met no. 4876 beantw. d. no. 4890.
2 Maria van Reigersberch keerde 27 oktober terug in Parijs.
3 Samuel Desmarets - Maresius - had in september 1640 zijn *Dissertatio de Antichristo...* gepubliceerd. Zie voor de volledige titel no. 4849, n. 3.
4 Daniël Tresel, koopman te Rouaan.
5 Etienne de Courcelles, remonstrants theoloog. Hij verzorgde voor Grotius correctiewerk, waarmee deze echter niet tevreden was; vgl. nos. 4705, 4787, 4833, 4845, 4854 en 4861.
6 *Commentatio...de Antichristo...*; *Explicatio...de fide & operibvs...*; *Explicatio Decalogi...*; zie voor de volledige titels no. 4684, nn. 4, 5 en 2.
7 Wellicht Edmond Mercier, gewezen priester met sociniaanse sympathieën; vgl. Pintard, *Libertinage érudit*, p. 50.
8 De Franse filoloog en theoloog Samuel Bochart. Vgl. de brief van Sarrau aan Saumaise dd. 20 juli 1640 (hs. Parijs, BN fonds lat. 10350): 'Je vous ferai voire à v.re passage par ici une excellentissime lettre du petit m.r Bochard de Caën qui est escrite en un stile si modeste que ie voudrois que touts ceux qui escrivent les uns contre les autres le peussent imiter. C'est une refutation du premier chapître du Traicté de Antichristo... Ie luy ay envoyé ledit escrit, sans lui faire conoistre l'autheur; il s'est néantmoins comporté si civilement avec lui, quoiqu'il le redargue très puissamment, que i'en pourroi faire voire le contenu à mon.r Gr. sans qu'il s'en peut offenser. Depuis que ledit s.r B. a sceu à qui il avoit en affaire, il m'a extrèmement recommandé de supprimer sa lettre: vous la lisés (?) pourtant, si vous en voulés prendre la pène, mais n'en parlés pas, ie vous prie, à m.r son oncle, puisqu'il ne le désire pas, àfin seulement qu'il ne se plaigne pas de moy.' Vgl. dezelfde aan dezelfde dd. 10 augustus 1640: 'M.r Bochard vous fera voire une exacte refutation de la Commentatio de Antichristo.' Het geschrift van Bochart is niet teruggevonden. aant.
9 Zie de brief van Claude Sarrau van 18 september, no. 4840, en Grotius' antwoord daarop, no. 4842.
10 Pierre de Launay, sieur de La Motte et Vauferlan, Frans protestants bijbelexegeet. Hij schreef o.m. *Paraphrase sur le prophète Daniel*, Sedan 1624, en *Paraphrase et Exposition sur l'Apocalypse, Tirée des sainctes Escritures & de l'histoire Par Ionas Le Buy S.r de La Perie.* A Geneve, Chez Pierre Aubert. M.DC.LI. Zie Haag, *France prot.* VI, p. 428-429.

Tuiellerius[11], antehac regis apud Venetos legatus, ad vos venit. Causa inter caeteras est, quam conjectas, et ut in posterum annum fortius ibi res gerantur. Multum Galliae refert producere fedus, primum cum Suedis, deinde et cum Batavis[12]. Hoc certe anno aliis

11 Matthieu (Gaspard) Coignet, sieur de La Thuillerie, graaf van Courson.

12 Het verdrag tussen Zweden en Frankrijk werd in juni 1641 verlengd; zie Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI. 1, p. 207vv. Het verdrag tussen Frankrijk en de Republiek werd in februari 1641 verlengd; *ibid.*, p. 209, en Aitzema, *Saken v. St. en Oorl.* II (f.^{o}), p, 771v.

prope quiescentibus, attamen trahentibus in se hostium partem res egerunt magnas: Casale liberarunt ex summo periculo; cepere hostium naves apud Gades; suam fecere urbem Atrebatum inspectante egregio hostium exercitu; nunc et trans Alpes res ita constituere, ut major pars gloriae penes ipsos sit; Brisaci possessionem antea controversam in tuto posuere[13].

Heraldi liber rerum judicatarum atque observationum[14], in quo nonnulla sunt contra Salmasium scripta, in bona hic est fama.

Catalani Rosas oppidum ad mare cepisse dicuntur et magno accendi studio libertatis. Exercitus et Gallicus et Hispanicus adhuc manent circum Atrebates.

Scoti et scriptis et factis captant Anglorum gratiam, quorum multi parlamenti libertatem expetunt, quidam et episcopis infesti sunt non minus quam Scoti.

Praefectum S. Audomari[15] cepere Galli.

Lutetiae, 6 Octobris 1640.

Si pluribus viis exemplaria Maraisii haberi possint, id velim.

In fine Belgico Gallicus exercitus est non longe a Perona; Hispanicus sparsus, sed propior Duaco.

4867. 1640 oktober 6. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Quod de Taurinorum urbe vulgatur, hoc est: principem Thomam[2], cum videret eruptionem, quam cum septem millibus die Septembris 14 fecerat, ideo fuisse irritam, quod a Leganesio[3] minus constanter oppugnata essent castra, propius voluisse consulere rebus suis tentatisque pactionibus, datos utrinque obsides et postquam conventum esset, exiisse Hispanos die 24 ingressumque in urbem Harcurtium[4] die eodem. Rerum periti non dubitant, quin celentur ea, quae convenerunt.

Dicitur hic imperator id omni modo agere, ut regina mater Suediae[5] nubat regi Daniae Pomeraniamque habeat dotalem, ut sic rex Daniae bello in Suedos implicetur.

Catalani Rosas oppidum cepisse dicuntur ac plane erecti in spem libertatis.

Captus est a Gallis praefectus S. Audomari[6]. Ipsi quoque urbi factae insidiae, sed sine eventu. Manent adhuc apud Peronam in armis regii duces militesque et cardinalis Hispanus inde non longe cum exercitu XXV millium.

13 Casale in Piemont was 28 april 1640 ontzet door Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac. Bij Cadiz was op 22 juli 1640 slag geleverd met een aantal Spaanse schepen door Jean Armand de Maillé, hertog van Brezé. Atrecht had zich op 10 augustus 1640 overgegeven. Turijn gaf zich op 19 september over. Breisach was in 1638 veroverd door Bernhard van Saksen-Weimar.

14 Didier Hérault, advokaat bij het parlement van Parijs, was jarenlang bevriend geweest met Claude de Saumaise - Salmasius -. Zie voor de volledige titel van zijn boek no. 4812, n. 15.

15 Gilles d'Ostrel de Lières; vgl. no. 4865 n. 3.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 647; *Oxenst. Skrift.* 2. afd. IV, p. 76.

2 Tommaso Francesco van Savoye.

3 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.

4 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.

5 Maria Eleonora van Brandenburg, weduwe van Gustav II Adolf. Zij had zich in het geheim naar Denemarken begeven.

6 Gilles d'Ostrel de Lières; vgl. no. 4865 n. 3.

Rex magnae Britanniae et nobilitate et civitate Londinensi id rogantibus vix effugere poterit, quin iterum convocet Angliae parlamentum[7]; quod si est, reperientur ibi forte

7 Het ‘Long Parliament’ kwam op 13 november 1640 bijeen.

rationes pacandi Scotos, non tamen plane ex voto regis et episcoporum. Nam Scoti postquam in Angliae regnum sunt ingressi, valde benigne se adversum Anglos gerunt captantes eorum gratiam in causa satis populari. Interea Hiberni descensum in Scotiam parant, Scoti vero sperant id periculum se posse propulsare.

Novi praeter haec nihil habemus neque ejus multum sperandum est, antequam ver redeat.

Deus, Excellentissime et illustrissime domine, det reginae, regno Suedico, tuae Sublimitati cuncta prospera.

Sublimitatis tuae cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 6 Octobris anni 1640.

Dicitur ad motus Catalanicos fovendos ivisse archiepiscopus Burdegalensis[8]. Insideri ab iis Pirenaei aditus.

In Lotharingia et Burgundia geritur nihil. Exercitus Gallicus est apud Peronam, Hispanicus variis in locis, maxime apud Duacum.

Adres: Axelio Oxenstiernae, sacrae reg. Maj. regnorumque Sueciae senatori et cancellario.

4868. 1640 oktober 6. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

De tijdingen alhier sijn niet heel veel, alsoo den tijdt van groote dingen uit te rechten is verloopen. Den coning, coninginne ende de twee jonge soonen[2] sijn wel te pas te St Germain, den cardinael te Ruelle, de legers ten wederzijde noch in 't velt, elck ontrent van vijfendetwintichduisent man, wachtende op malcander, wie eerst sal vertrecken.

De Spaensche sijn den vierendetwintichste September uitgegaen uit Thurijn. Daer is eenigh heimelijck accord, 'twelck tot noch toe is onbekent. Den coning tracht seer den jongen hertogh[3] in sijn macht te hebben, opdat de voochdie niet en come aen de oomen[4], alsoo mevrouw van Savoie[5] door een cancker gecomen ontrent haer oogh peryckel loopt van 't leven.

Men seit den keiser seer tracht de coninginne-moeder van Swede[6] te doen trouwen aen den coning van Denemarck ende wil tewege brengen, dat de pretensie van

8 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux. Hij leidde de operaties ter zee tegen Spanje.

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 15i. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Een antwoordbrief ontbreekt; uit de periode 1 juli 1640 - 7 januari 1641 bezitten wij vàn Van Reigersberch slechts één brief, dd. 8 oktober.

2 De latere Lodewijk XIV en Philippe, hertog van Anjou, later hertog van Orléans.

3 Carlo Emanuele II van Savoye.

4 Tommaso Francesco van Savoye en kardinaal Maurizio.

5 Christine de France, hertogin van Savoye.

6 Maria Eleonora van Brandenburg, weduwe van Gustav II Adolf.

Pomeren met consent van den churfürst van Brandenburg[7] met haer gegeven werdt ten huwelijck, om Denemarcke tegen Swede in oorlogh te brengen, 'twelck ick niet en meen dat sal succederen.

De Catalans blijven in onrust, hebben Roses, soo eenige seggen, becomen, soo andere seggen, belegert ende een pas beset van importantie in de bergen tegen Rossillon, soecken, soo men seit, hulp van Vr(a)ncrijck, ruiters, voetvolck ende canon.

De Engelschen adel ende eenige steden, soo wij hier verstaen, versoecken seer een

7 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.

nieuw parlement, 'twelck, soo het daertoe comt[8], seer sal sijn in faveur van de Schotten, doordien allebeide die natiën seer trachten nae vrijheit ende de bisschoppen in Engellant oock niet al te veele vrunden en hebben. De Ieren daerentuss[c]hen soecken te landen in Schotlant ende de Schotten sulcx te beletten.

Den keiser tracht tot sich te trecken de voochdie van de jonge princen[9] te Tirol ende den gouverneur van 't fort van Fuentes[10] heeft opgehouden het gelt dat van Milaen quam voor de Grisons, omdat hij wil, dat eerst alle de protestanten die heimelijck sijn in de Valteline, van daer allen vertrecken. Oock clagen de Spaensche, dat de Grisons, verbonden sijnde vijftienduisent man te furneren tot conservatie van het graefschap van Bourgogne, niet een man en hebben gefurneert.

Den ambassadeur de la Tuillerie[11] sal seer trachten de prolongatie te becomen van het tractaet met de Vereenigde Nederlanden[12], alsoo Vrancrijck daeraen ende aen de prolongatie van het tractaet met Swede[13] seer veel is gelegen.

Den Fransoisen hebben in een recontre den gouverneur van St Omer[14] becomen, hebben oock eenigh desseing gehadt op die stadt, 'twelck is misluckt.

Den 6 October 1640.

Men seit den eertsbisschop van Bourdeaux[15] gaet om de Catelans te helpen, dewelcke de passen nae Vrancrijck, dat is nae Roussillon, bezet hebben.

Erlach[16] vermaeckt de brugge te Lauffenburg.

In Lorraine ende Bourgogne geschiet niet. Den marescal de Chastillon ende du Hallier[17] sijn meest bij Peronne, het Spaensche leger op verscheide plaetsen, meest nae Douai.

Adres: Mijnheer mijnheer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raiden in Hollant. In den Hage. Port.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den 6 Octob. 1640.

4869. 1640 oktober 8. Van P. de Groot[1].

Venerande parens,

8 Het 'Long Parliament' kwam op 13 november 1640 bijeen.
9 Ferdinand Karl, graaf van Tirol (1628-1662) en Sigismund Franz (1630-1665), zoons van aartshertog Leopold V († 1632) en aartshertogin Claudia.
10 Luis Paniza.
11 Matthieu (Gaspard) Coignet, sieur de la Thuillerie, graaf van Courson.
12 Het verdrag tussen Frankrijk en de Republiek werd in februari 1641 verlengd. Zie Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI. 1, p. 209; Aitzema, *Saken v. St. en Oorl.* II (f.^{o}), p. 771v.
13 Het verdrag tussen Frankrijk en Zweden werd in juni 1641 verlengd; zie Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI. I, p. 207vv.
14 Gilles d'Ostrel de Lières; vgl. no. 4865 n. 3.
15 Henri d'Escoubleau de Sourdis, aartsbisschop van Bordeaux. Hij leidde de operaties ter zee tegen Spanje.
16 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach.
17 Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, en François de l'Hospital, sieur du Hallier.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 26. Eigenh. oorspr.

Mitto ad te binas hasce fratris[2] literas, quarum alteras hodie, alteras iam praeterito die Martis accepi.

2 Diederik de Groot. Hij bevond zich te Kassel, waar hij, tegen de zin van zijn vader, wilde dienstnemen in het leger van de landgravin van Hessen-Kassel (vgl. no. 4884, n. 1). Alleen zijn brief van 7 september, no. 4820, is bewaard gebleven.

Mater[3] etiamnum in Zelandia contrariis ventis detenta haeret. Palatinus princeps[4], qui his diebus cum regina[5] Hagam venit, voluit matri eam navem offerri, qua ipse e Galliis huc delatus est. De iis crastino die, quo profecturus in Zelandiam est tabellarius, ad eam scribam.

In sororis causa[6] scriptitavi; oro, ut, si quid in ea suppeditare etiamnum potes, ad nos mittas.

Deus, venerande parens, et saluti tuae et conatibus omnibus faveat.

Tibi obedientissimus filius
P. Grotius.

Hagae Com., 28 Sept./8 Octob. 1640.

Adres: Monsieur monsieur Grotius, conseillier de sa Majesté de Suède et son ambassadeur près le roy très chrestien, à Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 18 Oct.

En in dorso: 8 Oct. 1640. P. de Groot.

4870. 1640 oktober 8. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Proxima vice[2] respondi ad ea, quae de Corcelio[3] et editione Amstelodamensi[4] scripseras, et quatenus in ea jam processum sit, indicavi. Nunc hoc addam me in isto negotio nihil amplius posse, quam praestiti antehac; neque aliam scire causam, cur Annotationes ad Decalogum[5] nondum pervenerint Parisios, quam quod priores duo anonymi[6] diu ante postremum illuc missi sunt; neque mirum esse, quod quae mari mittantur tam tarde in manus veniant, cum tua e Galliis missa aliquando semestri

3 Maria van Reigersberch keerde op 27 oktober terug in Parijs.
4 Karl Ludwig van de Palts.
5 Elisabeth Stuart, gewezen koningin van Bohemen.
6 Cornelia de Groot was verwikkeld in een proces met Adriaen van Naeltwijck met als inzet de erfenis van Oldenbarnevelts kleinzoon Jacob van Oldenbarnevelt, heer van Berkel en Rodenrijs; zie dl. X, no. 4119 en Register onder deze namen.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 4856.
2 No. 4860, antw. op no. 4845.
3 Etienne de Courcelles.
4 *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm...* Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXXXXI; Ter Meulen-Diermanse no. 1135.
5 *Explicatio Decalogi...*; zie voor de volledige titel no. 4684, n. 2.
6 *Commentatio...de Antichristo...* en *Explicatio...de fide et operibvs...*; zie voor de volledige titels no. 4684, nn. 4 en 5.

post, Mileteriana[7] vero etiam integro anno ad nos perlata meminerim. De Flacco[8] mallem aliter rem curasset Blavius[9], sed ille hoc ut errore factum excusat nec sequius suspicandi causas satis graves video.

7 Willem doelt hier op geschriften van Théophile Brachet de la Milletière, die Grotius hem mei 1638 via Daniël Tresel toezond (dl. IX, p. 254) en die hij eerst april 1639 ontving (dl. X, p. 227). Vermoedelijk waren dit *Response a Monsievr Amiravt, Ministre et Professevr en Theologie à Saumur. Par le sieur de la Milletiere. Sur vne Conference amiable entre eux, pour l'Examen des moyens par luy proposez, pour la rëunion auec les Catholiques*. A Paris, M.DC.XXXVIII en *Amiable Esclaircissement avec Monsievr Mestrezat, par le sieur de la Milletierre. Sur la verité de la doctrine des Catholiques, touchant les merites & la Iustification du fidele*. A Paris M.DC.XXXVIII.

8 Adriaen Vlacq, boekhandelaar in Londen; vgl. no. 4791.

9 Dr. Johan of Cornelis Blaeu.

Praeterita septimana Lugduni fui et Heinsium[10] invisi, cujus filius[11] jam edit poemata patris[12], cum binis epigrammatis ad te pertinentibus[13], quae hactenus publici juris facere noluit aut ausus non fuit. Ipse rogare me jussit, an suo nomine tibi Annotata in Novum Testamentum[14] tradita sint; id nisi factum, etiamnum mittere se velle pollicetur. Vult et Boxhornius[15] tibi suam de obsidione Bredae historiam[16] mittere.

Interea simultas inter ipsum et Salmasium[17] etiamnum gliscit ringente Heinsio quod in postremo Salmasii libello[18] ut vinosus traducitur, ut alia taceam scommata. Nunc novum se Salmasio adversarium offert Boxhornius in materia trapezitica[19], qui omni ope probare conatur trapezitas publicos non hic permitti, sed tantum tolerari neque mensam foenebrem posse dici magistratus esse, quam in rem multa conquisivit indulta, et jam operis formam in schediis delineatam ostendit mihi auctor.

Egi et cum Mairio[20] de Notis ad Lucanum tuis[21], sed illum nescio qua de causa cunctari et moras nectere perspicio, quare alium me reperturum dixi typographum et videbo, an Blavii aut alius quispiam imprimendi curam velint suscipere.

Ob nuntium Taurinensis victoriae[22] maximas tibi habeo gratias, et sane titulo res digna triumphi, quod Galli duas tam munitas tanti momenti urbes una aestate expugnaverint.

De Catalonorum motu quid futurum sit, ex te discere avebo; habet enim ea res non parvum pondus et ex ea de futuro conjectura sumi potest.

Salutat te mater nostra, quae nullo quidem morbo laborat, sed sola senectute deteritur, et uxor mea; pariterque Deum oramus, ut te diu tuis nobisque servet incolumem.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

10 Daniel Heinsius.
11 Nicolaes Heinsius.
12 *Danielis Heinsii Poemata avctiora. Editore Nicolao Heinsio Dan. Fil.* Lvgduni Batav. Apud Francis. Hegerum A.^{o} MDCXL.
13 'De Hugone Grotio, ab vxore carceri, in quo ad vitam damnatus erat, erepto' ('Conjugis auspicio...'; op. cit., p. 291v.) en 'In arcam libris onustam qua servatus est Grotius' ('Μουσῶν χτῆμα χιβωτέ...'; als convoluut bij *Heinsii Poemata gebonden: Danielis Heinsii Poemata Græca: et e Græcis Latine reddita; diuerso tempora ac ætate conscripta, Quibus Adoptivorum liber accedit.* Lvgd. Bat. Ex Officina Francisci Hegeri. MDCXL, p. 110).
14 *Danielis Heinsii Sacrarvm Exercitationvm ad Nouvm Testamentvm Libri XX...* Lvgdvni Batavorvm, Ex officinâ Elseviriorum MDCXXXIX.
15 Marcus Zuerius Boxhorn (1612-1653), hoogleraar in de eloquentia te Leiden; zie over hem *NNBW*I, 178vv.
16 *Marci Zuerii Boxhornii Historia obsidionis Bredæ, et Rerum, Anno MDCXXXVII gestarum.* Lugduni Batavorum, Ex officina Isaaci Commelini, A^{o}. 1640.
17 Over de slechte verhouding tussen de beide Leidse hoogleraren Heinsius en Salmasius - Claude de Saumaise - zie men bv. Sellin, *Daniel Heinsius and Stuart England*, p. 43-51.
18 *Brevis confvtatio notarum Larvati cujusdam Theologi in Excerpta Dissertationis de Trapezitis Cl. Salmasii*. Lugduni Batavorum, Ex officina Ioannis Maire MDCXL. Dit werk was Salmasius' antwoord op de anoniem verschenen *Excerpta Ex Clavdii Salmasii Dissertationibus de Trapezitis, & in ea Theologi cujusdam breves notæ*. Lvgdvni Batavorvm, Apud Iustum Livium. MDCXL.
19 *Marci Zuerii Boxhornii De Trapezitis, Vulgò Longobardis, qvi In Foederato Belgio mensas fænebres exercent, Dissertatio*. Lugduni Batavorum, Ex Officina Isaaci Commelini. MDCXL.
20 De Leidse uitgever Jean le Maire.
21 *M. Annæi Lucani Pharsalia...Additae sunt in fine Hugonis Grotii notæ*...Amsterodami Apud Ioannem Blaeuw A^{o}. MDCXLIII; Ter Meulen-Diermanse no. 430.
22 Turijn had zich op 19 september overgegeven, Atrecht op 10 augustus.

Hagae, VIII Octobris 1640.

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de la reine et couronne de Suède prez de sa Ma.^{té} trèschrestienne, à Paris.
Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 18 Oct.
En in dorso: 8 Oct. 1640. W. de Groot.

4871. 1640 oktober 8. Van N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

Een lange interruptie hervatte ick naer mijn wedercomste in Den Hage doch met meerder genegentheyt als materie.

De instantie bij den conynck van Vranckerijck gedaen om het leger dese lopende maent in 't velt te houden, niet connende mits de groote sieckten ende incommoditeyten van de soldadesque, worden in 't geheel naergecommen, heeft nochtans veroorsaeckt dat alle het leger bij regimenten in de steden van Den Bosch, Grave ende daerrontom gelegen in garnisoen is geleyt om hetselve in cas van dienst ofte noot in een dach twee, drie wederom bij den anderen te rucken.

De ambassadeurs[2] sijn op haer wedercomste uyt Sweden, alwaer sij vandaen schrijven haren last sulckx te hebben verricht, dat sij hopen contentement genomen sal word(en). Somyge interpreteren hetselve alsoff alles waer verricht, (maer) die weten [dat daeraen] gelegen is, [dat] men goude opinie hebbe van een goet besluyt, ende dat de ambassadeurs garen willen, [dat] men gelove sij wel hebben genegotieert, willen dat soo breet niet aennemen. Die het favorabelst interpreteren, meenen niet difficulteyt en heeft te vernieuwen een alliantie, die naer continuatie van vijfthien jaren was geëxpireert, maer andere (connen) niet begrijpen ...n hem sal ...m een ...Denemarcke .....ken ...den[3].

Den conynck van Denemarcken laet darom niet te continueren in sijn begonnen werck, hebbende onlanckx verscheyde noortsvaerders aengehouden om frauden in sijne tollen tevoren gepleecht. Het volck bij Christiaen Ulrich, sijn soon[4], gelicht was Lingen al gepasseert om naer den dienst van Spaengiën te trecken, naer advisen van somyge, doch andere seggen die door de Hessische sijn terugge gedreven. Sooveel ist, dat den conynck van Denemarcken opentlijck toont de Spaense sijde te volgen.

De geluckyge entreprinsen met het innemen van Calcar in het lant van Cleeff ende Soest, in dat van de Marck bij de Hessische op de keysersche gedaen, sal de lantgravinnen[5] volck ser.... de quartieren geven ende het stift van Ceulen, (d)at mede wert geïnfesteert, seer incommoderen. Picolomini[6] heeft het ooch op het lant van den hertoch van Lunenburch[7], die seyt hetselve selffs mede sal helpen bederven om het leger van Picolomini te meer te incommoderen. Van die vorst goede resolutie heeft men nu goede opinie.

Uyt Engelant horen wij niet als confusiën. De Schotten waren van Nieucastel voorder naer Iorck gepasseert, hadden Duram ingenomen, het huys van den biscop daer[8] gespolieert. Den conynck hadde op de clachten van veel heeren in 't rijck de pairs, dat sijn de grootste van sijn coninckrijck, tot Iorck ontboden. De Schotten

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., K 75i. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Ernstig beschadigd. Gedrukt Rogge, *Br. Nic. v. Reigersb.*, p. 634. Vermoedelijk antw. op no. 4853; beantw. d. no. 4888.

2 Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva. Zij hadden op 11 september een nieuw verdrag tussen de Republiek en Zweden getekend; zie Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI. I, p. 192-195, en Aitzema *Saken v. St. en Oorl.* II (f.^{o}), p. 691-698.

3 In margine bijgeschreven, gedeeltelijk weggescheurd.

4 Christian Ulrik Gyldenløve, zoon van Christiaan IV van Denemarken en Kirsten Madsdatter. Hij begaf zich met 600 ruiters in Spaanse dienst en sneuvelde (oktober 1640) bij Meinertzhagen in Westfalen.

5 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.

6 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.

7 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.

8 Thomas Morton, bisschop van Durham.

houden aen op een parlement, dat sonder discretyt van den biscop ende verminderynge van de autoriteyt van den conynck niet sal connen werden gehouden. Het leyt daerop, soo de Schotten verder progressen doen, sij Engelant op sijn Schots sullen reformeren, daer onder de gemeente in Engelant seer veel toe sijn genegen.

Hier begint men ernstych te apprehenderen de versterckynge van de Spaense ter zee, die men hout dat tegens de vendange tsestych fregatten in de zee sullen hebben. Men sage garen, de convoyen om de middelen tot equipage te beteren wierde verpacht, maer Amsterdam kan daer niet toe verstaen, hoewel al de ses provinciën e(nde) de ander steden van Hollant daertoe sijn g(en)eg(en)[9].

Door het getal van gevangen en(de) onlusten van V.... ende clachten van geïnteresseerde hebben de .... geobtineert de lossynge met die conditie die .... heeft gehapert, dat de gevangen Spangaerden op de vlote in de Duyns genomen in Brabant ... niet in Spaengien sullen worden gebr(acht),... verre siet[10]. Dan de sleutele breeckt de ...

(Den) ambassadeur van Vranckerijck[11] werd alle (dagen verwacht).

Desen 8 Octob. 1640.

Adres: Mijnheer (mij)nheer de Groot, raedt ende ambassadeur (ordinaris) van de coniginne ende crone (van Swede)n bij den alderchristelijcksten conynck.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 18 Oct.

En in dorso: 8 Oct. 1640. N. Reigersberg.

4872. 1640 oktober 8. Van P. Spiring Silvercrona[1].

Mijnheer,

U. Excellent. seer waerden ende hoochaengenaemen van den 29 passato[2] is mij den 6 deses seer wel geworden; bedancke mij ten hoogsten voor de continueringe, die u Excell.^{tz} belieft - in 't comuniceren der nouvellen - te doen.

Daerentegens vallen de materiën hier weynich schrijffwürdich. 't Leger is noch gelijck voor 8 daegen gemelt[3] op de frontieren leggende sonder yets te entreprenneren.

Van de heeren ambassadeurs[4] verneme ick, dat deselve haeren affscheyd van de stenden in Sweden genommen ende van de croon deselven becommen hadden; dat men hier soowel als in Sweden was meynende, dat deselve goet contentement aldaer souden hebben gecregen ende dat sij met den eersten haeren reyse over Wismaer ende soo voorts herwaerts nemen werden. Soo haest mij eenige particulariteyten van het tractaet[5] toecomen, sal ick niet mancqueren u Excell.^{tz} die metten eersten te comuniceren. Wat wij uyt Duytslandt hebben sal u Excell.^{tz} gelieven uyt hierbij gaende uyt Ceulen geschrevene copy[6] vernemen, waermede ick u Ex.^{tz}

9 Res. St. v. Holland 4 oktober 1640.
10 Res. St. v. Holland 5 oktober 1640; vgl. M.G. de Boer, *Tromp en de Armada van 1639*, p. 149vv.
11 Matthieu (Gaspard) Coignet, sieur de la Thuillerie, graaf van Courson.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13. Orig. Niet ondertek. Petter Spiring Silvercrona was resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag.
2 Grotius' brieven aan Spiring van 1640 ontbreken.
3 No. 4861.
4 Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva.
5 Het verdrag tussen Zweden en de Republiek was op 11 september getekend; zie Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI. 1, p. 192-195, en Aitzema, *Saken v. St. en Oorl.* II (f.^{o}), p. 691-698.
6 Bijlage no. 18.

met desselfs aengenaeme familiae in die genaedige protectie ben beveelende verblijvende,
u E. dienst- ende vruntwillig

Haagh, den 8 8bris 1640.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 18 Oct.

4873. 1640 oktober 10. Van G. Keller[1].

Hochedel, gestrenger Herr Ambassadeur, hochgeehrter Herr,

Ob wir zwar ein Tag oder etzliche durch ungewisse Bericht in der vergeblichen Hoffnung gehalten worden, ob solten die Keyss[e]rlichen mit Verlust von Höxter abgetrieben worden sein, so befindet sich doch auss denen vom 26. huius auss Minden datirten Schreiben anietzo dass Contrarium, dass sie nemblich nit allein gedachtes Höxter nach Verlierung etlicher Stürmen par Accord erobertn, sondern auch dem Accord zuwieder, die Guarnison sich unterzustellen gezwungen, auch etzliche Croaten, so durch die Weser gesetzt, etzliche braunschweigische, Hertzog Augusto[2] zustehende Völcker, ruinirt haben.

Von Herrn Banner[3] melden obgedachte Schreiben, dass er dem Feindt gefolgt undt gar über die Weser gegangen seye undt damahlen sein Hauptquartier zu undt umb Fürstenberg gehabt habe; stehen wir alsso in grossem Verlangen zu vernehmen, wass beede Theil nun weiter gegeneinander fürnehmen undt aussrichten mögen.

Den 9. huius seindt die Herren holländische Gesandten[4] mit guthem Contentement undt gebührender Solennität von Stockholm ab- undt nach dem ihnen zugeordtneten königlichen Orlogschiff, so ihrer in Dalern gewartet, geführet worden.

In der Schlesie logirten die Unssrige undt der Feindt annoch in denen vor 8 Tagen[5] beschriebenen Posten, einander auff ihre führende Intentiones guthe Achtung gebende, undt erwartete Herr Stalhansch[6] annoch des ihme auss Pommern zugeschickten Secours, welchem die Brandenburgische fleissig uffpasseten undt, wie heut von Stettin kommende Schreiben berichten, zu Lagaw beraits gleichsamb bloquirt haben sollen. Wie er nun von dannen sich herausswickelen undt förterkommen wirdt, soll uff Vernehmung gehorsamblich neben anderm berichtet werden.

Unterdessen bin ich undt verbleibe allzeit

Ew. Exc. gehorsamber Knecht

G. Keller mpp[a].

Hamburg, den 30. 7bris 1640.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 30 Oct.

4874. 1640 [oktober] 11. Van Ch. Marini[1].

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 12. Eigenh. oorspr. Georg Keller was secretaris van de Zweedse gezant te Hamburg, Johan Adler Salvius.
2 August, hertog van Braunschweig-Lüneburg-Wolfenbüttel (1579-1666).
3 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
4 Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva.
5 No. 4862 van 2 oktober.
6 Torsten Stålhandske, Zweeds generaal-majoor.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds resident in Zürich.

Monsieur,

Puisque vous n'avez point des nouvelles de monsieur Strasburg[2], ie crains que le bruict de son voyage n'ait esté controuvé pour entretenir monsieur Heuf[3] en air et nous autres avec, car s'il estoit en chemin il devroit desià estre à Paris. Le mal est que i'en pâtis plus qu'un autre, vivant parmy un peuple qui ne fait rien qu'à des bons gages qui me manquent, ayant desià engagé tout ce que ma femme[4] a en meubles. Ma femme est tousiours malade et on me conseille que ie la transporte ès Grisons plus proche de la

2 Paul Strasburgk, Zweeds diplomaat.
3 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
4 Alessandra Paravicini Capelli.

Voltoline pour iouir de l'air de la patrie ce qu'elle désire aussy pour pouvoir tant mieux pourvoir à ce peu qui luy reste là; mari sans argent ie ne puis rien faire ayant à peine de quoy vivoter et déplore certes mon malheur, que ie m'attire de ce service que ie fais à la Suède sans que i'en puisse sortir en aucune façon que ce soit. Je prie Dieu qu'il me donne patience à pouvoir supporter ce mauvais traittement, car il m'est desià insupportable et voudrois que quelque bon amy m'assistoit de son conseil en ce que ie dois faire. Pleust à Dieu que i'eusse sçeu cela que ie vois à ceste heur il y a quatre ans, certes i'eusse pourveu autrement à mon fait; à ceste heur ie suis dans un embarras d'où ie ne puis sortir sans mon deshonneur et danger de la vie de quel costé que ie me tourne. Patience. Ie ne me soucie plus de ces charges qui ne m'apportent que du mal, voudrois seulement de me pouvoir retirer en un lieu où ie puisse iouir de ce que ma femme a et passer le reste de la vie que Dieu me donra en repos et au maniement de la campagne dont ie me délecte, ayant desià assez veu du monde.

Nous n'avons pas encor les conditions de la reddition de Turin[5], le desbordement des eaux qui ont rompu tous les ponts empêchant le passage libre aux messagers d'Italie. En eschange de cecy ie vous envoye de ce que i'ay de Constantinople[6] et attend vostre advis tant sur l'affaire de Jean de Vert[7] que d'autres choses dont ie vous ay desià escrit.

Les Grisons sollicitent leurs affaires à Ratisbonne et les cattoliques Suisses voudroyent rappeller leur milice de la France, parceque les Espagnols se plaignent qu'on l'employe contre la ligue héréditaire qu'ils ont avec l'Austriche.

A Ratisbonne et en Espagne tout se préparé à une furieuse guerre pour l'an qui vient, car on veut plustost hazarder tout le reste que de laisser la France en possession de ce qu'elle tient, et à ce qu'on escrit de Ratisbonne l'empereur doit avoir donné ordre à Piccolomini[8] de hazarder un combat contre Banier[9], qui à mon advis se desmêlera dans le pays de Luneburg, où toutes deux armées tirent.

Dieu le face réusscir souhait de nostre party et de tant de gens de bien qui suspirent après une bonne paix.

Je me reccomande à vos bonnes grâces et demeure, monsieur,

vostre serviteur de tout mon coeur

C. Marin m.s.

De Zurig, ce I/XI d'8bre 1640.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 24 Oct.

En in dorso: 15 Oct[10] 1640 Marin.

5 Turijn had zich op 19 september overgegeven. De voorwaarden van overgave bv. in Claretta, *Storia della reggenza* III, p. 164-169.

6 Ontbreekt.

7 Johan van Werth. Hij bevond zich in Franse krijgsgevangenschap en zou (in 1642) uitgewisseld worden tegen de Zweedse veldmaarschalk Gustav Karlsson Horn.

8 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.

9 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.

10 Grotius schreef '15 Oct.' in plaats van '11 Oct.', vermoedelijk op grond van de enigszins onduidelijk geschreven datering door Marini.

4875. 1640 oktober 13. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

Literas meas ad Excellentiam vestram recte perferri gaudeo, et quando infrequens est aberratio, pergam ea ratione posthac eas mittere, qua usus sum hucusque.

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 250. Gedrukt *Epist.*, p. 648. Verschillen in orthografie en aperte onjuistheden in de copie Uppsala zijn niet gesignaleerd. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.

Princeps Palatinus[2], ut ex literis Excellentiae vestrae[3] cognosco, a Daniae rege nihil magni exspectandum habet, ne a Gallia quidem, quamdiu Anglia se non movet.

De Anglia vero quid sperari debeat, ut judicemus, exspectandus erit exitus conventus illius Eboracensis[4] Deusque rogandus, ut mentem optimam regi populisque inspiret, planeque credo, si rex ille nobis se velit adjungere, multa simul bona secutura: redituram ipsi suorum populorum, quibus omnis cum Hispano societas suspecta est, fidem atque amorem; pacis aequae gloriam ad ipsum potissimum redituram neque Palatinam tantum domum pro sua restitutione, sed et Germaniam pro servata libertate plurimum ipsi debituram.

Imperator etiamsi pacem vellet, habere eam non posset Gallis id omni modo agentibus, ut parta retineant. Rex Daniae, malus semper Suedis vicinus, si turbas in Suedia movere posset, credo non abstenturum, praesertim ubi inter Suedos Batavosque actum aliquid intelliget et quia conditiones tenentur in arcano[5], eo magis eas habiturus est suspectas, nec dubitandum, quin, ut vectigalia sua tueatur, usurus sit et Hispanorum et Anglorum viribus. Ut vero idem rex vecturas Batavorum ex Polonia per Suediam impediat, nullam habet juris aut aequi speciem. In Germania validae sane sunt hostium copiae et nescio, an e re sit Suedica in praelii aleam rem tantam conjicere. Pro victore erit, qui diutius habebit quod edat et unde equos pascat. Exspecto et ego ab Hamburgo literas de foedere cum Gallis, unde pendet et Hornii libertas[6].

De Calcaria merito hic gaudemus. Princeps autem Arausionensis hoc anno Gallis non satisfecit. Praepropera quoque illa novorum militum missio, quam fecere Batavi, nec Gallis placebit nec Hassicis.

De urbe Taurinorum res confecta erat, cum adhuc in itinere esset Mazarinus[7]. Cantatus est ob id hic hymnus Te Deum. Conditiones valde caelantur et creditur pax esse in Italia.

Catalanorum novi motus hic in magno sunt rumore dicunturque insessis montium faucibus aditum Hispano praeclusisse ad Ruscinonensem comitatum.

D. Nicodemi[8] vicem doleo. Nam et ego eum in Germania novi. Non flebit ob id D. Spiringius[9].

Ex Polonia quin militem habere possit imperator, non dubito; pecunias ibi abundare non arbitror.

Rex hic, regina cum liberis[10] bene valent. Et cardinalis ab armis ad literarum curam versus novam academiam in oppido suo Riceliaci molitur[11].

2 Karl Ludwig van de Palts.
3 De brieven van Camerarius aan Grotius van 1640 ontbreken.
4 Karel I had te York het 'Great Council of Lords' bijeengeroepen (4 oktober - 7 november 1640).
5 Op 11 september was het verdrag tussen Zweden en de Republiek getekend; zie Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI. 1, p. 192-195, en Aitzema, *Saken v. St. en Oorl.* II (f.^{o}), p. 691-698.
6 De Zweedse veldmaarschalk Gustav Karlsson Horn; hij bevond zich sedert de slag bij Nördlingen (1634) in Beierse gevangenschap. Het verdrag tussen Zweden en Frankrijk werd in juni 1641 verlengd; zie Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI. 1, p. 207vv.
7 Turijn had zich op 19 september overgegeven; Mazarin was er op 29 september. Vgl. Blet (ed.), *Corresp. Scotii*, p. 375 n. 1.
8 Johan Nicodemi Lillieström; hij was door Brandenburgse troepen gevangen genomen; vgl. no. 4839.
9 Petter Spiring Silvercrona, resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag.
10 Anna van Oostenrijk met de latere Lodewijk XIV en Philippe, hertog van Anjou.
11 Betreffende deze in september 1640 door Richelieu opgerichte academie zie men bijv. Hanotaux-La Force, *Hist. Richelieu* VI, p. 307v.

Interim non cessant munitorum operae. Struuntur castella a rege inter Atrebatum urbem et Dorlanum itemque ad Peronam, ab Hispanis vero magnum unum ad Pontem Aventinum, in quo milites bis mille, minora vero, qua ab Insulis et Duaco ad Atrebates

itur, castella quatuor numero labore tum militum, tum rusticorum sex mille. Augentur et praesidia Bethunae additis militibus MCC, Bapalmae mille.

De Ferrariensi archiepiscopo[12] idem hic intelligo, quod scribit Excellentia vestra. Praeterea esse Mazarinum in urbe Taurinorum et hic exspectari aliquem a principe Thoma[13]. Interim Leganesio[14] adventasse terra equites, mari pedites exspectari a Neapoli et Hispania. Eas copias in Germaniam transituras arbitror.

In comitatu Ruscinonensi Ilhez oppidum ab Hispanis circumsessum, vi Gallica obsidioni exemptum est videnturque Catalani Hispanis, qui in illo sunt comitatu, famem facere velle atque in id implorare Gallorum auxilia, maxime ad claudendos portus, et alimenta atque arma pretio dato. Addit fama offerri ab ipsis obsides et loca pignori Gallis. In eodem comitatu arcem Bodincurtam cepere Galli et apud Cimacum arcem Mommengiceam.

Rex ad Fontem Bellaqueum it, tertiam redituum partem[15] a clericis exigit; Genevam exclusit a commercio, quod inde ali hostes, qui in comitatu sunt Burgundiae, crederet. Episcopum Basileensem[16] sub aliquo tributo in bona restituit diciturque imperator restitutionem polliceri palatinis Bipontinis et Lautrecensibus[17], si et ipsi reddant ecclesiae bona.

Scotorum turmam audimus caesam ab Anglis equitatu praepollentibus.

Deus optimus maximus et valetudinem et familiam et labores Excellentiae vestrae prosperet.

Excellentiae vestrae ad cuncta observantiae
cultusque officia promptissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 13[18] Octobris 1640.

Adres: Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario et legato apud praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Redd. 9/19 Octob. 1640.

12 Francesco Maria Macchiavelli; hij werd in plaats van de pauselijk legaat Marzio kardinaal Ginetti ter vredesconferentie te Keulen afgevaardigd als extraordinarius nuntius. Ginetti werd 1640-1642 legaat in Ferrara.

13 Tommaso Francesco van Savoye. Namens hem en zijn broer kardinaal Maurizio bevonden zich in deze periode verscheidene personen gedurende korte tijd in Parijs. Genoemd worden een abbé Soldati en graaf de Broglia (Claretta, *Storia della reggenza* I, p. 735v.) en een abbé Boschetti (?), vgl. no. 4888.

14 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.

15 Betreffende deze heffing zie Blet (ed.), *Corresp. Scotti*, p. 384-386 en litt. verw. t.a.p. De uitgave der *Epist.* heeft abusievelijk ‘parem’.

16 Johann Heinrich von Ostein († 1646).

17 Friedrich, paltsgraaf van Zweibrücken (1616-1661), oomzegger van Grotius' correspondent Johann Kasimir, paltsgraaf van Zweibrücken, en Leopold Ludwig, paltsgraaf van Veldentz en Lautereck (1625-1694), door zijn moeder Maria Elisabeth van Zweibrücken eveneens een neef van Johann Kasimir; aan hem schreef Grotius op 24 oktober 1640, no. 4893 en op 15 januari 1641 (dl. XII). Beide paltsgraven werden in 1648 bij de vrede van Munster weer in het bezit van hun landen gesteld.

18 De copie Uppsala dateert ten onrechte 14 oktober.

4876. 1640 oktober 13. Aan Willem de Groot[1].

Mi frater,

Maraisii librum[2] jam Amstelodamo accepi. Itaque non est quod de eo labores amplius. Responsum parabo quantum permittet tempus. Fac sciam, quando ferme putes finem accepturam editionem Annotatorum[3]. De Creta quod dicis facile credo.

Qui si non aliquo nocuisset, mortuus esset.[4]

Rogo cures, ut quam emendatissima sit Annotatorum editio; siquid haesitatur, consulatur quaeso D. Vossius[5] et ex ejus statuatur arbitrio. Tu quoque, siquid habes quod mendosum arbitraris, - facile enim talia oculos nostros transfugiunt, qui nobis nota raptim percurrimus - fac quaeso me gnarum.

Scripsi ad Corvinum[6] nuper. Bremium[7] gaudeo talem esse, qualem describis rogoque ei nostra commendes de Veritate religionis christianae[8]. In carmine Belgico nihil mutandum censeam[9], sed siquid amplius in latinis est, id oratione pedestri interspargi annotatis.

Losecatio bene conjugium eveniat[10], precor.

Gomari sententia[11] haud multo majoribus incommodis meo judicio premitur quam Dordrechtana. Utenbogardo[12] nostra Annotata probari gaudeo. Spero in Suedia non nocituram mihi talem scribendi libertatem. Tum vero Dei causam agentes praesidium a Deo sperare debent. Cupiam scire, an D. Utenbogardo otium fuerit legendi nostra testimonia ad Veritatem religionis christianae.

Fecit cardinalis Hispanus magnum castellum ad Pontem Aventinum, minora quatuor inter Insulas Duacumque et urbem Atrebatum; rex duo ad tutanda itinera a Dorlano et Penna ad eandem urbem Atrebatum. Hispani etiam praesidia tum Bethunae tum Bapalmae multum auxere.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 904. Antw. op no. 4860; tezamen met no. 4866 beantw. d. no. 4890.
2 Samuel Desmarets - Maresius -; hij had in september 1640 tegen Grotius' *Commentatio...de Antichristo...* gepubliceerd *Dissertatio de Antichristo...*; zie voor de volledige titel no. 4849, n. 3. Grotius beantwoordde Maresius' traktaat met zijn *Hvgonis Grotii Appendix ad interpretationem locorvm N. Testamenti quæ de Antichristo agunt, aut agere putantur. In qua via sternitur ad Christianorvm concordiam.* Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXLI; Ter Meulen-Diermanse no. 1128.
3 *Annotationes in libros Evangeliorvm...*; Ter Meulen-Diermanse no. 1135.
4 Zie ook no. 4860. aant.
5 Grotius' vriend, de Amsterdamse hoogleraar Gerardus Joannes Vossius.
6 Johannes Arnoldi Corvinus, rechtsgeleerde te Amsterdam. Wellicht no. 4801 dd. 25 augustus; vgl. no. 4860.
7 Daniël de Breen - Brenius -, theoloog te Amsterdam en voormalig medewerker van Simon Episcopius; zie ook no. 4860.
8 Ter Meulen-Diermanse no. 952(?); zie voor de volledige titel no. 4860, n. 13.
9 *Bewijs Van den waren godsdienst In ses Boecken gestelt By Hvgo de Groot.* Gedruckt in 't Iaer onses Heeren MCDCXXII [sic]; Ter Meulen-Diermanse no. 143. Zie ook no. 4860 en n. 14.
10 Frederik van Losecaat, weduwnaar van Adriana de Groot († 10 december 1639). Zie ook no. 4860.
11 Franciscus Gomarus, hoogleraar theologie te Groningen. Daar ondervond hij nog moeilijkheden, toen hij een *Disputatio de divinae praedestinationis hominum objecto* wilde laten verdedigen; zie De Bie-Loosjes, *Biogr. woordenb.* III, p. 295v.
12 Johannes Wtenbogaert.

Lutetiae, 13 Octobris 1640.

Incepi quaedam legere Maraisii. Occasione data velim plura ad me exemplaria transmitti, ut communicentur cum piis et eruditis.

Rogo urgeas editionem Annotatorum neque ullas patiaris moras inutiles.

Dicuntur Catalani Hispanos, qui in Ruscinonensi sunt comitatu, ad famem adigere

velle, arma et alimenta a Gallis pretio poscere liberaque cum Gallis commercia et auxilia mari. Polliceri obsides et locum pignori. Galli in eo comitatu Uset urbem ab Hispanis obsessam periculo exemere ceperuntque Bodincusam arcem iisdem in locis, Montigniacum apud Cimacum.

Rex Galliae a clericis tertiam partem redituum exigit[13].

4877. 1640 oktober 13. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Flectens in hiemem annus nihil ferme permittit nisi opera fieri. Rex enim castella ex humo fieri jussit, per quae via ad Atrebatum urbem tam a Dorlano quam a Bapalmis sit tutior. Cardinalis vero Hispanus, ut sua contra Gallorum excursus tueatur, facto magno castello ad Pontem Aventinum impositoque praesidio militum bis mille, alia castella minora quatuor struit inter urbem Atrebatum et Duacum adhibita ad id et rusticorum sexies mille opera. Auxit et aliorum oppidorum praesidia Bethunae additis mille ducentis militibus, Bapalmis autem mille.

Cantatus est hic hymnus Te Deum velut dedita urbe Taurinorum[2]; ceterum pactiones latent et per Italiam pacem fore video ab omnibus credi.

Ducis Longavillani[3] aegrotantis adventus per Batavos hic exspectatur.

Rex, regina regisque liberi[4] bene valent, ut et cardinalis, qui novam academiam[5] in oppido suo Riceliaci molitur.

Catalani insessis montium faucibus aditum omnem Hispano ad Ruscinonensem comitatum praeclusisse dicuntur.

Sollicite exspectamus, qui eventus futurus sit consiliorum in illo nobilium conventu, quem Eboracum convocavit[6] Magnae Britanniae rex. Scoti in Anglia multos inveniunt fautores, ideo quod adversus Anglos amice se gerant; accedit commune desiderium libertatis et in episcopos praepotentes invidia.

Deus, excellentissime et illustrissime domine, Suediam servet concordem atque armis felicem, donec haberi bona pax possit, et ad haec omnia consilia Sublimitatis tuae prosperet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 3/13 Octobris 1640.

13 Betreffende deze heffing zie men Blet (ed.), *Corresp. Scotti*, p. 384-386 en litt. verw. t.a.p.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 648; *Oxenst. Skrift.* 2. afd. IV, p. 77.

2 Turijn had zich op 19 september overgegeven; de voorwaarden van overgave bv. in Claretta, *Storia della reggenza* III, p. 164-169.

3 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.

4 Anna van Oostenrijk met de latere Lodewijk XIV en Philippe, hertog van Anjou.

5 Zie ook no. 4875, n. 11.

6 Karel I had te York het 'Great Council of Lords' bijeengeroepen (4 oktober - 7 november 1640).

In cardinalis Guenettii[7] locum venit Coloniam Macchiavellus[8] Ferrariensis archiepiscopus nuntii titulo.

Anglicus equitatus Scotico praevalet et turma Scotorum quaedam ab Anglis caesa est.

Mazarinus in urbe Taurinorum est et exspectatur hic quidam a principe Thoma[9]. Interim ad Leganesium[10] venire dicuntur equites terra, mari pedites a Neapoli et Hispania.

7 Marzio kardinaal Ginetti.
8 Francesco Maria Macchiavelli.
9 Tommaso Francesco van Savoye. Zie no. 4875, n. 13.
10 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.

Uhes oppidum in Ruscinonensi comitatu ab Hispanis obsessum, a Gallis exemptum est obsidio. Eundem comitatum Catalani illi, qui libertatem armis arripiunt, fame premere conantur orantque Gallos, ut ipsis adsint mari maxime armaque et alimenta pro pecuniis subministrent offerentes, ut dicitur, obsides nonnullos et locum aliquem pignori. In eodem comitati Ruscinonensi armis Bodincurtiam, Mommengiacam apud Cimacum cepere Galli.

Rex Galliae a clericis tertiam partem redituum exigit[11], episcopo autem Basileensi[12] frui suis terris permittit sub tributo addita lege, ut ab hostilitate omni abstineat; interdixit autem omnibus suis cum Geneva commercium, quod inde ali hostes crederet in comitatu Burgundiae. Imperator autem dicitur bonorum restitutionem offerre Palatinis tam Bipontanis quam Lutricensibus[13], dum et ipsi reddant quae ad ecclesiam pertinent.

Rex it Fontem Bellaqueum.

Adres: Axelio Oxenstiernae, Sacrae Reg. Maj. Regnorumque Sueciae Senatori et Cancellario.

4878. 1640 oktober 15. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Uxorem tuam[2], antequam hae tibi tradentur, Parisiis futuram non dubito; solvit enim ea heri - ut nostra fert conjectura - e Valachria et vento tam secundo usa est, ut nihil supra, quare paucis horis marinum iter absolvet. Decreveram aliquos illi libros ad te perferendos mittere, quos jam alia via mittam, cum impressis foliis Annotatorum[3].

Praeterita septimana Groningani principem Arausionensem praefectum creavere provintiae suae posthabito comite Guilielmo Nassavio[4], quem Frisii ibi praefecerunt; et jam a deputatis Faederatorum in hoc allaboratur, ut Guilielmus suam praefecturam principi quoque cedat, ipse vero vicarius ejus fiat, ut princeps totius Faederati Belgii gubernator audire possit.

Anglici motus etiamnum fervent et jam archiepiscopus[5] negat se suasorem belli in Scotos movendi fuisse; tibi quid ea de re videatur et an tumultus Catalaunorum eo proruperit, ut se in clientelam Gallorum tradiderint - ut quidam hic spargunt - ex te discere aveo; nullas enim litteras proxima vice accepi.

11 Betreffende deze heffing zie men Blet (ed.), *Corresp. Scotti* p. 384-386 en litt. verw. t.a.p.
12 Johann Heinrich von Ostein.
13 Friedrich, paltsgraaf van Zweibrücken, en Leopold Ludwig, paltsgraaf van Veldentz en Lautereck.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Samen met no. 4797 beantw. d. no. 4897.
2 Maria van Reigersberch keerde op 27 oktober in Parijs terug.
3 Het betreft de uitgave *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm...*; Ter Meulen-Diermanse no. 1135.
4 Willem Frederik, graaf van Nassau-Dietz (1613-1664), opvolger als stadhouder van Friesland van zijn op 12 juli 1640 overleden broer Hendrik Casimir I.
5 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.

Interea illud dolet, quod virum doctissimum senem optimum Camerarium[6] a Suecis missionem meruisse intelligo. Certe ita dicunt qui Spiringium[7] frequentant. Quod si ita se habet, mali sane est exempli neque sine malis artibus procuratum putant hic homines.

6 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag. Zijn officiële terugroeping werd 11/21 augustus te Stockholm uitgevaardigd, maar eerst in september 1641 geheel geëffectueerd; zie Friedrich H. Schubert, *Ludwig Camerarius*, p. 408.

7 Petter Spiring Silvercrona, resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag.

Sed ad studia ut veniam, vidi his diebus librum magnum Seldeni de Naturali et gentium jure juxta hebraeorum scita[8], sed eum legere nondum vacavit; tu quid de eo judices - jam enim ad vos pervenisse puto -, quaeso quamprimum perscribe.

Veniet procul dubio brevi ad te Salmasius, quem plenum irarum in Heinsium ejusque asseclas invenies[9]. Dubitant hic multi, an animum revertendi sit habiturus, qua super re tuam quoque requiro sententiam. Unum maximopere rogo, ut post adventum uxoris cogites de eo, quod tibi Roterodamenses debent[10], in Galliis consequendo; neque enim tibi occasiones deerunt et injuria quam tibi ingratissimi mortales inferunt, non diutius mussitanda est.

Vale, frater optime, et nos amare perge.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, XV Octobris 1640.

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de Suède prez le roy trèschrestien, à Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 24 Oct.

En in dorso: 15 Oct. 1640. *En:* 15 Oct. 1640. W. de Groot.

4879. 1640 oktober 15. Van P. Spiring Silvercrona[1].

Mijnheer,

U Excell.[tz] seer waerden ende hooch aengenaemen van den 6 deses[2] is mij den 13 selviges seer wel geworden; bedancke mij ten hoogsten voor de goede comunicatie.

Daerentegens vallen de materiën deser tijden van het bedrijff deser landen niet schrijventswaerdich ende, offschoon het leger noch op de frontieren is continuerende, soo werdt doch van 'tselve niets geattenteert, alsoo dat allem aensien naer de affairen van dit jaer meest verrecht sijn.

Uyt Sweeden hebbe ick berecht becomen, hoe treffel. de heeren ambassadeurs der geuniërde provintiën[3] 6 weecken lang in Stockholm hebben gedefroyeert, getracteert ende met geschencken vereert geweest ende hoe daerentegens sij sich bij 't affscheyt tegens degeene soo tot haer defroyement geordineert geweest

8 *Ioannis Seldeni De iure Naturali & Gentium, Iuxta Disciplinam Ebraeorum, Libri Septem.* Londini, Excudebat Richardus Bishopius 1640.

9 Over de slechte verhouding tussen de beide Leidse hoogleraren Daniel Heinsius en Salmasius - Claude de Saumaise - zie men bv. Sellin, *Daniel Heinsius and Stuart England*, p. 43-51. Salmasius kwam eind oktober in Parijs aan. Hij had op 15 november een onderhoud bij Richelieu, waarvan vervolgens ook Grotius mededeling kreeg; vgl. no. 4980.

10 Het betreft de kwestie van Grotius' achterstallige salaris als pensionaris van Rotterdam.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13. Orig. Niet ondertek. Petter Spiring Silvercrona was resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag.

2 Grotius' brieven aan Spiring van 1640 ontbreken.

3 Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva.

verhouden hebben. Eerstelijck als zij 6 weecken lang coning. tractement ontfangen, door veel hoffjonckers ende andere persoonen van qualiteyt opgewacht geweest hadden ende in de coninck. coetse met groote suiten gevoert soo te hove als op andere plaetsen, daer zij in conferents ofte besoignes geweest sijn, soo hebben zij daerenboven bij haer affscheyt elck ambassadeur niet alleen met een goude keetten elckeens waerdich 2000 gulden vereert geweest, maer eenige van haere suyten hebben oock gebeneficeert geweest met gouden keetten ende eyndel. met 3 oorlochscheepen op den Duytschen bodem gebracht. Daerentegens hebben zij gespendeert aen een edelman des heeren Acke Axelsons soon, die des heeren rijcxcantselaers

Excell.^{tz} susters[4] soon is, die haer getracteert heeft 2 ammen wijns, 2 tonne biers ende 3 Hollandsche keesen; den secretaris[5], daer zij mede in besoignes geweest, 100 rd, een amme wijns, 2 tonne bier, 3 Hollandsche keesen; de hoffjonckers ende andere persoonen van qualiteyt 80 rd; tot opbouwinge ende reparatie van de Duytsche kerck 40 rd.^{r}; aende cocks, kellers, silverwachters ende andere opwachters, die 30 in 't getael waeren, 40 rd.^{r}; aen de huysheer voor 't logement 80 rd.^{r}; d'hellebaerdiers, pagies ende soldaeten soo de wacht gehadt hebben 3 à 4rd^{r}; aen de coninck. coetschiers, die haer den geheelen tijt met de coetsen opgewacht, nietmetall. Hierbij is te zyen het liberael spenderen ende mesnageren van de Hollanders. De ambassadeurs werden hier verwacht.

Wat wij uyt Duytslandt hebben, sal u Ex.^{tz} gelieven uyt bijgaender copy[6] te sien.

Waermede eyndende verblijve naer u Ex.^{tz} met deselfs familiae godelijcker protectie bevolen hebbende,

u Excell.^{tz} dienst- ende vruntw.

Haagh, den 15 8bris 1640.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 27 oct.

4880. [1640 na half oktober] Van J. Epstein[1].

Je n'ay pas encor leu touttes mes nouvelles, tant il y a que Banier[2] s'estant marié avec la marquise de Baden en la court du conte de Waldek[3] a passé le Weser près Münden, pendant que Picolomini[4] a attaqué Höxter, où il a perdu 2 assaults, mais en fin pris la ville par accord, qu'il n'a pas tenu. Il fais la maintenant voir, s'il peult passer le Weser ou non, car Banier l'a prévenu au pays de Brunsvic.

4 Axel Axelsson aant. (1617-1642), zoon van de Zweedse senator Åke Axelsson Natt och Dag; deze was gehuwd met Elsa, zuster van rijkskanselier Axel Oxenstierna. De genoemde edelman heb ik niet kunnen identificeren.
5 Niet geïdentificeerd.
6 Bijlage no. 19.
1 Hs. Stockholm, RA. Gallica 10. Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. De datering omstreeks halverwege oktober berust op de in de brief vermelde gebeurtenissen; Grotius blijkt in zijn brieven van 27 oktober (nos. 4896, 4899) bekend met de overgave van Höxter aan de keizerlijken, hetgeen had plaatsgevonden op 1 oktober 1640. Johan Epstein was Zweeds agent in Parijs.
2 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér. Hij was op 26 september hertrouwd met Johannette Margaretha van Baden-Durlach (1623-1691), dochter van Friedrich V, markgraaf van Baden-Durlach (1594-1659).
3 Wolrad IV, graaf van Waldeck; zijn hof was in Arolsen.
4 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi. Höxter gaf zich op 1 oktober aan hem over.

4881. 1640 oktober 16. Van G. Keller[1].

Hochedel, gestrenger Herr Ambassadeur, hochgeehrter Herr,

Auss Pohlen wirdt geschrieben, dass der alte Fürst Radzivil[2] in der Wilde todts verbliechen seye, undt von den Evangelischen, alss welche dieses Falls halber einer grossen Veränderung sich beförchten, sehr beclagt werde.

Auss der Schlesie ist diese Wochen nichts einkommen; allein hatt mann diese Nach-

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 12. Eigenh. oorspr. Georg Keller was secretaris van de Zweedse gezant te Hamburg, Johan Adler Salvius.

2 Christoph Radziwiłł.

richt, dass, obwoln die Brandenburgische den dem Herrn Generalmaior Stalhanschen[3] zugeschickten Secours zu Lagaw bloquirt undt den Pass verlegt hatten, sie doch uff Vernehmung des Herrn Generalmaior Lilliehöcks[4] Völcker unter Conduicte eines Obristleutenants[5] Anmarche zum Entsatz solche Bloquade ungesaümbt uffgehoben undt nach Cüstrin sich gezogen haben; von dannen seind sie mit 1000 Pferden undt 2 Trouppen Tragoner uff diesseit gangen in Meinung den gedachten Völckern den Weeg zu verlegen, die aber, uff zeitlich erlangte Kundtschafft hiervon, ihnen zuvorgekommen undt Stargard erraicht haben, darauff sie - die Brandenburgischen - in Hinterpommern eingefallen, worinnen sie mit den Unterthanen, sonderlich aber den Inwohnern zu Massow undt Golnaw, sehr übel gehausset haben, welches ihnen verhoffendtlich bald gewehret werden wirdt.

Der König in Dennemarck ist zu Coppenhagen, woselbst etzliche holländische Fischer, so zu weit gegen Norwegen gangen, gefänglich eingebracht worden sein sollen; wirdt aber in kurtzem wieder zu Glückstatt erwartet.

Die königliche Fraw Wittib zu Schweden[6] soll zu Nyköping kranck liegen undt umb dess willen ihre Raisen nach Preussen noch uff eine Zeitlang verschoben haben.

Von Regenspurg wirdt geschrieben dass der Keyser die nun 3 Jahr lang ser von den beeden Crohnen Schweden undt Franckreich begehrte salvos conductus zu den Friedenstractaten eingewilligt, undt mann alsso der Orthen zum Frieden guthe Hoffnung habe. Obs nun Ernst, oder eine Feinte, wirdt die Zeit geben.

Die Nachricht, so wir von den Armeen haben, bestehet allein in deme, dass Herr Banner[7] sein Hauptquartier noch diesseits der Weser zu Beverden, der Feindt aber jenseit zu Warburg hatte, der, ob er wol zu Höxter eine Schiffbrück fertig, sich doch mit der Armee überzugehen, nicht wagen dörffen, sondern nur verschiedene Partheyen übersetzen lassen, deren etzliche von den Unssern sehr ruinirt, undt von den Gefangenen berichtet worden, dass grosser Mangel, so dass kaum der zehende ein Paar Schuhe anzuthun hette, undt grosse Schwürigkeit unter Ihnen seye; so thete auch die Cavallerie, weiln sie uff 4 Meyl fourragiren muss, sich sehr schwächen, undt wirdt zwar über Bremen anhero geschrieben, ob solten sie Höxter wieder verlassen haben, doch müssen wir hiervon die Gewissheit undt von anderm ein mehrers mit verhoffentlich nach heut einkommender Post auss Westphalen erwarten.

Verbleibe hiemit

Hamburg den 6. 8tobris 1640.

Hamburg den 6. 8bris 1640. aant.

Ew. Exc. gehorsamber Knecht

G. Keller mpp.[a]

Adres: A Son Excellence monsieur Grotius, ambassadeur ordinaire pour sa Majesté de Suède etc. à Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 7 Nov.

En in dorso: 6 Oct. 1640. Keller.

3 Torsten Stålhandske.
4 Johan Lilliehöök, goeverneur van Stettin.
5 Niet geïdentificeerd.
6 Maria Eleonora van Brandenburg, weduwe van Gustav II Adolf.
7 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.

4882. 1640 oktober 17. Van D. de Groot[1].

Monsieur,

Je ne doubte pas que vous ne soyez bien estonné d'apprendre qu'après avoir tourné longtemps de ça et de là en doubte de quel costé je me devoy renger, à la fin je me soy mis au service du roy dans l'armée de son Altesse de Longeville[2]. Je ne pense pas que - au moins ne veux-je pas l'espérer - que vous en puissiez estre faché, veu l'avantage de la charge au pris de toutes celles qui m'ont esté offertes dans le party de madame la landgrave[3].

Il est vray que, comme je vous ay déjà escrit[4], j'avoy bien jetté l'oeil sur la cornette de monsieur son fils[5], mais voyant qu'on ne faisoit que m'amuser, joint à cela la ruine des troupes et du pay de Hesse, j'ay creu que je feroy mieux de m'asseurer de quelque bon employ dans quelque armée qui ce pût estre, que de me laisser trainer longtemps dans l'incertitude si à la fin je viendroy au bout de ma prétension.

Ce qui me donna la première occasion de choisir ce party fût le bon accueil que me fit son Altesse et monsieur le comte de Guébriant[6]. Monsieur de Choisy[7], qui est intendant de la justice pour le roy en cette armée, est celluy, qui m'a conseillé de prétendre à une compagnie d'infanterie, qui est vaquante depuis deux mois. Elle a esté au lieutenant-colonel du régiment du vicomte de Melun[8], qui fût tiré lorsque je fus à l'armée à la rencontre que nous eusmes avec les ennemis. J'en fus doncque parler à son Altesse, qui en tesmoigna beaucoup de contentement, m'asseurant qu'elle estoit bien aise qu'en me faisant du bien elle pourroit tesmoigner le désir qu'il avoit de vous rendre du service. Il se rencontre de bonheur que cette compagnie est encor la plus forte de toutes celles de tout le régiment qui est de vingt compagnies. Monsieur de Choisy m'a dict à ce matin que je me tinsse prest pour m'en aller à l'armée avec luy, afin de me mettre en possession de ma charge, ce qu'ayant fait je fay estat de m'en revenir icy pour me pourveoir de tout ce qui me sera nécessaire, vous suppliant de vouloir mettre ordre que l'on me face avoir de quoy me mettre en équipage.

Les ennemis voyans qu'ils ne pouvoit passer en seureté la rivière de Weser se sont retirés vers le pay de Coulogne pour y prendre leurs quartiers d'hyver. Ils semble que nos armées s'y disposent aussy, les troupes de Hesse s'estant separées du gros pour aller hyverner dans le territoire de Münster. Celles de Banier[9] et de son Altesse de Longeville ont la mine de vouloir séjourner quelque temps chez le duc de Lunenburg[10].

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 27. Eigenh. oorspr. Diederik de Groot moest zich, volgens de wens van zijn vader, in dienst begeven van de Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér; vgl. no. 4884, n. 1 en Diederiks brief van 7 september, no. 4820. De brief werd aan Grotius doorgezonden tezamen met no. 4912.
2 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
3 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
4 No. 4820 dd. 7 september.
5 Wilhelm VI, landgraaf van Hessen-Kassel (1629-1663).
6 Jean-Baptiste de Budes, graaf Guébriant.
7 Jean de Choisy de Camp (1598-1660); zie *Dict. biogr. fr.* VIII, kol. 1229v.
8 Guy Arbaleste, vicomte de Melun, seigneur de la Borde († 1645).
9 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
10 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.

Hyer au soir ont fit des réjouissances icy pour la naissance du duc d'Anjou[11] et les prises d'Arras et Thurin.

11 Philippe, hertog van Anjou, de tweede zoon van Lodewijk XIII en Anna van Oostenrijk, was op 21 september 1640 geboren. Atrecht was op 10 augustus, Turijn op 19 september in Franse handen gekomen.

Je prie Dieu, monsieur, qu'il vous conserve en bonne santé.
Vostre très obéissant fils
D. de Groot.

A Cassel, le 7/17 d'Octobre MDCXL.

Adres: A monsieur monsieur l'ambassadeur de Suède, à Paris.
Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 14 Nov.
En in dorso: 17 Oct. 1640. D. de Groot.

4883. 1640 oktober 18. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

On nous escrit de Schafusen que monsieur Marschale[2], qui a esté en soupçon d'une trahison, est dereschef libre et déclaré net et innocent, n'ayant rien entrepris contre le gouverneur de Hohetvil[3] que par yvrognerie, dont ie suis fort aise à cause de sa maison, qui est une des plus nobles en Allemagne.

Je crois que vous ne tiendray plus pour feinte ce que font les Catalans, puisque le roy de France leur envoye secours et qu'ils se jettent soubs sa protection, ce qui est un affaire de gran importance, et tout fraichement on m'escrit d'Italie que les Arragonois et ceux de Valence se soyent soublevés effectivement et que dans le Milanois on craignoit le mesme, la noblesse parlant tout hautement de ne vouloir payer de plus grosses contributions que la coustume (?) ordinaire, n'estant que trop espuisés de l'argent qui y commence à manquer tant aux riches que pauvres.

Il y a aussy quelque remue-ménage à Naples et l'archivesque de Bourdeux[4] eust fait un gran service et à son roy et ce peuple-là, s'il eust fait une descente dans ce royaume qui certes ne peut plus, tant est-il pressé par les Espagnols, qui par appréhension d'une rébellion font recerche de la paix à mesme les Turcs. Et en effect ce sont les vray moyens de forcer l'Espagne à une raisonable paix que sans ces soulèvements nous n'aurions jamais, et qui ont facilité la prise tant d'Arras que de Turin[5], car autrement les François n'en fussent venus au but, si l'armée d'Espagne eust donné dans la France. Monsieur Harcourt[6] tâche de reprendre ceste année encor ville d'Asta ou Santià ce qui luy pourroit réussir. Le prince Thomas[7] n'est pas bien avec Leghanès[8] et les ordres qu'on attend d'Espagne à Milan nous apporteront quelque estrange nouveauté qu'on y attend avec impatience et moy l'argent de

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds resident in Zürich.
2 Niet nader geïdentificeerd. Vgl. no. 4829.
3 Konrad Widerholt.
4 Henri d'Escoubleau de Sourdis. Hij leidde de operaties ter zee tegen Spanje.
5 Atrecht had zich op 10 augustus, Turijn op 19 september 1640 aan de Fransen overgegeven.
6 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
7 Tommaso Francesco van Savoye.
8 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.

Suède faute duquel ie souffre icy mille dommages et perte d'honneur et de réputation parmy ces peuples-cy.

Monsieur le général Banier[9] empêche tant qu'il peut l'entrée de Piccolomini[10] dans le pays de Luneburg ce qui importe fort et sans un combat l'affaire ne réusscira pas.

I'y joints ce peu que i'ay de Rome[11] en attendant de vous quelque bonne nouvelle

9 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
10 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
11 Bijlage no. 20.

pour moy qui suis véritablement, monsieur,
vostre serviteur très obligé
C. Marin ms.

De Zurig, ce 8 d'8bre 1640.

Ie vous prie de me dire, si monsieur Camerarius le jeune[12] est encor à la Haye et à qui des secrétaires ie me pourrois addresser en Suède.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 30 Nov. 1640.
En in dorso: 8 Oct. 1640. Marin.

4884. 1640 oktober 20. Aan J. Baner[1].

Illustrissime domine,

Cum discessisset ex hac vita maximus princeps dux Saxoniae Bernhardus[2], filium[3], qui inter nobiles domesticos ei fuerat, statim destinavi militiae sub ductu Excellentiae vestrae, quem inter hujus saeculi duces primum, et principis Bernhardi virtutibus nihilo minorem existimo. Fuit eo animo filius ad Batavos, sed ubi funeribus avi[4], amitae[5], materterae[6] diu detentus tandem iter ad ea loca arripuit, in quibus bellum fortiter ac feliciter gerit Excellentia vestra.

Quanquam ergo nihil tale meritus, audeo rogare Excellentiam vestram talem assignet militiam, quali ipsum parem judicaverit; quae hic et alibi geruntur, ea ex Batavis ad Excellentiam vestram perscribi scio alioqui neque huic neque ulli alteri parsurus operae, quam Excellentiae vestrae placere intelligam.

Sed multis verbis agendum non est apud imperatorem, cujus omne tempus regni Suedici utilitatibus et gloriae debetur.

Deus consilia actusque Excellentiae vestrae, illustrissime domine, semper prosperet.

12 Joachim Camerarius (1603-1687), zoon van de Zweedse gezant in Den Haag, Ludwig Camerarius, en zelf sinds 1631 in Zweedse diplomatieke dienst.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 649. Vermoedelijk schreef Grotius deze brief naar aanleiding van de twee dagen eerder door hem ontvangen brief van zijn zoon Diederik, no. 4820 dd. 7 september. Deze meldde namelijk, dat een eerdere aanbevelingsbrief van Grotius aan de Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér hem, tezamen met zijn overige bagage, nabij Bremen was ontstolen; hij vroeg zijn vader een nieuwe aanbevelingsbrief, echter niet aan Banér, maar aan de landgravin van Hessen-Kassel, bij wie hij liever in dienst wilde treden. Blijkens o.m. no. 4802 dd. [25] augustus was het Grotius' wens, dat Diederik toch onder Banér zou dienen, waaruit dan ook het schrijven van deze aanbevelingsbrief, bijna vijf maanden, nadat Diederik uit Holland was vertrokken, kan worden verklaard. Diederik nam tenslotte dienst in het Franse leger onder Longueville; zie zijn brief no. 4882 dd. 17 oktober.

2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar († 18 juli 1639).

3 Diederik de Groot.

4 Jan de Groot († 3 mei 1640).

5 Adriana de Groot († 10 december 1639).

6 Suzanna van Reigersberch, weduwe van Dr. Anthonie Bloncke; zij was 1 februari 1640 overleden.

Excellentiae vestrae ad omnia obsequia
promtissimus cultor
H. Grotius.

Lutetiae, 20 Octobris 1640.

4885. 1640 oktober 20. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

Princeps Thomas[2] in plena libertate est. Huc misit quendam suorum ad constituendam illorum locorum pacem. Interim ibi induciae sunt et, ut puto, duraturae.

Inter Gallos et Hispanos, qui in Belgica sunt, nunc operibus solis certatur, ut per ea tutior cuique reddatur sua profectio[3].

Catalanorum motus manent eousque increscente eorum in Hispanos alios ira, ut captis viscera extrahant. Gallorum et Batavorum erit cogitare, quantum ipsorum referat, foveri talia.

Ratisbonae quae proposita sunt[4], video esse solemnia. Multi erunt sermones, rei parum. Inter D. Bannerium[5] et caesarianos nihil aliud puto nunc quaeri quam utri meliora hyberna sint habituri. In ea re autem melior est conditio occupantis.

Quae circa Hohentwilam fiunt, non magna sunt. Galli plane jam domini sunt Brisaci omniaque ibi pro dominis agunt. Dolet id Germanis, sed quid facient?

Ex Anglia quid elector Palatinus[6] sperare debeat, videbimus ex illo colloquio inter Anglos et Scotos de pace instituto et ex successu conventus parlamentarii.

Rusdorfii mortem[7] doleo. Erat enim vir bonus et eruditus.

De Daniae rege impellendo, ut aliquid tentet pro domo Palatina, probo Excellentiae vestrae consilium; nihil nocebit experiri. Caeterum videtur ille rex, ut vectigalia sua tueatur, ad amicitias Hispanicas ac Austriacas multum respicere.

Quod in Suedia confecere Batavi[8], non ita multum esse arbitror. Sed tamen e re erit, quam latissime de eo famam spargi. Poterit id pro fraeno esse iis, qui nobis male volunt.

Regina mater Suedica an nupturiat[9], brevi videbimus.

Nihil ex Gallia pro Hornio[10] sperandum erit, quamdiu pendebit de foedere deliberatio[11].

Marinus[12] mirum in modum in singulis ad me literis conqueritur multo a tempore nihil sibi mitti, unde onera sustineat. In talibus ac tam necessariis cunctatio saepe magnum adfert detrimentum dignitati publicae.

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 251. Gedrukt *Epist.*, p. 649. Verschillen in orthografie en aperte onjuistheden in de copie Uppsala zijn niet gesignaleerd. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Tommaso Francesco van Savoye. Vgl. voor zijn onderhandelaars te Parijs no. 4875, n. 13.
3 De uitgave der *Epist.* geeft ten onrechte ‘professio’.
4 De rijksdag te Regensburg was op 13 september geopend.
5 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
6 Karl Ludwig van de Palts. Tussen 12 oktober en 5 november vonden te Ripon besprekingen plaats tussen Engelse en Schotse onderhandelaars, die leidden tot een wapenstilstand. Het ‘Long Parliament’ kwam kort daarna, op 13 november, bijeen.
7 Johann Joachim von Rusdorf, staatsman en diplomaat in dienst van het huis van de Palts. Hij was eind augustus in Den Haag overleden en uiterlijk op 4 september begraven in de Grote Kerk aldaar. Zie ook F. Krüner, *Rusdorf*, p. 110.
8 Het gezantschap bestaande uit Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva.
9 Maria Eleonora van Brandenburg, weduwe van Gustav II Adolf. Na haar heimelijk ondernomen reis naar Denemarken ging het gerucht van een huwelijk met Christiaan IV.
10 De Zweedse veldmaarschalk Gustav Karlsson Horn. Hij bevond zich in Beierse gevangenschap en zou uitgewisseld worden tegen Johan van Werth.
11 Het verdrag tussen Zweden en Frankrijk, dat in juni 1641 verlengd werd; zie Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI. T, p. 207vv.
12 Charles Marin(i), Zweeds resident in Zürich. Hij schreef Grotius geregeld over zijn financiële problemen, veroorzaakt door het uitblijven van zijn salaris. Grotius deed in de loop van 1640 enkele malen een goed woordje voor hem bij de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.

Qui hic pro principe Thoma est, abbas est Busquettae[13]. Videtur autem, qui in Italia fuit, exercitus Gallicus hac hyeme haesurus circa Genevam.

13 Zie boven onder n. 2.

Catalani XL sibi fecere rectores et auxilium navale a Massilia exspectant.
Deum serio rogo, ut Excellentiae vestrae omnia det quam prosperrima.
Excellentiae vestrae singularis observantiae
cultu addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 20 Octobris 1640.

Adres: Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario et legato apud praepot. Ord. Foeder. Belgii.
Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Redd. Hagae comitis 16/26 Octob. 1640.

4886. 1640 oktober 20. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,
In Italia factas inducias et prorogari constat diciturque clam hic esse aliquis missus a duobus principibus Sabaudis[2].
De Catalanis mira narrantur: ita incensos eorum animos in milites regios, ut iis viscera extrahant. Id si verum est, antiqui motus, quos plerumque veniae desperatio consequi solet, prudenter aluntur a Gallis et Batavis. Poterit inde malum nasci regi Hispaniae diuturnum et ipso contagio fluere longius Arragonibus etiam accisam libertatem gravate ferentibus.
Rex magnae Britanniae parlamentum Angliae indixit in mensem Novembrem[3]. Interim petit indutias a Scotis, quorum exercitus pecuniae deliquio multum diffluit et ex ea nobilitate, quam Eboracum ipse convocaverat, delegavit aliquos, qui in collimitio cum Scotis conferant. Interim in Gallia tributa gravia, gemitus plebis, motus nulli. Rex vero Britanniae, ut ad eum redeam, etiam pecunias quaerit mutuas a nobilitate et civitatibus ad ducenta millia librarum sterlingicarum, ut eas solvat post finem parlamenti. Ea ratione sperat se multos habiturum in parlamento, qui liberaliter ad petendas a rege collationes sint assensuri accedente ad gratiam etiam singulorum indemnitate.
Erlachius[4] Laufenburgi etiamnum est, Goetzius[5] in libertate et non ingratus imperatori.
Deus, Excellentissime et illustrissime domine, praesens regno tuaeque Sublimitati adsit.
Tuae Sublimitatis cultor devotissimus

1 Gedrukt *Epist.*, p. 649; *Oxenst. Skrift.* 2. afd. IV, p. 79.
2 Kardinaal Maurizio en Tommaso Francesco van Savoye. Vgl. voor hun onderhandelaars te Parijs no. 4875, n. 13.
3 Het 'Long Parliament' kwam 13 november bijeen. Kort daarvoor werd met de Schotten te Ripon een wapenstilstand gesloten.
4 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach.
5 Johann, graaf van Götz (1599-1644), generaal in dienst van de keizer, was na zijn ongelukkig beleid in 1638 in ongenade gevallen.

H. Grotius.

Lutetiae, 10/20 Octobris 1640.

Qui hic est pro principe Thoma abbas est Busquettae. Regis Galliae, qui in Italia fuit, exercitus circa Genevam hiematurus creditur, quae sicut a commerciis Galliae exclusa est, ita fore, ut excludantur et Helvetii, ne comitatus Burgundiae ab ipsis alatur, multi existimant. Consultatur hic de imponendo solido in quamque libram pretii mercium.

Tubatelus[6] duorum mensium stipendia adfert Vinariensibus.

6 Georg Christoph von Taupadel, generaal-majoor in het leger van wijlen Bernhard van Saksen-Weimar; blijkens no. 4847, was hij bij Richelieu geweest en keerde via Holland naar het leger onder Henri d'Orléans, hertog van Longueville, terug.

Extra urbem Atrebatum munimenta fiunt tuendae urbi. Catalani XL rectores sibimet effecere et XII a Massilia naves longas auxilium sibi exspectant.

Adres: Axelio Oxenstiernae, sacrae reg. Maj. regnorumque Sueciae senatori et cancellario.

4887. 1640 oktober 20. Aan G. Oxenstierna[1].

Illustris domine,

Et gaudeo et doleo. Gaudeo, quod recte in Suediam veneris quodque mei memoriam et quidem mihi tam faventem retines. Doleo, quod, hic cum esses, animum tibi addictissimum non pluribus rebus testatum potuerim facere. Sed etiam absens absenti impera, siquid est, in quo usui esse possum. Rogo autem me excellentissimis et illustrissimis regni rectoribus[2] commendes ac, siquid est, quod adjicere possim ad ea, quae feci hactenus, id ut norim.

Quotidie aliquid reperio, quod addam Gothicis ac Vandalicis antiquitatibus[3]; spero opus fore nec inutile nec ingratum.

Deus, illustrissime domine, salvum te sospitemque cum propinquis et amicis omnibus servet.

Illustritati tuae devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 10/20 Octobris 1640.

4888 1640 oktober 20. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

In Italië is trefves ende werdt gestaedigh gecontinueert ende hier gehandelt tot de vrede, daer ick meene goede apparentie toe te sijn.

De wercken ten wedersijde gaen voort op de frontiere tusschen Vrancrijck ende Nederlant.

De oproerte van de Catelans wasschen, soo men hier schrijft, soo verre, dat de Catelans aen de gevangenen Spaignaerden 't hart ende lever uit den buick snijden. De Fransoisen mogen daerop letten om haer voordeel daermede te doen. Eenige meenen, dat die saecke wel gevoedt sijnde de Arragonoisen op dat exempel souden mogen volgen.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 649. Gabriel Gabrielsson Oxenstierna was een neef van de rijkskanselier Axel Oxenstierna. Na een verblijf in o.a. Frankrijk en Italië (vgl. dl. X Register i.v. Forthelius) was hij via Engeland (vgl. no. 4608) in Zweden teruggekeerd.
2 Zie voor hun namen no. 4461, n. 3.
3 *Historia Gotthorvm, Vandalorvm & Langobardorvm: Ab Hvgone Grotio partim versa, partim in ordinem digesta...*; Ter Meulen-Diermanse no. 735.
1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK. R 15j. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Antw. op no. 4871.

Uit Engellant sullen wij verwachten wat de conferentie tuschen de Engelsche edelluiden ende Schotten sal voortbrengen; daernae, wat comen sal van de tweehondertduisent ponden sterlingh, die den coning bij leening heeft geëischt, ende voorts, wat het parlement van Engellant in November sal medebrengen[2].

Wij hooren, dat den coning van Spaignië vrede versoect met den Grooten Heer[3] ende dat apparentie is om deselve te sluiten, om den coninck van Spaignië nu veel te doen heeft ende den Grooten Heer soect sijn revenge te hebben van de Poolsche cosacken, misschien

2 Het 'Long Parliament' kwam 13 november bijeen.
3 Ibrahim, sultan der Ottomanen.

oock van Moscovië, ende met Persiën is in onseeckeren stant. Want eenige seggen, dat den Persiaen[4] op de been is om Bagdet te belegeren, anderen, dat eene extraordinaris ambassadeur comt uit Persië om de paix, die door d'een ordinarisse was oft gemaect oft geprepareert, te besweren nae haere maniere[5].

Den ambassadeur van Engellant alhier[6], oock die van Genua[7] ende den resident van Florence[8] arbeiden om weder te becomen veele goederen die de Fransoisen hebben aengeslagen als Spaignaerden toecomende ende gevonden in neutrale schepen.

Ick gelove, dat eenige reden heeft gedient, soowel om de crijgsluiden in de steden te brengen, als om de regimenten te casseren. Evenwel sal monsieur de Strade[9] werck hebben, soo hij dat, ende alles dat dit jaer is gepasseert, wel can doen smaecken.

't Accord in Swede met de Vereenigde Nederlanden gemact[10] sal niet sijn van groote importantie, maer is oorboir het gerucht breed te laeten loopen.

Van Denemarcken meene ick niet, dat Swede veel te vresen heeft. Hollant soude oock daer niet veel nae vragen in tijdt van trefves. Van Engelant ende Schotlant connen wij niet seggen, eer wij sien wat de conferentie sal comen gelijck hiervoren in geseit. Dat heel Engelant de Schotsche kerckelijcke regiering soude aennemen, gelove ick niet.

Dat groote getal van de Duinkercksche fregatten can quaed doen.

Ick wilde weten, wat motiven sijn bij Amsterdam ende wat pretexten sij gebruicken van 't verpachten van de convoien te beletten, te meer omdat ick dicmael present ben geweest bij gelijcke deliberatie.

Die hier is wegen den prince Thomas[11], is den abt van Busquet[12], een Romain.

's Coninx leger, dat in Italië is geweest, schijnt dat verwinteren sal bij Genève om aen die stadt ende aen de Switsers de middel te benemen van toevoer te senden nae het graefschap van Bourgogne.

Men debiteert hier van op alle coopmanschappen een impositie te stellen d'un soux par livre.

Tubadel[13] brengt twee maenden solde voor de Wymarschen.

De stadt van Atrecht werdt met de buitenwercken gesterckt.

De Catelans hebben veertich personen gecoren als regierders ende verwachten van Marseille twaelff galeien van den coning tot haere hulpe.

In margine: 20 Oct. 1640.

4 Safi I.
5 Grotius ontleende deze gegevens vermoedelijk aan de brief van Marini dd. 4 oktober, no. 4864.
6 Robert Sidney, graaf van Leicester.
7 Giambattista Saluzzo.
8 Niet geïdentificeerd.
9 Godefroi d'Estrades.
10 Op 11 september was een nieuw verdrag tussen Zweden en de Republiek getekend; zie Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI. 1, p. 192-195, en Aitzema, *Saken v. St. en Oorl.* II (f.^{o}), p. 691-698.
11 Tommaso Francesco van Savoye.
12 Niet nader geïdentificeerd; vgl. no. 4875, n. 13.
13 Georg Christoph von Taupadel, generaal-majoor in het leger van wijlen Bernhard van Saksen-Weimar; blijkens no. 4847, was hij bij Richelieu geweest en keerde via de Republiek naar het leger terug.

Adres: Mijnheer mijnheer Van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant. In Den Hage. Port.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den 20 Octob. 1640, uyt Paris.

4889. 1640 oktober 20. Aan J.A. Salvius[1].

Monsieur,

Le roi ayant trouvé bon que je retinsse de chaque terme du subside que sa Majesté donne à la couronne de Suède, autant qu'il me seroit dû de mes gages et dépens, j'ai retenu du terme présent quatre mille thalers impériaux, qui me sont dûs de mes gages depuis le dernier payement.

J'ai suivi en ceci l'exemple des autres ambassadeurs qui ont vécu en France, d'autant plus volontiers, que cet expédient délivrera monseigneur le grand-chancelier[2] des sollicitations continuelles que j'ai été forcé d'employer ci-devant. Je prie votre Excellence par l'honneur de la couronne de Suède et par l'affection qu'elle me porte, de vouloir m'assister, pour que ceci soit trouvé bon en Suède, et je demeurerai à jamais, monsieur,

votre très humble et très obligé serviteur
H. de Groot.

A Paris, le 20 Octobre 1640.

4890 1640 oktober 22. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Inopinato mihi evenit, ut praeterito die Lunae[2] sub vesperam post clausas jam litteras ad te datas tuae VI Octobris ad me scriptae[3] traderentur. Eae ubi tam diu latuerint, nescio. Alterae XIII ejusdem mensis[4] heri in manus meas pervenere.

Pro utrisque gratias habeo et, ut iis, quae inibi de maturanda Annotatorum editione[5] et procuranda correctione mones, respondeam, hoc habe me ea de re quam possum accuratissime ad Blavium[6] scripsisse et tempus exquisivisse quo absolvenda putet Annotata, ut te de eo certiorem faciam. Acceperis jam, spero, per uxorem prima editionis folia usque ad M inclusive. Reliqua primi alphabeti cum in Selandiam mittere pararem, mutavit se ventus atque ita discessit uxor[7]; ea ut a me vel Blavio accipias curabo. Nisi nimiae esset impensae, possent folia singulis septimanis per nuntios mitti, sed illud tantum sub finem necessarium fore arbitror.

1 Gedrukt Arckenholtz, *Mémoires* IV, p. 364. Tezamen met no. 4912 beantw. dd. 9 januari 1641 (dl. XII). Johan Adler Salvius was Zweeds gezant te Hamburg. Grotius had in april eveneens een bedrag voor zich afgehouden van het Franse subsidie aan Zweden; vgl. no. 4603.
2 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op nos. 4866 en 4876; beantw. d. no. 4907.
2 15 oktober.
3 No. 4866.
4 No. 4876.
5 *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm...*; Ter Meulen-Diermanse no. 1135.
6 Cornelis of dr. Johan Blaeu; Grotius' brief ontbreekt.
7 Maria van Reigersberch kwam 27 oktober in Parijs aan.

Marezii scriptum[8] ad te venisse gaudeo; afferet et aliud exemplar uxor, plura mittet Blavius, nam ad eum super hac re scripsi. Ego ut tu quidem opinionem tuam tuearis et a contrariis argumentis vindices probo, non item ut adversus Marezium ex professo scribas - id enim ejus impudentia non meretur -; malim alii demandari eam provinciam.

8 Samuel Desmarets - Maresius -; hij had in september zijn *Dissertatio de Antichristo...* gepubliceerd. Zie voor de volledige titel no. 4849, n. 3. Grotius beantwoordde Maresius' traktaat met zijn *Appendix... de Antichristo...* MDCXLI; Ter Meulen-Diermanse nos. 1128 en 1129.

Molinaei opus[9] hic imprimi intelligo. Puto et Rivetum[10] aliquid moliri; ita vides adversarios tibi non defore.

Pro iis, quae de motu Catalaunico scribis, gratias habeo. Est ea res magni momenti et Hispanorum procul dubio res accidet. Caeterum de justitia armorum edoceri velim; neque enim rebellioni faveo.

Scoti in Anglia magnos fecerunt progressus et videtur eo res deventura, ut parlamentum sit convocandum[11], quod si fiat, actum est de auctoritate regis.

Illud quod de Camerario[12] nuper scripseram, intelligo verum non esse nec cur spargatur, scio; nisi quod quidam id ita expetant.

Christianus Ulricus, regis Daniae filius naturalis[13], a nostris equitibus caesus est cum iis, quas in usum Hispanorum conscribebat copiis, ita ut ipse cum magna suorum parte mortem obierit.

Pro principe A(r)ausionensi in Frisia valde laboratur et pueri Guilielmi[14] electio indebite facta dicitur.

Utenbogardus[15] tuas ad Veritatem christianam notas legit et probat.

Vale.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Die XXII Octobris, qui natalis matri est octuagesimus, 1640.

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de Suède, à Paris.
Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 30 Oct.
En in dorso: 22 Oct. 1640. W. de Groot.

4891. 1640 oktober 22. Van P. Spiring Silvercrona[1].

Mijnheer,

9 Pierre Du Moulin schreef onder pseudoniem tegen Grotius' *Commentatio... de Antichristo...* zijn *Strigil adversvs commentationem Authoris Anonymi ad loca quædam Novi Testamenti quæ de Antichristo agunt, aut agere putantur.* Amstelodami Apud Ioannem Ianssonivm M.D.C.XXXX. Zie Ter Meulen-Diermanse no. 1100 rem. 5.
10 André Rivet, hoogleraar in de theologie te Leiden en sedert 1636 goeverneur van de jonge prins Willem. Van een directe reactie door Rivet is mij niets bekend.
11 Het 'Long Parliament' kwam 13 november 1640 bijeen.
12 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag; vgl. no. 4878 en n. 6.
13 Christian Ulrik Gyldenløve, zoon van Christiaan IV van Denemarken en Kirsten Madsdatter. Hij begaf zich met 600 ruiters in Spaanse dienst en sneuvelde bij Meinertshagen in Westfalen.
14 Willem II (1626-1650), zoon van Frederik Hendrik, kreeg in 1640 de survivance van het stadhouderschap van Friesland, als daar Willem Frederik, graaf van Nassau-Dietz, opvolger van zijn op 12 juli 1640 overleden broer Hendrik Casimir, kinderloos zou komen te overlijden. Zie Poelhekke *Fr. Hendr.*, p. 512vv.
15 Johannes Wtenbogaert. Grotius had bij zijn brief van 5 maart, no. 4544, een exemplaar van *De veritate* 1640 (Ter Meulen-Diermanse no. 950) voor hem meegezonden.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13. Orig. Niet ondertek. Petter Spiring Silvercrona was resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag.

U Excell.[tz] seer waerden ende hoochaengenaemen van den 13 deses[2] is mij den 20 selviges wel geworden; bedancke mij onder anderen ten hoogsten voor de goede comunicatie.

Daerentegens is van hier niets te berechten. Ende wort hier weynich gediscoureert van

2 Grotius' brieven aan Spiring van 1640 ontbreken.

de coninginne-moeder in Sweden[3]. Hier en daer gaet wel de spraecke, dat deselve coninginne-moeder met den coninck van Dennemarcken trouwen sal, maer uyt alle dese discoursen can men daer geene seeckerheyt vuyt nemen ende wat meer is, soo verstae ick, dat denselven coninck van Dennemarcken de gemelte coninginne-moeder noch noyt gesien, veel min gesproocken soude hebben ende verstae ick oock van goeder handt, dat den voorseyden coninck willens is een ambassada naer Sweden te laeten gaen[4] ende sich - soo men voor seecker houdt - van dese actie sal sien t'excuseren. Wat eyndelijcken daeruyt werden sal, heeft men mettertijt te vernemen.

Dat wij uyt Duytslandt hebben sal u Excell.^{tz} uyt bijgaende copy uyt Ceulen[5] gelieven te vernemen.

Hebbe gerne gesien u Excell.^{tz} het vatgen wijns wel ontfangen heeft, wenschende u Excell.^{tz} 't selve met goeder gesondheyt mocht genieten. Bedancke mij oock ten alderhoogsten voor hetgeene mij u Excell.^{tz} in 't gebruyck der scheepen belieft heeft te comuniceren[6].

Eyndigende sal u Excell.^{tz} naer dienst. salutatie godelijcker protectie trouwlijcken bevelen ende verblijven,

u Excell.^{tz} dienst- ende vruntwilligen.

Haagh, den 22 8bris 1640.

P.S. Ick bidde u Ex.^{tz} hierbij gaenden aen mons.^{r} Laurents Kruus[7] bij zijner aencompste gelieft t'overleveren.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 30 Oct.

4892. [1640 oktober 23?] Van J.A. Salvius[1].

3 Maria Eleonora van Brandenburg, weduwe van Gustav II Adolf.
4 Jørgen Vind (1593-1644), rijksraad en rentmeester; hij werd december 1640 naar Stockholm gezonden.
5 Bijlage no. 21.
6 In antwoord op Spirings brieven nos. 4850 en 4860 dd. 24 september en 1 oktober.
7 Lars Jespersson Kruus; vgl. no. 4716, n. 8.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 10. Orig. Eigenh. ondertek. De brief is van de hand van Salvius' secretarus Georg Keller. Beantw. d. no. 4934. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant te Hamburg. De brief is ongedateerd. Niettemin noteert Grotius in dorso als datum 1 oktober. Het genoemde gezantschap naar Zweden arriveerde blijkens schrijven van Willem Boreel aan de Staten-Generaal dd. 20 oktober vanuit Hamburg (Den Haag, ARA. lias Zweden) ‘gisteren avont’, d.w.z. 19 oktober, met het plan de stad ‘over mergen’, d.i. 22 oktober weer te verlaten. Wanneer Salvius nu schrijft, dat de gezanten vier dagen tevoren zijn aangekomen en op de dag dat hij schrijft weer zijn vertrokken, wijst dit op 22 of 23 oktober als datum voor Salvius' brief. Wat de keuze tussen beide mogelijke data betreft: ofwel Boreel en de zijnen zijn een dag later vertrokken dan oorspronkelijk in de bedoeling lag, ofwel Salvius rekent met zijn vier dagen inclusief. Ik geef de voorkeur aan eerstgenoemde mogelijkheid en dateer de brief op 23 oktober.

Hochedel, gestrenger, grossgünstiger, hochgeehrter Herr Ambassadeur,

Wass vor 8 Tagen wegen beschehenen starcken Einfalls der Brandenburgischen in Hinter-Pommern gemeldet worden, wirdt mit heutiger Stettiner Ordinari confirmirt undt dabey berichtet, dass sie vor 14 Tagen vondannen wiedrumb herausgegangen undt mit grossem Raub zu Cüstrin angelangt seyen.

Auss der Schlesie hatt mann, dass der Herr Generalmaior Stalhansch[2], nachdem der ihme zugeschickte undt zu Lagaw bloquirt gewesene Secours, deme (?) er zu desto besserer

2 Torsten Stålhandske.

Überkunfft 500 Pferd entgegen geschickt gehabt, wol bey ihm angelangt war, Hirschberg glücklich entsetzt undt die Notthurfft von Munition undt Proviant hineingebracht, zugleich auch die keyserliche Hauptwacht ruinirt undt eine Schildtwacht vor des Generalmaior Goltzen[3] Zellt hinweg genommen habe.

Nicht weniger hatt der Obristleutenant Bötticker[4] bey Gruenberg eine glückliche Rencontre mit dem Feind gehabt, alsso dass ihme, dem Feindt, bey 150 Pferde im Stich geblieben, undt ezliche Officiers gefangen worden.

Der Generallieutenant Arnim[5] soll vom Churfürsten zu Brandenburg[6] ein Ampt in Preussen zu seinem Unterhalt bekommen undt zu Thorn zu wohnen Willens haben; er wurde zu Danzig wieder erwartet, welcher Bürgerschafft etwass suspect vorkommen will, dass ihr Gubernator, Generalmaior Haubalt[7], sich mit ihme gar familiar macht undt alle Wercke undt Gelegenheiten der Statt zu Wasser undt Land ihme zeigen thut, undt scheine fast, da sie nur ein wenig Windt von etwass bekommen sollten, es einen wunderlichen Aussgang gewinnen dörffte.

Wass wir von den Armeen haben, findet sich in beykommendem Extract[8].

Vor 4 Tagen seind die Herrn holländischen Gesandten[9] mit guthem Contento auss Schweden alhier angelangt undt heut wiedrumb von hinnen nacher Holland verraisset.

Ich verbleibe hiemit nechst trewlicher Empfehlung zu Göttlichem Schutz.

Ew. Exc. dienstbereitwilligster allezeit,
J.A. Salvius mp.

Postscriptum. De tribus potissimum cum domino legato Davaux[10] ago: bello in Austriam valide movendo, induciis in Italia, Belgia nobis insciis ultra tres hebdomadas non faciendis et augmenta subsidii. Primum promittit. Alterum cum rebus Germanicis et faedere nostro nil commune habere contendit adeoque pacem ipsam cum Hispania Galliae liberam vult absque Suecia. Tertium ut impossibile aversatur. Hic itaque haeremus.

Legati Batavi nec in abitu nec reditu e Suecia vel me vel Davausium visitarunt. Nos sustinemus omnes legatos huc venientes sive a regibus sive rebuspublicis teneri primos missu sui secretarii vel praefecti significare nobis suum adventum. Deinde, si a regibus veniunt, nos eos prius visitamus, illi nos postea. Sin a republica, tum ii quoque primam visitationem expediunt. Legati Batavi neutrum primi fecere, sed utrumque a nobis expectarunt. Haec causa est. Qua de re quid sentiat Excellentia vestra, avide percupimus scire.

Ratisbona[11] nunciatur imperatorem consensisse in salvos conductus, ut regna hactenus voluere; 2. deliberari de loco tractatus pacis Norimbergae instituendo; 3. de armistitio interim; 4. de mediatoribus Dano et papa.

3 Martin Maximilian von der Goltz.
4 Niet nader geïdentificeerd.
5 Hans Georg von Arnim-Boytzenburg.
6 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
7 Christoph von Houwald (Hubald, Huwald) (1602-1661), generaal-majoor in Poolse dienst.
8 Ontbreekt.
9 Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva.
10 Claude de Mesmes, graaf van Avaux, Frans gevolmachtigde in Hamburg.
11 Te Regensburg had een rijksdag plaats (13 september 1640-10 oktober 1641) als vervolg op de collegiaaldag te Neurenberg (3 februari - 7 juli 1640).

Adres: Monsieur monsieur Grotius ambassadeur de la reine de Suède en France, à Paris.

Onder aan de brief staat: H. Amb. Grotius.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 14 Nov.

En in dorso: Salvius. 1 Oct. 1640.

4893. 1640 oktober 24. Aan Paltsgraaf Leopold Ludwig[1].

Excellentissime et illustrissime princeps,

Gratias ago Celsitudini tuae, quod et meam optimam sane sed non quam vellem utilem Celsitudini tuae voluntatem pro sua summa bonitate aequi consulit meque de statu rerum suarum ac studiorum certum facit.

Sedem a Celsitudine tua bene electam judico, loco salubri nec inamoeno, deinde ubi et equitandi ars et mathematica, res duae principibus imprimis necessariae, addisci possunt neque in caeteris rebus eruditorum deest copia, in quibus Capellum[2], virum in hebraicis literis sacraque historia egregium, maximi facio.

Plurimum autem laudo generosum Celsitudinis tuae propositum omnes suos labores ac studia referendi ad Dei honorem, ad usum regni Suedici et Germaniae. Deus fautor semper adsit et Germaniam aliquando clemens respiciat. A Suedico regno causam habet Celsitudo tua, cur semper sibi optima polliceatur.

Manebo ergo, excellentissime et illustrissime princeps,

Celsitudini tuae in perpetuum addictissimus

H. Grotius.

Lutetiae, 24 Octobris 1640.

4894. 1640 oktober 25. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

J'ay bien receu vos deux lettres du 2 et 8 du courrant[2], qui me donnent bien peu d'espérance d'aucune chose pour mon advantage. Si ie vous en escris plus souvent qu'il ne faudroit, ce n'est que pour descharger mon mal dans le sein d'un intime amy que ie vous crois estre, sçachant autrement que ce n'est en vostre pouvoir d'y remédier. Voilà pourquoy que ie pren l'hardiesse de m'attacher à nos seigneurs régens[3] ausquels i'escris avec toute modestie vous suppliant de leur envoyer la lettre accompagnée de vos bons offices en y faisant mettre l'inscription come il faut, moy ne sçachant bonnement la qualité qu'on leur donne et me ferez faveur de m'en instruire par le premier ordinaire. Si néantmoins vous jugez n'estre pas besoing de leur escrire, ie laisse à vostre discrétion de me renvoyer la lettre et me mander

1 Gedrukt *Epist.*, p. 650. Leopold Ludwig, paltsgraaf van Veldentz en Lautereck, (1625-1694) was een neef van Karl Gustav, paltsgraaf van Zweibrücken, de latere koning Karel X van Zweden. Vermoedelijk had hij tezamen met deze enige tijd in Parijs doorgebracht aan de ruiterakademie van monsieur Benjamin (zie ook no. 4642, n. 2), maar, toen Karl Gustav terugkeerde naar Zweden, vroeg Leopold Ludwig in een brief uit Parijs van 25 april 1640 aan Karl Gustavs vader, paltsgraaf Johann Kasimir, (*Oxenst. Skrifter* 2. afd. X, p. 742 n.) 'meine persohn noch eine zeitt lang inn Frankreich den studien unndt exercitiis obzuliegen zue lassen.' Blijkens de onderhavige brief van Grotius vertoefde Leopold Ludwig enige tijd aan de ruiterakademie te Saumur.

2 Louis Cappel (1585-1658), Frans theoloog en hebraicus, verbonden aan de protestantse akademie te Saumur.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds resident in Zürich.

2 Grotius' brieven aan Marini van 1640 ontbreken.

3 Zie voor hun namen no. 4461, n. 3.

quand et quand le tiltre qu'on donne à messeigneurs les régens, car ie suis d'advis de leur escrire plus souvent et reduire à quelque prix que ce soit mes affaires à meilleur estat, ne pouvant vivoter en telle sorte come ie fais, aussy estre ma ruine.

Les Grisons ont publié un édict pour faire sortir dereschef les protestans de la Voltoline avec une clause qui tesmoigne une très grande prophanité, que n'en sortant point il sera licite aux romanistes rebelles de les tuer, sans toutes fois faire acheter leur biens. Ils s'excusent sur la crainte de n'offencer le roy d'Espagne, qui le veut ainsy et qui ayans

offencé la France il se faut pour le moins tenir favorable l'Espagne sans avoir le moindre esgard à la conscience, à leur devoir et à ce qui en pourroit arriver du mal sur tout leur pays, que Dieu comme juste juge chastiera plus griefvement que iamais. C'est une chose bien estrange que gens de la relligion à cause d'un petit gain se laissent emporter à celle impiété comme s'il n'y avoit aucun Dieu au ciel. Sed hic fides est et patientia sanctorum.

Je plaind seulement la famille de ma femme[4], qui ayant maintenu sa noblesse despuis six cent années en ça et esté riche devant ces troubles de cent mille escus, elle est reduite à ceste heure à si petit pied qu'elle se voit ruinée de fond à comble par ces persécutions, surtout le dernier traitté des Grisons[5] leur a donné un mortel eschec pour avoir obligé les protestans de ne prétendre rien sur les rebelles de ce qu'on leur a pris des meubles et joui de leur biens jusques à l'an 1624 ce qui est un dommage incroyable à la famille de ma femme, qui consiste encor en trois soeurs et un frère[6], d'autant qu'à eux seuls on a pris plus de 30 mille escus en meubles et la moitié des fonds possèdent les rebelles, n'osant de les redemander faute de justice qui n'y est. Le reste demeure en friche et moy n'ayant point d'argens ne puis faire cultiver ce qui reste pour ma femme et sans cela personne ne l'achètera à bon prix.

Monsieur d'Erlach[7] et ceux de Hohetvil ont battu quelque régimens des trouppes qui sont autour du lac de Costance en ayant tué plus de 200, autant fait des prisonniers et le reste mis en desroute dont i'attend demain plus de certitude.

On est icy fort en ombrage de ce que le pape ait donné la qualité d'évesque de Genève à monsieur le cardinal, craignant tant plus qu'on veut assiéger icelle ville puisqu'on a défendu d'y mener des vivres du voisinage de la France. Si vous en sçavez le secret, ie vous prie de m'en instruire.

Sur les affaires des Vaudois[8] ie vous escriré une autre fois ayant à présent l'esprit fort troublé.

Je demeure, monsieur,
tout le vostre
C. Marin ms.

De Zurig, ce 15 d'8bre 1640.

Ap[r]ès qu'aurés leu la lettre de messieurs les régens ie vous prie de la fermer, si ce n'est que vous trouvez bon que monsieur le gran chancelier[9] la lise au préallable.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 8 Nov.
En in dorso: 15 Oct 1640. Marin.

4 Alessandra Paravicini Capelli.
5 Het ‘Eventualvertrag’, op 23 februari 1640 gesloten tussen aartshertogin Claudia en Graubünden.
6 Niet nader geïdentificeerd.
7 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach.
8 Zie ook no. 4829, n. 6.
9 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.

4895. 1640 oktober 25. Van P. Pels[1].

Mijnheer,

U Ex.[cie] en hebbe in een maent niet geschreven. D'oorsaacke daervan is de wijnige matterie, ten principaele mijne indisposicie over eene quetsure an de handt, daerenboven

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16. Eigehh. oorspr. Paulus Pels was Staats agent in Danzig. Zijn zoon Pieter was in de jaren 1638-1641 Grotius' secretaris.

mijnen schrijver[2] naer Sweden, die ick verwachtte en naer den inhaut sijnder brieven sijnen last tot mijn contentement geëffectueert.

In matterie van staet was met de Hollandse ambassad.rs[3], hebbe soo secretelijck gebesogneert, dat geene secretaryssen kennisse van saacken hebben; waeren vertrocken en tot Wismer aenkommen. De magistraet van Elbing is hier oock aenkommen en roemen haer volkommen betaelinge en contentement ontfangen te hebben en dat men wijnigh staet maackt over de refuge van de coniginne[4].

Uyt Polen en hebben wij niet alleen uyt Wollima, dat den grooten soldaet Galga, genoempt van Tartarijen[5], nogh dit jaer drijgt eenen roff in Polen te doen, daer sij seer vor vreesen. Sij begeeren die jarlijckse contribucie bestaende in veele dusenden pelsen.

Den coning van Polen, chur Brandeborgh, prins Casamir, den gen.ll Aernem, colonell Midslaff[6] sijn op de Littause frontieren op de jacht bijeen geweest, secrette conferencie gehauden.

Daer wort wat van importancie gebrauwen, naer alle aparencie onder het commando van den oversten Cracauw[7] tot diversie van de Deuytse orlogh yet op Pommeren te tenteren.

Men spreckt van eenen anderen rijxdagh in februario tot Warschaw.

Hier is eene questie tuschen 2 France officieren gevallen, daermede dat uytbreckt, hoe dat vor 2 jaeren dor correspondencie van des kayserlijcken resident[8] tot Weenen aenslaegen gemackt sijn ome dor surprinse de vestung ter Munde vor Dansick te incorporeren, maer niet konnen effectueren sulcken interprinsen, sauden den gantsen staet van Deuytslandt, Sweden en Holland doen omesien. Godt loff dat sulckx uytbarst.

Ick blijve, mijnheer,

u Ex.cie dw. dien.

P. Pels.

15/25 Octob.r 1640, Dansick.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 28 Nov.

2 Niet geïdentificeerd.
3 Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva.
4 Maria Eleonora van Brandenburg, weduwe van Gustav II Adolf. Na haar heimelijk vertrek naar Denemarken gingen er geruchten over een huwelijk met Christiaan IV.
5 Islam-Ghiraï, broer van de khan Behadir-Ghiraï. 'Kalga' (Turks) is de titel van de troonopvolger in het khanaat van de Krim-tartaren.
6 Resp. Wladislas IV (VII), Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg, Jan II Kazimierz, Hans Georg vort Arnim-Boytzenburg en Joachim von Mitzlaff.
7 Joachim Ernst von Krackow, overste in keizerlijke dienst.
8 Niet geïdentificeerd.

4896. 1640 oktober 27. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

In Italia, ut scripsi[2], induciae sunt et de pace illis in locis constituenda hic agitur.

Catalani motus hinc alentur, cum spe manaturum ad Arragonas id contagium.

Parlamentum Angliae, ut audio, in Novembri coibit[3]. Omnino optandum est, ut ibi conditiones inveniantur, per quas motus in Scotia desinant, in Anglia autem caveantur. Nihil vero aut aequius aut tutius, quam ut regnet rex secundum leges moresque veteres.

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 252. Gedrukt *Epist.*, p. 650. Verschillen in orthografie en aperte onjuistheden in de copie Uppsala zijn niet gesignaleerd. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.

2 No. 4885 dd. 20 oktober.

3 Het 'Long Parliament' kwam 13 november bijeen.

Liber est lectu dignus scriptus ante duo, ni fallor, saecula de laudibus legum Angliae[4].

Si esset Pomeraniae, imperator ad se trahere Danum posset, forte repensatione aliqua placaret Brandenburgicum[5]. Sed credibilius est, quod judicat Excellentia vestra, quamvis male nobis is rex velit, ordinum tamen regni auctoritate retinetur, ne nobis noceat, quae et de Polono existimo.

Cum in hostium potestate sit Hoxtera, ager Brunsvicensis et Lunemburgicus mala sentient eadem, quae pertulit Hassia. A Batavis vix erit, ut vidua Hassica[6] quicquam impetret; sed poterit ex tributis bellicis partem damnorum resarcire. Nam Calcaria multa illi loca ad excursum patefaciet.

Chiausius[7] hic non habuit honores legatorum neque legati eum adiere. Nihil tamen peccaturos arbitror Batavos, si benignius cum ipso agant.

Quicunque mihi ab Excellentia vestra commendabuntur, iis omni modo ut prosim, annitar.

In Italia decessit dux Guisius[8]. Arma ibi quiescunt. De pace plena per Italiam constituenda clam hic agitur.

In Turcico imperio magnum gaudium est, quod feminae aliquae gravidae sint ex sultano Ebraimo[9], qui, si absque prole mascula decederet, ingentes motus praevidebantur successionis jure ambiguo inter Tartarorum Precopensium regem[10] et quendam, qui se Mahumetis, quem frater Amurates occidit, filium[11] dicat nec id tamen persuadeat omnibus. Paratur ibi classis contra Ethruscum[12] et Melitenses, alia contra Cosaccos.

Accepi praeceptum a regina nostra[13], ut hic instem ad adipiscenda majora per Germaniam auxilia.

Catalani auxilia a Gallis poscunt, quibus ipsi stipendia sint daturi. Sed Castellani fauces Tortosae intercepere et Gallica auxilia maritima tarde se movent.

Leganesius[14] in praefectura Mediolanensi manet. Melus[15] it legatus in Germaniam; Lamboius[16] ad Mosam, dux Carolus[17] ad Mosellam.

In academia nova Riceliaci[18] artes omnes docebuntur sermone Gallico.

Deus Excellentiae vestrae omnia det optima.

Excellentiae vestrae constanti cultu et obsequio
devinctus
H. Grotius.

4 De Engelse staatsman John Fortescue (1394?-1476?) schreef omstreeks 1470 zijn *De laudibus legum Angliae*. Het werk werd voor het eerst gedrukt in 1537; daarna zijn er veel uitgaven van verschenen, o.a. John Selden verzorgde in 1616 een editie.
5 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
6 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
7 Mustafa chiaus.
8 Charles de Lorraine, hertog van Guise; hij was 30 september te Cuna, nabij Sienna, overleden.
9 Ibrahim, sultan der Ottomanen; hij werd in 1648 afgezet, en opgevolgd door zijn toen zevenjarige zoon Mohammed IV.
10 Behadir-Ghiraï.
11 Murad (Amurath) IV had in 1635 zijn broers Bayazit en Suleiman laten executeren. Een zoon van een van beiden is mij niet bekend.
12 Ferdinando II de' Medici, groothertog van Toscane.
13 Zie no. 4841 dd. 20 september, postscriptum.
14 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.
15 Francisco de Mello, graaf van Assumar, markies van Tor de Laguna, vice-koning van Sicilië, werd afgevaardigd naar de rijksdag te Regensburg.
16 Wilhelm, baron van Lamboy, keizerlijk bevelhebber.
17 Karel IV, hertog van Lotharingen.
18 Zie ook no. 4875, n. 11.

Lutetiae, 27 Octobris 1640.

Adres: Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario et legato apud praepot. Ord. Foeder. Belgii.

4897. 1640 oktober 27. Aan Willem de Groot[1].

Mi frater,

Uxor jam in Gallia est iterque huc faciet tardiuscule credo, quod equi maritimi jactatione languentes quiete egent.

Annotatorum folia[2] exspectabo; si alia se via non aperit, poteris Treselio[3] uti.

An Frisii id concessuri sint, ut princeps Arausionensis ibi quoque imperium habeat, dubito.

Literas meas[4] ad te non pervenisse miror. Scripsi enim septimo quoque die de rebus Scoticis. Nihil judicare possumus, donec finitum sit colloquium nobilium Anglorum cum Scotis et parlamentum Angliae[5], quod instat.

Catalani libertatem appetunt. A Gallis auxilia mari petunt et libera commercia. Obsides offerunt.

De missione sua nihil ad me D. Camerarius[6]. Postulatam ab ipso pridem scio.

Seldeni librum[7] nondum vidi; quicquid ab ipso proficiscitur, dignissimum est lectu.

Salmasium[8] puto hic mansurum, si certus esse posset de solutione annui salarii. Offeret ei conditiones aliquas cardinalis. Sed libertatem quicquid vult scribendi, hic non obtinebit.

De negotio Rotterodamensi[9] cum uxore cogitabo.

Constantinopoli gaudium est, quod foeminae quaedam ex complexu sultani[10] gravidae spem faciant prolis virilis, quae certamina ob ambiguam successionem alioqui oritura abrumpet. Classis ibi paratur tum contra Ethruscum et Melitensem, tum contra cosaccos.

Obiit in Italia Guisius[11]. Arma ibi quiescunt.

Vale cum matre, uxore, liberis, amicis et nostras ἐκδόσεις quantum potes cura.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 27 Octobris 1640.

Iam advenit uxor. Epigramma tuum de Ostenda[12] optimum est. Caetera non spernenda. Hogerbetii literis respondebo[13]. Elogia nolo ulla ante meos libros.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 905. Antw. op nos. 4797 en 4878; beantw. d. no. 4912.
2 Het betreft de uitgave *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm...*; Ter Meulen-Diermanse no. 1135.
3 Daniël Tresel, koopman te Rouaan.
4 Willem klaagt in zijn brief van 15 oktober (no. 4878) erover 'proxima vice' niets ontvangen te hebben; dat moet dan betrekking hebben op Grotius' brief van 6 oktober, no. 4866.
5 Tussen 12 oktober en 5 november vonden te Ripon besprekingen plaats tussen Engelse en Schotse onderhandelaars, die leidden tot een wapenstilstand. Het 'Long Parliament' kwam kort daarna, op 13 november, bijeen.
6 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag. Hij werd in september 1641 gepensioneerd.
7 *Ioannis Seldeni De iure Naturali & Gentium...* Zie voor de volledige titel no. 4878, n. 8.
8 Claude de Saumaise - Salmasius -, klassiek filoloog, hoogleraar te Leiden.
9 Het betreft de kwestie van Grotius' achterstallige salaris als pensionaris van Rotterdam.
10 Ibrahim, sultan der Ottomanen; hij werd in 1648 afgezet en door zijn toen zevenjarige zoon Mohammed IV opgevolgd.
11 Charles de Lorraine, hertog van Guise († 30 september 1640).
12 Vgl. no. 4797 en n. 7.
13 No. 4898 aan Adriaan Hogerbeets; zijn brief aan Grotius is verloren gegaan.

Legi quod scribis de syndicatu Silvaducensi[14]. Ac tibi quidem gratias habeo pro summa rerum nostrarum cura neque pecunia rem moraretur, cui satis scio adhibitum iri curam, ne plus detur quam sit opus. Sed primum miror, cur ille, qui munus et honorificum et satis utile tenet[15], id velit dimittere. Deinde puto principem nunquam assensurum, ut

14 Zie Willems brief aan Maria van 15 oktober 1640 (bijlage no. 22).
15 Johan Gans.

filius meus[16] id munus obeat, nisi forte addita lege, ut sacris publicis se accommodet, quod non esse viri probi conscientiaeque ac famae consulentis; ipse tu in simili occasione judicasti[17]. Tum vero quomodo recens iurisconsultus nullo rerum usu par esse possit dandis consiliis sive ad res judicandas sive ad civitatem resque ejus regendas, ego sane non video expertus, quam sit difficile munus tale, cum ipse in tam illustri advocatione prius essem exercitus. Solent in civitatibus esse factiones, in quibus prudenter se gerere vix prudentissimus quisque satis valeat. Velim

> Metiri se quemque suo modulo ac pede[18].

Meum semper consilium fuerat Amstelodamum eum transferre, ut ibi foro se daret, bonas quaereret affinitates, liberis gradum strueret ad partem aliquam in regenda illa florentissima civitate, quae nunc prope sola moribundam libertatem sustentat.

Cogita, rescribe ac vale.

4898. 1640 oktober 27. Aan A. Hogerbeets[1].

Nobilissime Hogerbeti,

Libenter tum ex literis Nobilitatis vestrae[2] tum ex relatu uxoris cognovi vestrae domus mihi semper dilectissimae valetudinem bonam et res non malas. Semper mihi sancta erit parentis vestri memoria, qui cum esset vir omnium, qui in illis locis vivebant, optimus, pessime tractatus est ab hominibus impuris, quos sua manet poena, nisi eam jam sentiunt.

Versus Nobilitatis vestrae[3] nondum vidi, latent credo adhuc in sarcinulis uxoris, quae jam modo primum advenit. Ego sicut affectum vestrum omnium in me facio plurimi, ita de me mutuum polliceamini rogo; siqua sit facultas mihi, rebus id quam verbis malim ostendere.

Nobilitatis vestrae addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 27 Octobris 1640.

16 Pieter de Groot; vgl. M. van Leeuwen, *Leven Pieter de Gr.*, p. 53v.
17 Willem de Groot had in 1637 gedongen naar het ambt van pensionaris van Delft, ‘sed ego videns θεῖόν τι intercedere meque, si consulum intentionem sequerer, conscientiae vix posse satisfacere, ab eo munere abstinendum mihi duxi’ (28 december 1637, dl. VIII, p. 822; vgl. nog Grotius' oordeel dl. IX, p. 82).
18 Horatius, *Epist.* 1.7.98: metiri se quemque suo modulo ac pede verum est.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 650. Adriaan Hogerbeets, zoon van de tegelijk met Grotius in 1619 veroordeelde Rombout Hogerbeets, was doctor in de beide rechten, en neolatijns dichter; zie *NNBW* IX, kol. 383v.
2 De brief is verloren gegaan.
3 In 1640 verschenen van Hogerbeets te Utrecht *Adriani Hogerbeets I.U.D. Elegia svpplex ex persona Atrebatensium ad... Ludovicum XIII... Atrebati mense Avgvsto victorem, expvgnatorem, triumphatorem.* Ultrajecti, Apud Aegidium Roman, Academiæ Typograph. Anno MDCXL, en *In admodvm reverendi et illvstris Domini, D. Huberti à Suetendael... anniversarium... Adriani Hogerbeets I.U.D. carmen panegyricvm.* Ultrajecti, Apud Aegidium Roman, Academiæ Typograph. Anno MDCXL.

4899. 1640 oktober 27. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

Sijn Hoocheit geappuyeert met de autoriteit van Vrancrijck sal de continuatie van de

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 15k. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Een antwoordbrief ontbreekt: uit de periode 1 juli 1640 - 7 januari 1641 kennen wij van Van Reigersberch slechts één brief, dd. 8 oktober.

compagniën licht obtineren, het gae met zee soo het can[2]. Soo men hadde de lossing van de gevangenen connen obtineren met die conditie, dat men de op zee gevangen Spaignaerden soude in Spaignië brengen, 't waere goed geweest, maer dat niet willende vallen soude hart sijn sooveel maetroosen ongelost te laeten, soodat ick meene, dat daerinne de opinie van Hollant sal prevaleren.

Ick twijffele, off de Vriesen ende graef Willem[3] sullen connen gebracht werden om sijne Hoocheit den tytel te geven van gouverneur over haere provincie. Soo dat niet en valt, sal de autoriteit van graef Willem alrede vrij seer swack sijnde door het affsnijden van Groningen ende Ommelanden door factiën, die aldaer licht sullen sijn te voeden, meer geswackt werden. De Vriesen dienen wel daertegen haer te stercken met eenicheit ende op haere hoede te sijn tegen alle aenslagen van de vijanden, die daer vrij wat nae comen.

Van de saecken van Groot Bretagne can men niet seeckers oordelen voor den uitganck van het parlement, dat in Engellant in November sal werden gehouden. Den eertsbisschop[4] sal wel doen tot de vrede te spreecken, alsoo sulcx sijn ampt best voegt ende hem bij de gemeente aengenaemer sal maecken.

Dewijle Höxter in de handen van de vijanden is gevallen, sal het niet wel mogelijck sijn het heele landt van Brunswigh ende Lunenborg te beschermen.

D'heer Melander[5] sal goede conditiën connen maecken bij Venetië, soo het hem gelieft.

De landen van Colen ende andere daerontrent sullen niet connen gehouden werden, sooveel ick can sien, buiten de ongemacken van het oorlogh van Duitschlant.

De saecken van de Oostindische Compaignie[6] in de Vereenigde Nederlanden sie ick dat wel werden geadministreert ende apparent sijn beter ende beter te werden, waertoe iet helpe sal de verswacking van 't credyt ende middelen van de Oostindische Compaignie, die in Engelant is, door den afgepersten handel met de coning.

De tijdingen hier sijn weinigh in desen tijd. In Italië blijft de trefves ende, soo ick meen, is de vrede gemaect. Den hertogh van Guise[7] is in Italië gestorven. Monsieur de Noyer[8], een van de vier secretaires d'estat, gaet nae de nieuwe stadt van Richelieu om de gebouwen aldaer te vorderen.

Uit de Turckie heb ick versche advysen, dat men daer verblijdt is, omdat den Grooten Heer Ebrahim[9] eenige vrouwen swanger gemaect heeft, waeruit men hoopt een zoon sal comen, die wechnemen sal alle dispuiten, die apparent sijn tot een inlandsch oorlogh uit te breecken, indien den Grooten Heer sonder mannelijck geslacht quame te sterven. Men doet daer equippage, soowel om te dienen in de Witte Zee - soo sij daer spreecken - tegen Sicilië, Malta ende Florence, als in de Swarte Zee tegen de Cosacken, ende, soo daer eenige occasie waer, tegen de Moscoviten. Den keiser ende Polen hebben mijns oordeels desen tijd niet te vresen,

2 Men wilde 50 compagnieën afdanken, maar Frederik Hendrik verzette zich daartegen. Zie Res. Staten van Hokland dd. 13 oktober 1640.
3 Willem Frederik, graaf van Nassau-Dietz.
4 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.
5 Peter Melander, graaf van Holzapfel; hij had ontslag genomen als bevelhebber in dienst van Hessen-Kassel.
6 Zie ook nos. 4743, 4746 en 4787.
7 Charles de Lorraine, hertog van Guise.
8 François Sublet de Noyers, Frans staatssecretaris van oorlog. Zie betreffende de academie van Richelieu ook no. 4875, n. 11.
9 Ibrahim, sultan der Ottomanen; hij werd in 1648 opgevolgd door zijn toen zevenjarige zoon Mohammed IV.

doch alle sulcke saecken connen veranderen. Den Grooten Heer is van sobere qualiteiten, den grooten vysyr[10] verstandigh ende courageux.

Hier en doet men nu niet dan dat men soect geldt te vinden ende alles geluckt wel, niettegenstaende veeler luiden onlust, daer weinigh nae werdt gevraeght. De crijgsluiden

10 Kara Mustafa Kemankeş.

blijven noch op de frontieren tusschen Vrancrijck ende 't Spaensche Nederlant ten wederzijde.

Te Constantinople werdt verwacht een ambassadeur van Mogor[11] ende een extraordinarie uit Persië[12] om de paix te verseeckeren.

De Catalans versoecken hulp van Vrancrijck, maer sijn onder haerselve verdeelt ende de Spaegnaerden, die haer houden bij Perpignan, hebben een pas ingenomen van importantie, Tortoso genaemt. Leganés[13] blijft in 't gouvernement van 't hertogdom van Milan ende Melos[14] gaet ambassadeur sijn in Duitschlant, Lamboi[15] nae de Maes, hertogh Carel[16] nae de Moesel. Den coning maect state voor het toecomende jaer te hebben 75 millioenen, waervan een deel sal comen uit de clergé.

27 Oct. 1640.

Adres: Mijnheer mijnheer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant. In den Hage. Port.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den 22 (*sic*) Octob. 1640 uyt Paris.

4900. 1640 oktober 28. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Accepi clementissimae reginae nostrae literas datas 10 Septembris[2], quibus quae mandantur exsequar, simul ad regem aditum impetravero, quod propediem futurum est.

Literas accepi a Constantinopoli scriptas 10 Augusti. Ex iis disco magnum esse gaudium in ea urbe totoque imperio, ideo quod sultanus Ebrahimus[3] feminas quasdam, quarum semper magnum gregem secum trahit, complexu suo gravidas fecerit. Nam si is sine virili stirpe e vita excessisset, magna dissidia motusque civiles praevidebantur, successionem ambiguam hinc ad se tracturo rege Tartarorum Precopensium[4], qui substitutum se Ottomannicae domui dicit, inde adolescente quodam, qui se dicit ex Mahumede, fratre Amuratis sultani[5], conceptum ex serva, quam clam ipsi mater[6] in spem sobolis submiserit prospiciens scilicet, quod evenit, fieri posse, ut Amurates fratrem eum Mahumedem occideret - quod fecit, cum iret in obsidionem Revani, nequid se absente moveretur -, ipse autem sine stirpe virili

11 De vijfde Groot-Mogol was Djahān Sjāh. Zijn ambassadeur is niet geïdentificeerd. Grotius ontleende dit bericht wellicht aan de *Gazette 1640*, no. 139 p. 750 dd. 27 oktober.
12 Saru khan.
13 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés.
14 Francisco de Mello, graaf van Assumar, markies van Tor de Laguna.
15 Wilhelm, baron van Lamboy, keizerlijk bevelhebber.
16 Karel IV, hertog van Lotharingen.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 650; *Oxenst. Skrift.* 2. afd. IV, p. 80.
2 No. 4841.
3 Ibrahim, sultan der Ottomanen; hij werd in 1648 opgevolgd door zijn toen zevenjarige zoon Mohammed IV.
4 Behadir-Ghiraï.
5 Murad (Amurath) IV had in 1635 zijn broers Bayazit en Suleiman laten executeren. Een zoon van een van beiden is mij niet bekend.
6 Mahpeiker, favoriete van sultan Ahmed I.

decederet. Eadem epistola magnas virtutes principis vizirii[7] praedicat, animum excelsum et humanum tamen, diligentiam in rebus agendis eximiam, multum ingenii. Itaque is res omnes imperii gubernat, sultanus autem Ebrahimus deses et ingenio hebete, sola sagina ac venere agit principem. Dicitur et classis ibi parari contra Ethruscum et Melitenses.

7 Kara Mustafa Kemankeș.

Obiit in Italia dux Guisius[8]. Noyerius[9] ad procuranda urbis Riceliaci aedificia mittitur.

De pace per Italiam constituenda negotium clam agitur. Interim arma illis in locis quiescunt.

Deus, Excellentissime et illustrissime domine, consilii Sublimitatis tuae felices det exitus.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 28 Octobris 1640.

Legatus a Mogore[10] exspectatur Constantinopoli.

Catalani auxilia a Gallis poscunt ipsi daturi stipendia. Sed Castellani, qui se apud Perpinianum tenent, fauces Tortosae occupaverunt; et inter ipsos Catalanos, qui maxime se tenent in finibus comitatus Ruscinonensis, apparere incipiunt dissidia.

Leganesius[11], contra quam dictum fuerat, Mediolani praefecturam retinet. Melo[12] autem it legatus ab Hispano in Germaniam. Lamboius[13] ad Mosam dicitur ire, ad Mosellam dux Carolus[14]. Sperat se rex anno, quem exspectamus, percepturum milliones LXXV, in quibus erunt XV de bonis ecclesiasticorum.

In Academia nova Riceliaci omnes artes docebuntur Gallico sermone.

Adres: Axelio Oxenstiernae, sacrae reg. Maj. regnorumque Sueciae senatori et cancellario.

4901. 1640 oktober 29. Van P. Spiring Silvercrona[1].

Mijnheer,

Mij is de seer waerden ende hoochaengenaemen van den 20ten deser van u Excell.^{tz}[2] den 27 selviges wel gewoorden; bedancke mij ten hoogsten voor de continuerende goede comunicatie. Daerentegens is tegenwoordich van hier niet schrijvenswaerdich. Ick en twijffele niet, off u Excell.^{tz} sal voor de receptie van desen vernoomen hebben van de nederlaech des Christian Ulrichs[3] nieuw geworvene trouppen, daer hij onder anderen selver doodt is gebleven, alsoo dat men eerlanghe wel sien mochte, dat om deser gem. soowel als om andere daegelijckse aenreysende

8 Charles de Lorraine, hertog van Guise († 30 september 1640).
9 François Sublet de Noyers, staatssecretaris van oorlog.
10 De vijfde groot-mogol was Djāhān Sjāh. Zijn ambassadeur is niet geïdentificeerd.
11 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.
12 Francisco de Mello, graaf van Assumar, markies van Tor de Laguna.
13 Wilhelm, baron van Lamboy, keizerlijk bevelhebber.
14 Karel IV, hertog van Lotharingen.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13. Orig. Niet ondertek. Petter Spiring Silvercrona was resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag.
2 Grotius' brieven aan Spiring van 1640 ontbreken.
3 Christian Ulrik Gyldenløve, zoon van Christiaan IV van Denemarken en Kirsten Madsdatter. Hij begaf zich met 600 ruiters in Spaanse dienst en sneuvelde bij Meinertzhagen in Westfalen.

occasiën de misverstanden tuschen den coninck van Dennemarcken ende desen staedt, hoe langer hoe stercker sullen aenwassen, waerdoor de gemeente van beyde natiën op malcanderen verbitteren sullen.

Hier heeft deser daegen een mompelinge gegaen als souden de keysersche intentioneert weesen haer desen winter in 't graeffschap Oldenburch te verwinteren. Wat men hier sonst uyt Duytslandt heeft sal u Ex.[tz] gelieven uyt bijgaender copye[4] te neemen.

4 Bijlage no. 23.

Vandaech werdt ick berecht, dat haer Ho. Mo. ambassadeurs[5] soo in Sweden geweest tot Hamburch gearriveert sijn ende haere reyse voorders herwaerts spoeden.

Waermede sal eyndigen u Excell.tz godelijcker protectie bevelen ende verblijven naer vrundlijcker salutatie,

u Excell.tz dienst- ende vruntwillig.

Haagh, den 29 8bris 1640.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 7 Nov.

4902. 1640 oktober 30. Van G. Keller[1].

Hochedel, gestrenger Herr Ambassadeur, hochgeehrter Herr,

Von der Armee haben wir anderst keine Nachricht, alss dass dieselbige annoch in denen vor 8 Tagen[2] beschriebenen Quartieren, des Herrn Feldtmarschallen Banners Exc.[3] aber in dero Hauptquartier zu Pickeburg sich befinden. Die Keysserlichen aber sollen uffgebrochen undt im Marche nach Francken begrieffen sein.

Von Dantzig hatt mann, dass die Gefahr, so selbiger Statt angetrohet werde, sich von Tag zu Tag je länger je mehr aüssern thue, undt werde ihrer am polnischen Hoff gar nicht in guthem gedacht, auch ohne Unterlass undt doch gantz unvermerckt allerhand Newes wieder sie gesucht, undt schienn, dass der Handel wegen der Kirchen angefangen undt vielleicht dadurch Geist- und Weltlich zum Eiffer undt Ernst angeraitzt werden dörfften. So will auch der Bürgerschafft, dass Arnimb[4] nit allein der Weichselmünde Werck undt Beschaffenheit, sondern auch den Seestrant an Cassubisch, Putzbisch undt preussischer Seiten, wie auch den Weichselstrohmb biss ans Dantziger Haupt mit geometrischen Instrumenten fleissig recognoscirt undt daruff, wie verlauten wolte, Thorn vorbey in der Stille nach Warschaw zum König in Pohlen begeben habe, gar suspect fürkommen, undt sollen sie ein grossen Argwohn uff ihren Commendanten Haubald[5], weiln er sich gar familiar mit Arnimb gemacht undt ihme allerhand guthe Anleitung gegeben, haben fallen, dessen Secretarium[6] gefänglich einziehen und durch die gantze Statt publiciren lassen, dass ein jedweder, sonderlich bey Nachtzeit, sein Hauss undt Strassen in fleissiger Acht, undt sein Gewehr in guther Beraitschafft, auch allerweegen uff den ersten Trompettenschall zu schleuniger Zusammenkunfft undt aller möglichen Resistentz

5 Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 12. Eigenh. oorspr. Georg Keller was secretaris van de Zweedse gezant te Hamburg, Johan Adler Salvius.

2 Wellicht no. 4892 van Salvius.

3 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.

4 Hans Georg von Arnim-Boytzenburg.

5 Christoph von Houwald (Hubald, Huwald), goeverneur van Danzig.

6 Niet geïdentificeerd.

sich parat halten solte, weiln von friedhässigen Leuthen allerhand gefährliche molimina wieder die Statt geführt würden.

In Preussen gehen die keysserlichen Werbungen unter dem Obristen Cracaw[7] starck fort, undt solte er zu Bütow mit etzlichen auss Pohlen ihme zukommenden Völckern sich vergadern, woselbsten auch der brandenburgische Obrister Rochow[8] mit etzlichen Trouppen Rheutern undt Tragonern ankommen undt mit einem Frähwlein von Hohenzollern[9] Hochzeit halten solte.

Auss Dennemarck wirdt für gewiss anhero berichtet, dass 5 schwedische auss Holland

7 Joachim Ernst von Krackow.
8 Moritz August von Rochow, goeverneur van Spandau.
9 Anna Catharina, dochter van Johann Georg, rijksgraaf van Hohenzollern.

kommende Schiffe durch den Sund gegangen seyen, aber, weiln sie nicht Sägel streichen wollen, haben die Dänische Fewr uff sie gegeben, undt diese ingleichem uff jenen undt seind alsso ohne Streichen den Sund passirt undt in die Ostsee geloffen. Wass nun dieses nach sich ziehen wirdt, soll die Zeit geben.

Ich bin unterdessen undt verbleibe allzeit

Ew. Exc. gehorsamber Knecht

G. Keller mpp.[a]

Hambourg, den 20. 8br. 1640.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 22 Nov.

En in dorso: 20 Oct. 1640. Keller.

4903. 1640 november 1. Aan C. Barlaeus[1].

Vir eximie,

Eodem ad me tempore advenere, quod faustum fortunatumque sit, et amatorii versus tui[2] et amores mei uxor. Ferreus sim, nisi me delectent tot lepores, tot suavitates tuae, alienus a musis, nisi mirer vim ingenii modo Martio sono inflantis tubam, modo leni cithara adstrepentis lectulo. Cum interim non minus feliciter et severa Lycaei studia tractes et Ciceronis vibres fulmina[3], dignus sane, quem urbs florentissima inter prima sua decora numeret.

Dulce etiam fuit mihi intelligere esse nobis amicos in ea urbe ac te inter eos unum multis parem. Fida sane pectora, quae mutari nihil valuere tot saevientis fortunae telis et toties in me ruentibus. Meruit id vestra constantia, ut in meis malis satis testata propriis adversis monstrari non egeat.

Saluta, quaeso, pro me omnes, ut cum Platone loquar, et ἑστιάτορας et δαιτυμόνας[4] animumque meum, quem ego absens rebus nullis possum ostendere, tu eloquentiae tuae vi omnibus repraesenta.

Eruditionis tuae admirator non minimus

H. Grotius.

Lutetiae, Cal. Novembris anni MDCXL.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 651. Antw. op no. 4733.

2 *In Nvptias Amplissimi Viri D. Jacobi Pergens, Et laudatissimæ Virginis Leonoræ Bartelottæ* in: *Casparis Barlæi Antverpiani Poematvm Pars II, Elegiarvm et Miscellaneorvm Carminvm.* Amstelodami, Apud Ioannem Blaev, MDCLV, p. 350-356.

3 Caspar Barlaeus doceerde filosofie aan de Illustre School te Amsterdam. In zijn *Mercator sapiens* (1632) noemde hij zich volger van Aristoteles en hechtte belang aan de ethische normen, zoals hij deze bij Cicero vond; vgl. F.F. Blok, *Caspar Barlaeus*, p. 16 en litt. t.a.p.

4 Plato, *Timaeus* 17 A: ὁ δὲ δὴ τέταρτος ἡμῖν, ὦ φίλε Τίμαιε, ποῦ, τῶν χθὲς μὲν δαιτυμόνων, τὰ νῦν δ᾽ἑστιατόρων; er wordt aangenomen dat Plato met deze vierde gast zichzelf bedoelde.

4904. 1640 november 1. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

Je trouve fort bon le conseil qu'il vous plaît me donner à cercher l'argent chez monsieur Mukel[2], mais le mal est qu'il n'est pas pratticable, car tant de fois que ie luy en ay escrit il ne m'y respon mesmes. Il y a un temps, où chacun fait ses affaires à part là, où netmoins il n'y a aucun des ministres de Suède qui soit si bien accomodé comme monsieur Mukel. J'escriray pourtant dereschef en Suède à la façon que vous m'apprenez et crois

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds resident in Zürich.

2 Friedrich Richard Mockhel, Zweeds resident te Benfeld.

qu'il n'importe que i'aye escrit par le prochain ordinaire à nos seigneurs régens[3] pour procéder en un affaire si fâcheux par de degrez d'honnesteté.

I'ay mes livres encor dans les Grisons, d'où à son temps ie vous fairé un petit extraict des affaires des Vaudois en Boïme[4], où ils ont esté depuis longtemps et quelques-uns y sont venus du Piedmont, d'autres ont conservé la pureté de leur religion du temps de Constantin le Gran, qui se sont tenus secrètement dans l'Austriche par l'espace de plusieurs siècles.

La desfaite de quelques trouppes espagnoles par ceux de Hohetvil continue, qui en ont pris ou tué plus de deux cent et entre 30 ou vint officiers petis et grans et le reste mis en desroute. Le vice-roy de Naples[5] qui passe vers Ratisbone et doit commander ceste armée du Rhin en sera mal content, ayant pensé de la trouver en meilleur ordre et forte de cinq à 6 mille hommes là, où il n'y en a point pour le présent que trois ou 4 mille pour le plus et en très mauvais estat faute d'argent. Le mesme fait que les Grisons ne reçoivent pas encor leur pensions ny aucune satisfaction en ce qu'ils prétendent tant sur les intérests de 8 jurisdictions que sur la Voltoline, où les Espagnols glossent le traitté fait entr'eux à leur mode, leur préscrivant ce qu'ils y doivent faire tant au resgard des protestans que de la justice et police, en sorte que tout y est en confusion et mésintelligence fort dangereuse entre le peuple des Grisons et les chefs d'iceluy, qui malunt perire quam errores suos agnoscere.

Le mauvais temps retient les soldats en Italie en repos et c'est chose quasi jamais veue en nostre temps, que nous avons icy la neige et le froid si gran come si c'estoit au milieu d'hyver, ce qui fait enchérir toutes choses à mon gran regret qui faute d'argent ne puis faire aucune provision des vivres pour l'année qui vient.

Dieu m'assiste et vous conserve en sa sainte garde et moy en vos bonnes grâces qui suis véritablement, monsieur,

vostre serviteur redevable

C. Marin ms.

De Zürig, ce 22 d'8bre 1640.

Monsieur Mukel m'escrit que le sieur Strasburg[6] doit aller en Hollande. Dieu veuille qu'il y porte quelque chose de bon pour moy.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 17 Nov.

En in dorso: Vaudois, 22 Oct. Marini. 1640.

4905. 1640 november 1. Van P. Pels[1].

3 Zie voor hun namen no. 4461, n. 3.

4 Zie ook Marini's brief dd. 13 september no. 4829.

5 Felípe Ramírez de Guzmán, hertog van Medina Las Torres.

6 Paul Strasburgk, Zweeds diplomaat.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16. Eigenh. oorspr. Paulus Pels was Staats agent in Danzig. Zijn zoon Pieter was in de jaren 1638-1641 Grotius' secretaris.

Mijnheer,

Over 8 daegen hebbe u Ex.[cie] lest geschreven[2] hiermede confirmerende, dat uyt de croon Polen alderhandt volck compt, Cosaacken en quarciani, op den naem van den churvorst van Brandenborgh[3], soo men segt, en onder het belaydt van prins Casimir[4]; den adell en stenden van Preuyssen sauden hun seer beswaeren niet alleen ten aensien van de inquartiering, maer van de swaericheden soo daeruyt sullen kommen te ontstaen. Men

2 No. 4895.
3 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
4 Jan II Kazimierz.

segt, datter Denemarcken mede onder correspondeert, ooc dat men de novo practiseert sonder sijn belett op de zeetoelage. Mochten alsoo well eene groote veranderinge krijgen.

Dit goet gevonden u Ex.cie te adviseren en blijve, mijnheer,
u Ex. dw. diener
P. Pels.

Imo Novemb. 1640, Dansick.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 6 Dec.
Adres (en gebruikelijke dorsale notitie?) afgescheurd.

4906. 1640 november 3. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

Sicut quietem fesso laboribus non invideo, ita graviter sim doliturus, si mihi in perferendo hoc onere Excellentiae vestrae collegium et, quae saepe utilissima expertus sum, consilia subtrahantur. Quare velim ita rem temperari, ut neque gravis aetas supra modum oneretur neque rerum peritia, quantam ista aetas attulit, Suediae rebus substrahatur[2].

De Britannicis rebus inter spem metumque incerti haerebimus, donec appareat, quem exitum habiturus sit Angliae conventus parlamentarius. Quin is pacem cum Scotis optaturus sit, dubitari non potest; sed an ea talis reperiri possit quae regiam auctoritatem non nimis laedat quaeque per exemplum Angliae episcopis periculosa non sit, dubitari potest. Interim Scotorum arma propius propiusque ad Londinium, ut hic audimus, accedentia efficient, ut in eodem illo parlamento liberiores sint Anglorum voces.

Palatinus elector[3] ut aliquid efficere possit apud regem Daniae, metuo. Est enim ille rex impense privatis suis rebus studens et ob id Austriacas gratias captans; nunc vero etiam filii morte[4] efferatior.

Imperator pacem, ut puto, non vult, nisi forte talem, qua Gallos a Suedis dividat; qua in spe alitur, quamdiu pendet incerta foederis inter duo ista regna duratio. Principes, quorum terrae ab amicis non minus quam ab hostibus vastantur, quin pacem desiderent, dubitationem non recipit.

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 259 (=253). Gedrukt *Epist.*, p. 651. Verschillen in orthografie en aperte onjuistheden in de copie Uppsala zijn niet gesignaleerd. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Camerarius was 11/21 augustus officieel teruggeroepen, maar eerst september 1641 werd zijn pensionering een feit; zie Friedrich H. Schubert, *Ludwig Camerarius*, p. 408.
3 Karl Ludwig van de Palts.
4 Christian Ulrik Gyldenløve, zoon van Christiaan IV van Denemarken en Kirsten Madsdatter. Hij begaf zich met 600 ruiters in Spaanse dienst en sneuvelde (oktober 1640) bij Meinertzhagen in Westfalen.

Ad Visurgim nihil magni actum iri arbitror. Totum studium in quaerendis locis et commode agendam hyemem positum erit. Id vero sine damno Coloniensis electoris[5] videtur non abiturum. Diligenter nobis inquirendum erit, Ratisbonae acturi sint illi a Lunaeburgico[6] et ab Hassica[7]. Videtur imperator in id laboraturus, ut principes imperii sibi reconciliet, pontifice autem utatur ad Gallum inflectendum, Daniae vero rege apud Suedos.

Hofhemum a Rosa[8] captum hic dicitur, alia loca expilata, caesi hostium aliquot.

5 Ferdinand van Beieren, keurvorst-aartsbisschop van Keulen.
6 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
7 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
8 Reinhold von Rosen, een van de directeuren van het leger van wijlen Bernhard van Saksen-Weimar.

Fama etiam est chartas non exigui momenti cum D. Nicodemio[9] captas. Longavillanus[10] huc venit, ut hyemem hic agat. Ego ut copiae Gallicae in Germania crescant, laborabo.

Catalanorum sexagies mille in armis esse dicuntur. Hispani contra eos ire tribus exercitibus. Captae vero a Catalanis naves longae Hispanorum aliquot. Vulgi hic facile credentis, quae cupit, rumores jam paria de Arragonibus, deinde et de Neapolitanis et Mediolanensibus augurantur. Ego puto odia in Hispanos non deesse, sed vires. Catalanos adjuvat situs ad mare et a Gallia non longe. Iamque eo provecti sunt, unde tutus recessus non datur. Forte et illi aliquando fient praepotentes Ordines.

Multae per Italiam universitates scholasticae pro Lucensibus contra interdictum[11] responderunt. Taurini per legatos suos[12] in Genua positi veniam a vidua principe[13] exorarunt. In ea urbe est nunc Mazarinus ad pacem bene constituendam.

Quae cum Batavis in Suedia acta sunt, ad res maris pertinent omnia.

In Polonia multa video esse dissidiorum semina, quae eos a nobis metui vetent. Suspectae enim sunt Austriacorum molitiones ad firmandam domum nunc regnatricem cum damno libertatis, suspecta vectigalia, suspecti sacerdotes. Audimus Hohentwilae praefectum[14] et praesidium sacramentum dixisse Galliae Erlachio[15] id agente, ut multos habeat suarum actionum imitatores.

Cardinalis Riceliacus in urbe sui nominis ab se structa vult scientias artesque omnes doceri sermone Gallico[16].

Deus Excellentiae vestrae det omnia felicissima.

Excellentiae vestrae ad obsequia paratissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 3 Novembris[17] 1640.

Adres: Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario et legato apud praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Onder aan de brief in de copie te Uppsala: Redd. 8/15 Novemb. 1640.

4907. 1640 november 3. Aan Willem de Groot[1].

9 Johan Nicodemi Lilliesträom; hij was door Brandenburgse troepen gevangen genomen (vgl. no. 4839).
10 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
11 Betreffende de geschriften, verschenen in verband met de kwesties tussen Lucca en de paus, zie men Pastor, *Gesch. Päpste* XIII 2 (1929), p. 713 n. 1 en A. Mancini, *Storia di Lucca*, p. 259vv.
12 Zie bijv. Claretta, *Storia della reggenza* I, p. 718.
13 Christine de France, hertogin van Savoye; zij bevond zich te Chambéry.
14 Konrad Widerholdt.
15 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach en een van de directeuren van het leger van wijlen Bernhard van Saksen-Weimar.
16 Zie ook no. 4875, n. 11.
17 De copie Uppsala dateert ten onrechte 1 november.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 905. Gecit. in vert. Brandt-Cattenb., *Leven II*, p. 260. Antw. op no. 4890; beantw. d. no. 4924.

Summo, mi frater, summo cum dolore vidi paginas Annotatorum ad Evangelia[2] usque ad finem M. Librumne tanto a me studio elaboratum ita constupratum esse mendis, praesertim hebraicis et Graecis ferme omnibus, ut ego judicari possim istarum linguarum imperitissimus idque nulla mea culpa, sed eorum, qui suscepere in se quod non intelligebant. Quare per honorem meum, quem tibi scio cordi esse, rogo instes, urgeas Blavios[3], amicorum quoscunque habemus tum auctoritate, tum gratia, tum diligentia utaris, ut

2 Het betreft de uitgave *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm...*; Ter Meulen-Diermanse no. 1135.
3 Dr. Johan en Cornelis Blaeu, drukkers-uitgevers te Amsterdam.

adhibeantur operi, ut spero, non inutili correctores peritiores. Si dolo malo res acta esset, pejus agi non potuit, nisi posthac aliorum adhibetur cura. Erat ternio plenus mendarum, id est Augiae stabulum. Satius est paulo lentius procedere et editionem dare si non nitidam, at minus spurcam. Ad Corvinum[4] scripsi, sed nihil responsi habui. Rogo omnia moveas, ut hunc mihi dolorem leves et mitiges.

Ad scriptum Maraisii[5] respondere necessarium duco et quidem sub meo nomine; ipsius tamen nomen dissimulabo, ne ex me diuturnitatem accipiat, quam per se non meretur. Spero ita validas fore meas rationes, ut, siquid replicet, etiam mediocriter eruditus, si quis mearum sit sententiarum, duplicare possit. Et quia incerta sunt vitae spatia totaque mea aetate saepissime cogitavi, quibus modis ex Christi praecepto redire in unam ecclesiam possimus, meas ea de re cogitationes in hoc ipso libello dare posteris volo, profuturas forte suo tempore. Fiet autem hoc eo opportunius, quod omnes controversias, quae schisma alere possunt, attigerit ad Antichristum depingendum Maraisius.

Nondum venit huc Flaccus[6]. Itaque adhuc τῶν ἀνωνύμων[7] exemplaribus tam diu exspectatis careo. Pagellas post illa Annotatorum ad Evangelia jam editas, si amicum certum et properantem non invenis, rogo cures per Amstelodamensem nautam, qui septimo quoque die Rotomagum it, ad Treselium[8] monitum, ut is quam celerrime ad me mittat. Post id terniones singuli possent mitti in literis Wyckefordii[9] ad me. Literae meae, quas latuisse scribis[10], alibi quam apud D. Spiringium[11] latere non potuerunt. Ejus enim fasciculo tuas incluseram. Utinam, quod putas, de Antichristo et Rivetus[12] scribant et Molinaeus[13]. Puto illos nulla facile in re concordes fore nisi in decolorando papa. Caeterum nullo aguntur studio praeterquam libertatis, quod vi oppressum apud Hispaniae populos facile resurgat[14]. Et Batavorum potentia multos allicit. Dicuntur illi LX millia suorum in armis habere, cepisse naves longas Hispanorum aliquot, auxilia implorare Galliae contra tres, qui adversus ipsos venire dicuntur, Hispanorum exercitus. Galli pares motus per Arragoniam, Neapolitanum regnum, Siciliam, Insubres sperant. Sed facile credunt quod optant, ἐγὼ δέ τις οὐ ταχυπειθής[15].

4 Johannes Arnoldi Corvinus, rechtsgeleerde te Amsterdam. Wellicht no. 4801 dd. 25 augustus.
5 Samuel Desmarets - Maresius - had in september 1640 zijn *Dissertatio de Antichristo...* gepubliceerd, gericht tegen Grotius' *Commentatio... de Antichristo...* Zie voor de volledige titel van Desmarets' geschrift no. 4849, n. 3. Grotius antwoordde met *Hvgonis Grotii Appendix ad interpretationem locorvm N. Testamenti quæ de Antichristo agunt, aut agere putantur. In qua via sternitur ad Christianorvm concordiam*. Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXLI. Ter Meulen-Diermanse no. 1128; zie ook rem. 2 t.a.p.
6 Adriaen Vlacq, boekhandelaar in Londen; vgl. no. 4791.
7 *Commentatio... de Antichristo...*; *Explicatio... de fide & operibvs*; *Explicatio Decalogi...*; zie voor de volledige titels no. 4684, nn. 4, 5 en 2; *De absolvto reprobationis decreto*; zie no. 4688, n. 4.
8 Daniël Tresel, koopman te Rouaan. De beurtschipper op Rouaan was Jan Crijnen, vgl. no. 4693; de drukproeven werden blijkens no. 4945 meegegeven aan een zekere Cornelis Jansz.
9 Joachim de Wicquefort, koopman en bankier te Amsterdam, resident van de landgravin van van Hessen-Kassel. Zijn brieven aan Grotius van 1640 ontbreken grotendeels.
10 Het betreft no. 4866 dd. 6 oktober; zie no. 4890.
11 Petter Spiring Silvercrona, resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag.
12 André Rivet, hoogleraar in de theologie te Leiden. Van een directe reactie van Rivet is mij niets bekend.
13 Pierre Du Moulin; hij had onder pseudoniem tegen Grotius' *Commentatio... de Antichristo* zijn *Strigil adversvs commentationem Authoris Anonymi... de Antichristo...* Amstelodami Apud Ioannem Ianssonivm M.D.C.XXXX geschreven; zie voor de titel no. 4890, n. 9.
14 Wellicht is vóór 'Caeterum...' een zin betreffende de Cataloniërs uitgevallen.
15 Theocritus, *Id.* 7, 138.

Universitates studiorum in Italia pro Lucensibus contra interdictum[16] respondere.

16 Betreffende de geschriften, verschenen in verband met de kwesties tussen Lucca en de paus, zie men Pastor, *Gesch. Päpste* XIII 2(1929), p. 713 n. 1 en A. Mancini, *Storia di Lucca*, p. 259v.

Cardinalis Riceliacus in urbe ac academia sui nominis[17] artes et scientias omnes vult doceri sermone Gallico ac sic ejus sermonis non minus quam imperii prolatare limites.

Milites in hiberna eunt; Longavillanus[18] autem aegrotus huc venit.

D. Utenbogardo[19] precor mitem senectam gratiasque ei habeo, quod mea legat et de iis benigne judicet.

Lutetiae, 3 Novembris 1640.

Venit jam ad me Flaccus, ab Anglia exemplaria a Blaviis sibi credita attulit. Est socius Blaviorum, de quo gaudeo.

4908. 1640 november 3. Aan I. Jasky[1].

Nobilissime domine,

Observantiam nullam Nobilitas vestra mihi debet[2]. Pro amore, quem non merui nisi amando, gratias ago. Literas autem ipsius sicut, ubi otium ejus[3] sinit, accipio libenter, ita, ubi negotia impediunt non exigo.

Civitatem vestram tranquillo satis esse statu gaudeo optoque diu ei contingat Lucretianum illud:

> Suave etiam belli certamina saeva tueri
> Excelsa de turre, tua sine parte pericli[4].

Nos in mediis adhuc bellorum undis versamur, sed ita, ut portum videamur prospicere eminus. Nam principes Germaniae, qui nunc Ratisbonam coiere, vehementer pacem expetunt aut cum Suedia Galliaque aut certe cum Suedia. Hispania autem, quae suis opibus bellum Germanicum alit, non leve vulnus accepit motu Catalanorum, qui LX[5] suorum millia in armis habere dicuntur, tantumque negotii regi Hispaniae facessere, ut tribus adversus eos exercitibus opus habeat. Id malum forte alios etiam populos sui contagio tracturum forte[6] regem illum eo rediget, ut pacem non iniquam ferre possit. Pacem non iniquam voco eam, quae Europam in libramento teneat simulque Germaniam reponat in statum, si non optimum, certe immunem ultimae servitutis.

In Italia pleraque eruditorum collegia pro civitate Lucensi contra interdictum papale[7] responderunt.

17 Zie ook no. 4875, n. 11.
18 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
19 Johannes Wtenbogaert.

1 Hs. Gotha, Stadtarch., cod. A473, f.º 33. Eigenh. oorspr. Gedrukt *Epist.*, p. 652; *Grotii Epist. ad Jaski*, p. 77. Afwijkende lezingen in de *Grotii Epist. ad Jaski* zijn terug te voeren op simplificatie van de kant van de uitgever van deze editie. Antw. op no. 4863; beantw. d. no. 4968. Israël Köhne, genaamd von Jasky, was een invloedrijk man in zijn geboortestad Danzig.
2 De uitgave *Grotii Epist. ad Jaski* geeft slechts 'mihi debes'.
3 De uitgave *Grotii Epist. ad Jaski* geeft in plaats van 'ipsius': tuas, en in plaats van 'ejus': tuum.
4 Lucretius, II, 5-6. Het 'tueri' van vs. 6 in het citaat in de uitgave der *Epist.* is kennelijk een verschrijving of een zetfout.
5 De uitgave der *Epist.* heeft abusievelijk 'LXX'.
6 Ontbreekt in *Grotii Epist. ad Jaski*.
7 Betreffende de geschriften, verschenen in verband met de kwesties tussen Lucca en de paus, zie men Pastor, *Gesch. Päpste* XIII 2 (1929), p. 713 n. 1 en A. Mancini, *Storia di Lucca*, p. 259v.

Poesis hic floret et vult cardinalis Riceliacus in sua urbe scientias artesque omnes Gallico doceri sermone[8], ut fines eloquentiae non minus quam imperii proferat.

Vale, nobilissime domine.

Nobilitatis vestrae[9] studiosissimus

H. Grotius.

3 Novembris MDCXL.

8 Zie ook no. 4875, n. 11.

9 De uitgave *Grotii Epist. ad Jaski* geeft: tuae.

4909. 1640 november 3. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Quominus ad regem datus mihi sit aditus, obstitit regis secessus Versaliam, ubi cum est, omnia ab se negotia relegat, post id vero festi dies continui quatuor, quibus finitis spero me perfecturum quae mihi sunt mandata.

Mileraei et Castilionaei[2] copiae manent circa fines, in quibus bellatum est; Hallerius[3] in Lotharingiam eique proxima se confert.

Durant motus Catalanici et sexaginta ferme hominum millia, qui pedibus militent, equitatus quoque nonnihil in armis est. Contra eos rex Hispaniae dicitur tres mittere exercitus; dictus est et ipse eo ire, sed nunc etiam Madritii haeret. Si motus isti foveri possunt, haud dubie magnas inde occasiones Galli habebunt res suas promovendi. Cepere etiam naves longas aliquot Hispanicas Catalani.

Dum haec scribo, mittit ad me statimque ad me venit Chavigniacus[4]. Quod attulit scribique a me voluit hoc fuit. Mirari regem jam per menses ferme octo trahi negotium de prorogatione foederis Hamburgi[5]. Sperare, quantum videtur, regni Suedici rectores[6] posse aliquid conditionibus adjici in commodum Suediae ac literis hinc missis ipsos ac D. Salvium[7] in ea spe ali. Regem autem nihil posse adjicere ad ea, quae antehac praestitit; non pati tot onera regni sociorumque ipsi incumbentia. Quare velle se id pro certo haberi in Suedia ac ipsum[8] sine mora longiore certum fieri de voluntate rectorum Suediae super foedere. Si placeat id produci, multum in eo momenti fore ad obtinendam bonam pacem. Si aliter ipsis videatur, tempus esse, ut hoc quoque rex norit et ex eo suas res ordinet. Nullam majorem esse pacis moram, quam quod hostis inter Galliam Suediamque dissidium speret. Totus autem sermo ita dirigebatur, ut satis intelligerem me notari, quasi Suediae significem majora quam antehac posse obtineri. Addebat, si seorsim pax facienda sit, regi Galliae ad id faciliores quam aliis vias patere.

Dixi ego habere me literas ad regem[9], quas ipsi brevi sim daturus, grave jam pridem Suediae esse hoc bellum tantis in ipsos coactis hostium viribus hoc maxime anno et praecedente. Verum quando id negotium D. Salvio mandatum sit, me nihil amplius habere quod dicam; sed perscripturum fide optima, quae ab ipso didicissem. Ita discessum est.

De rebus Britannicis nihil certi judicare possumus, priusquam finis appareat futuri in Anglia parlamenti[10].

De Italia nihil audimus nisi veniam precatos legatos Taurinorum[11] apud viduam principem[12], et Mazarinum in ea urbe morari ad plene constituendam pacem.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 651; *Oxenst. Skrift.* 2. afd. IV, p. 81; gecit. in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 257.
2 Charles de La Porte, hertog van La Meilleraye, en Gaspard de Coligny, hertog van Châtillon, beiden maarschalk van Frankrijk.
3 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
4 Léon Le Bouthillier, graaf van Chavigny, staatssecretaris van buitenlandse zaken.
5 Het verdrag tussen Zweden en Frankrijk werd in juni 1641 verlengd; zie Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI. I, p. 207vv. Betreffende de onderhandelingen hierover zie men ook nos. 4892 en 4938.
6 Zie voor hun namen no. 4461, n. 3.
7 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant in Hamburg.
8 De uitgave der *Epist.* heeft abusievelijk 'ipse' en vervolgens 'certus'.
9 Bijlage no. 16.
10 Het 'Long Parliament' kwam 13 november bijeen.
11 Zie bijv. Claretta, *Storia della reggenza* I, p. 718.
12 Christine de France, hertogin van Savoye.

Deus, Excellentissime et illustrissime domine, consilia Sublimitatis tuae bono Suediae orbisque christiani secundet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 3 Novembris 1640.

Adres: Axelio Oxenstiernae, sacrae reg. Maj. regnorumque Sueciae senatori et cancellario.

4910. 1640 november 3. Aan N. van Reigersberch[1].

Uit Turin, zyn achtduizent mannen uitgetrokken, en Prins Thomas[2] heeft zich by de Hartoginne Weduwe[3] begeven. Maar die van de Stad Turin hebben Gedeputeerden gezonden, die op hunne kniën leggende vergiffenis verzogt hebben van Mevrouwe van Savoien.

Men verzekert ons, dat de Katalanen overzien hebbende hun Provincie bevonden hebben twee hondert en vijftig duizent huisgezinnen, en daar uit genomen zestig duizent te voet en eenige te paard, verdeelt in vier deelen, welke elke maandt worden afgelost, om voor dezen tydt te dienen tegen drie Spaansche Legers, die men zeid dat tegens hen aankomen. Zy hebben eenige Spaansche Galeien bekomen. De Franschen hopen gelyke beroerten te zien in Arragon, Napels en Milanen, waar aan ik twyfel, als ook of de Katalanen de standvastigheit zullen hebben om met den tydt Hooge Mogenden te worden.

Zelfs meest alle de Universiteiten van Italië[4].

4911. 1640 november 3. Aan J.A. Salvius[1].

Illustrissime domine,

Cum injecta mihi sit suspicio literas cera signatas saepe hic recludi iterumque obsignari, ita ut aperturae vestigium nullum appareat, in hac epistola ad magnum cancellarium[2] impressi signum in eam materiam quae minus revelli posse creditur aut, si revellatur, facilius semet prodat. Rogo igitur observet Excellentia vestra, an fractura ulla conspiciatur, epistolam reseret, legat ac magno D. cancellario mittat.

1 Gedeelt. gedr. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 257, 260, 269.
2 Tommaso Francesco van Savoye.
3 Christine de France, hertogin van Savoye.
4 Bedoeld is de kwestie Lucca, waarin door de Italiaanse universiteiten advies was uitgebracht; vgl. no. 4906.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 652; gecit. in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 262. Tezamen met no. 4889 beantw. dd. 9 januari 1641 (dl. XII). Johan Adler Salvius was Zweeds gezant in Hamburg. Zie voor de inhoud van onderhavige brief ook no. 4889.
2 No. 4909 aan de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.

Retinui hic de pecunia semestri Gallica tantum, quantum mihi pro semestri salario debebatur, cum a D. Spiringio[3] nec rem nec certa promissa acciperem, secutus exempla ante me legatorum ac consensum tacitum magni D. cancellarii. Ea de re epistolam meam Gallicam accipiet Excellentia vestra, nisi jam acceperit[4]. Spero me favore Excellentia aant. vestrae facile impetraturum, ut id, quod feci, etiam necessitate cogente boni aequique consulatur.

Ero semper, illustrissime domine,

Excellentiae vestrae cultor observantissimus

H. Grotius.

Lutetiae, 3 Novembris 1640.

4912. 1640 november 5. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Uxorem cum filia[2] ad te salvos venisse post tantam absentiam lubens accepi, te quoque promotionem filii junioris[3] ad centurionatum peditum sub duce Longevillano[4] lubenter intellecturum confido atque ita utroque nomine tibi gratulor. De juniore ut aliquid dicam, scribit is se diu apud Hassos lactatum, tandem ad Gallica arma respexisse ibique ab amicis, quos illic multos habebat, adjutum ad eum gradum honoris pervenisse. Nunc si Longevillano, si Choisiaco[5] data occasione filium commendare velis, non dubito, quin brevi ad majus perventurus sit fastigium.

Ad Petrum[6] ut veniam, scripsi et dixi uxori, quod dolet eum forensi labore minus delectari atque ita vix fore, ut id vitae genus capescat; sane non mala posuit rudimenta praxeos et etiamnum in causa sororis[7] se exercet, sed lente omnia procedunt, quia minus assiduus est. Amstelodamum si mittatur, nescio an illic extra proximorum conspectum melius res processura sit; sunt et illic circiter vigintiquattuor advocati, qui omnes in ista urbe cognationes et affinitates habent, ne putemus juvenem nulla illic necessitudine, nisi praeter studia et ingenium etiam magna accedat sedulitas, reliquis advocatis facile praelatum iri, interea multum consumeret et temporis et pecuniae in incertum eventum. Hae sunt meae super hac re cogitationes, tu pro prudentia tua omnia examina.

3 Petter Spiring Silvercrona, resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag.
4 No. 4889 dd. 20 oktober.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 4897; beantw. d. no. 4931.
2 Cornelia had met haar moeder enige tijd in het vaderland vertoefd.
3 Diederik. Willem zond diens brief van 17 oktober (no. 4882) kennelijk door aan Grotius.
4 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
5 Jean de Choisy de Camp, intendant van justitie in het leger van de hertog van Longueville.
6 Over de moeilijkheden met Pieter zie men o.a. nos. 4605, 4709, 4726, 4747 en 4757.
7 Cornelia de Groot was verwikkeld in een proces tegen Adriaen van Naeltwijck met als inzet de erfenis van Oldenbarnevelts kleinzoon Jacob van Oldenbarnevelt, heer van Berkel en Rodenrijs; zie dl. X, no. 4119 en Register onder deze namen.

Ad munus Sylvaeducense[8] ut veniam, scias Gansio[9], qui jam syndicus est primarius - nam Sonstius[10], minorum gentium vir, quem collegam habet, nihil fere potest -, obtigisse luculentam quaestoriam provintiam, quae plus ipsi quam sex florenorum millibus quotannis valet, ita ut jam de quiete cogitet.

Quod de principe[11] scribis minus movet, nam forte peculiares rationes habet, cur

8 Pieter de Groot wilde pensionaris van 's-Hertogenbosch worden; vgl. no. 4897, en bijlage no. 22.
9 Johan Gans, sinds 1629 pensionaris van 's-Hertogenbosch. Hij deed op 20 september 1641 afstand van zijn functie; zijn opvolger was Christiaan van Beresteijn.
10 Mr. Lazarus van Zonst, tweede pensionaris. Ook hij trad af in 1641.
11 Frederik Hendrik; zie no. 4897, postscriptum.

Kinschotium[12] in patria urbe collocare voluerit. Tum, siqua oriantur obstacula, Gansius spe sua excidet nihil laturus de gravitate muneris cum disseris expertus loquens, sed Gansius minus erat et in juris scientia et in artibus humanioribus et in politicis exercitatus quam filius et tamen locum suum cum honore tutatus est. De factionibus quod dicis magis urget, nam et eae Sylvae Ducis sunt quas ego nupera gubernatoris et praetoris reconciliatione sopitas credideram, sed recruduisse intelligo, ordinum vero auctoritate brevi finiendas putem, quare tempori aliquid dandum existimo.

Ad alia ut veniam mitto tibi tractatum Hippolyti Frontonis Caracotae[13] adversus tuam commentationem de Antichristo, haud longe Marezio[14] modestioris. Ego hoc opus a Petro Molinaeo, vetere remonstrantium adversario, processisse suspicor; nam aliquid ejus hic imprimi et intellexi et monui ante[15]. Nondum hic prostat libellus, sed eum ab amico habeo; ego nullam mittendi moram interponere satius duxi.

Blavius[16] scribit se Annotatorum[17] folia ad QQ. Rothomagum ad Trezelium[18] misisse per nautas, qui jam Amstelodamo solverint additis tribus Marezianis exemplaribus; sperat totum opus ante nativitatem Domini absolutum fore tum se operi De jure belli et pacis[19] accincturus.

Vale, frater optime, et nos, ut soles, ama.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, V Novembris 1640.

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de sa Ma.[té] et couronne de Suède, à Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 14 Nov.

En in dorso: 5 Nov. 1640. W. de Groot.

4913 1640 november 5. Van P. Spiring Silvercrona[1].

12 Mr. Nicolaas van Kinschot (1585-1660), vanaf 1638 pensionaris van zijn vaderstad Delft. Willem de Groot had in 1637 moeite gedaan om dit ambt te verkrijgen; vgl. no. 4897 en n. 17.

13 Onder dit pseudoniem had Pierre Du Moulin *Strigil adversvs commentationem Authoris Anonymi ad loca quædam Novi Testamenti quæ de Antichristo agunt, aut agere putantur*, Amstelodami Apud Ioannem Ianssonivm M.D.C.XXXX tegen Grotius' *Commentatio... de Antichristo* geschreven; zie Ter Meulen-Diermanse no. 1100 rem. 5.

14 Samuel Desmarets - Maresius -, *Dissertatio de Antichristo...*; zie voor de volledige titel no. 4849, n. 3.

15 Nos. 4572, 4771 en 4890.

16 Dr. Johan of Cornelis Blaeu, drukkers-uitgevers te Amsterdam.

17 Het betreft de uitgave *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm...* MDCXXXXI; Ter Meulen-Diermanse no. 1135.

18 Daniël Tresel, koopman te Rouaan.

19 Deze uitgave verscheen in 1642; Ter Meulen-Diermanse no. 571.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13. Orig. Niet ondertek. Petter Spiring Silvercrona was resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag.

Mijnheere,

U Excell.^{tz} hoochaengenaemen van den 27 8bris[2] is mij den 4 huius wel geworden; bedancke mij hoochelijcken voor de altijt goede comunicatie.

Daerentegens is tegenwordich van hier gants niets sonderlinge schrijvenswaerdich.

2 Grotius' brieven aan Spiring van 1640 ontbreken.

Alleen sal ick seggen, dat de heer ambassadeur Camerarius[3] alhier is van de loffel. croone Sweden gecasseert ende van sijne diensten voolcomentlijck gedimitteert; ick hebbe hem oock den rest sijnes salarii betaelt, maer evenwel is hij noch niet willens voor het eynde van dit jaer te verhuysen. Hoe dit nu gaen sal, leert den tijt.

Uyt Ceulen werd voor seecker gehouden, dat de keyserse gaen naer Francken, andere sijn van gevoelen, dat die marsche niet alleen op Francken, maer mischien voorders op Bohemen, Chelesiën, Mayeren ende een deel op Oostenrijck gaen werde, dat voorseecker haer intentie in het in marscheren niet geweest is. Daeruyt can men sien, dat den staedt van oorloch sich dickwils verandert.

Wat tot Regensporch getracteert word moet den tijt ons leeren, alsoo daeruyt niets vast te nemen is.

Waermede sal eyndigen u Excell.^{tz} in de protectie des Allerhoogsten trouwelijcken bevelende, ende verblijve,

u Excell.^{tz} dienst- ende vrundwillig.

Haagh, den 5 9bris 1640.

4914. 1640 november 6. Van G. Keller[1].

Hochedel gestrenger Herr Ambassadeur, hochgeneigter Herr undt Patron,

Auss der Schlesie haben wir zu diesem Mahl anderst nicht, alss dass beede kriegende Theil noch unverrückt in ihren alten Posten bey Hirschberg undt Liebenthal logirten, die Partheyen auch täglich starck uffeinander gehen liessen undt die Unssrige von dem Feindt viel Gefangene einbrachten. Undt weiln fast gantz Schlesien mit vielen Völckern überlegt undt derentwegen auch bey den Keysserlichen die Lebensmittel zimblich schwehr fallen wolten, so lassen sie grössere Contributiones, alss noch nie beschehen, uff dass Land ergehen. Sonst soll auss Klein-Pohlen etwass Volck vor die Keysserlichen im Anzug sein undt die Avantgarde davon sich umb Thorn beraits haben sehen lassen, welches dem Verlaut nach von Arnimb[2], ungewiss aber wohin undt zu wass End, geführt werden sollen.

Die Brandenburgische haben sich wiedrumb nach dem Havellandt gezogen, umb daselbsten eine Zeitlang ausszuruhen. Der Obrist Goldacker[3] hatt mit 300 Mann dass Hauss Lagaw im sternbergischen Craiss, woruff 50 Mann auss der Vestung Driessen gelegen, attaquirt undt zu überstossen vermeint, aber davor zimblich eingebüsst, und in einem Sturmb 90 Knechte, 1 Capitaine, 2 Leutenants undt 4 andere Officiers verlohren undt alsso unverrichter Sachen davon abziehen müssen.

3 Ludwig Camerarius, Zweeds ambassadeur in Den Haag. Hij was 11/12 augustus officieel teruggeroepen, maar eerst september 1641 werd zijn pensionering een feit; zie Friedrich H. Schubert, *Ludwig Camerarius*, p. 408, en *ibid.*, p. 396-406 over het ongenoegen tussen Camerarius en Spiring Silvercrona.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 12. Eigenh. oorspr. Georg Keller was secretaris van de Zweedse ambassadeur te Hamburg, Johan Adler Salvius.

2 Hans Georg von Arnim-Boytzenburg.

3 Hartmann Goldacker, officier in Brandenburgse dienst.

Von der Hauptarmee haben wir gantz nichts, alss dass selbige annoch in ihren vorigen Quartiern liegt, undt seind zwar Monsieur de Beauregard[4] undt Herr Obrist Montagne[5] heut von dannen anhero kommen; wass sie aber mitgebracht, kann ich noch nicht wissen;

4 François de Beauregard, Frans militair attaché bij het leger van de Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
5 Niet geïdentificeerd.

allein sollen die Quartier zimblich uffgezehrt undt der Vorrath gering zu werden anfangen. Wolffenbüttel soll bloquirt sein.

Ich verbleibe hiemit

Ew. Exc. gehorsamber Knecht

G. Keller mpp.[a]

Hamburg, den 27. 8bris 1640.

Onder aan de brief staat: H. Amb. Grotio.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 28 nov.

4915. 1640 november 8. Van P. Pels[1].

Mijnheer,

Aen u Ex.[cie] was over 8 daegen mijnen lesten[2], daernaer ontfange u Ex.[cie] aengenaeme van 6 october[3], bedancke vor de communicacie.

Hier is wat extraord.[re] op handen geweest. De troupen, die uyt Polen in Preuyssen verwacht worden, verdwijnen; het hart valt in de schoenen ende schijnt aen haere desseings dispereren. Den adell van Preuyssen waeren all geresolveert tegens sulcken inquartiring hun per force te opposeeren.

Aernem[4] is weder hier, konnen die aenslagen niet recht formeren, sij vallen te lang op eene karre en te kort op eenen wagen. Den gemeynen roep gaet tegens den wintter over ijs yet attenteren sullen. Watter passeert, sall u Ex.[cie] adviseren.

Voorder, mijnheer, en kan ick niet onderlaeten u Ex.[cie] uyt grondt van mijn gemoet mijn hart te openbaeren over de gedachten die ick hebbe van mijnen sohn[5], die hem in hoogster waerheyt niet genough en kan roemen van de groote eere, lieffde en vriendschap, die hij van u Ex.[cie] ontfangt, maer hij clagt extraord.[re] over sijn eygen inhabilitteyt. Ick en kan niet anders ordeelen als uyt eene disperaete kleenmoedicheyt ten aensien, dat Godt de heere onse famillie in staet soo dor ongeluck als exulancie heft believen te verm...d(en), in welcken staet ick mij soo couragieuselijck gecomporteert, dat het nu oogenschijnlijck blijckt, dat wij op 't leegst geweest sijn.

De goede correspondencie die ick met sijn Ex.[cie] de heer rijxcantz.[er6] gehauden, heft hem geobligeert mij eene courtoysi(e) van 1000 gl. per anno te presenteren en compt den rentm.[er] daermede in Preuyssen mij keur en wael gevende, ofte ick sulcken courtoysie begeere op bayde mijne sohnen[7] gestelt te hebben ofte op mij

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16. Eigenh. oorspr. Paulus Pels was Staats agent in Danzig.
2 No. 4905.
3 Grotius' brieven aan Pels van 1640 ontbreken.
4 Hans Georg von Arnim-Boytzenburg.
5 Pieter Pels; hij was sinds 1638 Grotius' secretaris.
6 De Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
7 Philips Pels. aant.

alleen. Mijne insichten sijn op mijne kinderen geweest, daer ick nogh gelogeert ben, niet sonder groote aparencie, dat de Nederlandse nacie alhier ons met eene dergelijcke jarlijckse courtoysie vor gedaene en toekommende diensten sall honoreren, maer nu staen ick ooc in disperaete resolucie van niet te weeten, waer de gedachten van mijnen sohn eygentlijck op tendeeren, beloft dan de apparencie niet, dat sulck enen dienst schier ofte morgen op hem niet sall vervallen, sall de Sweetse courtoysie sulckx niet helpen promoveren, kan dan ontstaen het respect van de nacie, is 't niet honnorabell en proffitabell. Bij sulcken gevalle bidde ick u Ex.^{cie} als den vertrautsten vriendt van de werelt mij dogh grondelijck te informeren uE. gevoelen soo

van sijne intencie en capaciteyt en sult mij ten hoogsten obligeren daervor ick sall blijven

u Ex.cie diener
Pels.

8 Novemb. 1640, Dansick.

Mijnheer, ick stelle het tot prudencie van u Ex.cie met mijnen sohn openhertigh daervan te discoureren, opdat ick sooveel te grondiger magh bericht onfangen, daer ick naer verlangen sall met smerten.

Adres: Son Ex.z
Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 12 Dec.
En in dorso: 8 Nov. 1(64)0. Pels.

4916. 1640 november 8. Van J. Wtenbogaert[1].

Myn heere,

Vergeeft mij, dat ick u Ex.e weder come importuneren met mijne lompe brieven van recommendatie. Misbruyck ick uwer Ex.e goedicheyt, wilt het ten deel wijten de seer groote gantsch onverdiende genegenheyt te mij waerts, die ick in derselver brieven ende anders dickwils hebbe gespeurt, ten deele't gebreck van wijsheyt in mij, om die wel ende ten propooste te gebruycken.

Mijne ootmoedige ende gantsch dienstige bede tegenwoordich is, dat u Ex.e mij, sijnen ootmoedigen dienaer, te gevalle gelieve den jongman, brenger deses, gunstichlick toe te laten, dat hij uwer Ex.e aengesichte sie, derselver handen kusse, derselver goede gratie, advis ende heylsame raadt geniete, als hij deselve, met uwer Ex.e goede gelegenheyt, mochte komen te versoecken.

Sijn naem is Jacob van der Does[2], soone van wijlen den apothequer Verdoes[3] in de Hoochstraet, die getrout hadde Barbara van Wou[4], dochter van wijlen den borgemeester Jacob Cornelissen van Wou[5], die u Ex.e voor desen - soo ick meyne - wel heeft gekent. De geseyde Barbara van Wou, nu weduwe, moeder van desen jongman, leeft noch ende heeft mij neffens den voorn. jongman, haer soon, seer om dit mijn voorschrijven aen u Ex.e gebeden. De geseyde jongman is nu all eenigen tijt in Vranckrijck geweest ende heeft ander quartieren - soo ick verstae - van 't selve

1 Hs. Leiden, UB., coll. Pap. 2. Gedrukt *Wtenb. Br.* III, 4, p. 286.
2 Mr. Jacob van der Does (1618-1676). Hij werd 1645 advokaat bij het Hof van Holland, tenslotte extraordinaris rekenmeester van Holland; zie *NNBW* VI, kol. 423.
3 Dirk van der Does.
4 Barbara van Wouw († 1656).
5 Jacob Cornelisz. van Wouw, burgemeester van Den Haag in 1615-1618; mogelijk was hij de 'Wouwius' wiens naam in 1626, 1636 en 1637 als correspondentieadres werd genoemd door o.a. Wtenbogaert (dl. III, p. 36, 39, 48; dl. VII, p. 346; dl. VIII, p. 470).

coninckrijck besien in meeninge sich nu een tijdt lang te houden binnen Parijs, om wat te hooren ende te sien ende sonderling mede om d'eer te mogen hebben van uwer Ex.e aenspraeck, als het gelegen comt, ende de goede instructie ende lessen te mogen ontfangen van deselve, over 't gundt hem aldaer mochte voorvallen.

Ick bidde uwe Ex.e dan nochmaels hem dat te vergunnen ende te thonen, dat dese mijne recommendatie u Ex.e niet onaengenaem en is, mits dat hij sich deselve bij u Ex.e niet onwaerdich en maecke, gelijck ick vertrouwe dat hij niet en sal, want hij seer deuchdelick was, eer hij uyt het landt gingh ende sich buyten lands niet dan deuchdelick en heeft gedragen, soo ick verstae.

Ick heb u Ex.e onlangs geschreven door mevrouwe d'ambassatrice[6]; wat zedert hier

6 Deze brief ontbreekt.

passeert, heeft deselve uwe Ex.e, achte ick, uyt mijnheer sijn broeder genoch verstaen.

Daerbij ick het laet blijven continuerende middelertijdt, mijnheer, in mijn wensch ende gebedt tot den almachtigen Godt voor uwer Ex.e langduerige gesondtheyt ende voorspoet, tot voorstant van sijne waerheyt ende den vrede der christenheyt.

Uwer Ex.e ootmoediche dienaer
J. Wtenbogaert.

In 's-Gravenhage, desen 8.en Novembris 1640.

Adres: Monseigneur monseigneur de Groot, ambassadeur de Suède, à la court du roy très chrestien, à Paris.

In dorso schreef Grotius: 8 Nov. 1640. Wtenbogard.

4917. 1640 november 10. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

Vidi quidem pacta de urbe Taurinorum, quae per Italiam vulgata sunt[2]. Sed caetera, quae acta sunt inter viduam[3] et principem Thomam[4], valde celantur neque vero credibile est principem Thomam, qui carissima pignora apud Hispanos habet[5], quicquam facturum citra eorum voluntatem. Mazarinus adhuc haeret in illis partibus et laborat strenue.

Et hoc quidem ad Italiam spectat. Nam pacis communis spem nullam adhuc video. Sapiunt Suedi, si in foedere[6] cum Gallis hoc vel praecipue comprehendi volunt, ut in Bavari[7] terras arma inferantur. Ea enim res arcanis consiliis impedita plurimum obstitit et olim ducis Bernhardi[8] et nunc Bannerii[9] conatibus.

Cautiones tuti itineris ab imperatore datas videre cupiam. Elector Palatinus[10] autem non male fecerit, si priusquam se itineri det regis Daniae animum nonnihil praesentiat. Rex Daniae in nothi morte[11] plus habet, quod doleat, quam quod queratur, quando

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 254. Gedrukt *Epist.*, p. 652. Verschillen in orthografie en aperte onjuistheden in de copie Uppsala zijn niet gesignaleerd. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Turijn had zich op 19 september aan de Fransen overgegeven; de capitulatievoorwaarden bijv. in Claretta, *Storia della reggenza*, III, p. 164-169.
3 Christine de France, hertogin van Savoye.
4 Tommaso Francesco van Savoye.
5 Zijn vrouw Marie de Bourbon, gravin van Soissons, en zijn kinderen bevonden zich in Madrid.
6 Het verdrag tussen Zweden en Frankrijk werd in juni 1641 verlengd; zie Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI. 1, p. 207vv.
7 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
8 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar († 18 juli 1639).
9 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
10 Karl Ludwig van de Palts.
11 Christian Ulrik Gyldenløve. Hij wilde zich met 600 ruiters in Spaanse dienst begeven, maar sneuvelde onderweg in Westfalen.

illum Hispano militasse satis constat. Restat, ut, quam diligens terra fuit Iselsteinius[12], tam mari sit Trumpius[13] ad consectandas reliquias.

Piccolominaei[14] copiarum pars maxima hic creditur hybernatura per Franconiam. Interim Lunaeburgicus[15] gravem habet hospitem, Bannerii exercitum. Verum sacra ista aliter non constant. Ut Calcaria penes Hassos maneat, Batavi nihil non facere debent, quaedam etiam incommoda pati. Exigit id ipsorum quoque utilitas. Quare spero aures ad Coloniensia cantica occlusas fore.

12 Vincent van IJsselstein, kolonel der cavalerie, Staats goeverneur van Orsoy.
13 Maarten Harpertsz. Tromp.
14 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
15 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.

De rebus Britannicis vidi et ego scriptum quoddam hic factum[16]; id vero idem esse arbitror cum eo, cujus meminit Excellentia vestra. Saluberrimum est illud concilii Nicaeni[17] etiam in politicis rebus: τὰ ἤθη ἀρχαῖα κρατείτω[18], cui affine Graecorum illud μὴ πηδᾷν ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα[19].

Magnae auctoritatis principem in Radzivilio[20] amisere Poloniae protestantes. Vereor, ne et ob hoc minoris fiant ab iis, qui numero praepollent.

De iis, quae Batavi[21] in Suedia egere, plus esse in rumore quam in re et ego credo. Sed est suus etiam rumori usus. Controversia autem Dani cum Batavis de piscatu non facile sedabitur.

Princeps Thomas Eporediae est. Ibidem sunt aguntque cum eo Mazarinus et legatus regis Hispaniae Genuae vivere solitus[22]. Quiescunt arma. Geneva sibi timet interdicto cum Gallia commercio. Leganesius[23] praesidia ubique auget. Neapoli convocati sunt ordines ad pecunias quaerendas.

Dicitur imperator efficere velle, ut quiescatur ab augendis Constantiae munitionibus, si inde Hohentwila a bello abstineat. Minor Rosa[24] sexcentos ferme hostium in concursibus duobus delevisse fertur, major autem Rosa[25] Friburgum eripuit obsidioni hostium.

Episcopus Basileensis plene in sua jura ac bona a Galliae rege[26] restitutus est.

Catalani suorum aliquem ad regem Hispaniae misere, qua de re Galli metuentes, ne res ea paciscendo finiatur, trepidius agunt minusque se implicant eorum negotiis, quanquam missus a Gallis nobilis Plessiacus[27] nomine auditus fuit a magistratibus Barcinonensibus et scripta a Catalanis edita sunt peracerba in milites, qui ibi fuere, in gentem Castellanam et praecipue in Olivarem[28].

Rex Galliae sperat anno venturo habiturum se in armis CXXX peditum, XXX equitum millia. Vetitum est edi scriptum, quod exactionibus novis opponit Galliae clerus[29].

Rex Hispaniae cardinalem Ovendum[30] Hispanum misit ad Catalanos.

16 Mogelijk het *Advis ou duplicat, Au serenissime Roy de la Grande Bretaigne, D'une Lettre escritte a sa M^te^ en datte du 6 Aoust. 1640. et du contenu d'icelle sçavoir les causes originelles des troubles de son Estat, la facilité de les appaiser, la belle occasion que sa Maj. a de recouvrer le Palatinat*,... A Paris, Chez Nicolas de la Coste, 1640; Knuttel, *Cat. v. Pamfl. no. 4673*.

17 Zie voor het concilie van Nicea, gehouden in 325, Hefele-Leclercq, *Hist. des conciles* I (1907), p. 386-632.

18 Canon 6: τὰ ἀρχαῖα ἔθη κρατείτω (J. Albergio e.a. - eds., *Conciliorum oecumenicorum decreta*, Bologna 1973[3], p. 8).

19 Vgl. Plato, *Cratylus* 413 A: ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα ἅλλεσθαι.

20 Hetman Christoph Radziwiłł.

21 Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva.

22 Niet geïdentificeerd; vgl. no. 4920.

23 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.

24 Johann von Rosen († 1650).

25 Rheinhold von Rosen († 1667), een van de directeuren van het leger van wijlen Bernhard van Saksen-Weimar.

26 Johann Heinrich von Ostein. aant.

27 Bernard du Plessis-Besançon.

28 Gaspard de Guzmán, graaf-hertog van Olivarés.

29 Twee ‘agents généraux du clergé’ Jean-Philippe de Bertier, abbé van Saint-Vincent, en Charles de Berland, prior van Saint-Denis de la Chartre, hadden akten van verzet laten opmaken en afdrukken. Bij arrest dd. 10 november van de ‘Conseil d'état du roi’ werden deze ‘Actes et Lettres Missives’ verboden; zie Tournyol du Clos, *Recherche des Amortissements* I, p. 321-325 (tekst van het arrest).

30 Niet geïdentificeerd.

Edimburgum haud dubie est in potestate Scotorum.

Deus cuncta vertat in bonum orbis christiani et Excellentiae vestrae adsit propitius.
Excellentiae vestrae perpetuo observantiae
cultu deditissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 10 Novembris 1640.

Adres: Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario et legato apud praepot. Ord. Foeder. Belgii.

4918. 1640 november 10. Aan Willem de Groot[1].

Frater optime,

Dixit mihi Flaccus[2], qui hic est, se societatem habere cum Blaviis[3]. Cum dixissem cogitasse me aliquando de excudendis domi meae Annotatis ad Vetus Testamentum[4], ut me ipso recognoscente emendatior nasci possit editio, dixit se eam ad rem sumtus libenter facturum. Si idem videtur Blaviis - nolo enim quicquam agere nisi per ipsos - facile hic reperientur operae et typi, quibus intra meos lares uti liceat.

Filio Petro si ea faciat, quae volumus[5], vult dari uxor mea ducentos florenos ad usus quotidianos. Ego eum Amstelodamum ire quamprimum velim et, si fieri possit, ibi secundum advocationis locum nancisci a societate Indica. Forte ei muneri par esse possit me teque adiutoribus et praeeunte eo, qui nunc advocatione fungitur. Velim cogites de rebus his omnibus.

Catalani acerba scripta ediderunt in Castellanos omnes, nominatim vero in Olivaresium[6]. Missum a Gallis Plessiacum[7] audivere in senatu Barcinonensi; pessime tractarunt Castellanos; post haec tamen omnia preces ad regem Hispaniae misere, ita ut difficilis sit de rebus eorum judicatio.

Eporediae - quae nunc Ivrea dicitur - est princeps Thomas[8], Mazarinus a Gallia et legatus Hispaniae Genuae agere solitus[9]. Leganesius[10] praesidia sua auget.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 906; de alinea 'Filio Petro... fungitur' gedrukt *Clavis Epist. Grotii.* Beantw. d. no. 4935.
2 Adriaen Vlacq, boekhandelaar in Londen; vgl. no. 4791.
3 De Amsterdamse drukkers-uitgevers dr. Johan en Cornelis Blaeu.
4 *Hugonis Grotii Annotata ad Vetus Testamentvm. Tomvs I, II, III.* Lvtetiæ Parisiorvm, Sumptibus Sebastiani Cramoisy, Regis & Reginæ Architypographi, et Gabrielis Cramoisy. viâ Iacobæâ, sub Ciconiis. MDCXLIV. Prostant Amsterdami. Apud Iohannem Blaev; Ter Meulen-Diermanse no. 1137. Zie ook no. 4196 (dl. X).
5 Zie voor de moeilijkheden met Pieter de Groot o.a. nos. 4709, 4726 en 4747. Pieter werd in 1644 aangesteld tot advokaat van de Oostindische Compagnie in Den Haag. Zie P. van Dam, *Beschr. Oostindische Comp.* (ed. F.W. Stapel), bk. I, dl. II, p. 305 (R.G.P. 68).
6 Gaspard de Guzmán, graaf-hertog van Olivarés.
7 Bernard du Plessis-Besançon.
8 Tommaso Francesco van Savoye.
9 Citrosellus; niet nader geïdentificeerd. Vgl. no. 4920.
10 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.

Imperator dat diplomata tuti itineris principibus protestantibus sive Ratisbonam mittere velint sive Coloniam.

Danus satis male vult et Suedis et Batavis. Nihil tamen magni facturum arbitror.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 10 Novembris 1640.

Ego, uxor, filia[11], te, uxorem, liberos et amicos amicissime salutamus. Rogo colligas

11 Cornelia de Groot was 27 oktober met haar moeder in Parijs teruggekeerd.

quae antehac misi emendanda in tribus Anonymis[12] mittasque ad Blavios aut Cursellium[13], si missa non sunt, addasque, ut ad caput IV Epistolae Johannis, ubi Polycarpus citatur, deleant 'ad Smyrnenses'. Praeter tria Anonyma accedat responsum ad Maraisium[14]. Ea omnia debent Annotatis subjungi, ita ut separari nequeant.

4919. 1640 november 10. Aan Paltsgraaf Karl Gustaf[1].

Très excellent et très illustre prince,

Les comtes de Waldeck[2] estans venus icy à Paris, je l'ai faict sçavoir premièrement au procureur-général du roy au Chastelet et aprez à monsieur le chancelier de France[3] afin que par leur dépositions on peust avoir cognoissance de ce qui s'est passé à Poissy[4]. Mais nonobstant mes instance(s) on les a laissé partir d'icy sans les entendre, un signe qu'on ne veut pas sçavoir la vérité. Pour ce qu'il faudra faire d'advantage, j'attendrai les ordres de vostre Altesse, laquelle sera bien, comme j'ai escript aussi cy-devant[5], d'en prendre l'advis du grand chancellier de Suède[6].

Je demeure, très excellent et très illustre prince,

de vostre Altesse le très humble et très obéissant

serviteur

H. de Groot.

31 Oct. /10 Nov. 1640, à Paris.

Adres: Au très excellent et très illustre prince Charles Gustaf comte palatin au Rhin, duc de Bavière, Deux Ponts etc.

Met andere hand: Stockholm.

12 *Commentatio... de Antichristo...*; *Explicatio... de fide & operibvs*; *Explicatio Decalogi...*; zie voor de volledige titels no. 4684, nn. 4, 5 en 2. Grotius liet deze traktaatjes opnieuw afdrukken achter zijn *Annotationes in libros Evangeliorvm...* (Ter Meulen-Diermanse no. 1135); zie Ter Meulen-Diermanse, resp. nos. 1102, 1111 en 1118.

13 Etienne de Courcelles, remonstrants theoloog.

14 *Appendix Ad interpretationem locorum Novi Testamenti quæ De Antichristo agunt aut agere putantur. In qua via sternitur ad Christianorvm Concordiam*; Ter Meulen-Diermanse no. 1129 (vgl. Ter Meulen-Diermanse no. 1128, rem. 1).

1 Hs. Stockholm, RA., coll. Stegeborg. Eigenh. oorspr. Gedrukt *Epist. Grotii ad domum Sueciae*, p. 36.

2 Bedoeld zijn Georg Friedrich (1620-1692), Jakob (1621-1645) en eventueel ook Wolrad (1625-1657) van Waldeck, de jongere broers van Philips Theodor van Waldeck (1614-1645), sinds 1639 graaf van Culemborg. Vgl. de brief van Jan van Plettenberch, drost van Culemborg, aan hun vader Wolrad van Waldeck dd. 1 juni 1640: 'Monsieur Wemmering nous mande de Paris que messeigneurs le comtes sont en très bon estat et que le ducq de Deux Ponts leur auroit à son départ faict présent de son carosse et de deux beaux chevaulx.' (Hs. Arnhem, RA., Arch. Culemborch, inv. no. 391).

3 Pierre Séguier.

4 Vgl. Register i.v. Poissy.

5 No. 4857 dd. 29 september.

6 Axel Oxenstierna.

4920. 1640 november 10. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Differtur adhuc meus ad regem aditus, sive quod rex quotidie venatu se exerceat, sive

1 Gedrukt *Epist.*, p. 653; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 82.

quod is aegre ferat tam diu differri negotium foederis[2]. Properant enim Galli vehementer, ut id peragatur, priusquam innotescat id, quod actum est aut agitur in Italia. Dicunt quidem nobis non cum Hispano agi, sed cum duobus principibus Sabaudis[3]. Verum quid credat Thomam principem, qui carissima pignora, uxorem et liberos[4] apud Hispanum habet, magna annua ab Hispano accipit, alios honores ab eo sperat, quicquam acturum sine Hispani consensu. Et est nunc is princeps Eporediae. In eodem oppido est Mazarinus pro Galliae rege et Citrosellus[5], legatus Hispanus, qui Genuae ceteroqui vivere solet. Praeterea quiescunt arma.

De Catalanis varie disseritur. Fuit Barcinone auditus Plessiacus Gallus[6], satis honorifice. Sed verum est Catalanos misisse ad regem Hispaniae suas preces, quae res in causa est, cur Galli nunc minus se ingerant eorum negotiis. Multi regem Hispaniae omnia potius concessurum putant, quam bellum ibi habere cogatur multum obstiturum rebus externis; quanquam sane quae pro armorum suorum necessitate vulgarunt Catalani, peracerba esse dicuntur, in militem, qui apud ipsos vixit, in Castellanos et in Olivarem[7] et de violatis avitis legibus querelae graves.

Apud Batavos non minus quam apud Suedos calide instant Galli ut foedus innovetur[8]. Eadem festinatio eandem, quam dixi, causam habet. Princeps Arausionensis quendam suorum in Angliam misit[9] tentatum, an filium ipsius rex Angliae sibi generum velit adsciscere, quanquam per hunc annum totum sermones in Gallia fuere de danda ejusdem principis filio in conjugium fratris hic regii filia[10].

Genevenses in magno metu sunt ob interdicta sibi Galliae commercia. Accedit timor, ne Gallicus ab Italia miles ibi quaerat hiberna et rumor sparsus illis in locis cardinalem Riceliacum a papa accepisse episcopatum Genevensem, cui episcopatui antiquitus annexum fuit jus imperii in urbem.

Episcopus Basileensis[11] plane a rege Galliae in jura sua restitutus est.

Civitates Germanicae ad superna Rheni Mulhausiae de commodis suis consultant Minor Rosa[12] bis hostem cecidit ad Hohentvilam et Staufam. Clades ferme sexcentorum fuisse dicitur. Major autem Rosa[13] Fridburgum exemisse obsidioni scribitur. Fama etiam est imperatorem prostantibus, qui Coloniam velint mittere, dedisse diplomata tuti itineris, qualia vellent. Bavarum[14] autem paratum se dicere ad transigendum cum Palatinis.

De Britannicis rebus nihil judicari potest, antequam parlamentum in Anglia finem habeat.

Deus, Excellentissime et illustrissime domine, consilia Sublimitatis tuae prosperet.

2 Het verdrag tussen Zweden en Frankrijk werd in juni 1641 verlengd; zie Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI. 1, p. 207vv.
3 Kardinaal Maurizio en Tommaso Francesco van Savoye.
4 Zijn vrouw Marie de Bourbon, gravin van Soissons, en zijn kinderen bevonden zich in Madrid.
5 Niet nader geïdentificeerd.
6 Bernard du Plessis-Besançon.
7 Gaspard de Guzmán, graaf-hertog van Olivarés.
8 Het verdrag tussen Frankrijk en de Republiek werd februari 1641 verlengd; zie Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI. 1, p. 209, en Aitzema, *Saken v. St. en Oorl.* II (f.^{o}), p. 771v.
9 Bedoeld moet zijn mr. Johannes Polyander, genaamd van den Kerckhoven, heer van Heenvliet. Deze onderhandelde al in maart, vervolgens van eind mei tot augustus, over een huwelijk tussen Willem II en een van de dochters van Karel I; zie Poelhekke, *Fred. Hendr.*, p. 522-526.
10 Anne-Marie-Louise d'Orléans, hertogin van Montpensier (1627-1693), dochter van Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans.
11 Johann Heinrich von Ostein.
12 Johann von Rosen.
13 Rheinhold von Rosen.
14 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.

Sublimitatis tuae cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 10 Novembris anni 1640.

Audimus magnam esse famem in Navarra Hispanica et Guipuscoa; cardinalem quendam Hispanum[15] rege Hispaniae missum ad pacandos Catalanos; in Scotia Edimburgum Scotis deditum.

Rex Galliae anno sequente habiturum se praedicat CXXX millia peditum, triginta millia equitum. Clerus Galliae scriptum fecit contra ea, quae rex exigit[16]. Id scriptum edi est vetitum.

Adres: Axelio Oxenstiernae, sacrae reg. Maj. regnorumque Sueciae senatori et cancellario.

4921. 1640 november 10. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

Van d'Engelsche saecken can men niet oordeelen voor het einde van het parlement.

Alle de advysen, die men voor desen heeft gehadt van den bastard van Denemarcken[2] sijn geweest, dat hij quam in dienst van Spaignië. Dat denselve bastard sich roomsch-catholisch heeft gemaect, is wel te geloven. De passagie van de luthersche kerck tot de roomsche en is soo heel groot niet.

Mijnheer den churfürst[3] dient eerst wat te doen sonderen de intentie van den coninck van Denemarcken eer sijne Doorluchticheit sijne persoon op de reise begeven. Want weder te comen sonder iet uit te rechten soude schaedelijck sijn aen sijne saecken.

De resolutie van prins Maurits[4] is goedt.

't Gerucht van de vrundschap ende nieuwe handeling met Swede can de Vereenigde Provinciën niet als goed medebrengen.

Van de Sweedsche schepen die in de Zont niet en hebben willen strijcken, soude ick garen weten, off het coninclijke ofte particuliere schepen sijn geweest. Die saeck is van consequentie. De passagie over Gottenburg van de waeren die de costen van het transport over lant connen dragen, can Swede niet als goed doen.

De Vereenigde Nederlanden dienen al te doen dat mogelijck is tot conservatie van Calcar, al waer het met wat incommoditeit van haerentwege.

Van de saecken van Brasyl sal ick garen het vervolgh verstaen. Soo de Oostindische Compaignie de saecke met de Engelschen redelijckerwijse can afmaecken, het sal wijsselijck sijn gedaen; den tijd is bequaem daertoe.

UE. gelieve te bedencken oft middel soude connen gevonden werden mijne soon Peter te maecken tweede oft derde advocaet van de Oostindische Compagnie[5], om t'Amsterdam te dienen ende de saecken van de Compaignie te leeren, waertoe, ende tot al dat voor de compaignie dienstigh soude connen sijn, ick garen soude

15 Niet geïdentificeerd; vgl. no. 4917.
16 Zie no. 4917, n. 29.
1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 16a. Eigenh. oorspr. Niet ondertek.
2 Christian Ulrik Gyldenløve.
3 Karl Ludwig van de Palts.
4 Moritz van de Palts. Hij zou enige tijd doorbrengen in het leger van Johan Gustavsson Banér. Vgl. *Oxenst. Skrifter* 2 afd., VI, p. 802v.
5 Zie ook no. 4918 n. 5.

contribueren wat mij mogelijck sal sijn. 't Onderhouden ofte casseren van compagniën sal voortaen sijn, soo ick sie, de meeste besoigne van de staten van de provinciën.

Van Italië hebben wij niet anders [dan] dat den prince Thomas[6] Mazarini, ambassadeur van Vrancrijck, ende den ambassadeur van Spaignië, die sijne ordinarisse residentie

6 Tommaso Francesco van Savoye.

heeft te Genua[7], tesamen sijn te Ivrea; dat Leganes niet anders en doet dan sijne garnisoenen te stercken ende dat te Naples de stenden vergadert sijn om gelt te vinden.

De Catelans hebben tot haere justificatie bittere schriften gemaect tegen de soldaten, die in haere provincie sijn gelogeert geweest, tegen de Castillanen in 't generael ende particulierlijck tegen Olivarés[8]; daerenboven hebben sij openbaere audiëntie gegeven in den raedcamer van Barcelone aen een Fransche edelman, Plessys Bezanson[9] genaemt, maer daertegen werdt geconsidereert, dat sij oock een gesonden hebben nae den coninck van Spaignië met haere requeste ende den coninck van Spaignië heeft aen haer gesonden eene Spaensche cardinael[10], om welcke oorsaecken de Fransoisen in het stuck van 't versochte secours gaen met ommesicht ende niet heel sonder reden, alsoo den coninck van Spaignië nae apparentie alles sal toegeven om dien brandt, die vorder soude connen cruipen nae Arragon, Valence ende Portugal, in tijds te steuten.

Genève blijft in vrese overmids het sluiten van de commercie ende om het bedencken dat sij hebben, dat het Fransche volck in Italië niet te doen hebbende ontrent haer het winterquartier souden mogen nemen.

Den keiser, soo wij verstaen, geeft pasport nae Regenspurg off Colen aen de protestantische princen tot contentement, presenteert aen de Switsers op te houden de fortificatie van Costnitz, soo sij tewege connen brengen de neutraliteit van Hohentwiel, ontrent welcke plaetse den jonge Rose[11] tweemael eenige hofkeisersche trouppes heeft geslagen, ende den oude Rose[12] heeft, soo men ons adviseert, Fridberg ontzet.

Het vrije gebruyck van de Zont ende de vrije visscherie onder de custen van Noorwegen sullen wel disputen veroorsaecken tuschen Denemarck aen d'eene zijde ende Swede alsoock Hollant aen d'andere zijde, maer nae dat ick de conjuncture van tijd inzie ende de sorge van den Deenschen adel om haere goederen in rust te genieten, meene ick niet, dat eenige hostiliteit daeruit staet te vresen.

Men maect hier staet van te hebben voor het toecomende jaer in dienst hondert ende dertichduisent man te voet, dertichduysent te paerd.

Tot Parijs, den 10 November 1640.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den X Nov. 1640, uyt Paris.

4922. 1640 november 10. Aan J. van den Vondel[1].

7 Citrosellus; niet nader geïdentificeerd; vgl. no. 4920.
8 Gaspard de Guzmán, graaf-hertog van Olivarés.
9 Bernard du Plessis-Besançon.
10 Niet geïdentificeerd; vgl. no. 4917.
11 Johann von Rosen.
12 Rheinhold von Rosen.
1 Copie Amsterdam, UB., RK., III H3, mogelijk van de hand van Caspar Brandt (1653-1696), remonstrants predikant en eerste auteur van Brandt-Cattenburgh, *Leven... Huig de Groot*. Copie Rotterdam, Gem. Bibl., coll. Rem. Kerk, cat. v. hss. no. 674. Niet ondertek. Gedrukt G. Brandt, *Leven van Vondel*, p. 47; Verwijs-Hoeksma, *G. Brandts Leven van Vondel* (1905^2), p. 73; P. Leendertz jr., *Leven van Vondel door G. Brandt*, p. 37; Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 240; J. van Lennep, *Werken van Vondel* III, p. 715; Van Lennep-Unger, *Werken van Vondel* VIII, p. 4; J.F.M. Sterck, *Vondelbrieven*, p. 98.

Mijn Heer,

Ick heb met verwondering gelesen gehadt uwer E. tragoedie van Sauls kinderen[2],

2 *J.V. Vondels Gebroeders. Trevrspel.* t'Amsterdam, by Dominicus vander Stichel. Voor Abraham de Wees, Boeckverkooper op den Middel-Dam, in 't Nieuwe Testament. Anno 1640. Dit toneelstuk was opgedragen aan Gerardus Johannes Vossius, in een dedicatiebrief dd. 29 november 1639. Vondel schreef Grotius op 9 september 1639 het stuk 'ten halven voldaen' te hebben (dl. X, p. 582). De eerste opvoering vond plaats op 8 april 1641.

waerin ick niet wel en can seggen, wat mij meest heeft behaegt, de coninclijcke invallen ende leringen of de levendige uitdrucking van de beweging of de rechmaeticheit in yder persoon het sijne te geven of de hebreusche manieren tot een stip naegevolgt of't seer wel geordende vervolg van het werck. Mij dunckt oock niet, dat het beginsel van dese tragoedie iet behoeft te wijcken aen een gelijck beginsel van Oedipus den coninck bij Sophocles[3] ofte den vloeck van Armoni[4] aen die van Dido bij Virgilius[5], van Hypsipyle bij Ovidius[6] off van Oedipus bij Papinius[7]. Ick bidde uE. dickmaels sulcke stucken bij de handt te nemen, sonder het groote stuck van den groote Constantijn te vergeten[8]. Ick blijve borge, dat hetselve hooch aengenaem sal sijn aen allen, die des verstaen ende bidde uE. de afwesende vrinden te willen gedencken.

UE. gantsch dienstbereide
H. de Groot.

Tot Parijs, den 10 Novembr. 1640.

In margine van de copie Rotterdam met andere (latere) hand: Edita haec est in Vita Grotii a Cattenburghio.

4923. 1640 november 10. Aan G.J. Vossius[1].

Vir maximi mihi semper habite et habende,

Literas claritatis tuae longe gratissimas, quae ad me scriptae erant V Kal. Octobris[2], accepi circa nonas Novembris. Per quem venerint, nescio. Recepi eas non bene obseratas.

Uxorem[3] hic habeo. Habuimus etiam apud nos nob. Salmasium[4], qui in Burgundiam ad res familiae suae ordinandas transferre se cogitat sub ver huc rediturus. Si certus

3 De overeenkomst tussen beide tragedies is gelegen in een gelijksoortige aanvang. Zowel bij David als bij Oedipus wordt het land geteisterd door een plaag (resp. droogte en pest), waarvan het land blijkens een orakelspreuk alleen kan worden verlost door een zekere handeling van de koning. In later jaren werd de Oedipus Tyrannus door Vondel vertaald als *J.V. Vondels Koning Edipus Uit Sofokles. Treurspel.* t'Amsterdam, Voor de weduwe van Abraham de Wees, op den Middeldam. Anno M.DC.LX.
4 *Vondels Gebroeders* vs. 1613-1652, waarin Armoni, zoon van Saul, David vervloekt.
5 Vergilius, *Aen.* IV, 607-629.
6 Ovidius, *Her.* VI, 151-164, waarin Hypsipyle, nadat zij door Jason is verlaten, Medea vervloekt.
7 Statius, *Theb.* I, 56-87, waarin Oedipus zijn beide zonen vervloekt.
8 Zijn epos over Constantijn I de Grote (± 285-337), in 1632 begonnen, heeft Vondel onvoltooid gelaten en grotendeels vernietigd.
1 Copie Rotterdam, Gem. Bibl., coll. Rem. Kerk, cat. v. hss. no. 674. Gedrukt *Epist.*, p. 653; gedeelt. gedr. in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 268 en 270. Antw. op no. 4854; beantw. dd. 14 januari 1641 (dl. XII).
2 No. 4854 dd. 27 september.
3 Maria was 27 oktober in Parijs teruggekeerd.
4 Claude de Saumaise - Salmasius -; na de dood van zijn vader, Bénigne de Saumaise, raadsheer in het parlement van Dijon († januari 1640), was Salmasius vanuit Leiden in oktober in Frankrijk teruggekeerd en bleef er tot eind 1643.

fiat honesti salarii et bonae solutionis, perstabit in Gallia; sin minus redibit ad Batavos. Vult hic edere Arnobiana sua[5], dum illa de papae primatu[6] excuduntur in Batavis. Multis me donavit libris suis, quos nuper dedit publico, quos omnes legam summa cum cura.

5 *Arnobii Afri adversus gentes libri VII. Cum Recensione Viri Celeberrimi, & integris omnium commentariis. Editio novissima atque omnium accuratissima.* Lugduni Batavorum, Ex Officinâ Ioannis Maire. MDCLI.

6 *Cl. Salmasii Librorum de Primatu Papæ pars prima. Cvm apparatu. Accessere de eodem Primatu Nili & Barlaami Tractatus.* Lvgd. Batavor. Ex Officinâ Elzeviriorum. Anno MDCXLV.

Tua de Idololatria[7] spero brevi futura publici iuris. Magni illa et tua omnia facit Salmasius tuaque amicitia gloriatur.

Laboris in colligendis disponendisque testimoniis ad libros de Veritate religionis christianae[8] me non poenitet. Utile est iuventutem, cui ista scripsimus, habere in uno conspectu quaecunque apud profanos autores reperiuntur Sacrae Historiae aut dogmatibus consonantia. Quod tu addis de fructu etiam ad viros doctos inde perventuro, in ea tuam veterem agnosco benignitatem.

In nostris Annotatis ad Evangelia[9] bene procedi gaudeo. Velim tamen ita, ne festinando nimium increscat mendarum numerus, quem in paginis ad M. usque satis magnum reperio. Rogandi igitur erunt et Corsellius et Bremius[10], ut quam diligentissime exemplar sequantur, quod expressum est ad alterum exemplar, quod summa cum cura perlegit et emendavit olim Tilenus[11]. Itaque si quid aberratum est ab eo exemplari, quod fieri potuisse non nego - soleo enim, dum mea mihi satis nota relego, esse festinantior eoque multa praetervidere, quod et aliis evenire arbitror - errores dubii reservandi erunt meo arbitrio, ut in corrigendorum indicem referantur, manifestos ibi corrigi velim. In loco ad Matth. 1, 25 optime habet id, quod apud me est exemplum: 'Negationem hanc de tempore ante partum nihil affirmare, de tempore posteriore multis exemplis ab aliis est demonstratum'. Vocula 'sed' male interiecta sensum corrupit. Iosephum Arimathensem Samuelis dixi imitatorem; nempe bene fungendo iudicis officium[12].

Maraisio[13] quae respondi[14] iam describi incipiunt. Itaque parata erunt ante finem editionis Annotatorum. Hoc responsum non exspectatis contradictoribus aliis addi volo ad tria opuscula, quae ἀνώνυμα[15] hactenus, nunc sub meo nomine Annotatis subiungentur. Erit autem hoc responsum eo utilius, ut spero, quod in eo consignabo posteris, quomodo censeam rediri ad unitatem ecclesiae posse: cui rei et[16] ista sententia papam et esse et ad finem mundi fore τὸν ἀντικείμενον, τὸν ἀντίχριστον obstat plurimum. Spero autem in eo me responso patefacturum clarius quam antehac, etiam ex veterum quorundam sententia scriptam epistolam[17], in qua illud est περὶ τοῦ ἀντικειμένου non ad ecclesiam ex gentibus factam, sed ad paucos Iudaeos ex Iudaea Syriaque in Macedoniam profugos, qui, etsi presbyterium eo tempore non habebant, ecclesiae tamen nomine recte appellantur. De illo etiam ΟΥΛΠΙΟC[18] causas reddam probabiles, cur apostolus non nimium adstringendus ad grammaticorum regulas, C in fine positum atque ita scriptum pro senario sumserit.

7 *Gerardi Ioannis Vossii de Theologia Gentili et Physiologia Christiana...* Amsterdami, apud Ioh. et Cornelivm Blaev, MDCXXXXI; zie voor de volledige titel no. 4854, n. 18.
8 *Hvgo Grotivs De veritate religionis Christianæ. Editio nova, additis annotationibus in quibus testimonia...* MDCXL...; Ter Meulen-Diermanse no. 950.
9 *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm...* Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXXXXI; Ter Meulen-Diermanse no. 1135.
10 Etienne de Courcelles en Daniel de Breen verrichtten de correctiewerkzaamheden.
11 Daniel Tilenus (1563-1633).
12 Zie voor deze passage no. 4854 en nn. 9 en 10.
13 Samuel Desmarets - Maresius -. Zijn *Dissertatio de Antichristo...* was in september 1640 verschenen; zie voor de volledige titel no. 4849, n. 3.
14 *Appendix... de Antichristo*... MDCXLI; Ter Meulen-Diermanse nos. 1128 en 1129.
15 *Commentatio...de Antichristo...*; *Explicatio...de fide & operibvs*; *Explicatio Decalogi...*; zie voor de volledige titels no. 4684, nn. 4, 5 en 2. Grotius liet deze traktaatjes opnieuw afdrukken achter zijn *Annotationes in libros Evangeliorvm*; zie Ter Meulen-Diermanse resp. nos. 1102, 1111 en 1118.
16 Ontbreekt in de copie Rotterdam.
17 *2 Thess.*
18 Zie no. 4589, n. 2. en de kritiek van Vossius in no. 4854.

Et spero me reperturum aequos lectores, si non hoc, saltem[19] venturo saeculo, qui Deo gratias sint acturi pro iis, quae mihi super multis obscuris locis in mentem indidit. Ego salutatorum numerum minuo indies aut ad certas horas redigo. Idem tibi ut facias, auctor sim.

19 De copie Rotterdam geeft ‘at’.

D. Corsellio multum me debere agnosco. Velim etiam Blavii ipsius operam iuste aestiment.

Toparcha[20], de quo scribis, pontificius cum sit, facilius hic equestrem dignitatem obtinebit quam si protestantium gregis esset. Putat enim rex archangelo Michaëli fieri iniuriam, si in eius sodalitatem asscribantur quos catholicos rex non putat. Sed non facile patiuntur ministri regii legatos aliis se negotiis quam commissae sibi gentis miscere. Batavica per Batavos agi malunt. Si nomen scripseris, faciam quod potero aut certe fidum dabo consilium.

Deus, vir eximie, te, coniugem, liberos bono publico diu servet.

Immortalis nominis tui studiosissimus
observantissimusque
H. Grotius.

Lutetiae, X 9br. 1640.

Ne qua sit in dictis meis obscuritas tria illa sine nomine edita et responsum contra Maraisium ita annecti volo Annotatis ad Evangelia, ut separari non possint. Corrigi autem menda, de quibus fratrem monui[21].

4924. 1640 november 12. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Non majore cum dolore vidisti errata in Annotatis tuis[2], quam ego rem ita se habere ex te intelligo. Credideram sane vel solum Corselium[3] rem melius curaturum, ne quid jam de Brenio[4] dicam, qui Graecae linguae est peritissimus; sed nescio, an is ab ipso statim initio correctioni praefuerit. Nunc quod opis meae est praestem, scribo de toto negotio ad Blavium[5], Vossium[6], Corvinum[7]. Cum Utenbogardo[8] jam egi, qui recepit se crastino die cum domino Episcopio[9], qui Roterodami ex morbo decumbit, de ea re verba facturum.

Spero jam acceperis scriptum Caracottae adversus libellum de Antichristo[10] qui, quoniam Molinaeus esse non vult, eodem, quo Maraizius[11], modo tractetur.

20 Vgl. no. 4854.
21 Zie de brief aan Willem de Groot van 10 november, no. 4918 postscriptum.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 4907; beantw. d. no. 4941.
2 *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm...* Amsterdami. Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXXXXI; Ter Meulen-Diermanse no. 1135.
3 Etienne de Courcelles.
4 Daniel de Breen.
5 Dr. Johan of Cornelis Blaeu, drukkers-uitgevers te Amsterdam.
6 Gerardus Johannes Vossius.
7 Johannes Arnoldi Corvinus.
8 Johannes Wtenbogaert.
9 Simon Episcopius.
10 Pierre Du Moulin had onder pseudoniem tegen Grotius' *Commentatio... de Antichristo...* geschreven; zie voor de titel no. 4890, n. 9.
11 Samuel Desmarets - Maresius -; zijn *Dissertatio de Antichristo...* werd door Grotius beantwoord met de *Appendix... de Antichristo...* MDCXLI (Ter Meulen-Diermanse nos. 1128 en 1129).

Flaccum[12] tandem, tandem, advenisse cum exemplaribus libr(o)rum tuorum gaudeo; satis diu in itinere fuit.

Scribo ad Blavium de mittendis quot septimanis per Vickefordium[13] ternionibus

12 Adriaen Vlacq, boekhandelaar te Londen; vgl. no. 4791.
13 Joachim de Wicquefort, koopman en bankier te Amsterdam.

impressis; reliqua usque ad QQ. per nautam Amstelodamensem ad Trezelium[14] jam misit.

Princeps hac septimana Groningam proficiscitur, ut eam praefecturam ipse praesens capescat. Frisiam quoque accessuram rerum prudentes non dubitant. Etenim vidua Ernesti Nassavii[15], quae jam hic est, erratum a se in eo fatetur, quod filium[16] ei muneri destinaverit, totam jam praefecturam principi offerens commendato tantummodo in ejus gratiam filio.

Hodie in Bouckhorstii[17] jam demortui locum, quem Bataviae nomine in concessu faederatorum habuit, suffectus est Arsenius[18]. Matenesius[19] in senatum faederis jam erat cooptatus, sed ipse eam provintiam apud principem excusavit sedulo; nunc de Asprenate[20] ei honori destinando hic sermo est.

Nobilitati Hollandicae adscriptum iri Douzam[21] multis verisimile fit, nam Naeldwikius[22] aliique paucos reperiunt fautores.

Brederodii[23] auriga cum Spiringiano[24] magnas exercuere contentiones, de ordine carrucarum in pompa recipiendi legati Gallici[25]; ajunt Spiringium non esse residentem - ut vocant -, nisi quoad quid, id est ad exigendas pecunias, emenda navigia et quae ad mercaturam spectant ideoque privilegiis legati, ubi legatus ipse[26] adest, frui non posse; eandem quaestionem status movebunt ei et alii, etiam, ut suspicor, Galli.

Vale,

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

XII Novembris 1640.

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de la reine et couronne de Suède, à Paris.

14 Daniël Tresel, koopman te Rouaan.
15 Sophia Hedwig, hertogin van Brunswijk-Wolfenbuttel († 23 januari 1642 te Arnhem), weduwe van Ernst Casimir, graaf van Nassau-Dietz (1573-1632).
16 Willem Frederik, graaf van Nassau-Dietz, tot stadhouder van Friesland gekozen als opvolger van zijn broer Hendrik Casimir I.
17 Nicolaes van den Bouchorst, heer van Noordwijk en Wimmenum, afgevaardigde ter Staten-Generaal.
18 François van Aerssen, heer van Sommelsdijk; zie Resoluties Staten v. Holland dd. 28 november 1640.
19 Johan van Mathenes (1596-1653), lid van de ridderschap van Holland en afgevaardigde ter Staten-Generaal.
20 Mr. Paulus Matthijsz. van Asperen.
21 Wigbold van der Does, heer van Noordwijk (1611-1669), zoon van Steven van der Does (1576-1622) en kleinzoon van Janus Dousa (1545-1609). Hij werd in 1642 beschreven in de ridderschap van Holland. Zie *NNBW* VI, kol. 441.
22 Adriaen van Naeltwijck.
23 Johan Wolfert van Brederode, heer van Cloetingen (1599-1655), meester-generaal der artillerie; door zijn huwelijk met Louise Christina van Solms was hij zwager van Frederik Hendrik.
24 Petter Spiring Silvercrona, resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag. Het incident wordt uitvoeriger verhaald door Aitzema, *Saken v. St. en Oorl.* II (f.^{o}), p. 721. Spiring zelf vertelt er niets over; vgl. zijn brief, no. 4925.
25 Matthieu (Gaspard) Coignet, sieur de La Thuillerie, graaf van Courson.
26 De Zweedse ambassadeur Ludwig Camerarius.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 22.
En in dorso: 12 Nov. 1640. W. de Groot.

4925. [1640 november 12?]. Van P. Spiring Silvercrona[1].

Mijnheer,

De seer waerde ende hoochaengenaeme comunicatie is mij van den 3 novemb.[2] wederom wel ingelevert worden; bedancke u Excell.[tz] ten hoogsten voor de goede continuatie.

Daerentegens is van hier niets sonderling nieuwes, alleen sal ick seggen, dat de heeren ambassadeurs[3] van Hamburgh alhier gearriveert zijn. Men segt, dat deselve tot contentement van desen staedt een alliantie opgerecht hebben. Naer haer rapport[4] is men seer verlangende, maer alsoo deselve secreeterwijse gedaen is, soo sal het wat verdect blijven; de aggreatie van 'tselve rapport sal den tijt evenwel niet ontdeckt laeten, dat u Excell.[tz] ick alsdan t'adviseren niet mancqueren sal.

Den 7[en] deses is alhier door den jonge prince van Oragniën[5] met veele suytten van de hooge militaire beneffens de 30 carossen ingehaelt worden den ambassadeur van Vranckrijck mons.[r] De la Tullerye[6] ende is 3 daegen gedesfroyeert worden yeder daech tot 400 gulden. Ick meene, dat sijne propositie alleen in complementen bestaen sal.

De heer veldmaerschall Smitbergen[7] nevens den heer generael-mayor Taupaddel[8] sijn hier voor weynich daegen gearriveert ende naer 3 à 4 daegen verblijff wederom vertrocken, haere reyse nemende over Bremen naer de Wijmaersche armee toe.

Wat wij uyt Duytsland hebben sal u Excell.[tz] gelieven uyt bijgaender copy[9] te nemen.

Eyndigend bevele u Ex.[tz] nevens desselfs gansche familie naer vrundlijcker salutatie in de genadige protectie des hoogsten, ende verblijve,

u. Excell.[tz] dienst- ende vruntwilligen.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 22 nov.
In dorso staat in andere latere hand: 11 (?) 9b. 1640.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13. Orig. Niet ondertek. Grotius ontving onderhavige brief op dezelfde datum (22 november) als de brief van Willem de Groot van 12 november, beide uit Den Haag; daarom dateer ik deze brief eveneens op 12 november. De datering in dorso op 11 (?) november is mogelijk van de hand van mr. Frans Jacob van Overschie (1680-1760); vgl. no. 4716, n. 12. Petter Spiring Silvercrona was resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag.
2 Grotius' brieven aan Spiring Silvercrona van 1640 ontbreken.
3 Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva.
4 De ambassadeurs rapporteerden op 8 en 9 november aan de Staten-Generaal. Op 14 december bracht Boreel rapport uit aan de Staten van Holland. aant.
5 Willem II.
6 Matthieu (Gaspard) Coignet, sieur de La Thuillerie, graaf van Courson.
7 Ludwig von Schmidberg.
8 Georg Christoph von Taupadel, generaal-majoor in het leger van wijlen Bernhard van Saksen-Weimar.
9 Bijlage no. 24.

4926. 1640 november 13. Van G. Keller[1].

Hochedel, gestrenger Herr Ambassadeur, hochgeehrter Herr,

Von des Herrn Generalfeldtmarschalln Banners Exc.[2] haben wir, dass selbige mit dero Gemahlin[3] den 28. passato auss dero Hauptquartier Pickeburg uffgebrochen undt

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 12. Eigenh. oorspr. Georg Keller was secretaris van Johan Adler Salvius, Zweeds ambassadeur te Hamburg.
2 Johan Gustavsson Banér.
3 Johannette Margaretha van Baden-Durlach.

nach Hildessheimb zu Herrn Hertzog Georgens fürstl. Gn.[4] gegangen seie, die Armee aber haben sie in dero Quartiern liegen lassen, aussgenommen den lincken Flügel unter dem Herrn Generalmaior Pfuhl[5], welcher Zwickaw zu entsetzen nach Meissen gegangen sein soll.

Der Herr Generalmaior Stalhansch[6] hällt den Generalmaior Goltzen[7] noch immer ab, dass er uff Hirschberg nichts fruchtbarlichs verrichten kann; der hatt zwar eine Mine vor besagter Statt springen lassen, aber gantz ohne Effect undt zu seinem grössten Schaden undt Verlust, dahero die Soldaten, welche ohnedass gar übel bey ihme accommodirt seind, sehr ungedultig werden undt haüffig verlauffen sollen.

Sonst continuirt noch, dass aus Pohlen einige Völcker gegen Preussen im Anzug begrieffen seyen undt von Printz Casimirn[8] commendirt werden sollen. Davon haben sich beraits 1000 in 1200 Mann umb Warschaw befunden, ist nur geworben Volck undt hatt zu dem polnischen Feldtherrn[9] stossen sollen; weiln aber derselbe es nicht behalten wollen, soll es Printz Casimir angenommen haben.

Diese polnische Werbungen gefallen den Ständen durchauss nicht, gestallt sie auff dem jüngsten Landtag zu Graudentz inständig begehrt den Schluss incorporiren zu lassen, dass mann ihrer königlichen Mayestät[10] unter andern die viel Nebenwerbungen remonstriren undt umb Abschaffung derselben bitten sollte.

Alhier, wie auch durch gantz Dennemarck, wirdt gesprenget, dass ihre königliche Mayestät die regirende Königin in Schweden[11] durch Gifft umbs Leben kommen seye, dieweiln aber die letzt auss Schweden alhier angelangte Post dass Geringste davon nicht meldet, alss halten wirs billich für ein falsches lügenhafftes von dem missgünstigen Gegentheil aussgeprengtes Aussgeben.

Der König in Dennemarck ist zu Goldingen, woselbsten auch alle Reichsräthe sich befinden. Die alte Königin zu Schweden[12] aber soll zu Coppenhagen ankommen undt über Winter alda zu verbleiben willens, ihro auch vom König in Dennemarck biss uff künfftigen Monat Maium eine offne Tafel uff 12 Persohnen zu halten verwilligt sein.

Empfehle hiemit Ew. Exc. der gnädigen Obwacht des Höchsten undt verbleibe

Ew. Exc.[e] gehorsamber Knecht

G. Keller mpp.[a]

Hamburg, den 3. 9bris 1640.

Beykommendes nach Metz gehörende Schreiben[13] wirdt durch des Herrn Ambassadeurs Salvii Exc.[14] Ew. Exc. dienstlich recommendirt.

4 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
5 Adam von Pfuel.
6 Torsten Stålhandske.
7 Martin Maximilian von der Goltz.
8 Jan II Kazimierz.
9 Hetman Stanislas Koniecpolski.
10 Wladislas IV (VII).
11 Christina; vgl. no. 4937.
12 Maria Eleonora van Brandenburg, weduwe van Gustav II Adolf.
13 Ontbreekt.
14 Johan Adler Salvius.

Onder aan de brief staat: H. Grotio.
Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 6 Dec.

4927. 1640 november 14. Van Christina van Zweden[1].

Christina, Dei gratia Suecorum, Gothorum Wandalorumque designata regina et princeps haereditaria, magna princeps Finlandiae, dux Esthoniae et Careliae Ingriaeque domina etc.

Gratiam et favorem nostrum singularem.

Nobilis et magnifice, nobis sincere fidelis,

Mensis et amplius est, quod intelleximus reginam Galliae secundo genitum[2] peperisse. Prius itaque tibi transmisissemus literas, quibus christianissimo regi eo nomine gratulareris, nisi aut literas eius rei a sua Serenitate aut baronem Rorteum[3] id indicaturum expectavissemus.

Nunc etsi neutrum hactenus factum sit, visum tamen nobis fuit tibi committere, ut officium istud gratulationis peragas. Igitur clementer tibi mandamus, ut prima quoque occasione accessum ad regem impetres, literas pro te scriptas et quarum apographum[4] hisce adjunximus, eius Serenitati offeras, et quae noveris praeterea facere ad hanc rem nostro nomine contesteris et proponas. Moram autem, quae intercessit vel ex praefata caussa vel aliis pro tua prudentia excusabis.

Atque hisce te divinae protectioni gratiose commendamus.

Sacrae regiae Majestatis regnique Sueciae respective
tutores et administratores.
Matthias Soop m.p., loco R.S. archidapifer,
Jacobus De la Gardie, R.S. marschus mp.,
Carolus Gijlldenhielm, regni Ammiralius mp.,
Axelius Oxenstierna, R.S. cancellarius mp.,
Achatius Axelii, loco R.S. tesaurari.

Dabantur Stocholmiae, die 4 Novembris Anno 1640.

Adres: Nobili et magnifico, nobis sincere fideli, nostro apud christianissimum Galliarum regem legato ordinario, domino Hugoni Grotio.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 3 Ian.

En in dorso: 4 Nov. 1640. Regina.

4928. 1640 november 15. Van P. Pels[1].

Mijn heer,

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 5. Orig. Eigenh. ondertek. Beantw. dd. 12 januari 1641 (dl. XII).
2 Philippe, hertog van Anjou, later hertog van Orléans (geb. 21 september).
3 Claude de Salles, baron van Rorté.
4 Bijlage no. 25.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16. Orig. Eigenh. ondertek. Paulus Pels was Staats agent in Danzig. Zijn zoon Pieter was in de jaren 1638-1641 Grotius' secretaris.

U Ex.cie hebbe vor 8 daegen lest geschreven[2]. Daer en is geene veranderinge als alleen dat dor bevell van den grooten heer[3] de Tartaren sijn in Moscoviën gevallen en, soo men bericht, grooten schade sauden gedaen hebben.

2 No. 4915.
3 Ibrahim, sultan der Ottomanen.

De grave van Lesni[4], sohne van den verstorven palatin Belski[5], heft hem van de gereformeerde religie tot het pausdom geslagen tot groote incommoditeyt van veel Bohemse en Oostenrijckse exulanten, die onder sijne proteccie woohnen.

Daermede blijve, mijn heer,

u Ex.[cie] willige diener
Paulus Pels.

Dantsick, 15 9br. S.N. 1640.

Adres: Sijn Ex.[cie] mijn heer Hugo de Groot, ordinarie ambass. van S.K.M. en croon Sweden, tot Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 20 Dec.

En in dorso: 15 Nov. 1640. Pels.

4929. 1640 november 17. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

Accepi literas Excellentiae vestrae datas 6 Novembris[2] et simul illas, quae cognatum[3] commendant. Is ipse et quotquot mihi unquam ab Excellentia vestra commendabuntur, invenient me paratissimum ad omnia officia, quae a me proficisci possunt.

De Italicis rebus nihildum certi perspicimus. Sed videntur res ibi ad pacem se vertere. Papae tamen et legato Gallico, qui Romae est[4], adeo nondum bene convenit, ut mutuae[5] exerceantur caedes. Is qui Neapolitanum regnum rexit[6] et nunc praeerit exercitui Hispanico ad Rheni superiora, pro sex millibus, quae sperabat, aegre tria reperiet. Pars enim caesa est, pars diffluxit egestate stipendiorum. Etiam Rhaetis pensiones suae promissae ab Hispano, non persolvuntur. Id plebs aegre fert. Primores dum privata sectantur commoda, publica incommoda dissimulant.

De Catalanis varia est judicatio. Multum quidem provecta sunt inter Catalanos Hispanosque alios odia. Sed metuitur, ne Hispanus ille cardinalis[7] a rege Hispaniae ad eos missus dissimulando, concedendo, pollicendo ad obsequium eos reducat aut eos discordes atque inter se suspectos faciat.

4 Boguslaus Leszczynski, graaf van Lesno, opperschutmeester. Mogelijk is de in dl. V, p. 342 genoemde ‘comes de Lesno’ dezelfde.
5 Rafael Leszczynski, woywode van Bels († 1636); hij had een groot aantal uit Silezië gevluchte lutheranen opgenomen.
1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. [255]. Copie München, Bay. Staatsbibl., coll. Camer., ad Clm. 10415, f.º 99b. Gedrukt *Epist.*, p. 655. Verschillen in de orthografie en aperte onjuistheden in de beide copieën zijn niet gesignaleerd.
2 Camerarius' brieven aan Grotius van 1640 ontbreken.
3 Niet geïdentificeerd; vgl. no. 4958.
4 François-Annibal d'Estrées, markies van Coeuvres.
5 De copie Uppsala geeft abusievelijk ‘multae’, de copie München abusievelijk ‘mumae’.
6 Felipe Ramírez de Guzmán, hertog van Medina Las Torres.
7 Niet geïdentificeerd; vgl. no. 4917.

De Britannicis rebus quid augurandum sit, ex parlamento Anglico discemus.

Ego regem heri conveni et peractis multis gratulationibus oravi, ut vi majore arma in Germaniam vertat, ne a nostris, in quos tantae hostium concursant copiae, damnum aliquod accipiatur insanabile. Rex id se agere dicit. Urget autem, ut certus fiat, quid futurum sit de federe[8]. Tempus esse, ut id norit atque ex eo consilia capiat.

8 Het verdrag tussen Zweden en Frankrijk werd in juni 1641 verlengd; zie Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI. 1, p. 207vv.

Non caret ratione sollicitudo Excellentiae vestrae, ne Lunaeburgicus et Hassica[9] a nobis abstrahantur.

Consilium electoris Palatini[10] improbare non possum eundi ad Daniae regem praetentato tamen ejus regis animo, ne iter sine fructu susceptum dedecoris aliquid adferat. Dixi idem D. Paullio[11], qui de ea re egit mecum. Is heri etiam cum rege ac ministris regiis ea de re locutus est. Arbitror ipsis non displiciturum quod sibi proposuit elector.

Dicitur Arnimius[12] in Prussia considere. Suedi nostri satis habent negotiorum. Bellum illis apertum est cum domo Austriaca potentissima, cum Saxone[13], cum Brandenburgico[14] aliisque illarum partium; cum rege Poloniae perpetua belli causa; cum Dano simultas facile in bellum eruptura. Reginae viduae[15] abitus et quae vix unquam absunt ab interregnis, potentium familiarum inter se aemulatus, tum vero alii pacis, alii belli cupidiores, ut malum grande regno non minentur, multum tamen addunt ad curas. D. Thuillerius[16] auctoritatem in hac aula habet. Is apud Venetos cum esset, nihil Batavis in iis, quos poscunt honoribus, gratificari voluit.

Deus Excellentiae vestrae semper faveat.

Excellentiae vestrae perpetua observantia
devinctus
H. Grotius.

Lutetiae, XVII Novembris MDCXL.

Adres: Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario et legato apud praepot. Ord. Foeder. Belgii.

4930. 1640 november 17. Aan Christina van Zweden[1].

Serenissima ac potentissima regina, domina clementissima,

Heri condicta ad salutandum regem reginamque die prius ad reginam deductus sum. Causa obtendebatur languor aliquis regis, at vera erat, quod cardinalem apud se rex exspectabat eique colloqui vellet, priusquam me audiret. Reginae gratulatus sum de altero partu, cui nunc nomen ducis Andegavensis[2]. Grata fuit ei mea oratio et mentio speratae pacis multumque erga augustam Majestatem tuam affectus benevoli et ostendit et significari voluit. Regem serius vidi: ei literas augustae

9 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg, en Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
10 Karl Ludwig van de Palts.
11 Friedrich Pawell von Rammingen, diplomaat in dienst van Karl Ludwig van de Palts.
12 Hans Georg von Arnim-Boytzenburg.
13 Johan Georg I, keurvorst van Saksen.
14 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
15 Maria Eleonora van Brandenburg, weduwe van Gustav II Adolf.
16 Matthieu (Gaspard) Coignet, sieur de La Thuillerie, graaf van Courson.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 654. Antw. op no. 4841.
2 Philippe, hertog van Anjou, later hertog van Orléans.

Majestatis tuae 10 Septembris datas[3] tradidi et quae eodem tempore mandata acceperam explicavi addidique gratulationibus ob victorias[4], etiam illam de nata prole.

Praecipue autem institi, ut ostenderem causam belli regi Gustavo[5] immortalis memoriae Majestatique tuae fuisse animum restituendi Germaniam in meliorem statum, quod sine pace fieri nequiret, neque pax obtineri nisi armis felicibus. Nunc autem premi nostros ut et anno priore ingenti copiarum hostilium concursu, unde facile accipi possit

3 Zie no. 4841.
4 Atrecht was op 10 augustus in Franse handen gekomen, Turijn op 19 september.
5 Gustav II Adolf.

damnum irreparabile. Quare rogabam, ut rex majoribus quam hucusque copiis bellum in Germania gerere velit.

Id vero facturum se rex promisit. Simul dixit mihi quae nuper comes Chavigniacus[6]: tempus federis exiturum brevi, velle se id produci iisdem legibus, si id Majestati tuae videretur[7]. Si non ejus quoque rei se quamprimum certum esse cupere, ut pro eo res suas ordinet. Saepius autem repetebat se pecuniae plus quam dedisset dare non posse, quanquam ego ostenderem nusquam melius poni posse pecuniam: grave nobis bellum duobus his annis, regi prosperum promoto in Belgas limite et bene collocatis Italiae rebus.

Caeterum quae ego antehac scripseram de spe obtinendae pecuniae majoris, ea habebam a viris fidis rerum istarum peritis et D. Bulionio[8] perfamiliaribus. Ex cujus D. Bulionii aerarium regentis affine[9] etiam heri intellexi regem anno adventante in reditu habiturum CXL milliones, quorum pars altera debitis solvendis inservit, pars altera in usu erit. Etiam quae de causis scripsi, cur ita nunc urgeantur et nostri et Batavi ad innovandum fedus, verissima censeo. Nam quae in Italia aguntur diu occultari non poterunt. Ego nunc apud regis ministros instabo, ut copiae sint quam fieri potest maximae, quae in Germaniam mittentur, et ut id quamprimum fiat.

Dux ipse Longavillanus[10] hic exspectatur. Interim Gallicis in Germania armis praeerit comes Guebrianus[11].

Deus Majestati augustae tuae, serenissima ac potentissima regina, det prosperos seu bello seu pace successus.

Augustae Majestatis tuae subditus
obedientissimus devotissimusque
H. Grotius.

Lutetiae, 7/17 Novembris 1640.

Adres: Christinae, reginae Sueciae, Gothorum, Vandalorum etc.

4931. 1640 november 17. Aan Willem de Groot[1].

Frater optime,

6 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny, Frans staatssecretaris van buitenlandse zaken.
7 Het verdrag tussen Zweden en Frankrijk werd in juni 1641 verlengd; zie Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI. 1, p. 207vv.
8 Claude de Bullion, sieur de Bonelles, 'superintendant des finances'.
9 Niet nader geïdentificeerd; verscheidene leden van de familie bezaten ambtelijke functies. Vgl. Ranum, *Richelieu*, p. 164.
10 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
11 Jean-Baptiste de Budes, graaf Guébriant.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 906. De woorden 'De Petro... piget' gedrukt *Clavis Epist. Grotii.* Antw. op no. 4912; beantw. d. no. 4946.

Nos nostrique hic recte valent. Didericus maluissem in Suedica militia honestum locum reperire potuisset, ut meis quoque meritis commendaretur. Nunc opto ipsi bene cedat, quod elegit[2]. Ego materque ei in rebus justis defuturi non sumus:

De Petro quid semper optaverim, scis tu, scit ipse[3]. Quid magni sperem de eo, quem ista aetate laboris piget. Ego quam difficile sit hoc tempore et conscientiae suae satisfacere et partem aliquam qualiscunque publicae rei administrare, facile intelligo. Vos tanto melius, quanto estis propiores. Si Amstelodami operam adsessoriam navare posset Indicanae Societati ac simul in foro ingenium ac diligentiam ostendere, non dubitem, quin id ei utile non minus futurum sit quam gloriosum. Eadem via eum duceret ad honestas affini-

2 Diederik de Groot had dienst genomen in het leger van Henri d'Orléans, hertog van Longueville; vgl. zijn brief dd. 17 oktober, no. 4882.

3 Pieter de Groot wilde pensionaris van 's-Hertogenbosch worden; vgl. no. 4897 en bijlage no. 22. Grotius wenste dat hij carrière in de advocatuur maakte.

tates, per quas posteri aliquando ipsius partem habere possent in regimine florentissimae civitatis. Sed si ista doceri non potest, faciat quod ex usu suo existimat. De principe[4] puto me non vanum esse ariolum. Et factiones quam grave sint malum inexpertis, expertus novi.

In responso ad Maraisium[5] aspersi quaedam contra Frontonem[6], de quo siquid cognoveris certius, quaeso significa.

Annotatorum[7] folia post M. nulla accepi. Sed ad Treselium scripsi[8], simul atque acceperit, ad me mittat quam celerrime. Gaudeo Annotatorum opus consummationem sperare fine anni hujus. Nam illa De iure belli ac pacis[9] pridem mordent carceres. Sequentur deinde nostra ad Vetus Testamentum[10] aut ibi aut, si ita mavult, hic ipsius impendio ac lucro edenda.

Vale, frater optime, cum matre, uxore, liberis, amicis.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 17 Novembris 1640.

4932. 1640 november 17. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Quae apud regem egerim, quae mihi rex dixerit, quid iis de rebus judicem, Sublimitas tua ex literis meis ad reginam dominam nostram clementissimam[2] cognoscet. Ego nihil hic diligentiae omittam, ut quamplurimum hinc militis in Germaniam eat.

De Catalanicis rebus etiam heri locutus sum cum gnaris rerum. Video metui hic, ne Hispanus ille cardinalis[3] a rege Hispaniae ad Catalanos missus omnia concedat, ut motus isti, Galliae sane perutiles, sedentur.

Romae dissidia cum Gallis recrudescunt mutuis caedibus.

4 Grotius had in no. 4897 als zijn mening gegeven, dat Frederik Hendrik het niet zonder meer zou toestaan, als Pieter de Groot pensionaris van 's-Hertogenbosch zou worden.
5 Op het traktaat van Samuel Desmarets -Maresius -, *Dissertatio de Antichristo...*, antwoordde Grotius met zijn *Appendix... de Antichristo...* MDCXLI; Ter Meulen-Diermanse nos. 1128 en 1129.
6 Onder het pseudoniem Hippolytus Fronto Caracotta schreef Pierre Du Moulin *Strigil adversvs commentationem Authoris Anonymi ad loca quaedam Novi Testamenti quæ de Antichristo agunt, aut agere putantur*, Amstelodami Apud Ioannem Ianssonivm M.D.C.XXXX.
7 *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm...* MDCXXXXI; Ter Meulen-Diermanse no. 1135.
8 De brief aan Daniël Tresel, koopman te Rouaan, ontbreekt.
9 *Hvgonis Grotii de ivre belli ac pacis libri tres...* MDCXLII; Ter Meulen-Diermanse no. 571.
10 *Hugonis Grotii Annotata ad Vetus Testamentvm. Tomvs I, II, III*. Lvtetiæ Parisiorvm... MDCXLIV...; Ter Meulen-Diermanse no. 1137.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 654; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 84.
2 No. 4930.
3 Niet geïdentificeerd; vgl. no. 4917.

Spero si novatur nostrum cum Gallia foedus[4], curatum quoque iri, ut dignitatis regni Suedici habeatur ea, quae aliorum regnorum ratio. Miris enim artibus aliquid semper delibant.

Deus, Excellentissime et illustrissime domine, Sublimitati tuae optima consilia adspiret iisdemque det optimos successus.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 7/17 Novembris 1640.

Adres: Axelio Oxenstiernae, sacrae reg. maj. regnorumque Sueciae senatori et cancellario.

4 Het verdrag tussen Zweden en Frankrijk werd in juni 1641 verlengd; zie Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI. I, p. 207vv.

4933. 1640 november 17. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

Ick sal seer garen verstaen d'uitcomste van de saecke van Vrieslant[2] laetende aen deghenen, die naerder bij 't werck sijn, oordeelen, wat best waer voor het gemeen ende voor die provincie.

UEd. sal buiten twijffel wel connen verstaen, wat contentement de Hollandsche ambassadeurs[3] sullen gehadt hebben in Swede.

De questie van Christiaen Ulrich[4] dunct mij niet, dat dispuite heeft, 't bescheit sulcx sijnde gevonden als uEd. seit[5].

Calcar dient beter Hessisch als neutrael ende nae mijn oordeel is niet alleen de saecken van de vrunden in Duitschlant, maer oock de Vereenigde Nederlanden daeraen gelegen.

Den ambassadeur De la Tuillerie[6] is hier te hove in goede aensien als hebbende voor desen de ambassade te Venetië bedient met reputatie.

In 't stuck van de vijftich compaegniën is niet gedaen, veel gedaen voor Vrancrijck ende den prins[7]. De provinciën mogen mettertijd het gelt daertoe vinden.

Ick sal oock de tijding verwachten, wie aen d'heer van Bouckhorst[8] sal succederen.

Den hertogh van Longueville[9] werdt hier verwacht ende sal hier verwinteren.

Van de Schotsche saecken connen wij niet oordeelen voor het einde van het Engelsche parlement.

Dat men van nieus niet alleen in Vrieslant maer oock in Hollant de remonstrantische predickers begint te vangen, verstae ick oock uit anderen. De reden can ick niet wel begrijpen.

Ick heb gisteren aen den coninck op het hoochste gerecommandeert 't vergrooten van sijne Majesteits trouppen in Duitschlant om de groote macht van den vijant te mogen wederstaen ende alsoo te comen tot eene goede paix, waerop sijne Maiesteit mij goede toesegging heeft gedaen ende getoont te verlangen nae resolutie nopende het tractaet tusschen Swede ende Vrancrijck[10], 'twelck sonder nieuwe continuatie niet heel lang en sal duiren.

Men arbeid hier gestaedigh om veel gelds te vinden tegen het toecomende jaer ende dienen de clergé, die wat seer haspelen, te brengen tot reden, tot welcken einde op veele plaetsen de pachten, die men haer schuldich is, sijn gesaiseert.

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK., R 16b. Eigenh. oorspr. Niet ondertek.
2 Willem Frederik, graaf van Nassau-Dietz, was gekozen tot stadhouder van Friesland, terwijl Frederik Hendrik dit ambt voor zich gewenst had.
3 Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva; zij hadden op 8 en 9 november rapport uitgebracht aan de Staten-Generaal, vgl. no. 4925 en n. 4.
4 Christian Ulrik Gyldenløve. Hij wilde zich met 600 ruiters in Spaanse dienst begeven, maar sneuvelde onderweg in Westfalen.
5 De brief van Van Reigersberch ontbreekt.
6 Matthieu (Gaspard) Coignet, sieur de La Thuillerie, graaf van Courson, Frans ambassadeur in Den Haag.
7 Men had 50 compagnieën willen afdanken, maar Frederik Hendrik, gesteund door Frankrijk verzette zich daartegen. Zie Res. Staten v. Holland dd. 13 oktober 1640.
8 Nicolaes van den Bouchorst, heer van Noordwijk en Wimmenum († 1640), afgevaardigde ter Staten-Generaal. Hij werd opgevolgd door François van Aerssen, heer van Sommelsdijk. Zie Res. Staten v. Holland dd. 28 november 1640.
9 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
10 Het verdrag werd in juni 1641 verlengd; zie Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI. 1, p. 207vv.

Te Rome duirt de dispute noch tusschen 't volck van de paus ende die van de Franschen ambassadeurs[11], soodat verscheide dootslagen ten wederzijde daeruit sijn geresen.

11 François-Annibal d'Estrées, markies van Coeuvres.

't Spaensche leger ontrent Hohentwiel, 'twelck den viceroy van Naples[12] comt te commanderen, is van sesduisent gemindert tot drieduisent, soo bij nederlagen, die sij hebben ontfangen, als bij verloop veroorsaect door gebreck van betaelinge; soodat men soowel daeruit als uit de quade betaelinge van de pensioenen aen de Grisons siet, dat des conings van Spaignië's gelt genoech heeft te doen.

De gemeente van deselve Grisons blijven gestaedigh in onlust tegen de regierders.

Van de Catelans sijn de opiniën verscheiden. Plessis de Bezanson[13], die met haer heeft gehandelt, is alhier te hove ende hoopt weder derrewaert gesonden. Ondertusschen werden de Catelans bij den coninck van Spangnië gestreelt ende gedreigt om weder te comen tot de gehoorsaemheit, want op denselven tijdt als een Spaensche cardinael[14] bij den coninck van Spaignie afgesonden haer aenbiet 's conincx gratie ende conservatie van privilegiën, soo comt den coninck [van] Spaignië in persone met een groot leger, 'twelck men seyt nu te sijn voor Saragosse. Den tijd sal ons leeren, wie harder sullen sijn in haer voornemen: de Schotten off de Catelans.

't Voornemen van mijnheer den churfürst palsgraef[15] om 's conincx van Denemarcken intercessie te gebruicken tot het accommodement van sijne saecken, smaect hier niet quaelijck.

Den coning, coninginne, dauphijn[16] ende den hertogh van Anjou[17] sijn wel te passe.

Tot Parijs, den 17 November 1640.

Adres (met andere hand): Mijnheer mijnheer van Reygersbergen.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den 17 Nov. 1640.

4934. 1640 november 17. Aan J.A. Salvius[1].

Illustrissime domine,

Ego plane ita censeo ad pacem plurimum nos profecturos fuisse, si pridem in Bavariam, quae via ad Austriam est, bellum illatum esset, quod semper Gallos impedivisse saepe conquestus apud me est dux Bernhardus[2]. Cum in foedere nostro cum Gallis[3] convenit, ne induciae longiores fierent, nisi ex consensu communi, puto spectata loca omnia, non solam Germaniam, ubi nullum nomine auspiciisque Galliae bellum gerebatur, cum primum Wismariae de federe actum est. Praeterea causa belli per tot loca sparsi una est obsistere Austriacae magnitudini et, siqua in parte quiescatur, hostium inde abductae vires alibi occupatos premunt; quod antehac Italicis induciis patuit. De pecunia etiam post Chavigniacum[4] rex mihi negavit augeri

12 Felipe Ramírez de Guzmán, hertog van Medina Las Torres.
13 Bernard du Plessis-Besançon.
14 Niet geïdentificeerd; vgl. no. 4917.
15 Karl Ludwig van de Palts.
16 De latere Lodewijk XIV.
17 Philippe, hertog van Anjou, later hertog van Orléans.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 654. Antw. op no. 4892. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant te Hamburg.
2 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar († 1639).
3 Verdrag van Wismar, geratificeerd op 15 maart 1638; zie Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI. I, p. 161v. Het werd in juni 1641 verlengd; zie *ibid.*, p. 207vv.
4 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny, Frans staatssecretaris van buitenlandse zaken.

eam posse, cum tamen et Batavi in postremo federe[5] plusquam ante, et praeter fedus hoc anno pecunias acceperint, quantum eventu patuit, ut nihil agerent. Dicunt autem mihi affines ipsi D. Bulionii[6] regem anno, qui venit,

5 Het subsidieverdrag van 24 maart 1639; zie Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI. 1, p. 171vv.
6 Claude de Bullion, sieur de Bonelles, 'superintendant des finances'. Op wie Grotius verder doelt is niet duidelijk: verscheidene leden van de familie bezaten ambtelijke functies.

percepturum CXL milliones, et quae ego antehac scripseram[7] de spe obtinendae pecuniae majoris, habebam ex hominibus fidis, qui mihi id ex Bulionii ipsius ore significaverant. Cur autem Galli nunc adeo festinent tam apud Suedos quam apud Batavos, ut de federe certi sint, de eo quid judicem scripsi antehac[8].

De legatis mos hic est semper servatus, ut qui posterior venit, alteri per aliquem praecipuum suae familiae suum indicet adventum, tum qui hic prior fuit ad eum de suis aliquem remittit et tempus accipit, quo eum, qui advenit, eat visum; ita inquam inter legatos usurpatur regios, quibus Veneti equari volunt. De Batavis varie usurpatum est, nam Batavi, qui posteriores venerant, ad Danos legatos misere: et priores ivere ad Danos. Comes Licestrius[9], quia in Batavis centuriam habet, cum ad ipsum misisset Batavus[10], misit et ipse et prior ad eum ivit. Quod ego tunc secutus sum, ne quid crederer dare meorum malorum memoriae, quanquam videbam rem hanc spectare ad exemplum, quod et evenit. Nam exinde legati Ethruscus[11], Sabaudus[12], Genuensis[13] eundem sibi honorem exhiberi voluere, qui exhibitus Batavis fuerat, quibus sese minores esse pernegant. Atque ita omne nobis cum ipsis colloquium fuit intercisum, non sine et nostro et ipsorum incommodo. Sed de significatione facienda ab eo, qui posterior venit, nunquam dubitatum est. Meminerit autem Excellentia vestra Gallos semper auctores esse aliis, ut quam plurimum cedant Batavis, ipsos idem non facere, nam neque ad Batavos ire voluit Gallicus apud Venetos legatus[14] neque ei dare Excellentiae nomen.

Excellentiae vestrae omni observantia
devinctissimus
H. Grotius.

Maneo Lutetiae 7/17 Novembris 1640.

4935. 1640 november 19. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

7 Nos. 4527, 4634 en 4815.
8 Deze brief ontbreekt vermoedelijk.
9 Robert Sidney, graaf van Leicester, sinds 1636 extraordinarius Engels gezant in Parijs. In 1616 was hij kolonel van een regiment in Staatse dienst, in 1623 deed hij afstand van de betrekking, maar behield zijn compagnie. Zijn zoon Robert Sidney (geb. 1626) werd in 1643 kapitein in hetzelfde regiment. Zie Ten Raa-De Bas, *Staatsche leger* IV, p. 244, 354.
10 Willem van Liere, heer van Oosterwijck. Zijn entree vond plaats in februari 1637, waarbij zich overigens nog een incident voordeed tussen de karossen van Grotius en die van de Engelse ambassadeurs (dl. VIII, p. 103v.; *Cal. State Pap. Ven. 1636-1639*, p. 160 n.).
11 Nari (Del Nero).
12 De toenmalige gezant van Savoye in Parijs was Claudio Girolamo de Chabò, markies van San Maurizio.
13 Giambattista Saluzzo.
14 Matthieu Coignet, sieur de La Thuillerie, graaf van Courson, werd in 1632 ambassadeur in Venetië. De toenmalige Staatse ordinarius ambassadeur was Willem van Liere, heer van Oosterwijck. Betreffende de weigering van de titel Excellentie zie men Heringa, *Eer en hoogheid v. staat*, p. 283v.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Antw. op no. 4918; beantw. d. no. 4950.

Narraveram praeterita septimana tuas domino Utenbogardo de editione Annotatorum querelas[2]. Is eas rursum ad Episcopium[3] Roterodami decumbentem detulit et uterque re bene perpensa consultissimum judicavere, ut ad Corcelium et Brenium[4] - quem Episcopius ait Graecae linguae peritissimum - scriberent eosque monerent, ut melius

2 Vgl. no. 4907 dd. 3 november.
3 Simon Episcopius.
4 Etienne de Courcelles en Daniël de Breen.

correctioni velint invigilare. Quid super meis, quas ad Vossium, Blavium, Corvinum[5] dedi, litteris constitutum sit, nondum intellexi. Ego iterum hodie ad Blavium scripsi de iis, quae postremis tuis litteris[6] continebantur et responsum flagitavi.

De Annotatis in Testamentum vetus[7] puto optime te constituturum, ubi viderimus, ecquid promoverint molitiones Utenbogardi et meae, de quibus antea.

Quod de Petro[8] Societati Indicanae commendando concepisti, laudo sane, sed nescio, an secundo advocato indigeant, et eo res per amicos deduci possit, ut eum velint adsumere, quibus ea res est in manu. Agam hac de re cum Reygersbergio[9], qui multos eorum novit, ut consilia in commune conferamus.

De negotio Sylvaeducensi scripsi nuper[10]. Video id uxori tuae non displicere, Reygersbergio vero minus probari; ipse amplius deliberandum censeo, donec turbae, quae jam inter scultetum et scabinos[11] gliscunt, sedentur, quod brevi futurum spero. Interea tu quid ea de re tibi videatur, latius perscribe; ego nihil movebo, antequam de tua sententia certior factus sum. Nisi pleraeque urbes Hollandiae syndicos haberent, cogitavi aliquando, an non filius is [a] minore civitate legi aut a majore in secundum locum adoptari possit, quod ipse quidem valde desideraret.

Catalanorum res video etiamnum nutare inter libertatis amorem et veteris imperii reverentiam; puto tamen majores fore libertatis stimulos et nimis longe processum, quam ut veniam sperare debeant qui tumultum movere.

Legi nuper Blodii[12] litteras, quibus queritur Spiringium[13] non satis revocare ad animum injuriam a te filio suo[14] factam, cum coram testibus dixisti non bene se Reigersbergio domi suae esse minatum; addebat Spiringium dixisse se ea de re mecum et cum filio tuo verba facturum ideoque mirari se nihil ea de re intelligere. Vide irrequietum hominis animum, qui res jam sopitas vult resuscitare.

Vale, frater optime.

Tibi obedientissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, XIX Novembris 1640.

5 Gerardus Johannes Vossius, dr. Johan of Cornelis Blaeu en Johannes Arnoldi Corvinus. Deze brieven heb ik niet kunnen terugvinden.
6 No. 4918.
7 *Hugonis Grotii Annotata ad Vetus Testamentvm. Tomvs I, II, III.* Lutetiæ Parisiorvm... MDCXLIV...; Ter Meulen-Diermanse no. 1137.
8 Pieter de Groot.
9 Nicolaes van Reigersberch.
10 No. 4912 dd. 5 november aan Grotius en bijlage no. 22 dd. 15 oktober aan Maria van Reigersberch.
11 Hendrick van Bergaigne was in de periode 1630-1666 hoog- en laagschout. Op 4 oktober 1640 waren tot schepen gekozen: Hendrick Kuysten, Johan Donckers, mr. Cornelis van Cuyck, David van den Bosch, mr. Otto Copes, Gerrit Tielemans, Jan van den Berch, Dirck van Cattenburch en Laurens van 's-Gravesande. Blijkens de resoluties van die tijd bestond er een geschil tussen hoogschout en schepenen over de vraag, wie de dekens en gezworenen van de gilden mocht beëdigen ('s-Hertogenbosch, GA, inv. van Zuylen A33, o.m. fol. 50-64^{r}; 70^{v} en 78-107).
12 Michiel le Blon (1587-1656), goudsmid en graveur te Amsterdam, waar hij optrad als Zweeds diplomatiek agent. Zie ook no. 4484; vgl. Grotius' antwoord, no. 4950.
13 Petter Spiring Silvercrona, resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag.
14 Cornelis le Blon († 1686). Hij bevond zich in 1639 in Parijs; vgl. ook de brief van zijn vader, dl. X, no. 4398.

In margine:

Habeo auctorem, qui oculis suis vidit dimissionem domini Camerarii[15] a corona

15 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant te Den Haag. Hij was 11/21 augustus officieel teruggeroepen, maar eerst september 1641 werd hij volledig gepensioneerd; zie Friedrich H. Schubert, *Ludwig Camerarius*, p. 408.

Suecica ea lege, ut Hagae aut non longe ab ea resideat, ut opera ejus possit esse usui. Nunc manet consiliarius regni, nescio quo cum congiario, addito, non fore ut alius legatus in ejus locum substituatur.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 28 Nov.

4936. 1640 november 19. Van P. Spiring Silvercrona[1].

Mijnheer,

Mij is wederom u Excell.tz seer waerden ende hoochaengenaemen van den 10 deses[2] den 18 eiusdem wel geworden; bedancke u Ex.tz ten hoogsten voor de goede comuunicatie.

De heeren ambassadeurs[3], daervan voor 8 daegen gemelt hebben[4], voor de generaliteyt wel rapport gedaen, maer doch noch yet achtergehouden, dat secreterwijse, als de provintie van Holland vergaedert is, sal gerapporteert werden. Hoe het geaggreërt sal werden, hebben wij te verneemen; soveel als ick verstae, hebben zij d'oude alliantie gerenoveert ende een nieuwe van 15 jaeren defensive opgerecht; de conditiën sijn mij noch ter tijt onbekendt[5].

Mons.r de la Tullerye[6] heeft naer sijne audiëntie, die meest in complementen bestondt, versocht om met commissariën in besoignes te treeden, om te delibereren over de crijgspreparatiën voor het toecomende jaer 1641. Apparentlijck sal veel voorgenoomen werden. God geve, dat oock veel mach uytgerecht worden.

Uyt Duytsland hebben wij anders niet als 't gun u Ex.tz uyt hierbij gaende copie[7] te sien heeft.

De hierbij gaende wisselen geslooten in een couvert versoecke ick u Ex.tz aen de heer Laurents Kruus[8] gelieft t'overleveren. Hij is niet aen de heer Laurents Kruus, alhoewel deselve op hem gestelt, maer aen sijnen hoffmeester Johan Weydenheim[9] te betaelen.

Eyndende ben u Excell.tz nevens desselve waerde huysvrouw naer vrundlijcker salutatie alsmede de heele famille in de genaedige protectie des hoogsten trouwlijcken bevelende, ende verblijve,

u Excell.tz dienstbereytwilligen
P.S.V.N.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13. Orig. Niet ondertek. Petter Spiring Silvercrona was resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag.
2 Grotius' brieven aan Spiring Silvercrona van 1640 ontbreken.
3 Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva. Boreel en Sonck brachten op 8 december rapport uit aan de Staten van Holland.
4 No. 4925.
5 Het verdrag met Zweden, getekend op 11 september, werd in de vergadering der Staten van Holland voorgelezen en goedgekeurd op 14 december; zie ook Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI. 1, p. 192-195, en Aitzema, *Saken v. St. en Oorl.* II (f.o), p. 691-698.
6 Matthieu (Gaspard) Coignet, sieur de La Thuillerie, graaf van Courson, Frans ambassadeur in Den Haag.
7 Bijlage no. 26.
8 Lars Jespersson Kruus; vgl. no. 4716.
9 Johan Weidenhain.

Haagh, den 19 Novemb. 1640.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 28 Nov.

4937. 1640 november 20. Van G. Keller[1].

Hochedel, gestrenger Herr Ambassadeur, insonders hochgeehrter Herr,

Die hiebevor aussgesprengte Avisen[2] von ihrer königlichen Mayestät der regirenden Königin in Schweden - welche, wie wir zu Gott gewiss hoffen, anheute frisch undt gesundt der Hochzeit Herrn Thuro Oxenstirns[3] mit des Herrn Reichsschatzmeisters Frawlein Tochter[4] beywohnen werden - vermeinten Absterben seindt nunmehr für eine grobe undt bekannte Lügen erfunden worden.

Auss Pohlen wirdt gesch(rie)ben, dass mann sich sehr daselbst bemühe den in selbigem Königreich anwesenden moscowitischen Gesandten[5] wieder die Schweden anzusetzen.

Der Churfürst zu Brandenburg[6] liegt gantz zu Bett, soll über seine vorige Schwacheit mit der Schwindt- undt Wassersucht zugleich behafftet, undt zu seiner Restitution die geringste Hoffnung nicht sein; dessen starcke Praeparatorien zum Krieg wollen beraits auch guthen Theils erleschen undt sich vermindern, massen die umb Warschaw gewesene Quartianen wieder abgedanckt sein sollen, undt sucht mann jetzt allerhandt Aussflüchte solche Werbungen zu vertuschen, vorgebend, dass zween vornehme Herren auss den Ständen mit einander in Missfälligkeit gerathen, die dass Volck uffgefordert, nun aber wieder licentirt hetten.

Vor Hirschberg waren die Keyserl. entschlossen noch eine Mine springen zu lassen undt, wann sie damit nichts aussrichten würden, die Belägerung zu verlassen undt nach Oberschlesien in die Winterquartier zu gehen.

Herr Banner[7] befindet sich noch zu Hildessheimb bey Hertzog Georgen[8], woselbst sie fleissig deliberiren; entzwischen liegen die Völcker in den Quartiern still, biss die zu ihrer Montirung beschriebene Kleider, Schuhe, Pferde undt andere Nothwendigkeiten anlangen, da sie dann alssobald uffbrechen undt den Feindt suchen werden.

Ich bin

Ew. Exc. gehorsamber Knecht

G. Keller mpp.[a]

Hamb., den 10. 9br. 1640.

Onder aan de brief staat: H. Grotius.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 12 Dec.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 12. Eigenh. oorspr. Georg Keller was secretaris van Johan Adler Salvius, Zweeds ambassadeur te Hamburg.
2 Zie no. 4926.
3 Kolonel Ture Oxenstierna (1614-1669), tweede zoon van Gabriël Gustavsson Oxenstierna (1587-1640).
4 Sigrid, dochter van Gabriel Bengtsson Oxenstierna.
5 Niet geïdentificeerd; vgl. *Theatr. Eur.* IV, p. 169B.
6 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg († 1 december 1640).
7 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
8 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.

4938. 1640 november 20. Van J.A. Salvius[1].

Illustrissime domine,

Dominus legatus Davaux[2] et ego adhuc tractamus prolongationem faederis expiraturi

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 10. Eigenh. oorspr. Beantw. d. no. 4976. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant residerende te Hamburg.

2 Claude de Mesmes, graaf van Avaux, Frans gevolmachtigde in Hamburg.

alias 5/15 Martii sequentis anni[3]. Ego insto 1. ut posthac validius bellum in Austriam moveat; 2. nullas eo durante inducias cum Hispano vel caesare faciat, nisi ex praescripto prioris faederis; 3. subsidium annuum augeat; 4. pro exercitu nostro Winariensi[4] et locis ab eo occupatis satisfaciat; 5. Molsheimb et Dachstein Benfeldio restituat; 6. dominum Hornium[5] e captivitate liberet; 7. in casum universalium induciarum cooperetur cum Suecia pro retentione omnium occupatorum et subsidium annuum det 400m. thalerorum; 8. sub his pactis et prioribus triennii prorogationem obtuli.

Davaux ab initio ad primum consensit; alterum, quod Hispanum attinet, iniquum, tertium impossibile contendit; de quarto adhuc plane tacet; quintum et sextum promittit, sed absque obligatione faederi inserenda; septimi partem primam pollicetur subsidiis ad 300m. imperialium restrictis. Tandem mutata sententia priori nunc concludere non vult, nisi plane sub veteribus pactis nihil omnino mutatis vel declaratis idque ad triennium; eo vero exacto 500m. thalerorum annua vult dare, sed ut faedus iam concludatur usque ad obtentam pacem universalem. Iam Suecia quidem in faedere non solum ad pacem, sed etiam diuturniore cum Gallia manere constituit idque primo triennio, nisi pax interim obtineatur, exacto iterum renovare vellet. Ad tempus vero indefinitum se obligare sub iisdem plane conditionibus durum putat. Itaque quid de nostro tandem tractatu futurum sit, prorsus nondum liquet.

Si Excellentia vestra rem in Gallia commode posset promovere ad declarationes rationi congruas, rem gratam suae regiae Majestati[6] et publice utilem faceret.

Rex Daniae nudiustertius mihi significari fecit salvos conductus hactenus controversos ex voluntate regnorum a caesare expeditos esse quaerens, an iis talibus praesentibus diem tractatui pacis statuere possem. Respondi potestatem meam non esse revocatam, nescire tamen me adhuc, quod tempus Galliae placeret, quod nostris legatis hoc tempore commodum accideret; itaque haec prius relaturum. Quid Excellentia vestra ea de re in Gallia audiverit et quorsum propendeant, quaeso significet.

Dominus Banerius[7] haeret adhuc inter Leinam et Visurgim. Si intellexerit principes faederatos per suum discessum nec vi Piccolominea[8] nec dulciloquio Ratisbonensi a constantia dimotum iri, in procinctu est, ut cum exercitu alio moveat. Sed moratur eum subsidium Gallicum autumnale, de quo dominus Davaux nihil adhuc se scire profitetur. Itaque per quicquid possum obtestor Excellentiam vestram, ut dicti subsidii maturationem omni possibili modo promoveat.

Valeat.

Excellentiae vestrae observantissimus servitor semper
Q.N.[9].

H. die 10/20 Novemb. A.^{o} 1640.

3 Verdrag van Wismar, geratificeerd op 15 maart 1638; zie Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI. I, p. 161v. Het werd in juni 1641 verlengd; zie *ibid.*, p. 207vv.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar († 18 juli 1639).
5 De Zweedse veldmaarschalk Gustav Karlsson Horn.
6 Christina van Zweden.
7 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
8 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
9 Bedoeld zal zijn ‘quem novisti’ of ‘qui nominatur’.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 12 Dec.

4939. 1640 november 22. Van P. Pels[1].

Mijnheer,

U Ex. hebbe ick vor 8 daegen lest geschreven[2]. Ick en hebbe sedert van hove in 't minste niet vernommen, alleen dat den coning[3] van sijne passiën wederomme gebettert is, gaet, staet en rijdt weder te paerde, daerentegens is den churvorst van Brandenborgh[4] seer indispos aen de waetersucht. Den gemeynen roep gaet, datter een hauwelijck getracteert wort tuschen prins Casimir[5] met het autste fräleyn Louise[6].

Den general Arnem[7], naerdat hij neffens den oversten Crackauw[8] tot Coningsbergen bij den churvorst audiëncie gehadt, is tot Fiserhaussen kranck geworden, Crackauw is hierdor gepasseert en hem opentlijck laeten verleuyden in bestallinge van kriegsexpedicie te wessen en dat men int korte sien sall, waerop het gemunt is.

Den oversten Bott[9], die vor 2 jaeren den invall in Lijfflandt gedaen, haut hem hier op geaccompagn.t met Gordon[10], die Wallesten heft ommegebracht. De stadt is van diverse plaetsen gewarschaut goede wacht te hauden.

Op den landtdagh tot Connixbergh daer sijn de stenden oneenigh, den adell en ritterschap sauden den toll well consenteeren, maer de steeden sijn volkommen daertegens als strijdende tegens haere privilegiën; presenteren eenige imposiciën op de houven lands met eenige accijs op de bieren, begeeren den toll niet alleen gecasseert, maer ooc die sulcken administreren affgeschaft; bayde partijen sijn d'accort en begeeren, dat men aen die van de gereformerde religie tot geene honorable en publicke diensten en sall admitteren.

Mij dunckt dor haere confusie dat de straffe rijp is omme dor orloghe overvallen te worden, want de donckere wolcken laeten hun van veele plaetsen sien. Hiermede, mijnheer,

u Ex. willige diener
Paulus Pels.

Danswick, 22. 9br. S.N. 1640.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 26 Dec.
En in dorso: 22 Nov. 1640, Pels.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16. Orig. Eigenh. ondertek. Paulus Pels was Staats agent in Danzig. Zijn zoon Pieter was in de jaren 1638-1641 Grotius' secretaris.
2 No. 4928.
3 Wladislas IV (VII).
4 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg († 1 december 1640).
5 Jan II Kazimierz.
6 Louise Charlotte van Brandenburg (1617-1676), dochter van keurvorst Georg Wilhelm, later hertogin van Koerland.
7 Hans Georg von Arnim-Boytzenburg.
8 Joachim Ernst von Krackow.
9 Hermann Bothe.
10 John Gordon, een der moordenaars in 1634 van Albrecht von Wallenstein, hertog van Friedland.

4940. 1640 november 24. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

Quanquam ego et rei Suedicae et mea de causa vehementer optavi semper, ut onus

1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 256. Gedrukt *Epist.*, p. 655. Verschillen in orthografie en aperte onjuistheden in de copie Uppsala zijn niet gesignaleerd. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag; op 11/21 augustus was hij officieel teruggeroepen, maar eerst in september 1641 werd hij volledig gepensioneerd (vgl. Friedrich H. Schubert. *Ludwig Camerarius*, p. 408).

istud legationis quam diutissime perferre et vellet et posset Excellentia vestra, tamen cum et aetatem per se gravem et laboribus fessam respicio, tum illa etiam, ex quibus facile intelligo etiam juniori ac vegeto taedium potuisse oboriri, non is sum, qui viri optimi mihique amicissimi tranquillitatem meis desideriis postponi cupiam. Quare ut haec quietior vita Excellentiae vestrae bene succedat Deum precor gaudeoque etiam sic consilia ejus regno Suediae, ubi major aliqua necessitas exiget, non defutura. Domicilium si Trajecti ad Rhenum constituat Excellentia vestra, non male sibi consulturam arbitror. Nam et coelum ibi salubre est et Culemburgum, ubi propinqui habitant, non procul et commercia cum eruditis, quod vel maximum senectutis solatium judico, sive per sermonem sive per literas facilia non admodum longe positis et Lugduno et Amstelodamo. Sed quicquid hac de re constituerit Excellentia vestra, ita mihi ejus prudentia nota est, ut id recte constitutum semper sim judicaturus.

De parlamento Angliae nonnihil spero et sperat illustrissimus comes Licestrius[2]. Illud nonnihil sollicitum me habet, quod in oratione initiali rex Scotos semper rebelles nominat. Vereor enim, ne exulceratos per se animos accendat verborum asperitas. Elisabetae tempora[3] non minus pulchrum praebent regnandi exemplar quam ullae historiae: plane ut felices futuri sint Angli, si ad eam formam res redeant. Magna semper fiet ejus reginae auctoritas eaque nusquam magis quam in ipsis parlamentariis conventibus emicuit. Totius enim populi animos, quae vere regia possessio est, habebat in sua potestate. Liberalitas autem populi tanta, ut eam saepe coërcuerit regina idque cum domaret Hibernam feritatem, regiam in Gallia sublevaret domum, Batavos perire non sineret, Hispaniam et Americam classibus territaret, ad quas res tantas facile ei sumptus suppetebant, quia alii non aeque necessarii et in populi odium incurrentes recidebantur.

In Palatino negotio opto scire quid reportaturus sit ille in Daniam missus[4]; metuo, ne ambigua sint verba.

Rex Galliae multum urget, ut super foedere cum Suedia[5] certi quid norit; timet enim, ne se hac de re fluctuantem suspensis inde consiliis opprimat tempus emorituri federis.

Germaniae quam miser sit status, videmus. Pars ejus deserta plane, pars illa, quae colitur, damna ab amicis non minora quam ab hostibus sentit. Plane siquid in nobis est christianae miserationis, pacem tolerabilem optare ei debemus. Et videtur spem aliquam facere, quod imperator dat commeatus literas quodque novi possessores cum veteribus dominis dicunt se velle transigere. Sed Galli multa tenent de alieno et felices sunt admodum et felicitati suae modum imponere tum aliis tum praesertim Gallis perdifficile est.

Fridbergae obsidium a Leopoldo[6] agitari, Calcariae ab Hatsfeldio et Lamboio[7] etiam hic dicitur. Et metuunt Galli, ne suorum, qui in Weteravia sunt, priusquam supplementa illis adveniant, concursu hostilium copiarum opprimantur.

Exspectatur hic Erlachius[8]. Ad Hohentwillam nihil promovent caesariani et ipsi multum diffluunt. Ossenvillius[9] interim nobiles Alsatos in sua bona restituit.

2 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant in Parijs.
3 Elisabeth (geb. 1533) regeerde 1558-1603.
4 Niet geïdentificeerd.
5 Het verdrag tussen Zweden en Frankrijk werd in juni 1641 verlengd; zie Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI. I, p. 207vv.
6 Leopold Wilhelm, aartshertog van Oostenrijk.
7 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen en Wilhelm, baron van Lamboy.
8 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach.
9 Paul Le Prévost, baron van Oysonville.

Non abundare apud Hispanos pecuniam argumento est, quod neque Rhaetis solvuntur pensiones et Helvetiorum quaedam cohortes a Leganesio[10] dimissae sunt.

De Catalanis magna loquuntur Galli; aiunt eorum LX millia in armis esse; e Gallia auxilio illis itura sex millia peditum, equites mille et ducentos. Alii tamen tentari eos aiunt

10 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.

conditionibus a rege Hispaniae et ad obsequium redeundi exemplum jam a Tortosa datum.

Sperant Galli etiam Leodiensium novos motus. Valde probo quod dicit Excellentia vestra nusquam majore cum nostro commodo; adde et majore ad pacem obtinendam efficacia geri bellum posse quam in Bavaria primum, deinde in Austria. Sed ex Gallorum sermonibus cognosco ipsos, sive quod Romam respiciunt sive quod a Bavaro[11] ea sperant, quae ego inania esse et credidi antehac et nunc credo, ab illis consiliis, quae multum urget D. Salvius[12], abhorrere.

Dux Longavillanus[13] hic hyemem acturus est.

Principi Palatino Mauritio[14] felicem sub D. Bannerio[15] militiam, fratribus autem ejus[16] prosperum huc opto iter.

Pro Lucensibus scripta[17] ut non habeo, ita legi cum voluptate. Sunt enim bene defaecati judicii opera.

In D. Rusdorfio[18] damnum haud dubie fecit res Palatina. Sed erat interdum sufflaminandus.

Prudenter Batavi famam spargunt de magnis rebus actis in Suedia. Est enim in rumore plus quam in re. Sed interdum

Τό τοι νομισθὲν τῆς ἀληθείας κρατεῖ[19].

Legatus, qui apud vos est Gallicus[20], in gratia hic est, omniaque de eo optima exspectantur spondentibus id iis rebus, quas antehac feliciter administravit.

Deus Excellentiae vestrae det suaviter exigere quod superest vitae ejusque temporis partem largiri literis, partem amicis, partem publico.

Excellentiae vestrae perpetua observantia devinctus
H. Grotius.

Lutetiae, 24 Novembris 1640.

Adres: Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario et legato apud praepot. Ord. Foeder. Belgii.

4941. 1640 november [24]. Aan Willem de Groot[1].

11 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
12 Johan Adler Salvius, Zweeds ambassadeur residerende te Hamburg.
13 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
14 Moritz van de Palts.
15 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
16 Eduard en Philipp van de Palts.
17 Zie Pastor, *Gesch. Päpste* XIII2 (1929) p. 713 n. 1; A. Mancini, *Storia di Lucca*, p. 259v.
18 Johann Joachim von Rusdorf († eind augustus 1640).
19 Sophocles, *A leadae* frg. 86,3 (ed. Pearson, *Fragm. of Sophocles* I, p. 52).
20 Matthieu (Gaspard) Coignet, sieur de La Thuillerie, graaf van Courson.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 906. Antw. op no. 4924; beantw. d. no. 4953 en aanvullend d. no. 4964. De uitgave der *Epist.* dateert de brief op 29 november. Aangezien deze echter wordt beantwoord door no. 4953 van 3 december, is een vroegere datering waarschijnlijk. Wellicht

Frater optime,

Facis pro solito semper tuo more, quod meas curas tuas quoque esse vis. Quantum autem opto, ut nostra quam minimum maculis dedecorata prodeant, tantas tibi ago gratias, quod omnes ad hanc rem amicos excitas[2]. Ego illa per Treselium[3] nondum accepi, quod miror.

verdient 24 november de voorkeur, waardoor de brief past in de wekelijkse reeks van Grotius' brieven aan Willem.

2 Zie no. 4924.

3 Daniël Tresel, koopman te Rouaan.

De ternionibus per D. Wyckefortium[4] mittendis consilium placet. Velim et de Poematum reliquiis[5] et de Annotatis ad Lucanum[6] memineris. Ego enim omni modo id ago, ne quam editionum mearum curam haeredibus relinquam. Quid enim multum liberis meis post mortem credam, cum videam etiam viventis mei aut mandata aut desideria non magni ab eis fieri?[7].

Nostra ad Vetus Testamentum[8] parata erunt, antequam nova Iuris belli ac pacis editio[9] prodeat. Absolvi enim quae dicenda erant ad legem, ad historica, ad poetica ac γνωμολογικά, ad prophetas magnos quatuor. Restant percurrendi mihi prophetae minores XII, deinde ea, quae extra canonem sunt hebraeum, ad quae non multa dicam.

D. Utenbogardo facilem senectam, D. Episcopio[10] meliorem valetudinem ex animo precor.

Respondi jam ad Maraisium[11] et obiter Frontoni[12]. Id scriptum meum in manibus est eorum, qui historias et χρονολογίαν apprime norunt.

Princeps, ut video, etiam in Frisia aget, quae volet[13]. Ab Arsenio[14] nihil nobis aut publico bono auguror. Matenesius[15] cur se excusaverit, haud satis intelligo. Dousae[16] optime volo. D. Spiringius[17] decedente a negotiis Camerario[18] omnia, quae sunt legatorum, aget; an nomen etiam sumpturus sit, equidem nescio.

Galli dicunt se VI millia peditum, equites mille et ducentos auxilio mittere Catalanis. Sed Tortosa jam ad regis Hispaniae obsequium rediit idemque de aliis metuitur.

De Italicis rebus obscura omnia.

Ad exercitum augendum, qui pro Gallis in Germania est, supplementa quaedam scribuntur.

Vale, frater suavissime, cum matre, conjuge, liberis et amicis.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 29 Novembris 1640.

4 Joachim de Wicquefort, koopman en bankier te Amsterdam.
5 In 1645 verscheen de nieuwe uitgave van *Hug. Grotii Poemata, omnia. Editio quarta*. Lugduni Batav. Apud Hieronymum de Vogel. MDCXXXXV; Ter Meulen-Diermanse no. 5.
6 *M. Annæi Lvcani Pharsalia,... Additæ sunt in fine Hvgonis Grotii notæ*... Amsterodami Apud Ioannem Blaeuw. A.^{o} MDCXLIII; Ter Meulen-Diermanse no. 430.
7 Grotius doelt vooral op Pieter en Diederik; vgl. no. 4931.
8 *Hugonis Grotii Annotata ad Vetus Testamentvm. Tomvs I, II, III.* Lvtetiæ Parisiorvm... MDCXLIV...; Ter Meulen-Diermanse no. 1137.
9 *Hvgonis Grotii de ivre belli ac pacis libri tres...* Amsterdami... MDCXLII; Ter Meulen-Diermanse no. 571.
10 Johannes Wtenbogaert en Simon Episcopius.
11 Samuel Desmarets - Maresius -; zijn *Dissertatio de Antichristo...* werd door Grotius beantwoord met de *Appendix...de Antichristo...* MDCXLI; Ter Meulen-Diermanse nos. 1128 en 1129.
12 Pierre Du Moulin had onder pseudoniem tegen Grotius' *Commentatio...de Antichristo...* geschreven; zie voor de titel no. 4890, n. 9.
13 Tot stadhouder van Friesland was Willem Frederik, graaf van Nassau-Dietz, gekozen en niet - zoals hij zelf wenste - Frederik Hendrik.
14 François van Aerssen, heer van Sommelsdijk, afgevaardigde ter Staten-Generaal voor Holland.
15 Johan van Mathenes, lid van de ridderschap van Holland en afgevaardigde ter Staten-Generaal. Hij had een benoeming in de Raad van State geweigerd.
16 Wigbold van der Does; vgl. no. 4924 en n. 21.
17 Petter Spiring Silvercrona, raad van financiën en resident van Zweden in Den Haag.
18 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.

Rogo, intelligas illa ad Vetus Testamentum velintne Blavii[19] suis impendiis meae domi et me recognoscente imprimi, an Amstelodami adhibere bonos correctores. Velim

19 De Amsterdamse drukkers-uitgevers dr. Johan en Cornelis Blaeu.

etiam scire, an Mairius[20] et quando suscepturus sit novam editionem de Veritate religionis christianae[21].

4942. 1640 november 24. Aan Paltsgraaf Karl Gustaf[1].

Très excellent et très illustre Prince,

Je me resjouis infinement voiant par la lettre de vostre Altesse du 19 September[2], qu'ell'a pour agréable les petits services, que très volontiers je l'ai rendu en l'affaire de Poissy[3]; approuve aussi grandement la prudence de vostre Altesse qui en cet affaire icy veut prendre conseil de M. le grand chancellier de Suède[4]. J'attendrai doncq ce que sur cela me sera mandé et non seulement en cela, mais en touts autres affaires me tiendrai heureux quand je pourrai faire voir que je suis à jamais et d'un coeur très fidel, très excellent et très illustre prince,

de vostre Altesse, le très humble et très obéissant
serviteur
H. de Groot.

A Paris, le 14/24 de Novembre 1640.

Adres: Au tr[ès] excellent et très illustre prince Charles Gustaf, comte palatin du Rin etc.

4943. [1640 november 24]. Van L. Aubéry du Maurier[1].

Samedy à onse heure.

Je supplie v.re Eccellence selon sa promesse de vouloir enfermer ce pacquet dans le sien.

20 Jean le Maire, uitgever in Leiden.

21 *Hugo Grotius De veritate religionis Christianæ. Editio nova, additis annotationibus, in quibus testimonia.* Lugduni Batavorum. Ex Officinâ Joannis Maire, MDCXL; Ter Meulen-Diermanse no. 953. Le Maire gaf in 1640 twee, gedeeltelijk verschillende, edities uit: Ter Meulen-Diermanse nos. 952 en 953; vgl. no. 953 rem. 2.

1 Hs. Stockholm, RA., coll. Stegeborg. Gedrukt *Epist. Grotii ad domum Sueciae*, p. 36. Antw. op no. 4858. Karl Gustav, paltsgraaf van Zweibrücken, de latere koning Karel X van Zweden, was na een verblijf in o.a. Frankrijk begin augustus in Zweden teruggekeerd.

2 No. 4858.

3 Vgl. Register i.v. Poissy.

4 Axel Oxenstierna.

1 Hs. Den Haag, Kon. Bibl., coll. Cornets de Gr. IV 13t. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Louis Aubéry du Maurier was een zoon van Grotius' vriend Benjamin Aubéry du Maurier, bij leven o.m. Frans gezant in Den Haag. De brief wordt op 24 november 1640 gedateerd op grond van de erin vermelde gebeurtenissen, in het bijzonder het vertrek van Du Plessis-Besançon, dat blijkens de *Gazette* en Du Plessis' eigen brieven op of omstreeks 21 november plaats vond (*Gazette* 1640 no. 148, p. 800 dd. 24 november; H. de Beaucaire - ed., *Mémoires de Du Plessis-Besançon*, p. 130).

Mad.e de Savoye[2] a fait son entrée dans Turin, m.r de Harcourt[3] est attendu icy en bref. Ie cray que le traitté avec les princes de Savoye[4] ira à vau-l'eau. Le prince Thomas est

2 Christine de France, hertogin van Savoye.
3 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
4 Kardinaal Maurizio en Tommaso Francesco van Savoye.

trop engagé avec l'Espagne pour s'attacher autre part. Les députés du cardinal son frère[5] sont desjà partis d'icy et on y attend bientost m.r Mazarin.

Le Plessis Besançon[6], arrivé depuis peu de Barcellone et retourné devant-hier en Languedoc, asseure que les Catalans se défendront admirablement et qu'ils auront au moys de Ianvier prochain soixante mille combattans. Il y a six mille homme de pied et deux mille chevaux entre Narbonne et Montpellier prets d'entrer en Catalogne. Cependant on craint icy que la présence de leur maître ne les estonne et qune partie ne trahisse l'autre comme les huguenots de France. Outre qu'ils n'ont point de chef de grande considération et qu'il n'y a point de diversité de croyance.

Le traitté de l'eschange des prisonniers se renoue, tout sera bientost délivré de part et d'autre horsmis Ian de Wert[7]. M.r de l'Estrade[8] partit hier pour s'abboucher avec le comte de Fuensaldagne[9], gouverneur de Cambray, pour cet effet.

M.rs du parlement de Rouen saluèrent l'autre jour son Eminence; elle leur dit que leur pénitence récompensoit bien leur faute. On croit qu'ils seront restablis bientost et que m.r le comte de Guiche[10] ira en Normandie les remettre en possession de leurs charges.

Voilà tout ce qu'il y a de nouveau. Ie baise très humblement les mains à v.re Eccellence et avec sa permission à mad.e l'ambassadrice et à mad.le Cornélia[11].

4944. 1640 november 24. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Quae regi[2] dixeram de augendis ducis Longavillani[3] copiis, eadem dicenda censui et D. Chavigniaco et D. Bulionio[4]. Dicunt parari sex millia ad eas copias augendas. Rogavi igitur, ut in ea re properaretur, quando nostri more tradito a rege Gustavo[5] etiam per hiemem tentare solerent belli fortunam. Verum audio non veteres mitti cohortes, sed scribi novas, quod lentum futurum est, et ad quem numerum reipsa perventurum sit, multum dubito. Quandoquidem autem rex prius per D. Chavigniacum, deinde per sese mihi injunxerat, ut scriberem nihil se aut ad pecunias aut ad conditiones foederis[6] adjecturum, dicendum censui ministris illis regiis tuae Sublimitatis cura atque auctoritate potissimum esse factum, quod bellum hactenus duceretur in spem pacis communis; ceterum non factum id sine Suediae incommodo, praesertim per annos postremos duos, tum quod terrae colonis exhaurirentur tum

5 Een zekere abt van Boschetti; vgl. no. 4875 n. 13.
6 Bernard du Plessis-Besançon.
7 Johan van Werth, keizerlijk officier in Franse krijgsgevangenschap.
8 Godefroi d'Estrades. Betreffende zijn missie zie St.-Léger - Lemaire (eds.), *Corresp. d'Estrades* I, p. 104. Hij kwam op 25 november in Péronne aan.
9 Alonso Perez de Vivero, graaf van Fuensaldaña.
10 Antoine de Gramont, graaf van Guiche.
11 Maria van Reigersberch was met haar dochter Cornelia op 27 oktober in Parijs teruggekeerd.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 655; *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV, p. 84.
2 Grotius was 16 november door Lodewijk XIII in audiëntie ontvangen; vgl. no. 4930.
3 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
4 Léon le Bouthillier, graaf van Chavigny, Frans staatssecretaris van buitenlandse zaken, en Claude de Bullion, sieur de Bonelles, 'surintendant de finance'.
5 Gustav II Adolf.
6 Het verdrag tussen Zweden en Frankrijk werd in juni 1641 verlengd; zie Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI. I, p. 207vv.

quod ad exercitus alendos pecuniae non sine difficultatibus reperirentur, eaque de causa multos esse, qui tuae Sublimitatis fortibus consiliis reniterentur, et quamvis pacem mallent quam bellum et publico et privatorum rebus grave, praesertim ex quo illi nos destituere, quorum vel praecipue causa bellum hoc

susceptum fuerat. Addidi haec me dicere non quod mandata ulla haberem, sed ut ipsi cogitarent, quid ex eo posset sequi.

In sermone dixit mihi D. Bulionius regem quotannis erogare CL milliones florenorum. Sunt haud dubie inter eas erogationes multae necessariae, sed sunt etiam quae circumcidi possunt et, si quid nobis adjiciatur, id in tanto cumulo ab ipsis sentiri non poterit. Sed de ea re deque toto belli ac pacis negotio eveniat, opto, quod regno Suedico maxime expediet.

De Catalanis incerta sunt judicia. Tortosa regis Hispaniae partes sequitur, labascunt et alii. Galli interim illarum rerum fama fruuntur aiuntque Catalanos ad LX millia in armis esse; e Gallia in auxilium illis mitti sex peditum millia, equites mille et ducentos.

Illud quoque non indignum est observatu, quod dixit mihi Bulionius regem et romanocatholicis et protestantibus amicis opus habere in Germania. Quod cum viderem eo pertinere, ut Bavarus[7] extra belli mala haberetur, dixi vix esse, ut is et matrimonio[8] et Palatinatus atque electoralis dignitatis dono obstrictus ab Austriacae domus commodis avelli possit.

Deus, excellentissime et illustrissime domine, Sublimitatem tuam ejusque consilia protegat.

Tuae Sublimitati cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 14/24 Novembris 1640.

Audimus regem Hispaniae de exercitu suo, qui est L millium, decem millia misisse in Catalanos per Tortosam.

Incipit hic exigi solidus in libram omnium mercium, unde omnia hic fient multo quam ante cariora[9]. Clerus aut sextam partem redituum dabit regi aut pro ea milliones sex florenorum.

Turca ad ostia Borysthenis bonam classem habere dicitur.

Abducti in Bastiliam sunt quidam ex agro Pictonico, qui incitatu eorum, qui in Anglia exsulant, seditiones ibi moliebantur.

Permutabuntur captivi inter Gallos et Belgas; ea pactione libertatem accipiet et Enckefortius[10], non et Johannes Waertius[11].

Apud Rhaetorum Plantarum quidam[12] trucidatus est.

Adres: Axelio Oxenstiernae, sacrae reg. Maj. regnorumque Sueciae senatori et cancellario.

7 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
8 Maximiliaan had in 1635 een dochter van Ferdinand II, Maria Anna van Oostenrijk, gehuwd.
9 ‘Edict dv Roy, Pour la subuention generalle du Vingtiéme, sur les denrées & Marchandises. Ensemble le rembovrsement de ceux qui ont payé la taxe des Aysez. Veriffié en la Cour des Aydes, les 4. & 6. Decembre 1640. A Paris, Chez Pierre Rocolet, Impr. & Libraire ordinaire du Roy, au Palais, aux Armes du Roy & de la Ville M.DC.XXXX. Auec Privilege de sa Majesté.’
10 Adriaen von Enkefort.
11 Johan van Werth.
12 Rudolf Planta von Steinberg; het bericht verscheen ook in de *Gazette* 1640, no. 151 p. 812 dd. 4 december.

4945. 1640 november 24. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

Ick en verstae uit mijnheer Spierinck[2] niet van 't gehandelde in Swede, weet alleen,

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK. R 16c. Eigenh. oorspr. Niet ondertek.
2 Petter Spiring Silvercrona; vgl. zijn brief dd. 12? december, no. 4925.

dat hetselve noch secreet werdt gehouden. Ick meen, dat meer in 't gerucht is als in der daet ende dat het gerucht selve ergens toe can dienen.

Mijnheer Camerarius[3] schrijft mij, dat hij sijn afscheit heeft becomen op sijne lange sollicitatie, maer noch de brieven tot sijne dimissie dienende aen de Staten-Generael niet en heeft ontfangen, dewelcke hebbende ontfangen ende overgelevert meent, soo 't schijnt, te Utrecht te gaen woonen ende mijnheer Spierinck het velt te ruimen.

D'heer Somerdijck[4] absentem me vel verberet. Het quaed, dat hij mij can doen, is clein.

De redenen wilde ick wel weten, waerom d'heer van Matenes[5] sich excuseert.

In Vrieslant sal apparentelijck de saecke gaen soo sijne Hoocheit wil ende dan soo voorts.

> Nec in astra lenta veniet, ut Bacchus, via[6].

Wat van Huissen[7] voort sal vallen, sal ick garen verstaen, als oock nopende d'inquartiering in de stiften, staende onder den churfürst van Colen[8]. Van het licentiëren van de trouppes meene ick niet dat iet nader sal vallen.

De trefves meene ick niet, dat bij sijne Hoocheit begeert werdt om vele redenen, maer laet altemet de geruchten loopen om van Vrancrijck te meer te trecken.

Monsieur de la Tuillerie[9] is hier in goeden aensien; heeft sijne ambassade te Venetië wel uitgevoert ende de digniteit van de croon van Vrancrijck wel geconserveert. Hij in Den Hage ende d'heer D'Avaux te Hamburg[10] arbeiden seer om sonder uitstel continuatie te becomen van de twee-alliantie[aant.], maer hoe 'tgunt in Italië gehandelt werdt soo in Swede als in Hollant sal smaecken, sal te sien staen. De Fransoisen souden ons garen doen geloven, dat sij vrede ofte trefves in Italië mogen maecken sonder ons consent ende willen het artyckel van ons tractaet, die saeck raeckende, alleen tot Duitschlant restringeren. De onsen connen dat soo niet begrijpen, dewijl de woorden generael sijn. Dat monsieur Brasset[11] seit, dat ick hier nu wel ben, is niet sulcx, dat ick mij daerop can verlaeten, maer dewijl wij staen op poincten van de alliantie te laeten exspireren ofte continueren, soo meenen sij dat mijne advysen daerin wat connen gelden, 'twelck ick nochtans niet seer en gelove siende, dat de particuliere interesten overal seer domineren.

Van de Fransoisen can ick in desen tijdt niet adviseren, wat sij doen, alsoo de winter sulcx belet, maer wel wat sij seggen. Nu seggen sij, dat sij 't Fransche leger in Duitschlant willen vermeerderen met sesduisent man te voet, twaelffhondert paerd, nieuwe lichtinge, die niet soo haest voltrocken can werden. Den hertogh van Longueville[12] self werdt hier verwacht om hier te verwinteren. Sij seggen oock, dat sij sesduisent man senden tot hulpe van de Catelans, welcke Catelans sij seggen te sijn tot sestichduisent man in wapenen, ick denck bij beurte. Maer veele hebben

3 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag. Zijn brieven aan Grotius van 1640 ontbreken; vgl. echter Grotius' antwoord aan hem, no. 4940.
4 François van Aerssen, heer van Sommelsdijk; hij was gekozen tot Hollands afgevaardigde ter Staten-Generaal.
5 Johan van Mathenes; hij had een benoeming in de Raad van State geweigerd.
6 Seneca, *Hercules furens* 66.
7 Huissen was bezet door Hessische eenheden.
8 Ferdinand van Beieren, keurvorst-aartsbisschop van Keulen.
9 Matthieu (Gaspard) Coignet, sieur de La Thuillerie, graaf van Courson, Frans gezant in Den Haag.
10 Claude de Mesmes, graaf van Avaux, Frans gevolmachtigde te Hamburg.
11 Jean Brasset, Frans gezantschapssecretaris in Den Haag.
12 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.

hier advysen, dat Tortosa, een stadt in die quartieren, sich heeft versoent met den coninck van Spaegnië ende dat apparent is, dat veele anderen sullen volgen. Immers nae mijne opinie is dat stuck seer onseecker ende de Fransoisen die onseeckerheit siende sullen niet licht gelt noch volck hazarderen.

In Groot-Bretaegne schijnt, dat de saecken tot noch toe meer gaen tot verbittering dan

tot versachting, alsoo den coninck in 't openen van het parlement de Schotten tot verscheide maelen als rebellen heeft beschreven, welcke manieren van spreecken, als groote macht daer niet bij en is, meer verbitteren als verschricken.

Men hout hier, dat de Fransche trouppes in de Weteravie groot peryckel loopen, alsoo de keiserschen sterck werden daerontrent ende de verstercking van deselve Fransche trouppen niet soo haest bij sal comen. Voorts seit men dat Leopold[13] Fridberg, Haetzfeld ende Lamboi[14] Calcar gaen belegeren.

Eenige Switsersche regimenten sijn gelicentieert bij Leganés[15] ende de pensioenen aen de Grisons werden niet betaelt; off dit is bij gebreck van 't gelt ofte, soo ick meer meene, omdat de Spaegnaerden eenigh advantage daerdoor van die nae 't gelt seer gapende natiën willen trecken, staet te bedencken.

Den viceroy van Sicilië[16] gaende nae Regenspurg met last om te commanderen de cleine armée, die ontrent Constance ende Hohentwiel is, had bij hem, soo men ons seit, drie hondertduisent ducaten. Een Switsersche colonel in Tirool[17] hem waernemende heeft van dat gelt genomen tienduisent croonen, die de Spaegnaerden hem schuldigh waeren.

De Heer Erlach[18] werdt hier verwacht, sal wel ontfangen werden, voorseeker oock gemaect maerschalck van Vrancrijck om de levering van Brisac ende andere plaetsen, waeraen Vrancrijck in dese tijden ten hoochste waer gelegen. Ossenville[19], die nu vanwegen den coninck volcomen meester is van Brisac, herstelt den Elsaetschen adel in haere goederen, mede haer verbindende aen Vrancrijck. Ontrent Hohentwiel geschiet niet gedenckenswaardighs ende 't verloop van de keiserschen aldaer is groot.

Den 24 Nov. 1640.

Ons werdt geseit, dat den coninck van Spaignië uit sijn leger, sijnde van vijftichduisent man, tienduisent heeft gesonden in Catalogne door Tortosa.

Men begint hier in 't werck te stellen le soux partiaire van alle coopmanschappen[20]. De clergé sal moeten geven het seste paert van haer incomen ofte in plaetse van dien ses millioenen.

Eenige edelluiden uit Poictou sijn gebracht in de Bastille, omdat sij daer eenige seditie hadden willen aenrechten in faveur van de Fransche heeren, die in Engelant sijn.

Men sal wisselen de gevangenen tusschen Vranckrijck ende de Spaensche Nederlanden, waeronder Enckefort[21] mede sal uitgaen, maer niet Jan de Waert[22].

Van de Turck hooren wij, dat hij een groote vloote heeft aen den uitganck van de Neper.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, den 24 Novem. 1640 uyt Paris. Nec in astra lenta veniet, ut Bacchus, via.

13 Leopold Wilhelm, aartshertog van Oostenrijk.
14 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen en Wilhelm, baron van Lamboy.
15 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.
16 Francisco de Mello, graaf van Assumar, markies van Tor de Laguna.
17 Niet geïdentificeerd.
18 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach.
19 Paul Le Prévost, baron van Oysonville.
20 Zie no. 4944, n. 9.
21 Adriaen von Enkefort.
22 Johan van Werth.

4946. 1640 november 26. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Spero brevi te accepturum folia, quae a Blavio[2] Rothomagum missa sunt, et ut nomen nautae Treselio[3] indicare possis, scias eum vocari Cornelium Johannis, cui ea folia sunt concredita, qui et ante aliquot septimanas Amstelodamo discessit[4]. Audeo etiam sperare posteriora alphabeti prioris et priora secundi correctiora prioribus fore et, siquid fieri potest, etiam diligentiae et stricto errorum examini aliquid accessurum cum Utenbogardi[5] litteris meisque ad Blavium, Vossium, Corvinum monitis[6]. De Frontone nihil aliud intelligo quam esse eum, quem dixi Molinaeum[7], nam id Elzevirii[8] aliique palam prae se ferunt. Dominus Utenbogardus - cui tuas tradam litteras[9] -queritur non bona fide impingi remonstrantibus illas sententias, quas ille operose sane pro tantillo opere et invidiose nimis coacervavit.

Prodiit et hac septimana Petri Molinaei Vates[10] ante aliquot annos scriptus et hac occasione jam Lugduni Mairio impressus, quem librum ad te mitterem, nisi editio sesqui alphabetum paginarum in octavo exhauriret. Ei auctor nomen suum proposuit, qui inibi tractat omnia fere loca a te in commentatione[11] examinata, ut 2 Thessalon. 2 et nominatim illud: qui nunc obtinet obtineat, donec de medio tollatur; item Apocal. c. 12 et 17 et alia multa, quae mihi legere nondum vacavit. Meretur tamen legi liber, cum et multa Veteris Testamenti vaticinia comprehendat et, quicquid ad materiam prophetiae spectat, diligenter sane pertractet. Sed vereor, ut Parisiis etiamnum prostet.

Filio Petro[12] suasi, ut tuum sequatur consilium seque Amstelodamum conferat, sed ille incertam spem, certas esse impensas causatur neque satis honorificum sibi fore putat neque satis lucrosum secundum advocationis Indicanae locum qua in re et Reigersbergium[13] sibi habet adstipulatorem. Uxoris tuae litteris[14] alias respondebo; nunc manum de tabula tollere cogor. Vale.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 4931; beantw. d. no. 4959.
2 Dr. Johan of Cornelis Blaeu, drukker-uitgever te Amsterdam. Het betreft de drukproeven van Grotius *Annotationes in libros Evangeliorvm...* Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXXXXI; Ter Meulen-Diermanse no. 1135.
3 Daniël Tresel, koopman te Rouaan.
4 Zie no. 4924 dd. 12 november. In het hs. staat abusievelijk ‘discescit’.
5 Johannes Wtenbogaert.
6 Vgl. no. 4924. Willems brieven aan Blaeu, aan Gerardus Johannes Vossius en aan Johannes Arnoldi Corvinus heb ik niet kunnen terugvinden.
7 Pierre Du Moulin schreef onder het pseudoniem Hippolytus Fronto Caracotta *Strigil adversvs commentationem Authoris Anonymi ad loca quaedam quae de Antichristo agunt, aut agere putantur*, Amstelodami Apud Ioannem Ianssonivm M.D.C.XXXX. Zie Ter Meulen-Diermanse no. 1100 rem. 5.
8 Lodewijk Elzevier in Amsterdam of Abraham en Bonaventura Elzevier in Leiden.
9 Ontbreekt.
10 *Petri Molinæi Vates, Seu De Prægnitione futurorum, & Bonis Malisque Prophetis, Libri V. In quibus etiam explicantur difficiliores nannullæ Veteris & Novi Testamenti prophetiæ.* Lugduni Batavorum, Ex Officina Ioannis Maire. MDCXL.
11 Grotius' *Commentatio... de Antichristo...*; Ter Meulen-Diermanse no. 1100.
12 Pieter de Groot; hij wilde solliciteren naar het ambt van pensionaris van 's-Hertogenbosch.
13 Nicolaes van Reigersberch.
14 Deze brief van Maria van Reigersberch en Wiilems antwoord erop ontbreken.

Hagae, XXVI. Novembris 1640.

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de la reine et couronne de Suède prez le roy trèschrestien. A Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 6 Dc.

En in dorso: 26 Nov. 1640. W. de Groot.

4947. 1640 november 26. Van P. Spiring Silvercrona[1].

Mijnheer,

Mij is wederom wel geworden u Excell.^{tz} hoochaengenaemen van den 17 deses[2]; bedancke u Excell.^{tz} ten hoogsten voor de goede comuniceeringe.

Daerentegens is van hier tegenwoordich gants niets schrijvenswaerdich ende, alsoo de provintie van Hollandt noch niet is vergaedert geweest, soo is oock d'alliantie van de heeren ambassadeurs[3] tuschen de croone Sweede ende desen staedt noch niet geopent.

Monsr De la Tullerye[4] meene ick oock niet, dat hij noch veel uytgerecht sal hebben, alsoo sijn Hooch.^{t} mijnheere den prince van Oragniën in d'andere weecke nae d'Ommelanden is gereyst - alwaer tot het gouvernement van deselve landen gehuldiget werden sal - sonder denwelcken mons.^{r} De la Tullerye niets verrechten sal connen.

Wat wij uyt Duytsland hebben sal u Excell.^{tz} uyt de bijgaende copy[5] gelieven te verneemen. Eyndende ben u Excell.^{tz} nevens desselve famille in de genaedige protectie trouwlijcken bevelende ende verblijve naer mijner gedienstige gebiednisse,

u Excell.^{tz} dienstbereytwilligen.

Haagh, den 26 9bris 1640.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 6 Dec.

4948. 1640 november 29. Van P. Pels[1].

Mijnheer,

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13. Orig. Niet ondertek. Petter Spiring Silvercrona was resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag.
2 Grotius' brieven aan Spiring Silvercrona van 1640 ontbreken.
3 Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva.
4 Matthieu (Gaspard) Coignet, sieur de La Thuillerie, graaf van Courson, Frans ambassadeur in de Republiek.
5 Bijlage no. 27.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16. Eigenh. oorspr. Paulus Pels was Staats agent in Danzig. Zijn zoon Pieter was in de jaren 1638-1641 Grotius' secretaris.

Over 8 daegen was mijnen lesten[2]; desen dient alleen in confidencie ten aensien van mijnen sohn[3], alsoo ick diverse brieven van hem hebbe ontfangen, die in ander humeur als de vorgaende geschreven sijn sonder dat ick evenwell ofte eygentlijck kan weeten, waertoe en waerhenen sijn gemoet in geestelijck en wereltlijck tendeert.

Hij kendt ten deele mijne natture, dat ick de saacke in d'een nogh in d'ander op het scherpste niet en disputtere; de exempelen hebben mij geteuygt, dat die de werelt hebben willen reformeren, haerselven gedeformeert hebben en, hoe den evangelischen bondt malcanderen in Deuytslandt tracteren, is alsoo gestelt dat hun de heidenen naersleypen.

2 No. 4939.
3 Pieter Pels.

Ick laete de werelt woelen ende bidde Godt ome gracie omme die eerlijck te passeren en saligh te sterven.

Ome tot de passage te kommen ten aensien van ons renversement in tijdelijcke midelen hebbe ick op alle middelen bedacht omme mij te insinueren in de gracie van de H.M. heeren Staeten-Generall met den persoon van sijn Hoogheyt ome in deroselvige actuelen dienst sijnde mijne sohnen tot continuacie te avanceren, die ten aensien van haere studiën eene honnorabele charge met meerder lustre becleeden sullen. Ome sooveel meer experiëncie te ontfangen Godt gebeden, dat hij een diener van uEx.ce mocht worden, 't Is tot daer toe geluckigh gesuccedeert. In accie sijnde hebbe mij gedient van de wereltse occasie over de ingevallen differencie tuschen H.H.M. met den coninck van Dennemarcken en mijn oogh en maximen gewendt op de nootwendige alliancie, die de Vereenigde landen met de croon Sweden[4] van noode, en daromme op alle midelen bedacht die gunste van dat rijck dor correspondencie van den rijxcantz.r[5] te ontfangen ome schier ofte morgen van dat quartier in avancement van mijne kinderen te pousseren. Ick hebbe in acht genommen den tijt van die ambassade[6] en ome de saacke well waer te nemen mijnen diener met brieven aen de heer Boreel gesonden alsmede instrucie en credent, wat hij van mijnentwegen met sijn Exelencie de heer rijxcantz.r spreecken saude.

Wat Boreel aengaet, naer den inhaut van sijne brieven heft met sijn Ex.cie ten aensien van mij en mijne kinderen seer favorabell gediscoureert, sijn Ex.cie de heer rijxcantz.r reciprockelijck geroempt de trauwe en goede advisen, die hij tot gemeynen best continuo uyt mij genoten, en laet mij dor mijnen diener met eene jarlijckxse courtoysie tracteren en dor eenen rentm.r, die sonder dat hier te lande vor sijn particulier te doen, vragen ofte ick sulcken courtoysie op mij ofte op bayde mijne kinderen begeere gestelt te hebben ome mij hierinne naer mijn believen te complaceren. An mijnder sijde was ick geresolvert, gelijck ick nogh ben, sulckx op mijne kinderen te doen stellen omme aen dien sijde haer te memoreeren de gunste van mijn gemoet en meteenen haere kennisse te doen continueren in de gedachten van die, daer sij soo manifestelijck dor konnen bevoordert worden, daer dan uyt ontsproten is ten aensien van de correspondencie met de generalen der landen aen de Oostzee, dat de cooplieden hier in Dansick ome in alle vorvallende occasiën raet, dienst en recommandacie te ontfangen, genegen sijn mij met eene jarlijckse courtoysie te rescontreren. Dit alles hangt naer de ordre an malcanderen en dunckt mij al is 't dat alle wereltse dingen veranderlijck, dat mijne kinderen daervan sulck enen staet behoorden te maacken als van 't snoer haerder wellvaert. Nu en weette ick niet, waer die gedachten van mijnen sohn, uwen diener, toe aspireren, dat hij hem vercleendert van inhabiliteyt en ongeleertheyt. Ick en weete niet, hoe hoogh ofte leegh ick sulckx spannen ofte vallen sall laeten. Sijne proffessoren hebben hem alttoos van aert, natture en geleertheyt geroempt en dat hij hemselven gering acht, en hebbe vor geene vicie aengenomen, maer alsoo ick dor sijne brieven ten eynde van mijne gedachten ben, soo keere ick mij tot u Ex.cie, daer hij met alle sijne brieven vaderlijcken staet van gemackt heft en hem niet genoughsam konnen roemen van de honnorabele affeccie, die hij ontfangen. Op dat fondement bidde ick seer vriendelijck, dal uEx. believe mij sijn gevoelen grondelijck te adviseren en magh

4 Het verdrag tussen de Republiek en Zweden was op 11 september getekend; zie Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI. I, p. 192-195, en Aitzema, *Saken v. St. en Oorl.* II (f.o), p. 691-698.
5 Axel Oxenstierna.
6 Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva.

seer well lijden, dat met hem nact en claer daervan gesprocken wort, opdat an mijnder sijde die met open deuren gaen van sijnder sijde niet geabbuseert en worde, opdat ick meynende vor ons alle well te doen mijselve niet en verniele, en hierop sall ick uEx. gunstige antworde verwachten en blijve, mijnheer,

u Ex.cie diener
Paulus Pels.

29 Novemb.r 1640, Dansick.

Naer desen geschreven ontfange uEx.ce aengenaeme van 20[7]; bedancke vort advis.

Aernem[8] is kranck, chur Brandeborgh[9] van gelijcken. De landen worden gedraygt niet sonder apparencie, dat imperiale en Sweden in 't landt sullen kommen.

Foutief adres (doorgestreept): Sijn Exell.z Mijnheer Hugo de Groot, ordinarie Ambass.r van de Hooghm. Heeren Staeten-General der Vrije Vereenigde Neder.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 3. Ian.

En in dorso: 29 Nov. 1641 (*sic*).

4949. 1640 december 1. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

Quid in Italia actum sit, nondum apparet, sed Romam ivisse dicitur Mazarinus, partim ut papam conscium faciat eorum, quae acta sunt, partim ut quae restant inter officiales papae et legati Gallici[2] domesticos controversa componat.

Quod dux Bavarus[3] paratum se simulat depacisci cum principibus Palatinis[4], videtur id mihi facere, ut eorum principum, qui Ratisbonae sunt, concordes de hac re preces eludat et simul ut regem Britanniae lactet spe, inani quidem, sed tamen servitura illis, qui fortioribus consiliis obsistunt.

Cautionem itineris pro Gallis eorumque sociis vidi et de ea gratias ago Excellentiae vestrae. Sed in illa, quae pro Suedis sociisque Suedorum data est, velim scire, quis expressus sit locus.

Licentia illa Banneriani militis[5] valde mihi displicet. Non omittet hostis inde nobis apud Germanos concitare odium et qui sociorum nobis restant, oppido pauci, eos tentare novis conditionibus.

Rex Daniae haud dubie scribet, ut ab armis liberae habeantur regiones Oldenburgicae et Bremensis; sed hoc tempore, qui magnas copias non habent, eorum spernuntur literae. Pacis spem exiguam etiamnunc video, nam praeter moras, quas nectit imperator, Galli multa de Germania tenent neque ii sunt, a quibus prospera fortuna utentibus facile impetres, ut reddant quicquam.

Audio difficiles nunc esse ex Anglia exitus. Itaque magna quidem hic nuntiantur, sed incerta.

De Havana quod dicitur, si verum est, magnum in eo sit momentum non Batavorum modo rebus, sed et Galliae ac nostrae Suediae. Quod autem a Batavis in Suedia

7 Grotius' brieven aan Pels van 1640 ontbreken.
8 Hans Georg von Arnim-Boytzenburg.
9 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg († 1 december 1640).
1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 257. Gedrukt *Epist.*, p. 906; *ibid.*, p. 657. Verschillen in orthografie en aperte onjuistheden in de copie Uppsala zijn niet gesignaleerd. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 François-Annibal d'Estrées, markies van Coeuvres.
3 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
4 Karl Ludwig van de Palts en zijn broers Ruprecht, Moritz, Eduard, Philipp en Gustav.
5 Het leger van de Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.

actum est, si perfertur ad conventum tam magnum quam esse solet conventus Ordinum Hollandiae[6], latere vix poterit.

Dicuntur Catalanorum arma a clero et monachis probari validis apud populum

6 Het rapport van het Staatse gezantschap naar Zweden werd in de vergadering van de Staten van Holland van 14 december voorgelezen en goedgekeurd.

concitoribus; scriptum quoddam[7], quo causam suam tuentur Catalani, brevi prodituram puto Gallico sermone: inde judicium fieri poterit et de aequitate causae et de proposito. Dicuntur misisse formulam federis ad principem Condaeum[8], accipere ab eo militem et stipendium paratum habere ad sexaginta millia scutatorum, centum millia scutatorum ab illis missa Massiliam ad emenda arma et bellicum pulverem; in arca publica Barcinone esse XVIII milliones auri. Sed it contra eos valido cum exercitu rex Hispaniae et ex nobilitate quidam, quibus major spes in regno quam in libertate, ostendunt sibi non probari quae Barcinone a summis rectoribus fiunt. Ita, ut de Galliis ait Tacitus, nondum victoria, jam discordia erat[9].

Spargitur hic rumor, sed mihi parum credibilis, conventurum cum rege Galliae cardinalem Sabaudum sine Thoma principe[10]. Dicuntur ad pacem tendere Francisci Melonis[11] consilia.

Fridberga, quantum audimus, nondum oppugnata a Glenio[12] satisque bene ei loco prospectum a Rosa[13], qui et quingentos Croatas ceciderit.

Bavarici in Palatinatu et agro Wirtembergico se tenent; caesariani in Suevico, sed tenui manu.

Leganesius[14] cum Helvetiis transegit uteturque militum ejus gentis opera ad tutandum agrum Mediolanensem.

A magno mogore[15] legatus Constantinopolim venit[16]; a Constantinopoli autem qui ad Moscovitas missus erat dicitur a Polonis interceptus[17] et reperta mandata Polonis noxia. Id an verum sit, in Batavis jam forte noscetur certius.

Hispani milites a Perpiniano et Salsa magnam vim pecoris et equorum abegere a locis circa Narbonem. De Offenburgo et Dola obsidendis vere venturo sermones jactantur.

Deus Excellentiae vestrae faveat semper.

Excellentiae vestrae perpetua observantia devinctus
H. Grotius.

Lutetiae, 1 Decembris 1640.

7 Vermoedelijk het anoniem verschenen geschrift van Gaspar Sala y Berart († 1670), *Proclamación Católica a la Magestad piadosa de Filipe el Grande Rey de las Españas, y Emperador de las Indias nuestro Señor. Los Conselleres y Conseio de Ciento de la Civdad de Barcelona.* En Barcelona. Por Sebastian y Iayme Matevad Impresor de la Ciudad y su Vniversidad. Año 1640. Daarvan is - in tegenstelling tot Grotius' mededeling in no. 4951 - een volledige Franse vertaling bekend: *Plainte catholique Addressée A la Majesté de Philippe le Grand Roy des Espagnes, & Empereur des Indes, nostre Souverain Seigneur: Par les Consvls et Conseill Des Cent de la Ville de Barcelone... Traduit de l'Espagnol en François, jouxte la Copie envoyée de Barcelone en ce pais.* Amsterdam Chez Ian Ianssonivs, Libraire. M.DC.XLI; Knuttel, *Cat. v. Pamfl.* no. 4765. De identificatie van de auteur is naar J.H. Elliott, *Revolt Catalans*, p. 507.

8 Henri de Bourbon, prins van Condé.

9 Tacitus, *Hist.* IV, 69.

10 Resp. kardinaal Maurizio en Tommaso Francesco van Savoye.

11 Francisco de Mello, graaf van Assumar, markies van Tor de Laguna, vice-koning van Sicilië.

12 Gottfried Huyn, graaf van Geleen, keizerlijk bevelhebber.

13 Rheinhold von Rosen, een van de directeuren van het leger van wijlen Bernhard van Saksen-Weimar.

14 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.

15 Behadir-Ghiraï, groot-mogol der Krim-Tartaren. aant.

16 Niet geïdentificeerd.

17 Niet geïdentificeerd.

Adres: Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario et legato apud praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Redd. 8 Decemb. 1640.

4950. 1640 december 1. Aan Willem de Groot[1].

Frater optime,

Multum laboris abs te sumi video, ut nostra prodeant, pro qua re nihil habeo, quod reddam praeter gratias.

De Petro quod scripseram[2] velim cogitetis, an fieri possit. Ego enim, qui longe sum et tempora minus novi, de istis rebus judicare non satis valeo. Quae tu proponis video ex benevolentissimo animo proficisci. Verum quomodo par erit syndici officio, qui advocationem nimium grave onus censet? Ego nihil boni mihi polliceri audeam de eo, qui laborem defugit. Τῆς δ᾽ ἀρετῆς ἄριστα θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν[3]. Praeterea noli oblivisci quod scripsi[4], ne conscientiam faciat meretricem.

Blonii, de quo scribis, filius[5] aliquamdiu in hac urbe habitavit apud advocatum unum ex reformatis et quidem senioribus[6]. Apud me amice exceptus fuit, etiam in studiis adjutus. Jam cum abitum moliatur, coepit apud me movere illud, de quo scribis negotium, quod tam diu quierat. Ostendit mihi patris sui literas binas diversis temporibus. Priores erant quidem querulae, sed dicebant me, cum essem animo satis leni, ad verba illa venturum non fuisse, nisi ab aliis male de re edoctus essem. Dixi, si vim minatus nullam esset, male me edoctum fuisse. Alteris literis non negavit vim se minatum, sed tantum negavit dixisse se de fustuario; quod nec ego affirmaveram, sed dixeram per vim aut hoc aut similia intelligi, postea in iisdem literis multo jam animosior egisse me dicebat inciviliter et in ipsum ignominiose. Has literas cum mihi praelegeret ejus filius, commeritus erat a me malo mulctari. Et evenisset hoc ei, si ea licentia usus esset apud legatum alium. Tamen retinui me dixique parum sapere ejus patrem, si sibi jus esse existimaret ignominiose tractare senatorem[7]; mihi vero non satis esse auctoritatis ad monendum ipsum, si quid peccaret. Errare etiam eum, quod putaret agendum mihi cum eo, qui mandasset, non cum eo, qui mandatum esset exsecutus. Jura enim laeso ea de re optionem dare. Etiam si princeps aliquis in Gallia - rege excepto - misisset aliquem ad parlamenti senatorem, qui ei vim minaretur, non abiturum id nuntio impune. Si dicere talia liceret, licere et facere. Audire me et principem Arausionensem et senatores Summi Senatus ita censere iniquum esse quod postulat D. Spiringius[8]. Me tamen id praeterire neque aegre laturum, si iure agat. Vim mihi displicere et verba vim minantia contra jus et bonos mores. Ita eum tum dimisi. Rediit postea ad me, dixi me occupatum. Iterum rediit; apertius dixi nosse me rem mihi esse cum homine civilitatis ignaro. Constitui autem eum ad me amplius non admittere. Haec significanda tibi duxi, ut noris quo loco res sit. Addam et hoc, cum ego ad priores literas, quae benigniores erant, dixissem me amicitiam ejus non recusare, Blonius in alteris literis id ita detorserat, quasi ego eam ambirem. Itaque coactus fui et hoc dicere amicitiam ipsius mihi nullo modo esse necessariam.

Pransus post id apud me est Ebsteinius[9], qui rumoribus recipiendis remittendisque vitam sustentat. Is ex me quaesivit, an esset mihi cum Blonio literarum commercium?

1 Gedrukt *Clavis Epist.* Antw. op no. 4935; beantw. d. no. 4964.
2 No. 4918.
3 Hesiodus, Ἔργα καὶ Ἡμέραι 287: Τῆς δ᾽ ἀρετῆς ἱδρῶτα θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν.
4 No. 4931.
5 Cornelis le Blon, zoon van Michel le Blon. Zie ook no. 4935.
6 De advokaat Parent; vgl. dl. X, p. 482.
7 Grotius' zwager Nicolaes van Reigersberch, raadsheer in de Hoge Raad van Holland en Zeeland.
8 Petter Spiring Silvercrona, resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag.
9 Johan Epstein, Zweeds agent in Parijs.

Dixi pridem me nullas ab eo accepisse literas neque esse, cur eas valde desiderarem, quando eas, quas scripsit aliis, viderem plenas esse contumeliarum in episcopos, solidi autem vix quicquam continere. Illud omiseram, in posteriore epistola dixisse Blonium posse se

perscripta dare quae senatori Reigersbergio dixisset. Ego vero dixi ei me habere senatoris Reigersbergii literas, quibus plus quam ipsius literis crederem. Noli has meas literas cuiquam aut legendas dare aut praelegere aut partem de iis dare. Satis est scias quae egi me cum ratione egisse.

Filius noster[10] recte faciet, si se a D. Spiringii domo abstineat, ne quid ei eveniat, quod ipsi mihique doleat. Tu quoque, si nihil ibi habes negotii, forte non male feceris, si ad tempus emaneas; praecipue vide, ut tibi in sermonibus cum Graswinckelio[11] temperes.

Mazarinus Romam ivit, ut tollat quae restant ibi cum Gallis dissidia.

Rex Hispaniae validum ducit exercitum contra Catalanos et inter hos jam sunt discordiae.

Vale, mi frater, cum uxore, matre, liberis, amicis.

Tibi obligatissimus frater
Hugo Grotius.

Cal. Decembribus 1640.

4951. 1640 december 1. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Intelligo commotam esse hanc aulam ex sermone, quem tua Sublimitas cum barone Rorteio[2] habuerit id significante, si pariter id agatur, ut Germania restituatur in meliorem statum, posse induci Suediam, ut in armis maneat, non item, si Galli suis tantum gloriis imperioque prolatando studeant.

Res duae, quae in hac deliberatione momentum habent, valde adhuc obscurae incertaeque sunt: Italicae et Catalanicae.

In Italia pactiones conceptas credi video et ivisse Romam Mazarinum tum, ut de iis ad pontificem referat, tum, ut tollat reliquias dissidiorum inter officiales pontificis et legatum Gallicum[3]; quod ei successurum puto, ut ingenium novi hominis ad res tractandas peridoneum.

De Catalanis haec sunt, quae in vulgus hic sparguntur: venisse ad Pezenas Villaplanam[4] missum a summis rectoribus Catalanorum, qui sunt Barcinone, ut foedus proponat, quod deinde mittatur ad regem Galliae probandum ab ipso; principem interim Condaeum[5], qui Languedociae praeest, mittere quatuor cohortes peditum, duas alas equitum versus eos fines, ut loca quaedam ipsis credenda custodiant et Catalanis ad rem militarem addiscendam sint magistri; ad eorum stipendia misisse Catalanos ad collimitium sexaginta millia scutatorum; ipsorum

10 Pieter de Groot.
11 De advocaat Dirck Graswinckel.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 656; *Oxenst. Skrift.* 2. afd. IV, p. 86. Gecit. in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 260.
2 Claude de Salles, baron van Rorté, Frans diplomaat.
3 François-Annibal d'Estrées, markies van Coeuvres.
4 Francisco de Vilaplana. Betreffende de Frans-Catalaanse onderhandelingen zie men J.H. Elliott, *Revolt Catalans*, p. 502, 504. Het verdrag werd 16 december te Barcelona getekend; zie Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI. I, p. 196v.
5 Henri de Bourbon, prins van Condé.

Catalanorum in armis esse sexaginta millia quadripartito agmine, eos mutari mensibus singulis, posse bellum ab ipsis trahi vel in centum annos, cum in arca publica sint XVIII milliones auri praeter privatorum divitias, ubi opus est, publicis usibus servituras; a clero Catalaniae probata haec arma et monachos in concionibus esse concitores; induratos animos repertis, ut ajunt, Barcinone tunc, cum praefectus[6] occisus est, regiis mandatis ad trucidandos primores ejus urbis; Perpiniani vero etiam plebem

6 Dalmacio de Queralt, graaf van Santa Coloma, vice-koning van Catalonië; hij was 7 juni 1640 vermoord.

omnem Catalanamque gentem deducendam in alia Hispaniae loca deserta; per mercatores Catalanos duos portata Massiliam centum millia scutatorum ad emendum pulverem bellicum et arma.

Haec, ut credibile est, in majus aucta hic jactantur pascendae spei. At constat regem Hispaniae cum egregio equitatu nec exiguo pedite iter capessere contra Catalanos, cujus tamen difficultates multi praevidere se putant, tum ob exundantem hieme amnem Iberum, tum quod inter Tortosam, quae regis Hispaniae obsequio se reddidit, et plana Cataloniae montes intercedant arcto transitu et siticulosi. Scriptum, quo causam suam tutantur Catalani[7], vertitur in sermonem Gallicum et edetur, ut audio, sed omissa parte postrema, qua Catalani postulant Olivarem[8] sibi dedi ut malorum causam, qualia postulata hic judicantur esse mali exempli. Illud vero vel maxime notandum, quod dicunt, qui literas ex illis locis habent, nobilitatis partem magnam discordare adversus summos illos, qui Barcinone sunt rectores, et ad privatas gratias respicere. Quidam putant cum religionis nullum sit dissidium, solam cupidinem libertatis inter ordines dispares flammam fore haud diu duraturam.

Rumor alius, qui hic spargitur, fore ut cardinalis Sabaudus sine principe Thoma[9] cum rege Galliae transigat, fidem aegre reperit. Franciscus Melo[10], qui res Hispanicas agit Ratisbonae, dicitur suasor esse pacis, Bavarus[11] autem praedicare penes se non staturum, quominus pax fiat, neque recusare, quominus rex Daniae et electores conciliaturae dent operam.

Fridbergae a Rosa[12] bene prospectum. Nequedum, quantum hic audimus, eam oppugnat Glenius[13]. Caesarianae autem in Suevia copiae tenues sunt.

Leganesius[14] cum Helvetiis quod controversiae habebat composuit; utetur militum Helvetiorum opera ad tutandam regionem Mediolanensem.

Bavarici milites in Palatinatu sunt et Wittenbergico agro. Rosa Croatas quosdam cecidit. Nondum huc venit Erlachius[15].

Deus, excellentissime et illustrissime domine, Sublimitatem tuam sospitet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 1 Decembris novi Calendarii anni 1640.

Hispani milites ex Perpiniano et Salsa ingentem vim equorum et pecoris abegere a circa Narbonam locis. Erlachio rex pecuniam offeret, ut a praefectura Brisaci plene discedat.

Sermones sunt de obsidendo Offenburgo et Dola in annum, qui advenit.

7 Zie no. 4949, n. 7.
8 Gaspar de Guzmán, graaf-hertog van Olivarés.
9 Resp. kardinaal Maurizio en Tommaso Francesco van Savoye.
10 Francisco de Mello, graaf van Assumar, markies van Tor de Laguna.
11 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
12 Rheinhold von Rosen, een van de directeuren van het leger van wijlen Bernhard van Saksen-Weimar.
13 Gottfried Huyn, graaf van Geleen, keizerlijk bevelhebber.
14 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.
15 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach.

Adres: Axelio Oxenstiernae, sacrae reg. Maj. regnorumque Sueciae senatori et cancellario.

4952. 1640 december 1. Aan N. van Reigersberch[1].

De Stadt Groeningen en Omlanden zouden overlang wel gedaan hebben de Drenthe by haar te nemen, zoo om haar zelve te sterken, als om niet altydt te staan in twee bogten, 't welk aan die Provincie veel quaad heeft gedaan. Maar dat men den Prince nageeft, dat hy de Religie zouw willen veranderen: daar in meen ik, dat men den zelven groot ongelyck aandoet[2].

De Residenten volgen hier de Ambassadeurs, en hebben voor zich en de hunne veiligheit, als vicelegati vervangende de Gezanten, wanneer zy als zulken zyn aangenomen: Agenten niet, maar worden verstaan particulieren te blyven: en om de geschillen op het recht van Residenten te ontgaan wil de Koning van Engelandt niet hebben dan Agenten[3].

Want, de berichten uit die gewesten zeggen ons, dat de Koning van Spanje met een zeer aanzienelyk Leger, inzonderheit van ruitery, binnen een maand door de pas van Tortosa, die hem open is door dien die Stadt 's Konings zyde heeft gekozen, zal zyn in Katalonie; dat de meeste Adel, die gemeenlyk zyn voordeel niet vind in regeringen van 't Volk, zich ongenegen toont in de handelingen van de Bestierders in Barcelone, die daar zyn als de Staten Generaal in den Haag, en dat ook elk een van dezelve zal zoeken zyn byzonder verdrag te maken, gelyk eertydts in Brabandt en Vlaanderen is geschiedt. Zulks dat te beduchten staat, of niet de schrik van 't Leger, en des Konings van Spanjes tegenwoordigheit aan de eene, de beloften en aanbiedingen aan de andere zyde verdeeling in dat nieuwe lichaam zullen veroorzaken.

4953. 1640 december 3. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Nunc demum ad te scripturus litteras a te accipio[2], hora diei lunae vespertina, cum jam in eo essem, ut te certiorem facerem me nullas e Gallia litteras accepisse. Id quoniam video, rogo, ut postmodum neque per Spiringium[3] neque per Reygersbergium[4] epistolas mittas, sed recta ad me per tabellarium; libenter quod pro vectura litterarum solvi debet

1 Gedeelt. gedrukt Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 259 en 260.
2 Zie ook no. 4814 dd. 1 september.
3 Wellicht deelde Grotius dit mee naar aanleiding van het incident met de Zweedse resident in Den Haag, Petter Spiring Silvercrona; vgl. no. 4924 en n. 24.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 4941; beantw. d. no. 4972.
2 No. 4941 van 29 november. Gewoonlijk nam het postverkeer van Parijs naar Den Haag 9 dagen in beslag.
3 Petter Spiring Silvercrona, resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag.
4 Nicolaes van Reigersberch.

solvam. Illud pati nequeo, ut litteras a te post biduum, postquam alii suas recepere, recipiam.

De editione Annotatorum[5] jam ante egi[6]; illud addam Utenbogardum[7] mihi hac septimana monstrasse litteras Corselii[8], quibus conqueritur se solum obrui a typographis et singulis septimanis 32 specimina relegere, quod profecto ferri non postest. Brenius[9], quem putabam supremam manum correctioni imponere, is vero, cum Corselius vacare nequit, suam operam praestat, quod ego ignorabam. Utenbogardus et Episcopius utrique scripserunt, ut curam velint adhibere, Corselius multis respondit et in tuo manuscripto multa remansisse errata contendit.

D. Heinsius[10] non bene valet et torminibus alvi aut potius calculi vexatur.

Amstelodamo nondum ullas a Vossio[11], Corvino[12], Blavio[13] litteras accepi; itaque vix ulla in re tibi usui esse possum.

Vale.

Tibi obedientissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, III Decembris 1640.

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de Suède. A Paris.
Boven aan de brief schreef Grotius: Rec 12 Dec.
En in dorso: 3 Dec. 1640. W. de Groot.

4954. 1640 december 3. Aan D. Petau[1].

Vir plurimum reverende,

5 Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorvm...*; Ter Meulen-Diermanse no. 1135.
6 Nos. 4935 en 4946.
7 De remonstrantse predikant Johannes Wtenbogaert.
8 Etienne de Courcelles. Een brief aan Wtenbogaert ontbreekt. Wel is een dergelijke brief van De Courcelles aan Simon Episcopius, dd. 22 november 1639 aant., bewaard gebleven (Amsterdam, UB., RK L39).
9 Daniël de Breen, theoloog te Amsterdam, voormalig medewerker van de remonstrantse theoloog Simon Episcopius.
10 De Leidse hoogleraar Daniël Heinsius.
11 Grotius' vriend Gerardus Joannes Vossius, hoogleraar te Amsterdam.
12 Johannes Arnoldi Corvinus, rechtsgeleerde te Amsterdam, verleende medewerking bij het corrigeren van de drukproeven van Grotius' werken.
13 Dr. Johan of Cornelis Blaeu, drukkers-uitgevers te Amsterdam.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 657; *Epist. ad Gall.*, p. 469. Denis Petau (Dionysius Petavius; 1583-1652) was jezuïet en professor in de theologie aan het Collège de Clermont te Parijs.

Significatur mihi prope a fine esse ἔκδοσιν Annotatorum nostrorum ad Evangelia[2], quibus subjungere constitui subitanea nostra[3] contra Borboritam[4] et Frontonem[5].

Scio venia mihi opus esse, quod in tempora tua, omnibus veri amantibus et mihi cara, irruperim et tantam de eis mihi poposcerim partem. Sed excusandus sum, qui aliunde

2 *Annotationes in libros Evangeliorvm...*; Ter Meulen-Diermanse no. 1135.

3 *Appendix Ad interpretationem locorum Novi Testamenti quæ De Antichristo agunt aut agere putantur. In qua via sternitur ad Christianorvm Concordiam*; Ter Meulen-Diermanse no. 1129.

4 Borborita is een betiteling van Samuel Desmarets - Maresius - naar Augustinus, *De haeresibus* 6: nonnulli eos [i.e. gnosticos] etiam Borboritas vocant, quasi coenosos, propter nimiam turpitudinem quam in suis mysteriis exercere dicuntur (Migne *PL*. XLII, kol. 26). Hij had tegen Grotius' *Commentatio...de Antichristo...* in oktober 1640 zijn *Dissertatio de Antichristo...* uitgegeven; zie Ter Meulen-Diermanse no. 1100 en rem. 5 aldaar.

5 Onder de schuilnaam Hippolytus Fronto Caracotta had ook Pierre Du Moulin tegen de *Commentatio...de Antichristo*... gepubliceerd onder de titel *Strigil adversvs commentationem...de Antichristo*; zie Ter Meulen-Diermanse no. 1100 rem. 5.

praesentius auxilium habere non potui. Rogo igitur, ut quamprimum cum commodo tuo, id est, publico, id fieri poterit, habeam, quae observasti, ac liceat mihi tua ope addere, demere, corrigere, quae opus erit ad verum pacemque promovendam, quas ad res si tantum mihi esset ingenii atque eruditionis, quantum est aliis, facerem quod nunc vel concupisse magnificum duco.

Summas gratias ago pro Psalterio[6]: est ipsa graecitas et poësis nativa. Semper juxta me repositum librum eum habeo, ut et sensibus et verbis animum pascam.

Vale, vir egregie, et omnibus literas praesertim sacras amantibus, quos inter nomen meum profiteor, prodesse perge.

Tui semper victuri nominis studiosissimus
H. Grotius.

Lutetiae, III Xbr MDCXL

4955. 1640 december 3. Van P. Spiring Silvercrona[1].

Mijnheer,

U Excell.[tz] hoochaengenaemen ende seer waerde missive van den 24 passato[2] is mij wederom wel geworden; bedancke u Ex.[tz] ten hoogsten voor de continuerende goede comunicatie.

Daerentegens is vanhier tegenwoordich weynich ofte gants niet schrijvenswaerdich te melden. Alleen verstaet men, dat sijn Hooch.[t] mijnheere den prince van Oragnen van d'Ommelanden - alwaar hij tot het gouvernement van selvige landen gehuldiget worden ist - eerstdaechs wederom thuys coomen sal, voor welcke comste mons.[r] de La Tullery[3] in sijner negotiatie weynich uytrechten can.

Dat wij uyt Duytsland hebben is uyt bijgaender copie[4] te sien.

Hiermede eyndende ben u Ex.[tz] nevens desselfs famille in de genaedige protectie des allerhoogsten trouwlijcken beveelende, ende verblijve,

U Excell.[tz] tot diensten altijt bereytwillig.

Haagh, den 3 Decemb. 1640.

6 Διονυσιου του Πεταβιου τοῦ ἐκ τῆς ἑταιρείας Ιησοῦ Παραφρασις εμμετρος ἁπάντων τῶν τοῦ Δαβίδου Ψαλμῶν... *Dionysii Petavii e Societate Iesv Paraphrasis Psalmorvm omnium Dauidis, nec non Canticorum, quæ sparsim in Bibliis occurrunt, Græcis versibus edita, cum Latina interpretatione, quæ ipsa per se Græcè nescientibus Commentarij instar esse possit.* Parisiis. Apud Sebastianvm Cramoisy, Typographum Regium, via Iacobæa, sub Ciconiis M.DC.XXXVIII. Cvm privilegio regis.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13. Orig. Niet ondertek. Petter Spiring Silvercrona was resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag.

2 Grotius' brieven aan Spiring Silvercrona van 1640 ontbreken.

3 Gaspard Coignet, sieur de La Thuillerie, graaf van Courson, Frans gezant in Den Haag.

4 Bijlage no. 28.

Over het bedencken u Ex.^{tz} mij voorstellende antwoorde ick over 8 daegen[5].

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 12 Dec.

5 No. 4965.

4956. 1640 december 4. Van G. Keller[1].

Hochedel gestrenger Herr Ambassadeur, hochgeehrter Herr,

Vielleit wirdt Ew. Excell. schon wissend gemacht worden sein, welcher Gestallt Herrn Landgraff Christians zu Hessen fürstliche Gnade[2] den 14. huius, undt den 15. huius der Herr Graff zu Schawenburg[3], nachdem sie beede kurtz zuvor mit des Herrn Generalfeldtmarschalln Banners Exc.[4] von Hildesheimb kommen, zu Pickeburg fast schnell undt unversehens todts verfahren. Nun gehet anjetzo unter dem gemeinen Mann alhier dass Geschrey, dass auch etzliche von Herrn Hertzog Georgens[5] vornehmbsten Ministris, Herr Gustav Gustavson[6], undt etzliche andere vornehmbe schwedische Obristen, so auch zu gedachtem Hildessheimb sich befunden, uff gleiche Weise gestorben, undt über dass auch hochgedachte seine Excell. undt dero Secretarius[7] gar schwerlich kranck seyn, undt an deren etzlichen sich starcke indicia beygebrachten Giffts haben spüren lassen. Gleichwie ich aber dieses bald für falsch erfunden zu werden verhoffe, alsso hab allein dassjenige, wass der Vulgus alhier spargirt, undt auss welcherley Discoursen die Affection der Gemüther zuweiln verspürt werden kann, hiemit berichten sollen, nicht zweifflend, Ew. Exc. mit ehestem mehr erfrewlicher Avisen hiervon erhalten werden.

Weilen sonst durch hochgedachten Herrn Graffens zu Schawenburg Todt der Stam mit abgestorben, ihre Mayestät zu Dennemarck aber starcke Praetensiones uff die Graffschafft Pinneberg haben sollen, so haben sie Graff Pentzen[8] mit 3 Comp. Kriegsvolcks dahin gesandt, dass Hauss Pinneberg occupiren, besetzen undt die Graffschafft wie auch den schaumburgschen Zoll undt Hoff hier in der Statt in Possession nehmen lassen, wodurch die Hamburger ihre Mayestät biss an ihre Wälle zum Nachbarn bekommen haben.

Herr Generalmaior Pful[9] war in Türingen angelangt undt im Marche nach Meissen begrieffen die Chursächsischen vor Zwickaw heimbzusuchen. Die vor 8 Tagen vermeldte Ruine des Capaunischen[10] Regiments continuirt der Gestallt, dass der Obristleutenant Dawen[11], 3 Rittmeisters, alle Leutenants undt Cornets wie auch bey 350 gemeine Rheuter gefangen undt alsso solches Regiment totaliter ruinirt worden.

Hirschberg sollen die Keysserlichen verlassen undt nach dem Gebürge sich retirirt, Herr Stalhansch[12] aber nach der Laussnitz uff Görlitz undt Lüben sich gewendet haben.

Ein wenig mehrers weiset die Beylage[13], damit ich verbleibe

Ew. Excell. gehorsamber Knecht

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 12. Eigenh. oorspr. Georg Keller was secretaris van de Zweedse gezant te Hamburg, Johan Adler Salvius.
2 Christian van Hessen-Kassel (1622-1640), halfbroer van de in 1637 overleden landgraaf Wilhelm V.
3 Otto V, graaf zu Schaumburg und Binnenberg; zie *Theatr. Eur.* IV, p. 179B.
4 Johan Gustavsson Banér.
5 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
6 Gustav Gustavsson, graaf van Nystadt en Wasaburg († 1653), onechte zoon van Gustav II Adolf.
7 Wellicht Johan Genicken, secretaris te velde van Banér.
8 Christian von Pentz.
9 Adam von Pfuel.
10 Jacob Copaun (Cappaun, Cappun), kolonel in Zweedse dienst. De door Keller genoemde brief van 27 november ontbreekt.
11 Niet nader geïdentificeerd.
12 Torsten Stålhandske.
13 Ontbreekt.

G. Keller mpp.[a]

Hamburg, den 24. 9br. 1640.

Onder aan de brief staat: H. Grotius.
Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 26 Dec.

4957. 1640 december 6. Van P. Pels[1].

Mijnheer,

U Ex.[cie] hebbe over 8 daegen lest geschreven[2]. Daer en is geene veranderinge.

Den churvorst van Brandeborgh[3] heft vor 14 dagen naer den coning van Polen gesonden de heer Overbeck[4] omme daer te versoucken bij levende lijve het leen van Preuyssen op sijnen prins[5]. 't Is apparent, dat sulckx op eenen rijxdagh sall geëxcuseert worden. Daer gaen discoursen, dat men practiseert sulckx van dat heuys an prins Casamirus[6] te geven.

In 't schrijven van desen ontfange brieven van Coninxbergen, dat den churvorst tuschen den eersten en 2[en] van dese maent overleden is. Die onrijpe doot sall in dese quartieren groote veranderinge veroorsaacken en den landagh in alle resoluciën verseten, anders gaet hiermede de principaele gravamina van stenden, ridderschap en steeden. De Spiringen[7] sullen daer slecht aen sijn.

Den ambassad.[r] van Tartarijen[8] versouckt te hove 50 d. ducaten vor achtterstellige tribut; op faute van betalingen draygt in 't land te vallen. Den coninck was tamelijck dispos.

Over het stuck van mijnen sohn[9] raccordeere mijnen vorgaenden[10] en ick blijve, mijnheer,

u Ex.[cie] diener
Paulus Pels.

6 Xcember 1640, Dansick.

Adres: Sijn Ex.[z] mijnheer Hugo de Groot, ordinaris ambass.[r] van sijne K.M. en croon Sweden à Paris.

In dorso schreef Grotius: 6 Dec. 1640. Pels.

4958. 1640 december 8. Aan L. Camerarius[1].

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16. Eigenh. oorspr. Paulus Pels was Staats agent in Danzig. Zijn zoon Pieter was in de jaren 1638-1641 Grotius' secretaris.
2 No. 4948.
3 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg; hij overleed 1 december 1640.
4 Johann von Overbeck (Hoverbeck; 1606-1682), Brandenburgs resident in Warschau. Zie M. Hein, *Joh. v. Overb.*, p. 29.
5 Friedrich Wilhelm (1619-1688), keurvorst van Brandenburg, de latere Grote Keurvorst.
6 Jan II Kazimierz.
7 Abraham, Arend, Dirck en Isaac.
8 Niet geïdentificeerd.
9 Pieter Pels.
10 No. 4948.
1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 258. Gedrukt *Epist.*, p. 658. Verschillen in orthografie en aperte onjuistheden in de copie Uppsala zijn niet gesignaleerd. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.

Illustrissime domine,

Quo propius accedit tempus, cum vestra Excellentia oneri tam diu in multis molestiis fortiter sustentato semet exemptura est[2], hoc gravius commoveor, quod videam me cariturum tanto adjutore. Sed cum nostra commoda in amicorum incommodis quaerere etiam philosophorum regulae vetent, nolo invidere debitam tot laboribus quietem.

2 Camerarius was op 11/21 augustus naar Stockholm teruggeroepen, maar zijn pensionering werd eerst in september 1641 volledig geëffectueerd.

Cognatum, de quo agunt literae Excellentiae vestrae[3], nondum vidi; ubi venerit, nihil ei deerit, quod quidem meae sit facultatis, neque item aliis, quos Excellentia vestra unquam mihi commendatura est.

In Italia quiescunt arma. Pax aut est aut fit. Papae quoque et regis Galliae concordia restituta est. Tullensis episcopatus[4], qui in controversia erat, collatus ex utriusque consensu. Legatus Romae[5], nuntius hinc[6], ut minus grati, auferentur.

In Catalanis sane incerta adhuc omnia metuuntque multi hic, ne idem ibi sit eventus, qui Leodii, ubi prostrata jacet pars illa, quae Gallicis consiliis se accommodaverat; qua de causa rex Galliae commercio Leodienses interdixit.

Anglicanae res eo magis me sollicitum habent, quod vix quicquam certi hic de iis cognoscimus. Sed videtur ibi gliscere et odium in pontificios et invidentia adversus ecclesiasticos et ex Scotico exemplo studium muniendae aut augendae libertatis. Ea re fiet, ut aut Anglis se interponentibus opimiores conditiones adipiscantur Scoti aut, si bellum manet, geratur ab Anglis languidius. Quod si rex parlamenti sui consiliis eo adduci possit, ut a Scotis arma in externos vertat, posset inde pax exoriri, melior Germaniae rebus, quam si seorsim Gallia, seorsim Suedia ad pactiones cum caesare veniant. Nam de foedere inter Suediam Galliamque[7] res adhuc incerta est neque convenit aut de novis conditionibus aut de explicatione veterum.

Iterum de utenda Daniae regis opera locutus est mecum Paulius[8]. Dixi nihil in eo esse, quod Suediae displiciturum sit. Siquid aequi obtineatur, gavisuram Suediam ob res amici principis meliore in loco positas; sin, quod jam saepe evenit, in vanum cadant ista tentamina, apud principes Germaniae aliquid inde invidiae in imperatorem Bavarumque[9] redundaturum.

Video late distendi caesarianas copias per Sueviam, Franconiam, Wetteraviam ad loca vicina Batavis. In ita sparsos forte aliqua Bannerio[10] se dabit occasio. Fridbergam interim Glenii[11] machinis audimus verberari. Calcariae bene prospectum gaudeo. Sed extra eam tenues sunt Hassorum copiae. Poterunt Batavi imitari artem Hispanorum et, si res urgeat, dare utendum militem, qui ad tempus sacramento Hassico se devinciat.

Deo sit gratia quod falsus deprehenditur rumor iste de regina nostra[12] sparsus. Spero non minus vanum fore et alterum de dissidiis per Suediam. Miratus sum saepe in pupillari reginae aetate quinque rectores[13] et inter se et cum aliis familiis praepotentibus eo vivere temperamento, ut etiam siqua sit simultas, eadem tamen non appareat neque subditos in partes trahat. Faxit id diuturnum Deus, donec regina dignum se conjugium reperiat.

Princeps Casimirus[14] copias habet sub electoris Brandenburgici[15] nomine non probante id nobilitate Polonica, quae suae tantum quieti consulens metuit implicari

3 De brieven van Camerarius aan Grotius van 1640 ontbreken. De ‘cognatus’ is niet geïdentificeerd; vgl. ook no. 4929.
4 Tot bisschop van Toul werd Paolo Fieschi (de Fiesque) benoemd als opvolger van de in 1637 overleden Charles Christien de Gournay.
5 François-Annibal d'Estrées, markies van Coeuvres.
6 Ranuccio Scotti.
7 Het verdrag tussen Zweden en Frankrijk werd in juni 1641 verlengd.
8 Friedrich Pawell von Rammingen, diplomaat in dienst van Karl Ludwig van de Palts te Parijs.
9 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
10 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
11 Gottfried Huyn, graaf van Geleen, keizerlijk bevelhebber.
12 Zie hierover no. 4926 van Georg Keller.
13 Zie voor hun namen no. 4461, n. 3.
14 Jan II Kazimierz.
15 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg († 1 december 1640).

externis negotiis. Cum vero et rex Poloniae ob religionis dissidia, praeterea et idem rex et elector Brandenburgicus ex causa vectigalium populis suis utantur minus obsequentibus neque hujus aperta neque illius personam sibi induentia arma multum terrere Suedos debent, ita

tamen ut adversus subita intensior cura tum pro Pomeraniae, tum pro Livoniae tutela perutilis sit futura.

A Constantinopoli discimus exspectari ibi reditum classis ab Euxino mari; structum iri naves novas; Persicam pacem incertam; de legato mogoris[16] et de altero legato a Polonis intercepto[17] eadem, quae scripsi antehac[18].

Propinqui ejus Plantae, qui a Planta altero occisus nuper fuit[19], instant, ut de ea re jus reddatur. Apparet autem apud Rhaetos sopitas factiones facile reviviscere. Apud Helvetios quoque multa sunt dissidia, ut inter Suitzam et Ensidilam aliaque.

Intelligimus regem Hispaniae haerere adhuc Madritii, sed exercitum habere apud Caesaraugustam; intrasse Gallorum cohortes in Catalaniam acceptis obsidibus novem.

Dux Carolus[20] in Treverico est, etiam Lucemburgico agro gravis. Peronae de permutatione captivorum agitur.

Deus, Excellentiae vestrae faveat.

Excellentiae vestrae semper observantissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 8 Decembris 1640.

Adres: Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario et legato apud praepot. Ord. Foeder. Belgii.

4959 1640 december 8. Aan Willem de Groot[1].

Mi frater,

Ea quae respondi Maraisio et Frontoni[2] quaeque cum tribus scriptis antehac ἀνωνύμοις[3], at nunc ὀνοματοφόροις addi inseparabiliter nostris ad Evangelia Annotatis[4] volo, mitto ad Vergoesium[5], quem apud vos futurum spero, ea de causa,

16 Behadir-Ghiraï, groot-mogol der Krim-Tartaren. aant.
17 Een niet nader geïdentificeerde Turkse gezant op weg naar Moskou.
18 No. 4949 dd. 1 december 1640.
19 De moord op Rudolf Planta van Steinberg door Rudolf, zoon van Pompeius († 1621) Planta; hiervan werd uitvoerig bericht in de *Gazette* 1640, no. 151 p. 812 dd. 4 december.
20 Karel IV, hertog van Lotharingen.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 907; de passage 'De Petro...agitur' gedrukt *Clavis Epist. Grotii*. Antw. op no. 4946; beantw. d. no. 4977.
2 Samuel Desmarets en Pierre Du Moulin. Zij hadden ieder een geschrift gepubliceerd tegen Grotius' *Commentatio...de Antichristo*; vgl. no. 4954, nn. 4 en 5. Vgl. ook Ter Meulen-Diermanse no. 1100 rem. 5. Grotius antwoordde hen met zijn *Appendix...de Antichristo...*; Ter Meulen-Diermanse nos. 1128 en 1129.
3 *Commentatio...de Antichristo*; *Explicatio...de fide et operibus*; *Explicatio Decalogi...* Zie voor de volledige titels no. 4684, nn. 4, 5 en 2.
4 *Annotationes in libros Evangeliorum...*; Ter Meulen-Diermanse no. 1135. De (her)druk van de vier traktaatjes vindt men bij Ter Meulen-Diermanse resp. nos. 1102, 1111, 1118 en 1129.
5 Op wie van de gebroeders Van der Goes hier wordt gedoeld is niet duidelijk. Mr. Adriaen van der Goes († 1632) had drie zoons, Maarten (1609-1687), advokaat, Willem (1613-1688), jurist

ut, siqua fiat inquisitio in scriptum multis displiciturum, liquido dicere possis non visum tibi. Vergoesius per amicos Amstelodami quae jussi curabit. Nolo autem hunc similesque, si quos mittam, fasciculos tibi sumtui esse, qui multum facis, quod mihi operam curamque commodas, sed rationibus imputari meis.

en, naar het schijnt, ingenieur, en Adriaen (1619-1686), die in november 1641 aan de Leidse universiteit werd ingeschreven voor de studie in de rechten; vgl. *NNBW* VIII, kol. 616-620. Met name Willem en Adriaan van der Goes hebben veel gereisd, zodat zij wellicht hier het meest in aanmerking komen.

Miror me non accipere edita folia Annotatorum post M[6]. Vereor, ne aliquid lateat occultum, praesertim cum Cursellium[7] ex literis cognoscam a me aversiorem. Monet me Vossius[8] omitti quaedam a me in margine scripta. Ei rei vereor, ne aliquis non dico ejus, sed tamen dolus subsit. Velim autem diligentissime inquiras in Matth. X, 2 editum sit quod margini asscripseram. Est autem tale, πρῶτος Σίμων ὁ λεγόμενος Πέτρος: 'princeps haud dubie collegii a Christo designatus ad retinendam corporis compagem. Nec[9] offendat quenquam quod Gal. II. 9 Cephas medius inter Iacobum et Iohannem legitur. In manuscripto enim antiquissimo qui ex Graecia in Angliam devenit, abest ibi id nomen. Graeci posteriores apposuere'[10]. In XXIV capite Matthaei v. 30 scripseram: 'post tot doctrinae et regiminis corruptelas' addidi post 'tot' haec verba: 'non paucis in locis', paulo post in explicatione illorum καὶ τότε κόψονται post ista verba: 'ob judicia illa severissima quae simul ubi repurgata erat doctrina exercebantur a Christo' delevi ista: 'in Babylonem pietatis corruptricem'[11]. Quia cognovi postea, seria studiorum intentione, quae de Babylone in Apocalypsi dicuntur ad alia tempora pertinere, quomodo et ostendi in illis de Antichristo. Rogo igitur, ut praeter curam illam communem, quam meis rebus omnibus impendis, inquiras, an haec omnia ita posita sint, ut volui. Mitto simul indiculum corrigendorum in Annotatis ad Evangelia usque ad finem M. Sunt quaedam leviora, sed quae tamen adscribenda fuere vel in hoc, ut sequens editio fiat perfectior. Ad eandem commendandam pertineret plurimum, si quis satis istorum intelligens Graeca et siqua sunt Hebraea interpretanda interpretaretur Latine eaque versio poneretur in margine nomine etiam interpretis commemorato.

Ubi haec, quae nunc praelum versat, editio processerit, Curcellius inter primos esse debet, cui debetur exemplar et quidem compactum. Deinde caeteri quos nosti.

Haec scripseram, cum tuas accepi literas scriptas 26 Novembris[12]. D. Utenbogardo[13] amicisque aliis ac tibi gratias ago, quod tantam in rebus meis curam sumitis. Spero quae nunc eduntur emendatiora fore, maxime si Blavii[14] velint σπεύδειν βραδέως[15] et doctorum utantur opera. Vatem Molinaei[16] nondum vidi, velim tamen.

De Petro[17] plane nullas causas mutandi consilii video. Ea aetas est ipsius et profectus tam modici, ut magnos honores sperare nondum debeat neque advocatio ipsi, quo munere multi functi sunt viri nobiles, potest esse dedecori. Lucrum erit prout ipse sua diligentia merebitur. Una urbs est Amstelodamum, in qua fidos amicos habeamus, in qua ille tutam sedem habere possit, in qua sine periculo ac damno conscientiae possit satisfacere. Rogo, me quantum potes in hoc adiuves et senatorem Reigersbergium[18] idem ut faciat, roges. Sed puto illum in suis consiliis

6 D.w.z. de planovellen van de *Annotationes*; vgl. n. 4.
7 Etienne de Courcelles. Hij verzorgde voor Grotius correctiewerk.
8 Grotius' vriend Gerardus Joannes Vossius, hoogleraar te Amsterdam.
9 De uitgave der *Epist.* geeft in plaats van 'Nec' abusievelijk: etc.
10 *Annotationes in libros Evangeliorvm...*, p. 293. Met het 'manuscriptum antiquissimum' doelt Grotius op de codex Alexandrinus van het Nieuwe Testament; vgl. no. 4632, n. 16.
11 *Annotationes in libros Evangeliorvm...*, p. 419v., waar de passage echter niet zoals door Grotius geciteerd is afgedrukt.
12 No. 4946.
13 De remonstrantse predikant Johannes Wtenbogaert.
14 Dr. Johan en Cornelis Blaeu, drukkers-uitgevers te Amsterdam.
15 Vgl. Gellius, *Noct. Att.* X, 11, 5: σπεῦδε βραδέως.
16 *Petri Molinæi Vates, Seu de Præcognitione futurorum & de Bonis Malisque Prophetis, Libri V. In quibus etiam explicantur difficiliores nonnullæ Veteris & Novi Testamenti prophetiæ.* Lugduni Batavorum Ex Officina Ioannis Maire MDCXL.
17 Voor Grotius' wensen ten aanzien van zijn zoon Pieter zie men nos. 4897, 4918 en 4921.
18 Grotius' zwager Nicolaes van Reigersberch.

spectare, quod princeps[19] sit probaturus, quod ego nobis spectandum non puto. Uxor mecum sentit.

19 Frederik Hendrik; zie no. 4897 postscriptum.

Nihil hic agitur. Erlachius[20] hic est sperans dignitatem marescalli Franciae pro praefectura Brisacensi. Exspectantur dux Longavillanus et Harcurtius[21]. Fridbergam machinis verberat Glenius[22].

Deus matrem nostram, te cum uxore ac liberis servet.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 8 Decembris 1640.

Cum Vergoesium intelligam adhuc haerere Diepae, fasciculum, quem ad te ipsi tradendum mittere volueram ad ipsum mitto. Caeterum corrigenda in Annotatis ad Evangelia quousque ea accepi tibi mitto tibique curanda committo idem facturus in sequentibus foliis, ubi ea accepero. Siquis in id tempus cum altera procurabitur editio Annotatorum indicem velit facere verborum et rerum, is utilem lectoribus operam navarit.

Haec postquam scripseram, vidi ventum Vergoesio adversari ac metuens, ne is ventus diu duret, redii ad priorem sententiam tibique fasciculum mitto Vergoesio scriptum, cujus vices in hoc negotio frater ejus[23] supplere poterit, si ille serius quam res haec fert, venerit. Dedi eidem Vergoesio exemplar bene correctum trium antehac ἀνωνύμων. Si is non adsit in tempore, rogo te aliud exemplar bene correctum ex iis, quae antehac monui Blavio mittas et inter alia, ubi Polycarpi epistola[24] nominatur, dele hoc: ‘ad Smyrnenses’. Est enim ἁμάρτημα μνημονικὸν.

4960. 1640 december 8. Aan I. Jasky[1].

Nobilissime domine,

Duplex stirps virilis regi edita[2] haud dubie ingens est firmamentum Galliae, sed et reginae magnam spem dat adipiscendae auctoritatis, quam hactenus vix ullam habuit.

D. Mileterii[3] conatus non possum non laudare ideo, quod[4] ejus pietas mihi sit cognita. Eventus in Dei est manu. Magni interim est animi magna sperare et labores praesentes atque odia sibi sumere, ut vel serae posteritati aliqua inde nascatur utilitas.

20 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach.
21 Henri d'Orléans, hertog van Longueville, en Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
22 Gottfried Huyn, graaf van Geleen, keizerlijk bevelhebber.
23 Zie boven n. 5.
24 Grotius had dit verzoek ook al op 10 november gedaan; zie no. 4918.

1 Hs. Gotha, Stadtarch., cod. A 473, f.º 34. Gedrukt *Epist.*, p. 658; *Epist. ad Iaski*, p. 79. Beantw. dd. 24 januari 1641 (dl. XII). Israel Köhne, genaamd von Jasky, was een invloedrijk man in zijn geboortestad Danzig.
2 De latere Lodewijk XIV en de jonggeboren Philippe, hertog van Anjou.
3 Théophile Brachet, sieur de la Milletière.
4 De uitgave der *Epist.* heeft: quia.

Miror episcopos Poloniae moliri rem adversam adeo legibus ac[5] moribus receptis. Posset[6] haec res omni nobilitati Polonicae curam iniicere[7] circumcidendi episcoporum potentiam.

Principem Casimirum[8] copias secum habere electori Brandenburgico[9] militaturum[10] etiam huc perlatum est. Non puto vel hoc placiturum nobilitati Polonae[11]. Conjugium autem illud, de quo apud vos rumor est, non video, quid principi Casimiro boni adferre

5 De uitgave der *Epist.* heeft: moliri adeo adversa legibus et.
6 De uitgave der *Epist.* heeft: Possit.
7 De uitgave der *Epist.* heeft: indicere.
8 Jan II Kazimierz.
9 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg († 1 december 1640).
10 De uitgave der *Epist.* heeft: militaturas.
11 De uitgave der *Epist.* heeft: Polonicae.

possit, nec causam video, cur ex protestante familia feminam[12] sibi velit sumere, cum tot aliae et magnae domus plenae sint virginum.

Hic non multum agitur ut plerumque hyeme. Rex venatur, cardinalis[13] inter tot negotia otium invenit ad spectandas fabulas. Principes regii sanguinis taciti dolent retro ferri spes suas. Miles legitur novus, veteri quaeruntur hyberna. Nummi pretium mutatur, onera populi crescunt, maxime in res promercales.

In Italia quiescitur et videtur res ad pacem spectare illis tantum in locis.

Catalani non omnes eadem volunt aliis ad Galliae auxilia, aliis ad reconciliandam sibi regis Hispaniae gratiam spectantibus.

Vale, vir nobilissime.

Nobilitatis vestrae[14] addictissimus
H. Grotius.

VIII Decembris MDCXL.

Adres: A monsieur monsieur Jasky, gentilhomme à Dantzig.

4961. 1640 december 8. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Ex multorum sermonibus cognosco sollicitam esse hanc aulam super negotio foederis cum regno Suedico[2] et in metu, ne haec res aliquando in pacem Suediae cum imperatore transeat. Ego in re suspensa suspensis etiam verbis utor.

Erlachius[3] hic est crediturque pro Brissacensi praefectura accepturus dignitatem mareschalli Franciae. Et dux Longavillanus et Harcurtius[4] brevi hic erunt. Cardinalis autem Hispanus aegrotare dicitur, Leopoldus[5] hiemem acturus Ratisbonae. Interim spargi per Franconiam, Sueviam et Wetteraviam imperatoris copiae ac porro usque ad vicina Batavis; Fridberga verberari machinis Glenii[6].

Marinus noster[7] aegrotat rogatque me, ut hanc chartam pro suis literis ad Sublimitatem tuam mittam, cui ipsum ipsiusque necessitates, ut feci antehac, nunc quoque commendo.

12 Louise Charlotte van Brandenburg, oudste dochter van keurvorst Georg Wilhelm, later hertogin van Koerland.
13 De uitgave der *Epist. ad Iaski* heeft in plaats van 'Rex venatur, cardinalis': Rex cum cardinali.
14 De uitgave der *Epist. ad Iaski* heeft: Tuae.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 658; *Oxenst. Skrift.* 2. afd. IV, p. 88.
2 Het verdrag tussen Zweden en Frankrijk werd in juni 1641 verlengd; zie Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI. I, p. 207vv.
3 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach.
4 Henri d'Orléans, hertog van Longueville, en Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
5 Aartshertog Leopold Wilhelm, broer van keizer Ferdinand III.
6 Gottfried Huyn, graaf van Geleen, keizerlijk bevelhebber.
7 Charles Marin(i), Zweeds resident in Zürich. Hij schreef Grotius geregeld over zijn financiële problemen veroorzaakt door het uitblijven van zijn salaris. Grotius bepleitte in de loop van 1640 enige malen zijn zaak bij Oxenstierna; vgl. nos. 4633, 4759, 4803, 4859 en 4973.

Civitas Leodiensis ita se in obsequium episcopi et principis sui[8] restituit, ut pars illa, quae Gallorum consiliis se dederat, afflicta jaceat residensque Galliae[9] ob summa pericula coactus fuerit discedere. Idem ne apud Catalanos eveniat, video a multis metui.

In Italia aut fit pax aut facta est revocabiturque a Roma legatus Estraeus[10], hinc nuntius Scottus[11], ut omnia inter papam et regem Galliae simultates tollantur. Mazarinus

8 Ferdinand van Beieren, keurvorst-aartsbisschop van Keulen.
9 Louis de Fiquelmont, abt van Mouson.
10 François-Annibal d'Estrées, markies van Coeuvres.
11 Ranuccio Scotti.

inde rediens multas theatrales machinas ad cardinalem Riceliacum, qui domi suae ingens theatrum suscitat[12], adferet.

Deus pro malis nuntiis qui de regina rebusque Suedicis per inimicos sparsi sunt[13], det nobis res bonas et ad id, excellentissime et illustrissime domine, tuam Sublimitatem servet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 8 Decembris novi Calendarii anni 1640.

Discimus jam Gallicas cohortes ire ad Catalanos acceptis novem obsidibus; regem Hispaniae Madritii esse; exercitum ejus Caesaraugustae; in Italia prolatas indutias; ducem Carolum[14] in agro Treverico esse; Peronae agi de mutandis captivis; occisum a Rosae[15] milite Bredam castrorum praefectum[16] et qui sub eo erant milites ferme mille caesos aut captos. Anglos minari usuros se vi ob naves suorum ab archiepiscopo Burdegalensi[17] captas; a novo onere solidi in libram eximi panem, vinum et esculenta quaedam; rogare comitem Suessionensem[18], ut licentia antehac sibi concessa manendi in urbem Sedani prorogetur in triennium.

Aiunt quidam Hispaniae regem consultare de transscribenda in Ferdinandum III Belgica et jure quod habere se in Batavos putat accepta permutatione aliqua. Haud absurda cogitatio, quia et imperator terras multas imperii tenet vicinas Belgis et facilius ipse quam rex Hispaniae cum Batavis pactiones aliquas facere poterit bello finiendo aut suspendendo.

Adres: Axelio Oxenstiernae, sacrae reg. Maj. regnorumque Sueciae senatori et cancellario.

4962. 1640 december 8. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

Ick hoope, dat Calcar wel bewaert sal werden ende dat de Staten der Vereenigde Nederlanden onder de hant daerop sullen letten. Dat de keiserschen souden willen blijven uit die quartieren tusschen Rijn ende Maes, can ick niet wel geloven.

12 Het theater werd op 14 januari 1641 geopend met de première van de *Mirame* van Des Marests. Vgl. C. Burckhardt, *Richelieu* III, p. 451 en n. 7; A. Adam, *Hist. litt. fr.* I, p. 468v.; Tallemant des Réaux, *Historiettes* (ed. A. Adam) I, p. 906.
13 Zie hierover no. 4926 van Georg Keller.
14 Karel IV, hertog van Lotharingen.
15 Rheinhold von Rosen, een van de directeuren van het leger van wijlen Bernhard van Saksen-Weimar.
16 Hans Rudolph, vrijheer van Bredaw, luitenant-generaal in keizerlijke dienst.
17 Henri d'Escoubleau de Sourdis. Het betreft vermoedelijk de in juli 1640 buitgemaakte schepen die ten behoeve van Spanje voeren; vgl. Sue (ed.), *Corresp. d'Escoubleau* II, 221, 223, 226, 358.
18 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK. R 16d. Eigenh. oorspr. Niet ondertek.

Dat van Christiaen Ulrich[2] sal wel doot bloeden ende valt daerop niet te seggen, dewijle hij aen Spaenschen dienst was verbonden.

Van Brasil is vooreerst hier goed, dat sooveel suickers is ingecomen; de vordere particulariteiten sullen wij mettertijd verwachten.

Van Engellant sijn hier vremde geruchten, maer alsoo de havenen gesloten sijn

2 Christian Ulrik Gyldenløve, zoon van Christiaan IV van Denemarken en Kirsten Madsdatter. Hij had zich met 600 ruiters in Spaanse dienst begeven en was bij Meinertzhagen in Westfalen gesneuveld (oktober 1640).

geweest, weten wij niet seeckers. Wanneer ick den ambassadeur van Engelant[3] sal sien, soo sal ick verstaen, wat hij daerop discoureert.

Den graef van Emden[4] doet niet onvoorsichtich, dewijl hij veel met de Vereenigde Nederlanden te schaffen heeft, dat hij de vrundschap van den prins soect. Men sal haest mercken, oft de saecke van 't gouvernement van Vrieslant sal blijven slapen ofte niet[5], want soo men 't gunt gedaen is wil breecken, dat en can sonder groot gewoel niet geschieden.

't Gunt in Swede is gehandelt, nae ick verstae, is niet veel[6]; men wil 't geruchte breed laeten loopen ende daerbij voordeel doen, maer bij de eerste vergadering van Hollant sal hetgunt men nu secreet hout licht uitlecken.

Desen winterschen tijdt furneert niet veele tijdingen. Den hertogh van Longueville ende den grave van Harcourt[7] werden hier verwacht. D'heer Erlach[8] is hier. 't Geruchte loopt, dat hij marescal de France sal werden, mids quiterende het gouvernement van Brisac.

De hertoginne van Savoie[9] heeft een seer magnifique inganck gedaen tot Turijn ende schijnen de saecken haer daer te disponeren tot vrede, soo die niet gemaect en is.

Hier is verbot uitgegaen tegen die van de stadt ende 't lant van Luydick om geen goederen uit Vrancrijck te doen vertrecken nae die quartieren, omdat sij den resident van Vrancrijck[10] soo lang gevexeert hebben, totdat hij is vertrocken, ende alle, die aen Vrancrijck gehangen hadden, uitgezet. Veele meenen, dat het met de Catelans oock soude connen loopen tot sulcken verandering, alsoo veeltijds twist comt tusschen deghenen, die de vrijheit natuirlijck soet sijnde soecken, maer elck deselve interpreteren nae haer manier.

Soo den coninck van Engellant de Engelschen ende Yeren contentement geeft ende tijdt wint, soude 'tselve mischien in Schotlant connen gebeuren. Beide die natiën hebben neiging nae verdraegen 'tgunt de Hollanders eertijds verdragen hebben ende daerom vrese ofte hoop connen licht onder haer verdeeling doen comen, welcke occasie coningen ende princen, die wijs sijn, verwachten ende dan gebruicken.

De quade tijdingen, die hier ende op andere plaetsen geloopen hebben van de doodelijcke siecte van onse coninginne[11] ende van groote tweespalt in de regiering, hoope ick dat onwaer sullen werden bevonden tot confusie van deghenen, die sulcx hebben verziert, ende dat d'heer Banier[12] op 's keisersch leger, dat van Swaben af tot aen de canten van Gelderlant is gestroyt, t'sijner tijdt eenigh advantage sal vinden.

3 Robert Sidney, graaf van Leicester.
4 Ulrich II (1605-1648), graaf van Oost-Friesland.
5 Willem Frederik, graaf van Nassau-Dietz, was de op 12 juli 1640 overleden Hendrik Casimir als stadhouder van Friesland opgevolgd en niet Frederik Hendrik. Zie Poelhekke, *Fred. Hendr.*, p. 512-517.
6 Begin november waren Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva van een ambassadereis naar Zweden teruggekeerd. Hun rapport werd ‘secreterwijse gedaen’ (vgl. no. 4925) aan de Staten-Generaal op 8 en 9 november. Op 14 december bracht Boreel verslag uit aan de Staten van Holland, in welker vergadering ook het op 11 september gesloten verdrag werd goedgekeurd (Res. St. v. Holland dd. 14 en 15 december 1640).
7 Henri d'Orléans, hertog van Longueville, en Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
8 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach.
9 Christine de France.
10 Louis de Fiquelmont, abt van Mouson.
11 Zie hierover no. 4926 van Georg Keller.
12 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.

Van Duitschlant, uitgenomen de saecken, die naerder sijn aen de Nederlandsche quartieren, hebben wij niet dan dat Gleen[13] Fridberg beschiet. Den eertshertogh Leopold[14] verwintert te Regenspurg.

13 Gottfried Huyn, graaf van Geleen, keizerlijk bevelhebber.
14 Aartshertog Leopold Wilhelm, broer van keizer Ferdinand III.

In Switserlant smoocken veele oneenicheden; bij de Grisons sijn die meer blijckende. De naeste vrunden van den doot gebrachte Planta[15] doen groote instantie om justitie te becomen, soodat veele republycquen, die geweest sijn ofte beginnen, quaelijck eene is apparent is te duiren, als die van Venegië, gefundeert op goede wetten, die seer wel werden onderhouden.

Van Constantinoplen boven de continuatie van den ambassadeur van den grooten mogor[16] aldaer aengecomen ende van den Turckschen ambassadeur[17] bij den Polen onderschept hebben wij, dat de vloot uit de Swarte zee te Constantinoplen wierd verwacht ende dat men in 't Arsenal preparaten maecten om nieuwe galeyen te bouwen.

Den coning, coninginne, 's conincx soonen, cardinael ende andere heeren sijn hier wel te pas. Men maect veel geld om tegen 't aenstaende jaer veele soldaten te hebben.

Tot Parijs, den 8 December 1640.

Wij verstaen hier nu de doot van Breda[18] ende duisent man van nieus gevangen off geslagen bij Rosa[19]; voorts dat d'Engelschen dreigen repressaliën te gebruicken vanwegen de schepen genomen bij den eertsbisschop van Bourdeaux[20]; dat hertogh Carel[21] 't lant van Trier ende Lutsenburg opeet; dat tot Peronne gehandelt werdt van wisseling van gevangenen; dat den coning van Spaignië is te Madril, maer sijn leger bij Saragosse; dat de Fransche regimenten marcheren nae de Catelans, dewelcke aen de Fransoisen hebben gegeven negen ostagers; dat den graef van Soissons[22] versoect twee jaeren prolongatie van de toelaeting des conincx, opdat hij magh blijven te Sedan. Van de soux par livre[23] is vrijgestelt het broot, wijn ende vleesch. De trefves in Italië is verlengt.

In dorso schreef Van Reigersberch: Broeder de Groot, uyt Paris, den 8 Decemb. 1640.

4963. 1640 december 8. Aan J.A. Salvius[1].

Illustrissime domine,

Multum debeo Excellentiae vestrae, quod me edocuerit antehac[2], quibus nodis implicetur negotium de federe. Ego enim ad eam normam apud multos, qui ad me quotidie veniunt, ut aliquid ea de re audiant, mea verba compono, spem neque abscindens neque nimium affirmans monstransque interim onerosum esse Suediae

15 Rudolf Planta von Steinberg; vgl. no. 4958, n. 19.
16 Behadir-Ghiraï, groot-mogol van de Krim-Tartaren. aant.
17 Een niet nader geïdentificeerde gezant naar Moskou.
18 Hans Rudolph, vrijheer van Bredaw.
19 Rheinhold von Rosen, een van de directeuren van het leger van wijlen Bernhard van Saksen-Weimar.
20 Henri d'Escoubleau de Sourdis. Vgl. no. 4961, n. 17.
21 Karel IV, hertog van Lotharingen.
22 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
23 Vgl. no. 4944, n. 9.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 657.
2 Ontbreekt; vgl. echter no. 4938 dd. 20 november.

hoc bellum multisque in Suedia id esse nolentibus, quod exhauriatur colonis terra, partim et pecuniis, quae ibi non tam facile quam alibi proveniunt. Federis antehac facti[3] hunc esse sensum, ne usquam pax aut induciae longiores sesquimestribus fiant nisi de communi consensu esseque id plane necessarium, quod belli ubique connexa sit causa et, si qua ex regione tollantur arma, eadem alias premant. Pacem communem ab hoste valido obtineri melius non posse quam

3 Het Verdrag van Wismar tussen Zweden en Frankrijk, geratificeerd op 15 maart 1638; zie Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI. I, p. 161v. Het werd in juni 1641 verlengd; zie *ibid.*, p. 207vv.

si in Austriam, belli altricem et jampridem a belli malis immunem, transferantur arma ac sic imperator damna ea sentiat, quae alios Germaniae principes jubet pati.

Siquid ultra est, in quo juvare possim Suediae commoda, de eo Excellentiae vestrae monitus exspecto Deumque rogo Excellentiam vestram diu sospitet.

Excellentiae vestrae addictissimus obligatissimusque
H. Grotius.

Lutetiae, 8 Decembris 1640.

Ebstenius[4] se Excellentiae vestrae commendat et ego rogo, ejus laborum habeatur aequa ratio.

4964. 1640 december 10. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Cum proxime scriberem eram paulo occupatior; nunc plus suppetit temporis. Addam igitur ad ea, quae ante octiduum scripsi[2], Mairium[3] editionem de Veritate religionis christianae[4] plus quam oportet differentem egregie a Jansonio Amstelodamensi[5] delusum, cujus jam editio cum notis[6] ubique prostat. De Poematis tuis novis[7], item Notis ad Lucanum[8] et praecipue ad Vetus Testamentum[9] serio cogitabo et Blavii[10] sciscitabor sententiam. Heri ab eo litteras accepi; vidi et antea a Corcelio[11] ad Utenbogardum[12] scriptas, in quibus uterque de mendis plurimis in tuo apographo Annotatorum[13] conqueruntur, hic vero etiam de nimia typographi festinatione. Nunc Blavius rescribit lentius aliquanto procedi neque tamen, quousque processerit, palam facit, quare iterum mihi monendus erit. Interea et hoc scias velim

4 Johan Epstein, Zweeds agent in Parijs.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Naast een aanvullend antw. op no. 4941 (postscriptum) antw. op no. 4950; beantw. d. no. 4981.
2 No. 4953 dd. 3 december 1640.
3 De Leidse drukker-uitgever Jean le Maire.
4 Zie voor deze editie Ter Meulen-Diermanse no. 952.
5 Johannes Janssonius, uitgever te Amsterdam.
6 De editie vermeld door Ter Meulen-Diermanse onder no. 951.
7 *Hug. Grotti Poemata, omnia. Editio quarta.* Lugduni Batav. Apud Hieronymum de Vogel. MDCXXXXV; Ter Meulen-Diermanse no. 5.
8 *M. Annæi Lvcani Pharsalia...Additæ sunt in fine Hvgonis Grotii notæ...* Amsterodami Apud Ioannem Blaeuw. A.^{o} MDCXLIII; Ter Meulen-Diermanse no. 430.
9 *Hugonis Grotii Annotata ad Vetus Testamentvm Tomus I, II, III.* Lvtetiæ Parisiorvm, Sumptibus Sebastiani Cramoisy... MDCXLIV. Prostant Amsterdami, Apud Ioannem Blaev. Ter Meulen-Diermanse no. 1137.
10 Dr. Johan of Cornelis Blaeu, drukkers-uitgevers te Amsterdam.
11 Etienne de Courcelles. Hij verzorgde voor Grotius correctiewerk.
12 De remonstrantse predikant Johannes Wtenbogaert. De brief van Courcelles ontbreekt.
13 Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum...*; Ter Meulen-Diermanse no. 1135.

errata in tribus anonymis[14] commissa eorumque indiculum jam apud Blavium esse ibidemque servari.

Ad alteras tuas Cal. Dec. datas[15] ut respondeam, tribus verbis dicam gratum mihi esse, quod in posterum parum tibi rei futurum sit cum homine tam insolente et apud hominem iracundum nimium valente[16]. Ego eas aedes - de quibus scribis - non frequento, imo ne quidem toto eo tempore, quo uxor hic fuit, nisi semel ut puto. Illa cum

14 *Commentatio...de Antichristo...*; *Explicatio...de fide & operibvs*; *Explicatio Decalogi...* Zie voor de volledige titels no. 4684, nn. 4, 5 en 2. De traktaten werden afgedrukt achter de *Annotationes in libros Evangeliorvm*... ; zie Ter Meulen-Diermanse nos. 1102, 1111 en 1118.

15 No. 4950.

16 Michel le Blon. aant.

abesset, vocatus accessi neque filius amplius quam semel toto hoc anno ibi fuit, quare facile nobis est inde abstinere; totius rei gestae narrationem a te perscriptam mihi servabo. Illud uno verbo addam nosse me hominem, qui testem se auritum adducere posse ait; qui verba, e quibus tota exorta est disputatio, e tuis litteris ab eo, quem nosti, praelecta sibi esse sit asseveraturus, sed et illi et sibi lites displicere.

Ad alia ut veniam intelligo Heinsium[17] magno cum dolore ex calculo, ut putatur, orto conflictari et medicos quidem judicare, si accedat febris, actum de eo fore.

Molinaeus[18] - id est, ut et Blavius monet, Fronto - in suo de Vate libro[19] multa definit dictatoria auctoritate; pauca probat, sufficit ei, quod a calcato protestantibus tramite non recedat, sed eum librum cum jam tibi visum aut brevi videndum putem, plura non addam.

Tua adversus Maraizium[20] videre multi hic expetunt, quidam et priora legere nolunt, antequam et illa tua prodierint; aliis viris antiquitatis ecclesiasticae peritis quid de annorum computo Mareziano videatur, scire aveo neque enim scio an semper Baronius, quem allegat pro ipso faciat[21].

Pro filio minore[22] pecuniam, quam habui, Vickefordio[23] persolvi; medio[24] libenter suasorem me praebebo, ut tuis consiliis animum adjiciat, sed ut vereor frustra. Mater, quae jam paulo infirmior est, uxor, liberi tibi omnia optant salutaria.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, X Decembris 1640.

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de la reine et couronne de Suède. A Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 20 Dec.

En in dorso: 10 Dec. 1640. W. de Groot.

4965. 1640 december 10. Van P. Spiring Silvercrona[1].

17 De Leidse hoogleraar Daniel Heinsius.

18 Pierre Du Moulin. Hij had onder het pseudoniem Hippolytus Fronto Caracotta een *Strigil adversvs commentationem...de Antichristo...* tegen Grotius' *Commentatio...de Antichristo* geschreven. Zie Ter Meulen-Diermanse no. 1100, rem. 5.

19 *Petri Molinæi Vates, seu de Præcognitione futurorum & de Bonis Malisque Prophetis Libri V...* Lugduni Batavorum Ex Officina Ioannis Maire. MDCXL. Zie voor de volledige titel no. 4959, n. 16.

20 Samuel Desmarets - Maresius -. Ook hij had tegen Grotius' *Commentatio...de Antichristo* geschreven: *Dissertatio de Antichristo...* Zie Ter Meulen-Diermanse no. 1100, rem. 5. Grotius antwoordde in zijn *Appendix...De Antichristo...*; Ter Meulen-Diermanse nos. 1128 en 1129.

21 Zie Grotius' antwoord, no. 4981.

22 Diederik.

23 Joachim de Wicquefort, koopman en bankier te Amsterdam.

24 Pieter de Groot.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13. Orig. Niet ondertek. Petter Spiring Silvercrona was resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag.

Mijnheere,

Mij is u Ex.tz hoochaengenaemen met dese ordinarie van den eersten deses[2] wederom wel geworden; bedancke u Ex.tz voor desselfs comunicatie ten alderhoogsten.

Daerentegens willen dese wintersche daegen mede niet toelaeten yets gedenckenswaerdichs van hier te melden. Alleen sal ick dat seggen, dat zijn Hooch.t mijnheere den prince van Oragnen den 6den deses alhier wederom is aengelangt.

2 Grotius' brieven aan Spiring Silvercrona van 1640 ontbreken.

Wat ons d'advisen uyt Duytsland sijn medebrengende heeft u Ex.tz uyt bijgaende copye[3], gelijck deselve mij gecomuniceert wort, te sien.

Voorts soo bedancke ick u Ex.tz ten hoogsten voor de goede affectie ende welmeeninge, die u Ex.tz mij soo soorgvoudelijck is toedraegende, ende sonderlijck wegen het bedencken, dat u Ex.tz mij voorsteldt van een secretaris te houden, waermede ick tegenwoordich ben, die soowel in de latijnsche, Hoochduytse ende Sweetse spraeck als daerenboven in de reeckenkunst wel geverseert is. Nevens hem hebbe ick noch een borst, die wat in 't Hoochduyts, Fransch ende Hollands ervaeren is; doch alsoo onderwijlen bij sterven ende affgaen van den eenen off den anderen ick mochte in gebrecke coomen, soo sal ick dieswegen u Ex.tz alsdan occasie hebben daeromme moyelijck vallen.

Van des heeren Straesborgers[4] hoope hebbe ick niet gehoort, maer daer valt hier occasie genoech, soo de hoochloffell. regeeringe hem hier employeeren wild.

Hiermede eyndende ende naer u Ex.tz met desselfs famille godelijcker protectie bevolen hebbende verblijve ick

u Excell.tz dienst- ende vruntwillige.

Haagh, den 10 10bris 1640.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 20 Dec.

4966. 1640 december 11. Van G. Keller[1].

Hochedel, gestrenger Herr Ambassadeur, sehr hochgeehrter Herr undt Patron,

Von unssrer Armee haben wir keine sonderliche Nachricht, allss allein dass selbige den 23. passato bey Einbeck general Rendez-vous halten undt den 29. detto des Herrn Generalfeldtmarschallen Banners Exc.[2], nachdem sie zuvorn mit Hertzog Georgens fürstlicher Gnade[3], welche zu dem Ende in Person zu Pickeburg erwartet wurden, sich unterredet, selbst hinnach folgen undt vermutlich ihren Marche nach Böhmen nehmen sollten, welches meinen vor 8 Tagen überschriebenen, aber doch noch in Zweiffel gehaltenen Avisen[4] den Glauben gäntzlich benehmen thut.

Im übrigen ist ausserdeme, so in mitkommendem Extract[5] zu finden, gantz nichts zu berichten, derohalben ich hiemit schliesse undt allzeit beharre in der Devotion

Ew. Excell. gantz gehorsamben Dieners

G. Keller mpp.a

3 Bijlage no. 29.
4 Paul Strasburgk, Zweeds diplomaat.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 12. Eigenh. oorspr. Georg Keller was secretaris van de Zweedse gezant in Hamburg, Johan Adler Salvius.
2 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
3 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg
4 Zie no. 4956.
5 Ontbreekt.

Hamburg, den 1. Decemb. 1640.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 3 Ian.

4967. 1640 december 12 (?). Aan N. van Reigersberch[1].

Van de negen Ostagiers gegeven by de Katalanen aan Vrankryk, waren'er drie hier

1 Gedeelt. gedrukt Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 260.

gekomen, een Priester, een Edelman, een Burger[2]. 't Is goed gevonden, dat zy de hoedanigheit zouden aannemen van Ambassadeurs, en hebben in hun nieuwe geboorte zoo veel eer gehad, als Hollandt na veertig jaar vegtens, dat zy by den Koning zyn gebragt door den Hartog de La Force[3], en als zy den Koning hadden begonnen te spreken, belast zich te dekken. Waarschynelyk is dit geschiedt om die natie onverzoenelyk te maken met den Koning van Spanje, en andere natien zoo in Spanje als Italie het zelve voorbeelt te doen volgen. Maar terwyl de Katalanen hier de eer ontfangen, die zy mogelyk niet gehoopt hebben, zoo gaan hunne zaken in hun eigen Landt niet zoo zy wenschen.

4968. 1640 december 13. Van I. Jasky[1].

Illustrissime et excellentissime domine, domine observandissime,

Pro voto, quo Excellentia vestra civitatem nostram prosequitur, ut secura periculi aliorum certamina intueri possit, maximas ago gratias. Utinam vero isti felicitati et illa accedat, ut aliquando Excellentiam vestram suum incolam dicere queat! Christianorum esset non tantum bella sua, sed imprimis de religione certamina moderari et sopitis inter se dissidiis Turcarum potius cum Tartaris et aliis Mahometismum profitentibus de Mahometis institutis disputationes audire, quam suas de fide quandoquidem ad fidem nihil facientes opiniones tenaciter defendere. Inde illa tot precibus et lachrymis a piis christianis flagitata mutua tolerantia sequeretur nec nos, ut iam, proh dolor! fit, mutuis odiis conficeremus.

In illam sententiam papa pacis ecclesiasticae - ut multi affirmant - studiosissimus facile induci posset, praesertim si evangelici desinerent invidioso isto Antichristi nomine ipsum appellare. Non video, cur quidam theologi tam vehementer defendant papam Antichristum esse, cum nullus sit articulus fidei et hoc illaesa fide christiana credere vel non credere possim. Nec ideo dogmata omnia pontificia ille approbat, qui papam Antichristum non esse affirmat. Inprimis papae hoc concedi posset, si inquisitionem, illam conscientiarum torturam, abrogare nec dissidentes de ecclesia romana pro haereticis habere et execrari vellet.

Elector Brandenburgicus[2] 1. Decembris hora septima vespertina inopinata morte Regiomonti defunctus est. Aetate erat vegeta, sed corpore ob nimios bibendi excessus valde debili. Qua de causa merito inter theologos quaeri posset, an praefixum a Deo vitae terminum attigerit an inordinate vivendo eum praeoccuparit. Quae quidem quaestio, ut summae difficultatis est, ita a plurimis theologis non ea, qua par est prudentia expenditur praesertim ab illis, qui absolutum illud decretum tantopere urgent nihilque immoderatae hominis luxuriae aut aliis externis causis attribuunt.

Sed praestat hic terminum figere quam fines epistolae excedere, quam voto pro incolumitate Excellentiae vestrae finio meque favori eiusdem quam diligentissime commendo.

Excellentiae vestrae obsequentissimus
Isr. Iaskii.

2 Niet nader geïdentificeerd. aant.
3 Jacques Nompar de Caumont, hertog van La Force.
1 Gedrukt *Epist. eccl.*, p. 973. Antw. op no. 4908; beantw. dd. 19 januari 1641 (dl. XII). Israel Köhne genaamd von Jasky, was een invloedrijk man in zijn geboortestad Danzig.
2 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.

Dabam Dantisci, 13 Decembris Anno 1640.

4969. 1640 december 13. Van Ch. Marini[1].

Monsieur,

Après un long silence le sieur Mukel[2] à la fin m'a rescrit s'excusant de ne me pouvoir assister d'argent mesme par manière d'emprunt, ayant comme il dit tant de despences sur ses espaules que mesme il ne peut avoir son gage complet qu'il tire toutes fois à son plaisir. Je n'eusse point attendu ce refus de luy et m'en plein en Suède où i'escris en telle sorte qu'il peuvent bien comprendre où ie mire, estant cent mille fois mieux pour moy d'avoir mon congé que de continuer ma charge en telle sorte et vous supplie, monsieur, très affectueusement de prendre à coeur mes intérests et esveiller à quelque compassion pour le moins ces milords, s'ils ne veulent faire ce qui est raisonable en mon endroit, car ie n'ay point mérité ce traittement et veux pourtant espérer qu'ils me payeront mes arrièregages, que ie dois desià estant endeubté jusques aux oreilles. Je désire servir la Suède plus qu'à aucun autre estat, mais il [est] raisonable que i'en aye mon pain avec ma famille qui en si jeune aage s'augmentera, ma femme[3] estant derechef grosse. Je vous envoye pour ce suject mon paquet ouvert avec la lettre à la reine, estant contraint d'estre importun, autrement la honte et le dommage m'en demeure et certes ie rougis quasiment de paroistre par la ville, tant on se moque de moy, que ie supporte un si mauvais traittement n'ayant point de quoy y remédier et mendiant tousiours l'argent avec gran deshonneur.

Un bruict court que nostre reine est morte et que Denemarc se prépare pour attaquer la Suède.

Banier[4] marche en Saxe ayant envoyé devant le général major Phul[5].

Les Suisses sont de retour de Milan fort desgoustés des Espagnols. Ils veulent faire autant à la France et en rappeller leur gens, mais à gran peine les protestans y consentiront. Ces pauvres gens ne cerchent que l'argent et à cause de cela s'attirent la haine de tout le monde.

Monsieur Mukel m'escrit que si ie sollicitois bien près de monsieur Heuf[6] l'argent qu'il me doit, qu'il ne le sçauroit refuser à bon droit, mais ce bon homme n'entend pas où la faute gist.

Ie me reccomande à vos bonnes grâces et demeure, monsieur,

tout le vostre

C. Marin m.s.

De Zurig, ce 3/13 de xbre, l'an 1640.

On dit que les Hollandois ont fait alliance avec la Suède pour quinze ans, dont i'attend vostre advis[7].

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Eigenh. oorspr. Charles Marin(i) was Zweeds resident in Zürich.
2 Friedrich Richard Mockhel, Zweeds resident te Benfeld.
3 Alessandra Paravicini Capelli.
4 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
5 Adam von Pfuel.
6 Johan Hoeufft, bankier te Parijs.
7 Het verdrag tussen Zweden en de Republiek was op 11 september getekend; zie Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI. I, p. 192-195, en Aitzema, *Saken v. St. en Oorl.* II (f.^{o}), p. 691-698.

Boven aan de brief schreef Grotius: Receu le 27 de Dec.
En in dorso: 3/13 Dec. 1640 Marin.

4970. 1640 december 13. Van P. Pels[1].

Mijnheer,

U Ex.[cie] hebbe over 8 daegen letst geschreven[2]. Daer en is geene veranderinge, altoos evenwell goetgevonden H.H.M. te confirmeeren de doot van den churvorst van Brandenborgh[3], daervan datteyckende advertencie an den kayser en coning van Polen gespedieert sijn.

Daer sijn veele verresiende lieden swaerhoofftigh vreesende van alle aude bekende bontgenotten verlaeten sijnde de nieuwe tot naerdeel van de onbeminde van 't heuys Oostenrijck haere personnage sullen speelen hebbende tot Weenen sonder reden audiëncie gegeven omme dor surprinse de vestung ter Munde vor Dansick te investeeren omme alsoo aen de Oostzee te kommen. Wat en salder niet gepractiseert worden omme meester van de Preuysse zeehavenen te worden, daer beuyten twiffell de geïnterresserde een waackent oog op sullen hebben[4].

Van den general Arnem[5] en consorten haer leveën en hoort men niet; met hooghgemelden churforsten afsterven sullen veele consilliën veranderen.

Ick sall altijt blijven, mijnheer,

u Ex. willige diener

Paulus Pels.

Dantsick, 3/13 Xbr. 1640.

Bijgaend eenen brieff van monsieur Jaski[6] en een aen mijn soohn[7].

Adres: Son Ex.[z]

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 17

En in dorso: 13 Dec. 1641 (!). Pels.

4971. 1640 [december] 15. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16. Orig. Eigenh. ondertek. Paulus Pels was Staats agent in Danzig. Zijn zoon Pieter was in de jaren 1638-1641 Grotius' secretaris.
2 No. 4957 dd. 6 december 1640.
3 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg, was op 1 december 1640 nieuwe stijl overleden.
4 In de tekst volgt doorgestreept: en mij in ongenade niet verdencken. Dit mijne advis.
5 Hans Georg von Arnim-Boytzenburg.
6 Israel Köhne, genaamd von Jasky; zie no. 4968.
7 Pieter Pels.
1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a. ep. 269, Gedrukt *Epist.*, p. 659. Verschillen in orthografie en aperte onjuistheden in de copie Uppsala zijn niet gesignaleerd. Ludwig Camerarius was als Zweeds gezant in Den Haag op 11/21 augustus teruggeroepen, maar zijn pensionering werd eerst in september 1641 volledig geëffectueerd.

Deum iterum precor, ut quicquid de domicilio constitutura est Excellentia vestra, id omne ipsi domuique ipsius bene vertat. Suediae Palatinaeque familiae gratulor, quod parata etiam in posterum habitura sibi sint consilia prudentiae per longam aetatem multosque casus quaesitae; mihi vero gaudeo, quod ubicumque victura est Excellentia vestra, ibi me certum amicum esse habiturum confidam.

Si majoris Anglorum partis valent desideria, arma a Scotis in Austriacos vertentur. Caeterum aulae consilia non semper populorum votis respondent. Forte quae in hominum quorundam eminentium fortunis ibi evenit mutatio, etiam consiliorum aliquam mutationem adferet. Exspectemus et, si evenerit, fruamur.

Audimus hic bene convenire inter imperatorem et Bavarum[2]. Quid autem Bavarus, ubi aliquando ad colloquia ea de re ventum fuerit, Palatinis principibus[3] sit oblaturus, valde aveo scire. Conjecturam inde capiemus, quanti aut regem Angliae Daniaeque faciat Bavarus aut duo isti reges Palatinum. Principem Rubertum seorsim tentari pridem audivi, sed absit, ut credam eum conditiones suas separaturum a capite familiae suae et illaturum discordiam inter eos, qui, ut maxime concordent, aegre recuperabunt veterem dignitatem.

Si de coronanda uxore[4] hoc tempore imperator cogitat, apte dici potest:

> magna otia coeli:
> Non est, quod video, non est quod agatur apud vos.[5]

Mirus hic rumor ruit, quem falsum esse velim quamprimum cognoscere, de morbo et Lunemburgici et Bannerii[6] ex veneno, unde et alii perierint. Copias autem Bannerii refectas merito gaudemus.

Fridbergae captam urbem a Glenio[7], arcem contra eum defendi et hic audimus. Additur derelicta a Saxonicis Zuichaviae obsidio.

Tam Polona quam Dana nobilitas, quibus non minus juris est in reges suos, quam regibus in ipsos, non facile ferent suam quietem, securitatem ac reditus turbari ob controversias regnis inutiles. De Prussiae civitatibus idem arbitror. Si electoris Brandenburgici filius[8] ad electoratum pervenit, optabit forte citius pacem cum Suedis quam consequetur.

In negotio foederis Suedici cum Gallis[9] strenue laborat D. Salvius[10] et ego hic non desino secundas agere. Sed multis nodis res implicatur et jactant Galli supra alia prospera elati Catalanicis motibus se pacem habere posse cum volent; an et qualem volent, multum dubito. Interim tempus ab exitu non longe est neque hoc ignorat hostis.

De novem obsidibus, quos Gallis dedere Catalani pro auxiliis, tres in aulam veniunt acturi simul negotia suae gentis[11]. Maritimis advectionibus multum sine suo damno consulere Catalanis poterunt Batavi.

Rusdorfii Vindicias[12] legam libens. Amavi semper ejus ingenium ac de eo sic judicavi vias eum non semper iniisse, quae essent optimae, sed eas tamen ab eo quaesitas, quas bono suorum principum aptissimas judicavit.

2 Ferdinand III en Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
3 Karl Ludwig van de Palts en zijn broers Ruprecht, Moritz, Eduard, Philipp en Gustav.
4 Maria Anna, zuster van Philips IV van Spanje.
5 Juvenalis, *Sat.* VI, 394-395.
6 Resp. Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg en de Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér. Vgl. ter zake no. 4956.
7 Gottfried Huyn, graaf van Geleen, keizerlijk bevelhebber.
8 Friedrich Wilhelm (1620-1688), na de dood van zijn vader Georg Wilhelm († 1 december 1640) keurvorst van Brandenburg.
9 Het verdrag tussen Zweden en Frankrijk werd in juni 1641 verlengd; zie Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI. I, p. 207vv.
10 Johan Adler Salvius, Zweeds gezant in Hamburg; vgl. no. 4938.
11 Niet geïdentificeerd; vgl. no. 4967. aant.
12 *Vindiciæ cavsæ Palatinæ; sive Adsertio & Deductio Juris inviolabilis ligitimæ Successionis, Serenissimi et celsissimi Principis, Caroli Ludovici, Comitis Palatini ad Rhenum, ...in Electoratvm & Comitatvm Palatinvm, ...Autore Ioanne Ioachimo à Rusdorf...* Anno Domini MDCXL. Johann Joachim Rusdorf, diplomaat en staatsman in dienst van het huis van de Palts, was eind augustus 1640 in Den Haag overleden.

Ginettius cardinalis[13] Augustam transiit iturus, ut creditur, Ratisbonam. Marescallus Hornius[14] a Monacho Ingolstadium translatus libertatem exspectat aut a pace aut a foedere inter Suediam Galliamque. Hi, qui Hohentwilam custodiunt, excursus fecere Altkircham usque.

13 Marzio, kardinaal Ginetti; hij was door Urbanus VIII teruggeroepen als diens vertegenwoordiger ter Keulse vredesconferentie en werd 1640-1642 legaat in Ferrara.

14 De Zweedse veldmaarschalk Gustav Karlsson Horn; hij bevond zich in Beierse krijgsgevangenschap.

In Rhaetis Bormienses et adjuncti illis aliorum pagorum legati quidam jussi de caede Plantae[15] cognoscere. Missi ad Oenipontem alii[16] ad expediendas res novi foederis, qui in fraudem libertatis Engadinorum, ne quid agatur, ablegati sunt; tanta est inter ipsos dissidentia. Galli Rhaetos plane non curant. Sed qui et Gallicas antehac sectati sunt partes, ut Gullerus[17] et Hildenstenii[18], militiam sub Hispano sumpsere. Pensionum, quas Hispani Rhaetis debent, pars soluta est, pars nondum.

In Italia induciae adhuc sunt, sed fore ut brevi abrumpantur ajunt Galli, qui interim Casali de rebus necessariis et recenti milite prospexerunt. Leganesius[19] autem aegre exercitum conservare dicitur, quod imperare Pedemontanis non possit, ut antehac, arma, commeatus, pabula.

Deus Excellentiam vestram, illustrissime domine, diu sospitet.

Excellentiae vestrae omni observantia devinctus
H. Grotius.

Lutetiae, 15 [Decembris][20] 1640.

Adres: Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario et legato apud praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: Redd. Hagae 13/23 Decemb. 1640.

4972. 1640 december 15. Aan Willem de Groot[1].

Frater dilectissime,

Quod literas meas quamprimum fieri potest habere desideras, in eo ostendis, ut in omnibus aliis rebus, quanti me facias. Mittam ergo posthac ad praescindendam moram omnem meas non per D. Spiringium[2], sed directe. Verum nolo id tuo fiat sumptu, cum quae scribo sint de rebus meis satisque tu cura earum oneraris, etiamsi non accedat injustum impendium.

In Annotatorum editione[3] multa mihi acciderunt adversa, primum quod D. Vossius[4] a me rogatus non relegit quod misi ἀπόγραφον. Est quidem id factum ex bene correcto exemplari. Sed non mirum est descriptores labi interdum. Meam ego culpam

15 Rudolf Planta von Steinberg; vgl. no. 4958, n. 19.
16 Niet geïdentificeerd; hun vertrek wordt bericht in de *Gazette* 1640, no. 158 p. 838 dd. 15 december.
17 Johann Peter Guler von Weinegg (1594-1656).
18 Julius Otto von Schauenstein, baron van Haldenstein, en diens zoon Thomas, in 1643 schoonzoon van Ulysses von Salis-Marschlins. Het bericht van hun overgang in Spaanse dienst is onjuist.
19 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.
20 Volgens copie Uppsala. De uitgave der *Epist.* dateert '15 Octobris', dat niet in de wekelijkse reeks past; er is al een brief van 13 oktober.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 907; de woorden 'Petrum...non debeo' gedrukt *Clavis Epist. Grotii*. Antw. op no. 4953; beantw. d. no. 4984.
2 Petter Spiring Silvercrona, resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag.
3 Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorvm...*; Ter Meulen-Diermanse no. 1135.
4 Grotius' vriend de Amsterdamse hoogleraar Gerardus Johannes Vossius.

ad hoc libenter fateor: ita me properum esse in relegendis meis operibus, quia sensus et tota cohaerentia mihi animo haeret, ut non accentuum tantum, sed et literarum errores inter legendum facile praetervehar. Deinde nimia ista typographi festinatio in causa est, quominus a pluribus relegantur ista specimina. Tum Cursellius[5] linguae Graecae et Hebraicae minus est peritus quam vellet credi et dubito, an non aliorum opera a me factus sit alienior, certe sine mea culpa. Valde autem mihi dolet opus, quod inter mea optimum puto aant.

5 Etienne de Courcelles. Hij verzorgde voor Grotius correctiewerk.

prodituruma aant., cum tot foeditatibus, ut mirum non sit futurum, si vel hinc arripiant materiam inimici me ut imperitum calumniandi.

D. Salmasius[6] apud nos fuit. Vidit cardinalem, qui eum ad romanam religionem, sed humane satis invitavit. Puto rediturum Lugdunum et majus ex Gallia quam a Batavis honorarium ei datum iri, ut nihil edat contra papam et ut huc nuntiet sedulo quaecunque in Batavis compererit. Nostra scripta, quantum audio, ei non placent. Et vereor, ne et Vossium et Cursellium a me nonnihil abduxerit.

Pagellas Annotatorum post M nondum accepi; scripsi autem ad Tresellium[7] saepius, ut inquirat, ubi haereant, indicato ei nautae nomine[8].

Corvinum[9] nihil aut mihi aut tibi respondere miror. Nescio, unde illi hic metus. Sed multi sunt, qui ex meis scriptis, quae veri plena arbitror, odium soli et in suos recasurum timeant.

De Blaviis[10] etiam quid dicam, nescio. An me meaque ament, an non ament, an in rebus meis aliena potius quam mea sequantur arbitria, dubium me ipsi faciunt. Rogo vero iterum, ut, si fieri potest, aliquem, qui in religione moderate sentiat, habeamus nobis fidum, qui significet aut mihi aut tibi, quid fiat; interpellet interdum; per quem sciamus, an ista, de quibus proxime monui, ita sint edita, ut volui ego, an contra meam sententiam omissa aut mutata aliqua; multum enim et veri et pacis et mea refert, ne id fiat.

Vergoesius[11] spero faventes habebit ventos, ut peragat quae suscepit. Alioqui ea via erit ineunda, quam dixi. Tam valde cupio quam quicquam, ut et tria hucusque ἀνώνυμα[12] ita accedant Annotatis, ne separari possint, tum vero ut responsum meum ad Maraisium[13] et Frontonem[14] quam emendatissime edatur et illis, quae dixi, accedat, ut legi possit a quam plurimis. Puto enim me omnibus objectis quantum non pertinacibus satis est respondisse, et viros hic eruditissimos habeo, qui plane mihi in omnibus accedunt, etiam qui ante multo aliter sensere.

Petrum[15] intelligo agere non quae nos volumus, sed quae ipse vult, quod si bene sibi successurum putat, fallitur. Uxoris meae indulgentia tot et tanta male contracta debita persolventis eum corrupit. Posthac et me et ipsam alios reperiet. Et bona nostra dispensabimus pro cuiusque officio. Ego in mea sententia persto nihil ei esse utilius, quam ut Amstelodamum eat. Ibi reperire poterit optimum matrimonium et liberis suis spes egregias, si laboret ut debet, sive in Indicanis, quod sane velim vel

6 Claude de Saumaise, klassiek filoloog, hoogleraar te Leiden. Hij bevond zich sinds oktober in Frankrijk.
7 Daniël Tresel, koopman te Rouaan.
8 Cornelis Jansz.; vgl. no. 4946 en n. 4.
9 Johannes Arnoldi Corvinus, rechtsgeleerde te Amsterdam; hem was verzocht medewerking te verlenen bij het corrigeren van de drukproeven van Grotius' werken (vgl. no. 4801).
10 Dr. Johan en Cornelis Blaeu, drukkers-uitgevers te Amsterdam.
11 Zie betreffende de gebroeders Van der Goes no. 4959, n. 5.
12 *Commentatio...de Antichristo...*; *Explicatio...de fide & operibvs; Explicatio Decalogi...* Zie voor de volledige titels no. 4684, nn. 4, 5 en 2. Deze traktaatjes werden herdrukt achter in Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorvm...*; Ter Meulen-Diermanse nos. 1102, 1111 en 1118.
13 Samuel Desmarets - Maresius -. Hij had een *Dissertatio de Antichristo...* tegen Grotius' *Commentatio...de Antichristo* geschreven. Zie Ter Meulen-Diermanse no. 1100 rem. 5. Grotius beantwoordde de aanval met zijn *Appendix...de Antichristo...*; Ter Meulen-Diermanse nos. 1128 en 1129.
14 Pierre Du Moulin had eveneens, onder het pseudoniem Hippolytus Fronto Caracotta, tegen de *Commentatio...de Antichristo* geschreven. Zie Ter Meulen-Diermanse no. 1100 rem. 5. Grotius' *Appendix*... was ook hierop een antwoord.
15 Over de moeilijkheden met Pieter de Groot zie men nos. 4709, 4726, 4747 en 4757. Voor Grotius' wensen ten aanzien van zijn zoon zie men verder nos. 4897, 4918 en 4921.

in hoc ut otium dediscat, sive in aliorum negotiis. Senator[16] dicit se causa habere, cur id non probet. Eae causae neque

16 Grotius' zwager Nicolaes van Reigersberch, raadsheer in de Hoge Raad.

filium meum neque me tangunt, sed ipsum senatorem et alios eius propinquos. Ego vero ista aliorum meis praeferre non debeo. Rogo ad nos omnia quae scire nos attinet perscribas diligenter.

Induciae per Italiam durant adhuc. Quid in posterum de iis futurum sit, difficilis est conjectura.

Catalanorum motus adhuc manent, sed non sine seminibus discordiarum inter ipsos.

Fedus Suediam Galliamque inter[17] renovatum nondum est, pendet deliberatio et multis nodis implicatur.

Multis in locis sermo est velle Hispanum jus et possessionem in Belgica suam tradere Ferdinando III, accepta permutatione cis ultraque Alpes in iis locis, quae multum utilia esse possunt ducatui Mediolanensi. Eo modo pacem fore sine labore ac disputatione, quia inter Batavos et Ferdinandum nihil hostile intervenit.

De novo onere solidi in florenum rerum promercalium exemta haec sunt vinum, panis, carnes ad esum.

In Helvetiis et Rhaetis nihil aliud sunt quam dissidia et factiones et nutans inter ista libertas.

Vale, frater optime, cum matre, uxore, liberis et amicis daque veniam, quod toties tibi de meis negotiis molestus esse cogor.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 15 Decembris 1640.

Utilissimus haud dubie christiano orbi erit libellus, quem adversus Maraisium scripsi, sed factiosis odiosus. Ei odio volui te quantum licet subtrahere. Velim scire, ecquis sit ex fautoribus Cornhartii[18] Amstelodami nostri amans et cujus opera uti liceat. Cogita, quaeso. Remonstrantes sibi timent in rebus suis incertis. Itaque minus audent. Forte e pontificiis moderatioribus aliqui nobis utiles esse possent.

Libros non editos meos, quos Petrus penes se habet, rogo, ut quavis ratione tuae facias potestatis; maltum enim id mea refert. Quaeso sciam, quid futurum sit de Paralipomenis poëmatum[19], de illis ad Lucanum[20] et de Veritate religionis christianae[21]. Nam de Anthologia[22] quid sperare audeam, ubi tam stupidi aut tam negligentes sunt correctores! Rogo, quantum possum, ut cures antehac ἀνώνυμα et responsum ad Maraisium Annotatis sic accedere, ut separari nequeant.

Catalanis ita suspecti sunt legati, quos Madritum miserant[23], ut eos vetuerint intra fines reverti, ne ipsi a rege corrupti corrumpant alios.

17 Het verdrag tussen Zweden en Frankrijk werd in juni 1641 verlengd; zie Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI. I, p. 207vv.
18 Dirck Volckertsz. Coornhert (1522-1590).
19 Het betreft de uitgave *Hug. Grotii Poemata omnia. Editio quarta.* Lugduni Batav. Apud Hieronymum de Vogel. MDCXXXXV; Ter Meulen-Diermanse no. 5.
20 *M. Annæi Lvcani Pharsalia...Additæ sunt in fine Hvgonis Grotii notæ...* Amsterodami Apud Ioannem Blaeuw. A.^{o} MDCXLIII; Ter Meulen-Diermanse no. 430.
21 Ter Meulen-Diermanse no. 952. Deze editie was zojuist verschenen; zie de brief van Willem de Groot dd. 10 december, no. 4964.
22 *Anthologia Graeca cum versione Latina Hugonis Grotii edita ab Hieronymo de Bosch.* Ultrajecti e typographia B. Wild & J. Altheer MDCCXCV-MDCCCXXII; Ter Meulen-Diermanse no. 534.
23 De hertog van Cardona, García Gil Manrique, bisschop van Barcelona, en Juan Bautista de Campania, bisschop van Tortosa.

Archiepiscopus Burdegalensis[24] rursum duas cepit naves hosticas. Leganesius[25] multum militem scribit in Germania et Helvetia. Antonius Sarmiento[26] cum magnis mandatis ab Hispano Bruxellas mittitur.

24 Henri d'Escoubleau de Sourdis. Hij leidde de krijgsoperaties ter zee tegen Spanje.
25 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.
26 Don Antonio Sarmiento de Acuña.

4973. 1640 december 15. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Quae de Belgicis rebus jactata sermonibus scripsi[2], non desinunt pingi suis coloribus. Dicitur enim rex Hispaniae, quae ibi possidet, omnia transscribere velle in Ferdinandum[3], ut ibi pax sit sine ullo contractu, quia cum Ferdinando Batavis nihil hactenus intercedit hostile. Vicissim autem accepturus a Ferdinando Hispanus Constantiam urbesque ac terras vicinas et quicquid juris domus Austriaca in Helvetios Rhaetosque sibi vindicare potest cum parte Tirolis, quae cuncta ad Mediolanensis ducatus tutelam sunt perquam idonea. Ceterum alii existimant non hoc agi, sed Leopoldum[4] a rege Hispaniae praefici Belgicis rebus, ut cardinalis Hispanus[5] ob studia populi militumque suspectus specie praefecturae Portugallicae amoveatur.

Causa, cur rex Hispaniae adversus Catalanos ipse non eat, haec adfertur, quod is rex exercitum, quem in Arragonia collegit, imparem credat Catalanorum viribus, praesertim cum eas de propinquo foveant Galli, adjuturi forte sint et Batavi per maritimas advectiones. Certe nulla est res, quae facilius pacem Germaniae adferre possit, quam si Catalani per longi temporis incuriam amissam libertatem vi repetant ituro et ad alias nationes Hispanicas Castellanorum supra se potentiam aegre tolerantes exemplo.

Sed haec valde incerta sunt et saepe libertas nova discordiam parit pulchrisque initiis non semper sequentia respondent. Brabantiam et Flandriam sub jugum reddidit aemulatio procerum in Nassavios, deinde odium in Gallos solitos specie societatis ad dominatum properare. Batavorum animis penitus insedere ingentes injuriae, quas quo diutius perpessi fuerant, eo potentia in atrociorum pertinaciam mutata est. Catalanorum multo leviores querelae et, cum absit religionis dissidium, quod nostro saeculo efficacissimum est ad alenda bella civilia, credibile est facile repertum iri in clero maxime et nobilitate, qui sub specioso obtentu pacis et fidei regibus debitae privatas sibi gratias sint captaturi. Haec sunt et plura alia, quae credere me vetant habere Gallos rationes perveniendi ad pacem, nempe qualem vellent. Nam et hostium res adhuc validiores sunt, quam ut cogi possint relinquere Gallis, quae jam hi tenent, et ipsi Galli felicitate elatiores, quam ut remittant armorum praemia. Jam si senserint Galli Suedos aut pacem bonam habere non posse aut etiam certas ob causas nolle, ad conditiones foederis nihil magnum adjicient. Quod si plane foederis prolatatio[6] est e re Suedica, sentiam abrumpendas disputationes et tantum tempore, quo duraturum est foedus, bene definito ac constituto, ne usquam pax aut longae induciae fiant nisi de communi consensu, cetera permittenda cardinalis arbitratui, cujus id est ingenium, ut nihil velit videri coactus facere, cuncta autem, quae facit, sibi deberi velit. Haec sunt mea in praesens cogitata, quae quantum valere debeant, tuae Sublimitatis erit judicare,

Jam Augustam transiit cardinalis Guenettius[7] Ratisbonam, ut creditur, iturus.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 660; *Oxenst. Skrift.* 2. afd. IV, p. 89.
2 No. 4961 *in fine*.
3 Keizer Ferdinand III.
4 Aartshertog Leopold Wilhelm.
5 De kardinaal-infant don Fernando.
6 Het verdrag tussen Zweden en Frankrijk werd in juni 1641 verlengd; zie Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI. I, p. 207vv.
7 Marzio, kardinaal Ginetti, door Urbanus VIII teruggeroepen als diens vertegenwoordiger ter Keulse vredesconferentie. Hij werd legaat in Ferrara.

Mareschallus Hornius[8] Ingolstadii est; ii, qui in praesidio sunt Hohentvilae, ad Altkircham usque excursum fecere.

Zwichaviae obsidionem a Saxonicis desertam audimus, Fridbergae urbem a Glenio[9]

8 De Zweedse veldmaarschalk Gustav Karlsson Horn; hij bevond zich in Beierse krijgsgevangenschap.

9 Gottfried Huyn, graaf van Geleen, keizerlijk bevelhebber.

captam, arcem defendi. Cetera belli iis, qui et locis et notitiae rerum propiores sunt, nuntianda relinquo. Neque de Helveticis Rhaeticisque rebus addam quicquam, quod illas diligenter persequatur Marinus[10] dignus tuae Sublimitatis cura.

In Italia indutiae nunc etiam sunt, sed volunt Galli nos credere eas abruptum iri. Cum pontifice regi bene convenit.

Deus res Suedicas et totius orbis christiani bono ponat in loco simulque, excellentissime et illustrissime domine, tuae Sublimitati in eo primas gloriae partes assignet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 15 Decembris 1640.

Antonius Sarmientus[11] a rege Hispaniae it Bruxellas visurus, an aliquid cum Batavis agi possit.

Legati Catalanorum Madritium missi[12] suspecti sunt universitati Catalanorum vetitique intra fines reverti.

Leganesius[13] multum militem legit in Germania et apud Helvetios.

Archiepiscopus Burdegalensis[14] duas naves hostiles cepit.

Adres: Axelio Oxenstiernae, sacrae reg. Maj. regnorumque Sueciae senatori et cancellario.

4974. 1640 december 15. Aan G. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Dignum certe splendore sui generis animum habet illustris filius[2] Sublimitatis tuae, qui tantilla officia et quidem summo jure ipsi debita tam aestimat benigne. Non omittam etiam generoso domino Crusio[3] inservire in omnibus, quae meae erunt facultatis. Sed haec omnia sunt exigua prae summa ista benevolentia, quam et hactenus in me ostendit Sublimitas tua et nunc recens suis literis[4] supra merita mea

10 Charles Marin(i), Zweeds resident in Zürich. Grotius heeft in de loop van 1640 enige malen zijn zaak bij Oxenstierna bepleit; vgl. nos. 4633, 4759, 4803, 4859 en 4961.
11 Don Antonio Sarmiento de Acuña.
12 De hertog van Cardona, García Gil Manrique, bisschop van Barcelona, en Juan Bautista de Campania, bisschop van Tortosa.
13 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.
14 Henri d'Escoubleau de Sourdis. Hij leidde de krijgsverrichtingen ter zee tegen Spanje.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 659. Gabriel Gustavsson Oxenstierna was een broer van de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna. Hij was inmiddels begin december overleden.
2 Gabriel Gabrielsson Oxenstierna. Na een verblijf in o.a. Frankrijk en Italië was hij in de loop van 1640 in Zweden teruggekeerd.
3 Johan Jespersson Kruus, schoonzoon van Axel Oxenstierna. Zijn moeder Brita de la Gardie was in 1631 hertrouwd met Gabriel Gustavsson Oxenstierna. aant.
4 Ontbreekt.

pollicetur. Non desinam tamen omni modo laborare, non ut me hoc debito liberem, sed ne ingratus sim debitor ac omnibus, qui Sublimitatem tuam ullo contingent propinquitatis aut affinitatis gradu, dabo libentissime consilia, quae potero optima, colloquiis eorum fruar cum voluptate et de profectibus ipsorum gaudebo plurimum. Plus pollicerer, si earum animi dotium, quas illustrissimi D. Gabrielis benignitas mihi tribuit, mihi essem conscius. Sicut vero nulli parco labori, ut ea exsequar omnia, non modo quae legatio requirit, sed et quae ad propagandam nobilissimae Suedorum gentis memoriam pertinent[5], ita plurimum laetor

5 Dit betreft Grotius' postuum verschenen *Historia Gotthorum, Vandalorum, & Langobardorum...* Amstelodami, Apud Ludovicum Elzevirium, MDCLV; Ter Meulen-Diermanse no. 735.

nactum me horum studiorum meorum tam aequos interpretes quam sunt ii, quorum res Suedica est in manu; quos omnes ac praecipue Sublimitatem tuam, excellentissime et illustrissime domine, Dei optimi tutelae ac favori toto animo penitus commendo.

Sublimitatis tuae cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 15 Decembris 1640.

4975. 1640 december 15. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

Ick heb aen soo veele te schrijven, dat het mij gantsch niet mogelijck en is, soo groote ende wijtluchtige brieven te schrijven, als andere goede vrunden wel aen mij doen, die niet soo veel correspondentie t'onderhouden en hebben.

Ick ben verseeckert, dat hetgunt in Sweden is gehandelt[2], niet veel en heeft te beduiden. Nopende geen paix ofte trefves boven ses weecken te maecken sonder onderling consent is ons tractaet claer ende sonder distinctie.

Oock sijn in Italië de wapenen van den coning[3] de principalen, ende door den coning is Savoie in het oorlogh geraect tanquam accessu belli alieni. Ick en gelove alsnoch niet, gelijck ick voor desen oock heb geschreven, dat die de macht van Vrancrijck in handen hebben, groote lust hebben tot vrede. Het oorloch geeft haer ende de haeren autoriteit, emploi, reputatie ende proffijt, gelijck aen het huis van Nassau in Nederlant. Trefves soude men mischien aennemen, soo elck mocht houden, dat hij heeft. Maer wat apparentie daertoe?

De bedenckingen van den heer van Matenes[4] vinde ick niet vremd.

Aen d'heer Camerarius[5] heb ick altijd geschreven met reserve ende sonder sijn humeur, dat mij eenigsins bekent is, te offenseren. Aen mijnheer den rijcxcancellier heb ick geschreven over veele jaeren: Venit rex in parlamentum suum praegnans edictorum, per quae ambitionem sui populi sibi facturus est vectigalem. Off dit door Smalcius[6], die doen alle de brieven las, is uitgeleckt, ofte dat iemant van de regenten[7] 't geseide goed vindende de woorden heeft verhaelt, can ick niet wel seggen. Doch daerin ben ick niet becommert wetende, wat vrijheit d'ambassadeurs toecomt ende wat haer debvoir is.

Den tijdt is nu soo bequaem om de Oostindische questie met Engelant af te handelen, als die was, doen men handelde van de bevrijding van de steden van

1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK. R 16e. Gedeelt. gedrukt Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 275-276, 263. Eigenh. oorspr. Niet ondertek.
2 Begin november waren de Staatse onderhandelaars, Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva van hun reis naar Zweden teruggekeerd. Zij hadden op 11 september een verdrag gesloten; zie Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI. I, p. 192-195 en Aitzema, *Saken v. St. en Oorl.* II (f.^{o}), p. 691-698.
3 De Franse koning Lodewijk XIII.
4 Johan van Mathenes, lid van de ridderschap van Holland en afgevaardigde ter Staten-Generaal; zie ook no. 4924.
5 Ludwig Camerarius, Zweeds gezant in Den Haag.
6 Peter Abel Schmalz, voormalig secretaris van de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna.
7 Zie voor hun namen no. 4461, n. 3.

asseurantie. Sulcke gelegentheden comen niet altijd voor; dan dat de Compagnie wil, dat alles werdt afgehandelt, is redelijck, om geen staert te laeten.

Op de conservatie van Calcar dienen de Staten-Generael te letten ende connen dat doen sonder rupture.

'tGunt in 't Cleefsche lant tusschen de keisersche ende de statische is gepasseert, can seer wel als een misvers(ta)nt werden geëxcuseert, soo men de excuse wil aennemen, gelijck ick meen, dat geschieden sal, soo sulcx niet meer voor en valt. Van 't geruchte, als dat de keiser soude van den coning van Spaegnië becomen de possessie ende pretentie in

Nederlant, mids vergoeding in andere quartieren, sal ick niet veel schrijven[8], alsoo dat geruchte schijnt gesproten te sijn uit een heel andere voorslagh, dewelcke is den cardinael-infant - die men wat vreest - te trecken als viceroy in Portugael ende 't gouvernement van Nederlant te geven aen Leopold[9], die ghene pretentiën en heeft op die provinciën.

Mijnheer den prins van Orange, sie ick wel, laet niet sijne affairen te doen.

Van de saecken van de Catelans werdt seer getwijffelt om de oneenicheden, die onder haer sijn. Evenwel de Fransoisen seggen, dat de saecken wel gaen ende dat wij hier haest sullen sien drie van de negen ostagiers[10], als gedeputeerde van de Hoge Mogende aldaer; voegen daerbij, dat den coninck van Spaegnië niet en heeft dorven naecomen aen die frontiere, omdat sijn leger, dat hij in Arragon vergadert had, te swack was om te gaen tegen de Catelans. Aen 't succes van die saecke is veel gelegen. De Fransoisen meten deselve breed uit om in Swede ende in Hollant te doen geloven, dat sij daerdoor in haere handen hebben de paix met Spaegnië; 'twelck mij dunct, dat in dese conjuncture van tijdt geen[11] apparentie en heeft. Door sulcke geruchten doet men bijwijle sijn proffijt, maer bij personen, die de saecken niet volcomentlijck en begrijpen.

In Italië duert de trefves noch, maer, soo men ons hier seit, wil men deselve haest afbreecken, waeraen ick twijffele wetende de groote instantie, die den paus doet om Italië in rust te stellen ende dat men hier off wel is off wel soect te sijn met den paus, niet sonder reden. Ondertusschen hebben de Fransoisen wat voordeels getrocken door het invoeren van versche soldaten ende provisie in Casal, ende den marquis de Leganés[12] is niet weinigh geïncommodeert geweest, doordien deselve trefves hem belet heeft uit Piedmont te trecken wapenen, vivres ende fourage, als wel voor desen is geschiet.

In de Grisons is de Fransche partij als door Vrancrijck niet sijnde gemaincteneert vanwegen de voorgaende offentie soo verlaeten, dat die meest Fransch zijn geweest, Guller[13] ende de Hildensternen[14], dienst van Spaignië hebben genomen.

Op den moordt gedaen aen Planta[15] sijn de magistraten van Bormio nevens eenige gedeputeerden van de cantons van de Grisons gecommitteert.

De helft van de pensioenen, die Spaigne aen de Grisons schuldigh was, is betaelt ende werden eenige van de Grisons[16] gesonden nae Insbruck, om te liquideren eenige poincten van het tractaet over eenige jaeren tuschen haer ende de eertshertoginne Claudia[17] gemaect, waervan die van de Engadine, op dewelcke 't huis van Oostenrijck eenige oude pretentiën heeft, seer jalours sijn.

't Garnisoen van Hohentwiel heeft coursen gedaen tot Altkirchen doe ende veel beuits gehaelt. Swichaus belegh, segt men, is bij de Saxensche verlaeten, Fridberg bij Gleen[18] becomen, die het casteel beschiet.

8 In het hs. staat: schrijvende.
9 Aartshertog Leopold Wilhelm.
10 Niet geïdentificeerd; vgl. no. 4967. aant.
11 Door Grotius verbeterd uit ‘is’, dat hij niet heeft doorgehaald.
12 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.
13 Johann Peter Guler von Weinegg.
14 Julius Otto von Schauenstein, baron van Haldenstein, en diens zoon Thomas; vgl. no. 4971, n. 18.
15 Rudolf Planta von Steinberg; vgl. no. 4958, n. 19.
16 Niet geïdentificeerd.
17 Claudia de' Medici, aartshertogin van Oostenrijk.
18 Gottfried Huyn, graaf van Geleen, keizerlijk bevelhebber.

Den cardinal Ginetti[19] is door Augsburg gepasseert, gaet, soo men meent, nae Regenspurg.

19 Marzio, kardinaal Ginetti, door Urbanus VIII teruggeroepen als legaat ter Keulse vredesconferentie.

Hier is een vremde tijding geweest, dat den landgraef van Hessen[20] ende graef van Schauwenburg[21] sijn gestorven ende den hertogh van Lunenburg[22] sooveel a[l]s den marescal Bannier[23] sieck door vergift, haer gegeven in een maeltijd, die den hoochgemelten hertogh gaf aen de gemelte heeren. Ick hoop sulcx niet waer en sal sijn ende wensche te weten, van welcke luiden dat gerucht eerst is uitgestroit.

15 Dec. 1640.

Den eertsbis(sc)hop van Bourdaux[24] heeft van nieus twee schepen op den vijant becomen.

Leganes doet groote lichtingen in Duitschlant ende Switserlant.

De gedeputeerden, die bij de Catelans waeren gesonden nae Madril, sijn suspect gewerden aen haere principalen ende is haer belast niet te comen binnen de limyten van Catalogne. Men vreest, dat sij sijn gewonnen ende anderen souden mogen winnen.

Mijn huisvrouw noch seer belet sijnde bid uwe Ed. haer noch voor dese tijdt te excuseren; sal hiernae schrijven.

Adres: Mijnheer mijnheer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant in Den Hage. port.

In dorso schreef Van Reigersberch: den 15 Decemb. 1640.

4976. 1640 december 15. Aan J.A. Salvius[1].

Illustrissime domine,

Ex literis Excellentiae vestrae datis 20 Novembris[2] video plures esse moras federis[3] quam putaveram. Ego ad eas, quas antehac perceperam difficultates, ita sermones meos tum apud rerum potentes tum apud eos, quos ipsi submiserant, temperavi, ut ostenderem et aequa et temporibus congruentia esse quae postulamus. Prae se ferunt Galli se pacem habere posse quam volent. Ego vero pacem eos nolle, et si vellent, haberi eam non posse qualem volunt - idem de induciis longis dictum volo - pro certo habeo. Multo facilius imperator cum Suedis transigere posset idque ipsum ut hic credatur, nihil operae omitto. Est enim id unicum, per quod fedus bonis legibus ac sine nostro incommodo obtinere possimus. Ut fedus ultra quam in tres annos fiat, maxime vero ut fiat, donec Galli pacem capturi sunt et habituri, qualem cupiant, et iniquum et pernitiosum rebus Suedicis multis de causis existimo. Ut Gallis liceat sine Suediae consensu cum Hispano depacisci, contra mentem esse eorum, qui fedus antehac fecere, omnino arbitror eoque magis quod Hispanus ob controversias

20 Christian van Hessen-Kassel, halfbroer van de in 1637 overleden landgraaf Wilhelm V.
21 Otto V, graaf zu Schaumburg und Binnenberg.
22 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
23 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér. Vgl. no. 4956.
24 Henri d'Escoubleau de Sourdis. Hij leidde de operaties ter zee tegen Spanje.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 660; gecit. in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 263. Antw. op no. 4938. Johan Adler Salvius was Zweeds gezant in Hamburg.
2 No. 4938. Beantw. dd. 9 januari 1641 (dl. XII).
3 Het verdrag van Wismar (1638) tussen Frankrijk en Zweden werd in juni 1641 gecontinueerd. Zie Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI. I, p. 207vv.

nostras cum imperatore Suedos in Hispania habet hostiliter. Pecuniam auxiliarem annuam augeri a se posse negat. At quantillum hoc in tantis proventibus tantisque erogationibus, quas hic etiam supervacuas fieri videmus quotidie? Pollicitationem Gallorum connisuros eos, ut si universim induciae fiant, Suedi quae tenent teneant, haud magni facio; facile enim eos opera aut simulata aut perfunctoria hoc promisso

liberabit et, si Suedi non nisi tales volunt inducias, certe nullas volunt. Valde autem caveri debet, ne ullo modo credant Galli nobis societatem ipsorum esse plane necessariam aut valde expetitam. Nam nihil aliud quam ista opinio eos fecit duriores.

In tuti itineris diplomatis, quae dedit imperator, nihil desiderari intelligo: et in se recepit imperator se procuraturum, ut et Batavis ea de re satisfaciat. Id ubi perfectum fuerit, Galli Coloniam mittent, ne se apud pontificem odio onerent impeditae pacis. Debebit ergo, ni fallor, tum et Suedia suos mittere Hamburgum aut Lubecam prout cum caesarianis convenerat.

Utinam falsus deprehendatur rumor de veneno quod dicitur hausisse Bannerius conviva et comes Scouwenburgicus[4]. Si mendax est haec fama, certe neque a caesarianis neque a Suedis originem habere potuit.

Pecunia, quae hoc autumno Gallia debere Suediae cepit, est in manibus Sprechelshemii[5], quem id Excellentiae vestrae non significasse mirarer, nisi crederem id factum jussu D. Davausii[6], qui eam retinendo ad tempus facilius speravit se de federe quae vellet impetraturum. Ego de ea pecunia ex voluntate regis atque etiam Suediae rectorum[7], qui, cum saepe eis ea de re scripserim, nihil contradicendo consilium meum a necessitate dictatum approbarunt, sumpsi decem millia florenorum, id est salarium semestre sumptibus aliis, quos feci, in aliud tempus dilatis. Ea de re scripsi et antehac[8] Excellentiae vestrae, cui Deum semper faventem opto.

Excellentiae vestrae omni observantia addictissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 15 Decembris 1640.

4977. 1640 december 17. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Fasciculum a te cum litteris et catalogo erratorum iisque, quae ad Vergoesium[2] destinaveras, recte accepi et catalogum quidem Amstelodamum misi. Reliqua fratri Vergoesii tradidi, ut suo tempore, quo oportet, mittantur.

Miror ea te nondum accepisse, quae Blavius[3] Rothomagum misit ad Treselium[4], sed multa intercidere possunt, cur omnia ex voto nostro non procedant. Interea te obnixe rogatum velim, ne nimis quam par est suspicionibus, quibus major ex longinquo potentia, velis indulgere.

4 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér en Otto V, graaf zu Schaumburg und Binnenberg.
5 Lucas von Spreckelsen, bankier te Hamburg.
6 Claude de Mesmes, graaf van Avaux. Frans gevolmachtigde in Hamburg. Zie betreffende het Franse subsidie ook no. 4775.
7 Zie voor hun namen no. 4461, n. 3.
8 Zie no. 4603 dd. 14 april, no. 4644 dd. 12 mei en no. 4815 dd. 1 september.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hug. de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 4959; beantw. d. no. 4987.
2 Zie betreffende de gebroeders Van der Goes no. 4959, n. 5.
3 Dr. Johan of Cornelis Blaeu, drukkers-uitgevers te Amsterdam.
4 Daniel Tresel, koopman te Rouaan.

Corselius[5] apud D. Utenbogardum[6] conquestus, quod pro gratiis, quas deberi sibi crediderat, querelas a te recipiat, et sine ulla quidem tua culpa, cum Blavii acceleratio praecipue in causa fuerit, de qua jam aliquantum remisit. Quae ex Mathaei X. 2 de Petro scripsisti[7], eodem modo iisdem verbis quae tu in epistola repetivisti, a typographo im-

5 Etienne de Courcelles. Hij verzorgde voor Grotius correctiewerk.
6 De remonstrantse predikant Johannes Wtenbogaert.
7 Zie no. 4959.

pressa sunt; habeo enim penes me exemplar ab M usque ad Z. De iis, quae ex XXIV capite citas, nihil definio; ea enim necdum mihi videre contigit, sed eorum memorem me fore spondeo.

Filio[8] quae e re sua esse putas, libenter indicabo. Illud interea scribam responsum mihi esse paratum avunculo senatori[9] illud Amstelodamense vitae genus minus probari et a te ista magis suaderi quam imperari, denique et pecuniam sibi in eam rem non suppetere; quare rogo de toto negotio ipse ad filium apertas scribas litteras easque meis includas, ne de enixa tua voluntate dubitare possit amplius.

Principem Arausionensem filium suum[10] desponsasse alteri ex filiabus Britannicis[11], majori an minori incertum, ex aliis intelliges. Res magna est; tu quid de ea judices, fac sciam.

Plura jam non addam ubi aant. Amstelodamo certi aliquid de tuis Annotatis[12] accepero, id ne nescias, curabo.

Vale, frater optime.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Hagae, XVII Decembris 1640.

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de la reine et couronne de Suède. A Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 26 Dec.

En in dorso: 17 Sep. Dec. 1640. W. de Groot.

4978. 1640 december 17. Van P. Spiring Silvercrona[1].

Mijnheer,

Mij is nu wederom wel geworden u Ex.tz seer waerden ende hoochaengenaemen van den 8ten deser[2]; bedancke u Ex.tz ten alderhoogsten voor de goede comuniceringe.

Daerentegens heb ick 't geene sedert mijn jongste[3] voorgevallen is volgens mijn schuldige plicht u Ex.tz te comuniceeren geenen omganck neemen willen. Als verstae ick, dat de heeren ambassadeurs[4] de tractaeten tuschen de croone Sweden ende

8 Pieter de Groot. Voor Grotius' wensen ten aanzien van zijn zoon zie men nos. 4897, 4918, 4921 en 4959.
9 Grotius' zwager Nicolaes van Reigersberch, raadsheer in de Hoge Raad.
10 Willem II.
11 Mary en Elisabeth Stuart; Willem II huwde de oudste, Mary, de 'Princess Royal'.
12 *Annotationes in libros Evangeliorum...*; Ter Meulen-Diermanse no. 1135.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13. Orig. Niet ondertek. Petter Spiring Silvercrona was resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag.
2 Grotius' brieven aan Spiring van 1640 ontbreken.
3 No. 4965.
4 Willem Boreel en Albert Sonck hadden op 14 december aan de Staten van Holland gerapporteerd (Res. St. v. Holland dd. 14 en 15 december). Het verdrag met Zweden was

desen staedt gemaeckt aen de provintie van Hollandt geopent hebben, welcke tractaeten van deselve provintie geapprobeert ende vandaech ter Generaliteyt om de ratificatie met eenst te versoecken gebracht worden sijn, die aldaer bij verscheyde provintiën gediffigulteert werden, ende is van deselve respijt begeert om haerer principaelen advys eerst te moogen hebben. Doch diesniettegenstaende meent men evenwel de ratificatie met eersten oock geapprobeert sal werden.

op 11 september gesloten; vgl. Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI. I, p. 192-195, en Aitzema, *Saken v. St. en Oorl.* II (f.^{o}) p. 691-698.

Ick twijffele niet off u Ex.^{tz} sal yet verstaen hebben van de mariage tuschen den jonge prince van Oragne[5] ende een princessin in Engelland; off het d'oudste ofte jongste[6] is, weet men noch niet wel, 'twelck, naer ick hoore, soo verre gecoomen is, dat den coninck van Engellandt selven aen sijn Hooch.^{t} geschreven ende begeert heeft eenige der principaelste persoonen deses lands derwaerts te senden, om het werck op 't spoedigste te bevorderen helpen. Welck schrijven zijn Hooch.^{t} den heere president van de Staeten-Generael[7] vertoont ende derselver consent hierover begert heeft. Waerop, soo men uytgeeft, geconsenteert is, als ambassadeurs den heeren Aertzen ende Brederode[8] naer Engellandt ende den heere Van Beverwert[9] naer Vranckrijck, om sijne May.^{t} advertentie van dese saecke te doen, te senden. Veele houden dese mariage tot 's lands besten, principaelijck terwijlen dese princessin in de gereformeerde religie opgevoedt is, ende bovendien, sou soo van den coninck als van desselfs gemahlin in Engelland belieft worden sijn, gemelte princessin herwaerts nae dese Nederlanden over te senden om hier voorts opgevoedt te worden. Andere meenen sijne Hooch.^{t} soecke daerdoor sijnen voet wat vaster te setten.

Nu desen avond word mij van 4 gedeputteerden der Staeten-Generael dese mariagies handelinge genoteert, om het metten eersten onser genaedigste coninginne te notificeeren.

Wat men uyt Duytslandt nu hier heeft can u Ex.^{tz} uyt bijgaender copy[10] neemen.

Eyndende bevele u Ex.^{tz} met desselfs famille in de genaedige protectie des hoogsten ende verblijve ick naer mijner gedienstige gebiednissen

u Excell.^{tz} dienstbereytwilligen.

Haagh, 17 Decemb. 1640.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 26 Dec.

4979. 1640 december 18. Van G. Keller[1].

Hochedler, gestrenger Herr Ambassadeur, hochgeehrter Herr,

5 Willem II.
6 Resp. Mary en Elizabeth Stuart. Willem huwde de oudste.
7 Arnold van Randwijk (1574-1641), Gelders afgevaardigde, presideerde de vergadering op 12 december. Vgl. ook Poelhekke, *Fr. Hendr.*, p. 525.
8 François van Aerssen, heer van Sommelsdijk, en Johan Wolfert van Brederode, zwager van Frederik Hendrik.
9 Lodewijk van Nassau, heer van Beverweerd, bastaard van Maurits.
10 Bijlage no. 30.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 12. Eigenh. oorspr. Georg Keller was secretaris van de Zweedse gezant in Hamburg, Johan Adler Salvius.

Vom 28. Novemb. jungsthin haben von des Herrn Veltmarschallen Banners Exc.[2] wier Schreiben auss Rotkirch bey Einbeck, worinnen sie warmeldet, dass daselbsten sie die Armee versamblet hetten undt gleich damahlen im Nahmen des Höchsten die Marche anzutretten undt selbige, umb zwischen die feindtliche Armeen einzukommen, nach Franken zu richten, jedoch auch pro re nata solch Dessein zu verendern entschlossen weren.

Den 1. huius st. n. ist der Churfürst von Brandenburg[3] totss verblichen, nachdem er kurtz zuvor dem Herrn von Overbeck[4] an den pohlnischen Hoff abgefertiget hatte, umb bey den König in Pohlen anzuhalten, dass noch bey seinem Leben dem Churprintzen[5] die gewöhnliche Belöhnung uff das Fürstenthumb Preusen conferirt werden möchte; man

2 Johan Gustavsson Banér.
3 Georg Wilhelm.
4 Johann van Overbeck (Hoverbeck), Brandenburgs resident in Warschau.
5 Friedrich Wilhelm, de latere Grote Keurvorst.

vermuthet aber die Antwort auff einen Reichstag verschoben werden dörffte, weil auch bereits andere Competi[t]ores vorhanden sein sollen, undt der Orthen wunderliche Discours über ein undt ander g(efü)hrt werden. So dörffte dieser Totsfall noch wohl seltzame Mu(tat)iones nach sich ziehen.

Mit den preusischen Werbungen ist es beraitss gantz still, und hat der churfürstliche Factor zu Königsperg, so 3000 Mussqueten bey einem Kauffman zu Dantzig bestellet hatte, selbige wieder abgeschrieben, zudem es auch mit dem Obristen Both[6] undt seiner Geselschafft nicht allerdingss vort will.

Zu Warschaw ist ein tartarischer Gesandt[7] ankommen, fordert einen hinderstelligen Tribut uff 40[m] Ducaten sich belauffent, mit Betrohung selbigen, da er nicht balt erlegt würde, selbst kommen zu holen undt dass Königreich mit Schwerdt und Fewr zu verderben.

Der Graff von Schwarzenburg[8] lest von sich aussgeben, ob wehre er willenss nach Regenspurg zu reisen, massen er alle Praeparatoria zu einer Reise machen liess; obs aber geschicht, wirt die Zeit geben.

Underdessen empfehle Ew. Ex. ich der gnädigen Obhudt des Höchsten zu allen Wohlergehen gantz trewlichen

Ew. Excell. gehorsamber Knecht

G. Keller mpp.[a]

Hamburg, den 8. Decemb. 1640.

Onder aan de brief staat: H. Grotio.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 9 Ian.

4980. 1640 december 22. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

In Italia sunt adhuc induciae. Caeterum quid in pace constituenda ibi promoverit Mazarinus, nondum liquido scimus.

Et de Catalanicis rebus diversi sunt rumores; discordias ibi esse certum est.

Si in Italia pax sit, necesse est et cum Hispano ibi fiat, a quo princeps Thomas[2] avelli nequit.

In Palatino negotio nihil mirum, si Austriaci et Bavarus ad artes toties prosperas relabuntur. Sciunt regem Britanniae parlamenti in se benevolentia hoc tempore

6 Hermann Bothe.
7 Niet geïdentificeerd.
8 Adam, graaf van Schwartzenberg in dienst van de keurvorst van Brandenburg.
1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 260; gedeelt. in copie München, Bayrische Staatsbibl., coll. Camer. Clm. 10354[aant.], f.º 119/290. Gedrukt *Epist.*, p. 661. Gecit. in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 273. Verschillen in orthografie en aperte onjuistheden in de copieën zijn niet gesignaleerd. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Tommaso Francesco van Savoye.

multum egere; parlamentum quam infestum sit Hispanicae factioni, in Windebanckio[3] apparuit. Galli autem plane id agunt, ut quam plurimis, qui in parlamento sunt, innotescat, quid pro Palatina domo parati sint facere, si in societatem armorum venire velit rex Angliae. Metuentes igitur Austriaci, ne auctoritate parlamenti permotus rex ea consilia capiat, quae et Galli et Suedi velint, colloquia de re Palatina ostentant[4], sed multum diffissa die, ut periculum illud a motu parlamentario evitet. Prudenter tamen, quantum ego existimo, faciet elector[5], si colloquia non recuset. Decet enim eum animus pacis cupiens. Et in itinere

3 Francis Windebank, Engels staatssecretaris.
4 Volgens copie Uppsala. De uitgave der *Epist.* heeft 'ostentat'.
5 Karl Ludwig van de Palts; vgl. no. 4985.

ad regem Daniae non video, quid mali sit, cum rex Daniae id gratum habeat. Verum rex Britanniae serio edocendus est, siquid fortiter agere velit, nunc esse tempus, cum eo facto et populi sui studia in se provocare poterit et moras omnes foederis, quae inter Suedos Gallosque interveniunt, abrumpere.

Bannerii[6] consilium de Bohemia repetenda non absurdum est. Cum Luneburgico[7] bene ei convenire et gaudeo et miror. Non imprudenter facient Batavi, si res Hassicas sublevent; et notae sunt viae, per quas et amici juvari possunt et non sumi hostes novi.

In re foederis inter Suedos et Gallos[8] multas adhuc esse difficultates docet me D. Salvius[9]: non minimam, quod Galli foedus volunt durare, donec pax aut longi temporis induciae fiant; nostri in annos tres, ita tamen, ut, si interim pax aut induciae tales non fiant, parati sint ad foedus prolatandum atque etiam in casum pacis foedus facere ad eam communiter tuendam.

Etiam de pecuniae auxiliaris quantitate disconvenit et quod Galli foedus antehac factum sic interpretantur, ut licere sibi velint pacem aut longas inducias facere sine Suedorum assensu.

Inter Suedos et Batavos[10] nihil actum magni nec contra Danum obligare se nostri voluerunt, parati tamen pro Batavis laborare, quantum sine bello licebit.

Reginam viduam[11] bona cum gratia reverti in Suediam velim, vel in hoc ut rumoribus subtrahatur materia.

Bisterfeldio[12] cuncta bene succedant opto, faveo enim viro pererudito.

D. Salmasium[13] sane perquam benigne excepit cardinalis et, ut cardinalis, omittere non potuit, quin illum ad ecclesiam, in qua ipse est et rex, invitaret, non quod putaret effecturum se quicquam nec quod sine eo ipsi benefacere nollet. Video eum valde optare, ut hic maneat et regis majori quam Batavorum fruatur liberalitate. Et ea ipsi offertur, sed solutiones hic multo quam apud Batavos sunt incertiores. Deinde si bene hic haberi velit, scriptum de papa[14] aut supprimendum erit aut valde temperandum. Pater[15] ipsius Salmasii, qui nuper obiit, semper in romana vixit communione, vir summarum virtutum. Mater[16] Salmasii in reformata fuit parte, cui et ipse Salmasius se addidit, cum in Palatinatu viveret. Ipse multa vera agnoscit, quae vulgo a reformatis negantur. Sed et videt quae peccentur in romana communione. Si in hac esset, putare se ait se non exiturum; nunc cum aliis semper adhaeserit, non videre se satis graves mutandi causas.

6 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
7 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
8 Het verdrag tussen Frankrijk en Zweden werd in juni 1641 gecontinueerd; zie Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI. I, p. 207vv.
9 De Zweedse gezant te Hamburg, Johan Adler Salvius; zie no. 4938.
10 Op 11 september was te Stockholm een verdrag gesloten tussen Zweden en de Republiek. Zie Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI. I, p. 192-195; Aitzema, *Saken v. St. en Oorl.* II (f.^{o}), p. 691-698.
11 Maria Eleonora van Brandenburg, weduwe van Gustav II Adolf. Na haar heimelijk vertrek naar Denemarken ging het gerucht van een huwelijk met Christiaan IV.
12 Johann Heinrich von Bisterfeld, afgezant van Georg Rákóczy, vorst van Zevenburgen.
13 Claude de Saumaise, klassiek filoloog, hoogleraar te Leiden. Hij bevond zich sinds eind oktober te Parijs.
14 *Librorum de Primatu Papæ pars prima*... Lugd. Bat. MDCXLV. Al in 1608 had Salmasius zich met deze materie beziggehouden; zie no. 4771, n. 20.
15 Bénigne de Saumaise; hij was op 15 januari 1640 overleden.
16 Elisabeth Virot.

Vix haec scripseram, cum venit ad me Carolus Labbaeus[17], vir romanae communionis, eruditus et bonus, qui mihi suggessit et suo et aliorum nomine, ut Excellentiam

17 Charles Labbé, Frans jurist en filoloog.

vestram rogarem, ut edere velit Joachimi Camerarii[18], viri haud dubie maximi et aliorum ejus nominis scripta, in unum volumen congesta. Fore id magni usus.

Deus Excellentiae vestrae omnia largiatur, quae optari jus fasque est.

Excellentiae vestrae omni observantia devinctus
H. Grotius.

Lutetiae, 22[19] Decembris anno 1640.

Adres: Ludovico Camerario, reginae regnique Sueciae consiliario et legato apud praepot. Ord. Foeder. Belgii.

Onder aan de brief in de copie te Uppsala: Redd. Hagae Comitijs 6 Januarij st. n. 1641.

4981. 1640 december [22]. Aan Willem de Groot[1].

Facio rursum, quod facere poene semper soleo, mi frater, ut de meis negotiis tibi molestus sim, quanquam, quod me solatur, non tam mea sunt ista quam publica et posteritatis, cui inservire fide optima mihi propositum est.

Accepi tandem paginas ad Treselium[2] missas, sed deest ternio N. Eum ad me mittas, rogo. Mitto ego errata, quae sunt ab O ad Qq, nam eousque paginas accepi. Ea errata addenda erunt caeteris. Velim autem ante frontem omnium erratorum haec poni: ‘Rogatur lector, ut antequam legat Annotata, corrigi faciat errata haec; maxime vero in Hebraicis quae et multa sunt et magna.’ Velim et in fine operis hoc poni: ‘Sicubi expositiones meae variant, velim pro meis haberi quae posterius sunt positae.’ Iam vero totus ternio Nn recudendus erit[3]. Quod quominus meis fiat impensis, non recuso, dum paginae omnes aut terniones cusae antehac comburantur. Causa est quod, cum ista scripsi, locum ad Thessalonicenses et quaedam Apocalypseos aliter intellexi quam ea nunc intelligo et ut alii viri eruditi intelligerent, effeci. Peccatum autem mea festinatione est, quod non ista mutaverim, sicut nunc facio, mittoque schedulam separatam, ad cujus praescriptum iste ternio recudatur. Hoc ita cures velim ut rem, quae maxime mihi cordi est, ne vestigia maneant erroris communis, quem secutus sum.

18 Joachim Camerarius - magnus Camerarius - (1500-1574), klassiek filoloog, grootvader van de gezant. Ook twee van zijn zoons, Joachim (1534-1598), de vader van de gezant, en Philipp (1537-1624), onderscheidden zich op wetenschappelijk gebied. Betreffende overige familie-relaties zie men Fried. H. Schubert, *Camerarius*, p. 12. Ludwig Camerarius bouwde na zijn pensionering een belangrijke collectie humanistenbrieven op; zie *ibid.*, p. 414-428.

19 De copie Uppsala dateert - minder passend in de wekelijkse reeks - 23 december.

1 Gedrukt *Epist.*, p. 908. Gecit. in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 273. Antw. op no. 4964; tezamen met no. 4987 beantw. dd. 7 januari 1641 (dl. XII). Voor de datering op 22 in plaats van 26 december, zoals de uitgave der *Epist.* doet, zie men Willems antwoord dd. 7 januari 1641. Daardoor past de brief ook beter in de wekelijkse reeks van brieven aan Willem.

2 Daniël Tresel, koopman te Rouaan.

3 De katern Nn van Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorvm...* (Ter Meulen-Diermanse no. 1135) bevat de aantekeningen op Matthaeus 24, 29 - 25, 14.

D. Vossius[4], ut video, prae metu, forte et ex Anglia sic jussus auxilium suum mihi subtrahit. Corvinus[5], ad quem misi praefatiunculam praemittendam tribus antehac ἀνωνύμοις[6] et Appendici[7] nihil mihi respondet. Curcellius[8] autem aegre fert, quod de mendarum queror multitudine. Praeterea est ei etiam de his rebus commercium cum iis, qui me

4 Grotius' vriend, de Amsterdamse hoogleraar Gerardus Joannes Vossius. Betreffende zijn relaties met Engeland sinds ± 1620 zie men Rademaker, *Vossius*, p. 140-146, 241v.
5 Johannes Arnoldi Corvinus, rechtsgeleerde te Amsterdam; hem was verzocht medewerking te verlenen bij het corrigeren van de drukproeven van Grotius' werken (vgl. no. 4801).
6 *Commentatio...de Antichristo...*; *Explicatio... de fide & operibus*; *Explicatio Decalogi...* Zie voor de volledige titels no. 4684, nn. 4, 5 en 2.
7 *Appendix...De Antichristo...*; Ter Meulen-Diermanse nos. 1128 en 1129.
8 Etienne de Courcelles; hij verzorgde voor Grotius correctiewerk.

non amant. Quare ad Bremium[9] scribendum tibi puto, nisi alium certiorem amicum repereris. Velim autem me certum facias de illo ternione Nn factum, quod desidero et, si potes, cures, ut et paginas post Qq accipiam.

D. Salmasio[10] vult cardinalis honorarium majus dari quam in Batavis habuit. Sed ipse valde haesitat. Metuit, ne solutio minus recte procedat, sive ut pertrahatur ad romana castra, ad quae ipse transire non vult, sive artibus jesuitarum, quos a se male tractatos novit. Carentonense collegium velit eum reverti Lugdunum. Metuunt enim, ne Mileterii[11] conatus adjuvet, quod jam cardinali spondet Mileterius.

Abstinui in erratis annotare, cum, ubi adverbium vel conjunctio est, non praepositio, accentu gravi notandum. Velim tamen in posterioribus editionibus, si quae futurae sunt, et hoc corrigi.

Literae tuae posthac tardius ad nos adventurae sunt. Nec ecce quas dederas decimo die[12], accepi vicesimo.

Editionis Jansonianae de Veritate religionis christianae[13] velim conspicere exemplar. De Poematis et nostris ad Lucanum[14] scio te cogitaturum; expiscaturum item voluntatem Blavii[15] de illis, quae ad Vetus Testamentum scripsimus, et quando absolutum iri putet illa ad Evangelia. Mendae, quae commissae sunt, concoquendae sunt. In posterum cura adhibenda melior. Potuerat nos hoc malo liberare D. Vossius aut aliquis liberum ejus[16], nisi metus eos aut aliorum consilia impedissent.

Quae scribis de homine illo bilis satis fervidae[17] et nunc, postquam auctoritas ei crevit, nihil remissuro de fervore, plane probo.

Heinsii[18] quanquam de nobis non optime meriti doleo vicem. Salmasius praedicat ejus famam plane esse prostratam. Ego vero dico eum felicissimum in omni genere, poesi et disertis declamationibus, etiamsi abessent alia, in quibus eum deprimit Salmasius, semper in gloria futurum.

Vatem Molinaei[19] legere desidero. Caeterum in responso meo[20] puto me magnas in ejus operibus ruinas editurum.

9 Daniël de Breen, theoloog te Amsterdam.
10 Claude de Saumaise, klassiek filoloog, hoogleraar te Leiden. Hij bevond zich sinds eind oktober te Parijs.
11 Théophile Brachet, sieur de la Milletière, Frans theoloog.
12 No. 4964.
13 Zie Ter Meulen-Diermanse no. 951.
14 Resp. *Hug. Grotii Poemata omnia. Editio quarta*. Lugduni Batav. Apud Hieronymum de Vogel. MDCXXXXV (Ter Meulen-Diermanse no. 5) en *M. Annæi Lvcani Pharsalia...Additæ sunt in fine Hvgonis Grotii notæ*... Amsterodami Apud Ioannem Blaeuw. A.^{o} MDCXLIII (Ter Meulen-Diermanse no. 430).
15 Dr. Johan en Cornelis Blaeu, drukkers-uitgevers te Amsterdam.
16 Alleen Matthaeus en Isaac komen in aanmerking.
17 Michel le Blon. aant.
18 De Leidse hoogleraar Daniel Heinsius.
19 *Petri Molinæi Vates, Seu de Præcognitione futurorum & de Bonis Malisque Prophetis Libri V...* Lugduni Batavorum MDCXL. Zie voor de volledige titel no. 4959, n. 16.
20 Grotius' *Appendix...De Antichristo...* was onder andere een antwoord op het onder pseudoniem verschenen werk van Du Moulin, *Strigil adversus commentationem...de Antichristo...* Zie Ter Meulen-Diermanse no. 1100, rem. 5.

In chronologicis plane Petavium[21] sequor, qui et Baronii[22] labore usus est et multo

21 De Franse jezuïet Denis Petau, professor in de theologie aan het Collège de Clermont te Parijs. Van zijn hand was in 1633 te Parijs bij Cramoisy verschenen: *Dionysii Petavii Avrelianensis e Societate Iesv Rationarivm Temporvm in partes dvas, libros decem tributum. In quo aetatum omnium sacra profanaque historia chronologicis probationibus munita summatim traditur.* Zie ook de vraag van Willem de Groot in no. 4964, waarop deze passage een antwoord is.

22 Caesar Baronius - Cesare Baronio - (1538-1607), kardinaal en kerkelijk geschiedschrijver. Zijn voornaamste werk is *Annales Ecclesiasticae a Christo nato ad annum 1198.* Romae 1588-1593.

post eum vidit exactius. Ita omnes in Anglia judicant, ipse autem meas expositiones multum probat et chronologiam plane ei ait favere; de Domitiano[23] quin mea sint verissima, neminem dubitaturum. Caetera quia nova sunt, tempore opus habere, ut approbentur iis, quos praejudicia occuparunt. Ego autem pro certo habeo, si vera sunt illa de Domitiano, ut sunt, et anteriora et posteriora ex serie temporum aliam a mea interpretationem non pati. Eo magis curandum est, ut ternio iste mutetur, ut dixi, et urantur exemplaria, ne ad inimicos perveniant.

Petrum[24] rogo consiliis instruas ex nostro voto. Si vult facere quae libet, a nobis paria exspectet.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 26 Decembris 1640.

Matrem, uxorem tuam, liberos, ego, uxor, filius, filia, cognata salutamus.

Dicit Petavius sententiam de Antichristo sub finem seculorum venturo maxime ex Herpenblisto[25] manasse, cujus librum certo esse ὑποβολιμαῖον.

Non credas, mi frater, quanto in aestu negotiorum quantisque interpellationibus relegam aut ἀπόγραφα mearum commentationum aut editorum specimina. Itaque non dubito, quin errata, cum annotaverim tam multa, multa et omiserim. Facio quod possum. Prosum publico. Adjutores fidos quaero. Praeter te unum vix quenquam invenio.

De Catalanis et pace Italiae res valde incertae sunt. Sed dicuntur Catalani obsessum ire Tortosam, Hispani contra ad eam liberandam tendere. Imperator et Bavarus[26] ut Angliam spe lactant, quae via eis hactenus bene processit, colloquia cudunt de re Palatina, sed ea differunt in seram diem, ut fruantur tempore.

Ad reperiendas pecunias quarta pars de salariis, quae dantur iis, qui publica funguntur munia, a fisco retinetur et revocantur nobilitates et immunitates intra XXX annos datae.

Salmasius hic manere mavult quam Lugdunum redire, modo honorarium a rege habeat. Et id majus ei promittit cardinalis; sed solutio hic minus certa est quam in Batavis. Tum vero metuit iesuitas quos acerbe laesit, homines nunc potentes. De religione non fiet illi negotium. Sed si et qua Lugduni usus est licentia omnia vult scribere, male ei res cedet. Haec jam facta mihi repeto, quo magis noris comperta me scribere. Nam in horas aliquid de ejus rebus addisco. Plane pendet animi. Et amici eum in diversa trahunt. Ego a dando consilio multis de causis me abstineo.

4982. 1640 december 22. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

23 Grotius stelde in zijn *Commentatio...de Antichristo* (ad *Apocal.* 13, 5) dat Domitianus gedurende 42 maanden de christenen vervolgde.
24 Voor Grotius' wensen ten aanzien van Pieter de Groot zie men nos. 4897, 4918 en 4921.
25 Niet nader geïdentificeerd.
26 Ferdinand III en Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 661; *Oxenst. Skrift.* 2. afd. IV, p. 91.

Ex Italia literae discordias attollunt Catalanorum nihilque ab rege Hispaniae omitti, quo eos sibi reconciliet. Itaque et Gallos in auxiliis mittendis cunctari et cuncta turbari suspicionibus. Italicae autem indutiae durabunt adhuc.

Causa, cur imperator et Bavarus[2] conditiones aliquas domui Palatinae, sed obscura spe, ostentent, haec est, ni fallor: quod rex Britanniae pecunia ac proinde et parlamenti in se studiis magnopere egeat; parlamentum autem id vehementer adversum sit rebus His-

2 Ferdinand III en Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.

panicis, ita ut et Windebanckius[3], regi ab arcanis, qui Hispanis favere credebatur, in Turris carcerem sit datus instante parlamento. Metuunt inde Hispani, ne ad preces parlamenti rex consiliis se fortioribus applicet, praesertim cum Galli per homines idoneos iis, qui in parlamento sunt, significent, si rex Britanniae ipsorum armis sua velit jungere, paratos se polliceri pacem se non facturos nisi restituta Palatina domo; quare id agunt, ut tempus ducant, donec discesserit parlamentum eoque non rem tantum, sed et colloquii diem differunt in finem Martii mensis adventuri. Ego vero Gallorum consilia, nota faciendi Anglorum quam plurimis ea quae pro Palatina domo parati sunt praestare, si rex Angliae aperte in causam velit descendere, non improbo putoque et Suedos recte facturos, si et ipsi id imitentur.

Erlachius[4] etiamnum hic est putaturque futurus Galliae mareschallus et conscripturus cohortes sex, turmas quatuor.

Ad reperiendam pecuniam quarta pars salariorum retinetur in usus publicos et revocantur nobilitates et exemptiones intra XXX annos datae. Comoediae et choreae hic parantur constiturae CCCC millenis florenis.

Catalani dicuntur obsidere Tortosam; rex Hispaniae contra mittere exercitum.

Deus, excellentissime domine, Sublimitatem tuam diu servet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 12/22 Decemb. 1640.

Rex ipse Hispaniae dicitur ire contra Catalanos; item naves longae a Neapoli et Sicilia vehentes multum peditem Italicum et Hispanicum.

Adres: Axelio Oxenstiernae, sacrae reg. Maj. regnorumque Sueciae senatori et cancellario.

4983. 1640 december 22. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

Ick wil uEd. raedt garen volgen ende mij gelaeten, alsoff ick geloofde hier wel te staen te hove. T'en can niet schaden midts lettende op den dienst van sijn meester.

Dat van de heer van Somerdijck[2] waer om te laechen, 't en waer hae nugae seria duxissent[3]. Hij heeft de pest in 't huis gebracht ende stoort hem aen een nijnnagel.

Dat instaen van het executeren van des keisers resolutie bij uwer Ed. vermelt[4] meene ick niet, dat sal vallen.

Vrieslant heeft altijd precyser gestaen op haere vrijheit, als wel andere provinciën, maer de verdeeltheden, die sijn tusschen de quartieren, tusschen de steden ende 't lant, tusschen het hoff ende Gedeputeerde Staten ende bijwijlen 't een ofte 't ander

3 Francis Windebank, Engels staatssecretaris.
4 Johann Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach.
1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK. R 16f. Eigenh. oorspr. Niet ondertek.
2 François van Aerssen, heer van Sommelsdijk.
3 Horatius, *Ars Poet.* 451: hae nugae seria ducent.
4 De brief van Van Reigersberch ontbreekt.

van die twee collegiën met de steden maecken, dat sij geen desseings eenpaerigh connen nemen ofte genomen hebbende continueren. Den prins van Orangië hebbende voor sich de macht van wapenen, de autoriteit van de Staten-Generael ende Raed van State sal die occasiën weten waer te nemen, om 't aensien van den stadthouder van Vrieslant groot ofte clein te maecken nae sijne geliefte.

Ick sal seer garen verstaen, off de menagie iet sal connen helpen in soo groote lasten ende off op de zee nae behooren sal werden gelet.

De Oostindische Compagnie heeft nae mijn dunct den tijdt seer bequaem om haere questiën met Engellant af te maecken. Ick moet daer eens van spreecken met mijnheer den grave van Licester[5].

De alliantie van 't jaer 1614 tuschen Swede ende de Vereenigde Nederlanden is van geene importantie, dat van de commerciën ende aubeine heeft weinigh te beduiden, het derde gaet op Kelcronnen, soodat alle die besoigne meer heeft in 't gerucht als in de daet[6]. De myne, die den keiser ende Beieren[7] maecken om de saecken van den Pals te recomanderen, sijn mijns oordeels nergens anders toe aengelegt dan opdat den co(ni)ng van Engellant daerdoor sijnde geamuseert niet en soude luisteren nae d'advysen, die aen sijne Ma.^{t} souden mogen gegeven werden bij het parlement.

Boven de veranderingen in Engellant bij uE. geadviseert, verstae ick dat de bisschop van Lincoln[8] niet alleen uit den Tour is vrijgelaeten, maer oock gestelt in de volle bediening van sijn bisdom ende compareert in het parlement ende aldaer buiten 't verwachten van veelen goede diensten doet aen den eertsbisschop[9].

Den winterschen tijdt furneert hier oock, soo veel als op andere plaetsen, weinigh tijdinge ende die hier comen van verre sijn seer onseecker, alsoo de brieven uit Italië nergens van de saecken van de Catelans soo advantageux en spreecken, als men doet in Vrancrijck, maer wel van de oneenicheit, die onder haer is ende den grooten arbeit, die den coninck [van] Spaignië aenlegt, om 't generael contentement te geven ofte veele te winnen in 't particulier.

De trefves in Italië duirt noch.

De Spaignaerden soecken lichtingen te doen in de Grisons, maer hebben soo weinigh credyts, dat de Switsers, die gelicentieert waeren in 't lant van Milaen, uit hetselve lant niet en willen trecken, maer haer tesamen houden te Vigevanno, tot volle betaeling.

Die van Constance gecomen waeren voor Hohentwiel, sijn veel verloopen, eenige wedergekeert nae Constance, eenigen oock dienst aengenomen te Hohentwiel.

Van 't ontzetten van Zwickau werdt hier niet getwijffelt, nochte oock van 't veroveren van 't casteel van Fridberg bij Gleen[10].

Twaelff millioenen, bij de princen ende den adel geconsenteert aen den keiser werden bij de steden vooralsnoch gedifficulteert.

D'heer Erlach[11] is hier noch; sal lichten vier regimenten te paerde, ses te voet ende hoopt te werden marescal de France.

Om finantie te vinden, arresteert men hier het vierde paert van de gages van de officiers ende men herroept alle anoblissementen ende exemtiën, gegeven sedert dertich jaeren.

Men seit oock, dat de Catelans gaen belegeren Tortose ende dat den coninck van Spaignië selff daertegen gaet met een groot leger; dat oock de galeien, soo van Napels als van Sicilië gaen nae de custen van Catalogne met veel voetvolcx, soo Spaignaerden als Italianen.

22 Dec. 1640.

5 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant in Parijs.
6 De genoemde zaken zijn kennelijk vermeld in een brief van Van Reigersberch, die verloren gegaan is. Zie betreffende het verdrag tussen Zweden en de Republiek van 1614 Du Mont, *Corps Dipl.* t. V II, p. 245-252.
7 Ferdinand III en Maximiliaan I van Beieren.
8 John Williams.
9 William Laud, aartsbisschop van Canterbury.
10 Gottfried Huyn, graaf van Geleen, keizerlijk bevelhebber.
11 Johan Ludwig von Erlach, goeverneur van Breisach.

Adres: Mijnheer mijnheer van Reigersberg, raedt in den Hoogen Raide in Hollant. In Den Hage. port.

In dorso schreef van Reigersberch: Broeder de Groot den 22 Decemb. 1640. uyt Paris.

4984. 1640 december 24. Van Willem de Groot[1].

Frater optime,

Ad tuas XV° hujus mensis ad me datas[2] ut respondeam, vellem sane me eam in editione Annotatorum[3] ponere posse operam, quam aut tu aut ego desideramus, sed longinquitas itineris et brumale tempus impedimento mihi sunt. Ego sane Amstelodami neminem novi, qui cessantibus iis, de quibus antea scripsi[4], boni aliquid hac in re praestare aut possit aut velit. Iterum monebo Blavium[5], qui plus aequo in rescribendo tardior est et jam ante respondit lentius procedere editionem.

Corcelius[6] cum te de erratis conqueri intelligit, veretur, ne pro gratia, quam apud te speravit, in odium incurrat. Interea Utenbogardo[7] promisit se istam rem quanta potest diligentia curaturum, quod tanto majoris facio, quod eum ab optimo sene plane pendere scio.

De anonymis[8] et ultimo scripto[9] reliquis inseparabiliter annectendo jam monui typographum et errata, quae congesseras, misi. Scriptum vero ipsum postremum Vergoesii fratri[10] cum litteris tuis dedi, qui, nisi frater interea advenerit, curam, quam injunxisti, in se suscipiet.

Vellem te Molinaei Vatem[11] vidisse; ita enim sua scripsit ac si tua nunquam vidisset, sed fuse satis argumentum de filio perditionis ex 2^{a} ad Thessal.[12] pertractat totis octo capitulis, quibus probare conatur papam vocari Deum, supra Deum se efferre, extollere se super id, quod in ecclesia romana Deus vocatur, i.e. hostiam, addit imperatorum potentiam obstitisse exaltationi papae, papam crevisse ruinis imperii, jam tempore apostoli Pauli satanam orsum mysterium iniquitatis, papismum summo artificio contextum, confirmatum et auctum falsis miraculis. His probatis nihil putat sibi deficere, quominus evincat locum apostoli omnino de papa intelligendum. Ex Apocalypsi vero colligit papae imperium debere durare annos mille ducentos sexaginta, e quibus cum effluxerint ab anno 755 ad annum 1639, anni 884, supersunt anni 378 ad mundi consummationem[13].

De Catalaunicis motibus edoceri percupio. Anglia quid nobis novi datura sit, brevi sciemus; ego sane tua, quae conciliationem sapiunt hoc quidem tempore, dum tanti ob eam rem in Anglia sunt motus, minus tempestive prodire puto.

De aliis rebus alias agemus; illud addam ex ministris me hic Galliae intelligere optime jam tibi cum iis, qui jam illic rerum potiuntur, convenire, quod mihi sane volupe est.

Deus te diu nobis servet incolumem.

Tibi obsequentissimus frater

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 24. Eigenh. oorspr. Antw. op no. 4972; beantw. dd. 5 januari 1641.
2 No. 4972.
3 *Annotationes in Libros Evangeliorvm...*; Ter Meulen-Diermanse no. 1135.
4 Bijv. no. 4953.
5 Dr. Johan of Cornelis Blaeu, drukkers-uitgevers te Amsterdam.
6 Etienne de Courcelles; hij verzorgde voor Grotius correctiewerk.
7 De remonstrantse predikant Johannes Wtenbogaert.
8 *Commentatio...de Antichristo*; *Explicatio...de fide & operibvs*; *Explicatio Decalogi...* Zie voor de volledige titels no. 4684, nn. 4, 5 en 2.
9 *Appendix...De Antichristo...*; Ter Meulen-Diermanse nos. 1128 en 1129.
10 Zie betreffende de gebroeders Van der Goes no. 4959, n. 5.
11 *Petri Molinæi Vates, Seu de Præcognitione futurorum & de Bonis Malisque Prophetis Libri V...* Lugduni Batavorum MDCXL. Zie voor de volledige titel no. 4959, n. 16.
12 *2 Thess.* 3-4.
13 Vgl. Grotius' reactie dd. 5 januari 1641.

Guilielmus Grotius.

Hagae, XXIV Decembris 1640.

Adres: A monsieur monsieur Grotius, ambassadeur de Suède prez le roy trèschrestien. A Paris.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 3 Ian.

In dorso: 24 Dec. 1640. W. de Groot.

En: N[14]. Reliqua ad finem. Tempus editionis. Cur editio non differenda. Saltem ut temperatiores sint Scoti.

4985. 1640 december 24. Van P. Spiring Silvercrona[1].

Mijnheere,

Heden heb ick u Ex.[tz] seer waerden ende hoochaengenaemen van den 15 deses[2] wederom seer wel ontfangen; bedancke u Ex.[tz] voor de goede continuerende comunicatie ten alderhoogsten.

Voor 8 daegen[3] heb ick u Ex.[tz] geadviseert, dat den alhier residerende vremde ministris ende onder anderen oock mij de sponsaliën, tuschen des conincx van Engellands dochter ende den jonge prince van Oragniën[4] door ettelijcke gedeputteerde uyt desen staedt met dese ongevere formaliën aengekondt, dat sijne Hooch.[t] den prince van Oragniën van de coning. May.[t] uyt Engellandt schrijven becomen, in 'twelcke deselve voor sich ende desselfs gemahlin[5] goet gevonden heeft de mariage tuschen desselfs dochter ende desen jonge prince van Oragniën te stabileeren. Hoopten alsoo sijne Hooch.[t] het haere coning. May.[t] in Sweden gelijckvals lieff ende aengenaem sijn werde. Hier is noch onbekendt off het d'outste dochter soo van 9 jaeren ofte de jongste[6] van 5 jaeren sijn sal. Men arbeyt hier sterck de outste voor den jonge heere thuys te voeren, oorsaecken dewijle men uyt Spagnen naer deselve gestaen heeft, daermede alsoo den coning van Spagnië daerdoor eenigermaeten geaffronteert ende de vriendschap tuschen hem ende Engelland gemildert ende gelijck seer grooter mochte worden. Dit te volltrecken sijn, gelijck voor 8 daegen gemelt, de heren van Brederode ende Aertzen[7] als ambassadeurs naer Engelland genomineert ende soude den coninck tot bevestinge deses wercks sijner dochter tot een bruytschat 400[m] nederlansche gulden met te geven versproocken hebben, maer sijn Hooch.[t] voor sijnen soone in plaetse eens lijffsgeding jahrlijcx 100[m] gulden, welcke dese princessin, bijaldien sij den jongen princen overleefte, uyt sijner naerlaeten tot onderhoudinge te genieten soude hebben. Oock heb u Ex.[tz] voor 8 daegen ick geadviseert, dat den heere van Beverwert[8] genomineert is naer Vranckrijck te gaen, dese mariage aen den coninck als oom deser princessin onder anderen te notificeeren. Off den coninck van Dennemarcken

14 Dit betreft een katern van Grotius' *Annotationes in libros Evangeliorum*. Vgl. Grotius' antwoord van 5 januari 1641.

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13. Orig. Niet ondertek. Petter Spiring Silvercrona was resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag.

2 Grotius' brieven aan Spiring van 1640 ontbreken.

3 No. 4978.

4 Willem II huwde op 12 mei 1641 Mary Stuart, oudste dochter van Karel I van Engeland.

5 Henriette Marie de France.

6 Elizabeth Stuart.

7 Johan Wolfert van Brederode en François van Aerssen, heer van Sommelsdijk.

8 Lodewijk van Nassau, heer van Beverweerd.

daervan advertentz te doen is hier in bedencken genomen, temael hij oock doch wijtlustiger oom sijn soude. Sijn Hooch.^{t} heeft sich verluyden laeten, dat hij noch 2 mariagiën uytgenomen die nu in 't wercke is voor sijnen soon geweeten, welcke alle van grooter middelen als die tegenwoordige, alleen hij hadde de religie voorall aengesien. Met de eene

acht men, dat hij des conings broeders dochter in Vranckrijck[9] gemeent heeft, de andere is onbekendt.

Verleede vrijdaech heeft sich de churfürst[10] opgemaeckt ende is ijllvaerdich naer Dennemarcken verreist; tot wat intentie is onbewoest; 't schijnt dat weder wat secreets op de baen is.

'tGun wij van Ceulen hebben heeft u Ex.tz uyt bijgaender copye[11] te sien. Met de ratificatie staedt het noch wie voor 8 daegen gemelt, maer ick hebbe wat naedere hoopeninge tot het effect.

Hiermede eyndigende bevele u Ex.tz met desselfs famille naer vriendlijcker salutatie in de genaedige protectie des hoogsten, verblijvende,

u Excell.tz dienstbereytvaerdigen.

Haagh, den 24 10bris 1640.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 3 Ian.

4986. 1640 december 25. Van G. Keller[1].

Hochedler gestrenger Herr Ambassadeur, hochgeehrter Herr,

Zu diesem Mahl ist wenig von hienen zu berichten, dan Ew. Excell. sonder Zweiffel vor Einkunfft dieses schon wissent sein wirt, wie dass die königlich schwedische Hauptarmee den 4. huius umb Stockhausen angelangt war und von dannen ferter über die gulden Auwe nach Meisen zu marchiren solte, des Herrn Feltmarschallen Banners Excell.[2] aber für dero Persohn zu Erfurth erwartet wurden.

Auss der Schleisige haben wir, das die Keysserlichen auss ihren zwischen Leignitz undt Grossglogow gehaltennen Quartieren eilendtss uffgebrochen und gegen den Gebürge zugangen seyen. Ob aber, umb daselbsten Winterquartier zu machen, oder wegen besorgender Anmarchen Herrn Banners nach den Erblanden solcher Uffbruch geschehen, ist auch unbewust. Der Herr Generalmaior Stalhansch[3] soll ingleichen von Beuthen uffgebrochen und ienen nachgefolget seyn.

Der Graff von Schwartzenburg[4] soll nach Regenspurg zu reisen, von Spandow uffgebrochen, aber durch den Tott seines Herrn, dess Churfürsten[5], sehr perplex gemacht worden sein, und meinet man, das der Churprintz[6], weiln er noch bey

9 Anne-Marie-Louise d'Orléans, hertogin van Montpensier, dochter van Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans, de latere 'Grande Mademoiselle'.
10 Karl Ludwig van de Palts.
11 Bijlage no. 31.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 12. Orig. Eigenh. ondertek. Georg Keller was secretaris van de Zweedse gezant te Hamburg, Johan Adler Salvius.
2 Johan Gustavsson Banér.
3 Torsten Stålhandske.
4 Adam, graaf van Schwartzenberg.
5 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg († 1 december 1640).
6 Friedrich Wilhelm, de latere Grote Keurvorst.

Lebzeiten seines Herrn Vatters gemeltes Graffen Consilien nie approbiret haben soll, ihme mit seinem (An)hang wohl abschaffen, und hingegen die durch dessen Antrieb vor diesem abgesetzte Räthe wieder annehmen dörffte.

Den 24. 9bris hatt zu Stockholm der Herr Reichssdrotz, Herr Gabriel Oxenstirn[7],

7 Gabriel Gustavsson Oxenstierna, broer van de Zweedse rijkskanselier. Petter Spiring Silvercrona vermeldt in zijn brief van 31 december (no. 4991) als sterfdatum 27 november/7 december.

nach aussgestandener 14tägiger Kranckheit an einen hefftigen Catharre diese Welt gesegnet.

So wirt von Dantzig geschrieben, das der pohlnische Reichsscantzler Bischoff zu Cracow[8] und desselben Reichss Generallieutenant[9] ingleichen verstorben, das also in gleichem Monat Novembri verschiedene vornehme Herrn durch den zeitlichen Tott hingerissen worden sein.

Vor etzlichen Tagen ist die königliche Fraw Wittib zu Schweden[10] an den fürstlich. holsteinischen Hoff zu Godtorff angelangt; wie lang sie aber daselbst verharren wirt, ist mihr unbewust. Ihre Raise nach Preuysen aber dörfte ausser Zweiffel d(u)rch das Absterben ihres Herrn Brudern nun auch rückgängig worden sein.

Ihre Excell. empfehle ich hiemit Göttlichem Schutz zu allen beharrenden Wohlergehen gantz getrewlichen

Ew. Excell. gehorsamber Knecht

G. Keller mp.[a]

Hamb., den 15. Decemb. A.^{o} 1640.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 17.

4987. 1640 december 28. Aan Willem de Groot[1].

Fasciculum, pro quo non immerito sollicitus fui, gaudeo recte ad te perlatum. Sed Vergoesium nostrum[2] nondum, cum postremas[3] scriberes, ad vos venisse miror doleoque ei tamdiu restitisse ventos. Forte alicubi in Anglia haerebit. Nam a Diepa nihil literarum ab ipso habuimus.

Indiculum secundum eorum, quae correctores aut typothetae peccarunt in Annotatis ad Evangelia[4], jam acceperis. Videbis ex eo, an jure querar. Hebraica ferme omnia corrupta sunt. Graeca multa. Ex tot mendis inimici materiam sument me traducendi. Si festinatio librarii[5] sola in causa est, pridem ea inhiberi debuit vel ipsius, vel mea causa. Video quasdam pagellas satis recte excusas. Forte eae in Bremii[6] manus inciderint.

Curcellius[7], ut video, molliter nobis tractandus est eoque magis, quod operam satis difficilem sine mercede nobis navat. Conquestus erat se pro multis epistolis,

8 Jakub Zadzik († 1642).
9 Hetman Stanislas Koniecpolski.
10 Maria Eleonora van Brandenburg, weduwe van Gustav II. Zij was een zuster van keurvorst Georg Wilhelm.
1 Gedrukt *Epist.*, p. 909; de alinea 'Venio...situm est' gedrukt *Clavis Ep. Grotii*. Antw. op no. 4977; tezamen met no. 4981 beantw. dd. 7 januari 1641 (dl. XII).
2 Zie betreffende de gebroeders Van der Goes no. 4959, n. 5.
3 No. 4977.
4 *Annotationes in libros Evangeliorvm...*; Ter Meulen-Diermanse no. 1135.
5 Dr. Johan of Cornelis Blaeu, drukkers-uitgevers te Amsterdam.
6 Daniël de Breen, theoloog te Amsterdam; hij verzorgde een deel van het correctiewerk.
7 Etienne de Courcelles; hij verzorgde voor Grotius correctiewerk.

quas a me acceperat aut a Mercerio[8] et quarum pretium exsolverat, accepisse ab uxore mea, cum illic esset, non plus XXX stuferis. Uxor dedisse se dicit quantum ipse se impendisse indicaverat. Ego autem ei misi pistorienses duos. Pro navata in corrigendo opera Blavii, quos satis lucraturos confido, aliquid ei debent. Ego de meis operibus sicut quaestum non facio, ita nec damnum sentire debeo. Egissem tamen gratias Curcellio, nisi ipse me prohibuisset, qui cum ante literas subscripserit, ut moris est ad legatos regum ad reges ‘Excellentiae tuae’ etc. mutavit formulam et scripsit ‘amplitudini tuae’ sicut Salmasius[9] initio epistolae ‘Vir am-

8 Wellicht Edmond Mercier; vgl. no. 4866, n. 7. De uitgave der *Epist.* geeft ‘Merceno’.
9 Claude de Saumaise, klassiek filoloog, hoogleraar te Leiden.

plissime', Vossius[10] autem initio quidem 'Illustrissime', sed in fine 'Illustri tuo nomini', quod eum insuper dixisse Curcellio miror. Indignus sim honore, quem mihi Suedia imposuit, si me sinam minus honorifice tractari quam caeteros mei gradus. Si vero Curcellius etiam Blavii ad me literas antehac miserat inscriptas mihi ut 'Viro clarissimo', qui titulus nunc paedagogis datur, 'Amplissimi' vero scabinis ab ipso Salmasio.

Suspicionibus non libenter indulgeo. Non tamen stipes sum, ut non intelligam quod trium ἀνωνύμων[11] editio tamdiu retardata fuerit, in eo aliquid plus casu intervenisse. Corvinus[12] ad epistolam meam[13] nihil respondit. Et rectius facit, si quid ex meis editionibus sibi mali metuit, quod se non immiscet quam si se in id immisceret, ut aliis potius morem gereret quam mihi. Nam mandatum aut suscipiendum non est aut implendum ex voluntate ejus, qui mandavit.

Relegi notas nostras tenues ad Tacitum[14]. Dum vetera menda corrigo, admissa sunt nova ut p. 238 'prudentis' pro 'prodentis' et p. 740 'omnium' pro 'ominum'. Velim haec calamo corrigi in iis, quae restant exemplis.

Venio ad filium Petrum. Pridem ad me non scripsit. Nec ego ad eum scribam. Boni patris consilia pro imperiis valere debent, nisi causae sint graves in contrarium, quae significandae sunt. Ego id maxime quaero, quomodo eum labori assuefaciam et frugalitati atque in eam ducam viam, unde ipse se ac familiam, si res ita eveniat, sustentare possit, ita ut nec conscientiam nec patriam prodat, sed sibi primum, deinde et cognatis omnibus decori sit; quod non in honorum inanibus titulis, sed in vera eruditione ac virtute situm est[15].

Rogo ut de omnibus operibus nostris, quid fiat, quid futurum sit, saepe me moneas et quando ad metam ventura sint Annotata.

Minorem esse filiam Britannici regis[16] intelligimus eam, quae nuptura est filio Arausionensis principis[17]. Multa erunt, quae ea de re in mentem veniant et Gallis et Batavis. Sed et sponsalia ejusmodi saepe ante exitum intercidunt sive fato, sive consiliis pro tempore mutatis.

Salmasius apud amicos ita loquitur quasi Lugdunum rediturus. Metuere se dicit, ne fracta cum Batavis tessera rebusque suis hic collocatis fraudetur aliquando promissis salariis, ut eo incommodo pertrahatur ad missam.

Memineris etiam rogo esse penes Corvinum praefatiunculam praemittendam τοῖς hactenus ἀνωνύμοις, deinde versionem latinam Graecorum et Hebraeorum, quae sunt in iisdem libellis ponendam non in textu, sed in margine.

Fuit apud me quidam in Anglia librarium agens[18], qui se dicit velle novam curare editionem in Anglia Annotatorum in Evangelia, ne id ab alio fiat. Dixi me non obstare, si id probet Blavius, cujus commodis consulere volo et, si editio fiat ad exemplar

10 Grotius' vriend, de Amsterdamse hoogleraar Gerardus Johannes Vossius.
11 *Commentatio...de Antichristo...*; *Explicatio...de fide & operibvs*; *Explicatio Decalogi...* Zie voor de volledige titels no. 4684, nn. 4, 5 en 2.
12 Johannes Arnoldi Corvinus, rechtsgeleerde te Amsterdam; hem was verzocht medewerking te verlenen bij het corrigeren van de drukproeven van Grotius' werken.
13 No. 4801 dd. 25 augustus.
14 *C. Corn. Tacitvs ex I. Lipsii Editione cum Not. et Emend. H. Grotii.* Lvgduni Batavorvm, Ex Officina Elzeviriana. Anno 1640; Ter Meulen-Diermanse no. 515. De *Epist.* geven abusievelijk: 'Tacicitum'.
15 Betreffende de moeilijkheden met Pieter zie men nos. 4709, 4726, 4747 en 4757. Voor Grotius' wensen ten aanzien van de carrière van zijn zoon zie men nos. 4897, 4918 en 4921.
16 Elizabeth Stuart.
17 Willem II huwde op 12 mei 1641 de oudste dochter van Karel I, Mary Stuart.
18 Niet geïdentificeerd.

plane emendatum ut volo. In Annotatis quaedam contra meum sensum Curcellius mutavit, quod nolim fieri.

Gallicae cohortes in Catalaniam ivere multis tamen Catalanis id nolentibus. Mar-

chionissa Cordonae, femina inter Catalanos praepotens, per filium suum[19], qui in aula Hispanica vixit hactenus, conditiones accepit, per quas redeatur ad obsequium.

In Italia apparet Hispanum pecunia egere. Helvetii qui Vigevani seditiose agebant, tandem acceptis LX millibus scutatorum domum rediere. Cogitantque rectores Helvetiorum revocare et eum militem, qui Gallis militat ob non soluta per XII menses stipendia.

Et Helvetiis et Genevensibus commercium cum Gallia interdictum est, ideo quod inde commeatus in comitatum Burgundiae ferrentur.

In Italia durant induciae et videntur prolatari ad Martium mensem; Galli vero volunt credi principem Thomam[20] ob malas Hispanorum in se molitiones ita ab Hispania alienatum, ut in Galliam sit venturus.

Vale cum matre, uxore, liberis, amicis omnibus.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

Lutetiae, 28 Decembris 1640.

Rogo eorum, quae de Annotatis scripsi, omnium bene memineris.

4988. 1640 december 29. Aan L. Camerarius[1].

Illustrissime domine,

Quod precatus sum antehac[2], idem et nunc Deum precor, ut omnia Excellentiae vestrae consilia ad bonum ipsius regnique Suedici vertat.

De Thoma principe[3] volunt Galli nos credere eum compertis quibusdam Hispanorum in se insidiis non modo amicitia Hispanica derelicta ad Gallicam venturum, sed et futurum brevi in Gallia. Interim manent in Italia induciae et videntur produci ad Martium mensem pontifice et Venetis multum in id laborantibus. Pecuniae in Italia ab Hispano aegre explicantur. Reperta tamen, nec sine difficultate, LXIV[4] millia scutatorum, ut Helvetico milite terra Mediolanensis liberaretur.

Adversus Catalanos rex Hispaniae et armis utitur, etiam sodalitatibus Jacobi et Alcantarae praeter caeteros ex Hispania Italiaque milites illuc missis et oblatione pacis, a qua non aliena est bona pars nobilitatis.

Ex Britannia spes nobis fit rerum meliorum et pacis inter duas gentes. Windebanckus[5] cum Dunquercam cogitaret ventis Caletum rejectus ibi custodes

19 Welke leden van het geslacht Cardona hier bedoeld zijn, is niet duidelijk. Vgl. J.H. Elliott, *Revolt Catalans*, p. 511. Zie ook no. 4973, n. 11.
20 Tommaso Francesco van Savoye.
1 Copie Uppsala, UB., cod. 388a, ep. 261. Gedrukt *Epist.*, p. 661. Verschillen in orthografie en aperte onjuistheden in de copie Uppsala zijn niet gesignaleerd. Ludwig Camerarius was Zweeds gezant in Den Haag.
2 Vgl. no. 4940 dd. 24 november 1640.
3 Tommaso Francesco van Savoye.
4 Volgens copie Uppsala. De editie der *Epist.* heeft CCXIV. Vgl. no. 4990 aan N. van Reigersberch: ...met moeyte gevonden de somme van zestighduisent croonen.
5 Francis Windebank, Spaans gezind Engels staatssecretaris; hij kwam begin januari in Parijs aan.

accepit ab urbis praefecto[6], qui mandata a rege Galliae exspectat; habitus autem semper est adversus Galliae rebus.

Amisimus hic in Gallia praefectum aerarii Bulionium[7], virum prudentem et omnibus Galliae sociis[8] in amicitia retinendis aliisque eodem pertrahendis valde intentum. Mag-

6 Louis de Béthune, hertog van Charost (1605-1681), commandant van Calais.
7 Claude de Bullion, sieur de Bonelles; hij was op 22 december 1640 overleden.
8 De copie Uppsala heeft - abusievelijk -: locis.

num ea morte damnum fecisse rem communem etiam illustrissimus D. comes Licestrius[9] judicat. Alii hic propter ingentes spes[10] de Catalanis conceptas minus cordi habent amicitias veteres. Quod si illae spes eos fefellerint, haud paullo erunt faciliores in admittendis aequis foederum conditionibus.

Lunaeburgico[11], quantum hic audimus, optime cum Bannerio[12] convenit. Idem de Hassica[13] spero, cujus res velim Batavi non plane a se alienas existimant.

Danum et Polonum nobilitas istorum regnorum, ni fallor, retinebit, ne in hostilia adversus Suedos prorumpant. Et Moscovita[14] habet quem metuat, Turcam.

Palatinum negotium trahetur, ut puto.

Daniae legatus in Hispania[15] ita gratiosus est in ea aula, ut honores ei contigerint plane insoliti.

Caesariani cum Batavis pacem non rupturi sunt, nisi ex magna occasione. Siquam urbem ipsorum capere possent, non deessent retinendi praetextus.

Illud de matrimonio inter principis Arausionensis filium[16] et regis Angliae filiam[17], non dubie magnos ubique sermones feret tum ob maris potentiam, quae valida erit, si bona fide jungantur Angli Batavique, tum quia major Angliae filia adhuc servatur et eam sibi sperat Hispanus. Cardinalis haud dubie de re, quae consilium ultra non recipit, tacebit. Caeterum video Gallos facilius hoc concocturos, si simul rex Britanniae arma sua cum Gallicis jungat pro bono Germaniae ac praesertim Palatinae domus. Res ista per Hemflitium[18] in Anglia tractata est diuque clam habita, quod metueret princeps Arausionensis, ne, si emanaret, et Gallia sibi et reginae Bohemiae[19] adversaretur.

Geneva adhuc a commercio Galliae arcetur. Idem fit et Helvetiis, qui et milites suae gentis e militia Gallica revocaturos se minantur, quod stipendia eis nulla solvantur a 12 jam mensibus. Sunt illi populi plane inter se discordes et externis venales, a quibus cum despiciantur, ipsi tamen superbire non desinent.

Audimus in Catalanis pugnatum incerto Marte. Mittuntur eo mari a Massilia IV peditum millia.

Sum eroque semper

Excellentiae vestrae omni cum observantia

devinctissimus

H. Grotius.

Lutetiae, XXIX Decembris anni 1640.

9 Robert Sidney, graaf van Leicester, extraordinarius Engels gezant in Parijs.
10 De copie Uppsala heeft - abusievelijk -: opes.
11 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
12 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
13 Amalie-Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
14 Michael III Fjodorowitsj Romanow.
15 Hannibal Sehested.
16 Willem II.
17 Elizabeth Stuart; Willem II huwde echter de oudste, Mary Stuart. Nog in het begin van 1640 was onderhandeld over een huwelijk tussen de 'Princess Royal' en don Baltasar Carlos.
18 Mr. Johannes Polyander van den Kerckhoven, heer van Heenvliet. De uitgave der *Epist.* geeft abusievelijk 'Stemflitium'.
19 Elizabeth Stuart, gewezen koningin van Bohemen.

Boven aan de brief in de copie te Uppsala: mp.
En onder aan: Redd. Hagae 2/12 januarij 1641.

4989. 1640 december 29. Aan A. Oxenstierna[1].

Excellentissime atque illustrissime domine,

Sponsalia facta de filio Arausionensis principis[2] deque filia minore regis Angliae[3] multis sermonibus materiam praebent. Sunt qui ex historia repetunt exempla nuptiarum talium, quae jactatae diu, perfectae vero nunquam sunt, et arbitrantur regem Angliae opus habuisse hac fama ad conciliandos sibi parlamenti sui animos firmamque iis opinionem ingenerandam de sua in religione constantia. Traditionem vero virginis, sicut a vere in autumnum rejecta est, ita quaesitis coloribus longius posse differri. Alii mallent filiam majorem pro minore dari, ne qua spes maneret Hispano Anglicae affinitatis et per affinitatem successionis in regnum. Gallis suspecta haec res erit eoque magis, si non simul rex Angliae societatem Suedicam Gallicamque[4] amplectitur. Sane si fida amicitia inter Angliam et Batavos coit, formidabilis erit vicinis conjuncta illorum mari potentia.

De Catalanis adhuc bene sperant Galli. Laborat tamen valde marchionissa Cordonae, femina apud Catalanam nobilitatem potens, cujus filius minor[5], qui in aula Hispanica vivit, ad ipsam ob id missus est, ut quibusvis conditionibus in obsequium retrahantur Catalani; ac jam nonnullis e nobilitate adeo displicet consilium acciendi Gallos, ut et Gallis et ejus consilii auctoribus minentur pessima.

In Hispanica aula mire magnitudinem Danicam ostentat legatus[6]. Prandet et coenat sub uranisco et quidem in loco editiore quam convivae, ad quem per gradus scanditur. Ab Olivare[7] honores ei habiti, qui nunquam legatis aliis. Nam et venienti obviam processit Olivares et ad hospitium ejus venit et Excellentiae ei dedit titulum.

De principe Thoma[8] ita loquuntur Galli, quasi certum sit eum relicta Hispanica amicitia ad Gallicam transiturum atque etiam venturum in Galliam. Causam credi volunt, quod interceptis Leganesii[9] in Hispaniam literis cognoverit princeps ille suae libertati aut etiam vitae parari insidias. Haec quid veri habeant, tempus docebit.

Mortuus hic est praefectus aerarii Bulionius[10], vir diligens in rebus regiis nec suarum negligens, consilio validus, et cujus magna semper pro sociis fuit cura. Nomen ejus dignitatis retinebit Butilerius pater[11], vim Tibaevius[12], Bulionii antehac adjutor. Bulionii mors fuit subita superfusis ab hydrope vitalibus. Paucis ante mortem diebus dixerat aequum sibi non videri Suedos urgeri ad foedus nullo tempore definitum seque auctorem fore regi, ne in eo pertendat.

In isto negotio foederis duriores Gallos efficit spes de Catalanis concepta, quae facile posset evanescere. Nam praeter quod de dissidiis inter Catalanos deque tentamentis ad eos regi Hispaniae conciliandos dixi, etiam vis magna adversus eos

1 Gedrukt *Epist.*, p. 662; *Oxenst. Skrift.* 2. afd. IV, p. 92. Geciteerd in vert. Brandt-Cattenb., *Leven* II, p. 263.
2 Willem II.
3 Elizabeth Stuart. Willem II huwde echter de oudste, Mary Stuart. Nog in het begin van 1640 hadden onderhandelingen plaatsgevonden over een huwelijk van de 'Princess Royal' met don Baltasar Carlos.
4 Het verdrag van Wismar werd in juni 1641 gecontinueerd; zie Du Mont, *Corps Dipl.* t. VI. I, p. 207vv.
5 Zie no. 4987, n. 20.
6 Hannibal Sehested.
7 Gaspard de Guzmán, graaf-hertog van Olivarés.
8 Tommaso Francesco van Savoye.
9 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.
10 Claude de Bullion, sieur de Bonelles, overleden op 22 december 1640.
11 Claude le Bouthillier.
12 Le sieur de Tubeuf, 'intendant des finances'.

paratur praeterque dilectus novos et petitum ex Italia militem, eunt contra eos sodalitates nobiles Jacobi et Alcantarae. Si ea spes Gallos fefellerit et ex matrimonio isto Anglicano indutias metuant Batavicas,

quod ratione non caret, tum demum intelligent, quanti ipsis aestimanda sit societas Suedica.

Windebanckius[13] carcerem in Anglia elapsus cum Dunquercam peteret, ventis cogentibus Caletum venit; ibi ei, Hispanicae semper factionis homini, custodes audio a Gallis datos et regis Galliae de eo jussa exspectari.

Impendia in choream et comoediam, quae exhibendae sunt in ducis Anguiani nuptiis[14], multo quam ante scripseram pluris, id est toto millione taxari nunc audio. Machinae ad comoedias in novo cardinalis theatro agendas ab Italia petuntur pretio immenso, centies mille scutatorum. Tantum huic aulae non securitatis tantum, sed et pecuniae superest[15].

Deus, excellentissime et illustrissime domine, consilia Sublimitatis tuae sospitet.

Tuae Sublimitatis cultor devotissimus
H. Grotius.

Lutetiae, 19/29 Decembris anni 1640.

Fama est hostes irrupisse in agrum Pictonicum; contra mitti a Massilia IV millia militum in oram Catalonicam; parari decem peditum cohortes mari ituras in Westfaliam. Gallis insidiae in Lensum oppidum irritae fuere. Cardinalis Sabaudus[16] quae capturus sit consilia, etiam nunc dubitatur.

Adres: Axelio Oxenstiernae, sacrae reg. Maj. regnorumque Sueciae senatori et cancellario.

4990. 1640 december 29. Aan N. van Reigersberch[1].

Mijnheer,

Het huwelijck, voorgenomen tuschen den soon van den prins van Orangie ende de tweede dochter van Enggellant[2] - want soo seit men hier - sal discoursen geven, oock in Vrancrijck, te meer alsoo daeruit mettertijdt een accommodement met Spaignië soude mogen volgen ende de macht van Engellant gevoucht met die van Hollant formidabel sijn aen de bueren. Eenige gereformeerden alhier wenschen, dat dit huwelijck mochte geschieden met de oudste dochter, om den Spaignaerd van die hoope te frustreren. Andere gedencken verscheide historiën van huwelijcken, lang gesleept ende in 't einde ongeëffectueert, ende considereren, dat den coninck van Engellant bij het parlement sijn proffijt sal connen doen met dit gerucht als vastgaende in de religie ende wel genegen tot de saecke der protestanten.

De Oostindische Compaegne sal wel doen, hoe eer hoe liever, haere questiën met Engellant, doch alles sonder reserve, af te maecken ende onder verscheide

13 Francis Windebank, Engels staatssecretaris.
14 Louis II de Bourbon, prins van Condé, hertog van Enghien, trouwde op 9 februari 1641 met Claire-Clémence de Maillé-Brezé, nicht van Richelieu.
15 De woorden 'Tantum...superest' ontbreken in de uitgave der *Epist.*
16 Kardinaal Maurizio van Savoye.
1 Hs. Amsterdam, UB., coll. RK. R 16g. Eigenh. oorspr. Niet ondertek. Beantw. dd. 7 januari 1641 (dl. XII).
2 Willem II huwde op 12 mei 1641 met Mary Stuart, de oudere zuster van Elizabeth.

voorslagen vinde ick geen beter als de saecke te stellen aen de justitie van Venetië, alsoo aldaer de corruptie geen plaetse en hebben, gelijck wel in Vrancrijck, ende deselve oock op Engelant soo veel niet sien en sullen als wel de regierders in de Vereenigde Nederlanden.

De landen van Colen, Gulick, Cleef, Westfalen sullen belast blijven met de winterquartieren, maer ick hoope, dat bij de Vereenigde Nederlanden voor Calcar sal werden gesorght.

Den tytel van Hooge Mogende conde met geene apparentie in Sweden werden gedifficulteert te geven aen de Staten-Generael, aengesien haere langduirige possessie met Vrancrijck ende Engellant. 't Voorstellen van den naem van den coning ofte coninginne van Swede is in Swede gebruickelijck, oock soo wanneer aen coningen werdt geschreven. Ick en can niet wel begrijpen, waerom de eerste audiëntie van de Nederlandsche ambassadeurs[3] meer offensie hadde gegeven als de naevolgende.

In Italie duert de trefves ende men spreeckt van die te verlengen tot in Maert. Evenwel willen de Fransoisen, dat men gelove, dat de prins Thomas[4] Spaignië heel sal verlaeten, Vrancrijck aenhangen ende in Vrancrijck comen ende dat, soo sij seggen om eenige brieven bij hem geïntercipieert, die Leganés[5] nae Spaignië hadde gesonden, daerin eenige desseings waeren tegen de vrijheit ofte 't leven van den prins Thomas. Hiervan sal den tijdt ons meerder licht geven.

't Gebreck van gelt blijckt in Italië aen de Spaensche zijde. In 't rijck van Napels werdt het eene parlement op het andere gehouden, sonder veel te vorderen.

Den adel claegt over de impositie op het sout ende calck, die sij seggen te strijden tegens haere privilegiën. Men vercoopt steden, landen ende officiën, die aen de croon behooren, selfs die in recompense van groote diensten plaegen gegeven te werden. Ende evenwel gaen de lichtingen, die voorgenomen waeren, niet voort ende de gemeente werdt soo weinigh vertrouwt, dat als men deselve oeffent tot wapenen, de wapenen terstont nae 't exercitie werden gebracht in 's conincx magazijn.

In 't Milanees is met moeyte gevonden de somme van sestighduisent croonen om de Switsers, die tot Vigevano begonnen te mutineren, vandaer te doen vertrecken nae Switserlant. De oorsaecke van dese schaersheit is onder anderen de revolte in Catalogne, waerop de Fransoisen seer groot fundament maecken. Hoewel veele van den adel 't inhaelen van de Fransche regimenten hebben tegengesproocken, onder [dewelcken] wel de principaelste is de marquise de Cordona[6], dewelcke seer arbeidt tot reconciliatie met den coninck van Spaignië ende heeft denselve coninck nu onlancx gesonden haeren tweede soon, dat altijd te hove hadde geleeft, met conditiën om de saecken te accommoderen. De gedeputeerde van de Catalans[7], die te Madril sijn geweest hebben seer geprotesteert van haere gehoorsaemheit, met behouding van de ouden privilegiën, versoeckende dat den hertogh van Olivarés[8] soude gestelt werden buiten het maniement van affairen ende dat Perpignan ende Salza souden bezet werden met garnisoen van Catalans; 't eerste van groote consequentie voor alle coningen ende princen, 't ander periculeux om de naebuiricheit van de Fransoisen. Ondertusschen marcheren tegen de Catalans niet alleen de soldaten van Spaignië ende eenige uit Italië, maer oock de orden van St. Jaques ende Alcantara, die seer veel machts tesamen brengen. Soo die hevicheit van de Catelans overgaet, sullen de Fransoisen meer als nu bieden aen haere vrunden.

De Switsers, die in Italië aen Vrancrijck dienen, sijn in twaelff maenden niet betaelt, waerom de cantons genegen sijn deselve weder t'huis te roepen, gelijck sij gedaen hebben dieghenen van de haeren, die aen Spaignië diende[n]. Daerenboven is van

3 Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva. Zie betreffende hun eerste audiëntie Aitzema, *Saken v. St. en Oorl.* II (f.^{o}) p. 690.
4 Tommaso Francesco van Savoye.
5 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.
6 Zie no. 4987, n. 20 en hieronder n. 7.
7 De hertog van Cardona, García Gil Manrique, bisschop van Barcelona, en Juan Bautista de Campania, bisschop van Tortosa.
8 Gaspard de Guzmán, graaf-hertog van Olivarés.

nieuws de commercie van Vrancrijck verboden, niet alleen met Genève, maer oock met alle de Switsers, omdat men seit, dat vandaer toevoer geschiet in de Franche Comté, hoewel die van Genève vresen, dat daer iet anders onder soude mogen schuilen, 'twelck ick vooralsnoch niet en can mercken.

Windebanck[9] geëschappeert uit Engellant, meenende, soo men seit, te gaen nae Duinkerken, is door de wint gedwongen geweest te Calis aen te comen, alwaer den gouverneur van de stadt[10] hem eerlijck heeft bewaert, wachtende ordre van hier. Men meent, Windebanck hier te hove sal comen, om gehoort te werden. Hij is altijd gehouden geweest seer te sijn aen de Spaensche zijde.

Den ambassadeur van Denemarcken in Spaegnië[11] voert een groote magnificentie ende hem geschiet meerder eer, dan oit aen eenige ambassadeur is geschiet.

Hier is gestorven monsieur de Bulion[12], surintendant de finances, seer schielijck door een overstelping van water ende schielick voor den dagh begraven, om de furie van de gemeente te ontgaen.

29 Dec. 1640.

Boven 'tgunt voorst is, verstaen wij dat de Spaignaerden souden ingevallen sijn in een quartier van Poictous; dat vierduisent man van Marseille over zee gesonden werden nae Catelogne ende dat men gereedt maect tien regimenten voetvolck, om die ter bequaemer tijdt over zee te senden nae Westfalen.

De Fransoisen hebben gemist Lens te overvallen.

Van de intentiën van den cardinael de Savoie[13] werdt seer getwijffelt.

In dorso schreef Van Reigersberch: Den 29 Decemb. 1640 uyt Paris.

4991. 1640 december 31. Van P. Spiring Silvercrona[1].

Mijnheer,

Gisteren sijnde den 30 deses is mij wederom wel ter hand gecoomen u Ex.^{tz} seer waerden ende hooch aengenaemen van den 22 selviges[2] bedanckende u Ex.^{tz} soo voor desselfs goede affectie t'mijnwaerts als voor de continuerende comunicatie ten alderhoogsten.

Daerentegens laete ick 'tgeene sedert mijnen laetsten[3] gepasseert, alhoewel den winterschen tijd hier oock niet sonderlings en fourneert, u Ex.^{tz} volgens mijne schuldige plichten niet onvermeld.

Dat den ambassadeurs naer Engelland[4], daervan ick voor 8 daegen gemelt, van sijn Hooch.^{t} tot subsistud is gecommitteert den heere van Heenvliet[5], die welcke tot

9 Francis Windebank, Engels staatssecretaris.
10 Louis de Béthune, hertog van Charost, commandant van Calais.
11 Hannibal Sehested.
12 Claude de Bullion, sieur de Bonelles, overleden op 22 december 1640.
13 Kardinaal Maurizio van Savoye.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13. Orig. Niet ondertek. Petter Spiring Silvercrona was resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag.
2 Grotius' brieven aan Spiring van 1640 ontbreken.
3 No. 4985 dd. 24 december 1640.
4 Johan Wolfert van Brederode en François van Aerssen, heer van Sommelsdijk.
5 Mr. Johannes Polyander van den Kerckhoven, heer van Kerckhoven, Heenvliet en Sassenheim.

bevoorderinge van het aenstaende houwelijck[6] verleeden saeterdaech souden vertrocken hebben geweest, indien den stercken ingevallenen vrost sulcx niet belett en hadde.

6 Het betreft het huwelijk tussen de zoon van Frederik Hendrik, Willem II, en een der dochters van Karel I van Engeland, Mary of Elizabeth Stuart. Op 12 mei 1641 huwde prins Willem tenslotte de oudste, Mary.

Den ambassadeur monsieur De la Tullery[7] is hier sonder veel te verrechten ende, terwijlen sijnen coninck sich tot de continuatie der subsidiën voor desen staed noch weynich accomodeert, soo sullen allen aensien naer weynich desseynen tegen het aenstaende jaer voorgenomen werden, jae, soo ick vertrauter wijse berecht werde, sullen deselve niet eens in 't veld coomen, waertoe apparentie is, alsoo men noch van gants geene preparaten hoort, die altijd in de verleedene jaeren ontrent desen tijd voorgenoomen zijn geweest. Wenste wel u Ex.^{tz} mij te berechten geliefte, wat soo van het voorschreven houwelijck als van de subsidiën voor desen staedt mochte gediscoureert worden, dat ick courieuselijcken verlange te weeten.

De ratificatie van de tractaeten tuschen Sweden ende desen staedt gemaect[8] is noch tot geen effect gelangt. Naedien den churfürst[9], wie voor 8 daegen gemelt, stille van hier gereyst, heeft hij sich tot Amsterdam noch eenige daegen opgehouden, tot all sulcke voyagie van sijne consulen eyndelijcken voor goed is gekent geworden. Onder anderen seyt men, dat hem geworden is, dat hij door des conings in Dennemarken intercessie de tractaeten naer voorige aenlaetinge met de chur Beyeren in toecomende Martio voltrecken soude.

'tGeene van Ceulen geschreven word heeft u Ex.^{tz} uyt bijgaender copij[10] te verneemen.

Hiermede eyndende bevele u Ex.^{tz} met desselfs famille in de genaedige protectie des hoogsten ende verblijve naer dienstlijcker gebiednisse,

u Excell.^{tz} dienstbereytvaerdigen.

P.S. Heden becoome ick brieven uyt het rijcke Sweden die mij de troevige tijdinge van den dood des heeren rijcxtruchses[11] mede brengen, die den 27 novemb./7 decemb. overleeden is; werd van de gemeente seer beclaecht.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 9 Ian.

7 Matthieu Coignet, sieur de La Thuillerie, graaf van Courson.
8 Het betreft het gezantschap van Willem Boreel, Albert Sonck en Epo van Aylva naar Stockholm. Het verdrag was op 11 september aldaar gesloten.
9 Karl Ludwig van de Palts.
10 Bijlage no. 32.
11 Gabriel Gustavsson Oxenstierna.

Bijlagen

Bijlage no. 1 Bij no. 4455
Bijvoegsel bij een brief van P. Spiring Silvercrona dd. 2 januari 1640[1].

Diesmahl, Gott sey ewig Lob, Ehr und Danck gesaget, eine sehr stattliche und unvermuthliche Victorie, welche der Allerhogste dieser unserer Partey gantz wundersahmer Weyse bescheret, indem Er seine Gnadt und Seegen verlehen hat, dass heut 8 Taage gegens Morgens etwan 300 Mussquetieren, welche der Herr Generalmaior Lilliehock[2] dess Mitwochs vorher mit 3 Bothen so mit Pferden über Landt geführet werden mussen, vor dass dem Herrn Obristen Gordon und Obriste Leutenant Rodeker[3] von Landtssperg auss nacher Driesden commendiret, sich solcher Vestung durch eine sonderbahre Entreprinse, darzu ihnen die beygehabte Überläuffter und ander Persohnen so des Ohrts kundig gewessen guete Anleitung geben können, gar glücklich und nicht mit mehrerem Verlust als zweyer Knechten, impatroniret und Meister gemacht haben; der darin gewessene Comendant, Obriste Leutenampt von der Greffen[4], hat, nachdem er in der ersten Furie bey der Unserigen überstiegen einen Stich mit der Partisanen bekommen, kein Quartier haben wollen und ist demnach sampt noch etwan 20 anderen Officiren und Gemeinen niedergemacht worden, bey 120 andern, darunter ein Maior nebst einen Leutenant, seindt gefangen, auch auff den Wällen 21 metallene Stück, darunter zwee schwere halbe Canons, die übrigen aber meist 6 pfundich, und 6 Mörsser, so dannoch in dem Zeukhauss 5 Stück nebst 50 grossen bunten Lunten; auch 60 Centner Kreut und einer grossen Anzahl von Loth undt anderen Kriegesmaterialen, welches zuvor niemandt glauben können, wie dan auch 8 Fahnen, welche bereyts anhero gebracht, erobert und gefunden worden; von Geldt will verlauten, dass sie auch bey 10 m. Rtlrn, dafür der Comendant beedes Werbung anstellen undt eine Anzahl Getreidich zu Proviantirung der Veste Cüstrin aus Pohlen erhandlen sollen, darin gefunden haben, und von der Bursch disbandiret worden. So ist auch durch die Occasion der Herr Obriste Tschirhaussen[5], welcher in sothaner Vestung Driesen den gantzer Sommer über gefangen gesessen sampt seinen beygehabten Officiren lossgemacht worden und so balden bey dem Herrn Generaelmaiorn zu Landtsperg glücklich angelanget und ist hierbey der krefftige Beystandt und Mitwirkung Gottes daher umb so viel mehrers handtgreifflich zu spüren, in dehme diese überwundene letzstere Guarnison erst neuwlicher Zeit und zwar vor 14 Tagen, zu mehrer Versicherung dess so hoch importanten Platzes dahinein geleget und hergegangen. Der vorige Comendant Kalckreuter[6] mit seinem beygehabten extrahiret und nach Cüstrin überbracht worden, wiewohl sich in dess geliebenen Commendanten Logament bey Visitirung dessen Sachen befunden, dass er seine oder viel mehrers der Guarnison Beschaffenheit beedes dem Churfürsten[7] und Graffen von Schwartzenburch[8] eben desselben Abend vorher durch Schreiben zu erkennen

1 Copie Stockholm, RA. Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Orig. Van de hand van een secretaris van Petter Spiring Silvercrona.
2 Johan Lilliehöök.
3 Alexander Gordon en Joachim Radicke (Ratichen), kolonels in Zweedse dienst. Vgl. *Oxenst. Skrifter* 2. afd. VI (Banérs bref), p. 684.
4 Niet nader geïdentificeerd; zijn naam wordt elders geschreven als Gräfen.
5 Wellicht Abraham von Tschirnhaus (Czernaus, Zährenhaus).
6 Niet nader geïdentificeerd; het Pruisische geslacht Kal(c)kreuth telde in deze periode een aantal militairen.
7 Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
8 Adam, graaf van Schwartzenberg.

gegeben und umb mehrern Sucours gebeten hat. Als die in der Vestung ins Gewehr kommen, ist den Obristen Gordan bereyts mit den Volkern im Weg undt auffsteigen begriffen gewessen, und ob sie schon etwass zu einem Salvo kommen solches iedoch nicht geachtet, sondern desto frischer angesetzet und, wie

gemeldet, dabey ein mehrers nit als 2 Knecht verspe(h)let worden, ist dess Morgens frühe da es noch zimblich finster gewessen und die in der Vestung sich eines solchen Dantzes im geringsten nit vermuthet haben, besthehen. Der von Swartzenburg ist darüber in grosse Melancholie gefallen, und wirdt dafur gehalten, weillen er ohne dass numehr meist hin ist, dieser Steich ihm vollendts den Todtstich geben werde, darzu dan auch kompt, dass der Herr Gouverneur in Vor-Pommern, Herr Generaelmaior Axell Lillie, ihme nicht weniger Possen machet, den derselbe sein Leibregiment zu Fuess von 10 Compagnien wie auch 3 Comp[a]gneyen Reuten in Neuw-Roppien geleget, auch anietzo zu volliger Occupation dess Havellandens im Werck begriffen ist, wodurch die Vestung Cüstrin und Spendauw umb so viel mehr gesperret und die Garnisonen solcher Ohrten ingehalten werden.

Van Dantzich hat man, dass Sie alda noch guete Hoffnung zu ihrer Sachen selbst besseren Ablauff beym Könige iemahlen gehabt, sich schöpffen.

Die Heurath zwischen der polnischen Princessin[9] und Ertzhertzog Leopoldi[10] zu Tyroll hinderlassenen Herr Sohn[11], thut sich auch zerschlagen. Der von ihr konigl. May.[tt] und der hochlöblichen Reichsregierung in Sweden abgeschickter Herr Gabriel Guldenacker[12] ist zwar zu Warschauw, wohl aber erst etzlich wenigen Tagen nach zerschlagenen Reichstag mit seinem beygehabten Schreiben angelanget. Viele vermeinen, dass solches dass Werck gegen Chur Brandenburgh nit wenig befurderen werde, sintemahl niemand dessen unzeitigen Infall in Liefflandt approbiren will. Der von Greiffenklauw[13] hat in seinen Praetension wegen dess Kaysers, die vor Crockauw befindet, sich jetzo zu Preslauw; will alda wass Volk werben. Der Herr Generaelmaior Stalhansch[14] ist von Beuthen wieder auffgebrochen, und von dannen weiter zu Slesien hinnein zwischen Grossglogauw und Preslauw in die Winterquartier gerüket; ihr Excellentz der Herr Generalissimus[15] solle sich noch in dem alten Posten zu Leutmaritz befinden. Uff den 5. Decemb. ist ein Collegialtag zu Nuremberg aussgeschrieben, dahin auch chursäxischen Gesanten kommen, darunter Herr Mertzsch[16] der principal sein solle.

Stetin, den 5. Decembris anno 1639.

Bijlage no. 2 Bij no. 4475
Bijvoegsel bij een brief van P. Spiring Silvercrona dd. 16 januari 1640[1].

Von Herrn Feldtmarschallen Banniers Excell.[2] [haben] wir diesse Nachricht, dass selbige annoch in Leutmaritz sich enthalte, und hette der Obriste Leutenampt vom

9 Anna Katarzyna Konstancja (Anna Catharina Constantia; 1619-1651). Zij huwde in 1642 met Philipp Wilhelm von der Pfalz-Neuburg.
10 Leopold V, aartshertog van Oostenrijk.
11 Ferdinand Karl (1628-1662), aartshertog van Oostenrijk.
12 Gabriel Gyllenanckar.
13 Alexander von Greiffenclau, agent van de keizer.
14 Torsten Stålhandske.
15 De Zweedse veldmaarschalk Johan Gustavsson Banér.
16 Friedrich Metsch.
1 Copie Stockholm, RA. Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Orig. Van de hand van een secretaris van Petter Spiring Silvercrona.
2 Johan Gustavsson Banér.

Leibregiment zu Pferd[3], nachdem er Kundtschafft bekommen, wess massen der Graff zu

3 De *Gazette* 1640 no. 11 p. 49 dd. 21 januari meldt: 'Le S.r Munchausen Lieutenant Colonel d'vn regiment du Mareschal Banier, ayant naguéres eu avis que le Comte d'Anneberg estoit allé pescher vn lac pres le village de Warth, escorté de 300 tant cavaliers que fantassins, il sortit la nuit de son quartier: & ayant surpris cette troupe, il en tüa quelques vns & fit les autres prisonniers; qui ont esté conduits en ces quartiers, & ce Comte a Konigscratz.'

Annenberg[4] zu Nahet seine Teiche fischen lassen und 300 zu Ross und Fuss darbey gehabt, dieselbe überrumpelt, zertrennet, und bey 100 niedergemacht, auch 40 gefangen zu Konigsgrätz, allwar dass Regiment logiret, eingebracht, wie dan auch ein Cornet von 30 Pferden vom Schlangischen Regiment[5], so von Pautzen auss commandiret worden, eine churssächsische Parthey vonn 200 Reutern und Tragonnern, nachdem er vonn selbigen umbringet gewessen, zertrennet und in die Flucht geschlaegen. Wir [vernehmen] ingleichem dass den 29. vergangenen Monaths Novemb., der Gen. von der Artillerie[6] auff die Stadt Pautzen mit Canonen anfangen zu spielen, worauff dan und nach wenig gethanen Schussen die belagerten umb Accord gebetten, und der Consequentz nicht abwarten wollen, weiln aber von seiner Excellentz ihnen der Accord abgeschlaegen, hetten sie sich uff Discretion ergeben und weren auff die 208 Officierer, Reutter und Fussvolck gefangen, wie auch 2 Standarten erobert, und die gemeine Soldaten alle untergestellet worden. Welches wohlermelter herr Feldtmarschall selbsten avisiret und dabei im Beschluss Ermahnung gethan, wie er nun im Werk begriffen die armee zusamb zu ziehen und ehister Taegen gegen dem Feindt mit einer Entreprinse zu gehen. Worzu der Allerhogste seine Gnade und glückliche Expedition verleihen wolle.

Picolomini[7] ist uff der Post in Prag angelanget, diesen Völker liegen zu Duchau, Heydt, Blotz, die Hatsfeldischen[8] zu Staus und daherumb, die Generalen gehen täglichen stark zu Rath und soll Ertzhertzogh Leopoldt Wilhellm[9], umb die Picolominischen zu besichtigen, ehisten nacher Pilsen abzureysen gewillet sein, dahero dan die Vermuthung ess hernachmals balden zu einem Uffbruch gelangen und Prag nur mit etzliche Regimenter besetz bleiben dörffte. Jedoch vernimbt man soviel, sie schwerlichen Herrn Feldtmarschallen in seinen wohl verwahrten Posten angreiffen, sondern viel mehr die Winterquartier in Ostenreich suchen werden.

Gallas[10] ist vom Kayser zum geheimbden Kriegsrath gemacht und hat dass Generalaet resigniret. Königsmarck[11] ist uff dem Eichsfeldt und Mulhaussen wiederumb angelanget, die chursächsische regimenter so bisshero in und umb Naumburg, Zeitz, Leipzich und andern Ortten gelegen, haben ihr Salva-quardien hinn und wieder abgefordert, scheint, wan sie Königsmarckische Anmarsche vernehmen, sich zusamb ziehen und bey Leipzig - (wie) sie ordre haben sollen - setzen werden.

Die Beyerschen verlauten, nehmen ihre zu Mentz geschlagene Schiffbrücken wiederumben ab und begeben sich ins Württemberger Landt in die Winterquartier.

Die zu Maintz angekomene Spanische Gesanten[12] hat mit seinen vielfältigen Promessen jedannoch nichte aussrichten, noch ermelte Armee dahin disponiren können, dass sie über den Rein Unserigen entgegengangen weren. Sonsten solle den zu Nürenberg angesetzte Collegialtag noch seine Würcklichkeit erreichen und ist sonsten hierumb alle still, auch dissmahlen auss Polen schrifftwürdiges nichts einkommen.

Auss Hamburgk, von den 20 Decemb. 1639.

4 Arbogast, graaf Annenberg.
5 Erik Slange, kolonel in Zweedse dienst.
6 Lennart Torstensson. Vgl. *Oxenst. Skrifter* 2. afd. IV (Banérs bref), p. 682.
7 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
8 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen, veldmaarschalk in keizerlijke dienst.
9 Leopold Wilhelm, aartshertog van Oostenrijk.
10 Matthias, graaf Gallas.
11 Hans Christoph, graaf van Königsmark.
12 Vermoedelijk Diego de Saavedra y Fajardo.

Adres: A son Excellentz Mons. Ambassadeur de Groot.

Bijlage no. 3 Bij no. 4490
Bijvoegsel bij een brief van Ch. Marini dd. 26 januari 1640[1].

Di Costantinopoli li 20 Novembre.

Secrettamente si sono fatte cinque speditioni: la prima al vaivoda di Valachia[2], huomo atempato ma coraggioso, con l'aviso della sua depositione essortandolo a cedere di buona voglia quel principato come sia solito di cambiare di tre in tre anni.

La 2^{a}: espeditione della Porta s'è fatta per Transilvania e Polonia perchè non sia datta assistenza ne ricovro al detto vaivoda di Valachia essendo dichiarato masul del Gran Signore[3].

La 3^{a}: al bassa di Silistia[4] con ordine di tener pronte le sue truppe per entrar nella Valachia insieme con quelle del vaivoda di Moldavia[5] per constringere il Valaco ad obedire quando volesse contendere.

La 4^{a}: al Tartacan[6] con ordine di tener pronto anc'egli il corpo delle militie per congiongersi col predetto bassa di Silistia in caso di bisogno.

Et la quinta: del 2do cavallarizzo del re andato in Moldavia per confermare nella sede di quel principato il fig.^{lo}[7] del prencipe vaivoda di casa Lupolo et per condur il padre nel possesso della Valachia; e ciò perchè il detto Lupolo di Moldavia per unir nella persona propria e del figlio ambe due quei prencipati di Moldavia e Valachia ha offerto al Gran Turco 500 mila reali effettivi et promesso d'accresser l'annuo tributo di quelle due provincie alla somma di 300 mila reali, dove al presente non rendano alla Porta che 200 mila et oltre a questo interresse di danaro pare, che si sia divenuto alla suddetta risolutione da qualche tempo in qua ha anco la Porta qualche sospetto e gelosia del detto Valaco.

Altra di Costantinopoli di 30 suddetto.

Che il Gran Turco a giorni passati per accidente colico o applitico; stete doi hore come morto e fuori di sè, ma è migliorato et la madre[8] ha fatto liberar tutti li prigioni per debiti di qualonque natione in Costantinopoli e luoghi vicini. Ha fatto parimente romper diversi vasi di christallo di montagna et altri lavori gioelati dentro de quali soleva il re bever il vino protestando al cap.^{o} bassa et altri assistenti la pena della sua disgratia se più ne beveranno et indotto il re med.^{o} a far voto in mano del mufti di non beverne con altre demostrationi.

Di Valachia sono gl'avisi che quel prencipe non era per cederne il dominio, ma si preparava con seguito considerabile alla diffesa ne di presente e alcuna armata in Costantinopoli, se non, che nel arsenale si sollecitava molto la fabrica delle maone.

1 Copie Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Orig.
2 Mateiu Băsărabi.
3 Murád (Amurath IV), sultan der Ottomanen.
4 Halil, pasja van Silistrië.
5 Vasilie Lupu.
6 Behadir-Ghiraï.
7 De latere Stephan X van Moldavië; hij regeerde 1659-1661.
8 Mahpeiker.

Bijlage no. 4 Bij no. 4497
Bijvoegsel bij een brief van Ch. Marini dd. 2 februari 1640[1].

Ultime risolutioni di madama reale di Savoia[2] intorno al accomodamento.

Poichè la maggior parte dello stato è occupato dalle corone, è difficil cosa, che si possa stabilire una ferma e determinata habitatione, ma sequendo la restitutione madama reale desiderarebbe che per qualche poco di tempo i serenissimi prencipi[3] s'astenessero d'habitare nel luogo, ove ella eleggerà di stare, non dissentendo però, che essi possino haver in detto luogo casa aperta per venirvi, quando lo richiederà l'occasione dei negotii e ciò con pensiero che sincerandosi maggiormente gl'animi, non vi sia puoi difficoltà d'habitare insieme con buona unione.

O si pretendono queste per dignità o per sicurezza; se per dignità madama reale intende che quelle di sua A.R. continuino a servirli come sempre si è stilato vivendo S.A. di gloriosa memoria[4] essendo quelle doute alli prencipi sovrani solamente; se le pretendono per sicurezza delle loro se le concederà una comp.[a] per cadauno della quale si servirano solamente nella loro anticamara e non fuori nelle publiche honoranze et apparenze.

Consistendo in queste la sicurezza delli prencipi et essendo sempre state reputate sacre in ogni corte non si può con ragione pregiudicare alla libertà di madam reale circa l'elettione di quelle nè deve l'A.S. haver difficoltà di quelli de quali l'istessi antecessori di S.A.R. hebbero sempre nel loro servitio tanto in tempo di pace, che di guerra.

Madama reale non può di ragione essere astretta di accordare questo titolo alli prencipi, poichè resta tutrice con administratione dattagli dalla ragione a lei sola come madre; tuttavia si contentarà per dar gusto alli sudetti prencipi di usare nelle patenti, e rescritti dell'infra scritta clausola: ciovè con l'assistenza delli prencipi cardinale e Tomaso miei cugnati e col parere del nostro consiglio.

È senza essempio che in compagnia della tutrice si sottoscrivino alcuni altri ecetto che gli testimonii, che si mettevano all' atto quando anticamente gli prencipi e le tutrici non si solevano sottoscriversi, ma il solo secretario con gli testimonii come sopra si è detto e ciò si vede nelli decreti di Violante e di Bianca[5] e da molte altre patenti delli prencipi. Tuttavia madama reale desiderosa d'usar con li medesimi prencipi ogni maggior confidenza concederà loro la signatura degli atti de matrimonii, leghe, tregue, pace, guerre e confederationi, che sono le matterie più gravi che possano cadere sotto il governo.

L'alienatione delle cose domaniali è illecita e non si può fare regolarmente nè dal prencipe nè dalla tutrice e perciò non sarebbe necessario di venire alla decissione di questo punto; tuttavia quando si dovesse per qualche causa alienar qualche cosa domaniale, M.R. in tal caso concederà alli prencipi la loro signatura et intervento eccetto si tratasse di alienare qualche cosa devoluta e decaduta in qual si voglia modo, purchè queste tali cose cedano al patrimonio privato del prencipe regnante senza obligo di conservarle alli successori ma le può donar a suo modo.

1 Copie Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Orig.
2 Christine de France, hertogin van Savoye.
3 Kardinaal Maurizio en Tommaso Francesco van Savoye.
4 Vittorio Amadeo van Savoye († 1637).
5 Blanche de Bourbon († 1348), gehuwd met Edoardo van Savoye (1284-1329), en Yolande (Violante) de France († 1478), gehuwd met Amedeo IX van Savoye (1435-1472). Beiden waren enige tijd regentes van Savoye.

Non consistendo i donativi in cose domaniali nè redditi perpetui si pregiudicarebbe troppo all'autorità di madama reale il voler restringer la liberalità sua, della quale si servirà

moderatamente et in ordine al solo servitio del A.R. e con l'approvatione solita delli magistrati la quale deve levare ogni sospetto d'abuso.

Benchè dalla collatione degl' uffitii depende l'acquisto degli animi de servitori, con tutto ciò madame reale non volendo mostrarsi difficile al accomodamento, non ricuserà di conferrire con i serenissimi prencipi quando lo richiedarà il caso eccettuato però le quattro cariche della corona della corte et altre di confidenza.

Madama reale si contentarà di communicar con gli serenissimi prencipi l'elettione de governatori e di riceverne circa essa il loro parere, eccettuato però per li governatori delle provincie, delle tre fortezze principali e del luogo nel quale l'A.S. si compiacerà d'habitare con il signor duca suo fig.[lo6] volendo che l'elettione delli governatori come sopra eccettuati resti a suo beneplacito senza obligo d'altra communicatione assicurando però che elleggerà sudditi e vassalli di S.A.R.

Questa pretensione camina in ordine a quella degl'uffitii e non si doverebbe concedere per le ragioni in quel capo accennate; tuttavia madama reale per facilitare dal suo canto la pace concederà alli serenissimi prencipi che l'elettione de vescovi solamente si faccia con loro parere et per l'abbatie et altri benefitii ecclesiastici a suo beneplacito.

Bijlage no. 5 Bij no. 4535
Brief van P. Pels aan A. Oxenstierna dd. 2 maart 1640[1].

Hochwolgeborner gnädiger Herr,

Bey letster post ist an Ihro Excell.[cien] mein jüngstes gewessen, hiemit berichte dass die Differ[e]nz zwischen Ihro May. und disser Statt sich geschwind geändert und an Plaz 4 Tonnen Goldes järlich - worauff die königl. H. Commissarien[2] hart gehalten - seind geredimirt und abgeschlagen, allein auff blosse segs Tonnen in 6 Jahren, alss järlich eine zu bezahlen und nicht eher anzufangen, ehe das alle Privilegien von der solang gedisputirten Zulag durch eine polnische Constitution auff dem algemeinen Reichsstag volkommentlich geconfirmirt, auch alle newe Zöll sowohlen auff den einländtischen Strömen alss auff dem Landt abgeschafft sein, zugleichem die Praetensien der Spüringen[3] auffgehoben und derselben nimmermehr soll gedacht werden. Item dass Ihro May. nicht vormögen sollen bürgerliche Gütter ohne Vorwissen des Rathss zu caduciren. Es scheint mit Apparenz von Warheit dass disse schleinige Veranderung auss Trowung des Türckhenkriegs herrühret, wie dan auss Pohlen ein Manifest herkommen, welchergestalt der Türck gegens dem römischen Kayser und König inn Pohlen den Friden auffsagt und an dessen statt einen bluttigen Krieg ankündigt, doch sind etliche der Meinnung das es ein stargirtes Manifest sey und sofern noch etwas daran solte sein, dass solche Praeperatoria gegen den Moscowitern angesehen. Sovihl ist daran dass der Veldherr Konicspolski[4] an seinen Schwager, dem Herren Waywoden von Cevaski[5], der alhier in der obged. Differenz Commissarius ist, geschriben und sich erfreut dass der Herr Waywod zu disser Commission gebracht worden, mit Hoffnung dass durch seine

6 Carlo Emanuele II van Savoye.
1 Copie Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 16. Aanhef en ondertekening zijn in het hs., als niet voor Grotius bedoeld, doorgehaald.
2 Gerhard von Dönhoff en Johan Guldenstern.
3 Abraham, Arend, Dirck en Isaac Spiring.
4 Stanislas Koniecpolski.
5 Niet geïdentificeerd.

Prudenz die Sachen werden beygelegt werden, in Consideration dass dass Königreich eine Eintracht von allen incorpo-

rirten Ländern requerirt, insonderheit in Preüssen da man gnug wirdt zu thun haben teütsche Soldaten zu Ross und Fuss zu werben gegen der grossen Macht des Türcken, welche unfelbar auff das Königreich soll angesehen sein, zu welchem ende alle Saporoffki Casacken und die sambtliche Militien auff die Gränzen verschriben. Welches an Ihro königl. May. zu refériren der Obriste Ascheffsski[6] nacher Warschaw geschickt worden, welcher disses an seinen gutten Freündt alhier confirmirt hat, darbeyfügent das der Reichstag künfftigen 17. April gewiss fortgehen werde, welches vor dissmall I.E. communiciren wollen. Im ibrigen befähle Ihro Excell.[cien] inn die gottl., mich aber in dero beharliche Gnadt, verbleybendt Ihro Excell.[cien],

meines gnädigen Herren untertäniger Diener.

Dantsick 2 Martii S.N., 1640.

P.S. Inn ged. Vergleich ist der Stadt Dantsick ein Privilegium Tücher zu siglen - so ihnen anno 38 auff dem Reichstag genommen worden - wider bewilliget. Sonsten werde auch bericht dass die Spüringen, weill sie erfahren haben das die von ihrer Praetension, so sie an Dantsick haben, nichts bekommen werden, sich verlautten lassen solche an die Croon Schweden oder Dennenmarcken zu verkauffen, wan der polnische König, Senat oder Adell solches erfahren würden, dürffte solche Anschlag ihnen theur genug fallen.

In dorso schreef Grotius: 2 Martii 1640. Pels.

Bijlage no. 6 Bij no. 4578
Brief van Wilhelm van Saksen-Weimar aan Christina van Zweden dd. 21 februari 1640[1].

Serenissima et potentissima regina, cognata colendissima,

Avidissime admodum expectatae vestrae Serenitatis ad proximas nostras[2] literae responsoriae[3] nobis traditae sunt, ex quibus tam sympathiam propter luctum ex obitu immaturo fratris nostri carissimi, beatissimae memoriae[4], conceptum intelleximus, quam de singulari propensione vestrae regiae Serenitatis erga nos nostramque domum hactenus alioquin satis probatam certiores redditi sumus; imprimis vestrae illae ipsae literae nobis abunde testatam faciunt regiae vestrae Serenitatis promptitudinem, dum pollicetur, quod apud serenissimum regem Galliae post communicatam eius resolutionem praesto nobis esse velis. Merito igitur hanc regiae vestrae Serenitatis nunquam satis laudandam benevolentiam, qua nobis

6 Wellicht Christoffel Arciszewski (van Artischau).
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 5. Eigenh. ondertek.
2 Ontbreekt.
3 Deze consolatiebrief dd. 17/27 december 1639 bevindt zich in ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 5.
4 Bernhard, hertog van Saksen-Weimar († 18 juli 1639).

prae aliis ad adipiscendas hasce provincias a fratre piissime defuncto occupatas favet, grato acceptamus animo. Et benignae satis serenissimi regis Galliae resolutionis copiam una cum literarum nostrarum denuo nonis Novemb. ad eundem datarum copia, ad quas responsum adhuc praestolamur, regiae vestrae Serenitatis transmittimus[5]. Quamvis autem ex praefatis literis regiis prioribus spes maxima de promovendo hoc negotio propter fratris piissimae recordationis benemerita nobis facta sit, totum tamen

5 Ontbreekt. Copie van het antwoord van Lodewijk XIII aan Wilhelm van Saksen-Weimar dd. 5 mei 1640 bevindt zich in ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 5.

illud hucusque a directoribus exercitus fraterni[6] protractum et ad utramque regiam Serenitatem remissum est. Animadvertentes igitur propter eiusmodi directorum moras et excusationes conditionem nostram pedetentim fore deteriorem cubicularium nostrum virum nobilem Heinricum Philibertum a Krosig[7] Lutetiam Parisiorum ablegavimus, ut ibidem apud aulam regiam ea, qua solet diligentia et circumspectione, causam nostram ageret eique demandavimus, ut hac in re regiae vestrae Serenitatis legati ibidem perpetui Hugonis Grotii, quam per peculiares literas quoque ad promovendum hoc negotium requisivimus[8] ope et consilio utatur. Sed cum summe necessarium esse putamus, ut regia vestra Serenitas sua auctoritate plurimum valitura nobis adsit eandem maximopere rogatam voluimus, ut tanquam faederis socia et testamenti fraterni protectrix apud regem Galliae suo firmissimo subsidio nos adiuvet et per literas deductis rationibus solidissimis cooperari pergat, quo ultimum fratris elogium debito modo exsequi iubeat[9]. Recusant etiam directores funeris fraterni translationem absque utriusque regiae Serenitatis specialibus salvis conductibus. Cum vero et fas ac nobis fratribusque nostris maxime curae sit, fratris defuncti reliquias ex eius voto hic in avito illustri monumento familiari humari et iustas exequias cum debita solennitate celebrari eaque propter tutum a caesarea Maiestate salvum conductum obtinuerimus, regiam vestram Serenitatem quoque obnixe rogamus, ut tam apud regem Galliae pro impetrando eiusmodi salvo conductu interpellare quam etiam suis ipsius copiis et illarum praefectis serio iniungere haut gravatur, ne nostris cum comitatu, quominus funus per quae vis territoria vicina tuto transvehant, impedimentum suo quocumque praetextu fieri patiantur et funus ubicumque locorum ea, qua par est, reverentia pro merito excipiant. Denique vestram regiam Serenitatem tanquam fraterni testamenti protectricem serio imploramus, ut sub eius auspicio serenissimi regis Galliae decreto interposito legatariis interdicatur, ne sub poena amissionis quisquam propria autoritate legatum apprehendat, sed illud ex heredum legitimorum - nostra scilicet et fratrum - manu iuxta iuris ordinem capiat hocque negotium regia vestra Serenitas prodicto suo legato perpetuo Hugoni Grotio de meliori commendet. Quod si impetraverimus regia vestra Serenitas praeter caetera summo sibi nos beneficio obstrictos esse putet quam hisce cum tota familia regia divinae protectioni commendamus.

Regiae vestrae Serenitatis observantissimus
Wilhelmus dux Saxoniae.

Dabatur Vinaria, 11 Febr. anno 1640.

Adres: Serenissimae ac potentissimae principi dominae Christianae, Svecorum Gothorum Vandalorumque reginae, magnae principi Finnoniae, ducissae Esthoniae et Carelliae, dominae Ingriae et cognatae nostrae colendissimae.

Bijlage no. 7 Bij no. 4618

6 Johann Ludwig von Erlach, Wilhelm Otto van Nassau-Siegen, Johann Bernhard von Oehm en Rheinhold von Rosen.
7 Heinrich Philipp aant. von Krossig.
8 No. 4495A.
9 Ontbreekt.

Bijvoegsel bij een brief van Ch. Marini dd. 25 april 1640[1].

Di Milano li 17 d'Aprile 1640.

Concertatasi prima l'espeditione di 2 mila fanti et di mille cavalli al signor prencipe

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Orig.

Tomaso[2] e commessa poco apresso la marchiata di 10 mila fanti et 2 mila cavalli, con voce, che tira[s]sero nell' Lomelina per poter piegar ugualmente verso Torino, Chivasso o Casale, ha il signor marchese governatore[3] tutto in un tempo mandati ordini alle predette soldatesche di pressarsi all' assedio di Casale, dove presi i posti [ed] aperta trinciera va avanzando con 6 approccii, 3 alla città, 2 al castello et uno alla cittadella con concetto di presto et felice sucesso a l' impresa.

Con li ministri de prencipi d'Italia qua ressidenti ha procurato di giustificar sua Eccellenza la deliberatione con l'equità che non potesse più tardar l'uscita in campagna, per non perder il benefitio della preventione con impossibilità di portarsi a l' impresa della cittadella di Torino, per non haver il prencipe Tomaso quest'inverno voluto ammassar fieni et paglia per nutrire la cavaleria, che col benefitio del Po tutto può far condurre a Casale dal Lodegiano et Pavese sostenendo in oltre l'intrapresa in ordine di bilanciare gl'acquisti de Francesi et facilitar la pace et adducendo di far la guerra a Francesi e non a prencipi Italiani.

Intanto monsú lo Bianco, che così è chiamato il signor della Torre, governatore di Casale[4], non manca di proveder alla diffesa della piazza conforme il suo debito non sparagnando cosa alcuna di segnalarsi e di guardar ogni cosa per conservarla, qual signore s'intende per soldati fuggittivi, è il più cortese et amato et di credenza quanto alcun altro che un pezzo fa sia uscito di Francia.

Hora si porta nuova, dove li nostri havendo fatto pensiero di prima giunta di sorprender la gran tenaglia e rumper li molini d'assalto con 500 soldati, dove si ha fatto una grande scaramuccia con danno d'ambe le parti, essendo restati morti de nostri un capitano Spag.^{lo} che dicono esser don Giovanni de Luna, che non si sa di certo; tuttavia li nost[r]i non hanno potuto conseguir il suo intento per esser stati ribatuti dal cannone che dapertutto dominava.

Si credeva che dentro potessero nascer qualche commottione, ma con la prudenza et valor del signor commendator della Torre si come il senator Bido[5] li ha fatto conoscer di non dubitar di cosa alcuna per quanto vien rifferto.

Questo attacco sarà difficile come il primo et secondo e tanto più perchè li nemici haveranno sempre pronto un buon grosso di cavaleria e tutta fresca, sichè quando dirano da dovero non vorrano mancar di loro debito, essendo anco benissimo sicuro sua Eccellenza che anco il governatore di Casale vorra gioccar alla disperata più presto che perdere un occasione gloriosa nella sua età, tenendosi per fermo che mala cosa sia l'attaccar un capitano vecchio, qual ha hauto occasione di proveder a casi suoi sichè in queste parti si haverà occasione di dare e di ricevere più tosto per desiderio d'honore che d'altro.

Per honorar impresa si insigne oltre le accennate preventioni da guerra fatte d'ogni bisognevole ha l' Eccellenza sua sfodrata una numerosa e bellissima livrea di panno cremesile guarnita di passa mano d'oro et di seta non tanto per l'ornamento de suoi paggi et palafreneri quanto per tutti li soldati delle due compagnie de cavalli della sua guardia et a 4 trombetti ch'assistono alla di lui persona oltre alli ricchi vestimenti di veluto tutti trinitati d'oro et le trombe loro, che erano di semplice rame, cangiate in purissimo argento.

2 Tommaso Francesco van Savoye.
3 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.
4 Philippe de Torcy, markies van La Tour.
5 Bernardino Bido te Casale.

Bijlage no. 8 Bij no. 4629
Bijvoegsel bij een brief van Ch. Marini dd. 3 mei 1640[1].

Di Roma li 7 Aprile 1640.

L'essersi mandati ordinari a monsignor Machiavello[2], vescovo di Ferrara, che parta da Colonia e venghi in Augusta, fa credere[3], che la promotione sia vicina quando però non la ritardino i Spag.li con la scrittura che il signor marchese di Castello Rodrigo[4] presentò a tutti i cardinali come si disse con le passate, la scrittura contiene che il capello promesso da sua Beatitudine al re cattolico deve darsi al signor don Francesco Peretti[5], perchè otto anni continui è stato da sua Maestà nominato al cardinalato: et in essa s'adducano le qualità del abbate, la sua carità verso i poveri et le rendite, que ha per mantener la dignità. Si mettano anche in consideratione i meriti di Sisto quinto[6] e del cardinale Montalto[7] suo zio et in fine s'aggiunge che l'essempio servirà per i fig.li del signor don Tadeo[8] nè è stato apportato mai alla nominatione del soggetto un diffetto in esso per il quale si dovesse mutare nominatione. S'allega di più che non si deve haver consideratione che sia Italiano e non Spag.lo perchè questo sarebbe di troppo pregiuditio alli stati di Milano, Napoli e Sicillia, che il re posside in Italia e che non è dovere, che i vassalli di sua Maestà fuori di Spagna restino in perdita di quest'honore et in fine s'adducano molti essempi de diversi pontefici, che ad istanza del imperatore, re di Spagna, re di Francia et di Polonia, ancorchè non havessero vassalaggio con le corone sono stati essaltati al cardinalato ad intercessione loro et s'aggiunge, che il re voul (*sic*) diffender il possesso, in che si ritrova d'haver cardinali Italiani. La medesima scrittura et il ricorso ai cardinali ha datto gran fastidio et tuttavia lo dà e si dubita, che il papa starà saldo e non sia per promovere detto abbate al cardinalato che è quello desiderano gli Spag.li acciò non segua la promotione e per haver ancora giusto pretesto di levare l'amb.re da Roma e far partire dalla Corte i cardinali Spag.li e prohibire, che non si venga più a Roma per le speditioni.

Il cavalier[e] Amiltone[9] ritiratosi a Tivoli per tornarsene in Inghilterra e che di già haveva inviate a Genova le sue robbe, è stato richiamato dal cardinale Barberino[10] e facendosi anche introdurre le dette robbe, communemente si crede, che egli sia per entrar nella promotione della quale hora si parla assai con animo della Corte di vederla ben presto nonostante le scritture, che vanno a torno. S'è inteso, che N.S. habbia detto di voler far cardinale un soggetto inaspettatissimo e che non ha di presente più di 200 scudi d'intrata.

L'amb.re di Francia[11] dice di voler ritirarsi doppo le prossime feste a Caprarola, finchè torni il secretario[12] da lei (*sic*) ispedito a rappresentar al re tutto quello che

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Orig.
2 Francesco Maria Macchiavelli.
3 De woorden ‘fa credere’ zijn door Marini ingevoegd.
4 Manuel de Moura y Corte Real, markies van Castel Rodrigo, Spaans ambassadeur te Rome.
5 Francesco Peretti werd in december 1641 kardinaal gecreëerd.
6 Felice Peretti, kardinaal Montalto. Hij was 1585-1590 paus onder de naam Sixtus V.
7 Alessandro Peretti, kardinaal Montalto.
8 Taddeo Barberini, prefect van Rome; hij was een neef van paus Urbanus VIII en hoofd van de familie Barberini.
9 William Hamilton, agent in Rome van de Engelse koningin Henriette Marie.
10 Francesco Barberini.
11 François-Annibal d'Estrées, markies van Coeuvres.
12 Brachet.

qui passa, e come Barberino credendo di non haver mancato in conto alcuno verso sua Maestà ricusi ancora di darli sodisfatione, aspetta col ritorno di detto secretario precisi ordini o d'andarsene o di fare altre risolutioni.

Bijlage no. 9 Bij no. 4636
Bijvoegsel bij een brief van Ch. Marini dd. 11 mei 1640[1].

Di Milano ultimo Aprile 1640.

Eccesivo è stato il danno et il sconcerto per le cadute piogge alle reggie soldatesche sotto Casale, la escresenza del Po havendo asportati i ponti, il vento le trabache et l'afflitta soldatesca essendo rimasa nell'acque et fango sino alla cintura. Hanno aceso i Spag.li il fuoco alla mina constituita sotto Rossignano, ma con una contraria gl'hanno i defensori levata la polvere.

Si va il reggio essercito dai dissaggi, dalle fughe, dalle sortite notabilissime de Casalaschi, dai colpi del artiglieria frequenti e mai fallaci sempre più indebolendo, ridotto a 9 mila fanti incirca et 2500 cavalli con impossibilità di prestamente accres[c]erlo con l'aiuto de paesani et guastatori, che di qua si chiamano al campo si ripigliano i lavori per gli approcci ritardati dal di sopra espresso disaggio.

Li Casalaschi unitissimi con Francesi si promettono mantener longamente la piazza. De pensieri del signor conte d'Arcurt[2] stanno in grande apprehensione gli Spag.li massimamente per il suo cambiar posto ogni terzo dì.

Il signor prencipe Tomaso[3] più che mai essacerbato dalla istanza, che li fa Leganes[4] di 2 mila fanti di quelli, ch'assistono alla diffesa di Torino, tira avanti i suoi maneggi d'accordo con la cognata.

Per rinforzare lo essercito si principia già a parlar d'espeditioni di cernide; si pensa a levare ne Suizzeri et di procurar che anco acconsentino ad uscir fuori in campagna. Si sollecitano soldatesche da Napoli et quando il bisogno si ricercasse, si calcola sopra la gente amassata dallo Enriquez[5] in Tyrolo per l'Alsatia. Il signor conte Mandelli[6] è ritornato dal campo ne par che più si pensi di mandarlo a risseder a Mantova.

Il Cabionetta[7] arrivo a Leganes ne serve il tempo, ancora chè i suoi maneggi si sapiano, se bene publicano Spag.li che sia con ordine della principessa di Mantova[8] a Monferrini d'assoldarsi fra le armi di sua Maestà et a Casalaschi di rendersi quando vegano il pericolo d'un sacco vicino.

Fra tanto s'intende, che l'Arcurt con 6 mila fanti et 2500 cavalli et 8 pezzi di cannone sii arrivato a Rossignano per soccorer Casale.

Di Milano primo Maggio per aviso d'un mercante.

In questo punto vien aviso qualmente la notte passata era arrivato un corriere a Bremo portando, che Francesi essendosi avicinati li 28 del passato al campo Spag.lo sotto Casale l'habbino con tanta furia attaccato che tutta quell'armata fu messa in scompiglio, essendo stata forzata d'abbandonar con la fuga l'assedio, lasciando in dietro quattro pezzi di cannone et 3 mila huomini parte amazzati parte annegati nel Po, parte fuggiti. Il signor marchese di Leganes si è ritirato in Breme insieme con il signor don Francesco Pallavicino de Capelli, thesoriero generale, ma con morte et

1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 9. Orig.
2 Henri de Lorraine, graaf van Harcourt-Armagnac.
3 Tommaso Francesco van Savoye.
4 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.
5 Fadrique Enríquez de Luxan, Spaans gezant in Innsbruck.
6 Giacomo Mandelli, agent van de markies van Leganés in Mantua.
7 Francesco Gabbioneta.
8 Maria Gonzaga, hertogin van Mantua.

ruina de suoi carozzeri, cavalli et perdita sino delle carozze et altri bagaglii. Il mastro di campo don Luis del Incastro[9] si dice esser

9 Luís de Lencastro.

morto. Il marchese Caracena[10] ferito a morte, il capitano Carpano è morto, 'listesso dicono del capitano Bernardo Cosate et de molti altri capitani la destintione de quali sin hora non s'è intesa. Gli officiali del soldo non si trovano, che fa dubitare se siano fuggiti o morti, cosi anche alcuni altri officiali del signor thesoriero generale: molti si sono precipitati nel Po volontariamente credendo in quel modo salvarsi, ma si sono affogati, altri caduti per disgratia per sua fuga, et molti altri cascati nel medesimo Po mentre fuggivano sul ponte, il qual si spezzò; si doverà perciò in breve saper la destintione delli morti et fuggiti.

De Francesi ve ne sono anche restati molti morti et feriti e tiensi, che se havessero voluto seguitar da dovero gli Spag.[li] senza darsi al sacco, haveriano potuto ruinare tutta quell' armata.

Bijlage no. 10 Bij no. 4656
Brief van Henri de Lorraine, graaf van Harcourt aan N. Faret dd. 4 mei 1640[1].

Mon cher vieux[2].

Ie ne doubte point que vous n'ayez une ioye extraordinaire à l'abord de la bonne nouvelle que ie vous mande qui est que Dieu a tellement bénit les armes du roy que nous avons secouru Cazal en gagnant une bataille de la sorte que vous contera le sieur de Nestier[3]. Ie remets à monsieur de Roque-Servières[4] et à touts voz amis à vous en mander le détail, et pour moy ie me contenteray de vous dire que i'ay l'honneur de commander aux plus braves gens de la terre, comme vous verrez par la relation[5]. Il faut que ie vous die encores que monsieur de Turenne[6], monsieur du Plessis[7] et monsieur de la Motte[8] sans oublier le brave Bourdet[9] et Roque-Servières y ont faict des merveilles, et pour moy i'ay essayé de m'approcher le plus près d'eux que i'ay peu pour tascher à remarquer leur belles et généreuses actions, qui sans mentir sont au delà de tout ce que l'on en peut dire. Ie croy que la grande perte d'hommes, d'attirail, et de munitions de guerre que les Espagnols ont faitte nous donneront peut-estre moyen d'assiéger Thurin. Ce sera à vous, fidelle pilier du pauvre Henry de Lorraine, à solliciter que l'on me donne les moyens d'en mieux sortir que n'a pas faict le marquys de Leganez[10] de Casal.

Ie vous prie d'y apporter voz soings accoustumez et de croire que i'ayme le vieux de tout mon coeur.

Du camp de Montaffy en Piedmont, ce 4me May 1640.

10 Luis de Benavides Carillo y Toledo, markies van Caracena; hij overleed 1668.
1 Copie Stockholm, RA. Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Orig.
2 Vgl. Tallemant des Réaux, *Historiettes* (ed. Adam) II, p. 236: 'Il [i.e. Harcourt] avoit fait une confrerie de Monosyllabes, c'est ainsy qu'ils l'appelloient, où chascun avoit une epithete, comme luy s'appelloit *le Rond* (il est gros et court), Faret *le Vieux*...'
3 Niet nader geïdentificeerd; hij was aide-de-camp van Harcourt.
4 Niet nader geïdentificeerd.
5 Vermoedelijk de *Relation de la bataille de Cazal, de son siège levé, & autres exploits de cette memorable journée... Par le Comte d'Harcourt*, afgedrukt in de *Gazette* 1640 no. 60, p. 317-324 dd. 15 mei.
6 Henri de La Tour d'Auvergne, burggraaf van Turenne.
7 César, hertog van Choiseul, graaf Du Plessis-Praslin.
8 Philippe, graaf van La Mothe-Houdancourt.
9 Wellicht René Acarie, sieur du Bourdet (geb. ± 1582).
10 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.

Boven aan de brief met andere hand: Lettre de mons.r le comte de Harcourt à mons.r Faret.

Bijlage no. 11 Bij no. 4660
Bijvoegsel bij een brief van C. Marini dd. 24 mei 1640[1].

Di Roma li 21 Aprile 1640.

Dom.ca di notte andorno cento sbirri spallegiati da altri tanti corsi a prendere un staffiere del duca Montalto[2], che abbitava appresso il pallazzo del sig.r amb.re di Spag.a[3] e, perchè egli cridava aiuto, fu condotto in prigione in camisia. Si è detto che costui fosse il p.o a metter le mani sopra il prencipe di Sans[4]; ma essendosi più volte per certo saputo, che il med.mo amb.re ha detto che tutti quelli che vi si trovorno sono in sicuro, fa credere che la voce sparsasi che sia stato preso per rubbar feraioli sia vera et in tal caso il d.to amb.re non potrà parlare in suo aiuto.

La duchessa Cesarini[5] havendo poca sodisfat.ne dal duca suo fig.lo[6] col quale habbitava, ha determinato d'entrar in un monastero, e di già si va preparando per esseguirlo in breve, dispiaccendoli tra l'altre cose in infinito la stretta conversatione, che ha con Domenico Jaccovacci[7] dal quale si lascia affatto governare, e dubitando, che alla fine sia per farlo cadere in qualche pricipitio, ancorchè ella v'habbia applicato ogni più potente rimedio per rimoverlo da questa pratica.

Hanno li Spag.li in Napoli fatta stampare una belliss.ma scrittura concernente gl'interressi del regno di Portugallo et il collettore per la Sedia apostolica nella quale deducono tutte le ragioni, che hanno mosso quel regno a mandar via mons.r Costracani[8] et le cause per le quali non vogliano più accettarlo et questa scrittura si è cominciata a distribuire per la Corte. Mons.r Albici[9], assessore del S.to Officio, huomo di belliss.mo ingenio, che è stato auditor del nontio in d.to regno, s'intende v'habbia fatta una belliss.ma risposta e molto aggiustata, come ben informato de tutte le ragioni d'ambe le parti, ma anc.a non è uscita in luce.

La rissolutione del sig.r marchese di Leganes[10] di por l'assedio sotto Casale è stata causa, che questo sig.r amb.re Veneto[11] habbia hauto ord.ne di non partir per hora da Roma. Sua Ecc.za perciò martedì, per tempo fu dal Papa e da Barberino[12] a farle istanza per q.to si è detto d'armare, et s'intende, che N.S. in proposito di tal novità dicesse le seguenti formali parole, adesso si, che non potiamo far di meno, ma non essendosi mai veduto mottivo d'alcuna sorte, si fa preiuditio che S.S.tà non sia altrimente per effettuarlo, e questa rissolutione pare invero la più espediente,

1 Hs. Stockholm, RA. Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Orig.
2 Luis Guillermo de Moncada, prins van Paternò, hertog van Montalto; hij was 1635-1639 Spaans onderkoning van Sicilië geweest.
3 Manuel de Moura y Corte Real, markies van Castel Rodrigo.
4 Giovanni Orefice, prins van Sanza. Vgl. Pastor, *Gesch. Päpste* XIII2 (1929), p. 859.
5 Zie Addenda. aant.
6 Niet nader geïdentificeerd.
7 Niet nader geïdentificeerd.
8 Alessandro Castracani († 1649). De Portugese nuntiatuur werd in 1580-1640 bezet door een ‘collector’; conflicten rond de nationaal-kerkelijke neigingen onder de Portugese clerus leidden tot uitwijzing van Castracani.
9 Francesco degli Albizzi (1593-1684). Hij was tot 1635 auditor van de nuntii in Napels en Spanje geweest.
10 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés.
11 Giovanni Nani.
12 Francesco Barberini.

perchè quando s'armasse formalm.te è certiss.mo che i ss.ri Spag.li farebbero lo stesso nel regno di Napoli e condurebbero bon n.o de gente ai confini, che potrebbero farsi nascere altri scandali non minori.

Sua B.ne tenne hermattina avanti di sé una cong.ne di stato secreta e si è penetrato risolvesse di concedere alla repub. di Venetia facoltà di levare cinque milla fanti delle stato eccles.co e questi ss.ri per approfitarsi bene del occ.ne pensano di farne anche passar maggior numero.

L'Amb.r del imp.re[13] è poi partito per li suoi stati di Lombardia, e quello di Francia[14] è finalm.te andato a Caprarola, si è inteso che a mons.r Mellino[15] ves.co [d']Imola siano state sparate in tempo di notte otto archibuggiate da una fenestra mentre egli stava in letto dormendo, ma che però non sia stato colpito d'alcune d'esse.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. Iunii.

Bijlage no. 12 Bij no. 4732
Bijvoegsel bij een brief van P. Spiring Silvercrona dd. 9 juli 1640[1].

Eene persoon soo den 4 huius van des heeren, veldtmaerschalck Banniers Excell.tz[2] armee vertrocken, berechtet, dat hoochgem. Excell.tz naer bevindinge der onmoogelijckh.t des vijandes läger met voordeel yetwes hooftsachelijck af te winnen, resolveert woorden met haer gansch leger te moveren ende op Kahle ende Ilmenan ende soo naer Francken te gaen, temeer dat dieswegen denselvigen dach volcomentlijck den opbreck van infanterie, artolerie, bagagie ende deels cavallerie geschied waer, maer sijn Excell.tz self hadden sich van den eersten tot op den 3 deser noch in sijn legerplaets met 22000 peerden in postur gestelt, of den vijandt oock yet op de arrierguarde versoecken wilde, maer en heeft niet vermercken laeten, besonder dat hij den eersten sijn leger oock opgeheven ende over den wald gelijckfals naer Francken toe sijnen marsch genomen. Des heeren veldmaerschallen Excell.tz vermeene Gemünde ende daer door de Mayn te waetten tot des vijants hooftmarsche, waer Coningshoven vermoetet worden. Van des vijands armee souden wel 7000 gemeene soldaeten bij de onse verhanden gewesen, die deels gevangen worden, deels van[3] selfsten overgeloopen, ende souden d'onsen, gedurender tijt de beyde legers tegens den anderen laegen, over de 9000 paerden v(an)den vijant verovert hebben.

Uyt Stralsont den 19/29 Junii 1640[5].

13 Johann Anton von Eggenberg (1610-1649).
14 François-Annibal d'Estrées, markies van Coeuvres.
15 Ferdinando Mellini (Millini), gestorven 1644.
1 Copie Stockholm, RA. Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Orig. Van de hand van een secretaris van Petter Spiring Silvercrona.
2 Johan Gustavsson Banér.
3 In de copie herhaald, gecorrigeerd uit ‘sich’.

Bijlage no. 13 Bij no. 4782
Bijvoegsel bij een brief van P. Spiring Silvercrona dd. 13 augustus 1640[1].

In Duytsland is in publicis geene verandering, maer apparentlijck voor de deure sijnde, den marquis de Grana[2] met dat uyt des keysers erflanden gebrachte renfort bij Picolomini[3] aengecomen ende daerop zijne Excell.[z], wie vandaer geschreven werd, de resolutie genommen recht toe op den vijand te gaen, liet de brugge tot Vach toe sterck bouwen ende hadde dat huys Fridewalt, 'twelck met Hessisch garnisoen bezeth was, verovert ende 500 stuck vees daerin gevonden. De generael Bannier[4] scheen van der keysersche voornemen een winck te hebben als hebbende die op 't Eysveldt gelegene cavallerie tot sich ontbooden; hij is tot Göttingen bij den hertogh van Lunenburch[5] ende de Hessische gedeputteerde[6] geweest, ende sijn naer ettelijcke daegen tsaemen geconfereert te hebben in goede eenich.[t] gescheyden; d'voorsr. hertogh was geresolveert selfs in personne bij d'armee te verblijven. Liet veel stucken geschuts tsaemen voeren; de keysersche hebben groote neerstich.[t] gedaen om sijne vorstelijcke Genade met haere armee soo niet teenemael tot haere devotie te trecken, doch tenminsten afwendich te maecken ende met afdanckinge van sijn volck uyt de confoederatie[7] te doen scheyden, maer tevergeefs, dan het seecker is dat sijne vorstelijcke Genade aen den generael Bannier bij provisie 25 comp.[en] tot renfort gesonden heeft ende Hessen 1500 man.

De hartogh van Longeville[8] heeft aen de wijmaersche armee een maent gagie gepresenteert, maer hij heeft bovendien noch 1 ½ begert; soo haest deselve gecontenteert sullen wesen sal hij naer den Rijn toe gaen.

Den churforst van Ments[9] was naer Regenspurg vertrocken. Men schrijft mij van van den 31 passato, dat men noch hoope hadde tot de personaele comparitie[10] van den churf. van Saxen[11], te meer dat niemandt van sijnen[t] wegen daer noch op erscheenen was.

De hertoch van Beyeren[12], tot denwelcken den grave van Swartenberch[13] om hem daertoe te beweg(en) gesonden hadde, heeft sich geëxcuseert alleguerende sijn ouderdom ende indispositie, maer dies niettegenstaende hadde zijn con. May.[t] noch eene anderen[14] tot hem gesonden ende wierd daerentuschen sijn hoff gereet gemaect; soo haest men van hem finael bescheet sal hebben, ende de churf. van

1 Copie Stockholm, RA. Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Orig. Van de hand van een secretaris van Petter Spiring Silvercrona.
2 Francisco del Carretto, markies van Savona y Grana.
3 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
4 Johan Gustavsson Banér.
5 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
6 Hans Heinrich von Günterroth, kolonel in Hessische dienst, en Johann von Geyso (Geissau, Geisa), goeverneur van Kassel.
7 Op 15-16 mei hadden de legermachten van Zweden, Frankrijk, Hessen-Kassel en Braunschweig-Lüneburg zich verenigd.
8 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
9 Anselm Casimir Wambold von Umstadt.
10 Dit woord is in de hand van Grotius verbeterd uit ‘compositie’.
11 Johann Georg I, keurvorst van Saksen.
12 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
13 Peter von Schwarzenberg.
14 Niet geïdentificeerd.

Ments ende die van Saxen ofte sijne gesanten aengecomen sijn, soude de propositie gedaen worden.

Ceulen, den 6. Augusti 1640.

Bovenaan schreef Grotius: Rec. 21 Aug.

Bijlage no. 14 Bij no. 4817
Bijvoegsel bij een brief van P. Spiring Silvercrona dd. 3 september 1640[1].

De saecken der armeën daerboven sijn van gesichte tseder jongst niet een weynich verandert. De generael Bannier[2] is met de sijne tot Welshagen geweest, waeruyt men geene andere gissinge maecken conde dan dat hij sijn oogenmerck op dat sticht Paeterborn om daerin te vallen hadde. De generael Picolomini[3] dese retraicte voor een teecken van vlucht interpreterende resolveerde op de trecken ende hem te volgen, gelijck hij oock, doch sonder sich te verdiepen, gedaen heeft, maer soo haest hij vernaem dat de voorsr. generael soo wel van Lunenburch ende Hessen als uyt dat sticht van Halberstadt een sterck renfort van ettelijck 1000 mannen versch volck gecregen, is hij weder in sijn old quartier bij Fritslaer gecroopen. Bannier heeft daerom niet gelaeten sijne marsche voort te setten hebbende naestbij des Picolomini's quartier eenen berch, die desen tot sijn avantage beset hadde, ingenommen; men schrijft van seer grooten schaden soo de keyserlijcke daerover souden geleden hebben, maer alsoo daervan seer differentelijck geadviseert wort, oock niet seeckers is, wil ick het daerbij laeten berusten.

De generael Wahl[4] is met sijn weynich trouppen tot Arensberch gebleven. Men wil seggen dat de Haetsveldische[5] volgen sullen, 'twelck dan voor een sonderlijck groot geluck voor die van Acken ende meer andere plaetsen int land van Gulyck, die men met criegsmacht, omdat sij geen garnisoen van gemelte trouppen hebben, begeert in te nemen, overtrecken wil, te reeckenen.

Met brieven van den 22 uyt Regensp. schrijft men mij, dat dat verlies van Arras[6] geen cleene slach ende schryck als onverwacht ende gants buyten gemaecte reeckeninge gecommen aldaer onder de groote gemaect heeft, dies te meer dat men twijffelt off de Francoysen sich met dese plaetse sullen willen laeten contenteren ende met veel meer haere victorie prosequeren. Maer daerentegens heeft men sich weer wat getroost met eene andere bijcans tergelijckertijt ingecomene tijdinge, als dat in Poolen 12000 peerden ende 5000 te voet tegen Vranckrijck geworven wierden ende dat haer eerst exploict in Lotteringen om eene diversie te maecken geschieden soude, ende off wel bij de relaxatie van de prins Casimir[7] soo wel van den coninck als de stenden van Poolen groot beloofden geschiet zijn, soo heeft men doch een middel gevonden dese expeditie te laeten voor sich gaen sonder van tegens parole ende trouwe gehandelt te hebben beschuldicht te connen worden. Dit moet alsoo voor een plaester dienen om de wonde wat te versachten.

Den 27. waeren bij Franckfort aengecomen 6 comp.[en] lichte peerden, 8 comp.[en] courassiers, onder het commendement van Gilles de Haes[8], werden sterck gemaeckt 1500 mannen. Men heeft gemeent dat sij tegens Fridberch sijnde d'eenige plaetse - uytgenommen dat casteel van Braunfels soo de hertogh van Longeville[9] in de

1 Copie Stockholm, RA. Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Orig. Van de hand van een secretaris van Petter Spiring Silvercrona.
2 Johan Gustavsson Banér.
3 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
4 Johann Joachim (Joachim Christian), graaf van Wahl.
5 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen.
6 Atrecht had zich op 10 augustus aan de Fransen overgegeven.
7 Jan II Kazimierz, halfbroer van Wladislas IV.
8 Gilles de Haes.
9 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.

Wetterau noch in heeft - souden geëmployeert worden, maer nu verneemt men dattet Cruytsenach wesen

sal, mits den heere van Geleyn[10] den collonel Bles[11] hun entegen gesonden om haere marsche wat dapperer voort te setten.

Doort gantsche landt ging den roep dat 16000 francoysen nae de Mosel toe marscheerden; off wel niet daeraen is, soo heeft sulcx doch aende heer van Geleyn eene sulcke apprehensie gegeven, dat hij sich voor Cruytsenach heeft aengevangen te verschantzen.

Ceulen, den 29 Augusti 1640.

Bijlage no. 15 Bij no. 4827
Bijvoegsel bij een brief van P. Spiring Silvercrona dd. 10 september[1].

Ceulen den 5:ten 7temb. 1640.

Des eertshertoch Leopold[2] mandementen aen den veldmaerschalck Haetsfeld[3] aengaende sijne marsche volgen soo dicht op een ander, dat hij geresolveert is, hoe ongern sulcx geschiet, t'obedieren ende met sijne trouppen naer Staedtbergen te gaen. Maer ick twijffele, off sulcx in de eerste 8 daegen noch geschieden werde, dan hij tegens den tienden alle de Westphalische standen om vanwegen der quartieren ende contributie sich sien te vergelijcken alhier op Ceulen te commen verschreven heeft, indien hij niet eenige trouppen alhier int land om de contributie met gewelt te voorderen, gelijck tot nochtoe geschiet is, soo sal wel weynich meer in cassa commen.

De generael Bannier[4] hadde den 30. passato dat hooftquartier noch tot Wildungen ende lach sijn volck daer noch ronthom heenen, waerdeur den keyserschen alle proviandt van Paterborn ende uyt Hessen affgesneden is, welck groot gebreck bij de keysersche veroorsaeckte. De gevangenen refereerden, dat sij in 5 daegen geen brood gehad hadden. Men meynde dat Picolomini[5] eyntelijck daerdeur genootsaeckt sijn uyt desperaetheyt te slaen ofte met groot hazard eene retirade nemen.

Den veldmaerschalck Waal[6] was wel belast den pas tuschen Paterborn ende dat keysersche leger open te houden, maer bevond sich veel te swaack daertoe. Sijn hem jongst 6 comp.en ruyteren, soo om te recognosceren uytgesonden waeren, afgeslaegen worden, datter maer 15 sich binnen Paeterborn geretireert hadden; dieswegen men seer naer de comste van Haetsfelde verlangde. Bij mijne voorgaende is geadviseert, hoe bij Hogst op den Meyn een corps d'armee geformeert wierde. Men meent vastelijck, dat sij tsaemen 10000 mannen sullen sterck wesen. Men can noch ni(et) weeten, waertoe men se employeren werde.

Uyt Fran(ck)fort werd van den derden deses geschreven, dat tot Griesheym een leger soude afgesteecken werden. Sij huysen om Franckfort gants leelijcken, al ist dat de stadt hen alles om geld volgen laet, doch die vivres niet in sulcker abondantie als van hu(n) begert werdt.

10 Gottfried Huyn, graaf van Geleen.
11 Niet nader geïdentificeerd.
1 Copie Stockholm, RA. Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Orig. Van de hand van een secretaris van Petter Spiring Silvercrona.
2 Leopold Wilhelm, aartshertog van Oostenrijk.
3 Melchior von Hatzfeld und Gleichen.
4 Johan Gustavsson Banér.
5 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
6 Johann Joachim (Joachim Christian), graaf van Wahl.

Met brieven van den 29. passato uyt Regenspurch schrijft men mij, dat sijne keyserlijcke May.^{t} de propositie hadde doen uytstellen tot op den 15.ten deses; andere melden

vanden 10.ten. Alles hoope da(t) middelertijt noch iemand van den churfürsten erschijnen werde.

Eene persoon van qualitet[7] schrijft mij, dat het niet geloffelijck is, hoe seer den keyser tot den vreede geneegen, ende om daertoe te geraecken wat sijne keyserlijcke May.t niet doen soude. Men hoopte oock, dat de heeren churfürsten palsgrave[8] alsoock Braunswijck ende Hessen[9] passeporten om haere gesanten op den rijcxdach te senden versoecken souden.

Bijlage no. 16 Bij no. 4841
Brief van Christina van Zweden aan Lodewijk XIII van Frankrijk dd. 20 september 1640[1].

Nos, Christina, Dei gratia, Suecorum, Gothorum, Wandalorumque designata Regina et Princeps haereditaria, Magna Princeps Finlandiae, Dux Esthoniae et Careliae nec non Ingriae Domina etc.

Serenissimo et Potentissimo Principi, fratri, consanguineo ac foederato nostro carissimo, Domino Ludovico XIII. Eadem gratia, Franciae et Navarrae Regi christianissimo salutem et prosperos rerum successus!

Serenissime Potentissimeque Princeps, frater, consanguinee, et foederate carissime.

Quanta cum laetitia percepimus urbem Atrebatum post aliquot mensium obsidionem in potestatem Serenitatis vestrae transiisse existimamus supervacaneum apud Serenitatem vestram foederatum nostrum commemorare. Nam, cum tam arcta nos necessitudo invicem iungat, nihil vestrae Serenitati evenire adversi, nihil prosperi contingere eidem potest, quod non pari nos sive molestiae sive jucunditatis sensu adficit. Neque enim a communi id scopo alienum est neque ratio communi hosti resistendi patitur, ut qui animis, consiliis atque viribus tam stricte jungimur, ab invicem adfectibus distrahamur.

Non potest Serenitati vestrae obscuro esse, quantam belli molem in Germania sustinemus. Unde cum magnum emolumentum accedit communi caussae, ea nobis fiducia est Serenitatem vestram tum a sua parte minime isti defuturam, quo adigatur potens hostis ad consensum iustae et communis utrique nobis cum caeteris, quorum interest, pacis; tum quam ab hoste reportavit tantae urbis potitae victoriam, eius fructum in nos magno cum solatio laborantis in Germania caussae, abunde impertituram.

Et enim nobis et omnes poene per Germaniam hostium exercitus copiaeque incumbunt et graves praeterea fuerunt, quae ex Belgio Superiori anno in Bohemiam majori numero per[r]exerunt caesareoque se exercitui junxerunt, ut iste earum exitus ad hanc victoriam non exiguum adjumenti attulisse videatur.

Nunc cum non minuuntur, sed augentur hostiles in nos vires, facile provisuram Serenitatem vestram confidimus, ne communes in Germania res sufficientibus adversus tantam hostis potentiam viribus destituantur aut eo damno afficiantur, cui reparando imposterum nullae fortasse vires quantumvis conjunctae suffecerint.

7 Niet geïdentificeerd.
8 Karl Ludwig van de Palts.
9 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg, en Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel. De vrijgeleiden voor hun gezanten naar de rijksdag in Regensburg werden op 9 oktober gegeven.
1 Copie Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 5.

Quod cum non dubitamus, quin Serenitas vestra pro singulari sua prudentia facile et

praevideat et consideret, etsi per rei tam momentosae gravitatem ac necessitatem potius eandem de medela atque praeventione horum omnium pluribus moneremus, gratulationis tamen de tanta victoria obtenta officio per ordinarium nostrum apud Serenitatem vestram legatum nobilem ac magnificum nobis sincere fidelem, dominum Hugonem Grotium, in praesens defungemur amice eandem requirentes, velit dictum legatum nostro nomine apud Serenitatem vestram id officii pe[r]acturum benigne audire deque nobis sibi certius persuadere, ex animo nos percepturas, quicquid Serenitati vestrae accedere felicitatis statuique eiusdem incrementi poterit, prout fama quidem increbuit et alibi locorum exercitus vestros victrices manus exeruisse.

Quibus Serenitatem vestram divinae protectioni peramice commendamus.

Serenissimae regiae Majestatis regnique Sueciae respective tutores et administratores
Gabriel Oxenstierna Gustavi, R.S. Archidapifer,
Jacobus De La Gardie, R.S. Marschallus,
Claudius Fleming, loco R. Admiralii,
Axelius Oxenstierna, R.S. Cancellarius,
Gabriel Oxenstierna L.B. in Möreby et Lindholm, R.S. Thesaurarius.
Pro cop.: Anders Gyldenclau mp.

Dabantur in regia nostra Stocholmensi die 10 Septembris, Anno 1640.

Boven aan de brief schreef Grotius: Rec. 29 oct.
En in dorso: 10 Sept. 1640 La reine au roi.
en: Copie de la lettre de la reine au roy 10 Sept. 1640.

Bijlage no. 17 Bij no. 4861
Bijvoegsel bij een brief van P. Spiring Silvercrona dd. 1 oktober 1640[1].

Ceulen den 26 7bris 1640.

Men heeft alhier advis, dat de veldmaerschalck Haetsfelt[2] met sijne trouppen inplaetse van sich met Waal[3] tot Hadsbergen te coniungeren sijne marche op Waborch toe genommen heeft. Off hij nu vandaer voorders naer de dummel(?) van der geconfoedereerde armee, aldaer de toevoer van vivres te verhinderen, ofte naer dat land van Braunswijck, om eene diversie te maecken, gaen werde, sal men eerlange vernemen. Sommige sijn van opinie, dat hij van intentie sij de trouppen van Christian Ulrich[4], die op Wolffenbutel in 't marcheren waeren, te rencontreren ende deur te brengen.

1 Copie Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 13. Orig. Van de hand van een secretaris van Petter Spiring Silvercrona.
2 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen.
3 Johann Joachim (Joachim Christian), graaf van Wahl.
4 Christian Ulrik Gyldenløve.

De heer van Geleen[5] was met sijn secours bij Picolomini[6] aengecomen. Naer dat men vandaer schrijft, soo soude de keyserl. armee nu metten eersten optrecken ende wat hooftsaeckelijcks beginnen. Den 22 deses was noch niet voorgeloopen leggende beyde armeën noch stil in haer voordeel.

De graef van Eversteyn[7] was tot Wildungen, om sijne charge als lieutenant-generael

5 Gottfried Huyn, graaf van Geleen.
6 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
7 Kaspar, graaf van Eberstein.

van de Hessische armee te excerceren, aengecomen, d'hartoch van Longeville[8] lach tot Cassel sieck, niet wel connende, wie het schijnt, de swaere lucht des lands verdragen. Aldaer connen sij swaer. gelooven, dat de keysersche het tot een hooftslach sullen laeten comen, aengesien haere armee deur dat groote gebreck van fouragie ende vivres seer versmelten sijnde naer de depositie ende uyt seggen van de gevangene over de 9000 peerden, sedert dat leger tot Fritsslaers gelegen, gestorven ende verlooren gegaen. Soo werd mij oock van goeder hand geschreven, dat den cardinal-infant aen den keyser versocht, dat de voors. heere van Geleen met sijn onderhebbende trouppen tot hem comen ende verblijven mochte, soo lang monsieur du Hallier[9] bij de Fransche armee in Artois was.

Bijlage no. 18 Bij no. 4872
Bijvoegsel bij een brief van P. Spiring Silvercrona dd. 8 oktober[1].

Ceulen den 3: 8bris 1640.

De jongste brieven uyt Regensporch van den 24. passato melden anders niet dan dat men in handelinge over dat eerste point van de propositie concerneerende den vreeden in 't Roomsche Rijcke getreeden was ende, alsoo men daertoe deur dat uytblijven van de die tegenwoordich noch in de waepenen zijn niet geraecken can, soo sal men vermoedelijck niet lang sich daermede als eene vergeefflijcke arbeyt opholden, maer daetelijck dat ander poinct vanwegen de continuatie der oorlogen ende vanwaer die daertoe noodige middelen te neemen ter handt grijpen. In 't gaen der plaetse, 'twelck met seer groote solemniteyt geschiede, hebben den cheurvoorstelijcke gesanten den voorgang voor allen oock voor der rijcxvorsten, die daer in persoone waeren, genoomen laetende sich verluyden aen niemaenden, die daer op den rijcxdach commen mochte, - uytgenommen den coninck van Vranckrijck ende Spangiën - te willen cedeeren. Dieswegen men daer voor hielt, dat de Venetiaenen willende als gecroonde hooffden getracteert zijn, geenen ambassadeur senden werden. Sommige waeren haerer keyserlijcke May.[t] raeckende aen alle stenden des rijcx, die met de tegenpartije verbonden sijn, mochten in vrijgeleyt tot Regensporch te moogen comen toe te senden ende de stadt Franckfort aen den Meijn totte vreedenhandelinge met Vranckrijck ende Sweden bestemmen te laeten.

De collonel Rosa[2] ligt met veel volcx ontrent Hoechst op den Meijn. Het schijnt, dat hij sich aen de Mentsische onderdaenen, die hem groot affront aengedaen, revenscheren wil.

De generael Picolomini[3] is met d'armee opgetrocken ende heeft zijne marche op Wartburch ende alsoo voorts naer de Weser op Hoexter toegenomen. De generael Bannier[4] volchde hem op den voet, maer hadde in de arriergarde wat schadens gedaen meenende den vijant voor te comen, alsoo eenige brieffe melden, dat hij den march op Cassel genoomen.

UE. sal apparentlijck vóór de receptie van desen vernommen hebben, hoe den

8 Henri d'Orléans, hertog van Longueville.
9 François de l'Hospital, sieur du Hallier.
1 Copie Stockholm, RA. Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Orig. Van de hand van een secretaris van Petter Spiring Silvercrona.
2 Rheinhold von Rosen.
3 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
4 Johan Gustavsson Banér.

commandeur van de Lipstadt[5] met ontrent 800 mannen te peerde ende te voete verleeden vrijdach bij hellen daech de stadt Soest met finesse ingenommen ende den collonel Butler[6] neffens alle officiers ende dat gansche regiment, wat daerin daer van niet doot gebleven, gevangen binnengebracht heeft hebbende de stadt beseth gelaeten, ende aen s.v.G. de vrouw landgraffin[7] om ordre wat voorders hierin te doen gedepescheert.

De Gulycksche stenden hebben aen haere keyser(lijcke) May.t geschreven ende gebeden, dat sij van der Haetsfeldische[8] trouppen inquartieringe, in consideratie dat sij tot derselve onderhoudinge eene merckelijck sommen van peningen als 50 maenden Turckenstuyr ingewillicht hebben, bevrijt blijven mochten, maer Lamboy[9] sal daerom niet laeten te comen. Men wil oock uytgeven dat den hertoch van Lotteringe[10] reeckeninge maeckt in d'Eyffel sijn quartier te neem(en). Veele saegen liever dat dese bij de kriegsheld(en) haer volck coniungeren ende daermede Calcar gingen belegeren ofte tenminsten blocquer(en); anders stond te besorgen, dat daeruyt als uyt dat peert van Troya groot ongeluck desen landen over het hooft mochte getrocken werd(en).

Mette heere palsgrave van Nieuborch[11] heeft het Godtloff sich gebeetert hebbende de koortse s.v. Doorluch.t t'eenemael verlaeten. Men verlangt te verneemen, off de prince zijn soon[12], die door drie expresse postiljons is ontbooden, oock comen werde als van dese subitie beeteringe geen advis hebbende gehadt.

Den colonel Sparr[13] is voor 3 daegen met ontrent 400 mannen uytgetrocken uyt Sieghberch, ende Keyserswert, soude oock ettelijck volck tot hem stooten. Men meent dat sij eenen aenslach op Essen hebben.

Bijlage no. 19 Bij no. 4879
Bijvoegsel bij een brief van P. Spiring Silvercrona dd. 15 oktober[1].

Ceulen den 10: 8bris 1640.

Dat vangen ende spannen hier te lande neempt hoe langer hoe meer toe. Men twijffelt, off het all Hessische partijen sijn ende off daer niet wat moescopperije onder schuylt, mits de meeste part der gevangenen niet in 't garnisoen gebracht, maer op verscher daet geransioneert werden. Deser stadt ingeseetenen, soo geestelijck als wereltlijck, werden oock in 't minste niet verschoont. Veele sijnder allreets wechgeraect, eene proceduyre die de magistraet - als hebbende sich noyt in 't particulier tegens de waepenen van Hessen gepartialiseert - al wat vreemd voorcompt niet weetende, waermede sulcke hostiliteyt, die nu tegens hun geoeffent werdt, gedimitteert te hebben. Ick vermeende, dat men aen s.v.G.[2]

5 Niet geïdentificeerd; Lippstadt was in Hessische handen.
6 Jakob Buttler jr.
7 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
8 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen.
9 Wilhelm, baron van Lamboy.
10 Karel IV, hertog van Lotharingen.
11 Wolfgang Wilhelm, hertog van Neuburg en Gulik-Berg.
12 Philipp Wilhelm (1615-1690), hertog van Neuburg en Gulik-Berg.
13 Otto Christoph von Sparr (1599-1668).
1 Copie Stockholm, RA. Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Orig. Van de hand van een secretaris van Petter Spiring Silvercrona.
2 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel. In september was Kalkar door haar troepen veroverd op de keizerlijken. Zie ook Aitzema, *Saken v. St. en Oorl.* II (f.o) p. 722.

ofte tenminsten aen haeren gouverneur tot Calcar[3] schrijvende daerover claegen werden.

In 't stift van Ceulen spreeckt men van volck aen te nemen, de huysluyden te waepenen ende op alle passagiën te leggen. Over Bremen sal men apparentlijck voor de receptie van desen vernoomen hebben, hoe Picolomini[4] door sijne diligente marche den generael Bannier[5] tot Hoexster geprevenieerd ende deselve stadt, naerdat hij twee vergeeffse stormen daerop gedaen ende daer 700 mannen ende twee overstluytenants verlooren met accort verovert, maer niet geholden hebbende, die daer binnen sich moeten onder stellen. Nu was hij doende om sijn volck te sien over de Weser te brengen; hetwelck swaerlijck bij dese coniuncture, daer de generael Bannier met sijne armee op d'ander zijde van de riviere ligt ende op alle advenuen sich verschantst, sal int werck te rechten sijn; indien hem sulcx failliert, sal sijne armee van gebreck van vivres te lijden hebben.

Uyt Regensporch schrijft men van den derden deses, dat men noch den eersten point onder handen hadde ende wierd dat werck soo ernstelijck gedreven ende alle middelen daertoe dienende soo nau overwoogen, dat de gansche werelt sal erkennen moeten dat d'keyserlijcke May.^{t} ende de standen des rijcx onschuldich zijn, dat geen vreede gemaect wert. Aen den hertoch van Lunenborch[6] ende aende de stadt van Straesburg, soo die sijn uytgeslooten geweest, sal men nu oock paspoorten geeven. De gesanten van Dennem.[7] gaen niet mede te raede, dewijle sij wat dispute met den anderen vanwegen de sessie hebben.

Boven aan schreef Grotius: Rec. 24 Oct.

Bijlage no. 20 Bij no. 4883
Bijvoegsel bij een brief van Ch. Marini dd. 18 oktober 1640[1].

Di Roma, li 16 di 7bre.

Nel negotio del cavalerizzo per l'aggiustam.^{to} andatosi maneggiando finhora tra gli sig.^{ri} Barberini et amb.^{re} di Francia[2], continuano tuttavia le difficoltà che impediscono la conclusione. Il cardinal Antonio gli haveva mandata certa scrittura che conteneva la sola parte dell' uffitio di scusatione che doveva passar Barbarino omettendo tutto il resto, mentre più pretendono che l'amb.^{r} vada all'audienza del papa, prima di veder proclamato e castigato il caponotaro perchè fatto dall'amb.^{r} il primo passo, resti con qualche apparente pretesto il notaro medesimo essento dalla pena a che non ha voluto prestar l'assenso come di diretto contrario all'intentione del re, anzi per mostrar la sua risolutione ferma di non condescender a questa forma d'aggiustam.^{to}; è partito dalla città e condottosi a Caprarola sin tanto che, come dice, il cardinale Barberino rissolva di condursi al raggionevole nel dar le debite sodisfattioni. Intanto non desiste dall'insolenza la famiglia dell'amb.^{r} predetto, anzi

3 Ludwig von Rabenhaupt.
4 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
5 Johan Gustavsson Banér.
6 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
7 Christoffer von der Lippe.
1 Copie Stockholm, RA. Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Orig. Het opschrift is van de hand van Charles Marini.
2 François-Annibal d'Estrées, markies van Coeuvres.

luy mede[si]mo prima della sua mossa pieno d'arcerbità e di gelosie con uso de'straordinarii rigori, facendo osservar bene quelli che vanno e vengono in sua

casa, ha fatto carcerar in esta di propria autorità l'agente del prencipe d'Jeracco[3] che capitato dal suo segretario per altro affare fu creduto spia di Barbarino, e doppo haverlo fatto diligentem.te costituire non può penetrarsi quel che sia seguito di luy; a palazzo si continua nella dissimulatione, e si mostra non haver notitia di questi inconvenienti. È però uscita scrittura di monsig.r Ranconi[4] sotto datario del papa, con la quale adduce molti raggioni che devono giustam.te movere sua Santità al castigo di quelle che servendo agli stessi amb.ri si fan lecito commetter delle violenze et iniquità [...][5] non per q.to violata la raggione delle genti. Pronta è stata la risposta con altra scrittura sotto finto nome di Luca Alostenio[6] bibliotecario, con la quale confutandosi li fundam.ti del Ranconi si fa conoscer necessario il rispetto verso la famiglia degli amb.ri come verso li amb.ri medesimi. La republ. di Lucca ha fatto in fine uscir di carcere il fratello del cardinal Franciotti[7] con altri sette parenti et amici di sua Eminenza che stanno priggioni, da che vicino si prevede l'accommodam.to delle difficoltà con l'opera dal cardinale Santa Croce[8] che s'è interposto. L'amb.r cattolico[9] ha fatta instanza al papa di due galere per condur D. Francesco di Melo[10] a Genua, dal quale ha riportata risoluta negativa.

Bijlage no. 21 Bij no. 4891
Bijvoegsel bij een brief van P. Spiring Silvercrona dd. 22 oktober 1640[1].

Mijnheere,

Tot Regensborch wort wel dagelicx getracteert, maer weinich affgehandelt. Men blijft noch aen 't eerste punct cleven, 'twelck men niet geerne ongedecideert achterlaten soude. Interim heeft een yder het ooge op 't succes van de keyserlicke armee hoopende dat, bijaldien deselve de Weser quam te passeren, de hertoch Georg van Brunswijck ende Lunenborch[2] sich niet langer bedencken soude d'accommodatie met den keyser t'embrasseren; maer dat blad is daermede t'eenemael omgekeert, dan men gewisse tijdinge heeft, dat Picolomini[3] hebbende tevergeefs ende niet sonder groot verlies van volck getenteert d'armee over gemelte riviere te brengen, bij Hoexter opgebroocken zij ende deselve plaetse verlaten heeft, de marche weder deur dat sticht Paderborn nemende. Den 13. lach d'armee om Driborch ende Lichtenau, ende soude den 14. haer quartier nemen bij Paderborn. Op denselven dach hebben sich veele trouppen bij Lipstadt sien laten, dewelcke de parthyen die van 'tselve guarnisoen uyt waeren om beuyt te maecken - gelijck

3 Niet nader geïdentificeerd.
4 Cesare Ra(c)cagni, bisschop van Città di Castello.
5 Kennelijk bedoeld: zonder dat daardoor de in het ‘volkenrecht’ verankerde diplomatieke voorrechten worden geschonden.
6 Lezing onzeker. Bedoeld is stellig Lucas Holste (Holstenius; 1596-1661), bibliothecaris van de Vaticana.
7 Marcantonio Franciotti, kardinaal-bisschop van Lucca. Zijn broers Niccola en Bartolomeo Franciotti waren enige tijd onder arrest.
8 Antonio, kardinaal Santa Croce.
9 Manuel de Moura y Corte Real, markies van Castel Rodrigo.
10 Francisco de Mello, graaf van Assumar, markies van Tor de Laguna.
1 Copie Stockholm, RA. Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Orig.
2 Georg, hertog van Braunschweig-Lüneburg.
3 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.

sij dan oock eenen ritmeester[4] ende wel 200 peerden binnen gebracht - terugge gedreven,

4 Niet geïdentificeerd.

mine maecken alsoff sij deselve plaetse attacqueren wilden, maer is niet wel gelooffflick. Alhier vreest men dat sij op den Rijnstroom om uyt dese stadt haer nootdruft te trecken comen sullen. Dese Gulicksche landen sullen daerover weder te lijden hebben, ende mochte men wel in 't land van Gulick, in plaetse van eenen, twee generalen als Picolomini ende Lamboy[5] becomen. Desen morgen arriveerden alhier vijff ruyters van Christiaen Ulrichs[6] trouppen relaterende, dat deselve gisteren bij der Nieustadt in 't Suyrlant, van de Statische sijn geattacqueert ende gants geslagen worden, alsoo wat niet metter vlucht gesalveert, gevangen oft dootgebleven zij. Na haer seggen is Christiaen Ulrich selfs gevangen, hadde sich in 't minste deses overvals niet versien meenende noch in Priester Janslant te wesen.

Den heere palsgraeve van Nieuborch[7] heeft tegens den 20. deses eener lantdach tot Dusseldorp uytgeschreven. Op denselven dach sullen de Gulicksche ende Berchse stenden alhier t'samen comen. Ick twijffele off sij harer vorstelijcke Doorluchticheit obediëren ende erschijnen sullen.

Tot de trouppen bij mijne voorgaende gemelt, die sich bij Francfurt versamelen, hadden de gouverneurs van Franckendael ende Philipsborch[8] ettelicke hondert mannen gevoecht. Men meende, dat den gouverneur van Philipsborch de directie daervan hebben soude.

Ceulen, den 17 October 1640.

Bovenaan de brief staat: Bilderbeecq.

Bijlage no. 22 Bij no. 4897
Brief van Willem de Groot aan Maria van Reigersberch dd. 15 oktober 1640[1].

Seer waerde suster,

Ick hoope dat uEd. met lyef te Parijs sult zijn gecomen, eer desen daer sal zijn, immers dat uEd. nyet verre daervandaen sult wesen, want den wind en is nyet te verwenschen geweest. Wij zijn altemalen seer verlangende nae een letterken 'twelck ons van uEd. overcomste verseeckere.

Ondertusschen moet ick uEd. communiceren, dat mij van een goed vryend ter ooren gecomen is, dat den pensionaris van s'Hertogenbosch Gans[2] sijne voorss. charge wel soude willen resigneren op yemant mids daervoren hebbende vijf ofte ses duysent gulden. Ick dat hoorende begon terstond om uEd. soon[3] te dencken, dye daertoe wel bequaem soude zijn ende hem dan eerlijck soude konnen onderhouden, want de gagie is duysent gulden behalven de emolumenten, dye noch wel soo veel werden geestimeert. Indyen men daerby konde krijgen een acte van neutraliteyt, soo soude de charge noch meer verbeetert werden, 'twelck ick

5 Wilhelm, baron van Lamboy.
6 Christian Ulrik Gyldenløve.
7 Wolfgang Wilhelm, hertog van Neuburg en Gulik-Berg.
8 Juan Verdugo, goeverneur van Franckenthal, en Kaspar Baumberger von Bairnsberg, goeverneur van Philippsburg.
1 Hs. Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 30. Eigenh. oorspr.
2 Johan Gans.
3 Pieter de Groot.

meene dat in uEd. sone wel soude konnen vallen. Hij soude sonder twijfel grote vryentschap van den heer van Brederode[4] genyeten ende dit soude hem konnen dyenen

4 Johan Wolfert van Brederode, zwager van Frederik Hendrik.

om hem bekent te maecken ende in politycke saecken te oeffenen. Dat men voor soo een plaetse geld soude moeten geven, soude vreemt schijnen, maer ick sye nu voortaen, dat alles verkocht werd ende dat yemant, dye geen geld en wil geven ende geen groote ende machtige vryenden heeft, nergens toe en kan geraecken, waertoe in ons regard de gemeene disgratie ende de particuliere van uEd. soon in 't regard van sijn been[5] nyet weynich en contribueren.

Nu hoe het uEd. verstaet ofte nyet, ick hebbe geraden gevonden eens daervan te schrijven, om te weten uEd. intentie. Ick sach hem seer gaerne aen het wercken ende wensche hem wel een goede conditie toe, want ick wel bemercke, dat het met het advocaetschap nyet en sal willen vallen, om daer aen te blijven ende, gelijck ick ende anderen doen, de practijcke te oeffenen, soo datter yet anders voor hem gevonden soude moeten werden, ende in het voorss. pensionarischap soude hij wel sin hebben.

Hyermede uEd. antwoord verwachtende, soo wil ick desen eyndigen ende uEd. inde protectie Godes beveelen.

uEd. dyenstbereyden broeder
Willem de Groot.

Met haest, in 's-Gravenhage, desen XV^en^ Octob. 1640.

Adres: A madame madame de Groot, ambassadrice de Suède à Paris.

In dorso schreef Grotius: 15 Oct. 1640. W. de Groot.

Bijlage no. 23 Bij no. 4901
Bijvoegsel bij een brief van P. Spiring Silvercrona dd. 29 oktober 1640[1].

Ceulen den 24 8bris 1640.

Dat de keysersche niet over de Weeser gegaen ende terugge gecoomen, causeert bij haere adherenten hoe langer hoe meerder alteratie vreesende, dat eyndelijck gants niets goets daeruyt worden sal, dan dat volck seer verloopt ende affgemaet is hebbende van alles groot gebreck, in specie van kouschen ende schoenen. Alhier is een goed deel daervan opgecocht ende naer de armeën, die in de stichten Paterborn ende Ceulen verdeelt liggen, gesonden werden.

Eertshertoch Leopold ende Picolomini[2] hebben haer quartier tot Buren twee mijlen van der Lipstadt, Haetsfeld ende Merci[3] tot Saltskotten oock 2 mijlen vandaer. Men hoort noch niet vertrecken de commissaris.

Generael Bannier[4] coopt tot Munster op wat hij tot nootdruft van d'armee becoomen can; desgelijcken soude alhier oock wel geschieden, waerder meerder provisie van geldt. Die van Lipstadt loopen daegelijcks met parthyen sterck uyt, hadden binnen 8 daegen tijts 200 gesaedelde peerden nevens veele gevangenen ingebracht, oock

5 Pieter was na een ziekte in zijn jeugd mank; vgl. M. van Leeuwen, *Leven Pieter de Gr.*, p. 8.

1 Copie Stockholm, RA. Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Orig.

2 Leopold Wilhelm, aartshertog van Oostenrijk, en Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.

3 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen en Franz, vrijheer van Merci.

4 Johan Gustavsson Banér.

veele soo naect ende bloodt uyt commiseratie laeten loopen. Tot ...[5] bevind sich tegenwoordich eenen ambassadeur van den eertshertoch Leopold, een jonck cavallier, den grave van Kewenhüller[6], om wie men mij daervan schrijft te complimenteren ende t'excuseren d'inlegeringe van dat

5 De plaatsnaam is in de copie weggelaten.
6 Wellicht de kamerheer, later kolonel, Georg Augustin Khevenhüller (1615-1653).

keyserlijcke volck op haerer churf. Doorl.[7] landen geensints Rijns; men vreest dat sij oock op dese zijde coomen sullen. Indien de Ho. Mo. heeren Staeten-Generael deur haere interpositie bij de Hessen niet en procureerden, dat zij Calcar wederom verlieten ende de riviere wederom passeerden, dan onder couleur van Calcar te belegeren, mochten sij wel in dese Gulyckse ende benaebuyrte landen het winterquartier neemen. Het staet daerop, dat sijne voorstelijcke Doorluchticheit eertshertoch Leopold alhier op Ceulen coomen ende voor een tijt lang als domheer resideren werde.

Tot Regensporch was men daegelijcx don Francisco di Melo[8] als des con. van Spagniën extraord. ambassadeur verwachtende sijnde den 7. deses te post van Naples vertrocken niet hebbende durven te waeter gaen uyt vreese van de Fransche armade. Men adviseert, dat den keyser nu eens de passeporten ofte salvos conductos voor Vranckr(ijck) ende Sweden alsoock derselver geallieerde tot de vreedenshandelinge ingewillicht heeft. Men wil oock seggen voor die noch niet gereconcilieerde int Roomsche Rijck.

Den 19. deses is daerop de Lunenborgische affgesante doctor Lampadius[9] op Regenspurch vertrecken. Voor de Hessische gesanten soude oock de passeport gedepescheert sijn, 'twelck alles nieuwe hoope tot den vreede, dat denselven haest volgen werden, bij veelen daerboven in Duytslandt maeckt.

Bijlage no. 24 Bij no. 4925
Bijvoegsel bij een brief van P. Spiring Silvercrona dd. [12(?) november] 1640[1].

Ceulen den 7 November 1640.

Naerdat de keysersche ende Beyersche armee eenen tijt lang, totdat alles op dat landt opgeteert, in de Graeffschap gelegen, den eertshertoch Leopold[2] binnen Erlach ende de generael van de artillerye de baron van Mercy[3] binnen Mengerinchuysen dat hooftquartier gehadt, sijn zij weder opgetrocken ende, hooger aen gemarcheert, dese op Rirricham ende geene op Frankenberch en Marpurg, aldaer zij den 2.ten deses noch laegen ende, alsoo zij vanwegen der artillerye qualijck voort connen marcheeren, soo nemen se allomme de peerden mede van de huysluyden doch tegens beloofte weder terugge te senden. Men meent, dat een deel van dit volck den collonel Rosa[4] tot Fridberch besoecken werde.

De 7 compagniën cavallerye, soo onder Bon den Rijn gepaseert, sijn gisteren door den veldmarschalck Waal[5] nae 't Ondersticht om aldaer in garnisoen gelecht te worden ten eynde der Hessischen invasie te verhinderen, gevoert worden. Dese trouppen dependeren in mediate van haere churf. Doorluchticheit van Ceulen[6] als inde stichten van Munster ende Paeterborn, tot denselven defentie bij den voors. veldtmaerschalck geworven. Men spreeckt oock van ettelijcke duysent paerden Haetsveldisch ende Lamboysche[7] op de frontieren van 't forstendom van Cleve te

7 Ferdinand van Beieren, keurvorst-aartsbisschop van Keulen.
8 Francisco de Mello, graaf van Assumar, markies van Tor de Laguna.
9 Jacob Lampadius.
1 Copie Stockholm, RA. Gallica 10, Handt. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Orig.
2 Leopold Wilhelm, aartshertog van Oostenrijk.
3 Franz, vrijheer van Mercy.
4 Rheinhold von Rosen.
5 Johann Joachim (Joachim Christian), graaf van Wahl.
6 Ferdinand van Beieren, keurvorst-aartsbisschop van Keulen.
7 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen en Wilhelm, baron van Lamboy.

leggen, jae van Calkar aen te tasten, indie de evaquatie op de schoone gedaene oblatie van datselve vorstendom neutrael te maecken,

bij de Hessische geen plaetse soude grijpen. De tambour, soo de magistraet deser stadt wegen haerer gevangenen borgers aen den gouverneur tot Calkar[8] gesonden, is voor weynich daegen weder ingecomen, ende dat met seer slecht ofte veel meer sonder bescheedt brengende alleen een recipisse terugge, daerin de magistraet aen sijne v. Genade de landgravin[9] geweesen wert.

Uyt Franckfort van den 5 deses schrijft men, dat de colonnel Rosa hebbende dat stedecken Fridberch met allerhande nootdruft ende sterck garnisoen versien met de rest van zijn volck sich naer Sigenhaim geretireert hadde, als sich te swack bevindende des vijants macht te resisteren. Men wil seggen, dat de directie van de belegeringe aen de heere van Geleen[10] soude opgedraegen zijn. De magistraet tot Franckfort bemoyt sich de plaetse neutrael te maecken ende guarnisoen van Ments, Darmstadt ende Franckfort daerin te leggen, 'twelck bij den keysersche ofte Beyersche swaerlijck bij dese coniuncture, daer men niet en weet, waer dat volck onder te brengen, ende men van intentie een deel in de Wetterouw te laeten, 'twelck sonder dat innemen van Fridborch niet wel geschieden can.

De jongste brieven uyt Regensporch van den lesten passato brengen anders niet mede [dan] dat zijne keyserlijcke May.t op het schrijven van den eertshertoch Leopold, dae(r)in hij seer bewechelijcke, dat de ordre tot accomodat(ie) van d'armee met de winterquartieringe mogen gegeven werden naer voorgaende comunicatie me(t) de churfürstelijke gesanten, tselve tenee[nen]mael ter disposit(ie) van de rijcxstanden gestelt hadde; soo werd van dae(r) oock geconfirmeert, dat bij sijn keyserlijcke May.t de resolutie genomen was de passeporten voor de gealliërde daer bij de croonen Vranckrijck ende Sweden te laeten depescheren.

Bijlage no. 25 Bij no. 4927
Brief van Christina van Zweden aan Lodewijk XIII van Frankrijk dd. 14 november 1640[1].

Nos, Christina, serenissimo atque potentissimo principi, fratri, consanguineo ac foederato nostro charissimo, domino Ludovico XIII. Eadem gratia Franciae et Navarrae regi christianissimo, salutem et prosperitatis omnis incrementum.

Serenissime atque potentissime princeps, consanguinee ac foederate carissime.

Quod fama tantum ad nos pertulit, cum non ita pridem[2] gratularemur Serenitati vestrae deditionem urbis Atrebatum armis vestris deditam fuisse urbem Taurinorum nunc gaudemus, quod ex certis nunciis nobis constat, transiisse eandem in potestatem vestram.

Auget autem et gaudium nostrum, ut felicitatem regiae domus vestrae, quod natum ei alterum filium ducem Andegavensem[3] eodem fere tempore tam hilari animo intelleximus, ut eadem et opera et adfectu utrumque Serenitati vestrae hisce congratulemur. Nam cum robur insigne regiae vestrae domui et regno Galliae tantae felicitatis cumulus conciliet, amicitiae mutuae interesse censuimus, Serenitati vestrae hunc gaudii nostri sensum perscribere.

8 Ludwig von Rabenhaupt.
9 Amalie Elisabeth van Hanau-Münzenberg, landgravin-regentes van Hessen-Kassel.
10 Gottfried Huyn, graaf van Geleen.
1 Copie Den Haag, ARA. Eerste afd. coll. Hugo de Gr. Aanw. 1911 XXIII no. 5.
2 Bijlage no. 16.
3 Philippe, hertog van Anjou, later hertog van Orléans (geb. 21 september 1640).

Quanto maius autem et incrementum et gloria domui regnoque vestro inde accedit, tanto firmiora Serenitati vestrae locantur fundamenta, communem in Germania caussam

validis copiis viribusque juvandi. Quod si utile hactenus visum fuit, iam necessum est, cum tanta belli mole exercitibus nostris hostis incumbit, ut quae agitur communis caussa communibus armis consiliisve adversus tantam potentiam vindicetur et asseratur. Quem victoriarum vestrarum fructum cum nobis indubitato pollicemur, tributurae quod requiritur in rem mutuam quam magno hactenus ardore ac fortitudine prosecutae sumus.

Quem animum nostrum et gaudium super nato filio et quae Serenitati vestrae obtigit felicitate alia conceptum cum contestari nostrique nomine gratulationis officium peragere ordinario nostro apud Serenitatem vestram legato, nobili ac magnifico nobis sincere fideli, domino Hugoni Grotio mandavimus, Serenitatem vestram amice requirimus, velit ei accessum haud gravate impertiri. Et quae nostra est in Serenitatem vestram fiducia sibi commendatas habere rationes ac necessitates, quibus tam stricto invicem nexu jungimur.

Atque hisce Serenitatem vestram divinae protectioni sedulo commendamus.

S.ae R.ae M.tis etc.

Matthias Soop, L.R.S. Archidapiferi
Jacobus de la Gardie, R.S. Marsch.us
Carolus Gyldenhielm, Regni Ammiralius
Axelius Oxenstierna, R.S. Cancellarius
Achatius Axelii, L.R.S. Thesaurarii.

Dabantur in regia nostra Stocholmensi die 4. Novemb. A.o 1640.

Bijlage no. 26 Bij no. 4936
Bijvoegsel bij een brief van P. Spiring Silvercrona dd. 19 november[1].

Ceulen den 14 November 1640.

Men heeft advis uyt Cassel van den 9. deses, dat d'keysersche ende Beyersche armeën, naerdat zij alles in Hessen opgeteert, haere marsche vandaer deels nae Ameneberch, deels naer Braunefeld, deselve plaetse, wie men presumeerde, t'attacqueren, daervan men gelijcke wel den 12. deses tot Franckfort noch niet en wiste, voortgeset hadde. Het getael nam daegelijcx seer aff, dan alomme daer zij overnacht gelegen blevender meenichten vanweegen siecte ende natticheyt, de artillerye paerden waeren meest gestorven, waerdeur men de swaerste stucken tot Stadtberch heeft moeten achterlaeten ende, om de cleyne mede te neemen, de bagagiepeerden aenspannen.

Den eertshertoch Leopold Willem was binnen Marporch bij den landgrave van Darmstadt[2]; hij verlangt bij den keyser tot Regensporch te weesen, gedenct, oock soo haest d'armeën sullen overgebracht zijn, sich derrewaerts te vervoegen, 'twelck wellicht noch wat aenloopen soude dan den 6. deses vanwegen der inquartieringe noch geene resolutie genoomen was, ende off wel sulcx ter dispositie van den keyser gestelt was, soo hadde sijne May.t niet daerin willen finalijck derterminieren sonder voorgaende comunicatie met de churf. gesanten seer weynich sich daerin betoonden.

1 Copie Stockholm, RA. Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Orig.
2 Georg II, landgraaf van Hessen-Darmstadt.

Men houdt daer voor dat Swaven de meesten last sullen moeten draegen ende alsoo dat volck, terwijlen zij in campagne geleegen, geen geld becoomen, soo hadde sijn keyserlijcke may.^{t} den standen der grooten noot voorgedraegen ende tot der armeën subsistentie ettelijcke 100^{m} rd.^{rs} - zeecker persoon meld van 2 millioenen gouts ter maend - begeren laeten. Wat sij daerop antwoorden ende resolveeren werden, heeft men hier naer te verneemen.

Het is wel te vermoeden, dat dit poinct in meerder consideratie, als dat versoeck der protesterende vanwegen der geestelijcke goederen, dat zij namelijck deselve in crachte van den Passouwischen verdraech beholden mochten, sal getrocken worden. Soo veel men van des don Francisco di Melo[3] aenbrengen tot Regensporch verneemt, soo tenteert 'tselve voo(r)naemelijck tot avancement van den vreede, daertoe zijn coninck gants geneegen was; ende alsoo de paus sich deses goedes werck oock aengenomen, soo waer s.k. May.[t] ende de chatolische churfürstelijcke gesanten[4] geresolveert aen hem te schrijven ende te bidden daerin te willen continueren.

In somma: een yeder roept om vreede, God geve ons een vasten ende allgemeenen vreeden. Amen.

Bijlage no. 27 Bij no. 4947
Bijvoegsel bij een brief van P. Spiring Silvercrona dd. 26 november[1].

Mijnheere,

Tsedert jongst is mij eenen brieff bij seeckere hooge ende publycque persoone in Regensborch geschreven gecommuniceert worden, daerin ick naervolgende poincten geobserveert hebbe.

Voor eerst, dat de saecke van de heere cheurf. paltsgrave[2] op seer goeden voet stonde, ende dat men sich verwonderde, dat niemant daer was, die deselve voort dreeff ende daer in negotieerde, dan d'hertoch van Beyeren[3] niet alsoo inde particuliere tractaten geconsenteert hadde, maer wenschte oock, dat die met den eersten mochte voorgenomen ende bij sijn leven affgedaen worden. De keyser was daermede oock eens ende hadde desgelijcx bij den coninck van Spangiën te vercrijgen op sich genomen. Dat cheurf. collegium wilde sich der interpositie neffens den coninck van Denemarcken ondernemen, 'twelck dan oock soo wel der keyserlijcke May.[t] als den hertoch van Beyeren behaechde, ende was men nu in deliberatie van de plaetse ende tijt, waer ende wanneer de handelinge soude geholden worden. Franckfort op den Meyn, Nürnburch ende Prague sijn wel voorgeslagen, maer de cheurf. gesanten bearbeyden sich sterck, die op Nürnburch te trecken. Als men sich hier over sal vergeleken hebben, soo sal den coninck van Denemarcken sulcx, namentlijck de plaetse ende den dach, aen alle hooge geïnteresseerde des cheurf. huys Palts ende den keyser aen de resterende intimeren.

In de Gulycksche saecke heeft sich dat cheurf. collegium alreets tot Nürnburch ondernomen, om deselve strijdicheyt in der goede bij te leggen ende te accommoderen; de cheurf. van Saxen ende Brandenburch[4] hebben bij geschrifte verclaert, dat zij daermede tevreden waren, maer niet alsoo de paltsgrave van Nieuborch[5], als die noyt aen dat cheurf. collegium eenige antwoorde daerop gegeven.

3 Francisco de Mello, graaf van Assumar, markies van Tor de Laguna.
4 In het hs. herhaald.
1 Copie Stockholm, RA. Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Orig. De brief is vermoedelijk afkomstig van Henrick van Bilderbeeck, Staats agent in Keulen.
2 Karl Ludwig van de Palts.
3 Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
4 Johann Georg I, keurvorst van Saksen, en Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg.
5 Wolfgang Wilhelm, hertog van Neuburg en Gulik-Berg.

Sooveel de tractatie eens algemenen vredens betreffen dede, aen het succes vandien behoorde men niet meer te twijffelen, aengesien de passepoorten vanden keyser in ge-

prescribeerde forme gedepescheert waren, ende die vanwegen den coninck in Spangiën voor de heeren Staten der Vereenichde Nederlanden voor seecker volgen sullen.

Aemeneberch is van de keysersche belegert ende, wie den roep alhier gaet, per accort ingenomen. Fridberch wiert noch gedreygt, als oock Braunsfelt, interim is de colonnel Rosa[6] wederom met eene camisade opgetrocken, ende heeft 500 Croaten onder den oversten Corpus[7], die selffs daerover dootlijck gequetst is, geslagen.

De veltmarschalck Hatsvelt[8] vernemende dat men boven de 24 regimenten, [die] in dese Westphalischen Rhijnschen Creyts overwinteren sullen, noch ses daer toe volgen wil, is voorgisteren in persoone tot de ertshertoch Leopoldt[9] geposteert, om sulcx te sien aff te caetsen; heeft oock aen alle Gulycksche steden ende ampten geschreven dat men de trouppen van Lamboy[10] niet aennemen, veel min met logementen accommoderen sal als zijnde tegens harer keyserlijcke Ma.[ts] ordonnantie.

Uit Ceulen den 17 November 1640.

Bijlage no. 28 Bij no. 4955
Bijvoegsel bij een brief van P. Spiring Silvercrona dd. 3 december (?)[1].

Mijnheere,

De colonnel Rosa[2] is weder achter de keysersche geweest hebbende den XVII[en] deses den generael-majoor Breda[3] met 2000 peerden geslaegen. Piccolomini[4] maeckte dat verlies seer cleyn seggende, datter niet veel over 200 peerden souden gebleven sijn, maer regretteert seer den doot van den voorsz. generael-majoor ende naer zijn schrijvens soude sich dese rengcontre op naervolgende manieren toegedragen hebben. Hij, Picolomini, vernemende, dat de colonnel Rosa sich niet verre van Ziegenheim met zijne trouppen verhielt, heeft Breda met 2000 ruyters om te recongniosceren derrewaerts gesonden met expressen last niet te avantureren, maer hem van alles t'adviseren en daerentusschen hem in de stilde houden, totdat hij hem secours soude gesonden hebben, 'twelck Picolomini dan oock op ontfangene advertentie gedaen heeft, hem tot renfort sendende den generael Mercy[5] met 1000 peerden ende 2000 musquettiers. Maer eer dese tot Breda gestooten waren, hadde Rosa van des vijants desseinx contschap gecregen hebbende sich met dat wyt Ziegenheym ende Cassel hem toegecomene volck zijne marche r[e]cht toe op Breda genoomen, maer sich alleen met weynich volcx voor dat dorp, daer hij in lach, gepresenteert hebbende d'andere in embuscade geleght; als nu Breda op hem wilde chargeren heeft hij sich alleen... ende scharmutserende geretireert, totdat die verborgen lagen oock ten voorschijn quaemen ende eene stercke charge deden. In dewelcke datelijck de voorsz. generael-majoor doot bleeff. Andere melden oock

6 Rheinhold von Rosen.
7 Marco von Corpes.
8 Melchior von Hatzfeldt, und Gleichen.
9 Leopold Wilhelm.
10 Wilhelm, baron van Lamboy.
1 Copie Stockholm, RA. Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Orig.
2 Rheinhold von Rosen.
3 Hans Rudolph, vrijheer van Bredaw.
4 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.
5 Franz, vrijheer van Mercy.

van eenen oversten ende wachtmeesters, 6 rytmeesters soo deels doot deels gevangen souden zijn[6].

6 Zie het vervolg op dit schrijven, dd. 28 november.

Die van Franckfort melden, dat de keysersche wel 1500 peerden souden verlooren hebben. Off wel noch geene ordonnantiën van den keyser vanwegen der winterquartieren comen, soo en laet Piccolomini daerom niet naer Franckenlandt te marcheren hebbende den heere van Geleen[7] met ettelijcke trouppen achtergelaeten, die men meent Fridberch noch belegeren werde.

Tot Regensborch wert aen des keysers zijde de contributie sterck geurgeert al ist, dat men haerer k. Ma.[t] impossibiliteyt geremonstreert heeft.

Van de veltmarschalk Haetsvelt[8] ende van zijne trouppen heeft men gants geene tijdinge. Men meent, dat dat volck bij dit regenachtich weer qualijck sal commen deur dat geberchte comen. Interim hebben de Hessische int landt van Berge de stadt Raets voor den Wale geoccuppeert ende sterck beset; Terborch hebben zij desgelijck versocht, maer niet vuytgericht, alsoo Nieuborchsche soldaten daer in waeren. Zij sullen soucken dat gantse landt onder contributie te brengen.

Vuyt Ceulen, den 24 November 1640.

Boven aan de brief staat: Bilderbeeck van 24 November 1640.

Uyt dito Ceulen, den 28 November 1640.

Bij mijne voorgaende is geadviseert, wat ick van dat slaen tuschen den colonnel Rosa ende generael Breda vernomen, oock wat Picolomini daervan geschreven. Zedert is mij copye van des voorsr. Rosa aen den generael gedaene schrijvens toegecomen, daeruyt te sien is, dat het met dese rencontre all wat scherper als de voorsr. Picolomini vermelt, is affgeloopen, sijnde de keyserlijcke troeppen bestaende in 24 esquadrons als courassiers, harquebusiers, ende dragons soo de uytgeleeste ende de best gemonteerde van de gansche armee geweest, teneenmael geruyneert ende tot op 't hooft geslaegen, ook naervolgende officiers ende in de 500 gemeyne ruytters gevangen becoomen worden ende oock bijcans soo veel op de plaetse doot gebleeven. De rest heeft sich met de vlucht tot in de keyserlijcke armee gesalveert, dat doode lichaem van den voorsr. Breda Zigenhaim neffens de gevangen officiers gebracht als:

den oversten leutenant Johan Hildebrant Roump van de collonel Spiegel;
den oversten wachtmeester Nicolas Belli vant out Ramalise regiment;
den rittmeester Bouroani van graeff Broy;
den rittmeester Pitsberch van den oversten Spiegel;
den rittmeester Ballie van Jan de Waert;
den rittmeester Gerheimstein van den oversten Leeuwensteijn;
den rittmeester Fabri van den oversten Gobing;
den rittmeester Carel van Weyen van den oversten Gonzaga gequetst;
den rittmeester van Weyen van den oversten Feduarii;
den rittmeester George Breda van den oversten Breda;
den rittmeester Willem van Loin van den generael Mercy;
capiteyn Nicolaes van Belling van de Raublantse dragons;
lieutenant Pieter Borch van Lamboy;
lieutenant Francisco van den jongen Boucham;
lieutenant Joost Boing van Spiegel;
lieutenant Willem Rellem van graeff Gallas;
cornet Rengert Leonhart van Druckmuller;
cornet Frederich Bressel van Philip;

7 Gottfried Huyn, graaf van Geleen.
8 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen.

cornet Forcas van Feduarii[9].

9 In de *Gazette* 1640 no. 156, p. 832 dd. 14 december bevindt zich een lijst met merendeels dezelfde namen.

Daerentegen hebben die van Ameneborch gelegene keyserlijcke trouppen datselve huys naer 13 daegen belegeringe, 3 daerop gedaene stormen ende wel 100 cannonaden met accort verovert ende die daerin onder den overste-lieutenant Vreden[10] leggende 4 swaecke comp.s t'saemen niet over 200 mannen sterck met vliegende vendels, brandende lonten, saeck ende pacq affgetrocken ende op Zigenhaim convoyeren laeten. Nae alle apparentie sal het nu op Fridberch gelten, ten waere dat dese snelle coude sulcx verhinderde.

De keyserlijcke armee wie ick uyt eenige brieven verstae gaet dat winterquartier in Swaven ende Franckenlandt neemen, de Beyersche in d'Over-Pals ende soude d'eertshertoch[11] voor hebbens zijn tot Wirtsburch ende Picolomini tot Schwijnvoort te logeren, niettegenstaende sijne keyserlijcke May.t over dat subiect geene resolutie is genoomen worden, dat alsoo wellicht dese inquartieringe door conniventie ofte oochluyckinge van sijne keyserlijcke May.t toegelaeten werde.

Bijlage no. 29 Bij no. 4965
Bijvoegsel bij een brief van P. Spiring Silvercrona dd. 10 december 1640[1].

Ceulen, den 5 December 1640.

De heere veldmaerschalck Haetsveld[2] bevind sich tegenwoordich alhier. 11 van zijne regimenten als 9 te paerde ende twee te voete dese in 20 comp.iën ende geene in 70 cornetten bestaende, doch beyde seer swaeck ende niet ten besten gemonteert zijn bij Andernach den Rhijn gepasseert; nu in 't land van Gulyck dat winterquartier te neemen, 'twelck de generael Lamboy[3], niettegenstaende sulcx directe tegens haerer keyserlijcke May.t ordonnantie is, oock pretendeert te doen sich verlaetende op den cardinael-infante, die stercke schoenders heeft, om hem over te draegen, dat hij, met wie men te seggen pleegt, in 't waeter valle. De voorsr. veldmaerschalck soude hem niet gern in zijne quartieren laeten nestelen, maer ick twijffele, off hij hem met gewelt sal dorven weeren. Waer den rest van de 30 regimenten, die op den Westphalischen creyts geassigneert zijn, loogeeren sullen, daervan hebbe ick noch geene rechte kennisse. Interim staet de heere palsgrave van Nieuborch[4] met den Hessischen over die uyt die landen van Gulyck ende Berch gevoorderte contributie in accord. In cas van succes sal dat bij sijne churfürstelijcke Doorluchticheyt van Ceulen[5] aen gem. heer palsgrave voorgeslagene defensionswesen deur de coniunctie der waepenen daervan ick bij mijne voorgaende mentie gemaeckt, niet connen voor sich gaen.

Uyt Regensporch werd mijn van den 24 passato geadviseert, dat de keyser tot de particuliere tractaeten tuschen dat chürfurstelijck huys Palts ende Beyeren den 4/14 Maertii naestcomende aldaer tot Regensporch geassigneert ende aengeset heeft, tot welcken eynde die daertoe gehoorige ende noodige salvos conductos ende passeporten metten eersten soude gepescheert werden. In dese handelinge

10 Niet nader geïdentificeerd; Amöneburg was aanvankelijk in Hessische handen.
11 Aartshertog Leopold Wilhelm.
1 Copie Stockholm, RA. Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Orig.
2 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen.
3 Wilhelm, baron van Lamboy.
4 Wolfgang Wilhelm, hertog van Neuburg en Gulik-Berg.
5 Ferdinand van Beieren.

heeft den Spaenschen ambassadeur don Francisco di Melo[6] williglijck ende pur uyt den naem sijnes conincx geconsenteert. Hij heeft een groot geld soo in contanten als in wisselbrieven mede gebracht, men segt van

6 Francisco de Mello, graaf van Assumar, markies van Tor de Laguna.

200^{m} doublons, om den keyser ende andere behoeftigen t'assisteren. Men spreeckt allreets van nieuwe patenten op 10 regimenten uyt te deelen. Sijne keyserlijcke May.^{t} om geld te financeren hadde in haere erfflanden de wijnaccijsen met eenen cruytser, maeckende ontrent eenen halven stuyver op elcke pot, doen verhoogen, 'twelck des jaers ettellijcke millioenen uytbrengen soude. Dit sal dienen die rijcxstanden voor een staelgen om geld op te brengen ende sich niet soo hooch in die van sijn keyserlijcken May.^{t} begerde contributie te beswaeren.

De generael amnestie blijft teenemael steecken, sonder dat daervan meer gesproocken werd, alleen zijnder noch eenige ander articulen op de bane gebracht concerneerende eene nieuwe methode tot onderholdelinge van de gemeene soldaeten, item de reformatie van soo veele generaels persoonen ende hooge officiers als zijnde degeene die dat meeste wech neemen.

De voorsr. Spaensche ambassadeur vertelt, hoe dat zijnen coninck om den prince Thomaso[7] in zijne dienst te beholden ende weetende, dat hij met den marquis de Leganés[8] niets accordeeren can, hem eene armee appart aengepresenteert heeft van 8000 te voete ende 2000 paerden.

Den 2ten deses heeft den commandeur tot Fridberch deur gebreeck van waeters ende anders moeten accordeeren. Den 3. soude hij uyttrecken met al zijn volck, 7 stucken, vliegende vendels, bagagie ende tot voor Ziegenheim geconvoyeert werden. fin.

Uyt Stettin met de leste brieven verneeme ick dat den generael-mayor Stalhansch[9] 1 regiment keyserlijcke totaliter geruyneert heeft.

Bijlage no. 30 Bij no. 4978
Bijvoegsel bij een brief van P. Spiring Silvercrona dd. 17 december 1640.[1].

Ceulen, den 13 december 1640.

Het is een abus geweest, dat men gemeent heeft de generael Lamboy[2] was naer Brussel gegaen. Hij bevindt sich tegenwordich alhier met intentie, dat tuschen hem ende den veldmaerschalck[3] gereesene misverstandt wech te neemen voorgevende, dat zijn meeninge niet zij in 't land van Gulyck te verblijven, maer des eertshertochs Leopoldi[4] ordonnantie te volgen ende dat winterquartier in 't sticht Trier te neemen. Interim verblijven zijne trouppen noch in 't landt van Gulyck, sweven van een ambt int ander om sich te refrescheren.

Eertshertoch Leopoldus heeft eyndelijck sijne marsche recht voortgesett om d'armeën in de winterquartieren te leggen; heeft daermede langer als het den soldaeten lieff was ingeholden deur dat movement van de generael Banner[5] die men seyde naer Bohemen te gaen, daervan men nu niet meer en hoort.

De voorsr. hertoch neempt sijn quartier binnen Noritlingen, Picolomini[6] tot Over-

7 Tommaso Francesco van Savoye.
8 Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van Leganés, Spaans goeverneur van Milaan.
9 Torsten Stålhandske.
1 Copie Stockholm, RA. Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Orig.
2 Wilhelm, baron van Lamboy.
3 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen.
4 Aartshertog Leopold Wilhelm.
5 Johan Gustavsson Banér.
6 Ottavio Piccolomini, hertog van Amalfi.

kerspel ende de marquis de Charelto[7] tot Swijnford. Die 2 eerste sijn voorhebbens naer Regensporch te gaen, ten waere eene sonderbaere verhinderinge voorviel.

De colonel Rosa[8] is weder in de Wetterouw als op eene stallage getreeden om sijne personaege te speelen, daervan men allreets een beginsel gesien heeft hebbende een halff uyre van Franckfort dat keyserlijcke regiment Gall[9] gechargeert ende t'eenemael geruyneert alsoo, dat alleen eenen rittmeester met 12 paerden binnen Franckfort sich heeft retireert, den rest schrijft men doot ofte gevangen te zijn ende onder dese de grave Gall selffs, 'twelck den heere van Geleen[10] heeft doen haesten om sijn volck ende bagagie over de Meyn te brengen, als niet bastant sijnde den voorsr. Rosa, die 5000 man sterck sijn soude, dat hooft te bieden.

De generael-mayor Phul[11] domineert in Saxen, heeft om Lijpsich alle steeden ende plaetsen onder contributie gebracht ende veele, die deselve te betaelen geweygert, in asche verandert.

Bijlage no. 31 Bij no. 4985
Bijvoegsel bij een brief van P. Spiring Silvercrona dd. 24 december 1640[1].

Mijnheere,

De generael Lamboy[2] is gisteren van hier vertrocken ende sijn trouppen, die op huyden sich op dat rendezvous-generael tot Esch bij Düren bevinden moeten, gevolcht. Sij en hebben sich mette marche niet overijlt, maer dat gemeen spreeckwoort 't festina lente wel weeten te observeren ende, alsoo hem neffens dat sticht Trier oock die Eyffel tot het winterquartier geassigneert is ende daerin sich twee Lotharinse regimenten sonder ordonnantie van den keyser ofte den ertshertoch Leopold[3] gelogeert hebben, soo schijnt niet dat hij gesint sij deselve aldaer te lijden. Sijn volck naer relatie van diegeene, die beyde gesien hebben ende deurgaens beter als dat Hatsveltsche[4] gemonteert. Hij verhoopt sich desen winter alsoo te verstercken dat hij tegens Mey sal comen 4000 peerden ende 6000 te voet in 't velt connen presenteren, heeft meest alle die van des Christian Ulrichs[5] geslagene ende metter vlucht herrewaerts gesalveerde troeppen in dienst aengenomen. Over het maecken van die repartitie der quartieren voor die Hadtsveldische regimenten hebben de gedeputeerde der Gulick- ende Bergischen standen met den veltmaerschalck ende generael commissaris Boimer[6] veele dagen gebesoigneert sonder te hebben connen vereenigen, dan alsoo die van Aecken sich met 25 ^{m} rijcxdaelders, 1000 paer pistoolen, ende 1000 bandeliers vrijgesocht, soo hebben de Gulickse gesocht 'tselve oock te doen offererende tot dien eynde 1000 paerden te leveren die gerekent werden ad 50^{m} rijcxdaelders, maer alsoo die veltmaerschalck geensints daertoe heeft connen verstaen als niet weetende, waerop

7 Francisco del Caretto, markies van Grana.
8 Rheinhold von Rosen.
9 Niet nader geïdentificeerd.
10 Gottfried Huyn, graaf van Geleen.
11 Adam von Pfuel.
1 Copie Stockholm, RA. Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Orig.
2 Wilhelm, baron van Lamboy.
3 Leopold Wilhelm.
4 Veldmaarschalk Melchior von Hatzfeldt und Gleichen.
5 Christian Ulrik Gyldenløve.
6 Niet nader geïdentificeerd.

sulcken val met het volck te blijven, soo is gisteren dat conclusium gemaeckt, dat 50 comp.^{n} in 't landt van Gulick ende 31 int lant van Berch logeren sullen.

De colonnel Rosa[7] siende in die Wetterau niet meer uyt te richten, mits dat alle die keyserse troeppen onder den heere van Geleen[8] sich over den Meyn geretireert hebben, heeft de France penningen, die tot Franckfurt gereet lagen, ende den pagador affgehaelt ende daermede wederomme terugge nae de Wijmarise armee de marche genomen. Men kan noch niet eygentlijck vernemen, waer d'armee hun erneren werde, sommige scrijven van het Franckenlant, andere in die Wetterau. Brieven uyt Erffurt van den 10^{e} deses melden dat de generael Baniers[9] troeppen sich alreets voor die stat sien lieten ende dat men sijne persoon dagelijcx was verwachtende; men het buyten allen twijffel sijn werde naer Bohemen ende des keysers erfflanden gaen. Off die keyserse daertoe stil sitten werden, sal die tijt leeren.

Tot Regensberch gaet men noch om met de contributie. Beyeren heeft 150 maenden bewillicht, maer die steden sijn noch niet verder als die 50 maenden gecomen, pretenderen d'onmogelijcheyt.

Hiermede einde (?) Bilderbeecq.

Uyt Ceulen den 19 December 1640.

Bijlage no. 32 Bij no. 4991
Bijvoegsel bij een brief van P. Spiring Silvercrona dd. [31 december] 1640[1].

Ceulen den 26 December 1640.

Vier regimenten Haetsfeldische[2] soldaeten, die d'andere in de winterquartier gebracht, liggen tegenwoordich op de naeste dorpen voor dese stadt om aldaer ettelijcke daegen te verblijven ende daernaer over Rhijn in 't land van Berge te gaen. Men soude gern de Hessische daeruyt jaegen, om dieste vrijer daerin te loogeren, maer alsoo sulcx voor desen daer haere macht[3] noch geconiungeert was, niet geschiet en is, sal het nu veel weyniger voorgenoomen werden te meer, dat de Hessische alsoo sterck aen volck zijn als d'andere liggende alleen binnen Raed, voor den wald bij de 800 coppen. Verleeden sondaech quaemder eene partij van 150 onversiens, met ponten tot Rindorp 2 mijlen onder dese stadt over Rijn, plunderde een vleecken gehoorende onder dat sticht van Ceulen naest daerbij gelegen teenemael uyt ende keerden met den buyt neffens eenige gevangene huysluyden daedelijck weder over de riviere naer haer garnisoen toe ende, alsoo men vreest, dat d'Hessische noch meer sulcke comediën op dese zijde des Rijns mochten comen ageeren, soo spreeckt men van op d'andere zijde des Rijns alle de scheepen wech te neemen.

De generael Lamboy[4] heeft twee regimenten cavallery als die van Biland ende Trautischen[5] willen reformeeren; dat eerste heeft sich laeten geseggen, maer dat

7 Rheinhold von Rosen.
8 Gottfried Huyn, graaf van Geleen.
9 Johan Gustavsson Banér.
1 Copie Stockholm, RA. Gallica 10, Handl. tillh. Hugo Grotii beskickning 1639-1641. Orig.
2 Melchior von Hatzfeldt und Gleichen.
3 De woorden ‘alsoo...macht’ zijn in de copie op de volgende regel herhaald.
4 Wilhelm, baron van Lamboy.
5 Niet nader geïdentificeerd.

ander sich daertegens geopposeert, willende voorbetaelt, bleven dieswegen bij den anderen ende hadden sich meester van Euskercken gemaeckt.

De generael Bannier[6] is d'eerste den 16 deses geaccompagneert veele cavaliers tot Erfort aengecoomen. D'armee trock op de linckerhand naer Meyssen toe, dewelcke sijne Ex.z geresolveert was binnen weynich daegen te volgen. Interim hadde deselve den generael-mayoor Vranghel[7] de belegeeringe van dat veste huys Heldringen, waerop Sachsische guarnisoen ligt, gecommandeert ende om het inneemen faciliteeren waeren hem twee halve cartouwen uyt Erford toegesonden ende souden den 17 noch twee groote mortier volgen.

Den eertshertogh Leopold Willem hold nu in van meer volcks naer Bohemen te senden, totdat hij des Banniers intentie sal gesien hebben; daerentuschen heeft hij ettelijcke compagniën naer Wirtsborch om in deselve stadt te logeeren gesonden. Ick vern(ee)me, dat men zij niet en heeft willen inlaeten sonder express bevel van haeren bischop[8], die niet bij de ha(ndt) was. Binnen Spier is dat regiment van de overs(te) Hinderson[9] 500 mannen sterck comen te liggen. De camerales werder verschoont, maer dieste swaerder vald den bourgers den last.

6 Johan Gustavsson Banér.
7 Karl Gustav Wrangel.
8 Franz von Hatzfeldt und Gleichen.
9 Thomas Henderson.

Registers

1. Lijst van geraadpleegde werken.

In vorige delen vermelde werken, die ook voor deel XI werden geraadpleegd, zijn in het algemeen niet opnieuw opgenomen.

Alcaeus, zie Edmonds, J.M.
Alphen, G. van - Catalogus der pamfletten van de bibliotheek der rijksuniversiteit te Groningen 1542-1853. Groningen 1944.
Alvensleben, Udo von - Die lütetsburger Chronik. Geschichte eines friesischen Häuptlingsgeschlechts. Dortmund 1955.

Barlaeus, Caspar, zie Honoré Naber, S.P.l'.
(Baudier, M.) - Le Soldat piemontois, racontant dv camp devant Turin, ce qui s'est passé en la campagne d'Italie de l'année mille six cents quarante. A Paris Par Pierre Rocolet Imprim. & Lib. ord. du Roy, au Palais, aux Armes du Roy, & de la Ville. M.DC.XLI. Avec Privilege de sa Majesté. (Parijs Bibl. Nat. 8° Rés. Lb^{3b} 322b).
Berkis, Alexander V. - The reign of duke James in Courland 1638-1682. Lincoln, Nebraska 1960.
Blet S.J., Pierre (ed.) - Correspondance du nonce en France Ranuccio Scotti (1639-1641). Rome-Paris 1965. Acta nuntiaturae Gallicae, 5.
Blok, F.F. - Caspar Barlaeus. From the correspondence of a melancholic. Assen-Amsterdam 1976. Respublica literaria Neerlandica, 2.
Boppe, A. (ed.) - Correspondance inédite du comte d'Avaux (Claude de Mesmes) avec son père Jean-Jacques de Mesmes, Sr de Roissy (1627-1642). Paris 1887.
Bots, H. en P. Leroy (eds.) - Correspondance intégrale d'André Rivet et de Claude Sarrau 1641-1650. Tomes I-III. Amsterdam 1978-
Brockhaus, H. - Der Kurfürstentag zu Nürnberg im Jahre 1640. Ein Beitrag zur Geschichte des dreiszigjährigen Krieges. Leipzig 1883.
Brulin, Herman - Camerarius-samlingen i München. Tillkomst och öden. Beståndsdelar av svenskt intresse, in: Meddelanden från Svenska Riksarkivet för år 1938 (Stockholm 1939) p. 138-172.
Burman, P. (ed.) - Marquardi Gudii et doctorum virorum ad eum Epistolae, Quibus accedunt ex Bibliotheca Gudiana Clarissimorum et Doctissimorum Virorum, qui superiore & nostro saeculo floruerunt; et Claudii Sarravii Senatoris Parisiensis Epistolae Ex eadem Bibliotheca auctiores. Utrecht 1698.

Cal. State Pap. Dom. = Calendar of State Papers, Domestic Series, of the reign of Charles I, 1639-1640; 1640; 1640-1641. London 1877-1882.

Cal. State Pap. Ven. = Calendar of State Papers and Manuscripts, relating to English affairs, existing in the archives and collections of Venice, and in other libraries of Northern Italy, vol. XXV 1640-1642. London 1924.
Carel, Pierre - Une émeute à Caen, sous Louis XIII et Richelieu (1639). Episode de la révolte des Nu-Pieds en Basse-Normandie. Documents inédits. Caen 1886.
Catalogvs Vniversalis - Hoc est Designatio Librorum, qui in Foederatis hisce Belgii Provinciis, Anno Aeris Christiani MDCXXXIX, vel novi vel emendatiores & auctiores in lucem prodierunt. Dat is: Een vertoogh van de meeste Boecken / die in 't Jaer onses Heeren MDCXXXIX in dese Vereenighde Nederlanden / ofte gantsch nieuw / ofte verbetert ende vermeerdert / ghedruckt ende uytgegeven zijn. By Broer Jansz, Boeckdrucker / woonende op de Nieu-zijds Achter-burghwal / inde Silvere Kan. 1640.
Champollion - Figeac, Aimé (ed.) - Mémoires de Mathieu Molé, procureur général, premier président au parlement de Paris et garde des sceaux de France. Tomes 1-4(1614-1650). Paris 1855-1857. Société de l'histoire de France.
Claretta, Gaudenzio - Storia della reggenza di Cristina di Francia, duchessa di Savoia. Con annotazioni e documenti inediti. T. 1-3. Torino 1868-1869.
Congar, P., J. Lecaillon en J. Rousseau - Sedan et le pays sedanais. Vingt siècles d'histoire. Paris 1969.
Contenson, Ludovic de (ed.) - Mémoires du comte de Souvigny, lieutenant général des armées du roi. Tomes 1-3. Paris 1906-1909. Société de l'histoire de France.
Coolhaas, W. Ph. - Aanteekeningen en opmerkingen over den zoogenaamden Ambonschen moord, in: Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch-Indië 101 (1942) p. 49-93.
Corresp. d'Avaux, zie Boppe, A.
Corresp. Escoubleau de Sourdis, zie Sue, E.
Corresp. Godefroi d'Estrades, zie Saint-Léger, A. de, en L. Lemaire.
Corresp. Mersenne. zie Waard, Cornelis de.
Corresp. Rivet - Sarrau, zie Bots, H. en P. Leroy.
Corresp. Scotti, zie Blet S.J., Pierre.
Courante uyt Italien ende Duytschlandt, &c. 1640. Gedruckt tot Amsterdam, voor Ian van Hilten in de Beurs-Straet. Anno 1640.
Cuntz, Otto - Die Geographie des Ptolemaeus. Handschriften, Text und Untersuchung. Berlin 1923.

Daris, Joseph - Histoire du diocèse et de la principauté de Liège pendant le XVIIe siècle. Tomes I-II. Liège 1877.
Dict. biogr. fr. = Dictionnaire de biographie française, sous la direction de J. Balbeau, M. Barroux, M. Prevost, R. d'Amat. Tomes 1- . Paris 1933-
Dibon, P. - Une famille noble du Refuge Wallon: les Polyander à Kerckhoven, in: Bulletin de la commission de l'histoire des églises wallonnes, VI (1967-1968) p. 101-124.
Dibon, P., E. Estourgie en H. Bots - Inventaire de la correspondance d'André Rivet (1595-1650). La Haye 1971. Archives internationales d'histoire des idées, 43.

Dierauer, Johannes - Geschichte der schweizerischen Eidgenossenschaft III (1516-1648), Gotha 1907. Allgemeine Staatengeschichte herausgegeben von K. Lamprecht. Erste Abteilung: Geschichte der europaïschen Staaten 26, III.
DNB = Dictionary of National Biography, edited by L. Stephen, S. Lee. Vols. 1-63, suppl. vols. 1-3 en 1-3 London 1885-1912.
Dovring, F. - Nouvelles recherches sur la bibliothèque de Grotius en Suède et en Italie, in: Mededelingen Koninklijke Nederl. Akademie van Wetenschappen 14 (1951), no. 10, p. 331-338.
Du Mont, J. - Corps universel diplomatique du droit des gens; contenant vn recueil des traitez. Tomes I-VI. Amsterdam-La Haye. 1726-1731.

Edmonds, J.M. - Lyra Graeca. Being the remains of all the Greek lyric poets from Eumelus to Timotheus excepting Pindar. In 3 volumes. Volume I including Terpander, Alcman, Sappho, and Alcaeus. London 1928 The Loeb Classical Library.
Eekhof, A. - Heeft Hugo de Groot Arabisch gekend, in: Nederlandsch archief voor kerkgeschiedenis N.S. 17 (1922) p. 231-237.
Elias, J.E. - Geschiedenis van het Amsterdamsche Regenten-patriciaat. 's-Gravenhage 1923.

Fabian, Ekkehart - Geheime Räte in Zürich, Bern, Basel und Schaffhausen. Quellen und Untersuchungen zur Staatskirchenrechts- und Verfassungsgeschichte der vier reformierten Orte. Mit Namenlisten 1339/1432-1798 (1800). Köln-Wien 1974.
Ferriere, Claude de - Nouveau commentaire sur la coutume de la prévoté et vicomté de Paris. Nouvelle édition, revue, corrigée & augmentée, par M. Sauvan d'Aramon. t. 1-2. Paris M.DCC.LXX.
Frederiks, J.G. - Het geslacht Doublet, in: Heraldieke Bibliotheek, N.R. 2 (1880) p. 248-277.

Gardiner, S.R. - History of England from the accession of James I to the outbreak of the civil war 1603-1642. Vol. 1-10. London 1884.
Gazette 1640 - Recveil des Gazettes novvelles, relations extraordinaires et avtres recits des choses avenves tovte l'annee 1640 dedié à Monseigneur le mareschal de la Mesleraye Grand Maistre de l'Artillerie & par Theophraste Renavdot, conseiller & medecin du roy, commis general des pauvres, maistre & intendat general des Bureaux d'Adresse de Frace [sic]. A Paris M.DC.XLI.
Gerlo, A. en H.D.L. Vervliet - Bibliographie de l'humanisme des anciens Pays-Bas. Avec un répertoire bibliographique des humanistes et poètes néo-latins. Bruxelles 1972. Instrumenta humanistica, III.
Gillett, Ch. R. - Catalogue of the McAlpin collection of British history and theology. Volume I: 1500-1640. New York 1927.
Grotius, Hugo, zie Meulenbroek, B.L.

Hein, Max - Johann v. Hoverbeck. Ein Diplomatenleben aus der Zeit des Grossen Kurfürsten. Königsberg i. Pr. 1925
Hillesum, J.M. - Menasseh ben Israel, in: Amsterdamsch Jaarboekje (1899), p. 28-56.

H o e n e r b a c h , W i l h e l m - Deutschland und seine Nachbarländer nach der grossen Geographie des Idrīsī († 1162) (Sektionem V 2 und VI 2) Diss. Bonn 1936; Stuttgart 1937. Bonner Orientalistischen Studien, 21.

Honders, H.J. - Andreas Rivetus als invloedrijk gereformeerd theoloog in Holland's bloeitijd. Diss. Leiden. 's-Gravenhage 1930.
Honoré Naber, S.P.I' - Caspar Barlaeus. Nederlandsch Brazilië mnder het bewind van Johan Maurits, grave van Nassau, 1637-1644. Naar de Latijnsche uitgave van 1647 voor het eerst in het Nederlandsch bewerkt. 's-Gravenhage 1923.
Horric de Beaucaire, N. (ed.) - Mémoires de Du Plessis-Besançon, accompagnés de correspondances et de documents inédits. Paris 1892. Société de l'histoire de France.
Horst, K. van der - Inventaire de la correspondance de Caspar Barlaeus (1602-1648). Assen 1978. Respublica literaria Neerlandica, 3.
Huart, S. d' (ed.) - Lettres de Turenne extraites des archives Rohan-Bouillon, Paris 1971. Archives nationales; inventaires et documents.

Jecklin, Fritz - Materialien zur Standes- und Landesgeschichte Gem. III Bünde (Graubünden) 1464-1803. I Regesten, II Texte. Basel 1907-1909.
Jecklin, C. von (ed.) - Memorie del maresciallo di campo Ulisse de Salis-Marschlins. Coira 1931. Società storica grigione e Pro Grigioni italiano.
Jelinek, Břetislaw - Die Böhmen im Kampfe um ihre Selbständigkeit 1618-1648. Ein Beitrag zur Genealogie und Biographie der böhmischen Kombattanten des dreissigjährigen Krieges. Prag 1916.
Jovet, Laurent - La Bibliotheque des Arrests de tous les parlemens de France. Avec vne table des chapitres; et des Sommaires sur chacun d'iceux. Le tout reduit par ordre Alphabetique. Paris 1669.
Juynboll, W.M.C. - Zeventiende-eeuwsche beoefenaars van het Arabisch in Nederland. Diss. Utrecht 1931.
Karrer, Leo - Die historisch-positive Methode des Theologen Dionysius Petavius. München 1970. Münchener theologische Studien, II. systematische Abt., 37. Band.

Lee, R. Warden - Grotius, the last phase, 1635-1645, in: The Grotius Society. Transactions for the year 1945, 31 (1946) p. 193-215.
Leeuwen, Simon van - Batavia illustrata, ofte Verhandeling van den Oorspronk, Voortgank, Zeden, Eere Staat en Godsdienst van Oud Batavien, mitsgaders van den Adel en Regeringe van Hollant, Ten deele uyt W. van Gouthoven, en andere Schrijvers, maar wel voornamentlijk uyt een menigte van oude Schriften en Authentijque Stukken en Bewijsen, Te samengesteldt door de Heer Simon van Leeuwen, In sijn leven Substituyt Griffier vanden Hogen Rade van Hollant, Zeelant, en Westvrieslandt. 's-Gravenhage, By Johan Veily, Johan Tongerloo en Jasper Doll, Boekverkopers, Anno 1685. Met Privilegie voor 15 laren. deel I 1-2.
Léonard, E.G. - Histoire générale du protestantisme, Paris 1961. t. I-III.
Lex. Theol. u. Kirche = Lexikon für Theologie und Kirche. Herausgegeben von Josef Höfer und Karl Rahner. Band 1-10, Register. Freiburg 1957-1967^{2}.
Longchay, Henri - La principauté de Liège, la France et les Pays-Bas au XVIIe et au XVIIIe siècle. Etude d'histoire diplomatique, in: Mémoires couronnés, pvbliés par l'Académie Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-arts de Belgique, tome XLIV, no. 9, Bruxelles 1891.

L o u v r e x , G. d e - Recueil des édits, règlemens, privilèges, concordats et traitez du pais de Liège et comté de Looz, tomes I-III Liège MDCCXIV-MDCCXXXV.

Lundgren, S. - Johan Adler Salvius. Problem kring freden, krigsekonomien och maktkampen. Diss. Lund 1945.

Magen, A. - Faits d'armes de Geoffroy de Vivant. Agen 1887.
Mancini, Augusto - Storia di Lucca. Firenze z.j.
Mémoires de Mathieu Molé, zie Champollion-Figeac, Aimé.
Mémoires de Montglat, zie Petitot, M.
Mémoires du Plessis-Besançon, zie Horric de Beaucaire.
Mémoires de Souvigny, zie Contenson, Ludovic de.
Meulenbroek, B.L. - De dichtwerken van Hugo Grotius. In opdracht van de commissie voor de uitgave van de briefwisseling en dichtwerken van Grotius van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, Assen 1970 -
Meijers, E.M. - Holografische testamenten, in: E.M. Meijers en J. Eggens (ed.), Het testament, een bundel monografieën uitgegeven ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan van de broederschap der candidaat-notarissen. Arnhem 1951.
Mischna, zie Surenhusius, G.
Mousnier, Roland (ed.) - Lettres et Mémoires adressés au chancelier Séguier (1633-1649). Tomes 1-2. Paris 1964. Publications de la faculté des lettres et sciences humaines de Paris; série 'Textes et documents', t. VI-VII.

Nauta, Doede - Samuel Maresius. Diss. Vrije Universiteit. Amsterdam 1935.
NNBW = Nieuw Nederlandsch biografisch woordenboek, onder redactie van P.C. Molhuysen, P.J. Blok, Fr. K.H. Kossmann. Deel 1-10. Leiden 1911-1937.

Panaitescu, P.P. - Călători poloni in țările române. București 1930. Academia Română, studii și cercetări XVII
Petersen, E.L. - Studien zur Goldenen Bulle von 1356, in: Deutsches Archiv 22 (1966) p, 227-253.
Petitot, M. (ed.) - Mémoires de Clermont, marquis de Montglat. Tomes 1-3. Paris 1825-1826. Collection des mémoires relatifs à l'histoire de France, série II t. 49-51 (1).
Poelhekke, J.J. - Frederik Hendrik, prins van Oranje. Een biografisch drieluik. Zutphen 1978. Walburg biografieën.

Reddaway, W.F., J.H. Penson en O. Halecki - The Cambridge History of Poland; from the origins to Sobieski (to 1696). Cambridge 1950.
Res. St. Holl. = Register van de Heeren Staaten van Holland en Westvriesland, Van de jaaren 1638, 1639 en 1640.
Reychman, Jan and Ananiasz Zajaczkowski - Handbook of Ottoman-Turkish diplomatics, The Hague-Paris 1968. Publications in Near and Middle East studies, Columbia University, series A VII.

Rimbault, Lucien - Pierre Du Moulin (1568-1658), un pasteur classique à l'age classique. Etude de théologie pastorale sur des documents inédits. Paris 1966.
Ritter, Annelies - Der Nachlass Priandi in der Niedersächsischen Landesbibliothek Hannover. Diplomatische Briefe und Berichte aus dem Besitz des mantuanischen Residenten am französischen Hofe (1610-1674), in: Niedersächsisches Jahrbuch für Landesgeschichte 37 (1965), p. 141-146.
Ruppert, Karsten - Die kaiserliche Politik auf dem Westfälischen Friedenskongress (1643-1648). Münster 1979. Schriftenreihe der Vereinigung zur Erforschung der neueren Geschichte E.V., 10.

Saint - Léger, A. de en L. Lemaire (eds.) - Correspondance authentique de Godefroi, comte d'Estrades de 1637 à 1660. Paris 1924. Société de l'histoire de France.
Sanabre, José - La acción de Francia en Cataluña en la pugna por la hegemonía de Europa (1640-1659). Barcelona 1956.
Sarravii Epistolae, zie Burman, P.
Schrohe, Heinrich - Die Stadt Mainz unter kurfürstlicher Verwaltung (1462-1792). Mainz 1920. Beiträge zur Geschichte der Stadt Mainz, 5.
Schutte, O. - Repertorium der Nederlandse vertegenwoordigers residerende in het buitenland 1584-1810. 's-Gravenhage 1976. Rijks Geschiedkundige Publicatiën. Kleine serie.
Sellin, Paul R. - Daniel Heinsius and Stuart England. With a short-title checklist of the works of Daniel Heinsius. Leiden-London 1968. Publications of the sir Thomas Browne Institute, general series no. 3.
Simoni, A.E.C. - New light on a Grotius attribution, in: Quaerendo 6 (1976) p. 374.
Sîrbu, Ion - Mateiŭ-Vodă Băsărabăs auswärtige Beziehungen 1632-1654. Zur Geschichte des europäischen Orients. Leipzig 1899.
Sue, E. (ed.) - Correspondance de Henri d'Escoubleau de Sourdis, augmentée des ordres, instructions et lettres de Louis XIII et du cardinal de Richelieu. A.M. de Sourdis concernant les opérations des flottes françaises de 1636-1642. t. 1-3. Paris 1839. Collections de documents inédits sur l'histoire de France 1er série, histoire politique.
Sueur, Philippe - Le conseil provincial d'Artois, 1640-1790. Une cour provinciale à la recherche de sa souveraineté. Arras 1978. Mémoires de la commission départementale des monuments historiques du Pas de-Calais, t. XVIII 1.
Surenhusius, G. (ed.) - Mischna sive totius Hebraeorum juris, Rituum, Antiquitatum, ac Legum Oralium Systema, Cum Clarissimorum Rabbinorum Maimonidis & Bartenorae Commentariis Integris. Latinitate donavit ac Notis illustravit Guilielmus Surenhusius. Pars I-VI. Amsterdam 1698.
Sv. biogr. lex. = Svenskt biografiskt lexikon, under redaktion av Bertil Boëthius, Erik Grill. Band 1- . Stockholm 1918-

Theatr. Eur. IV = Theatri Evropaei Vierdter Theil/Das ist: Glaubwürdige Beschreibung Denckwürdiger Geschichten/ die sich in Europa/auch zum theil in Ost- vnd West-Indien/zuvorderist in Hispanien/Italien/Frankreich/Gross-Britannien/Schott- und Irrland: In Hungarn/Polen/Siebenbürgen/Wallachey: In der Türckey/Persien/Moscaw: In Dennemarck/Schweden/Hoch- und Nieder-Teutschland/sonderlich aber im

Kriegs-Wesen/seydhero Anno 1638. biss Anno 1643. exclusivè begeben haben. Beschrieben durch I.P.A. Franckfurt am Main 1643.
Truchis de Varennes, A. de - Antoine Brun. 1599-1654. Un diplomate franc-comtois au XVIIe siècle. Besançon 1932. aant.

Turenne, Lettres - zie Huart, S. d'.

Vogel, J. en D.A. Fechter - Die Eidgenössischen Abschiede aus dem Zeitraume von 1618 bis 1648, Theil 1-2 Basel 1875-1877. Amtliche Sammlung der ältern Eidgenössischen Abschiede, herausgegeben auf Anordnung der Bundesbehörden unter Leitung des eidgenössischen Archivars Jakob Kaiser, Band V, Abtheilung 2.
Vries, Jeronimo de - Mededeeling van eenen brief van Maria van Reigersbergen aan Huig de Groot, in: Vaderlandsche letteroefeningen (1842) II p. 425-435.

Waard, Cornelis de, Paul Tannery en Bernard Rochot (eds.) - Correspondance du P. Marin Mersenne. Tomes I-XII. Paris 1932-1972.
Wedgwood, C.V. - The great rebellion. I The King's peace 1637-1641. II The King's war 1641-1647. London 1955, 1958.
Witkam, P.P. (ed.) - P. Virgilii Maronis Aeneidos Liber decimus carmine jambico senario versus auctore Guilielmo Grotio. Hagae Comitis 1980.

2. Register van brieven.

De cijfers zijn de nummers der brieven.
De nummers der brieven van hen, aan wie Grotius schreef, zijn romein, van hen die Grotius schreven, cursief gedrukt.

Appelboom, Harald *4514*, 4537, *4716*.

Banér, Johan *4831*, 4884.
Barlaeus, Caspar 4468, *4733*, 4903.

Camerarius, Ludwig 4457, 4469, 4481, 4491, 4500, 4508, 4515, 4522, 4538, 4550, 4560, 4567, 4580, 4587, 4597, 4612, 4622, 4631, 4638, 4652, 4662, 4673, 4683, 4695, 4704, 4712, 4724, 4736, 4742, 4756, 4767, 4776, 4786, 4800, 4811, 4822, 4832, 4844, 4855, 4865, 4875, 4885, 4896, 4906, 4917, 4929, 4940, 4949, 4958, 4971, 4980, 4988.
Casaubonus, Mericus 4543.
Cassius, Christian 4671.
Christina van Zweden 4482, 4539, 4588, 4598, *4841, 4927*, 4930.
Corvinus, Johannes Arnoldi 4458, 4801.
Courcelles, Etienne de *4688*, 4705.

Dorislaus, Isaac 4725.

Epstein, Johan *4650, 4880*.

Groot, Diederik de *4452*, 4470, *4820, 4882*.
Groot, Jan de 4639.
Groot, Pieter de *4486, 4551, 4604, 4625, 4747, 4869*.
Groot, Willem de *4453*, 4459, 4466, *4474, 4487*, 4492, 4501, *4505, 4511*, 4516, 4523, *4530*, 4540, 4544, *4545*, 4552, *4555*, 4561, 4568, *4572*, 4581, *4585*, 4589, *4593*, 4599, 4613, *4615*, 4623, *4626*, 4632, 4640, *4647*, 4653, *4658*, 4663, *4664*, 4674, *4677*, 4684, *4689*, 4693, 4706, *4709, 4717, 4718*, 4726, *4731*, 4737, *4740*, 4743, *4748*, 4757, 4768, *4771*, 4777, *4781*, 4787, *4791, 4797*, 4802, *4805*, 4812, *4816*, 4823, *4826*, 4833, 4845, *4849*, 4856, *4860*, 4866, *4870*, 4876, *4878, 4890*, 4897, 4907, *4912*, 4918, *4924*, 4931, *4935*, 4941, *4946*, 4950, *4953*, 4959, *4964*, 4972, *4977*, 4981, *4984*, 4987.

Hogerbeets, Adriaan 4898.
Horn, Gustav Karlsson *4628*.
Jasky, Israël *4479*, 4524, *4533, 4576*, 4590, *4607*, 4619, 4654, *4701*, 4727, 4744, *4783*, 4846, *4863*, 4908, 4960, *4968*.
Johann Kasimir, paltsgraaf 4525, 4668, 4795.

Karl Gustav, paltsgraaf 4758, 4788, 4796, 4857, *4858*, 4919, 4942.
Keller, Georg *4557, 4753, 4763, 4773, 4793, 4807, 4818, 4828, 4839, 4851, 4862, 4873, 4881, 4902, 4914, 4926, 4937, 4956, 4966, 4979, 4986*.
Krossig, Heinrich Philibert von *4578*.

Leopold Ludwig, paltsgraaf von Lautereck 4893.

Marini, Charles *4465, 4477, 4490, 4497, 4507, 4513, 4521, 4534, 4549, 4558, 4566, 4577, 4586, 4594, 4609, 4618, 4629, 4636, 4651, 4660, 4670, 4679, 4691, 4702, 4710, 4720, 4751, 4798, 4808, 4819, 4829, 4843, 4852, 4864, 4874, 4883, 4894, 4904, 4969*.
Maurier, Louis Aubéry du *4641, 4655, 4672, 4685, 4696, 4713, 4765, 4834, 4943*.

N.N. *4536, 4661, 4681, 4703, 4721, 4734, 4741, 4754, 4766, 4784, 4799, 4809*.
Nothafft, Johann Heinrich *4648*.

Oxenstierna, Axel 4462, 4471, 4483, 4485, 4493, 4502, 4509, 4517, 4528, 4529, 4541, 4553, 4562, 4569, 4573, 4582, 4591, 4600, 4601, 4614, 4620, 4633, 4642, 4656, 4665, 4675, 4686, 4697, 4707, 4714, 4722, 4728, 4738, 4745, 4759, 4769, 4778, *4779*, 4789, 4803, 4813, 4824, 4835, 4836, 4847, 4859, 4867, 4877, 4886, 4900, 4909, 4920, 4932, 4944, 4951, 4961, 4973, 4982, 4989.
Oxenstierna jr., Gabriël Gabrielsson 4608, 4764, 4887.
Oxenstierna, Gabriël Gustavsson 4974.
Oxenstierna, Johan 4472.

Pels, Paulus *4456, 4480, 4489, 4498, 4535, 4564, 4579*,

4595, 4610, 4637, 4711, 4735, 4749, 4755, 4785, 4810, 4821, 4830, 4895, 4905, 4915, 4928, 4939, 4948, 4957, 4970.
Petavius, Dionysius 4954.

Reigersberch, Maria van *4605, 4616*.
Reigersberch, Nicolaes van *4454*, 4460, *4473*, 4484, 4494, 4503, 4510, 4518, *4519*, 4526, *4531*, 4542, *4546*, 4554, *4556*, 4563, *4565*, 4570, *4574*, 4583, 4592, 4602, *4606, 4617*, 4624, *4627, 4635*, 4643, *4649*, 4657, *4659*, 4666, *4667*, 4676, *4678*, 4687, *4690*, 4698, *4699, 4708*, 4715, 4729, 4739, 4746, 4760, 4770, 4780, 4790, 4804, 4814, 4825, 4837, 4848, 4853, 4868, *4871*, 4888, 4899, 4910, 4921, 4933, 4945, 4952, 4962, 4967, 4975, 4983, 4990.

Saksen-Weimar, Wilhelm van *4495 A*.
Salvius, Johan Adler 4461, *4463, 4476, 4488*, 4495, *4496*, 4504, *4506, 4512*, 4527, *4532, 4548*, 4571, *4575*, 4584, *4596*, 4603, *4611, 4621, 4630*, 4634, 4644, *4669, 4682, 4692*, 4723, 4730, *4774, 4775*, 4815, 4889, *4892*, 4911, 4934, *4938*, 4963, 4976.
Sarravius, Claudius *4467*, 4478, 4547, *4559, 4840*, 4842.
Scudamore, John 4700.
Spiring Silvercrona, Petter *4455, 4475, 4520, 4680, 4719, 4732, 4750, 4752, 4762, 4772, 4782, 4792, 4806, 4817, 4827, 4838, 4850, 4861, 4872, 4879, 4891, 4901, 4913, 4925, 4936, 4947, 4955, 4965, 4978, 4985, 4991*.

Vondel, Joost van den *4922*. aant.
Vossius, Gerardus Johannes *4464*, 4499, 4645, *4694*, 4761, 4794, *4854*, 4923.

Wicquefort, J, de 4730A.
Wtenbogaert, Johannes 4646, *4916*.

3. Lijst van geciteerde plaatsen uit Griekse en Latijnse schrijvers en uit het Oude en Nieuwe Testament.

De gecursiveerde cijfers geven de bladzijde(n) aan, waarop het citaat in de tekst of in de noten der brieven voorkomt.

Accius, Lucius Amphitryo, fragment 3 (ed. Ribbeck). *536*
Afranius Vopiscus, fragment 22 (ed. Ribbeck). *536*
Alcaeus fragment 66 (ed. Edmonds). *9*
Anthologia Palatina IX, 110. *32, 96*
Apocalyps 12. *637*
Apocalyps 13, 2. *188*
Apocalyps 13, 3. *325*
Apocalyps 13, 5. *680*
Apocalyps 13, 6. *350*
Apocalyps 13, 18. *188, 194, 203, 223, 325*
Apocalyps 17. *637*
Apocalyps 17, 9-18. *188*
Augustinus, Aurelius De civitate Dei XVIII, 52. *350*
Augustinus, Aurelius De haeresibus 6. *646*

Basilius Epistolae I, 8, 4. *32*
Basilius Homilia in Sanctum baptisma 8. *421*

Caesar, Gaius Julius De Bello Gallico III, 18. *169*
Colossenzen 1, 1. *349*
1 Corinthiërs 4, 17. *349*
1 Corinthiërs 15, 54. *520*
1 Corinthiërs 16, 10. *349*
2 Corinthiërs 1, 1; 19. *349*

Daniël 7-12. *468*
Daniël 8, 9-14. *349*
Deuteronomium 5, 8. *18*

Ephezi ërs 1, 1. *349*
[Epicharmus] fragment 250 (ed. Kaibel). *236, 332*
Eubulus Lacones, fragment 60 (ed. Edmonds). *376*
Euripides Alcestis 1162. *204*
Euripides Andromache 1287. *204*
Euripides Bacchae 1391. *204*
Euripides Helena 1691. *204*
Euripides Medea 1418. *204*
Euripides Philoctetes, fragment 796 (ed. Nauck). *189*
Euripides Phoenissae 460-464. *82*
Euripides Phoenissae 469. *332*
Euripides Phoenissae 1489-1492. *21*
Eusebius van Caesarea Historia Ecclesiastica III, 33. *350*
Eusebius van Caesarea Praeparatio Evangelica XIII, 12. *114*
Exodus 7, 11. *349, 468*
Exodus 7, 22. *349, 468*
Exodus 20, 4. *2*

Filemon 1. *349*
Flavius Josephus Antiquitates Judaicae VIII, 164. *95*
Flavius Josephus Contra Apionem II, 191. *60*

Galaten 2, 9. *652*
Gautier de Lille, Philippe Alexandreis V, 301. *107*
Gellius, Aulus Noctes Atticae X, 11, 5. *652*

Handelingen 1, 7. *205*
Handelingen 7, 54-59. *349*
Handelingen 9, 30. *538*
Handelingen 15, 22; 27; 32; 34; 40. *349*
Handelingen 16, 1; 19; 25; 29. *349*
Handelingen 17. *324*
Handelingen 17, 1. *538*
Handelingen 17, 4; 10; 14; 15. *349*
Handelingen 18, 5. *349*
Handelingen 19, 22. *349*
Handelingen 20, 4. *349*
Hesiodus Ἔργα καὶ Ἡμέραι 287. *642*
Hesiodus Theogonia 46; 111; 633; 664. *141*
Hieronymus, Sophronius Eusebius Epistola LVII Ad Pammachium 11. *32*
Homerus Odyssea II, 47; 234. *303*
Homerus Odyssea V, 12. *303*
Homerus Odyssea VIII, 325; 335. *141*

Horatius Flaccus, Quintus Ars Poetica 451. *681*
Horatius Flaccus, Quintus Carmina III, 1, 6. *4*
Horatius Flaccus, Quintus Carmina III, 5, 38. *360*
Horatius Flaccus, Quintus Epistulae I, 7, 23. *305*
Horatius Flaccus, Quintus Epistulae I, 7, 98. *585*
Horatius Flaccus, Quintus Epistulae I, 18, 84. *256*

Irenaeus Adversus Haereses V, 30, 1. *189*

Jesaja 29, 3. *390*
Jesaja 45. *420*
1 Johannes 2, 18. *324*
1 Johannes 2, 18-24. *188*
1 Johannes 4, 1-5. *188*
1 Johannes 4, 3. *324, 606*
Julius Pollux van Naucratis Onomasticon I, 81. *400*
Justinianus Digesta XIV, 6, 1. *458*
Justinianus Digesta XXIII, 3, 3. *175*
Justinianus Digesta XXVI, 8, 9. *332*
Justinianus Institutiones II, 8, 2. *332*
Juvenalis Satyrae VI, 394-395. *664*
Juvenalis Satyrae VII, 197-199. 96
Juvenalis Satyrae X, 7-8. *112*
Juvenalis Satyrae XI, 22. *96*

1 Koningen 9, 28. *95*
1 Koningen 10, 11; 22. *95*
1 Koningen 22, 49. *95*

Lactantius, Lucius Caecilius Firmianus Divinae Institutiones II, 3, 4. *325*
Livius, Titus Ab urbe condita IX, 3, 12. *187*
Livius, Titus Ab urbe condita XXII, 1, 1. *177*
Livius, Titus Ab urbe condita XXVI, 49, 8. *170*
Lucas 19, 43. *390*
Lucretius De rerum natura II, 5-6. *595*

Marcus 14, 72. *421*
Mattheus 1, 25. *537, 611*
Mattheus 10, 2. *652, 673*
Mattheus 14. *545, 674*
Mattheus 24, 5-6; 24. *350*
Mattheus 24, 29 - 25, 14. *678*
Mattheus 24, 30. *652*
Mattheus 26, 26-28. *267*
Mattheus 27, 57. *537*

Nicea, concilie van Canones 6. *604*
Nonius Marcellus De compendiosa doctrina I (ed. Lindsay). *536*
Numeri 2, 2. *18*

Orosius, Paulus Historiae adversus paganos VII, 12. *350*
Orpheus, zie Eusebius van Caesarea
Ovidius Naso, Publius Heroides VI, 151-164. *610*

Pacuvius Periboea, fragment 4 (ed. Ribbeck). *536*
Philemon, zie Filemon
Philippenzen 2, 19. *349*
Plato Cratylus 413A. *604*
Plato Timaeus 17A. *590*
Plautus, Titus Maccius Menaechmi 756. *536*
Plinius Caecilius Secundus Minor, Gaius Epistulae X, 97. *350*
Plutarchus Moralia 118C. *316*
Propertius, Sextus Elegiae II, 34, 65. *333*

Richteren 9. *328*
Romeinen 16, 21. *349*

Seneca, Lucius Annaeus De Beneficiis VII, 4, 8. *332*
Seneca, Lucius Annaeus Hercules furens 66. *635*
Seneca, Lucius Annaeus Phaedra 598. *249*
Sophocles Aleadae, fragment 86, 3 (ed. Pearson). *630*
Sophocles Electra 59-60. *372*
Sophocles fragment 768 (ed. Pearson). *83*
Sophocles Oedipus Tyrannus 961. *204*
Statius, Publius Papinius Thebais I, 56-87. *610*
Suetonius Tranquillus, Gaius Gaius Caligula 30, 1. *318*

Tacitus, Publius Cornelius Agricola 2. *473*
Tacitus, Publius Cornelius Annales I, 1. *237*
Tacitus, Publius Cornelius Annales IV, 40. *170*
Tacitus, Publius Cornelius Annales XII, 1. *367, 390*
Tacitus, Publius Cornelius Annales XV, 28; 71. *367, 390*
Tacitus, Publius Cornelius Annales XVI, 27. *367, 390*
Tacitus, Publius Cornelius Historiae I, 32. *258*
Tacitus, Publius Cornelius Historiae III, 71. *325*
Tacitus, Publius Cornelius Historiae IV, 1. *472*

Tacitus, Publius Cornelius Historiae IV, 69. *641*
Tacitus, Publius Cornelius Historiae IV, 73. *472*
Terentius Afer, Publius Andria 625; 913. *142*
Terentius Afer, Publius Eunuchus 381. *283*
Theocritus Idyllia 7, 138. *143, 594*
1 Thessalonicenzen 1, 1. *324*
1 Thessalonicenzen 4, 15-16. *520*
2 Thessalonicenzen 1, 1. *324*
2 Thessalonicenzen 2. *637*
2 Thessalonicenzen 2, 3. *324, 350, 538*
2 Thessalonicenzen 2, 3-8. *349*
2 Thessalonicenzen 2, 4. *468*
2 Thessalonicenzen 2, 5. *324, 349, 538*
2 Thessalonicenzen 2, 6. *324*
2 Thessalonicenzen 2, 7. *191, 349*
2 Thessalonicenzen 2, 8. *324, 349*
2 Thessalonicenzen 2, 9. *349, 468*
2 Thessalonicenzen 2, 15. *324, 349*
2 Thessalonicenzen 2, 33. *188*
2 Thessalonicenzen 3, 6-10. *324, 349*
2 Thessalonicenzen 3-4. *683*
2 Timotheus 3, 8. *349, 468*
Turpilius Philopator, fragment 1 (ed. Ribbeck). *536*

Vergilius Maro, Publius Aeneis I, 25-26. *384*
Vergilius Maro, Publius Aeneis I, 79. *385*
Vergilius Maro, Publius Aeneis IV, 23. *384*
Vergilius Maro, Publius Aeneis IV, 607-629. *610*
Vergilius Maro, Publius Aeneis IX, 73. *361*

4. Register van persoonsnamen, aardrijkskundige namen en boektitels.

De cijfers verwijzen naar pagina's. Indien aan een paginacijfer een cijfer in kleiner corps is toegevoegd, wordt verwezen naar een noot met biografische bijzonderheden. Een paginacijfer, gevolgd door de letters add., verwijst naar de na dit Register opgenomen Addenda et corrigenda.

Personen zijn zoveel mogelijk opgenomen onder hun familienaam (c.q. patronymicum), voorzover zij niet meer algemeen bekend zijn onder een van hun adellijke titels (bijv. Oxenstierna, maar Olivares). Regerende vorsten, aartshertogen, infantes, ‘les enfants de France’ enz. zijn te vinden onder hun voornaam.

Boektitels zijn opgenomen onder de auteursnaam en aldaar gerangschikt naar jaar van publikatie; vooraf gaan echter boeken waarvan geen gedrukt exemplaar bekend is. Anonieme werken zijn alfabetisch gerangschikt volgens het eerste hoofdwoord van de titel. Bijbelboeken zijn opgenomen onder hun Nederlandse benaming en eveneens gerangschikt volgens alfabet.

Bij aardrijkskundige namen in het Latijn wordt verwezen naar de moderne naam. Namen van bestuurslichamen en gerechtshoven zijn te vinden onder de aardrijkskundige naam: Staten-Generaal vindt men onder Republiek, het Hof van Holland onder Holland.

A

Aarau, landdagen te (1640) 20, 412.
Aargau 369.
Aarlanderveen, heer van, zie Nooms, Willem.
Abbas II van Perzië 399, 402, 404, 406, 479.
Abbatisvilla, zie Abbeville.
Abbeville 144, 148, 150, 275, 280, 282, 287.
Abernethy, John, bisschop van Caithness, 166.
Abimelech 328.
Abraham 383.
Abrahams, Mayke 213.
Abrincae, zie Avrenches.
Acarie, René, sieur du Bourdet, 708[9].
Accius, Lucius 536.
Accius, Lucius *Amphitryo.* 536.
Acta Pauli et Theclae. 265.
Adler Salvius, zie Salvius, Johan Adler.
Adrianopel 144, 148, 187.
Adriatische Zee 128.
Adrichem, Joost Jacobsz. van 2[13], 21.
Advis ou duplicat, Au serenissime Roy de la Grande Bretaigne, D'une Lettre escritte a sa M[te] en datte du 6 Aoust. 1640. et du contenu d'icelle sçavoir les causes originelles des troubles de son Estat, la facilité de les appaiser, la belle occasion que sa Maj. a de recouvrer le Palatinat, ... A Paris, Chez Nicolas de la Coste, 1640. 604.
Aenipons, zie Innsbrück.

Aerssen, François van, heer van Sommelsdijk, 10, 88, 104, 118, 134, 138, 161, 167, 183, 613, 621, 631, 635, 675, 681, 684, 693.
Afranius 536.
Afranius *Vopiscus.* 536.
Afrika 95, 145, 307. zie ook Barbarije.
Ahmed I, sultan der Ottomanen 587.
Aiala (corrector bij Blaeu) 537.
Aire 319, 320, 336-338, 340.
Aken 712, 730.
Alais, Louis-Emmanuel, graaf van 120, 346[6], 514.
Albert, Honoré d', hertog van Chaulnes, maarschalk van Frankrijk, 84, 87, 88, 112, 117, 135, 151, 156, 159, 225, 235, 238, 287.
Albizzi, Francesco degli 709[9].
Alcaeus 9.
Alcaeus *Fragmenten.*. 9.
Alcantar, ridderorde van 688, 690, 692.
Alençon, synode van (1637) 375.
Alexander III (paus) 96[19].
Alexis (bukolisch herder) 331.
Alexius = Salmasius, Claudius 331, 356, 375.
Alger, zie Barbarije.
Algiers 46, 404.
Alkmaar 124, 149.
Allerheiligenbaai 270, 312, 429, 436.
Alpen 86, 222, 224, 250, 347, 352, 461, 552, 667.
Alsatia, zie Elzas.
Alsheim 119.
Altenau, zie Altona.
Altenburg 220.
Alteren, Lodewijk van, heer van Jaarsveld, 327.
Altkirch (plaats in de Elzas) 664, 668, 671.
Altona (plaats bij Hamburg) 246.

Amalfi (prinsdom) 207.
Ambianum, zie Amiens.
Ambon 7, 88, 104, 285, 430, 436.
America, zie West-Indië.
Americana Societas, zie Westindische Compagnie.
Amiens 144, 148, 150, 225, 248, 250, 251, 261, 287, 289, 293, 294, 296, 302, 314, 317, 320, 322, 346, 361, 370, 373, 375, 377, 379, 382, 394, 397, 403, 405, 415, 418, 422, 424, 429, 432, 436, 453, 474, 478, 485, 490, 500, 502, 504, 517.
Amiens (plaats van verzending) 428.
Amiral, l' (schip) 109.
Amoeneburg 724, 726, 728.
Am Rhyn, Joseph 19[6], 46, 58[10], 70, 80[8], 91, 94, 99, 112, 116, 119, 170, 419, 424.
Am Rhyn, Louis 80[9], 112, 116, 119.
Amstelodamum, zie Amsterdam.
Amsterdam XIII, 1, 2, 8, 10, 13, 17, 18, 21, 27, 28, 38, 41, 49, 50, 60, 67, 77, 81, 84, 85, 96, 103, 109, 114, 121, 122, 129, 130, 136, 146, 164, 177, 182, 189, 190, 198, 205, 211, 213, 214, 226, 236, 240, 249, 259, 260, 283, 284, 305, 312, 318, 327, 330-333, 351, 355, 356, 365-368, 374, 375, 381, 383-385, 390, 391, 395, 399, 407, 408, 420, 432, 439, 440, 446, 451, 457, 458, 464, 465, 475-477, 480, 481, 488, 492, 493, 497, 501, 504, 525, 526, 537, 538, 541, 544, 545, 551, 558, 563, 575, 585, 590, 593, 594, 598, 599, 605, 608, 612, 613, 619, 624, 629, 631, 637, 646, 651, 652, 658, 659, 665-667, 673, 674, 678, 679, 683, 686, 687, 694.
Amsterdam (plaats van verzending) 19, 42, 82, 212, 325, 334, 366, 385, 466, 539.
Amsterdam, Illustre School te 590.
Amsterdam, Remonstrants seminarium te 323.
Amsterdam, (Nieuw-) (schip) 409.
Amurath IV, sultan der Ottomanen 8[45], 11, 31, 44, 46, 49, 51, 53, 62, 66, 83[17], 88, 92, 99[9], 107[9], 111[25], 119[22], 125[11], 128[15], 134[9], 139[7], 144[37], 146[2], 148[29], 150[22], 154[12], 156[19], 160[29], 161, 169[2], 173[6], 175[32], 181[29], 186[18], 187, 201[22], 207[20], 210[29], 218[9], 222[25], 225[24], 230[9], 232[20], 236[38]-239, 387, 583, 587, 700.
Ancre 397, 398, 400, 401, 403, 405, 406.
Andel, Pieter van den 305, 318, 326, 330, 356.
Andernach 728.
Anfora, Onofrio 435[25], 438[23].
Anglicanen (Anglicaans) 158, 326.
Anglicanen, synode van bisschoppen (1640) 355, 359, 363, 364, 379, 388, 431, 445, 456, 524.
Anjou, Karel, hertog van, koning van Napels en Sicilië, 289.
Annaberg (stad in Silezië) 219.
Anna Katarzyna Konstancja 698[9].
Anna van Oostenrijk, koningin van Frankrijk 40, 48, 52, 54, 73, 185, 188, 192, 193, 202, 263, 278, 337, 478, 479, 489, 500, 501, 511, 515, 517, 524-529, 535, 540, 541, 550, 553, 561, 564, 569, 616, 618, 622, 653, 657.
Annenberg, Arbogast, graaf 698, 699.
Ansiaticae civitates, zie Hanzesteden.

Anthologia Palatina. 32, 96. zie ook Grotius, Hugo, *Anthologia graeca 1795-1822*.
Anthonisz., Abraham 28[15] add., 43, 213[13] add.
Anthonisz., Ida 213[15] add.
Antigone 21.
Antiochus IV Epiphanes 349, 350, 468[14].
Antwerpen 3, 195, 297, 353, 450, 451.
Apocalyps. 188, 194, 203, 223, 325, 350, 637, 652, 678, 680, 683.
Appelboom, Anders Haraldsson 365[3].
Appelboom, Arvid 81, 109.
Appelboom, Harald Andersson IX, 81[1], 109, 365.
Appelboom, Johan 81, 109.
Appelboom, Samuel 109.
Aquilas (Onqelos) 18, 32.
Arabië (Arabisch) 157, 226.
Arabische Golf 95.
Aragon 496, 514, 523, 570, 573, 574, 582, 593, 594, 597, 609, 668, 671.
Arameeërs (Aramees) 18.
Arausionensis (princeps), zie Frederik Hendrik.
Arbaleste, Guy, vicomte de Melun, seigneur de la Borde, 569.
Arciszewski (van Atischau), Christoffel 703.
Ardres 550.
Argentina, Argentoratum, zie Straatsburg.
Arias Montano, Benito 18[11].
Aristoteles 590.
Arlberg 58, 91.
Arleux (plaats in Picardië) 373, 377, 379, 382, 490.
Arlosium, zie Arleux.
Armenië 204.
Arminianen (Arminiaans), zie Remonstranten.
Armoni (zoon van Saul) 610.
Armorica, zie Bretagne.
Arnauld, Anne 156, 159, 162.
Arnhem, Gerhardt van 439.
Arnim-Boytzenburg, Hans (Johann) Georg von 93, 99, 442, 485, 495, 498, 508, 519, 533, 547, 550, 579, 582, 589, 600, 601, 618, 628, 640, 663.
Arnobius Afer, zie Salmasius, Claudius, *Arnobii Afri adversus gentes libri VII*.
Arnsberg (plaats a.d. Roer) 712.
Arolsen 567.
Arpajon, Louis d' 336[17].
Arras, zie Atrecht.
Artois 112, 117, 120, 177, 275, 302, 307, 308, 336-338, 341, 409, 460, 461, 552, 561, 716.
Artois, Raad van 454, 456.
Artois, Robert, graaf van 460.
Arvernia, zie Auvergne.
Asaac, zie Asow.
Aschaffenburg 74, 75, 112, 117.
Asia, zie Klein-Azië.
Asmundus = Reigersberch, Nicolaes van 311.
Asow (stad in Z.-Rusland) 509.
Asperen, Paulus Matthijsz. van 613.

Asplanati, Felice 435, 438.

Assenede 284.
Assyrië 409.
Asta, zie Asti.
Asti 320, 322, 435, 438, 570.
Atkins, Thomas 308, 311, 326.
Atlantische Oceaan 36, 39, 41, 65, 208, 293.
Atrebates, zie Artois. Atrecht.
Atrecht X, XI, 109, 194, 275, 280, 282, 301, 320, 336-338, 340, 345-347, 351-353, 360-365, 370, 371, 373, 375-383, 386, 388, 389, 391-398, 400-402, 404-406, 409, 411, 414, 418-423, 425, 428-437, 439, 445-451, 454, 456, 458, 460, 461, 463, 466, 473, 474, 477-479, 481, 485, 486, 489, 490, 496, 500-502, 504, 511, 513, 515-517, 521, 523, 524, 527, 528, 552, 556, 561, 563, 564, 569, 570, 574, 575, 618, 712, 714, 723.
Atrecht, verdrag van (1482) 461.
Attalus III Philometor 179[24].
Attilla (moeder van Lucanus) 367.
Aubéry du Maurier, zie Maurier.
Aubigny 398, 400, 402, 405, 430, 434, 436.
Auctentijck rapport aen de E. Heeren Bewindthebberen van de West-Indische Compagnie, door den Super Cargo van 't Schip den Zaeyer gedaen, den 22 Febr. van Fernamboucq t'zeyl ghegaen [Courante 1640]. 243.
Audomarum, zie Saint-Omer.
Augias 594.
Augsburg 272, 380, 498, 664, 668, 671.
Augusta, zie Augsburg.
Augustini promontorium, zie Cabo San Agostinho.
Augustinus, Aurelius 350, 446, 646.
Augustinus, Aurelius *De civitate Dei.* 350, 446.
Augustinus, Aurelius *De haeresibus.* 646.
Aumont et de Roche-Baron, Antoine d', markies van Villequier, 415[17], 424.
Aumont, Charles d' 386.
Aussig (stad in Bohemen) 139.
Austrazië 175.
Austria, zie Oostenrijk.
Auvergne 371, 378, 392, 403, 404.
Auxerre 331.
Avaux, Claude de Mesmes, graaf van XII, 48, 51, 53, 166, 199, 234, 262, 307, 309, 329, 335, 338, 443, 496, 516, 579, 626, 627, 635, 673.
Avesnes-le-Comte (plaats in Arlois) 371.
Avin (plaats in Artois) 128, 133, 135.
Avrenches 25, 36, 41.
Axelii, Achatius, zie Natt och Dag, Åke.
Aylva, Epo van 166[2], 186, 198[21], 208, 214, 221, 225, 237, 253, 255, 270, 277, 284, 294, 297, 304, 312, 317, 327, 336, 356, 358, 376, 386, 393, 411, 413, 414, 416, 417, 425, 436, 441, 443, 445, 449, 452, 463, 466, 467, 482, 486, 492, 494, 495, 500, 518, 519, 532, 546, 547, 557-559, 566, 572, 579, 582, 589, 604, 614, 621, 625, 638, 639, 656, 670, 674, 692, 694.
Azië 95.

B

Baazius, Benedictus 17[21], 98, 261.
Babylon 390, 408, 454, 485, 652.
Babylonië, zie Perzië.
Bacchus 635.
Bacherach 30, 36, 41, 48, 52, 54, 174, 178, 187, 193, 200, 207, 210, 462, 464, 475, 477, 478, 480, 485, 490, 496, 501, 503.
Baden 153, 154, 187, 229, 248.
Baden, arbitrage te (1632) 19.
Baden, landdagen te (1640) 80, 127, 140, 153-155, 159, 161, 184, 196, 200, 210, 217, 229, 254, 369.
Baden-Baden, Wilhelm, markgraaf van 222.
Baden-Durlach, Friedrich V, markgraaf van 222, 226, 567[2].
Baden-Durlach, Johannette Margaretha van 567[2], 614.
Baerle, Caspar van, zie Barlaeus.
Bagdad 575.
Bagnolo Piemonte 70, 93, 99.
Bagnosio, zie Bagnolo Piemonte.
Bahia (de todos os Santos), zie Allerheiligenbaai.
Baiona, zie Bayonne.
Ballie (Bailly) (ritmeester) 727.
Baltasar Carlos 84[32], 86, 88, 135, 161, 174, 181, 185, 206, 689, 690.
Balthicum mare, zie Oostzee.
Banér, Johan Gustavsson IX, XI, XII, 5, 6, 15, 16, 29, 34, 39, 44, 56, 57, 61, 64, 67, 70, 72, 76, 78, 80, 92, 101, 105, 108, 119, 123, 125, 126, 137, 140, 143, 148, 151, 155, 160, 168, 185, 186, 195, 200, 213, 219-221, 225, 226, 231-234, 238, 241-243, 245, 247-250, 252, 255, 257-259, 261, 263, 264, 268, 271, 274, 284, 288, 291, 292, 295, 297, 300, 301, 304, 306, 307, 309, 310, 312-318, 320-322, 326, 327, 329, 331, 335, 337, 338, 340, 342, 347, 353, 355, 359, 360, 362, 363, 367, 372, 376, 377, 381, 386, 388, 390, 392, 394, 405, 409-411, 413, 417, 431, 432, 434, 437, 441, 445, 447, 449, 450, 452, 456, 466, 467, 474, 477, 481, 482, 485, 487, 493-495, 497-499, 502, 503, 506, 509, 518, 523, 535, 548, 559, 560, 567-572, 589, 600, 603, 608, 614, 626, 627, 630, 640, 648, 650, 656, 660, 662, 664, 672, 673, 675, 677, 685, 689, 698, 699, 710-713, 716, 718, 721, 729, 731, 732.
Bannatyne, Adam, bisschop van Aberdeen, 166.
Bannier, zie Banér, Johan Gustavsson.
Bapaume 274, 279, 361, 363, 365, 379, 382, 406, 415, 418-420, 422, 423, 425, 511, 513, 514, 516, 517, 562-564.
Barbarije 86, 88, 232, 239, 348, 352.
Barberini, familie 107, 718, 719.
Barberini, Antonio 94, 99, 102, 112, 115, 119, 238, 245, 373, 378, 381, 718.
Barberini, Francesco 112, 115, 119, 238, 245, 706, 709.
Barberini, Maffeo, zie Urbanus VIII.
Barberini, Taddeo 706.

Barcelona 258, 262, 264, 303, 338, 341, 496, 536, 543, 604, 605, 607, 609, 633, 641, 643-645.
Barchocheba, zie Simon bar Kochba.
Barcino, zie Barcelona.
Barclay, Robert 104, 133, 135, 166, 196, 256, 342.
Bardi, Ferdinando 431.
Barlaeus, Caspar IX, 22, 177, 270, 381, 384, 589, 590.
Barlaeus, Caspar *Mercator sapiens.* 590.
Barlaeus, Caspar *Casparis Barlæi Oratio panegyrica, de victa Hispanorvm regis classe, Federatorvm Ordinvm auspiciis, Archithalasso, Celsissimo Arausiorum principe, Frederico Henrico, Duce facti, fortissimo Heroe, Martino Trompio, maris Vice-Præfecto, Recitata in Illustri Amstelodamensium gymnasio XIII Novemb. Anni MDCXXXIX. Amstelodami, Apud Ioannem & Cornelivm Blaev, MDCXXXIX.* 22.
Barlaeus, Caspar *In Nvptias Amplissimi Viri D. Iacobi Pergens, Et laudatissimæ Virginis Leonoræ Bartelottæ* in: *Casparis Barlæi Antverpiani Poematvm Pars II, Elegiarvm et Miscellaneorvm Carminvm. Amstelodami, Apud Ioannem Blaev. MDCLV.* 384, 590.
Baronius, Caesar 659, 679.
Baronius, Caesar *Annales Ecclesiasticae a Christo nato ad annum 1198. Romae 1588-1593.* 679.
Barreiros, Gaspar 122[6], 145[17].
Barreiros, Gaspar *Joh. Isacii Pontani Discvssionvm Historicarvm Libri duo ... Accedit, præter alia, Casparis Varrerii Lvsitani de Ophyra regione & ad eam Navigatione Commentarivs. Hardervici Gelrorvm, Excudebat Nicolaus à Wieringen Gymnasij Typographus. MDCXXXVII.* 122.
Bartholin, Bertel 332[2], 366.
Bartholin, Caspar 332[3], 366[11].
Bartholin jr., Caspar 332, 366.
Bartholin, Thomas 332[2], 366.
Bartolotti, bankiershuis 384.
Bartolotti, Guillielmo 384.
Bartolotti, Leonora 384.
Barutell, Llorenç de 661 add., 664 add., 671 add.
Băsărabi, Mateiu 31, 46, 62, 66, 83, 700.
Basilea, zie Bazel.
Basilius 32, 421.
Basilius *Epistolae.* 32.
Basilius *Homilia in Sanctum baptisma.* 421.
Batavia 167, 215, 451.
Batavia, zie Holland. Republiek.
Baudissin, Wolf Heinrich von 152[11].
Baumberger von Bairnsberg, Kaspar 720.
Bautzen 24, 53, 699.
Bavaria, zie Beieren.
Bavier, Johann 210.
Bayazit 583, 587.
Bayonne 73, 74, 76, 112, 187, 201, 206, 209, 235, 281, 289, 292, 296, 307, 309.

Bazel 18, 71, 91, 144, 148, 150, 155, 159, 162, 330, 412, 424, 473, 515, 535, 540, 562, 565, 604, 607.
Bazel (bisdom) 159, 162.
Beaumont, Herbert van 241, 259[10].
Beaumont, Simon van 121, 259[10], 481, 501.
Beauregard, François de 509, 600.
Beck, Johann von 112[48], 117[35], 120[32], 144[38], 148[30], 151[26], 336, 338, 340, 346, 347, 352.
Beck, Philipp von der, regiment van 727.
Behadir-Ghiraï 430, 434, 582, 587, 700.
Behmen, zie Bohemen.
Beieren (Beiers) XII, 5, 13, 15, 23, 26, 35, 36, 38, 41, 48, 52, 54, 55, 57, 61, 62, 64-66, 86, 92, 93, 99, 101, 110, 119, 128, 132, 135, 142, 147, 149, 155, 161, 175, 178, 181, 187, 193, 201, 207, 210, 228, 233, 235, 236, 272, 279, 281, 294, 306, 315, 316, 320, 335, 339, 340, 348, 360, 388, 405, 429, 433, 437, 509, 540, 543, 561, 572, 603, 622, 630, 641, 644, 668, 676, 694, 699, 722-724, 728, 731. zie ook Maximiliaan I, keurvorst van Beieren.
Beieren, Ferdinand van, keurvorst-aartsbisschop van Keulen, 72, 75, 90, 123, 133, 149, 225, 264, 284, 304, 398, 406, 592, 635, 654, 720, 722, 728.
Beinasco (plaats nabij Turijn) 418, 422, 423.
Belgium, zie Nederland. Zuidelijke Nederlanden.
Bellaqueus Fons, zie Fontainebleau.
Belle-Isle 511, 513, 516, 517.
Belli, Nicolas (majoor) 727.
Bellièvre, Pomponne de 23[9], 48, 51, 53, 73, 74, 76, 113, 117, 120, 142.
Belling, Nicolaes van (kapitein) 727.
Benfeld 30, 82, 193, 329, 330, 484, 492, 496, 508, 510, 515, 523, 534, 549, 590, 627, 662.
Benjamin, sieur de, zie Hannique, Pierre de.
Beresteijn, Christiaan van 598.
Berg (hertogdom) 397, 720, 727, 728, 730, 731.
Bergaigne, Hendrick van 624.
Bergamo 70, 245.
Bergen op Zoom 242, 252, 395, 411, 482.
Bergstrasse (streek tussen Darmstadt en Heidelberg) 35, 38, 41.
Berland, Charles de 604.
Berlicum, Andries van 226[9].
Berlijn 155.
Bern 71, 153, 200, 210, 223, 300, 496.
Bernegger, Matthias 251[21].
Bernegger, Matthias *C. Cornelius Tacitus accurante Matthia Berneggero, Ediderunt Heredes Lazari Lezneri, Argentorati Anno MDCXXXVIII.* 251.
Bernegger, Matthias en J. Freinsheim
Bernegger, Matthias *C. Cornelius Tacitus, editio maior* [niet verschenen]. 251.
Bernegger, Matthias *Ex C. Cornelii Taciti Germania et Agricola Quæstiones Miscellaneæ. Olim Moderante Matthia Berneggero Academicis Exercitationibus sparsim disputatæ. Vnum in corpus certumque ordinem ex B. Soceri mandato institutoque tributas, ipsiusque adnotationibus manuscriptis passim auctas edidit*

Io. Freinshemius. Argentorati, Anno Christiano MDCXL. 251.
Bernhold, Philipp Jacob von 35, 41.
Bertier, Jean-Philippe de 604.
Berwick 251.
Berwick, pacificatie van (1639) 303.
Béthune 319, 320, 322, 336, 338, 340, 528, 562-564.
Béthune, Louis de, hertog van Charost, 688[6], 693.
Beuthen (plaats a.d. Oder in Silezië) 219, 442, 533, 685, 698.
Bevern (plaats a.d. Weser nabij Holzminden) 568.
Biberach 35, 38, 41.
Biblia Sacra Hebraice, Chaldaice, Græce, & Latine. Philippi II Reg. Cathol. pietate, et stvdio ad sacrosanctæ ecclesiæ vsvm. Christoph. Plantinvs excvd. Antverpiæ [M.D.LXXII]. 18.
Bichaud (Frans agent te Genua) 435.
Bichi, Alessandro 84[33], 87, 88, 373, 378, 381.
Bicker, Andries 332[6].
Bido, Bernardino 705.
Biel 71.
Bignon, Jérôme 158[14], 183, 189, 204, 375, 512, 526.
Biland (regiment) 731.
Bilderbeeck, Henrick van 242, 725, 727, 731.
Binfeldium, zie Benfeld.
Bingen 48, 52, 54, 142, 147, 149, 187, 193, 199, 200, 207, 210, 226, 248, 250, 353, 380, 396, 457, 461, 464, 474, 475, 477-479, 485, 490, 496, 501, 503.
Bingenheim (plaats nabij Frankfurt a.d. Main) 225.
Binnenberg, zie Pinneberg.
Binos (Binau), Jacques de 415.
Binos (Binau), Roger de 415.
Binos (Binau) jr., Roger de 415.
Binos (Binau), Simon de 415.
Bisterfeld, Johann Heinrich (von) 222, 677.
Bizerta 536.
Blaeu, uitgevershuis X, 129, 137, 212, 276, 283, 332, 334, 400, 464, 465, 481, 538, 539.
Blaeu, Cornelis 17, 114, 129, 130, 136, 145, 164, 177, 182, 189, 203, 223, 240, 249, 260, 283, 318, 330, 333, 355, 367, 374, 383, 391, 399, 408, 432, 439, 451, 458, 465, 476, 477, 480, 493, 501, 504, 512, 531, 536, 537, 541, 544, 555, 576, 593, 595, 599, 605, 606, 612, 624, 631, 637, 646, 652, 658, 666, 673, 679, 683, 686.
Blaeu, Johan 10, 17, 21, 42, 60, 63, 67, 77, 84, 95, 114, 129, 130, 136, 145, 164, 177, 182, 189, 203, 212, 214, 223, 240, 249, 260, 283, 318, 330, 333, 355, 367, 374, 383, 391, 399, 408, 432, 439, 451, 458, 465, 476, 477, 480, 493, 501, 504, 512, 531, 536, 537, 541, 544, 555, 576, 593, 595, 599, 605, 606, 612, 624, 631, 637, 646, 652, 653, 658, 659, 666, 673, 679, 683, 686, 687.
Blankenburg 285.
Blavius, zie Blaeu.
Blérancourt 319.
Bles (kolonel) 713.
Blon, Cornelis le 38[6], 39, 624[14], 642.

Blon, Michel le 38[6], 39, 624[12], 642, 658, 679.
Bloncke, Anthonie 65, 67, 75, 89, 117, 301[3], 396[8].
Blondel, David 22[2], 32[2].
Blondel, David *De la Primavté en l'Eglise: Traitté ov sont confrontees, auec la Response du Serenissime Roy de la grand' Bretagne, les Annales du Card. Baronus, les Controverses du Cardinal Bellarmin, la Replique du Card. Dv Perron, et Par D. Blondel, Avec Indices necessaires. A Geneve, Imprimé pour Iaques Chouët. M.DC.XLI.* 22, 32.
Blotz (plaats in Bohemen?) 699.
Bochart, Samuel 22[4], 32, 551.
Bochart, Samuel *S. Bochart, Examen libelli...Expenditur Commentatio ad Loca quædam Novi Testam. quæ de Antichristo agunt, aut agere putantur... (Versio).* 551 add.
Bochart, Samuel *Samuelis Bocharti Opera omnia, hoc est Phaleg, Canaan, et Hierozoicon. Quibus accessere Variæ Dissertationes, hactenus fere omnes ineditæ... Lvgdvni Batavorvm, Apud Cornelium Boutesteyn, & Jordanum Luchtmans. Trajecti ad Rhenum, Apud Guilielmum vande Water, M.DC.LXXXXII.* 32, 551 add.
Bodencourt (plaats in de Franche Comté) 562, 564, 565.
Bodenmeer 483.
Boetzelaer, Gideon van den, zie Langerak.
Boheemse broeders, zie Herrnhutters.
Bohemen 15, 16, 29, 30, 35, 68, 70, 72, 78, 80, 92, 93, 98, 101, 105, 106, 108, 123, 137, 139, 155, 168, 195, 198, 219, 221, 246, 264, 355, 377, 388, 392, 394, 405, 417, 471-473, 507, 534, 535, 591, 600, 617, 660, 677, 714, 729, 731, 732.
Bohemen, koningin van, zie Stuart, Elisabeth.
Boïme, zie Bohemen.
Boimer (commissaris) 730.
Boing (Boheme), Joost (luitenant) 727.
Boisé, baron van 319.
Bonn 722.
Borborita = Desmarets, Samuel 646.
Borch (de Bok), Pieter (luitenant) 727.
Borcken, zie Borkh.
Bordeaux, aartsbisschop van, zie Sourdis, Henri II d'Escoubleau de.
Boreel, Abraham 413[6], 441, 463.
Boreel, Willem 166[2], 186, 198[21], 208, 214, 221, 225, 237, 253, 255, 270, 277, 284, 294, 297, 304, 312, 317, 327, 336, 356, 358, 376, 386, 393, 411, 413, 414, 416, 417, 425, 436, 441, 443, 445, 449, 452, 463, 466, 467, 482, 486, 492, 494, 495, 500, 518, 519, 532, 546, 547, 557-559, 566, 572, 578, 579, 582, 589, 604, 614, 621, 625, 638, 639, 656, 670, 674, 692, 694.
Borja, Melchior de 514.
Borkh, Heinrich Dietrich 125.
Bormio 665, 671.
Borna (plaats nabij Leipzig) 199.
Borre, Petronella 138[10].
Borussia, zie Pruisen.
Borysthenes, zie Dnjepr.

Bosch, Cornelis van den 194[3].
Bosch, David van den 624.
Bosch, Jan van den 624.
Boschetti (?), abbé 562, 572, 633.
Bossost, Roger de, graaf van Espenan, 314[3], 514.
Boswell, William 167, 214, 374, 403, 406, 409, 430.
Bothe, Hermann 533, 628, 676.
Boucham (Boucheim), graaf van 727.
Bouc(k)horst, Nicolaes van den, heer van Noordwijk en Wimmenum, 613, 621.
Bouex de Lermont, Jean de 550.
Bouillon, Frédéric-Maurice de la Tour d'Auvergne, hertog van 284, 338, 387.
Bouillon, Frédéric-Maurice de la Tour d'Auvergne, zuster van 387.
Bouillon, Henri de la Tour d'Auvergne, hertog van 116.
Boulliau, Ismaël 223[9], 488.
Boulliau, Ismaël *Catalogus Bibliothecæ Thuanæ à Clariss. VV. Petro & Iacobo Pvteanis ordine alphabetico primùm distributus. Tvm secundum scientias & artes à Clariss. Viro, Ismaele Bvllialdo digestus... M.DC.LXXIX.*488.
Boulonnais 415, 424.
Bourbon, Anne-Geneviève de, prinses van Condé, 225[29].
Bourbon, Blanche de 701[5].
Bourbon, Henri de, prins van Condé, 26, 74, 75, 187, 201, 206, 209, 225, 235, 238, 292, 385, 414, 418, 420, 422, 423, 641, 643.
Bourbon, Louis de, prins van Condé, hertog van Enghien, 225[26], 226, 414, 429, 691.
Bourbon, Louis de, graaf van Soissons, 23, 148, 151, 655, 657.
Bourbon, Louise de, gravin van Soissons, 23[20].
Bourbon, Marie de, gravin van Soissons, 603, 607.
Bourgogne, graafschap, zie Franche Comté.
Bourgondië 346, 352, 373, 380, 382, 394, 536, 540, 544, 610.
Bourgondië, huis van 460.
Bourgondië, Maria van 460[5].
Bouroani (Boukarme) (ritmeester) 727.
Bouthillier, Claude le 690.
Bouthillier, Léon le, graaf van Chavigny en Busançois, XII, 6, 11, 13, 14, 36, 39-41, 50-52, 72-74, 85-87, 113, 115, 117, 118, 120, 155, 158, 160, 200, 277, 335, 338, 380, 393, 492, 543, 596, 619, 622, 633.
Boxhorn, Marcus Zuerius 556[15].
Boxhorn, Marcus Zuerius *Marci Zuerii Boxhornii De Trapezitis, Vulgò Longobardis, qvi In Foederato Belgio mensas fœnebres exercent, Dissertatio. Lugduni Batavorum, Ex Officina Isaaci Commelini. MDCXL.* 556.
Boxhorn, Marcus Zuerius *Marci Zuerii Boxhornii Historia obsidionis Bredæ, et Rerum, Anno MDCXXXVII gestarum. Lugduni Batavorum, Ex officina Isaaci Commelini, A.[o] 1640.* 556.
Brabant 89, 103, 147, 167, 191, 230, 242, 285, 296, 353, 365, 395, 411, 424, 451, 558, 645, 668.
Brabant, Raad van 408.
Brachet (gezantschapssecretaris) 706.
Brachet de la Milletière, Théophile 203[21], 400, 527, 530, 555, 653, 679.

Brachet de la Milletière, Théophile *Amiable Esclaircissement avec Monsievr Mestrezat, par le sieur de la Milletierre. Sur la verité de la doctrine des Catholiques, touchant les merites & la Iustification du fidele. A Paris M.DC.XXXVIII.* 555.
Brachet de la Milletière, Théophile *Response a Monsievr Amiravt, Ministre et Professevr en Theologie à Saumur. Par le sieur de la Milletiere. Sur vne Conference amiable entre eux, pour l'Examen des moyens par luy proposez, pour la rëunion auec les Catholiques. A Paris, M.DC.XXXVIII.* 555.
Brandeis (stad a.d. Elbe in Bohemen) 80.
Brandenburg 5, 16, 30, 56, 57, 68, 78, 133, 168, 233, 284, 299, 442, 467, 495, 519, 550, 559, 561, 568, 578, 589, 593, 600, 698.
Brandenburg, keurvorst van, zie Friedrich Wilhelm. Georg Wilhelm.
Brandenburg, Louise Charlotte van 628[6], 654.
Brandenburg, Maria Eleonora van 467[6], 483, 486, 494, 495, 498, 500, 511, 519, 524, 540, 550, 553, 568, 572, 578, 582, 615, 618, 677, 686.
Brandenstein, Christoffer Carl von 5[5].
Brandt, Caspar 609.
Brasser, Govert 183.
Brasser, Joost 27, 50, 103, 390.
Brasset, Jean 270, 311, 635.
Bratislava 16.
Braunfels (stad in Ober-Hessen) 72, 74, 75, 712, 724, 726.
Braunschweig, huis van 366.
Braunschweig-Lüneburg XI, 53, 271, 312, 316, 335, 337, 340, 394, 413, 443, 519, 547, 559, 560, 567, 570, 583, 586, 712, 715, 722.
Braunschweig-Lüneburg, Georg, hertog van 16, 34, 93, 99, 127, 133, 135, 140, 142, 147, 149, 174, 181, 199, 220, 225, 242, 247, 250, 257, 284, 288, 295, 297, 317, 320, 322, 336, 381, 397, 414, 417, 424, 427, 434, 466, 474, 482, 491, 499, 524, 540, 549, 557, 569, 592, 603, 615, 618, 626, 648, 660, 664, 672, 677, 689, 711, 714, 718, 719.
Braunschweig-Lüneburg, Sophie Amalie van 140.
Braunschweig-Lüneburg-Wolfenbüttel, August, hertog van 559[2].
Braunschweig-Wolfenbüttel, Sophia Hedwig, hertogin van 366, 613.
Brazilië 2, 3, 11, 18, 113, 117, 120, 124, 138, 160, 167, 179, 215, 237, 239, 241, 248, 258, 259, 262, 270, 284, 294, 298, 303, 312, 316, 321, 327, 340, 354, 429, 436, 608, 655.
Breda 242, 342, 353, 393, 545, 556.
Breda (schip) 409, 451.
Bredaw (kolonel) 727.
Bredaw, Georg van (ritmeester) 727.
Bredaw, Hans Rudolph, vrijheer van 233, 256, 655, 657, 726, 727.

Brederode, Johan Wolfert, graaf van 198[19], 613[23], 684, 693, 720.
Breen (Brenius), Daniël de 492[6], 504, 525, 526, 537, 544, 563, 611, 612, 646, 679, 686.
Breisach 5, 7, 12, 14, 19, 20, 23, 25, 26, 35, 38, 41, 48, 52, 54, 59, 82, 83, 92, 98, 111, 143, 150, 153, 155, 156, 159, 162, 171, 186, 192, 193, 200, 207, 208, 210, 211, 225, 243, 286, 329, 404, 406, 412, 430, 434, 448, 450, 524, 552, 572, 636, 644, 653, 654, 656.
Breisgau 92, 101, 258, 262, 264, 307, 309.
Breme (plaats a.d. Po) 707.
Bremen 291, 326, 356, 358, 367, 376, 386, 409, 432, 441, 495, 568, 571, 614, 640, 718.
Bremen (bisdom) 519, 533.
Bremo, zie Breme.
Brescia 70.
Breslau 69, 125, 698.
Bresse 393, 395.
Bressel, Willem Frederick (cornet) 727.
Brest 293.
Bretagne 62, 64, 65, 74, 76, 94, 95, 100, 102.
Brezaeus, zie Maillé, markies van Brezé.
Brielle 334.
Briquemault, Jacques de 338.
Brisgoia, zie Breisgau.
Bris(s)acum, zie Breisach.
Britannicum fretum, zie Nauw van Calais.
Brodeau, Jean 145[14], 512[6].
Brodeau, Jean *Epigrammatvm Graecorvm libri VII, Annotationibvs Ioannis Brodæi Turonensis illustrati, Quibus additus est in calce operis rerum ac uocum explicaturum* [sic] *Index diligentissime conscriptus. Froben, Basileæ M.D.XLIX*. 145, 512.
Broglia, graaf de 562, 572, 573.
Bronckhorst, Frans van 103.
Brouilly, Louis de, markies van Piennes, 415.
Broy, graaf, zie Spinola, graaf Bruay (Brouay).
Bru, Francisco 661 add., 664 add., 671 add.
Bru, Jaume 661 add., 664 add., 671 add.
Brugge 242, 283-285, 287, 306, 337, 339, 341, 489.
Brulon, Anne, graaf van 92, 421, 515.
Brunswijk, zie Braunschweig.
Brussel 26, 159, 162, 191, 249, 257, 263, 337, 386, 667, 669, 729.
Bückeburg (hoofdstad van Schaumburg-Lippe) 589, 614, 648, 660.
Büdingen (stad in Ober-Hessen) 72, 74, 75.
Budissa, zie Bautzen.
Bullion, Claude de, sieur de Bonelles, 82, 85, 86, 147, 150, 224, 403, 619, 622, 623, 633, 634, 688[7], 690, 693[12].
Bullion, Claude de, sieur de Bonelles, familie van 619.
Bülow, Anna Sophia von 483.
Buol, Meinrad 8, 12, 14, 58, 79, 127, 141, 210.
Burckhausen 329.
Burckhausen (plaats van verzending) 244.

Buren 721.
Burgh, Albert Coenraetsz. 304.
Burgh, Leonhardt von der 441.
Burgundiae comitatus, zie Franche Comté.
Burman, Petrus 333.
Busca (dorp in Monferrato) 51, 54.
Busquettae abbas, zie Boschetti (?), abbé.
Bussius, Margareta Elisabeth 301[2].
Bütow (stad in Achter-Pommeren) 589.
Buttler jr., Jakob 717.
Buxtorf jr., Johann 18[17].
Buxtorf sr., Johann 18[17].
Buxtorf sr., Johann *Johannis Buxtorfii P. Lexicon Chaldaicum, Talmudicum, et Rabbinicum, Nunc primum in lucem editum a Johanne Buxtorfio F. Ling. Heb. Professore. Cum Privilegio. Basileæ, Sumptibus et Typis Ludovici Regis, Anno MDCXXXIX.* 18.
Bijbel, zie Testament.

C

Cabo San Agostinho 215, 248.
Cadiz 462, 464, 490, 502-504, 511, 516, 517, 527, 552.
Cadomum, zie Caen.
Caen 22, 39, 41, 95, 551.
Caesar, Gaius Julius 169.
Caesar, Gaius Julius *De Bello Gallico.* 169.
Caesaraugusta, zie Zaragoza.
Caesarea 538.
Caffarelli, Fausto 431, 435, 438, 479.
Calabrië 176, 181.
Calais 50, 100, 104, 425, 688, 691, 693.
Calcaria, zie Kalkar.
Caletum, zie Calais.
Caligula, Gaius Julius Caesar Augustus Germanicus (keizer) 188, 324[9], 349, 538.
Calis Malis, zie Cadiz.
Callenberg, Curt Reinicke von 199[5].
Calvinisten 158, 376, 400, 456, 508.
Calvini Effigies, zie Grotius, Hugo, [*Effigies Zenonis*].
Calvijn, Johannes 376.
Cambrai, zie Kamerijk.
Cambridge 374.
Cameracesii castellum, zie Cateau-Cambrésis.
Cameracum, zie Kamerijk.
Camerarius (1500-1574), Joachim 678[18].
Camerarius (1534-1598), Joachim 678[18].
Camerarius (1603-1687), Joachim 571.
Camerarius, Ludwig X, 5-7, 11, 23, 34, 47, 61, 71, 82, 92, 110, 127, 135, 142, 154, 173, 185, 188, 199-201, 220, 234, 235, 246, 252, 256, 273, 287, 303, 316,

327, 335, 346, 359, 361, 370, 372, 385, 387, 394, 396, 397, 414, 417, 429, 444, 445, 453, 455, 473-476, 486, 499, 510, 513, 524, 540, 549, 550, 560, 561, 565, 571, 572, 577, 582, 584, 592, 600, 603, 613, 617, 624, 628, 631, 635, 640, 649, 650, 663, 670, 676, 678, 688.
Camerarius, Ludwig, familieleden van 417, 617, 650.
Camerarius, Philipp 678[18].
Camerlingh, Johan 183[27], 204[29].
Campanella, Tommaso 83[16].

Campania, zie Champagne.
Campania, Juan Bautista de 667, 669, 692.
Campbell, Archibald, graaf van Argyle, 201, 209.
Campbell, John, baron Loudoun, 74, 104, 133, 135, 166, 196, 253, 256, 303, 342, 343, 444.
Campbell, Neil, bisschop van The Isles, 166.
Cantelmo, Andrea 275[28], 280, 282.
Cantilliacum, zie Chantilly.
Cappel, Louis 580.
Cappelen, Heinrich von 441.
Caprarola 706, 710, 718.
Capucijnen 176, 180, 244, 260, 275, 278, 287, 370.
Caput Bonae Spei, zie Kaap de Goede Hoop.
Caracena, Luis de Benavides Carillo y Toledo, markies van 708[10].
Caracotta, zie Fronto Caracotta.
Cardinalis, zie Richelieu, Jean-Armand du Plessis, de.
Cardinalis Hispanus, zie Ferdinand van Oostenrijk, kardinaal-infante.
Cardona, hertog van 667, 669, 688, 690, 692.
Cardona, markiezin van 688, 690, 692.
Carlath, zie Carolath.
Carmagnola 287.
Carolath (plaats in Silezië) 219.
Carolimontium, zie Charlemont.
Carpano (kapitein) 708.
Carretto, Francisco del, markies van Savona y Grana, 72, 74, 76, 139, 475, 480, 711, 730.
Carthagena 113, 117, 120.
Cary, Lucius, burggraaf van Falkland, 121.
Casale XI, 31, 94, 99, 102, 113, 117, 120, 143, 146, 149, 176, 180, 193, 196, 201, 207, 210, 218, 222, 224, 225, 229, 231, 232, 235, 236, 238, 239, 245, 247, 248, 250, 253, 254, 257, 259-261, 263, 271, 274, 276-278, 281, 283, 287, 288, 292-294, 300, 301, 309, 335, 340, 385, 388, 392, 403, 552, 665, 671, 705, 707-709.
Casati, Carlo Emanuele 46[14], 91[5], 473.
Casati, Francesco 58, 329.
Casaubon(us), Isaac 32[12], 121[6], 203[20].
Casaubon(us), Isaac *Isaaci Casavboni Epistolæ, quotquot reperiri potuerunt, nunc primum junctim editæ. Adjecta est Epistola de morbi ejus mortisque causa: deque iisdem narratio Raphaelis Thorii. Hagæ Comitis Ex Officina Theodori Maire. MDCXXXVIII. Cum Privilegio.* 121.
Casaubonus, Mericus 120[1], 121.
Cassander, Georges 203[18].
Cassela, zie Kassel.
Casselensis domus, zie Hessen-Kassel, huis van.
Cassius, Christian 301[1].
Cassubisch (plaats nabij Danzig?) 589.
Castelan, Olivier de 514.
Castelberg, Conradin von 8, 12, 14, 58, 79, 127, 141, 210.

Castel Rodrigo, Manuel de Moura y Corte Real, markies van 52, 54, 94, 144, 148, 525, 706, 709, 719.
Castilië (Castiliaans) 317, 320, 322, 341, 583, 588, 604, 605, 607, 609, 668.
Castilionaeus, zie Châtillon, hertog van.
Castille, monsieur 399 add.
Castracani, Alessandro 709[8].
Catalaunum, zie Châlons-sur-Marne.
Catalogvs Vniversalis. Hoc est Designatio Librorum, qui in Fæderatis hisce Belgii Provinciis, Anno Aeris Christiani MDCXXXIX, vel novi vel emendatiores & auctiores in lucem prodierunt. Dat is: Een vertoogh van de meeste Boecken / die in 't Jaer onses Heeren MDCXXXIX in dese Vereenighde Nederlanden / ofte gantsch nieuw / ofte verbetert ende vermeerdert / ghedruckt ende uytgegeven zijn, t'Amsterdam. By Broer Jansz. Boeckdrucker / woonende op de Nieu-zijds Achter-burghwal / inde Silvere Kan. 1640. 131.
Catalonië 303, 307, 314, 317, 320, 322, 335, 338, 341, 344, 353, 360, 363, 364, 373, 378, 379, 382, 398, 403, 404, 445, 448, 450, 457, 484, 496, 511, 514, 516, 517, 523, 525, 526, 528, 536, 540, 541, 544, 550, 552-554, 556, 561-565, 570, 572-575, 577, 582-584, 587, 588, 593-597, 604, 605, 607-609, 617, 620, 622, 624, 629, 631, 633-636, 640, 641, 643-645, 650, 651, 654-657, 660, 661, 664, 667-669, 671, 672, 676, 680-683, 687-693.
Cateau-Cambrésis 143, 144, 148, 151.
Cateau-Cambrésis, vrede van (1559) 461.
Cattenburch, Dirck van 624.
Cattenburgh, Adriaen van 27.
Caudijnse pas 316.
Caumont, Jacques Nompar de, hertog van La Force, 302[7], 661.
Cave, Richard 288, 292, 295, 303, 308, 335.
Cecilia Renata (dochter van Ferdinand II van Oostenrijk) 86, 88, 105, 125, 197, 215, 219, 248, 376.
Cella, zie Zell.
Censorinus 333.
Censorinus *De die natali.* 333.
Cephas 652.
Cesarini, hertogin van 709 add.
Cesarini, Giuliano II, hertog van Civitanova, 709 add.
Cevaski, woywode van 702.
Ceylon 113, 117, 120.
Chabò, Claudio Girolamo de, markies van San Maurizio, 623.
Chabot, Henri, sieur de Saint-Aulaye, hertog van Rohan, 234[8].
Chaldeeuws 18, 421.
Châlons-sur-Marne 208, 211.
Chambéry 524, 527, 593.
Chambord, vrede van (1552) 499.
Champagne 84, 87, 88, 225, 346.
Chanovski (Kanofsky) von Langendorff, Friedrich Ludwig 35, 38, 41, 286.
Chantilly 248, 250, 489.
Charenton 679.
Charlemont 257, 259, 261-264, 274, 275, 277, 278,

280-282, 287, 289, 292, 294, 297, 302, 303, 306-308, 310, 338, 341.
Charybdis 107.
Châtillon, hertog van, zie Coligny, Gaspard de.
Chaulnes (Chaune), hertog van, zie Albert, Honoré d'.
Chavigny, graaf van, zie Bouthillier, Léon le.
Chelesiën, zie Silezië.
Cherasco (plaats in Piemonte) 288, 292, 294.
Chevreuse, hertog van, zie Lorraine, Claude de.
Chevreuse, hertogin van, zie Rohan, Marie de.
Chieri 260.
Chimay (plaats in de Ardennen) 280, 562, 564, 565.
Chivasso 196, 207, 210, 224, 705.
Chivré, Françoise-Marguerite de 238.
Choisy 108.
Choisy de Camp, Jean de 109[11], 569[7], 598.
Christiaan IV, koning van Denemarken 6, 7, 16, 17, 69, 83, 87, 106, 123, 128, 137-140, 142, 149, 150, 155, 159, 161, 166, 173, 193, 208, 216, 220, 231, 242, 246, 253, 255, 295, 304, 309, 312, 316, 327, 344, 356, 358, 360, 386, 388, 391, 393, 414, 427, 429, 433, 436, 437, 441-443, 451, 467, 476, 478, 479, 486, 487, 498, 510, 511, 519, 533, 550, 552, 553, 557, 568, 572, 577, 578, 582, 583, 588, 592, 603, 608, 615, 618, 622, 627, 639, 640, 648, 650, 655, 664, 677, 684, 694, 725.
Christiaan IV, koning van Denemarken *Kort Verhael Gelijck hare Koninckl. Majesteyt tot Denemarcken, Noorwegen, etc. deselve aen die vanden Heeren Staten Generael der Vereenigde Nederlanden afghesondene Ghesanten, inde laetst verleden Maenden Iulio, Augusto, Septembri ende Octobri, aennemen, onthouden, tot Persoonlijcke audientie komen, ende op d'aenghebrachte versoeckinghe bescheydentlijck heeft antwoorden laten. Op 't bevel van hooghst-ge-eerde Hare Koninclicke Majesteyt (tot ontdeckinghe vande onghefondeerde, daer van uytghestroyde onwaerheyt) in opene druck uytghegeven. Gedruckt tot Koppenhagen inden Jare 1640. Ende nu t'Amsterdam, voor Ian van Hilten.* 152, 169, 174, 179.
Christiane (dochter van Christiaan IV) 253.
Christina, koningin van Zweden IX, 13, 34, 35, 37, 40, 47, 51, 56, 67, 73, 75, 82, 87, 92, 96-98, 110, 113, 114, 116, 118, 122, 154, 160, 162, 165, 169, 171, 188, 192, 202, 209, 211, 214, 216, 230, 237, 247, 258, 278, 292, 307, 329, 330, 430, 433, 443, 448, 467, 482, 521, 542, 549, 583, 587, 615, 616, 618, 626, 650, 655, 662, 675, 684, 692, 698, 703, 704, 714, 723.
Christine de France, hertogin van Savoye (‘Madama’) 20, 31, 35, 46, 58, 69, 83, 86, 88, 99, 112, 116, 119, 170, 174, 178, 180, 184, 201, 206, 210, 231, 235, 238, 261, 264, 275, 280, 282, 288, 289, 293, 296, 304, 307, 370, 459, 461, 463, 479, 484, 487, 490, 523, 536, 540, 541, 544, 548, 553, 593, 596, 597, 603, 632, 656, 701, 702.
Chur 8, 16, 58, 229, 417, 424.
Chur, ‘Beitage’ te (1640) 141, 170, 357, 370, 412.
Chur, bisschop van, zie Flugi von Aspermont, Johann VI.
Cicero, Marcus Tullius 590.
Cilicië 538.
Cimacum, zie Chimay.
Citrosellus (?) (Spaans gezant te Genua) 604, 605, 607, 609.
Claremontium, zie Clermont-Ferrand.

Claudia de' Medici, aartshertogin van Oostenrijk 8, 58, 72, 74, 76, 79, 107, 126, 127, 141, 143, 154, 174, 178, 181, 187, 193, 196, 210, 217, 229, 244, 245, 248, 254, 257, 264, 272, 275, 300, 313, 357, 370, 412, 523, 550, 554, 581, 671.
Claudius Caesar Augustus Germanicus, Tiberius (keizer) 538.
Clermont, Charles-Henri de, graaf van Tonnerre, 418[15], 420, 421, 423.
Clermont-Ferrand 391, 392.
Cloeck, Cornelis 213[14].
Cloeck, Jan 213[14].
Cloeck, Pieter 213[12], 385.
Cloppenburg, Johannes 163, 334[30].
Cloppenburg, Johannes *Onderwysinge van woeker, interessen, coop van renten, en allerley winsten van gelt met gelt. Amst. 1637.* 163.
Cloppenburg, Johannes *Ioh. CloppenburgI de Fœnore et vsvris, Brevis Institvtio, Cum ejusdem Epistola Ad Cl. Salmasivm. Lugd. Batav. Ex Officinâ Elseviriorum. MDCXL.* 163.
Clusa, zie Sluis.
Codex Alexandrinus 249, 259, 265, 432, 458, 489, 500, 652.
Codurc, Philippe 306[14], 325.
Coenders van Helpen, Bernard 304.
Coiffier de Ruzé d'Effiat, Henri, markies van Cinq-Mars, 109[15].
Coignet, Mathieu, zie Thuillerie, sieur de la.
Coire, zie Chur.
Coke, John 89.
Coligny, Gaspard III de, hertog van Châtillon, maarschalk van Frankrijk, 84, 87, 88, 201, 207, 208, 211, 225, 235, 238, 248, 251, 275, 280, 282, 287, 289, 294, 302, 303, 306-308, 315, 317, 319, 320, 322, 336, 338, 340, 341, 347, 351, 352, 373, 377, 379, 381, 429, 550, 554, 596.
Collegno (plaats nabij Turijn) 418, 422, 423.
Collin, zie Kolin.
Colonia (Agrippina), zie Keulen.
Colossenzen 349.
Colville, James 251.
Colville, William 251[19].
Colijn, Michiel 213[15] add.
Colijn de Thovion, Jan 213[15] add.
Comomeer 550.
Condé, prins van, zie Bourbon, Henri de.
Coni (stad in Piemonte) 143, 147, 149, 474, 478, 479.
Coninck, Govert de 103.
Constance, aartshertogin van Oostenrijk 147[19].
Constantia, zie Konstanz.

Constantinopolis, zie Konstantinopel.
Constantijn I de Grote 591.
Contarini, Alvise (di Nicolò) 107, 143, 148, 154, 156, 243.
Contarini, Alvise (di Tommaso) 104, 134.
Contarini, Angelo (Anzolo) 272.
Contra-remonstranten 164, 190, 240.
Coolhaes, Abraham 117, 547.
Coornhert, Dirck Volckertsz. 667.
Copaun (Cappaun, Cappun), Jacob, regiment van 648.
Copes, Otto 624.
Corbie 8, 12, 15, 397, 398, 400, 401, 403, 405, 418-420, 423, 425.
Cordona, zie Cardona.
1 Corinthiërs 349, 520.
2 Corinthiërs 349.
Corpes, Marco von 726.
Corput, Isaac van de 334.
Correr, Anzolo 47, 51, 83.
Corvinus, Arnold 8^{2}, 9.
Corvinus, Johannes Arnoldi 8-10, 28, 50, 130, 146, 458, 475, 488, 493, 513, 526, 545, 563, 594, 612, 624, 637, 646, 666, 678, 687.
Corvinus, Johannes Arnoldi *Ioh. Ar. Corvini. JC. Enchiridivm: seu Institvtiones Imperiales, insertis latioribus materijs, theoricè ac practicè digestae, et explicatae per erotemata. Amsterodami, Apud Ludovicum Elzevirium. A.^{o} 1640.* 9, 494, 513.
Cosate, Bernardo 708.
Cossmenaw (plaats in Bohemen?) 139.
Costnitz, zie Konstanz.
Couckebacker, Nicolaes 409.
Couillar (burgemeester) 470.
Courcelles, Etienne de XI, 1^{3}, 27^{3}, 42, 85^{18}, 95, 103, 129-131, 146, 164, 177, 182, 195, 205, 212, 323^{1}, 324, 348-350, 390, 391, 439, 458, 464, 468, 476, 488, 492, 513, 525, 526, 531, 537, 538, 544, 545, 551, 555, 611, 612, 623, 646, 652, 658, 665, 666, 673, 678, 683, 686, 687. zie ook Grotius, H., *Traicté de la verité de la religion chrestienne MDCXXXVI*.
Couvonges, seigneur de, zie Stainville.
Craft, Isbrant 227.
Cramoisy, Sébastien 145, 177, 278, 318, 348.
Cratz von Scharfenstein, Hugo Eberhard 16^{8}, 57, 272.
Crellius, Joannes 538.
Cretensis = Voetius, Gisbertus (?) 544, 563.
Creuzburg 413.
Croy en Aerschot, Ernst, hertog van 388^{20}.
Crucis castellum, zie Cruys-schans.
Crutzenacum, zie Kreutznach.
Cruys-schans (fort in Vlaanderen) 500.
Crijnen, Jan 331, 351, 356, 367, 594.
Culemborg 194, 226, 525, 540, 550, 629.
Culm 56.
Cuna 583.

Cunaeus (van der Kun), Johannes 163[2], 451.
Cunaeus (van der Kun), Petrus 122, 163[2], 451[11], 452.
Cunaeus (van der Kun), Petrus *Viri Cl. Petri Cvnæi J.C. Orationes Varii Argumenti. Accedit Praeter alias ejusdem Dissertationes Consilium in causa Postliminii. Lugduni Batavorum Ex Officina Isaaci Commelini, Anno MDCXL.* 451.
Curcellaeus, Stephanus, zie Courcelles, Etienne de.
Curia, zie Chur.
Curtiss, William 360, 379, 387, 391.
Cusance, Béatrix van, prinses van Cantecroix, 128[21], 133, 136.
Cüstrin, zie Küstrin.
Cuyck, land van 531.
Cuyck, Cornelis van 624.
Cyrillus II Kontaris 46[21].
Cyrillus Lukaris, patriarch van Alexandrië, patriarch van Konstantinopel 47[22], 249, 265, 508[8].

D

Dachstein 627.
Dammartin 109.
Damme 283, 285, 287.
Dania, zie Denemarken.
Danicum fretum, zie Sont.
Daniël 349, 468.
Dantiscum, zie Danzig.
Danubius, zie Donau.
Danzig 5, 7, 32, 33, 36, 43-45, 56, 59, 69, 78, 96, 97, 105, 106, 108, 125, 139, 151, 152, 168, 169, 172, 186, 191, 197, 215, 218, 220, 230, 231, 233, 255-257, 276, 295, 344, 358, 359, 376, 386, 398, 401, 404, 410, 416, 442, 453, 454, 485, 498, 508, 519, 527, 533, 547, 579, 581, 582, 589, 591, 595, 601, 616, 628, 638, 639, 649, 653, 661, 663, 676, 686, 698, 702, 703.
Danzig (plaats van verzending) 33, 34, 45, 59, 106, 108, 152, 169, 173, 197, 216, 219, 256, 359, 387, 416, 455, 499, 509, 548, 582, 592, 602, 617, 628, 649, 661, 663, 703.
Danzig, Nederlandse natie te 601.
Danziger Haupt (vesting) 589.
Darmstadt 54, 61, 87, 106, 125, 723.
Dauphiné 422, 431, 435, 438, 461, 475.
Davausius, zie Avaux.
Daventria, zie Deventer.
David 610.
Davus 142.
La Defaite de cent maistres de l'armée du Cardinal Infant, par les troupes du Roy [*Gazette 1640*]. 528.
Degenfeld, Christoph Martin, vrijheer van 116[24], 301, 409, 432.
Degenfeld, Gustav von 116.
Delft 2, 21, 124, 149, 183, 204, 209, 267, 268, 291, 585, 599.
Delft, Nieuwe Kerk te 267.

Della Manta, graaf, zie Saluzzo, di.
Del Nero (Toscaans gezant te Parijs) 431, 623.

Delphinatus, zie Dauphiné.
Denemarken XII, 24, 26, 49, 52-54, 84, 105, 149, 160, 165, 169, 172, 174, 181, 185, 186, 191, 193, 197, 198, 206, 208, 214, 216, 218, 225, 235, 237, 242, 246, 253, 255-257, 263, 270, 274, 280, 284, 288, 294, 295, 304, 312, 314, 317, 332, 336, 339, 359, 393, 398, 401, 410, 413, 414, 416, 424, 427, 430, 436, 443, 444, 455, 463, 467, 475, 476, 483, 486, 487, 494, 495, 498, 499, 511, 519, 533, 550, 552, 553, 557, 572, 575, 579, 582, 583, 589, 590, 592, 604, 605, 609, 615, 618, 623, 629, 662, 664, 677, 685, 689, 690, 692, 703, 718.
Denemarken, koning van, zie Christiaan IV.
Dertigjarige Oorlog 471.
Desmarests de Saint-Sorlin, Jean 655.
Desmarests de Saint-Sorlin, Jean *Mirame.* 655.
Desmarets (Maresius), Samuel XI, 240, 283, 440, 458, 465, 480, 488, 504, 525, 530, 538, 541, 544-546, 551, 552, 563, 576, 594, 599, 606, 611, 612, 620, 631, 646, 651, 659, 666, 667.
Desmarets (Maresius), Samuel *Dissertatio de Antichristo, Quâ expenditvr et refvtatvr nupera Commentatio ad illustriora eâ de re Novi Testamenti Loca, Il. V. Hvgonis Grotii credita; Simulque Ecclesiarum Reformatarum sententia de Antichristo Romano defenditur & confirmatur; Authore Samuele Maresio, ... Amstelrodami apud Ioannem Iansonivm An. Dom. M.D.CXXXX.* XI, 240, 283, 440, 458, 465, 480, 488, 504, 525, 530, 538, 541, 544, 546, 551, 552, 563, 576, 594, 599, 606, 611, 612, 620, 631, 646, 651, 659, 666.
Desmarets (Maresius), Samuel *Hydra Socinianismi expugnata: sive Johannis Volkelii Misnici, de vera religione, (ut falso inscribuntur) libri quinque; quibus praefixus est Johannis Crellii Franci (ejusdem commatis) liber de Deo, ita ut unum cum illis opus (integrumque Socinianae impietatis Systema) constituat. Cum eorundem refutatione exacta per additas Annotationes et Censuras necessarias, authore Samuele Maresio...Groningae, apud Joannem Nicolaum typographum. Anno MDCLI, MDCLIV, MDCLXII.* 538.
Deuteronomium 18.
D(e)uverden, Cornelis van, heer van Kragtwijk, 545[17].
D(e)uverden, Gijsberta van 545.
Deventer 195.
Diamantius, Isaac 531.
Didericus, zie Groot, Diederik de.
Dido (koningin van Carthago) 610.
Dieppe 399 add., 474, 478, 489, 510, 653, 686. zie ook Oostindische Compagnie.
Dijon 371, 378, 382, 391, 392, 610.
Dillenburg 72, 74, 75.
Dirschau (stad in W.-Pruissen) 56.
Divio, zie Dijon.
Djahān Sjāh (groot-mogol) 587, 588, 641 add., 651 add., 657 add.
Dnjepr 634, 636.
Dnjestr 358.
Does, Jacob van der 602.
Does, Johan van der (Janus Dousa) 613[21].
Does, Steven van der 613[21].
Does, Wigbold van der, heer van Noordwijk, 613[21], 631.
Dôle 336, 338, 340, 385, 641, 644.

Domann, Johann 425[20].
Dominis, Marco Antonio de, aartsbisschop van Spalato, 158.
Dominis, Marco Antonio de, aartsbisschop van Spalato, *De Repvblica Ecclesiastica pars tertia: continens libros VII. VIII. IX. X... autore Marco Antonio de Dominis, Archiepiscopo Spalatensi. Francofvrti, Sumptibus Viduæ Jonæ Rosii, Anno M.DC.LVIII.* 158.
Domitianus, Titus Flavius (keizer) 188, 324[14], 350, 680.
Don (rivier in Z.-Rusland) 509.
Donau 416, 417, 442, 454, 523.
Donckers, Johan 624.
Dönhof, Gaspar von, woywode van Siradië, 29, 33, 43, 56, 69, 78, 106.
Dönhoff, Gerhard von 44, 59, 105, 125, 139, 151, 172, 233, 702.
Dora (rivier in Piemonte) 431, 435, 438.
Dordrecht 195, 241, 242, 252, 327, 334, 465.
Dordrecht, synode van (1618-1619) 507, 563.
Dorislaus (Doreslaer), Isaac 374[1].
Dorislaus (Doreslaer), Isaac *Prælium Nuportanum Rerum fide tradebat. Is: Dorislaus I.C. Londini 1640.* 374.
Dorlanum, zie Dourlans.
Dorsten, verdrag van (1639) 14, 61, 111, 200, 206, 209, 210, 225, 262.
Douai 360, 364, 386, 392, 429, 445, 447, 450, 474, 475, 477, 479, 486, 490, 491, 500, 503, 504, 550, 552-554, 561, 563, 564.
Doubleth, familie 227.
Doubleth, George Rataller 227[11], 241, 439, 493, 531.
Doubleth, Margareta 227[16].
Doubleth, Philips Jansz. 227.
Douglas, William, drost van Teviotdale, 74, 104, 133, 135, 166, 196, 256, 342.
Doullens 112, 115, 118, 275, 280, 282, 373, 377-379, 382, 396, 398, 400-403, 405, 415, 418, 420, 422, 423, 431, 433, 435, 437, 447, 454, 456, 473, 474, 477, 478, 561, 563, 564.
Dourlans, zie Doullens.
Dover 504.
Dowaai, zie Douai.
Drenthe 439, 457, 465, 491, 645.
Driburg 719.
Driesden, zie Driesen.
Driesen (stad in Brandenburg) 4, 24, 53, 600, 697.
Druckmuller (regiment), zie Truckmüller.
Drusius, Johannes 32[13].
Duacum, zie Douai.
Duchau (plaats in Bohemen?) 699.
Duinkerken 73, 76, 89, 94, 100, 102, 105, 112, 113, 117, 120, 129, 133, 134, 167, 173, 178, 235, 247,

250, 261, 263, 285, 288, 292, 295, 337, 354-356, 372, 375, 377, 378, 382, 388, 406, 409, 425, 449, 451, 457, 475, 476, 575, 688, 691, 693.
Duins, slag bij (1639) 22, 83, 95, 203, 358, 558.
Duitsland, passim.
Duitsland, katholieke liga in 289, 293, 294.
Du Moulin, Marie 163.
Du Moulin, Pierre XI, 163[9], 189, 440, 458, 577, 594, 599, 612, 620, 631, 637, 646, 651, 659, 666, 679, 683.
Du Moulin, Pierre *Hippolyti Frontonis Caracottæ Strigil adversus commentationem Authoris Anonymi ad Loca quædam Novi Testamenti quæ de Antichristo agunt, aut agere putantur. Amstelodami. Apud Ioannem Ianssonivm M.D.C.XXXX.* XI, 163, 440, 458, 577, 594, 599, 612, 620, 631, 637, 646, 651, 659, 666, 679.
Du Moulin, Pierre *Petri Molinæio Vates, Seu De Præcognitione futurorum, & Bonis Malisque Prophetis, Libri V. In quibus etiam explicantur difficiliores nonnullæ Veteris & Novi Testamenti prophetiæ. Lugduni Batavorum, Ex Officina Ioannis Maire. MDCXL.* 637, 652, 659, 679, 683.
Dunquerca, zie Duinkerken.
Dupuy, Jacques 488.
Dupuy, Pierre 175, 178, 180, 222, 224, 488.
Dupuy, Pierre *Traictez des Droits et Libertez de l'Eglise Gallicane M.DC.XXXIX.* 175, 178, 180, 222, 224.
Dupuy, Pierre en Jacques Dupuy.
Dupuy, Pierre *Catalogus Bibliothecæ Thuanae à Clariss. VV. Petro & Iacobo Pvteanis ordine alphabetico primùm distributus. Tvm secundum scientias & artes à Clariss. Viro, Ismaele Bvllialdo digestus. Nunc vero editus à Josepho Qvesnel Parisino & Bibliothecario. Cvm indice alphabetico Authorum. Parisiis, impensis directionis...M.DC.LXXIX. Cvm privilegio Regis.* 488.
Dura, zie Durham.
Durham 557.
Düsseldorf 89, 720.
Dussen, Eewout Jacobsz. van der 2[12], 21.
Działynski, familie 56.
Działynski, Caspar 56[4], 533[10].
Działynski, Paulus 56.
Działynski, Stanislas 56.

E

Ebersburg 8, 12, 15.
Ebersdorf, verdrag van (1639) 107, 126, 143, 159, 174, 178, 181.
Eberstein, Kaspar, graaf van 498[7], 715.
Eboracum, zie York.
Ebro 644.
Echten, Roelof van 439.
Eden, Conrad 441.
Eder 482.

Edinburgh 256, 261, 306, 308, 393, 404, 406, 416, 424, 604, 608.
Edrisi (Idrisi) 204, 226, 249.
Efferen, Agnes van 297.
Eger (stad en rivier in W.-Bohemen) 220, 246.
Eggenberg, Johann Anton von 710[13].
Egmond, Lodewijk, graaf van, prins van Gavre, baron van Hamaide, heer van Fiennes, Armentières enz., 269[5].
Egypte (Egyptisch) 157.
Ehrenbreitstein (plaats nabij Koblenz) 462, 464.
Eichsfeld (hoogland nabij Göttingen) 427, 699, 711.
Eiffel 717, 730.
Einbeck (stad in Hannover) 660, 675.
Einsiedeln 651.
Eisenach (stad in Thüringen) 15, 246, 397, 405, 414.
Elbe 80, 125, 139, 140, 168, 198, 495, 519, 547.
Elbing(en), zie Elblag.
Elblag 168, 220, 255, 582.
Elfeld, zie Eltville.
Eligii mons, zie Saint-Eloy.
Elisabeth I, koningin van Engeland 629.
Eltville (stad nabij Wiesbaden) 35, 38, 41.
Elzas 7, 14, 20, 58, 92, 101, 107, 118, 126, 149, 155, 159, 176, 179, 181, 187, 192, 193, 244, 252, 258, 262, 264, 304, 307, 309, 496, 535, 629, 636, 707.
Elzevier, Abraham 137, 164, 189, 227, 637.
Elzevier, Bonaventura 137, 164, 189, 227, 637.
Elzevier, Lodewijk 10, 21, 637.
Ems, Jakob Hannibal, graaf van 141.
Enckhuysen (Nieuw-) (schip) 409.
Engadin 20, 58, 141, 176, 180, 229, 244, 257, 264, 275, 370, 424, 665, 671.
Engeland, passim.
Engeland, koning van, zie Karel I.
Engeland, 'Long Parliament' 321, 347, 550, 552, 554, 572-574, 577, 582, 584, 586, 592, 596, 607, 608, 617, 621, 629, 636, 676, 680-682, 690, 691.
Engeland, 'Short Parliament' 6, 10, 24, 38, 43, 48, 50, 53, 55, 73, 82, 86, 110, 127, 133, 135, 142, 155, 167, 174, 181, 192, 216, 220, 239, 250, 251, 253, 256, 263, 274, 279, 281, 285, 288, 292, 295, 298, 303, 306, 308, 311, 321, 326, 328.
Engen 411, 434, 523.
Enghien, hertog van, zie Bourbon, prins van Condé, Louis II de.
Enkefort, Adriaen von 36, 39, 41, 143, 147, 150, 156, 158, 159, 161, 162, 279, 492, 634, 636.
Enkhuizen 374, 399 add.
Enríquez de Luxan, Fadrique 126, 174, 178, 300, 500, 503, 535.
Ephese 350.
Epheziërs 349.
[Epicharmus] 236, 332.
[Epicharmus] *Fragmenten.* 236, 332.
Episcopius, Simon 136, 323, 492, 563, 612, 623, 631, 646.
Eporedia, zie Ivrea.
Epstein, Johan IX, 271, 339, 567, 642, 658.
Erasmus 191, 203.
Erentreyter, Ernhart 297.

Erfunie (1518) 8.
Erfurt XI, 143, 147, 150, 155, 162, 201, 207, 210, 233, 245, 246, 258, 264, 271, 284, 288, 292, 295, 297, 300, 304, 315, 337, 685, 731, 732.
Ergau, zie Aargau.
Eriwan (stad in Armenië) 587.
Erizzo, Francesco 286[8].
Erlach 722.
Erlach, Johann Ludwig von 14, 23, 25, 31, 49, 55, 62, 71, 73, 74, 76, 171, 172, 208, 211, 225, 257, 404, 406, 411, 430, 434, 448, 450, 503, 511, 516, 517, 524, 528, 529, 554, 573, 581, 593, 629, 636, 644, 653, 654, 656, 681, 682, 704.
Ernst, Philipp 268[5].
Eschwege (stad in Hessen) 413, 443.
Esiae pons, zie Pontoise.
Espaigne, d' (kolonel) 125.
Espenan, zie Bossost, Roger de.
Essen 717.
Estampes, Jacques d', markies van la Ferté-Imbault, 385, 397, 415, 474[6].
Estampes-Valençay, Jean d' 512[20].
Este, Alfonso III d', hertog van Modena, 525, 529.
Esterházy en Beregh, Nikolaus, graaf van 272[12].
Estimbourg, graaf d' = Karel X van Zweden 261.
Estrades, Godefroi d' 4[5], 104, 123[2], 137, 532, 575, 633.
Estrées, François-Annibal, markies van Coeuvres, hertog van 62, 64, 66, 144, 148, 257, 259, 275, 281, 370, 373, 376, 378, 379, 381, 435, 438, 513, 524, 527, 617, 621, 640, 643, 650, 654, 706, 710, 718.
Et(h)ruria, zie Toscane.
Eubulus 376.
Eubulus *Lacones.* 376.
Euripides 21, 82, 189, 204, 332.
Euripides *Alcestis.* 204.
Euripides *Andromache.* 204.
Euripides *Bacchae.* 204.
Euripides *Helena.* 204.
Euripides *Medea.* 204.
Euripides *Philoctetes.* 189.
Euripides *Phoenissae.* 21, 82, 332.
Europa 33, 82, 216, 244, 252, 254, 472, 595.
Eusebius van Caesarea 114, 350.
Eusebius van Caesarea *Historia Ecclesiastica.* 350.
Eusebius van Caesarea *Praeparatio Evangelica.* 114.
Euskirchen 731.
Euxinum mare, zie Zwarte Zee.
Evangelischen, zie Protestanten.
'Eventualvertrag' (1640) 8, 196, 210, 217, 232, 244, 248, 257, 264, 275, 581.
Excerpta Ex Claudii Salmasii Dissertationis de Trapezitis, & in ea Theologi cujusdam breves notae. Lvgdvni Batavorvm. Apud Iustum Livium. MDCXL. 556.
Exodus 2, 349, 468.

F

Fabri (ritmeester) 727.

Fabricius, Vincent 22, 32[4].

Fabricius, Vincent *Vincentii Fabricii, Hamburg. orationes civiles, dissertationes, epistolæ, poemata accurante Friderico Fabricio, fil. Francofurti & Lipsiæ Sumptibus Johannis Adami Pleneri, Anno MDCLXXXV.* 22, 32.

Fagius, Paul 18[15].

Fairley, bisschop van Argyle, James 166.

Faret, Nicolas 278[4], 708.

Farnambuq, zie Recife.

Farnese, Odoardo, hertog van Parma, 91, 93, 107, 111, 113, 116, 117, 120, 153, 156, 159, 162, 525, 527, 529.

Faure, Nicolas, sieur de Berlize, 92.

Feduarii (regiment), zie Földváry, Miklós.

Feldkirch 58, 496.

Fellingen (Fillingen), zie Villingen.

Fera, zie La Fère.

Feragalli, Antonio 48, 54, 288, 293.

Ferdinand van Oostenrijk, kardinaal-infante 51, 54, 89, 117, 129, 133, 135, 166, 193, 208, 210, 277, 281, 289, 292, 294, 297, 302, 304, 337, 360, 362, 364, 386, 388, 392, 396-398, 400, 403, 406, 415, 417, 420, 422, 423, 430, 432, 434-437, 455, 456, 460, 462, 464, 477, 482, 485, 486, 490, 500, 503, 504, 515, 528, 550, 552, 563, 564, 654, 668, 671, 716, 728.

Ferdinand I van Oostenrijk (keizer) 391, 473[18].

Ferdinand II van Oostenrijk (keizer) 86, 88, 175, 178, 181, 207, 254, 372, 472[7], 473, 511, 634.

Ferdinand III van Oostenrijk (keizer) 6, 11, 16, 22, 23, 35, 44, 53, 62, 66, 68, 70, 76, 80, 83, 86, 91, 92, 101, 107, 113, 125, 126, 137, 139, 141, 143, 146, 154, 174, 178, 181, 185, 186, 197, 198, 216, 221, 224, 226, 229, 232, 236, 239, 248, 250, 252, 254, 256, 258, 264, 269, 270, 272, 275, 281, 284, 286, 288, 289, 292, 294, 295, 309, 316, 339, 340, 342, 346, 352, 353, 357, 360, 372, 381, 386, 389, 391, 410, 412, 417, 424, 434, 445, 456, 462, 473[18], 474, 478, 479, 483, 486, 487, 496, 498, 499, 511, 523, 524, 534, 536, 550, 552-554, 560-562, 565, 568, 573, 579, 583, 586, 592, 603-605, 607, 609, 627, 629, 640, 650, 654, 655, 658, 663, 664, 667, 668, 670, 672, 673, 680-682, 698, 699, 702, 704, 711, 713, 714, 716-719, 722-731. zie ook Keizer (keizerlijken).

Ferdinand Karl, graaf van Tirol, aartshertog van Oostenrijk 180, 523[15], 698[11].

Ferdinando II de' Medici, groothertog van Toscane 80, 88, 93, 162, 204, 288, 296, 348, 352, 389, 418, 424, 430, 434, 436, 525, 527, 529, 583.

Fernando, don, zie Ferdinand van Oostenrijk.

Ferrara 513, 562, 564, 668, 706.

Ferrier, Jérémie 331.

Feuardent, François 223[13].

Feuardent, François *Commentaar op Irenaeus, Contra Haereses.* 223.

Fieschi (de Fiesque), Paolo 335[15], 338, 341, 650.
Fiesso 80.
Filemon 349.
Finale (stad in Ligurië) 91, 143, 146, 149, 373, 378, 380, 382, 431, 435, 438, 462, 464.
Fincke, Anna 332[3].
Fincke, Dorothea 333[7].
Fincke, Margaretha 332[5].
Fincke, Thomas 332[3], 333[7].
Fiquelmont, Louis de 94, 100, 102, 654, 656.
Fischhausen (plaats nabij Koningsbergen) 628.
Fiserhaussen, zie Fischhausen.
Flaccus, zie Vlacq, Adriaen.
Flandria, zie Vlaanderen. Zuidelijke Nederlanden.
Flavius Josephus 60, 95, 121, 350.
Flavius Josephus *Antiquitates Judaicae.* 95.
Flavius Josephus *Contra Apionem.* 60.
Fleckenstein, Jost von 70[12], 184[8].
Flemingh, Claudius 521, 715.
Fleming, Oliver 58.
Fléville (plaats in de Ardennen) 419, 423, 425.
Florence 436, 575, 586.
Florin, Christian von 244, 300, 313, 357, 370.
Flugi von Aspermont, Johann VI 8, 14, 107, 417, 424.
Foix (fort in Piemonte) 260.
Foix, Paul de 50[11].
Folch, Enrique Ramón, hertog de Cardona de Aragón y Córdova, 445.
Földváry, Miklós, regiment van 727.
Fontaine, Paul-Bernard, graaf van 112[49], 117[36], 120[33], 454.
Fontainebleau 562, 565.
Forcas, Johan (cornet) 727.
Foreest, Adriaen van 326.
Foreest, Johan van 326[10], 451, 452.
Fort-du-Rhin 20.
Fortescue, John 583[4].
Fortescue, John *De laudibus legum Angliae.* 583.
Forthelius, Israël 216.
Foscarini, Piero 549.
Franche Comté 19, 48, 52, 54, 70, 84, 87, 88, 118, 144, 148, 156, 160, 162, 176, 179, 181, 187, 201, 207, 209, 226, 235, 238, 248, 251, 274, 279, 289, 320, 322, 338, 340, 347, 352, 369, 370, 393, 395, 523, 550, 553, 554, 562, 565, 573, 575, 688, 692, 722.
Franchemont, Steven van 399 add.
Franciotti, Bartolomeo 155, 158, 162, 719.
Franciotti, Marcantonio 155, 158, 162, 389, 719.
Franciotti, Nicolao 155, 158, 162, 719.
Francisco (luitenant) 727.
Francius, Joannes 265.

Franconia, zie Franken.
Franken 8, 12, 15, 16, 30, 38, 41, 44, 57, 101, 119, 144, 148, 151, 175, 178, 181, 187, 193, 221, 225, 233, 275, 279, 281, 335, 337, 339, 340, 342, 360, 385, 397, 405, 427, 461, 487, 490, 589, 600, 603, 650, 654, 675, 710, 727, 728, 731.
Franken (volksstam) 458, 460, 499.
Frankenberg (stad in Hessen) 722.
Frankenthal, goeverneur van, zie Verdugo, Juan.
Frankfurt a.d. Main 175, 178, 181, 186, 193, 207, 271, 397, 405, 540, 712, 713, 716, 720, 723-725, 727, 730, 731.
Frankfurt a.d. Main, convent van (1634) 114.
Frankfurt a.d. Oder 233, 442, 467.
Frankrijk, passim.
Frankrijk, koning van, zie Lodewijk XIII.
Frankrijk, resident te Stockholm van 482.
Frankrijk, en Beieren, onderhandelingen tussen 23, 38, 61, 80.
Frankrijk, en Catalonië, verdrag tussen (1640) 643.
Frans I, koning van Frankrijk 461[9].
Fransdr., Maritgen 227.
Frasans, Jacques de 371[11].
Frauenfeld, arbitrage te (1630) 19.
Frederik III, koning van Denemarken 140[9], 386[5], 413[5], 441.
Frederik V, keurvorst van de Palts (de Winterkoning) 5, 228.
Frederik Barbarossa 96.
Frederik Hendrik, prins van Oranje 2, 4, 7, 11, 14, 19, 21, 37, 64, 84, 86, 88, 93, 99, 135, 137, 153, 159, 161, 179, 195, 198, 215, 221, 223, 225, 226, 235, 237, 241, 242, 252, 259, 263, 270, 274, 278, 281, 283, 285, 287, 289, 292, 293, 297, 302, 304, 306, 308, 310, 312, 315, 316, 322, 326, 327, 336, 337, 339, 347, 364, 371, 383, 385, 386, 391-393, 395, 398, 403, 409-411, 415, 424, 429, 431, 435, 437, 439, 441, 445, 449, 451, 452, 457, 463, 465, 466, 474, 475, 482, 485, 491, 492, 494, 518, 531, 532, 546, 561, 565, 577, 584-586, 598, 607, 613, 620, 621, 631, 635, 638, 639, 642, 645, 647, 652, 656, 659, 671, 674, 675, 681, 684, 687, 689, 690, 691, 691, 720.
Freiburg in Breisgau 171, 184, 187, 193, 201, 218, 286, 317, 320, 322, 604.
Freinsheim, Johann 251[20].
Freinsheim, Johann *Joannis Freinshemii expositio locorvm Cornelianorvm intactorvm inteprertibvs* [sic], *avt secus acceptorum*. 251.
Freinsheim, Johann *Io. Freinshemii. specimen. paraphraseos. Cornelianæ. primvm. C. Taciti. Fragmentvm. hoc. est. Tiberiani. principatvs. qvindecim. annos. compraehendens. et. cvm. versionibvs. lingvarvm. Qvinqve. comparatvm. Edebatur Argentorati, Impensa & Typis Berneggerianis, Anno Christiano MDCXLI.* 251.
Freistadt (stad in Silezië) 125.
Fremicourt 418.
Friedberg (stad in Hessen) 72, 74, 75, 275, 279, 281, 386, 388, 392, 394, 607, 609, 629, 636, 641, 644, 650, 653, 654, 656, 664, 668, 671, 682, 712, 722, 723, 726-729.
Friedewald (plaats in Hessen) 711.
Friedland, hertog van, zie Wallenstein, Albrecht von.

Friedrich Wilhelm, keurvorst van Brandenburg 649[5], 664[8], 675, 685.
Friesen, Heinrich von 5, 57, 272.
Friesland (Friezen) 269, 270, 339, 341, 425, 436, 439, 457, 463, 465, 475, 565, 577, 584, 586, 613, 621, 631, 635, 656, 681.
Friesland (Friezen), Gedeputeerde Staten van 681.
Friesland (Friezen), Hof van 681.
Frisch, Caspar 8, 12, 14, 58, 79, 127, 141, 210.
Frischherz, Johann 71, 300.
Frisia, zie Friesland.
Fritze, Peter 5, 57, 128, 133, 272.
Fritzlar 481, 483, 485, 712, 716.
Fronto Caracotta, Hippolytus = Pierre Du Moulin 599, 612, 620, 631, 646, 651, 659, 666.
Fuentes (fort) 523, 550, 554.
Fuentes, Juan Claros de Guzmán, markies van 112, 117, 120.
Fuiren, Diderik 332[4].
Fuiren, Jörgen 332[5].
Fulda 258, 262, 264, 275, 279, 281, 317, 320, 322, 397, 405.
Fürstenberg (plaats a.d. Weser) 559.
Fürstenwalde (plaats nabij Frankfurt a.d. Oder) 233.

G

Gabbioneta, Francesco 707.
Gabeln (plaats in Bohemen?) 168.
Gades, zie Cadiz.
Gaditanum fretum, zie Straat van Gibraltar.
Gaeredani, zie Goeree.
Galaten 652.
Gall(en), graaf 730.
Gallars, Nicolas de 191.
Gallas, Matthias, graaf 16, 111, 116, 118, 254, 699, 727.
Gans, Johan 584, 598, 599, 720.
Gap, synode van (1603) 331.
Gardie, Brita de la 366, 669.
Gardie, Jacob Pontusson de la 13, 39, 57, 67, 71, 100, 192, 252, 258, 265, 273, 360, 397, 467, 511, 521, 522, 534, 542, 574, 580, 581, 591, 596, 616, 650, 670, 673, 715, 724.
Garniseia, zie Guernsey.
Gassion, Jean 302[9], 307, 308, 397, 528.
Gaston Jean-Baptiste de France, hertog van Orléans (‘Monsieur’) 117, 136, 147, 224, 373, 377, 379, 381, 607, 685.
Gasziewski, Christophe Corvinus 11, 13, 24, 26, 34, 39, 41, 45, 48, 51-53, 61, 64, 71-73, 75, 83, 86, 87, 97, 98, 109, 111, 115, 118, 133, 143, 147, 155, 159, 161, 162, 165, 169, 175, 182, 230, 276.
Gatta, Carlo della 412, 431, 435, 438.
Gault, Eustache 174, 178.

Gault, Jean-Baptiste 174, 178.
Gautier de Lille, Philippe 107.
Gautier de Lille, Philippe *Alexandreis.* 107.
Gayre (Geeres), John 308, 311, 326.
Gebhard, Justus 286.
Gedanum, zie Danzig.
Geesteranus, Arnoldus 282[6], 305.
Gelder, zie Geldern.
Gelderland 656, 675.
Geldern 242, 395, 409, 411, 439, 441, 451, 452, 454, 457, 463, 474, 476.
Gellius, Aulus 652.
Gellius, Aulus *Noctes Atticae.* 652.
Gelnhausen (stad in Ober-Hessen) 72, 74, 75, 397, 405.
Gembicki, Piotr 255[4].
Gemnicius, Petrus 105[4].
Gemünden (plaats a.d. Main) 710.
Genève 6, 12, 14, 158, 508, 562, 565, 572, 573, 575, 581, 604, 607, 609, 688, 689, 692.
Genicken, Johan 648.
Gent 285, 297, 337.
Genua 24, 26, 95, 109, 167, 335, 338, 435, 437, 438, 462, 464, 484, 485, 503, 575, 593, 604, 605, 607, 609, 623, 706, 719.
Georg Wilhelm, keurvorst van Brandenburg 5[10], 29, 34, 43, 78, 99, 128, 133, 174, 178, 181, 218, 317, 320, 322, 344, 467[8], 498, 509, 519, 533, 536, 547, 553, 579, 582, 583, 591, 618, 626[6], 628[4], 640[9], 649[3], 650[15], 653[9], 654, 661, 663, 664, 675, 676, 685[5], 686, 697, 725.
Gera (stad in Thüringen) 57, 70.
Gereformeerden XI, 176, 203, 454, 527, 551, 557, 642, 675, 677, 691.
Gerheimstein (Gerestein) (ritmeester) 727.
Gert = Spiring Silvercrona, Petter 270, 311.
Gesvres, markies van, zie Potier, François-Louis.
Geyso (Geissau, Geisa), Johann von 711.
Giacovazzi (Jaccovacci), Domenico 709.
Gibraltar 264.
Giessen (stad in Ober-Hessen) 415, 424.
Ginetti, Marzio 174, 178, 180, 511, 513, 516, 518, 564, 664[13], 668, 671.
Giustiniani, Girolamo 488.
Givet (plaats nabij Dinant a.d. Maas) 280.
Glarus (kanton) 254, 483, 496.
Glogów 44, 219, 414, 547, 685, 698.
Glückstadt 106, 414, 568.
Goa 138.
Gobing (Geling), (kolonel) 727.
Goeree 204, 291, 409, 464.
Goes, Willem 493[22], 505, 513, 526.
Goes, Willem *Specimen controversiæ, Quæ est, De Mvtvi alienatione, Inter Jurisconsultos & quosdam Grammatico-Sophistas. Auctore Lucio Vero [1640].* 493, 505, 513, 526.
Goes, Willem *Wilelmi Goesii Vindiciæ, Pro recepta De mutui alienatione sententia. Accedit specimen ejusdem Controversiæ. Lugduni Batavorum Ex officina Adriani Wijngaerden. A^{o} MDCXLVI.* 493.

Goes jr., Adriaen van der 651[5], 653, 666, 673, 683, 686.

Goes sr., Adriaen van der 651[5].
Goes, Maarten van der 651[5], 666, 673, 683, 686.
Goes, Maria van der 227.
Goes, Willem van der 651[5] add., 653, 666, 673, 683, 686.
Goldacker, Hartmann 600.
Goldene Aue (dal ten Z. van Harzgebergte) 246, 685.
Goldingen, zie Kolding.
Golilas = Grotius, Hugo 270, 294, 311, 339.
Golius, Jacobus 194[10], 223, 226.
Gollenhausen, zie Gelnhausen.
Gollnow (stad in Achter-Pommeren) 568.
Goltz, Christoffer Heinrich von der 143, 147, 150, 199, 246, 443.
Goltz, Martin Maximilian von der 219[5], 579, 615.
Gomarus, Franciscus 545[19], 563.
Gomarus, Franciscus *Disputatio de divinae praedestinationis hominum objecto.* 545, 563.
Gonzaga (kolonel), regiment van 727.
Gonzaga, Maria, hertogin van Mantua, 111, 116, 222, 224, 231, 235, 238, 245, 707.
Goodman, Godfrey, bisschop van Gloucester, 342[11], 359, 364.
Gordon, Alexander 697.
Gordon, John 628.
Gorinchem 195, 242.
Görlitz (stad in Silizië) 246, 648.
Göteborg 608.
Gothen 216, 217.
Gottenburg, zie Göteborg.
Göttingen 413, 711.
Gottorp 686.
Götz, Johann, graaf van 573.
Gouda 465.
Gouden Bul (1356) 472.
Gournay, Charles Christien de 650.
Goyon, Amaury, markies van La Moussaye, 116.
Graecia, zie Griekenland.
Graeffschap, zie Franche Comté.
Graevius, Johann Georg 121.
Graham, George, bisschop van Orkney, 166.
Graham, James, graaf van Montrose, 201, 209.
Gramont, Antoine III de, graaf van Guiche, 201, 207, 209, 225, 235, 238, 262, 264, 302, 633.
Graswinckel, Abraham 368[4].
Graswinckel, Alida 77, 267, 325, 332, 356, 368.
Graswinckel, Dirck (Theodoricus), heer van Holy, 43, 227[13], 332, 643.
Graswinckel jr., Gerrit 368[2].
Graswinckel sr., Gerrit 368[4].
Graswinckel, Jacob 332[29].
Graswinckel, Jan 332[29].

Graswinckel van Maesland, Engelbert 368[4].
Graubünden 8, 12, 14, 20, 31, 58, 79, 80, 91, 92, 107, 111, 112, 116, 118, 119, 126, 127, 141, 147, 153-155, 159, 161, 170, 176, 179, 180, 184, 186, 210, 217, 221, 229, 232, 248, 250, 257, 264, 275, 279, 300, 313, 328, 345, 357, 361, 364, 369, 370, 412, 419, 424, 523, 550, 554, 559, 560, 580, 581, 591, 617, 622, 629, 634, 636, 651, 657, 665, 667-669, 671, 682.
Graudenz (stad in Polen) 615.
Gravalosa, Francisco de 661 add., 664 add., 671 add.
Grave 195, 531, 557.
's-Gravenhage, zie Haag, Den.
's-Gravensande, Laurens van 624.
's-Gravenzande 204, 226, 249.
Greffen (Gräfen), von der (luit.-kolonel) 697.
Greiffenclau, Alexander von 698.
Greifswald (stad in Pommeren) 442, 443.
Griekenland 7, 145, 157, 189, 204, 223, 265, 333, 358, 376, 468, 537, 593, 604, 612, 623, 647, 652, 665, 686, 687.
Griekenland, hellenistisch grieks 22, 32, 63, 77, 96, 157, 189, 249, 259, 489, 500, 544.
Grieks-katholieken 158, 331, 357, 410, 508.
Griesheim (plaats nabij Darmstadt) 713.
Grimbergen (plaats in Hessen?) 397, 405.
Gripsholm (slot in Södermanland) 483.
Grisons, zie Graubünden.
Groenland 443.
Groningen 356, 439, 457, 463, 465, 491, 545, 563, 565, 586, 613, 645.
Groningen, Ommelanden van 463, 475, 491, 586, 638, 645, 647.
Gronovius, Friedrich XI, 331.
Groot, Adriana de (zuster van Grotius) 1[2], 9, 25, 28[12], 194, 268[4], 291, 396[11], 470, 471, 545[16], 563[10], 571[5].
Groot, Alida de (dochter van Willem de Groot) 194.
Groot, Anna de (dochter van Willem de Groot) 194.
Groot, Cornelia de (dochter van Grotius) 28, 43, 68, 77, 183, 194, 212, 283, 301, 470, 471, 480, 505, 555, 598, 605, 633.
Groot, Cornelis de (zoon van Grotius) IX, XIII, 2, 25, 49, 177, 194, 213, 301, 407, 409, 432.
Groot, Diederik de (zoon van Grotius) IX, XIII, 1, 2, 25, 49, 85, 164, 194, 204, 212, 213, 226, 236, 241, 259, 268, 283, 290, 291, 301, 310, 318, 326, 331, 351, 356, 367, 376, 390, 409, 432, 452, 477, 497, 554, 569, 571, 598, 619, 631, 659.
Groot, Françoise de (dochter van Willem de Groot) 194.
Groot, Jacob II de (zoon van Willem de Groot) 194, 471[6].
Groot, Jan de (vader van Grotius) XIII, 28, 77, 96[23], 103, 164, 183, 190, 194, 204[30], 223, 227, 237, 241, 258, 259, 267, 268, 276[2], 282[2], 290[2], 291[2], 301[3], 305[2], 310, 319[19], 325, 331[16], 366[2], 368, 389[2], 396[9], 419[4], 493[18], 512[9], 531[22], 571[4].
Groot, Jan de (vader van Grotius), kleinkinderen van 267.
Groot, Johan de (zoon van Willem de Groot) 194, 471[6].
Groot, Maria de (dochter van Willem de Groot) 194.

Groot, Pieter de (zoon van Grotius) IX, XIII, 1, 2, 17, 27, 28, 41, 42, 49, 50, 67, 85, 103, 122, 129, 130, 163, 194, 211, 213, 223, 236, 239, 240, 259, 260, 276, 283, 290, 301, 305, 318, 323, 330, 333, 334,

355, 356, 367, 368, 374, 375, 390, 395, 400, 407-409, 419, 420, 440, 451, 452, 458, 464, 480, 481, 501, 545, 554, 585, 598, 605, 608, 619, 620, 631, 637, 642, 643, 652, 658, 659, 666, 674, 680, 687, 720, 721.
Groot, Willem de (broer van Grotius) IX, X, XIII, 1, 9, 21, 27, 42, 49, 62, 67, 77, 84, 94, 103, 114, 121, 122, 130, 136, 144, 156, 163, 176, 177, 182, 188, 189, 190, 194, 202, 204, 211, 222, 226, 227, 236, 240, 248, 259, 266-268, 276, 282, 290, 291, 305, 310, 318, 323, 325, 330-332, 351, 355, 366-368, 373-375, 383, 389, 391, 395, 396, 399, 407-409, 419, 432, 433, 439, 440, 446, 450-452, 457, 458, 464, 470, 471, 476, 480, 488, 492, 494, 500, 501, 504, 512, 513, 525, 526, 530, 537, 539, 541, 544, 551, 555, 563, 565, 576, 584, 585, 593, 598, 599, 605, 612, 614, 619, 623, 630, 637, 642, 645, 651, 658, 665, 667, 673, 678, 679, 683, 686, 720.
Groot, Willem de (broer van Grotius) *P. Virgilii Maronis Aeneidos Liber decimus carmine jambico senario versus auctore Guilielmo Grotio. Hagae Comitis 1980.* 471.
Groot, Willem de (broer van Grotius), vrouw van, zie Graswinckel, Alida.
Gross-Glogau, zie Glogów.
Grotius, Hugo, passim.
Grotius, Hugo, passim. *De absoluto reprobationis decreto, Versio ex Anglico. Amsterdami, Apud Ioh. & Corn. Blaev. MDCXL*; zie Hoard, Samuel.
Grotius, Hugo, passim. *[Effigies Zenonis. 1639*; niet uitgegegeven*]*. 27, 50, 85, 103, 136, 157, 183, 203, 326, 351, 367, 390, 459, 480, 531.
Grotius, Hugo, passim. *[M. Annæi Lucani Pharsalia, sive, de bello Civili Caesaris & Pompeji lib. X. Ex emendatione V.C. Hugonis Grotii, cum ejusdem ad loca insigniora Notis. Quarum pars altera nunc demum prodiit. Accesserunt Variarum Lectionum Libellus: & rerum ac verborum Index Locupletissimus operâ Theodori Pulmanni & aliorum concinnati. Lugduni Bat. 1639, Jean le Maire;* geen ex. bekend*]*. 131, 132.
Grotius, Hugo, passim. *[Bouk van de Waarheyt der Christelijke Religie, geschreven van Hugo de Groot, en nu van den Eerwaardigen Welgeleerde Nicolaes Borremans Remonstrantsch Predikant verduyst, gedrukt tot Amsterdam by Cornelis Ianssen de Leeuw. ± 1650;* geen ex. bekend*]*. 481, 501, 545.
Grotius, Hugo, passim. *Ostenda loquitur* [1604]. 471, 584.
Grotius, Hugo, passim. *Hvgonis Grotii tragoedia Christvs patiens. Lvgdvni Batavorvm, Ex officina Thomæ Basson, MDVIII* [sic, pro: MDCVIII]. 9.
Grotius, Hugo, passim. *Hugonis Grotij Poemata, Collecta & magnam partem nunc primùm edita à fratre Gvilielmo Grotio. Lugdun. Batav. Apud Andr. Clouquium. Anno. 1617.* 471.
Grotius, Hugo, passim. *Bewys Van den waren godsdienst In ses Boecken gestelt By Hugo de Groot. Gedruckt in 't Iaer onses Heeren MCIↃCXXII [MDCXXII].* 545, 563.
Grotius, Hugo, passim. *Verantwoordingh van de Vvettelijcke Regieringh van Hollant Ende West-Vrieslandt, Mitsgaders Eenigher nabuyrighe Provincien / sulcks die was voor de veranderingh / ghevallen in den Jare XVJ^{c}. en XVIIJ. gheschreven by Mr Hugo de Groot. Voor desen Advocaat Fiscaal van Hollandt / Zeelandt ende West-vrieslandt / ende daar na Raadt ende Pensionaris der stadt Rotterdam ende ghecommitteert in het Collegie vande Gecommitteerde Raden vande voorseyde Landen van Hollant ende West-Vrieslandt. Met Wederleggingh van de Proceduren ende Sententien, jegens den selven De*

Groot ende anderen ghehouden ende ghewesen. Accordeert met het Latijnsch / ghedruckt tot Parys, Met Privilegie van den Coningh. 1622. 530
Grotius, Hugo, passim. *Dicta poetarvm qvæ Io. Stobævm exstant. Emendata et Latino carmine reddita ab Hvgone Grotio. Accesserunt Plutarchi & Basilii Magni de usu Græcorum Poetarum libelli. Parisiis, Apud Nicolavm Bvon, in via Iacobæa, sub signis S. Claudij, & Hominis Siluestris. MDCXXIII. Cvm privilegio regis.* 145.
Grotius, Hugo, passim. *Excerpta ex tragoediis et comoedis Græcis tvm quæ exstant, tvm qvæ periervnt: Emendata & Latinis versibus reddita ab Hvgone Grotio. Cum Notis & Indice auctorum ac rerum. Parisiis, Apud Nicolavm Bvon, in via Iacobæa, sub signis S. Claudij & Hominis Siluestris MDCXXVI. Cvm privilegio regis.* 189, 376.
Grotius, Hugo, passim. *M. Annæi Lvcani Pharsalia: sive de bello civili Caesaris et Pompeii Libri X. Ex emendatione V.C. Hvgonis Grotii, cum ejusdem ad loca insigniora Notis. Quarum pars altera nunc demum prodit. Accesserunt Variarvm Lectionvm Libellus; & rerum ac verborum Index locupletissimus, operâ Theodori Pvlmanni & aliorum concinnati. Lvgdvni Batavorum, Apud Ioannem Maire, Anno 1626.* 132.
Grotius, Hugo, passim. *M. Annaei Lvcani Pharsalia: sive de bello civili Caesaris et Pompeii Libri X. Ex emendatione V.C. Hvgonis Grotii, cum ejusdem ad loca insigniora Notis. Quarum pars altera nunc demum prodit. Accesserunt Variarvm Lectionvm Libellus; & rerum ac verborum Index locupletissimus, operâ Theodori Pvlmanni & aliorum concinnati. Lugduni Batavorum, Apud Ioannem Maire, Anno 1627.* 132, 501.
Grotius, Hugo, passim. *Sensvs librorvm sex, quos pro veritate religionis Christianæ Batavice scripsit Hugo Grotius. Lvgdvni Batavorvm, Ex Officina Iohannis Maire MDCXXVII.* 124.
Grotius, Hugo, passim. *Evripidis tragoedia Phoenissae, Emendata ex manuscriptis, & Latina facta ab Hvgone Grotio. Parisiis Apud Jacobum Ruart MDCXXX.* 399, 439.
Grotius, Hugo, passim. *Hvgonis Grotii de ivre belli ac pacis libri tres. In quibus jus naturæ & Gentium: item juris publici præcipua explicantur. Editio secunda emendatior, & multis locis auctior. Amsterdami, Apud Gvilielmum Blaevw. MDCXXXI. Cum Privilegiis S. Cæsareæ Maj. & Christianissimi Galliarum Regis.* 240.

Grotius, Hugo, passim. *Hvgonis Grotii tragoedia Sophompaneas. Accesserunt, Tragœdia ejusdem Christvs patiens, et sacri argvmenti alia, Ex editione anni MDCXVII recusa emendatiora. Amsterdami, Apud Gvilielmvm Blaev, MDCXXXV.* 177.
Grotius, Hugo, passim. *Hvgonis Grotii tragoedia Sophompaneas. Accesserunt, Tragœdia ejusdem Christvs patiens, et sacri argvmenti alia. Editio nova ab ipso Autore recognita & emendata, ut videre est pag. seq. Amsterdami, Apud Gvilielmvm Blaev, MDCXXXV.* 177.
Grotius, Hugo, passim. *Traicté de la verité de la religion chrestienne, Par Hvgves Grotivs. Traduit du Latin de l'aucteur. A Amsterdam, Chez Iean Blaev, MDCXXXVI.* 177, 205, 526.
Grotius, Hugo, passim. *Dissertatio de Coenæ administratione ubi Pastores non sunt. Item An semper communicandum per symbola. Amstelodami, Apud I. Columnam Anno Domini, 1638.* 260, 291, 334, 468, 530.
Grotius, Hugo, passim. *Dissertatio de Coenæ administratione ubi Pastores non sunt. Item an semper communicandum per symbola. Secunda editio correctior. Anno Domini 1639.* 260, 291.
Grotius, Hugo, passim. *Hugonis Grotii Poemata, Per Guil. Grotium denuo edita, aucta, & emendata. Lugduni Batav. Apud Hieronymum de Vogel. MDCXXXIX.* 164, 189, 471.
Grotius, Hugo, passim. *Hugo Grotius. De veritate religionis Christianæ. Editio Quinta, prioribus auctior, & emendatior. Quibus accessit. Ejusdem Tractatus de unitate & Pace concordiæ Ecclesiæ. Lugduni Batavorum. Ex officinâ Ioannis Maire, An. Dom. 1639.* 439, 440.
Grotius, Hugo, passim. *Apologeticvs eorvm qvi Hollandiæ Vvestfrisiæque & vicinis quibusdam nationibus ex legibus præfuerunt ante mutationem que euenit anno MDCXVIII. Scriptvs ab Hvgone Grotio I.C. Antehac Fisci Hollandici, Zelandici, Vvestfrisici Aduocato, ac post adsessore oppidi Rotterodamensis, & inter curatores reipublicæ Hollandicæ ac Vvestfrisicæ delegato. Cùm refutatione eorum quæ aduersus ipsum, atque alios acta ac iudicata sunt. Parisiis, MDCXXXX.* XI, 10, 130, 164, 190.
Grotius, Hugo, passim. *Christs passion. A tragedie. With annotations. London, Printed by Iohn Legatt. MDCXL.* XI, 9, 121.
Grotius, Hugo, passim. *Commentatio ad Loca quædam N. Testamenti quæ de Antichristo agunt, aut agere putantur, expendenda ervditis. Amstelodami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev, MDCXL.* X, 1, 10, 21, 27, 42, 49, 62, 67, 77, 84, 85, 94, 103, 114, 122, 124, 129-131, 136, 144, 156, 157, 163, 176, 177, 182, 184, 188-190, 194, 202, 212, 222, 223, 226, 236, 240, 248, 249, 259, 260, 266, 268, 276, 282, 283, 290, 305, 306, 310, 318, 323-325, 330-332, 334, 348-351, 355, 374, 390, 400, 408, 426, 432, 440, 446, 458, 465, 468, 476, 480, 488, 501, 530, 538, 544, 551, 555, 577, 594, 599, 606, 611, 637, 646, 651, 652, 658, 659, 666, 680, 683, 687.
Grotius, Hugo, passim. *Commentatio ad Loca quædam N. Testamenti quæ de Antichristo agunt, aut agere putantur, expendenda ervditis. Amstelodami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev, MDCXL.* [2e ed.]. 240, 276, 290, 305, 318, 330, 348, 408, 513, 525.
Grotius, Hugo, passim. *Disqvisitio an Pelagiana sint ea Dogmata quæ nunc sub eo nomine traducuntur. Parisiis, Apud Gvilielmvm Pelé, viâ Iacobæâ, sub signo Crucis Aureæ. MDCXXXX.* XI, 21, 130, 164, 190.
Grotius, Hugo, passim. *Explicatio Decalogi Vt Græce exstat, Et quomodo ad Decalogi locos Euangelica præcepta referantur. Amstelodami, Apud Ioh. &*

Cornelivm Blaev. MDCXL. X, XI, 2, 10, 27, 42, 63, 67, 77, 84, 85, 95, 103, 129-131, 136, 157, 164, 176, 177, 182, 190, 195, 212, 223, 226, 236, 239, 240, 249, 259, 260, 266, 268, 276, 282, 290, 305, 310, 318, 323, 325, 330, 332, 348, 349, 351, 355, 374, 390, 400, 408, 426, 432, 446, 458, 465, 476, 480, 488, 501, 538, 541, 551, 555, 594, 606, 611, 651, 658, 666, 683, 687.
Grotius, Hugo, passim. *Explicatio trium utilissimorum locorvm N. Testamenti: Capitis I Pauli ad Ephesios. Posterioris partis capitis II Iacobi, commatis IX [sic, pro: XIV] & sequentium. Capitis III Epistolæ I Ioannis. In quibus agitur de fide & operibvs. Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev, MDCXL.* X, XI, 1, 9, 10, 21, 27, 28, 42, 49, 62, 64, 67, 77, 84, 85, 95, 103, 114, 129, 130, 136, 156, 157, 164, 176, 177, 182, 190, 195, 212, 223, 226, 236, 240, 248, 249, 259, 260, 266, 268, 276, 282, 290, 305, 310, 318, 323, 325, 330-332, 348, 349, 351, 355, 374, 390, 400, 408, 426, 432, 446, 458, 465, 476, 480, 488, 501, 538, 551, 555, 594, 606, 611, 651, 658, 666, 683, 687.
Grotius, Hugo, passim. *In obitum Viri Clarissimi Petri Cunæi I.C.* in: *Viri Cl. Petri Cvnæi J.C. Orationes Varii Argumenti... Lugduni Batavorum Ex Officina Isaaci Commelini, Anno MDCXL.* 451.
Grotius, Hugo, passim. *C. Corn. Tacitvs ex I. Lipsii Editione cum Not. et Emend. H. Grotii. Lvgdvni Batavorvm, Ex Officina Elzeviriana. Anno 1640.* XI, 96, 131, 137, 157, 164, 183, 190, 204, 227, 249, 268, 356, 367, 375, 390, 471, 531, 687.
Grotius, Hugo, passim. *Hvgo Grotivs De veritate religionis Christianæ. Editio Nova, additis annotationibus in quibus testimonia. Parisiis, Sumptibus Seb. Cramoisy, Typographi Regij. MDCXL. Cvm privilegio regis.* XI, 21, 120, 121, 130, 141, 144, 146, 158, 164, 177, 182, 190, 203, 267, 290, 305, 310, 318, 324, 326, 351, 367, 374, 375, 383, 390, 399, 408, 419, 420, 440, 457, 458, 481, 501, 520, 522, 526, 539, 563, 577, 611.
Grotius, Hugo, passim. *Hvgo Grotivs De veritate religionis Christianæ. Editio Nova, additis annotationibus in quibus testimonia. Ivxta exemplar Parisiense. Sumptibus Seb. Cramoisy, Typographi Regii MDCXL. Cvm privilegio regis. [J. Janssonius].* XI, 457, 658, 679.
Grotius, Hugo, passim. *Hugo Grotius De veritate religionis Christianæ. Editio Nova, additis annotationibus, in quibus testimonia. Lugduni Batavorum, Ex Officina*

Ioannis Maire, MDCXL. XI, 439, 440, 457, 526. 545, 563, 632, 658, 667.
Grotius, Hugo, passim. *Hugo Grotius De veritate religionis Christianæ. Editio nova* [no. 952: Nova], *additis annotationibus, in quibus testimonia. Lugduni Batavorum, Ex Officinâ Joannis* [no. 952: Ioannis] *Maire, MDCXL*. XI, 439, 440, 632.
Grotius, Hugo, passim. *Hvgonis Grotii Annotationes in libros Evangeliorvm. Cum tribus tractatibus & Appendice eo spectantibus. Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXXXXI.* X, XI, 42, 60, 63, 77, 84, 85, 103, 141, 145, 146, 164, 182, 190, 203, 212, 223, 236, 239, 240, 249, 259, 260, 266, 276, 283, 290, 305, 318, 323, 330, 331, 333, 350, 351, 356, 374, 390, 391, 399, 400, 408, 419, 420, 426, 432, 439, 440, 446, 451, 458, 464, 465, 468, 476, 477, 480, 488, 489, 492, 500, 504, 512, 525, 531, 536-538, 544, 545, 555, 563, 565, 576, 584, 593, 594, 599, 606, 611-613, 620, 623, 637, 646, 651, 652, 658, 665-667, 674, 678-680, 683, 684, 686-688. zie ook Testament, Nieuwe.
Grotius, Hugo, passim., typografische verzorging van 182, 239, 240, 259, 276, 283, 305, 334, 391, 399, 446, 458, 477, 500, 537.
Grotius, Hugo, passim. *Hvgonis Grotii Appendix ad interpretationem locorvm N. Testamenti quæ de Antichristo agunt, aut agere putantur. In qua via sternitur ad Christianorvm concordiam. Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXLI.* XI, 240, 544, 563, 594, 606, 611, 612, 620, 631, 651, 659, 666, 667, 678, 679, 683.
Grotius, Hugo, passim. *Appendix Ad interpretationem locorum Novi Testamenti quæ De Antichristo agunt aut agere putantur. In qua via sternitur ad Christianorvm Concordiam.* XI, 563, 576, 606, 611, 612, 620, 631, 646, 651, 659, 666, 667, 678, 679, 683.
Grotius, Hugo, passim. *[Commentatio] ad Prophetiam Pavli II ad Thessalonicenses (ut vulgo appellatur) capite, & Iohannis Apostoli in epistola ipsivs capite II, & IV, item ad complura Apocalypseos loca.* 538, 544, 606, 611, 612, 651, 658, 666, 678, 680, 683.
Grotius, Hugo, passim. *Explicatio decalogi Vt Græce exstat, & quomodo ad Decalogi locos Euangelica præcepta referantur.* 538, 606, 611, 612, 651, 658, 666, 678, 680, 683.
Grotius, Hugo, passim. *Explicatio trium utilissimorum locorum Novi Testamenti: Capitis I Pauli ad Ephesios. Posterioris partis capitis II Iacobi, commatis XIV & seqq. Capitis III Epistolæ I Ioannis. In quibus agitur de Fide & Operibvs.* 538, 606, 611, 612, 651, 658, 666, 678, 680, 683.
Grotius, Hugo, passim. *Hvgonis Grotii de ivre belli ac pacis libri tres. In quibus jus Naturæ & Gentium, item juris publici præcipua explicantur. Editio nova cum Annotatis Auctoris. Accesserunt & Annotata in Epistolam Pauli ad Philemonem. Amsterdami, Apud Ioh. & Cornelivm Blaev. MDCXLII.* X, 2, 17, 42, 50, 60, 63, 77, 84, 85, 129, 145, 177, 223, 331, 334, 367, 375, 390, 408, 419, 426, 468, 477, 501, 599, 620, 631.
Grotius, Hugo, passim. *Hvgonis Grotii de origine gentivm Americanarvm dissertatio. 1642.* 63.
Grotius, Hugo, passim. *Via ad pacem ecclesiasticam. In qua continentur Confessio Fidei, Secundum Conc. Trid. Confessio Fidei Avgvstana. Consvltatio Cassandri. Annota. H. Grotii in Consult. Cassandri. H. Grotii Poemata de Baptismate. Poema de Evcharistia. Disqvisitio Pelagiana. Anno MDCXLII.* 157.
Grotius, Hugo, passim. *M. Annæi Lvcani Pharsalia, sive de bello civili Cæsaris et Pompeji Lib. X. Additæ sunt in fine Hvgonis Grotii notæ Ex binis antehac editis junctæ, auctæ, correctæ. Et Thomæ Farnabii in margine, etc.*

Amsterodami Apud Ioannem Blaeuw. A^{o}. MDCXLIII. XI, 96, 131, 132, 137, 157, 163, 183, 376, 390, 391, 399, 439, 457, 468, 477, 480, 489, 501, 505, 512, 556, 631, 658, 667, 679.
Grotius, Hugo, passim. *Hugonis Grotii Annotata ad Vetus Testamentvm. Tomvs I. Lvtetiæ Parisiorvm, Sumptibus Sebastiani Cramoisy, Regis & Reginæ Architypographi, et Gabrielis Cramoisy. viâ Iacobæâ, sub Ciconiis. MDCXLIV. Prostant Amsterdami, Apud Iohannem Blaev ...Tomvs II ...Tomvs III.* 95, 349, 426, 605, 620, 624, 631, 658, 679.
Grotius, Hugo, passim. *La verité de la Religion Chrestienne. Ouurage traduit du Latin de Monsieur Grottius* [sic] *Ambassadeur de la Reine & Couronne de Suede, vers le Roy Tres Chrestien. A Paris. De l'Imprimerie des nouueaux Caracteres inuentez par Pierre Moreau Me Escriuain à Paris. Et se vend au Palais à la Salle Dauphine, par F. Rouuelin, á la Verité. [1644] Auec Priuilege du Roy.* 144, 205.
Grotius, Hugo, passim. *Hug. Grotii Poemata, omnia. Editio quarta. Lugduni Batav. Apud Hieronymum de Vogel. MDCXXXXV.* XI, 96, 131, 137, 157, 183, 391, 399, 457, 468, 477, 480, 493, 501, 512, 631, 658, 667, 679.
Grotius, Hugo, passim. *Hvgonis Grotii Annotationvm in Novvum Testamentvm, tomvs secvndvs. Parisiis, Sumptibus Authoris, Et prostant exemplaria Apud Viduam Gvlielmi Pelé. viâ Iacobæâ sub signo Crucis Aureæ. MDCXLVI.* 60, 63, 84, 103, 141, 145, 182, 324, 350.
Grotius, Hugo, passim. *Bewijs Van de Ware godts-dienst, Gestelt in ses Boecken. Als-mede: Een uyt-legginge op 't Gebedt onses Heeren Jesu Christi. Met een t'samensprake over den Doop. Ende een betrachtinge des Lydens Christi. Mitsgaders eenige Christelicke Gesangen / getrocken uyt het Oude ende Nieuwe Testament. Noch is hier achter by gevoeght een uyt-legginge des Algemeynen Send-briefs Iohannis. Met eenige Geestelicke Gedichten ende Gesangen; welcke voor desen noyt in druck zijn geweest. Alles op rijm gebracht door den Hoogh-geleerden M^{r}. Hugo de Groot, In sijn leven Ambassadeur van de Koninginne, ende Kroon Sweden* [sic], *aen den Aller-Christelicksten Koningh van Vranckryck Louys de XIII. t'Amsterdam, By de Weduwe van Rieuwert Dircksz. van Baardt. Anno*

MDCXLVIII. 545.
Grotius, Hugo, passim. *Hvgonis Grotii Annotationvm in Novvm Testamentvm pars tertia ac vltima. Cui subiuncti sunt eiusdem auctoris libri pro veritate religionis Christianæ, ita digesti vt annotata svis quæque Paragraphis sint subnexa. Parisiis, Typis Viduæ Theod. Pepingvé, & Steph. Mavcroy, viâ Citharæâ,è regione viæ Mathurinorum. MDCL.* 60, 63, 77, 84, 103, 132, 141, 145, 182.
Grotius, Hugo, passim. *Hugonis Grotii Quædam hactenus inedita, aliaque ex Belgicè editis Latinè versa, Argumenti Theologici, Juridici, Politici. Elenchum Titulorum vide pag. post Præfationem. Amstelodami, Apud Ludovicum Elzevirium, MDCLII.* X.
Grotius, Hugo, passim. *Historia Gotthorvm, Vandalorvm, & Langobardorvm: Ab Hvgone Grotio partim versa, partim in ordinem digesta. Præmissa sunt ejusdem prolegomena. Vbi Regum Gotthorum Ordo & Chronologia, cum Elogiis. Accedunt nomina appellativa & verba Gotthica, Vandalica, Langobardica, cum Explicatione. Auctorum omnium ordinem Tabula Contentorum indicat. Amstelodami, Apud Ludovicum Elzevirium, MDCLV.* X, 63, 77, 217, 375, 408, 419, 574, 669.
Grotius, Hugo, passim. *Hvgonis Grotii Annales et historiæ de rebvs Belgicis. Amstelædami, Ex Typographejo Joannis Blaev. MDCLVII. Cum Privilegiis S.C. Majestatis; & Ordd. Belgicæ Fæderatæ, nec non Holl. West-Frisiæque, per annos quindecim.* X, 63, 214, 223, 318, 331, 375, 408, 419, 420, 426.
Grotius, Hugo, passim. *Hvgonis Grotii Opera omnia theologica, in tres tomos divisa. Ante quidem per partes, nunc autem conjunctim & accuratiùs edita. Quid porro huic editioni præ cæteris accesserit, Præfatio ad Lectorem docebit. Amstelædami, Apud Heredes Joannis Blaev, MDCLXXIX. Cum Privilegiis S.C. Majestatis, Regis Christianissimi, & Ordd. Belgicæ Fæderatæ, ad annos quindecim.* 323, 348.
Grotius, Hugo, passim. *Hvgonis Grotii Opera omnia theologica, in tres tomos divisa. Ante quidem per partes, nunc autem conjunctim & accuratiùs edita. Quid porro huic editioni præ cæteris accesserit, Præfatio ad Lectorem docebit. Londini, Prostant venalia apud Mosem Pitt, ad insigne Angeli in Cæmiterio Pauli. MDCLXXIX.* 323, 348.
Grotius, Hugo, passim. *Hvgonis Grotii Opera omnia theologica, in qvatvor tomos divisa. Ante quidem per partes, nunc autem conjunctim & accuratius edita. Tomvs tertivs, continens Annotationes in Epistolas Apostolicas et Apocalypsin. Basileæ, Apud E. & J.R. Thvrnisios, Fratres MDCCXXXII.* 188, 323, 348, 383, 390, 446, 520, 522, 537.
Grotius, Hugo, passim. *Anthologia Graeca cum versione Latina Hugonis Grotii edita ab Hieronymo de Bosch. Ultrajecti e typographia B. Wild & J Altheer, MDCCXCVMDCCCXXII.* X, 145, 182, 203, 306, 326, 334, 351, 367, 390, 468, 477, 480, 493, 501, 505, 512, 531, 667.
Grotius, Hugo, passim. *Hvgonis Grotii de ivre belli ac pacis libri tres in quibvs ivs natvrae & gentivm: item ivris pvblici praecipva explicantvr Curavit B.J.A. de Kantervan Hettinga Tromp Iur. Utr. Dr. Lugduni Batavorum E.J. Brill MCMXXXIX.* 9.
Grotius, Hugo, passim. *Hugo de Groot Inleidinge tot de Hollandsche Rechts-Geleerdheid met de te Lund teruggevonden verbeteringen, aanvullingen en opmerkingen van den schrijver en met verwijzingen naar zijn andere geschriften uitgegeven en van aantekeningen en bijlagen voorzien door F. Dovring - H.F.W.D. Fischer - E.M. Meyers. Leiden 1952.* 9.

Grünberg (stad in Silezië) 579.
Gruterus, Isaacus X. *Hugonis Grotii Quædam hactenus inedita,... MDCLII*. X.
Gruterus, Janus 188.
Gruterus, Janus *Iani Grvteri Corpvs Inscriptionvm ex recensione et cvm adnotationibvs Ioannis Georgii Grævii. Amstelædami, Excvdit Franciscvs Halma, Typograph. MDCCVII*. 188.
Guébriant, Jean-Baptiste de Budes, graaf 199, 207, 485, 569, 619.
Guernsey 8, 12.
Guhrau (Góra) 44.
Guiche, graaf van, zie Gramont, Antoine de.
Guienne 109.
Guinee 354, 409, 436.
Guipuzcoa 608.
Guise 386, 388, 391, 392, 394.
Gulden Aue, zie Goldene Aue.
Guldenstern, Johann 59, 105, 125, 139, 151, 172, 233, 702.
Guler von Weinegg (jr.), Johann Peter 665, 671.
Gulik 11, 133, 397, 691, 712, 717, 720, 722, 725, 726, 728-731.
Gulik-Kleve-Berg, Johann Wilhelm, hertog van 456[8].
Günterroth, Hans Heinrich von 711.
Gustav II Adolf, koning van Zweden 37[2], 91, 97, 159[23], 162[32], 209[12], 272, 298, 469, 494[4], 495, 498, 500, 511, 518, 546, 550, 553, 568, 572, 582, 615, 618, 633, 648, 677, 686.
Gustav Gustavsson, zie Nystadt en Wasaburg, graaf van.
Guthrie, John, bisschop van Moray, 166.
Gyldenclau, Andreas, zie Gyldenklou.
Gyldenhielm, Carolus 724.
Gyldenklou, Anders Gylle 521, 715.
Gyldenløve, Christian Ulrik 427[10], 442, 443, 487, 519, 533, 557, 577, 588, 592, 603, 608, 621, 655, 715, 720, 730.
Gyllenanckar, Gabriël 29[2], 698.
Gyllenhielm, Karl Karlsson 13, 39, 57, 67, 71, 100, 192, 252, 258, 265, 273, 360, 397, 467, 511, 522, 534, 542, 574, 580, 581, 596, 616, 650, 670, 673.

H

Haag, Den XI, XII, 95, 104, 129, 195, 227, 241, 282, 301, 311, 332, 368, 374, 395, 403, 407, 425, 465, 476, 481, 493, 499, 555, 557, 571, 602, 605, 625, 635, 645, 664.
Haag, Den (plaats van verzending) 1, 2, 4, 28, 29, 42, 43, 68, 77, 90, 104, 123, 130, 137, 164, 184, 195, 214, 227, 241, 268, 291, 314, 326, 357, 367, 368, 369, 383, 384, 409, 411, 413, 426, 440, 441, 452, 453, 466 471, 481, 482, 494, 495, 505, 506, 519, 532, 533, 545, 546, 555, 556, 558, 566, 567, 578, 589, 599, 600, 603, 624, 625, 637, 638, 646, 647, 659, 660, 674, 675, 683, 685, 721.
Haag, Den, Grote Kerk te 572.
Haag, Den, Hoogstraat te 602.
Haag, Den, verdrag van (1614) 518, 682.
Haderslev 16, 69.
Hadrianus, Publius Aelius (keizer) 324.
Hadsbergen, zie Hasbergen.
Haes, de 395.
Haes, Gilles de 91^{8}, 153^{6}, 186, 199, 225, 229, 232, 233, 235, 238, 245, 254, 258, 264, 279, 345, 347, 361, 363, 364, 473, 712.
Hafnia, zie Kopenhagen.
Haga, Cornelis 7, 38, 143, 348.
Haga, zie Haag, Den.
Hagenau 320, 457, 461, 464, 500-503, 517.
Hainaut, zie Henegouwen.
Halberstadt 70.
Halberstadt (bisdom) 712.
Halil (pasja van Silistrië) 46, 700.
Hall, Joseph 285^{18}.
Hamburg 35, 57, 97, 119, 138, 151, 157, 175, 183, 226, 234, 249, 279, 297, 309, 314, 315, 335, 358, 368, 375, 387, 413, 416, 441, 444, 463, 469, 492, 542, 561, 578, 589, 614, 635, 648.
Hamburg (plaats van verzending) 30, 44, 57, 69, 78, 106, 126, 140, 168, 199, 220, 234, 246, 300, 315, 330, 414, 427, 442, 443, 444, 467, 483, 495, 506, 519, 533, 547, 559, 568, 590, 601, 615, 626, 648, 660, 676, 686, 699.
Hamburg, vredesonderhandelingen te XII, 47, 57, 83, 96, 234, 287, 293, 295, 316, 335, 338, 343, 673.
Hamilton, James, graaf van Arran, graaf van Cambridge, markies, later hertog van, 327.
Hamilton, William 706.
Hanau-Münzenberg, Amalia Elisabeth van, land-gravin-regentes van Hessen-Kassel, 6, 11, 12, 14, 16, 35, 38, 61, 64-67, 72, 73, 75, 76, 83, 92, 93, 99, 104, 111, 115, 117, 123, 128, 133-135, 137, 142, 149, 155, 160, 161, 186, 199, 200, 206, 208-210, 213, 215, 221, 234, 235, 237, 242, 247, 252, 253, 262, 263, 274, 284, 288, 292, 295, 297, 381, 388, 392, 397, 417, 424, 434, 443, 466, 481, 487, 491, 497-499, 524, 536, 540, 554, 557, 569, 571, 583, 592, 594, 618, 689, 714. 717. 723.
Handelingen 205, 324, 349, 538.
Hannique, Pierre de XII, 97, 261, 298, 580.
Hannonia, zie Henegouwen.

Hanzesteden 186, 288, 304, 317, 393, 425, 441.
Harcourt, graaf van, zie Lorraine, Henri de.
Harderwijck (schip) 409, 451.
Harderwijk 17, 122.
Häringen, zie Heringen.
Hasbergen (plaats nabij Osnabrück) 715.
Hassia, zie Hessen.
Hattstein, Philipp Eustachius von 404, 406, 430, 434, 448, 450.
Hatzfeldt und Gleichen, Franz von 48, 52, 54.
Hatzfeldt und Gleichen, Melchior von 15[3], 139[3], 185, 196, 222, 226, 229, 232, 233, 235, 245, 254, 258, 264, 279, 381, 396, 397, 400, 403, 405, 414, 417, 423, 427, 629, 636, 699, 712, 713, 715, 717, 721, 722, 726-732.
Haugwitz, Tobias von 16, 72, 74, 76, 286.
Hauterive, François de l'Aubespine, markies van 242[2], 353[4].
Havana 640.
Havelberg 56, 68.
Havelland 495, 600, 698.
Hebreeërs (Hebreeuws) 18, 32, 61, 349, 350, 537, 580, 593, 610, 631, 652, 665, 678, 686, 687.
Heenvliet, Johannes Polyander van Kerckhoven, heer van 138[11], 160[5], 607, 693.
Heetvelde, Guillaume van den 545.
Heidelberg 35, 38, 41.
Heilbronn, convent van (1633) 114.
Heinsius, Daniel 32, 42, 63, 121, 163, 189, 375, 440, 458, 465, 469, 481, 488, 489, 493, 501, 505, 513, 525, 531, 556, 566, 646, 659, 679.
Heinsius, Daniel *Danielis Heinsii Sacrarvm Exercitationvm ad Novvm Testamentvm Libri XX. In quibus Contextus Sacer illustratur, SS. Patrum aliorumque sententiæ examinantur, Interpretationes denique antiquæ aliæque ad eum expenduntur. Qvibvs Aristarchvs Sacer, emendatior nec paulo auctior, Indicesque aliquot vberrimi accedunt. Lvgdvni Batavorvm. Ex Officinâ Elseviriorum. MDCXXXIX.* 42, 63, 240, 283, 334, 556.
Heinsius, Daniel *Danielis Heinsii Poemata Avctiora. Editore Nicolao Heinsio, Dan. Fil. Lvgdvni Batavor. Apud Francis. Hegerum, A.^{o} MDCXL.* 440, 556.
Heinsius, Daniel *Danielis Heinsii Poemata Græca: et e Græcis Latine reddita; diverso tempora ac ætate conscripta, Quibus Adoptivorum liber accedit, Lvgd. Bat. Ex Officina Francisci Hegeri. MDCXL.* 556.
Heinsius, Nicolaes 556.
Heldrungen 732.
Hellevoetsluis 451, 476, 533, 546, 578.
Helvetia, zie Zwitserland.
Hemborg, zie Homburg.
Hemert (plaats in Gelderland) 353.
Henderson, Thomas 732.
Hendrik II, koning van Frankrijk 461[10].
Hendrik IV, koning van Frankrijk 113, 331.
Henegouwen 117, 275, 302, 308, 336, 338, 341, 415.
Henegouwen, Isabella van 460[5].

Hénin, Albert-Maximilien de, graaf van Bossu(t), 415.
Henriette Louise (schip) 409, 451.
Henriette Marie de France (Bourbon), koningin van Engeland 6, 11, 14, 675, 684, 706.
Hepburn, Patrick, baron Wauchton, 74.
Heppe, Johan 388, 431.
Hérault, Didier 375[13], 489[15], 512, 531, 552.
Hérault, Didier *Desiderii Heraldi de rervm iudicatarvm avctoritate libri II. Eivsdem Observationvm & emendationum liber vnus. Parisiis, Apud Olivarivm de Varennes, viâ Iacobaeâ sub signo Vasis aurei. M.DC.XL. Cum privilegio Regis.* 489, 531, 552.
Heringen (Häringen) (stad in Thüringen) 246.
Hermenstenum, zie Ehrenbreitstein.
Herpenblistus (?) 680.
Herrnhutters 507.
Herrnstadt (stad in Bohemen) 68.
Hersent, Charles 143[34].
Hersent, Charles *Optati Galli de cavendo schismate. Ad Illvstrissimos ac Reuerendissimos Ecclesiæ Gallicanæ Primates, Archiepiscopos, Episcopos. Liber paræneticvs. M.DC.XL.* 143, 146, 147, 150, 156, 159, 162, 175, 178, 180, 222, 224.
Hersfeld (stad in Hessen) 397, 405, 481.
's-Hertogenbosch XIII, 49, 195, 240, 283, 305, 409, 411, 538, 557, 584, 598, 599, 619, 620, 624, 637, 720.
's-Hertogenbosch, Illustre School te 283, 440.
's-Hertogenbosch, St. Janskerk te 1.
's-Hertogenbosch (schip) 409, 451.
Hesdin 112, 117, 118, 120, 128, 133, 135, 275, 280, 282, 317, 319, 320, 322, 415, 423-425, 436.
Hesiodus 141, 642.
Hesiodus Ἔργα καὶ Ἡμέραι. 642.
Hesiodus *Theogonia.* 141.
Hessen 14, 23, 47, 48, 61, 72-74, 76, 82, 83, 86, 94, 100, 101, 109, 111, 116, 146, 213, 220, 226, 233, 241, 246, 248, 256, 259, 271, 312, 316, 335, 337, 340, 351, 360, 367, 388, 392, 394, 397, 405, 413, 414, 482, 483, 485, 498, 545, 557, 561, 569, 583, 598, 603, 621, 635, 650, 677, 711-713, 716, 717, 722-724, 727, 728, 731.
Hessen-Darmstadt, Georg II, landgraaf van 61, 64, 65, 106, 724.
Hessen-Kassel XI, 449, 463, 487, 586.
Hessen-Kassel, huis van 14.
Hessen-Kassel, landgravin-regentes van, zie Hanau-Münzenberg, Amalia Elisabeth van.
Hessen-Kassel, Christian van 648[2], 672.
Hessen-Kassel, Wilhelm V, landgraaf van 51[8], 569[5], 648[2], 672.
Hetruria, zie Toscane.
Heuff, zie Hoeufft, Johan.
Heydt (plaats in Bohemen?) 699.
Hibernia, zie Ierland.
Hieronymus, Sophronius Eusebius 32[8], 446, 507.
Hieronymus, Sophronius Eusebius *Commentaria in Isaiam prophetam.* 446.

Hieronymus, Sophronius Eusebius *Epistola LVII Ad Pammachium.* 32.
Hildesheim 414, 615, 626, 648.
Hippolytus van Rome 189[5].
[Hippolytus van Rome] *Canon paschalis.* 189.
Hirschberg (stad in Silezië) 299, 443, 547, 579, 600, 615, 626, 648.
Hirschfeld (plaats in Silezië?) 442. zie ook Hersfeld.
Hirzel, Salomon 217[3].
Hitland (een der Orkney-eilanden) 409.
Hoard, Samuel XI, 323[4], 349, 355, 390, 432, 446, 458, 480, 501, 594.
Hoard, Samuel *Gods love to mankind. Manifested, by dis-prooving his Absolute Decree for their Damnation. Imprinted, Anno, 1633.* XI, 323.
Hoard, Samuel *De absolvto reprobationis decreto. Versio ex Anglico. Amsterdami, Apud Ioh. & Corn. Blaev. MDCXL.* XI, 323, 349, 355, 374, 390, 432, 446, 458, 480, 501, 594.
Höchst 36, 41, 155, 159, 161, 540, 713, 716.
Hoditz, Zdenko, graaf von 140.
Hoeufft, Johan 14, 20, 31, 47, 58, 71, 85, 91, 96, 103, 107, 127, 129, 154, 184, 195, 230, 244, 254, 271, 350, 403, 448, 484, 522, 534, 559, 662.
Hoeufft, Matthias 85, 96, 103, 129.
Hoesta, zie Höchst.
Hofheim (plaats in Breisgau?) 592.
Hofkirchen, Georg Lorentz, baron van 58.
Hoge Raad, zie Holland en Zeeland, Hoge Raad van.
Hogerbeets, Adriaan 584, 585.
Hogerbeets, Adriaan *Adriani Hogerbeets I.U.D. Elegia svpplex ex persona Atrebatensium ad...Ludovicum XIII...Atrebati mense Avgvsto victorem, ex pvgnatorem, triumphatorem. Ultrajecti, Apud Aegidium Roman, Academiæ Typograph. Anno MDCXL.* 585.
Hogerbeets, Adriaan *In admodvm reverendi et illvstris Domini, D. Huberti à Suetendael...anniversarium...Adriani Hogerbeets I.U.D. carmen panegyricvm. Ultrajecti, Apud Aegidium Roman, Academiæ Typograph. Anna MDCXL.* 585.
Hogerbeets, Rombout 585.
Hohenlohe, huis van XIII, 268, 291, 366, 389, 396.
Hohenlohe, hof van de graaf van 268.
Hohenlohe, Georg Friedrich van, heer van Weikersheim, 268[7], 290, 310, 319, 330, 366, 367, 389.
Hohenlohe-Langenburg, Heinrich Friedrich van 268[5], 366, 367.
Hohenlohe-Langenburg, Joachim Albrecht van 268[5], 366, 367.
Hohenlohe-Langenburg, Ludwig Kraft van 268[5].
Hohenlohe-Langenburg, Philipp van 268[5].
Hohenlohe-Langenburg, Philipp Ernst van 268[5].
Hohenlohe-Langenburg, Philipp Moritz van 268[5].
Hohenlohe-Langenburg, Wolfgang Otto van 268[5].
Hohentwiel 12, 23, 26, 30, 84, 87, 88, 412, 434, 475, 477, 479, 483, 500-503, 508, 523, 524, 528, 529, 535, 540, 543, 570, 572, 581, 591, 593, 604, 607, 609, 622, 629, 636, 664, 668, 671, 682.

Hohentwiel, goeverneur van, zie Widerholdt, Konrad.
Hohenzollern, Anna Catharina van 589.
Hohenzollern, Johann Georg, rijksgraaf van 589.
Holland 7, 11, 14, 25, 38, 40, 49, 50, 58, 62, 65, 66, 85, 95, 98, 113, 117, 120, 128, 134, 135, 149, 150, 161, 166, 175, 181, 197, 198, 206, 216, 218, 221, 237, 248, 249, 263, 267, 279, 280, 294, 301, 304, 309, 316, 318, 321, 344, 355, 363-365, 379, 380, 382, 386, 405, 406, 420, 429, 433, 436-438, 450, 455, 463, 470, 474, 478, 485, 486, 495, 504, 513, 516, 517, 519, 524, 528, 529, 534, 535, 540, 543, 558, 561, 564, 567, 568, 571, 573, 575, 579, 586, 589, 591, 602, 609, 610, 613, 621, 624, 631, 641, 656, 661, 666, 680.
Holland, Ridderschap van 613, 631, 670.
Holland, Staten van 104, 123, 140, 226, 241, 259, 326, 366, 440, 614, 625, 638, 640, 656, 674.
Holland en Zeeland, Hof van 129, 226, 227, 241, 276, 368, 408, 602.
Holland en Zeeland, Hoge Raad van 165, 189, 226, 227, 241, 326, 366, 408, 439, 493, 642, 666, 674.
Holsatia, zie Holstein.
Holste (Holstenius), Lucas 719[6].
Holstein 16, 246, 427, 686.
Holstein, hertog van, zie ook Sleeswijk-Holstein, hertog van.
Holstein-Gottorp, Johann, hertog van 301.
Holte, Georg von 413.
Holten 53.
Homburg 35, 38, 41.
Homerus 141, 303.
Homerus *Odyssea.* 141, 303.
Honderdjarige oorlog 175.
Hongarije 11, 97, 156, 161, 197, 221, 230, 264, 272, 279, 282, 472.
Hongarije, koning van, zie Ferdinand III.
Hooft, Pieter Cornelisz. 385.
Hooghstraten, graaf van, zie Lalain, Charles de.
Hooglied 614.
Hooker, Richard 121.
Hooker, Richard *Of the Lawes of Ecclesiasticall Politie (1593).* 121.
Hoorn 198.
Hoorn, Elisabeth van 129.
Hopton, Arthur 105, 203[14].
Horatius Flaccus, Quintus 4, 256, 305, 360, 585, 681.
Horatius Flaccus, Quintus *Ars Poetica.* 681.
Horatius Flaccus, Quintus *Carmina.* 4, 360.
Horatius Flaccus, Quintus *Epistulae.* 256, 305, 585.
Horn, Gustav Karlsson IX, XII, 11, 13, 143, 147, 150, 156, 158, 161, 196, 243[1], 245, 254, 272, 279, 292, 307, 329, 330, 380, 393, 443, 484, 492, 496, 502, 508, 510, 511, 515, 523, 534, 540, 543, 560, 561, 572, 627, 664, 668.
Hospital, François de l', graaf van Rosnay, sieur du Hallier, 84, 87, 88, 226, 293, 296, 307, 309, 320, 322, 336, 338, 341, 346, 347, 352, 361, 364, 371, 373, 378, 379, 382, 385, 398, 400, 404, 406, 415, 419, 420, 422-425, 429, 431, 433, 435, 437, 445, 447, 449, 456, 460, 474, 517, 554, 596, 716.
Housseïn Pasja 107, 112, 116, 119, 132, 154.
Houwald (Hubald, Huwald), Christoph von 105[5], 579[7], 589.

Howard, Thomas, graaf van Arundel, 265.
Höxter 559, 567, 568, 583, 586, 716, 718, 719.
Hugenoten 319, 633.
Huissen 635.
Hulst 270, 367, 371, 383-385, 388, 392, 395, 398, 403, 406, 409, 417.
Humelus = Grotius, Hugo 270, 311.
Humult = Spiring Silvercrona, Petter 294.
Hurault, Philippe, graaf van Chiverny, 415.
Hus, Jan 507[7].
Hussieten 507.
Huygens, Constantijn, heer van Zuilichem, 266, 351, 417, 489.
Huyn, Gottfried, graaf van Geleen, 8, 12, 15, 38, 41, 74, 116, 118, 128, 133, 135, 457, 461, 464, 473, 474, 490, 496, 502, 511, 516, 517, 523, 532, 641, 644, 650, 653, 654, 656, 664, 668, 671, 682, 713, 715, 716, 723, 727, 730, 731.
Hyères (eilandengroep voor Toulon) 399, 402, 404, 406.
Hypsipyle 610.

I

Iamnes (tovenaar) 349, 468.
Iarnzeia, zie Jersey.
Iberus, zie Ebro.
Ibrahim, sultan der Ottomanen 83, 92, 99, 107, 111, 119, 125, 128, 134, 139, 144, 146, 148, 150, 154, 156, 160, 173, 175, 181, 186, 187, 201, 207, 210, 218, 219, 222, 225, 229-231, 235-238, 243, 252, 257, 262, 277, 281, 293, 336, 360, 387, 402, 404, 410, 412, 419, 423, 426, 430[12], 434[12], 436[5], 443, 445, 447, 450, 453, 479, 549, 574, 583, 584, 586, 587, 616.
Idrisi, zie Edrisi.
Ières, zie Hyères.
Ierland 55, 174, 234, 239, 247, 250, 285, 293, 296, 298, 308, 347, 352, 463, 553, 554, 629, 656.
Ierland, parlement van 63, 232, 262, 285.
Ierland *Declaration of the Commons House of Parliament in Ireland... (1640)* 262.
Ilhez, zie Ille.
Ille (stad in Roussillon) 562, 564, 565.
Ilmenau (stad in Thüringen) 710.
Imola 710.
India 122.
Infrasaxonia, zie Neder-Saksen.
Ingolstadt 664, 668.
Innhausen und Knyphausen, Dodo von 444.
Innhausen und Knyphausen, Enno Adam von 302, 337.
Innhausen und Knyphausen, Enno Wilhelm von 302, 337, 444, 492.
Innhausen und Knyphausen, Gemdo (?) von 444, 492.

Innhausen und Knyphausen, Tido Konrad von 444.
Innsbrück 20, 58, 79, 92, 107, 112, 116, 119, 126, 127, 141, 143, 174, 176, 178-180, 210, 217, 229, 232, 245, 272, 300, 301, 313, 329, 357, 370, 665, 671.
Innsbrück, verdrag van, zie 'Eventualvertrag'.
Insubres, zie Milaan (hertogdom).
Insula(e), zie Lille.
Iorck, zie York.
Irenaeus 189.
Irenaeus *Adversus Haereses.* 189.
Isenburg, Ernst van 346[14], 347, 352.
Islam-Ghiraï 582.
Isolani, Ettore Giovanni Ludovico, regiment van (Ramalisch regiment) 727.
Israël 18, 537.
Issdenczy (Iszdency) 275, 279, 281.
Ismut (?) 54.
Italië, passim.
Ivrea 541, 548, 604, 605, 607, 609.

J

Jaccovacci, zie Giacovazzi.
Jacobus (apostel) 652.
Jan II Kazimierz (Johan Casimir) 11, 24, 26, 33, 34, 39, 45, 48, 51, 53, 61, 64, 72, 73, 75, 87, 97, 98, 109, 111, 115, 116, 118, 120, 128, 132, 136, 143, 147, 152, 155, 158-160, 162, 165, 169, 175, 176, 179, 181, 182, 191, 193, 208, 210, 215, 230, 249, 250, 257, 262, 276, 277, 329, 386, 482, 509, 533, 582, 591, 615, 628, 649, 650, 653, 712.
Janssonius, Johannes 457, 538, 658.
Jansz., Cornelis 594, 666.
Jason 610.
Jasky, Israël Köhne, genaamd van IX, X, 32, 96, 106, 169, 191, 215, 230, 276, 315, 344, 376, 398, 401, 453, 527, 547, 595, 653, 661, 663.
Jauer (stad in Silezië) 56.
Jeannin, Pierre 530.
Jena 55, 233.
Jeracco, prins van 719.
Jersey 8, 12.
Jeruzalem 390, 421, 468.
Jesaja 390, 420.
Jezuïeten 147, 348, 389, 410, 486, 490, 491, 500, 501, 504, 646, 679, 680.
Joachimi, Albert, heer van Hoedekenskerke, 138[7], 161.
Joden (joods) 18, 32, 61, 324, 349, 350, 468, 611.
Joden (joods), sefardische 18.
Johann Georg I, keurvorst van Saksen 143, 147, 159, 174, 175, 178, 181, 272, 317, 320, 322, 372, 427, 511, 618, 711, 725.
Johann Kasimir, paltsgraaf, zie Zweibrücken, Johann Kasimir van.
Johann Sigismund, keurvorst van Brandenburg 456[8].

Johannes (apostel) 203, 324, 325, 350, 652. zie ook *Apocalyps*.
1 Johannes 188, 324, 350, 606.
Johannisberg (kasteel in Pruisen?) 509.
Johnson, Samson 124, 149, 191, 493.
Josef van Arimathea 537, 611.
Joseph, père 40[7], 201[21], 260.
Josephus, zie Flavius Josephus.
Jovinianus 311.
Juliacum, zie Gulik.
Julius Pollux van Naucratis 400.
Julius Pollux van Naucratis *Onomasticon.* 400.
Jung, Melchior 448[2].
Junius, Elisabeth 60, 265, 266, 333, 531, 539.
Junius jr., Franciscus 265[2].
Junius sr., Franciscus 265.
Junius, Maria 531.
Juppiter 4.
Jussac, François de, sieur de Saint-Preuil, 371, 405, 415, 418, 422, 424, 454, 456, 458, 460, 463, 473.
Justinianus *Codex.* 375.
Justinianus *Digesta.* 175, 332, 375, 458.
Justinianus *Institutiones.* 332.
Juvenalis, Decimus Junius 96, 112, 664.
Juvenalis, Decimus Junius *Satyrae.* 96, 112, 664.

K

Kaap de Goede Hoop 95.
Kahla (plaats in Thüringen) 710.
Kaiserswerth 717.
Kal(c)kreuth, familie 697.
Kalkar 545, 557, 561, 583, 603, 608, 621, 629, 636, 650, 655, 670, 691, 717, 718, 722, 723.
Kamerijk (Cambrai) 275, 280, 282, 320, 337, 486, 490, 491, 633.
Kamerijk (Cambrai), liga van (1508) 184.
Kamerijk (Cambrai), vrede van (1529) 461.
Kara Mustafa Kemankeş 154, 236, 238, 348, 586, 587.
Kardinaal, zie Richelieu.
Kardinaal-infante, zie Ferdinand van Oostenrijk.
Karel V, keizer 461.
Karel I, koning van Engeland XII, 6, 7, 9, 11, 13, 14, 34, 40, 52, 53, 55, 72, 74, 82, 84-87, 102, 105, 110, 114, 120, 127, 138, 142, 145, 147, 150, 159, 161, 166, 173, 174, 179, 183, 196, 200, 203, 206, 208, 209, 220, 224, 234, 249-251, 253, 263, 265, 273, 274, 278, 279, 281, 282, 285, 288, 292, 293, 295, 298, 303, 306, 308, 311, 312, 321, 326-328, 339, 341-343, 347, 353, 359, 360, 363-365, 372, 374, 382, 387, 388, 391, 393, 397, 403, 404, 414, 416, 417, 422, 424, 429, 430, 433, 436, 437, 444, 454, 456, 463, 474, 478, 490, 496, 499, 510, 543, 561, 564, 573, 574, 586, 607, 629, 636, 640, 656, 664, 675-677, 680-682, 684, 687, 689-691, 693.
Karel (II), prins van Wales 84, 86, 88, 174[19], 181, 185, 206.

Karel VIII (dauphin) 461.
Karel II, aartshertog van Oostenrijk 147.

Karel X, koning van Zweden IX, XII, 17, 67[5], 81, 97, 98, 109, 116, 261, 279, 298, 304, 371, 403, 421, 459, 461, 462, 469, 470, 541, 542, 580, 606, 632.
Karel de Stoute 460[6].
Karl Ludwig van de Palts XII 1, 5, 6, 10, 11, 14, 23, 25, 30, 33-35, 38, 40, 45, 47, 50-55, 57, 59, 61, 64, 65, 69, 72-76, 82, 85-87, 92-94, 97, 98, 100-102, 110, 113-115, 117, 118, 120, 124, 126, 127, 131, 132, 135, 142, 143, 145, 147-150, 153-155, 158, 160-162, 167, 169, 173, 174, 176, 177, 179, 181, 183, 185, 187, 188, 192, 193, 196, 200-203, 206-210, 214, 216, 220, 221, 224, 228, 230, 232, 234, 239, 247, 250, 256, 261, 263, 273, 274, 278, 282, 287, 288, 292, 293, 295, 303, 306-308, 311, 316, 319, 321, 327, 335, 338, 339, 341-343, 346, 352, 353, 360, 364, 372, 379-381, 387, 388, 391-394, 397, 403, 405, 417, 429, 430, 433, 434, 437, 444, 455, 474, 475, 478, 479, 486-489, 497, 499, 502-504, 510-512, 516, 518, 524, 532, 543, 555, 561, 572, 592, 603, 608, 618, 622, 640, 664, 676, 685, 694, 714, 725.
Karpen (?) 393.
Kassel 239, 249, 257, 264, 297, 483, 498, 547, 554, 716, 724, 726.
Kassel (plaats van verzending) 498, 570.
Keizer (keizerlijken) 16, 29, 33, 39, 44, 53, 57, 72, 75, 76, 78, 86, 88, 89, 92, 93, 103, 105, 111, 125, 128, 133, 135, 137, 139, 140, 143, 150, 161, 168, 175, 178, 180, 181, 185, 196, 200, 207, 217-219, 222, 225, 233, 243, 245, 246, 250, 255, 258, 264, 271, 288, 300, 304, 306, 307, 309, 312, 316, 317, 320, 322, 329, 359, 395, 397, 405, 414, 427, 433, 434, 437, 443, 457, 461, 462, 464, 475, 477, 479, 480, 482, 485, 487, 490, 498, 508, 519, 532, 534, 535, 540, 547, 557, 559, 567, 572, 579, 582, 588, 589, 600, 609, 626, 629, 636, 640, 641, 644, 648, 650, 655, 656, 670, 673, 683, 685, 689, 711, 713-717, 719, 721-724, 726-728, 730, 731.
Kelcronnen 682.
Keller, Georg IX, X, 139, 219, 233, 245, 315, 329, 413, 426, 442, 466, 482, 495, 506, 519, 533, 547, 559, 567, 578, 589, 600, 614, 626, 648, 650, 655, 656, 660, 675, 685.
Kennemerland 327.
Kettler, Jacob, hertog van Koerland, 216[7].
Keulen 19, 57, 77, 89, 94, 100, 101, 119, 174, 178, 180, 199, 207, 215, 242, 253, 257, 263, 271, 284, 315, 452, 494, 495, 506, 513, 516, 518, 558, 578, 592, 600, 603, 685, 691, 694, 706, 713, 720-723, 729-731.
Keulen (plaats van verzending) 711, 713, 715, 716, 717, 720, 721, 722, 724, 726, 727, 728, 729, 731.
Keulen (bisdom) 454, 456, 557, 569, 586, 635, 717, 718, 722, 731.
Keulen, vredesonderhandelingen te 24, 48, 50, 51, 53, 77, 83, 96, 187, 193, 225, 234, 307, 309, 316, 513, 516, 518, 562, 564, 605, 607, 609, 668, 673.
Khevenhüller, Georg Augustin 721[6].
King, James 414[7], 416, 424, 430, 444, 463.
Kinschot, Jasper (Caspar) van 227, 241.
Kinschot, Nicolaas van 183, 599[12].
Kleef 456, 691.
Kleef (land van) 557, 670, 722.
Klein-Azië 350.
Klitzing, Johann Kaspar von 284[9], 288, 295, 297.
Klundert (plaats in Staats-Brabant) 342, 353.

Knuyt, Johan de 209[10].
Kolding (stad in Jutland) 615.
Kolin (stad a.d. Elbe in Bohemen) 80.
Koniecpolski, Stanislas 168, 387, 410, 416, 442, 455, 509, 615, 686, 702.
König, Franz Peter, genaamd von Mohr, 196[12].
Königgrätz (stad in Bohemen) 78, 139, 698, 699.
Königsegg und Rothenfels, Berchtold, graaf zu 57, 272.
Königshofen (stad in Franken) 199, 397, 405, 710.
Königsmark, Hans Christoph, graaf van 8, 12, 13, 15, 16, 30, 35, 44, 48, 52, 54, 57, 70, 74, 75, 93, 99, 101, 106, 119, 125, 128, 133, 135, 139, 140, 168, 199, 233, 252, 258, 264, 275, 279, 281, 699.
1 Koningen 95.
Koningsbergen 5, 219, 498, 519, 628, 649, 661, 676.
Koningsbergen, landdag te 344, 358, 377, 386, 401.
Konstantinopel 34, 38, 44, 54, 92, 107, 112, 116, 119, 143, 148, 152, 154, 184, 232, 236, 237, 239, 255, 275, 279, 281, 289, 348, 387, 399, 404, 406, 410, 416, 419, 427, 442, 454, 475, 484, 549, 560, 584, 587, 588, 641, 651, 657, 700.
Konstantinopel (plaats van verzending) 700.
Konstanz 19, 35, 38, 41, 70, 75, 92, 94, 98, 111, 116, 118, 175, 178, 180, 193, 196, 200, 207, 210, 229, 232, 235, 245, 254, 258, 262, 264, 275, 304, 306, 309, 330, 434, 483, 487, 490, 496, 500, 502, 503, 508, 517, 535, 604, 609, 636, 668, 682.
Konstanz, Meer van 80, 473, 496, 581.
Kopenhagen 242, 332, 486, 494, 568, 615.
Kopenhagen, universiteit van 332, 333.
Kozakken 173, 233, 277, 282, 358, 416, 479, 509, 549, 574, 583, 584, 586, 591.
Kozakken (Çaparoffski-) 410, 426, 475, 703.
Krabbe, Gregers 253[8], 295, 304, 486.
Krackow, Joachim Ernst von 69, 582, 589, 628.
Kraków 255, 698.
Krebs, Johann Adam 57, 272.
Kreta 544, 563.
Kreutznach 48, 52, 54, 128, 133, 135, 142, 144, 147-150, 156, 159, 457, 461, 464, 485, 496, 499, 501-503, 511, 516, 517, 524, 528, 529, 712, 713.
Kroatië (Kroaten) 302, 308, 559, 641, 644, 726.
Krossig (Krosigk), Heinrich Philibert von IX, 7, 14, 55[2], 56, 73, 74, 76, 171, 176, 178, 181, 202, 280, 307, 704.
Kruus, Johan Jespersson 366[8], 669.
Kruus, Lars Jespersson 366[9], 578, 625, 669 add.
Kurz, Ferdinand Siegmund, graaf van Senftenau, 159[15], 286.
Küstrin 427, 442, 519, 553, 568, 578, 697, 698.
Kuttenberg (stad in Bohemen) 139.

Küttner, Johann 243.
Kuysten, Hendrick 624.
Kwidzyn (Marienwerder) 33, 78.

L

Labbé, Charles 121[7], 375[13], 512, 677.
Lacke, Filip 45[7], 78.
Lactantius, Lucius Caecilius Firmianus 325.
Lactantius, Lucius Caecilius Firmianus *Divinae Institutiones.* 325.
La Fère (plaats a.d. Oise) 225.
Lagau (plaats in Brandenburg?) 559, 568, 578, 600.
La Grange le Roy (?) 415.
Lahn (rivier) 52, 54, 248, 250.
Lalain, Charles de, graaf van Hooghstraten, 337.
La Marche de Comte, Antoine de 338[11].
Lambeth, zie Londen.
Lamboy, Wilhelm, baron van 11[7], 24[21], 133[22], 275, 279, 281, 285, 293, 296, 320, 322, 336, 338, 341, 346, 347, 352, 360, 364, 418, 422, 424, 445-447, 449, 486, 490, 583, 587, 588, 629, 636, 717, 720, 722, 726-731.
La Mothe-Houdancourt, Philippe, graaf van 484[2], 514, 708.
Lampadius, Jacob 424, 722.
Landsberg (plaats a.d. Warthe) 519, 697.
Lange, Willem de 268.
Langele, Alexandrina van 337.
Langenburg (stad i.d. vlakte van Hohenlohe) 367.
Langensalza (plaats in Saksen) 246.
Langerak, Gideon van den Boetzelaer, heer van 539.
Languedoc 217, 226, 238, 320, 322, 373, 380, 382, 388, 392, 394, 422, 525, 526, 528, 529, 633, 643.
La Porte, Charles de, hertog van La Meilleraye, maarschalk van Frankrijk, 84, 87, 88, 109, 156, 159, 175, 177, 181, 187, 201, 207, 209, 225, 232, 235, 236, 238, 239, 247, 248, 250, 251, 257, 259, 261-264, 289, 293, 294, 296, 302, 303, 306-308, 311, 317, 320-322, 336, 338, 340, 341, 346, 347, 351, 352, 361, 362, 373, 379, 381, 414, 415, 418, 428, 431, 433, 435-438, 445, 447, 449, 596.
Lapschuurse Gat 285.
La Rochelle 248, 251, 293, 336, 339, 341.
Latini (latijns) XI, 131, 157, 194, 223, 349, 446, 481, 501, 563, 652, 660, 687.
Laud, William, aartsbisschop van Canterbury, 89, 185, 190, 200, 208, 228, 298, 311, 339, 342, 343, 353, 355, 364, 455, 565, 586, 682.
Lauenburg (plaats in Breisgau) 98.
Laufenburg 554, 573.
Laun (stad in Bohemen) 78.
Launay, Pierre de, sieur de la Motte et Vauferlan, 530, 551.
Launay, Pierre de, sieur de la Motte et Vauferlan *Paraphrase sur le prophète Daniel, Sedan 1624.* 551.

Launay, Pierre de, sieur de la Motte et Vauferlan *Paraphrase et Exposition sur l'Apocalypse, Tirée des sainctes Escritures & de l'histoire Par Ionas Le Buy S^r de La Perie. A Geneve, Chez Pierre Aubert. M.DC.LI.* 551.
Lausitz 139, 317, 320, 322, 534, 648.
Laussnitz, zie Lausitz.
Lauter, Martin, zie Luther, Maarten.
Léancourt, zie Liancourt.
Le Bailli, Jean 454, 456, 458, 460, 463.
Leclerc, sieur de Villeblevin 260.
Leclerc, Charles, sieur du Tremblay, 260.
Leclerc du Tremblay, François, zie Joseph, père.
Lede (beek in Vlaanderen) 341, 398, 403.
Lede, Guillaum Bette, markies van 429[7], 451.
Leeuwenstijn (Lobesteyn), zie Löwenstein.
Leganés, Diego Mexía Felípez de Guzmán, markies van 20, 31, 46, 58, 108, 175, 176, 179-181, 186, 201, 206, 210, 224, 231, 245, 247, 258, 260, 264, 287-289, 293, 296, 300, 304, 306, 307, 309, 314, 317, 320-323, 335-338, 340, 345-347, 352, 361-364, 379, 392, 393, 395, 398, 400-402, 404, 412, 418, 420, 423, 430-435, 437, 445, 447, 450, 454, 456, 459, 461, 463, 474, 475, 477, 479, 487, 489, 490, 500, 502, 503, 511-513, 516-518, 523, 543, 548, 562, 564, 570, 583, 587, 588, 604, 605, 609, 629, 636, 641, 644, 665, 667, 669, 671, 690, 692, 705, 707-709, 729.
Leicester, graaf van, zie Sidney, Robert.
Leiden 21, 63, 122, 138, 146, 160, 163, 183, 188, 189, 194, 203, 223, 226, 227, 244, 265, 310, 324, 331, 334, 349, 351, 365, 366, 368, 407, 439, 440, 444, 452, 457, 465, 468, 469, 480, 488, 493, 501, 512, 556, 566, 577, 584, 594, 610, 629, 632, 637, 646, 651, 658, 659, 666, 677, 679, 680, 686, 687.
Leie (rivier in Vlaanderen) 285, 296, 297, 310, 312, 342.
Leine (zijrivier van de Aller) 627.
Leipa (stad in N.-Bohemen) 168.
Leipzig 57, 199, 233, 258, 271, 335, 337, 340, 355, 377, 699, 730.
Leitmeritz 15, 16, 29, 57, 70, 139, 168, 185, 698.
Lembke (Lemgau), Crispin von 299.
Lencastre, Luis de 707.
Lens (plaats in Artois) 691, 693.
Leodium, zie Luik.
Leonhart, Rengert (cornet) 727.
Leonora Christina (dochter van Christiaan IV) 253.
Leopold V, aartshertog van Oostenrijk 554[9], 698.
Leopold Wilhelm, aartshertog van Oostenrijk 15[4], 289, 293, 294, 517, 532, 629, 636, 654, 656, 668, 671, 699, 713, 721-723, 726, 728, 729, 732.
Le Prévost, Paul, baron van Oysonville, 7[39], 12[21], 14, 208, 211, 225, 430, 434, 448, 450, 629, 636.
L'E(s)chelle, sieur de 415, 418.
Le Seigneur, Nicolas, sieur d'Amontot, 36, 83, 137, 167.
Leslie, Alexander, graaf van Leven, 201, 209.
Leslie, John, graaf van Rothes, 201, 209.
Leszczynski, Boguslaus, graaf van Lesno, 617.
Leszczynski, Rafael, woywode van Bels, 617[5].
Leuber, Johann 5, 57, 272.
Leucate (stad in Rousillon) 307, 309, 514.
Leucate (stad in Rousillon), goeverneur van, zie Bossost, Roger de.

Lewenhaupt (Leijonhufvud), Gustav Adolf, graaf van Raseborg en Falckestein, 244[3].
Lewenhaupt (Leijonhufvud), Karl Mauritz, graaf van Raseborg en Falckestein, 244[3], 271, 357, 473.
Lewenhaupt (Leijonhufvud), Ludwig Weirik, graaf van Raseborg en Falckestein, 244[3], 271, 357, 473.
Liancourt (stad ten N. van Parijs) 360, 364.
Licestrius, zie Sidney, Robert.
Lichtenau (plaats nabij Paderborn) 719.
Lieben 648.
Liebenburg (Löbenburg) (slot in Silezië) 519, 533, 547.
Liebenthal (plaats in Silezië) 600.
Liegnitz (stad in Silezië) 56, 68, 78, 427, 685.
Lier (stad in Spaans Brabant) 104.
Liere, Willem van, heer van Oosterwijk, 47, 83, 623.
Liesveld 366.
Lille, zie Rijssel.
Lillie, Axel 56[6], 68[2], 698.
Lilliehöök, Johan 4, 533, 568, 697.
Lilliesträm, Johan Nicodemi 519, 561, 593.
Limbourg (stad) 35, 38, 41.
Lindau 286, 330, 418, 420, 423, 515.
Lindau, verdrag van (1622) 8.
Lindsay, Alexander, bisschop van Dunkeld, 166.
Lindsay, David, bisschop van Edinburgh, 166.
Lindsay, Patrick, aartsbisschop van Glasgow, 166.
Lingau, zie Lindau.
Lingen 557.
Lintz 72.
Lippe, Christoffer von der 388, 397, 455, 478, 479, 486, 499, 718.
Lippstadt 717, 719, 721.
Lipsia, zie Leipzig.
Lipsius, Justus 164, 190, 204, 227.
Lipsius, Justus *C. Cornelii Taciti historiarvm et Annalivm libri qvi exstant, Ivsti Lipsii studio emendati & illustrati... Eivsdem Taciti liber de moribvs Germanorvm. Ivlii Agricolae vita. Incerti scriptoris dialogvs de oratoribus svi temporis... Ex officina C. Plantini: Antverpiae 1574.* 190, 204, 227.
Lipsius, Justus *Ivsti LipsI Ad Annales Corn. Taciti Liber Commentarivs, Sive Notae. Antverpiae, Ex officina Christophori Plantini, Architypographi Regij. M.D.LXXXI.* 190, 204, 227.
Lipsius, Justus *C. Cornelii Taciti Opera qvae exstant, ex Ivsti Lipsii editione vltima: et cum eiusdem ad ea omnia commentariis... Scripta et addita ab eodem singulis libris breviaria, etc. Apud C. Plantinum: Antverpiae 1585.* 190, 204, 277.
Lipsius, Justus *Ivsti LipsI Ad C. Cornelium Tacitvm Cvrae Secvndae, Apud Franciscum Raphelengium. M.D.LXXXVIII.* 190, 204, 227.
Lipsius, Justus *L. Annæi Senecæ Philosophi Opera omnia; Ex ult: I. Lipsii emendatione: et M. Annæi Senecæ Rhetoris quæ exstant; Ex And. Schotti recens. Lugd. Batav. Apud Elzevirios 1640... Tomus Secundus... Tomus Tertius. Lugdun. Batavor. Ex Officina Elseviriana. MDCXXXIX.* 614.

Lipsius, Justus *C. Corn. Tacitvs ex. I. Lipsii Editione cum Not. et Emend. H. Grotii, Lvgdvni Batavorvm, Ex Officina Elzeviriana. Anno 1640*, zie Grotius, Hugo, *C. Corn. Tacitvs... 1640*.
Lipski, Jan 262[15].
Lira, zie Lier.
Litauen 197, 358, 376, 404, 453, 486, 547, 582.
Livius, Titus 170, 177, 187.
Livius, Titus *Ab urbe condita.* 170, 177, 187.
Livonia, zie Lijfland.
Löben, Johann Friedrich von 5[3], 57, 128, 133, 272.
Lodenwarth, Wolff von 461, 464.
Lodewijk XI, koning van Frankrijk 460[7], 461.
Lodewijk XIII, koning van Frankrijk, passim.
Lodewijk XIII, brief van Schotten aan 251, 253, 256, 274, 281, 303.
Lodewijk XIII, brief van Schotten aan *Edict dv Roy, Pour la Subuention generalle du Vingtiéme, sur les denrées & Marchandises... A Paris, Chez Pierre Rocolet... M.DC.XXXX.* 634.
Lodewijk XIV, koning van Frankrijk 40, 84, 86, 174, 181, 185, 193, 279, 511, 513, 516, 517, 535, 540, 541, 550, 553, 561, 564, 622, 653, 657.
Lodigiana (streek rond Lodi) 705.
Lodron, Hieronymus, graaf 524, 528, 529.
Loevestein 124, 282, 530.
Loin (Lem), Willem van (ritmeester) 727.
Lollar (plaats in Ober-Hessen) 93, 99, 101.
Lombardije 710.
Lomelina 705.
Lona, zie Lahn (rivier).
Londen 167, 251, 298, 303, 306, 308, 311, 326, 416, 465, 501, 541, 552, 555, 592, 594, 605, 612.
Londen, Lambeth 339.
Londen, Tower te 251, 253, 303, 343, 681, 682.
Longueval, Charles Albert de, graaf van Bucquoy, 415.
Longueville, Henri d'Orléans, hertog van XI, 6, 8, 12, 15, 23, 24, 26, 36, 39, 41, 48, 52, 54, 59, 61, 64-66, 75, 87, 93, 94, 99-101, 109, 111, 115, 116, 123, 128, 133, 134, 137, 142, 147, 149, 155, 159, 161, 186, 193, 200, 206-208, 210, 215, 221, 225, 235, 239, 242, 247, 248, 250, 252, 253, 257, 259 add., 264, 271, 284, 288, 292, 295, 297, 316, 317, 319, 320, 322, 335, 337, 340, 353, 377, 386, 388, 392, 394, 397, 405, 415, 424, 434, 454, 474, 483, 485, 487, 490, 509, 511, 516, 517, 528, 529, 535, 547, 564, 569, 571, 573, 593, 595, 598, 619, 621, 630, 633, 635, 653, 654, 656, 711, 712, 716.
Loon, zie Lahn.
Loon, Arnold van 50, 67, 77, 84, 95, 96.
Lorraine, zie ook Lotharingen.
Lorraine, Charles de, hertog van Guise, 48, 583[8], 584[11], 586, 588[8].
Lorraine, Claude de, hertog van Chevreuse, 220, 256, 263.
Lorraine, François de, prins van Joinville, 48[20].
Lorraine, Henri de, graaf van Harcourt-Armagnac en Brionne, 26, 51, 54, 176, 179, 224, 225, 235, 248, 250, 257, 259-261, 263, 274-279, 281-283,

287, 289, 292, 293, 296, 304, 309, 313, 314, 317, 320-322, 335, 336, 338, 340, 345-347, 352, 361-364, 373, 377, 379, 380, 382, 385, 388, 391-393, 395, 398, 400, 402, 403, 405, 418, 420, 423, 431, 433, 435, 438, 447, 456, 459, 461, 475, 477, 479, 484, 487, 490, 500, 502-504, 511-514, 516, 518, 548, 552, 570, 632, 654, 656, 707, 708.
Lorraine, Henri de, graaf van Harcourt-Armagnac en Brionne, *Relation de la bataille de Cazal, de son siege levé, & autres exploits de cette memorable journée... Par le Comte d'Harcourt [Gazette 1640].* 294, 708.
Lorraine, Henri II de, hertog van Guise, 48[19].
Losecaat, Anna van 28, 50, 194, 291, 470.
Losecaat, Diderik van 194, 291, 470.
Losecaat, Elseline van 9, 28, 50, 194, 291, 396, 470, 471, 480, 531.
Losecaat, Frederik van 9, 28, 194, 268, 396, 470, 545, 563.
Lotharingen 84, 87, 88, 175, 252, 328, 346, 393, 517, 536, 540, 544, 553, 554, 596, 712, 730.
Lotharingen, huis van, zie ook Lorraine.
Lotharingen, Karel IV, hertog van 6, 26, 128, 129, 133, 135, 175, 178, 201, 208, 211, 248, 251, 320, 322, 336, 338, 340, 346, 347, 352, 361, 363-365, 373, 378, 379, 418, 422, 424, 583, 587, 588, 651, 655, 657, 717.
Lotharingen, Karel IV, hertog van *Narré véritable de ce qui s'est passé sur la fin du regne de Henry second... touchant la succession en faveur de la ligne masculine, & la nullité du prétendu Mariage d'entre son Altesse, & Madame la Duchesse Nicole de Lorraine.* 128.
Lotharingen, Karel IV, hertog van *Response de monsieur de Lorraine à la Declaration de Madame sa Femme [dd. 1 februari 1640].* 128.
Lotharingen, Nicole, hertogin van 128, 133, 135, 136, 175.
Lotharingen, Nicole, hertogin van *Declaration de Madame la dvchesse de Lorraine [dd. 7 januari 1640].* 128
Lotharingen, Nicole, hertogin van *Response de Madame la Duchesse de Lorraine au Manifeste, qui porte pour titre; Narré veritable de...* 128.
Loudoun, baron, zie Campbell, John.
Löwenstein, Johann Ludwig, regiment van 727.
Loys, Jacques de, heer van La Grange aux Ormes, 26.
Lübeck 157, 183, 255, 295, 411, 441, 442, 542.
Lübeck, vredesonderhandelingen te 673.
Lüben, zie Lieben.
Lucanus, Marcus Annaeus 367.
Lucanus, Marcus Annaeus *Pharsalia*, zie Grotius, Hugo, *Pharsalia [1639], 1626, 1627, 1643.*
Lucas 390.
Lucca 155, 158, 162, 180, 204, 272, 288, 292, 296, 348, 352, 389, 419, 422, 424, 430, 434, 436, 488, 525, 527, 529, 593-595, 597, 630, 719.
Lucca, kardinaal-bisschop van, zie Franciotti Marcantonio.
Luciferi Fanum, zie Sanlúcar de Barrameda.
Lucretius Carus, Titus 595.
Lucretius Carus, Titus *De rerum natura.* 595.
Lugdunum, zie Lyon.
Lugdunum (Batavorum), zie Leiden.
Luik, 38, 53, 72, 75, 84, 87-90, 93, 94, 99, 100, 102, 112, 117, 123, 133, 149, 225, 261, 264, 284, 289, 304, 309, 336, 398, 406, 418, 445, 630, 650, 654, 656.

Luna, Giovanni de 705.
Lüneburg, zie Braunschweig-Lüneburg.
Luntzmann, Heinrich 441.
Lupu, Vasilie 700.
Lusatia, zie Lausitz.
Lutetia (Parisiorum), zie Parijs.
Luther, Maarten 223.
Lutheranen (luthers) 157, 158, 564, 608, 617.
Lütmariz, zie Leitmeritz.
Luxan, Fadrique Enríquez de 107, 143, 300, 707.
Luxemburg 112, 117, 120, 222, 226, 275, 279, 281, 293, 296, 651, 657.
Luydick, zie Luik.
Luzern 20, 46, 58, 70, 71, 80, 91, 94, 112, 116, 119, 141, 170, 184, 218, 254, 329, 345, 369, 473, 483, 496.
Luzern, conferenties te (1640) 46, 127, 141, 170, 345, 369.
Lydius, Balthasar 334[24].
Lijfland 5, 29, 43, 45, 72, 86, 151, 198, 410, 455, 628, 651, 698.
Lyon 370, 419, 425, 507.

M

Maas 133, 177, 195, 208, 211, 221, 223, 242, 275, 280, 282, 302, 308, 342, 429, 583, 587, 588, 655.
Maastricht 89, 353.
Macchiavelli, Francesco Maria 562, 564, 706.
Machiavelli, Niccolò 170[5], 329.
Machiavelli, Niccolò *Il Principe.* 170.
Macedonianum, senatus consultum 458.
Macedonië 349, 611.
Madrid 104, 113, 134, 524, 527, 528, 596, 603, 607, 651, 655, 657, 667, 669, 672, 692.
Madrid, vrede van (1526) 461.
Madsdatter, Kirsten 427, 442, 443, 487, 557, 577, 588, 592, 655.
Maenus (Moenus), zie Main.
Maestertius, Jacobus 368.
Maguntiacum, zie Mainz.
Mahpeiker (sultane) 587, 700.
Mähren, zie Moravië.
Maillé, Jean Armand de, markies, later hertog van Brezé, 36[31], 39, 41, 109, 208, 211, 225[30], 248, 251, 462, 464, 490, 502-504, 511, 513, 516, 517, 524, 527, 528, 552.
Maillé, Urbain de, markies van Brezé, maarschalk van Frankrijk, 36, 225, 464, 517.
Maillé-Brezé, Claire-Clémence de 225[28], 429, 691.
Main 48, 54, 61, 62, 64-66, 87, 159, 161, 388, 392, 535, 710, 713, 716, 730, 731.
Maino, Jasone del 215[10], 237.
Mainz 8, 12, 15, 16, 36, 41, 57, 496, 524, 528, 699, 723.
Mainz (bisdom) 716.

Maire, Jean le 137, 163, 439, 440, 457, 468, 480, 481, 493, 501, 512, 526, 545, 556, 632, 637, 658.
Makkabeeërs 468.
Málaga 113, 117, 120.
Malborch, Walraven van 3.
Maldegem (plaats in Vlaanderen) 312, 327.
Maldonado, Juan Arias 70, 99.
Male, Margaretha van 460.
Malta 49, 51, 53, 132, 536, 583, 584, 586, 587.
Malvezzi, Virgilio 250, 273, 295, 303, 306, 328, 393[5], 503.
Malvezzi, Virgilio *Svcesos principales de la monarqvia de España en el anno de mili seis cientos i treinta nveve escritos por el marqves Virgilio Malvezzi del consejo de gverra de sv Magestad. En Madrid en el enprenta real. Año de M.DC.XL.* 393.
Mamres (tovenaar) 349, 468.
Mandelli, Giacomo 245, 707.
Mangot d'Orgères, Jacques 371[12].
Manrique, Garcí Gil 445, 448, 450, 484, 667, 669, 692.
Mansfeld (stad in Saksen) 147, 199, 201, 207, 210, 225, 235, 238.
Mansfeld, Philipp, graaf van 16, 56, 68, 125, 219, 246, 312, 339.
Mantigniacum, zie Mantilly.
Mantilly (plaats in Normandië) 113, 117.
Mantua 119, 512, 707.
Maraisius (Marezius), zie Desmarets, Samuel.
Marburg 61, 64, 65, 72, 74, 75, 193, 722, 724.
Marcus 421.
Maria Anna (dochter van keizer Ferdinand II, vrouw van Maximiliaan van Beieren) 35, 634.
Maria Anna (zuster van Philips IV, vrouw van keizer Ferdinand III) 337, 664.
Maria de' Medici, zie Medici. Maria de'.
Maria de Medicis (schip) 409, 451.
Maria Teresa (dochter van Philips IV, vrouw van Lodewijk XIV) 84[32], 86, 88, 174[20], 181[26], 185, 206.
Mariana, Juan de 389[24].
Mariana, Juan de *Io. Marianae Hispani. E Socie. Iesv, Historiae de rebus Hispaniae libri XX. Toleti, Typis Petri Roderici. Cum facultate & Privilegio.* 389.
Mariembourg (plaats in de Ardennen) 302, 303, 306-308.
Marienburg (Malbork) 33, 44, 56.
Marienwerder, zie Kwidzyn.
Marin(i), Charles X, 19, 30, 45, 46, 57, 69, 79, 90, 107, 126, 140, 147, 153, 159, 169, 176, 184, 195, 217, 229, 244, 248, 250, 253, 254, 271, 279, 286, 300, 313, 328, 344, 357, 369, 400, 411, 421, 422, 433, 471, 477, 483, 489, 496, 505, 506, 508, 522, 526, 534, 543, 548, 559, 560, 570, 572, 575, 580, 590, 591, 654, 662, 669, 700, 704, 706, 707, 718.
Mark (graafschap) 557.
Mark Brandenburg 78, 495.
Marmora, zee van 404.
Marokko 307, 309, 353, 404.
Maronieten 204.
Marpurgum, zie Marburg.

Mars 590.
Marschale (luitenant) 508, 523.
Marseille 174, 178, 307, 309, 419, 423, 425, 436, 573-575, 641, 644, 691, 693.
Martinitz, Jaroslav Boržita von 471.
Maseria, zie Mézières.
Masfeld, zie Mansfeld.
Massilia, zie Marseille.
Massow (plaats in Achter-Pommeren) 568.
Mathenes, Johan van 613, 631, 635, 670.
Mattheus 267, 350, 446, 536, 537, 545, 611, 652, 673, 674, 678.
Matthias (keizer) 471, 472[7].
Mauri, zie Marokko.
Maurier, Benjamin Aubéry du 260[1], 277, 302, 319, 337, 361, 428, 632.
Maurier, Louis Aubéry du IX, X, 257, 260[1], 277, 280, 302, 303, 306, 308, 319, 337, 361, 363, 364, 421, 428, 459, 461, 462, 513, 542, 632.
Maurits, prins van Oranje, graaf van Nassau 374, 444.
Mauritzburg, zie Moritzburg.
Maximiliaan I, keurvorst van Beieren 6, 23, 30, 35, 38, 80, 86, 93, 110, 128, 135, 142, 144, 147-149, 151, 159, 174, 178, 200, 207, 210, 221, 225, 232, 235, 238, 243, 244, 248, 254, 258, 264, 272, 275, 279, 281, 284, 289, 292-294, 304, 307, 309, 316, 317, 320, 322, 329, 330, 335, 341, 346, 353, 380, 417, 474, 509, 515, 536, 543, 603, 607, 630, 634, 640, 644, 650, 664, 680, 682, 711, 725. zie ook Beieren.
Maximiliaan I (keizer) 461[8].
Maxwell, John, bisschop van Ross, 166.
Mayance, zie Mainz.
Mayeren, zie Moravië.
Mayolas (‘lieutenant aux gardes’) 415.
Mazarin, Jules 6, 8, 11-13, 24, 48, 50, 51, 53, 67, 174, 178, 180, 187, 193, 225, 234, 262, 264, 371, 373, 378, 379, 381, 454, 524, 527, 529, 561, 562, 564, 593, 596, 603-605, 607, 608, 633, 640, 643, 654, 676.
Mazeria, zie Mézières.
Medea 610.
Medici, Anna de' 180.
Medici, Maria de' 247, 250, 289, 292, 296, 524.
Medici, Mattias de' 80.
Medina Las Torres, Felipe Ramírez de Guzmán, hertog van 71, 94, 99, 102, 111, 591, 617, 622.
Mediolanum, zie Milaan.
Mediomatricum, zie Metz.
Meinertzhagen 427, 487, 519, 533, 557, 577, 588, 592, 655.
Meiningen 30, 44.
Meisenheim 490.
Meissen 57, 74, 93, 99, 101, 106, 119, 135, 221, 615, 648, 685, 732.
Melanchton, Philipp 336[23].

Melander, Peter, graaf van Holzapfel, 89, 93, 159, 162, 213, 221, 249, 259, 271, 284, 288, 292, 295, 297, 367, 431, 449, 463, 487, 498, 586.
Méliand, Blaise 20, 46, 70, 91, 234, 307, 309, 369, 412.
Melinum, zie Moulins.
Melita insula (Melitenses), zie Malta.
Mellini (Millini), Ferdinando 710[15].
Mello, Francisco de, graaf van Assúmar, markies van Tor de Laguna, 80, 116, 119, 185, 232, 235, 289, 293, 296, 300, 496[4], 583, 587, 588, 636, 641, 644, 719, 722, 725, 728, 729.
Melnik (Mölnik) (stad in Bohemen) 139, 168, 198.
Melphi, zie Amalfi.
Menasseh ben Israel 18[9], 19, 60, 63.
Mendozza, Fiumara di 70.
Mengeringhausen 722.
Mercier, Edmond 551, 686.
Mercy, Franz, vrijheer van 38, 41, 144, 148, 151, 200, 207, 210, 721, 722, 726, 727.
Mersenne, Marin 266[12], 351.
Mesmes, Claude de, zie Avaux.
Messin, zie Pays messin.
Metis, zie Metz.
Metsch, Friedrich 5, 57, 272, 698.
Metz 84, 87, 88, 128, 133, 135, 144, 148, 150, 248, 251, 307, 386, 499, 529, 615.
Meursius, Johannes 17[4].
Mézeray, François Eudes de 144, 205. zie ook Grotius, Hugo, *La verité de la Religion Chrestienne...[1644]*.
Mezger, Johann Christoph 57, 272.
Mézières 175, 177, 181, 262, 264, 302.
Miaśtkowski, Adalbert (Wojciech) 34, 44, 92, 173, 232, 239, 387, 410, 416, 427, 442, 454, 475, 495.
Michaël (aartsengel) 376, 455, 612.
Michaël III Fjodorowitsj Romanow, tsaar van Moscovië 43, 123, 689.
Middelburg 165, 167, 189.
Middellandse Zee 36, 39, 41, 65, 66, 109, 159, 162, 238, 336, 341, 412, 418, 549, 586.
Mierop, Jacob van 204, 226.
Milaan 58, 62, 70, 91, 93, 98, 99, 107, 108, 140, 195, 229, 254, 294, 313, 487, 490, 496, 497, 554, 570, 593, 597, 662, 706.
Milaan (plaats van verzending) 704, 707.
Milaan (hertogdom) 20, 66, 69, 70, 99, 153, 175, 245, 254, 271, 286, 328, 335, 345, 357, 385, 419, 424, 431, 433, 435, 475, 479, 523, 550, 570, 583, 587, 588, 594, 641, 644, 667, 668, 682, 688, 692.
Milaan, goeverneur van, zie Leganés.
Milaan, verdrag van (1639) 20, 79, 107, 112, 116, 119, 523, 591.
Milaan, verdragen van (1622) 159.
Minden (Hannover) 559, 567. zie ook Münden.
Miremont (plaats in Artois) 419, 420, 423, 425.
Misnia, zie Meissen.
Mitzlaff, Joachim von 533, 582.

Moçambique 95.
Mockhel, Friedrich Richard 484[5], 496, 508, 523, 534, 549, 590, 591, 662.
Modena 525.
Moerbrugge (plaats in Vlaanderen) 339.
Moezel 8, 12, 15, 16, 48, 52, 54, 61, 64, 65, 135, 201, 208, 211, 397, 405, 583, 587, 588, 713.
Mohammed (profeet) 661.
Mohammed (Turkse prins) 583, 587.
Mohammed IV, sultan der Ottomanen 583, 584, 586, 587.
Mohammed Kuli khan 549.
Mohammed muteferrika 289.
Mohammed Pasja 107, 112, 116, 119, 150, 154.
Mohammedanen (mohammedaans) 661.
Moldavië 700.
Molinaeus, zie Du Moulin, Pierre.
Molinum, zie Moulins.
Mölnik, zie Melnik.
Molsheim (plaats in de Elzas) 627.
Mommelianum, zie Montmélian.
Mommengicum, zie Montmegny.
Moncada, Luis Guillermo de, prins van Paternò, hertog van Montalto, 709.
Moncalieri (plaats in Piemonte) 347, 352, 370, 382, 393, 395, 434.
Moncalvo 385, 388, 392.
Monetti, Marcantonio 288, 293.
Monferrato XI, 707.
Montà. Tommaso Isnardi della 231[7], 235, 238, 288, 293.
Montafia (plaats van verzending) 708.
Montague, Richard 157[11].
Montague, Richard *Appello Cæsarem. A Ivst Appeale from Two Vniust Informers. By Richard Montagu. London, Printed for Matthew Lownes 1625.* 157.
Montecallerium, zie Moncalieri.
Montferrat 286, 314, 385, 388, 392, 394, 523.
Montigniacum, zie Montmegny.
Montigny 109.
Montmegny (plaats in de Ardennen) 562, 564, 565.
Montmélian 231, 235, 238.
Montmorency, Charlotte-Marguerite de 429.
Montpellier 633.
Moravië 5, 139, 472, 507, 534, 600.
Morburg (plaats nabij Hamburg?) 519.
Morel, Charles 465.
Morel, Gilles 465.
Moritzburg (fort in Saksen?) 155, 162.
Mortaigne de Portelles, Caspar Cornelius 49[33].
Morton, Thomas 557.
Mosa, zie Maas.
Moscovia, zie Moskou. Rusland.
Mosella, zie Moezel.
Moskou 651, 657.
Motzfeldt, Magdalene 333[8].

Moulins 1, 5, 100, 110, 115, 118, 132, 142, 145, 147, 149, 154, 158, 160, 373, 378, 382, 391, 392, 403.

Mousson 346, 347, 352.
Mozes 383.
Mulai Mohammed es-Sheikh ben Zaïdan al-Asghar 307, 309.
Mühlhausen (plaats in Saksen) 246, 413, 607, 699.
Müller, Georg 251.
Münchausen (luit.-kolonel) 698.
Münden 452, 482.
Munk, Christina 166, 253, 478.
Münster 721.
Münster (bisdom) 569, 722.
Münster, vrede van (1648) 562.
Murád, zie Amurath IV.
Musch, Cornelis 393.
Mustafa chiaus 255, 419, 423, 425, 434, 436, 445, 447, 450, 485, 487, 509, 533, 583.
Mutina, zie Modena.
Mutterer, Jacob X, 29, 43, 56, 68, 78, 105, 125, 168.
Myle, Anna van der 334.

N

Náchod (Nahet) 699.
Naeltwijck, Adriaen van 28, 43, 68, 77, 96, 129, 555, 613.
Nagot, zie Nogat.
Nahet, zie Náchod.
Namen 261, 280, 282.
Namurcum, zie Namen.
Nancy 540, 543.
Nani, Giovanni 245, 709.
Nanteuil, baron van 419, 425.
Napels 70, 80, 91, 94, 99, 102, 113, 116, 117, 119, 120, 126, 155, 161, 167, 175, 180, 185, 232, 235, 238, 244, 272, 281, 288, 292, 294, 300, 304, 306, 309, 373, 378, 380, 382, 412, 418, 420, 423, 424, 431, 433, 435, 438, 456, 459, 461, 463, 464, 475, 479, 500, 502-504, 562, 564, 570, 593, 594, 597, 604, 609, 617, 681, 682, 692, 706, 707, 709, 722.
Narbonne 514, 633, 641, 644.
Nassau (Nassaus) 87.
Nassau (Nassaus) (fort) 383, 386, 392.
Nassau (Nassaus), huis van 668, 670.
Nassau, Hendrik Lodewijk, graaf van 2^{11}, 4, 11, 14^{13}, 21^{7}.
Nassau, Lodewijk van, heer van Beverweert, 675, 684.
Nassau, Louise Juliana van, keurvorstin van de Palts, 5.
Nassau-Diez, gravin van, zie Braunschweig-Wolfenbüttel, Sophia Hedwig van.
Nassau-Diez, Ernst Casimir, graaf van, stadhouder van Friesland en Groningen, 366^{5}, 465^{17}, 613^{15}.

Nassau-Diez, Hendrik Casimir I, graaf van, stadhouder van Friesland en Groningen, 284, 285[14], 296[2], 339, 367, 383, 384, 395, 403, 417, 439, 457, 463, 465, 475, 565[4], 577[14], 613, 656[5].
Nassau-Diez, Willem Frederik, graaf van, stadhouder van Friesland en Groningen, 439[5], 457. 463, 465, 475, 491, 565[4], 577, 586, 613, 621, 631, 656, 681.
Nassau-Siegen, Hendrik, graaf van 7, 11, 14.
Nassau-Siegen, Johan Maurits, graaf van 374, 429.
Nassau-Siegen, Johan de Middelste, graaf van 61.
Nassau-Siegen, Willem, graaf van 283[11], 285, 297.
Nassau-Siegen, Wilhelm Otto van 61[8], 76, 93, 99, 101, 171, 172, 199, 225, 232, 235, 238, 274, 485, 503, 511, 516, 517, 528, 529, 704.
Nassouw (schip) 451.
Natt och Dag, Åke Axelsson 566, 567, 616, 727.
Natt och Dag, Axel Åkesson 566, 567 add.
Naumburg (a.d. Saale) 699.
Nauw van Calais 109, 232, 239.
Navarra 608.
Neapolis, zie Napels.
Nebukadnezar II 390[12].
Nederland 481, 501, 526, 545, 563, 660, 671. zie ook Republiek.
Neder-Saksen 35, 225, 397.
Nemausum, zie Nîmes.
Neomagum, zie Nijmegen.
Neper, zie Dnjepr.
Nero, Tiberius Claudius (keizer) 324[14], 350.
Nestier, sieur de (adjudant) 708.
Neuburg, huis 53, 456, 727.
Neuburg en Gulik-Berg, Philipp Wilhelm, hertog van 698, 717[12].
Neuburg en Gulik-Berg, Wolfgang Wilhelm, hertog van 24[22], 89, 93, 99, 242, 263, 381, 427, 456[8], 717, 720, 725, 728.
Neufville, Nicolas de, markies van Villeroi, 84[38], 87, 88, 187, 201, 207, 209, 226, 235, 238, 287, 320, 322, 336, 338, 340, 346, 347, 352, 370, 385, 388, 392-394, 404, 406, 418-420, 422, 423, 425, 431, 435, 437, 438.
Neumark (Neu-Mark) 533.
Neurenberg 233, 246, 272, 380, 388, 579, 725.
Neurenberg, collegiaaldag te (1640) 5, 16, 23, 26, 35, 39, 44, 49, 53, 57, 61, 67, 72, 74, 76, 83, 84, 87, 106, 116, 125, 127, 132, 133, 135, 142, 147, 149, 168, 186, 210, 256, 262, 272, 286, 316, 335, 357, 388, 698, 699, 725.
Neu-Ruppin 698.
Neustadt (stad ten O. van Dresden) 70.
Neustadt (plaats nabij Eisenach) 414, 482.
Neustadt (plaats in Franken) 397, 405.
Neustadt (plaats in Sauerland) 720.
Newcastle 557.
New England 201, 207, 210.
Nicaea (Nice), zie Nizza.
Nicea, concilie van (325) 604.
Nicea, concilie van *Canones.* 604.
Nicholls, Francis 206, 288, 295.
Nicolaï, Maria (Mayke Clais) 89[2], 117[2].

Nicomedes IV Epiphanes Philopator 179[24].
Niesser, zie Dnjestr.
Nieuwe Vaart (kanaal in Vlaanderen) 339.
Nîmes 306.

Nizza (stad in Monferrato) 51, 54, 109, 180, 317, 320, 322, 474, 478, 479.
Nogat (rivier in N.-Polen) 218.
Nonius Marcellus 536.
Nonius Marcellus *De compendiosa doctrina.* 536.
Nooms, Willem, heer van Aarlanderveen, 539.
Noorderkwartier 215.
Noord-Holland 409.
Noorwegen 186, 451, 486, 568, 609.
Nördlingen 729.
Nördlingen, slag bij 243, 254, 492, 502, 561.
Norimberga, zie Neurenberg.
Normandië 8, 12, 36, 48, 51, 52, 54, 65, 74, 77, 94, 100, 102, 109, 113, 117, 120, 148, 151, 187, 248, 251, 361, 363, 365, 633.
Normannia, zie Normandië.
Nothafft (kolonel) 269.
Nothafft, Johann Heinrich, graaf van Wernberg, IX, 193, 222, 226, 268.
Nothafft von Hohenburg, Werner 269.
Nova Anglia, zie New England.
Noviodunum, zie Noyon.
Noyers, seigneur de, zie Sublet, François.
Noyon (plaats in N.-Frankrijk) 201, 207, 209, 225, 302, 307, 308, 319.
Numeri 18.
Numerianus = Amsterdam 284, 312.
Nürnberg, zie Neurenberg.
Nyköping 483, 568.
Nyköping, rijksdag te 6, 11, 69, 72, 111.
Nijmegen 410, 451.
Nystadt en Wasaburg, Gustav Gustavsson, graaf van 518, 648[6].

O

Oberursell 35, 38, 41, 457, 461, 464.
Oedipus 610.
Oehm, Johann Bernhard von 74-76, 171, 172, 274, 485, 503, 511, 516, 517, 528, 529, 704.
Oenipons, zie Innsbrück.
Oetgens van Waveren, Anthony 327.
Offenburg 641, 644.
Oldenbarnevelt, Jacob van, heer van Berkel en Rodenrijs, 28, 43, 68, 77, 85, 96, 103, 114, 129, 158, 183, 204, 555, 598.
Oldenbarnevelt, Johan van 28, 43, 555, 598.
Oldenburg (graafschap) 588, 640.
Oldenburg, Anton Gunter, graaf van 327, 386, 413.
Olivares, Gaspar de Guzmán, hertog van San Lucar, graaf van 105, 335, 338, 536, 604, 605, 607, 609, 644, 690, 692.
Ondersticht, zie Keulen (bisdom).
Onqelos, zie Aquilas.
O'Neill, Eugene 346, 347, 352.

Oostende 444.
Oostenrijk 5, 20, 48, 58, 72, 79, 90, 92, 113, 147, 159, 161, 184, 196, 197, 217, 221, 229, 231, 245, 253, 254, 264, 272, 279, 282, 294, 359, 412, 419, 462, 464, 472, 487, 490, 500, 502, 503, 543, 560, 572, 579, 591-593, 600, 617, 622, 627, 630, 658, 663, 676, 685, 699.
Oostenrijk, huis van 24, 26, 30, 35, 55, 86, 91, 112, 116, 119, 138, 174, 178, 235, 272, 274, 370, 376, 405, 412, 424, 461, 534, 540, 548, 593, 618, 634, 663, 668, 671.
Oostenrijk, Margaretha van 461[8].
Oost-Indië 123, 124, 160, 167, 215, 237, 239, 321, 340, 354, 356, 360, 375, 378, 382, 388, 403, 407, 409, 436, 449, 451, 475, 670.
Oostindische Compagnie XIII, 49, 138, 167, 237, 298, 321, 354, 355, 372, 375, 378, 382, 393, 399 add., 403, 406, 409, 413, 430, 432, 436, 440, 458, 487, 586, 605, 608, 619, 624, 637, 666, 670, 682, 691.
Oostindische Compagnie, Kamer van Amsterdam 409, 451.
Oostindische Compagnie Kamer van Delft 409.
Oostindische Compagnie Kamer van Enkhuizen 409.
Oostindische Compagnie Kamer van Hoorn 409.
Oostindische Compagnie Kamer van Zeeland 409.
Oostindische Compagnie, te Dieppe 399 add., 406, 440.
Oostindische Compagnie, Engelse 124, 285, 321, 403, 586.
Oostzee 166, 186, 220, 221, 233, 242, 590, 639, 663.
Ophir (bijbelse stad) 95, 122, 145, 183.
Opmeer, Pieter van 227[11], 241.
Oporto 270.
Opper-Silezië 626.
Optatus Gallus, zie Hersent, Charles.
Oquendo, Antonio de 3[4], 129, 133, 134.
Oran 307, 309, 353.
Oranje, prins van, zie Frederik Hendrik. Maurits.
Orba, zie Orbach.
Orbach 72, 74, 75.
Orcades, zie Orkney-eilanden.
Ordines Foederati, zie Republiek, Staten-Generaal.
Orefice, Giovanni, prins van Sanza, 52, 54, 70, 80, 94, 99, 102, 111, 116, 119, 175, 180, 709.
Öresund 166, 179.
Orkney-eilanden 377.
Orléans 305.
Orléans, Anne-Marie-Louise d', hertogin van Montpensier, 607, 685.
Orléans, Henri d', zie Longueville.
Orosius 350.
Orosius *Historiae adversus paganos.* 350.
Orpheus 114.
Orsoy 603.
Ortelsburg, zie Szczytno.
Ossenvillius, baron van, zie Le Prévost, Paul.
Ossolinski, Jerzy (Georg) 29, 33, 43, 45, 56, 69, 78, 106, 197, 216, 246, 255.
Ostein, Johann Heinrich von 562, 565, 604, 607.
Ostrel de Lières, Gilles d', burggraaf van Lières, 550, 552, 554.
Ottomaanse huis 230, 587.
Oudart, Robert 375.

Oudesteyn, Matthijs 227[10].
Ovendus (?), kardinaal 604, 608, 609, 617, 620.
Overbeck (Hoverbeck), Johann von 649[4], 675.
Overkerspel, zie Windsheim.
Overschie, Aeltgen Borre van (moeder van Grotius) 77, 190, 194, 204, 223, 241, 267, 268, 282, 290, 291, 305, 310, 325, 331, 351, 367, 374, 383, 390, 396, 399, 481, 493, 501, 556, 659.
Overschie, Frans Jacob van 366[12], 614[1].
Overijssel 326.
Ovidius Naso, Publius 9, 121, 164, 610.
Ovidius Naso, Publius *Ars amatoria.* 164.
Ovidius Naso, Publius *Heroides.* 610.
Oxenstierna, familie 27, 37, 102, 216.
Oxenstierna, Axel IX, X, 6, 13, 24, 25, 27, 37, 39, 40, 45, 46, 50, 55, 57, 64, 67, 71, 73, 81, 85, 100, 102, 107, 115, 123, 126, 128, 135, 146, 155, 156, 158, 165, 177, 186, 188, 192, 196-198, 200, 204-206, 216, 224, 243, 251, 252, 258, 261, 265, 273, 278, 287, 292, 306, 314, 315, 319, 337, 340, 345, 352, 360-362, 365, 366, 370-373, 377, 380, 385, 387, 389, 391, 396, 397, 402, 418, 419, 421, 422, 428, 433, 447, 448, 460, 467, 473, 476, 477, 479, 489, 491, 502, 511, 513, 515, 521, 522, 527, 534, 541-543, 549, 552, 564, 566, 567, 573, 574, 576, 580, 581, 587, 591, 596-598, 601, 606, 616, 620, 633, 636, 639, 643, 650, 654, 668-670, 673, 680, 685, 690, 702, 715, 724.
Oxenstierna, Bengt Bengtsson 5, 198.
Oxenstierna, Elsa 567.
Oxenstierna, Gabriel Bengtsson 13, 39, 46, 57, 67, 71, 100, 192, 252, 258, 265, 273, 360, 397, 410 add., 467, 511, 521, 522, 534, 542, 574, 580, 581, 591, 596, 626, 650, 670, 673, 715.
Oxenstierna, Gabriel Gabrielsson 37, 82, 101, 102, 127, 216, 427, 574, 669.
Oxenstierna, Gabriel Gustavsson 13, 37[1], 39, 46, 57, 67, 71, 100, 102, 192, 252, 258, 265, 273, 360, 366, 397, 428[3], 467, 511, 521, 522, 534, 542, 574, 580, 581, 591, 596, 626[3], 650, 669, 670, 673, 685[7], 694, 715.
Oxenstierna, Johan Axelsson 27, 46[4], 127, 196, 198[22].
Oxenstierna, Sigrid 626.
Oxenstierna, Ture 626[3].
Oxford 120.
Öxl, Johann Georg 57, 272.

P

Pacuvius 536.
Pacuvius *Periboea.* 536.
Paderborn 719.
Paderborn (bisdom) 712, 713, 719, 721, 722.
Padus, zie Po.
Palatinatus, zie Palts.
Palatinus princeps, zie Karl Ludwig van de Palts.

Palermo 289, 293, 296, 307.
Pallandt, Floris II van, graaf van Culemborg, 268[6], 366.
Pallavicino de Capelli, Francesco 707, 708.
Palts XII, 5, 144, 151, 201, 641, 644, 677.
Palts, huis van de 34, 40, 82, 86, 110, 113, 150, 173, 188, 192, 216, 220, 229, 234, 273, 288, 295, 341, 343, 372, 387, 389, 391, 392, 397, 430, 433, 437, 455, 474, 543, 561, 572, 607, 634, 663, 664, 676, 680, 681, 689, 725, 728.
Palts, kwestie van de 128, 132, 135, 228, 250, 256, 429, 433, 456, 487, 499, 629, 630, 634, 676, 680, 682, 689.
Palts, Beneden- 148, 174, 247, 250.
Palts, Opper- 8, 12, 15, 128, 132, 135, 250, 388, 392, 405, 728.
Palts, Eduard van de 305[13], 318, 630, 640, 664.
Palts, Elisabeth van de (dochter van Frederik V van de Palts) 228[4].
Palts, Elisabeth Charlotte van de 5[9].
Palts, Gustav van de 640, 664.
Palts, Moritz van de 608, 630, 640, 664.
Palts, Philipp van de 305[13], 318, 630, 640, 664.
Palts, Ruprecht van de 53, 72, 86, 88, 111, 113, 640, 664.
Pamplona 320.
Paniza, Luis 523, 550, 554.
Panormus, zie Palermo.
Pantalone 286.
Paraiba (plaats in West-Indië) 270.
Paravicini Capelli, Alessandra 79, 184, 195, 345, 358, 369, 411, 471, 473, 483, 496, 506, 534, 535, 549, 559, 581, 662.
Parchwitz (stad in Silezië) 16.
Parduwitz (Pardevitz) (stad in Bohemen) 105.
Parent (advokaat) 642.
Pariba, zie Paraiba.
Parma 525, 527.
Parma (hertogdom) 70, 119.
Parnambuq, zie Recife.
Parijs X, XI, XII, XIII, 1, 6, 11, 14, 20, 31, 34, 38-41, 47, 49, 51, 58, 63, 64, 68, 71, 72, 76, 81, 85, 91, 96, 103, 107, 127, 129, 154, 169, 184, 191, 224, 244, 249, 254, 257, 269, 271, 301, 330, 350, 386, 403, 407, 408, 448, 462, 463, 465, 469, 476, 480, 484, 493, 505, 513, 517, 522, 526, 530, 534, 536, 539, 544, 551, 555, 559, 562, 565, 566, 576, 580, 602, 605, 606, 610, 624, 633, 637, 642, 645, 662, 677, 679, 688, 704, 720.
Parijs (plaats van verzending) passim.
Parijs, Bastille te 260, 634, 636.
Parijs, Châtelet te 606.
Parijs, costumen van 68, 77, 85, 103, 131.
Parijs, koninklijke bibliotheek te 121, 223.
Parijs, parlement van XI, 22, 32, 48, 54, 101, 124, 141, 143, 159, 162, 175, 178, 180, 277, 375, 489, 490, 512, 520, 522, 531, 552, 642.
Pas, Manasse de, markies van Feuquières, 36[34], 39, 41, 76, 93, 99, 101, 118, 147, 150, 156, 158, 161, 162.
Pas-en-Artois 422, 423.
Passau, verdrag van (1552) 725.

Passum, zie Pas-en-Artois.
Pauliniacum, zie Poligny.
Paulus (apostel) 188, 191, 265, 324, 325, 349, 520, 538, 683.
Paus (pausdom, pauselijk) X, 22, 164, 188, 273, 468, 508, 530, 551, 594, 611, 617, 661, 666, 683. zie ook Rooms-Katholieken. Urbanus VIII.
Pautzen, zie Bautzen.
Pavese (streek rond Pavia) 705.
Pavia 162.
Pawell von Rammingen, Friedrich 142, 346, 618, 650.
Pays messin 309.
Pedemontana regio, zie Piemonte.
Pegusii (volk in India) 122.
Pelé, Guillaume 318, 330, 332, 348, 541.
Pels, Paulus IX, 5, 33, 44, 59, 108, 109, 151, 152, 172, 197, 218, 255, 358, 386, 410, 416, 454, 485, 498, 508, 581, 591, 601, 616, 628, 638, 640, 649, 663, 702.
Pels, Philips 601, 639.
Pels, Pieter 5, 33, 45, 59, 108, 109, 151, 172, 197, 218, 243, 255, 359, 386, 410, 416, 454, 485, 498, 508, 581, 591, 601, 602, 616, 628, 638, 649, 663.
Penna, zie Peronne.
Pentz, Christian von 246[11], 247, 478, 479, 519, 648.
Peretti, Alessandro, kardinaal Montalto, 706.
Peretti, Francesco, kardinaal Montalto, 275, 281, 706.
Pergens, Jacob, heer van Vosbergen, 384.
Périgueux 403, 404.
Peronne 274, 279, 336, 338, 341, 403, 406, 414, 415, 418, 422, 436, 550, 552-554, 561, 563, 633, 651, 655, 657.
Perpignan 360, 363, 364, 484, 587, 588, 641, 643, 644, 692.
Perret, René 371[11].
Persijn, Reynier van 227, 241.
Perzië 387, 399, 402, 404, 406, 454, 475, 479, 485, 511, 529, 549, 575, 651.
Petau, Denis (Dionysius Petavius) 646[1], 679, 680.
Petau, Denis (Dionysius Petavius) *Dionysii Petavii Avrelianensis e Societate Iesv Rationarivm Temporvm in partes dvas, libros decem tributum, In quo ætatum omnium sacra profanaque historia Chronologicis probationibus munita summatim traditur. Parisiis, Sumptibus Sebastiani Cramoisy, M.DC.XXXIII.* 679.
Petau, Denis (Dionysius Petavius) Διονυσιου του Πεταβιου τοῦ ἐκ τῆς ἑταιρείας Ιησοῦ Παραφρασις εμμετρος ἁπάντων τῶν τοῦ Δαβίδου Ψαλμῶν... *Dionysii Petavii e Societate Iesv Paraphrasis Psalmorvm omnium Dauidis, nec non Canticorum, quæ sparsim in Bibliis occurrunt, Græcis versibus edita, cum Latina interpretatione, quæ ipsa per se Græcè nescientibus Commentarij instar esse possit. Parisiis. Apud Sebastianvm Cramoisy, Typographum Regium, via Iacobæa, sub Cionus M.DC.XXXVIII. Cvm privilegio regis.* 647.
Petit, Samuel 32[5].
Petitpas, Maria 241[16], 266[2], 325[4].
Petricorium, zie Périgueux.
Petrus (apostel) 191, 652, 667, 673.
Petten (schip) 451.
Pezzola, Giulio 94, 99, 102, 175, 180.

Pfalz-Neuburg, Philipp Wilhelm von der, zie Neuburg en Gulik-Berg.
Pforzheim 35, 38, 41.
Pfuel, Adam von 246, 615, 648, 662, 730.
Philemon, zie *Filemon*.
Philip (regiment), zie Beck, Philipp von der.
Philippe, hertog van Anjou, later hertog van Orléans 192[9], 202[4], 478[6], 479*2*, 500[9], 501[16], 511[11], 515[4], 517[3], 524[12], 529[4], 535, 540, 541, 550, 553, 561, 564, 569[11], 616[2], 618, 622, 653, 657, 723[3].
Philippenzen 349.
Philippine 283-285.
Philippsburg 250.
Philippsburg, goeverneur van, zie Baumberger von Bairnsberg, Kaspar.
Philips II Augustus, koning der Franken 460[5].
Philips VI van Valois, koning van Frankrijk 175.
Philips II, koning van Spanje 461.
Philips III, koning van Spanje 461.
Philips IV, koning van Spanje 6, 13, 20, 31, 40, 48, 53, 58, 70, 80, 84, 91, 99, 101, 108, 113, 126, 146, 167, 180, 196, 207, 238, 277, 281, 288, 337, 370, 393, 398, 403, 404, 412, 424, 445, 448, 450, 454, 456, 457, 484, 485, 496, 514, 516, 517, 523, 525, 526, 528, 536, 543, 548, 549, 573, 574, 580, 595, 596, 604, 605, 607-609, 622, 630, 634-636, 641, 643, 644, 651, 654, 657, 661, 668-671, 680-682, 684, 688, 690, 692, 706, 707, 716, 722, 725, 726, 728, 729.
Philips de Stoute 460.
Picardië 84, 87, 88, 128, 133, 135, 156, 159, 192.
Picardie (regiment) 275, 277, 280, 282, 302.
Piccolomini, Ascanio 207.
Piccolomini, Ottavio, hertog van Amalfi, XI, 15, 29, 30, 44, 57, 70, 72, 78, 80, 108, 129, 133, 135, 140, 151, 155, 207, 220, 242, 246, 257, 261, 274, 275, 279, 281, 284, 297, 300, 304, 307, 313, 317, 327, 335, 337, 339, 340, 342, 359, 360, 386, 414, 427, 441, 474, 475, 478, 480, 485, 498, 508, 511, 523, 532, 548, 557, 560, 567, 570, 603, 627, 699, 711-713, 715, 716, 718-720, 726-729.
Pickeburg, zie Bückeburg.
Pictones, zie Poitou.
Piemonte 13, 41, 86, 108, 153, 180, 264, 345, 385, 464, 478, 479, 514, 523, 529, 552, 591, 665, 671.
Pignerol (Pinerolo) 84, 87, 88, 352, 361-363, 382, 385, 388, 392, 394, 395, 398, 400-402, 404, 405, 412, 418, 420, 422, 423.
Pillau 218, 358.
Pilsen (Plzeň) 15, 16, 29, 57, 246, 699.
Pinneberg 648.
Pinneberg (graafschap) 442, 648.
Pisa 70.

Pise, Joseph de la 293.
Pise, Joseph de la *Tableav de l'Histoire des Princes et Principavté d'Orange Divisé en quatre Parties... De l'Imprimerie de Theodore Maire. M.DC.XXXIX. Avec Privilege de Messieurs les Estats Generaux des Provinces Vnies, Pour dix Ans.* 293.
Pitsberch (Spitzemberg) (ritmeester) 727.
Pitzkerdorf (plaats nabij Danzig), (plaats van verzending) 344.
Planta, Pompeius 651[19].
Planta, Rudolf 651.
Planta von Steinberg, Rudolf 634, 651, 657, 665, 671.
Planta von Wildenberg, Ambrosius 8, 12, 14, 58, 79, 127, 141, 210.
Planta von Wildenberg, Hans Heinrich 8, 12, 14, 58, 79, 127, 141, 210.
Plato 590, 604.
Plato *Cratylus.* 604.
Plato *Timaeus.* 590.
Plautus, Titus Maccius 536.
Plautus, Titus Maccius *Menaechmi.* 536.
Plessis-Besançon, Bernard du 514, 604, 605, 607, 609, 622, 632, 633.
Plessis-Praslin, César, hertog van Choiseul, graaf du 278[3], 708.
Plettenberch, Jan van 606.
Plinius Caecilius Secundus Minor, Gaius 350.
Plinius Caecilius Secundus Minor, Gaius *Epistulae.* 350.
Plutarchus 316.
Plutarchus *Moralia.* 316.
Po 260, 275, 278, 282, 287, 301, 345, 347, 352, 357, 370, 398, 402, 404, 405, 430, 432, 434, 435, 438, 456, 461, 463, 475, 477, 479, 705, 707, 708.
Podolië (streek in de W.-Oekraine) 168, 169, 201, 210.
Poeni, zie Barbarije.
Poirino (plaats in Piemonte) 248, 250.
Poissy, incident bij XII, 304, 371, 403, 421, 448, 459-462, 470, 541, 542, 606, 632.
Poitou 248, 251, 634, 636, 691, 693.
Polen (Pools) XII, 5, 7, 24, 29, 36, 43-45, 49, 52-54, 56, 59, 74, 75, 83, 86, 88, 92, 97, 99, 105, 111, 116, 118, 119, 123, 125, 134, 139, 142, 143, 151, 152, 156, 161, 168, 169, 173, 175, 181, 191, 197, 198, 201, 210, 215, 216, 218, 219, 229, 230, 232, 233, 239, 255, 257, 262-264, 276, 277, 279, 282, 289, 293, 295, 336, 352, 358, 359, 376, 387, 401, 404, 416, 419, 426, 443, 445, 453, 454, 467, 475, 479, 482, 492, 495, 500, 507, 509, 511, 529, 549, 561, 567, 574, 582, 583, 586, 589, 591, 593, 601, 604, 615, 626, 641, 650, 651, 653, 657, 664, 675, 676, 686, 689, 697, 699, 700, 702, 703, 706, 712.
Polen, Klein- 600.
Polen, Klein-, koning van, zie Wladislas IV.
Polen, Klein-, rijksdag in, zie Warschau, rijksdag te.
Polhelm, Winand von 14, 83, 134, 206, 304, 403, 421, 459, 461, 462, 470, 498.
Poligny 274, 279.
Polikenheim (foutief voor: Polckenheim) (stad in Silezië) 299.
Polonia, zie Polen.
Polyander van Kerckhoven, Johannes, zie Heenvliet.
Polyander van den Kerckhoven, Johannes sr. 138[13], 160[6], 689.
Polycarpus, bisschop van Smyrna 653.

Pommerellen 56.
Pommeren 4, 30, 34, 78, 90, 123, 160, 182, 224, 256, 314, 478, 499, 550, 552, 553, 559, 582, 583, 651.
Pommeren, Achter- 533, 568, 578.
Pommeren, Voor- 698.
Pommeren, Anna van 388[20].
Pons Aventini, zie Pont-à-Vendin.
Pontanus, Johannes Isacius 17[5], 122[7].
Pontanus, Johannes Isacius *Joh. Isacii Pontani Discvssionvm Historicarvm Libri duo. Quibus Præcipuè quatenus & quodnam mare liberum vel non liberum clausumque accipiendum dispicitur expenditurque. Accedit, præter alia, Casparis Varrerii Lvsitani de Ophyra regione & ad eam Navigatione Commentarivs. Hardervici Gelrorvm, Excudebat Nicolaus à Wieringen Gymnasij Typographus. M.DC.XXXVII.* 122.
Pont-à-Vendin (plaats in Frans Vlaanderen) 490, 561, 563, 564.
Pontevès, Jean de, graaf van Carcès, 514[8].
Pontoise 40.
Pontus 32.
Port à Port, zie Oporto.
Portha, Ulrich von 8, 12, 14, 58, 79, 127, 141, 210.
Portugal (Portugezen) 3, 113, 117, 120, 138, 153, 215, 609, 668, 671, 709.
Poschiavo 79.
Posen, zie Poznań.
Possiacum, zie Poissy.
Potier, François-Louis, markies van Gesvres, 302[4], 336, 338, 340, 341, 346, 347, 352, 361, 362, 364, 371, 415.
Poznań 197, 198.
Poznań, woywode van 198, 219.
Praag 72, 74, 76, 471, 699, 725.
Praag, slag bij (1620) 534.
Praag, vrede van (1635) 30, 175, 178, 181, 193, 268, 272, 372, 511.
Prager Fenstersturz 471.
Presslau, zie Breslau.
Priester-Jansland (?) 720.
Proclamación Católica, zie Sala y Berart, Gaspar.
Propertius, Sextus 333.
Propertius, Sextus *Elegiae.* 333.
Propontis, zie Marmora, zee van.
Protestanten (protestants) 14, 19, 20, 22, 31, 32, 53, 58, 63, 69, 71, 79, 91, 112, 119, 120, 126, 136, 153, 157-159, 161, 164, 170, 176, 180, 184, 187-189, 193, 195, 196, 199, 217, 218, 220, 221, 224, 229, 230, 258, 264, 272, 286, 325, 328, 329, 331, 358, 359, 369, 376, 412, 453, 467, 472, 473, 483, 490, 496, 507, 523, 535, 550, 554, 567, 580, 581, 591,

604, 605, 607, 609, 612, 617, 634, 638, 654, 659, 662. zie ook Arminianen. Calvinisten. Contra-remonstranten. Gereformeerden. Hugenoten. Lutheranen. Puriteinen. Remonstranten.
Prouville, Alexandre de, baron de Tracy, 39[21], 41, 62, 65, 66.
Provence 217, 346, 373, 380, 382, 404, 406, 422, 490, 511, 513, 514, 516, 518.
Pruisen (Pruisisch) 5, 29, 33, 43, 44, 68, 69, 78, 96, 168, 377, 401, 404, 467, 485, 495, 509, 533, 547, 568, 579, 589, 591, 601, 615, 618, 649, 663, 664, 675, 676, 686, 703.
Pruisen (Pruisisch), landdag in, zie Koningsbergen, landdag te. Thorn, landdag te.
Ptolemaeus, Claudius 189, 223.
Ptolemaeus, Claudius *Mathematica constructio.* 189, 223.
Puniërs 232.
Puriteinen 365.
Purpurata, la (fort nabij Turijn) 412.
Puschman, Peter 57, 272.
Putzbisch, zie Putzig.
Putzig (Puck) (stad in W.-Pruisen) 56, 589.
Puzke, zie Putzig.
Pyreneeën 553.
Pyreneeën, vrede van de (1659) 461.

Q

Queralt, Dalmacio de, graaf van Santa Coloma, 403[9], 445[18], 643[6].
Querfurt (stad in Saksen) 93, 99, 101, 143, 147, 150.
Quesnoi (plaats in Henegouwen) 135.
Quiers, zie Chieri.
Quirascum, zie Cherasco.

R

Rabenhaupt, Ludwig von 718, 723.
Ra(c)cagni, Cesare 719.
Radboud I, koning der Friezen 269.
Radboud II, koning der Friezen 269.
Rade vorm Wald 727, 731.
Radicke (Raticken), Joachim 233, 442, 697.
Radziwiłł, Catharina 197.
Radziwiłł, Christoph (Krzystof) 197, 255[8], 299, 358, 453, 455, 486, 567, 604.
Rainton, Nicholas 308, 311, 326.
Rákóczi, Georg I, vorst van Zevenburgen, 11, 31, 62, 66, 83, 161, 197, 222, 272, 677.
Ramalisch regiment, zie Isolani.

Rammekens 270.
Ramsay, Andrew 328[3], 358.
Randwijk, Arnold van 675[7].
Rantzau, Josias, graaf van 94, 100, 102, 314[8], 317, 320, 322, 386, 388, 392, 394, 445, 447, 449.
Rappin, zie Ruppin.
Rasch, Christoph Ludwig 91[11].
Rathenau 30, 68.
Ratisbona, zie Regensburg.
Raubland (regiment), zie Rubland.
Ravenstein, Land van 242.
Rebecca (schip) 232, 239.
Rechignevoisin, Jean de, sieur de Guron, 260[9].
Recife 284, 312, 327.
Reede, Johan van, heer van Renswoude, 439.
Regensburg 232, 239, 248, 250, 272, 286, 339, 405, 560, 568, 591, 627, 636, 644, 654, 656, 664, 668, 671, 676, 685, 712, 713, 716, 718, 722-725, 727, 728, 730.
Regensburg, collegiaaldag te (1636-1637) 286.
Regensburg, rijksdag te (1640-1641) XII, 335, 339, 340, 342, 347, 352, 360, 364, 372, 379-381, 387, 388, 391, 392, 394, 417, 424, 425, 430, 433, 437, 455, 456, 474, 478, 479, 486, 487, 499, 511, 534, 536, 540, 568, 572, 579, 583, 592, 595, 600, 605, 609, 640, 711, 713, 714, 716, 718, 719, 722, 723, 725, 729, 731.
Regensperger, Nicolaus Georg 57, 272.
Regiomontium, zie Koningsbergen.
Regner van Oosterga, Cyprianus 122[12], 146[25], 183, 203, 489, 493, 505.
Regner van Oosterga, Cyprianus *Cypriani Regneri De Inivstitia Quarundam Legvm Romanorvm Libri Duo. Contra Jacobum Mæstertium JC[tum]. Adjecta est ad caput 19. [sic pro: 18] Libri 1. brevis Apologia pro manibus Petri Cunæi adversus Clavdivm Salmasivm... Lugduni Batavorum, Apud Justum Livium. MDCXL.* 122, 183, 331.
Regner van Oosterga, Cyprianus *Petri Cunaei Sententia defensa à Cypriano Regneri I.V.D. Mutuum esse alienationem. Adversus Sphalmasium Quendam, Dominum de Sancto Lupo. Lvgdvni Batavorvm, Apud Iustum Livium. MDCXL.* 489.
Reher, Pius 19[4], 417, 424.
Rehlinger, Johann Ulrich 73, 74.
Reigersberch, Maria van X, XIII, 2, 9, 21, 28, 49, 50, 65, 67, 77, 85, 95, 96, 109, 115, 130, 134, 164, 176, 183, 203-205, 212, 223, 228, 267, 276, 283, 290, 291, 306, 310, 319, 325, 351, 355, 356, 365, 368, 374, 383, 385, 395, 407-409, 420, 439, 440, 452, 458, 465, 470, 471, 480, 481, 491, 493, 501, 505, 530, 539, 544, 545, 551, 555, 565, 566, 576, 584, 585, 590, 598, 605, 610, 619, 624, 633, 637, 652, 666, 672, 686, 720.
Reigersberch, Nicolaes van IX, X, XII, 1, 2, 10, 25, 27, 37, 49, 50, 52, 65, 75, 87, 89, 98, 99, 104, 109, 117, 123, 134, 137, 148, 152, 160, 165, 179, 186, 188, 193, 208, 213, 214, 228, 237, 241, 243, 252, 263, 270, 280, 283, 294, 296, 308, 311, 321, 326, 327, 339, 341, 353, 356, 363, 373, 378, 393, 404, 415, 423, 436, 439, 449, 451, 463, 476, 478, 491,

503, 517, 528, 535, 553, 557, 574, 585, 597, 608, 621, 624, 634, 637, 642, 643, 645, 652, 655, 660, 666, 667, 670, 674, 681, 682, 688, 691.
Reigersberch, Suzanna van XIII, 65[2], 67[4], 75[2], 89[2], 117, 301[3], 396[8], 408, 571[6].
Reimann, Placidus 369[8], 497.
Reims 48, 262, 264.
Reinach, Hans (Johann) Heinrich, baron van 38, 41.
Rellem (Relm), Willem (luitenant) 727.
Remonstranten (remonstrants) XI, 1, 27, 50, 103, 157, 165, 177, 194, 195, 222, 241, 266, 267, 282, 283, 306, 323, 325, 489, 507, 545, 599, 637, 667.
Rena, zie Rhenen.
Republiek der Verenigde Nederlanden X, XI, XII, XIII, 11, 22, 24, 26, 27, 47, 50, 53, 54, 61, 93, 111, 112, 127, 133, 142, 146, 149, 155, 159, 160, 169, 172, 174, 179, 185, 186, 191, 203, 225, 231, 235, 253, 255, 257, 261, 265, 274, 277, 284, 294, 295, 306, 314, 317, 323, 336, 339, 344, 353, 358-360, 362, 372, 376-378, 392, 393, 398, 401, 414, 417, 419, 423, 425, 430, 431, 436, 444, 445, 449, 451, 456, 457, 462, 463, 467, 469, 476, 487, 500, 511, 535, 536, 547, 559, 561, 565, 566, 572, 573, 575, 579, 582, 583, 586, 588, 593, 594, 603-605, 607, 608, 612, 618, 619, 621-623, 629, 630, 640, 650, 654-656, 664, 667-671, 673, 675, 677, 687, 689-691, 720, 726.
Republiek der Verenigde Nederlanden, Raad van State 613, 631, 635, 681.
Republiek der Verenigde Nederlanden, Staten-Generaal 24 add., 26, 153, 166, 167, 173, 179, 198, 209, 237, 253, 270, 280, 295, 393, 399, 403, 406, 413, 416, 439, 441, 452, 457, 463, 532, 565, 578, 613, 614, 621, 625, 631, 635, 639, 645, 656, 663, 670, 671, 674, 675, 681, 692, 722, 726.
Republiek der Verenigde Nederlanden, titulatuur van 24, 26, 49, 51, 62, 72, 77, 83, 95.
Republiek der Verenigde Nederlanden, *Waerschovwinge dd. 14 maart 1640.* 152, 166, 174, 179, 185, 216, 218, 277.
Republiek der Verenigde Nederlanden, *Waerschovwinge dd. 19 maart 1640.* 166, 185, 218.
Republiek der Verenigde Nederlanden en Frankrijk, verdrag tussen 155, 531, 551, 554, 607, 619, 622, 623, 635, 689.
Republiek der Verenigde Nederlanden en Zweden, verdrag tussen (1640) 24, 186, 275, 280, 294, 535, 557, 558, 561, 575, 614, 625, 638-640, 656, 662, 670, 674, 677, 685, 694.
Republiek der Verenigde Nederlanden en Zweden, verdrag tussen, zie ook Haag, Den, verdrag van (1614).
Retel(i)a, zie Rethel.
Rethel 225, 248, 251, 262, 264, 302, 317, 319, 320, 322.
Reuss (rivier in Aargau) 369, 419.
Revan, zie Eriwan.
Rhaden (plaats in Bohemen?) 198.
Rhaetia, zie Graubünden.
Rheinberg, zie Rijnberk.
Rheinfelden 71, 98, 143, 147, 150, 153, 186, 300.
Rheingau 8, 12, 15, 23, 26.
Rheintal (plaats nabij Sankt-Gallen) 229, 258, 264.
R(h)emi, zie Reims.
Rhenen 532.
Rhenus, zie Rijn.

Rhodos 230, 404, 406.
Richel, Bartholomaeus 57, 272.
Richelieu (stad) 561, 564, 583, 586, 588, 593, 595.
Richelieu, Jean-Armand du Plessis de 6, 8, 12, 13, 15, 23, 24, 28, 36, 40, 48, 50, 51, 54, 55, 66, 80, 86, 110, 116, 117, 119, 127, 128, 133, 143, 146, 147, 150, 155, 159, 174, 175, 178, 180, 183, 185, 187, 192, 193, 200, 201, 203, 209, 222, 224, 225, 232, 238, 239, 273, 278, 280, 287, 302, 307, 308, 314, 317, 319, 322, 335, 371, 373, 377, 379, 388, 428, 429, 433, 437, 490, 492, 500, 502-504, 514, 517, 528, 529, 534, 543, 550, 553, 566, 573, 575, 581, 584, 607, 618, 633, 654, 655, 657, 666, 668, 677, 679, 680, 689, 691.
Richelieu, Jean-Armand du Plessis de, academie van 561, 564, 583, 586, 593, 595.
Richteren. 328.
Rindorp, zie Rondorf.
Ringavia, zie Rheingau.
Rintalium, zie Rheintal.
Rio Grande 284.
Ripon 572, 573, 584.
Rirricham (?) 722.
Rivet, André XI, 163[7], 165, 168, 266, 310, 331, 351, 489, 530, 577, 594.
Rivetum (foutief), zie Rivoli.
Rivoli (stad in Piemonte) 26, 398, 400, 402, 418, 420, 422, 423.
Rochow, Moritz August von 589.
Rödelheim 35, 38, 41.
Rode Zee 95.
Roe, Thomas 6, 138, 166, 234, 335, 360, 379, 387, 391, 397, 417, 455.
Roelants, Cornelis 129.
Rohan, Henri, hertog van 313.
Rohan, Marguerite de 234[8], 239.
Rohan, Marie de, hertogin van Chevreuse, 220, 256, 263, 289, 292, 296, 337, 489.
Rome (Romeinen, Romeins) 6, 7, 11, 13, 20, 24, 50, 54, 62, 64-66, 70, 71, 80, 81, 91, 94, 99, 101, 102, 108, 111, 113, 115, 117, 135, 140, 144, 148, 168, 170, 175, 179, 180, 188, 245, 275, 286, 293, 316, 324, 325, 333, 334, 348, 350, 376, 378, 379, 389, 435, 438, 468, 472, 484, 496, 513, 534, 570, 575, 617, 620, 621, 630, 640, 643, 650, 654, 706, 709.
Rome (Romeinen, Romeins) (plaats van verzending) 706, 709, 718.
Rome (Romeinen, Romeins), Capitool te 325, 350.
Romeinen. 349.
Rondorf (plaats nabij Keulen) 371.
Rooms-katholieken 19, 20, 31, 46, 55, 71, 80, 91, 126, 127, 136, 141, 147, 157-159, 161, 170, 184, 187, 195, 196, 204, 217, 224, 229, 231, 235, 245, 254, 258, 264, 286, 328, 329, 331, 334, 342, 345, 357, 359, 363, 369, 376, 388, 454, 456, 469, 472, 490, 507, 508, 527, 530, 534, 535, 539, 540, 580, 608, 612, 634, 650, 661, 667, 677, 679, 683, 706.
Roque-Servières (aide de camp) 708.
Rosas 536, 540, 544, 550, 552.
Rosen, Johann von 604, 607, 609.
Rosen, Rheinhold von 74-76, 93, 99, 101, 112, 117, 144, 148, 151, 171, 172, 258, 262, 264, 274, 275, 279, 281, 342, 503, 511, 516, 517, 528, 529, 592,

604, 607, 609, 641, 644, 655, 657, 666, 704, 716, 722, 723, 726, 727, 730, 731.
Rosenhane, Johan 17, 98, 261.
Rossignano (plaats in Piemonte) 288, 292, 294, 707.
Rostock 425.
Rotenkirchen (plaats in Hannover) 675.
Rothomagum, zie Rouaan.
Rotterdam 1, 2, 10, 115, 121, 183, 204, 226, 259, 480, 566, 584, 612, 623.
Rouaan 26, 36, 38, 39, 41, 51, 52, 54, 65, 66, 77, 95, 101, 121, 130, 144, 191, 203, 207, 305, 318, 322, 330, 331, 351, 356, 367, 375, 383, 465, 489, 522, 541, 551, 584, 594, 599, 613, 620, 630, 633, 636, 637, 666, 673, 678.
Rouaan (plaats van verzending) 142, 520.
Roump, Johan Hildebrant, zie Rumpf.
Roussillon 69, 187, 224, 485, 553, 554, 561-565, 588.
Rouvray, Charles de 435, 438, 513, 514.
Rozenburg, Aernoudina van 259.
Ruarus, Martin 197[11].
Rubland, Johann Christoph von, regiment van 727.
Rubrum mare, zie Rode Zee.
Rudolf II (keizer) 472[9].
Rueil 311, 553.
Rumpf, Johann Hildebrand (luit.-kolonel) 727.
Rupella, zie La Rochelle.
Ruppin (landstreek in Brandenburg) 16.
Rusa, zie Reuss.
Rusca, zie Rusland.
Ruscinonensis comitatus, zie Roussillon.
Rusdorf, Johann Joachim von 572, 630, 664.
Rusdorf, Johann Joachim von *Vindicæ cavsæ Palatinæ; sive Adsertio & Deductio Juris inviolabilis legitimæ Successionis, Serenissimi et celsissimi Principis, Caroli Ludovici, Comitis Palatini ad Rhenum,... in Electoratvm & Comitatvm Palatinvm,... Autore Ioanne Ioachimo à Rusdorf... Anno Domini MDCXL.* 664.
Rusland 43, 54, 123, 187, 352, 509, 575, 586, 616, 626, 641, 689, 702.
Russinianum, zie Rossignano.
Ruthven, Patrick, graaf van Forth en Brentfort, 261[8].
Rijckewaert, Carolus 103.
Rye, Marie-François de, markies Dogliani, baron van Dicey, 196, 217, 328.
Rijk, het Heilige Roomse 145, 171, 199, 224, 272, 286, 304, 307, 309, 348, 417, 472, 485, 499, 592, 702, 716, 722.
Rijn 15, 19, 20, 23, 24, 26, 30, 35, 38, 41, 54, 55, 75, 94, 100, 101, 192, 196, 217, 232, 235, 242, 248, 254, 272, 300, 377, 380, 397, 403, 405, 412, 427, 487, 490, 496, 500, 502, 503, 535, 540, 591, 607, 617, 655, 699, 711, 720, 722, 726, 728, 731.
Rijnberk 429, 451, 452, 466, 482, 492.
Rijssel 337, 360, 362, 486, 490, 500, 503, 504, 561, 563.

S

Saal 315.
Saalfeld (stad in Thüringen) 271, 315, 335, 337, 340, 397, 405.
Saavedra y Fajardo, Diego de 235, 699.
Saaz (Zateč) (stad in Bohemen) 56, 70, 78.
Sabaudia, zie Savoye.
Safawiden, dynastie 198.
Safī I (Sam Mirza) 198[17], 219, 387, 399[16], 402[11], 404[19], 406[21], 453, 454, 479[10], 509, 549, 575.
Sailly (plaats in Artois?) 474.
Saint-Andrews (aartsbisdom) 7.
Saint-Eloy (plaats in Artois) 396, 398, 402, 405, 430, 434, 436.
Saint-Germain-en-Laye 194, 485, 489, 501, 502, 504, 515, 517, 550, 553.
Saint-Loup (plaats in de Franche Comté) 331.
Saint-Malo 88, 129, 133, 134.
Saint-Martin (fort in Artois) 128, 133, 135.
Saint-Michel, ridderorde van 539, 612.
Saint-Omer 65, 66, 302, 336-338, 341, 486, 490, 491, 550, 552, 554.
Saint-Quentin 274, 403, 406.
Saksen (Saksisch) 5, 57, 70, 99, 101, 106, 150, 161, 175, 178, 181, 185, 199, 245, 246, 258, 264, 299, 535, 540, 648, 662, 664, 668, 671, 698, 699, 730, 732.
Saksen-Weimar, huis van 172.
Saksen-Weimar, Albrecht, hertog van 7, 12, 14, 73[24], 74, 76, 171[1], 176, 178, 181, 206, 232, 307.
Saksen-Weimar, Bernhard, hertog van XI, XII, XIII, 1[5], 6[21], 13[5], 23[15], 25, 30[3], 35, 38, 41, 47[7], 49[32], 51, 53[5], 55[4], 73[26], 74[20], 76[28], 82, 83, 85[13], 87[19], 91, 101[16], 171[3], 172, 176[47], 178[23], 181[28], 192[3], 202[5], 212[2], 232[19], 248[26], 251[14], 301[5], 381, 492[13], 515[8], 528[9], 552, 571[2], 603[8], 622[2], 627[4], 703[4].
Saksen-Weimar, Bernhard, leger van XI, XII, 5, 19, 23-26, 30, 31, 34-36, 38, 40, 41, 43, 47, 49, 51-53, 55, 59, 61, 62, 65, 71-75, 82, 94, 100, 101, 106, 111, 125, 126, 128, 133, 135, 144, 150, 155, 159, 161, 171, 177, 199, 207, 212, 220, 221, 224, 232, 233, 246, 248, 251, 257, 262, 264, 269, 274, 275, 279, 281, 312, 335, 372, 413, 457, 461, 464, 483, 485, 502-504, 511, 516, 517, 524, 528, 529, 535, 573, 575, 592, 593, 614, 627, 641, 644, 655, 704, 711, 731.
Saksen-Weimar, Ernst, hertog van 7, 12, 14, 73[24], 74, 76, 171[1], 176, 178, 181, 206, 232, 307.
Saksen-Weimar, Wilhelm, hertog van IX, 7, 12, 14, 55[1], 73[24], 74, 76, 171[1], 172, 176, 178, 181, 192, 202, 206, 232, 280, 307, 485, 703.
Sala y Berart, Gaspar 641.
Sala y Berart, Gaspar *Proclamación Católica a la Magestad piadosa de Filipe el Grande Rey de las Españas y Emperador de las Indias nuestro Señor. Los Conselleres y Conseio de Ciento de la Civdad de Barcelona. En Barcelona. Por Sebastien y Iayme Matevad Impresor de la Ciudad y su Vniversidad. Año 1640.* 641.
Sala y Berart, Gaspar *Plainte catholique Addressée A la Majesté de Philippe le Grand Roy des Espagnes, et Empereur des Indes, nostre Souverain Seigneur: Par les Consvls*

et Conseill Des Cent de la Ville de Barcelone... Traduit de l'Espagnol en François, jouxte la Copie envoyée de Barcelone en ce pais. Amsterdam Chez Ian Ianssonivs, Libraire. M.DC.XLI. 641.
Salgado de Somoza, Francisco 389, 431, 487.
Salgado de Somoza, Francisco *Tractatus de Regia Protectione vi oppressorum appellantium a causis et judicibus ecclesiasticis.* 389, 488.
Salgado de Somoza, Francisco *Tractatus de supplicatione ad sanctissimum a litteris et bullis apostolicis nequam et importune impetratis in perniciem reipublicae regni, aut regis aut juris tertii praejudicium...1639.* 389, 488.
Salica lex 175.
Salis-Marschlins, Ulysses von 217[7], 248, 665.
Sallengre, Jean de 268.
Salles, Claude de, baron van Rorté, 13, 86, 167, 186, 199, 221, 252, 616, 643.
Salmasius, Claudius 32, 63, 84, 121, 122, 163, 183, 188, 189, 203, 227, 324, 331, 332, 334, 349, 356, 375, 401, 440, 451, 452, 465, 469, 481, 488, 489, 493, 501, 505, 512, 513, 525, 526, 531, 539, 551, 552, 556, 566, 584, 610, 611, 666, 677, 679, 680, 686, 687.
Salmasius, Claudius *Annotationes in Novum Testamentum* [niet uitgegeven]. 84.
Salmasius, Claudius *Nili Archiepiscopi Thessalonicensis de Primatv Papæ Romani Lib. duo. Item Barlaam Monachi. cum interprete vtriusq; Latino. Cl. Salmasii opera & studio. Cum eiusdem in vtrumq; Notis Hanoviæ Typis Wechelianis, apud Claudium Marnium & heredes Ionnis Aubrii. MDCIIX.* 440.
Salmasius, Claudius *De Vsvris Liber, Clavdio Salmasio auctore. Lvgd. Batavor. Ex Officina Elseviriorum. MDCXXXVIII.* 375, 465.
Salmasius, Claudius *De modo usurarvm liber, Clavdio Salmasio auctore. Lvgd. Batavor. Ex Officina Elseviriorum. MDCXXXIX.* 63, 465.
Salmasius, Claudius *Brevis confvtatio notarum Larvati cujusdam Theologi in Excerpta Dissertationis de Trapezitis Cl. Salmasii. Lugduni Batavorum. Ex officina Ioannis Maire MDCXL.* 556.
Salmasius, Claudius *Diatriba de mutuo, Non esse Alienationem. Adversus Coprianum quemdam Iuris Doctorem. Auctore Alexio à Massalia, Domino de Sancto Lupo. Lugduni Batavorum, Ex officina Ioannis Maire. MDCXL.* 331, 332, 465, 489.
Salmasius, Claudius *Dissertatio De Foenore Trapezitico, in Tres Libros divisa. Claudio Salmasio Auctore. Lugduni Batavorum, Ex officina Ioannis Maire MDCXL.* 122, 137, 145, 163, 183, 334, 401, 465, 488.
Salmasius, Claudius *Cl. Salmasii Librorum de Primatu Papæ pars prima. Cvm apparatu. Accessere de eodem Primatu Nili & Barlaami Tractatus. Lvgd. Batavor. Ex Officinâ Elzevirorum. Anno MDCXLV.* 440, 610, 677.
Salmasius, Claudius *Arnobii Afri adversus gentes libri VII. Cum Recensione Viri Celeberrimi, & integris omnium commentariis. Editio novissima atque omnium accuratissima. Lugduni Batavorum, Ex Officinâ Ioannis Maire. MDCLI.* 610.
Salomo 95.
Salses 6, 8, 11-13, 15, 26, 28, 50, 58, 80, 91, 93, 98, 108, 111, 116-118, 126, 143, 146, 149, 155, 161, 641, 644, 692.
Saluzzo, Giambattista 575, 623.
Saluzzo, Michele Antonio di, graaf della Manta, 20, 31, 46, 58, 62, 70, 76, 80, 91, 112, 170, 184, 200, 207, 210, 218, 221, 231.
Saluzzo, Valerio di, graaf della Manta, 19, 46, 58, 66, 70, 80, 91, 92, 245.

Salvius, Johan Adler IX, X, XII, 13, 15, 29, 43, 44, 55, 56, 66, 68, 78, 79, 93, 100, 105, 106, 125, 126, 139, 140, 151, 168, 182, 186, 198, 211, 219, 233, 243, 245, 251, 265, 299, 315, 329, 372, 380, 413, 426, 442-444, 466, 482, 487, 491, 492, 495, 496, 506, 516, 520, 524, 542, 547, 559, 567, 576, 578, 589, 596, 597, 600, 615, 622, 626, 630, 648, 657, 664, 672, 675, 677, 685.
Salza, zie Salses.
Salzkotten (plaats nabij Paderborn) 721.
Samara, zie Somme.
Samnieten 316.
Samoski, zie Zamość.
Samuel 537, 611.
Sanctum Quintinum, zie Saint-Quentin.
Sancy (plaats in N.O.-Frankrijk) 129, 133, 135, 394, 398, 400, 404, 406, 419, 422, 423, 425.
Sandys, George 9^{7}, 121^{9}.
San Francisco (rivier) 3.
Sankt-Gallen 90, 417, 424.
Sankt-Gallen, abt van, zie Reher, Pius.
Sanlúcar de Barrameda 83, 86, 88, 503, 504, 511, 516, 517.
San Martino d'Agliè, Francesco 288, 293.
Santa Croce, Antonio, kardinaal 719.
Santen, zie Xanten.
Santià (plaats in Piemonte) 570.
Santvliet (fort a.d. Westerschelde) 415.
Saracouse, zie Zaragoza.
Sarmiento de Acuña, Antonio don 667, 669.
Sarravius (Sarrau), Claudius XI, 22, 32, 121, 124, 141, 331, 375, 489, 512, 520, 522, 531, 551.
Saru khan 549, 587.
Sas van Gent 242, 270, 284.
Sauerland 720.
Saul 610.
Saumaise (plaats in Bourgondië) 331.
Saumaise, Bénigne de 610^{4}, 677^{15}.
Saumaise, Claude de, zie Salmasius, Claudius.
Saumur 580.
Saumur, protestantse akademie te 580.
Saverne (Zabern) (stad in Elzas) 250.
Savoye 19, 20, 24, 26, 31, 70, 80, 93, 99, 127, 231, 238, 263, 307, 345, 478, 479, 623, 670, 701.
Savoye, hertogin van, zie Christine de France.
Savoye, Adelaide van 174^{12}, 178^{11}, 180^{10}.
Savoye, Amedeo IX van 701^{5}.
Savoye, Carlo Emanuele II van 20, 31, 66, 70, 83, 91,

207[25], 231, 235, 238, 247, 553, 702.
Savoye, Edoardo van 701[5].
Savoye, Emanuele Filiberto van 174[13], 178[12], 180[9].
Savoye, Eugenio Maurizio van 174[13], 178[12], 180[9].
Savoye, Giuseppe Emanuele van 174[13], 178[12], 180[9].
Savoye, Louis van, hertog van Nemours, 414.
Savoye, Luisa van 174[10], 178[9], 180[8].
Savoye, Margherita van 174[12], 178[11], 180[10].
Savoye, kardinaal Maurizio van 31, 46, 58, 62, 66, 69, 70, 76, 80, 83, 86, 88, 91, 94, 99, 108, 109, 112, 116, 119, 127, 170, 174[11], 175, 178[10], 180[7], 184, 200, 201, 207, 210, 218, 221, 231, 247, 261, 264, 288, 293, 296, 345, 454, 478, 479, 484, 562, 564, 570, 573, 607, 632, 633, 641, 644, 691, 693, 701, 702.
Savoye, Tommaso Francesco van, prins van Carignano, 20, 31, 46, 58, 62, 66, 69, 70, 76, 80, 83, 86, 88, 91, 94, 99, 108, 112, 116, 119, 127, 170, 174, 175, 178, 180, 184, 200, 201, 207, 210, 218, 221, 231, 247, 258, 261, 264, 288, 292, 293, 294, 296, 313, 321, 323, 328, 335, 336, 338, 340, 345-347, 352, 361, 398, 400, 404, 430, 431, 434, 435, 437, 438, 454, 456, 459, 461, 463, 474, 475, 478, 479, 484, 490, 523, 525, 526, 528, 529, 536, 540, 541, 543, 544, 548, 553, 562, 572, 573, 575, 597, 603-605, 607, 608, 632, 641, 644, 676, 688, 690, 692, 701, 702, 705, 707, 729.
Savoye, Vittorio Amadeo van, prins van Piemonte, 174, 178, 180, 701[4].
Saz, zie Saaz.
Scaldia, zie Schelde.
Scaliger, Josephus Justus 32[11], 189.
Scaliger, Josephus Justus *Iosephi Scaligeri Iul. Caesaris f. Opvs novvm de Emendatione temporvm in octo libros tribvtvm. Lvtetiæ, Apud Sebastianum Niuellium, sub Ciconijs via Iacobæa. M.D.LXXXIII.* 189.
Scarinus = Reigersberch, Nicolaes van 270, 311.
Schaffhausen 424, 570.
Schauenstein, Julius Otto von, baron van Haldenstein, 665, 671.
Schauenstein, Thomas von 665, 671.
Schaumburg 648.
Schaumburg und Pinneberg, Otto V, graaf zu 139[8], 648, 672, 673.
Schelde 204.
Schenkenschans 285.
Schmalz (Smalze), Peter Abel 13, 205, 366, 549, 670.
Schmidberg, Ludwig von 353, 388, 392, 394, 535, 614.
Schomberg, Charles de, hertog van Halluin, 226[37].
Schönen (Schönau) (stad in Silezië) 299.
Schorsch, Johann 8, 12, 14, 58, 79, 127, 141, 210.
Schotland (Schotten, Schots) 4, 7, 10, 11, 14, 23, 25, 28, 47, 50, 55, 61, 63, 89, 93, 96, 98, 104, 110, 115, 118, 124, 127, 133-135, 138, 142, 155, 160, 161, 166, 167, 174, 181, 185, 196, 200, 203, 206, 208, 209, 214, 221, 228, 232, 234, 237, 239, 242, 247, 248, 251, 253, 256, 261-264, 267, 273, 274, 279, 281, 282, 285, 288, 292, 295, 298, 303, 306, 308, 312, 328, 338, 342, 347, 352, 358, 363, 365, 378, 380, 382, 388, 392, 393, 397, 400, 403, 404, 406, 416, 417, 422, 424, 430, 433, 444, 454-456, 462, 463, 474, 478, 485, 487, 490, 496,

499, 502, 505, 510, 524, 526, 550, 552-554, 557, 562, 564, 565, 572-575, 577, 582, 584, 592, 604, 608, 621, 622, 629, 636, 650, 656, 663, 684.
Schotland (Schotten, Schots), *Information from the Estaits of the kingdome of Schotland, to the kingdome of England.* 273, 279, 281, 282.
Schotland (Schotten, Schots), *De Intentie van Het Coningkrijcke van Scotlands Armade. Waar in vertoont wert de oorsake waarom zij in Enghelandt comen...* 526.
Schotland (Schotten, Schots), *Vertoog van de VVettelijckheyt van onsen tocht in Engelant...* 526.
Schotland (Schotten, Schots), brief aan Lodewijk XIII 251, 253, 256, 274, 281, 303.
Schotland (Schotten, Schots), Covenant in 201, 206, 209.
Schotland (Schotten, Schots), parlement 10, 201, 206, 327, 339, 341, 343, 359, 363-365, 393, 557.
Schotte, Apollonius 165[35], 189[14].
Schottus, Andreas 164, 227.
Schottus, Andreas *L. Annæi Senecæ Philosophi Opera omnia; Ex ult: I. Lipsii emendatione: et M. Annæi Senecæ Rhetoris quæ exstant; Ex And. Schotti recens. Lugd. Batav. Apud Elzevirios. 1640... Tomus Secundus... Tomus Tertius. Lugdun. Batavor. Ex Officina Elseveriana, MDCXXXIX.* 164, 227.
Schrevelius, Theodoor 407[3].
Schwalch, Christoffer Friedrich 549.
Schwalm 482.
Schwartzenberg, Adam, graaf van 16[10], 78, 676, 685, 697, 698.
Schwartzenberg, Johann Adolf von 78[7].
Schwarzenberg, Peter von 91, 711.
Schweidnitz (stad in Silezië) 56.
Schweinfurt 728, 730.
Schwyz (kanton) 184, 254, 369, 419, 483, 496, 651.
Scotia, zie Schotland.
Scotti, Ranuccio 35, 40, 62, 64, 66, 224, 257, 259, 335, 338, 341, 370, 373, 376, 378, 379, 381, 515, 650, 654.
Scudamore, John 189, 343, 353, 372, 455, 462.
Scutium, zie Schwyz.
Scylla 107.
Seaton, Charles, graaf van Dunfermline, 74, 104, 133, 135, 166, 196, 256, 342.
Sedan 163, 189, 338, 341, 387, 422, 424, 489, 530, 655, 657.
Seguier, Pierre XII, 8, 12, 15, 62, 64, 65, 74, 76, 95, 147, 150, 224, 371, 459, 460-462, 470, 514, 515, 542, 543, 606.
Segusio, zie Susa.
Sehested, Hannibal 253[8], 295, 304, 414, 486, 689, 690, 693.
Seigneur, Nicolas le, zie Le Seigneur.
Selandia, zie Zeeland.
Selden,John 122, 476, 583.
Selden, John *Mare Clausum, seu De Dominio Maris Libri Duo. Primo, Mare, ex Jure Naturae seu Gentium, om-*

nium hominum non esse Commune, sed Dominii privati seu Proprietatis capax, pariter ac Tellurem, esse demonstratur. Secundo, Serenissimum Magnae Britanniae Regem Maris circumflui, ut individuae atque perpetuae Imperii Britannici appendicis, Dominum esse, asseritur...MDCXXXV. 476.
Selden, John *Ioannis Seldeni De iure Naturali & Gentium, Iuxta Disciplinam Ebraeorum, Libri Septem. Londini, Excudebat Richardus Bishopius 1640.* 566, 584.
Selim I, sultan der Ottomanen 230[11].
Senacherib (Sanherib) 390[13].
Seneca, Lucius Annaeus 249, 332, 635.
Seneca, Lucius Annaeus *De Beneficiis.* 332.
Seneca, Lucius Annaeus *Hercules furens.* 635.
Seneca, Lucius Annaeus *Phaedra.* 249. zie ook Lipsius, Justus. Schottus, Andreas.
Septuagint, zie *Testament, Oude*.
Setubal 215.
Sevascum (foutief), zie Beinasco.
Sève, monsieur 399 add., 406.
Sfondrati, Sigismondo, markies van Montafia, 353, 454.
Sichem (bijbelse stad) 328.
Sicilië 46, 49, 53, 80, 132, 185, 289, 293, 296, 303, 353, 412, 490, 496, 500, 504, 586, 594, 681, 682, 706, 709.
Sicilië, vice-koning van, zie Mello, Francisco de.
Sidney, Robert, graaf van Leicester, 23-25, 34, 36, 40, 50, 51, 62, 64, 72, 74, 76, 82-85, 87, 92, 94, 98, 100, 102, 110, 114, 115, 132, 142, 145, 155, 158, 160, 173, 177, 178, 187, 189, 192, 200, 207, 209, 224, 234, 239, 248, 273, 278, 281, 282, 303, 330, 379, 387, 397, 515, 575, 623, 629, 656, 682, 689.
Sidney jr., Robert 623.
Siegburg 317, 320, 322, 717.
Siena 583.
Siena (bisdom) 207.
Sierck 178.
Sigismund III, koning van Polen 344[3].
Sigismund Kazimierz 86[7], 88[8], 105, 197, 215, 219, 248, 276.
Sigthunius = Grotius, Hugo 311.
Silas, zie Silvanus.
Silezië 5, 16, 30, 44, 56, 68, 69, 78, 139, 151, 160, 219, 233, 246, 256, 312, 317, 320, 322, 414, 427, 443, 472, 499, 519, 534, 547, 559, 567, 578, 600, 617, 685, 698.
Silistrië 46, 700.
Silva, Felipe da 275[28], 282, 320, 322, 336, 338, 341, 346, 347, 352, 360, 364.
Silva ducis, zie 's-Hertogenbosch.
Silvanus 324, 349.
Simeon 537.
Simon bar Kochba 188[2], 324, 350.
Simon Magus (de magiër) 324.
Sint-Anna (fort nabij Hulst) 386.
Sint-Donaes (fort in Vlaanderen) 297, 321.
Sint-Helena 355, 409.

Sint-Hubes, zie Setubal.
Sint-Jacob, ridderorde van 688, 690, 692.
Sint-Job (fort in Vlaanderen) 297, 321.
Siricum, zie Sierck.
Sirmond, Jacques 486[5], 490, 491.
Sittau, zie Zittau.
Sixtus V 706.
Slange, Erik 198[3], 233[5], 252, 699.
Slatius, Henricus 136[10], 157, 183[19].
Slatius, Henricus *Ioannis Calvini Tyrannien, scheldinghen, ende leughenen: Dat is: Korte ende klare Onderrichtinghe voor De eenvoudighe herten, die haer bekommeren over de resistentie ende wederstant, welcke den huyden-daeghschen Schuerpredikers, in den Lande van Schielant, werdt gedaen: Door Een Lief hebber der Nederlandtsche vrijheyt in eenen brief aen synen vriendt ghestelt, ende ghetoghen uyt Johannis Calvini leere, Kerkelijcke discipline, ende vele syne notable daden ende exemplen. Ende nu doen drucken Door M.J.A.H.B.S. alle Dienaren des Godlijcken Woordts inde ghemeynte Christi, in Hollandt. Anno 1616.* 136.
Slawata, Wilhelm von 140[17], 471.
Sleeswijk-Holstein, Valdemar Christian, graaf van 155, 159, 161, 166, 478, 479.
Sleeswijk-Holstein-Gottorp, Friedrich III, hertog van 327, 386, 413[5], 427.
Slesingen, zie Silezië.
Sluis 283, 285, 353.
Smout, Adriaen Jorissen 164[32], 190[29].
Smyrna 653.
Soames, Thomas 308, 311, 326.
Socinianen 197, 255, 332, 538, 551.
Socinus, Faustus 331, 333, 342[10].
Soest (stad in Westfalen) 557, 717.
Soete, zie Zoete.
Sofala (plaats in Mozambique) 95.
Soissons 201, 207, 209, 262, 264, 277, 287, 289, 293.
Solaro, Carlo Obertino, graaf van Moretta, 206, 207, 210.
Soldati (abbé) 562, 572, 573.
Soleure, zie Solothurn.
Solms, Hendrik Trajectinus van 244, 271.
Solms, Johan Albrecht, graaf van 198[20].
Solms, Louise Christina van 613.
Solothurn 286, 412.
Somme 293.
Sonck, Albert 166[2], 186, 198[21], 208, 214, 221, 225, 237, 253, 255, 270, 277, 284, 294, 297, 304, 312, 317, 327, 336, 356, 358, 376, 386, 393, 411, 413, 414, 416, 417, 425, 436, 441, 443, 445, 449, 452, 463, 466, 467, 482, 486, 492, 494, 495, 500, 518, 519, 532, 546, 547, 557-559, 566, 572, 579, 582, 589, 604, 614, 621, 625, 638, 639, 656, 670, 674, 692, 694.
Sont 137, 160, 173, 174, 198, 218, 235, 255, 327, 358, 386, 441, 486, 494, 590, 608, 609.
Soop, Matthias 616, 724.

Sophocles 83, 204, 372, 610, 630.
Sophocles *Aleadae.* 630.
Sophocles *Electra.* 372.
Sophocles *fragmenten.* 83.
Sophocles *Oedipus Tyrannus.* 204, 610.
Sorø 17.
Sötern, Philipp Christoph von 381.
Sourdis, Henri II d'Escoubleau de 36, 39, 41, 109, 120, 162, 187, 235, 238, 346, 361, 363, 365, 378, 379, 382, 399, 404, 406, 415, 429, 431, 435, 437, 438, 462, 464, 485, 490, 500, 503, 504, 511, 513, 516-518, 553, 554, 570, 655, 657, 667, 669, 672.
Soute, zie Zoute.
Souvré, Louis de, markies van Courtenvaut, 415.
Spandau 68, 533, 685, 698.
Spang, William 221, 237.
Spang, William *Brevis Et Fidelis Narratio motuum in regno & Ecclesia Scotica. Excerpta ex scriptis utriusque partis scitu dignissimis. Per Irenaevm Philalethen... Dantisci, Anno 1640.* 221, 237.
Spanje, passim.
Spanje, passim., koning van, zie Philips IV.
Spanje, passim. en Graubünden, 'Capitulaat' tussen (1639) 79.
Spanje, passim. en Graubünden, verdrag tussen, zie Milaan, verdrag van (1639).
Sparr, Otto Christoph von 717[13].
Sparre af Sundby, Axel Carlsson 365.
Sparre af Ufåsa, Erik Larsson 365.
Sperreuter, Klaus Dietrich von 36, 39, 41, 52, 54.
Spiegel, Friedrich Conrad, regiment van 727.
Spier 35, 38, 41, 487, 490, 496, 732.
Spinola, Albrecht Gaston, graaf Bruay (Brouay), regiment van 727.
Spinola, Felipe, markies van Los Balbases, 187.
Spira, zie Spier.
Spiring, Abraham 33, 139, 218, 255, 257, 358, 509, 649, 702, 703.
Spiring, Arend 33, 139, 218, 255-257, 358, 509, 649, 702, 703.
Spiring, Dirck 33, 139, 218, 255-257, 358, 509, 649, 702, 703.
Spiring, Isaac 33, 139, 218, 255-257, 358, 509, 649, 702, 703.
Spiring Silvercrona, Petter, heer van Norsholm, IX, XII, 4, 7, 14, 28, 39, 45, 90, 95, 109, 130, 197, 205, 211, 262, 265, 270, 294, 311, 313, 327, 358, 368, 384, 411, 413, 426, 441, 452, 466, 481, 491, 494, 505, 518, 532, 546, 558, 561, 565, 566, 577, 578, 588, 594, 598-600, 613, 614, 624, 625, 631, 634, 635, 638, 642, 643, 645, 647, 658, 659, 665, 674, 679 add., 684, 685, 693, 697, 698, 710-713, 715-717, 719, 721, 722, 724-726, 728-731.
Spottiswood, John, aartsbisschop van Saint-Andrews, 166.
Sprecher von Bernegg, Johann 8, 12, 14, 58, 79, 127, 141, 210.
Spreckelsen, Lucas von 673.
Stadtbergen 713, 724.
Staeckmans, Willem 451, 452.
Stainville, seigneur de Couvonges 487, 490, 497.
Stålhandske, Torsten 16, 68, 78, 125[7], 140, 219[3], 246, 299, 312, 339, 405, 442, 443, 519, 533, 547, 559, 568, 578, 615, 648, 685, 698, 729.

Stargard (stad in Achter-Pommeren) 568.
Staten-Generaal, zie Republiek.
Statius, Publius Papinius 610.
Statius, Publius Papinius *Thebais.* 610.
Staufen (plaats in Breisgau) 607.
Staus (plaats in Bohemen?) 699.
Stegeborg 542.
Stegeborg (plaats van verzending) 542.
Stephan X, koning van Moldavië 700.
Stephanus (martelaar) 349.
Sternberger land (kreits in Brandenburg) 427, 600.
Stettin 4, 29, 43, 426, 482, 519, 559, 578, 729.
Stettin (plaats van verzending) 698.
Stevensweerd 242.
Stockhausen (plaats a.d. Wipper) 685.
Stockholm XIII, 398, 411, 414, 441, 443, 448, 449, 452, 466, 467, 469, 482, 495, 519, 542, 547, 559, 565, 566, 649, 685.
Stockholm (plaats van verzending) 449, 521, 616, 715, 724.
Stoechadae, zie Hyères.
Straatsburg 64, 66, 82, 93, 175, 178, 181, 193, 222, 226, 251, 268, 389, 718.
Straatsburg (plaats van verzending) 269.
Straatsburg (bisdom) 176, 179, 181.
Straat van Gibraltar 65, 66, 258, 303, 336, 339, 341.
Strafford, graaf van, zie Wentworth, Thomas.
Stralsund 384, 414, 425, 442, 495, 542.
Stralsund (plaats van verzending) 710.
Strasburgk, Paul 245, 313, 483, 496, 522, 559, 591, 660.
Striegau (stad in Silezië) 56, 246.
Striga, zie Striegau.
Strijen, Cornelis van 194[2].
Strijen, Quirijn van 194[2].
Stuart, Elisabeth, koningin van Bohemen, 24, 34, 36, 38, 40, 72, 110, 124, 142, 145, 147, 149, 150, 185, 191, 192, 220, 224, 228, 391, 455, 493, 555, 689.
Stuart, Elizabeth (dochter van Karel I) 607, 674, 675, 684, 687, 689-691, 693.
Stuart, Mary I, prinses van Oranje (de 'Princess Royal') 84[32], 86, 88, 135, 161, 174, 181, 185, 206, 607, 674, 675, 684, 687, 689-691, 693, 694.
Stuhmsdorf, verdrag van (1635) 218.
Sublet, François, seigneur de Noyers, baron de Dangu, 12, 454, 456, 460, 463, 473, 586, 588.
Sublet, Guillaume de 454, 456, 460.
Suessio, zie Soissons.
Suetonius Tranquillus, Gaius 318.
Suetonius Tranquillus, Gaius *Gaius Caligula.* 318.
Suevia, zie Zwaben.
Suitza, zie Schwyz.
Suleiman 583, 587.
Süleiman I, sultan der Ottomanen 230[12].
Surat (stad ten N. van Bombay) 355.
Susa (plaats in Piemonte) 418, 420, 422, 423.

Suyrlant, zie Sauerland.
Swickau, zie Zwickau.
Swyn, zie Zwin.
Sydserff, Thomas, bisschop van Galloway, 166.
Symplegaden (rotsen) 142.
Syrië (Syrisch) 157, 349, 538, 611.
Szczytno (Ortelsburg) 29.
Székély, Moyses 31, 62, 66.

T

Tabernae Alsaticae, zie Saverne.
Tabor (stad in Bohemen) 78.
Tacitus, Publius Cornelius 170, 237, 258, 325, 367, 390, 472, 473, 641.
Tacitus, Publius Cornelius *Agricola.* 473.
Tacitus, Publius Cornelius *Annales.* 170, 237, 367, 390.
Tacitus, Publius Cornelius *Historiae.* 258, 325, 472, 641. zie ook Bernegger, Matthias. Grotius, Hugo, *Tacitvs 1640*. Lipsius, Justus.
Tamerica (plaats in W.-Indië) 270.
Tanays, zie Don.
Tartaren 151, 168, 169, 173, 197, 201, 210, 229, 230, 233, 277, 282, 295, 358, 387, 416, 427, 430, 442, 475, 533, 616, 661, 676.
Tartaren, Krim- 582, 649, 700.
Tartaren, Precopse 430, 434, 583, 587.
Taschenberger, Caspar 5, 57, 128, 133, 272.
Taube, Dietrich von 57.
Taupadel, von (luit.-kolonel) 93[21], 99, 101.
Taupadel, Georg Christoph von 36, 39, 41, 49, 52, 54, 64[12], 66[11], 93, 99, 101, 503, 504, 528, 529, 535, 537, 575, 614.
Taurini (Taurinorum urbs), zie Turijn.
Tayyar Mehmet 154.
Terborch 727.
Terentius Afer Publius 142, 283.
Terentius Afer Publius *Andria.* 142.
Terentius Afer Publius *Eunuchus*, 283.
Ter Munde, zie Weichselmünde.
Tertullianus, Quintus Septimius Florens 530.
Testament, Nieuwe 22, 32, 50, 188, 249, 259, 265, 266, 432, 458, 489, 500, 652. zie ook Grotius, Hugo, *Annotationes MDCXXXXI*.
Testament, Oude 18, 32, 50, 60, 249, 259, 265, 432, 458, 489, 500, 637, 652.
Texel 3, 204, 409.
Thann 84, 87, 88.
Theatijnen (religieuze congregatie) 435, 438.
Thecla 265.
Theocritus 143, 594.
Theocritus *Idyllia.* 143, 594.
Theodonis villa, zie Thionville.
1 Thessalonicenzen 324, 520, 538.

2 Thessalonicenzen 188, 191, 324, 349, 350, 468, 538, 611, 637, 678, 683.
Thessaloniki 324, 349, 538.
Thibaut, Margaretha 384.
Thionville 36, 76, 109, 117, 158, 161, 222, 226.
Tholincx, Arnold 28.
Tholincx, Diederick 28, 385.
Thorn (Torún) 485.
Thorn (Torún), landdag te 5, 29, 33, 43, 44, 56, 68, 78, 96, 152, 377, 533, 579, 589, 600.
Thou, Jacques Auguste de 50[10], 488[20].
Thuillerie, Mathieu Coignet, graaf van Courson, sieur de la 512[20], 513, 516, 518, 531, 551, 554, 558, 613, 614, 618, 621, 623, 625, 630, 635, 638, 647, 694.
Thurgau 19, 153, 187, 245, 254, 483, 496.
Thüringen 101, 128, 133, 135, 143, 150, 155, 159, 161, 175, 178, 181, 648.
Thüringer Wald 315, 427.
Tigurinus ager, zie Zürich.
Tilenus, Daniel 530, 611.
Till, Lambert Floris van 103.
Tilmanus Stella, Johannes 23, 26, 86, 110, 155, 162, 187, 193, 201.
Timotheüs 324, 349.
2 Timotheüs 349, 468.
Timpler, Clemens 265.
Tirol 7, 12, 14, 20, 31, 35, 38, 41, 58, 62, 66, 69, 72, 74, 76, 80, 91-93, 98, 101, 116, 141, 147, 153, 175, 176, 178, 180, 185, 186, 193, 221, 229, 235, 245, 254, 258, 264, 272, 274, 279, 281, 288, 292, 294, 300, 304, 306, 309, 313, 328, 357, 361, 363, 364, 379, 382, 412, 487, 490, 523, 554, 636, 668, 698, 707.
Tirol, aartshertogin van, zie Claudia de' Medici.
Tirol, Ferdinand Karl, graaf van 554[9].
Tirol, Sigismund Franz, graaf van 554[9].
Tivoli 706.
Toggenburg 19.
Toledo y Osorio, García de, markies van Villafranca, hertog van Fernandina, 503[12], 504, 514.
Tongeren, verdrag van (1640) 90, 284, 289, 336, 398, 406, 445.
Torcy, Philippe de, markies van La Tour, 245, 314, 385, 388, 392, 705.
Torgavie, zie Thurgau.
Torino, zie Turijn.
Torna (plaats nabij Dresden) 140.
Törring, Wolfgang Dietrich, graaf van 57, 272, 474.
Torstensson, Lennart, graaf van Ortala, 72[15], 75[11], 699.
Tortosa 496, 583, 587, 588, 630, 631, 634-636, 644, 645, 681, 682.
Toscane 14, 26, 292, 294, 304, 306, 309, 419, 424, 431, 525, 584, 587, 623.
Toscane, groothertog van, zie Ferdinando II.
Toul 650.
Toulon 307, 309.
Tour, Henriette Catherine de La 116.
Tours 320, 322.
Traianus, Marcus Ulpius (keizer) 188, 324[13], 350, 538.

Trajectum ad Rhenum, zie Utrecht.
Transisulania, zie Overijssel.
Translavicani, zie Groningen, Ommelanden van.
Transylvanië, zie Zevenburgen.
Traut (regiment) 731.
Trautenau (stad in de Sudeten) 140.
Trauttmansdorf, Maximilian, graaf van 536, 540.
Tremellius, Emanuel 32^{10}.
Tremouille, Henri de La, hertog van Thouars, 387.
Trente, concilie van 157, 357, 370, 507.
Trentenses, zie Drenthe.
Tresel, Daniël 130, 144, 191, 203, 305, 318, 330, 351, 383, 465, 489, 522, 541, 551, 555, 584, 594, 599, 613, 620, 630, 637, 666, 673, 678.
Treviri, zie Trier.
Trevisan, Gieronimo 154, 161, 549.
Tribonianus (jurist) 375.
Trier 94, 100, 101, 540, 655, 657.
Trier (bisdom) 651, 729, 730.
Trivulzio, Giovanni Giacomo Theodoro, prins van Mesocco, graaf van Melzo, 431^{29}, 435.
Troje 472, 717.
Tromp, Maarten Harpertsz. 22, 83, 95, 203, 312, 354, 358, 382, 409, 410, 603.
Trosa (plaats in Södermanland) 483.
Truchsess von Waldburg-Wolfegg, Joannes VI 19^{3}.
Truckmüller zu Prunn, Georg, regiment van 727.
Tschirnhaus (Czernaus, Zährenhaus), Abraham von 697.
Tubeuf, sieur de 690.
Turenne, Henri de La Tour d'Auvergne, burggraaf van 143, 147, 149, 278^{3}, 314, 317, 320, 321, 337, 370, 398, 400, 402, 405, 418, 420, 421, 423, 708.
Turgovie, zie Thurgau.
Turkije (Turken, Turks) 12, 15, 24, 26, 31, 44, 62, 66, 83, 88, 92, 97, 119, 128, 132, 134, 139, 143, 146, 150, 151, 154, 156, 160, 161, 168, 169, 175, 176, 197, 225, 231, 238, 257, 262-264, 277, 279, 289, 295, 299, 336, 348, 352, 358, 360, 380, 402, 404, 406, 410, 412, 416, 419, 423, 425, 426, 434, 436, 438, 442, 443, 445, 447, 450, 454, 479, 485, 492, 495, 500, 509, 511, 527, 529, 533, 549, 570, 583, 586, 634, 636, 657, 661, 689, 702, 703, 717. zie ook Barbarije.
Turonum urbs, zie Tours.
Turpilius 536.
Turpilius *Philopator.* 536.
Turijn XI 51, 54, 73, 74, 76, 99, 113, 117, 119, 120, 143, 146, 147, 149, 175, 180, 187, 218, 224, 260, 274, 275, 277-282, 287, 288, 292, 294, 304, 306, 307, 309, 313, 314, 317, 319-321, 323, 328, 335, 337, 338, 340, 344, 345, 347, 352, 357, 360-364, 370, 373, 376, 377, 379, 382, 394, 397, 398, 400-402, 404, 405, 412, 415, 418, 420-423, 429-435, 437-439, 445, 447, 450, 454, 456, 459, 461, 463, 474, 475, 477-479, 484, 486, 487, 489, 490, 497, 500-503, 508, 511, 514, 516-518, 521, 524, 525, 527, 528, 535, 536, 540, 541, 543, 544, 548, 550, 552, 553, 556, 560-562, 564, 569, 570, 593, 596, 597, 603, 618, 632, 656, 705, 707, 708, 723.
Tuttlingen, slag bij 269.

Twtschurts (?) 426.
Tyrrheense Zee 128.

U

Uffo = Aerssen, François van 104, 134.
Uhes (foutief), zie Ille.
Ulfeldt, Corfits 242, 253[8], 295, 304, 486.
Ulrich II, graaf van Oost-Friesland 656.
Ultrajectum, zie Utrecht.
Unberg, zie Weinberg.
Unterwalden (kanton) 184, 254, 483, 496.
Urbanus VIII 8, 20, 22, 28, 39, 40, 48, 54, 64, 70, 71, 80, 83, 86, 88, 91, 92, 101, 107, 109, 111, 113, 116, 117, 119, 120, 128, 133, 135, 136, 144, 149, 155, 156, 158, 162, 175, 180, 198, 204, 207, 210, 218, 222, 224, 231, 232, 235, 236, 238, 241, 257, 259, 264, 272, 275, 281, 288, 289, 292, 296, 317, 335, 338, 341, 348, 352, 373, 376, 378, 379, 381, 389, 418-420, 422, 424, 430, 434, 436, 438, 474, 478, 479, 488, 490, 503, 511, 513, 516-518, 524, 527, 529, 579, 581, 592-595, 597, 607, 617, 621, 640, 643, 650, 654, 669, 671, 673, 688, 706, 709, 710, 718, 719, 725.
Uri (kanton) 31, 46, 184, 265, 483, 496.
Urseda (foutief), zie Oberursell.
Ursela, zie Oberursell.
Uset (foutief), zie Ille.
Utenbogardus, zie Wtenbogaert.
Utrecht 146, 240, 334, 468, 545, 585, 629, 635.
Utrecht, Geertekerk te 545.

V

Vacha (stad in Thüringen) 397, 405, 427, 443, 482, 711.
Vahalis, zie Waal.
Valachia, zie Walachije.
Valdes, Petrus 507. zie ook Waldenzen.
Valencia 496, 523, 570, 609.
Valentino (kasteel nabij Turijn) 357, 412.
Valerius Flaccus 333.
Valerius Flaccus *Argonautica.* 333.
Vallis Telina, zie Veltlin.
Vane, Henry 89.
Varembon, baron de 415.
Varennes 319.
Vechta (plaats in Oldenburg) 519, 533.
Veillano (plaats in Piemonte?) 395.
Velada, Antonio Sancho Dávila y Toledo, markies van 84[31], 86[9], 88, 89, 92, 98, 111, 118, 127, 132, 135, 138, 142, 155, 159, 161, 167, 174, 185, 193, 206, 209, 216, 250, 273, 295, 303, 306, 328, 387, 503.

Veldentz en Lautereck, Leopold Ludwig, paltsgraaf van 562, 565, 580.
Veltlin 8, 14, 20, 31, 58, 70, 79, 91, 107, 112, 119, 141, 154, 170, 176, 180, 184, 195, 221, 313, 328, 523, 549, 550, 554, 560, 580, 591.
Vendôme, César, hertog van 414[5].
Vendôme, François de, hertog van Beaufort, 414[5].
Vendôme, Louis de, hertog van Mercoeur, 414[5].
Venetië 20, 24, 26, 31, 70, 83, 88, 91, 93, 95, 104, 107, 111, 112, 116, 119, 132, 134, 143, 148, 150, 154, 156, 161, 162, 176, 179, 180, 184, 186, 187, 204, 218, 230-232, 236, 238, 239, 243, 253, 257, 263, 264, 272, 283, 286, 289, 296, 317, 345, 357, 369, 389, 419, 424, 430, 434, 436, 438, 474, 478, 479, 490, 503, 512, 517, 523, 525, 527, 529, 549, 551, 586, 618, 621, 623, 635, 657, 688, 691, 710, 716.
Venlo 409.
Ventidius, Quintus 96.
Ventidius Bassus, Publius 96.
Verbena (?) 155.
Vercelli 260, 335.
Verdugo, Juan 144, 148, 151, 720.
Verdun 128, 133, 135.
Verenigde Nederlanden, zie Republiek.
Vergilius Maro, Publius 361, 384, 385, 471, 610.
Vergilius Maro, Publius *Aeneis.* 361, 384, 385, 471, 610.
Véron, François 203[22].
Verpoorten, Jacob Adriaensz. 358.
Versailles 596.
Versalia, zie Versailles.
Verus, Lucius = Goes, Willem 493, 505, 513, 526.
Vervins, vrede van (1598) 461.
Vesalia, zie Wesel.
Vespasianus, Titus Flavius (keizer) 188, 325.
Vicennensis Silva, zie Vincennes, château (bois) de.
Vienna, zie Wenen.
Vierge, la (schip) 109.
Vigevano (plaats in Lombardije) 682, 688, 692.
Vigier, Jacques, sieur de Les Canals, 46.
Vignerot, Marie-Madeleine de, dame de Combalet, hertogin van Aiguillon, 429[3].
Vilaplana, Francisco de 643.
Villa, Ghiron Francesco 263[9].
Villa, Guido, markies van Cigliano en Volpiano, 263[9].
Villa Franca, zie Villefranche.
Villanova d'Asti, zie Asti.
Villefranche 147, 415, 429.
Villingen 286, 412.
Vilmerus = Staten-Generaal 270.
Vilna, zie Wilna.
Vinaria, zie Weimar.
Vincennes, château (bois) de 11, 111, 115, 118, 147, 155, 158, 160, 161, 437.
Vind, Jørgen 578[4].
Viridunum, zie Verdun.

Virot, Elisabeth 677.
Visconti, Onorato 419.
Visurgis, zie Weser.
Vitelleschi, Muzio 348[27].
Vitellius, Aulus (keizer) 325.
Vitry-en-Artois 490.
Vivans, Jacquelin de, sieur de Villefranche, 302[10], 307-309.
Vivero, Alonso Perez de, graaf van Fuensaldaña, 633.
Vlaanderen 15, 74, 242, 252, 256, 261, 263, 270, 274, 278, 280, 283, 285, 287, 289, 292, 294, 297, 303, 304, 306, 308, 310, 321, 326, 327, 342, 347, 355, 360, 364, 377, 383, 392, 403, 451, 485, 490, 645, 668.
Vlacq, Adriaen 465[11], 489, 501, 541, 555, 594, 595, 605, 612.
Vladislauburg (Władisławowo) (stad in W.-Pruisen) 56.
Voetius, Gisbertus 146[24], 240, 334, 468, 544 add., 563 add.
Vogel, Hieronymus de 164, 189, 471.
Vogtland 220, 242, 261, 340.
Völkel, Johann 538.
Völkel, Johann *Iohannis Volkelii Misnici De vera religione Libri Quinque Quibus præfixus est Iohannis Crellii Franci Liber De Deo et ejus Attributis, ita ut unum cum illis opus constituat. Racoviæ, Typis Sebastiani Sternacii, Anno a nato Christo 1630.* 538.
Volmar, Isaac 141, 187, 193, 229.
Vondel, Joost van den 609, 610.
Vondel, Joost van den *Constantijn I de Grote.* [niet verschenen]. 610.
Vondel, Joost van den *J.V. Vondels Gebroeders. Trevrspel. t'Amsterdam, by Dominicus vander Stichel. Voor Abraham de Wees, Boeckverkooper op den Middel-Dam, in 't Nieuwe Testament. Anno. 1640.* 609.
Vondel, Joost van den *J.V. Vondels Koning Edipus Uit Sofokles. Treurspel. t'Amsterdam, Voor de weduwe van Abraham de Wees, op den Middeldam. Anno M.DC.LX.* 610.
Voocht, Johan de 227, 249.
Voocht, Philips de 227.
Vorstius, Adolf 452.
Vorstius, Adolf *Oratio funebris recitata in exsequiis Viri incomparabilis, D. Petri Cunæi.* 452.
Vosbergen, Caspar van 253.
Vossius, Barbara 334.
Vossius, Dionysius 425[3].
Vossius, Franciscus 81, 190[26], 266.
Vossius, Gerardus 81, 122, 146[28], 177, 333[12], 425[3], 467[4].
Vossius, Gerardus *Aantekeningen op Censorinus, De die natali* [niet verschenen]. 333.
Vossius, Gerardus *Aantekeningen op Valerius Flaccus, Argonautica [1724].* 333.
Vossius, Gerardus *M. Velleivs Patercvlvs. Cum Notis Gerardi Vossii G.F. Lvgd. Batavorvm. Ex Officina Elzeviriana. A^{o} 1639.* 333.
Vossius, Gerardus Johannes X, XI, 2, 10, 17, 18, 21, 42, 50, 60, 63, 67, 68, 81, 84, 103, 109, 121, 129-131, 146, 164, 177, 190, 236, 240, 259, 260,

265-267, 276, 305, 332, 334, 356, 366, 367, 374, 375, 385, 390, 391, 399, 407, 408, 425, 432, 439, 440, 446, 458, 464, 465, 467, 468, 480, 481, 493, 501, 504, 525, 531, 536, 539, 544, 563, 609-612, 624, 637, 646, 652, 665, 666, 678, 687.
Vossius, Gerardus Johannes *Gerardi Ioannis Vossii de Theologia Gentili, et Physiologia Christiana; sive de origine ac progressv Idololatriæ ad veterum gesta, ac rerum naturam, reductæ; deque naturæ mirandis, quibus homo adducitur ad Deum, liber I et II. Liber III et IV. Amsterdami, apud Ioh. et Cornelium Blaev, MDCXXXXI.* 17, 18, 60, 103, 130, 266, 333, 465, 467, 539, 611.
Vossius, Isaac 81, 122, 146[28], 177, 190[26], 266, 425, 439, 458, 481, 488, 493, 501, 526, 545, 679.
Vossius, Johanna 129[1], 333[11], 467[4].
Vossius, Mattheus 81, 122, 146[28], 190[26], 259, 266, 425, 439, 458, 481, 488, 493, 501, 526, 545, 679.
Voyer d'Argenson, René de 456[16], 461, 463, 486, 490, 497.
Vratislavia, zie Bratislava.
Vreden (luit.-kolonel) 728.
Vijgh, Joost 103.

W

Waal 195.
Waalse kerk 283, 440.
Waas, Land van 242, 285, 385, 393, 406.
Waborch, zie Warburg.
Waert, de (= Bommelerwaard?) 353.
Waert, Jan de, zie Werth, Johan van.
Wahl, Johann Joachim (Joachim Christian), graaf van 235, 381, 414, 519, 712, 713, 715, 722.
Walachria, zie Walcheren.
Walachije 31, 46, 62, 66, 83, 700.
Walau (stad in Silezië?) 125.
Walcheren 204, 565.
Waldeck 483, 495.
Waldeck, Georg Friedrich van 606.
Waldeck, Jakob van 606.
Waldeck, Philips Theodor van, graaf van Culemborg, 606.
Waldeck, Wolrad van 606.
Waldeck, Wolrad IV, graaf van 567, 606.
Waldenburg, Gerhard von, genaamd Schenkern, 57, 272.
Waldenzen 507, 591.
Wallenstein, Albrecht Wenzel Eusebius von, hertog van Friedland en Mecklenburg, 272[10], 286, 628[10].
Wallonië (Walen) 58.
Wambold von Umstadt, Anselm Casimir, keurvorst van Mainz, 48, 52, 54, 86, 93, 99, 342, 364, 711.

Warburg 568, 715, 716.
Warloffski, Peter 299.
Warschau 172, 255, 256, 410, 455, 485, 508, 509, 582, 589, 615, 626, 649, 676, 698, 703.
Warschau, rijksdag te (1638) 703.
Warschau, rijksdag te (1639) 152.
Warschau, rijksdag te (1640) 29, 36, 72, 105, 106, 125, 139, 151, 168, 172, 197, 198, 218-220, 230, 233, 246, 255-257, 299, 344, 377, 404, 455, 698, 702, 703.
Warschau, rijksdag te (1641) 300, 344, 401, 467.
Warth 698.
Waveren, Alida van 327.
Wedderburn, James, bisschop van Dunblane, 166.
Weichsel 218, 589.
Weichselmünde (vesting bij Danzig) 582, 589, 663.
Weidenhain, Johan 366, 625.
Weimar (plaats van verzending) 56, 704. zie ook Saksen-Weimar.
Weinberg (plaats in Ober-Hessen) 93, 99, 101.
Welshagen (?) 712.
Wemmering, monsieur 606.
Wenen 5, 8, 12, 15, 16, 30, 57, 72, 74, 76, 78, 79, 92, 107, 113, 173, 197, 216, 230, 248, 255, 275, 279, 281, 289, 295, 582, 663.
Wentworth, Thomas, graaf van Strafford, 298[18].
Werben (stad a.d. Elbe) 56, 68.
Werth, Johan van XII, 143, 147, 150, 156, 158, 161, 243, 244, 279, 292, 329, 330, 380, 484, 492, 496, 508-510, 515, 523, 534, 540, 543, 549, 560, 572, 633, 634, 636, 727.
Werth, Johan van, regiment van 727.
Wesel 395, 425.
Wesel (schip) 409, 451.
Weser 72, 74, 222, 226, 518, 559, 567-569, 592, 627, 716, 718, 719, 721.
Wesick, Anna van 137[19], 138[12].
Westerwald 48, 52, 54.
Westfalen 15, 235, 427, 467, 487, 519, 533, 557, 568, 588, 592, 603, 621, 655, 691, 693, 713, 726, 728.
West-Indië (Westindisch) 48, 52, 53, 70, 94, 95, 138, 243, 285, 312, 354, 409, 511, 516, 517, 629.
Westindische Compagnie 3, 19, 138, 153, 270, 284, 298. zie ook *Auctentijck rapport*.
Wetter (rivier in Ober-Hessen) 99.
Wetterau 74, 93, 101, 386, 413, 629, 636, 650, 654, 712, 723, 730, 731.
Wettstein, Johann Rudolf 412[5].
Weyen, Karel van (ritmeester) 727.
Whitford, Walter, bisschop van Brechin, 166.
Wicquefort, Joachim de IX, 122[9], 213[9], 350, 351, 367, 381[1], 385, 481, 497, 501, 594, 612, 631, 659.
Widerholdt, Konrad 31, 62, 508, 523, 535, 540, 543, 570, 593.
Wielingen 509.
Wiesbaden 35, 38, 41, 74, 75.
Wiezel, Georg 244, 300, 313, 357, 370.
Wilde, zie Wilna.
Wildungen (stad in Waldeck) 495, 713, 715.
Wildungen (plaats van verzending) 510.

Willem II, prins van Oranje 84, 86, 88, 135, 138, 161, 181, 185, 206, 577, 607, 614, 671, 675, 684, 687, 689, 690, 691, 693, 694.
Willems, Baefje 213.

Williams, Abraham 279.
Williams, John, bisschop van Lincoln, 89[10], 682.
Wilna 255, 358, 376, 410, 427, 453, 454, 467, 527, 567.
Windebank, Francis 6, 11, 13, 82, 127, 132, 142, 208, 210, 676, 681, 688, 691, 693.
Windebank, Thomas 6, 11, 13, 82, 127, 132, 142, 208, 210.
Windsheim (plaats in Midden-Franken) 729, 730.
Winsen 547.
Wirtembergia, zie Württemberg.
Wismar 414, 416, 441, 452, 483, 495, 542, 558, 582, 622.
Wismar, verdrag van XI, XII, 11-13, 24, 35, 67, 72, 100, 111, 161, 186, 199, 221, 234, 247, 250, 252, 253, 257, 274, 316, 335, 360, 394, 397, 443, 445, 470, 478, 484, 487, 491, 492, 496, 499, 502, 515, 516, 524, 535, 543, 546, 549, 551, 554, 561, 572, 579, 592, 596, 603, 607, 617, 619-623, 626, 627, 629, 633, 635, 650, 654, 657, 664, 667, 668, 672, 673, 677, 689-691.
Wissekerke, Gillis van 353[3].
With, Witte Cornelisz. de 409, 436, 451.
Witt, Alyd de 334.
Wittenberg, Arvid, graaf van Debern, 233[3], 246.
Witte Zee, zie Middellandse Zee.
Witzel (Wicelius), Georg 203[19].
Witzenhausen (stad in Hessen) 427, 467, 481.
Wladislas IV (VII), koning van Polen 7, 29, 33, 34, 43-45, 59, 78, 86, 97, 105, 106, 125, 139, 151, 152, 156, 168, 169, 179, 185, 191, 197, 198, 215, 216, 233, 255-257, 276, 344, 358, 359, 376, 387, 401, 410, 416, 419, 442, 547, 548, 582, 615, 618, 628, 649, 650, 663, 675, 698, 702, 703, 712.
Wojna, Abraham 453[2].
Wolf, Cornelis van der 137[18].
Wolfenbüttel 199, 519, 547, 601, 715.
Wolff, Hermann 16, 61, 74, 76, 274, 443.
Wolff, genaamd Metternich, Johann Adolf 57, 272.
Wolhynië 582.
Wolkenstein, Georg Ulrich, graaf van 72, 74, 76, 141. 154, 187, 193, 229.
Wollima, zie Wolhynië.
Worm, Ole 333[8].
Worm, Ole *Fasti Danici Universam tempora computandi rationem antiqvitus in Dania et Vicinis Regionibus observatam Libris tribus exhibentes: Ex varijs patriæ antiqvitatibus et Autoribus fide dignis eruti, ac in lucem emissi ab Olao Worm D. Medicinæ in Acad. Haffn. professore publ. Hafniæ Apud Salomonem Sartorium Regium et Academiæ Typographum. A[o] MDCXXVI.* 333.
Worm, Ole *Runer Seu Danica literatura antiqvissima, Vulgò Gothica dicta luci reddita opera Olai Wormii D. Medicinæ; in Academia Hafniensi Profess. P. Cui accessit De priscâ Danorum Poesi Dissertatio Hafniæ, Typis Melchioris Martzan. Anno M.DC.XXXVI.* 333.
Wormatia, zie Worms.
Wormer 227.
Worms 35, 38, 41, 487, 490.
Worms, convent van (1635) 114.
Wouw, Barbara van 602.

Wouw, Jacob Cornelisz. van 602.
Wrangel, Karl Gustav 732.
Wrocław, zie Breslau.
Wtenbogaert, Johannes 1, 28, 50, 103, 121, 136, 194, 222, 241[17], 259, 266[1], 267, 290, 306, 323, 325, 351, 481, 501, 545, 563, 577, 595, 602, 612, 623, 624, 631, 637, 646, 652, 658, 673, 683.
Wtenbogaert, Johannes *De Kerckelicke Historie, vervatende verscheyden gedenckwaerdige saecken, In de Christenheyt voorgevallen, Van het jaer 400 af, tot in het jaer 1619. Voornamentlick in dese Geunieerde Provintien. 1646.* 103.
Wttenbogaert, Barbara Gerrits 545[17].
Württemberg 8, 12, 15, 26, 35, 38, 41, 48, 133, 641, 644, 699.
Würzburg 52, 54, 116, 118, 155, 159, 161, 233, 728, 732.
Wijssel, zie Weichsel.

X

Xanten 395.

Y

Yolande (Violante) de France 701[5].
York 557, 561, 564, 573.
Young (Junius), Patrick 217[7], 249, 265.
IJsselstein, Vincent van 603.

Z

Zadzik, Jakub 255[6], 686[8].
Zamość (plaats in Galicië) 358.
Zaradetzky (Zahradeck), Wenzel von 198.
Zaragoza 514, 622, 651, 655, 657.
Zeeland 1, 2, 21, 25, 28, 50, 65, 67, 89, 95, 130, 134, 138, 153, 164, 167, 194, 209, 291, 301, 365, 409, 480, 530, 539, 551, 555, 576.
Zeitz 57, 699.
Zell 159, 161, 286, 483, 517.
Zeus 468.
Zevenburgen 31, 46, 83, 197, 700.
Ziegenhain (stad in Ober-Hessen) 498, 723, 726-728.
Zittau (stad in Opper-Lausitz) 140, 246.
Zoete (voorm. water in Vlaanderen) 285, 297.
Zonst, Lazarus van 598.
Zoute (voorm. water in Vlaanderen) 285, 297.
Zug (kanton) 184, 254, 369, 483, 496.

Zuidelijke Nederlanden 12, 89, 128, 132, 142, 192, 201, 208-210, 222, 223, 231, 238, 250, 276, 277, 279, 289, 292, 294, 306, 322, 360, 364, 372, 374, 477, 527, 550, 552, 572, 574, 579, 587, 619, 634, 636, 655, 667, 668, 671, 714.
Zürich 19, 30, 45, 57, 69, 71, 79, 90, 91, 107, 126, 140,

153, 159, 169, 170, 184, 195, 200, 210, 217, 223, 229, 244, 245, 250, 253, 254, 271, 279, 286, 300, 313, 328, 344, 357, 369, 400, 411, 421, 422, 433, 471, 477, 483, 489, 496, 505, 506, 522, 526, 534, 543, 548, 559, 570, 572, 580, 590, 654, 662, 669.
Zürich (plaats van verzending) 20, 31, 47, 59, 71, 80, 91, 108, 127, 141, 154, 170, 185, 196, 218, 230, 245, 255, 273, 287, 301, 313, 329, 345, 358, 370, 412, 473, 484, 497, 508, 523, 535, 549, 560, 571, 581, 591, 662.
Zwaben 62, 65, 66, 159, 641, 644, 650, 654, 656, 724, 728.
Zwarte Zee 54, 128, 132, 399, 402, 406, 410, 426, 430, 479, 549, 586, 651, 657.
Zweden (Zweeds), passim.
Zweden (Zweeds), koningin van, zie Christina.
Zweden (Zweeds), rijksdag in, zie Nyköping, rijksdag te.
Zweden (Zweeds) en Frankrijk, verdrag tussen, zie Wismar, verdrag van.
Zweden (Zweeds) en Republiek, verdrag tussen, zie Republiek en Zweden, verdrag tussen.
Zweibrücken, Friedrich, paltsgraaf van 562, 565.
Zweibrücken, Johann Kasimir, paltsgraaf van 16, 67, 97, 261, 298, 542, 562, 580.
Zweibrücken, Karl Gustav, paltsgraaf van, zie Karel X, koning van Zweden.
Zweibrücken, Katharina, paltsgravin van 97, 298, 469.
Zweibrücken, Maria Elisabeth van 562.
Zweyer von Evebach, Sebastian Peregrinus 46, 345.
Zwickau (stad in N.-Bohemen) 219, 220, 535, 540, 615, 648, 664, 668, 671, 682.
Zwin, het (water in Vlaanderen) 353.
Zwitserland 6, 12, 14, 19, 20, 31, 47, 49, 53, 55, 58, 62, 65, 66, 70, 71, 76, 86, 91, 94, 99, 107, 110, 112, 119, 121, 126, 147, 153, 155, 159, 161, 170, 175, 178, 180, 184, 187, 193, 196, 200, 207, 217, 218, 221, 229, 231, 232, 234, 235, 244, 245, 248, 250, 254, 257, 258, 264, 279, 289, 293, 294, 300, 307, 309, 317, 328, 329, 345, 358, 361, 364, 369, 379, 382, 392, 400, 412, 415, 417, 419, 424, 483, 496, 497, 517, 523, 535, 540, 543, 560, 573, 575, 609, 629, 636, 641, 644, 651, 657, 662, 667-669, 672, 682, 688, 689, 692, 707.

Addenda et corrigenda

Deel III

P. 151 n. 1	toevoegen na 'Gedrukt': *Oud-Holland* 14 (1896), p. 237;
p. 229 n. 9	toevoegen na '1830': Vgl. Hoogewerff, *Besch. in Italië* III, p. 263v.
p. 432 n. 1	toevoegen: Copie Hamburg, Staats- und Universitätsbibl., Supell. epist. 4° 31, 247.

Deel IV

P. 243 n. 12:	de woorden 'Beantw. d. no. 1544' vervallen.
p. 343 n. 1	toevoegen: De passage 'Plane... praesidium' gedrukt in *Marcvlfi... Formvlæ*... Parisiis, ... M.DC.LXVI, p. u ij.
p. 411 n. 6	toevoegen na 'Gedrukt': *Oud-Holland* 14 (1896), p. 239;
p. 433 n. 2	toevoegen na 'Gedrukt': *Oud-Holland* 14 (1896), p. 241;

Deel V

P. 66 n. 5	toevoegen: Copie Hamburg, Staats- und Universitätsbibl., Supell. epist. 108, 59.
p. 67 r. 25 v.b.	toevoegen onder het adres: *In dorso schreef Grotius:* Mericus Casaubonus 17 Augusti 1632.
p. 131 n. 5	toevoegen: De passage 'Viro ... pono' geciteerd in *Marcvulfi ... Formvlæ*... Parisiis, ... M.DC.LXVI, p. u ij.
p. 191 n. 1	toevoegen: De passage 'Ad virum ... interstrepere' (p. 195) geciteerd in *Marcvlfi ... Formvlæ*... Parisiis, M.DC.LXVI, p. u ij.
p. 256 n. 4	Zie ook dl. *Supplement*.

p. 260 n. 1	toevoegen: De passage ‘Haec quae ... videar’ (p. 262) geciteerd in *Marcvlfi ... Formvlæ* ... Parisiis, M.DC.LXVI, p. u ij.
p. 353 n. 14	toevoegen: Copie Rotterdam, Gem. Arch. (schenking Rotterdams hist. mus.).
p. 380 n. 1	toevoegen: De *Ep. Eccl.* p. 788 geeft als geadresseerde: Willem de Groot.
p. 436 no. 2068:	De datering van de hand van Marini is waarschijnlijk in oude stijl; de brief zal gedateerd moeten worden op 2 mei 1635.
p. 506 no. 2121:	De datering van de hand van Marini is waarschijnlijk in oude stijl; de brief zal gedateerd moeten worden op 6 juni 1635.

Deel VI

P. 33 n. 6:	‘Hs. ... Azzoliniana’ te wijzigen in: Hs. Forlì, Bibl. Comunale (Bibl. Piancastelli), Autografi sez. sec. XII-XVIII.
p. 104 n. 4	toevoegen: Copie Hamburg, Staats- und Universitätsbibl., Supell. epist. 42, 25.
p. 508 n. 2	toevoegen: Copie München, Bay. Staatsbibl., Clm 10396 n. 203.
p. 526 n. 5	toevoegen: Gedrukt *Grotii Epist. ineditæ ad Oxenstiernas* (Ter Meulen-Diermanse no. 1222), p. 32.
p. 580 r. 5 v.b.	‘445’ moet zijn: 388.

Deel VII

P. 383 n. 9	toevoegen na '1830': Vgl. Hoogewerff, *Besch. in Italië* III, p. 263v.

Deel VIII

P. 38 n. 4	toevoegen: gedeelt. copie München, Bay. Staatsbibl., Clm 10415 f.º 198, 200.
p. 76 n. 1	toevoegen: gedeelt. copie München, Bay. Staatsbibl., Clm 10415 f.º 200.
p. 314 r. 16 v.b.:	men zij geattendeerd op p. 336 n. 11 i.v.m. 'Eaux'.
p. 385 no. 3140:	De datering van de hand van Marini is waarschijnlijk in oude stijl; de brief zal gedateerd moeten worden op 10 juli 1637.
p. 801 n. 1 r. 2	'647' moet zijn: 674.
p. 870 kol. 1 regel 13 v.b.	'*Paris I.II*' moet zijn *Pars I, II*.
p. 877 kol. 2	onder Damvillers staat als paginacijfer '790'; les 709.

Deel IX

P. 28 n. 1	na 'Copie Bazel UB.' invoegen: G^{2} II 27, f.º 105.
p. 132 n. 6:	toevoegen: Vgl. Hoogewerff, *Besch. in Italië* III, p. 263v.
p. 275 no. 3569:	De brief moet worden gedateerd op 8 juni 1638.
p. 275 n. 7	toevoegen: Zie no. 3603 dd. 28 mei 1638.
p. 275 n. 8	toevoegen: Zie no. 3600 dd. 28 mei 1638.
p. 276 n. 2	te wijzigen in: *Hvgonis Grotii Annales et historiæ de rebvs Belgicis*; Ter Meulen-Diermanse no. 741.

p. 321 n. 2	moet zijn: De Utrechtse theoloog Gisbertus Voetius; vgl. Duker, *Voetius* II, p. 287.
p. 339 n. 7	toevoegen na '1285)':; *Francisci Junii F.F. De Pictura Veterum libri tres, Tot in locis emendati, & tam multis accessionibus aucti, ut plane novi possint videri: accedit Catalogus*, ... Roterodami, Typis Regneri Leers, MDCXCIV, p. †††2^{v}.
p. 340 no. 3607:	De datering van de hand van Marini is waarschijnlijk in oude stijl; de brief zal gedateerd moeten worden op 10 juni 1638.
p. 481 n. 1	te wijzigen als volgt: *Iani Grvteri Corpvs Inscriptionvm ex recensione et cvm adnotationibvs Ioannis Georgii Grævii*. Amstelædami, Excvdit Franciscvs Halma, Typograph. MDCCVII; t. I pars II, p. CCCXXVII.
p. 483 no. 3692:	De datering van de hand van Marini is waarschijnlijk in oude stijl; de brief zal gedateerd moeten worden op 5 augustus 1638.
p. 502 n. 6	'*Ling. Lat.* 7. 3' moet zijn: *Ling. Lat.* VII, 36.
p. 583 n. 9:	toevoegen na 'p. 465':; *Francisci Junii F.F. De Pictura Veterum libri tres, Tot in locis emendati, & tam multis accessionibus aucti, ut plane novi possint videri: accedit Catalogus*, ... Roterodami, Typis Regneri Leers, MDCXCIV, p. †††2^{v}.
p. 666 n. 1	na 'Copie Basel, UB.' toevoegen: G^{2} II 27, f.º 108.
p. 826 r. 24 v.b.	'Ilias XVIII 65' moet zijn: Ilias XVIII 112, XIX 65.
p. 826	'Codex Iustinianus IV, 32. 48' moet zijn: Codex Iustinianus IV, 32. 478.
p. 847 kol. 1, r. 15 v.b.	'633' wordt: 634.
p. 847 kol. 2, r. 9 v.b.	'276' vervalt.
p. 847 kol. 2, r. 16 v.b.	na '18,' invoegen: 276.
p. 854 kol. 1, regel 19 v.o.	'Lindenborg' moet zijn Lindenbrog.

Deel X

P. 53 n. 1	na ‘J.C.’ invoegen: *Orationes*.
p. 58 n. 6	toevoegen na ‘no. 9’: Eigenh. oorspr.
p. 69 no. 3954:	De datering van de hand van Marini is waarschijnlijk in oude stijl; de brief zal gedateerd moeten worden op 10 februari 1639.
p. 74 n. 6 ‘1653’	moet zijn: 1643.
p. 87 n. 1	toevoegen na ‘fol. 75’: Eigenh. oorspr. Niet ondertek.
p. 117 no. 3986:	De datering van de hand van Marini is waarschijnlijk in oude stijl; de brief zal gedateerd moeten worden op 3 maart 1639.

p. 122 n. 1	toevoegen na ‘no. 16’: Eigenh. oorspr.
p. 159 n. 2	toevoegen na ‘no. 9’: Eigenh. oorspr.
p. 171 r. 17 v.b.	‘mea’ lees: omen. ‘dd.^{o}’ lees: dedi (*sic*).
p. 171 n. 1	toevoegen na ‘nr. 59’: Eigenh. oorspr.
p. 206 n. 6	toevoegen: Eigenh. oorspr.
p. 207 n. 7	toevoegen na ‘no. 24’: Eigenh. oorspr.
p. 208 no. 4041:	De datering van de hand van Marini is waarschijnlijk in oude stijl; de brief zal gedateerd moeten worden op 7 april 1639.
p. 259 n. 1 r. 2	‘*seeling*’ lees: *seeking*.
p. 314 n. 4	‘1522’ lees: 1552.
p. 383 no. 4149:	De datering van de hand van Marini is waarschijnlijk in oude stijl; de brief zal gedateerd moeten worden op 16 juni 1639.
p. 400 no. 4163:	De datering van de hand van Marini is waarschijnlijk in oude stijl; de brief zal gedateerd moeten worden op 23 juni 1639.
p. 496 n. 7	toevoegen na ‘30. Pn. 1’: Eigenh. oorspr.
p. 508 n. 2	toevoegen na ‘no. 19’: Eigenh. oorspr.
p. 510 no. 4244:	De datering van de hand van Marini is waarschijnlijk in oude stijl; de brief zal gedateerd moeten worden op 18 augustus 1639.
p. 554 no. 4271:	De brief moet worden gedateerd op 20 augustus [1639] overeenkomstig de datering van de hand van Marini.
p. 596 no. 4292:	De datering van de hand van Marini is waarschijnlijk oude stijl; de brief zal gedateerd moeten worden op 22 september 1639.
p. 596 n. 9	toevoegen na ‘no. 9’: Eigenh. oorspr.
p. 614 r. 15 v.b.	‘publicatam’ lees: publicatum.
p. 615 no. 4303:	De datering van de hand van Marini is waarschijnlijk in oude stijl; de brief zal gedateerd moeten worden op 29 september 1639.
p. 683 n. 11:	‘jongste zoon’ moet zijn: kleinzoon.

p. 693 no. 4353:	De datering van de hand van Marini is waarschijnlijk in oude stijl; de brief zal gedateerd moeten worden op 4 november 1639.
p. 699 r. 11 v.b.:	‘desideris’ lees: desideriis.
p. 703 n. 6	toevoegen: Eigenh. oorspr. Niet ondertek.
p. 706 no. 4361:	De datering van de hand van Marini is waarschijnlijk in oude stijl; de brief zal gedateerd moeten worden op 10 november 1639.
p. 720 n. 1	toevoegen: Eigenh. oorspr.
p. 722 n. 1	‘Antw. op no. 4356’ toevoegen: en op no. 4358.
p. 722 n. 7	toevoegen: zie no. 4311, p. 631 n. 3.
p. 725 n. 7	toevoegen na ‘no. 749’: Eigenh. oorspr.
p. 731 n. 3	toevoegen na ‘13 r.’: Eigenh. oorspr.
p. 740 r. 7 v.b.	na ‘esse’ invoegen: ^{5}); het nootcijfer ^{5}) in r. 8 komt te vervallen.
p. 758 n. 1	toevoegen na ‘R 12g’: Eigenh. oorspr. Niet ondertek.
p. 761 no. 4399:	De datering van de hand van Marini is waarschijnlijk in oude stijl; de brief zal gedateerd moeten worden op 1 december 1639.
p. 761 n. 3	toevoegen na ‘no. 9’: Eigenh. oorspr.
p. 806 no. 4425:	De datering van de hand van Marini is waarschijnlijk in oude stijl; de brief zal gedateerd moeten worden op 22 december 1639.
p. 809 r. 9 v.b.	‘Nosochomia’ lees: nosochomia.
p. 834 no. 4440:	De datering van de hand van Marini is waarschijnlijk in oude stijl; de brief zal gedateerd moeten worden op 4 januari 1640.
p. 857 in no. 22	toevoegen als noot bij ‘een gesanter naer Constantinopel’: De agent Romaszkiewicz.
p. 871 kol. 2 r. 8 v.b.:	‘4272’ moet zijn *4272*.
p. 905 kol 2 r. 21 v.o.	‘806’ lees: 807.

Deel XI

P. 7 no. 4457 n. 37	‘Heinrich Philipp’ lees: Heinrich Philibert.
p. 12 no. 4460 n. 19	‘41’ lees: 40.
p. 14 no. 4462 n. 18	‘Heinrich Philipp’ lees: Heinrich Philibert.
p. 14 no. 4462 n. 20	‘41’ lees: 40.

p. 28 no. 4474 n. 15	'(1586-1641)' lees: (1588-1664); zie ook no. 4605 n. 15, addendum.
p. 49 no. 4492 n. 1	toevoegen: De passages 'Senator ... adiutorem' en 'Nolim ... intelligit' gedrukt *Clavis Epist.*
p. 63 no. 4501 n. 13	toevoegen: Zie ook H.J. de Jonge, *De bestudering van het Nieuwe Testament aan de Noordnederlandse universiteiten en het Remonstrants Seminarie van 1575-1700*. Amsterdam 1980. Verhand. KNAW, afd. letterk., N.R., 106, p. 32-35.
p. 73 no. 4508 n. 25	'Heinrich Philipp' lees: Heinrich Philibert.
p. 74 no. 4509 n. 19	'Heinrich Philipp' lees: Heinrich Philibert.
p. 76 no. 4510 n. 25:	'Heinrich Philipp' lees: Heinrich Philibert.
p. 81 no. 4514 r. 9	'Haereunt': in het hs. is, waarschijnlijk door Grotius, de letter u van dit woord onderstreept.
p. 93 no. 4522 n. 28	toevoegen: In plaats van het volgende 'Salzam' geven de copie Uppsala en de uitgave der *Epist.* ten onrechte Sabram.
p. 122 no. 4545 r. 11 v.o.	'possit' lees: ponit.
p. 130 no. 4551 r. 2 v.b.	'indicare': lees: indicare (*sic*),
p. 151 no. 4563 n. 29	'Louis II' lees: Louis.
p. 166 no. 4574 n. 7	'(n. 6)' lees: (n. 5).
p. 171 no. 4578 n. 1	'Heinrich Philipp' lees: Heinrich Philibert.
p. 176 no. 4580 n. 44	'Heinrich Philipp' lees: Heinrich Philibert.
p. 178 no. 4582 n. 21	'Heinrich Philipp' lees: Heinrich Philibert.
p. 181 no. 4583 n. 27	'Heinrich Philipp' lees: Heinrich Philibert.
p. 182 no. 4585 n. 10	'4560' lees: 4561.
p. 189 no. 4589 r. 6 v.o.	'is' lees: iis.
p. 202 no. 4598 n. 6	'Heinrich Philipp' lees: Heinrich Philibert.
p. 213 no. 4605 n. 13	'(1586-1641)' lees: (1588-1664); zie ook *infra* n. 15, addendum.
p. 213 no. 4605 n. 15	moet luiden: Bedoeld zal zijn Ida Anthonisz. (1617-1649), in 1638 gehuwd met de advokaat Jan Colijn de Thovion (1610-1680); vgl. S.A.C. Dudok van Heel, 'Abraham Anthonisz Recht (1588-1664), een remonstrants opdrachtgever van Rembrandt', in *Amstelodamum, maandbl.* 65 (1978), p. 81-88. Zie voor Jan Colijn

	de Thovion, zoon van de uitgever Michiel Colijn, ook *NNBW*X, kol. 194.
p. 247 no. 4631 n. 4	toevoegen: In plaats daarvan schreef de copiist: benignae.
p. 259 no. 4640 n. 15	toevoegen: Tenslotte nam hij dienst in het leger van Henri d'Orléans, hertog van Longueville; vgl. no. 4882.
p. 261 no. 4642 n. 2:	'naar Engeland (zie ook no. 4668)' aanvullen: om vandaar naar Zweden te reizen.
p. 268 no. 4647 no. 7:	'de brief ontbreekt' moet zijn: de brief bevindt zich eveneens in Hohenlohe-Zentralarchiv (*supra* n. 5).
p. 274 no. 4652 n. 13	toevoegen: Zie ook p. 257 no. 4638.
p. 276 no. 4653 n. 6	'no. 4625, en n. 8' lees: no. 4625, en n. 6.
p. 280 no. 4656 n. 23	'Heinrich Philipp' lees: Heinrich Philibert.
p. 290 no. 4663 n. 5	'no. 4625, n. 8' lees: no. 4625, n. 6.
p. 305 no. 4674 n. 5	'no. 4625, n. 8' lees: no. 4625, n. 6.
p. 318 no. 4684 n. 6	'aldaar n. 8' lees: aldaar n. 6.
p. 330 no. 4693 n. 9	'no. 4625, n. 8' lees: no. 4625, n. 6.
p. 364 no. 4715 n. 12	tussen 'zouden' en 'alleen' invoegen: voorlopig.
p. 372 no. 4724 n. 1	'agent' lees: gezant.
p. 374 no. 4725 n. 1:	In de uitgave der *Epist.* is de brief opgenomen tussen de brieven van 7 juli 1640 aan Jasky (no. 4727) en Oxenstierna (no. 4728); deze datering is hier aangehouden.
p. 379 no. 4729 n. 12	toevoegen: Het volgende 'drieduisent' werd door Grotius verbeterd uit: vierduisent.
p. 399 no. 4743 n. 7:	De Oostindische Compagnie had voor rekening van enige Franse kooplui uit Dieppe in 1623 een lading peper vervoerd en in Enkhuizen opgeslagen. Daarover was in 1625 geprocedeerd. In 1640 werd de procureur van deze kooplui, Steven van Franchemont, gevraagd de peper te verkopen, zodat de bewindhebbers der Compagnie de gemaakte kosten konden verhalen. Op 30 juni 1640 berichtte de Staatse ambassadeur te Parijs, Willem van Liere, heer van Oosterwijk, dat 'de heeren Castille ende Seve' hem hadden verzocht

	om de originele processtukken uit 1625. De kwestie bleef tot in 1642 slepen. Vgl. Den Haag, ARA, SG nos. 4842, 6766.
p. 410 no. 4749 r. 7 v.o.	postscriptum ‘gen.^{ll}’: men notere dat bedoeld is Gabriël Bengtsson Oxenstierna.
p. 419 no. 4756 r. 2 v.b.	Abbatia lees: abbatia.
p. 425 no. 4760 r. 10 v.b.	Pleville: lees: Fleville.
p. 465 no. 4791 n. 11:	De woorden ‘waar ... en 897)’ dienen gelezen te worden na ‘in Den Haag’. Aan het einde van n. 11 toevoegen: I.H. van Eeghen, *Boekhandel Amsterdam* V, 1, p. 116 n. 263.

p. 483 no. 4808:	De in de tekst geplaatste [] dienen te worden gelezen als ().
p. 497 no. 4819 n. 14:	toevoegen: Zie betreffende dit geschil Vogel-Fechter, *Eidgen. Absch.* V, 2, 1, pp. 1170v.
p. 505 no. 4826 r. 10 v.o.	'Liber Amstelodami editus De Scotis': Zie ook no. 4845 en n. 15.
p. 531 no. 4849 r. 7 v.b.	'quotanni' lees: quotannis.
p. 541 no. 4857 n. 1:	toevoegen: Hs. Stockholm, RA., coll. Stegeborg. Eigenh. oorspr. De brief is hier uitgegeven volgens het hs.
p. 544 no. 4860 n. 6	toevoegen: Misschien is de Utrechtse theoloog Gisbertus Voetius bedoeld.
p. 551 no. 4866 n. 8:	Zie 'Examen libelli ad amplissimvm Sarravium, Senatorem in suprema Curia Parisiensi integerrimum. Expenditur Commentatio ad Loca quaedam Novi Testam. quae de Antichristo agunt, aut agere putantur, Amstelodami ann. 1640. edita. (Versio)', in: *Samuelis Bocharti Opera omnia, hoc est Phaleg, Canaan, et Hierozoicon. Quibus accessere Variæ Dissertationes, hactenus fere omnes ineditæ* ... Lvgdvni Batavorvm, Apud Cornelium Boutesteyn, & Jordanum Luchtmans. Trajecti ad Rhenum, Apud Guilielmum vandeWater, M.DC.LXXXXII. Cum Privilegio DD. Ordinum Hollandiæ. Het 'Examen' van Bochart bevindt zich in tom. I, kol. 1044-1051.
p. 563 no. 4876 n. 4	toevoegen: Misschien is de Utrechtse theoloog Gisbertus Voetius bedoeld.
p. 567 no. 4879 n. 4	'Axelsson' lees: Åkesson.
p. 568 no. 4881 r. 5 en 6 v.o.	Deze dubbele datering is naar het handschrift.
p. 598 no. 4911 r. 4 v.b.	Het tweede 'Excellentia' wordt: Excellentiae.
p. 601 no. 4915 n. 7	toevoegen: en Pieter Pels.
p. 604 no. 4917 n. 26:	Het nootcijfer in de tekst dient gelezen te worden achter 'Episcopus Basileensis'.
p. 614 no. 4925 n. 4	toevoegen Het verbaal dd. 8 en 9 november 1640 bevindt zich in Den Haag, ARA, SG nos. 8387-8390.
p. 635 no. 4945 r. 21 v.b.	'twee-alliantie' lees: twee alliantie[s].

p. 641 no. 4949 n. 15	moet luiden: Djahān Sjāh.
p. 646 no. 4953 n. 8	‘1639’ lees: 1640.
p. 651 no. 4958 n. 16	moet luiden: Djahān Sjāh.
p. 657 no. 4962 n. 16	moet luiden: Djahān Sjāh.
p. 658 no. 4964 n. 16	toevoegen: en Petter Spiring Silvercrona.
p. 661 no. 4967 n. 2	wordt: Llorenç de Barutell, Francisco de Gravalosa en Jaume of Francisco Bru. Vgl. J. Sanabre, *Acción de Francia*, p. 104; *Gazette* 1641 no. 20, p. 99 dd. 23 februari 1641.
p. 664 no. 4971 n. 11	wordt: Llorenç de Barutell, Francisco de Gravalosa en Jaume of Francisco Bru.
p. 665 r. 1 v.o.	‘puto’ lees puto,.
p. 666 r. 1 v.b.	‘produturum,’ lees: produturum.
p. 669 no. 4974 n. 3:	Eerder zal bedoeld zijn de jongere broer Lars Jespersson Kruus; blijkens no. 4891 werd hij eind oktober 1640 in Parijs verwacht.
p. 671 no. 4975 n. 10	wordt: Llorenç de Barutell, Francisco de Gravalosa en Jaume of Francisco Bru.
p. 674 no. 4977 r. 12 v.b.	‘addam ubi’ lees: ‘addam; ubi’.
p. 676 no. 4980 n. 1	‘Clm. 10354’ wordt: Clm. 10415.
p. 679 no. 4981 n. 17	moet zijn: Petter Spiring Silvercrona, resident en raad van financiën van Zweden in Den Haag; na het ontslag van Ludwig Camerarius als Zweeds ambassadeur werd hij Zwedens enige diplomatieke vertegenwoordiger in Den Haag.
p. 704 bijlage no. 6 n. 7	‘Heinrich Philipp’ lees: Heinrich Philibert.
p. 709 bijlage 11 n. 5:	Deze hertogin Cesarini zal de moeder geweest zijn van Giuliano II Cesarini (1585-1656), hertog van Civitanova; vgl. *Dizionario Encclop. Ital.* III, p. 108.
p. 740 r. 3 v.o.	invoegen: Tricht, H.W. van (ed.), De briefwisseling van Pieter Corneliszoon Hooft. Deel I-III. Culemborg 1976-1979. Teksten en studies Nederlandse taal- en letterkunde, 4, 5, 7.
p. 743 kol. 2 r. 12 v.b.:	‘*4922*’, lees: 4922.